International Marmara Social Sciences Congress (Imascon Autumn 2021)

10 – 11 December 2021 KOCAELI

PROCEEDINGS
E-BOOK

Organizer

Sponsors

This congress proceedings book is published as an electronic format as e-book.

All rights reserved.

Editorial Board

Assoc. Prof.Dr. Öznur GÖKKAYA
Lect. İsmail KILICASLAN
Lect. Barış DEMİR
Lect. Mustafa OF

ISBN: 978-605-70762-3-6

Address Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü, Umuttepe Yerleşkesi Kocaeli, TÜRKİYE
Phone +90 262 303 1000
E-mail info@imascon.com
Web www.imascon.com

All legal and ethical responsibility of the studies belongs to the authors. All rights reserved. The copyright of this proceedings book belongs to Kocaeli University. It may not be copied or reproduced without permission.

TABLE OF CONTENTS

BRIEFLY ABOUT vii
IMASCON 2021 ORGANIZATION viii
SCIENTIFIC COMMITTEE ix
IMASCON 2021 INVITED SPEAKERS xi
CONGRESS PROGRAMME xii
ABSTRACTS AND POSTERS 1
COVID-19 AŞI OKURYAZARLIĞI, ALGILANAN STRES VE YAŞAM DOYUMUNUN İNCELENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA 2
TÜRKİYE'DE BÖLGE KALKINMA PLANLARININ BİRLEŞMİŞ MİLLETLER 2030 SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ 4
REKLAM İLGİLENİMİ, REKLAMA YÖNELİK TUTUM VE SATIN ALMA NİYETİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ: MARKAYA YÖNELİK TUTUMUN ARACILIK ETKİSİ 5
AB LİDERLER ZİRVESİ'NE GİDEN YOLDA TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ 7
HEREKE KALESİ KAZILARINDA BULUNMUŞ FIRIN İÇİ AYRAÇLAR 8
COVID-19 SALGINI SÜRECİNDE ÇALIŞANLARIN DEĞİŞEN İŞ-AİLE SORUMLULUKLARI VE KARİYER İNİSİYATİFLERİ 9
İŞ ŞEKİLLENDİRME (JOB CRAFTING) ARAŞTIRMALARI LİTERATÜRÜNÜN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ: GÜNCEL TRENDLER VE GELECEK ARAŞTIRMALAR 11
DİJİTAL PAZARLAMA: GİYİM SEKTÖRÜNÜN SOSYAL MEDYA KULLANIMLARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA 13
İZLEME ÖLÇÜMLERİ VE MECRALAR BAĞLAMINDA MEDYA PLANLAMA 15
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE AKADEMİK UMUTSUZLUĞUN BELİRLEYİCİLERİ 16
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER AÇISINDAN COP26 HEDEFLERİNE ULAŞMAK NE KADAR GERÇEKÇİ? 17
ÖĞRETMEN ADAYLARININ PSİKOLOJİK SAĞLAMLIKLARININ TOPLULUK ÖNÜNDEKİ KONUŞMA KAYGILARIYLA İLİŞKİSİ 18
YUKARI KARASU HAVZASI'NIN (VAN) HİDROGRAFİK ÖZELLİKLERİ 19
ALBANIAN CONSUMERS AND THEIR CHANGED PREFERENCES IN TRADEMARK CHOISES DURING THE PANDEMIC COVID-19 20
DENİZYOLU TAŞIMACILIĞINDA KISITLAR TEORİSİ VE KATKI MUHASEBESİ YÖNTEMLERİ UYGULAMASI 21
BATTLEFIELD I BAŞLIKLI VİDEO OYUNUNUN TÜRKÇE YERELLEŞTİRİLMESİNDE ÇEVİRMENİN SESİ 22
METAVERSE ÇAĞINDA MARKA VE KURUMSAL İTİBAR: IRON MAİDEN ÖRNEĞİ 23
ULUSLARARASI KALİTE YÖNETİMİ STANDARDI 2 (ISQM 2)' NİN ISQC 1 VE ISQM 1 STANDARTLARI İLE İLİŞKİLENDİRİLEREK İNCELENMESİ 24
YUKARI KARASU HAVZASI'NIN JEOMORFOLOJİK ÖZELLİKLERİNİN JEOMORFİK İNDİSLERLE ANALİZİ 25
ORTAOKUL DÜZEYİNDEKİ ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN TARİHSEL BİLGİYE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ VE TARİHSEL EMPATİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ 26
AKGÖL (ÖZALP-VAN) HAVZASININ JEOMORFOLOJİK ÖZELLİKLERİNİN JEOMORFİK İNDİSLERLE ANALİZİ 27
HİZAN (BİTLİS) VE ÇEVRESİNDE NÜFUS VE YERLEŞMELERİN YÜKSELTİ BASAMAKLARINA GÖRE DAĞILIŞI 28
TR22 BÖLGESİNDE KIRSAL KALKINMADA LEADER YAKLAŞIMININ UYGULANMASI SÜREÇLERİ 29

SÖMÜRGECİLİK ANLAYIŞI İÇERİSİNDE AFGANİSTAN 30
SEKÜLERİZMİN DÖNÜŞÜMÜ OLARAK POSTSEKÜLERİZM: MİT Mİ GERÇEK Mİ? 31
ANAYASA VE MODUS VİVENDİ LİBERALİZMİ: HİPOTETİK BİR DENEME 32
KRONİK AĞRIDA METAFOR KULLANIMI 33
YENİ DÖNEM DİJİTAL YAYINCILIK: TWİTCH UYGULAMASININ KULLANIM NEDENLERİNİN ARAŞTIRILMASI 34
ANADİL TANIMLARININ CLIL ÖĞRENCİLERİNİN KELİME DAĞARCIĞINA ETKİSİ 35
OSMANLI VE CUMHURİYET TARİHÇİLERİNİN FRANSIZ DEVRİMİNE BAKIŞLARI 36
ÇALIŞAN BULUŞLARINDA PATENT BEDELİ BELİRLEME SÜRECİ VE MUHASEBE SİSTEMİNDEN FAYDALANMA .. 37
GÜNÜMÜZDE AKILLI ŞEHİR KAVRAMI VE BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ'NDEN ÖRNEKLER 38
İDRİS KÜÇÜKÖMER'İN SİYASAL TEZLERİ 39
PROJEKTİF RESİM ÇİZME YÖNTEMİ İLE SOSYAL AĞLARDA MAHREMİYET ALGISI: BARTIN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ 40
1967 ARAP-İSRAİL SAVAŞI VE SAVAŞTA HAVA HAREKÂTI 41
JÜRGEN HABERMAS'A GÖRE SEKÜLERLİK SONRASI TOPLUM YAPISINDA KARŞI KARŞIYA KALINAN TOPLUMSAL SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI 42
60 YILLIK TÜRK-ALMAN GÖÇÜNÜN İLGİLİ NESİLLER ÜZERINDEN BİR OKUMASI VE BU TECRÜBENIN TÜRKIYE AÇISINDAN ÖNEMİ 43
DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE (1950-1960) ADANA'DA PAMUK 44
KADIN İSTİHDAMI VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ 45
TÜBİTAK 4004 DOĞA EĞİTİMİ VE BİLİM OKULLARI KAPSAMINDA ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK GERÇEKLEŞTİRİLEN "TELESKOPLAR ELİMİZDE İSTİKBÂL GÖKLERDE" PROJESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 46
DUA KADERİ DEĞİŞTİRİR Mİ SORUSUNUN İMKANI 47
BİR ÖZGÜRLEŞME ARACI OLARAK "İBADET" 48
ALLAH KÖTÜLÜKLERE NEDEN ENGEL OLMAZ? 49
BİR SOSYAL GÜVENLİK PROBLEMİ OLARAK YAŞLILARIN İŞGÜCÜNE KATILIM ZORUNLULUĞU 50
HEMŞİRELERDE A TİPİ KİŞİLİK VE İŞ STRESİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ 51
ADAPAZARI ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ GÖZÜNDEN KADIN: KADINA 'DEĞER' HER ŞEYE DEĞER PROJESİ . 52
COVİD-19 PANDEMİSİ'NİN ERASMUS+ DEĞİŞİM PROGRAMINDAN YARARLANAN ÖĞRENCİLERİN MOTİVASYON VE BEKLENTİLERİNE ETKİSİ 53
AFGANİSTAN'IN SİYASİ İSTİKRARSIZLIĞINDA DIŞ ÜLKELERİNİN MÜDAHALELERİNİN ROLÜ VE SOSYAL MEDYADA YANSIMASI 54
TÜRKİYE'DE İNGİLİZCE ÖĞRETMENLİĞİ BÖLÜMÜNDE EĞİTİM ALAN ÖĞRENCİLERİN SOSYAL ADALET KAVRAMI HAKKINDA TUTUMLARI 55
TÜRKİYE'DE FEN EĞİTİMİ ALANINDA BAĞLAM (YAŞAM) TEMELLİ YAKLAŞIM İLE İLGİLİ YAYINLANMIŞ MAKALELERİN İÇERİK ANALİZİ 56
FULL PAPERS 58
YAŞLI DOSTU KENTLER VE COVID- 19 SÜRECİNDE YEREL YÖNETİM FAALİYETLERİ 59
DUYGUSAL ZEKANIN FİNANSAL RİSK TOLERANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 69
FINANSAL RISK TOLERANSI, FINANSAL OKURYAZARLIK VE GÜVENIN, FINANSAL TUTUM ÜZERINDEKI ETKISI 74

PANDEMİ SÜRECİNDE YAŞLILARA YÖNELİK UYGULAMLARIN SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ 79
HOBBES'UN "TABİAT HÂLİ" BETİMLEMESİ ÜZERİNDEN "KURDUN GÜNÜ" FİLMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME 84
TÜRKİYE'DE MESAFELİ SÖZLEŞMELERDE TÜKETİCİNİN KORUNMASI 92
İŞ İLİŞKİSİNDE EŞİT İŞLEM GÖRME VE FESİH HAKLARI: SANATÇILAR ÖZELİNDE BİR DEĞERLENDİRME 97
KIDEM TAZMİNATINA ESAS ÜCRETİN BELİRLENMESİ 104
GÜNÜMÜZDE KULLANILAN *MUCUK* 'ÖPÜCÜK' KELİMESİ NEREDEN GELİYOR? 110
İKİNCİ DAĞLIK KARABAĞ SAVAŞINDAN SONRA BÖLGEDEKİ GELİŞMELERİN BÖLGESEL AKTÖRLER VE TÜRKİYE AÇISINDAN İNCELENMESİ 118
TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI VE İLİŞKİLERE İLİŞKİN BİLİŞSEL ÇARPITMALAR ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ 126
THE IMPACT OF DYNAMIC ASSESSMENT (DA) ON PRIMARY SCHOOL STUDENTS' ORAL SKILLS 135
HİNT ALT KITASINDA İSLÂM TARİH YAZICILIĞININ BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE GELİŞİMİ 140
ÖLÜM NEDENLERİNE GÖRE TÜRKİYE'DEKİ İLLERİN KÜMELENMESİ 145
ENGLISH INSTRUCTORS' PERCEPTIONS AND ATTITUDES TOWARDS PEER OBSERVATION PROGRAM AT A UNIVERSITY 150
SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI VE POLİTİK EĞİLİMİN COVID-19 KOMPLO TEORİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 161
DETERMINANTS FACTORS OF CUSTOMER SATISFACTION AT TAKAFUL AGENCY ON MARKETING PERFORMANCE 168
HEMŞİRELERDE İŞ KAYNAKLARI İŞ BECERİKLİLİĞİ İLE AÇIKLANABİLİR Mİ? 179
MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE GÜNEY CEPHESİNDE YÜRÜTÜLEN PROPAGANDA FAALİYETLERİ 189
REKLAMLARDA KULLANILAN FEMİNİST MESAJLAR REKLAMA YÖNELİK TUTUM ÜZERİNDE ETKİLİ MİDİR? 197
THE IMPACT OF INEQUALITY AND CRIME ON EMIGRATION IN ALBANIA 203
ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜNDE DİJİTALLEŞME VE SİBER ARABULUCULUK: FIRSATLAR VE ZORLUKLAR 209
PAZARLAMA ÇALIŞMALARINDA PSİKOLOJİK SAHİPLENME TEORİSİ: BİR LİTERATÜR TARAMASI 214
RİSK FAKTÖRLERİ BAĞLAMINDA SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK 223
TEKNOLOJİK GELİŞMELER BAĞLAMINDA ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ 235
SOSYAL BİLGİLER ETKİN VATANDAŞLIK ÖĞRENME ALANINDA KAVRAM ÖĞRETİMİ VE KAVRAM YANILGILARI ÜZERİNE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ 241
BİREYLERİN SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE DUYGUSAL ZEKÂ DURUMLARININ İNCELENMESİ 247
KARİYER ÇAPALARI/KARİYER DEĞERLERİ ÜZERİNE BİR LİTERATÜR TARAMASI 255
GÖÇ VE TERÖR İLİŞKİSİ ÜZERİNE 263
İSO 2020 TÜRKİYE SANAYİ ARAŞTIRMASINDA, AÇIKLANAN İLK YÜZ ŞİRKET YÖNETİCİLERİNE YÖNELİK DEMOGRAFİK BİR ARAŞTIRMA 268
CHALLENGES OF (INTRA) INTERNATIONAL TRADE OF WESTERN BALKANS COUNTRIES FORWARD EUROPEAN UNION 275
EVLAT EDİNME VE KORUYUCU AİLELİK 281
SOSYAL SORUNLARA YÖNELİK BİREYCİ YAKLAŞIM VE REFAH ŞARTLILIĞI İLİŞKİSİ 287
THE RELATIONSHIP BETWEEN ORGANIZATIONAL UNCERTAINTY AND MENTAL HEALTH: A RESEARCH CONDUCTED DURING THE COVID-19 PANDEMIC ON HOTEL EMPLOYEES 296

BİR BOĞAMI MI YOKSA BİR CANAVAR MISIN? MARKALARIN SOSYAL MEDYA MARKA İMAJI STRATEJİLERİNE YÖNELİK NİTEL BİR ANALİZ 304

GÖSTERİŞÇİ VE RASYONEL TÜKETİMİN ULUSLARARASI ZİNCİR İÇECEK İŞLETMESİ MARKASINA YÖNELİK MARKA BAĞLILIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 313

TÜKETİCİLERİN FONKSİYONEL GIDALARA YÖNELİK TUTUM VE SATIN ALMA DAVRANIŞLARI 321

KIRK SAYISININ KUTSALLIĞI HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME 328

EXISTENTIALISM IN THE LIVES AND WORKS OF PAUL BOWLES AND ALBERT CAMUS 334

21. YÜZYIL LENSLERINDE JANE AUSTEN'IN EMMA'SI 340

KITLIĞA ÇARE: YENİ TARIMSAL YÖNETİM VE ÖRGÜTLENME MODELİ 'YÖNETİCİLERİ VE ÇALIŞANLARI HİBEYLE DESTEKLENEN KÖY KOOPERATİFLERİ MODELİ (YÖÇHEDEK)' 347

ENDÜSTRİYEL PAZARDA KONJOİNT ANALİZ UYGULAMALARI 353

ORGANİK TARIM KAVRAMI VE ORGANİK GIDAYA YÖNELİK TÜKETİCİ DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ 361

YEŞİL 3PL HİZMET SAĞLAYICI SEÇİM KRİTERLERİNİN BELİRLENMESİ 367

SATIN ALMA YÖNETİMİ UYGULAMALARINDA PANDEMİNİN ETKİSİ: BİR LİTERATÜR TARAMASI 372

DIGITAL ECONOMY AND DEVELOPMENT STRATEGY 379

HEİMSOETH'İN KALEMİNDEN KANT'A VE EPİSTEMOLOJİK TEMELLİ YENİ METAFİZİK TANIMLAMASININ TEMELLERİNE BİR BAKIŞ 384

TÜRKİYE DE KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE KADIN SIĞINMAEVLERİ.. 392

ÖRGÜTSEL ADALET VE DUYGUSAL EMEK İLİŞKİSİ 399

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İNSAN HAKLARI İHLALLERİNE İLİŞKİN YAPTIRIM MEKANİZMASI 404

SCHBERT'İN PİYANO İÇİN OP. 91 "VALSLES DE GRATZ"'İN FORMUN ÖZELLİKLERİ VE MÜZİK DİLİNİN TEMEL UNSURLARIN İŞLEVLERİ ÜZERİNE 414

GÜRCÜ MÜZİĞİNİN GÖLCÜKTEKİ TEMSİLCİSİ "CELAL KILIÇ" 423

ECONOMIC ACTIVITY AND LOGISTICS 429

ONLİNE ALIŞVERİŞTE ETİK DIŞI TÜKETİCİ DAVRANIŞININ İNCELENMESİ: Z KUŞAĞINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA 436

KATILIMCI KARAR VERMEYE YÖNELİK BİR ALAN ARAŞTIRMASI 443

SMES IN ALBANIA, PROBLEMS AND SOLUTIONS 453

COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL STATEMENTS BETWEEN UBA AND BKT 458

BURUNDI FARMERS' ORGANIZATIONS IN TEA INDUSTRY: WHAT ISSUES, WHAT SOLUTIONS? 466

CONSUMER BEHAVIOR IN KOSOVO AFTER THE APPLICATION OF TAXES ON SERBIAN GOODS 475

BRIEFLY ABOUT

International Marmara Science Congress was held between 10-11 December 2021 by Kocaeli University and Kartepe Municipality. The congress aims to bring together researchers whose working on interdisciplinary subjects in science and social sciences and also to establish an effective communication platform between them. In congress;

In Social Sciences; Anthropology, Archeology, Asian History, European Union, Banking and Insurance, Western Languages and Literature, Human and Economic Geography, Information and Document Management, Computer Education Technologies Education, Geography, Contemporary Turkish Dialects and Literature, Contemporary World History, Child Development, Linguistics , Religious Culture and Moral Education, Educational Sciences, Econometrics, History of Ancient Anatolia, History of Ancient Asia, Ethnoculture, Philosophy, Finance, Journalism and Media Studies, Developmental Psychology, Visual Communication Design, Fine Arts, Public Relations, Law, Economic Thought , Economics, Economic History, Theology, Communication Studies, Business, Women's Studies, Public Administration, Librarianship, Finance, Architecture, Accounting, History of Muslim Turkish States and Societies, Museum Studies, Music, Organization, Secondary Science and Mathematics Education, Secondary Education Social Alanlar Egitimi, Ottoman Institutions and Civilization, Special Education, Paleoanthropology, Marketing, Psychology, Guidance and Psychological Counseling, Advertising, Painting, Health Sciences, Art and Art Education, Cinema-TV, Political Thoughts, Political Life and Institutions, Political Science, Social Work, Social Policy, Sociology, Sport Science and Education, Fisheries Policies and Employment, History, Basic Education, Tourism, History of Turkish and Islamic Thought, Turkish Islamic Art, International Trade, International Economics, International Relations, Foreign Language Education, Local Governments, Administration, Higher Education Studies

The language of the congress is English or Turkish, and all full papers and abstracts submitted for publication in the congress on current issues have been evaluated by at least two referees by the blind reviewing method. 109 papers, abstracts and posters were accepted for oral presentation and publication as a result of peer review. We would like to thank all the researchers who have shown interest in the Congress..

IMASCON 2021 ORGANIZATION

IMASCON 2021, organized by Kocaeli University (KOÜ) and Kartepe Municipality and also sponsored by Kocaeli Metropolitan Municipality, Derince Municipality, Körfez Municipality, Gölcük Municipality and East Marmara Development Agency.

Imascon 2021 General Chair

Öznur GÖKKAYA (KOÜ)

Organizing Committee

Eda BEZHANI (Aleksander Moisiu Durres University, Albania)

Flora MERKO (Aleksander Moisiu Durres University, Albania)

Lyudmyla SYMOCHKO (Uzhhorod National University, Ukraine)

Luis M. F. ROSEIRO (ISEC, Portuga)

Hysen MANKOLI (Health and Environment, USA)

Reyhan DADASH (Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, Azerbaycan)

Violeta NEZA (Aleksander Moisiu Durres University, Albania)

Daniela LIKA (Aleksander Moisiu Durres University, Albania)

Fernando Domingues MOITA (ISEC, Portuga)

Şükrü DURSUN (Konya Teknik Ü)

Arif ÖZKAN (Kocaeli Ü)

Serdar BİROĞUL (Düzce Ü)

Ömer GÜNGÖR (Kocaeli Ü)

Mustafa OF (Kocaeli Ü)

Barış DEMİR (Kocaeli Ü)

İsmail KILIÇASLAN (Kocaeli Ü)

Kazım KAHRAMAN (Kocaeli Ü)

SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Ahmet Küçük, Kocaeli University

Prof. Dr. Alaeddin Bobat, Kocaeli University

Prof. Dr. Durmuş Kaya, Kocaeli University

Prof. Dr. Engin Özdemir, Kocaeli University

Prof. Dr. Fatma Çanka Kılıç, Kocaeli University

Prof. Dr. C. Gazi Uçkun, Kocaeli University

Prof. Dr. Hanefi Bayraktar, Bayburt University

Prof. Dr. Hasan Latif, Kocaeli University

Prof. Dr. Hristo Ivanov Katrandzhiev, Marketing and Strategic Planning, University of National and World Economy, Bulgaria

Prof. Dr. Hysen Mankolli, Editor of IJEES, Health and Environment Association, U.S.A.

Prof. Dr. İlyas Uygur, Düzce University

Prof. Dr. Juan Carlos, Roca Unıversıty Of Huelva, Spain

Prof. Dr. Kadri Süleyman Yiğit, Kocaeli University

Prof. Dr. Luis M. F. Roseiro, ISEC

Prof. Dr. Maan T. J. MAAROOF, Mousul University, Iraq

Prof. Dr. Mahmut Durmuş, Gebze Teknik University

Prof. Dr. Mehmet Demirtaş, Bitlis Eren University

Prof. Dr. Melda Yardımoğlu Yılmaz, Kocaeli University

Prof. Dr. Mustafa Yaşar, Karabük University

Prof. Dr. Nardane Yusifova, Azerbaycan Milli ilimler Akademisi, Milli Tarih Müzesi

Prof. Dr. Novo Palakalovic, Faculty of Economics, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

Prof. Dr. Olena Demyanyuk, Institute of Agroecology and Environmental Management, Ukraine

Prof. Dr. Orhan Gezici, Ömer Halis Demir University

Prof. Dr. Osman Taylan, King Abdulaziz University, Saudi Arabia

Prof. Dr. Resul Kara, Düzce University

Prof. Dr. Sibel Zor, Kocaeli University

Prof. Dr. Şükrü Dursun, Konya Teknik University

Prof. Dr. Tamara Milenkovic Kerkovic, Faculty of Economics, University of Nis, Serbia

Assoc. Prof. Dr. Azeta Tartaraj, Aleksander Moisiu Durres University, Albania

Assoc. Prof. Dr. Flora Merko, Aleksander Moisiu Durres University, Albania

Assoc. Prof. Dr. Eda Bezhani, Aleksander Moisiu Durres University, Albania

Assoc. Prof. Dr. Brunela Trebicka, Aleksander Moisiu Durres University, Albania

Assoc. Prof. Dr. Etem Yeşilyurt, Akdeniz University

Assoc. Prof. Dr. Lyudmyla Symochko, Uzhhorod National University, Ukraine

Assoc. Prof. Dr. Nagip Skenderi, Faculty of Economy, University of Prishtina, Kosovo

Assoc. Prof. Dr. Natalya Gudkova, The State Ecological Academy, Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine

Assoc. Prof. Dr. Seher Uçkun, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Ylber Aliu, AAB College, Public Administration Faculty, Kosovo

Assoc. Prof. Dr. Yoshito Ando, Kyushu Institute of Technology

Assoc. Prof. Dr. Arif Özkan, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Ayşe GÜNSEL, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Erdinç Doğancı, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Fatih Koç, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Halil Atmaca, Artro Klinik

Assoc. Prof. Dr. Hasan Kaya, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Hüseyin Dikme, İstanbul Gelişim University

Assoc. Prof. Dr. Ömer Güngör, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Samad Rahimi Aghdam, Tabriz University

Assoc. Prof. Dr. Selda Uca, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Sinan Aydın, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Şükran Güzin Ilıcak Aydınalp, İstanbul Gelişim University

Assist. Prof. Dr. Mazin Nazar Fadhel, College of Environmental Science and Technology Mosul university, Musul, IRAQ

Assist. Prof. Dr. Mehlika Kocabaş Akay, Kocaeli University

Assist. Prof. Dr. A. Arzu Arı Bural, Kocaeli University

Assist. Prof. Dr. Aslıhan Kuyumcu Vardar, Düzce University

Assist. Prof. Dr. Fatih Sevgi, Selçuk University

Assist. Prof. Dr. Oğuz Polatel Kocaeli University

Assist. Prof. Dr. Larissa Shragina, Odessa I. I. Mechnikov University

Assist. Prof. Dr. Seyil Najımudınova, Kırgızistan Türkiye Manas University

Assist. Prof. Dr. Vetan Tümen, Bitlis Eren University

Assist. Prof. Dr. Vystavkina Daria, Odessa I. I. Mechnikov University

Phd. Alba Ramallari, Economics Department Faculty of Bussines “Aleksandër Moisiu” University Durrës, Albania

Phd. Alma Zisi, Economics Department Faculty of Bussines “Aleksandër Moisiu” University Durrës, Albania

PhD. Blerina Vrenozi, Tirana University, Albania

PhD. Mirela Alushllari, University of Albania, Albania

PhD. Jonida Gashi, Aleksander Moisiu Durres University, Albania

PhD. Olta Nexhipi, “Aleksandër Moisiu” University Durrës, Albania

PhD. Sonila Zerelli, Aleksander Moisiu Durres University, Albania

PhD. Violeta Neza, Aleksander Moisiu Durres University, Albania

PhD. Cand. Ariola Harizi, Aleksander Moisiu Durres University, Albania

PhD. Saeid Shojaei, University of Tabriz · Department of Electronics and Photonics

PhD. Ada Aliaj, “Aleksandër Moisiu” University Durrës, Albania

PhD. Moses M. Solomon, King Fahd University of Petroleum and Minerals

PhD. Emma Gurashi Nikolaoy, University Of Patras, Greece

PhD. Hisham M. Alidrisi, King Abdulaziz University, Saudi Arabia

PhD. Thawee Numsakulwong, Rajamangala University of Technology Isan, Tayland

PhD. Reyhan Dadash, Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, Azerbaycan

Lect. Barış Demir, Kocaeli University

Lect. Daniela Lika, Aleksander Moisiu Durres University, Albania

IMASCON 2021 INVITED SPEAKERS

Prof. Dr. Nardane Yusifova, Azerbaijan National Academy of Sciences

Prof. Dr. Ahmet Duran Şahin, İstanbul Technical University, Türkiye

Prof. Dr. Şükrü Dursun, Konya Techical University, Türkiye

Prof. Dr. Luis Roseiro, Instituto Politécnico de Coimbra, Portugal

Prof. Dr. Hosam Bayoumi Hamuda, Obuda University, Hungary

Assoc. Prof. Dr. Flora Merko,Aleksandër Moisiu University Durrës, Albania

Assoc Prof.., Dr. Lyudmyla Symochko Uzhhorod National University, Ukraine

Assoc. Prof. Dr. Klodian Muco,Catholic University "Our Lady of Good Counsel", Albania

Assoc., Prof. Dr. Mehboob Nagarbawdi, Aki's Poona College Of Arts, Science & Commerce, India

Assist Prof. Musharraf Hussain, Aki's Poona College Of Arts, Science & Commerce, India

Assist Prof. Sohail Bagwan, Abeda Inamdar College Of Arts, Science & Commerce, India

Prof. Asoc. Dr Edmond Resmi Hoxha,Polytechnic University Of Tirana, Faculty of Geology And Mine, Albania

Lecturer Phd. Olta Nexhipi, "Aleksandër Moisiu" University Durrës, Albania

Phd. Sabahattin Kaplan, Turkish Ground Services, Türkiye

Phd. Reyhan Dadahs
Azerbaijan State Pedagogical University,Azerbaijan

Phd. Ariz Shaikh, Aki's Poona College Of Arts, Science & Commerce, India

Dr. Désiré Louis Nizigiyimana, University of Burundi, Burundi

CONGRESS PROGRAMME

10 DECEMBER 2021 FRIDAY

The Start of Registration Process

AÇILIŞ KONUŞMALARI - OPENING SPEECHES 10:00 / 11:00

- İstiklal Marşı ve Saygı Duruşu / National Anthem and Moment of Silence
- Kartepe Belediyesi Tanıtım Filmi / Short Film of Municipality Kartepe
- Kocaeli Üniversitesni Tanıtım Filmi / Short Film of Kocaeli University
- Prof. Dr. Sadettin Hülagü, ***Kocaeli University Rector***
- Mustafa Kocaman, ***Mayor of Kartepe Municipality***
- Doç. Dr. Öznur Gökkaya, ***President of Imascon Congress***

IMASCON PANEL I - SOCIETY 5.0, DIGITAL LIFE - 14:00 / 15:00

- Prof. Dr. Şükrü Dursun, Konya Technical University, Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Mehboob Nagarbawdi, Aki's Poona College Of Arts, Science & Commerce, India
- Assoc. Prof. Dr. Musharraf Hussain, Aki's Poona College Of Arts, Science & Commerce, India
- Assoc. Prof. Dr. Sohail Bagwan, Abeda Inamdar College Of Arts, Science & Commerce, India
- Assoc. Prof. Dr. Klodian Muco, Catholic University "Our Lady of Good Counsel", Albania
- Assoc. Prof. Dr. Flora Merko, Aleksandër Moisiu University Durrës, Albania
- Assoc. Prof. Dr. Lyudmyla Symochko, Uzhhorod National University, Ukraine
- Phd. Olta Nexhipi, Aleksandër Moisiu University Durrës, Albania

IMASCON PANEL II - SOCIETY 5.0, DIGITAL LIFE - 16:30 / 17:30

- Prof. Dr. Nardane Yusifova, Azerbaijan National Academy of Sciences, Azerbaijan
- Prof. Dr. Hosam Bayoumi Hamuda, Obuda University, Hungary
- Prof. Dr. Ahmet Duran Şahin, İstanbul Technical University, Türkiye
- Assoc. Prof. Dr. Vitor Maranha, Instituto Politécnico de Coimbra, Portugal
- Assoc. Prof. Dr. Luis Roseiro, Instituto Politécnico de Coimbra, Portugal
- Assoc. Prof. Dr. Edmond Resmi Hoxha, University for Business and Technology UBT, Albania
- Phd. Reyhan Dadaş, Azerbaijan State Pedagogical University,Azerbaijan
- Phd. Sabahattin Kaplan, Turkish Ground Services, Türkiye

10 DECEMBER 2021 FRIDAY
ORAL PRESENTATIONS

10 DECEMBER 2021	**SESSION 1**	**Time 14:00 – 15:15**
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 1.1 / 14:00 – 15:15	**Hall : 1**	**10 DECEMBER 2021**
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Taleh Hacıyev		
Assist. Prof. Dr.Taleh Hacıyev	National and religious value colonialism in the Soviet period (Azerbaijan example)	
Gizem Erden	Kiln Supports Uncovered At The Hereke Castle Excavations	
Çiğdem Gülbaş	An Evaluation of the Sanctity of the Number Forty	
Said Milad Rohani	The role of foreign countries' interventions in Afghanistan's political instability and its reflection on social media	

IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 1.2 / 14:00 – 15:15	**Hall : 2**	**10 DECEMBER 2021**
SESSION CHAIR : Assoc. Prof. Dr. Flora Merko		
Assoc. Prof. Dr. Flora Merko	The Impact Of Inequality and Crime On Emigration In Albania	
Assist. Prof. Dr. Figen Paslı	Sociodemographic Characteristics Of The Abusers And The Families Of Children Which Are Protected In Social Service Organizations Because Of Their Exposure To Physical Abuse	
Research AssistAybüke İrem Şahin	Examining Relationships between Gender Perception and Cognitive Distortions Regarding Relationships	
Assist. Prof. Dr. Figen Paslı	Child Protection in the Pandemic	
Muhammet Haluk Nitelik	Mortgage On Ships Under Construction	
Discussion		
ORAL PRESENTATIONS		
10 DECEMBER 2021	**SESSION 2**	**Time 15:30 – 16:45**
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 2.1 / 15:30 – 16:45	**Hall : 1**	**10 DECEMBER 2021**
SESSION CHAIR : Lect.Dr. Leyla Şenol		
Zeki Kaan Özbey	The Concept Of Organic Agriculture And The Examination Of Consumer Purchasing Behavior Towards Organic Food	
Songül Şahin	The Attitudes Of The Students Educated In The Department Of English Language Teaching In Turkey About Social Justice	
Elif Betül Kılıç	Attitudes And Purchasing Behaviors Of Consumers Towards Functional Foods	
Lect. Dr.Leyla Şenol	Organizatiinal Behavior In The Context Of Technological Developments	
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 2.2 / 15:30 – 16:45	**Hall : 2**	**10 DECEMBER 2021**
SESSION CHAIR: Assist.Prof.Dr .Ender Akyol		
Assist.Prof.Dr .Ender Akyol	The Effect of Social Media Addiction and Political Orientation on COVID-19 Conspiracy Theories	
Dr.Çağlar Özer	An Examination Of The Developments In The Region After The Second Nagorno-Karabakh War From The Point Of View Of Regional Actors	
Dr.Ahmet Küçük	Social Conflicts In Todays Post-Secular Social Structure And Their Solutions According To Jürgen Habermas	
Dr.Ahmet Küçük	An Assessment Of 60 Years Turkish-German Migration History Considering The Related Generations And The Importance Of This	

Discussion		
ORAL PRESENTATIONS		
10 DECEMBER 2021	**SESSION 3**	**Time 17:00 – 18:15**
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 3.1 / 17:00 – 18:15	**Hall : 1**	**10 DECEMBER 2021**
SESSION CHAIR : Assoc. Prof. Dr.Hüseyin Dikme		
Özkan Avcı	Perception of Privacy in Social Networks with Projective Drawing Method: The Case of Bartın University	
Assoc. Prof. Dr.Hüseyin Dikme	Digital Marketing: A Research On Usage Of Social Media In Apparel Sector	
Dr.Violeta Neza	Albanian Consumers And Their Changed Preferences In Trademark Choises During The Pandemic Covid-19	
Assoc. Prof. Dr.Hüseyin Dikme	Media Planning In The Context Of Mediums And Audience Measurement	
Bircan Kayacan	The School Years Of The President Adnan Menderes; From Neighborhood School To Ankara Law Faculty	
Discussion		
ONLINE PRESANTIONS 10 DECEMBER FRİDAY		
ORAL PRESENTATIONS		
10 DECEMBER 2021	**SESSION 1**	**Time 11:00 – 12:15**
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 1.1 / 11:00 – 12:15	**Hall : 1**	**10 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:		
SESSION CHAIR : Assoc.Prof.Dr. Mustafa Ünverdi		
Assoc. Prof. Dr. Mustafa Ünverdi	Possibility of Prayer Change Fate	
Deniz Çıkılı	The Development of Islamic Historiography in the Indian Subcontinent from the Beginning to the Present	
Assoc. Prof. Dr. Mustafa Ünverdi	“The worship” as a Tool of Feeling Free	
Asmaa ŞEHADE	Jane Austen’s Emma in the 21st century lenses	
Assoc. Prof. Dr. Mustafa Ünverdi	Why Does God Not Prevent Evil?	
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 1.2 / 11:00 – 12:15	**Hall : 2**	**10 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:		
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr Kamuran Soylu		

Ümmühan Mutlu	The Relationship Of Emotional Intelligence And Financial Risk Tolerance	
Ümmühan Mutlu	The Effect Of Financial Risk Tolerance, Financial Literacy And Trust On The Financial Attitude.	
Assist.Prof.Dr Özlem Koçakoğlu	Review Of The International Standard On Quality Management 2 (Isqm 2) In Association With Isqc 1 And Isqm 1 Standards	
Assist.Prof.Dr Kamuran Soylu	Using The Patent Value Determination Process And Accounting System In Employee Inventions	
Barış Demir	The Reasoning Skills of Primary School Students on Non-routine Problems Investigation	
Discussion		
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 1.3. 11:00 – 12:15	**Hall : 3**	**10 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:		
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Yavuz Selim Alkan		
Assist.Prof.Dr. Yavuz Selim Alkan	The Constitution And Modus Vivendi Liberalism: A Hypothetical Essay	
Dr.Nurten Yaylaci	Through Hobbes' Description Of "The State Of Nature" A Review On The Film "Time Of The Wolf"	
Dr. Safiye Ateş Burç	Digitalization And Cyber Mediation In Conflict Resolution	
ONLINE PRESENTATIONS		
10 DECEMBER 2021	**SESSION 2**	**Time 14:00 – 15:15**
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 2.1 / 14:00 – 15:15	**Hall : 1**	**10 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:		
SESSION CHAIR : Dr. Halise Gülmüş Sırkıntı		
Hande Çoban	The Effects of L1 Definitions on Vocabulary Size Test among CLIL Students	
Havva Ercan	The Impact of Dynamic Assessment (DA) on Primary School Students' Oral Skills	
Hilâl Doğan	English Instructors' Perceptions and Attitudes towards Peer Observation Program at a University	
Dr. Halise Gülmüş Sırkıntı	Translator's Voice in Turkish Localization of Battlefield I	
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 2.2 /	**Hall : 2**	**10 DECEMBER 2021**

14:00 – 15:15		
Remote Access Link:		
SESSION CHAIR : Assoc.Prof.Dr. Gülşen Erdal		
Lec. Mine Başta	Japan And Turkey's Analysis Of Culture In The Context Of Geert Hofstede's Cultural Dimensions Theory	
Dr.Leyla Gafarova	On The Features Of The Form Of Schubet's "Valsles De Gratz" For Piano Op. 91 And Main Features Of The Functions Of Its Musical Language	
Assoc.Prof.Dr. Gülşen Erdal	The Representative Of Georgian Music In The Gölcük City"Celal Kiliç"	
Assist.Prof.Dr Sümeyra ALAN	Where Does The Word Mucuk 'Kiss' Used Today Come From?	
Dr. Ndayisaba Eric	Burundi Farmers' Organizations in Tea Industry: What Issues, what solutions?	
Discussion		
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 2.3 / 14:00 – 15:15	**Hall : 3**	**10 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:		
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Hacer Handan Demir		
Nadzirah Binti Shamsury	Determinants Factors Of Customer Satisfaction At Takaful Agency On Marketing Performance	
Assist.Prof.Dr. Orhan Polat	The Remedy Of Famine: New Agricultural Management And Organization Model 'The Model Of Village Cooperatives Supported By Grants (Yöçhedek)'	
Muzaffer Dinç	Conjoint Analysis Applications In The Industrial Market	
Assist.Prof.Dr. Hacer Handan Demir	Determining Green 3pl Service Provider Selection Criteria	
Selme Uyar	Organizational Justice And Emotional Labor Relationship	
ONLINE PRESENTATIONS		
10 December 2021	**SESSION 3**	**Time 15:30 – 16:45**
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 3.1 / 15:30 – 16:45	**Hall : 1**	**10 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:		
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Fatih Şahin		
Assist.Prof.Dr. Fatih Şahin	Are You A Bull or A Monster? Qualitative Analysis of Brands' Social Media Brand Image Strategies	
Assist.Prof.Dr.Mehmet Sinan Ergüven	Branding And Corporate Reputation In The Metaverse Era: The Case Of Iron Maiden	

Sümeyye Tekyıldız	The Effect of Pretentious and Rational Consumption On International Chain Beverage Business Brand Loyalty	
Dora Uzkesici	The Effect of Pandemic On Purchasing Management Practices: A Literature Review	
Assoc.Prof.Dr. Osman Yalçın	1967 Arab-Israeli War and Air Operations in the War	
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 3.2 / 15:30 – 17:15	**Hall : 2**	**10 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:		
SESSION CHAIR : Dr. Ferhat Ensar		
Mahmut Akburak	Investigation Of The Correlation Between Type A Personality And Job Stress In Nurses	
Yağmur Atalı	An Overview Of The Studies Examining The Relationships Between The Big Five Personality Traits And Employees' Job Performance	
Süleyman Kıllı	An Overview Of The Studies On The Relationship Between Organizational Climate And Employee Motivation.	
İlkem Başaran	Mindfulness In Business Life: A Review	
Dr. Ferhat Ensar Abdurrahman Gündüz	The Relationship Between Pre-Service Teachers' Resilience And Public Speaking Anxiety	
Yusuf İslam Doğruöz	The Role Of Peer Relationships And Self Compossion At Psychological Resilence	
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 3.3/ 15:30 – 16:45	**Hall : 3**	**10 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:		
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Aslı Burçak Taşören		
Mahmut Mert	Effect of Covid-19 Pandemic on Motivation and Expectations of Students Benefiting from Erasmus+ Exchange Program	
Mustafa Övünç Kurnaz	Teacher Opinions Teaching Concepts And Misconceptions The Field Studies And Citizenship Lerning	
Assist.Prof.Dr. Aslı Burçak Taşören	Determinants Of Academic Hopelessness In University Students	
Ümmü Gülsüm Dedeşah	The Relationship Between the Opinions of the Specially Talented Students at the Secondary School Level towards Historical Knowledge and their Historical Empathies	
Assist.Prof.Dr. Kerem Yavaşça	Political Theses of Idris Kucukomer	
Discussion		

ONLINE PRESANTIONS *11 DECEMBER SATURDAY*		
ONLINE PRESENTATIONS		
11 December 2021	**SESSION 5**	**Time 10:30 – 11:45**
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 5.1 / 10:30 – 11:45	**Hall : 1**	**11 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:		
SESSION CHAIR : Assoc.Prof.Dr. Malike Bileydi Koç		
Mehmet Can Güneş	Ottoman And Republic Historians' Looks On The French Revolution	
Emine Şen	Cotton In Adana In The Democratic Party Period (1950-1960)	
Assoc.Prof.Dr. Malike Bileydi Koç	Propaganda Activities On The Southern Front During The National Struggle Period	
Asmaa Şehade	Existentialism In The Lives And Works Of Paul Bowles And Albert Camus	
Assist.Prof.Dr. Bahar Taymaz	Use Of Metaphors In Chronic Pain	
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 5.2 / 10:30 – 11:45	**Hall : 2**	**11 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:		
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Ekber Şah Ahmedi		
Deniz Bayrak	Juvenile Delinquency In Context Of Risk Factors	
İbrahim Süngü	Examination Of Emotional Intelligence Status According To Individuals' Sociodemographic Characteristics	
Melisa Karataş	A Look At Kant And The Epistemologically Based New Metaphysics Definition From Heimsoeth's Pen	
Sarab Sabah Bayati	The Relationship Between Migration And Terrorism	
Assist.Prof.Dr. Ekber Şah Ahmedi	Postsecularism As The Transformation Of Secularlism: Myth Or Reality?	
Discussion		
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 5.3. / 10:30 – 11:45	**Hall : 3**	**11 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:		
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Eray Ekin Sezgin		
Eren Kılıç	A Bibliometric Analysis Of The Literature On Job Crafting Research: Current Trends And Future Research	

Assist.Prof.Dr. Eray Ekin Sezgin	Can Job Resources Be Explained By Job Crafting In Nurses?
Keziban Çelik	Career Anchors: A Review Of The Literature
Assist.Prof.Dr. Fatih Yakut	A Demographic Research Of The Top Hundred Company Managers Which Announced In Iso 2020 Turkey Industrial Survey
Eren Kılıç	Employees' Changing Work-Family Responsibilities And Career Initiatives During The Covid-19 Pandemic
Assoc. Prof. Dr., Nagip Skenderi	Consumer behavior in Kosovo after the application of taxes on Serbian goods
ONLINE PRESENTATIONS	
11 DECEMBER 2021	**SESSION 6** / **Time 12:00 – 13:15**
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 6.1 / 12:00 – 13:15	**Hall : 1** / **11 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:	
SESSION CHAIR :. Lec.Dr. Mehmet Ali Koçakoğlu	
Dr.Enton Duro	Challenges Of (Intra)International Trade Of Western Balkans Countries And European Union
Ahmad Subat Ahadyar	Afghanistan Within The Approach Of Colonialism
Lec. Daniela Lika	Economic Activity And Logistics
Dr. Alba Ramallari	Digital Economy and Development Strategy
Lec.Dr. Mehmet Ali Koçakoğlu	How Realistic Is It Achieving The Cop26 Targets For Developing Countries?
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 6.2 / 12:00 – 13:25	**Hall : 2** / **11 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:	
SESSION CHAIR : Assoc.Prof.Dr.Fatih Akbulut	
H. Kerem Öner	Processes of Implementation of LEADER Approach in Rural Development in TR22 Region
Assoc.Prof.Dr. Fatih Akbulut	Analysis of Regional Development Plans in the Context of the United Nations 2030 Sustainable Development Goals in Turkey
Emel Yıldırım	Satisfaction Levels Of University Students With Transportation Services: A Study On Kocaeli Metropolitan Municipality Bus
Assist.Prof.Dr.Ceren Yaman Yılmaz	The Clustering Of Provinces In Turkey According To The Causes Of Death
Dursun Yıldırım Bayar	Smart City Strategies

Tuğba Özer	The Theory Of Constraints And Throughput Accounting In Maritime Transport Application Of Methods	
Discussion		
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 6.3 / 12:00 – 13:15	**Hall : 3**	**11 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:		
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Emrah Sıtkı Yılmaz		
Assist.Prof.Dr. Emrah Sıtkı Yılmaz	New Era Digital Publishing: Investigation Of The Reasons For The Use Of The Twitch Application	
Hazal Uğurtan	Do Feminist Messages Used In Advertising Effect Attitude Towards The Ad?	
Dr. Mehmet Ozan Karahan	Psychological Ownership Theory In Marketing Studies: A Literature Review	
Research Assist. Melih Yıldız	Analysis Of The Relationships Between Advertising Involvement, Attitude Towards Advertising And Purchase Intention: Mediation Effect Of Attitude Towards Brand	
Tunahan Başoğlu	Unethical Consumer Behaviors in ONLINE Shopping: A Study for Generation Z	
ONLINE PRESENTATIONS		
11 DECEMBER 2021	**SESSION 7**	**Time 13:30 – 14:45**
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 7.1 / 13:30 – 14:45	**Hall : 1**	**11 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:		
SESSION CHAIR : Dr. Nilhay Usta Pamuk		
Mehmet Akif Seyitoğullari	Analysis Of Geomorphological Features Of The Upper Karasu Basin With Geomorphic Indices	
Bülent Matpay	Analysis Of Geomorphological Characteristics Of Akgöl (Özalp-Van) Basin With Geomorphic Indices.	
Mehmet Akif Seyitoğullari	Hydrographic Characteristics Of The Upper Karasu Basin (Van)	
Bülent Matpay	Distribution Of Population And Settlements According To Elevation Stages In Hizan (Bitlis) And Its Surroundings	
Mustafa Bilken	Turkey-Eu Relations On The Road To The European Council Meeting	
Dr. Nilhay Usta Pamuk	The Concept Of The Smart City Today And Examples From The United Arab Emirates	
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 7.2 / 13:30 – 14:45	**Hall : 2**	**11 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:		
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Ayfer Özyılmaz		

Cansu Şahin	The Relationship Of The Individual Approach To Social Problems And The Welfare Conditionality	
Cansu Şahin	The Development Of The Social State Process Within Constitutional Constitution In Turkey	
Aysel Memmedova	Violence Against Women And Women's Shelter In Turkey	
Batuhan Yetim	An Approach to Ateş from Different Perspectives: Turkish Culture and Chemical Science	
Assist.Prof.Dr. Ayfer Özyılmaz	The Relationship Between Female Employment And Economic Growth: The Case Of Turkey	
Batuhan Yetim	Women Through the Eyes of Adapazari Anatolian Imam Hatip High School: 'Value' to Women is Worth Everything Project	
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 7.3 / 13:30 – 14:45	**Hall : 3**	**11 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:		
SESSION CHAIR : Dr.Zeynep Hoş		
Dr.Zeynep Hoş	Equal Treatment And Termination Rights In The Work Relationship: An Evaluation For Artists	
Kübra Sümeyra Çetin Bobuş	The Adoption And Foster Family	
Kübra Öztekin	Legal Entitiy's License To Use The Rights That Are Strictly Related To Individuals	
Feyzanur Soylu	Classification Of Nameless Contract	
Sena Vidinlioğlu	Proof In Cases Of Cancellation And Registration Based On Muris File	
Dr.Zeynep Hoş	Determination Of The Wage Basis For Severance Pay	
Discussion		
ONLINE PRESENTATIONS		
11 DECEMBER 2021	**SESSION 8**	**Time 15:00 – 16:15**
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 8.1 / 15:00 – 16:15	**Hall : 1**	**11 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:		
SESSION CHAIR : Dr. Alper Coşkun		
Esra Yıldız	Examination Of Local Government Activities For Elderly Individuals In The Covid-19 Pandemic Of Age Friendly Cities	
Lec. Aysel Basmacı Kaya	Evaluation Of Applications For The Elderly From The Social Work Perspective During The Covid 19 Epidemic	
Dr. Alper Coşkun	Protection Of The Consumer In Distance Contracts In Turkey	

Dr. Merve Çiloğlu Yörübulut	Obligation To Participate In The Labor Of The Elderly As A Social Security Problem	
Lecturer Phd. Gül Çıkmaz	A Field Survey For Participant Decision Making	
IMASCON 2021 AUTUMN SESSION 8.2 / 15:00 – 16:45	**Hall : 2**	**11 DECEMBER 2021**
Remote Access Link:		
SESSION CHAIR : Prof.Dr.İrfan Kaya Ülger		
Özlem Göncü	Evaluation Of The "Telescopes, The Future Is In The Sky" Project Which Was Realized For Secondary Students Within The Scope Of Tubitak 4004 Nature Education And Science Schools	
Assoc.Prof.Dr .Özlem Özer	A Research on Investigation of COVID-19 Vaccine Literacy, Perceived Stress and Life Satisfaction	
Assist.Prof.Dr Handan Özçelik Bozkurt	The Relationship Between Organizational Uncertainty and Mental Health: A Research Conducted During the Covid-19 Pandemic on Hotel Employees	
Prof.Dr. İrfan Kaya Ülger	The European Union's Human Rights Sanctions Mechanism Against Human Rights Violations	
Volkan Kaya	Content Analysis Of Published Articles On Context (Real-Life) Based Approach In Science	

ABSTRACTS AND POSTERS

COVID-19 AŞI OKURYAZARLIĞI, ALGILANAN STRES VE YAŞAM DOYUMUNUN İNCELENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Huzeyfe Aydoğan
Sağlık Bilimleri Üniversitesi / Gülhane Sağlık Bilimleri Fakültesi / Sağlık Yönetimi Bölümü
huzeyfe.aydogann@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1612-7877

Servet Alp
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / Sağlık Yönetimi Bölümü
salp@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8156-2205

Özlem Özer
Sağlık Bilimleri Üniversitesi / Gülhane Sağlık Bilimleri Fakültesi / Sağlık Yönetimi Bölümü
ozlem.ozer@sbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7238-5371

Özet
Bu çalışmanın amacı COVID-19 aşı okuryazarlığı ve algılanan stresin yaşam doyumu üzerine etkisini incelemektir. Çalışmanın bir diğer amacı ise COVID-19 aşı okuryazarlığının, algılanan stresin ve yaşam doyumunun çeşitli sosyo-demografik değişkenlere (cinsiyet, kronik bir hastalığa sahip olma vb.) göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmaktır. Çalışmanın evrenini Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İİBF Sağlık Yönetimi ve Sosyal Hizmet Bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmada evrenin tamamına ulaşabilmek amacıyla örneklem seçimine gidilmemiş ve 387 öğrenciden veri elde edilmiştir. Çalışmanın verileri, yüz yüze anket yöntemiyle 1-10 Kasım 2021 tarihleri arasında toplanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 24 paket programı kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen verilere göre; öğrencilerin COVID-19 aşı okuryazarlığı ölçeğine verdikleri cevapların puan ortalaması 2,69; algılanan stres ölçeğine verdikleri cevapların puan ortalaması 3,08; yaşam doyumu ölçeğine verdikleri cevapların puan ortalaması 3,68 olarak bulunmuştur. Korelasyon analizi sonucunda COVID-19 aşı okuryazarlığı ile yaşam doyumu arasında istatiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü düşük bir ilişki bulunurken; yaşam doyumu ile algılanan stres arasında istatiksel olarak anlamlı negatif yönlü ve düşük düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Çalışmada gerçekleştirilen çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre COVID-19 aşı okuryazarlığı ve algılanan stresin yaşam doyumu üzerindeki toplam varyansın %9,8'ini açıkladığı tespit edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların algılanan stres düzeyleri arttıkça yaşam doyumları azalmakta (β=-0,276, t=-5,701; p<0,001) ve COVID-19 aşı okuryazarlığı algıları artıkça da yaşam doyumları artmaktadır (β=0,143, t=2,941; p=0,003). Çalışmada ayrıca katılımcıların COVID-19 aşı okuryazarlığı puanlarının sadece devamlı ilaç kullanma durumuna (t=2,101; p=0,036) göre; algılanan stres puanlarının cinsiyete (t=2,062; p=0,040), devamlı ilaç kullanma durumuna (t=3,280; p=0,001) ve daha önce COVID-19'a yakalanan bir yakına sahip olma durumuna (t=2,680; p=0,008) göre ve yaşam doyumu puanlarının ise devamlı ilaç kullanma durumuna (t=-2,261; p=0,024) ve kronik bir rahatsızlığa sahip olma durumuna (t=-2,060; p=0,040) göre istatistiksel açıdan anlamlı farklar oluşturduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19 aşı okuryazarlığı, algılanan stres, yaşam doyumu.

A RESEARCH ON INVESTIGATION OF COVID-19 VACCINE LITERACY, PERCEIVED STRESS AND LIFE SATISFACTION

Abstract
The aim of this study is to examine the effects of COVID-19 vaccine literacy and perceived stress on life satisfaction. Another aim of the study is to investigate whether COVID-19 vaccine literacy, perceived stress and life satisfaction differ according to various socio-demographic variables (gender, having a chronic disease, etc.). The population of the study consists of students of Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Department of Health Management and Social Work. No sample selection was made, and data were obtained from 387 students. The data of the study were collected between 1-10 November 2021 by face-to-face survey method. SPSS 24 package program was used in the analysis of the data.

The general average of the students' scores on the COVID-19 vaccine literacy, the perceived stress and the life satisfaction was determined as 2,69, 3,08 and 3,68 respectively. As a result of the correlation analysis, a statistically significant and positive low was found between COVID-19 vaccine literacy and life satisfaction; a statistically significant, negative and low-level relationship was found between life satisfaction and perceived stress. According to the results of the multiple regression analysis performed in the study, it was determined that COVID-19 vaccine literacy and perceived stress explained 9.8% of the total variance on life satisfaction. According to the results of the analysis, as the perceived stress levels of the participants increase, their life satisfaction decreases (β=-0.276, t=-5.701; p<0.001) and as their COVID-19 vaccine literacy perceptions increase, their life satisfaction increases (β=0.143, t=2.941; p=0.003). In the study, according to the COVID-19 vaccine literacy scores of the participants only the continuous drug use status (t=2.101; p=0.036); perceived stress scores by gender (t=2.062; p=0.040), continuous drug use (t=3,280; p=0.001) and having a relative who had previously contracted COVID-19 (t=2.680; p=0.008) and life satisfaction scores by continuous drug use (t=-2.261; p=0.024) and having a chronic disease (t=-2.060; p=0.040) were found to have statistically significant differences.

Keywords: COVID-19 vaccine literacy, perceived stress, life satisfaction.

TÜRKİYE'DE BÖLGE KALKINMA PLANLARININ BİRLEŞMİŞ MİLLETLER 2030 SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Analysis of Regional Development Plans in the Context of the United Nations 2030 Sustainable Development Goals in Turkey

Fatih AKBULUT
Kocaeli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0001-7180-6106
fatihakbulut@kocaeli.edu.tr

Barış ÇÖLGEÇEN
Kocaeli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0002-7933-7815
baris.colgecen@kocaeli.edu.tr

Bölgesel kalkınmanın sadece bir ekonomik gelişme olmadığı, bunun yanında sosyolojik, çevresel, yönetsel boyutlarının da olduğu artık tüm akademik ve yönetsel düzeylerde genel kabul görmektedir. Bu bağlamda kalkınmanın sağlanması ancak sürdürülebilir olduğunda anlamlı olmaktadır. Ülke sınırları içinde yer alan bölgelerin kalkınmasının da bu eksende olması ve bu konudaki küresel gündemi ve hedefleri tamamlayıcı nitelikte olması beklenir. Son yıllarda yapılan akademik çalışmalarda 'sürdürülebilir bölgesel kalkınma' kavramı tartışma konusu yapılmaktadır. Bölgesel kalkınmanın en temel metinleri olarak karşımıza çıkan bölge planlarında sürdürülebilir bölgesel kalkınmanın dikkate alınması önem arz etmektedir.

Yönetişim yaklaşımı çerçevesinde yapılandırılmış olan bölgesel kalkınma ajanslarının, yine aynı perspektifle hazırlanan küresel sürdürülebilir kalkınma hedeflerine bölge planlarında yer vermesi ve küyerelleşme(glocalization) çerçevesinde küresel gündemi yerel boyutta harekete geçirmesi beklenir. Bu çalışma kapsamında, örneklem olarak belirlenmiş olan Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nde yer alan İstanbul Kalkınma Ajansı(İSTKA), Doğu Marmara Kalkınma Ajansı(MARKA), Güney Marmara Kalkınma Ajansı(GMKA), Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı(BEBKA) ve Trakya Kalkınma Ajansı tarafından 2014-2023 yılları arasını kapsayacak şekilde hazırlanan bölge planları içerik analizi yöntemi çerçevesinde Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri açısından incelenmiştir.

Daha önce alanla ilgili yapılan akademik çalışmalarda, ilgili bölge planlarının spesifik olarak söz konusu 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında incelenmemesi, bu nedenle alanda eksiklikler olması araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Bu çerçevede, araştırmanın amacı, ilgili kalkınma ajansları tarafından hazırlanan bölge planlarında, 2015 yılında gerçekleştirilen BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi sonrası *"Dünyamızı Dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma İçin 2030 Gündemi"* başlığı altında belirlenen 17 adet küresel sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden hangilerine yer verildiğini tespit etmektir. Bu kapsamda araştırma sorusu, 'Marmara Bölgesi'ndeki Kalkınma Ajansları tarafından hazırlanan bölge planlarında Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden hangilerine yer verilmiştir?' olarak belirlenmiştir. 'Marmara Bölgesi'nde yer alan Kalkınma Ajansları tarafından hazırlanan Bölge Planlarında Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine kapsamlı bir düzeyde yer verilmiştir.' olarak belirlenen araştırmanın varsayımı çalışma kapsamında içerik analizi yöntemiyle test edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Planlama, Sürdürülebilir Kalkınma, Gündem 2030
Keywords: Regional Development, Regional Planning, Sustainable Development, Agenda 2030

REKLAM İLGİLENİMİ, REKLAMA YÖNELİK TUTUM VE SATIN ALMA NİYETİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ: MARKAYA YÖNELİK TUTUMUN ARACILIK ETKİSİ

Ümit BAŞARAN
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İİBF, İşletme
umbasaran@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0243-3286

Melih YILDIZ
İstanbul Gelişim Üniversitesi, İİSBF, İşletme
myildiz@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8591-6821

Özet
Tüketiciler, gün içinde pek çok uyarana maruz kalmaktadırlar. Bu sebeple, herhangi bir ürün ya da hizmete ilişkin karar vermek, tüketiciler için zor bir hale gelmektedir. Reklam filmleri, herhangi bir ürün ya da hizmet hakkında tüketicileri bilgilendirmekte ve satın alma kararı vermelerinde etkili olmaktadır. Öte yandan tüketicilerin herhangi bir markaya karşı geliştirmiş oldukları olumlu ya da olumsuz tutumlar da karar verme süreci üzerinde etkili olabilmektedir. Bu nedenle reklam ilgilenimi, reklama yönelik tutum, markaya yönelik tutum ve satın alma niyeti gibi kavramlar, tüketici davranışlarının araştırma konuları içerisinde yer almaktadır. Pazarlama araştırmacıları bu kavramlar aracılığıyla tüketici istek ve ihtiyaçlarını anlamakta ve stratejiler geliştirmektedir. Bu araştırma; reklam ilgilenimi, reklama yönelik tutum, markaya yönelik tutum ve satın alma niyeti arasındaki ilişkileri açıklamak ve reklama yönelik tutum ile satın alma niyeti arasındaki ilişkide markaya yönelik tutumun aracılık etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bu amacı doğrultusunda, 400 katılımcıya, bir akıllı saat markasının gerçek bir reklam filmi izletilmiş, ardından anket sorularına yanıt vermesi istenmiştir. Araştırma kapsamında her bir değişkeni ölçmek amacıyla toplam 21 maddeden oluşan dört farklı ölçekten yararlanılmıştır. Hatalı ve eksik cevaplar çıkartılarak toplam 392 katılımcıya ait veriler analize dâhil edilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde Yapısal Eşitlik Modellemesinden (YEM) yararlanılmıştır. Araştırmada yer alan değişkenlerin geçerliliğinin test edilmesinde açıklayıcı faktör analizi; araştırma modelinin geçerliliğinin test edilmesinde doğrulayıcı faktör analizi ve hipotezlerin test edilmesinde yol analizi kullanılmıştır. Araştırma sonuçları, reklama yönelik tutum ile markaya yönelik tutumun satın alma niyeti üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Ek olarak, reklama yönelik tutumun hem reklam ilgilenimi hem de markaya yönelik tutum ile anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmada, reklama yönelik tutum ve satın alma niyeti arasındaki ilişkide markaya yönelik tutumun kısmi aracılık etkisine sahip olduğu da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Markaya Yönelik Tutum, Reklam İlgilenimi, Reklama Yönelik Tutum, Satın Alma Niyeti, Yapısal Eşitlik Modellemesi

ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN ADVERTISING INVOLVEMENT, ATTITUDE TOWARD ADVERTISING AND PURCHASE INTENTION: MEDIATION EFFECT OF ATTITUDE TOWARD THE BRAND

Abstract
Consumers are exposed to many stimuli during the day. For this reason, making a decision regarding any product or service can become an inextricable situation for consumers. Commercial films inform consumers about any product or service and are effective in making purchasing decisions. On the other hand, the positive or negative attitudes of consumers towards any brand can also be effective on the decision-making process. Therefore, concepts such as advertising involvement, attitude toward advertising, attitude toward the brand and purchase intention are among the research topics of consumer behavior. Marketing researchers understand consumers' wants and needs through these concepts and develop strategies. This research was carried out to explain the relationships between advertising involvement, attitude towards advertising, attitude towards the brand and purchase intention, and to determine the mediating effect of attitude towards the brand in the relationship between attitude towards

advertising and purchase intention. For this purpose of the research, 400 participants were watched a real commercial film of a smart watch brand and then asked to answer the survey questions. In the scope of the research, four different scales consisting of a total of 21 items were used to measure each variable. Incorrect and incomplete answers were removed and the data of a total of 392 participants were included in the analysis. Structural Equation Modeling (SEM) was used in the analysis of the research data. Exploratory factor analysis was used to test the validity of the variables, confirmatory factor analysis was used to test the validity of the research model, and path analysis was used to test the hypotheses. The results of the research showed that the attitude towards the advertising and the attitude towards the brand have a significant and positive effect on the purchase intention. In addition, it was determined that the relationships between advertising involvement and attitude towards advertising, and between attitude towards advertising and attitude towards the brand were also significant and positive. Moreover, it has been determined that the attitude towards the advertisement has a significant and positive relationship with both the advertising involvement and the attitude towards the brand. In the research, it has also been determined that the attitude towards the brand has a partial mediation effect on the relationship between attitude towards advertising and purchase intention.

Keywords: Attitude Toward Brand, Advertising Involvement, Attitude Toward Advertising, Purchase Intention, Structural Equation Modeling

AB LİDERLER ZİRVESİ'NE GİDEN YOLDA TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

Eren Alper YILMAZ
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Söke İşletme Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü,
alpery@adu.edu.tr

Mustafa BİLKEN
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü,
mustafa.bilken@hotmail.com

Özet
Arap Baharı sonrasında yaşanan mülteci krizini çözüme kavuşturabilmek adına 16 Aralık 2013'te Türkiye-Avrupa Birliği arasında Geri Kabul Anlaşması imzalanmış, bu Anlaşma çerçevesinde Avrupa Birliği kendi sınırlarını mültecilere kapatarak bir miktar fon karşılığında sorumluluğu Türkiye'nin üzerine atmıştır. Artan göç dalgaları ve fonların söz verilen zamanda ödenmemesine istinaden, taraflar arasında anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Göç konusuna ek olarak 2016 yılında Türkiye'de yaşanan FETÖ darbe girişimi sonrasında terörle mücadele adına ortaya konulan rijit yasalar ve yürütülen tavizsiz uygulamaların AB tarafından eleştirilmesi, bilhassa güvenlik ile ilgili Türk mevzuatlarının AB standartlarıyla uyumlu olmaması taraflar arasında kriz yaratmıştır. Bu konuda Türkiye de misilleme olarak, darbe girişimini sadece kınaması ve kaçan örgüt üyelerini Türkiye'ye iade etmeyi reddetmesinden ötürü AB'ye tepki göstermiştir. Ayrıca Türkiye'nin son zamanlarda Doğu Akdeniz'de Yunanistan ile restleşmesi de, AB üyesi bazı ülkeleri Türkiye karşıtı bir çizgiye getirmiştir. Son yıllarda iki aktör arasında olumsuz giden bu süreç, 2021 yılının Haziran ayında yapılan Avrupa Birliği Liderler Zirvesi'nde yerini ılımlı bir atmosfere bırakmıştır. Bu çerçevede Doğu Akdeniz'den mülteci sorununa, Gümrük Birliği Anlaşması'ndan Kıbrıs meselesine kadar birçok konuda karar alınmıştır. Bu çalışmada, bilhassa Arap Baharı sonrasında olumsuz yönde süregelen Türkiye-AB ilişkileri ele alınacak olup, Haziran 2021 AB Liderler Zirvesi'nin bu negatif atmosferi tersine çevirme anlamında nasıl bir etki yarattığına vurgu yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği Liderler Zirvesi, Türkiye, Mülteci Krizi, Geri Kabul Anlaşması, Doğu Akdeniz.

TURKEY-EU RELATIONS ON THE ROAD TO THE EUROPEAN COUNCIL MEETING

Abstract
In order to resolve the refugee crisis after the Arab Spring, a Readmission Agreement was signed on December 16, 2013 between Turkey and the European Union. Within the framework of this Agreement, the European Union closed its borders to refugees and give the responsibility on Turkey in return for some funds. Due to the increasing immigration waves and the failure to pay the funds on time, conflicts were seen between the parties intensively. In addition to the migration crisis, the EU's criticism on the rigid laws and uncompromising practices, which was put into force to fight against terrorism after the coup attempt by FETO in Turkey in 2016, also reactions on the incompatibility of legislation related to security with the EU standards created a crisis between two actors. In response, Turkey reacted to the EU for only condemning the coup attempt and refusing to extradite the fugitive members of the organization to Turkey. In addition, recent showdown between Turkey and Greece in the Eastern Mediterranean has brought some EU member states to an anti-Turkey line. This negative process between two actors has turned to a moderate atmosphere at the European Council Meeting, held in June 2021. In this context, many notable decisions were taken such as the Eastern Mediterranean issue, the refugee crisis, the Customs Union Agreement, the Cyprus issue etc. In this study, it will be discussed how Turkey-EU relations have held on negatively after the Arab Spring as well as how the European Council Meeting has created a promising impact on the way to reverse this negative atmosphere.

Keywords: The European Council Meeting, Turkey, Refugee Crisis, Readmission Agreement, the Eastern Mediterranean.

HEREKE KALESİ KAZILARINDA BULUNMUŞ FIRIN İÇİ AYRAÇLAR

Gizem ERDEN
KOÜ SBE YL Tezli Arkeoloji Programı
gizemerden72@gmail.com

Özet
Seramik üretiminde kilin hamur haline getirilip elde veya çarkta şekil verilmesi ile oluşturulan kabın fırında pişirilmesi temel aşamalardan biridir. Pişmiş toprak -terracotta kaplar, sofra tabakları ve günlük mutfak ve saklama kapları olarak işlevli oldukları gibi pişmiş topraktan üretilmiş mangal, banyo küveti ve mezar sandukası gibi objeler veya şarap zeytinyağı gibi sıvıların ticaret için taşınmasında ürün paketi amphora olarak kullanılmışlardır. Kilden yapılan kabın pişirilmesinde; fırın içi ısıl ortamın istikrarlı olması ve ısı derecesi, kap gövdesinin sert dokulu ve dayanıklı olmasını sağlamaktadır. Antik çömlekçiler sabit ve yeterli derecede bir ısıl ortam sağlamak için çeşitli fırın tipleri ve çömlek pişirme yöntemleri geliştirdikleri gibi fırın içi destek ve ayraç gereçleri de geliştirmişlerdir. Kapların şekli ve boyutuna göre, kapların üstüne sırların uygulanışına göre bu destek ve ayraçlar çeşitlenmiştir. Hereke Kalesi kazıları seramik buluntuları arasında fırın üretim atığı kaplar bulunduğu gibi, derin çanakların, geniş çaplıların ve sırlı kapların birbirlerine değmeden yerleştirilmesinde kullanılan ayraçlar da bulunmuştur. Çalışmamız tipolojik olarak az bilinen Orta Çağ Sırlı seramiklerin fırınlanmasında kullanıldığı anlaşılan bu ayraçları benzerleri ile karşılaştırarak kültürel ve tarihsel bağlamını incelemeyi, Nikomedya veya Bithynia bölgesine özgü, yerel olup olmadığını araştırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: fırın, fırın desteği, üçayak, Orta Çağ sırlı seramik, pişmiş toprak

KILN SUPPORTS UNCOVERED AT THE HEREKE CASTLE EXCAVATIONS

Abstract
Firing vessel in kilns is one of the production phases of clay paste vessels shaped by head or on turning wheel. Ancient terracotta vessels were tableware, common kitchen vessels, and containers, as well as objects like braziers, bath basins, sarcophagus, or transport amphora containing olive oil or wine for trade. Ancient potters developed various kiln types and firing techniques of vessels to provide a stable and sufficient thermal environment. They also improved kiln furniture and utensils utilized during firing to stack the vessels in the kiln as supports and tripods. The kiln utensils and tripods changed in time regarding the shape and size of the vessels and application techniques of glazes on the vessels. Among the ceramic finds of the Hereke Castle excavations, there are kiln wasters, kiln supports, and tripods utilized as separators of deep bowls and large-sized and glazed vessels so as not to touch each other while firing. The present study aims to examine tripods found in the Hereke excavations by comparing them with similar kiln utensils uncovered at other excavation sites, of which typologically lesser-known. The study also aims to investigate Medieval ceramic separators and supports to find out whether these kiln utensils are local and peculiar to the Nicomedia and Bityhynia potters.

Keywords: kiln, kiln support, tripod, Medieval glazed ceramic, terracotta

COVID-19 SALGINI SÜRECİNDE ÇALIŞANLARIN DEĞİŞEN İŞ-AİLE SORUMLULUKLARI VE KARİYER İNİSİYATİFLERİ

Eren Kılıç
Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü
erenkilic@gtu.edu.tr / ORCID: 0000-0003-4197-8710

Nergiz Çetin Kılıç
Marmara Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı
nergiz.cetin@marun.edu.tr / ORCID: 0000-0002-1521-789X

Hakan Kitapçı
Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü
kitapci@gtu.edu.tr / ORCID: 0000-0002-5573-4680

Özet
Covid-19 salgını, çalışanların iş ve aile yaşamlarında pek çok değişimi beraberinde getirdi. Bunun sonucunda çalışanlar, değişen süreçlere, diğer bir ifade ile "yeni normale", uyum göstermeye yönelik farklı anlayışlar ve inisiyatifler geliştirmeye başladılar. Bu anlamda, bu çalışma iş ve aile sorumluluklarına sahip çalışanların Covid-19 salgını ile değişen iş-aile yaşamlarındaki deneyimlerinin incelenmesini amaçlamaktadır. Betimsel bir yaklaşımla, ilgili araştırma sorularına dair çalışanların deneyimlerini inceleyebilmek için yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Farklı sektör, meslek ve kariyer aşaması gruplarından 20 katılımcı ile iş-aile yaşantıları ve kariyer gelişimlerine dair görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri, betimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, salgın döneminde çalışan anne ve babaların özellikle çocuk bakım sorumluluklarından dolayı aile taleplerinde önemli ölçüde artış yaşadıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte, çalışanlar genel olarak iş görevleri ile ilgili sorumluluklarında çok fazla değişim olmadığını, ancak iş ortamlarındaki Covid-19 vakalarından dolayı daha fazla stres yaşadıklarını ifade ettiler. Özellikle erken-kariyer aşamasındaki çalışanlar, salgın döneminde kariyer gelişimleri ile ilgili daha fazla endişe ve sorun yaşadıklarını belirttiler. Bununla birlikte, kariyer gelişimlerini sürdürebilmek adına diğer gruplara kıyasla daha fazla kariyer inisiyatifleri (ör., kariyer desteği arayışı, mesleki yetkinlikleri geliştirme vb.) aldıkları belirlendi. Son olarak, salgın sürecinde evde çocuk bakım sorumluluğu daha az olan çalışanların kariyer gelişimlerine yönelik inisiyatiflerinin daha fazla olduğu tespit edildi. Bu çalışma, salgın sürecinde çalışanların iş-aile etkileşimlerinin kariyer inisiyatifleri üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılmasına ışık tutmaktadır. Ayrıca, iş yeri ve kamu politikalarının belirlenmesinde çalışanların aile sorumluluklarının göz önünde bulundurulması ve özellikle çalışan anne ve babaların kariyer gelişim inisiyatiflerinin desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İş-aile etkileşimi, İş-aile talepleri, Kariyer geliştirme, Covid-19, Nitel araştırma.

EMPLOYEES' CHANGING WORK-FAMILY RESPONSIBILITIES AND CAREER INITIATIVES DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Abstract
The Covid-19 pandemic brought many changes in the work and family lives of employees. As a result, employees began to develop different understandings and initiatives to adapt to the changing processes, in other words, to the "new normal". In this sense, this study aims to examine the experiences of employees with work and family responsibilities in their work-family lives that have changed with the Covid-19 pandemic. With a descriptive approach, a semi-structured in-depth interview technique was used to examine the experiences of the employees on the relevant research questions. Interviews were conducted with 20 participants from different sectors, professions, and career stage groups on their work-family lives and career developments. Research data were analyzed using descriptive analysis method. According to the findings, it was found that working mothers and fathers experienced a significant increase in family demands during the pandemic, especially due to their childcare responsibilities. However, employees stated that there was not much change in their responsibilities

related to their job duties in general, but they experienced more stress due to Covid-19 cases in their workplace. Particularly, employees in the early-career stage stated that they had more concerns and problems with their career development during the pandemic. Besides, it was found that they took more career initiatives (e.g., seeking career support, developing professional competencies, etc.) to sustain their career development compared to other groups. Finally, it was found that the employees who had less childcare responsibility at home during the pandemic had more initiatives for their career development. This study sheds light on a better understanding of the impact of work-family interactions on career initiatives of employees during the pandemic. In addition, it is emphasized that family responsibilities of employees should be taken into account in determining workplace and public policies and career development initiatives of working mothers and fathers should be supported.

Keywords: Work-family interaction, Work-family demands, Career development, Covid-19, Qualitative Research

İŞ ŞEKİLLENDİRME (JOB CRAFTING) ARAŞTIRMALARI LİTERATÜRÜNÜN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ: GÜNCEL TRENDLER VE GELECEK ARAŞTIRMALAR

Eren Kılıç
Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü
erenkilic@gtu.edu.tr / ORCID: 0000-0003-4197-8710

Özet
Çalışan tarafından proaktif bir iş yeniden tasarlama inisiyatifi olarak iş şekillendirme, son yıllarda önemli düzeyde bilimsel ilgi gördü. Bununla birlikte, iş şekillendirme kavramı geniş çapta çalışılmış olmasına rağmen, bugüne kadarki araştırmalar, iş şekillendirmenin bibliyometrik bir incelemesine dair kanıt sunmamıştır. Bu nedenle, bu çalışma, iş şekillendirme literatürünün bibliyometrik bir analizini gerçekleştirerek, iş şekillendirme araştırmalarının sistematik olarak anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Geriye dönük bir yaklaşımla, Web of Science Core Collection (WoSCC) üzerinde 2001-2021 yılları arasında yayınlanan ve "job crafting" konusunu içeren 564 makale analiz edilmiştir. Yıllar, başlık, yazarlar, dergiler, bilimsel kategoriler, alıntılar, anahtar kelimeler, kurumlar ve ülkelere dair bibliyometrik veriler WoSCC'den alınmıştır. Ayrıca Journal Citation Reports 2020'den dergi kartilleri ve etki faktörleri elde edilmiştir. Bilimsel kategorilerin dağılımı, yayınların zamansal ve coğrafi dağılımı, en çok yayına sahip dergiler ve en çok atıf alan yayınlar analiz edilmiştir. VOSviewer bibliyometrik analiz programı, ortak yazar ve ülke ağlarını ve anahtar kelime birlikte oluşumlarını görselleştirmek için kullanılmıştır. Bulgular, iş şekillendirme araştırmalarına ilginin son beş yılda önemli ölçüde arttığını göstermektedir. İş şekillendirme konusundaki yayınlar, psikoloji, yönetim ve işletme gibi alanları içeren çok disiplinli bir profil göstermektedir. Ülke ve kurumların katkılarına bakıldığında, yayınlanan çalışmaların büyük çoğunluğunun Hollanda'daki araştırmacılar tarafından gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. İş şekillendirme araştırmalarıyla yakından ilişkili araştırma alanları olarak işe adanmışlık, iş talepleri-kaynakları, performans ve iyilik hali ön plana çıkmıştır. Son olarak, mevcut araştırma eğilimleri ve gelecekteki potansiyel araştırma yönleri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İş şekillendirme, Bibliyometrik analiz, İş talepleri ve kaynakları teorisi, İş tasarımı, İşe adanmışlık, Proaktif davranış, VOSviewer

A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE LITERATURE ON JOB CRAFTING RESEARCH: CURRENT TRENDS AND FUTURE RESEARCH

Abstract
Job crafting, as a proactive job redesign initiative by the employee, has received considerable scholarly attention in recent years. However, although the concept of job crafting has been studied widely, the research to date has not provided evidence for a bibliometric review of job crafting. Therefore, this study aims to contribute to the systematic understanding of job crafting research by performing a bibliometric analysis of the job crafting literature. With a retrospective approach, 564 articles containing the "job crafting" topic and published between 2001-2021 on the Web of Science Core Collection (WoSCC) were analyzed. A bibliometric data, including years, title, authors, journals, scientific categories, citations, keywords, institutions, and countries, were extracted from WoSCC. Additionally, journal quartiles and impact factors were obtained from Journal Citation Reports 2020. Distribution of scientific categories, temporal and geographical distribution of publications, journals with the most publications, and the most cited works were analyzed. VOSviewer program for bibliometric analysis was used to visualize collaborative co-author and country networks and keyword co-occurrences. The findings indicate that attention to job crafting research has significantly gained over the last five years. Publications on job crafting demonstrates a multidisciplinary profile, including psychology, management, and business fields. Regarding the contribution from countries and institutions, it was found that the majority of published studies were carried out by researchers in the Netherlands. Work engagement, job demands-resources, performance, and well-being have become prominent as research areas closely related to job crafting research. Finally, current research trends and potential future research directions are discussed.

Keywords: Job crafting, Bibliometric analysis, Job demands-resources theory, Job design, Work engagement, Proactive behavior, VOSviewer.

DİJİTAL PAZARLAMA: GİYİM SEKTÖRÜNÜN SOSYAL MEDYA KULLANIMLARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Hüseyin DİKME
İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
hdikme@gelisim.edu.tr

Seyra KESTEL
İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
skestel@gelisim.edu.tr

Özet
Gelişen süreçlerin her zaman önünde olan Teknolojinin hayatımıza ve kurumsal yaşamın içine tamamen entegre olmasıyla birlikte büyük değişimler ve farklı süreçler ortaya çıkmaya başlarken hayatın her alanından insan hangi yaşta ya da hangi sosyo-ekonomik düzeyde olursa olursun teknolojinin cezbeden alanına kapılmak zorunda kalmaktadır. Aslında bu düzene uymak zorunda olduğumuz gibi hayatın akışını yakalamak da ancak teknoloji ile mümkün olabilmektedir. Gelişen teknoloji ile iletişimin yönü de değişirken her geçen gün gelişen medya mecraları ile pazarlamanın da yöntemi değişmektedir. Bu çalışmamızda hayatlarımıza keskin bir giriş yapan Sosyal medyanın etkisi ile Dijitalleşme ve Yeni nesin Pazarlama konularında araştırma yaparak Giyim Sektörüne yönelik bir Dijital Pazarlama Araştırması yapılmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi teknolojinin gelişmesi ile reklamlar da daha çok dijitale yönelmektedir. İnternet reklamcılığı diye tanımladığımız kavram, kullanıcıların algılarını en hızlı değiştiren ve yönlendiren aynı zamanda da maliyetsiz bir yöntem olmasıyla beraber perakende sektörünün öncü markalarının hepsi artık dijital pazarlamanın gerçeklerini kabul etmiş bulunmaktadır. Firmaların internet reklamcılığı ışığında yaptığı pazarlama hareketlerini 1 ay boyunca izleyen bu çalışma Araştırma kapsamında incelenen dört giyim perakendecisi kurumun pazarlama değerlendirmesi ayrı ayrı yapılmıştır. Her bir kurum için Instagram hesaplarında gerçekleştirdikleri uygulamalar, bu uygulamaların içeriği, kullanılan görseller ve istatistiki veriler temel alınarak bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Sonrasında dijital değişimin yarattığı yeni süreçler ve bunun pazarlama dünyasına yansıması olan dijital pazarlama kavramına ilişkin bilgiler verilmektedir. Son olarak ise çalışmanın araştırma kısmında Sneaks Up, Superstep ve Sneaks Cloud olmak üzere Türkiye'deki üç büyük giyim perakende mağazasının dijital pazarlama alanında yaptığı çalışmalar, sosyal medya pazarlaması özelinde incelenerek, değerlendirmelerde ve analizlerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: pazarlama, sosyal medya, giyim sektörü, dijital pazarlama

DIGITAL MARKETING: A RESEARCH ON USAGE OF SOCIAL MEDIA IN APPAREL SECTOR

Abstract
With technology, which is always ahead of the developing processes, with the integration of technology into our lives and corporate life, great changes and different processes begin to emerge, and people from all areas of life have to be caught in the attractive area of technology, no matter what age or socio-economic level they are. In fact, as we have to comply with this order, it is possible to catch the flow of life only with technology. As the direction of communication changes with the developing technology, the method of marketing is also changing with the developing media channels. In this study, a digital marketing research is carried out for the apparel sector by doing research on digitalization and new generation marketing with the impact of Social media, which has made a sharp entrance to our lives. As in all over the world, with the development of technology, advertisements are turning more towards digital. The concept we define as internet advertising is a cost-free method that changes and directs the perceptions of users the fastest, and all of the leading brands of the retail industry have now accepted the realities of digital marketing. In this study, which monitors the marketing activities of companies in the light of internet advertising for 1 month, the marketing evaluation of the four clothing retailers examined within the scope of the research was made separately. For each institution, an evaluation was made on the basis of their applications in their Instagram accounts, the content of these applications, the

visuals used and statistical data. Afterwards, information is given about the new processes created by digital change and the concept of digital marketing, which is its reflection on the marketing world. Finally, in the research part of the work, the studies of three major clothing retail stores in Turkey, namely Sneaks Up, Superstep and Sneaks Cloud, in the field of digital marketing will be examined in terms of social media marketing, and evaluations and analyzes will be made.

Keywords: marketing, social media, apparel sector, digital marketing

İZLEME ÖLÇÜMLERİ VE MECRALAR BAĞLAMINDA MEDYA PLANLAMA

Hüseyin DİKME
İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
hdikme@gelisim.edu.tr

İpek SUCU
İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
isucu@gelisim.edu.tr

Özet
Gelişen teknolojiyle birlikte küresel çapta ilerleyen inovasyon döngüsünden payını alan sektörlerden biri de medyadır. Medyada görülen bu değişimler, sektörü keskin fakat tamamı ile birbiriyle ilişkili bir şekilde medyayı iki döneme ayırmaktadır. Bu iki dönemi daha çok 2000'ler öncesi olarak adlandırılan geleneksel medya ve 2000'ler sonrası olarak adlandırılan yeni ya da başka bir değişle dijital medya şeklinde açıklanabilmektedir. İnternetin hayatımıza girmesiyle birlikte ön plana çıkmaya başlayan yeni medyayı geleneksel medyanın inovasyonla birleşmiş yani geleneksel yöntem ve metodların günümüz teknolojisiyle harmanlanması ve belirlenen hedef kitleye sunumu şeklinde açıklanabilmektedir. Hedefe giden yöntemler her ne kadar değişmiş olsa da amaç benzer olabilmektedir. Ortada oluşturulmak istenen bir kampanya bulunmaktadır, bu kampanyayı doğru hedef kitleye, doğru zamanda, doğru süre boyunca, kampanya hedef kitlesi ve stratejisine uyum sağlayacak olan mecra ile sunmaktan önemli ve gerekmektedir. Tüm bu medya planlama aşamalarını gerçekleştirdikten sonra değerlendirme sürecinde 'doğru' olarak belirlenen zaman, hedef kitle, yayınlanma süresi ve tercih edilen mecra gibi etmenlerin kampanya boyunca gerçekten uyumlu ve olması gerektiği gibi mi diye bir sağlama yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Medya, medya planlaması, izleme ölçütü, izleyici ölçütleri

MEDIA PLANNING IN THE CONTEXT OF MEDIUMS AND AUDIENCE MEASUREMENT

Abstract
One of the sectors that get its share from the global innovation cycle with the developing technology is the media. These changes in the media divide the media into two periods in a sharp but completely interrelated way. These two periods can be explained as traditional media period, which is called before the 2000s, and the new or, in other words, digital media period, which is called after the 2000s. The new media, which started to come to the fore with the introduction of the internet into our lives, can be explained as the blending of traditional media with innovation, that is, the blending of traditional methods and methods with today's technology and presenting them to the determined target audience. Although the methods to the goal have changed, the goal may be similar. There is a campaign to be created in the middle, it is important and necessary to present this campaign to the right target audience, at the right time, for the right time, with a channel that will adapt to the campaign target audience and strategy. After performing all these media planning stages, it is ensured that the factors such as the 'correct' time, target audience, publication time and preferred channel during the evaluation process are compatible and as they should be throughout the campaign. The feedback of the target audience as a result of the evaluation of these stages gives small clues for new advertising campaigns to be made in the future.

Keywords: Media, media planning, tracking criterion, audience measurement

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE AKADEMİK UMUTSUZLUĞUN BELİRLEYİCİLERİ

Aslı Burçak Taşören
İstanbul Medipol Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
abtasoren@medipol.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5864-6475

Sümeyye Eliz Burhan
İstanbul Medipol Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
sburhan@medipol.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0140-1466

Özet
Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinde okul bağlılığı, öz-disiplin, sorumluluk sahibi olma ve mental iyi oluş değişkenlerinin akademik umutsuzluğu yordayıcı rolü incelenmiştir. Çalışmaya, 2021-2022 eğitim öğretim Güz yarıyılında lisans (%94.8), lisansütü ve doktora (%5.2) programlarına kayıtlı 219 (87.3%) kadın, 30 erkek (12%) toplam 251 öğrenci katılmıştır. Örneklemin %77.7'si (195 kişi) ailesiyle, %4.8'i (12 kişi) ev arkadaşıyla, %10.8'i (27 kişi) yurtta, %6.8'i (17 kişi) yalnız yaşamakta; %43'ü (108 kişi) sosyal bilimler, %9.6'sı (24 kişi) fen bilimleri, %1.6'sı (4 kişi) mühendislik, %45.8'i (115 kişi) sağlık bilimleri programlarında öğretim görmektedir. Katılımcılar, Üniversite Öğrencilerinin Okul Bağlılığı Ölçeği, Boyutlandırılmış Beş Faktör Kişilik Envanteri Öz-Disiplin ve Sorumluluk Sahibi Alt Boyutları, Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği Kısa Formu, ve Akademik Umutsuzluk Ölçeğini yanıtlamışlardır. Pearson korelasyon analizi sonuçları Öz-Disiplin ve Sorumluluk Sahibi Alt Boyutları, Mental İyi Oluş Ölçeği ve Okul Bağlılığı Ölçeği toplam puan ve alt boyut puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu, Akademik Umutsuzluk Ölçeği toplam puan ve alt boyut puanları ile Öz-Disiplin ve Sorumluluk Sahibi Alt Boyutları, Mental İyi Oluş Ölçeği ve Okul Bağlılığı Ölçeği toplam puan ve alt boyut puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Yürütülen aşamalı regresyon analizi, okul bağlılığı (β= -0.38, p <0.01), öz-disiplin (β= -0.33, p <0.01) ve sorumluluk sahibi olmanın (β= -0.15, p <0.01), akademik umutsuzluğu yordadığını ortaya koymuştur. Akademik umutsuzluktaki dağılımın %50'si okul bağlılığı, öz-disiplin ve sorumluluk sahibi olma değişkenleri ile açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: okul bağlılığı, akademik umutsuzluk, öz-disiplin, sorumluluk sahibi olma, mental iyi oluş.

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER AÇISINDAN COP26 HEDEFLERİNE ULAŞMAK NE KADAR GERÇEKÇİ?

Mehmet Ali Koçakoğlu
Harran Üniversitesi, Şanlıurfa Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Muhasebe Vergi Uygulamaları
alikocakoglu@harran.edu.tr

Özet
İskoçya'da gerçekleştirilen 26. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı (COP26), dünyada iklim konusunda atılacak adımlarla ilgili beklentileri yükseltmiştir. İklim değişikliği ile mücadelede konulan hedeflerin yerine getirilmesi için en önemli şart; karbon emisyonunun artmasına yol açan fosil enerji kaynaklarının yerine yenilenebilir, çevre dostu enerji kaynaklarının ikame edilmesidir. Ancak, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sanayi ve tüketim için kullandıkları enerji kaynaklarının çoğu fosil yakıtlardan elde edilirken, enerjide yenilenebilir ve sürdürülebilir bir dönüşüm gerçekleştirmek sermaye birikiminin yeterli olmadığı bu ülkelerde büyük maliyetler doğurmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerin COP26 hedeflerine ulaşmaları için koydukları hedefleri gerçekleştirmeleri çok kolay değildir. Bu çalışmanın amacı, 2018 yılında küresel çapta dünyaya en fazla karbon salınımı yapan ilk 20 ülke içindeki gelişmekte olan ülkeler Çin, Hindistan, Rusya, İran, Endonezya, Meksika, Brezilya ve Türkiye'nin gibi gelişmekte olan ülkelerin iklim taahhütleri ve mevcut durumlarının karşılaştırılmasıdır. Çalışmada, Climate Action Tracker (CAT) adlı kurumun dünya ülkeleri için geliştirmiş olduğu değerlendirme sonuçları kullanılmıştır. CAT, 2009 yılında Climate Analytics ve NewClimate Institute'un adlı kuruluşların bir araya gelmesiyle oluşmuş bağımsız bir kurumdur. Kurumun amacı ülkelerin iklim krizi ile mücadelede gösterdikleri çabaları izleyerek bu çabaların ne derecede yeterli olduğunu ortaya koymaktır. Değerlendirme sonuçları seçili sekiz ülkenin genel değerlendirme notlarının Çin, Hindistan, Endonezya, Meksika, Brezilya için "oldukça yetersiz" ve Rusya Federasyonu, İran, Türkiye için ise "kritik düzeyde yetersiz" olarak ortaya çıkmıştır. Görüldüğü üzere gelişmekte olan ve bu yolda çok ciddi enerjiye ihtiyaç duyan bu ülkelerin enerjini kaynaklarını dönüştürme ve iklim krizi yönünde ortak hedeflere ulaşma konusunda çok ciddi tereddütler vardır. Değerlendirme sonuçlarına göre, COP26 da ortaya konan hedeflerin gelişmekte olan ülkeler açısından yerine getirilmesi çok kolay görünmemektedir.

Anahtar Kelimeler: COP26, iklim krizi, gelişmekte olan ülkeler, CAT

ÖĞRETMEN ADAYLARININ PSİKOLOJİK SAĞLAMLIKLARININ TOPLULUK ÖNÜNDEKİ KONUŞMA KAYGILARIYLA İLİŞKİSİ

Ferhat ENSAR
Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ferhatensar@uludag.edu.tr

Abdurrahman GÜNDÜZ
Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
abdurrahman_gunduz@hotmail.com

Özet
Bu araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının psikolojik sağlamlık düzeylerinin topluluk önündeki konuşma kaygılarıyla olan ilişkisini incelemektir. Araştırma, nicel türde korelasyonel desende yürütülmüştür. Veriler, kolay ulaşılabilir durum uygun örneklemesi yöntemiyle belirlenmiş, Bartın ve Yıldız Teknik Üniversitesinde öğrenim gören 239 (kadın=174, erkek=65) öğretmen adayından elde edilmiştir. Veri toplama aracı olarak Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ve Topluluk Önünde Konuşma Kaygısı Ölçeği kullanılmıştır. Psikolojik sağlamlığın topluluk önünde konuşma kaygısını yordaması amacıyla yapılan basit doğrusal regresyon analizinde, iki değişken arasında anlamlı bir ilişki (R=.309, R2=.096) belirlenmiş, psikolojik sağlamlığın topluluk önünde konuşma kaygı düzeyinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmüştür (F(1-237)=25.026, p<.05). Dolayısıyla, psikolojik sağlamlık olgusu topluluk önünde yaşanan konuşma kaygısının doğasını anlamamıza katkı sağlayabilecek bir bilgi tabanıdır.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik sağlamlık, Topluluk önünde konuşma kaygısı, İlişki

YUKARI KARASU HAVZASI'NIN (VAN) HİDROGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Mehmet Akif SEYİTOĞULLARI
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya
akif198200@gmail.com

Bülent MATPAY
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya
bmatpay@hotmail.com

Özet
Yukarı Karasu Havzası, Doğu Anadolu 'nun Yukarı Murat-Van Bölümü'nün doğusunda yer alır. Saha, hidrografik bakımdan Van Gölü Kapalı Havzası su toplama sahasına karşılık gelmektedir. Yörenin suları Karasu Nehri ve kolları tarafından Van Gölü'ne boşaltılır. Havzada karasal iklim ve genç tektonik aktivite, sahanın hidrografik özelliklerini etkilemiş ve denetlemiştir. Bu çalışmanın amacı Türkiye-İran devlet sınırında yer alan ve önemli bir geçiş sahası olan havzanın hidrografik özelliklerini analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda araştırma sahasına ait Sayısal Yükselti Modeli (DEM), topoğrafya ve jeoloji haritaları ve hidrografik parametreler, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile analiz edilmiştir. Ayrıca, DSİ'nin akım gözlem istasyon verileri, Karasu Nehrinin akım miktarı ve rejimi ile ilgili analizlerin yapılmasında kullanılmıştır. Sahada yer alan diğer akarsular için gözlem istasyonu bulunmadığından akım verileri elde edilememiştir.Karasu Nehrinin yukarı çığırından aşağı çığırına doğru inildikçe akımın arttığının gözlemlenmesi, aşağı çığıra doğru akarsuya daha fazla yan kolun dâhil olduğunu gösterir. Bunun yanı sıra aşağı çığırdaki akımı akarsu üzerindeki göletler, barajlar etkilemektedir. Sahanın batısındaki Sarımehmet Barajı, Karasu Nehrinin akım özelliklerini etkileyen en önemli parametredir. Karasu Nehrine genelikle kuzeyden, doğudan ve güneyden çeşitli kolların katıldığı gözlemlenmiştir. Saha alt havzaların birleşerek Karasu Nehrini oluşturduğu dört alt havza şeklinde incelenmiştir. Ayrıca Van Gölü Havzası son yılların en kurak dönemini yaşadığı MGM 2021 Temmuz ayı sıcaklık ve yağış raporlarında sabittir. Van Gölü'ndeki kuraklığın etkisi aynı zamanda bölgedeki birçok gölet ve derede de görülüyor. Günümüzün en önemli proglemlerinden biri olan küresel iklim değişikliği sonucu Van Gölü'nün su seviyesinin hissedilir şekilde düşmesi, yer altı ve yer üstü su kaynaklarının, yönetimini,kullanımını ve buna ilişkin verilerin analiz edilmesinin ne kadar önem arz ettiği ortadadır.

Anahtar Kelimeler: Yukarı Karasu Havzası, Hidrografya, Karasu Nehri,Van,İklim Değişikliği

ALBANIAN CONSUMERS AND THEIR CHANGED PREFERENCES IN TRADEMARK CHOISES DURING THE PANDEMIC COVID-19

Violeta Neza
"Aleksander Moisiu" University of Durres, Business Faculty, Pazarlama
nezaleta@hotmail.com

Özet
The first signs of branding in the world are very early, about 2000 years ago, so brands have a long history of development in the world. In Albania, brands have started to be known after the the political changes. Initially, as a result of emigration and the beginning of the market economy. The marketing and brand concepts began to become familiar to Albanian consumers after the 90's. After this, even the behavior of Albanian consumers began to change in terms of products they choose for clothing, furniture, accessories, food products, etc .. In this paper we focused mainly on the choice of clothing brands by Albanian consumers and the change of consumer behavior as a result of the pandemic. Do Albanians continue to buy clothing brands at the same rates? What preferences do they have, and further more, who are the most favorite brands? What are the factors that influence the brand choices of the Albanian consumers? To respond these questions, we built a questionnaire and distributed it online and offline and 250 people of different age groups. The results of this study analyze the factors affecting choosing colthes brandsfrom consumers and the conclusions about this study will be present .

Anahtar Kelimeler: Brand, consumer behavior, pandemic, product

DENİZYOLU TAŞIMACILIĞINDA KISITLAR TEORİSİ VE KATKI MUHASEBESİ YÖNTEMLERİ UYGULAMASI

Tuğba ÖZER
Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik
t-ozer@hotmail.com

Özet
Küreselleşen dünyada ulusal ve uluslararası alanda ekonomik rekabetin artması sonucu işletmeler, rekabet edebilme gücüne ulaşabilmek için performanslarını arttırarak, karlarını maksimum seviyeye çıkarmaya çalışmaktadırlar. Kısıtlar Teorisi, 1980'li yılların başlarında Eliyahu M.Goldratt tarafından ortaya atılan bir teoridir. Teoriye göre işletmelerin en önemli amacı; mevcut performanslarını yükselterek şimdi ve gelecekte daima para kazanmaktır. Kısıtlar teorisi işletmeleri zincire benzetmekte ve işletme performansını etkileyen en zayıf halkayı da kısıt olarak kabul etmekle birlikte, işletmelerin gücünün en zayıf halkanın gücüne yani kısıta eşit olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle işletme performansını etkileyen kısıt, tespit edilip ortadan kaldırılarak işletmenin para kazanma amacına ulaşılmaya çalışılmaktadır. Goldratt, katkı muhasebesini ise kısıtlar teorisine dayalı yönetim muhasebesi aracı olarak tanımlamaktadır. Katkı muhasebesi, kısıtlar teorisi performans ölçümleriyle birlikte kısıtı ortadan kaldırarak süreç katkısını arttırmaya odaklanmaktadır. Kısıtlar teorisi ve katkı muhasebesi, yönlendirici ve yol gösterici yöntemlerdir. Çalışmada, kısıtlar teorisi ve katkı muhasebesi yöntemleri birlikte ele alınarak, denizyolu taşımacılığı yapan işletmelerde bu yöntemlerin uygulanabilirliğinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışmada, denizyolu taşımacılığı yapan örnek bir işletmede, belli bir zaman aralığındaki sefer süreci baz alınarak, işletmenin performansını olumsuz etkileyen kısıtın tespit edilip, etkin bir şekilde yönetilmesinin işletme performansı üzerindeki etkisi ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kısıtlar Teorisi, Katkı Muhasebesi, Denizyolu Taşımacılığı

BATTLEFIELD I BAŞLIKLI VİDEO OYUNUNUN TÜRKÇE YERELLEŞTİRİLMESİNDE ÇEVİRMENİN SESİ

Halise Gülmüş Sırkıntı
Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık (İngilizce)
hgulmus@fsm.edu.tr

Özet
20. yy. ortalarında iletişim ve bilgi teknolojilerinin gelişmesi, bilginin herkes tarafından erişilebilir hale gelmesiyle yeni bir döneme girilir. Toplumdaki bu kökten değişiklikler tüm alanları ve eyleyicileri etkiler ve dönüştürür. Teknolojinin gelişmesiyle artan ticari faaliyetler beraberinde çeviri pratiklerine duyulan ihtiyacı artmasına ve önem kazanmasına neden olur. Michael Cronin'e (2013) göre bu yeni dünya düzeninde ticareti yapılan ürünler de değişmiş; maddelerin yanında film, müzik, oyun gibi estetik değere sahip ürünler de ülkelerarası dolaşıma girmiştir. Küresel pazarda yerini alan video oyunlarının farklı ülkelerde dolaşımının sağlanabilmesi için çeviriye ve yerelleştirmeye duyulan ihtiyaç günden güne artmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Battlefield I başlıklı savaş oyununun Türkçe çevirisinde kullanılan çeviri stratejilerini betimleyici bir yaklaşımla ele almak, çevirmenin sesinin (Hermans, 2014) oyunda ne şekilde duyulduğunu incelemektir. Çevirmenin sesinin incelenmesi sonucunda, oyunun Türkçe çevirisinde kimi zaman Osmanlıca sözcüklerin kullanıldığı kimi zamansa günümüz Türkçesi ile ifadeler oluşturulduğu, dolayısıyla söylemler arasında tutarsızlık bulunduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: oyun yerelleştirme, çevirmenin sesi, video oyunu çevirisi

METAVERSE ÇAĞINDA MARKA VE KURUMSAL İTİBAR: IRON MAİDEN ÖRNEĞİ

Mehmet Sinan Ergüven
Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık
sinanerguven@anadolu.edu.tr

Özet
Metaverse, yakın zamanda Facebook CEO'su Mark Zuckerberg'in Facebook'u bir metaverse şirketine dönüştürmek istediğini söylemesiyle popüler hale gelen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm sanal dünyaların, artırılmış gerçeklik ve internet toplamının dahil olduğu kolektif bir sanal alan olarak tanımlanan Metaverse, bireylerin olduğu kadar markaların da geleceğinde önemli değişimlere yol açacak gibi görünmektedir. Günümüzde sosyal medyanın beraberinde getirdiği nefret söylemi ve linç kültürünün, metaverse çağında nasıl şekilleneceğini şimdiden söylemek güç olsa da markaların proaktif iletişim stratejileri geliştirmelerinin gerekli olduğunun şimdiden altı çizilmelidir. Şirketlerin ve markaların bu yeni çağda kurumsal itibarlarını ve imajlarını korumak için daha hassas çalışmaları gerekecektir. Bu çalışmada Metaverse çağından çok önce, 1970'lerin sonunda kurulmuş bir müzik grubu olan Iron Maiden'ın markalaşma ve kurumsal itibar yaklaşımı incelenmektedir. İnternetin olmadığı bir çağda, medya ve müzik endüstrisinin desteğini almadan kült bir markaya dönüşen grup, 2021 yılında hala aktif olarak müzik yapmaya devam etmektedir. Çalışmada, Iron Maiden'ın hemen her yaştan dinleyicileriyle kurduğu bağ; markalaşma, kurumsal itibar, dijitalleşme ve metaverse çağına ilişkin öngörüler ekseninde incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Metaverse, Marka, Kurumsal İtibar, Iron Maiden

ULUSLARARASI KALİTE YÖNETİMİ STANDARDI 2 (ISQM 2)' NİN ISQC 1 VE ISQM 1 STANDARTLARI İLE İLİŞKİLENDİRİLEREK İNCELENMESİ

ÖZLEM KOÇAKOĞLU
Harran Üniversitesi, Şanlıurfa Sosyal Bilimler MYO, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı
ozlem.kocakoglu@harran.edu.tr

Özet
IAASB (The International Auditing and Assurance Standards Board- Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu) bağımsız denetim ekosisteminin her geçen gün karmaşıklaşan yapısına uygun daha kapsamlı, ortaya çıkan ihtiyaçlara daha iyi cevap veren denetim standartları geliştirmeye çalışmaktadır. Bu gayretin bir ayağını da denetim kalitesi standartları oluşturmaktadır. Bu bağlamda 2019 Şubat ayında yeni denetim kalite standartlarını oluşturmak amacıyla taslak metinler halinde ISQM 1*, ISQM 2* ve ISA 220* (Revize)' yi kamusal yoruma sunmuştur. Çalışmalar; standartların IAASB ve sonrasında PIOB (Public Interest Oversight Board-Kamu Çıkarı Gözetim Kurulu) tarafından onaylanmasıyla 2020 Aralık ayında son bulmuştur. Yeni standartlar, 15 Aralık 2022 tarihi itibariyle uygulamaya konulması koşuluyla 15 Aralık 2020' de yayınlanmıştır. ISQM 1 standardı işletmelerin bir kalite yönetim sistemi dizayn etmeleri/ uygulamaları ile ilgilidir ve ISQC 1* standardının yerini alacaktır. ISQM 2 tamamıyla yepyeni bir standart olup bağımsız denetim şirketlerinin gerçekleştirdikleri sözleşme kalite incelemeleri hakkındadır. ISA 220 ise mali tabloların denetiminde kalite yönetimine odaklanmaktadır. Bu çalışma, bağımsız denetimde sözleşme kalite incelemelerini ele alan ve tamamıyla yeni bir standart şeklinde düzenlenen ISQM 2' yi ele almaktır. Mevcut düzenlemede sözleşme kalite incelemeleri ISQC 1 standardı içinde ilgili hükümler çerçevesinde yürütülmektedir. Yeni standart ise bu süreci tamamıyla ayrı bir standart olarak düzenlemiş; sözleşme kalite incelemecisinin atanmasından, uygunluğuna; sürecin yönetilmesinden tarafların sorumluluk ve yetkilerine kadar kapsamlı düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Bununla beraber sözleşme kalite incelemeleri her ne kadar ayrı bir standart olarak düzenlense de ISQM 1 standardı ile sıkı bir ilişki içindedir. Şöyle ki; bağımsız denetim işletmeleri açısından sözleşme kalite incelemeleri kalite risklerine karşı bir yanıt olarak tasarlanmıştır. Kalite risklerinin değerlendirilmesi ISQM 1' in en önemli bileşenlerinden biridir. Aynı zamanda yeni standart eski standart içinde yer alan bazı hükümleri korurken bazılarını genişletmiş bazılarını ise tamamıyla yeniden düzenlemiştir. Eski ve yeninin ilişkilendirilerek incelenmesi standart yapıcının yeniden yazdığı, kapsamını genişlettiği ya da aynen koruduğu hükümlerin değerlendirilerek ulaşılmaya çalışılan amacın anlaşılmasını sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kalite Yönetimi Standartları, Sözleşme Kalite İncelemesi, ISQM 1, ISQM 2, ISQC 1

YUKARI KARASU HAVZASI'NIN JEOMORFOLOJİK ÖZELLİKLERİNİN JEOMORFİK İNDİSLERLE ANALİZİ

Mehmet Akif SEYİTOĞULLARI
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya
akif198200@gmail.com

Bülent MATPAY
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya
bmatpay@hotmail.com

Özet
Yukarı Karasu Havzası, Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Murat-Van bölümünde yer almaktadır. Van ilinin Özalp, Çaldıran ve Saray ilçe sınırları içinde 87.758 km²'lik bir alan kaplamaktadır. Havzanın yükseltisi kademeli olarak batıdan doğuya doğru artmaktadır. Yukarı Karasu Havzanın uzun ekseni D-B uzanımlı olup, K-G yönlü dağlarla çevrilidir. Araştırma sahasında yer alan dağlık sahalar Yukarı Karasu Havzası'nı çevrelemekte ve dağlık sahalar genelde su bölümü hatlarına karşılık gelmektedir. Tepe ve sırtlar arasında yer alan akarsu vadileri ise %8.84 ünü oluştururken, arazinin önemli bir kısmını havza tabanı ve ovalar ise %82.84'ünü oluşturmaktadır Havzanın ortalama yükseltisi 2233 m, çevre uzunluğu ise 189,27 km dir. Bölgedeki Neotektonik hareketler sonucu ortaya çıkan kıvrımlar, bindirmeler, doğrultu atımlı faylar gibi tektonik kökenli yapılar ile flüvyal etken ve süreçler havzanın morfolojik gelişimini kazanmasında önemli parametrelerdir. Çalışma sonucunda sahanın jeomorfolojik gelişiminde etkili olan faktörlerin karşılaştırmalı olarak açıklanması ile birlikte sahada morfolojik parametrelerin litolojik unsurlar, tektonik aktivite ve drenaj gelişimi-flüvyal süreçleri ile olan ilişkisi analiz edilmiştir. Havzanın morfolojik karakteri ve tektonik aktivitenin, flüvyal süreçlerin jeomorfolojik oluşumu ve gelişimi üzerindeki rolü morfometrik analizler uygulanarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Havza Şekli (Rf), Hipsometrik Eğri (HC) ve İntegrali (HI), Topoğrafik Pozisyon İndeksi (TPI),Vadi Taban Uzunluğu-Yüksekliği Oranı (Vf), gibi morfometrik analizler Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) tekniklerinden faydalanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sahasında değerlendirmeye esas alınan parametreler ışığında Yukarı Karasu Havzası'nın tektonik aktivite ve flüvyal süreçlerden etkilenen, jeomorfolojik gelişim açısından olgun bir topoğrafyanın morfolojik gelişim evresinde olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anahtar Kelimeler: Jeomorfik İndisler, Morfometri, Karasu Havzası, Özalp, Dorutay

ORTAOKUL DÜZEYİNDEKİ ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN TARİHSEL BİLGİYE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ VE TARİHSEL EMPATİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Ümmü Gülsüm DEDEŞAH
Bülent Ecevit Üniversitesi, BEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi
gulsumdedesah@gmail.com

Besime Arzu GÜNGÖR AKINCI
Bülent Ecevit Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
besimearzu@gmail.com

Özet
Araştırmanın amacı, ortaokul düzeyindeki özel yetenekli öğrencilerin tarihsel bilgiye yönelik görüşleri ve tarihsel empatileri arasındaki ilişkinin neler olduğunu ortaya koymak ve sosyo-demografik değişkenlerden kaynaklanan farklılıklarını incelemektir. Araştırma, 2021-2022 eğitim-öğretim yılında uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan "Ortaokul Düzeyindeki Özel Yetenekli Öğrencilerin Tarihsel Bilgiye Yönelik Görüşlerini Belirleme Ölçeği" ve "Ortaokul Düzeyindeki Özel Yetenekli Öğrencilerin Tarihsel Empatileri Ölçeği" Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesine ait birer ilde yer alan tüm BİLSEM'lerde eğitim almakta olan ortaokul öğrencilerine uygulanmıştır. Verilerin analizi SPSS 25.0 programı kullanılarak yapılmıştır. Sonuç olarak yapılan çalışmada, tarihsel bilgiye yönelik görüşleri belirleme ölçeği (TBGÖ) toplam puanı ve alt boyut puanları ile tarihsel empati ölçeği (TEÖ) arasındaki ilişkide katılımcıların tarihsel empati ölçeği puanları ile TBGÖ puanları arasında hafif seviyede negatif istatistiksel olarak anlamlı olmayan bir ilişki vardır. Bunun yanında, tarihsel empati ölçeği ve TBGÖ alt boyutları arasındaki ilişki analiz edildiğinde, TEÖ ile kesinlik, kaynak, gelişim, dayanak arasında hafif seviyede negatif istatistiksel olarak anlamlı olmayan bir ilişki vardır; ve TEÖ ile kesinlik arasında hafif seviyede pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı olmayan bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Öğretimi, Tarih Öğretimi, Tarihsel Düşünme Becerileri, Tarihsel Bilgi, Tarihsel Empati, Özel Yetenekli Öğrenci

AKGÖL (ÖZALP-VAN) HAVZASININ JEOMORFOLOJİK ÖZELLİKLERİNİN JEOMORFİK İNDİSLERLE ANALİZİ

Bülent Matpay
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, edebiyat fak., coğrafya
bulentmatpay@yyu.edu.tr

Mehmet Akif Seyitoğulları
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, edebiyat fak., coğrafya
akif198200@gmail.com

Özet
Özet Çalışma alanı, Doğu Anadolu'da, Van ilinin doğusunda bulunan Özalp ilçe merkezinin güneyinde yer almaktadır. Akgöl ile Özalp arası mesafe 20 km. kadardır. Saha dağlar arasında çukurluk bir yerde, sentripedal drenaj ağ sistemiyle beslenen Akgöl ve çevresini kapsamaktadır. Havza sınırları Akgöl'ün etrafında yükselen dağların su bölümü çizgilerine göre belirlenmiştir. 407 Ha yüzey alanına sahip olan göl derinliği 3-5 m'yi geçmeyen, deniz seviyesinden 2343 m. yükseklikte ve dışarıya akıntısı bulunmamaktadır. Göl çevresindeki sızıntı ve yağışlarla beslenmektedir. Kıta-Kıta çarpışma zonunda bulunan ve Üst Kretase yaşlı litoloji üzerinde gelişim gösteren havza, jeomorfik indislerden faydalanılarak incelenmiştir. Havza gelişimini denetleyen etmenlerin ortaya konması açısından topografik, jeolojik ve hidrografik özellikler 1/25.000 ölçekli haritalardan elde edilen altlıklar üzerine aktarılmıştır. Coğrafi bilgi sistemleri yazılımı olan ArcGIS Desktop, ArcMap programı üzerinde işlenerek bulunan verilerle havzaya ait sayısal veri tabanı ve üç boyutlu sayısal arazi modelleri çizilmiştir. Kullanılan jeomorfik indisler yorumlandığında; havzanın Hipsometrik eğrisi iç bükeydir. Havza şekli dairesel yapıdadır. Havzada eğimi yüksek yamaçların fazla yer almadığı, Ayrıca morfometrik hesaplamalara göre, Akgöl çevresinin en yüksek ve eğimli yerleri güneydedir. Göl gideğen ayağının kuzeybatıda olduğu tespit edilmiştir. Sahanın jeomorfolojik gelişiminde dış etmenlerden hidrografyanın etkisi fazladır.

Anahtar Kelimeler: Morfometri, Akgöl, Hidrografya, Hipsometri, Coğrafi bilgi sistemleri.

HİZAN (BİTLİS) VE ÇEVRESİNDE NÜFUS VE YERLEŞMELERİN YÜKSELTİ BASAMAKLARINA GÖRE DAĞILIŞI

Bülent Matpay
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, edebiyat fak., coğrafya
bulentmatpay@yyu.edu.tr

Mehmet Akif Seyitoğulları
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, edebiyat fak., coğrafya
akif198200@gmail.com

Özet
Araştırma sahası, Doğu Anadolu'da Van Gölü havzasının güneyinde bulunan Hizan (Bitlis) ve yakın çevresini kapsamaktadır. Bitlis masifinde bulunan sahada neotektoniğin sonucu olarak, dağlık alanlar, V-biçimli vadiler, ova ve yamaçlar fazladır. Saha iklimsel olarak geçiş zonu üzerindedir. Sahada nüfus ve yerleşim yerlerinin yükselti basamaklarına göre dağılımı değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) veri tabanından adrese dayalı nüfus verileri değerlendirmeye alınmıştır. Nüfus ve yerleşim yerlerinin yükselti basamaklarına göre dağılımını analiz etmek için topoğrafyaya ait izohips eğrileri 250 m. aralıklarla 1/25.000 ölçekli haritalara ait altlıklar üzerine aktarılmıştır. Coğrafi bilgi sistemleri yazılımı olan ArcGıs Desktop, ArcMap programı üzerinde işlenerek sahaya ait veri tabanı ve üç boyutlu sayısal arazi modelleri çizilmiştir. Yerleşim yeri ve yükselti basamağı çakıştırılarak her yükselti basamağında bulunan nüfus miktarı tespit edilmiştir. Bulunan sonuçlara göre Hizan ve çevresinde bulunan nüfusun % 50'sinden fazlası 1300 m-1500 m arası yükselti basamaklarında toplanmıştır. Bu alan çoğunlukla jeomorfolojik olarak dağ içi ovası, yamaçlar ve eğimli düzlüklere denk gelmektedir. 1500 m-2000 m arası yükselti basamaklarında yerleşim yerleri, su çıkanlara yakın yerler, güneye bakan yamaçlara ve akarsu yataklarına yakın olan az eğimli yamaçlarda bulunduğu görülür. 1500 m ve altında kalan yerleşim yerleri çoğunlukla 1262 m yükseltide bulunan ve yaklaşık 2,08 km² alana sahip olan Gayda göleti çevresinde yoğunlaştığı görülür. Sonuca bakıldığında; nüfus ve yerleşim yerlerinin tarımsal faaliyetlerin yapıldığı ovalık alanlar, eğimin az olduğu yamaçlar ve su kaynaklarına yakın yerlerde yoğunlaştığı görülmekle beraber nüfusun yükseltinin artışıyla azaldığı tespit edilmiştir. Doğal ortam koşullarından topoğrafya, hidrografya ve iklimin, beşeri yerleşim ve dağılımı üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hizan, Doğal ortam, Yükselti basamakları.

TR22 BÖLGESİNDE KIRSAL KALKINMADA LEADER YAKLAŞIMININ UYGULANMASI SÜREÇLERİ

H. Kerem ÖNER
T.C. Güney Marmara Kalkınma Ajansı, T.C. Güney Marmara Kalkınma Ajansı, T.C. Güney Marmara Kalkınma Ajansı
hkoner@gmail.com

Özet
Avrupa Birliği'nin kırsal kalkınma politikasında bir yöntem olarak uygulanan LEADER, bölgesel uyumun güçlendirilmesini ve yerel toplulukların yararına kırsal ekonominin gelişmesini ve çeşitlendirilmesini sağlayabilecek eylemlerin uygulanmasını içeren bir yaklaşımdır. Türkiye'de ilk olarak pilot uygulamalarla başlayan ardından birçok ilde yaygınlaştırılan LEADER, ikinci aşama illerin de dahil edilmesiyle birlikte TR22 Bölgesinde yer alan Balıkesir ve Çanakkale illerinin her ikisinde de uygulanmaya başlanmıştır. Avrupa Birliği, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) aracılığıyla Türkiye'de kırsal kalkınmaya yönelik LEADER yaklaşımını teşvik etmektedir. Bu çalışmada LEADER yaklaşımının kapsamı ve amaçları belirtilerek Yerel Eylem Grubu ve Yerel Kalkınma Stratejileri'nin tanımlanması ve TR22 Bölgesinde uygulanması süreçlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Kalkınma, Yerel Eylem Grubu, Yerel Kalkınma Stratejisi, LEADER Yaklaşımı

SÖMÜRGECİLİK ANLAYIŞI İÇERİSİNDE AFGANİSTAN

AHMAD SUBAT AHADYAR
Kocaeli Üniversitesi, sosyal bilimler, iktisad teori ve tarihi
subatahadyar1@gmail.com

Özet
Bu edebiyat çalışmamızın ana hatlarını Sömürgecilik düzeni ve ana konumuz olan Afganistan'ın sömürgeleştirme durumu ele alarak Afganistan tarihi üzerinde durarak özellikle 17 ve 19 yüzyıllar arasındaki Afganistan'ı her yönüyle ele almaya çalışacağız. Sömürgecilik anlayışı ile birlikte ticaret kavramı içerik olarak daha geniş ve daha detaycı bir hal aldığı söylenebilir. Ticaretin özellikle uzun mesafeli bölgeler arası ticaretin, birden fazla Devleti, Tüccar topluluklarını ve mal gruplarını bünyesine alarak kendi içerisinde karşılıklı bir takım yasal zorunlulukları esas alınarak oluşturulmuş olan alışverişin kapsamı her geçen gün büyüyerek daha derin bir hal aldığı görülmüştür .Çalışmamızda özellikle İngilizlerin Hintliler ve Afgan göçebeleri arasında ikili ilişkilerini ve bölgenin genel durumlarının geçmişini ele alarak ticari anlayışların yapısal olarak kalıcılığı hedeflendiği mutlaktır. bu çalışmaların doğru analiz edilebilmesi için öncelikle ticaretin gerçekleşmiş olduğu coğrafya olan Afganistan hakkında detaylı bir bilgiye sahip olunması konunun aydınlatılması adına önemli bir adımdır. Afganistan olarak bilinen bölgenin derin ama düzensiz bir geçmişi vardır. Afganistan bulunmuş olduğu coğrafya gereği ulaşım noktasında özellikle okyanusa kıyısı olmaması ve etrafının sarp dağlarla çevrili olması sebebiyle bölgenin diğer ülkelerine oranla yer altı ve yer üstü zenginliklerinin daha geç fark edilmiş olması sebebiyle komşu coğrafyalardaki gelişmelerden nisbeten daha geç etkilenmiştir. Bu çalışmanın odak noktası ticaret ve sömürge devlet oluşumu arasındaki ilişkiler bütünü olduğundan, bu iki organizmanın her iki bileşenini kısaca ele almak gerekmektedir. Afganistan ile Hindistan arasındaki dış ticaretin içerikleri ve bu ticaretin yönlerini ayrıca İngiliz Hintli yetkililer ile Afganistan Hindistan arasındaki ticari alışverişi, siyasi ve sosyal bağların ayrıca vurgulanması gerekmekte olduğu ve Orta ve Güney Asya'da ki uzun mesafeli bölgeler arası ticaret toplulukları ve devlet yetkilileri arasında sürekli olarak bir bağın olduğu aşikardır. Bu sebeple özellikle on dokuzuncu yüzyılda ülkede Afganistan ile Hindistan arasında yaşanan askeri gerilimlere rağmen tarihinin hemen her döneminde olduğu bu dönemde de inişli çıkışlı bir grafik sergilenmesine karşın süreklilik arz eden bir ticaretin varlığı kesindir.
.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Sömürgecilik, ticaret,

SEKÜLERİZMİN DÖNÜŞÜMÜ OLARAK POSTSEKÜLERİZM: MİT Mİ GERÇEK Mİ?

Ekber Şah Ahmedi
Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji
ekber.ahmedi@btu.edu.tr

Özet
Batı'da son beş yüz yılda yaşanan değişim ve dönüşüm süreci neticesinde Avrupa'nın toplumsal, siyasal, ekonomik, eğitimsel ve entelektüel yaşamının tüm katmanlarını Berger'in ifadesiyle adeta bir "kutsal gök kubbe" gibi kuşatan ve besleyen din zayıflamaya başlamış, yerini bilim merkezli seküler ideolojiler almıştır. Özellikle kilise karşıtlığı çerçevesinde şekillenen Fransız tipi sekülerizm (laïcité) adeta kilisenin yerini alarak tıpkı bir din gibi işlev görmüştür. Böylelikle Fransız tipi sekülerizm sadece kilisenin devlet aygıtı üzerindeki etkisini sonlandırmamış, aynı zamanda din ve dini sembollerden tamamen vareste bir toplumsal yapı inşa etmeye çalışmıştır. Bu zemin üzerinde inşa edilen klasik sekülerleşme kuramları da dinin modernleşme neticesinde işlevsiz kalacağını öngörmüştür. Her ne kadar geleneksel dini formlar ve benzeri doğaüstücü yapılar öngörüldüğü gibi Batı Avrupa ülkelerinde göreceli olarak zayıfladıysa da dünyanın pek çok bölgesinde dinsel olanın güç kazandığı müşahede edilmektedir. Bu sebeple sekülerleşme kuramları sorgulanmaya başlanmış, din-devlet ve din-toplum ilişkileri çerçevesinde dışlayıcı sekülerizm sonrasını imleyen postsekülerizm kavramı gündeme gelmiştir. Postsekülerizm kavramına, kutsalın dönüşü, dinin toplumsal olarak canlanması, büyüsü bozulmuş olanın yeniden büyüye büründürülmesi, sekülerliğin geride kalması gibi çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Bilhassa kavramın 2008 yılında Habermas tarafından gündeme getirilmesi sosyal bilim alanında ciddi tartışmalara neden olmuştur. Habermas, dünya genelindeki dini canlılığı dikkate alarak sekülerist düşünce çerçevesinde dinden arındırılmış kamusal alanının kapılarının dini olana da seküler değerlerden taviz vermeden açılmasını savunarak dışlayıcı sekülerizm anlayışının ötesine geçilmesini önermiştir. Bu çalışmada sekülerizmin dönüşümü olarak postsekülerizm konusu eleştirel bir yaklaşım ile ele alınacaktır. Kısaca çalışma, Fransız tipi sekülerizmin dönüşümünün gerçek mi mit mi olduğu konusunu din-devlet ilişkileri bağlamında güncel örnekler üzerinden tartışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sekülerizm, Postsekülerizm, Sekülerleşme

ANAYASA VE MODUS VİVENDİ LİBERALİZMİ: HİPOTETİK BİR DENEME

Yavuz Selim ALKAN
Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
yavuzselimalkan@akdeniz.edu.tr

Özet
Klasik liberalizme göre anayasa; liberal bir toplumda demokratik karar verme süreci sonucunda uzlaşılmış, barış ve istikrarı garanti eden politik etik değerlere yer verir. Anayasa ayrıca siyasal iktidarı birey özgürlüğünü azami ölçüde gerçekleştirmek amacıyla negatif özgürlük, hukuk devleti ilkesi, güçler ayrılığı ve insan hakları gibi ideal araçlara başvurarak sınırlandırır. Özetle devlet tarafsızlığı idealine göre şekillenen bir anayasayı savunan klasik liberalizm; bu ideale zıt olduğu iddia edilen bir yaklaşımla Aydınlanmacı evrensel ahlak ve adalet anlayışını modus credendi olarak benimser ve rasyonel uzlaşıya ulaşılabilecek demokratik karar alma süreçlerine vurgu yapar. Klasik liberalizmin rasyonel konsensus anlayışına yönelik kapsayıcılık, çeşitlilik, çokkültürlülük ve farklılıklara saygı eleştirileri neticesinde formüle edilen siyasal liberalizm; devlet tarafsızlığı idealini muhafaza eder, ancak daha kapsayıcı demokratik karar alma süreçlerini tesis etme iddiasıyla rasyonel konsensus yerine örtüşen konsensusa dayanan bir birlikte yaşama alternatifi sunar. Modus vivendi liberalizmi ise değer çeşitliliğine ve ideal olan bir ahlak üzerinde rasyonel uzlaşı sağlanamayacağını savunarak, hem modus credendi hem de örtüşen konsensus anlayışını reddeder. Bu liberal yaklaşım, farklı iyi hayat anlayışı ve dünya görüşleri arasındaki stratejik çıkar uzlaşısına ve geçici bağdaşmaya dayanan modus vivendi anlayışını savunur. Bu sözlü bildiride, modus vivendi liberalizminin nasıl bir anayasa formüle edebileceğine dair hipotetik bir deneme sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Liberalizm, anayasa, modus credendi, örtüşen konsensus, modus vivendi

KRONİK AĞRIDA METAFOR KULLANIMI

BAHAR TAYMAZ
İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet
bahartaymaz@gmail.com

Özet
Kronik ağrı barındırdığı bireysel, sosyal ve kültürel anlamlar ile uzun süredir sağlık antropolojisi alanında da üzerinde çalışılan interdisipliner bir konudur. Bu bağlamda kronik ağrının cinsiyet, eğitim seviyesi, yaş ve sosyo-ekonomik unsurlara bağlı olarak değişip değişmediği incelenirken, deneyimlenen ağrı olgusunun bireyin hayatındaki diğer unsur ve ilişkilerden soyutlanamayacağına vurgu yapmaktadır. Tıpta bir takım ölçeklendirmeler ve standart tanımlamalarla, objektif değerlendirmeye olanak sağlayacak analitik betimlemeler ağrı türünün anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Ancak bu ölçekler, her zaman bireyin betimlemeleriyle örtüşmeyebilir ve standart analitik kategoriler, sözel aktarımdaki metaforik kullanımlara denk gelmeyebilir. Ağrı gibi öznel ve içsel bir deneyimin dışa vuruluşunda, günlük dilde kullanılan ifade ve betimlemelerin yetersiz kalabildiği durumlarda ağrı iletişiminde devreye girebilecek yöntemlerden biri, bireyden bireye değişiklik gösterebilecek metaforların kullanılması olabilir. Bu nedenle bireylerin sosyal yaşamını çoğu zaman olumsuz etkileyen ve hareketlerini kısıtlayan kronik ağrının daha somut ve elle tutulur bir hastalık deneyimine dönüşmesinde metaforların incelenmesi gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık antropolojisi, kronik ağrı, metafor, ağrı anlatısı

YENİ DÖNEM DİJİTAL YAYINCILIK: TWİTCH UYGULAMASININ KULLANIM NEDENLERİNİN ARAŞTIRILMASI

EMRAH SITKI YILMAZ
Gaziantep Üniversitesi, Oğuzeli Myo, Muhasebe Ve Vergi Bölümü
esyilmaz@gantep.edu.tr

Özet
Günümüzde varlığını sürdüren sosyal paylaşım siteleri içerisinde hem hedef kitlesi, hem katılımcıları, hem de kullanılış şekliyle ile farklılık gösteren Twitch platformu, profesyonel oyuncular olarak tanımlanan "gamer"ların bir araya gelebildikleri sosyal paylaşım sitesi olarak ifade edilmektedir. Katılımcıların ilgilerini çeken oyunları canlı bir şekilde izlemelerine olanak tanıyan Twitch uygulaması, ayrıca spor, müzik ve yemek sunumları gibi çeşitli kategorilerde canlı yayınların yapılabildiği online televizyon programı şeklinde tanımlanmasıyla diğer sosyal paylaşım sitelerinden farklı bir konumda yer almaktadır. Pazarlama yönünden incelendiğinde hem kullanıcılarına maddi kazanç sağlaması, hem de firmaların bu kullanıcılar üzerinde dijital pazarlama stratejileri geliştirebilmeleri Twitch uygulamasının popülerliğini gün geçtikçe arttırmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda çalışmanın amacı, frekans analizi kullanılarak Twitch kullanım nedenlerinin araştırılması ve bu nedenleri oluşturan kriterlerin tespit edilmesidir. Bu doğrultuda Twitch kullanıcısı olan 139 kişiden online olarak anket verisi toplanmıştır. Çalışmanın sonuçları; Twitch platformunda yer alma nedenlerinin başında kullanıcıların popülerlik kazanmaları ve diğer sosyal paylaşım sitelerine göre bu platformda popülerlik kazandıkça maddi kazanç elde etmelerinin daha kolay olmasının olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kullanıcıların profesyonel olduğu alan ile ilgili canlı yayın yapabilmeleri, bu canlı yayınlara izleyicilerin katılabilmeleri ve severek yaptıkları bu işten kazanç elde etmeleri ise Twitch uygulamasının tercih edilmesinde etkili olan diğer nedenleri oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, katılımcıların özellikle oyunlar hakkında bilgi edinebilmek, eğlenceli zaman geçirebilmek ve arkadaş ortamlarına ayak uydurabilmek için bu platforma katıldıklarını belirtmeleri çalışma açısından diğer önemli sonuçlar olarak ön plana çıkmaktadır

Anahtar Kelimeler: Twitch, Sosyal Paylaşım Siteleri, Dijital Yayıncılık, Dijital Pazarlama

ANADİL TANIMLARININ CLIL ÖĞRENCİLERİNİN KELİME DAĞARCIĞINA ETKİSİ

Hande Çoban
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İngiliz Dili Eğitimi
handeecoban@gmail.com

Özet
İkinci dil edinimi üzerindeki olumlu etkisi nedeniyle, CLIL (Content and language integrated learning) değerli bir çalışma alanı haline gelmiştir. Bu çalışma, CLIL öğrencilerinin çift dilli ve tek dilli Vocabulary Size Test sonuçlarını karşılaştırmayı hedeflemiştir. Bu çalışmada testin iki dilli versiyonu (Türkçe-İngilizce) araştırmacı tarafından geliştirilmiş ve kullanılmıştır. B1 düzeyinde İngilizce yeterliliğine sahip 100 7. sınıf CLIL öğrencisi olan katılımcılara testin her iki versiyonu da uygulanmıştır. Sonuçlar, CLIL öğrencilerinin iki dilli ve tek dilli test puanlarının anlamlı derecede farklı olduğunu göstermiştir. Tek dilli testi alanlar, iki dilli testi alanlardan daha iyi performans göstermiştir. Literatürde birçok çalışma CLIL ve normal eğitim öğrencilerinin kelime performansına odaklansa da, CLIL öğrencilerinin kelime boyutunu hem tek dilli hem de iki dilli olarak yeterince kapsayan tek bir çalışma mevcut değildir. Bu çalışmada elde edilen bulgular güncel literatüre yeni bir katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: CLIL, ikinci dil edinimi, kelime dağarcığı

OSMANLI VE CUMHURİYET TARİHÇİLERİNİN FRANSIZ DEVRİMİNE BAKIŞLARI

Mehmet Can Güneş
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen ve Edebiyat, Tarih
paucan2021@outlook.com

Özet
1789'da meydana gelen Fransız Devrimi kendinden önceki düşünce ve aydınlanma birikiminin tamamlayıcısı; kendinden sonraki devrimler içinde rehber olmuştur. Önce ortaya çıktığı Fransa'da akabinde tüm dünyada hızla yayılan devrim ve kazanımları diğer imparatorlukları etkilediği gibi çok farklı milletleri içinde bulunduran Osmanlı imparatorluğunu da etkilemiştir. Fransız Devrimi hakkında yazılan Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi eserleri içerik yönünden genellikle Devrimin siyasi oluş sürecini ele alınmıştır. Taşıdığı değerler ile dünyayı baştan değiştirecek olan Fransız Devriminin siyasi tarihinin yanı sıra bireyi merkeze alan yapısının değerlendirmesi pek yapılmamıştır. Fransız Devriminden sonra ortaya çıkan Liberalizm ve Muhafazakârlık fikirleri, Osmanlı ve Cumhuriyet aydınlarını etkilemiştir. Fransız Devrimi ile ilgili eserler bu bağlam da ele alınmış gelenekçi meşrutiyet anlayışı ile cumhuriyet anlayışının birlikte bazen ebruli sanatı gibi iç içe geçerek günümüze kadar varlıklarını devam ettirmesi tarih yazımında ve devrimin ele alınmasında da kendini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Fransız Devrimi, Osmanlı, Cumhuriyet, İmp, Siyasi

ÇALIŞAN BULUŞLARINDA PATENT BEDELİ BELİRLEME SÜRECİ VE MUHASEBE SİSTEMİNDEN FAYDALANMA

Kamuran Soylu
Kocaeli Üniversitesi, Ali Riza Myo, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları
kamuransoylu@hotmail.com

Özet
Küreselleşme süreci, aşırı rekabet koşuları, kurumları sürekli yeni buluşlar yapmaya zorlamaktadır. Buluşlar serbest yapılabileceği gibi kurumların çalışanları tarafından da yapılmaktadır. Türk Patent ve Marka Kurumu'na göre buluş, teknoloji alanında belirli bir sorunun çözümüne yönelik olan ve teknik özellik barındıran fikir ürünü olarak tanımlanmaktadır. SMK madde 113 uyarınca hizmet buluşu, çalışanın (i) bir işletme veya kamu idaresinde yükümlü olduğu faaliyeti gereği gerçekleştirdiği veya (ii) büyük ölçüde işletme veya kamu idaresinin deneyim ve çalışmalarına dayanarak, iş ilişkisi sırasında yaptığı buluştur. Buluşlar üzerinde patent isteme hakkı, kural olarak buluşu gerçekleştiren kişiye aittir. Dünyada pek çok ülke tarafından Çalışan buluşlarına dayalı fikri mülkiyet hakların korunmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ülkemizde çalışan buluşları 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu'nda düzenlenmiş ve ardından "Çalışan Buluşlarına, Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlara ve Kamu Destekli Projelerde Ortaya Çıkan Buluşlara Dair Yönetmelik" yayınlanmıştır. Yasada çalışan buluşçuya, işiyle ilgili geliştirdiği buluş karşılığında maaşından ayrı olarak buluş bedeli ödenmesi düzenlenmiştir. Yasa koyucu, bu bedeli makul bedel şeklinde nitelemiştir. İşveren buluş üzerinde tam hak talep etmişse tam makul bedel; kısmi hak talep etmişse kısmi makul bedeli çalışanına ödemekle yükümlüdür. Çalışan buluşunun işletmeye sağladığı faydanın net değerinin bulunmasında ve işletmenin buluşa katkısının ayrıştırılmasında da somut verilere dayandırılması gereği ortaya çıkmaktadır. Teorik olarak belirlenen kriterlere göre pratikte hesaplama yaparken sorunlar çıkabilmektedir. Çalışmada, Çalışan Buluşları, çalışan buluş bedelinin tespitinde muhasebe sisteminden faydalanma, kurumun katkısı, buluş bedelinin maliyeti ve aktifleştirilmesi alternatif özellikleri dikkate alınarak muhasebeleştirilmesi ve finansal tablolarda sunulması incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anahtar Kelimeler: Çalışan Buluşu, Patent, Faydalı Model, Patent Bedeli,

GÜNÜMÜZDE AKILLI ŞEHİR KAVRAMI VE BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ'NDEN ÖRNEKLER

Nilhay USTA PAMUK
iMMİB, Uzman
nilhayusta@gmail.com

Özet
İçinde bulunduğumuz yüzyılda artık şehirleşme konusunun yüksek bir ivme kazandığını göze çarpan gerçekler arasındadır. Bunda nüfus artışı, teknolojideki ilerlemeler gibi bazı faktörler etkili olmuştur. Ancak bu şehirleşme sadece bina sayısının giderek arttığı bir şehirleşme olarak algılanmamalıdır. Artık günümüzde şehirleşme denince akla gelen ilk kavramlardan bir akıllı şehir kavramıdır. Bu kavramın tam olarak kesin bir tanımı yapılamamakla birlikte, artan ihtiyaçlara ilerleyen teknolojik kolaylıkları da kullanarak cevap verebilen, çevreye daha duyarlı yaşam alanları yaratarak, buradaki duyarlı yaşam koşullarının sürdürebilir hatta daha da geliştirebilir hale getirebildiği şehirler olarak tanımlanabilmektedir. Tanımlar farklı bile olsa ana amaç daha iyi yaşam şartları sağlayabilmektedir. Her yıl IMD- Dünya Rekabet Edebilirlik Merkezi tarafından açıklanan akıllı şehirler endeksine göre 2021 yılında en iyi akıllı şehir örneklerine Singapur'da rastlanırken onu İsviçre'den Zürih ve Norveç'ten Oslo takip etmektedir. Buradaki sıralamada dikkate edilen hususlardan bazıları yeşil alanlar, toplu taşıma, eğitime erişim, iş fırsatları, güvenlik, kültürel aktiviteler, sağlık hizmetleridir. Tüm bunlardan yola çıkarak akıllı şehirlere dünyada yüzün üzerinde örnek verilebilmektedir. Ancak bu çalışmada, akıllı şehir örnekleri ile Ortadoğu'da başı çeken Birleşik Arap Emirlikleri üzerinde durulacaktır. Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki iki Emirlik Abu Dabi ve Dubai akıllı şehir projeleri ile özellikle 2000'lerin başından itibaren dikkat çekmektedirler. Örneğin Abu Dabi'deki Masdar Şehri Projesinde güneş enerjisini kullanarak çevreye daha duyarlı bir yaşam alanı ortaya çıkarmak amaçlandı. Yine Abu Dabi'den Zayed Akıllı Şehir Projesi'nde de yapay zeka ve bilgi teknolojilerini kullanarak daha iyi bir yaşam alanı sağlamak planlandı. Abu Dabi'deki örneklerin yanı sıra Dubai'de de Çöl Gülü Şehri projesi ile elektrik kullanımın en az seviyede tutulacağı bir şehir inşa etmek amaçlanırken, Dubai Silikon Vahası ve Dubai Güney Bölgesi Projeleri ile de sadece ikametgah olarak değil iş sahalarında da akıllı şehir çalışmalarına rastlanmakta olup, çalışmada bu gibi örnekler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Şehir, Birleşik Arap Emirlikleri, Masdar Şehri, Zayed Akıllı Şehri, Dubai Silikon Sahası, Dubai Güney Bölgesi

İDRİS KÜÇÜKÖMER'İN SİYASAL TEZLERİ

Kerem Yavaşça
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
kerem.yavasca@ahievran.edu.tr

Özet
Akademisyen, yazar, siyasetçi, düşünür gibi birçok vasfı bulunan İdris Küçükömer özellikle 1960'lı yıllarda etkili olmuş bir fikir insanıdır. Gerek Yön ve Ant dergilerinde yazdığı yazılarla, gerek Milliyet gazetesinde yayımlanan yazılarında düzeni sorgulayan fikirleriyle entelektüel çevrede geniş yankı uyandırmıştır. Küçükömer'in bir ekonomist olarak yazdığı akademik alana ilişkin iktisat kitaplarının haricinde, Türkiye'de siyaset, toplum, batılılaşma, modernleşme ve sivil toplum gibi konulara temas ettiği eserleri bulunmaktadır. Bunlar arasında en önemli kitabı Düzenin Yabancılaşması eseridir. Kitap, 1968'de dört bölüm halinde Akşam gazetesinde çıkan yazılarının derlenmesiyle ortaya çıkmıştır. Düzenin Yabancılaşması Türkiye'de siyaset tartışmalarında ve literatürde sıkça referans verilen kitaplardan birisidir. Keza bu eserde Küçükömer siyasete dair fikirlerini özetlemektedir. Bu bağlamda, Küçükömer'in Türkiye'de siyasete ve siyasi yaşama ilişkin fikirleri üç başlık altında toplanabilir. Birincisi Türkiye'de sağ-sol kavramlarının ters yerleştiğine ve anlamlandırıldığına dair önermesidir. İkincisi, Türkiye'nin gelişmesinin önündeki en önemli engelin otoriter devlet yapısına bağlı olarak gelişmeyen sivil toplum olduğu iddiasıdır. Üçüncüsü ise Türkiye'nin modernleşme sürecini batılılaşma ve kapitalistleşme arasında kurduğu doğrudan bağ çerçevesinde ele almasıdır.

Anahtar Kelimeler: İdris Küçükömer, Türkiye'de Siyaset, Düzenin Yabancılaşması

PROJEKTİF RESİM ÇİZME YÖNTEMİ İLE SOSYAL AĞLARDA MAHREMİYET ALGISI: BARTIN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Özkan Avcı
Bartın Üniversitesi, MYO, Halkla İlişkiler ve Tanıtım
ozkanavci@bartin.edu.tr

Özet

Amaç: Bu çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinin yeni medyada mahremiyet olgusunu nasıl algıladıkları ve nasıl ifade ettiklerini yaptıkları resimlere göre belirlemektir. Çalışmanın ana sorunsalını "Gençlerin sosyal ağlarda mahremiyet algısı nasıldır?" sorusu oluşturmaktadır. Gençlerin sosyal medyanın risklerinin farkında olup olmadıklarını, bu riskleri ne seviyede önemsediklerini ele alarak, sosyal ağlarda mahremiyet algısını çizdikleri resimlerle ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla öğrencilerin çizdikleri resimlerde mahremiyetle ilgili ele aldıkları konular, yeni medya ortamları ile ilgili olarak çizdikleri karakterlerin özellikleri, resimlerdeki karakterlerin mahremiyete bakış açıları belirlenmeye çalışılmıştır. Yöntem: Araştırmaya Bartın Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programında Yeni Medya dersini alan 18-25 yaş grubundan 7 kadın (%70) ve 3 erkek (%30) olmak üzere toplam 10 öğrenci katılım sağlamıştır. Araştırmada bir projektif teknik olarak resim çizme yöntemi kullanılmış ve öğrencilerin yeni medyada mahremiyeti nasıl algıladıklarını ölçmek için bir resim çizmeleri istenmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin yaptıkları resimler ele aldıkları konulara göre anlamsal açıdan incelenmiş ve resimler üzerinde içerik analizi uygulanmıştır. Sonuç: Öğrencilerin resimlerinde genellikle yeni medya ortamlarında mahremiyetle ilgili olumsuz bir algılarının olduğu ve gözetlendiklerini düşündükleri görülmüştür. Bu bulguları sırasıyla "görmek, göstermek, rahatlık" gibi konulardaki mahremiyet olguları izlemiştir. Resimlerde genel olarak kadınlar çizilmiştir. Dolayısıyla kadınlar en fazla mahremiyete maruz kalan kişiler olarak resmedilmiştir. Tartışma: Çizilen resimler öğrencilerin mahremiyet farkındalığına ve belli düzeyde yeni medya okuryazarlığına sahip olduklarını göstermektedir. Ancak bunda örneklem yapılan öğrencilerin yeni medya dersini almalarının da etkisi büyüktür. Bu kapsamda örneklemin genişletilerek farklı demografik yapıya sahip kişilere de uygulanması faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Medya, Sosyal Ağ, Mahremiyet, Resim Çizme, Gözetim

1967 ARAP-İSRAİL SAVAŞI VE SAVAŞTA HAVA HAREKÂTI

OSMAN YALÇIN
İstanbul Rumeli Üniversitesi, Rumeli Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu, Ulaştırma Hizmetleri Bölümü Sivil Hava Ulaştırma İşletmecili
osmanyalcin3334@gmail.com

Özet
Filistin, tarihin bir çok döneminde milletlerin hakimiyet alanına almak istedikleri bir bölge olmuştur. Kutsal kitaplarda da yer alan Filistin bölgesi dinsel bir mekan olması bakımından da önemlidir. Bölgede en çok mücadele tarih boyunca Yahudiler ve Araplar arasında geçmiştir. Büyük İmparatorluklar bölgeyi hâkimiyetine aldığında ise kısmen huzur ortamı kurulabilmiştir. Filistin bölgesinde son yüz yıllarda en sakin dönem Türk egemenliğine rast gelmektedir. Yavuz Sultan Selim'den itibaren bölge kesintisiz 400 yıl Türk egemenliğinde kalmıştır. Ne var ki, 1917 yılında İngilizlerin bölgeye yaptığı büyük askeri yığınağa karşı Türk ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bölge emperyal bir güç olarak İngilizlerin eline geçmiş ve kısa zaman içinde Yahudilerin devlet kurma baskısı artmıştır. Arap Milleti, bölgede huzursuzluğa sebep olacak bir İsrail kurulmasına karşı çıkmıştır. Dönemin güçlü devletlerinin desteği ile İsrail 1948 yılında kurulmuştur. İsrail'in kurulması ile Arap-İsrail gerginliği artmıştır. 1948, 1967 ve 1973 savaşlarında Araplar büyük ordu mevcuduna karşı teknolojik yetersizlik sonucu yenilmişlerdir. Bu çalışmada Filistin bölgesi tanıtılmış, harp tarihi inceleme yöntemine göre 1967 savaşı incelenmiştir. Harp prensipleri ayrı ayrı incelenirken, yapılan hatalar ve kullanılmayan fırsatlar incelenmiştir. Yine kazanan tarafın üstün gelme durumunun incelenmesi de konu kapsamında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Filistin Cephesi, İsrail Devleti, Arap-İsrail Savaşları, Osmanlı İmparatorluğu, Harp Prensipleri

JÜRGEN HABERMAS'A GÖRE SEKÜLERLİK SONRASI TOPLUM YAPISINDA KARŞI KARŞIYA KALINAN TOPLUMSAL SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

Ahmet Küçük
Düzce Üniversitesi, Hakime Erciyas Yabanı Diller Yüksek Okulu, Almanca
eyemsel@hotmail.com

Özet
Ulaşım ve iletişim teknolojileri sayesinde giderek küçülen ve yoğunlaşan fakat aynı zamanda daha karmaşık ve çoğulcu bir yapıya bürünen günümüz toplumunda, bireysel çıkarların ön planda tutulması, ancak ortak hareket edilerek çözülebilecek toplumsal sorunlar açısından, önemli bir sorun oluşturmaktadır. Kaleme aldığı eserlerinde toplumsal uzlaşı ve dengeyi ön planda tutan Jürgen Habermas da sekülerlik sonrası dönem olarak değerlendirdiği günümüz toplumunda karşı karşıya kalınan ortak sorunların çözümü için gerekli toplumsal uzlaşının nasıl sağlanacağı konusundaki düşüncelerini, yazdığı kitap ve makalelerinde; verdiği konferans ve röportajlarında, ifade ederek ortaya koymuştur. Bu çalışma ile Habermas'ın sunduğu uzlaşı önerilerinin günümüz toplumsal yapısında uygulanabilmesi için gerekli şartların neler olduğu, toplumun nasıl bir değişime ihtiyaç duyduğu ilgili alanyazından hareketle eleştirel bir bakış açısı ile incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Seküler, Post-Seküler, Liberal Devlet, Tamamlayıcı Öğrenme Süreci

60 YILLIK TÜRK-ALMAN GÖÇÜNÜN İLGİLİ NESİLLER ÜZERINDEN BİR OKUMASI VE BU TECRÜBENIN TÜRKIYE AÇISINDAN ÖNEMİ

Ahmet Küçük
Düzce Üniversitesi, Hakima Erciyas Yabancı Diller Yüksek Okulu, Almanca
eyemsel@hotmail.com

Özet
İnsanlık tarihinde göç olgusunun temel motivasyon kaynağı hayat şartlarını iyileştirmek olmuştur. Bu temel güdü gerek iç göç gerekse dış göç için geçerli olmuştur. 1961 yılından itibaren Türkiye'den Almanya'ya yönelik olarak başlayan işçi göçünün temelinde de bu olgu bulunmaktadır. Fakat bu göçü iç göçten farklı kılan birbirinden tamamen farklı kültürlere sahip toplumların karşılaşmaları ve böylelikle çok kültürlü, çok kimlikli bir toplumsal gelişmenin harekete geçmesi olmuştur. Aradan geçen 60 yılda gerek göç veren ülke olarak Türkiye'de gerek göç edilen ülke olan Almanya'da gerek göç eden Türklerde ve Türkiye'de kalanlarda gerekse Alman toplumunda sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel bazda değişimler yaşanmıştır. Bu çalışma ile 60 sene önce göç veren bir ülke olan Türkiye'nin bu göç tecrübesini göç eden nesiller üzerinden okuyarak günümüzde göç alan bir ülke olarak Türkiye'nin göç politikaları geliştirmek için bu tecrübeden nasıl yararlanabileceğini ortaya koyabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Geçici Göç, Kalıcı Göç, Türk – Alman Göçü, Nesiller Arası Farklar,

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE (1950-1960) ADANA'DA PAMUK

Emine Şen
Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
eminesanaral@hotmail.com

Ahmet Efiloğlu
Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
ahmetefiloglu@beun.edu.tr

Özet
1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti köylü kesimin desteğini almak için tarım sektörüne öncelik vermiştir. Bunun için zirai makineler kullanılmaya başlanmıştır. Ziraatin makineleşmesi ile üretimde de artış görülmüştür. Çukurova bölgesi üretimdeki artışa en güzel örnektir. Bu bölgede köylü, makine ile sürülen ve ekilen araziden %25 nispetinde daha fazla ürün almıştır. 1949-1962 döneminde Çukurova bölgesi ve Adana, tarımda Türkiye geneline oranla daha hızlı bir gelişme göstermiştir. 1956 yılında, Seyhan Barajının yapılması ile sulu tarımda pamuk ürününün hızlı artışı sağlanmıştır. Motorlu ziraat sayesinde de "beyaz altın" olarak nitelendirilen Adana pamuğu dünya çapında önem kazanmış, İngiltere, Almanya, Japonya gibi ülkelere pamuk ihracatı yapılmıştır. Pamuk ekim sahaları genişletilmiş, tarım yapılan arazinin %49'unda pamuk üretimi yapılmıştır. Yurt dışından getirilen tohumlarla pamuğun kalitesi arttırılmış, yeşil ve pembe kurt gibi haşerelerden gördüğü zararı azaltmak için teknik tedbirler alınmıştır. Çiftçinin tohumluk çiğit ihtiyacı karşılanmış ve çiftçiye kredi desteği sağlanmıştır. İklim şartlarının da uygun olması ile pamuk üretimi hızla artmıştır. Adana'yı Adana yapan temel olgu alüvyonlu, bereketli topraklarıdır. Bu dönemde pamuk ile başlayan ve gelişen tarım giderek çeşitlenmiş, Adana ovalarında yapılan tarımsal üretim günümüzün sanayileşen Adana'sını yaratmıştır. Bu çalışmada da Demokrat Parti'nin tarım politikaları Adana'da pamuk ölçeğinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Adana, Pamuk

KADIN İSTİHDAMI VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Ayfer Özyılmaz
Kocaeli Üniversitesi, Gölcük MYO, Dış Ticaret
ayfer.ozyilmaz@kocaeli.edu.tr

Özet
Kadın istihdamı büyüme, sosyal refah, beşeri sermaye stoğu, toplumların ruh ve akıl sağlığı, cinsiyet eşitliği ve daha nice sosyo-iktisadi ve sağlık göstergesi üzerinde doğrudan belirleyici konulardan biridir. Kadın istihdamı daha çok toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında tartışılsa da, esasında konu ülke ekonomilerini çok yönlü olarak etkilemektedir. Bunlardan biri de kadın işgücü ve büyüme arasındaki ilişkidir. Bu çalışmada 1990-2019 döneminde Türkiye'de kadın istihdamının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Çalışma bulgularına göre kadın istihdamı uzun dönemde ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir. Kadın istihdamının yanı sıra analizde yer alan diğer kontrol değişkenler ve büyüme arasında istatistiksel ve anlamlı ilişki bulunmaktadır. Buna göre doğrudan yabancı yatırımlar ve dış ticaret hacmi büyümeyi pozitif, enflasyon ise negatif etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: İstihdam, Kadın istihdamı, Büyüme, ARDL

TÜBİTAK 4004 DOĞA EĞİTİMİ VE BİLİM OKULLARI KAPSAMINDA ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK GERÇEKLEŞTİRİLEN "TELESKOPLAR ELİMİZDE İSTİKBÂL GÖKLERDE" PROJESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Özlem Göncü
Milli Eğitim Bakanlığı, Burdur Milli Eğitim Müdürlüğü, Alpaslan Alican Bilim ve Sanat Merkezi
ozgoncu@gmail.com

Fikret Korur
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü
fikretkorur@mehmetakif.edu.tr

Huriye Deniş Çeliker
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü
huriyedenis@mehmetakif.edu.tr

Gökhan Karaaslan
Milli Eğitim Bakanlığı, Burdur Milli Eğitim Müdürlüğü, Alpaslan Alican Bilim ve Sanat Merkezi
karaaslangokhan@yahoo.com

Mehmet Parmaksız
Milli Eğitim Bakanlığı, Burdur Milli Eğitim Müdürlüğü, Alpaslan Alican Bilim ve Sanat Merkezi
mehmetparmaksiz@gmail.com

Özet
İnsanların evreni anlamaları için astronomiyi bilmeleri gerekmektedir. Astronomi, araçlar ile gözlemler yapılmasını gerektirebilen ve bu yönüyle öğrencilerin de ilgisini çeken bir bilim alanıdır. Ülkemizde, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde, fen bilimleri ve yer bilimlerini kapsayan derslerdeki belli kazanımlar çerçevesinde astronomi kavramları öğretilmektedir. Ancak, araç gereçlerin ve öğretim materyallerinin sayıca ve çeşit olarak az olması ya da hiç olmaması, astronomi kavramlarının öğretimindeki en önemli engellerden biri olarak kabul edilebilir. Bu kapsamda, köy okullarındaki astronomiye ilgi duyan öğrencilerin, uzman eğitmen ve proje personeli önderliğinde etkinlikler, gözlemler ve teknoloji desteği ile astronomi biliminin felsefe, tarih, matematik ve fen bilimleri boyutunda gelişim süreçlerini fark etmelerini sağlamak, araştırma-sorgulama isteklerini teşvik etmek ve bilgiyi görselleştirmelerini sağlamak amacıyla doğa eğitimi verilmiştir. TÜBİTAK 4004 Doğa Eğitimi ve Bilim Okulları kapsamında 7 gün süren "Teleskoplar Elimizde, İstikbâl Göklerde" projesi gerçekleştirilmiştir. Projede "Kelime İlişkilendirme Testi" ve "Astronomi Tutum Ölçeği" ön test ve son test olarak uygulanmıştır. Kelime ilişkilendirme testi ile eğitimlerde verilen kavramların çağrıştırdığı kelime sayısındaki artışa bakılmıştır. Ayrıca astronomi tutum ölçeği ile katılımcıların doğa eğitimi sonucu astronomiye karşı olan tutumları ölçülmüştür. Öğrencilerin proje etkinlikleri öncesi astronomi tutum ölçeği puanlarının ortalaması $\bar{X}$=53.93 iken, uygulanan proje etkinlikleri sonrasında $\bar{X}$=59.55'e yükselmiştir. Bu bulgu proje etkinliklerinin öğrencilerin astronomiye dönük olumlu tutumlar geliştirmelerinde etkili olduğunu göstermiştir. Kelime ilişkilendirme testinde ise verilen bütün kavramların çağrıştırdığı kelimelerde değişiklikler gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğa eğitimi, astronomi, okul dışı eğitim

DUA KADERİ DEĞİŞTİRİR Mİ SORUSUNUN İMKANI

Mustafa Ünverdi
Gaziantep Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kelam
unverdim77@yahoo.com

Özet
Özet Bu bildiride duanın kaderi değiştirmesi sorunu ele alınacaktır. Kader algısı genellikle "alın yazısı" şeklinde kendisini gösterir. Böylelikle insanın önceden belirlenmiş bir kaderi olduğu kabul edilir. Halbuki Kur'an'da kader kelimesi hiçbir yerde insanın eylemlerinin, tercih ve kararlarının önceden belirlenmiş olduğu şeklinde geçmez. Kur'an'da tüm kaderle ilgili bağlamlar alemin önceden belirlenmiş yapısal özellikler ve yasalar çerçevesinde zikredilir. İnsan ise alemde akıl ve irade sahibi varlığı olarak sorumlu kılınan yegane canlısıdır. İnsan ilahi hitaba muhataptır. Yapıp ettiklerinin ahirette hesabını verecektir. Doğru ve güzel kabul edilen davranışları sergilediğinde insan cennete gidecek, aksi takdirde cehennemle cezalandırılacaktır. Bu hakikat, insanın iradeye dayalı fiillerinin ve tercihlerinin önceden belirlenmemiş olması gerektiğini gösterir. İslam kelam tarihinde kader konusu iki uç görüşün kıskacında gelişmiştir. Bir yandan insanın tamamen ilahi iradenin kontrolünde olduğunu kabul eden cebrî görüş, diğer yandan insanın tüm fiillerini tamamen kendi iradesiyle gerçekleştirdiğini ifade eden ve Allah'ın irade, kudret ve yaratma bakımından insanın eylemlerine müdahele etmediğini savunan kaderî görüş. İlki Cebriyye, ikincisi ise Kaderiyye denilen fırkaların oluşmasına neden olmuştur. Kaderî görüş daha sonra Mu'tezile tarafından temellendirilmiş, Cebrî görüş ise pek karşılık bulmamıştır. Sünnî paradigma ise insanın Allah'tan bağımsız olamayacağı ilkesinden hareketle insan fiillerinin ilahi irade, kudret ve yaratmasıyla olduğunu kabul etmiş, ancak insan sorumluluğunu temellendirme adına "kesb" kavramını üretmiştir. Böylece insan davranışları yaratma bakımından Allah'a, kesb bakımından insana nispet edilmiştir. Sonuç itibariyle insanın önceden belirlenmiş bir kaderi olduğuna inanmak, duanın kaderi değiştiremeyeceği; aksi görüşe göre insanın kendi kaderine tayin edebilme kudretine sahip olduğu anlamına gelir.

Anahtar Kelimeler: Kelam, dua, kader, cebr, irade, sorumluluk

BİR ÖZGÜRLEŞME ARACI OLARAK "İBADET"

Mustafa Ünverdi
Gaziantep Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kelam
unverdim77@yahoo.com

Özet
İnsanın dini inanca dair soruları arasında yer alan "niçin ibadet ederiz" sorusu, bu bildirirn cevabının aradığı temel problemdir. Sadece İslam'ın veya semavi dinler değil, tüm dinlerde yer alan ibadet olgusu, bir inancın aslî unsurları arasında yer alır. İslam dininde ibadet imandan hemen sonra gelen amelî pratikleri ifade eder. İslam'ın erken döneminde Ehl-i Hadis olarak bilinen ve Ehl-i Sünnetin nüvesini teşkil eden Selefiyye açısından ibadet imanın tamamlayıcı unsuru olarak kabul edilmiştir. Keza Sünnî gelenekte de ibadetin önemi izahtan varestedir. İbadeti bu derece önemli kılan nedir, sorusuna geldiğimizde ise şüphesiz bunda çeşitli hikmetler arayabiliriz. Zira Allah'ın isimlerinden birisi el-Hakîm, O'nun hikmet sahibi olduğunu gösterir. Allah'ın hiçbir anlamı ve amacı olmayan bir işi emretmesi düşünülemez. İnanan ve inanılan arasındaki bağı temsil eden ibadetin, insan için varoluşsal değeri vardır. İnsanın dünya ile ilişkisinde onu maddi olandan soyutlayıp mana alemine, iç dünyaya ve kalbî/zihnî seyahate vesile olması ibadeti insan için bir özgürleşme aracı kılar. Modern dünyada hızla akıp giden hayatın stresiyle boğuşan insana bir imdat elidir gibidir ibadet. Bu nedenle ibadet, insanın sadece ebedi kurtuluşu değil, dünyevi saadeti için gerekli bir eylemdir. Bu bildiri, ibadetin insan için anlamı ve Tanrı'nın ibadete ihtiyacı olmadığını temellendirmeye matuftur.

Anahtar Kelimeler: Kelam, İbadet, Hikmet, Özgürleşmek, Bilinç

ALLAH KÖTÜLÜKLERE NEDEN ENGEL OLMAZ?

Mustafa Ünverdi
Gaziantep Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kelam
unverdim77@yahoo.com

Özet
Bu çalışmanın amacı, kelam ve felsefenin tartışma konuları arasında yer alan kötülük problemini Tanrının hikmet, adalet ve merhamet sıfatları açısından ele almaktır. Kötülük problemi temelde kötülükler ile Tanrı'nın en yüksek sıfatları arasında bir çelişki olup olmadığına ilişkin bir tartışmadır. Eğer Tanrı şefkat, merhamet ve iyiliksever olmasına rağmen yeryüzündeki kötülükleri engellemeye kadir değilse, o, aciz demektir. Yok, eğer Tanrı'nın kudret sıfatı tüm kötülükleri engellemeye yetkin olmasına rağmen, bunlara engel olmuyorsa, O'nun merhametli ve şefkatli oluşundan söz edilemez. Klasik kelam kaynaklarında bu problem, doğrudan doğruya aynı bağlamda olmasa da, "Allah'ın acı ve elemleri yaratması", "ilahi fiillerin hikmetleri", "musibetlerin anlamı ve nedeni" gibi başlıklarla tartışılmıştır. Kötülük sorununu ele alırken, kötülüğün tanımı ve kötülüğün kaynağı meselelerini doğru bir şekilde anlamlandırmalıdır. En yüksek iyiyi temsil eden, sonsuz merhamet sahibi olan ve hikmet ile adalet sıfatlarına sahip olan Tanrı, kötülükleri hikmetle yaratmıştır. Bu hikmetin ne olduğu İslam düşüncesinde iki ana akım kelam ve felsefede ciddi şekilde tartışılmış, bunlar arasında özellikle insanın yeryüzünde bir imtihandan geçtiği, imtihanın insan için anlamlı olduğu ve cennetin ancak hak edilerek kazanılabileceği ön plana çıkmıştır. Tebliğde çağdaş inanç problemlerinden olan kötülük sorununun ele alınması özellikle yeni nesillerde Tanrı tasavvuru ve Tanrının adaleti sorununu aydınlatma açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Kelam, Kötülük, İmtihan, Adalet, Hikmet, Musibet

BİR SOSYAL GÜVENLİK PROBLEMİ OLARAK YAŞLILARIN İŞGÜCÜNE KATILIM ZORUNLULUĞU

Merve ÇİLOĞLU YÖRÜBULUT
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
myorubulut@bandirma.edu.tr

Özet
Türkiye küresel yaşlanma süreci olarak tanımlanan demografik bir dönüşüm içerisindedir. Türkiye'de doğurganlık oranındaki düşüş, doğumda beklenen yaşam süresinin artması, refah düzeyindeki gelişmeler, sağlık alanında yapılan reform gibi sebeplerle nüfusun yaş yapısı değişmekte yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı artmaktadır. Küresel yaşlanma sürecindeki diğer ülkelere kıyasla hala genç nüfus yapısına sahip olsa da yaşlı nüfusun artması sosyal güvenlik önlemleri alınmasını gerektirmektedir. Ancak ülkemizde yaşlılar 65 yaşından itibaren iki riskle karşılaşmaktadır; emekli olamama yahut emeklilik aylığı yetersizliği sebebiyle çalışmaya devam etme zorunluluğu ve yoksulluk. İşçinin çalışmaya devam etmek zorunda kalması bir başka deyişle işgücüne katılma gücü ve arzusu olmamasına karşın kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin geçimini sağlamak adına buna katlanması söz konusudur. 65 yaş üstü işçilerin çalışmaya devam etmesi durumunda "insan onuruna yakışır iş" imkânı sağlanması hususunda yeterli düzenlemeler de yapılmadığından, işsizlik, kayıt dışı çalışma, düşük ücret, kötü çalışma koşulları, iş güvenliği riskleri ve sağlık problemleri ile karşı karşıya kalınmaktadır. Sağlık problemleri gibi sebeplerle çalışmaya devam edemeyecek olan işçiler ise hali hazırda yetersiz olan sosyal yardımlara muhtaç hale gelmekte ve yoksullukla mücadele etmesi gerekmektedir. Primli veya primsiz rejimde 65 yaş üstü işçilerin refahı sağlanamamakta üstelik bu yaş grubunun kapsadığı nüfus gün geçtikçe artmaktadır. Neoliberalleşen refah politikaları kapsamında bir yandan sosyal güvenliğin sürdürülebilir olması amacıyla reformlar ve sosyal harcamaların kısılması yoluna gidilirken diğer yandan yaşlı nüfusun insan onuruna yakışır şekilde istihdamına yönelik politikalar üretilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Güvenlik, Yoksulluk, Yaşlılık, İnsan Onuruna Yakışır İş

HEMŞİRELERDE A TİPİ KİŞİLİK VE İŞ STRESİ İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Abdullah Soysal
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Yönetimi
asoysal2005@hotmail.com

Mahmut Akburak
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Yönetimi
m.akburak@gmail.com

Özet
Bu araştırma A tipi Kişilik Özelliklerinin İş stresi ile ilişkisini incelemektedir. Araştırma nicel bir araştırmadır ve veriler anket yoluyla toplanmıştır. Anketler, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi'nde çalışan (N=216) hemşireler üzerinde yüzyüze görüşmelerle uygulanmıştır. Çalışmada İş stresi Ölçeği ve A Tipi Kişilik Ölçeği kullanılmıştır. A tipi kişilik ölçeği için Cronbach(α)=0,837, iş stresi ölçeği için Cronbach (α)=0,776 olarak bulunmuş ve ölçümlerin güvenilir ve iç tutarlığa sahip olduğu belirlenmiştir (Cronbach(α)>0,7). Bu iki ölçeğin korelasyonuna bakıldığında A tipi kişilik ve iş stresi arasında pozitif yönde anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki bulunmuştur (p=0,000 r: 0,459). Yani A tipi kişilik özellikleri taşıyan hemşirelerin iş stresini daha çok yaşayan bireyler olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Stres, İş Stresi, A Tipi Kişilik, Hemşire

ADAPAZARI ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ GÖZÜNDEN KADIN: KADINA 'DEĞER' HER ŞEYE DEĞER PROJESİ

Batuhan Yetim
Gazi Üniversitesi, Fen Fakültesi, Kimya
batuhnyetim@gmail.com

Nuray Ayar
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fizik Öğretmenliği
nayar5416@gmail.com

Özet
Şiddet, bir kişinin sahip olduğu gücü ve kuvveti, sonucunda fiziksel veya psikolojik sorunlar doğuracağını göze alarak, kendine, bir başkasına, bir gruba veya bir topluma uygulamasına denir. Şiddetin çıkmasındaki en büyük sebepler arasında psikobiyolojik ve çevresel etkenler gösterilebilir. Dünya Sağlık Örgütüne göre kadına şiddet, kadını inciten, kadına zarar veren, cinsiyete dayanan, ruhsal, fiziksel, cinsel olarak uygulanan her türlü hareket kadına şiddet olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde, kadına yönelik şiddet hızlı bir biçimde artış göstermiş ve artmaya devam etmektedir. Yapılan bu çalışmanın temelinde şu amaç yatmaktadır; öğrencilerin sosyal hayatlarında anneleriyle, erkek velilerin ise eşleriyle daha kaliteli ilişkiler kurmalarını sağlamaktır. Bununla orantılı olarak da kadına verilen değerin artması amaçlanmıştır. Yaptığımız bu çalışmada, kadına yönelik değerin arttırılmasına yönelik çalışmalar için erkek bir imam hatip lisesi olan Adapazarı Anadolu İmam Hatip Lisesi seçilmiş ve planlanan faaliyetler adım adım hayata geçirilmiştir. Bu faaliyetler, 'Annem için Akşam Yemeği Hazırlıyorum', 'Eşim İçin Kitap Okuyorum ve Ona Mektup Yazıyorum', 'Annelerle Kariyer Günleri', 'Annelerle Nitelikli Zaman Geçirme' ve evliliğinde yirmi beş yılını doldurmuş olan velilere 'Teşekkür Belgesi' verme şeklinde sıralanabilir. Bunun yanında Adapazarı Anadolu İmam Hatip Lisesinde 5-9 Mart tarihleri arasında 'Kadına Değer' haftası olarak ilan edilmiş ve Sakarya'daki beş erkek imam hatip lisesinden öğrencilerin hazırladığı 'Kadına Değer' paneli düzenlenmiştir. Kadına verilen değerin arttırılması için yapılan bu çalışmalar ile bir erkek imam hatip lisesi olan Adapazarı Anadolu İmam Hatip Lisesi'ndeki öğrencilerin anneleriyle ve erkek velilerin ise eşleriyle daha kaliteli zaman geçirmeleri sağlanmıştır. Bunun sonucunda da kadına verilen değer arttırılmıştır. Yapılan bu çalışma tüm Sakarya'ya iyi bir örnek olmuştur çünkü kadına yapılmış her bir iyilik topluma yapılmış demektir.

Anahtar Kelimeler: İmam Hatip, Kadına Değer, Kadın, Şiddet, Anne

COVİD-19 PANDEMİSİ'NİN ERASMUS+ DEĞİŞİM PROGRAMINDAN YARARLANAN ÖĞRENCİLERİN MOTİVASYON VE BEKLENTİLERİNE ETKİSİ

Mahmut Mert
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Programı
mmertkou@gmail.com

Özet
Bu çalışmanın amacı, halihazırda Erasmus+ Öğrenci Hareketliliği kapsamında yurtdışında bulunan Kocaeli Üniversitesi öğrencileri ile farklı ülkelerden aynı üniversitelerde bulunup değişim programına katılan öğrencilerin, gitmeden önceki motivasyon ve beklentilerini belirlemektir. Çalışmanın bir diğer amacı da öğrenci hareketliliğinden faydalanan öğrencilerin beklentilerinin ne kadar karşılık bulduğunu gözlemlemek ve bu öğrencilerin gözünden Covid-19'un Erasmus+ Değişim Programı'na etkilerinin gittikleri ülke, şehir ve üniversite bağlamlarında belirlemektir. Bu kapsamda çalışma grubunun belirlenmesinde ölçüt örnekleme yoluna gidilerek, çalışma grubuna 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Erasmus+ Değişim Programı kapsamında seçilen ve güz döneminde faaliyete katılan Kocaeli Üniversitesi öğrencileri ile bu öğrencilerle aynı bölüme giden farklı ülkelerden değişime katılan öğrenciler seçilmiştir. Çalışma grubuna dâhil edilen 46 (21 Kadın, 25 Erkek) Kocaeli Üniversitesi öğrencisi ve farklı ülkelerden programa katılan 6 (4 Kadın, 2 erkek) öğrenci bulunmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen değerlendirme anketi ve yarı yapılandırılmış görüşme formu (Google Forms) kullanılmıştır. Veri toplama aracının önce geliştirilmesi sürecinde uzman görüşleri alınarak, son hali verildikten sonra pilot çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erasmus+ Değişim Programı, Covid-19, Motivasyon ve Beklentiler

AFGANİSTAN'IN SİYASİ İSTİKRARSIZLIĞINDA DIŞ ÜLKELERİNİN MÜDAHALELERİNİN ROLÜ VE SOSYAL MEDYADA YANSIMASI

Yusuf Budak
Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı
ybudak@yahoo.com

Said Milad Rohani
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Tasarımı ve Reklamcılık
saidmiladrohani@gmail.com

Özet
11 Eylül 2011 olayından sonrasında, olayların dünya kamuoyunda olayların faili olarak görülen Taliban yönetiminin Afganistan İslam Cumhuriyeti'ndeki hakimiyetine son vermek amacıyla ABD'nin müdahalesi ile geçici olması öngörülen bir yönetim ve devlet inşa edilmiştir. Bu müdahale sonrasında Afgan halkının, güçlü bir devlet ve demokrasi ve barışın hakim olduğu bir devletin oluşturulabileceğine olan inancı ve farklı siyasi ve sosyal dinamiklerin bir araya geldiği demokratik bir devlet yapısının oluşturulması için girişimler başlamıştır. Ancak Afganistan'ın siyasi, coğrafi, ekonomik, sosyal ve etnik durumu bölgesel ve bölge üstü güçlerin ülkeyi sürekli olarak etki altında tutma çabalarına neden olmaktadır. Jeopolitik konumu, doğal ve yer altındaki zenginlikleri ayrıca Çin, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan, Pakistan ve İran arasında yer alan Afganistan sıcak sulara, Ortadoğu'ya ve Orta Asya'ya giriş ve çıkışı sağlayan bir kavşak noktasıdır. Ayrıca İslam, Çin, Hint kültürlerinin birbirlerine buluşturan bir nokta oluğu literatürde sık dile getirilen bir durumdur. Bu durum, Afganistan'da oluşan siyasi istikrarsızlığa dış güçlerin etkisi ve hakim medya örgütlerinde bu durumu destekleyen yaklaşıma rağmen; Afgan halkının duruma ilişkin tepki görüşlerini yansıtmaları için kullanabilecekleri medya araçları, genel olarak yeni medya, daha özelde ise toplum tarafından en yaygın kullanılan Twitter ve Facebook olduğu farklı kaynaklarda belirtilmektedir. Çalışmada Afganistan halkının dış müdahalelere karşı görüşlerini yansıttığı Twitter ortamında oluşturulan #sanctionpakistan başlığı altında yayınlanan iletiler içerik çözümleme yöntemiyle incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre aynı gün içerisinde gönderilen yaklaşık 730 bin iletide, siyasi istikrarsızlığın kaynağı olarak komşu ülke Pakistan olduğu ve "Pakistan'ın Afganistan içinde süren gizli iç savaşa desteğini kesmesi gerektiği" görüşünün yaygın olarak paylaşıldığı bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, İstikrarsızlık, Sosyal Medya, Twitter, Sanctionpakistan

TÜRKİYE'DE İNGİLİZCE ÖĞRETMENLİĞİ BÖLÜMÜNDE EĞİTİM ALAN ÖĞRENCİLERİN SOSYAL ADALET KAVRAMI HAKKINDA TUTUMLARI

Songül ŞAHİN
Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngilizce Öğretmenliği
songulsahin0804@gmail.com

Hakan SÜREN
Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngilizce Öğretmenliği
hakansuren@outlook.com

Özet
18. yüzyılın başlarında ortaya atılmış ve son zamanlarda dünya çapında ses getiren, içerisinde kapsayıcılık, çeşitlilik, eşitlik ve ulaşılabilirlik olarak dört ayağı bulunan sosyal adalet kavramı, çok uluslu bir yapıya sahip olması nedeniyle Türkiye'de de mühim bir konu haline gelmiştir. Ayrıca, sosyal adalet kavramı Türkiye'deki eğitimi de yakından ilgilendirmektedir. (Nadir, & Aktan, 2015). Bu çalışma, Türkiye'deki örgün eğitim kurumlarında öğretim gören İngilizce Öğretmenliği bölümü öğrencilerinin sosyal adalet kavramına karşı tutumlarını ölçmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya Kocaeli Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği bölümünden 3. ve 4. Sınıf öğrencileri olmak üzere 82 öğrenci katılmıştır. Çalışma veri toplama aracı olarak on iki sorudan oluşan Öğretmen Sosyal Adalet Tutum Ölçeği uygulanmıştır (Enterline et al., 2008). Nitelikli öğretimin sağlanması çeşitli kültürlerin ve deneyimlerin derslere entegre edilmesi gerektiğini savunan ve öğretmenlerin öğrencilerini gerçek hayata hazırlaması gerektiğini belirten iki madde öğretmen adayları tarafından çok önemli görülürken, ekonomik olarak zorluk yaşayan öğrencilerin sahip olduklarının az olduğunu bu yüzden öğretim hayatlarında öğrenecek daha fazla şeyi olduğunu savunan, öğrencilerin başarılı olmasını sadece ders çalışmalarına bağlayan iki madde konusunda öğretmen adaylarının eksik olduğu görülmüştür. Bu çalışmaya bakılarak sosyal adalet İngilizce Öğretmen adaylarının sosyal adalet kavramına ilişkin sahip oldukları farkındalık seviyelerinin değişkenlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. İleride yapılacak araştırmalarda İngilizce Öğretmenliği Programlarındaki derslerin sosyal adalet anlayışını geliştirme konusunda etkili olup olmadığı araştırılabilir.

Anahtar Kelimeler: Tutum, sosyal adalet, kapsayıcılık, çeşitlilik, eşitlik, ulaşılabilirlik, İngilizce Eğitimi

TÜRKİYE'DE FEN EĞİTİMİ ALANINDA BAĞLAM (YAŞAM) TEMELLİ YAKLAŞIM İLE İLGİLİ YAYINLANMIŞ MAKALELERİN İÇERİK ANALİZİ

Volkan KAYA
Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fen Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı
volkankaya@kocaeli.edu.tr

Derya KALTAKÇI GÜREL
Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fen Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı
kaderya@kocaeli.edu.tr

Özet
Bu çalışmada, 2009-2021 yılları arasında Türkiye'de 49 farklı akademik dergide yayınlanmış, fen eğitimi alanında bağlam (yaşam) temelli yaklaşım üzerine yapılmış 86 makalenin analizi ile alandaki eksikleri, yönelimleri tespit etmek ve bağlam temelli yaklaşımın genel çerçevesinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Makaleler fen eğitimi üzerine daha önce yapılmış içerik analizi çalışmaları incelenerek oluşturulan temalar ve kategoriler dikkate alınarak içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bu kapsamda makaleler beş başlıkta incelenip çalışmanın künyesi, genel özellikleri, örneklem özellikleri, veri toplama ve analiz yöntemleri, kaynakçaya göre alandaki eğilimler belirlenmiştir. MS-Excel ve Maxqda programı kullanılarak elde edilen bulgular; frekans, yüzde, grafik ve tablolarla sunulmuştur. Çalışmalardan elde edilen verilere bakıldığında; çalışmaların daha çok 2019 ve 2020 yıllarında yapıldığı, fizik konu alanında ve ortaokul düzeyinde yapıldığı, örneklem büyüklüğünün çoğunlukla 31-100 arasında seçildiği ve Karadeniz bölgesinde yapıldığı görülmüştür. Araştırma yöntemi olarak nicel araştırma yöntemlerinden yarı deneysel desen kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak en fazla başarı testleri kullanılmıştır. Nicel araştırmalarda en fazla Mann Whitney-U ve Wilcoxon işaretli sıralar testi analizlerde kullanılırken, nitel araştırmalarda en çok içerik analizi kullanılmıştır. Fen eğitiminde bağlam temelli yaklaşım üzerine araştırma yapacak araştırmacıların, incelemesi önerilen yayınlar tespit edilmiş ve bu alandaki diğer yayınlar bir araya getirilmiştir. Bu çalışma, bağlam temelli yaklaşım alanında bugüne kadar yapılmış çalışmaların genel bir çerçevesini çizmeye katkı sağlamıştır. İlerleyen süreçlerde, bu alanda çalışmak isteyen araştırmacılara yön göstereceği düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Fen Eğitimi, Bağlam Temelli Yaklaşım, Yaşam Temelli Yaklaşım, İçerik Analizi

CONTENT ANALYSIS OF PUBLISHED ARTICLES ON CONTEXT (REAL-LIFE) BASED APPROACH IN SCIENCE EDUCATION IN TURKEY

Abstract
In this study, it was aimed to determine the deficiencies and tendencies in the field and to ascertainthe general framework of the context-based approach by analyzing 86 articles, which were published in 49 different academic journals in Turkey between 2009-2021, on the context (real-life)-based approach in the field of science education.. The articles were analyzed by content analysis method, considering the themes and categories created by examining the previous content analysis studies on science education. In this context, the articles were examined under five headings. The demographics of the article, general characteristics, sample characteristics, data collection and analysis methods, and trends in the field according to the bibliography were determined. Findings obtained by using MS-Excel and Maxqda program presented with frequency, percentage, graphs and tables. According to the data obtained from the studies; it has been seen that the studies were mostly carried out in 2019 and 2020, were carried out in the field of physics and at elementaryschool level, the sample size was mostly chosen between 31-100 and was carried out in the Black Sea region. As a research method, quasi-experimental design, one of the quantitative research methods, was used. As data collection tool, achievement tests were mostly used. While Mann Whitney-U and Wilcoxon signed-rank tests were mainly used in quantitative research, content analysis was mostly used in qualitative research. The publications that are recommended to be reviewed by new researchers on the context-based approach in science education have been identified and other publications in this field have been brought together. This study has

contributed to draw a general framework of the studies done so far in the field of context-based approach. It is thought that it will guide new researchers who want to work in this field in the following processes.

Keywords: Science Education, Context-Based Approach, Life-Based Approach, Content Analysis

FULL PAPERS

YAŞLI DOSTU KENTLER VE COVID- 19 SÜRECİNDE YEREL YÖNETİM FAALİYETLERİ

Esra YILDIZ
İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü,
esrayildiz@esenyurt.edu.tr

Özet
Dünya nüfusunun büyük bir bölümü kentlerde ikamet etmekte ve kentlerdeki nüfusun içinde yaşlı nüfusun oranı da istikrarlı bir şekilde artış göstermektedir. Kentlerin var olan yapısı ise yaşlı bireylerin fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik açıdan uyum sağlayabileceği ortamlardan farklıdır. Bu sebeple yaşlı bireyler kent yaşamı içinde birçok sorunla karşılaşmaktadır. Kentlerdeki yaşlı nüfus artışının sürekliliği ve yaşlı bireylerin yaşadıkları zorluklar yerel yönetimlerin de gündemine taşınmış ve bu doğrultuda "yaşlı dostu kent" terimi ortaya çıkmıştır. Yaşlı dostu kent olarak kabul edilen yerel yönetimlerin temel hedefi yaşlı bireylere biyopsikososyal açıdan uyum sağlayabilecekleri bir ortam oluşturmaktır. Dünyada bir pandemiye sebep olan COVID- 19 virüsü ise yaşlı bireyleri sadece biyolojik değil psikolojik ve sosyal açıdan da olumsuz etkilemektedir. Bu süreçte yaşlı refahını önceleyen yaşlı dostu kentlerin uygulamaları dikkat çekmektedir. Bu çalışmada yerel yönetimler ve yerel yönetimler içerisinde yaşlı dostu kentler açıklanmış ve yaşlı dostu kentlerin tüm faaliyetleri içinde COVID- 19 virüsünün sebep olduğu pandemi süresince gerçekleştirdiği çalışmalar ele alınmıştır. Ayrıca yaşlı dostu kentlerin gerçekleştirebileceği farklı uygulamalara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yerel yönetimler, Yaşlı dostu kent, Yaşlılık, COVID- 19, Pandemi.

1. GİRİŞ

Dünya çapında yerleşmeler köy yerleşmelerinden kent yerleşmelerine doğru evrilmiş ve günümüzde ülke nüfuslarının büyük bir bölümü kentlerde yaşamaya başlamışlardır. Artık bireyler doğumdan ölüme kadar kent yaşamını sürdürmektedirler. Son yıllarda dünya nüfusu içinde yadsınamaz bir yer bulan yaşlı nüfus oranı ise bu sebeple kentlerde de büyük bir artış göstermiştir. Yaşlı nüfusun sürekli artışı ve yaşlı bireylerin kent yaşamına uyum göstermekte yaşadıkları zorluklar kentlerde bulunan yerel yönetim birimleri tarafından da dikkat edilmesi gereken bir konu olmuştur. Bu sebeple DSÖ tarafından Yaşlı Dostu Şehirler Küresel Ağı kurulmuş ve tüm dünyadan her şehrin bu ağa başvuru yapabileceği belirtilmiştir. Bu uluslararası organizasyon tarafından belirlenen kriterleri sağlayan şehirler ise Yaşlı dostu kent olarak adlandırılmaktadır. Yaşlı bireylerin kent ortamına ve topluma uyum sorunları temelinde şekillenen yaşlı dostu kentler, sağlıklı ve aktif yaşlanmanın her birey için geçerli olabilmesini amaç edinerek sosyal ve çevresel düzenlemeler gerçekleştirmektedirler.

Dünya üzerinde birçok virüs ve pandemi meydana gelmiş ve tüm dünyayı etkisi altına almayı başarabilmiştir. Bu virüslerden biri olan ve günümüzde Çin'in Hubei eyaleti Wuhan'da ortaya çıkan COVID- 19 virüsü de ortaya çıkışından kısa bir süre sonra başka ülkelere yayılmış ve DSÖ tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir. Neredeyse tüm dünyaya yayılan virüs birçok ölüme sebep olmuştur. İlerleyen yaşlarda fizyolojik yapıda meydana gelen gerilemeler sebebiyle virüsten ölenlerin büyük bir bölümü yaşlı bireyler olmuştur. Virüs sebebiyle vaka sayıları ve ölüm oranlarının artmaya devam etmesi yaşlı bireylerde sağlık ile ilgili endişelere neden olurken birçok ülkede sokağa çıkma yasakları ilan edilmesi, özellikle yaşlı bireylerin risk altında olduğuna dair oluşturulan baskı gibi sebepler ise psikolojik ve sosyal endişelere neden olmaktadır. Bu noktada ise yaşlı bireylerin sağlığı ve refahını amaç edinen yaşlı dostu kentlerin devreye girmesi bu süreçte yaşlı bireylere sağlıklı bilgiler aktarılması, yaşlı bireylerin endişelerinin hafifletilmesi ve biyopsikososyal açıdan güçlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. YEREL YÖNETİMLER

Yerel yönetimler; karar organlarını doğrudan halkın seçtiği, özerk ve demokratik bir yönetim birimine sahip, yerel bir topluluğun ihtiyaçlarını karşılamayı amaç edinen ve bu amaç doğrultusunda bu topluluğa kamu hizmeti sunan bir kamusal örgütlenme modelidir (Özer, 1999; Keleş, 2000). Başka bir deyişle ise

yerel yönetimler; bir ülke içerisinde bir bölgede yaşayan bir topluluğun ortak gereksinimlerini gidermek amacı ile kurulan ve görevleri ve yetkileri kanunlarla belirlenen, özerk bir yapıya sahip kamu tüzel kişilikleri olarak tanımlanabilir (Günday, 2015, s.62) . Yerel yönetimler hizmet üretimi ve sunumu konusunda merkezi yönetimin uzantısı konumunda ve geniş çapta merkezi yönetim tarafından sağlanan kaynaklara bağımlı durumdadır (Durna ve Özel, 2008; Koyuncu, 2012). Belediye Kanunu 'nun 3. maddesinde de yerel yönetimlerin bir tanımı yapılmış ve Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı 'nın önsözünde ise yerel yönetimlerin demokratik çoğulcu rejim içerisinde vazgeçilmez bir yeri olduğu belirtilmiştir (Karaarslan, 2007).

Yerel yönetimlere tarihsel gelişim açısından bakıldığında devletlerin var olması ile paralel oluşmuş ve devletlerin ayrılmaz bir parçası konumunda bugüne dek varlığını sürdürmüştür (Nadaroğlu, 2001, s.17-18; Güler, 1993, s.92; Güler, 1998, s.25) . Geleneksel monarşi yapısında ise yönetilenlerin yönetime dahil olması yerel yönetimlerin oluşumu ile meydana gelmiştir. Bunun ilk örnekleri Avrupa 'da feodalizm yapısından kapitalizme geçiş aşamasında burjuvazi kesimi tarafından yerel yönetim birimleri içerisinde (komünler) özerk birimler oluşturulmasıdır (Yalçındağ, 1992, s.19; Yanardağ, 1993, s.68). Modern anlamda ise yerel yönetimler, 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır.

Yerel yönetimlerin modernleşmesi sürecinde Sanayi Devrimi' nin büyük bir etkisi bulunmaktadır (Karaarslan, 2007). Sanayi Devrimi sonrası süreçte Dünyada çok farklı yerel yönetim sistemleri ortaya çıkmıştır. Bu sistemler arasında ülkemizde en fazla etkisini etkisini gösteren sistemler Batı Avrupa yerel yönetim sistemleri olmuştur. Batı Avrupa yerel yönetim sistemleri Kuzey ve Güney Avrupa sistemleri olmak üzere iki yapıya ayrılmıştır (Norton, 1991, s.21). Kuzey Avrupa sistemi İsveç, Danimarka gibi İskandinav ülkelerini kapsarken Napoleonic olarak da adlandırılan Güney Avrupa sistemi ise İtalya, İspanya ve Fransa gibi ülkelerden meydana gelir (Page, 1992, s.21-22). Türkiye'deki yerel yönetim sistemi ise Fransa yerel yönetim sisteminden etkilenerek oluşturulmuştur. Dolayısıyla ülkemiz Napoleonic sistem içerisinde yer alır (Karaarslan, 2007).

Ülkemizde günümüz mahalli idarelerinin (köyler hariç) ilk örnekleri Tanzimat Dönemi'nden sonra görülmeye başlanmıştır (Karaarslan, 2007). Bu dönemde Belediye terimi ilk kez kullanılmaya başlanmış ve 13 Haziran 1854 tarihinde şehremini dönemimini başlatan nizamname yayınlanmıştır. İstanbul'da uygulanmaya başlayan bu yöntem ile 1857 yılında İstanbul'da 14 belediye dairesi kurulmuştur. 1913 yılı itibari ile ise bu daireler kapatılmış ve İstanbul Şehremaneti adıyla tek bünyede birleştirilmiştir. Şehremini, yalnızca belediye hizmetleri odaklı bir birim olarak oluşturulmuş olsa da bu dönemde belediyeler yerel demokrasiyi güçlendiren bir yapı olarak görülmemiştir. Bu durum Cumhuriyet Dönemi'ne kadar devam etmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde ise 1930 yılında Osmanlı'daki gibi Fransa'dan örnek alınarak 1580 sayılı Belediyeler Yasası çıkarıldı. Bu yasa ile son zamanlarda dağınık bir yapıda olan belediye sistemi birleştirilmiş ve bu sistem merkezi yönetimin bir uzantısı olarak kabul edilmiştir. Cumhuriyet Dönemi' nde çeşitli çalkalanmalar yaşanmış olsa da belediye hizmetleri şehirleri belirli bir disiplin ile modernleştirme amacı taşımı ve bu amaç doğrultusunda ciddi adımlar atılmıştır (Uyar, 2004).

Yerel yönetimlerin meydana geliş, amaç ve faydaları aynı paydada birleşmekte ve birbirlerini tamamlayıcı bir rol üstlenmektedirler. Bu açıdan bakıldığında yerel yönetimlerin avantajları aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Halk doğrudan seçim imkanına sahip olduğu için yerel yönetimlerin; demokrasinin oluşması, gelişmesi ve yerleşmesi açısından merkezi yönetim ile karşılaştırıldığında daha büyük katkılara sahip olduğu söylenebilir (Keleş, 1994:51; Gözübüyük, 2003:38-39).
- Yerel yönetimler, merkezi yönetimin neden olduğu bürokrasi ve kırtasiyecilik uygulamalarının önüne geçmektedir. Bu nedenle kararların alınması ve uygulanması merkezi yönetim ile karşılaştırıldığında daha hızlı olmaktadır (Akyol, 2012).
- Yerel yönetimler, merkezi otoritenin yetkilerinin bir kısmını devralır. Bu yönüyle merkezi yönetimin yetki genişliğinden doğan özgürlüklerin kısıtlanmasını önleyen bir birim konumundadır (Akyol, 2012).

- Yerel yönetimler, merkezi yönetimin yerel ihtiyaçları karşılama noktasında yetersiz kalması durumuna müdahale eder, merkezi otoritenin yerel bölgede yüklendiği sorumluluklarında yardımcı bir rol üstlenir (Akyol, 2012).
- Yerel yönetimler, yerindenlik ilkesi açısından bakıldığında yerel halkın ihtiyaçlarını tespiti konusunda merkezi yönetim ile karşılaştırıldığında daha hızlı ve doğru sonuçlara ulaşır ve hizmetler merkezi yönetime göre daha sağlıklı uygulanır (Akyol, 2012).
- Yerel yönetimler; haberleşme kanallarının geliştirilmesi, insan gücünün etkin kullanımı ve ülkelerin kalkınması konularında büyük bir rol oynar. Ülkelerin kalkınması konusunda bir alt yapı tesis ettiği söylenebilir (Görmez, 1997:48).

Bu avantajlarının yanında yerel yönetimlerin dezavantajları da mevcuttur:

- Yerel yönetim sistemlerine geniş yetkiler verilmesi ulus- devlet yapısına zarar verebilir (Eyılmaz, 2010:83).
- Yerel yönetim birimlerine yeterli düzeyde mali ve teknik olanak verilmediği durumlarda hizmetlerin uygulama ve halkın bu hizmetlerden yararlanma olasılığı da azalmaktadır (Görmez, 1997:47).
- Yerel yönetim hizmetlerinin bölgelesel farklılıklar göstermesi, ülke içerisinde her noktaya eşit bir şekilde ulaştırılamamasına sebep olarak bölgeler arasında bir tür eşitsizliğe de neden olabilir. Böylece kaynakların ülkeye dağılımı adaletsiz bir şekilde olabilir (Akyol, 2012).

2.2. YAŞLI DOSTU KENTLER

20. yy' ın ikinci yarısı itibari ile dünya nüfusu yaşlanmaya doğru bir eğim kazanmış ve hızlı bir şekilde yaşlanmaya devam etmektedir (İçli, 2017; Kozak vd., 2019). Dünya nüfusunun 1950- 2050 yılları arasında dört kat artmasının yanında yaşlı nüfusunun aynı yıllarda on kat artacağı tahmin edilmektedir. 2050 yılına gelindiğinde ise Dünyada 314 milyon kişinin 80 yaş ve üzeri, 61 milyon kişinin 90 ve üzeri, 3.2 milyon kişinin ise 100 yaşını geçmiş olacağı düşünülmektedir (Mandıracıoğlu, 2010). Türkiye'de ise yaşlı nüfus oranının 2023'te %10,2, 2030'da %12,9, 2060'ta %22,6 ve 2080 yılına gelindiğinde ise %25,6 ya yükseleceği tahmin edilmektedir. 2018 yılında 65- 74 yaş grubunda kişiler yaşlı nüfusun %62,8'ini 75- 84 yaş grubuna dahil olan kişiler %28,2'sini ve 85 ve üzeri yaş grubunda bulunan kişiler ise %9,1'ini oluşturmaktadır (TÜİK, 2018). Dünyada ve ülkemizde yaşlı nüfusun hızlı artışı hem dünya için hem ülkemiz için yaşlılığın bir problem olarak algılanmasına sebep olmaktadır (İçli, 2017). Ayrıca yaşlı nüfusun istikrarlı artışı ve gelecekte de bu artışın devamının öngörülmesi, yaşlı nüfusun toplum içerisinde yaşam kalitesine yönelik değerlendirme ve geliştirme çalışmalarını daha önemli hale getirmiştir (Akın vd., 2015). Dünyada ve ülkemizde de nüfusun kırdan kente taşınması ve nüfus ile birlikte yaşlı bireylerin de çoğunluğunun kentlerde yaşamaya başlaması sebebiyle yerel yönetimler çerçevesinde sakin kent, çocuk dostu kent, engelli dostu kent gibi yaşlı dostu kent kavramı da oluşturulmuş ve Türkiye'de de yaşlı dostu kentlerin temelleri atılmıştır.

Yaşlı dostu kent kavramı DSÖ tarafından "yaş dostu toplum" kavramı üzerinden geliştirilmiş olup bu doğrultuda öncelikle aşağıda yer alan yaş dostu toplumu tanımlayan unsurlar oluşturulmuştur:

1. Kapasitelerinin, becerilerinin ve verebileceklerinin farkında olan,
2. Gereksinimlerine ve tercihlerine cevap verebilen,
3. Düşüncelerine ve yaşam biçimlerine saygılı olan,
4. Kırılgan grup ve bireyleri koşulsuz ve sınırsız gözeten,
5. Topluma katılımı destekleyen her türlü politika, hizmet, oluşum ve yapıları içeren toplumlardır. Bu unsurların belirlenmesi ve yaş dostu toplum fikrinin bir temele oturtulması sonucu ise yaşlı dostu kent kavramı ortaya çıkmıştır (Baran, 2019).

Yaşlı dostu kent terimi; "aktif yaşlanmayı destekleyen ve kolaylaştıran kapsamlı ve erişilebilir çevre" olarak tanımlanmaktadır. Yaşlı dostu kent kavramı DSÖ tarafından 2006 yılında kabul edilmiş, amacı aktif ve sağlıklı yaşlanma olan, bu amaç doğrultusunda çevresel ve sosyal faktörlerin değerlendirmeye tabi tutulduğu bir organizasyondur. Aynı yıl 24 ülke içinden 33 şehir bir araya gelmiş ve Küresel Yaşlı Dostu Kentler Rehberi'ni oluşturarak aktif ve sağlıklı yaşlanma amacı çerçevesinde temel kentsel argümanları belirlemişlerdir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2012; T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015). Ayrıca bu organizasyon Yaşlı Dostu Küresel Kent Ağı kapsamında 2010 yılı itibari ile uluslararası bir hakimiyet kazanmıştır (DSÖ, 2016). Türkiye'de ise ilk olarak 2015 yılında yapılan ve

yoğun bir katılıma sahip Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu'nda 14 belediyedeki yaşlı dostu kent çalışmalarının değerlendirilmesi ile bu konu ön plana çıkmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015).

Yaşlı dostu şehirler ağına katılmak isteyen bir kent için "age friendly" (https://extranet.who.int/agefriendlyworld/) adresinde bulunan başvuru formunun doldurulması gerekmektedir. Bu adım sonrasında Belediye yönetimi tarafından bu konu hakkında yetki verilen uzmanlar tarafından DSÖ'ye, ağa katılma bağlılığı ve sürekli iyileşme çalışmalarında bulunulacağının taahhütünü veren bir resmi yazı sunulur. Bir sonraki aşamada ise yerel yetkililerin DSÖ tarafından saptanan planlama, uygulama, değerlendirme ve sürekli iyileştirme konularını ele alan bir çalışma gerçekleştirmeleri gerekir. Yaşlı dostu şehirler küresel ağına katılabilmek için yerel yönetimler son olarak aşağıda da detaylıca açıklanacak olan ölçütler kapsamında envanterini gerçekleştirmelidirler. Böylece yerel yönetimler yaş dostu şehirler küresel ağına katılmak için başvurularını bitirmiş olacaklardır. Üyelik ile ilgili herhangi bir kısıtlama olmamakla birlikte dünya çapında her şehir bu ağa üyelik gerçekleştirebilmektedir. Günümüzde yaşlı dostu şehirler küresel ağına üye olan 22 ülke ve 145 kent bulunmaktadır (Kadıköy Belediyesi, 2006; Aslan vd., 2013). Ayrıca Türkiye'de yaşlı dostu kent sertifikasına sahip; Muratpaşa Belediyesi /Antalya (2014), Kadıköy Belediyesi /İstanbul (2016) ve Mersin Büyükşehir Belediyesi (2018), Beşiktaş Belediyesi /İstanbul (2019) olmak üzere 4 tane belediye mevcuttur.

Yaşlı dostu kentler yönetim anlayışlarını yerli halkı temel alarak oluşturmaktadırlar. Buna bağlı olarak yaşlı dostu kentler temel ölçütlerini; sağlık hizmetleri, vatandaşlık görevini yerine getirme, toplumun yaşlıya saygısı, ve işgücüne katılım, sosyal katılım, toplum desteği, toplumsal yaşama dâhil olma, dış mekânlar ve binalar, ulaşım, konut, bilgi edinme ve iletişim olarak belirlemişlerdir (Kozak vd., 2019). Yaşlı dostu kentlerde belirtilen yönetim anlayışı çerçevesinde yapılacak düzenlemeler ise Yaşlı Dostu Şehirler Rehberi içerisinde yer almaktadır. Yaşlı Dostu Şehirler Rehberi içerisinde yer alan düzenlemeler; yaşlı bireylerin topluma uyumunu sağlayacak ve kolaylaştıracak çevreler ve mekanlar, temiz, yaşanabilir, güvenilir ve sürdürülebilir bir kentsel yaşam oluşturmayı amaçlamaktadır (Aslan vd., 2013, s.9). Bir kentin yaşlı dostu kent olabilmesi için bu düzenlemelerin yerel yönetim birimlerince eksiksiz olarak gerçekleştirilmesi gerekir. Bu düzenlemelerin ölçütleri DSÖ tarafından belirlenmiş ve aşağıda belirtilen 8 ana başlıkta toplanmıştır:

1. Dış mekânlar ve binalar:
Bu başlık 12 kriterden oluşmaktadır. Bu kriterler arasında;
Kamusal alanların temiz olması ve halkın hoşnutluğunu kazanması,
Yeşil alanların ve bankların sayılarının yeterli olması, bakımlı ve güvenli olmaları,
Kaldırımların yürünebilir olması, kaldırımlar üzerinde engeller bulunmaması ve kaldırımların yayalara ayrılmış olması,
Bisiklet sürmek için yaya kaldırımı ve diğer yollar hariç ayrı bir yol olması,
Yaşlı bireylere özel müşteri hizmetleri düzenlemeleri yapılması ve
Yapılan hizmetlerin birleşik ve ulaşılabilir olması yer almaktadır.

2. Ulaşım:
Bu başlık 17 kriterden oluşmaktadır ve bu kriterler arasında;
Kamu ulaşım ücretlerinin belirli ve ödenebilir düzeyde olması, halka ücretlerin açıklanması,
Kamu ulaşımının güvenli, yeterli, gece, hafta sonu ve tatil gibi zamanlarda da devamlılığının sağlanması,
Kamu ulaşım araçlarının ulaşılabilir, temiz ve bakımlı olması, araçlarda rahatsız edici kalabalık oluşmaması ve araçların içinde öncelikli koltukların yer alması,
Kamu ulaşım araçları kullanıcılarının araçların güzergah, hareket saatleri ve imkanları hakkında eksiksiz ve ulaşımı kolay bir biçimde bilgilendirilmesi yer almaktadır.

3. Konut:
Bu başlık 7 kriterden oluşmaktadır ve bu kriterler arasında;
Yapılan hizmetlere ve toplumun tamamına yakın ve güvenli mekanlarda kolay ödeme imkanları ile yeteri kadar konut stoğunun bulunması,

Evde bakım hizmetlerinin kolay ödeme imkanları ile yeterli düzeyde, destekleyici hizmetlerin ise mevcut ve elverişli olması,
Konutların hava şartları ve doğal tehditler gibi olumsuz durumlara karşı dayanıklı olmalı, güvenli ve konforlu bir mekan olması,
Hizmetlerin yerel imkanlar dahilinde sağlanabileceği engelli ve yaşlı bireyler için kolay ödeme imkanları ile yeteri kadar konut imkanı sağlanması yer almaktadır.

4. Sosyal katılım:
Bu başlık 8 kriterden oluşmaktadır ve bu kriterler arasında;
Yaşlı bireylerin birlikte zaman geçirebilecekleri aktiviteler ve etkinlikler düzenlenmesi,
Düzenlenen aktivite ve etkinliklerin hem yalnız katılım hem de refakatçi ile birlikte katılımı kabul edebilmesi,
Düzenlenen aktivite ve etkinliklerin kolay ödeme imkanları sağlaması ve gizli/ ilave maliyet ve ücretleri içermemesi,
Düzenlenen aktivite ve etkinliklerin erişilebilirlik ve ulaşım imkanlarını içeren bilgilerinin yaşlı bireylere düzenli olarak sunulması yer almaktadır.

5. Toplumsal yaşama dâhil olma ve toplumun yaşlıya saygısı:
Bu başlık 9 kriterden oluşmaktadır ve bu kriterler arasında;
Kamu kuruluşları, gönüllü ve ticari kuruluşların yaşlı bireylere hizmet sunma konusunda sürekliliği sağlaması, hizmet kalitesini artırmak amacı ile düzenli çalışmaları,
Hizmet sağlayan personellerin saygılı, kibar ve yardımsever olması,
Medyanın yaşlılar hakkında genel geçer bilgilerden arındırılması gerektiği, yaşlı bireylerin sık sık medyada yer alması gerektiği ve medyada yaşlı bireyler hakkında olumlu haberler ve betimlemelere yer verilmesi gerektiği,
Toplumsal aktivite ve olayların yaşlı bireylerin de gereksinimleri ve seçeneklerine cevap verebilecek nitelikte ve her yaş grubunun ilgi odağı olacak şekilde düzenlenmesi gerektiği yer almaktadır.

6. Vatandaşlık görevini yerine getirme ve işgücüne katılım:
Bu başlık 9 kriterden oluşmaktadır ve bu kriterler arasında;
Yaşlı bireylerin maliyetlerini karşılaması amacı ile bireylere esnek iş seçenekleri sunulması gerektiği, işlerin bireylere tanımlamasının doğru bir şekilde yapılması ve bu işler için bireylere eğitimler verilerek rehberlik edilmesi,
Yaşlı işgücünün niteliklerinin desteklenmesi ve teşvik edilmesi,
Yaşlı bireylere uygun ortalama gelirli, esnek iş imkanları sağlanması,
Emeklilik sonrası süreçte yaşlı işgücüne eğitim programları verilmesi yer almaktadır.

7. Bilgi edinme ve iletişim:
Bu başlık 10 kriterden oluşmaktadır ve bu kriterler arasında;
Toplumun tamamına temel ve etkili bir iletişim sistemi sunulması,
Yaşlı bireylerin ilgi odağına uygun düzenli yayınlar gerçekleştirilmesi,
Kamusal ve ticari hizmetlerin yaşlı bireylerin isteği doğrultusunda özel ve yakın hizmetler gerçekleştirebilmeleri,
Kamu alanlarında (kütüphaneler, devlet daireleri gibi) bilgisayar ve internet erişiminin ödenebilir veya bedava olması yer almaktadır.

8. Toplum desteği ve sağlık hizmetleri
Bu başlık 12 kriterden oluşmaktadır ve bu kriterler arasında;
Sağlık hizmetleri ve toplumsal destek hizmetlerinin yeterli olması,
Evde bakım hizmetlerinin sağlık hizmetleri yanında ev işlerini ve kişisel bakım hizmetlerini de karşılaması,
Sağlık ve sosyal hizmetlerin elverişli bir konumda olması ve ulaşım kaynaklarının tamamı ile ulaşılabilirliğinin sağlanması,
Eğitimlerin hizmet kapsamında personellere saygılı, kibar ve yardımsever olunması gerektiğini öğretmesi ve yaşlı bireylere hizmet edebilme odağında gerçekleştirilmesi yer almaktadır.

(World Health Organization, 2007).

Yukarıda sıralanan ölçütlerin gerçekleştirilmesi ile aslında yaşlı dostu kentler yalnızca yaşlıların değil, bölgede bulunan halkın tamamının erişilebilir çevre ihtiyacını karşılamış olacaktır. Ayrıca DSÖ, yaşlı bireylerin sağlıklı, otonom ve bağımsız şekilde yaşamının devamını sağlayabilmelerinde fiziksel ve sosyal çevrelerinin erişilebilir, sosyal içermeci, güvenli, adil ve destekleyici bir biçimde yaşlı dostu çevre düzenlemelerinin büyük bir katkısı olacağını belirtmektedir (Görgün-Baran ve Sarıtaş 2018, s.137-138; WHO,2016).

3. COVID- 19 VE YAŞLILARA ETKİLERİ

Çin Halk Cumhuriyeti' nin Hubei Eyaleti Wuhan'da 2019 yılının son ayında bilinemeyen bir pnömoni vakası ortaya çıkmıştır (Huang vd., 2020). Çin' de hastalığın türü ve etkileri ile ilgili çalışmalar sürdürülürken hastalık resmen DSÖ tarafından COVID- 19 olarak adlandırılmıştır (Wang vd., 2020). 11 Mart 2020 tarihinde ise DSÖ COVID- 19' u bir pandemi olarak ilan etmiştir. Pandemi niteliği taşıyan COVID- 19 virüsü hızla dünyaya yayılırken ülkemizde de ilk vaka 11 Mart 2020 tarihinde görülmüştür. Bu tarihten sonra dünyanın gündeminde olan bu virüs ülkemiz özelinde de yeni bir gündem oluşturmuştur. Virüsün ortaya çıkış nedeni ile ilgili hayvan pazarında yarasa ve pangolin hayvanları üzerinden insanlara bulaştığı yani zoonotik bir yapıda olduğu (Deng, 2020) veya bir klinikte oluşturulduğu gibi doğruluğu kanıtlanamayan farklı teoriler mevcuttur. Virüs ile ilgili bilinenler ise; damlacık yolu ile veya fekal- oral yolla bulaşabildiği, enfekte bireylerde kuru öksürük, nefes darlığı, ateş semptomlarının oluşacağı, titreme, kas ağrıları ve bulantıların görülebileceği, insidansının ilkbahar ve kış aylarında yaygın olduğu, 1- 14 gün kuluçka süresinin bulunduğu, virüsün plastik ve paslanmaz çelik yüzeylerde 72 saate kadar canlı kalabildiğidir (Zou, 2020).

Virüs karşısında en savunmasız gruplar arasında yaşlılar ve kronik hastalığı olan bireyler vardır. Bu bireylerde hastalık sağlıklı bireylere göre daha şiddetli izlenirken ölümlere neden olma ihtimali de daha yüksektir. Nitekim hastalığın ilk görüldüğü yer olan Wuhan'daki vakaların incelendiği bir araştırma, ölen hastaların iyileşen hastalardan daha yaşlı olduklarını ve daha fazla kronik hastalığa sahip olduklarını göstermiştir. Fakat bu sonuç hastalığın yaşlıların genelinde ölüm ile sonuçlandığı anlamına gelmemektedir. Yaşın ilerlemesi ile bağlantılı olarak fizyolojik gerilemeler ve vücut sıcaklığının hastalık belirtilerinin altında seyretmesi sebepleri ile enkfeksiyon hastalıklarına geriatrik olgularda daha sık rastlanma ve geç müdahale edilme olasılığı doğururken bu bireylerde gençlerle karşılaştırıldığında hastalık daha şiddetli görülebilmektedir.

Virüsün yayılım gösterdiği süreç boyunca bireyler bir karantina dönemi yaşamakta, çalışan bireyler homeoffice çalışmakta, bazı işyerlerinde işten çıkarmalar olmakta ve piyasalar dengesiz ve olumsuz bir tablo çizmektedir. Bunlara ek olarak hastalık ile ilgili bilgilerin değişkenliği, bulaşma şeklinin hızlı olması ve yeni vaka ve ölüm sayılarındaki sürekli artış bireylerde endişe ve korku uyandırmıştır (Üstün ve Özçiftçi, 2020). Virüs sebebiyle vaka sayıları ve ölüm oranlarının artmaya devam etmesi yaşlı bireylerde sağlık ile ilgili endişelere neden olurken birçok ülkede sokağa çıkma yasakları ilan edilmesi, özellikle yaşlı bireylerin risk altında olduğuna dair oluşturulan baskı gibi sebepler ise psikolojik ve sosyal endişelere neden olmaktadır. Bu nedenle hastalık sadece tıbbi açıdan değil, sosyokültürel, psikolojik, eğitim, hukuki, ekonomi gibi birçok açıdan değerlendirilmelidir. Bu noktada ise yaşlı bireylerin sağlığı ve refahını amaç edinen yaşlı dostu kentlerin devreye girmesi bu süreçte yaşlı bireylere sağlıklı bilgiler aktarılması, yaşlı bireylerin endişelerinin hafifletilmesi ve biyopsikososyal açıdan güçlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

4. YAŞLI DOSTU KENTLERİN COVID- 19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE FAALİYETLERİ

Yaşlı dostu çevre kavramı, yaşlı bireyler için pozitif ayrımcılık çerçevesinde değerlendirilebilecek ayrıcalıklı bir önem atfeder. Yaşlı dostu kentler ise yaşlı bireylere verilen bu önem doğrultusunda yaşlı bireyler ve bu bireylerin sorunları merkezinde faaliyetler gerçekleştirir. Bu bölümde Türkiye'de yaşlı dostu kent olan Muratpaşa, Kadıköy, Mersin ve Beşiktaş Belediyelerinin faaliyetleri incelenecek ve Covıd- 19 sürecinde faaliyetlerindeki değişim ele alınacaktır.

Türkiye'de ilk yaşlı dostu kent ünvanına sahip Muratpaşa Belediyesi yaşlı bireylerin refahını önceleyen birçok uygulamaya imza atmıştır. Muratpaşa Belediyesi ilk yaşlı evini 1 Ekim 2014 tarihinde Dünya Yaşlılar Günü'nde açmış ve bugüne kadar iki yaşlı evinin daha açılışını gerçekleştirmiştir. Sosyal rehabilitasyon amacı ile kurulan evlerde el sanatları kursları, şiir dinletileri, koro, kitap okuma günleri, dans ve tiyatro çalışmaları gerçekleştirilirken her ay farklı bir konu belirlenerek bir bilgi paylaşımı ortamı sunulmaktadır. Yaşlı evinin bulunduğu ilçede ikamet eden 60 yaş üzeri tüm bireyler bu hizmetten yararlanabilmektedir. Ayrıca Yaşlı Dostu Şehirler Ağı çerçevesinde uluslararası yaşlı hizmet modelleri takibi ve uygulaması da bu merkezden yürütülmektedir. Aynı zamanda belediye, nakil ambulansı ile hasta nakil hizmetleri, belediyenin bir uygulaması olan Turunç Masa'ya başvuran vatandaşlar için evde doktor kontrolü ve muayenesi ve fiziksel yetersizlik yaşayan bireyler için beden temizliği, kişisel bakımı ve teknik destek ekibinden oluşan evde bakım hizmetleri uygulamaları gerçekleştirilmektedir (Muratpaşa Belediyesi, 2014).

Covid- 19 sürecinde ise her eve maske dağıtan, aşevlerini kesintisiz çalıştıran ve kent mobilyalarında değişimler yapan Muratpaşa Belediyesi, Türkiye'de görülen ilk vaka sonrası iki ay içerisinde 426 vatandaşa evde bakım hizmeti vermiş, pandemi sebebi ile kişisel bakım hizmetlerine pansuman, enjeksiyon gibi temel tıbbi destekleri de eklemiştir. Böylece iki ayda 1542 vatandaş için temel tıbbi müdahalenin de içinde bulunduğu kişisel bakım hizmeti gerçekleştirilmiştir (Muratpaşa Belediyesi, 2020).

Türkiye'de yaşlı dostu kent statüsünde bulunan ikinci yerel yönetim birimi ise Kadıköy Belediyesi' dir. Belediyede bulunan Alzheimer Merkezi' nde zihinsel, psiko- motor, sosyo- duygusal, müzik, sanat aktivitelerinin yanı sıra bireylerin sosyal açıdan da etkinliğini hedefleyen özel gün kutlamaları, gezi programları, lezzet atölyeleri ve bedensel egzersiz programları da yapılmaktadır. Ayrıca merkezde Dünya Alzheimer Günü için özel bir kutlama da yapılmaktadır. Kadıköy'de ikamet eden 65 yaş üstü bireylerin yararlanabildiği bir diğer hizmet ise 2013 yılında faaliyete açılan "sosyal yaşam evi" dir. 65 yaş üstü bireylerin yaşıtlarıyla bir araya gelerek sosyalleşmesi, yaşam kalitelerinin arttırılması ve üretkenliklerinin devamını amaçlayan merkezde Türk Sanat Müziği, bilgisayar, takı tasarımı, resim, dans, pilates, İngilizce gibi birçok kurs verilmektedir. Kursların dışında tiyatro, konser, piknik, satranç, kitap okuma gibi etkinlikler de planlanırken üyelerin kendi ürünlerini yetiştirebileceği bir hobi bahçesi de bulunmaktadır. Sosyal yaşam evinin yanı sıra hem Alzheimer hastaları hem de 65 yaş üstü bireylere hizmet verecek bir Alzheimer Gündüz Bakım ve Sosyal Yaşam Evi' nin de açılması planlanmaktadır. Ayrıca belediye 65 yaş üstü bireyler için evlere temizlik, kitap ve kuaförlük hizmetlerini de gerçekleştirmektedir (Kadıköy Belediyesi, 2017).

Kadıköy Belediyesi çocuk bakımında yaşanan kuşaklararası anlaşmazlıkları en aza indirmek amacı ile torun sahibi olmaya hazırlanan büyükanne ve büyükbabalar için 5 yıldır "Torunumu Beklerken" adlı bir eğitim programı düzenlemektedir. Bebek bakımı, çocuklarla iletişim ve çocuklarda acil durum uygulamaları konularını kapsayan "Bebek Bakımında Doğru Bilinen Yanlışlar", "Bebek ve Çocuklarda Acil Durum Uygulamaları", "Yeni Anne – Baba ve Torun ile İletişim", "Büyüanne – Büyükbabalık Rolü", "Kuşak Çatışması" konu başlıkları hakkında uzman eğitmenler tarafından eğitimler verilmektedir (Kadıköy Belediyesi, 2019). Covid- 19 pandemisine karşı yapılan bir faaliyet internet ortamında bulunamamış ve bu sabeple belediye aranmıştır. Belediyede çalışan ilgili kişi ile telefon görüşmesi yapılmış ve evde bakım hizmetlerinin pandeminin yayılma hızını arttırabileceği gerekçesi ile kaldırıldığını yalnız 65 yaş üstü bireylerin evlerine bir hijyen paketi gönderiminin sağlandığı bilgileri alınmıştır.

Ülkemizde yaşlı dostu bir diğer kent ise Mersin' dir. Şehirde emekli olan bireylerin emeklilik süreçlerinde refahını arttırabilecekleri, kaliteli zaman geçirebilecekleri sohbet, oyun, dinlenme, sağlık ve danışmanlık hizmetleri, kurslar, günübirlik geziler, sanat ve kültür uygulamalarının bulunduğu bir emekli dinlenme evi bulunmaktadır. 65 yaş üstü bireylerin hareket kısıtlığı sebebiyle kişisel bakım ve sağlık hizmetleri ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacı ile belediye evde sağlık ve bakım uygulaması başlatmıştır (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2018).

Covid- 19 hastalarında yaşın ilerlemesi ile ölüm oranının yükseldiği bilinmektedir. Bu sebeple Mersin Büyükşehir Belediyesi risk altındaki 65 yaş ve üstü bireyleri virüs tehlikesine karşı korumak amacı ile huzurevlerinde belli aralıklarla rutin olarak devam eden sterilizasyon ve dezenfeksiyon çalışmaları gerçekleştirmektedir. Ayrıca sokağa çıkma kısıtlaması bulunan 65 yaş üstü ve herhangi bir sebeple evinden çıkamayan bireyler için de evlere sipariş verebilecek marketler belirlenmiş ve belediyenin internet sitesinde yayınlanmıştır (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2020).

Beşiktaş Belediyesi 2019'da kabul edilen tek yaşlı dostu kent olurken ülkemizde de günümüzde son yaşlı dostu kent olmuştur. Beşiktaş'ta Türkiye ortalamasının iki katı düzeyinde 65 ve üzeri yaşta birey ikamet etmektedir. Bu sebeple Beşiktaş Belediyesi 65 yaş ve üstü nüfus için birçok uygulama gerçekleştirmiştir. Bu uygulamalardan en özgün olanı ise "sosyal alarm" projesidir. Bu projede 65 yaş ve üstü bireylere bir tuş ile ambulans çağırabilecekleri, diğer bir tuş ile belediyenin çağrı merkezine bağlanabilecekleri bir cihaz dağıtılmıştır. Bireyler acil bir durumda veya bilgi edinmek istedikleri bir durumda bu cihaz ile gerekli birimlere anında bağlanma imkanına sahip olmaktadırlar. Bu proje dışında belediyede gazete ve kitap okuma, belgesel gösterimi, bilişsel becerilerin geliştirilmesine yönelik zihinsel faaliyetler, psiko- motor aktiviteler, kültürel geziler, kültür- fizik egzersizleri, ahşap boyama, hobi bahçesi, mini golf faaliyetlerinin gerçekleştirebileceği, aynı zamanda psikolog ve diyetisten desteği hizmetlerinin de ücretsiz olarak verildiği iki adet yaşam evi bulunmaktadır. Evde kuaför, temizlik-hijyen ve pratik ev düzenlemeleri hizmetlerinin yer aldığı esenlik hizmeti de 65 yaş ve üstü bireyler için gerçekleştirilen hizmetler arasında bulunmaktadır (Beşiktaş Belediyesi, 2017).

Pandemi sürecinde sokağa çıkma kısıtlaması getirilen yaş gruplarında bulunan 65 yaş ve üstü bireyler için belirli bir gün ve saatte sokağa çıkma izni verilmektedir. Evde kalınan süreçte sosyallikten uzak olan yaşlı bireyler için sokağa çıkma izni uygulandığı gün öncesinde parklarda temizlik ve bakım çalışmaları yapılmış ve sokağa çıkma izni uygulandığı gün Beşiktaş Belediyesi ekipleri tarafından gül ve maske dağıtımı yapılmıştır (Beşiktaş Belediyesi, 2020).

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Dünya nüfusu içerisinde yaşlı nüfus oranının istikrarlı artışı sebebi ile 65 yaş ve üzeri grupta bulunan bireyler ve bu bireylerin sorunlarının yerel yönetimler için önemi artmıştır (İçli, 2017; Kozak vd., 2019). Böylece 65 yaş ve üzeri nüfusun biyopsikososyal sorunlarının önüne geçilmesi ve refahın arttırılması hedefleri ile yerel yönetimler bu yaş grubunda bulunan bireyler için özel uygulamalar gerçekleştirmektedirler. Yerel yönetimler yaşlılara özel faaliyetlerinin ihtiyaçlara cevap verebilmesi açısından DSÖ tarafından değerlendirilmekte ve yeterli bulunan belediyeler yaşlı dostu kent olarak adlandırılmaktadırlar (Aslan vd., 2013).

Bu çalışmada Türkiye'deki yaşlı dostu kentlerin faaliyetleri belediyelerin internet siteleri ve telefon aracılığıyla yapılan görüşmeler ile incelenerek faaliyetlerin Covid- 19 virüsünün sebep olduğu pandemi sürecindeki değişimleri ele alınmıştır. Yapılan araştırmada Türkiye'de bulunan 4 yaşlı dostu kentin 65 yaş ve üzeri grubundaki vatandaşları için sağlanan imkanlar içinde sağlık hizmetlerinin DSÖ tarafından belirlenen diğer ölçütlerle karşılaştırıldığında daha ön planda olduğu görülmüştür. Bunun nedenleri diğer hizmetlerin üyelik sistemi ile ilerlemesine karşın sağlık hizmetlerinin bu hizmete ihtiyaç duyan tüm vatandaşlara hitap etmesi ve diğer hizmetlere bir ulaşım gerekirken sağlık hizmetlerinin bireylerin evine ulaştırılması olduğu düşünülmektedir. Ayrıca belediyelerin farklı adlandırmalar ile benzer hizmetler gerçekleştirdiği söylenebilir. Örneğin; 65 yaş ve üzerindeki grupta bulunan bireylerin sosyalliğinin sekteye uğramaması amacı ile birçok etkinlik düzenlenen bir mekan yaşlı evi, sosyal yaşam evi ve yaşam evi olarak adlandırmalara tabi tutulmuştur. Aynı durum sağlık hizmetleri için de; esenlik hizmeti, evde sağlık ve bakım uygulaması ve evde bakım hizmeti adlandırmaları ile geçerlidir.

Pandemi sürecinde belediyelerin hastalığa yakalanma ve ölüm oranları açısından daha riskli bir grupta olan 65 yaş ve üzerindeki bireyler için gerçekleştirdiği faaliyetler incelendiğinde belediyelerin sağlık hizmetlerine öncelik verdiği görülmüştür. Sağlık hizmetlerini farklı uygulamalarla gerçekleştiren belediyelerde evde bakım hizmeti ve evlere hijyen paketi dağıtımı yapılmaktadır. Hizmetlerdeki farklılığın belediyelerin pandemi sürecini farklı boyutları ile ele alarak uygulamalarını farklı bakış açıları ile gerçekleştirmelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim Kadıköy Belediyesi bulaşıcı bir

hastalık ile karşı karşıya olunması ve hizmetin uygulandığı bireylerin risk grubunda olmaları sebebi ile hastalığın bulaşma ihtimalini arttıracağı düşüncesi ile evde bakım hizmetini uygulamazken Muratpaşa Belediyesi bu uygulamaları dezenfeksiyon çalışmaları ile destekleyerek uygulamaktadır. Ayrıca sokağa çıkma kısıtlaması sebebiyle belediyeler yaşlı bireylerin hizmetlere erişimi için çeşitli uygulamalara imza atmışlardır. Muratpaşa Belediyesi dezenfeksiyon çalışmalarına özen göstererek aşevlerini faaliyette tutarken Mersin Büyükşehir Belediyesi huzurevlerinde belli aralıklarla rutin olarak dezenfeksiyon çalışmaları yapmış ve evinden çıkamayan bireyler için evlere sipariş verebilecek marketleri belediyenin internet sitesinde yayınlanmış, Beşiktaş Belediyesi ise 65 yaş üstü bireyler için sokağa çıkma izni uygulandığı gün parkları dezenfekte ederek vatandaşlara gül ve maske dağıtımı gerçekleştirmiştir.

Sonuç olarak 65 yaş üstü bireylerin refahı amaç edinerek yapılan uygulamalarda belediyelerin bir birlik içerisinde olmadığı farklı bakış açıları ile farklı uygulamalar gerçekleştirdikleri görülmektedir. Ayrıca gerçekleştirilen uygulamaların sağlık hizmetleri odaklı olduğu dikkat çekmektedir. Sokağa çıkma kısıtlaması bulunan 65 yaş üstü bireyler için herhangi bir psiko- sosyal aktivite yapılmamıştır. 65 yaş üstü bireyler arasında yalnız yaşayan bireylerin sayısının az olmadığı ve psikolojinin bireylerin bağışıklık sistemine etkisi göz önünde bulundurulduğunda bireyler için psiko- sosyal aktiveteler planlanması ve uygulanması gerektiği düşünülmektedir. Örnek verilecek olursa bireylerin yaşıtlarıyla görüntülü konuşabileceği veya herhangi bir şekilde iletişim kurabileceği bir aplikasyon uygulaması geliştirilebilir. Ayrıca bireylerin yardım alabilecekleri bir psikolojik destek hattı kurulabilir. Bu örnekler farklı ülkelerde yapılan çalışmalar incelenerek ve alanında uzman bireylerin fikirleri alınarak çoğaltılabilir.

KAYNAKÇA

http://www.alzheimerdernegi.org.tr/subelerimiz/kadikoy-subesi/kadikoy-subesi-etkinlikleri/ Erişim Tarihi: 18.05.2020
http://alzheimermerkezi.kadikoy.bel.tr/verilen-hizmetler/ozel-gun-kutlamalari Erişim Tarihi: 18.05.2020
https://indigodergisi.com/2017/03/sosyal-yasam-evi-kadikoy-belediyesi/ Erişim Tarihi: 18.05.2020
https://www.gercekgundem.com/istanbul/132315/kadikoy-belediyesinin-torunumu-beklerken-programi-dorduncu-yilina-girdi Erişim Tarihi: 18.05.2020
http://anlat.kadikoy.bel.tr/projelerhizmetler Erişim Tarihi: 18.05.2020
https://ikincibahar.mersin.bel.tr/#form Erişim Tarihi: 18.05.2020
https://www.mersin.bel.tr/evde-saglik-ve-bakim-uygulamasi Erişim Tarihi: 18.05.2020
https://www.mersin.bel.tr/haber/huzurevleri-de-koronavirus-e-karsi-dezenfekte-ediliyor Erişim Tarihi: 18.05.2020
https://www.mersin.bel.tr/marketlistesi/ Erişim Tarihi: 18.05.2020
http://www.besiktas.bel.tr/ProjeDetayi/13220/sosyal-alarm Erişim Tarihi: 18.05.2020
http://besiktas.bel.tr/sayfa/9977/yasam-evleri Erişim Tarihi: 18.05.2020
http://www.besiktas.bel.tr/sayfa/1076/ulus-yasam-evi Erişim Tarihi: 18.05.2020
http://www.besiktas.bel.tr/sayfa/1077/etiler-yasam-evi Erişim Tarihi: 18.05.2020
http://www.besiktas.bel.tr/sayfa/1366/esenlik-hizmeti Erişim Tarihi: 18.05.2020
http://www.besiktas.bel.tr/Sayfa/32693/ileri-yastaki-komsularimizi-gullerle-karsiladik Erişim Tarihi: 18.05.2020
Özer, M. A. (1999). Batıda Yerel yönetimlerin Ortaya Çıkışı ve Gelişim Süreci, Türk İdare Dergisi, 71: 105- 425.
Keleş, R. (2000), Yerinden Yönetim ve Siyaset, Cem Yay., 4. B., Ağustos, İstanbul.
Günday, İdare Hukuku, s.62, 2015.
Koyuncu E. (2012). Yenilenen Yerel Yönetim Sisteminde Belediye ve İl Özel İdarelerinin Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Alacakları Payların Karşılaştırmalı Analizi. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. 1-10.
Karaarslan, Mehmet. (2007). Türkiye'de Yerel Yönetimler Reformu Bağlamında Yerel Yönetimlerin Özerkliği Ve Denetimi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
Nadaroğlu, H. (2001). Mahalli İdareler, 7. Baskı, İstanbul,
Güler, B. A. (1998). Yerel Yönetim, Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım, (Kısaltma: Yerel Yönetim) Ankara.
Güler, B. A. (1993). "Yerel Yönetim Tarihine Yaklaşım Sorunu", (Kısaltma: Yaklaşım Sorunu), Amme İdaresi Dergisi, 26: 1.
Yalçındağ, Selçuk :"Bitmeyen Senfoni: Yerel yönetimler Reformu", (Kısaltma: Yerel yönetimler Reformu), Amme İdaresi Dergisi, C.26, S.1, Mart 1993.
Yalçındağ, S. (1992). Federal Almanya'da ve Türkiye'de Yerel yönetimler, Ankara.
Norton, A. (1991). "Western European Local Government in Comparative Perspective", Local Government in Europe, (ed. Richard Batley and Gerry Stoker), London.
Page, Edward C. (1992). Localism and Centralism in Europe, New York.

Uyar, H. (2004). Türkiye'de ve Dünya'da Yerel Yönetimler: Kısa Bir Tarihçe Aydınlanma 1923, 51: 31- 38.
Keleş, R. (1994). Yerinden Yönetim ve Siyaset, Cem Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul.
Gözübüyük, Şeref (2003). Yönetim Hukuku, Turhan Kitapevi, Ankara.
Görmez, K. (1997). Yerel Demokrasi ve Türkiye, Vadi Yayınları, Ankara.
Eryılmaz, B. (2010). Kamu Yönetimi, Okutman Yayıncılık, Ankara.
TÜİK (2018). İstatistiklerle Yaşlılar. Türkiye İstatistik Haber Bülteni. http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567 Erişim Tarihi: 08.05.2020
T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2016). http:// eyh.aile.gov.tr/data/5641f0bc369dc5f67cee88d0/ Aile%20Kitap_SON.pdf. Son erişim tarihi: 15 Eylül 2016. Aktaran: **Akoğlan Kozak, M., Acar, D. ve Zencir Çiftçi, E. (2019).** Üçüncü Yaş Turizminin Geliştirilmesinde Yaşlı Dostu Şehir (YDŞ) Teması Turizm Akademik Dergisi 6; 2: 99-114.
Aslan, D. ve diğerleri (2013). Yaşlı Dostu Şehirler: Kavramsal Çerçeve ve Örneklerle Değerlendirmeler. Türk Geriatri Derneği, Ankara: Güneş Tıp Kitapevi.
https://www.ebelediye.info/kadikoy-belediyesi-uluslararasi-yasli-dostu-kentler-ve topluluklar-agi-na-uye-oldu Erişim Tarihi: 18.05.2020
Görgün-Baran, A. ve Sarıtaş C.T. (2018) Yaşlılıkta Yaşam Düzeni. Temel Gerontoloji. İç, Emine Özmete ve Ayşe Canatan (Ed.), Ankara: Hedef Yayınları, s135-166
World Health Organization Age Friendly Environment. (2016). http://www.who.int/ageing/projects/age-friendly-environments/en/ Erişim tarihi: 11.05.2020
Huang C, Wang Y, LIX, et al. Clinical Features Of Patients İnfected With 2019 Novel Coronavirus in Wuhan, China. Lancet. 2020;395(10223):497-506.
Wang LS, Wang YR, Ye DW, L_u QQ. A rev_ew of the 2019 Novel Coronav_rus (COVID-19) based on current ev_dence. Int J Ant_m_crob Agents. 2020:105948.
Zou W. the Coronavirus prevention handbook Wuhan, China: Hubei Science and Technology
Press; 2020.
Deng CX. (2020). The global battle against SARS-CoV-2 and COVID-19. Int J Biol Sci 16; 10: 1676-1677.
Üstün, Ç. ve Özçiftçi, S. (2020). COVID-19 Pandemisinin Sosyal Yaşam ve Etik Düzlem Üzerine Etkileri: Bir Değerlendirme Çalışması. Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi. 25; Ek sayı 1: 142-153.
https://www.muratpasa-bld.gov.tr/sosyal-projeler/20222/15/yasli-evleri Erişim Tarihi: 18.05.2020
https://www.muratpasa-bld.gov.tr/sosyal-projeler/20225/15/evde-sosyal-hizmet-merkezi Erişim Tarihi: 18.05.2020
https://www.muratpasa-bld.gov.tr/haber/62103/3/muratpasada-kimse-caresiz-degil-426-kisiye-evde-bakim-hizmeti Erişim Tarihi: 18.05.2020
Baran, A. G. (2019). Yaş Dostu Şehırler Kapsamında Yaşlılar İçın Yaşam Düzenlemeleri Kartepe Zirvesi. Şehircilik Ve Mutlu Şehir Bildiriler Kitabı. 16- 34.

DUYGUSAL ZEKANIN FİNANSAL RİSK TOLERANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Ümmühan MUTLU
Kocaeli Üniversitesi, Hereke M.Y.O., Kocaeli, TÜRKİYE
Sorumlu yazar e-mail:ummuhan.mutlu@kocaeli.edu.tr

Gökhan ÖZER
Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme A.B.D.,Muhasebe ve Finansman, Kocaeli, TÜRKİYE

Özet
Kişisel finans, bireylerin finansal konularda göstermiş olduğu finansal risk toleransı, finansal tutum ve finansal davranışlara etki eden faktörleri incelemeyi amaç edinmiştir. Araştırmada, bireylerin psikolojik açıdan değerlendirilmesinde duygusal zekâ düzeyleri ele alınmıştır. Duygusal zekâ, bireylerin yaşamları boyunca verecekleri kararlarda etkiye sahip olan kendi duygularının değerlenmesi, başkalarının duygularının değerlendirilmesi, duyguların kullanımı ve duyguların düzenlenmesi şeklindeki dört alt boyuttan oluşan psikolojik bir özelliktir. Finansal risk toleransı ise bireylerin finansal konularda almaya istekli oldukları belirsizlik miktarını gösterir. Bu bağlamda bildiride, bireylerin duygusal zekâ alt boyutları ile finansal risk toleransları arasındaki ilişkinin ölçülmesi için, Türkiye'nin büyük illerinden 1347 bireysel yatırımcının gönüllü katılımıyla elde edilen veriler anket yöntemi ile toplanmıştır. Toplanan veriler çoklu doğrusal regresyon yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuçları, duygusal zekâ alt boyutlarından duyguların düzenlenmesi boyutunun, finansal risk toleransları üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğunu ancak diğer üç boyutun anlamlı etki göstermediğini tespit etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal risk toleransı, kendi duygularının değerlendirilmesi, başkalarının duygularının değerlendirilmesi, duyguların kullanımı, duyguların düzenlenmesi.

Abstract
Personal finance aims to examine the factors that affect individuals' financial risk tolerance, financial attitudes and financial behaviors. In the study, emotional intelligence levels were discussed in the psychological evaluation of individuals. Emotional intelligence is an important psychological feature that affects the decisions that individuals have to take on both business and social issues throughout their lives. It consists of four sub-dimensions: the evaluation of own emotions, the evaluation of others' emotions, the use of emotions, and the regulation of emotions. Financial risk tolerance indicates the amount of uncertainty individuals are willing to accept in financial matters. In this context, the paper measures the relationship between individuals' emotional intelligence sub-dimensions and their financial risk tolerance. The data obtained with the voluntary participation of 1347 individuals living in the big cities of Turkey were collected by questionnaire method. The collected data were analyzed by the multiple linear regression method. The results of the study determined that the emotional regulation dimension, which is one of the emotional intelligence sub-dimensions, has a significant effect on financial risk tolerance, but the other three dimensions do not have a significant effect.

Keywords: Personal finance, financial risk tolerance, emotional intelligence.

1. GİRİŞ

Pozitif bir bilim olan davranışsal finansta, bireyin ne yapması gerektiği ile değil, ne yaptığı konusu ile ilgili araştırmalar yapılmaktadır (Thaler, 1993). Shefrin (2003) tarafından yapılan tanımda, davranışsal finans, psikolojinin finansı nasıl etkilediğine yönelik araştırmalar yürüten bilim dalı olarak adlandırılmıştır. Bu kapsamda, bireylerin finansal konularda aldıkları kararlar, finansal tutum ve finansal davranışlarını tahmin etmeye olan önem yıllar itibariyle artış göstermiştir. Bu araştırma, bireylerin finansal risk toleransı üzerindeki duygusal zekâ boyutlarının etkisini ölçmeyi amaçlamaktadır.

Finansal risk toleransını etkileyen iç faktörlerden biri duygusal zeka dır. Duygusal zeka dört alt boyutta ele alınmıştır. Bu boyutlar; kendi duygularının değerlendirilmesi, başkalarının duygularının değerlendirilmesi, duyguların kullanımı, duyguların düzenlenmesi şeklindedir. Hipotezlerin testi, çoklu

doğrusal regresyon analizi ile incelenmiştir. Finansal risk toleransı üzerinde, duyguların düzenlenmesi boyutunun, anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Teorik çerçeve

A. Finansal Risk Toleransı

Finansal risk toleransı, bireylerin finansal konularda belirsizlik ortamında almaya gönüllü olabilecekleri en yüksek belirsizlik miktarıdır (Grable, 2000). Yatırımcıların finansal risk toleransları bilinerek, finansal danışmanların müşterilerini tanımalarının sağlanması ve buna göre yatırımlara yönlendirilmesi oldukça önemlidir (Hanna ve Lindamood, 2004; Roszkowsky ve Grable, 2004). Finansal risk tolerans seviyeleri doğrultusunda bireylere sunulan yatırım alternatifleri ve bu doğrultuda oluşturulan yatırım portföyleri, bireylerin hem daha yüksek kazançlar sağlamasını, hem de yaptıkları yatırımlardan daha yüksek tatmine ulaşılmasını sağlayabilmektedir.

B. Duygusal Zekâ

Duygusal zekâ, bireylerin başkalarıyla iletişimlerindeki yeteneklerinin, mantıklı ve doğru karar ve yargılarla bileşiminden oluşan psikolojik bir özelliktir (Abdul, 2011). Duygusal zekâ, farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır. Çalışmada, duygusal zekâ dört alt boyutta incelenmektedir. Bu boyutlar; kendi duygularını değerlendirme, başkalarının duygularını değerlendirme, duyguların kullanımı ve duygu kontrolü şeklindedir. Duygusal zeka günlük yaşantımızda, iş ve sosyal anlamda duygulardan aldığımız bilgileri ve enerjileri kullanarak bu duygular aracılığıyla uygun reaksiyonlar geliştirmemize imkan tanımaktadır (Cooper ve Sawaf, (2000).

Harcamaların kontrolü, borç yönetimi buna ilaveten mevcut varlıkların korunması ve varlıkta artış sağlanması, tasarruf yönetimi gibi konularda bireylerin duygularından etkilendikleri görülmektedir. Duygusal zekânın bireysel yatırımcıların yatırım tercihleri üzerinde etkisi olup olmadığı araştırıldığında, yüksek düzeyde duygusal zekaya sahip olan bireysel yatırımcıların, yatırım davranışlarının pozitif, tutarlı bir yatırım yaklaşımı göstermekte olduğu açıklanmıştır(Ameriks, Wranik ve Salovey (2009).

2. MATERYAL VE METOD

Bu çalışmada, bireylerin finansal risk toleransının, bireylerin duygusal zekâ alt boyutlarının etkisinde olup olmadığı ölçülmek istenmiştir. Araştırmada örneklem, basit tesadüfî örnekleme yöntemi doğrultusunda finansal bağımsızlığını elde etmiş 18 yaş üstü 1347 bireyden oluşmaktadır. Anket yöntemiyle veriler toplanmış, 5 li likert ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın istatistiksel analizleri; faktör analizi, korelasyon ve çoklu doğrusal regresyon analizi, SPSS 21,0 den faydalanılarak yapılmıştır. Bu çalışmanın ölçekleri; duygusal zeka için Wong ve Law 2002 nin geliştirdiği ölçek ile, Finansal risk toleransı için ise; “Gilliam, Chatterjee ve Grable, 2010 un geliştirdiği ölçek ile oluşturulmuştur. Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H1:Kendi duygularını değerleme, bireylerin finansal risk toleransını etkilemektedir.
H2:Başkalarının duygularını değerleme, bireylerin finansal risk toleransını etkilemektedir.
H3:Duyguların kullanımı, bireylerin finansal risk toleransını ettkilemektedir.
H4:Duyguların düzenlenmesi, bireylerin finansal risk toleransını etkilemektedir.

Tablo 1. Faktör Analizi

İfadeler	Duyguların kontrolü	Duyguların kullanımı	Başkalarının duygularının değerlendirilmesi	Kendi duygularının değerlendirilmesi	Finansal risk toleransı
DZ7	0,808				
DZ6	0,794				
DZ8	0,766				
DZ5	0,66	0,452			
DZ3		0,831			
DZ2		0,796			
DZ1		0,719			
DZ4		0,703			
DZ14			0,796		
DZ15			0,783		
DZ16			0,777		
DZ13			0,745		
DZ10				0,818	
DZ11				0,742	
DZ9				0,575	
DZ12				0,47	
FR1					0,779
FR3					0,775
FR4					0,674
FR5					0,532
FR8					0,528

Tablo 1' de faktör analizi sonucunda ankette yer alan faktör yükleri görülmektedir. Duygusal zekanın her bir alt boyutu; kendi duygularını değerleme, başkalarının duygularını değerleme, duyguların kullanımı, duyguların düzenlenmesi ile finansal risk toleransı, çoklu doğrusal regresyon analizi ile test edilmiştir.

Kaiser-Meyer-Olkin(KMO) değeri 0.891 olarak bulunmuştur. Araştırmalarda, KMO değerinin, 0.70 ve üzeri değerlerde olması, faktör analizi sonuçlarının uygunluğunu ve örneklemden elde edilen verilerin yeterli olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Regresyon

	R	R Kare	Düzeltilmiş R Kare	Standard Hata
1	.0142[a]	.020	.017	.71340

a. Predictors: (Constant), Duyg1, Duyg2, Duyg3, Duyg4

Araştırma modeli tahmin düzeyi Tablo 2' de, 0,142 veya yüzde 14,2 şeklindedir. R-kare değeri finansal risk tolernasını 0.02 yada %2 olarak açıklar.

Tablo 3. Anova[a]

	Kareler Toplamı	df	Ortalama	F	Sig.
Regresyon	60,425	4	12,085	6,929	,000a
Kalıntı	719,727	1342	,537		
Toplam	780,152	1346			

Tablo 3' deki F oranı, anova tablosundaki modelin F (4, 1342) = 6,929, p <0.05' düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 4. Katsayılar

		Standardize olmayan katsayılar		Standardize katsayılar	T	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Sabit)	2,209	,124		17,766	,000
	duyg1	-,007	,036	-,007	-,194	,846
	duyg2	,013	,038	,013	,344	,731
	duyg3	,038	,039	,038	,981	,327
	duyg4	,103	,028	,116	3,619	,000

Tablo 4 t-testinin, duyguların düzenlenmesi boyutu için 0,05 düzeyinde anlamlılığını göstermektedir. Böylece, H1, H2,H3 hipotezleri desteklenmezken, H4 hipotezi desteklenir.

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Sonuç olarak, duygusal zekanın alt boyutlarından duyguların düzenlenmesi alt boyutunun finansal risk toleransına etkisi olduğu anlamına gelir. Analiz sonuçlarına göre, diğer duygusal zekâ alt boyutlarının finansal risk toleransı üzerinde anlamlı etkisi tespit edilmemiştir. Anlamlı değişken olan duyguların düzenlenmesi alt boyutunun katsayıları 0.116 'dır. Buna göre, bir birimlik duyguların düzenlenmesi boyutunda artış, finansal risk toleransına karşı 0.116 puanlık olumlu değişime yol açmaktadır.

Bireylerin finansal risk toleransları doğrultusunda finansal tutum ve davranışlara yönlendirilmesinde, duygusal zekâ gibi psikolojik faktörlerin etkisi üzerindeki çalışmalar birçok kesim tarafından ilgi görmektedir. Duygusal zekanın duyguların düzenlenmesi boyutunun, finansal risk toleransını pozitif olarak etkilediği bulunmuştur. Farklı duygusal zekâ seviyelerindeki bireyler, istek ve ihtiyaçlarını temel alarak değişik alternatiflerde yatırımlar gerçekleştirmekte, birbirinden değişik finansal risk toleransları doğrultusunda tutum ve davranışlar sergilemektedirler.

Etkili ve dengeli iletişim, tüm bireyler açısından çevre ile olan ilişkiler konusunda öne çıkan bir ihtiyaçtır ve bunun içinde duyguların yönetilebilmesi gerekmektedir. Duyguların düzenlenebilmesi ve kontrolü, iletişimde başarıyı da beraberinde taşımaktadır. Soyut bir kavram olan duygularla ilgili bir olay meydana geldiğinde konu fazlaca karışık olabilmektedir. Bu kapsamda duygusal zekâ seviyesi yüksek olan kişilerin sorunu çözüme ulaştırmakta daha başarılı oldukları görülmektedir. Bu durumun finansal konulardaki başarı için de geçerli olduğu söylenebilmektedir.

KAYNAKLAR

Abdul L. A., Ehiobuche C., (2011), "Emotional intelligence and managerial competence", Insights To A Changing World, 4, 41–58.

Ameriks J., Wranik T., Salovey P., (2009), "Emotional Intelligence and Investor Behavior", Research Foundation of CFA Institute.

Cooper K.R ve Sawaf A. (2000) Liderlikte Duygusal Zekâ. Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Gilliam J., Chatterjee S., Grable J., (2010), "Measuring the perception of financial risk tolerance:A tale of two measures", Journal of Financial Counseling and Planning, 21(2).

Grable J. E., (2000), "Financial risk tolerance and additional factors that affect risk taking in everyday money matters", Journal of Business and Psychology, 14(4), 625–630.

Grable J. E., Lytton R. H., Barbara O., (2004), "Projection Bias and Financial Risk Tolerance", Journal of Behavioral Finance, 5(3), 142–147.

Hanna S. D., Lindamood S., (2004), "An improved measure of risk aversion", Financial Counseling and Planning, 15(2), 27–38.

Roszkowski M. J., Grable J., (2005), "Estimating risk tolerance: The degree of accuracy and the paramorphic representations of the estimate", Journal of Financial Counseling and Planning, 16(2), 29–47.

Shefrin, H. (2000). Beyond Greed and Fear: Understanding Behavioral Finance and the Psychology of Investing. (second edition). Oxford University Press.
Thaler, R. H. (Ed.). (1993). Advances in behavioral finance. Russell Sage Foundation.
Wong, C. S., Law, K. S. (2002), "The effects of leader and follower emotional intelligence on performance and attitude: An exploratory study", The leadership quarterly, 13(3), 243-274.

FINANSAL RISK TOLERANSI, FINANSAL OKURYAZARLIK VE GÜVENIN, FINANSAL TUTUM ÜZERINDEKI ETKISI

Ümmühan MUTLU
Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ömer İsmet Uzunyol M.Y.O., Kocaeli, TÜRKİYE
ummuhan.mutlu@kocaeli.edu.tr

Gökhan ÖZER
Gebze Teknik Üniversitesi, Muhasebe ve Finansman, Kocaeli, TÜRKİYE

Özet
Günümüzde bireyin kişisel finans yönetiminin incelenmesine yönelik çalışmaların önemi giderek artmaktadır. Özellikle bireylerin finansal konularda edindiği bilgi düzeyi ve gösterdikleri finansal tutum ve davranışlar devletler açısından incelenmesi ve müdahale edilmesi gereken bir konu halini almıştır. Bu araştırmada, bireylerin finansal konularla ilişkili olarak geliştirdiği tepkiler olarak tanımlanabilen finansal tutum; finansal risk toleransı, finansal okuryazarlık ve güven değişkenleri açısından incelenmiştir. Türkiye' nin yedi farklı şehrindeki 1347 bireyden anket yöntemiyle veriler toplanmıştır. Bu veriler, çoklu doğrusal regresyon yöntemiyle analiz edilmiştir. Sonuç olarak; bireylerin finansal tutumlarını etkileyen faktörleri incelemeyi amaçlayan çalışma, finansal okuryazarlık ve güven değişkeninin bireylerin finansal tutumları üzerinde anlamlı etki gösterdiğini tespit etmiştir. Finansal risk toleransının ise finansal tutum üzerinde anlamlı etkisi bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kişisel finans, Finansal risk toleransı, Finansal okuryazarlık, Finansal tutum, Güven

Abstract
Today, the importance of studies on the examination of the individual's personal finance management is increasing. In particular, the level of knowledge acquired by individuals in financial matters and their financial attitudes and behaviors have become a subject that needs to be examined and intervened in terms of states. In this research, financial attitude, which can be defined as the reactions that individuals develop in relation to financial issues; financial risk tolerance, financial literacy and trust were examined in terms of variables. Data were collected from 1347 individuals in seven different cities of Turkey by survey method. These data were analyzed by multiple linear regression method. As a result; The study, which aims to examine the factors affecting individuals' financial attitudes, found that the variables of financial literacy and trust have a significant effect on individuals' financial attitudes. Financial risk tolerance has no significant effect on financial attitude.

Keywords: Personal finance, financial risk tolerance, financial literacy, trust, financial attitude

GİRİŞ

Küreselleşen dünya ülkelerinin hane halkalarının içinde bulunduğu borçluluk, tasarruf ve yatırımlarda meydana gelen olumsuzluklar bireylerin finansal tutum ve davranışlarının incelenmesi gereğini arttırmıştır. Sosyal bilimler araştırmalarında, bireylerin finansal tutum ve davranışlarını, psikolojik özellikleri dikkate almadan sadece akılla çözülmeye çalışıldığında, beklenenden farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu kapsamda, bireylerin finansal tutum ve davranışları incelenirken psikolojik ve bilişsel değişkenlerden yararlanılarak gerçekleştirilecek araştırmaların açıklama gücünün daha yüksek olduğu söylenebilmektedir.

Finansal okuryazarlık, bireylerin finansal kavramlar hakkında ve finansal uygulamalarla ilgili olarak geliştirdiği bilinç düzeyi olarak tanımlanabilmektedir. Bireylerin finansal okuryazarlık düzeyleri, yaşamları boyunca gösterecekleri kişisel finans yönetimleri ile ilgili alacakları kararlarda, önemli etkiye sahiptir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan değişimler, bireylerin finansal konulardaki bilgi, deneyim ve analiz yeteneğinin finansal performanslarındaki önemini arttırmaktadır. Bu doğrultuda, bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerinin arttırılması gerekmektedir. Finansal okuryazarlık

düzeyinde meydana gelen iyileşmelerin, bireylerin gösterecekleri finansal tutum ve davranışlara pozitif etki yapması beklenmektedir.

Bireylerin finansal konularda gösterecekleri finansal performansları bireylerin finansal risk toleransları ile ilişkilidir. Bu nedenle, bireylerin finansal risk toleransları doğrultusunda hareket ederek, finansal tutum ve davranışları şekillendirmeleri beklenmektedir. Bireylerin finansal tutumları üzerinde etkisi olan çok sayıda faktör bulunmasına ragmen, bu faktörler arasında finansal okuryazarlık, finansal risk toleransı ve güvenin finansal tutumlardaki değişim üzerindeki açıklama gücünün oldukça yüksek olduğu çalışmanın sonuçlarından görülebilmektedir.

Teorik çerçeve

A. Finansal Risk Toleransı

Bireylerin finansal risk toleransının bilinmesi için ekonomik tercihleri düzeninde bireylerin biyolojik ve psikolojik özelliklerinin araştırılması gerekmektedir. Bu sayede bireylerin yatırımlarından daha yüksek kazançlar sağlanması ve tatmin düzeylerinde artışlar elde edilmesi beklenmektedir.

Finansal risk toleransı araştırmalarında, demografik ve sosyo ekonomik faktörlerin etkisi incelendiğinde; yaş, cinsiyet ve medeni durumun önemli etkileri tespit edilmiştir. (Sung and Hanna, 1996; Wang and Hanna, 1997; Roszkowski and Grable, 2005). Daha sonra finansal risk tolernası üzerinde bu faktörlerin sınırlı bir değişim göstermesi sebebiyle modele finansal bilgi, ödeme gücü, bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı gibi diğer faktörler ilave olduğunda bazı demografik faktörlerde etkinin azaldığı ifade edilmiştir (Grable and Joo, 1999).

B. Finansal Okuryazarlık

Finansal bilgiden daha geniş kapsamlı olan finansal okuryazarlık; bireylerin finansal konularda rasyonel kararlar verebilmesini sağlayan finansal bilgi, finansal tutum ve finansal davranış gibi üç ana bileşenden oluşan yeterlilik düzeyi olarak açıklanmaktadır (Potrich et al., 2016).

Finansal okuryazarlık düzeyi ile yatırımcıların eğilimleri incelendiğinde, katılımcıların yarısının finansal okuryazarlık düzeyinin düşüklüğü ve aile yada arkadaş çevrelerinden finansal bilgileri sağladıkları ve bu nedenle eğilimlere maruz kaldıkları açıklanmıştır (Ateş ve diğerleri,2016). Finansal okuryazarlık düzeylerinin cinsiyet yönünden karşılaştırılması ve finansal kavramlara yönelik ölçümler yapılması istendiğinde kadınların erkeklerden daha alt seviyelerde olduğu tespit edilmiştir (Lusardi and Mitchell, 2017).

C. Güven

Güven; bireyin çevresindeki diğer kişilerin davranışlarının olumlu beklentilerini göz önünde tutarak kabullenme niyetini ele alan psikolojik bir kavram olarak değerlendirilmektedir (Rousseau et al., 1998). Güven, finansal risk toleransında, finansal tutum ve davranışlarda etkisi ölçülen önemli belirleyicilerden biridir. Finansal konularda güven, bireylerin finansal hizmet sağlayıcıları olarak finansal hizmetler sektörüne, finansal aracılara, finans profesyonellerine, finansal piyasalara, finansal kuruluşlara, hükümete ve bankalara duyduğu güvendir. Yapılan bir araştırmada, yüksek güven seviyesinin daha yüksek seviyede finansal risk toleransını öngördüğü açıklanmaktadır (Magendans et al., 2017).

D. Finansal Tutum

Bireylerin finansal davranışlarını etkilediği öngörülen finansal tutum, bireylerin harcama, tasarruf gibi finansal konularda önceki deneyimleri sonucunda gösterdikleri tutarlı tavır olarak tanımlanabilmektedir. Bireylerin gelecekle ilgili tasarruf yapma konusunda olumlu bir tutumu bulunuyorsa, bu bireylerin tasarruf yapma konusunda daha yatkın olmaları beklenmektedir. Aynı biçimde kısa vadeli isteklerini ön planda tutan bireylerin, uzun vadeli planlar yapma olasılıklarının beklenenden düşük olduğu görülmektedir (Alkaya ve Yağlı, 2015).

MATERYAL VE METOD

Bu çalışmada, bireylerin finansal risk toleransı, güven ve finansal okuryazarlık düzeyinin, finansal tutumlarına etkisini ölçmek amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemi, finansal bağımsızlığa sahip, 18 yaş

üstü 1347 bireyden meydana gelmektedir. Anket aracılığıyla elde edilen veriler, anket katılımcılarının finansal risk toleransı, finansal okuryazarlık ve güven değişkenlerinin, finansal tutumla ilgili düşüncelerini ölçmeye yönelik 5'li likert ölçeği ifadelerinden elde edilmektedir. Araştırma verilerinin analizinde SPSS 21.0 istatistik programı kullanılmış, korelasyon analizi ve regresyon analizi aracılığıyla araştırmanın analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada; finansal okuryazarlık ölçeği olarak Lusardi ve Mitchell (2007) ölçeği, finansal tutumu ölçmek için; "Potrich, Ani Caroline Grigion, Kelmara Mendes Vieira, and Wesley Mendes-Da-Silva(2016) ölçeği, finansal risk toleransı için "Gilliam, Chatterjee ve Grable, 2010 ölçeği ve son olarak güven değişkenini ölçmek için Gefen, Karahanna ve Straub (2003) ölçeği kullanılmıştır. Değişkenlerin ölçek geçerliliğini analiz etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Tablo 1 değişkenlerin faktör yüklerini göstermektedir. Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H1: Güven, bireylerin finansal tutumunu pozitif etkiler.
H2: Finansal risk toleransı, bireylerin finansal tutumunu pozitif etkiler.
H3: Finansal okuryazarlık, bireylerin finansal tutumunu pozitif etkiler.

Tablo 1. Faktör Analizi

İfadeler	Finansal tutum	finansal okuryazarlık	güven	finansal risk toleransı
FT3	,878			
FT2	,858			
FT4	,855			
FT1	,806			
FT5	,775			
FT7	,520			
FO6		,887		
FO5		,841		
FO4		,710		
FO7		,706		
FO2		,675		
FO3		,596		
G3			,881	
G4			,869	
G1			,826	
G2			,766	
FR3				,755
FR1				,731
FR11				,642
FR12				,589
FR8				,570
FR4				,551

Tablo 1' den görüldüğü üzere faktör analizi sonucunda değişkenlerin hangi faktörlerde toplandığı ve faktör yükleri yeralmaktadır.

Örneklem yeterliliği için bir belirleyici olan Kaiser-Meyer-Olkin(KMO) değeri 0.932 olarak bulunmuştur. Araştırmalarda, KMO değerinin, 0.70 ve üzeri değerlerde olması, faktör analizi sonuçlarının uygunluğunu ve örneklemden elde edilen verilerin yeterli olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Korelasyon Analizi

		fintutum	finokuryazarlık	güven	finrisktoleranс
fintutum	Pearson Correlation	1	,589**	-,084**	,024
	Sig. (2-tailed)		,000	,002	,388
	N	1347	1347	1347	1347
finokuryazarlık	Pearson Correlation	,589**	1	-,037	,054*
	Sig. (2-tailed)	,000		,180	,049
	N	1347	1347	1347	1347
güven	Pearson Correlation	-,084**	-,037	1	,276**
	Sig. (2-tailed)	,002	,180		,000
	N	1347	1347	1347	1347
finrisktol	Pearson Correlation	,024	,054*	,276**	1
	Sig. (2-tailed)	,388	,049	,000	
	N	1347	1347	1347	1347

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Yapılan pearson korelasyon analizi sonucunda değişkenlerin ikili ilişkileri karşılaştırıldığında, güven ile finansal okuryazarlık değişkenleri arasındaki ilişkinin ve finansal risk toleransı ile finansal tutum arasındaki ilşkinin p<0,05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Bu ikili ilişkiler dışındaki diğer değişkenlerin korelasyonlarının anlamlı olduğu Tablo 2' den görülebilmektedir.

Tablo 3. Regresyon

	R	R Kare	Düzeltilmiş R Kare	Standard Hata
1	,592a	,351	,349	,58499

Araştırmada finansal risk toleransı, güven ve finansal okuryazarlık değişkenlerinin bireylerin finansal tutumları üzerindeki etkisi, çoklu doğrusal regresyon analizi ile test edilmiştir. Araştırma modeli tahmin düzeyi Tablo 3' de, 0,592 veya yüzde 59,2 şeklindedir. R-kare değeri finansal risk toleransını 0.351 yada %35,2 olarak açıklar.

Tablo 4. Anova[a]

	Kareler Toplamı	df	Ortalama	F	Sig.
Regresyon	323,960	3	80,990	241,929	,000b
Kalıntı	417,071	1343	,311		
Toplam	741,031	1346			

Tablo 4' deki F oranı, anova tablosundaki modelin F (3, 1343) = 241,929, p <0.05' düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 5. Katsayılar

		Standardize olmayan katsayılar		Standardize katsayılar	T	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Sabit)	1,949	,102		19,023	,000
	Finansal okuryazarlık	,555	,021	,586	26,574	,000
	güven	-,051	,018	-,066	-2,870	,004
	Finansal risk toleransı	,009	,020	,010	,445	,656

Tablo 5, t-testinin, finansal risk toleransı dışındaki güven ve finansal okuryazarlık değişkenlerinin, 0,05 düzeyinde anlamlılığını göstermektedir. Böylece, H1 ve H3 hipotezleri desteklenirken, H2 hipotezi desteklenmemektedir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Analiz sonuçları, finansal okuryazarlığın ve güvenin bireylerin finansal tutumları üzerinde etkisi olduğu anlamına gelir. Anlamlı değişkenlerin katsayıları 0.586 (Finansal okuryazarlık), 0.066 (güven) 'dir. En yüksek katsayı değeri, finansal okuryazarlık değişkeninde görülmüştür. Bir birimlik finansal okuryazarlık artışı, finansal tutumda 0.586 puanlık olumlu değişime yol açmaktadır. Çalışmada finansal okuryazarlık değişkeninin, finansal tutumları açıklamada en yüksek katsayı değerine sahip olması nedeniyle, finansal okuryazarlık, bireylerin doğru finansal karar vermeleri ve sorumlu finansal tutumlar sergilemeleri konusunda odaklanılması gereken önemli bir faktördür. Finansal okuryazarlık, bireylerin doğru finansal karar vermeleri ve bunun sonucunda gösterecekleri sorumlu finansal tutum ve davranışlar nedeniyle göz önünde bulundurulması gereken önemli bir faktördür. Bireylerin finansal farkındalıklarını arttırabilmek için ülkeler bazında hanehalklarına verilecek finansal eğitimlerin teşvik edilmesi konusu ciddi önem taşımaktadır. Bu kapsamda ülkemizde de finansal okuryazarlık eğitimlerinin erken yaşlarda verilebilmesi konusunda çalışmalar yürütülmesi gerekmektedir.

Güven değişkeninin de sorumlu finansal tutum göstermede odaklanılması gereken içsel faktörlerden olduğu kabul edilmektedir. Yatırımcıların getiri düzeylerinin arttırılması, kayıpların en aza indirilmesi konularında, finansal kurumların ve yatırım danışmanlarının müşterilerini iyi tanımaları, yönlendirmeleri ve bunu sağlayacak sistemler oluşturarak yatırımcıların zihninde finansal kurumlara olan güveni arttırıcı faaliyetler gerçekleştirmeleri beklenmektedir. Bunun yanı sıra finansal piyasalarda istikrarın sağlanması, bireylerin piyasalara ve finansal sisteme güven duyması sonucunda, bireylerin sorumlu ve tutarlı finansal tutum ve davranışlar geliştirecekleri öngörülmektedir.

KAYNAKLAR

Alkaya A., Yağlı İ., (2015), "Finansal okuryazarlık-finansal bilgi, davranış ve tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF öğrencileri üzerine bir uygulama", Journal of International Social Research, 8(40), 585–599.

Ateş S., Coşkun A., Şahin M. A., Demircan L., (2016), "Impact of financial literacy on the behavioral biases of ındividual stock ınvestors: evidence from borsa Istanbul", Business and Economics Research Journal, 7(3), 1–19.

Gefen, D., Karahanna, E., Straub, D. W., (2003) "Trust and TAM in online shopping: An integrated model", MIS quarterly, 51-90.

Gilliam J., Chatterjee S., Grable J., (2010), "Measuring the perception of financial risk tolerance:A tale of two measures", Journal of Financial Counseling and Planning, 21(2).

Grable J. E., Joo S. H., (1999), "Financial help-seeking behavior: Theory and implications", Journal of Financial Counseling and Planning, 10(1), 14–25.

Lusardi A, Mitchell O. S., (2017), "How ordinary consumers make complex economic decisions: financial literacy and retirement readiness", Quarterly Journal of Finance, 7(3), 1750008.

Magendans J., Gutteling J. M., Zebel S., (2017), "Psychological determinants of financial buffer saving: the influence of financial risk tolerance and regulatory focus", In Journal of Risk Research (Vol. 20, Issue 8, pp. 1076–1093),

Potrich A. C. G., Vieira K. M., Mendes-Da-Silva W., (2016), "Development of a financial literacy model for university students", Management Research Review, 39(3), 356–376.

Roszkowski M. J., Grable J., (2005), "Estimating risk tolerance: The degree of accuracy and the paramorphic representations of the estimate", Journal of Financial Counseling and Planning, 16(2), 29–47.

Sung J., Hanna S., (1996), "Factors related to risk tolerance", Financial Counseling and Planning, 7, 11–19.

Wang,H., Hanna S., (1997), "Does risk tolerance decrease with age?" Financial Counseling and Planning, 8(2), 27–32.

PANDEMİ SÜRECİNDE YAŞLILARA YÖNELİK UYGULAMLARIN SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Aysel BASMACI KAYA
İstanbul Esenyurt Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu, Sosyal Hizmetler Programı
ayselbasmacikaya@esenyurt.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5158-7409

Özet
İnsanlığın varoluşundan itibaren salgınlar, savaşlar, göçler ve doğal afetler gibi birçok felaket meydana gelmiştir. Bu felaketlerden birisi de şüphesiz Covid 19 salgınıdır. İlk kez Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan bu yeni tür koronavirüs, dünya çapında milyonlarca kişiyi etkilemiş, tüm ülkelere yayılmış ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edilmiştir(Demirel&Sütçü, 2021).Bireyler, yaşlılık döneminde diğer yaş gruplarına göre fizyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik problemlerle daha fazla karşılaşmaktadırlar. Yaşlılığın kendine özgü sorunları olup Covid 19 salgınının yaşanmasıyla birlikte yaşlılara yönelik farklı yaklaşımlar ve uygulamalar ortaya çıkmıştır. Bu sebeple salgının başlaması ile dünya genelinde hükümetlerce yaşlı bireylere yönelik önlemler, kısıtlamalar ve yeni uygulama modelleri geliştirilmiştir. Sosyal hizmet uygulamasının, yaşlı bireylerin yaşam kalitesinin korumasında ya da yükseltilmesinde, yaşlının gereksiniminin tespit edilmesi ve giderilmesinde önemli fonksiyonları bulunmaktadır. Ancak salgın sürecinde yaşlı bireylere yönelik bu uygulamalar, çeşitli sebeplerle sekteye uğramıştır. Bu yüzden ülkemizde salgın sürecinde yaşlılara yönelik uygulamaların ve hizmetlerin sosyal hizmet perspektifinden incelenmesi ve değerlendirilmesi, yaşanabilecek salgınlara yönelik koruyucu ve önleyici çalışmaların belirlenmesi için önemlidir. Bu çalışmanın pandemi sürecinde yaşlılara yönelik uygulamaların sosyal hizmet perspektifinden değerlendirilmesidir. Bu çalışmada yaşlılara yönelik uygulamalar; sosyal izolasyon ve kısıtlamalar, hizmetler, ekonomik destek ve psikolojik şiddet ve ayrımcılık çerçevesinde ele alınmıştır(Altın, 2020). Sonuç olarak, ele alınan çerçevede pandemi sürecinde yaşlıların; psiko-sosyal ve ekonomik açıdan desteklenmeye çalışıldığı, bazı mecralarda psikolojik şiddete maruz kaldığı ve sosyal açıdan daha izole kaldığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: sosyal hizmet, yaşlılar, Covid 19 salgını, pandemi

EVALUATION OF APPLICATIONS TO THE ELDERLY IN THE PANDEMIC PROCESS FROM THE SOCIAL WORK PERSPECTIVE

Abstract
Since the existence of humanity, many disasters such as epidemics, wars, migrations and natural disasters have occurred. One of these disasters is undoubtedly the Covid 19 epidemic. This new type of coronavirus, which first appeared in Wuhan, China, affected millions of people worldwide, spread to all countries and was declared a pandemic by the World Health Organization (WHO) (Demirel & Sütçü, 2021). They face more psychological, social and economic problems. Aging has its own problems, and with the covid 19 epidemic, different approaches and practices have emerged for the elderly. For this reason, with the onset of the epidemic, measures, restrictions and new application models have been developed for elderly individuals by governments around the world. Social work practice has important functions in protecting or increasing the quality of life of the elderly, identifying and meeting the needs of the elderly. However, during the epidemic, these practices for elderly individuals were interrupted for various reasons. Therefore, it is important to examine and evaluate the practices and services for the elderly during the epidemic in our country from the perspective of social work, and to determine the protective and preventive studies for possible epidemics. The aim of this study is to evaluate the practices for the elderly in the pandemic process from the perspective of social work. In this study, applications for the elderly; social isolation and restrictions, services, economic support and psychological violence and discrimination (Altın, 2020). As a result, in the framework under consideration, the elderly in the pandemic process; It has been understood that he is trying to be supported psycho-socially and economically, he is exposed to psychological violence in some channels and he is more socially isolated.

Keywords: social work, elderly, Covid 19 epidemic, pandemic

1. GİRİŞ

Yeni koronavirüs hastalığı, ilk olarak Çin'in Vuhan Eyaleti'nde Aralık ayında solunum yolu belirtileri bulunan (ateş, öksürük, nefes darlığı) gelişen bir grup hastada yapılan araştırmalar sonucunda 13 Ocak 2020'de bir virüs olarak tanımlanmıştır (Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2020). Salgın ilk zamanlar bu bölgedeki deniz ürünleri ve hayvan pazarında bulunanlarda tespit edilirken sonraları insandan insana hızla bulaşarak diğer şehirlere ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin diğer eyaletlerine ve diğer dünya ülkelerine yayılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından COVID-19, ülkemizde de ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edilmiştir (WHO, 2020). Toplumda ilk kez karşılaşılan bu hastalık hakkında bir bilgi birikiminin olmaması ve hastalığın hızla topluma yayılması bireylerde korku ve kaygıya neden olmuştur. Bu korku ve kaygı toplumda bir çok değişim ve dönüşümü beraberinde getirmiştir. Sağlık Bakanlığı, koronavirüs hastalığına yakalanma grupları arasında en çok risk altında olan gruplardan birinin 60 yaş ve üzerindeki kişiler olduğunu söylemektedir. Ayrıca ciddi kronik tıbbi rahatsızlıkları olan insanlar (kalp hastalığı, hipertansiyon, diyabet, kronik solunum yolu hastalığı, kanser gibi) ve Sağlık Çalışanları da riskli gruplar arasındadır. Yaşlılık ve yaşlılıkla birlikte gelişen kronik rahatsızlıklar göz önünde bulundurulduğunda en riskli grubun şüphesiz yaşlılar olduğu açıktır.

Evrensel düzeyde 65 yaş üstü bireyler "yaşlı" olarak tanımlanmaktadır. Modern çağda geliştirilen teknolojik müdahaleler ve teknikler sayesinde ortalama yaşam süresi uzamakta ve yaşlı nüfusta artış olduğu görülmektedir. Birleşmiş Milletler 2019 raporuna göre dünya genelinde 65 yaş ve üstü 703 milyon kişi kayıtlara geçmiştir (BM, 2020). Türkiye'de ise 2015 yılında 6 milyon 495 bin 239 kişi iken son beş yılda %22,5 artarak 2020 yılında 7 milyon 953 bin 555 kişi oluşturmaktadır (TUİK, 2020). Yaşlı nüfusun giderek artması ve tolumda önemli bir grubu oluşturması sosyal hizmet müracaatçı grubu arasında önem arz etmektedir. Bu alanda sosyal hizmet uzmanlarına, psikologlara, hekimlere ve yaşlı nüfusa hizmet veren diğer tüm meslek elemanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal hizmet uygulamasının, yaşlı bireylerin yaşam kalitesinin korumasında ya da yükseltilmesinde, yaşlının gereksiniminin tespit edilmesi ve giderilmesinde önemli fonksiyonları bulunmaktadır. Bu kapsamda yaşlılara koronavirüs salgını sürecinde yapılan uygulamalar ve hizmetler sosyal hizmet perspektifinden ele alınıp değerlendirilecektir.

PANDEMİ SÜRECİNDE YAŞLILARA YÖNELİK UYGULAMALAR VE HİZMETLER

Dünyada 60 yaş ve üstü kişilerde ölüm nedenlerine bakıldığında ilk üç sırada iskemik kalp hastalıkları, inme, kronik obstrüktif akciğer hastalıkları yer almaktadır. Ülkemizde yaşlılarda da ölüm nedenlerinin başında kronik hastalıklar gelmektedir. Altmış yaş ve üzeri nüfusta en fazla ölüm nedenleri arasında kardiyovasküler hastalıklar ve kanserler yer almaktadır (Tekinve Kara, 2018). Koronavirüs hastalığı, yaşlılar üzerinde yıkıcı bir etkiye sahiptir. Gerek yaşlılığın doğal getirilerinden olan kronik hastalıkların varlığı gerekse de yaşlılıkla birlikte vücudun bağışıklık sisteminde direncin azalması yaşlı bireylerin en riskli gruplar arasında olmasına neden olmaktadır. Yaşlı nüfusu dünyada ve ülkemizde göz önüne alındığında koronavirüs salgınından yaşlıları korumaya yönelik uygulamalara dikkat çekmek ve toplumun sağlığı açısından önem arz etmektedir. Ülkemizde pandemi sürecinde yaşlılara yönelik uygulamaları dört farklı açıdan ele almak mümkündür. İlk olarak yaşlıların riskli grup olmasından kaynaklı alınan önlemlerden ötürü ***"sosyal izolasyon ve kısıtlamlar"***, ikinci olarak sosyal izolasyondan dolayı sunulan ***"hizmetler"***, üçüncü olarak temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik sunulan ***"ekonomik destek"*** ve son olarak toplumda ayrımcı bir tavır sergilenmesine neden olan ***" psikolojik şiddetve ayrımcılık"*** olarak sıralanabilir.

Yaşlılara yönelik sosyal izolasyon ve kısıtlamalar

Sosyal izolasyon nedeni ile uygulanan sokağa çıkma yasakları ve kısıtlamalar yaşlılarda endişe, kaygı ve uyaranların azalmasından kaynaklı bazı hastalıklara sebep olmuştur. Salgın sebebi ile önerilen fiziksel mesafe, çoğu mecralarda yanlış anlaşılmış ve "sosyal mesafe "ye dönüşmüştür (Altın, 2020). Bu yanlış algı İnternet mecralarına ve hatta telefonla dahi görüşmeye erişimi kısıtlı olan yaşlı bireylerde daha derin bir etki yaratmıştır. Benzer şekilde sosyal izolasyon uygulamalarının tarihleri ve saatlerinin internet ortamlarında yayınlanması çoğu zaman yaşlı bireylerin bu kısıtlamalara uyum sağlayamamasına da sebep olmuştur. Sosyal medya uygulamalarında çeşitli kurum yetkilileriyle olan anlaşmazlıklar bunun bir örneğidir. Yine 2020 yılı Mayıs ayında İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan genelge ile

65 yaş üstü bireylerin dışarı çıkmaları, açık alanlarda, parklarda dolaşmaları ve toplu ulaşım araçları ile seyahat etmeleri yasaklanmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Pandemi süresince yaşlıların korunmasına yönelik artırılan tedbirler bireylerin davranış ve toplum ile olan sosyal iletişimini olumsuz olarak etkilemiştir. Sosyal hizmet "çevresi içinde birey" kavramından yola çıkarak, bireylerin sosyal çevreleri ile olan iletişim ve etkileşimlerinin yaşamlarını önemli düzeyde etkilediğini ortaya koyar. Sosyal hizmet perspektifinden bu kısıtlama ve önlemlerin yaşlıların sosyal gelişimini olumsuz anlamda etkilediğini söylemek şüphesizdir.

Yaşlılara yönelik hizmetler

Koronavirüs salgının başlamasıyla toplum sağlığı için hastalığa karşı mücadele çalışmaları başlamıştır. Hastalıkla ilgili çalışmaların başında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 7 Ocak 2020 tarihinde Covid-19 ile ilgili ilk resmi yazı tüm İl Müdürlüklerine gönderilerek önleyici tedbirlerin alınması sağlanmıştır. İlk vakanın görülmesiyle birlikte tüm İl Müdürlüklerinde, süreçle hızlı ve etkin bir şekilde mücadele edebilmek adına 'Takip ve İzleme Birimi' oluşturulmuş, periyodik toplantılarla süreç çok yakından izlenmiştir (Türk, 2020). Özellikle yatılı hizmet veren huzurevleri ve rehabilitasyon merkezleri gibi kuruluşlara yeni kabul ve kurum dışına çıkışlar yasaklanarak olası bulaş riskini önlemek amacıyla 'izolasyon odaları' ve huzurevlerinden bağımsız olarak 'izolasyon kuruluşları' oluşturulmuştur. Ocak 2020 tarihinde Sağlık Bakanlığı tarafından salgının önlenmesi ve değerlendirilmesi için "Bilim Kurulu" oluşturuluştur. Bu kurul salgın ile ilgili olarak Covid 19 Rehberi'ni yayınlamıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020).

AÇSHB , Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Müdürlüğü, Haziran, 2020' de "Kuruluşlarımıza Yönelik Covid-19 Normalleşme Rehberi-I" i yayınladıktan sonra, vaka sayılarındaki azalmaya doğru bir sürece girilmiştir. Bu kapsamda, kuruluşlara izolasyon kuralları ile kabullerin yapılması, yakın akraba ziyaretlerine izin verilmesi, sportif ve sosyal faaliyetlerin düzenlenmesi gibi konular ele alınmıştır. Ancak 2020 yılı sonlarına doğru ikinci dalga sebebiyle yeni bir süreç başlamış, kısıtlamalar ve önlemler yeniden uygulamaya geçmiştir (Demirel ve Sütçü, 2021). İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan genelge ile"65 yaş ve Üstü ile Kronik Rahatsızlığı Olanlara Sokağa Çıkma Yasağı tek başına yaşayan ve ihtiyaçlarını karşılayacak yakını bulunmayan 65 yaş ve üstü kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla "Vefa Sosyal Destek Grupları" oluşturulmuştur (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Yaşlı bireyler 112, 155 ve 156 numaraları arayarak ihtiyaçlarını bildirmeleri belirlenmiştir. Bakanlık hizmetler konusunda "Vefa Sosyal Destek grupları, yaklaşık iki aylık süreçte 6.649.461 haneye ulaştığını, 65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlığı bulunanların emekli maaşından gıdaya, ilaçtan hijyen malzemesine kadar tüm ihtiyaçlarını temin edildiği" şeklinde açıklama yapmıştır. Vefa sosyal destek grupları arasında polis, jandarma, bekçi, AFAD personeli, öğretmen, din görevlileri gibi kamu çalışanlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının gönüllüleri de yer almaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Pandemi sürecinde hastalığın toplumsal çapta etkisinin kırılgan/deavantajlı gruplara yönelik desteğin verilmesi, spesifik olarak yaşlı ve kronik rahatsızlığı bulunanların ihtiyaçlarının giderilmesi için oluşturulan bu hizmet kamu çalışanlarının yanında gönüllüleri de kapsaması toplumun salgına karşı işbirliği halinde mücadele ettiğinin bir göstergesidir. Kısa sürede Vefa Sosyal Destek gruplarının pandemi koşullarında çok fazla sayıda yaşlıya ulaşması ve yaşlıların ihtiyaçlarını gidermesi bu anlamda faydalı bir hizmet olduğunu göstermektedir. Ancak pandeminin uzun sürmesi ve bu alanda hizmet veren kişilere sistemli bir eğitim verilmemesi bu hizmetin etkililiğini zaman içerisinde azaltmıştır.

Yaşlılara yönelik ekonomik destek

Pandemi sürecinde 65 yaş ve üstü ve kronik rahatsızlığı bulunan bireylerin salgın hastalık nedeniyle sokağa çıkamayacağı ve ödemelerinin bir süreliğine ertelenmesine karar verilmiştir. Maaşını kamu bankalarından alan emeklilerin bu süreçte istediklerinde maaşlarını evden alabilmeleri sağlanmıştır. Ayrıca bakım merkezlerinden faydalanmak isteyen yaşlıların gelir durumlarına bakılmaksızın kurum bakımı alabilmeleri mümkün kılınmıştır (AÇSHB, 2020). Buna ek olarak emekli maaşında 500 Türk Lirası yükseltilmiştir ve emekli bayram ikramiyesi bir ay öncesinden ödenmiştir. (Durmuş ve Şahin; akt. Demirel ve Sütçü, 2020). AÇSHB pandemi sürecinde halihazırda yaşlılık maaşı veya engelli maaşı alan bireylere ayrıca 1000 Türk Lirası desteğini iki defa sağlamıştır. Bu iki defaya mahsus destek yoksulluk sınırı altında bulunan sigortasız ailelere de sağlanmıştır.

Yaşlılara yönelik psikolojik şiddet ve ayrımcılık

DSÖ salgın sürecinde şiddetin belirli düzeyde arttığını açıklamıştır. Psikolojik şiddet, bireyi duygusal olarak sindirmek ve aşağılamak, ona yaptırım uygulamak veya cezalandırmak için toplumdan soyutlamak üzere baskı uyguladığı bir şiddet biçimidir (Ünal&Gülseren, 2020).Salgın sürecinde yaşlılara yönelik toplumun çeşitli mecralarında psikolojik şiddet örnekleri bulunmaktadır. Sosyal medya kanalları ile yaşlı bireylere yönelik alaycı paylaşımlar ve söylemler pandemi koşullarında yalnız kalan yaşlı bireyleri rencide etmiştir. Bu söylemler ayrıca yaşlı bireylere yönelik ayrımcılığı da akıllara getirmiştir. BM yaşlılık ilkeleri kapsamında yaş ayrımcılığının engellemesine vurgu yapar . Yine bu ilkeler kapsamında yaşlıların çalıştıkları işyerlerinde yaş ayrımcılığından dolayı dışlanmaması için bazı önlemler alınmasını belirtmiştir (BM , 2002). Altmış beş yaş üstü nüfusun önemli bir kısmı yalnız yaşamaktadır. Bu bireyler sosyal olarak izole edilmiş olmaları nedeniyle zihinsel sağlığı kötüleştirebilecek kadar yalnızlık yaşıyor olabilirler (Altın, 2020). Bu yüzden yaşlı bireylere karşı ayrımcı söylemler yerine destekleyici ve geliştirici hizmetler sunulmalı ve bu konuda toplum bilinçlendirilmelidir. Ayrıca yaşlılık ilkelerini göz önünde bulundurarak yaşlı bireylerin bağımsızlık, bakım, katılım, kendini gerçekleştirme ve itibarlarını sağlamak kamu kurum ve kuruluşlarınca garanti altına alınması gerekmektedir.

SONUÇ

Pandemi sürecinde yaşlı bireylerin psikolojik, sosyal, ekonomik yönlerden etkilendiği görülmektedir. Özellikle yaşlıların risk grupları arasında yer almasından dolayı bu süreçte yaşlılara yönelik bazı uygulamalar geliştirilmiştir. Bu uygulamalardan bazıları etkili olabilirken bazıları ise etkili olamamış hatta yeni sorunlara yol açmıştır. Pandemi sürecinde çevresi içinde birey anlayışı çerçevesinde yaşlıların psiko-sosyal açılardan desteklenmesi, toplumun yaş ayrımcılığı konusunda bilinçlendirilmesi, "sosyal mesafe" yerine "fiziksel mesafe" kavramının kullanılması gibi çalışmalar yaşlı bireylerin pandemi sürecini daha rahat geçirebilecekleri düşünülmektedir. Bu kapsamda yaşlılara yönelik uygulamaların yapılması önerilmektedir.

Kaynakça

AÇSHB. (2020). *Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü "65 Yaş Üzeri Yaşlılar ve Kronik Hastalığı Bulunan Yaşlılara Yönelik Koronavirüs Bilgilendirme Rehberi – VI"*. Kasım 10, 2021 tarihinde Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Müdürlüğü: https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/42278/bilgilendirme-rehberi2.pdf adresinden alındı

Altın, Z. (2020). Covid-19 Pandemisinde Yaşlılar. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi, 30*(Ek sayı), 54-55.

Aykut Can Demirel, S. S. (2021). *Covid-19 Salgınında Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Uygulamalar ve Hizmetlerin Değerlendirilmesi* (Cilt 17). OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi.

BM . (2002, Nisan 12). *YAŞLANMA 2002 ULUSLARARASI EYLEM PLANI.* Kasım 12, 2021 tarihinde Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi: http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/eylem.pdf adresinden alındı

BM. (2020). *Dünya yaşlanıyor: 2050'de yaşlılar dünya nüfusunun yüzde 22'sini oluşturacak*. Kasım 10, 2021 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/gundem/dunya-yaslaniyor-2050de-yaslilar-dunya-nufusunun-yuzde-22sini-olusturacak/2378786 adresinden alındı

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2020). *COVID-19 (Yeni Koronavirüs Hastalığı) Nedir?* Kasım 10, 2021 tarihinde SAĞLIĞIM: Halk Sağlığına Yönelik Bilgiler: https://sagligim.gov.tr/yeni-2019-n-cov-virus-korona-virus.html adresinden alındı

Leyla, B. Ü. (2020). COVID-19 pandemisinin görünmeyen yüzü: Aile içi kadına yönelik şiddet. *Klinik Psikiyatri Dergisi, 23*(1), 91.

T. C. İçişleri Bakanlığı. (2020, Mayıs 29). *81 İl Valiliğine 18 Yaş Altı ile 65 Yaş ve Üzeri Kişilerin Sokağa Çıkma Kısıtlaması Genelgesi*. Kasım 10, 2021 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı: https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-18-yas-alti-ile-65-yas-ve-uzeri-kisilerin-sokaga-cikma-kisitlamasi-genelgesi adresinden alındı

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2020). *Vefa sosyal destek grupları 6.649.461 haneye ulaştı*. Kasım 2021 tarihinde alındı

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020, Mart 11). *COVID-19 Rehberi*. Kasım 10, 2021 tarihinde Covid 19 Bilgilendirme Platformu: https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66301/covid-19-rehberi.html adresinden alındı

Tekin, Ç. v. (2018). DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YAŞLILIK. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 3*(1), 220-2021.

TUİK. (2020). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2020*. Kasım 10, 2021 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Elderly-Statistics-2020-37227 adresinden alındı

Türk, A. (2020, Temmuz). KORONAVİRÜS (COVID-19) PANDEMİSİ SÜRECİNDE YAŞLILARA YÖNELİK UYGULAMALAR VE YAŞLILARIN PSİKO-SOSYAL DURUMU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME. (A. Özdemir, Dü.) *Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını*.

WHO. (2020, Mart 11). *Pandemi*. Kasım 10, 2021 tarihinde T.C. Sağlık Bakanlığı: https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66494/pandemi.html adresinden alındı

HOBBES'UN "TABİAT HÂLİ" BETİMLEMESİ ÜZERİNDEN "KURDUN GÜNÜ" FİLMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Nurten YAYLACI
Genel Kamu Hukuku, Avukat
ORCID ID: 0000-0002-5606-6215

Özet
Thomas Hobbes'un "tabiat hâli" insanın her istediğini yapmasını ve elde etmesini engelleyen hiçbir kuralın olmayışını ifade eden tarih dışı, kuramsal bir kurgudur. Tabiat hâlinde yegâne ölçüt güçtür ve güç herkeste doğuştan eşittir. Eşitlikten güvensizlik, güvensizlikten savaş doğar. Hobbes'a göre, devlet olmadıkça her insan her insana karşı savaş hâlindedir; hiç kimsenin ölümden kaçamayacağı bir eşitliğin hüküm sürdüğü tabiat hâlinde en belirleyici duygu ölüm korkusu ve arkasından gelen güç tutkusudur ki, işte tabiat hâlini bir savaş hâli yapan da hiçbir biçimde gemlenemeyen ya da ancak ölümle sona erebilecek olan bu güç tutkusudur. Hobbes'un amacı, ütopyasının başlangıç noktası olan tabiat hâli soyutlamasının yani devletsiz yaşamın her ne pahasına olursa olsun kaçınılması gereken korkunç bir cehennem olduğunu imlemektir. Bu yüzden korkunun teorisyeni olarak da anılır. Bu bağlamda, Avusturyalı ünlü yönetmen Michael Haneke'nin 2003 yapımı Kurdun Günü *(Time of the Wolf)* filminde Hobbes'un tabiat hâlini betimlediği söylenebilir mi? Bu filmde Hobbes'un "insan insanının kurdudur" retoriğine filmin isminde gönderme yapılması bir yana, herşeyini kaybederek sosyal ve ekonomik yönden eşitlenen bireylerin hayatta kalma çabaları yanında ölüm korkusu, güç tutkusu, bilinmezlik ve yalnızlık ekseninde yeni bir düzeni nasıl inşâ edeceklerine dair ipuçlarını görüyoruz. Bu çalışmada, Hobbes'un tabiat hâli betimlemesi izleğinde Haneke'nin Kurdun Günü filmine bir yolculuk yapılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Thomas Hobbes, Leviathan, Tabiat Hâli, Kurdun Günü

THROUGH HOBBES' DESCRIPTION OF "THE STATE OF NATURE" A REVIEW ON THE FILM "TIME OF THE WOLF"

Abstract
Thomas Hobbes' "state of nature" is an ahistorical, theoretical fiction expressing the absence of any rule that prevents people from doing and getting whatever they want. In the state of nature, the only criterion is power, and power is inherently equal in everyone. From equality comes mistrust, from mistrust comes war. According to Hobbes, every man is at war against every man unless a state exists; in the state of nature, where there is equality no one can escape from death, the most decisive emotion is the fear of death and followed by the passion for power, and it is this passion of power that can never be restrained or can only end with death, which makes the state of nature a state of war. His aim is to imply that the abstraction of the state of nature, namely life without a state is a terrible hell, which is the reference point of his utopia must be avoided at all costs. That is why he is also called the theorist of fear. In this context, can it be said that Hobbes portrayed the state of nature in the 2003 film "Time of the Wolf" by the famous Austrian director Michael Haneke? In this film, aside from the reference to Hobbes's rhetoric "homo homini lupus" in the title of the film, it provides clues on how to build a new order on the axis of fear of death, passion for power, obscurity and loneliness, as well as the survival efforts of individuals who have lost everything and become socially and economically equal. In this study, a journey will be made to Haneke's Time of the Wolf, following Hobbes' description of the state of nature.

Keywords: Thomas Hobbes, Leviathan, State of Nature, Time of the Wolf

1. GİRİŞ
Rönesans dönemi bireyi keşfetmesine karşın modern devlet teorisine ulaşamamıştır. Bu eksiklikler, Aydınlanma Çağı'na giden yolda bir geçiş süreci olarak nitelenebilecek "aklın keşfedildiği dönem"de tamamlanmıştır. Kartezyen kuşkuculuk aklı öne çıkartırken, tanrısal olmayan bir tabii hukuk öğretisine gönderme yapan Hugo Grotius'la zirve noktasına ulaşmış; Machiavelli ve Bodin tarafından geliştirilen mutlak monarşi kuramı hayli taraftar bulmaya başlamış; Galileo, Kepler'le başlayan bilimsel buluşlar pozitivist bilim ve dünya anlayışını egemen kılar hâle gelmiştir. Bu gelişim süreci Hobbes'un 1651'de

yayınlanan *Leviathan* adlı eserini hem oluşturmakta hem de açıklamaktadır. (Kılıçbay, 2014: 9-11) Hobbes'un eseri "Batı düşüncesindeki bir kopukluk döneminde yerini almıştır; modern siyasî ve hukukî düşünce çağını ilan eden ve Aristotelesçi gelenekle ilişkisini kesen bir dönem…" (Akal, 2019: 92) Bu dönem, modern Batı düşüncesinde laikleşmeye doğru yol alan sürece denk düşer.

Mutlak monarşinin üç büyük kuramcısını karşılaştırdığımızda, Machiavelli laik bir burjuva kültürüne yaslanmış olmakla birlikte siyaset kuramı ile sınırlı olan ve fakat felsefî sistem içine oturtulamayan bir kuram ortaya koyabilmiş; Bodin mutlak monarşi kuramına daha kapsamlı katkı sağlasa da egemenliği tanrısallıktan tam anlamıyla soyutlayamadığından eksik unsurlu ya da sistemli olmayan bir teori ortaya koyabilmiştir. Buna karşılık Hobbes "tabii hukukla pozitif hukuk arasındaki bağı keserek" (Akal, 2019: 77, 92) mutlak monarşi kuramını genel bir felsefe sistemi içinde ve diğer iki düşünürden daha tutarlı bir şekilde sunmayı başarmış (Şenel, 2010: 345; Akad-Dinçkol, 2009: 103); bu suretle laik modern devletin resmini çizen ilk düşünür olmuştur. Hobbes'un ortaya koyduğu kuramla modern batı düşüncesinde laikleşme sürecinin sonunda boşalmış olan tahta devlet oturmaktadır. İşte o günden bu yana siyasî-hukukî düşünmenin çerçevesini Hobbes'a karşı ya da Hobbes'un yanında görüşleri içeren çerçevede, insanbiçimci bir devlet tasarımı oluşturmaktadır. (Akal, 2019; 18, 92)

Hobbes devleti kurmazdan önce tabii fazlalıklarından arındırdığı bir "tabiat hâli" kurgular. Onun düşünüşünde insan insanın kurdudur (Akal, 2019: 94-94; Zabcı, 2015: 434-435); çünkü tabii olarak akılla donatılmış değildir ve hayvanlardan tek farkı konuşabilme yetisidir. Kelimeler sayesinde geleceğe yönelik hesaplar yapmayı yani çalışarak aklını kullanmayı öğrenmektedir. (Hobbes, 2014: 46-47) O hâlde, insanın doğuştan akılla donatıldığına ilişkin geleneksel savı reddeden Hobbes'da "akıl" kurulan bir öğedir. Onun düşünüşünde insan konuşma yeteneği sayesinde tabiatından kurtulur; bireysel ve toplumsal yaşamında bir "yaratı" olarak ortaya çıkar. Hobbes'un insanı tabiat hâlinden kurtularak ilerleyen rasyonel bir otomattır. Yapaylığa doğru bu ilerleyiş tabiat hâlinden sivil topluma ilerleyişten başka bir şey değildir. (Akal, 2019: 94)

Hobbes sivil toplumun ve devletin ortaya çıkmasından önce güvenlik ihtiyacı içinde güvensiz bireylerden oluşan bir topluluk varsayar. Tabiat hâli olarak adlandırdığı bu durum içinde bulunan insanlar güvenlikleri için ötekileri üzerinde egemenlik kurmak ve böylece kendilerini güvenceye almak eğilimindedirler. Lakin bu o kadar kolay değildir. Çünkü tabiat hâlinde insanlar eşittir. (Hobbes, 2014: 99; Şenel, 2010: 352) Hobbes'a göre tabiat hâlinde herhangi bir insan ne kadar güçsüz gözükürse gözüksün, kurnazlığa başvurarak ya da diğerleriyle birleşerek en güçlü olanı öldürme imkânına sahiptir. Tabiat hâlindeki mutlak eşitliğin dayanağı budur. Bu nokta, bir yandan tabiat hâlinin ne denli kötü ve terkedilmesi gereken bir durum olduğunu ortaya koyarken, diğer yandan tabiat hâlinden sivil topluma geçişi sağlayacak toplum sözleşmesine biçimsel tutarlılık sağlar. Tabiat hâlindeki mutlak eşitliğin bir görünümü de ölüm karşısında eşitliktir. Hiç kimsenin ölümden kaçamayacağı bu eşitliğin hüküm sürdüğü tâbiat hâlinde en belirleyici duygu korkudur, ölüm korkusunun hemen ardından da temel bir tutku olarak "güç tutkusu" gelir. Tabiat hâlinde her insan, hiçbir koşulda gemlenmeyen arzuları doğrultusunda, herkese karşı herşeyi elde etmeye çalışır. Tabiat hâlini bir savaş hâli yapan da budur. İnsanları sosyalliğe ya da sivilleşmeye ya da Leviathan'ı oluşturmaya itecek olan, tabiat hâlinde güç tutkusuyla uzlaşması mümkün olmayan ölüm korkusu ve dolayısıyla barış ve güvenlik arzusudur. Bu nedenle, "Hobbes'da barış devlettir; barışla devlet, barışla toplum özdeşleşir." (Akal, 2019: 95)

Avrupa sinemasının önemli *auteur* yönetmenlerinden Michael Haneke 2003 yapımı Kurdun Günü filminde Hobbes'un tabiat hâli betimlemesine gönderme yapar. Bunu yalnızca filmin ismindeki kurt metaforundan anlamayız, filmin içeriğine de düzenin ortadan kalktığı kaotik bir ortam egemendir. Filmde sebebini bilmediğimiz bir felaket nedeniyle herşeyini kaybederek sosyal, sınıfsal ve ekonomik yönden eşitlenen bireyler hayatta kalmaya çalışırlar. Bu çalışmada, Kurdun Günü filmi üzerinden hukuk ve sinema arasında bağlantı kurularak Hobbes'da tabiat hâli okuması yapılacaktır.

2. Hobbes'da İnsan Doğası

Epistemoloji ile ilgili tartışmalar açısından bakıldığında Hobbes, insan aklının doğuştan mevcut olmadığını ve çalışarak kazanılabildiğini belirttiğine göre, (Hobbes, 2014: s. 46) bilginin kaynağını aklın dışında nesnel bir evrende olduğunu savunan realist yaklaşımdan yana tutum takınır. Bu yönüyle, bilgiyi

aklın içinde ve onun bir özelliği olarak kabul eden Platon'un nesnel idealizminden ayrılır. Bilginin içeriği ve elde edilişi ile ilgili yaklaşımlar bakımından ise, insan aklının içeriğinin olmadığını, dış dünya ile ilgili bilgilerin salt dış dünyayı gözlemleyerek elde edilebileceğini savunan ampirik yaklaşımı benimser. Çoğu zaman realizmle üstüste gelen yaklaşımlardan olan materyalizme göre de bilginin nesnesi ya da konusu madde olduğundan Hobbes'un ontolojik tutumu materyalisttir, yalnızca maddenin var olduğunu maddesel olmayan hiçbir şeyin var olamayacağını savunur. (Şenel,2010: 348). Diğer sözleşme kuramcılarında olduğu gibi, Hobbes da tabiat hâli betimlemesine geçmeden önce "insan doğası"na ilişkin açıklama yapar; insanın akıl varlığı yönünü dışlayarak ampirik/mekanik insan doğası tanımlar.

İnsan doğası her insanda tek tek verili bulunan ve aynı niteliklerle donatılmış olarak tasarlanmış kabul edilir. Yani insan doğasına ilişkin ortak özelliklerden yola çıkılarak evrensele ulaşılır. (Saygılı, 2014: 51) Hobbes insanı devinime geçirenin ve onun davranışlarını yöneten itkinin Aristotelesçi söyleyişle "erek" olmadığını, aksine "neden" olduğunu savunur; insan karmaşık bir nesne, insan fizyolojisi ve psikolojisi de nesnenin karmaşık devinimlerinin ürünüdür; duyuları, duyguları ve düşünceleri kapsayan insan davranışları nesnenin deviniminin karmaşık bir biçiminden ibarettir. Hobbes insanın her zaman hazza ve yaşamını sürdüren şeylere koşan, elemden kaçan bencil bir yaratık olduğunu söyler. (Şenel, 2010: 349-350; Saygılı, 2014: 52) Nesnenin devinim yasasından hareket eden Hobbes'un felsefesinde insanlar duygu veya tutkularla inşa edilmiş, bedenleri bunlarla sarmalanmış varlıklardır; tüm duyguları iki duyudan doğar: arzu ve nefret. (Hobbes, 2014: 94; Saygılı, 2014: s. 52) Duyular bizi birşeye itiyorsa "arzu" ya da "istek"; birşeyden uzaklaşmaya itiyorsa "nefret duygusu"dur. (Şenel, 2010: 350)

Hobbes insan doğasını anlamak için güvensizlik ilkesine başvurur. İnsan doğasının bu ilkesi gereğince insanlar birbirlerine güvenmezler ve korkarlar, kendi başlarının çaresine bakmayı tercih ederler, çünkü onları bir arada tutarak güvenliklerini sağlayacak bir güç yoktur. Bu realite nedeniyle her insan diğerinin kurdudur ama bu onların doğaları gereği kötü olduklarını göstermez. Bu noktada materyalist tavrını bir kenara bırakan Hobbes gökyüzüne bir atıfla bazılarının aksine, insanların kötü olduklarına inanmadığını, bu yöndeki bir kabulün Tanrı'ya saygısızlık olacağını, insanların arzu, korku, kızgınlık gibi hayvani duyguları tabiattan alsa da, insanın doğası gereği kötü olmadığını savunur. (Saygılı, 2014: 52) Bu ikircikli tutumunu şu şekilde ifade eder:

> "İkisi de kesinkes doğru olan iki ilke vardır: İnsan insan için Tanrı'dır ve İnsan insanın kurdudur. Bunlardan ilki yurttaşların birbiriyle olan ilişkisinde; ikincisiyse devletler arasındaki ilişkide doğrudur. Adalet ve hayırseverlikte, barışın erdemlerinde yurttaşlar Tanrı'ya bazı benzerlikler gösterir. Gelgelelim, devletler arasında, kötü insanların habisliği, korunmaları için iyileri – şiddet ve desiseden başka bir şey olmayan- savaşın erdemlerine, yani canavarların *[beasts]* yırtıcı doğasına başvurmaya mecbur bırakır." (Hobbes, 2003: 3-4)

Hobbes insan doğasında üç temel kavga nedeni belirler: rekabet, güvensizlik, şan ve şeref. Birincisi insanları kazanç için, ikincisi güvenlik için ve üçüncüsü şan ve şeref için mücadele etmeye iter. Bu üç nedenin ortak noktasında şiddet konumlanmıştır. Birincisinde, insanlar birbirleriyle rekabet hâlinde olduklarından diğerlerinin kişiliklerine ve sahip olduklarına egemen olmak için; ikincisinde, güvensizlikten korktuklarından kendilerini korumak için; üçüncüsünde, kendi kişiliklerine yönelik her türlü küçümsenmeye karşı koymak için şiddet kullanırlar. (Hobbes, 2014: 101)

Sonuçta, Hobbes'a göre, güvensizlik duygusunun egemen olduğu insan doğası şiddet dilini kullanmayı bilmektedir. Tabiat hâlinde var olabilmenin yegâne yoludur bu.

3. Hobbes'un Tabiat Hâli Betimlemesi

Hobbes, Leviathan adlı eserinde tabiat hâlini betimlediği 13. bölümü şöyle açar:

> "İnsanlar doğuştan eşittir. Doğa, insanları, bedensel ve zihinsel yetenekler bakımından öyle eşit yaratmıştır ki, bazen bir başkasına göre bedence çok daha güçlü veya daha çabuk düşünebilen birisi bulunsa bile, herşey göz önüne alındığında, iki insan arasındaki fark, bunlardan birinin diğerinde bulunmayan bir üstünlüğe sahip olduğunu iddia etmesine yetecek kadar fazla değildir. Çünkü, bedensel güç bakımından, en zayıf olan kişi, ya gizli bir düzenle ya da kendisi ile aynı

> tehlike altında olan başkalarıyla birleşerek, en güçlü kişiyi öldürmeye yetecek kadar güçlüdür." (Hobbes, 2014: 99)

Tabiat hâli Hobbes'da "bir negativite hâlidir; olmayanların bir hâli. Devletin olmadığı, ahlâkın olmadığı, dinin, uzlaşmanın olmadığı ve hukukun olmadığı hâldir." (Saygılı, 2014: 38-39) Tabiat hâlinde "birey" yoktur. Çünkü herkesin her istediğini elde edebilmeye yönelik eşit güçlerinin olduğu kabulü bireysel hakkın tanımlanabilmesine olanak vermez. Sözgelimi tabiat hâlinde bir mülke malik olunamaz çünkü güçle elde edildiği için yine daha üstün bir başka güçle elden çıkabilir. (Akal, 2019: 98)

Hobbes'da insanın doğuştan eşitliği olumlanmaz. Aksine, bu yetenek eşitliği sözgelimi iki kişinin aynı anda sahip olamayacakları birşeyi arzu etmesi hâlinde birbirlerine düşman olmalarıyla sonuçlanır; esas olarak varlığını korumak ve kimi zaman sadece zevk için birbirlerini yok etmeye ya da egemenlik altına almalarına çalışmalarıyla sonuçlanır. Eşitlikten güvensizlik, güvensizlikten savaş doğar. (Hobbes, 2014: 100)

Hobbes'da tabiat hâli hiç kimsenin hiç kimseyle barış içinde yaşamadığı, herkesin herkesle savaş içinde olduğu bir ortamı ifade eder. Bu ortamda insan diğer insanlarla bir arada yaşanmaz hâlde atomize olmuştur, hayatını adeta avının hata yapmasını kollayan kurtlar gibi sürdürür. Böyle bir ortamda sivil toplumdan da söz edilemez. (Saygılı, 2014: 39) Bununla birlikte, insanlardaki ölüm korkusu, rahat bir yaşam sürme arzusu, çalışarak elde ettiklerine sahip olma umudu onları bu sürekli savaş durumuna bir son vermeye itmiştir. Bu yolda tek bir yasa ve türevleri vardır. Hobbes'un tabii yasalar adını verdiği bu yasanın tahakkümü altında yaşam sürüp gitmektedir. "Akıl" insanların üzerinde uzlaşabilecekleri barış koşullarının neler olduğunu onlara göstermektedir. Aklın gösterdiği bu şartlar esasen insanların tabii yasa üzerinde birleşmelerinden başka bir şey değildir. (Saygılı, 2014: 39-40; Şenel, 2010: 353) Nitekim tabii yasayı şöyle tanımlar Hobbes:

> "…akılla bulunan ve insanın kendi hayatı için zararlı veya hayatını koruma yollarını azaltıcı olan şeyleri yapmasını yasaklayan veya insanın hayatını en iyi şekilde koruyabileceğini düşündüğü bir ilke veya genel kuraldır." (Hobbes, 2014: 103-104)

Ve en temel tabii yasa: "…herkesin, onu elde etme umudu olduğu ölçüde, barışı sağlamak için çalışması gerektiği, onu sağlayamıyorsa, savaşın bütün yardım ve yararlarını araması ve kullanması gerektiği ilkesi[dir.]" (Hobbes, 2014: 104) Buna göre, ilk ve temel tabii yasa barışı istemektir. Tabii yasalara uymak vicdanla da ilgilidir. Bir kişi tabii yasalara vicdanen *(in foro interno)* uymalıdır ki o yasaya adil denilebilsin. Ceza korkusu ya da şan ve şöhret için uyulan yasa adil olmayandır. (Hobbes, 2014: 124-125; Saygılı, 2014: s. 47)

Tabiat hâlinde herkes, tabii yasaya uymak yerine tabii hakkını kullanır. Hobbes'a göre, tabii hak *(jus naturale)* kendi yaşamını korumak için kendi gücünü istediği gibi kullanmak, kendi değerlendirmesine ve aklına göre bu amaca uygun düştüğünü düşündüğü her şeyi yapabilme özgürlüğüdür. Oysa, tabii yasa özgürlüğe sınırlamalar getirir ve yükümlülük yükler. O hâlde, Hobbes'da hak özgürlüğe karşılık gelmekte iken, yasa yükümlülüğe karşılık gelir. (Bakırcı, 2008: 8)

Hobbes'a göre insan önce barışı amaçlamalı ve barışı elde edebiliyorsa barışı yani temel tabii yasayı takip etmelidir. Eş söyleyişle, doğal özgürlüğünü bırakıp yükümlülük altına girmelidir. Barışı elde etme umudu kalmadığı takdirde tabii hakkını kullanmalıdır. Bu durumda, hem tabii hak ve hem de tabii yasa aynı temel kuralın türevleri olmalarına karşın aynı anda kullanılamazlar. Tabii yasasını takip etmeyi seçen birinin tabii hakkını kullanması söz konusu olamayacağı gibi, tabii hakkını kullanmaya karar veren birinin tabii yasaya uyması söz konusu değildir. (Bakırcı, 2008: 9)

Sonuçta, Hobbes'da tabiat hâli korkunç ve her ne pahasına olursa olsun kaçınılması gereken bir duruma işaret eder. (Hamilton, 2013: s. 152) İşte bu tabii yasadır ki, insanların birbirine zarar vermesini yasaklayacak imkânı sağlayan devletin kurulmasına yol açmıştır ve bu kuruluş bir sözleşmeyle gerçekleşmiştir. (Şenel, 2014: 353) Gerçekten de, bir savaş hâli olan tabiat hâlinden barışın egemen olduğu toplum hâline yani sözleşme dönemine adım atmak zorunlu bulunmaktadır. Çünkü insan gereksinimleri sınırsız ve fakat kaynaklar sınırlıdır; bu hâlde çıkar çatışması kaçınılmazdır. Çıkar

çatışmaları çıktığında herkesin başvurabileceği bir hak vardır ki, o da öldürme hakkıdır. (Saygılı, 2014: s. 48)

Hobbes'un tabiat hâli betimlemesi "günümüzde savaş zamanı yaşananların olağan hâle gelmiş şekline benzer. İnsan şiddetli bir ölüm korkusu içindedir; dolayısıyla yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa bir hayat sürer. Hiçbir kural yoktur ve cebir-hile ve her türlü desise mübahtır. Tek özgürlük öldürme özgürlüğüdür." (Saygılı, 2014: 48) Deyim yerindeyse, tabii hâl hukukun sıfır noktası ya da Agamben'in söyleyişiyle istisna hâlidir. Artık sosyal sözleşme ile devleti ve sivil toplumu kurmak zamanıdır.

4. Sosyal Sözleşme: Leviathan'ı Yaratmak

Hobbes'un düşünüşünde sosyal sözleşmenin varlık nedeni ve devletin ilk ve tek amacı insanların güvenliğinin sağlanmasıdır. İnsanın yaşamını koruma ve bedensel varlığını sürdürme eğilimi onu bu amacın peşinde diğer insanlarla anlaşarak, mutlak eşitliğinden ve özgürlüğünden vazgeçmeye yöneltir. Bu karşılıklı vazgeçme gerekliliği tabiat hâlinden sivil topluma geçiş için sözleşmeyi vazgeçilmez kılmaktadır. Burada vurgulamak gerekir ki, tabiat hâlinden sivil topluma geçişin nedeni salt güvenlik talebine bağlandığından, Hobbescu düşüncenin totaliter niteliğinin altını çizmek için örneğin, devletin varlık nedeninin adaleti gerçekleştirmek olmadığı söylenebilir. İşte bunun içindir ki, egemene itaat yükümlülüğünün sınırı da güvenlikle çizilir. Güvenliğin sağlanamadığı yerde egemene itaat de beklenmez. Her şeyi ölüm korkusu belirlediğinden, sözleşen tarafa yönelik ölüm tehdidi sosyal sözleşmenin gereklerine uymamayı, egemene boyun eğmemeyi ve yasalara karşı durmayı meşrulaştırır. Şu hâlde insanın kendi yaşamını koruma hakkı hiçbir şekilde devredilemeyecek bir haktır. Yani, salt kendi varlığını koruma hakkı kayıtsız şartsız ya da mutlaktır. Aksi düşünüşte sosyal sözleşme bütün anlamını yitirir. (Akal, 2019: 96-97; Strauss, 2013: 279)

Hobbes insanların güvenlik talebine dayalı sosyal sözleşmeyle, "tabii hukuk ve Tanrı ile bağlantısı kesilmiş, soyut, yapay bir devlet modeli oluşturur." Thomas de Aquinous - Aristoteles geleneğinden radikal bir kırılmayla bir otomata benzetilen, mekanist ve organisist devlet kuramının yaratıcısı olur. Leviathan'ın yapay ruhu Bodin'in kurumsallaştırdığı egemenliktir. Egemenliğin kaynağı Tanrı değil toplumdur. Sosyal sözleşmeye taraf olmadığı için egemeni bağlayan hiçbir şey yoktur. Egemenin sözü yasadır ve o yasanın üstündedir. Yalnızca sivil hâlde söz konusu olabilecek iyi-kötü, haklı-haksız, doğru-yanlış ayrımlarının tek belirleyicisi de odur. (Akal, 2019: 97)

Hobbes'un düşünüşünde sadece pozitif yasaların olduğu yerde bireysel haktan ya da bireylerden söz edilebilir. Bireyleşme insanın sivil toplum çerçevesinde tabii güç ve yeteneklerinden vazgeçip Leviathan'ın koyduğu pozitif yasaların belirleyiciliğini kabul etmesiyle mümkündür. Yukarıda yer verdiğimiz mülkiyet örneğinden gidersek, insan yalnızca sivil toplumla bir malike dönüşebilir, tabiat hâlinde sahip olmadığı bir farklılık ve özerklik kazanır ki, bu bakış açısının Hobbes'da ekonomik liberalizm görmek isteyenlerin dört elle sarıldığı bir iddia olduğunu not etmek gerekir. Her ne kadar, mülkiyet Hobbes'da tabii hak olarak görülmese, herkesin sahip olacağı şeyi dağıtan egemen olsa ve ona karşı mülkiyet hakkı ileri sürülemese de... (Akal, 2019: 98)

5. Tabiat Hâlinden Kurdun Gününe "Bir Film Analizi"

Baştan beri Hobbes'un tabiat hâli varsayımının bir kuramsal kurgu olduğunu söyleyip duruyoruz. Sinema da son tahlilde kurgudur. Peki her iki durum olguyu hiç mi yansıtmaz? Hobbes tabiat hâli için "Böyle bir savaş zamanı ya da durumunun hiç varolmadığı belki düşünülebilir; ben de, dünyanın her yerinde durumun hep böyle olduğuna inanmıyorum: ancak günümüzde bile dünyada insanların böyle bir durumda yaşadığı pek çok yerler vardır. Amerika'nın birçok yerlerindeki vahşiler […] bugün bile daha önce belittiğim o vahşi durumda yaşarlar." der. (Hobbes, 2014: 102)

Akal'ın belirttiği gibi, bu tespit kurguyu kurgu olmaktan çıkarır. Dünyada insanın insanın kurdu olarak yaşadığı yerler vardır. Hobbes'un yaşadığı topraklara uzak da olsa tabiat hâli varolabilecek bir hâldir. Oysa Hobbes kurgusal kuramını sarsan çelişkinin üzerinden o dönemdeki Amerika'daki vahşileri yok sayarak -bile isteye- atlamaktadır. Ancak istese de istemese de Batı toplumunun ya da devletli toplumun kendisini tanımasının yolu olumlu ya da olumsuz Öteki'ne bakmaktan geçecektir. (Akal, 2019: s. 108)

5.1 Filmin Konusu

Filmde sebebini bilmediğimiz bir felaket yaşanmış ve ortalık kıyamet sonrasına dönmüştür. Dört kişilik burjuva ailesi bir araba dolusu erzakla kentten kaçıp kırsalda bulunan evlerine sığınırlar ancak, evlerine geldiklerinde başka bir aile tarafından işgal edildiğini görürler. Aile babasının ilk tepkisi *"burası özel mülk, elinizi kolunuzu sallayarak giremezsiniz"* olur, ancak o da işgalci aile babasının silahlı olmasından ötürü bu söylediğinin anlamsızlığının farkına varmış olmalı ki derhal uzlaşmacı bir tavra bürünerek, bu konuyu konuşarak çözebileceklerini söyler ve *"bizler düşman değiliz"* der. Ne var ki, silahlı adam onu vurarak öldürür.

Anne ve çocuklar dehşet içinde kaçarak en yakın köye sığınmaya çalışırlar. Her yanda korku ve şiddet egemendir. Aile ve onlara eşlik eden bir genç hep beraber on beş yirmi kişinin sığındığı bir tren istasyonuna varırlar. Bu istasyonda sığınmacılar bir yandan onları daha iyi bir yere götüreceğini umdukları gelmeyen bir treni beklerken diğer yandan soğuktan ve şiddetten korunmaya çalışarak ellerindeki son malları bir lokma yemek için değiş tokuş ederler.

İstasyondaki bir sığınmacı bir eşyasının çalınmış olduğunu söyler. Şüphelenilen kişi ailenin yanında gelen gençtir. O mekânın düzenini sağlamaya çalışan kişi çocuğun üzerini aramak ister ancak çocuk buna izin vermez ve oradan kaçar. O günden sonra çocuk istasyona yakın ormanlık alanda yaşamaya başlar. Tren istasyonuna açlık ve kargaşa egemendir; bu ortamda bir otorite figürü olarak Koslowski öne çıkar. Koslowski, civar köylerden malzeme temin edip değerli eşyaları karşılığında istasyondaki sığınmacılara vermektedir. Otoriteyi ve iktidarı temsil eden Koslowski ile diğerler sığınmacılar arasında zaman zaman anlaşmazlıklar yaşandığı gibi, kişilerin birbirleri arasında da sık sık çatışmaya tanık oluruz. Günden güne kalabalıklaşan ortam iyice yaşanmaz hâle gelmiştir. Bu arada anne, kocasını öldüren adamı istasyonda görür ve çılgına döner. İstasyonda deyim yerindeyse ilkel bir mahkeme kurulmuş gibidir, ancak davacı kadın kocasını bu zanlının öldürdüğünü ispatlayamamıştır. İstasyonda yaşlı bir adam mitsel bir hikâye anlatıp durur; rivayet odur ki, belli sayıda insan diğer insanların iyiliği için ateşe atlamış ve kendilerini insanlık için feda etmişlerdir. Ve insanlık böyle kurtulmuştur. Ailenin küçük çocuğu Benny'nin aklına bu hikâye takılmıştır. Filmin son sahnesinde gece yattığı yerden kalkıp yanan ateşin yanına gelir. Soyunmaya başlayan çocuk ateşe tam atlayacaktır ki, onu gören bir adam koşarak gelir ve onu engeller. Çocuğa sıkıca sarılan adam ona çok cesur bir çocuk olduğunu söyler, yarının güzel bir gün olacağını ve belki de kurtulabileceklerini... Hemen ardından filmin son sahnesinde yeşillikler içinde bir trenin istasyona doğru ilerlediğini anlıyoruz. Trenin durup durmayacağı belirsiz olsa da (Diren, 2017: 57-59)

5.2 Kurdun Günü: Öteki'ni Anlamak

Haneke, Kurdun Günü filminde bir kıtlık ve kaos ortamını ve otorite boşluğunu betimler. Böyle bir hâlde insanın nasıl bir tepki vereceğini göstermeye çalışır. Filmin ismindeki kurt metaforu Hobbes'un tabiat hâline ve "insan insanın kurdudur" retoriğine bir göndermedir. Filmin ilk sahnesinde baba figürünün istilacı kişilerden biri tarafından öldürülmesi ve tren istasyonunun sığınmacıları arasındaki güç mücadeleleri tam da Hobbes'un tabiat hâlinde herkesin eşitliği, ölüm korkusu ve güç tutkusu anlatısına uygundur. Yine, Hobbes'un düşüncesinde yalnızca pozitif yasaların olduğu sosyal sözleşme (devlet-sivil toplum) evresinde bireyin hakları olabilecektir ki, ailenin elinden mülkünün işgal yoluyla alınması da hukukun sıfır noktası olan tabiat hâline denk düşer.

Aileye tren istasyonuna kadar eşlik eden gencin tren istasyonundan ayrılarak tek başına ormanda yaşamayı yani kendi başının çaresine bakmayı tercih etmesi ise Hobbes'un insan doğası tasviriyle uyumludur. Bu genç, diğerleriyle bir arada yaşamasını gerektirecek ölçüde diğerlerine ne güven ne de gereksinim duyar. Her ne kadar, tren istasyonundan hırsızlık yaparak simbiyotik şekilde yaşamını sürdürse de…

Haneke Kurdun Günü filminde kıtlık, ekonomik bunalım, doğal afet gibi olası bir felaketin ya da savaşın refah toplumunu nasıl çökertebileceğini, insanların temel gereksinimlerinden yoksun kaldığında nasıl çaresiz ve bencil varlıklara dönüşeceğini kasvetli bir atmosfer içinde anlatmaktadır. Bu ortamda, toplumsal çözülme ve değerlerin yitirilmesinden sarsıcı kareler sunduğu gibi, hayatta kalabilmek için başkalarını hiçe sayan, barbarlaşan, kişiliğini ve vicdan duygusunu yitiren insanı açık etmektedir. Bu

bağlamda, elinde takaslık maddî değeri olmayanların, olanların vicdanına mahkûm edilmesi ibret verici şekilde sunulmaktadır. Yine, ümitsizliğin pençesinde kıvranan insanların nasıl batıl inançlara savrulabildiği ve bir kurtarıcı beklediği çarpıcı şekilde yüzümüze vurulmaktadır. (Aral, 2012)

Hobbes'da tabiat hâli hukukun kaynağına ilişkin sıfır noktasına işaret eder. Filmde de kurulu düzenin nasıl çabuk ters yüz olabileceği, kişilerin tepkilerinin benzerliğinden sıfır noktasında insanın gelişmişlik düzeyinin nasıl eşitlenebileceği gösteriliyor. Haneke'nin bakışında, otorite ortadan kalktığında kaos ortaya çıkmakta, güçlü olan gücü ele almakta, güçsüz ona boyun eğerek neticede zorbalık hâkim olmaktadır. Tren istasyonundakiler hiyerarşik düzene ve kurallara uygun davranmakla yükümlüdür Otorite figürü olarak ortaya çıkan kişinin koyduğu keyfî kurallara sıkışıp kalan toplulukta edilgenleştirilen bireye ve sıkışmışlığa göndermeler vardır. Buna Yönetmenin çözümü bireyin tek başına bağımsız olamayacağı, birleşme ve dayanışmanın gerekliliği vurgusudur. (Aral, 2012). Filmin sonundaki tren metaforu Modernite'ye gönderme olarak okunabilir. Ne de olsa Hobbes'un ve diğer sözleşmecilerin varsayımında ilk yaratılan tabii hâldi ve bu hâl -bunu açıkça söylemese de- Modernite-öncesini ve geri kalmış yapılanmaları ifade ediyordu, (Akal, 2017, s. 61) İronik şekilde, aslında Haneke de Hobbes gibi kendi içinde yaşadığı Batı toplumunun perspektifinden dünyaya bakmaktadır. Yani, bu metaforla Haneke'nin de Hobbes gibi Öteki'nin kurtuluşunu Batılı değerlerde gördüğü söylenebilir.

6. SONUÇ

Başlangıçtan beri vurgulandığı gibi, Hobbes'da tabiat hâli tarih dışıdır. Eş söyleyişle, insanlığın ya da bilhassa içinde yaşadığı toplumun geçmişinde tanımladığı şekilde bir tabiat hâli evresi bulunduğunu genel olarak düşünmez. Aslında Hobbes'da uygar toplumun siyasî-hukukî düzenini meşrulaştırmanın yolu tabiat hâli kurgusundan geçer. Hobbes sistemli bir şekilde olgulardan, geçmiş olaylardan yararlanmayı reddeder; kurguladığı yapıda somut örneklere, tarihi bilgilere ya da tanıklıklara başvurmaz. Israrla olgunun karşısına çağdaş bir kurgu koyar. Bununla birlikte, Hobbes'un çağdaş kurgusunda biz kimi olguları bulabiliriz. Sözgelimi, Hobbes egemenlerin sürekli birbiriyle savaş hâlinde olduklarını söyleyerek uluslararası hâlle kurgusal hâl arasında benzerlik kurar. Yani her devlet güvensizliğe sürüklenme tehlikesiyle her daim başbaşadır. Kurgu olarak sosyal sözleşmeyle aşıldığı düşünülen tabiat hâli Demokles'in kılıcı gibi toplumların tepesinde sallanmaktadır. Kurgu Hobbes'da gerek uluslararası ve gerek ulusal düzlemde varlığını sürdüren ilkinde kaçınılmaz, ikincisinde kaçınılabilir bir savaş hâlinin aynasıdır. Kurgusal durum somut gerçeklikteki sürekli güvensizlik olasılığının dışavurumudur. (Akal, 2019: 107)

Hobbes'daki çağdaş kurgu sömürge tarihinde hakikate dönüşmüştür. Bu da, dünyanın geri kaldığı varsayılan bölgelerindeki toplumların, yapıların, anlayışların ve hukuk düzenlerinin "mutlak hakikat" olduğu iddia edilen modern Batı karşısında yok sayılmasına kapı aralamıştır. Akal'ın deyimiyle sömürgeci yok ediş böyle meşrulaştırılmıştır. Nitekim, Hobbes, Ötekiler'i bir olumsuzlama olan kurgusal tabii hâle yakıştıran ve Batı tarafından sivilleştirilmesi (ve aslında sömürgeleştirilmesi) gerekenler arasında gören (Akal, 2017: 61, Akal, 2019: 109) düşüncenin Batı toplumundaki bir temsilcisi olarak görülebilir.

Haneke Kurdun Günü filminde bir sıfır noktası (tabii hâl) ortaya koymakta ancak aslında bu hâl dolayımıyla Batı burjuva toplumunun kendisinin dışındaki hakikate (Öteki'ne) karşı bigâneliğine dikkat çekmektedir. Dünya genelinde insanların yaşadıkları şiddete ve adaletsizliklere karşı kayıtsızlıktan duyduğu rahatsızlığı filmlerine yansıtmaktadır. Yönetmen'e göre, Batı toplumu sözgelimi Ortadoğu hakikatinin en baskın parçası olan şiddete televizyon ekranında şöyle bir bakıp geçer. Haneke "Kurdun Günü" filminde, bir ailenin yaşadıkları olaylar üzerinden -belki Batı dünyası için kurgusal ve fakat dünyanın pek çok yerindeki savaş ve çatışma bölgelerinde tastamam yaşanan- şiddetin yani "tabiat hâli"nin bir gün Batı burjuva toplumunun başına gelirse neler olabileceği sorusunu sormakta, seyircinin Öteki ile empati kurmasını istemektedir.

KAYNAKÇA

AKAD. M, VURAL DİNÇKOL, B. (2009), *Genel Kamu Hukuku,* İstanbul: Der Yayınları.
AKAL, C.B. (2017), *Hukuk Nedir?,* Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
AKAL, C.B. (2019), *İktidarın Üç Yüzü,* Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

ARAL, İ. (2012), Kurdun Günü, https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/inci-aral/kurdun-gunu-309968 adresinden 30 Ekim 2021 tarihinde erişildi.

BAKIRCI. F. (2008), Hobbes'ta Sözleşmenin Kökeni Akıl mıdır?, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* 63(03), 1-48.

DİREN, F. (2017), Michael Haneke Sinemasının Auteur Kuram Çerçevesinde Analizi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

HOBBES, T. (2003), *On the Citizen,* Eds.: Richard Tuck, Michael Silverthorne, Cambridge: Cambridge University Press.

HOBBES, T. (2014), *Leviathan*, Çeviren: Semih Lim, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

KILIÇBAY, M.A. (2014), Önsöz, *Leviathan*, Çeviren: Semih Lim, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları içinde, ss. 9-13.

Michael Haneke: Sinemanın Gerçekleri ve Gerçekliğin Yalanları. (16.01.2018) https://filmloverss.com/michael-haneke-sinemanin-gercekleri-gercekligin-yalanlari/ adresinden 30 Ekim 2021 tarihinde erişildi.

SAYGILI. A. (2014), *Kutsallık ve Rasyonellik Sarkacında Devlet,* Ankara: İmaj Yayınları.

STRAUSS. L. (2013), Tabii Hak ve Tarih, Derleyen: Cemal Bâli Akal, *Devlet Kuramı,* ss. 269-320, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

ŞENEL. A. (2010), *Siyasal Düşünceler Tarihi,* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

ZABCI. F. (2015), Thomas Hobbes: Devlet ya da "Ölümlü Tanrı"ya Övgü, Editör: Mehmet Ali Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler,* ss. 427-456, İstanbul: İletişim Yayınları.

TÜRKİYE'DE MESAFELİ SÖZLEŞMELERDE TÜKETİCİNİN KORUNMASI

Alper Coşkun
Ticaret Bakanlığı, Ticaret Müfettişi
alp.coskun@ticaret.gov.tr, ORCID:0000-0003-4745-5160

Özet
Küreselleşme ile birlikte bilginin ve ticaretin önündeki engeller azalmıştır. Bu bağlamda internet teknolojilerinin hızlı gelişimi ve dünya çapında yaygınlaşması ile ön plana çıkan e-ticaret, hem işletmelere hem de tüketicilere sağladığı avantajlar sebebi ile tercih edilmektedir. Bilişim teknolojilerinde ortaya çıkan hızlı gelişim ile birlikte internet, neredeyse her evde kullanılmaya başlanmış, başta tüketiciler açısından günlük ekonomik faaliyetler internet üzerinden yürütülür hale gelmiştir. Bu durum, özellikle Covid 19 pandemi sürecinin de etkisiyle artan bir şekilde, tüketicilerin alışkanlıklarını ve alışveriş biçimlerini de değiştirmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, her geçen yıl toplam perakende ticaret içerisindeki işlem adedi ve payı yükselen e-ticaretin, tüketiciler açısından önemli etkilerinin de olabileceğini ortaya koymak, tüketicilerle yüz yüze gelmeden, mesafeli olarak gerçekleştirilen işlemlerde tüketicilerin yasal olarak korunması gerektiğine dair farkındalığı artırmaktır. Bu kapsamda Türkiye'de yapılan düzenlemelerin en önemlisi 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve bu Kanuna dayanılarak yayınlanan Mesafeli Sözleşmeler Yönetmeliği'dir. Bu bildiride 6502 sayılı Kanun ve Mesafeli Sözleşmeler Yönetmeliği'nde, mesafeli işlemlerde tüketicilere sözleşme öncesi ve sözleşme sürecinde sağlanan hukuki koruma incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Mesafeli sözleşme, ön bilgilendirme, cayma hakkı.

PROTECTION OF THE CONSUMER IN DISTANCE CONTRACTS

Abstract
With globalization, the barriers to information and trade have decreased. In this context, e-commerce, which stands out with the rapid development and worldwide spread of internet technologies, is preferred because of the advantages it provides to both businesses and consumers. With the rapid development in information technologies, the internet has started to be used in almost every home, and daily economic activities, especially for consumers, have become carried out over the internet. This situation is also changing the habits and shopping styles of consumers, especially with the effect of the Covid 19 pandemic process. The main purpose of this study is to reveal that e-commerce, which increases the number and share of transactions in total retail trade every year, can also have important effects on consumers, and to raise awareness of the need for legal protection of consumers in transactions carried out at a distance, without meeting with consumers. In this context, the most important of the regulations made in Turkey is the Law No. 6502 on the Protection of the Consumer and the Regulation on Distance Contracts published on the basis of this Law. In this report, the legal protection provided to consumers in distance transactions before and during the contract period in the Law No. 6502 and the Regulation on Distance Contracts will be examined.

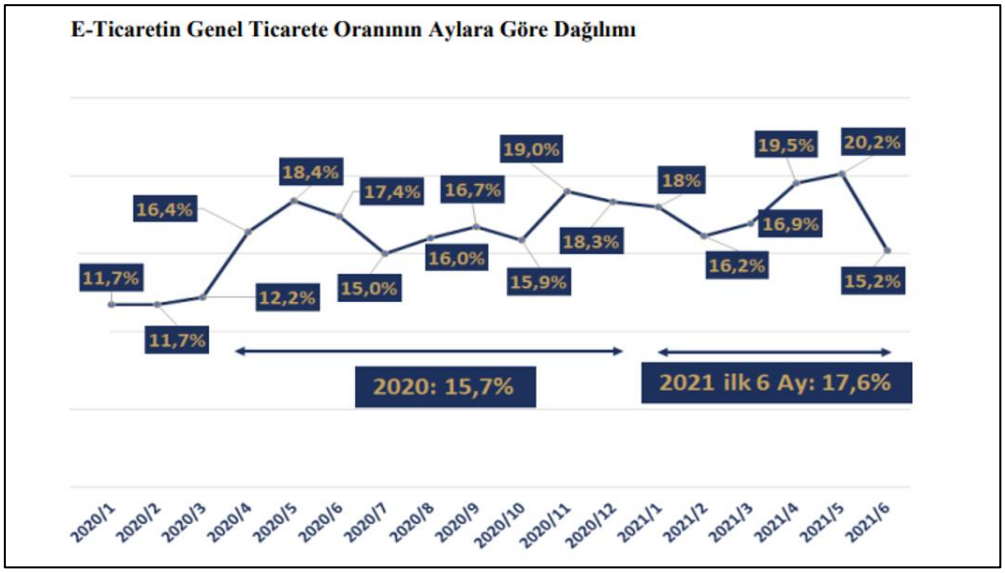
Keywords: Distance contract, pre-contact information, right of withdrawal.

1. GİRİŞ

İnsanoğlu, doğası gereği sürekli olarak bazı şeylere ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaçların giderilmesi noktasında tüketim olmazsa olmaz bir önem taşımaktadır. Bu noktada tüketim kavram olarak asgari düzeyde yaşamı devam ettirmek, bazen de sadece ihtiyaçları karşılamak amacıyla bazen de fayda amacını ön planda tutmak için gerçekleştirilebilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Şengün & Karahan, 2013, s. 14). Günümüzde pazarlamanın odak noktasında "tüketiciler" yer almaktadır. 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da tüketici; "Ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket eden gerçek veya tüzel kişi" olarak tanımlanmakla birlikte bu tanımlama her boyutuyla tüketici kavramını açıklayamamaktadır. Tüketici kavramını daha geniş bir düzlemde tanımlayacak olursak tüketici ihtiyaçları olan ve seçenekler arasında tercih yapabilen, iktisadi kaynakları mal ve hizmetleri satın almak için kullanan birey olarak tanımlanabilir (Bakırcı, 1999, s. 16).

Bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişim sonucunda bilgisayarların internet teknolojisine adapte edilmesiyle günümüzde internet kullanımı yaygınlaşmış, bu durumda aynı zamanda tüketicilerin davranışlarını, alışkanlıklarını ve alışveriş biçimlerini önemli derece de değişmesine neden olmuştur (Kayabaşı, 2010, s. 26). Günümüzde alışkın olduğumuz klasik satın alma anlayışındaki değişimler sonucu tüketicilerin herhangi bir mal veya hizmet satın alımında kullandığı araçlar da değişmiş, online alışveriş gibi yöntemler de alışveriş de yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Tüketiciler, zamandan tasarruf etmek ve daha pratik olması nedeniyle bir mağazayı fiziksel olarak ziyaret etmek yerine, internet üzerinden satın alma yolunu giderek daha çok tercih eder hale gelmektedirler (Dholakia & Uusitalo, 2002, s. 467). 2021 yılı ilk 6 ayı itibarıyla Türkiye'de e-ticaret hacmi bir önceki yılın aynı dönemine göre %75,6 oranında artarak 161 milyar TL olmuştur. Bu dönemde e-ticaretin genel ticarete oranı %17,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranın en yüksek olduğu ay %20,2 ile Mayıs ayı olmuştur (Ticaret Bakanlığı, 2021, s 1).

Şekil 1. E-Ticaretin Genel Ticarete Oranının Aylara Göre Dağılımı

1.2. Mesafeli Sözleşme

6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'undan yetki alarak 27.11.2014 tarihli ve 29188 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan ve 27.02.2015 hüküm ifade etmeye başlayan "Mesafeli Sözleşmeler Yönetmeliği"nde, "mesafeli sözleşmeler"; "Satıcı veya sağlayıcı ile tüketicinin eş zamanlı fiziksel varlığı olmaksızın, mal veya hizmetlerin uzaktan pazarlanmasına yönelik olarak oluşturulmuş bir sistem çerçevesinde, taraflar arasında sözleşmenin kurulduğu ana kadar ve kurulduğu anda dâhil olmak üzere uzaktan iletişim araçlarının kullanılması suretiyle kurulan sözleşmeler…" şeklinde tanımlanmıştır.

Yine aynı Yönetmelikte "uzaktan iletişim araçları"nın tanımı oldukça geniş tutularak; "Mektup, katalog, telefon, faks, radyo, televizyon, elektronik posta mesajı, kısa mesaj, internet gibi fiziksel olarak karşı karşıya gelinmeksizin sözleşme kurulmasına imkân veren her türlü araç veya ortamı" şeklinde açıklanmıştır.

Bu bağlamda herhangi bir mal veya hizmet satışının, mesafeli sözleşme olarak değerlendirilebilmesi için bazı şartların sağlanması gerekmektedir. Öncelikle satış sözleşmesinin taraflarından birisi 6502 sayılı Kanun'da ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket ettiği kabul edilen tüketici olmalıdır. Sözleşmenin diğer tarafını ise satıcı veya sağlayıcı oluşturmalıdır. Diğer yandan mesafeli sözleşmenin şekil şartlarının sağlanması gerekmektedir. Öncelikle tarafların sözleşmenin kurulduğu an dâhil olmak üzere fiziksel olarak karşı karşıya gelmemesi, taraflar arasındaki iletişim ve irade beyanlarının internet ortamı, telefon vb. uzaktan iletişim araçlarıyla sağlanması gerekmektedir.

1.2.1. Mesafeli Sözleşmelerde Ön Bilgilendirme

6502 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmeliklerde, mesafeli sözleşmelerde tüketicileri koruyan başlıca maddelere aşağıda yer verilmiştir. Mesafeli Sözleşmeler Yönetmeliği'nin "Ön Bilgilendirme" başlıklı 5'inci maddesinde tüketicilerin mesafeli sözleşmenin kurulmasından önce aşağıda belirtilen bilgilerin satıcı veya sağlayıcı tarafından kullanılan uzaktan iletişim aracına uygun olarak tüketicilere ulaştırılması gerektiği hüküm altına alınmıştır.

"a) Sözleşme konusu mal veya hizmetin temel nitelikleri,
b) Satıcı veya sağlayıcının adı veya unvanı, varsa MERSİS numarası,
c) Tüketicinin satıcı veya sağlayıcı ile hızlı bir şekilde irtibat kurmasına imkan veren, satıcı veya sağlayıcının açık adresi, telefon numarası ve benzeri iletişim bilgileri ile varsa satıcı veya sağlayıcının adına ya da hesabına hareket edenin kimliği ve adresi,
ç) Satıcı veya sağlayıcının tüketicinin şikayetlerini iletmesi için (c) bendinde belirtilenden farklı iletişim bilgileri var ise, bunlara ilişkin bilgi,
d) Mal veya hizmetin tüm vergiler dahil toplam fiyatı, niteliği itibariyle önceden hesaplanamıyorsa fiyatın hesaplanma usulü, varsa tüm nakliye, teslim ve benzeri ek masraflar ile bunların önceden hesaplanamaması halinde ek masrafların ödenebileceği bilgisi,
e) Sözleşmenin kurulması aşamasında uzaktan iletişim aracının kullanım bedelinin olağan ücret tarifesi üzerinden hesaplanamadığı durumlarda, tüketicilere yüklenen ilave maliyet,
f) Ödeme, teslimat, ifaya ilişkin bilgiler ile varsa bunlara ilişkin taahhütler ve satıcı veya sağlayıcının şikayetlere ilişkin çözüm yöntemleri,
g) Cayma hakkının olduğu durumlarda, bu hakkın kullanılma şartları, süresi, usulü ve satıcının iade için öngördüğü taşıyıcıya ilişkin bilgiler,
ğ) Cayma bildiriminin yapılacağı açık adres, faks numarası veya elektronik posta bilgileri,
h) 15 inci madde uyarınca cayma hakkının kullanılamadığı durumlarda, tüketicinin cayma hakkından faydalanamayacağına ya da hangi koşullarda cayma hakkını kaybedeceğine ilişkin bilgi,
ı) Satıcı veya sağlayıcının talebi üzerine, varsa tüketici tarafından ödenmesi veya sağlanması gereken depozitolar ya da diğer mali teminatlar ve bunlara ilişkin şartlar,
i) Varsa dijital içeriklerin işlevselliğini etkileyebilecek teknik koruma önlemleri,
j) Satıcı veya sağlayıcının bildiği ya da makul olarak bilmesinin beklendiği, dijital içeriğin hangi donanım ya da yazılımla birlikte çalışabileceğine ilişkin bilgi,
k) Tüketicilerin uyuşmazlık konusundaki başvurularını Tüketici Mahkemesine veya Tüketici Hakem Heyetine yapabileceklerine dair bilgi."

Ayrıca Mesafeli Sözleşmeler Yönetmeliğinin "Ön Bilgilerin Teyidi" başlıklı 7'nci maddesinde; satıcı veya sağlayıcının mesafeli sözleşmenin kurulmasından önce, tüketicinin ön bilgileri edindiğini kullanılan uzaktan iletişim aracına uygun olarak teyit etmesini sağlamak zorunda olduğu belirtilmiştir.

Mesafeli Sözleşmeler Yönetmeliği'nin 6'ncı maddesinin ikinci fıkrasında ise mesafeli sözleşmelerin internet ortamında kurulması halinde; satıcı veya sağlayıcıya ilave bir bilgilendirme yükümlülüğü getirilmiştir. Buna göre; mesafeli sözleşmenin internet yoluyla kurulması halinde, satıcı veya sağlayıcının, yapılan ön bilgilendirme hariç olmak üzere, ön bilgiler içinde yer alması zorunlu olan ve aşağıda sayılan bilgileri bir bütün olarak tüketicinin ödeme yükümlülüğü altına girmesinden hemen önce açık bir şekilde ayrıca göstermesi gerekmektedir.

"Sözleşme konusu mal veya hizmetin temel nitelikleri,
Mal veya hizmetin tüm vergiler dâhil toplam fiyatı, niteliği itibariyle önceden hesaplanamıyorsa fiyatın hesaplanma usulü, varsa tüm nakliye, teslim ve benzeri ek masraflar ile bunların önceden hesaplanamaması halinde ek masrafların ödenebileceği bilgisi,
Cayma hakkının olduğu durumlarda, bu hakkın kullanılma şartları, süresi, usulü ve satıcının iade için öngördüğü taşıyıcıya ilişkin bilgiler,
15 inci madde uyarınca cayma hakkının kullanılamadığı durumlarda, tüketicinin cayma hakkından faydalanamayacağına ya da hangi koşullarda cayma hakkını kaybedeceğine ilişkin bilgi."

1.2.2. Mesafeli Sözleşmelerde Cayma Hakkı

6502 sayılı Kanunun 48'inci maddesinin dördüncü fıkrasında tüketicilere herhangi bir gerekçe göstermeden ve cezai şart ödemeden mesafeli sözleşmeden cayma hakkı tanınmıştır. Cayma hakkının içeriği ve kullanıma ilişkin detaylar Yönetmelik ile düzenlenmiştir.

Yönetmeliğin 9'uncu maddesine göre; tüketiciler 14 gün içinde mesafeli sözleşmeden cayma hakkına sahiptir. Bu 14 günlük cayma hakkı süresi, hizmet ifasına ilişkin mesafeli sözleşmelerde, sözleşmenin kurulduğu gün, mal teslimine içeren mesafeli sözleşmelerde ise malın teslim alındığı gün başlamaktadır. Ayrıca tüketicinin sipariş tarihinden teslim tarihi arasındaki sürede de cayma hakkını kullanabileceği belirtilmiştir. Buna göre tüketicilerin sipariş konusu malı teslim almadan yaptıkları sipariş iptalleri de cayma hakkı kapsamına girmektedir. Cayma hakkının kullanım şeklini düzenleyen Yönetmeliğin 11'inci maddesinin birinci fıkrasına göre; cayma hakkı bildiriminin 14 günlük süre dolmadan, yazılı olarak veya kalıcı veri saklayıcısı ile satıcı veya sağlayıcıya yöneltilmesi yeterlidir.

Tüketicinin cayma hakkını kullanması durumunda Yönetmeliğin "Satıcı veya sağlayıcının yükümlülükleri" başlıklı 12'inci maddesinin birinci fıkrası uyarınca; satıcı veya sağlayıcı cayma bildiriminin kendisine ulaşmasından itibaren 14 gün içinde, varsa malın tüketiciye teslim masrafları dâhil olmak üzere tahsil edilen tüm ödemeleri iade etmekle yükümlüdür.

Yasal düzenlemeler tüketicileri korumak amacıyla hazırlansa da hayatın doğası gereği bazı tüketici sözleşmesi ve işlemlerinde cayma hakkının kullanımı kısıtlanmıştır. İlgili Yönetmeliğin "Cayma Hakkının İstisnaları" başlıklı 15'inci maddesi uyarınca;
"a) Fiyatı finansal piyasalardaki dalgalanmalara bağlı olarak değişen ve satıcı veya sağlayıcının kontrolünde olmayan mal veya hizmetlere ilişkin sözleşmeler.
b) Tüketicinin istekleri veya kişisel ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanan mallara ilişkin sözleşmeler.
c) Çabuk bozulabilen veya son kullanma tarihi geçebilecek malların teslimine ilişkin sözleşmeler.
ç) Tesliminden sonra ambalaj, bant, mühür, paket gibi koruyucu unsurları açılmış olan mallardan; iadesi sağlık ve hijyen açısından uygun olmayanların teslimine ilişkin sözleşmeler.
d) Tesliminden sonra başka ürünlerle karışan ve doğası gereği ayrıştırılması mümkün olmayan mallara ilişkin sözleşmeler.
e) Malın tesliminden sonra ambalaj, bant, mühür, paket gibi koruyucu unsurları açılmış olması halinde maddi ortamda sunulan kitap, dijital içerik ve bilgisayar sarf malzemelerine ilişkin sözleşmeler.
f) Abonelik sözleşmesi kapsamında sağlananlar dışında, gazete ve dergi gibi süreli yayınların teslimine ilişkin sözleşmeler.
g) Belirli bir tarihte veya dönemde yapılması gereken, konaklama, eşya taşıma, araba kiralama, yiyecek-içecek tedariki ve eğlence veya dinlenme amacıyla yapılan boş zamanın değerlendirilmesine ilişkin sözleşmeler.
ğ) Elektronik ortamda anında ifa edilen hizmetler veya tüketiciye anında teslim edilen gayrimaddi mallara ilişkin sözleşmeler.
h) Cayma hakkı süresi sona ermeden önce, tüketicinin onayı ile ifasına başlanan hizmetlere ilişkin sözleşmeler"
kapsamında cayma hakkının kullanılamayacağı hüküm altına alınmıştır.

1.2.3. Sözleşmenin İfası ve Teslimat

6502 sayılı Kanun'un 48'inci maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan "satıcı veya sağlayıcı, tüketicinin siparişinin kendisine ulaştığı andan itibaren taahhüt edilen süre içinde edimini yerine getirir. Mal satışlarında bu süre her hâlükârda otuz günü geçemez. Satıcı veya sağlayıcının bu süre içinde edimini yerine getirmemesi durumunda tüketici sözleşmeyi feshedebilir." şeklinde yer alan hüküm ile mesafeli sözleşmelerde azami teslim süresi otuz gün olarak belirlenmiştir.

2. SONUÇ

Elektronik ticaretin her geçen gün hayatımıza daha fazla yer kazanmasıyla birlikte tüketicilere neredeyse sınırsız ürün seçeneklerine ulaşma imkânına kavuşmuşlardır. Mesafeli sözleşmelerde tüketicilerin korunması adına cayma süresinde ürün gruplarına göre esneklik sağlanması ile lojistik sektörünün

gelişmesiyle azami teslim süresinin daha da kısaltılmasının tüketiciler açısından uygun olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Bakırcı, F. (1999). *Tüketici karar ve davranışlarını belirleyen faktörler ve iki grup ilde tüketim fonksiyonları ile mukayesesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.

Dholakia, R.R. ve Uusitalo, O. (2002). Switching to electronic stores: Consumer characteristics and the perception of shopping benefits. *International Journal of Retail & Distribution Management, 30*(10), ss. 459-470.

Kayabaşı, A. (2010). Elektronik (Online) alışverişte lojistik faaliyetlere yönelik müşteri şikayetlerinin analizi ve bir alan araştırması. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 2*(2), s. 21-42.

Şengün, H.İ. ve Karahan, M. (2013). Hedonik (hazcı) tüketim alışkanlıkları ve tüketicileri bu tür alışkanlıklara motive eden nedenler. *Dicle Üniversitesi İİBF Dergisi.2*(4), s. 13-26.

Ticaret Bakanlığı, 2021, 2021 Yılı İlk 6 Ay Verileri, Elektronik Ticaret Dairesi Başkanlığı: Ankara. https://www.eticaret.gov.tr/dnnqthgzvawtdxraybsaacxtymawm/content/FileManager/Dosyalar/E-TI%CC%87CARET%20B%C3%9CLTEN%C4%B0%202021%20%C4%B0lk%206%20ay.pdf adresinden erişildi.

6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (Kabul Tarihi: 07.11.2013)

Mesafeli Sözleşmeler Yönetmeliği (Kabul Tarihi: 27.11.2014)

İŞ İLİŞKİSİNDE EŞİT İŞLEM GÖRME VE FESİH HAKLARI: SANATÇILAR ÖZELİNDE BİR DEĞERLENDİRME[1]

Zeynep HOŞ
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi /Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
zeynephos@kmu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6793-3161

Özet
Sanatçıların iş ilişkileri, kendine özgü yapısı ve atipik yönleriyle diğer çalışma biçimlerinden büyük ölçüde farklı bir nitelik taşımaktadır. Sanatçıların iş ilişkilerinde iş mevzuatı hükümlerinden faydalanabilmeleri için bu yönlerin belirlenmesi, özgün düzenleme ve uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada iş ilişkisinde eşit işlem görme ve fesih hakları üzerinde genel hatları ile durulmuş, sonrasında konu sanatçılar bağlamında değerlendirilmiştir. Şüphesiz, iş ilişkisi kapsamında işçilerin sahip olduğu birçok haktan bahsetmek mümkündür. Ancak, bu çalışmada kategorik bir yaklaşımla eşit işlem görme ve fesih hakları mercek altına alınmıştır. Sanatçıların iş ilişkileri söz konusu haklar bağlamında ele alınarak, yaşadıkları sorunların tespiti ve bunların çözümüne ilişkin sürece katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanatçılar, sanatçıların iş ilişkisi, eşit işlem görme hakkı, fesih hakkı.

EQUAL TREATMENT AND TERMINATION RIGHTS IN THE WORK RELATIONSHIP: AN EVALUATION FOR ARTISTS

Abstract
The work relations of the artists, with their unique structure and atypical aspects, are largely different from other forms of work. In order for the artists to benefit from the provisions of the labor legislation in their business relations, these aspects should be determined and original regulations and practices should be put into practice. In this study, the rights of equal treatment and termination in the business relationship are emphasized in general terms, and then the subject is evaluated in the context of artists. Undoubtedly, it is possible to talk about many rights that workers have within the scope of the employment relationship. However, in this study, equal treatment and termination rights were examined with a categorical approach. It is aimed to contribute to the process of identifying the problems they experience and solving them by considering the business relations of the artists in the context of these rights.

Keywords: Artists, working relationship of artists, right to equal treatment, right of termination.

1. GİRİŞ

Sanat ve sanatçı kavarmlarına ilişkin olarak birçok yaklaşım ve tanımlamanın varlığı söz konusudur. Kavramlar birçok çalışmaya konu olmuşsa da, genel geçer nitelikte bir tanımlama ortaya konulması oldukça güçtür. Esasında bu durum, söz konusu kavramların özgün ve göreceli niteliklerinin de bir sonucudur. Sanatın genel olarak toplumsal olgulardan beslendiği ve onun bir parçası olduğunu söylemek mümkündür.

Tüm estetik sistemlerde olduğu gibi sanat da özel türden bir duygu, heyecanla ilgili kişisel, özel deneyimi çıkış noktası olarak almaktadır. Böyle bir duyguyu harekete geçiren nesneler ise sanat yapıtı olarak adlandırılmıştır (Büyükdüvenci, 2006: 47). Kimi zaman sanatın ne olduğu sorusunun yanıtı sanatçıda aranmış ve sanatçının kişisel yaşantısı, duyguları yapıtına yansıdığı ölçüde o sanat yapıtı başarılı kabul edilmiştir (Ötgün, 2008: 160). Gelişen teknoloji ile birlikte coğrafi kısıtlamaların azalması, fiziksel engellerin ortadan kalkması ve dijital teknolojilerin maliyetinin azalması gibi faktörler insanlığın yaşamında sanatsal ve kültürel anlamda bazı değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bu süreç yeni biçimsel sunumların oluşmasına ve yeni anlatım biçimlerinin doğmasına yol açmış, sanat ve sanat

[1]Bu çalışma, Prof. Dr. Nuray GÖKÇEK KARACA danışmanlığında yürütülen "İş ve Sosyal Güvenlik Mevzuatı Bakımından Sanatçı Hakları: Oyuncular Üzerine Bir Alan Araştırması" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

yapıtını üretme biçimlerinde de değişikliklere neden olmuştur (Özel Sağlamtimur, 2010: 214). Gelinen noktada sanatsal üretimin merkezinde yer alan sanatçıların sanatsal faaliyet ve yaratım süreçlerini gerçekleştirmeleri konusunda uygun olanak ve koşullara sahip olmaları önemli bir başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma biçimleri klasik bir çalışma ilişkisi ile mukayese edildiğinde oldukça farklı yönler taşıyan ve atipik bir nitellik sergileyen sanatçıların özel olarak konurunmaları gerektiği bir gerçekliktir. Bunun için ise, öncelikle iş ilişkilerinin niteliği ve konuya ilişkin bazı hakları bakımından durumlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, sanatçıların iş ilişkilerinde eşit işlem görme ve fesih hakları bakımından durumları ele alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmanın odağını, bir iş sözleşmesi ile işverene bağımlı olarak işgörme edimini yerine getiren sanatçı grubu oluşturmaktadır.

2. İŞVERENİN EŞİT İŞLEM BORCU

Eşitlik konusu yalnızca iş ilişkisi bağlamında iş mevzuatımızda karşımıza çıkan bir kavram olmayıp, genel anlamda birçok hukuksal ilişki ve düzenlemenin kapsamında yer almaktadır. Nitekim Anayasamızın onuncu maddesi üst norm niteliği ile diğer hukuksal düzenlemelerin de temelini oluşturmakta ve yön göstermektedir.

2.1. Genel Olarak

Eşitlik ilkesi, gerek iş ilişkilerinde gerekse diğer yaşam alanlarında varlığı gereken temel ilkelerden biridir. Eşitlik ilkesi, farklı boyutlarıyla birçok ulusal ve uluslararası düzenlemelerde yer almıştır. Ülkemizde anayasal düzeyde hükme bağlanan bu ilke; "*Ayrımcılık yasaklı eşitlik*, aynı durumda bulunan hak öznelerinin; haklı nedenler olmadıkça, özellikle ırk, cinsiyet, dil, din ve inanç, siyasal yada başka görüşler, yaş, engel, cinsel yönelim ve benzeri nedenlere dayalı ayrım gözetilmeksizin aynı kurallara bağlı olmasını ve yasaklama, kısıtlama, dışlama yada yeğleme gibi eylemlere başvurmaksızın, tüm insan haklarından eşitlik koşulları içinde devlet ve işverenlerce yararlandırılmalarının sağlanmasını amaçlayan üstün bir ilke, temel bir hak" olarak ayrımcılık yasağını da içerecek biçimde tanımlanmıştır (Gülmez, 2010: 221). Eşitlik ilkesinin ölçüleri ile kapsam ve sınırları yasalarda (özellikle Anayasa ve İş Kanununda) bir ölçüde ortaya konmuş olmasına karşın, her somut olayda eşitlik ilkesine ilişkin ölçüler yeniden araştırılıp, uygulanmaya çalışılmaktadır (Ulucan, 2013: 369). Eşitlik ilkesi, yalnızca Anayasa ve İş Kanunu'nda değil 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun gibi düzelemelerde de ifadesini bulmaktadır (Deveci, 2020: 16).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde; herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayrım gözetilmeksizin, bildirgede belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahip olduğu hükme bağlanmıştır. Bağımsız, vesayet altında ya da kendi kendini yönetemeyen ya da egemenliği başka yollardan sınırlanmış bir ülke olsun ya da olmasın, bir kişinin uyruğu olduğu ülke ya da memleketin siyasal, hukuksal ya da uluslararası statüsüne dayanarak hiçbir ayrım yapılamayacağı belirtilmiştir (m. 2). Bildirgede, ayrımcılığın kendisini hissettirdiği temel konulardan biri olan ücret hususunda ayrımcılık yapılamayacağı ayrıca hükme bağlanmıştır. Buna göre, herkesin, herhangi bir ayrım gözetilmeksizin, eşit iş için eşit ücrete hakkı vardır (m. 23/II). Ayrıca, ILO'nun konuya ilişkin olarak, ülkemizin de onayladığı 100 sayılı Eşit Ücret Sözleşmesi ve 111 sayılı Ayrımcılık Sözleşmesi bulunmaktadır. Eşit Ücret Sözleşmesinde; taraf devletler için ücret sınırlarının tespiti konusunda, eşit değerde iş için erkek ve kadın işçiler arasında ücret eşitliği prensibini teşvik ve temin edilmesi öngörülmüştür (m.2). 111 sayılı Ayrımcılık Sözleşmesi kapsamında da, sözleşmeye taraf ülkelere, ulusal şartlara uygun yöntemlerle, iş veya meslek edinmede ve edinilen iş veya meslekte tabi olunacak işlemlerde eşitliği geliştirmeyi hedefleyen bir politika takip etme yükümlülüğü yüklenmiştir (m. 2).

Ülkemizde eşitlik ilkesi, anayasal düzeyde teminat altına alınmıştır. Anayasa'nın 10. maddesine göre; herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. İşverenin eşit işlem borcu ise, iş ilişkisi kapsamındaki temel borçlarından birini oluşturmaktadır. Bu borcun kapsamı 4857 sayılı İş Kanunu'nda ortaya konulmuştur. Bu düzenleme, Anayasa'nın 10. maddesinde ifadesini bulan eşitlik ilkesinin iş ilişkileri bakımından bir yansıması olarak görülebilir. Bu bağlamda sanatçı, işveren ile olan iş ilişkisinde aşağıdaki esaslar kapsamında eşit işlem görme hakkına sahiptir. Buna göre;

- İşveren iş ilişkisinde dil, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasal düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayrım yapamaz.
- İşveren, esaslı nedenler olmadıkça tam süreli çalışan işçi karşısında kısmi süreli çalışan işçiye, belirsiz süreli çalışan işçi karşısında belirli süreli çalışan işçiye farklı işlem yapamaz.
- İşveren, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye, iş sözleşmesinin yapılmasında, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapamaz.
- Aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret kararlaştırılamaz.
- İşçinin cinsiyeti nedeniyle özel koruyucu hükümlerin uygulanması, daha düşük bir ücretin uygulanmasını haklı kılmaz.

İş ilişkisinde veya sona ermesinde bu esaslara aykırı davranılması halinde işçi, dört aya kadar ücreti tutarında uygun bir tazminat ve yoksun bırakıldığı haklarını da talep edebilecektir. Ayrıca kanunda sendikal nedenlerle ayrımcılığa maruz kalınması halinde, 6356 sayıl Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi hükümleri saklı tutulmuştur. 6356 sayılı Kanun'daki düzenlemeye göre; işçilerin işe alınmaları, çalışma şartları veya çalıştırmaya son verilmesi belli bir sendikaya girmeleri veya girmemeleri, belli bir sendikadaki üyeliklerini sürdürmeleri veya üyelikten çekilmeleri ya da herhangi bir sendikaya üye olup olmamaları şartına bağlı tutulamaz. İşveren, bir sendikaya üye olan işçilerle üye olmayan işçiler veya farklı sendikalara üye olan işçiler arasında, herhangi bir ayrım yapamaz. İşçiler, iş saatleri dışında veya işverenin izni ile iş saatleri içinde işçi kuruluşlarının faaliyetlerine katılmaları veya sendikal faaliyette bulunmaları sebebiyle işten çıkarılamaz ya da farklı işleme tabi tutulamazlar. İşverenin, öngörülen bu güvencelere aykırı hareket etmesi halinde işçi, bir yıllık ücret tutarından az olmamak üzere sendikal tazminat talebinde bulunabilecektir (m. 25).

İşçi, işverenin eşit işlem borcu kapsamında yukarıda ortaya konulan esaslara aykırı aykırı davrandığını düşünüyorsa, bunu ispat etmesi gerekecektir. Ancak, kanun ispat konusunda işçiye bir kolaylık tanımıştır. Buna göre, işçi bir ihlalin varlığı ihtimalini güçlü biçimde gösteren bir durumu ortaya koyduğunda, işveren böyle bir ihlalin mevcut olmadığını ispat etmekle yükümlü tutulmuştur (m. 5/VII). Bu noktada, işinin ispat sorumluluğu konusunda mutlak bir ispat öngörülmemiş ve ihlalin varlığı ihtimalini güçlü biçimde gösteren bir durumu ortaya koyması yeterli görülmüştür.

2.2. Sanatçıların İş İlişkisinde Eşit İşlem Görme Hakları

Bir sanatçı, iş ilişkisinde eşit işlem görme hakkı kapsamında öngörülmüş olan güvencelere aykırı bir durumla karşılaştığında, üzerinde durulan yasal korumalardan faydalanabilecektir. Ancak daha önce de değinildiği üzere, sanatsal faaliyetlerde sanatçının kişisel yetenek ve özelliklerinin oldukça ön planda olması ve önem arzetmesi, sahne sanatları bakımından "sahne ışığı", "sahneye yakışma" gibi sanatsal alana özgü kavramların söz konusu olması, izleyici ya da dinleyici ile iyi bir bağın kurulabilmesi gibi faktörler, çoğu zaman aynı akademik eğitim ve birikime sahip sanatçılar bakımından farklı çalışma koşullarının ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Kimi zaman da, toplumsal bazı algılar belli sanat dallarını kadın ya da erkeklere özgüleyerek, bu alanlarda faaliyet gösterme konusunda bireylerde bazı ön yargıların oluşmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, mesleğin seçimi noktasında bu algılar yönlendirici rol üstlenerek, örtülü bir ayrımcılık durumu yaratmaktadır. Heykel sanatının daha ziyade erkeklerin, bale sanatının ise daha ziyade kadınların uğraştığı bir alan olarak görülmesi, bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Sanatsal alandaki çalışma ilişkileri konusunda, ayrımcılığın en yaygın biçimlerinden biri olan cinsiyet temelli bir ayrımcılık olup olmadığı konusu, son dönemde medyaya yansıyan çeşitli haberlerle tartışılır hale gelmiştir. Bu tartışmalar, özellikle Hollywood'daki oyuncu ücretleri arasında cinsiyet temelli eşitsizlikler yaşandığına ilişkin ortaya konulan iddialarla başlamıştır. Jennifer Lawrence ve Natalie Portman gibi ünlü oyuncular, filmlerinde benzer performanslar sergiledikleri erkek oyunculara göre çok daha düşük ücret aldıklarını belirterek durumu protesto etmişlerdir. Portman, 2011 yapımı "No Strings Attached" filmindeki başrol arkadaşı Aston Kutcher'ın kendisinden üç kat daha fazla ücret aldığını belirtmiştir. Çalışma yaşamında kadınların erkeklerin kazandığı her bir dolar karşılığında seksen sent elde ettiğini, Hollywood'da ise kendilerinin erkeklerin kazandığı her bir dolar karşılığında otuz sent aldıklarını ifade eden Portman, sektördeki cinsiyet temelli ücret eşitsizliğinin diğer sektörlere göre daha

derin olduğunu ortaya koymuştur[2]. Diğer yandan, Hollywood'da yaşanan cinsel taciz olaylarına karşı, Amerika Birleşik Devletleri'nde sinema sektöründe faaliyet gösteren üç yüzden fazla kadın oyuncu, yazar ve yönetmen, bu olaylara karşı başlattıkları kampanya çerçevesinde "Time's Up" isimli bir inisiyatif oluşturmuşlardır. Hareket, eşitsizlik temasını da içine alacak şekilde, internet sitesinde temel sloganını; "İşyerinde cinsel istismar, taciz ve eşitsizlik konusunda süre doldu. Şimdi, bununla ilgili bir şeyler yapma zamanı" şeklinde ortaya koymuştur. Yetmiş beşinci Altın Küre Ödül Töreni'nde de, konuya ilişkin bir duyarlılık göstergesi olarak, nerdeyse bütün konuklar siyah kıyafetler giyerek katılmış ve tören bu yönüyle medyada ses getirmiştir[3].

Yaşanan bu gelişmeler, gerek sektörde yaşanan eşitsizliklerin gün yüzüne çıkması, gerek diğer sanat dalları ve diğer ülke sanatçılarına bu nitelikteki sorunlarını dile getirip tartışabilme cesareti vermesi, ve gerekse sanatçılar arası dayanışmanın arttırılması bakımından umut vericidir.

3. FESİH HAKKI

Hukukumuzda iş sözleşmesini fesih hakkı gerek işçi, gerekse işverene tanınmış bir haktır. Fesih hakkı feshe ilişkin sebeplerin ortaya çıkmasıyla birlikte, belirli bir süre zarfında kullanmayı gerekli kılmaktadır. Bu hak Kanun tarafından düzenlenmiş bağlı bir süre içinde ya da belirli bir süre konulmamışsa feshe ilişkin şartlar çerçevesinde hakkaniyet koşulları gereği uygun bir süre içinde kullanılmalıdır (Yiğit, 2019: 750). 4857 sayılı İş Kanunu'nun 25. maddesinde işverene haklı nedenle iş sözleşmesini feshetme imkânı veren nedenler belirli ekleme ve düzeltmelerle 1475 sayılı mülga İş Kanunu'nun 17. maddesi paralelinde düzenlenmiştir.

Sanatçılar, iş ilişkileri kapsamında iş sözleşmesi yapma haklarının yanında, bu ilişkiyi fesih yoluyla sonlandırma hakkına da sahiplerdir. İş sözleşmesini fesih hakkına ilişkin ayrıntılar 4857 sayılı İş Kanunu'nda düzenlenmiştir. Sanatçı ile işveren arasındaki iş sözleşmesi türüne ve iş ilişkisinin sonlanma nedenine bağlı olarak, farklı fesih biçimleri söz konusu olabilecektir. İş sözleşmesinin feshi, süreli fesih ve haklı nedenle derhal fesih olmak üzere iki ayrı fesih biçimini kapsamaktadır. Fesih bozucu yenilik doğuran bir hak niteliğindedir. Tek taraflı bir irade beyanıyla karşı tarafın kabulüne gerek olmaksızın iş sözleşmesini derhal veya bir bildirim süresinin sonunda geleceğe yönelik olarak sona erdirmektedir (Süzek, 2017: 555).

4857 sayılı İş Kanunu'nun "Süreli fesih" başlıklı 17. maddesine göre; belirsiz süreli iş sözleşmelerinin feshinden önce durumun diğer tarafa bildirilmesi gerekmektedir. Söz konusu bildirimin yapılmasıyla iş ilişkisi hemen sona ermemekte ve Kanunda iş sözleşmelerinin süresine göre belirlenmiş zaman dilimleri kadar daha devam etmektedir. Buna göre iş sözleşmeleri;

- İşi altı aydan az sürmüş olan işçi için, bildirimin diğer tarafa yapılmasından başlayarak iki hafta sonra,
- İşi altı aydan bir buçuk yıla kadar sürmüş olan işçi için, bildirimin diğer tarafa yapılmasından başlayarak dört hafta sonra,
- İşi bir buçuk yıldan üç yıla kadar sürmüş olan işçi için, bildirimin diğer tarafa yapılmasından başlayarak altı hafta sonra,
- İşi üç yıldan fazla sürmüş işçi için, bildirim yapılmasından başlayarak sekiz hafta sonra, feshedilmiş sayılacaktır.

Bildirim süresi olarak adlandırılan bu süreler zarfında iş sözleşmesi tüm hak ve borçlarıyla devam etmekte, sürenin dolmasıyla iş sözleşmesi sonlanmaktadır. Hükümde belirtildiği üzere; bu fesih yolu belirsiz süreli sözleşmeler için öngörülmüş olup, sanatçının süreli fesih yoluyla iş sözleşmesini feshedebilmesi için, iş ilişkisinin belirsiz süreli bir iş sözleşmesine dayanması gerekmektedir. Sanatçı, söz konusu bildirim sürelerine uymaz ise, bu sürelere ilişkin ücret tutarına karşılık gelen ihbar tazminatını işverene ödemek zorunda kalacaktır (m. 17/IV).

[2]http://www.gazetepress.com/2017/01/12/natalie-portman-holywooddaki-adaletsizlikten-sikayetci/
[3]https://www.evrensel.net/haber/342773/altin-kure-odul-toreninde-siyah-protesto-sure-doldu

Haklı nedenle derhal fesih yoluna başvurulmasına ilişkin nedenler ise, Kanunda üç başlık halinde, işçi ve işverenler için ayrı maddelerde ele alınmıştır. Bu fesih yoluna başvurmak isteyen sanatçının iş sözleşmesi belirli ya da belirsiz süreli olabilir. Bu noktada Kanunda bir ayrıma gidilmemiştir. Kanunun ilgili maddesindeki; "Süresi belirli olsun veya olmasın…" ifadesi ile bu sonuca varılmaktadır. Haklı nedenle derhal fesih yolunu işletecek sanatçının; sağlık nedenleri, ahlak ve iyi niyete uymayan haller ve benzerleri ile zorlayıcı nedenler olarak sınıflanmış başlıklar kapsamında ortaya konulan nedenlerden birine dayanması gerekmektedir[4]. Bu nedenlere dayanılarak yapılacak fesihte, fesih bildiriminden itibaren, süreli fesihte olduğu gibi belirli bir sürenin geçmesine gerek olmaksızın iş sözleşmesi derhal sona erecektir. Ancak Kanunda derhal fesih hakkını kullanılmasına ilişkin hak düşürücü süreler öngörülmüştür. Buna göre; ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan hallere dayanarak işçi veya işveren için tanınmış olan sözleşmeyi fesih yetkisi, işverenin bu çeşit davranışlarda bulunduğunu öğrendiği günden başlayarak altı iş günü ve fiilin gerçekleşmesinden itibaren bir yıl geçtikten sonra kullanılamayacaktır. Bu haller sebebiyle işçi yahut işverenden iş sözleşmesinin öngörülen süre içinde fesheden tarafın tazminat hakkı da saklı tutulmuştur (m. 26). Bu bağlamda Kanunun 24. maddesindeki sebeplerle iş sözleşmesini fesheden sanatçı, bir yıllık çalışma süresinin bulunması şartıyla kıdem tazminatına hak kazanacaktır. Bu çerçevede, bir iş sözleşmesi ile istihdam edilen sanatçı iş sözleşmesini Kanunda öngörülen koşullar kapsamında, bildirimli fesih ya da haklı nedenle derhal fesih yoluna giderek sonlandırabilecektir.

Sanatçıların fesih hakkının, iş sözleşmesi yapma haklarından bağımsız biçimde düşünülmesi mümkün değildir. Nitekim, fesih türü ve feshe bağlı sonuçlar bakımından iş sözleşmesinin türü ve sona erme biçimi belirleyici olmaktadır. Ancak, yukarıda üzerinde durulduğu gibi, çoğu zaman sanatçı ile işveren arasında bir iş sözleşmesinin varlığından söz etmek dahi güçtür. İş ilişkisinin sonlanması noktasında belli tazminat haklarının elde edilmesi bakımından yargıya intikal eden olaylarda ise, iş sözleşmesinin varlığını kabul etmek için aranan bağımlılık unsurunun olup olmadığı hususu, yargı merciinin yorumu çerçevesinde şekillenmektedir. Bu süreçte, sanatçı ile işveren arasındaki akdi ilişkinin çoğu zaman istisna akdi kapsamında ele alındığı görülmektedir. Sanatçının iş mevzuatı bakımından klasik anlamda "işçi" olarak algılanmaması, feshe bağlı hakların elde edilebilmesini de güçleştirmektedir. Ancak, bazı durumlarda yargı mercileri tarafından verilen kararlar, bu konuya ilişkin emsal teşkil edecek nitelikte de olabilmektedir. Bu duruma örnek olarak; bir oyuncunun iş sözleşmesine ilişkin fesih hakkını kullanması dolayısıyla yaşadığı hukuksal süreç ele alınabilir. Bir televizyon dizisinde rol alan, oyuncu G.E. 22.06.2009 tarihinde yapımcı ile bir iş sözleşmesi imzalamıştır. İşin devamına karar verilmesi üzerine, bu sözleşme 16.08.2010 tarihinde yenilenmek istenmiştir. Fakat, bu aşamada G.E., sözleşmenin

[4] "…Sağlık sebepleri:
a) İş sözleşmesinin konusu olan işin yapılması işin niteliğinden doğan bir sebeple işçinin sağlığı veya yaşayışı için tehlikeli olursa.
b) İşçinin sürekli olarak yakından ve doğrudan buluşup görüştüğü işveren yahut başka bir işçi bulaşıcı veya işçinin işi ile bağdaşmayan bir hastalığa tutulursa.
II. Ahlak ve iyiniyet kurallarına uymayan haller ve benzerleri:
a) İşveren iş sözleşmesi yapıldığı sırada bu sözleşmenin esaslı noktalarından biri hakkında yanlış vasıflar veya şartlar göstermek yahut gerçeğe uygun olmayan bilgiler vermek veya sözler söylemek suretiyle işçiyi yanıltırsa.
b) İşveren işçinin veya ailesi üyelerinden birinin şeref ve namusuna dokunacak şekilde sözler söyler, davranışlarda bulunursa veya işçiye cinsel tacizde bulunursa.
c) İşveren işçiye veya ailesi üyelerinden birine karşı sataşmada bulunur veya gözdağı verirse, yahut işçiyi veya ailesi üyelerinden birini kanuna karşı davranışa özendirir, kışkırtır, sürükler, yahut işçiye ve ailesi üyelerinden birine karşı hapsi gerektiren bir suç işlerse yahut işçi hakkında şeref ve haysiyet kırıcı asılsız ağır isnad veya ithamlarda bulunursa.
d) İşçinin diğer bir işçi veya üçüncü kişiler tarafından işyerinde cinsel tacize uğraması ve bu durumu işverene bildirmesine rağmen gerekli önlemler alınmazsa.
e) İşveren tarafından işçinin ücreti kanun hükümleri veya sözleşme şartlarına uygun olarak hesap edilmez veya ödenmezse,
f) Ücretin parça başına veya iş tutarı üzerinden ödenmesi kararlaştırılıp da işveren tarafından işçiye yapabileceği sayı ve tutardan az iş verildiği hallerde, aradaki ücret farkı zaman esasına göre ödenerek işçinin eksik aldığı ücret karşılanmazsa, yahut çalışma şartları uygulanmazsa.
III. Zorlayıcı sebepler:
İşçinin çalıştığı işyerinde bir haftadan fazla süre ile işin durmasını gerektirecek zorlayıcı sebepler ortaya çıkarsa (m.24)." http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030610.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030610.htm
Benzer biçimde Kanunu'nun 25. maddesinde işverene haklı nedenle iş sözleşmesini feshetme hakkı veren sebepler belirli ekleme ve düzeltmelerle 1475 sayılı mülga İş Kanunu'nun 17. maddesi paralelinde düzenlenerek ortaya konulmuştur (Ergin, 2017: 55).

içeriğine vakıf olmadan son sayfasına imza atmış ve bu şekilde ikinci sözleşme akdedilmiştir. İlerleyen süreçte günlük çalışma süresinin on dört ile on altı saate kadar uzaması, sağlıksız çalışma koşulları ve düşük ücret düzeyi gibi nedenlerle iş ilişkisi ile ilgili çözüm arayışı bağlamında G.E. , Oyuncular Sendikası hukuk birimine başvurmuştur. Sanatçı, yapımcı ile arasındaki sözleşme süresinin beş yıl olduğunu ancak bu başvuru sürecinde öğrenebilmiştir. Sendika tarafından yapımcı şirkete çalışma koşullarının düzeltilmesi yönünde bir ihtar çekilmiş, ancak şirketten bu talebe olumlu yönde bir dönüş gerçekleşmemiştir. Bunun üzerine sözleşmenin *haklı* nedenle feshi yoluna gidilmiştir. Bu fesih üzerine yapımcı şirket, sözleşmede yer verilen 100.000 USD tutarındaki ceza-i şartın ifası talebini içeren bir dava açmıştır. İstanbul Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi'nde görülen davada ceza-i şartın ifası talebi reddedilmiştir. Mahkemenin ret kararına ilişkin gerekçe önem arzetmektedir. Kararda, feshe konu sözleşmenin *çalışma özgürlüğü, dinlenme hakkı* ile *sözleşme serbestisini* kısıtlayıcı nitelikte olduğu ve İş Kanunu ile teminat altına alınan çalışma koşullarına ilişkin hakların yapımcıdan talep edilebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca kararda, sözleşmenin serbest irade altında imzalanmış olması halinde, davalı G.E.'nin sözleşmedeki ağır taahhütleri üstlenmeyeceğinin açık olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda bir tarafa aşırı edimler yükleyen sözleşme maddeleri geçerli kabul edilmeyerek, yapımcı şirketin ceza-i şartın ifasına yönelik talebi reddedilmiştir[5]. Karar, benzer durumda olan sanatçılar bakımından da önem taşımaktadır. Nitekim çoğu sanatçı, yapımcılara karşı pazarlık şansının olmaması ve bir iş fırsatının kaçırılmaması kaygısıyla sözleşme içeriğine çok da vakıf olmadan bu nitelikteki sözleşmeleri imzalayabilmektedir.

4. SONUÇ

Sanatçıların iş ilişkilerinde iş mevzuatının koruyucu hükümlerinden faydalanabilmeleri oldukça önemlidir. Nitekim, çalışma ve bu bağlamda yaşam koşulları bakımından korunamayan bir sanatçıdan sanatsal üretim sürecini etkin ve verimli biçimde gerçekleştirmesinin beklenmesi oldukça güçtür. Çalışmada üzerinde durulduğu gibi, sanatçıların iş ilişkisi bazı yönleri ile klasik bir iş ilşkisine benzer yönler taşısa da çoğu yönü bakımından farklılaşmakta ve farklılaştığı noktalarda iş mevzuatı tanım ve kalıplarının dışına çıkmaktadır. İş sözleşmelerinin işverene bağımlı olarak işgörme ve onun talimat/emirlerine bağlılık unsuru sanatçıların iş ilşkisi bakımından uygulanma güçlüğü doğurmaktadır. Sanatçıların gerek sendikalaşma gerekse toplu iiş sözleşmesi hakları bakımından toplu iş hukukuna ilşkin durumlarının zayıf olması, özellikle bazı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi konuya ilişkin ülkemizde yerleşik çözüm odaklı ve uygulamaların bulunmaması, sanatsal çalışma ve faaliyetelrin oldukça farklı ve kendine özgü sorunları barındıran dallardan oluşması konuya ilişkin çözüm sürecini güçleştirmektedir. Ancak son yıllarda sanatçı örgütlenmeleri ve hak arayışı söylemlerinin yükselişe geçmesi, alana ilişkin sorunların mercek altına alınmasına da katkı sunmuştur. Sanatçıların iş ilişkilerinde karşılaştıkları sorunların çözümü konusunda, sanatın evrenesel boyutu ve değeri düşünüldüğünde, gerek bireylerin gerekse kamu otoritelerinin duyarlı olması, sosyal, idari ve hukuki boyutuyla konuya ilişkin özel çalışma ve düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

BÜYÜKDÜVENCI, S. (2006), Sanat ve Değer, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 47-50.

GÜLMEZ, M. (2010), İnsan Haklarında Ayrımcılık Yasaklı Eşitlik İlkesi, Çalışma ve Toplum, 2010(2), 217-265.

DEVECİ, Z. S. (2020), İş Hukukunda İşverenin Eşit Davranma Borcu Ve Özellikle İş Sözleşmesinin Feshi Açisindan Önemi*, İzmir Barosu Dergisi*, (15), 15-63.

ERGİN, H. (2017), İşçinin Tedavisi Olanaksız Hastalığı Nedeniyle İşverenin Derhal Fesih Hakkı, *Sicil*, (38), 54-64. https://www.mess.org.tr/media/files/6790_9EDHGYY9CCsicil_38.pdf#page=54 adresinden alındı.

ÖTGÜN, C. (2008), Sanat Yapıtına Yaklaşım Biçimleri, *Sanat ve Tasarım Dergisi, 159-178.* https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/192611 adresinden alındı.

ÖZEL SAĞLAMTİMUR, Z. (2010), Dijital Sanat, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 213-238.

SÜZEK, S. (2017). *İş Hukuku,* 13. Baskı, İstanbul: BetaYayıncılık.

ULUCAN, D. (2013), Eşitlik İlkesi ve Pozitif Ayrimcilik**,** Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 15(Özel Sayı), 369-383.

[5]http://www.oyuncularsendikasi.org/en/ana-haber/oyuncu-sozlesmelerinde-kritik-karar/

YİĞİT, Y. (2019), 4857 Sayılı İş Kanunu Kapsamında İş Sözleşmesini Fesih Hakkını Kullanma Süresi, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27(3), 749-784. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/897716 adresinden alındı.
http://www.gazetepress.com/2017/01/12/natalie-portman-holywooddaki-adaletsizlikten-sikayetci/
https://www.evrensel.net/haber/342773/altin-kure-odul-toreninde-siyah-protesto-sure-doldu
http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030610.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030610.htm
http://www.oyuncularsendikasi.org/en/ana-haber/oyuncu-sozlesmelerinde-kritik-karar/

KIDEM TAZMİNATINA ESAS ÜCRETİN BELİRLENMESİ

Zeynep HOŞ
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi /Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
zeynephos@kmu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6793-3161

Özet
Kıdem tazminatı uygulaması işçi-işveren ilişkisinin önemli başlıklarından birini oluşturmaktadır. Nitekim, işçi bakımından önemli bir kazanım niteliği taşımakta ve çalışma ilişkisinde çoğu zaman uyuşmazlıkların da kaynağı haline gelebilmektedir. Kıdem tazminatı ödemesi, işveren tarafından işini kaybeden ya da işten ayrılan işçiye belli koşulları sağlaması halinde hizmet süresi ve kazancı ile paralel şekilde toptan şekilde yapılmaktadır. Bu yönüyle kıdem tazminatı, işçinin işini kaybetmesine karşı tazminat sağlarken uzun dönemli çalışma ilişkisini de teşvik edici bir nitelik taşımaktadır. Kıdem tazminatı ödemesi genel olarak, mevzuat ya da toplu sözleşmeler yoluyla sağlanabilmektedir. 4857 sayılı İş Kanunu, kıdem tazminatı için bir kıdem tazminatı fonu kurulmasını öngörmüştür. Ancak, kıdem tazminatı fonuna ilişkin düzenlemenin yürürlüğe gireceği tarihe kadar işçilerin kıdemleri bakımından, 1475 sayılı mülga İş Kanunu'nun 14. maddesi kapsamında kıdem tazminatı hakları saklı tutulmuştur. Ülkemizde kıdem tazminatına ilişkin tartışmalar geçmişten günümüze devam etmekte, özellikle konuyla ilgili fon uygulamasına geçilmesi işçi ve işveren taraflarınca çeşitli yönleriyle değerlendirilmektedir. Kıdem tazminatının hesaplanmasına esas alınacak ücretin hukuksal anlamda doğru şekilde belirlenmesi, işçinin hak kazanacağı kıdem tazminatı miktarı bakımından doğrudan belirleyicidir. Bu çalışmada, işçiler bakımından önemli bir alacak kalemi olan kıdem tazminatının kapsam ve koşulları üzerinde durulmuş, tazminata esas ücretin belirlenmesine ilişkin esaslar irdelenmiştir. Bu yolla teori ve uygulama boyutuyla konuya ilişkin literatüre katkı sunulması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Kıdem tazminatı, kıdem tazminatına esas ücret, işçi, işçilik alacağı.

DETERMINATION OF THE WAGE BASIS FOR SEVERANCE PAY

Abstract
The application of severance pay constitutes one of the important headings of the employee-employer relationship. As a matter of fact, it is an important gain for the worker and can often become the source of disputes in the working relationship. Severance pay is paid by the employer to the employee who loses his job or quits his job, if certain conditions are met, in parallel with the period of service and his earnings. In this respect, severance pay provides compensation against the loss of the worker's job, while encouraging the long-term working relationship. Severance pay can generally be provided through legislation or collective agreements. Labor Law No. 4857 stipulated the establishment of a severance pay fund for severance pay. However, it has reserved its rights to severance pay within the scope of Article 14 of the abolished Labor Law No. Discussions on severance pay in our country have been going on from past to present, especially the transition to the fund application on the subject is evaluated from various aspects by the workers and employers. The legally correct determination of the wage to be taken as the basis for the calculation of the severance pay is directly determinative in terms of the amount of severance pay to which the worker will be entitled. In this study, the scope and conditions of severance pay, which is an important receivable item for workers, are emphasized, and the principles regarding the determination of the wage basis for compensation are emphasized. In this way, it is aimed to contribute to the literature on the subject with the dimension of theory and practice.

Keywords: Severance pay, wage basis for severance pay, worker, labor receivable.

1. GİRİŞ

İnsanlar çalışma yaşamında iş kazası, meslek hastalığı, yıpranma ve işsizlik gibi bazı risklere maruz kalmaktadırlar. İşçinin karşılaştığı ya da karşılaşacağı çoğu risk faktörü kanun koyucu tarafından güvence altına alınmış ve işçinin çalıştığı işte yıpranması hususu da göz önünde bulundurulmuştur. Bir işçi, işverenin emir ve talimatları altında yıllarca çalışarak mesai harcamakta, emeğini işverenin hizmetine sunmakta ve süreç içinde yıllar geçtikçe yıpranmaktadır. Kanun koyucu "yıpranma" olarak

tarif edilebilecek bu risk faktörünü "kıdem tazminatı" adıyla güvence altına almıştır (Bitirmiş ve Yılmaz, 2021: 273). Kıdem tazminatı çalışanlar için bir gelir, işletme için ise bir gider ya da maliyet unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıdem tazminatı, iş sözleşmesinin sona ermesine bağlı olarak ödenmekte, kapsamı ve ödeme şartları iş mevzuatımız çerçevesinde şekillenmektedir. 4857 sayılı İş Kanunu'nda kıdem tazminatına ilişkin yeni bir düzenleme getirilmemiş olup 1475 sayılı önceki İş Kanunu'nun konuya ilişkin 14. maddesinin yürürlüğü muhafaza edilmiştir. Bu çalışmada öncelikle kıdem tazminatının tanımı ve tazminata hak kazanma koşulları üzerinde genel olarak durulmuş, sonrasında kıdem tazminatına esas ücret konusu ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

2. KIDEM TAZMİNATININ TANIMI, KAPSAMI VE TAZMİNATA HAK KAZANMA KOŞULLARI

Kıdem tazminatı konusunda genel bir çerçeve çizilmesi bakımından konu aşağıdaki şekilde tanımı, kapsamı ve hak kazanma koşulları bağlamında ele alınmıştır.

2.1. Tanımı

Kıdem tazminatı; kanuni olarak öngörülmüş olan fesih hallerinde en az bir yıllık kıdeme sahip olan işçiye ya da işçinin ölümü halinde hak sahiplerine işveren tarafından kanun gereği ödenen ve miktarı işçinin kıdemine ile son brüt kazancına göre belirlenen bir miktar paradır (Limon, 2015:148). Mevzuatımızda kıdem tazminatı ile ilgili esaslar, çalışma ilişkilerini düzenleyen kanunlarda yer almaktadır.

Kıdem tazminatının niteliği ile ilgili olarak çeşitli görüşlerin varlığı söz konusudur. Bu görüşlerin başlıcaları; kıdem tazminatının ücret, tazminat, işsizlik tazminatı ya da ikramiye niteliğinde bir ödeme olduğuna ilişkindir. Kıdem tazminatının ücret niteliğinde olduğu görüşü, işçinin çalışmasına dayalı olarak kıdem tazminatı hak etmesi dolayısıyla ücret niteliğinde olduğu, ödenmesinin hizmet sözleşmesinin sona ermesine bağlı olması nedeniyle ise, gecikmiş bir ücret olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Kıdem tazminatının işçinin işini kaybetmesi ve/veya yıpranması karşılığı yapılan bir ödeme olduğu görüşünden yola çıkılarak, bir tazminat niteliğinde olduğu ileri sürülmektedir. Kıdem tazminatının bir işsizlik sigortası niteliğinde olduğu, işverenleri iş sözleşmesine son verme durumunda bir tazminat ödemek zorunda bıraktığı için iş güvencesi sağladığı ve işsizlik sigortası niteliğinde olduğu görüşü de bulunmaktadır. Kıdem tazminatının bir ikramiye olduğu görüşünde ise, işçinin işyerine sadakatinin bir karşılığı olduğu düşüncesinden hareket edilmektedir (Parlakkaya, 2010:271).

Kıdem tazminatının ilk olarak nasıl ortaya çıktığı ve geçirdiği evrim süreci konusunda pek bilgi olmasa da 1889 yılında Almanya'da Karl Zeiss fabrikalarında gerçekleştirilen uygulama ilk uygulama olarak bilinmektedir. Ayrıca Fransa'da 1870 ve 1880'lerde demiryolu sektöründe yaşanan işten çıkarmalarda işverenlerin tazminat ödemesine yönelik ilk yargı kararları, kıdem tazminatının ilk öreklerinden sayılabilir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Uluslararası Çalışma Örgütü'nün de etkisiyle Avrupa'da kıdem tazminatı uygulamaları yaygınlaşmaya başlamış ve konuya ilişkin yasal düzenlemeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Kıdem tazminatı uygulamaları refah devletlerinin yaygınlaşmasına paralel olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki süreçte geniş bir uygulama alanı bulmuştur (Çelik, 2015:28). Ülkemizde, 1936 yılında ilk 3008 sayılı ilk İş Kanunu ile mevzuatımıza giren kıdem tazminatı yasal düzenlemelerle sürekli biçimde genişletilmiş ve diğer işçilik hakları yanında bu tazminatın önemi süreç içinde artmıştır. Kıdem tazminatının işverenin mali sorumluluğu altında bir fondan karşılanması düşüncesi ise, 195'li yıllarda ortaya atılmıştır (Akbıyık ve Koç, 2010: 123). Ancak konuyla ilgili yasal düzenleme henüz hayata geçirilmemiş olup, konu işçi ve işveren taraflarınca çeşitli açılardan değerlendirilmekte ve bazı yönleri ile de eleştirilmektedir[6].

[6]Daha fazla bilgi için bkz. Ünal, A.(2005). Yeni İş Kanunu Ve Kıdem Tazminatı Fonu Tartışmaları, U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(8); Limoncuoğlu, S.A. (2007). Kıdem Tazminatı Fonu Tartışmaları Işığında Avusturya Kıdem Tazminatı Reformu, Dokuz Eylul University Law Review, 9; Nurdoğan, A. K. ve Burak, A.İ.B. (2016). Türkiye'de ve Dünyada Kıdem Tazminatı Fonu, Süleymen Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(4).

2.2. Kapsamı

İşçiler bakımından tanınmış olan bir hak niteliğindeki kıdem tazminatı uygulaması, 4857 sayılı İş Kanunu[7] kapsamındaki işçiler[8]yanında, iş mevzuatımızda yer alan ve çalışma ilişkilerini konu edinen diğer kanuni düzenlemeler kapsamındaki çalışanlara da uygulanmaktadır. Kıdem tazminatından; İş Kanunu'nun ikinci maddesinin birinci fıkrasında işçi olarak tanımlanan kişiler, 854 sayılı Deniz İş Kanunu'na[9] göre işçi sayılan gemi adamları ile 5953 sayılı Basın İş Kanunu'na[10] göre işçi tanımının dışında kalan fikir ve sanat işlerinde ücret karşılığı çalışan gazeteciler yararlanmaktadırlar (Dz.İşK.m. 20, Basın İşK. m.6). Bunun yanında, İş Kanunu kapsamı dışında kalıp 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'na[11] tabi işçilerden, "50'den az (50 dahil) işçi çalıştıran tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde ve işletmelerde çalışan işçiler de, hizmet akdi veya toplu iş sözleşmelerinde hüküm bulunması" koşuluyla kıdem tazminatına hak kazanabilmektedirler (Limon, 2015: 148).

2.3. Hak Kazanma Koşulları

4857 sayılı İş Kanunu'nun Geçici altıncı maddesi kapsamında, kıdem tazminatı için bir kıdem tazminatı fonu kurulması öngörülmüştür. Ancak, fona ilişkin düzenlemenin yürürlüğe gireceği tarihe kadar işçilerin kıdemleri için, önceki İş Kanunumuz olan 1475 sayılı İş Kanunu'nun 14. maddesi hükümleri işçilerin kıdem tazminatı hakları bakımından saklı tutulmuştur. İlgili maddeye göre;
Bir işçinin kıdem tazminatına hak kazanabilmesi için, işçinin iş yerindeki çalışma süresinin en az bir yıl devam etmiş olması ve iş sözleşmesinin bazı koşullar çerçevesinde sona ermiş olması gerekmektedir. Bu koşullar ayrıntılı şekilde aşağıdaki şekilde ele alınabilir.

Kıdem tazminatına hak kazanabilmek bakımından öncelikli şart, *iş sözleşmesi ile çalışmaktır*. Bu sözleşme İş Kanunu kapsamında olabileceği gibi, Deniz İş Kanunu ya da Basın İş Kanunu kapsamında da olabilecektir. Bu noktada iş sözleşmesinin türü önem taşımaktadır. Bu bağlamda iş sözleşmesinin belirli/belirsiz süreli, tam süreli/kısmi süreli gibi farklı türlerde olması mümkündür.

İş sözleşmesinin sona erme biçimleri bakımından kıdem tazminatı koşulları ise, 1475 sayılı Kanun'un 14. maddesinde sıralanmıştır. İş sözleşmesinin feshi konusunda, işçi ve işveren tarafları bakımından konunun ele alınması gerekmektedir. Kıdem tazminatına hak kazanılabilmesi için, iş sözleşmesinin feshi konusunda işçi açısından İş Kanunun 24. maddesine, işveren açısından ise Kanunun 25/II maddesi dışındaki *sebeplere dayanılmış* olması gerekmektedir. Bu maddeler işçi ve işveren bakımından haklı nedenle derhal fesih hakkını düzenlemekte ve ilgili sebeplere dayanan tarafa iş sözleşmesini sürenin bitiminden önce ve bildirim süresini beklemeksizin feshedebilme imkanı tanımaktadır. Bu sebepler ilgili maddelerde paralel bir biçimde, sağlık sebepleri, ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan haller ve benzerleri ile zorlayıcı sebepler olmak üzere üç başlık altında ve kategorik olarak sıralanmıştır. Bunun yanında iş sözleşmesinin; muvazzaf askerlik hizmeti nedeniyle ya da yaşlılık aylığı/toptan ödeme almak amacıyla feshi ile kadın işçinin iş sözleşmesini evlendiği tarihten itibaren bir yıl içerisinde kendi arzusu ile sona erdirmesi veya işçinin ölümü sebebiyle iş sözleşmesinin son bulması hallerinde de kıdem tazminatının iş sözleşmesinin sona erme biçimine ilişkin şartı sağlanmış olacaktır.

İşçinin kıdem tazminatına hak kazanabilmesi için, işçinin iş yerindeki çalışma süresinin *en az bir yıl* devam etmiş olması ise bir diğer koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu kıdem süresinin başlangıcı işçinin fiilen işe başladığı tarih; sonu ise iş sözleşmesinin sona erdiği tarihtir (Süzek, 2017:786). Bu noktada, iş sözleşmesinin belirli/belirsiz süreli, tam süreli/kısmi süreli, sürekli ya da süreksiz olmasının önemi bulunmamaktadır. Ayrıca, aynı işverenin bir veya değişik işyerlerinde çalışma söz konusu ise bir yıllık kıdem süresi, bu sürelerin toplamı göz önüne alınarak hesaplanacaktır. İşçi,

[7]RG., T:10.06.2003, S:25134.
[8]Bir iş sözleşmesine dayalı olarak çalışan bütün işçilerin 4857 sayılı İş Kanunu kapsamında oldukları kabul edilmektedir. Ancak, Kanunun 4. maddesinde istisnalar başlığı altında sıralanmış olan işler (deniz ve hava taşıma işleri (kıyılarda veya liman ve iskelelerde ve havalimanlarında yürütülen işler hariç), 50 ve daha az işçi çalıştıran tarım ve orman işleri yapılan işyerleri (yapı işleri, sporcular, ev hizmetleri ve çıraklar vb.) için İş Kanunu hükümleri uygulanmamaktadır.
https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf
[9]RG., T:29.04.1967, S:12586.
[10]RG., T:20.06.1952, S:8140.
[11]RG., T:04.02.2011, S:27836.

başka bir işverene ait işyerinde çalışmaya başladığında ise, yeni bir iş sözleşmesinin başlangıcı söz konusu olacaktır. Kamu sektöründe çalışan işçi için bu durum söz konusu olmayıp, hizmet süresi önceden çalışılan tüm kuruluşlardaki hizmet sürelerinin toplamından oluşmaktadır. Fakat bu süreler emeklilik, yaşlılık, malullük ya da toplu ödeme için hizmet etme taahhütnamesi ile sınırlı tutulmaktadır.(Burtan Doğan ve Yıldırım, 2016:18).

3. KIDEM TAZMİNATINA ESAS ÜCRET

Bir işyerinde, asgari bir yıllık hizmet süresini dolduran ve herhangi bir haklı nedene bağlı olmaksızın işine son verilen ya da kanunda belirlenmiş olan diğer nedenlerle tazminata hak kazanan işçiye kıdem tazminatı ödemesi yapılması kanuni bir yükümlülüktür (Pamukçu ve Pamukçu, 2011: 66). Yukarıda üzerinde durulan koşulların sağlanması halinde, işçinin işe başladığı tarihten itibaren iş sözleşmesinin devamı süresince geçen her tam yıl için, işverence işçiye otuz günlük ücreti tutarında kıdem tazminatı ödenmesi gerekmektedir. Bir yıldan artan süreler için ise, aynı oran üzerinden ödeme yapılmaktadır. Kıdem tazminatı tutarı işçinin çalışma süresine ve ücret düzeyine bağlı olarak değişecektir. Bu bağlamda, kıdem tazminatının hesaplanması konusunda işçinin tazminata esas çalışma süresinin hesaplanması ve ücretinin belirlenmesi gerekmektedir. Hesaplama safhasında kıdem tazminatı tavanı da göz önünde bulundurulmalıdır[12]. Kıdem tazminatı tutarı, hesaplamaya esas alınacak ücret ile kıdem süresinin çarpımından oluşmaktadır. Bu bakımdan konuya ilişkin temel bir kavram olan ücret üzerinde durulması yerinde olacaktır.

Ücret genel bir tanımlama ile, insan emeğinin karşılığını oluşturmaktadır. Nitekim, Anayasa'nın 55. maddesinde de "ücret emeğin karşılığıdır." İfadesi yer almaktadır. Ücret, işletmelerde üretkenlik ve verimi arttıran bir araç rolü oynadığı gibi, işçiyi işletmeye bağlayan ekonomik bir motivasyon aracıdır. Genel anlamda ücret ve işletmelerin ücret yönetimi politikası sınırlı tanımdan çok daha fazlasını ifade etmekte ve bütünsel düşünmeyi gerektirmektedir. Özellikle maddi karşılığı hesaplanabilen unsurların dışında, iş yaşamı kalitesi, gelişim fırsatları ve aidiyet duygusu gibi maddi olmayan unsurlar, işletmelerin ücret politikalarının belirlenmesinde önem taşımaktadır. Ücret politikası işletmeden işletmeye değişmekle birlikte bu konuda evrensel ilkelerin varlığı söz konusudur. Bu ilkelerin bazılarının: bir görev için yapılan ödemenin benzer işletmelerde aynı nitelikte görev için yapılan ödeme diğerinden az olmaması; bir işletmede bir görev için yapılan ödemenin aynı nitelikte olan başka görevlere yapılan ödemeye denk olması; ödemenin işçiler tarafından adil bulunması; bir işçinin üst makama geçmesi halinde, yeni görevde aldığı ücretin kural olarak eskisinden daha yüksek olması şeklinde sıralanması mümkündür (Ergül, 2006: 94-95). Emeğin üretime katkısı karşılığında ödenen bedeli ifade eden ücret kavramındaki emek, fiziki nitelikte olabileceği gibi, bazı çalışma biçimlerinde fikri bir nitelik de taşıyabilmektedir (Kahraman, 2003: 2). Ücret ve performans kavramları arazında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. İşletmeler açısından, sahip olunan insan gücünün nitelik ve niceliği kadar bu insan gücünün verilen görevleri ne ölçüde gerçekleştirdiğinin belirlenmesi ve yönetilmesi de bir o kadar önem taşımaktadır (Kolaylı ve Lorcu, 2017: 341). Bu noktada ücret motive edici fonksiyonu ile ön plana çıkmaktadır. Ülkemizde geleneksel olarak ücret yapılarının oluşumu konusundaki temel faktörler işletme içinde geçirilen yıl ve bulunulan konumdur (Aldemir ve diğerleri, 2001: 349).

Kıdem tazminatı miktarının ve bu bağlamda tazminata esas ücretin belirlenmesinde, işyerinde uygulanan ücret sisteminin türü önem taşımaktadır. Bu noktada karşımıza zaman esasına dayanan, parça başı ya da yüzde esasına dayanan ücret sistemlerine ilişkin uygulamalar çıkabilmektedir. 1475 sayılı Kanunu'nun 14. maddesine göre, kıdem tazminatının hesaplanması, son ücret üzerinden yapılacaktır. Zaman esasına dayanan ücret sisteminde bunun belirlenmesi konusunda bir güçlük bulunmamaktadır. Ancak, son ücretin tespiti parça başı, akort, götürü ya da yüzde usulü gibi ücretin sabit olmadığı, diğer bir deyişle ücretin ortaya konulan iş/ürün miktarı ya da işyeri cirosu gibi değişkenlere bağlı olarak şekillendiği durumlarda kanun koyucu tarafından farklı bir ölçüt geliştirilmiştir. Buna göre; söz konusu hallerde son bir yıllık süre içinde ödenen ücretin o süre içinde çalışılan günlere bölünmesi suretiyle

[12]1475 Sayılı İş Kanunu'nun 14. maddesinin 2762 Sayılı Kanunla değişik 13. fıkrası gereğince; Kanuna tabi işçilerin kıdem tazminatlarının yıllık miktarı en yüksek devlet memuruna bir hizmet yılı için ödenecek azami emeklilik ikramiyesini geçememektedir.https://www.csgb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/kidem-tazminati/kidem-tazminati-tavan-miktari/

bulunacak ortalama ücret kıdem tazminatı hesabına esas tutulacaktır. Son bir yıl içinde işçi ücretine zam yapıldığı takdirde ise tazminata esas ücret, işçinin işten ayrılma tarihi ile zammın yapıldığı tarih arasında alınan ücretin aynı süre içinde çalışılan günlere bölünmesi suretiyle hesaplanmalıdır. Bu sayede, işçinin konuya ilişkin bir hak kaybına uğraması önlenmeye çalışılmıştır.

Kıdem tazminatına esas ücretin tespiti konusunda aydınlatılması gereken bir husus da, belirlemenin temel ücret ya da giydirilmiş/geniş anlamda ücret üzerinden yapılıp yapılmayacağıdır. Konu kanun tarafından açıkça hükme bağlanmış olup işçiye sağlanmış olan para ve para ile ölçülmesi mümkün gerek akdi, gerekse kanundan doğan menfaatlerin de göz önünde tutulacağı öngörülmüştür. Bu bakımdan, konuya ilişkin olarak geniş anlamda ücret kavramının esas alınması gerekmektedir. Bu bağlamda 4857 sayılı İş Kanunu'nun 32/I maddesinde "Genel anlamda ücret bir kimseye bir iş karşılığında işveren veya üçüncü kişiler tarafından sağlanan ve para ile ödenen tutar" şeklinde ifadesi bulan temel ücrete ilaveten kıdem tazminatına esas ücrete ücret ekleri ve sosyal yardım kalemleri de dahil edilecektir. Kıdem tazminatına esas ücretin tespitinin geniş anlamda ücret üzerinden yapılması yanında, söz konusu belirlemede brüt ya da net ücret tutarlarının hangisinin ölçüt alınacağının da açıklanması gerekmektedir. Konuyla ilgili özel düzenleme niteliğindeki 1475 sayılı Kanunu'nun 14. maddesinde bu husus hükme bağlanmış değildir. Ancak, öğreti ve uygulamada genel kabul gören görüş işçinin brüt ücretinin esas alınacağı yönündedir. Bu noktada vergi, sigorta primi gibi kesintiler yapılmaksızın ortaya çıkan brüt ücret göz önünde bulundurulacaktır.

İş mevzuatımızda belirtilen kıdem tazminatı miktarının belirlenmesi konusunda belirleyici olan otuz günlük sürenin iş sözleşmeleri veya toplu iş sözleşmeleri ile işçi lehine değiştirilebilmesi de mümkündür. Bu kapsamda karşımıza düzenlemenin nispi emredici niteliği çıkmaktadır. Ancak, toplu sözleşmelerle ve hizmet akitleriyle belirlenen kıdem tazminatlarının yıllık miktarı, 14. maddedeki açık düzenleme gereği ve daha önce de vurgulandığı üzere, Devlet Memurları Kanununa tabi en yüksek Devlet memuruna 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu hükümlerine göre bir hizmet yılı için ödenecek azami emeklilik ikramiyesini geçemeyecektir. Bu miktar da süreç içinde değişiklik göstereceği için, iş sözleşmesinin kıdem tazminata hak kazanacak biçimde sonlanması halinde hesaplamanın yapılacağı zamana dilimine göre, tavan miktar konusunda ölçüt alınacak sınır hesap edilecektir[13].

Kıdem tazminatının işveren tarafından zamanında ödenmemesi halinde işçinin açacağı davada uygulanacak olan faiz türü ile ilgili olarak ise, iş mevzuatımızda işçiyi koruyucu nitelikte bir düzenleme yer almaktadır. Buna göre, söz konusu davanın sonunda gecikme süresi için, ödenme yapılmayan süre kapsamında mevduata uygulanan en yüksek faizin ödenmesine karar verilecektir.

4. SONUÇ

Kıdem tazminatı işçiler bakımından önemli bir işçilik alacağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukuki niteliği itibariyle ücret, tazminat ya da işsizlik sigortasına benzer bir ödeme olarak nitelendirilmesi bir yana, işlevsel boyutu ile kıdem tazminatı belli bir süre bir işverene bağımlı olarak iş görme edimini yerine getirmiş ve belli sebeplerle iş sözleşmesi sona ermiş olan işçi açısından bir güvence oluşturmaktadır. Konuyla ilgili olarak işçi işveren ilişkilerinde özellikle kıdem tazminatının miktarı ve ödenme süreci ile olarak uyuşmazlıkların yoğunlaştığı görülmektedir. İşverenlerin bu ödemeye yalnızca maliyet perspektifiyle yaklaşmamaları, kıdemin ve yıpranmanın bir karşılığı olarak yasal zemini olan bir uygulama olduğu fikrinden uzaklaşmamaları gerekmektedir. Ülkemizde sıklıkla karşılaşılan olgulardan biri, fiilen elde edilen ücret ile resmi belgelere yansıtılan rakamlar arasındaki farklılığın bulunmasıdır. Bu farklılığın giderilmesi noktasında, uyuşmazlığın yargı mercilerine intikal etmesi halinde bu hususun dikkatle değerlendirilmesi önem arzetmektedir. Nitekim, elde edilen ücretin gerçek miktarının tespiti, hak kazanılacak kıdem tazminatı miktarını da doğrudan etkileyecektir. Konuyla ilgili bir diğer sorun da kıdem tazminatına hak kazanmayı gerektirecek bir iş sözleşmesi sona erme halinin, istifa ya da işveren bakımından haklı nedenle fesih hali oluşturacak bir durum kapsamına sokma eğiliminin varlığıdır. Bu durumlar, mevzuatın işçiyi koruyucu yönünün uygulamaya yansımasını ve

[13]Ayrıntılı bilgi ve yıllara göre tavan miktar sınırı için bkz. https://www.csgb.gov.tr/media/65036/kidemtazminati-yillar-1980-2021.pdf

düzenlemelerin amacına ulaşmasını engellemektedir. Bu süreçte işçilerin kendi hakları konusunda yeterli bilinç düzeyine ulaşmaları, işverenlerin kıdem tazminatını yalnızca maliyeti artıran bir unsur olarak görmemeleri ve konuyla ilgili denetim mekanizmasının etkin işletilmesi önem taşımaktadır. Kıdem tazminatı fonuna ilişkin olarak ise, sosyal tarafların katılım ve görüşleri çerçevesinde, farklı uygulama deneyimlerinden de faydalanılarak ve işçiler bakımından herhangi bir hak kaybına yol açmayacak biçimde konunun ele alınması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AKBIYIK, N. ve KOÇ, M. (2010), Kıdem Tazminatı Fon Tasarısı Üzerine Düşünceler, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi,* 1(1), 122-154.

ALDEMİR C., ATAOL, A. ve BUDAK, G. (2001), *İnsan Kaynakları Yönetimi*, İzmir: Barış Yayınları Fakülteler Kitapevi.

BİTİRMİŞ, S. ve YILMAZ, S. (2021), Kıdem Tazminatının Genel Esasları Ve Hizmet Akdi Devam Ederken Yapılan Kıdem Tazminatı Ödemelerinin Mahiyeti, *Mali Çözüm Dergisi*, 31(165), 273-282.

BURTAN DOĞAN, B. ve YILDIRIM E. A. (2016), Kıdem Tazminatı Ve Ülke Örnekleri, *Dicle University Journal Of Economics And Administrative Sciences,* 6(10), 16-31.

ÇELİK, A. (2015), Dünyada ve Türkiye'de Kıdem Tazminatı Uygulamaları*, İktisat Dergisi* (530), 27-40.

ERGÜL, H. F. (2006), Kurumlarda Ücret, Ücret Sistemleri Ve Ücret- Başarı İlişkisi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 5(18), 92-105. https://dergipark.org.tr/9en/download/article-file/69918 adresinden alındı.

KAHRAMAN, A. (2003), Genel Olarak Ücret Ve Ücretin Tahakkuku, *Kamu-İş,* 7(2), 1-17.

KOLAYLI, G. ve LORCU, F. (2017), Performansa Dayalı Ücret Sistemi Ve Hekimlerin Motivasyon Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Uluslararası Sağlık Yönetimi Ve Stratejileri Araştırmaları Dergisi,* 3(3), 340- 353.

Limon, R.(2015), Türkiye'de Kıdem Tazminatının Tarihi Gelişimi Ve Kıdem Tazminatı Fonu, *İş ve Hayat,* 147-170.

PAMUKÇU, F. ve PAMUKÇU, N. (2011), Kıdem Tazminatı Karşılığı Hesaplamasında İş Kanunu İle Türkiye Muhasebe Standartlarındaki Düzenlemelerin Karşılaştırılması, *Muhasebe Ve Denetime Bakış,* (34), 65-78. https://dergipark.org.tr/en/pub/mdbakis/issue/63866/966982 adresinden alındı.

PARLAKKAYA, R. (2010), Yasal Mevzuat Ve Tms-19: Çalışanlara Sağlanan Faydalar Türkiye Muhasebe Standardında Kıdem Tazminatı Ve Muhasebe Uygulaması, *The Journal Of Social Economic Research.*10(19), 269-291.
https://dergipark.org.tr/en/pub/susead/issue/28416/302515?publisher=selcuk adresinden alındı.

SÜZEK, S. (2017). *İş Hukuku,* 13. Baskı, İstanbul: BetaYayıncılık.

https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf (05.11.2021).

https://www.csgb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/kidem-tazminati/kidem-tazminati-tavan-miktari/ (07.11.2021).

https://www.csgb.gov.tr/media/65036/kidemtazminati-yillar-1980-2021.pdf (12.11.2021).

GÜNÜMÜZDE KULLANILAN *MUCUK* 'ÖPÜCÜK' KELİMESİ NEREDEN GELİYOR?

Sümeyra Alan
Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Türk Dili Anabilim Dalı
sumeyra.alan@erzurum.edu.tr orcid.org/ 0000-0002-4406-2022

Özet
Gerek konuşma dilinde gerekse sosyal medyada sıkça kullandığımız sevgi kelimelerinden biri olan mucuk 'öpücük' kelimesi Türkçe kökenli bir kelimedir. İnstagram, Twitter, TikTok gibi sosyal medya hesaplarında kullanımının yanı sıra çeşitli forum sitelerinde kelimenin kullanımıyla karşılaşmaktayız. Şarkı sözlerinde, şiirlerde, reklamlarda, kitaplarda vb. alanlarda da karşımıza çıkan bu kelimenin ilk kullanımı tahminimizce Çağatay Türkçesi dönemindedir. Bu dönem eserleri tarandığında *möçek~muçek~müçek* 'öpücük' kelimesi şeklinde tesadüf ettiğimiz bu kelime mucuk kelimesinin eski varyantıdır. Kelimenin kullanımı zaman içinde ilerleyici benzeşme ve tonlulaşma ses olaylarıyla birlikte *möçek~muçek~müçek*>mucuk biçiminde olmuştur. Bu çalışmada; mucuk kelimesinin kullanım örnekleri ve müçek kelimesiyle olan ilgisi üzerinde durulmuştur. Müçek kelimesinin etimolojisi ve kelimenin yer aldığı beyitler örneklendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: *mucuk, müçek, öpücük, Çağatay Türkçesi, söz varlığı, etimoloji*

WHERE DOES THE WORD *MUCUK* 'KISS' USED TODAY COME FROM?

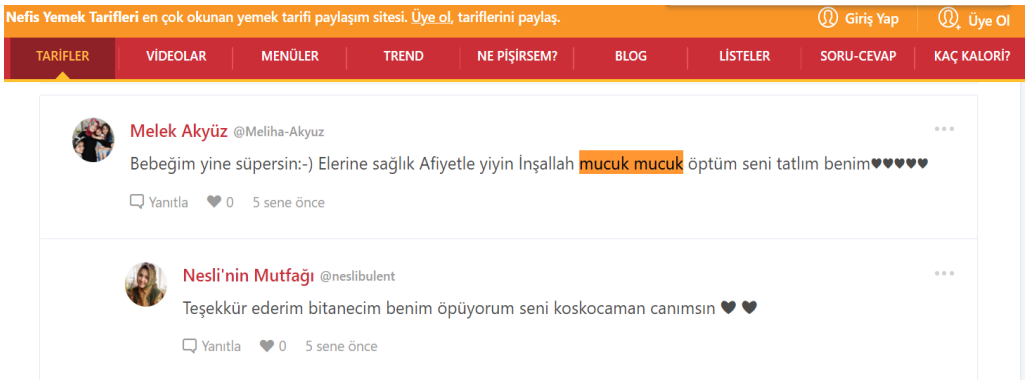
Abstract
The word mucuk 'kiss', which is one of the words of love that we use frequently both in spoken language and in social media, is a word of Turkish origin. In addition to its use in social media accounts such as Instagram, Twitter, and TikTok, we encounter the use of the word in various forum sites. It can be used in lyrics, poems, advertisements, books, etc. The first use of this word, which is also encountered in various fields, is in the period of Chagatai Turkish, which is one of our guesses. When the works of this period were scanned, this word that we came across as the word *möçek~muçek~muçek* 'kiss' is an old variant of the word mucuk. The use of the word has been in the form of *möçek~muçek~müçek>mucuk* with progressive assimilation and intonation sound events over time. In this study; The usage examples of the word mucuk and its relation with the word mucek are emphasized. The etymology of the word müçek and the couplets in which the word is included are exemplified.

Keywords: *mucuk, müçek, kiss, Chagatai Turkish, vocabulary, etymology*

GİRİŞ

Günlük hayatta rastladığımız bir kelime olan *mucuk* 'öpücük' kelimesi gerek konuşma gerek yazı dilinde sıkça kullanılmaktadır. Sosyal medyada da kendine yer bulan sözcüklerden biri olan *mucuk* kelimesi mesaj yazarken öpücük gönderme maksadıyla da kullanılmaktadır.[14] Örneğin "Nefis Yemek Tarifleri" adlı sitedeki Nesli'nin Mutfağında yer alan "Şipşak Peynirli Tepsi Çöreği (Simit Tadında)"[15] tarifinin yorumlarında M. Akyüz adlı kullanıcı börek için yorum yapmış ve mucuk kelimesini şöyle kullanmıştır:

[14] bk. https://emojigraph.org/tr/search/?q=%C3%B6p%C3%BCc%C3%BCk&searchLang=tr sayfasında arama yerine öpücük yazıldığında öpücük için kullanılan emojiler (😘, 😚, 💋 vb.) sıralanmaktadır.
[15] https://www.nefisyemektarifleri.com/sipsak-peynirli-tepsi-coregi-simit-tadinda/comment-page-8/ (Erişim tarihi 07.22.2021)

Sosyal medya hesaplarından biri olan TikTok hesabında fadimegul.0 adlı kullanıcının paylaştığı videoda "Mucuk mucuk öptüm sizi #muah"[16] yazmaktadır. Ayrıca İnstagram, Twitter, TikTok vb. sosyal medyaların arama bölümüne #mucuk hashtagi yazılarak "mucuk" kelimesinin geçtiği diğer paylaşımlara da erişilebilir.[17] Örneğin; wp._soft kullanıcısının paylaştığı bir videoya yazdığı yorum ve hashtagler şu şekildedir:

"nolur atık devam ke diyin nolur devam deyin nolur 😂😂😂😂😂#iyikivarzınız💖 #yasizçoktatlısınıs #minoşlarımmm💞❤ #mucuk #çokteşekürederim❤😊 #sizi"

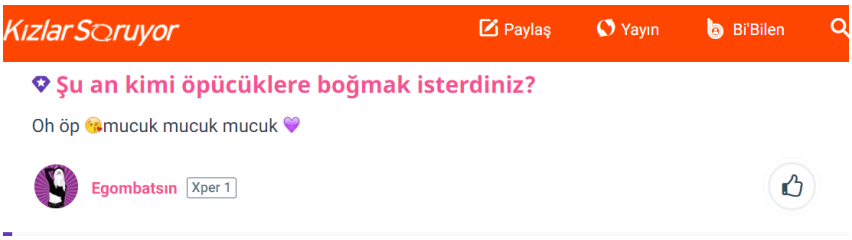
Sosyal medya hesaplarından biri olan Twitter hesabında @SultanBudak22[18] adlı kullanıcının yaptığı paylaşım şu şekildedir:

"Yaşım olmuş 22 buçuk
Kafamda çıkmış uçuk
Asla yemem sucuk
Öptüm seni mucuk mucuk"

Bazı forum ve sözlük sitelerinde kelimenin kullanımına rastlamaktayız. Bu siteler için ayrıca bk. https://eksisozluk.com/mucuk--36477

bk. https://www.kizlarsoruyor.com/ara?q=mucuk

Bunlar dışında kelimeyi *mucuk* ve *muah* varyantlarıyla çeşitli şarkı adlarında yahut sözlerinde de görmekteyiz. Örneğin bir çocuk şarkısı olan "Mucuk Mucuk"[19] şarkısının sözleri şöyledir:

[16] video için bk. https://www.tiktok.com/@fadimegul.0/video/6982819195985661185 (Erişim tarihi 07.22.2021)
[17] bk. TİKTOK: https://www.tiktok.com/tag/mucuk
İNSTAGRAM: https://www.instagram.com/explore/tags/mucuk/
TWİTTER: https://twitter.com/search?q=%23mucuk&src=typed_query&f=top (Erişim tarihi 07.22.2021)
[18] paylaşım için bk. https://twitter.com/sultanbudak22/status/1223752140457496579 (Erişim tarihi 07.22.2021)
[19] şarkı için bk. https://www.youtube.com/watch?v=IycPGMIqP4M (Erişim tarihi 06.22.2021)

Sabah erken kalkarım ben
Hop hop yataktan
Yüzümü yıkarım suyla
Şıp şıp musluktan
Dişlerimi fırçalarım
Fış fiş macunla
Anneme günaydın derim
Öperim yanaktan
Öperim öperim
Mucuk mucuk

Sabah erken kalkarım ben
Hop hop yataktan
Yüzümü yıkarım suyla
Şıp şıp musluktan
Dişlerimi fırçalarım
Fış fiş macunla
Babama günaydın derim
Öperim yanaktan
Öperim öperim
Mucuk mucuk
Akşam erken yatarım ben
Hop hop yatağa
Gözlerimi kapatırım
Mışıl mışıl uykuya
Rüyamda görürüm annemi ve babamı
Hemen öperim onların yanaklarını

Mucuk mucuk
Yanaklarını
Mucuk mucuk
Yanaklarını

Akşam erken yatarım ben
Hop hop yatağa
Gözlerimi kapatırım
Mışıl mışıl uykuya
Rüyamda görürüm annemi ve babamı
Hemen öperim onların yanaklarını

Mucuk mucuk
Yanaklarını
Mucuk mucuk
Yanaklarını

Yine aynı şekilde rastlanış olduğumuz diğer bir şarkı da Tomakinler Grubu'nun "Mucuk Mucuk"[20] adlı şarkısının sözleri şöyledir:
Amman havanı da atıp atıp kaçıyorsun
Söyle gidiş nereye
Uzaktan mucuk mucuk öpüyorsun
Yetmez biliyorsun
Aklım hep sende

[20] şarkı için bk. https://www.youtube.com/watch?v=PZLNVId8cq0 (Erişim tarihi 06.11.2021)

Ben bilirim hep bilirim diye diye derdin ya
Ama anladık seni de anladık bir şey yapacak sandık
Hadi ben bilirim hep bilirim diye diye derdin ya
Ama anladık seni de anladık bir şey yapacak sandık

Uslanmadım adam olmadım
Taf yaptım sandım tafına kandım
Uslanmadım adam olmadım
Taf yaptım sandım saf ola kaldım

Amman havanı da atıp atıp kaçıyorsun
Söyle gidiş nereye
Uzaktan mucuk mucuk öpüyorsun
Yetmez biliyorsun
Aklım hep sende

Tarkanın "Şimarık"[21] adlı şarkısında yine Mucuk/Muah kelimesi geçmekte olup şarkının sözleri şu şekildedir:

Takmış koluna elin adamını
Beni orta yerimden çatlatıyor
Ağzında sakızı şişirip şişirip
Arsız arsız patlatıyor

Belki de bu yüzden vuruldum
Sahibin olamadım ya
Sığar mı erkekliğe seni şımarık
Değişti mi bu dünya

Çekmiş kaşına gözüne sürme
Dudaklar kıpkırmızı kırıtıyor
Bi de karşıma geçmiş utanması yok
İnadıma inadıma sırıtıyor
Biz böyle mi gördük babamızdan
Ele güne rezil olduk
Yeni adet gelmiş eski köye vah
Dostlar mahvolduk

Seni gidi fındıkkıran
Yılanı deliğinden çıkaran
Kaderim püsküllü belam
Yakalarsam
Mucuk Mucuk (Muah Muah)

Ocağına düştüm yavru
Kucağına düştüm yavru
Sıcağına düştüm yavru
El aman

Mucuk kelimesini şiirlerde, hikâyelerde, romanlarda vb. de görmekteyiz. Afyon Prestij gazetesinin köşe yazarlarından Mehmet Ünal Taşpınar'ın yazmış olduğu "Mucuk Mucuk"[22] isimli şiiri örnek olarak gösterilebilir. Şiir şu şekildedir:
Ne vardı şu yapraklar kadar narin

[21] şarkı için bk. https://www.youtube.com/watch?v=cpp69ghR1IM (Erişim tarihi 07.11.2021)
[22] şiir için bk. https://afyonprestij.com/mucuk-mucuk/ (Erişim tarihi 07.11.2021)

Şu renkler kadar canlı
Güneş kadar parlak
Kuşlar kadar özgür
Çocuklar kadar şen
Şu kedi kadar bencil olsam
Olgunlaşabilsem biraz
Tekâmülüm tamamlanmamış anlaşılan
Ne var
Çok güzel
Adı Haset
Çok güzeldi
Adı Fesat
Çok güzeldin
Adı Nifak
Çok güzeldik
Yuh
Gıpta eder olduk
Ne çok güzel!
Şimdi dinlesek ne ola, anlasak ne, anlatsak hakeza
Şu oyun bitmeyecek
Diz dize, biz bize masalları sürüp gidecek
Anlaşılmaz değil
Biliyorum artık dünyada savaş bitmeyecek
Hiç mi hiç gelmeyecek
Barış kandırmaca
Yutturmaca güzel sözler
Savaş sürekli
Anladım ne yazık ki
Savaşlar bitmeyecek
Kahramanlara yazık
Yazık kahramanlara, yazık
"Bana ne!"
***
"Bana ne" diyebilir miyim?
"Bana ne" diyebilir misin?
Geçemeyecek çiçek, paranın önüne
Hiçbir zaman.
Diz dize, biz bize masalları sürüp gidecek
Gerisi
Mucuk mucuk…
***
Şarkıdaki gibi;
"Bi' şey yapmalı!"

Mucuk kelimesine Leyla Ruhan Okyay'ın (2017) "Bulut Delisi" adlı kitabında rastlamaktayız. Çağla'nın dedesiyle yaptığı telefon görüşmesi ve ardından telefonu kapatırken *mucuk* kelimesini kullanım şekli şöyledir:

"Dedeciğim, seni de, ananemi de çok özledim. Ne zaman geliyorsunuz?"

"Havalar ısınsın, yazın ortalarında gelmeyi düşünüyoruz. Biz gelmezsek, siz gelirsiniz. Biz epeyce yaşlandık artık, kendimize dikkat etmeliyiz," dedi dedem.

"Tamam dedeciğim... Sana anlatacak öyle çok şey birikti ki... Hem, çok özledim çook."
Annem tepemde dikilirken rahat konuşamadım tabii.

"Seninle Esmaların köyüne de gidelim gene, tamam mı? Çok öptüm mucuk mucuk," deyip anneme verdim telefonu. [...]

Mucuk kelimesine rastladığımız ikinci kitap Erkan İşeri'nin (2014:107) "Hayalim Messi 2-Dedemin Çiftliği" adlı kitabıdır. Bu kitapta futbol konusunda çok iyi olduğunu düşünen Mete adlı bir çocuğun futbolcu Messi ve eşinden bahsettiği bölüm metni ve *mucuk* kelimesinin kullanımı şu şekildedir:

"Arabadan ineceğimiz esnada Messi'nin eşi kucağındaki çocukla birlikte neşe içinde, evin kapısında belirdi. Kadın, elini sallayıp yüksek sesle Messi'ye İsoanyolca bir şeyler söyledi. Sonra çocuğu yere bıraktı. Messi arabanın kapısını kapatıp hızla çocuğa koşarak sarıldı ve onu öptükten sonra havaya fırlattı. Daha sonra çocuğu kucağına alıp eşine sarıldı ve... Devamı ayıp... Yani mucuk... mucuk..." [...]

Mucuk kelimesine rastladığımız üçüncü kitap Gün Gencer'in (2011: 78) "Türkçeye Çeviri/Uyarlama Oyunlar" adlı kitabıdır. Kitaptaki bir piyeste; Komiser Şinasi ile deli arasında geçen diyalogda deli, Komiser Şinasi'ye verdiği cevapta *mucuk* kelimesini kullanır:

DELİ: Tabii! 500 YTL'sini çarpmasaydım garibin, sanıyor musun ki memnun olcaktı? Hele ailesi! Diyelim 100 kâğıt isteseydim, ne düşüneceklerdi, ha? "A bu işe yaramaz. Belki sahiden profesör bile değildir. Yani mezun falan herhalde". Ya! Ama böyle olunca çarpılıverdiler. "Allah Allah, adama bak yahu! Allah gibi mübarek". Gayet memnun, gittiler. Elimi bile öptüler. "Teşekkür ederiz profesör, minnettarız profesör". Mucuk mucuk mucuk! [...]

Mucuk kelimesine rastladığımız dördüncü kitap "FABİSAD Almanak 2015" adlı kitaptır. Kollektif olarak hazırlanan ve Türkiye'de fantastik, bilimkurgu, korku dallarında eserler veren sanatçıların yapıtlarından oluşan bu kitapta Uğur Ziya Şimşek'in (2015: 206) yazmış olduğu "Minik Eller" adlı bölümde *mucuk* kelimesi şu şekilde kullanılmaktadır:

"Senin o minik ellerini yerim ben, denilerek seviliyorum büyüklerim tarafından. Dört yaşındayım ve ellerim yaşıtım çocuklara göre kesinlikle minik değil, üstelik iri dahi sayılabilir. Özellikle, kardeşimi boğduğum o sağ elimi öpmeye doyamıyorlar. Salaklar! Ustalıkla gizlemeye çalıştıkları yüzlerindeki o tiksintiyi göremediğimi zannediyorlar. Hepiniz aptalsınız! Hatırlayamadığım bir zamanda orospu teyzemin piç oğlu elime çay dökmüş, sağ elim buruş buruş. Aman ne de tatlı! Mucuk, mucuk, mucuk! Ah geberesice piçler. Sürekli öpmezler mi, sinirden kuduruyorum. Akıllarınca beni teselli edecekler, sıçtığımın psikolog kılıklıları." [...]

Mucuk kelimesinin kullanıldığı başka bir yer ise reklamlardır. Maret'in sucuk reklamında[23] sıkça tekrarlanan sucuk mucuk (ve birini öpme eylemi) ifadesinde ve "Sucuk Maretse Mucuk Garanti" sloganında/afişinde *mucuk* kelimesine rastlamaktayız.

Doğu Türkçesi eserlerinde yer alan *möçek~muçek~müçek* 'öpücük' kelimesi ile günümüzde sıkça kullanılan *mucuk* 'öpücük' arasındaki anlam ilişkisi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. *Müçek* kelimesi Radloff OSTN IV 2224'te [2]*müçek* biçiminde geçmekte olup поцелуй - der Kuss || 'öpücük'

[23] reklam filmi için bk. https://www.youtube.com/watch?v=tb5D-PGvkLI (Erişim tarihi 06.11.2021)

anlamına gelecek şekilde açıklanmıştır.[24] Kelime, Pavet de Courteille DTO 500'de *müçek* biçiminde geçmekte olup baiser || 'öpücük' anlamıyla verilmiştir. Kelime ŞSL 278a'da *möçek* ve *müçek* biçiminde iki kelime birlikte geçmekte olup 'küçük cān-ver, böcek. öpüş, būse, müçi. sivrisinek. ḳurt, kumursġa' biçiminde açıklanmıştır. Vámbéry (1862: 97) kelimeyi *möcsek~mücsek*[25] biçiminde okumuş anlamını cśok || 'öpücük' biçiminde vermiştir.

Atalay (1970: 379) *Abuşka Lûgatı veya Çağatay Sözlüğü* adlı eserinde *muçek* kelimesinden bahsederken kelimenin kef /k/ harfiyle (Kâf-i Arabî) yazıldığını ve 'öpmek' manasına geldiğini ifade eder. Bayat (2008: 242) *Orta Türkçe Sözlük* adlı eserinde *müçek* kelimesini 'öpücük' biçiminde vermiştir. Kaçalin (2011: 772/2502) *Niyāzí Nevāyí'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar el-Luġātu'n-Nevā'iyye ve'l-İstişhādātu'l-Caġatā'iyye* adlı eserinde kelimeyi *müçek* biçiminde verdikten sonra etimolojisini <*müç+ek* biçiminde yapar. Kef /k/ harfiyle (Kâf-i Arabî) yazıldığını ve 'öpmek' manasına geldiğini ekler. Güzeldir (2002: 463) *Abuşḳa Lüġati (Giriş-Metin-İndex)* adlı doktora tezinde kelimeyi *muçek* biçiminde verdikten sonra kef /k/ harfiyle (Kâf-i Arabî) yazıldığını ve 'öpmek' manasına geldiğini belirtir. Rahimi (2016: 1090-1091) *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü* adlı doktora tezinde 6854 referanslı *müçek* kelimesini (/m/ ötre ile, belirsiz /v/ ile, /ç/ üstün ile, /k/ sükûn ile). 'öpücük, öpme' biçiminde açıklamıştır. Karakurt (2017: 185) *Türk Dillerinden Anadolu Türkçesine Aktarma Sözlüğü* adlı eserinde müçek kelimesininin ilk anlamını 'sivrisinek' olarak verirken ikinci anlamını ise 'öpücük' biçiminde verir.
Çağatay Türkçesi dönemi eserlerinde *möçek~muçek~müçek* kelimesinin geçtiği beyitler örnekleri şu şekildedir:

öpmek iziŋni yoḳ ḥadim ammā ḫayāl ile
la'liŋni yalḳıtur müte'āḳıb müçeklerim
"Seni öpmek izni haddim değil ama dudağını hayalimde tekrar tekrar seni öpmem bile dudağını kızartır." (BV 410/4)

viṣāl şāmı diy alman lebiŋni yalḳıtsam
velí tabanıŋa köz sürteyin möçekler ile
"Dudağını kızartmaya kavuşma akşamı diyemem bari [ayağının] altına öpücüklerle göz süreyim." (FK 582/4)

lebiŋdin istedi canım katebat tapmas min
ki bir sökünç mü ya kasdı bir muçek mu ikin
"Canım senin dudağından hayat istedi. Bilemiyorum ki öpüş mü vereceksin yoksa söğecek misin?" (GS 471/4)

tirgüzürde nefesiniŋ yüzni ḳaçurmaḳ ni idi
meyl ḳılmas ḫod ölüg kimsedin almaḳḳa müçek
"Nefesin beni dirilttiği zaman neden yüzünü kaçırıyorsun? Ölü, kimseden öpücük almayı istemez mi?" (GS 341/4)

SONUÇ
Sosyal hayatta kendine çokça yer bulan *mucuk* 'öpücük' kelimesi günümüzde görüldüğü üzere dijital ortamlarda, çeşitli şarkılarda, şiirlerde, reklamlarda, kitaplarda vb. yerlerde karşımıza çıkmaktadır. *Mucuk* kelimesinin yabancı kökenli bir kelime olmadığını düşünerek yaptığımız bu çalışmada Çağatay Türkçesi döneminde bu kelimeyle aynı anlamda *möçek~muçek~müçek* kelimelerine rastlamış bulunmaktayız. Türkçe kökenli bir kelime olan *möçek~muçek~müçek* kelimesinin *mucuk* olması tahminimizce şu şekildedir: Düz /e/ sesi zamanla ilerleyici benzeşme yoluyla yuvarlak olan /u/ sesine değişmiş; tonsuz ve diş-diş eti sesi olan /ç/ sesi tonlu ve diş-diş eti /c/ sesine dönüşmüştür. Orta Türkçe döneminde Ali Şîr Nevâyî'nin eserlerinde būs, būse, māḫ vb. yabancı kökenli kelimelerin yanı sıra

[24] bk. *müçek* II.
[25] Macarcada cs /ç/ okutur. Ayrıntılı bilgi için bk. https://tr.wikibooks.org/wiki/Macarca/Alfabe_ve_telaffuz (Erişim tarihi 07.11.2021)

Türkçe olarak karşımıza çıkan *möçek~muçek~müçek* kelimelerinin kullanımı günümüzde mucuk kelimesinin bünyesinde devam etmektedir.

KISALTMALAR

bk. bakınız

KAYNAKÇA

Atalay, Besim (1970). *Abuşka Lûgatı veya Çağatay Sözlüğü*. Ankara: Ay Yıldız Matbaası A. Ş.

Bayat, Fuzuli (2008). *Orta Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yalın Yayıncılık

BV= Türkay, Kaya (1988). *Bedāyi'u'l-Vasaṭ (İnceleme-Metin-Dizin)*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

DTO= Pavet de Courteille, Abel (1870). *El-lügatü'l Nevāiyye ve'l-İstişhādātü'l-Çagatāiyye, Dictionnaire Turc Oriental*. Paris. MDCCCLXX.

FABSİAD (Kollektif) (2015). *Almanak 2015*. İstanbul: Entropol Kitap

FK=Kaya, Önal (1989). *Ali Şir Nevāyí, Fevāyidü'l-Kiber (İnceleme-Metin-Dizin)*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gencer, Gün (2011). *Türkçeye Çeviri/Uyarlama Oyunlar*. Lulu.com (1 Kasım 2011).

GS= Kut, Günay.(2003). *Garâ'ibü's-Sıġar (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*. Ankara: Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Güzeldir, Muharrem (2002). *Abuşka Lüġati (Giriş-Metin-İndex)*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

İşeri, Erkan (2014). *Hayalim Messi 2 -Dedemin Çiftliği*. İstanbul: Pinus Kitap.

Kaçalin, Mustafa S[inan] (2011). *Niyāzí Nevāyí'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar el-Luġātu'n-Nevā'iyye ve'l-İstişhādātu'l-Caġatā'iyye.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karakurt, Deniz (2017). *Türk Dillerinden Anadolu Türkçesine Aktarma Sözlüğü*. Türkiye

Okyay, Leyla Ruhan (2017) *Bulut Delisi*. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.

OSTN= Radloff, Wilhelm (1893-1899). *Versuch eines Wörterbuchs der Türk Dialecte (Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy)*. T. I 1893, T. II 1899. Sanktpeterburg.

Rahimi, Farhad (2016). *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ŞSL= Şeyh Süleymân Efendi Buhârî (1298). Lugat-i Çağatay ve Türkî-i Osmânî. İstanbul: Mihrân Matbaası.

Vámbéry, Ármin (1862). *Abuska: Csagatajtörök szógyüjtemény*. Budapest: Emich Gusztav M. Akad Nyomdasz Betüivel.

İKİNCİ DAĞLIK KARABAĞ SAVAŞINDAN SONRA BÖLGEDEKİ GELİŞMELERİN BÖLGESEL AKTÖRLER VE TÜRKİYE AÇISINDAN İNCELENMESİ

Çağlar ÖZER
Caglarozer_62@hotmail.com ORCID: 0000-0003-3090-4740

Özet
1920'den itibaren süregelen Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu SSCB'nin dağılmasının ardından iki ülke arasında silahlı çatışma yaşanan bir alan haline dönüşmüş ve I. Dağlık Karabağ Savaşı sürecinde (1988 - 1994) 1992 yılında Ermenistan, Azerbaycan'ın bu bölgedeki topraklarının beşte birini işgal etmiştir. Ermenistan - Azerbaycan arasında Dağlık Karabağ bölgesinde Temmuz 2020'de yaşanan kısa süreli bir çatışma sonrasında 27 Eylül 2020 tarihinde Ermenistan'ın Dağlık Karabağ bölgesindeki Azerbaycan Ordusu mevzilerine ateş açması ile iki ülke arasında savaş başlamıştır. 44 gün süren savaş, Rusya'nın arabuluculuğu ile 10 Kasım 2020 tarihinde Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya devlet başkanları tarafından imzalanan ateşkes anlaşması ile son bulmuştur. Azerbaycan, bu savaşın sonunda Ermenistan'ın işgali altındaki 5 şehir merkezi, 4 kasaba ve 286 köyünü işgal altından kurtarmıştır. Savaşın sonucu Azerbaycan açısından zafer, Ermenistan için ise ağır bir yenilgi olarak değerlendirilmiştir. Üstlendiği arabuluculuk rolü ile bölgenin güvenliğini sağlamak adına Dağlık Karabağ'da askeri bir güç konuşlandırması, bölgedeki nüfuzunu ve etkinliğini artırması açısından Rusya için bir kazanım olarak değerlendirilmektedir. İran'ın ise II. Karabağ Savaşı'nda izlediği tutarsız politikalar, bölgedeki etkinliğinin azalmasına neden olmuştur. Dağlık Karabağ savaşında Azerbaycan'a destek sağlayan Türkiye, bölgede siyasi, askeri ve ekonomik anlamda etkinliğini arttırmıştır. Bu çalışmada II. Dağlık Karabağ Savaşı sonrasında bölgede yaşanan gelişmeler bölgesel aktörler ve Türkiye açısından ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dağlık Karabağ Savaşı, Azerbaycan, Ermenistan, Rusya, İran, Türkiye

AN EXAMINATION OF THE DEVELOPMENTS IN THE REGION AFTER THE SECOND NAGORNO-KARABAKH WAR FROM THE POINT OF VIEW OF REGIONAL ACTORS AND TURKEY

Abstract
The Nagorno-Karabakh conflict between Azerbaijan and Armenia, which has been ongoing since 1920, turned into an area of armed conflict between the two countries after the collapse of the USSR and became the first dec decimated conflict between the two countries. During the Nagorno-Karabakh War (1988 - 1994) in 1992, Armenia occupied one-fifth of Azerbaijan's territory in this region. September Dec dec, 2020 After a short-term conflict between Armenia and Azerbaijan in the Nagorno-Karabakh region in July 2020, war broke out between the two countries when Armenia opened fire on Azerbaijani Army positions in the Nagorno-Karabakh region. The 44-day war ended with a ceasefire agreement signed by the presidents of Azerbaijan, Armenia and Russia on November 10, 2020, brokered by Russia. At the end of this war, Azerbaijan liberated 5 urban centers, 4 towns and 286 villages under the occupation of Armenia from the occupation. The result of the war was considered a victory for Azerbaijan and a heavy defeat for Armenia. The deployment of a military force in Nagorno-Karabakh in order to ensure the security of the region through the mediation role it has undertaken is considered a win for Russia in terms of increasing its influence and effectiveness in the region. As for Iran, II. The inconsistent policies pursued by him in the Karabakh War have led to a decrease in his effectiveness in the region. Turkey, which provided support to Azerbaijan in the Nagorno-Karabakh war, has increased its effectiveness in the political, military and economic sense in the region. In this study, II. Developments in the region after the Nagorno-Karabakh War are discussed from the point of view of regional actors and Turkey.

Keywords: Nagorno-Karabakh War, Azerbaijan, Armenia, Russia, Iran, Turkey

1. GİRİŞ

Dağlık Karabağ bölgesi, petrol ve doğal gaz açısından zengin kaynaklara sahip olan Azerbaycan'a ve Hazar Denizi'ne olan coğrafi yakınlığı nedeniyle bölgesel ve küresel aktörlerin dikkatini çekmektedir. Bölge, enerji kaynaklarına yakın olan jeopolitik konumu nedeniyle bölgesel aktörler için önemli rekabet alanlarından biri haline gelmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden (SSCB) kalan donmuş bir çatışma alanı olarak Dağlık Karabağ sorunu, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Azerbaycan ile Ermenistan arasında bir mücadele alanı haline gelerek uzun yıllar çözüme kavuşturulmayı beklemiştir.1992'deki I. Dağlık Karabağ savaşından sonra Ermenistan tarafından Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'daki topraklarının beşte biri işgal edilmiştir.1992 yılında Birleşmiş Milletler (BM) çözüm bulma çabalarını AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) Minsk grubuna devretmiştir. Minsk Grubu eş başkanları olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya ve Fransa ihtilafın çözümü sürecine dahil olmuşlardır. Dağlık Karabağ, Minsk Grubu öncülüğünde ihtilafı çözmek amacıyla AGİT'in arabuluculuk misyonunu üstlendiği ilk ihtilaf bölgesi olmuştur (Eminoğlu ve Aydın, 2021). Minsk Grubu'nun, sorunun çözümü için son yıllarda herhangi bir somut adım atmaması, Azerbaycan'ın örgüte olan güvenini kaybetmesine ve sorunun barışçıl yollarla çözülmesinin imkânsız olduğunun ortaya konulmasına neden olmuştur.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK), Ermenistan'ın işgal ettiği Azerbaycan topraklarından çekilmesine ilişkin dört kararı bulunmaktadır. BM, Ermenistan'ın işgal politikasına son vermek ve Azerbaycan'ın gerçek ve kalıcı barışa ulaşmasını sağlamak için yeterli imkanlara sahip olmasına rağmen, kararlarının uygulanması için gereken titizliği göstermemiştir .BM, esas olarak AGİT Minsk Grubu üzerinden barışçıl çözümler önerme politikaları ile misyonunu yerine getirmeye çalışmıştır (Paşa, 2021).

27 Eylül 2020'de başlayan II. Dağlık Karabağ Savaşı'na kadar soruna bir çözüm bulunamamıştır (Suyundikov, 2021). 27 Eylül 2020'den itibaren süreç yeni bir aşamaya girmiştir. Diğer küçük çaplı çatışmalardan farklı olarak, bu çatışma sürecinde üç kez ateşkes ilan edilmesine rağmen (10 Ekim, 18 Ekim ve 26 Ekim 2020) ateşkesler, birkaç saat sürmüş ve taraflar çatışmaya devam etmişlerdir (Öğütçü ve Yılmaz, 2021). 44 gün süren savaş sonucunda Azerbaycan, Ermenistan'a karşı açık bir askeri üstünlük elde etmiş ve işgal altındaki 5 şehir merkezini, 4 kasaba ve 286 köyünü işgalden kurtarmıştır. Savaş, Rusya'nın arabuluculuğunda 10 Kasım 2020'de Rusya, Azerbaycan ve Ermenistan devlet başkanları arasında imzalanan ateşkes anlaşmasıyla sona ermiştir.

2. DAĞLIK KARABAĞ SORUNUNUN TARİHSEL ARKA PLANI

Karabağ; Kür ve Aras Nehri ile Gökçe Gölü arasındaki coğrafi alanı ifade etmektedir. Karabağ bölgesi Azerbaycan, Ermenistan ve İran için önemli jeopolitik öneme sahiptir. Bölge, stratejik önemi nedeniyle yüzyıllardır İran ile Osmanlı İmparatorluğu arasında anlaşmazlıklara konu olmuştur (Neef, 2004). Dağlık Karabağ, yüzölçümü 18.000 km^{2} olan Karabağ'ın içerisinde bulunmakta olup Karabağ'ın sadece 4392 km^{2}'lik bir bölümünü oluşturmaktadır (Aslanlı, 2001).

Dağlık Karabağ sorununun temelinde, "Ermenistan'ın tarihsel bağlarının olduğunu ve bölgede yaşayan Ermenilerin kendi kaderini tayin etme hakkının bulunduğunu öne sürerek, bu bölgedeki toprak üzerinde hak iddia etmesi, Azerbaycan'ın ise bu iddiaya karşı çıkarak, Dağlık Karabağ bölgesini kendi ülke parçası olarak kabul etmesi ve toprak bütünlüğüne vurgu yapması yatmaktadır" (Söker, 2017). Dağlık Karabağ, SSCB döneminden itibaren Ermenistan ile Azerbaycan arasında bir sorun alanı olmuştur. SSCB döneminde merkezi hükümet tarafından bastırılan bu sorun, Azerbaycan ve Ermenistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle yeniden ortaya çıkmıştır (Neciyev, 2011). Sorunun kökeninin 19'ncu ve 20'nci yüzyıllarda bölgeye göç ettirilen Ermeniler nedeniyle bölgenin nüfus yoğunluğunun Ermeniler lehine değiştirilmesinin kaynaklandığı ifade edilmektedir (Turan, 2021). Öyle ki Karabağ nüfusunun 1989 yılında %70'inin Ermenilerden oluştuğu belirtilmektedir (Kazimirov, 2004). SSCB sonrası yaşanan bu durum özellikle milliyetçi Ermeniler tarafından kullanılmış, Dağlık Karabağ ile Ermenistan'ın birleşmesi yönünde talep ve baskılar artmıştır (Turan, 2021). Ancak SSCB tarafından 18 Temmuz 1988'de, Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'ın bir parçası olarak kalmasına karar verilmiş, Ocak 1989'da Dağlık Karabağ doğrudan merkeze bağlanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Dağlık Karabağ, Azerbaycan'dan ayrılmak ve Ermenistan'a katılmak istemiştir. (Gürses, 2001).

Bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, 26 Kasım 1991'de Dağlık Karabağ'ın özerkliğini iptal edeceğini ve bölgeyi doğrudan kendisine bağlayacağını ilan etmiştir. Buna karşılık olarak Dağlık Karabağ 10 Aralık 1991'de bağımsızlık kararı almıştır. 1992 yılında Rus birliklerinin Dağlık Karabağ'dan çekilmesiyle bölge Ermenistan ve Azerbaycan arasında çatışma alanına dönüşmüştür. Ermenistan, Rusya'nın desteğiyle 1993 - 1994 yıllarında Dağlık Karabağ'ı ve Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'a bağlayan Azerbaycan topraklarını işgal etmiştir (Sapmaz ve Sarı, 2012).

SSCB'nin dağılmasıyla başlayan I.Dağlık Karabağ savaş sonucunda yaklaşık 25 - 30 bin kişi ölmüş ve bir milyondan fazla kişi mülteci durumuna düşmüştür (Kısacık, 2017). Ermenistan, Dağlık Karabağ'da bulunan Hankenti, Ağdere, Şuşa, Hocalı, Hocavent, Kelbecer, Laçin, Kubatlı, Zengilan, Cebrail, Fuzuli, Ağdam şehirlerini işgal etmiştir (Sapmaz ve Sarı, 2012). Azerbaycan ve Ermenistan Savunma Bakanları ile Karabağ Ermeni temsilcilerinin 9 Mayıs 1994'te Bişkek Protokolü çerçevesinde ateşkes ilan etmesiyle iki taraf arasındaki ihtilaf sona ermiştir. Ateşkes anlaşmasına varıldıktan sonra küçük çapta çatışmalar devam etse de statüko uzun süre devam etmiş ve arabulucuların katılımıyla barış anlaşması süreci devam etmiştir (Öğütçü ve Yılmaz, 2021). Bu durum 2020 yılına kadar temelde değişmeden sürmesine rağmen 26 yıllık süreçte ateşkes anlaşması binlerce kez ihlal edilmiştir. Sorunu çözmek için kurulan AGİT Minsk Grubu, çözüm için yeterli diplomatik adımları atamamış ve sorun barışçıl yollarla çözüme kavuşturulamamıştır (Sarıkaya, 2021).

3. İkincİ Dağlık Karabağ Savaşı VE Bölgede Yaşanan Gelişmeler

3.1. Savaş ve Bölgede Yaşanan Gelişmeler

12 Temmuz 2020'de Ermenistan-Azerbaycan devlet sınırının kuzeyindeki Tovuz bölgesinde ortaya çıkan ve birkaç gün devam eden çatışmalar, Karabağ sorununun, uluslararası alanda genellikle donmuş çatışma olarak tanımlansa da aslında her an patlamaya hazır sürüncemede kalmış bir çatışma alanı olduğunu göstermiştir (Kınık, 2021).

27 Eylül 2020 sabahı, Ermenistan silahlı kuvvetlerinin Azerbaycan sınırındaki Azerbaycan ordusu mevzilerine ve yerleşim birimlerine topçu ateşi açması ve büyük çaplı yıkım gerçekleştirmesinin ardından, Azerbaycan Ordusu da süratle bir karşı saldırı başlatmıştır. İki ülke arasında yaşanan çatışmalar kısa sürede şiddetlenerek, II. Karabağ Savaşı'na dönüşmüştür. 2020 yılı Kasım ayı başlarında Azerbaycan tarafından 27 Eylül'den 9 Kasım 2020'ye kadar 5 şehir, 4 kasaba ve 286 köy Ermenistan'ın işgalinden kurtarılmıştır (Paşa, 2021).

Azerbaycan tarafından savaş süresince Türkiye'den ve İsrail'den temin edilen silah araç ve gereçler (İHA, SİHA, Drone) de kullanılmıştır (Mevlütoğlu, 2020). Ermenistan, Azerbaycan ordusunun cesaretine ve yüksek savaşma ruhuna karşı koyamamış ve daha fazla can kaybı yaşamamak için savaşmayı durdurmak zorunda kalmıştır. Rusya'nın arabuluculuğu ile Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya devlet başkanları, 10 Kasım 2020'de Azerbaycan tarihinde büyük bir başarı olarak kabul edilebilecek ortak bir anlaşma imzalamışlardır (Paşa, 2021). Bu anlaşma nihai barış anlaşması değil, ateşkes anlaşması niteliğindedir. Anlaşma, bölgedeki çatışmaları ve düşmanlıkları bastırıp yeni bir statüko oluştursa da, bölgenin nihai statüsünü, yerleşik barış güçlerinin uzun vadeli geleceğini ve barış güçlerinin geri dönüşünün ayrıntılarını içermemektedir. Dağlık Karabağ'ın nihai statüsüne ilişkin belirleme içermediği için, eleştirilmektedir. Bu eleştirilere rağmen Azerbaycan lehine yeni bir statüko oluşturduğu ve bölgedeki dengeleri değiştirdiği için önemli bir anlaşma olarak değerlendirilmektedir (Erçakıca, 2021). İki taraf arasındaki anlaşmanın içeriği şu şekildedir:

1. "Dağlık Karabağ çatışma bölgesindeki ateşkesi ve tüm askeri harekatın 10 Kasım 2020 tarihinde Moskova saati ile 00.00'da durdurulması planını ilan eder. Bundan sonra Taraflar olarak anılacak olan Azerbaycan Cumhuriyeti ve Ermenistan Cumhuriyeti, hâlihâzırda ellerinde bulundurdukları bölgelerde kalacaklardır.
2. Ermenistan tarafının elinde bulunan, Azerbaycan'ın Kazak Bölgesi, Ağdam bölgesi ve toprakları 20 Kasım 2020 tarihine kadar Azerbaycan'a geri verilecektir.
3. Dağlık Karabağ'daki temas hattı ve Laçin koridoru boyunca, Rusya Federasyonu barış gücüne ait 1.960 hafif silahlı askeri personel, 90 zırhlı personel taşıyıcı araç, 380 adet otomobil ve özel teçhizatlı araç konuşlandırılacaktır.

4. Rusya Federasyonu barışı gücü, Ermenistan silahlı kuvvetlerinin çekilmesiyle eş zamanlı olarak bölgeye konuşlandırılacaktır. Rusya Federasyonu barış gücünün bölgedeki varlığı 5 senedir. Bu 5 yıllık süreç tarafların sürenin bitimine 6 ay kala itiraz etmemeleri halinde otomatik olarak 5 yıllık periyodlarla uzar.
5. Çatışmanın muhataplarınca anlaşma hükümlerinin uygulanması sırasındaki kontrolü daha etkili kılmak maksadıyla, ateşkesi kontrol etmek üzere bir barışı koruma merkezi meydana getirilecektir..
6. Ermenistan Cumhuriyeti, 15 Kasım 2020'ye kadar Kelbecer bölgesini ve 1 Aralık'ta da Laçın bölgesini Azerbaycan Cumhuriyeti'ne geri verecektir. Dağlık Karabağ ile Ermenistan ile Şuşa kentini etkilemeden iletişimi sağlayacak olan Laçın Koridoru Rus barış gücü birliğinin kontrolü altında kalacaktır. Tarafların mutabakatıyla, sonraki üç yıl içinde, Laçın Koridoru boyunca yeni bir hareket rotası için bir inşaat planı belirlenecek ve bu, Dağlık Karabağ ve Ermenistan arasında, daha sonra bu rotayı korumak için Rus barış gücü birliğinin yeniden konuşlandırılmasıyla bir bağlantı sağlayacaktır. Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşların, araçların ve mallarının trafiği her iki yönde de Laçın Koridoru boyunca güvenliğini garanti edilmektedir.
7. Ülke içinde yerinden edilmiş kişiler ve mülteciler, Dağlık Karabağ topraklarına ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin kontrolü altındaki komşu bölgelere geri dönecektir.
8. Savaş esirlerinin, tutsakların ve cenazelerin değişimi yapılacak.
9. Bölgedeki tüm ekonomi ve ulaşım bağlantıları açılacaktır. Ermenistan Cumhuriyeti vatandaşların, araçların ve yüklerin her iki yönde engelsiz hareketini organize etmek için Azerbaycan Cumhuriyeti'nin batı bölgeleri ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasındaki ulaşım bağlantılarının güvenliğini garanti etmektedir. Ulaşım kontrolü, Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Servisi Sınır Muhafıza Servisi organları tarafından gerçekleştirilecektir. Tarafların mutabakatı ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'ni Azerbaycan'ın bölgelerine bağlayan yeni ulaşım bağlantılarının inşası gerçekleştirilecektir" (BBC, 2020).

Anlaşmada Dağlık Karabağ'ın statüsü tanımlanmamıştır (Öğütçü ve Yılmaz, 2021). 10 Kasım 2020'de imzalanan anlaşma savaşı sona erdirerek diplomasinin önünü açmıştır. Ancak anlaşma metninde birçok belirsizlik olduğu ve bazı maddelerin uygulanmasında zorluklarla karşılaşacağı değerlendirilmektedir. Rus barış güçlerinin bölgeye gelmesine ilişkin hüküm, kuşkusuz anlaşmadaki en kritik hükümdür. Bölgede Rus askerlerinin varlığı endişe yaratmaya devam edecektir. Türk - Rus Ortak Gözlem Merkezi 30 Ocak 2021'de Ağdam'da açılmış ve faaliyete geçmiştir. Dağlık Karabağ, Azerbaycan - Nahçıvan ve Ermenistan - Dağlık Karabağ koridorlarındaki gözlem noktalarında Rus askerlerinden oluşan barış güçleri yerini alarak görevlerine başlamışlardır (Kuloğlu, 2020).

Öte yandan Karabağ'dan Nahçıvan'a ulaşım koridorunun açılması şartlarının nasıl uygulanacağı henüz belli değildir. Ermenistan topraklarından geçen koridorun durumu, İran - Ermenistan bağlantısının nasıl kurulacağı gibi yanıt bekleyen pek çok soru vardır. Bu hattın kurulması, korunması ve sürdürülmesi orta ve uzun vadede Rusya için kırmızı bir çizgi oluşturabilir (Zorlu, 2020). Anlaşmada net olmayan diğer bir nokta ise Şuşa dışında Dağlık Karabağ'ın statüsüne ilişkin herhangi bir açıklamanın olmamasıdır. Ermenistan tarafının itiraz ettiği konuların başında Dağlık Karabağ'ın statüsü gelmektedir. Ermenistan'ın muhalefetine rağmen Azerbaycan, bölgeye herhangi bir statü verilmeyeceğini kesin olarak ifade etmiştir. Ancak bölgede Ermenistan ve Rus barış güçlerinin mevcudiyeti idari sorunlara yol açabilecek gibi görünmektedir. Karabağ'ın yeni denklemindeki karar alma mekanizmasının nasıl işleyeceği, statü sorunlarıyla ilgili bazı sorunları gündeme getirebilir (Ergin, 2020). Nihayet, barış anlaşmasının imzalanmasından bir yıl sonra, 26 Kasım 2021'de Azerbaycan ve Ermenistan Cumhurbaşkanları Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in başkanlığında bir araya gelmişlerdir. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, önceki sürecin gidişatını görüşmek üzere yaptığı toplantıda, çatışma bölgesinde büyük çaplı askeri faaliyetlerin olmadığını olumlu olarak ifade ederken, aynı zamanda 53 bin kişinin güvenli bir şekilde ikamet yerlerine döndüğünü açıklamıştır. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Ermenistan Cumhurbaşkanı Nikolai Paşinyan, Karabağ'da iki ülke arasındaki sınırın belirlenmesi sürecini bir an önce başlatmaya hazır olduklarını belirtmişlerdir. Toplantıda, yıl sonundan önce iki ülke arasındaki sınırı belirleyecek bir mekanizma kurulmasına karar verilmiştir (https://www.ntv.com.tr)

3.2.Taraflar ve Bölgesel Aktörler Açısından Değerlendirme

3.2.1. Azerbaycan

Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununu ülkesinin bölünmez bütünlüğü temelinde değerlendirmiştir. Azerbaycan, Ermenistan'ın sınırlarını genişletmek için Dağlık Karabağ Savaşı'nı başlattığını iddia ederken Ermenistan'ın "halkların kendi kaderini tayin hakkı" söylemini kabul etmemiştir (Asal, 2013). Azerbaycan için Karabağ meselesi, "toprak bütünlüğü ilkesini ve sınırların dokunulmazlığını ihlal etmek", "tarihi vatanından kovulma girişimlerinin bir simgesi", "vatandaşlarının yurtlarından sürülmesi" ve "Ermenilerin bir devlet kurma planında bir aşama" olarak görülmüştür. (Ergun, 2008). Uzun yıllardır süregelen Dağlık Karabağ bölgesindeki ihtilaf ve çatışmalar, 44 gün süren savaş sonucunda topraklarını kurtarması bakımından Azerbaycan için zafer olarak değerlendirilmektedir. 10 Kasım 2020'de imzalanan anlaşmadaki bazı belirsizlikler ve uygulama safhasındaki olası zorluklara rağmen Azerbaycan bu süreçte sahada askeri açıdan ve masada diplomatik açıdan önemli ve büyük bir başarı kazanmıştır.

Son yıllarda ekonomik açıdan önemli gelişim sağlayan Azerbaycan, ordusunu da geliştirip güçlendirerek 28 yıl sonra Ermenistan tarafından işgal edilen topraklarını kurtarmıştır (Çalışkan, 2020). Savaştan sonra Azerbaycan'ın iç siyasetinde Batı'nın endişe duyduğu durumların ortadan kalktığı ve yönetsel istikrarın sağlandığı kıymetlendirilmektedir. Azerbaycan halkının İlham Aliyev'e olan güveninin artmasıyla Bakü'nün iç siyasetinin de uzun vadeli olarak istikrara kavuştuğu değerlendirilmektedir (İsaev, 2021). Azerbaycan'ın önümüzdeki dönemde de kazanımlarını sürdürebilmesi için ihtiyatlı bir dış politika izlemesi gerekmektedir. Bölgedeki süreç Rus barış güçleri tarafından yürütülecek olsa da kalıcı barışın sağlanması için yeni bir müzakere mekanizmasına ihtiyaç olduğu görülmektedir. (Kınık, 2021). Azerbaycan'ın bölgedeki uygulayacağı politika ve stratejilerde Türkiye ile stratejik ortak olarak birlikte hareket edeceği öngörülmektedir.

3.2.2. Ermenistan

Ermenistan'ın temel argümanı, Dağlık Karabağ Ermenilerinin "kendi kaderini tayin hakkına" sahip olduğudur. Ermenistan savaşa bölgedeki Ermenileri ve onların kendi kaderini tayin hakkını korumak için girdiğini belirtmektedir (Asal, 2013). Ermenistan saldırıyı başlatırken Azerbaycan tarafından böyle güçlü bir karşılık beklememiştir.. Çünkü Ermenistan 27 yıldır bölgede ne BM kararlarını ne de AGİT Minsk Grubu'nun tavsiyelerini dikkate almadan kendi isteklerine göre hareket etmiştir. Ermenistan'ın bu yayılmacı politikaları küresel güçler tarafından desteklenmiştir. Küresel güçlerin yıllar içinde verdiği desteğin savaşta da devam edeceğini öngören Ermenistan'ın eylemleri ve beklentileri karşılık bulmamıştır (Deveci Bozkuş, 2021).

Ermenistan'ın Karabağ'daki başarısızlığı ile ülke ciddi bir krize girmiştir. Ermenistan'da sıkıyönetim ve sansüre rağmen halk birkaç gün içerisinde hükümeti protesto etmiştir. Ermenistan hükümeti, savaşın başlangıcından itibaren, cephe hattı bilgilerini abartarak veya çarpıtarak ilan etmiş ve bu da kaçınılmaz olarak toplumun hükümete olan güveninin sarsılmasına yol açmıştır. Daha da önemlisi, uzun yıllardır yöneticiler, medya ve diaspora tarafından aldatılan Ermenistan halkı bu ağır yenilgi ile büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Yaklaşık 30 yıldır süren işgal sona ererken, geriye büyük ekonomik sorunlarla yüz yüze kalacak ve dışa bağımlı hâle gelen bir ülke kalmıştır (Çalışkan, 2020).

3.2.3. Rusya

Güney Kafkasya (Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan) Rusya açısından oldukça önemli bir bölgedir. Zira Orta Asya ve Çin'in Batı'ya çıkış rotasında bulunan bu bölgeden Rusya'yı devre dışı bırakan enerji hatları ve ticaret yolları geçmektedir. Bu nedenle bu bölgede Rusya'nın nüfuzunu koruması onun için yaşamsal önem arz etmektedir. Rusya bu maksatla Azerbaycan - Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorununu dondurarak kontrolden çıkmasına izin vermemiş sürmesini stratejik olarak gerekli görmüştür.

Ermenistan'ın ABD ve Batı dünyası ile daha yakın ilişkiler geliştirmeye yönelik politika ve tutumları Rusya'yı rahatsız etmektedir (Yılmaz, 2020). Ermenistan üzerindeki nüfuzunu devam ettirmek ve bölgedeki varlığını güçlendirmek için Rusya Güney Kafkasya için Batı'yla girdiği mücadelede gelinen aşamada bölgesel varlığını güçlendirmiştir. Dağlık Karabağ'da Rusya, Kırım'da olduğu gibi, kurşun atmadan jeopolitik bir başarı elde etmiştir. Bu başarıyı elde ederken Rusya Güney Kafkasya'yı Batı'yla

değil Türkiye ile paylaşmayı tercih etmiştir. Rusya, ayrıca Ermenistan'a, Batı yanlısı politikalar izlemesinin ağır bir bedeli olacağını da Azerbaycan üzerinden göstermiştir (İsaev, 2021). Bölgedeki yegane güç olarak kendini gören Rusya, çeşitli kazanımlar elde etmiş olsa da, kurduğu statükonun değişmesinin yanında Türkiye'nin bölgedeki varlığını kabul etmek durumunda kalmıştır (Çalışkan, 2020).

3.2.4. İran

İran'ın Karabağ Savaşı'ndaki rolü oldukça dikkat çekicidir. Ermenistan'ın 28 yıl önce Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ topraklarını işgal etmesine İran'ın desteği halen tartışılmaktadır. İran, savaşta Ermenistan'a lojistik konular başta olmak üzere çok fazla yardımda bulunmuştur. İran'ın kuzeyinde milyonlarca Azerbaycan Türkünün bulunması Tahran'ı Bakü konusunda daima tedirgin etmiştir (Çalışkan, 2020). Bölgede etkisini artırmış bir Türkiye ve Azerbaycan'ın İran'ın bölgesel politikalarına ve stratejik öngörülerine ters bir yapı içerisinde olacağını bilen İran Ermenistan'ı destekleyen tutum ve tavır içerisinde olan politikalar izlemiştir. İran'ın çatışmanın ilk günü ve sonrasında izlediği politikalar değişiklik arz etmiştir. İlk günlerde ateşkes çağrısı yapan İran, bir süre sonra "cihatçı grupların bölgeye getirildiği" iddialarıyla Azerbaycan ve Türkiye'yi hedef almıştır. Özellikle Azerbaycan'ın süreç içerisinde İsrail ile uzlaşması ve İsrail'den yüksek teknolojiye sahip silahlar tedarik etmesi İran'ın tutumunu sertleştirmiştir. İran'ın baştan beri izlediği politikalar üzerinde İran'daki Azerbaycan Türklerinin önemli bir etkisi bulunmaktadır (Deveci Bozkuş, 2021).

İran'ın savaş boyunca net olmayan tavrı Azerbaycan kamuoyunda sert tepkiye neden olmuştur. İran'ın bu tutumuna sadece Azerbaycan değil, İran'daki Azerbaycan Türkleri de çeşitli şekillerde tepki göstermişlerdir. İran bu tepkileri anlamaya çalışmak yerine, göstericileri tutuklama ve hapsetme yolunu tercih etmiştir (Sarıkaya, 2021). Protestolar ve Azerbaycan'ın zaferi sonucunda İran daha diplomatik bir dil kullanmaya başlamış, anlaşmadan sonra Azerbaycan ve Ermenistan'da diplomatik mübadeleler yürütmeye çalışsa da bölgedeki etkisi büyük ölçüde zayıflamıştır (Çalışkan, 2021). Savaş sonrasında İran, bölgedeki denklemin dışında kalmış, bölgede yapılması planlanan yeni ulaşım ve iletişim hatlarında etkinliği azalmıştır (Sarıkaya, 2021). Bu nedenle Güney Kafkasya'daki çatışmadan sonra bir diğer kaybedenin İran olduğu değerlendirilmektedir (Deveci Bozkuş, 2021).

3.2.5.Türkiye

Türkiye Dağlık Karabağ sorununda her zaman Azerbaycan'ın yanında olmuş ve Azerbaycan'ı sonuna kadar desteklemiştir. İki ülke arasında "Bir millet, iki devlet" sloganıyla yankılanan özel bir ikili ilişki bulunmaktadır. Ermenistan ordusunun önemli bir enerji merkezi olan Tovuz'a ilk saldırısından itibaren Azerbaycan'ın stratejik ortağı olarak Türkiye, Azerbaycan'a tam destek vermiştir ki bu, hiç şüphesiz Azerbaycan'ın savaşı kazanmasını sağlayan en önemli unsurlardan birisi olmuştur (Ergun ve Aliyev, 2020). Türkiye ve Azerbaycan arasında 2010 yılında imzalanan stratejik ortaklık ve karşılıklı yardım anlaşması çerçevesinde iki ülke, herhangi bir saldırı durumunda birbirlerine destek olmak için ellerinden gelenin en iyisini yapacaklarını taahhüt etmişlerdir. Bu bağlamda Türkiye, çatışmanın başından sonuna kadar Azerbaycan'ı siyasi, askeri ve diplomatik olarak desteklemiştir. İHA'ların ve SİHA'ların yanı sıra Türk savunma sanayiinin birçok envanterinin Azerbaycan tarafından kullanıma sunulması, savaşın gidişatını büyük ölçüde Azerbaycan lehine değiştirmiş ve ülkeye savaş alanında dengelenmesi zor bir askeri üstünlük sağlamıştır (Boyraz ve Güngörmez, 2020).

Bu bağlamda II. Dağlık Karabağ Savaşı'nın bir diğer kazananının Türkiye olduğu değerlendirilmektedir. Türkiye'nin bu savaşta Azerbaycan ordusuna verdiği destek, iki düzenli ordu arasındaki savaşta Türkiye'nin ve Azerbaycan'ın başarısını göstermiştir. Türkiye savunma sanayi alanında küresel pazarda bir nevi etkili bir tanıtım gerçekleştirmiştir. Jeopolitik açıdan bakıldığında, Türkiye'nin Avrasya'daki ağırlığı artmıştır. (İsaev, 2021). Ayrıca Türk savunma sanayisinin başarısı bir kez daha kanıtlanmıştır (Çalışkan, 2021). Türkiye, çatışmanın ilk gününden itibaren Azerbaycan'ı desteklediğini açıklayarak, çözüm sürecinde ve bölgesel bir güç olarak sahada ve müzakere masasında olduğunu göstermiştir. Bu anlamda Türkiye, önerilen barışı koruma merkezinde 30 Ocak 2021'den itibaren Rusya ile birlikte çalışmaya başlamıştır. Azerbaycan sürecin başından beri Türkiye'nin çözüm masasına oturması gerektiğini defalarca dile getirmiştir. (Dilaver,2020). Anlaşmanın en önemli sonucu dokuzuncu maddesidir. Bu madde ile açılacak olan Nahçıvan Koridoru, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki

karayolunun kurulmasında ve Türkiye'nin Orta Asya'ya açılmasında stratejik öneme sahip olacaktır. Çok önemli olan bu geçiş yolu ile Türkiye ile Azerbaycan'ın yaklaşık yüz yıl sonra kesintisiz olarak birbirine bağlanması sağlanacaktır. Ayrıca bu madde Türk dünyasında birliğin sağlanması açısından oldukça önemlidir. Bu noktada bu önemli bir başarıdır çünkü Nahçıvan Koridoru Türkiye ile Türk Cumhuriyeti arasında sadece bir bağlantı noktası oluşturmayacak, aynı zamanda bölgenin ekonomik olarak gelişmesine de imkan sağlayacaktır (Deveci Bozkuş, 2021).

3.2.6. Uluslararası Kuruluşlar

II. Dağlık Karabağ savaşı sürecinde NATO, savaşa ilişkin bir açıklama yayınlayarak Dağlık Karabağ'da ateşkes çağrısı yapmış, NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, bölgedeki çatışmanın bir an önce sona ermesi gerektiğini söylemiştir (Öztürk, 2020). Savaşa dahil olmasa da NATO'nun bu savaşın galiplerinden yana tutum aldığı değerlendirilmektedir. (Öztürk, 2020).

Uluslararası örgütler kapsamında bir diğer önemli yapı olan AGİT Minsk Grubu'nun bu süreçte kaybedenlerden biri olduğu değerlendirilmiştir. AGİT Minsk Grubu, Rusya'nın bölgedeki etkin politikası çerçevesinde bilinçli olarak devre dışı bırakılmıştır. Rusya en başından beri sorunun çözümünün sadece kendisinin söz sahibi olduğu bir sürece dönüşeceğini öngörmüş ve sonunda istediğini elde etmiştir (Deveci Bozkuş, 2021).

4. SONUÇ

SSCB'nin dağılma süreciyle Dağlık Karabağ sorunu yeni bir boyuta geçmiş ve Azerbaycan ile Ermenistan arasında çatışmaların yaşandığı bir alan haline dönüşmüştür. Ermenistan'ın 1992 yılında Dağlık Karabağ'da fiilen Azerbaycan'a ait olan bölgeleri işgal etmesi BM tarafından defalarca kınanmasına rağmen anlaşmazlıklar çözülememiş, silahlı çatışmalar yaşanarak, sivil kayıplarda dahil olmak üzere birçok uluslararası hukuk ihlallerinin yaşanması engellenememiştir.

Dağlık Karabağ'da 27 Eylül 2020'de başlayan çatışmalar, 44 günlük bir savaşa dönüşmüş ve 10 Kasım 2020'de Rusya'nın arabuluculuğunda Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya devlet başkanları arasında imzalanan ateşkes anlaşmasıyla sonuçlanmıştır. İmzalanan anlaşma, Dağlık Karabağ sorununda köklü bir değişiklik getirmiştir. Anlaşmada yer alan maddeler taraf devletler açısından farklı sonuçlar doğurmakta ve farklı anlamlar ifade etmektedir. Savaşın sonucu Azerbaycan açısından zafer, Ermenistan için ise ağır bir yenilgi olarak Rusya için ise sorunun çözümünde üstlendiği arabuluculuk rolü neticesinde Dağlık Karabağ'da askeri güç konuşlandırmasının yanı sıra bölgedeki nüfuzunu ve etkinliğini artırması açısından dolayı da bir kazanım olarak değerlendirilmektedir. İran'ın ise savaşta izlediği tutarsız politikalar, bölgedeki etkinliğinin azalmasına neden olmuştur. II. Dağlık Karabağ savaşında Azerbaycan'a koşulsuz destek sağlayan Türkiye, bölgede siyasi, askeri ve ekonomik anlamda etkinliğini arttırmıştır.

Sonuç olarak; Dağlık Karabağ bölgesinin istikrarlı hale gelmesi Rusya, Türkiye, Ermenistan ve Azerbaycan açısından kazanç olarak değerlendirilebilir. Ancak savaşın sahada kaybedeni Ermenistan, kazananı Azerbaycan olurken, bölgedeki güç dengeleri açısından Rusya ve Türkiye lehine olumlu, İran ve Dağlık Karabağ sorununa yıllar içerisinde çözüm getiremeyen Minsk grubu açısından ise kayıp olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

ASAL, U. Y. (2013), Dağlık Karabağ Sorunu'nun Çatışma Çözümü Perspektifinden Analizi. R. K. Karaca (Ed.) *Asya'da Güvenlik Sorunları ve Yansımaları* içinde (s. 57-81), İstanbul: Bilgesam Yayınları.

ASLANLI, A. (2001), Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu, *Avrasya Dosyası,* 1 (7), 393-430.

BBC. (2020), *Armenia, Azerbaijan And Russia Sign Nagorno-Karabakh Peace Dealpublished 3 Hours Ago*. https://www.bbc.com/news/world-europe-54882564

BOYRAZ, H. M. VE GÜNGÖRMEZ, O. (2020), *Karabağ Zaferinin Anatomisi*, 25 Kasım 2021 tarihinde https://www.setav.org/karabag-zaferininanatomisi sitesinden alındı.

ÇALIŞKAN, B. (2020), *2. Karabağ Savaşı Ve Güney Kafkasya'da Yeni Dönem,* İNSAMER, 26 Kasım 2021 tarihinde https://insamer.com/tr/2-karabag-savasi-ve-guney-kafkasyada-yeni-donem_3524.html adresinden alındı.

DEVECİ BOZKUŞ, Y. (2021), Dağlık Karabağ Savaşı ve Güney Kafkasya'da Yeni Güç Dengeleri, *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 4 (7), 54-65.

DİLAVER, T. (2020), *Dağlık Karabağ Sorununda Yeni Normal*, *AVİM*, *Analiz* 25.11.2021 tarihinde https://avim.org.tr/tr/Analiz/DAGLIK-KARABAG-SORUNUNDA-YENI-NORMAL adresinden alındı.

EMİNOĞLU, A. ve AYDIN, D. Y. (2021), ABD ve Rusya Ekseninde Dağlık-Karabağ'da Çatışma Çözümünü Geciktiren Güç Dengesi Sistemi, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 21 (2), 245-255 .

ERÇAKICA, M. (2021), Dağlık Karabağ Sorununun Ve 'Ateşkes' Andlaşması'nın Uluslararası Hukuk Ve İnsancıl Hukuk Açılarından Değerlendirilmesi, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (47), 287-314.

ERGUN, A. (2008), Güney Kafkasya'da Etnik Temizlik Ve Çatışma: Azerbaycan Ve Ermenistan Ulusal Kimliklerinde Karabağ Sorunu, *Doğu Batı Dergisi,* 11(44), 197-207

ERGUN, A. ve ALİYEV, A. (2020), *An Account on Karabakh War: Why Now and Then What?,* Panorama, 30 Kasım 2021 tarihinde https://www.uikpanorama.com/blog/2020/11/09/anaccoun ton-karabakh-war-why-now-and-then-what/ adresinden alındı.

GÜRSES, E. (2001), Kafkasya'da Uluslararası Rekabet, *Avrasya Dosyası*, 1 (7),250-273,

https://www.ntv.com.tr/dunya/socide-uclu-zirve-putin-aliyev-ve-pasinyan-bir-araya-geldi,a8Xj5hp62UCNJTTTuYopYw sitesinden alındı.

İSAYEV, S. (2021),*Karabağ'da Kim Kazandı?* 25.11.2021 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-karabagda-kim-kazandi/2098531 sitesinden alındı.

Kazimirov,V. (2004). Looking for a Way Out of the Karabakh Impasse, *Russia in Global Affairs,* 2(4), 2004, 145-154

KINIK, H. (2021),Karabağ Savaşı ile Yeniden Dirilen Azerbaycan: 2020. Tüfekçi Ö. (Ed.) *Karadeniz 2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler* içinde (s.51- 77). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.

KISACIK, S. (2017), Kafkasya'da Azerbaycan-Ermenistan Uyuşmazlığı: Çatışma-Barış Sarkacı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

KULOĞLU, A. (2020), *Belirsizlikler ve Hatalar*, 1 Aralık 2021 tarihinde https://stratejikguvenlik.blog/2020/11/20/gundemanalizi-e-tumg-armagan-kuloglu-belirsizlikler-vehatalar/ adresinden alındı.

MEVLÜTOĞLU, A. (2020). *2020 Dağlık Karabağ Savaşı'na Dair Askeri-Stratejik Gözlemler. Panorama,* 2 Aralık 2021 tarihinde https://www.uikpanorama.com/blog/2020/11/05/2020-daglik-karabag-savasina-dair-askeri-stratejik-gozlemler/ adresinden alındı.

NECİYEV, E. (2011), Azerbaycan'ın Sovyetleştirilmesi Sürecinde Karabağ Problemi, *Ermeni Araştırmaları*, (39), s. 163-186.

NEEF, C. (2004), *Kafkasya: Rusya'nın Kanayan Yarası*, Çev: Özalp Göneralp, İstanbul: Yeni Hayat Kütüphanesi

ÖĞÜTÇÜ, B. ve YILMAZ, M. E. (2021), Dağlık Karabağ Sorunu'nda Uluslararası Arabuluculuk, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 7 (1), 162-191.

ÖZTÜRK, E.S. (2020), *Dağlık Karabağ'da 'NATO'nun Görünmeyen Zaferi': Azerbaycan'ın Küllerinden Doğuşu*, 30. 11.2021 tarihinde https://tr.euronews.com/2020/11/18/dagl-k-karabag-da-nato-nun-zaferi-azerbaycan-n-kullerinden-dogusu-gorus adresinden alındı.

PAŞA, E. (2021), Karabağ Sorunu: Tarihi Gerçekler, Jeopolitik Çıkarlar Ve Çözüm Süreci, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 7 (1), 192-215

SAPMAZ, A. ve SARI, G. (2012), Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8 (15), 1-31

SARIKAYA, Y. (2021), İran'ın İkinci Karabağ Savaşı Tutumu: Takke Düştü Kel Göründü, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7 (1), 84-103.

Soçi'de Üçlü Zirve: Putin, Aliyev Ve Paşinyan Bir Araya Geldi, 4 Aralık 2021 tarihinde

Söker, Ç. (2017). Dağlık Karabağ Sorunu'nun Çatışmayı Çözme Perspektifinden İncelenmesi, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 8 (16), 555-574.

SUYUNDİKOV, S. (2021), Dağlık Karabağ Savaşı'nın Çözümü Bağlamında Türkiye Ve Rusya. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5 (1) , 132-145.

TURAN, Y.B. (2021). *Dağlık Karabağ Sorununda Türkiye Ve İran'ın Politik Yaklaşımı Ve Hedefleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.

YILMAZ, S. (2020). Rusya'nın Dağlık Karabağ için çözüm planı ne? Jeo-Strateji. 30 Kadım 2021 tarihinde https://fikirturu.com/jeo-strateji/rusyanin-daglik-karabag-icin-cozum-plani-ne/adresinden alındı.

ZORLU, K. (2020), *Karabağ'da Varılan Mutabakat Ne Anlama Geliyor?",* 30 Kasım 2021 tarihinde https://www.haberturk.com/yazarlar/profdr-kursad-zorlu/2864811-karabagda-varilan mutabakat- ne-anlama-geliyor adresinden alındı.

TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI VE İLİŞKİLERE İLİŞKİN BİLİŞSEL ÇARPITMALAR ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Gülin YAZICI ÇELEBİ
Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü
gulin_celebi@hotmail.com, Orcid: 0000 0002 6779 9123

Aybüke İrem ŞAHİN
Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü.
aybuke.irem.sahin@gmail.com Orcid: 0000 0003 0716 7527

Özet
Toplumsal cinsiyet kavramı kültür içerisinde şekillenen ve kadın /erkek özelliklerine işaret eden bir kavramdır. Bu özellikler biyolojik farklara değil toplumsal ve kültürel ögelere dayanmaktadır. Başka bir deyişle belirlenen özellikler sosyal olarak belirlenen rol ve sorumlulukları tanımlamaktadır. Araştırmanın diğer değişkeni ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalardır. Bilişsel çarpıtmalar genel olarak düşüncelerdeki sistemli ve tutarlı hatalar neticesinde meydana gelen ve bireyin olayları değerlendirmesinde genellikle olumsuzluğa eğilimli çıkarımlar yapmasına yol açan bilişsel süreçlerdir. Bu durum bireyin olayları yanlış yorumlamasına ve uzun vadede işlevsiz ve uyum bozucu tepkiler geliştirmesine sebep olabilmektedir. Bu araştırmanın amacı toplumsal cinsiyet algısı ile ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalar arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmada ayrıca toplumsal cinsiyet algısı ve ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmaların demografik değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Araştırmada ilişkisel model kullanılmıştır. Çalışma grubunu 527 birey oluşturmaktadır. Veriler Google formlar aracılığı ile 2021 yılı Ekim ayında gönüllü bireylerden elde edilmiştir. Veri toplama aracı olarak Altınova ve Duyan (2013) tarafından geçerlilik ve güvenirlik çalışması yapılan Toplumsal cinsiyet algısı ölçeği, Hamamcı ve Büyüköztürk (2003) tarafından geliştirilen ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalar ölçeği ve araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, algılanan ekonomik duruma ilişkin sorular yer almaktadır. Veriler SPSS 24 programında analiz edilmiştir. Normallik analizleri sonrasında uygulanacak tekniklere karar verilmiştir. Korelasyon analizinde Pearson Korelasyon katsayıları analizi, ikili değişkenlerin karşılaştırmalarından bağımsız gruplar için t-testi,çoklu değişkenlerin karşılaştırılmasında ise Annova analizi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda toplumsal cinsiyet algısı ile ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalar arasında orta düzeyde ve negatif yönde bir ilişki olduğu, toplumsal cinsiyet algısının cinsiyet ve medeni durum değişkenleri açısından farklılaştığı diğer değişkenler açısından ise anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Algısı, Bilişsel Çarpıtmalar, Cinsiyet

EXAMINING RELATIONSHIPS BETWEEN GENDER PERCEPTION AND COGNITIVE DISTORTIONS REGARDING RELATIONSHIPS

Abstract
The concept of gender is shaped in culture and points to female / male characteristics. These features are based on social and cultural elements, not biological differences. In other words, determined characteristics define socially determined roles and responsibilities. The other variable of the research is cognitive distortions related to relationships. Cognitive distortions are cognitive processes that generally occur as a result of systematic and consistent errors in thoughts and lead to inferences that tend to negativity in the evaluation of events. This may cause individuals to misinterpret events and develop dysfunctional and maladaptive reactions in the long run. The aim of this research is to examine the relationship between gender perception and cognitive distortions related to relationships. The study also examined whether cognitive distortions related to gender perception and relationships differ in terms of demographic variables or not. The correlational model was used in the research. The study group consisted of 527 participants. The data were obtained from voluntary participants in October 2021 through Google forms. Gender perception scale, its validity and reliability study was done by Altınova and Duyan (2013), cognitive distortions scale related to relationships developed by Hamamcı and

Büyüköztürk (2003), and personal information form prepared by researchers were used as data collection tools. The personal information form includes questions about gender, marital status, education level, and perceived economic status. The data were analyzed in SPSS 24 program. After the normality analysis, the techniques to be applied were decided. Pearson correlation coefficients analysis was used in correlation analysis, t test for independent groups was used for the comparison of binary variables, and ANOVA was used for the comparison of multiple variables. As a result of the research, it was seen that there was a moderate and negative relationship between gender perception and cognitive distortions related to relationships, while gender perception differed in terms of gender and marital status variables, and there was no significant difference in terms of other variables.

Keywords: Gender perception, Cognitive Distortions, Gender

1. GİRİŞ

Cinsiyeti tanımlamak son derece önemli olduğu kadar kimi zaman karmaşık olabilmektedir. Cinsiyetin kadın ve erkek olarak ifade edilmesi, sosyal bilimlerde ikili bir kategori olarak ele alındığında gerçekleştirilir (Morgenroth ve Ryan, 2018). Ancak cinsiyeti çeşitli şekillerde birbirinden ayırarak ifade etmek mümkündür, çünkü cinsiyet, kültür ve toplum bünyesinde nasıl düşünüldüğü, nasıl idrak edildiği, nasıl davranışlara döküldüğü ve beklentilere yönelik değerleri nasıl tanımladığı hakkında araştırmalar yapılan kapsamı geniş bir nosyondur (Staggenborg, 1998). Bu bağlamda düşünüldüğünce cinsiyet; (a) fizyolojik/bedensel yönler (cinsiyet); (b) cinsiyet kimliği veya kendi tanımladığı cinsiyet; (c) yasal cinsiyet ve (d) normla ilgili davranışlar ve cinsiyet ifadeleri açısından toplumsal cinsiyet (Amerikan Psikologlar Derneği bu yönü "cinsiyet rolü" olarak başlıklandırılabilir (APA, 2015). Bu başlıklar, toplum gibi dış etkiler nedeniyle ömür boyu değişkenlik gösterebilmektedir (Reisner ve diğerleri, 2015).

Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek cinsiyetine yönelik kültürün ve toplumun atfettiği beklentileri ve toplumsal cinsiyete atfedilen manaları ifade etmektedir (Dökmen, 2014, s.20.). İlk kez psikiyatrist Robert Stoller tarafından 1968 yılında Sex and Gender kitabında kullanılmış olan toplumsal cinsiyet kavramı ardından da Ann Oakley tarafından 1972 yılında sosyoloji alanına dâhil edilmiştir (Marshall, 1999: 98). Toplumsal cinsiyet, kültürel ve toplumsal düzeyde yaşantılanan ve bu sebeple de yaşantılanma biçimi toplumdan topluma değiştiği gibi tarih süreci içerisinde de değişikliğe uğrayan bir nosyondur ve cinsiyetler arası eşit olmayan güç dengelerinin oluşmasına zemin hazırlamakta olduğu düşünülmektedir (Kandiyoti, 1997: 169). Bireyin anatomik cinsiyeti doğa kanunları tarafından belirlendiği düşünülürse toplumsal cinsiyet sosyal yaşam içerisinde şekillenmektedir. Bundan dolayı toplumsal cinsiyet bireyin anatomik cinsiyetinin aracısız bir neticesi olmak durumunda değildir. Toplumsal cinsiyetin daha çok bireylerin cinsiyet hakkındaki düşünceleri, değerleri, tutumları, duyguları ve tüm bunları hangi davranışlara döktükleri ile ilişki içerisinde olduğu söylenebilir (Giddens, 2008). Yani toplumsal cinsiyet bireylerin biyolojik farklılıklarından ziyade toplumun bireyleri kadın ve erkek olarak nasıl gördüğü, nasıl düşündüğü, nasıl algıladığı ve nasıl davranmalarını beklediği ile ilgilenir (Powell ve Greenhause, 2010). Bu durum da genel olarak bireylerin, toplumun kadın ve erkek cinsiyetlerinden beklentilerine uyumlu olarak sosyalleştiğini düşündürtmektedir (Terzioğlu ve Taşkın, 2008). Tüm bu bilgilerden hareketle toplumsal cinsiyetin, insanların algılarına ve haliyle düşüncelerine göre şekillendiği söylenebilir. Bireylerin geçmişten getirdikleri değerleri, tutumları, çevresel öğrenme ile oluşturdukları yargılar ve yaşam süresince içselleştirdikleri düşünce kalıpları toplumsal cinsiyete karşı çarpıtılmış bir algı oluşturmalarına sebep olabileceği düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle bilişsel çarpıtmalar araştırmaya değişken olarak dahil edilmiştir.

Bilişsel Çarpıtmalar

Bilişsel yaklaşım duygu ve davranışların temelinde düşüncelerin yattığı görüşünü öne sürmekte (Beck, 2008; Corey, 2008). düşüncelerin; davranışların sebebi, yaratıcısı ve sürdürücüsü olarak kabul etmektedir (Rait, Monsen ve Squires, 2010). Başka bir deyişle davranışlara ve duygulara yol açan şey olaylardan ziyade olaylara ilişkin düşüncelerdir ve düşünce biçiminde bir hata olması durumunda ortaya çıkan duygu da verilen tepki mevcut durumla uyumsuz olabilmektedir. Bu durum şemalar, şemalara bağlı olarak ortaya çıkan bilişsel çarpıtmalar ve otomatik düşüncelerle açıklanmaktadır. Temelleri çocukluk dönemine dayanan şemalar zaman içinde değişebilmekle beraber genellikle dirençli özellikler

olarak ifade edilmektedirler (Atkinson ve diğ., 2010). Bireyin bilgi işleme sürecindeki kuralların temellerini oluşturan şemalar (Wright, Basco ve Thanse, 2006) kişiye özgüdür ve bu nedenle aynı olaya farklı tepkiler verilmesine kaynaklık etmektedir. Bilişsel şemalar otomatik düşüncelerin ve bilişsel çarpıtmaların kaynağı olarak kabul edilmektedir. Kendilerinden ziyade yol açtıkları duygular fark edilen otomatik düşünceler insan zihninden hızla gelip geçen adeta uçuşan bir doğaya sahiptirler (Türkçapar, 2011). Otomatik düşünceler belli özelliklere göre kategorilere ayrıldığında da bilişsel çarpıtmalar meydana gelmektedir. Bilişsel çarpıtmalar yanlış anlamalara ve hatalı varsayımlara yol açan sistematik hatalar olarak da ifade edilmektedirler (Corey, 2008). Beck (2008)'e göre bilişsel çarpıtmalar; dış uyaranları olduklarından ve taşıdıkları anlamdan bağımsız olarak olumsuz yorumlama, değerlendirme ve algılama eğilimi olarak ifade etmektedir. Yapılan kategorilendirme çalışmaları neticesinde on farklı bilişsel çarpıtma tanımlanmıştır. "Zihin okuma" "Ya hep ya hiç düşünme", "kişiselleştirme" ,"duygusal akıl yürütme", "seçici soyutlama", " felaketleştirme", büyütme/küçültme", "aşırı genelleme", "etiketleme", , ve "olmalı/olmalı ifadeleri" (Ardanıç, 2017; Beck, 2008). Toplumsal cinsiyet gibi algıya dayalı bir kavramın düşünce sistemindeki çarpıtmalarla ilişkili olabileceği düşüncesi bu araştırmanın hareket noktasını oluşturmaktadır. Bu araştırmanın amacı toplumsal cinsiyet algısı ile ilişkiler ilişkin bilişsel çarpıtmalar arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmada ayrıca her iki değişkenin cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, yaş ve algılanan ekonomik durum açısından farklılaşıp farklılaşmadığı ele alınmaktadır.

2. YÖNTEM

Araştırma nicel araştırma yaklaşımlarından ilişkisel modelde desenlenmiştir.

Çalışma grubu:

Araştırmanın çalışma grubunu 380 Kadın, 147 Erkek olmak üzere toplam 527, 18-55 yaş arasındaki en az lise mezunu bireyler oluşturmaktadır.

Tablo 1. Çalışma Grubuna İlişkin Bilgiler

Cinsiyet	Kadın	380	72,1
	Erkek	147	27,9
Medeni Durum	Bekar	345	65,5
	Evli	182	34,5
Eğitim Düzeyi	Lise	38	7,2
	Önlisans ve Lisans	410	77,8
	Lisansüstü	79	15
Algılanan Ekonomik Durum	Düşük	60	11,4
	Orta	322	61,1
	İyi	138	26,2
	Çok İyi	7	1,3
Yaş	18-25	278	52,8
	26-35	96	18,2
	36-45	79	15
	46-55	74	14
Toplam		527	100

Veri Toplama Araçları:

İlişkilere İlişkin Bilişsel Çarpıtmalar Ölçeği:

Ölçek, bireylerin kişiler arası ilişkilerinde sahip oldukları bilişsel çarpıtmaları değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 5'li derecelendirmeli 19 maddeden oluşmaktadır. Yüksek puan, bireylerin yakın ilişkilere yönelik bilişsel çarpıtmalara sahip oldukları anlamına gelmektedir (Hamamcı ve Büyüköztürk, 2003). Ölçek 'yakınlıktan kaçınma', 'gerçekçi olmayan ilişki beklentisi' ve 'zihin okuma 'olmak üzere birbirinden bağımsız üç faktör içermektedir, bu araştırmada toplam puan ile değerlendirme yapılmıştır. Ölçeğin güvenirliğini saptamak amacıyla iç tutarlılık ve test-tekrar test yöntemleri kullanılmıştır. Ölçeğin tümü için iç tutarlılık katsayısı .67 olarak bulunmuştur. Bu çalışma kapsamında elde edilen iç tutarlık katsayısı .83 olarak hesaplanmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği:
Ölçek bireylerin toplumsal cinsiyet algılarını belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek toplumsal cinsiyet algılarını temsil ettiği düşünülen 25 maddeden oluşan 5'li Likert tipi bir ölçektir. Yüksek puan, bireylerin toplumsal algılarını olumlu olduğunu göstermektedir (Altınova ve Duyan, 2013). Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği'nin bütününe ait iç tutarlılık ölçüsü olarak hesaplanan güvenirlik katsayısı Cronbach Alpha'nın .87 olduğu bulunmuştur. Bu çalışma kapsamında elde edilen iç tutarlık katsayısı .90 olarak hesaplanmıştır.

Kişisel bilgi formu:
Araştırmacılar tarafından hazırlanan bilgi formunda katılımcıların, yaş, cinsiyet, medeni durum, algılanan ekonomik durumuna ilişkin sorular yer almaktadır.

Verilerin toplanması ve Analizi
Veriler pandemi koşulları nedeniyle Google formlar aracılığı ile 2021 yılı Ekim ayında gönüllü bireylerden elde edilmiştir. Veriler SPSS programında analiz edilmiştir. Normallik analizleri sonrasında uygulanacak tekniklere karar verilmiştir. Korelasyon analizinde Pearson Korelasyon katsayıları analizi, ikili değişkenlerin karşılaştırmalarından bağımsız gruplar için t-testi,çoklu değişkenlerin karşılaştırılmasında ise Annova analizi kullanılmıştır. Farkın kaynağını bulmak için ise benferoni testi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Tablo 2. Değişkenler Arasındaki İlişkiler ve Betimsel İstatistikler

	1	2
Toplumsal Cinsiyet Algısı	1	
İliş.Bilişsel Çarp.	-.41**	1
Min.	55.00	19.00
Max.	125.00	88.00
Ort.	106.75	52.93
SD	14.61	11.59
Skewness	-1.16	.11
Kurtosis	. 84	.14

Tablo 2. ye bakıldığında değişkenlere ilişkin betimsel değerlerin yanı sıra korelasyon analizi sonuçları da görülmektedir. Analizler sonucunda toplumsal cinsiyet algısı ve ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalar arasında orta düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3. Cinsiyet Değişkeni Açısından Ölçek Puanlarının İncelenmesine Yönelik t-testi sonuçları

		N	Ort.	Ss	t	p
Toplumsal cinsiyet algısı	Kadın	380	109,09	12,87	6.099	.00
	Erkek	147	100,71	16,97		
İlişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalar	Kadın	380	53,09	11,19	0.520	.60
	Erkek	147	52,5	12,616		

Tablo 3.te cinsiyet değişkeni açısından ölçek puanlarının incelenmesine yönelik t-testi sonuçları görülmektedir. Toplumsal cinsiyet algısı açısından kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($t(525)= 6.099$; $p< 0.05$). Kadın katılımcıların toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinden aldıkları puanlar erkek katılımcılardan daha yüksektir. Yüksek puan toplumsal cinsiyet algısının olumlu yönde olduğu anlamına gelmektedir (Altınova ve Duyan, 2013). İlişkiler ilişkin bilişsel çarpıtmalar

ölçeğine ilişkin puanlar arasında ise cinsiyet açısından anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir (t(525)= 0.52; p > 0.05).

Tablo 4. Medeni Durum Değişkeni Açısından Ölçek Puanlarının İncelenmesine Yönelik t-Testi Sonuçları

		N	Ort.	Ss	t	p
Toplumsal Cinsiyet Algısı	Bekar	345	108,68	13,72	4,234	.00
	Evli	182	103,1	15,565		
İlişkilere İlişkin Bilişsel Çarpıtmalar	Bekar	345	54,15	11,415	3,379	.00
	Evli	182	50,6	11,611		

Tablo 4.te medeni durum değişkeni açısından ölçek puanlarının incelenmesine yönelik t-testi sonuçları görülmektedir. Hem toplumsal cinsiyet algısı (t(525)= 4.234; p< 0.05) hem de ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalar(t(525)= 3.379; p< 0.05) açısından evli ve bekar katılımcıların puan ortalamaları arasında anlamlı farklar olduğu görülmektedir. Her iki ölçekte de bekar katılımcıların puan ortalamaları evli katılımcılara göre daha yüksektir.

Tablo 5. Yaş Değişkeni Açısından Ölçek Puan Ortalamaları

	Yaş	N	Ort.	Ss	SH	Min	Max.
İlişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalar	18-25	278	55,26	11,61	0,696	22	86
	26-35	96	51,4	10,598	1,082	29	88
	36-45	79	49,63	10,911	1,228	19	71
	46-55	74	48,88	11,575	1,425	22	75
Toplumsal cinsiyet algısı	18-25	278	108,67	14,055	0,843	55	125
	26-35	96	107,53	13,78	1,406	59	125
	36-45	79	103,28	14,426	1,623	67	124
	46-55	74	102,33	16,345	2,012	57	125

Tablo 6. Yaş Değişkeni Açısından Ortalamaların İncelenmesine Yönelik Anova Analizi Sonuçları

		KT	sd	KO	F	p
İlişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalar	Grupiçi	3757,543	4	939,386		
	Gruplararası	66968,571	522	128,292	7,322	.00
	Toplam	70726,114	526			
Toplumsal cinsiyet algısı	Grupiçi	3556,903	4	889,226		
	Gruplararası	108757,534	522	208,348	4,268	.00
	Toplam	112314,436	526			

Tablo 6'ya bakıldığında toplumsal cinsiyet algısı (F (3, 523) = 4,268, p< .05). ve ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalar ölçeklerinden alınan puanların (F (3, 523) = 7,322, p< .05). yaş değişkeni açısından farklılaştığı görülmektedir Farkın kaynağını bulmak amacıyla yapılan benforoni testine göre İİBÇ ölçeğinde farkın kaynağı 18-25 yaş arasındaki katılımcılardır. Bu yaş grubu ile 25-35 yaş, 36-45yaş, ve 46-55 yaş grupları arasındaki fark anlamlıdır. 18-25 yaş aralığındaki katılımcıların ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalar ölçeğinden aldıkları puanlar diğer gruplardan daha yüksektir ve fark anlamlıdır. Toplumsal Cinsiyet algısı açısından ise fark 18-25 yaş ile 36-45 ve 46-55 yaş arasındadır, 25-35 yaş

ile aralarında anlamlı fark yoktur. 18-25 yaş aralığındaki bireylerin puanları daha yüksektir. Algılanan ekonomik duruma göre ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Çalışmanın sonucunda toplumsal cinsiyet algısı ve ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalar arasında orta düzeyde ve negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir deyişle bireylerin bilişsel çarpıtma düzeyleri yükseldikçe toplumsal cinsiyet algısı puanları düşmektedir yani olumsuz bir algıya sahip olma düzeyi yükselmektedir. Bu sonuç beklenen bir sonuçtur. Sağlıklı bir düşünce yapısının her türlü ayrımcılığa karşı bir tutum içerisinde olacağı düşünülmektedir. Alan yazında bu çalışma ile benzer bir sonuca ulaştığı çalışmasında Öcal-Yüceol (2016), üniversite öğrencileri ile yürüttüğü çalışmasında, cinsiyet rollerine yönelik geleneksel tutumlara sahip olma düzeyi arttıkça, romantik ilişkilere yönelik akılcı olmayan inançlarının da arttığı sonucuna ulaşmıştır.

Toplumsal cinsiyet algısının cinsiyet değişkeni açısından incelenmesine yönelik yapılan analizler sonucunda kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Kadın katılımcıların toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinden aldıkları puanlar erkek katılımcılardan yüksektir. Yüksek puan katılımcıların toplumsal cinsiyet algısının olumlu yönde olduğu anlamına gelmektedir (Altınova ve Duyan, 2013). Bu farkın, toplum içerisinde toplumsal cinsiyet ayrımcılığına negatif yönde maruz kalan kadın katılımcıların, yaşam içerisinde karşılaştıkları eşitsizlikler ve ayrımcılıklar sebebiyle ortaya çıktığı düşünülmektedir. Kadın katılımcıların toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden erkek katılımcılara göre daha fazla etkilendikleri düşünüldüğünde, kadın katılımcıların toplumsal cinsiyet algısına yönelik pozitif ve eşitlikçi bir tutum sergilemelerinin beklenen bir durum olduğu söylenebilir. Araştırmanın bu bulguları alanyazında yer alan birçok çalışma ile benzerlik göstermektedir (Esen vd., 2017; Bakır, Vural ve Demir, 2019; Aytaç ve Öngen, 2013).

Katılımcıların ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalarının cinsiyet değişkeni açısından farklılaşmadığı bulgulanmıştır. Bu konuda alan yazında farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Bu araştırma ile benzer sonuca ulaşarak cinsiyet açısından bir farklılaşma olmadığı sonucuna ulaşan araştırma bulgularının yanı sıra (Kuyucu,2007; Hamamcı,2005; Turan, 2010), erkeklerin daha yüksek bilişsel çarpıtma düzeyine sahip olduğunu gösteren araştırma bulguları da olduğu görülmektedir ((Bilge, Sayan ve Kabakçı, 2009; Çam ve Çelik, 2018; Çivan, 2013; Çoban, 2013; Kurtoğlu, 2009; Şahan ve Çapan, 2017; Salameh, 2011).

Medeni durum değişkeni açısından ölçek puanlarının incelenmesine yönelik yapılan analizler sonucunda bekar ve evli katılımcılar arasında anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Bekar katılımcıların toplumsal cinsiyet algısı puanları evli katılımcılardan daha yüksektir. Bu durum evlilik sürecinde geleneksel kadın ve erkek rollerinin kanıksanmış olması ile ilişkilendirilebilir. Bekar bireylerin evlilik birliğinin getireceği rol çatışmalarına maruz kalmaması nedeniyle daha duyarlı yaklaşmalarına katkı sağlayabilmektedir. Alan yazında yapılan bu araştırmanın sonuçlarına benzer bulgulara ulaşan araştırma bulguları olduğu görülmektedir (Kavak ve Kaygın, 2017; Akkaş, 2020; Çifçi, 2018).

Medeni durum değişkeni açısından ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalar ölçeğinden alınan puan ortalamalarına bakıldığında bekar ve evli katılımcılar arasında istatistiksel anlamda bir fark var olduğu görülmektedir. Bekar katılımcıların ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalar ölçeğinden aldıkları puanlar evli katılımcılardan daha yüksektir. Bu fark bekar katılımcıların bilişsel çarpıtmalara, evli katılımcılara kıyasla daha fazla sahip olduklarını açıklamaktadır. Araştırmanın bu sonucu alan yazındaki diğer sonuçlarla uyumlu değildir. Yapılan çalışmalarda ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmaların farklılaşmadığı sonucuna ulaşıldığı görülmektedir (Çelebi, Odacı ve Kaya, 2021; Bilge ve Arslan,2001; Çam ve Şahin-Çelik, 2018; Duman, 2018). Farkın çalışma grubunun özelliklerinden kaynaklandığı söylenebilir. İlişkilere ilişkin bilişsel çarpıtma düzeyi yüksek olan bireylerin yakın ilişkilerde sorun yaşayacağı ve bu nedenle bekarlığı tercih etmesi çıkan sonucun sebeplerinden bir olabilir.

Toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinden elde edilen puanlarının yaş değişkeni açısından incelenmesi sonucunda yaş grupları arasında anlamlı farklılıklar olduğu ve farkın kaynağının 18-25 yaş arası

bireylerin olduğu bulgulanmıştır. Bu grubun puanları diğer gruplardan daha yüksek olarak bulunmuştur. Bu durum 18-25 yaş grubunda yer alan bireylerin geleneksel kadın erkek rollerine karşı daha dirençli, eşitlikçi ve ayrımcılığa karşı daha duyarlı olmaları ile açıklanabilir. İzlenen filmler, okunan kitaplar, takip edilen fikirler bu yaş grubunda daha yenilikçi daha global olduğu düşünüldüğünde toplumsal cinsiyet algısının bu yaş grubunda daha olumlu olması beklenen sonuçlar arasında yer aldığı söylenebilir. Ayrıca bu yaş grubunun büyük ölçüde bekar olması da araştırmanın medeni durum değişkeninden elde edilen sonuçlarla da tutarlılık göstermektedir. En düşük puan ortalamasının 46-55 yaş aralığındaki gruptan elde edilmiş olması da geleneksel kadın erkek rollerinin etkisine işaret etmektedir.

Toplumsal Cinsiyet algısı açısından ise fark 18-25 yaş ile 36-45 ve 46-55 yaş arasındadır, 26-35 yaş ile aralarında anlamlı fark yoktur. Bu durumun sebebi olarak 26-35 yaş grubunun, 18-25 yaş grubuna görece daha yakın olması yani teknolojik ve toplumsal değişimlere görece daha duyarlı olması neden olarak gösterilebilir. Ayrıca ergenlik ve genç erişkinlik dönemlerine denk gelen bu yaş gruplarının yakın temas halinde olduğu söylenebilir. Günümüz toplumunda bu yaş gruplarının yakın yaşantılar içerisinde olduğu söylenebilir. Araştırmanın sonuçları alanyazında yer alan bazı araştırma sonuçları ile tutarlıdır (Akkaş, 2020; Korkmaz, 2020; Çiftçi, 2018;

Yaş değişkeni açısından sonuçlar incelendiğinde ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalar ölçeğinden en fazla puanı alan grup 18-25 yaş arasındaki grup ve diğer gruplarla arasındaki fark anlamlıdır. Alanyazında bu konudaki çalışmalar sınırlıdır ancak bu araştırma ile benzer sonuca ulaşan araştırma bulguları olduğu görülmektedir (Çoban ve Karaman, 2013). Yakın ilişkilerin önem kazandığı, beklentilerin yükseldiği bir yaş aralığına denk gelen bu grupta ergenlikten tam çıkamamış olmanın ve genç yetişkinliğin getirdiği yeni sorumlulukları yüklenmenin de etkisi ile bireyler zorlanabilmekte düşünceler ve beklentiler gerçekle tam olarak örtüşemeyebilir. Devam eden ergenliğin de etkisiyle yaşanan hormonsal değişimlere ek olarak bu yaş aralığındaki bireylerin ilk yakın ilişki deneyimlerine adım attığı ve görece diğer yaş gruplarına kıyasla daha deneyimsiz olduğu söylenebilir. Gelişim, büyüme ve değişimin oldukça aktif olduğu bu dönemde çevresel öğrenmenin de bireyler üzerinde oldukça etkili olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple bireylerin hem ikili ilişkilerinde deneyim kazandığı hem de çevresel öğrenmelere bu denli açık olduğu bu yaş aralığında ikilin ilişkilere yönelik bilişsel çarpıtmaların yüksek olması yukarıda sayılan tüm bu etkenlere bağlı olduğu düşünülmektedir. İlişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalar ölçeğinden en düşük puanı alan grup 46-55 yaş arasındaki gruptur. Bu durumun bu yaş aralığındaki katılımcıların ikili ilişkiler deneyimlerinin görece diğer gruplardan fazla olduğu, bu konuda tecrübelerinden kaynaklı ilişkileri daha gerçekçi değerlendirme eğiliminde oldukları söylenebilir. Algılanan ekonomik duruma göre ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Sonuç olarak toplumsal cinsiyet ve ilişkilere ilişkin bilişsel çarpıtmalar ters yönce ilişkilidir. Toplumsal cinsiyet algısının günümüzde problem olmaktan çıkması, cinsiyet kaynaklı her tür ayrımcılığın ve ötekileştirmenin son bulması çağın gereklerinden bir tanesidir. Bütün bu süreçlere yönelik olarak dünya üzerinde gelişmenin, refahın, huzurun, barışın ve ilerlemenin sağlanması adına kadının toplum içerisinde toplumsal statüsünün geliştirilmesi ve sosyal hayatın her sahasında kadın ve erkeğin eşit yer alması oldukça gerekli görülmektedir (Uluçay, Zeyneloğlu, Eroğlu ve Taşkın, 2007). Tarih sürecinde bakıldığında kadın algısı itaat ve utangaçlık ile ilişkilendirilirken, erkek algısı agresyon, hakimiyet ve saldırganlık ile ilişkilendirildiği söylenebilir. Sosyal mekanizmadan etkilenen toplumsal cinsiyetin aynı mekanizmalar sayesinde istenilen forma gireceği düşünülmektedir. Bununla birlikte ilişkileri yönelik bilişsel çarpıtmalara yönelik yapılacak müdahalelerin toplumsal cinsiyet algısı açısından iyileştirici bir rol üstleneceği söylenebilir. Bu konuda yapılacak geniş ölçekli ve farklı değişkenlerin ele alınacağı ilişkisel çalışmaların yanı sıra deneysel çalışmaların da alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Aarestad, S. L. (2000). The role of attachment styles and sexual self- schema in romantic and sexual relationships: A study of dating cou- ples. Unpublished doctoral dissertation, Ohio State University, OH

Akkaş, İ. (2020). Toplumsal Cinsiyet Algisi Üzerine Bir Değerlendirme: Erzincan Örneği. Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi, 2020(1), 55-72. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/dumad/issue/53421/707502

Altınova, H.H. ve Duyan, V., (2013). Toplumsal Cinsiyet Algisi Ölçeğinin Geçerlik Güvenirlik Çalişmasi. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 24 (2)

Andersen, B. L. ve Cyranowski, J. M. (1994). Women's sexual self-schema. Journal of Personality and Social Psychology, 67, 1079–1100

Andersen, B. L., Woods, X. A., ve Copeland, L. J. (1997). Sexual self-schema and sexual morbidity among gynecologic cancer survivors. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 65, 221–229.

APA. (2015). American Psychological Association dictionary of psychology (2nd ed.). Washington, DC: American Psychological Association.

Bakır, N., Irmak Vural, P., Demir, C. (2019). Üniversite öğrencilerinin cinsel eğitime yönelik tutumları ve toplumsal cinsiyet algılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi, 3(5), 119-128

Bem, D. J. (2000). Exotic becomes erotic: Interpreting the biological correlates of sexual orientation. Archives of Sexual Behavior, 29, 531–548

Bilge, F., Sayan, A. ve Kabakçı, Ö.,F. (2009). Aile mahkemesi uzmanlarının meslek doyumları, yaşam doyumları ve ilişkilere yönelik inançlarının incelenmesi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4(32), 20-31

Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Sadness and depression.* New York: Basic Books.

Çam, Z. ve Çelik-Şahin,G.(2018). Üniversite Öğrencilerinde Bağlanma Stillerinin İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmaları Yordama Gücünün İncelenmesi. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(6) 787–797.

Çifçi, S. (2018). 20-65 yaş arası kişilerin toplumsal cinsiyet algısı ve etkileyen faktörler Mardin örneği. Yayımlanmamış doktora tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.

Çivan, İ. (2013). Üniversite öğrencilerinin kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaları ve başkalarını bağışlama davranışlarının incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Çoban, A.E. ve Karaman, N. G.(2013).Üniversite Öğrencilerinin Umutsuzluk, Kaygı ve İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmaları. Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi 2, 78-88

Çoban, E. A. (2013). Geç ergenlerin ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaları ve stresle baş etme stratejileri. Avrasya Eğitim Araştırmaları Dergisi. 51, 65-84

Darryl B. Hill (2007): Differences and Similarities in Men's and Women's Sexual Self-Schemas, Journal of Sex Research, 44:2, 135-144

Dökmen, Z. Y. (2014). Toplumsal Cinsiyet. 5. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi. Ercan, H. (2013). Genç Yetişkinlerde Benlik Kurgusu Üzerine Bir Çalışma. Zeitschrift für die Welt der Türken.5 (2).157-178.

Esen, E. Soylu, Y., Siyez, D. M., ve Demirgürz, G. (2017). Üniversite öğrencilerinde toplumsal cinsiyet algısının toplumsal cinsiyet rolü ve cinsiyet değişkenlerine göre incelenmesi. E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1, 2017, ss. 46-63, DOI: 10.19160/5000197327

Fausto-Sterling, A., Coll, C. G., ve Lamarre, M. (2012). Sexing the baby: Part 1-What do we really know about sex differentiation in the first three years of life? Social Science ve Medicine, 74(11), 1684–1692.

Hamamcı, Z. (2005). Dysfunctional relationship beliefs in marital satisfaction and adjustment. Social Behavior and Personality, 33(4), 313-328.

Hofmann, S. G., Asnaani, A., and Hinton, D. E. (2010). Cultural aspects in social anxiety and social anxiety disorder. *Depression and Anxiety*, *27*(12), 1117-1127. doi: 10.1002/da.20759

Jansz, J. (2000). Masculine identity and restrictive emotionality. In A. H. Fischer (Ed.), Gender and emotion: Social psychological per- spectives (pp. 166–186). New York: Cambridge University Press.

Kandiyoti, D. (1997). Cariyeler Yurttaşlar Bacılar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler. Çev. A. Bora vd. İstanbul: Metis Kadın Araştırmaları.

Kavak, O. ve Kaygın, E. (2017). Toplumsal cinsiyet algısı ile girişimcilik eğilimi arasındaki ilişkinin turizm sektörü açısından incelenmesi. IWACT'17 International West Asia Congress of Tourism Research Bildiri Kitabı, 28 Eylül-1 Ekim 2017, Van, s.436-450.

Kihlstrom, J. F., ve Nasby, W. (1981). Cognitive tasks in clinical assess- ment: An exercise in applied psychology. In P. C. Kendall ve S. I. Hollon (Eds.), *Cognitive–behavioral interventions: Assessment methods* (pp. 287–317). New York: Academic Press.

Koçak, G. ve Fışıloğlu, H. (2010). Cinsel Benlik Şeması Ölçeği'nin Üniversite Örnekleminde Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması. Klinik Psikiyatri 2010;13:159-169

Korkmaz, K. (2020). Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Farklılıklara Saygı Düzeyleri ile Toplumsal Cinsiyet Algıları Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kurtoğlu, E., (2009.) Lise öğrencilerinde gözlenen saldırganlık düzeylerinin otomatik düşünceler, cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuzmayıs Üniversitesi, Samsun.

Kuyucu, Y. (2007). Boşanmış ailede yetişen ergenlerin bilişsel çarpıtmalarıyla benlik değeri arasındaki ilişki. Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Lundberg, T. (2017). Knowing bodies: Making sense of intersex/DSD a decade post consensus (Doctoral thesis). Department of Psychology, University of Oslo.

Markus, H. (1977). Self-schemata and processing information about the self. Journal of Personality and Social Psychology, 35, 63–78.

Markus, H. ve Nurius, P. (1986). Possible selves. American Psychologist, 41, 954–969.

Markus, H., ve Zajonc, R. B. (1985). The cognitive perspective in social psychology. In G. Lindzey ve E. Aronson (Eds.), *Handbook of social psychology* (Vol. 3, pp. 137–230). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Marshall, G. (1998). Sosyoloji Sözlüğü. Çev. O. Akınhay ve D. Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mikulincer, M. (1995). Attachment style and the mental representation of the self. *Journal of Personality and Social Psychology, 69,* 1203–1215.

Moerman, C. J., ve van Mens-verhulst, J. (2004). Gender-sensitive epidemiological research: Suggestions for a gender-sensitive approach towards problem definition, data collection and analysis in epidemiological research. Psychology, Health ve Medicine, 9(1), 41–52.

Morgenroth, T., ve Ryan, M. K. (2018). Gender trouble in social psychology: How can Butler's work inform experimental social psychologists' conceptualization of gender? Frontiers in Psychology, 9:1320. doi:10.3389/fpsyg.2018.01320

Öcal Yüceol, S. (2016). Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar ile ilişki doyumu ve romantik ilişkilerde akılcı olmayan inançlar arasındaki ilişkiler (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 441119)

Öngen, B., ve Aytaç, S. (2013). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve yaşam değerleri ilişkisi. *Sosyoloji Konferansları, 48*(2), 1-18.

Powell, G.N. ve Greenhaus, J.H. (2010). Sex, gender, and decisions at the family - work ınterface. Journal of management. 36 (4),1011-1039.

Reisner, S. L., Conron, K. J., Baker, K., Herman, J. L., Lombardi, E., Greytak, E. A., . . . GenIUSS Group. (2015). "Counting" transgender and gender-nonconforming adults in health research: Recommendations from the gender identity in US surveillance group. Transgender Studies Quarterly, 2(1), 34–57.

Reissing, E. D., Binik, Y. M., Khalife , S., Cohen, D., ve Amsel, R. (2003). Etiological correlates of vaginismus: Sexual and physical abuse, sexual knowledge, sexual self-schema, and relationship adjustment. Journal of Sex ve Marital Therapy, 29, 47–59.

Şahan, M. ve Çapan, B.E.(2017). Ergenlerin Problemli İnternet Kullanımında Kişilerarası İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmaların ve Sosyal Kaygının Rolü. Ege Eğitim Dergisi, (18) 2: 887-913

Salameh, E.M. (2011). Irrational Beliefs Among Jordanian College Students and Relationship with Self-Confidence. Asian Social Science, 7(5):137-144.

Staggenborg, S. (1998). Gender, family and social movements. California: Pine Forge Press.

Terzioğlu, F. ve Taşkın, L. (2008). Kadının toplumsal cinsiyet rolünün liderlik davranış- larına ve hemşirelik mesleğine yansımaları. C.Ü. Hemşirelik yüksekokulu dergisi. 12 (2), 62-67.

Thanem, T. (2011). Embodying transgender in studies of gender, work and organization. In J. Knights ve P. Y. Martin (Eds.), Handbook of gender, work and organization (pp. 191–204). Chichester: Wiley.

Turan, F.A. (2010). Üniversite Öğrencilerinin İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalarını Yordamada Yalnızlık, Benlik Saygısı, Yaş, Cinsiyet ve Romantik İlişki Yaşama Durumunun Rolü. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, ss. 67-70.

Uluçay, V., A. G. D., Zeyneloğlu, A. G. S., Eroğlu, K., ve Taşkın, L. (2007). Kafkas Üniversitesi son sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açıları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 14*(2), 26-38.

van Anders, S. M., Caverly, N. L., ve Johns, M. M. (2014). Newborn bio/logics and US legal requirements for changing gender/sex designations on state identity documents. Feminism ve Psychology, 24(2), 172–192.

Whitely, B. E. (1988). The relation of gender-role orientation to sexual experience among college students. Sex Roles, 19, 619–638.

Wiederman, M. W. ve Hurst, S. R. (1997). Physical attractiveness, body image, and women's sexual self-schema. Psychology of Women Quarterly, 21, 567–580.

Yazici Celebi, G., Odaci, H., ve Kaya, F. (2020). Kadınlarda bağlanma stilleri ve bazı kişisel değişkenler açısından bilişsel çarpıtmaların incelenmesi. İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies, 21, 1–17. https://doi.org/10.26650/iukad.2021.731686

THE IMPACT OF DYNAMIC ASSESSMENT (DA) ON PRIMARY SCHOOL STUDENTS' ORAL SKILLS

Havva ERCAN
Kocaeli University, Faculty of Education, English Language Teaching Department
havvaercn@gmail.com, *ORCID: 0000-0003-1287-7574*

Abstract
Evaluation of instruction has always been one of the major concerns of language teaching as a means to observe students' progress, to estimate the success of the instruction, to make necessary changes accordingly or to develop and shape the curriculum for the following years. To this end, Static Assessment (SA) tools in which there is no interference altering or leading learners' responses for the test items are highly used. However, in recent years, it is seen that these kinds of standardized tests fail to indicate learners' potential for growth. To provide every learner with an opportunity to reveal their abilities, Dynamic Assessment (DA) is developed as an alternative testing method. DA unifies instruction and assessment through the mediation processes allowing testers to interact with learners to foster potential abilities of learners. Since it is a relatively new concept, there is a significant demand for further studies complementary to each other, especially seeing that most of the studies on DA deal with adult language learners. Bearing this in mind, this research proposal aims to focus on the use of DA with younger language learners. It is to investigate the impact of DA on the speaking skills of primary school students in Turkey and find out about if the language proficiency level of the learners plays a role in their performance during DA.

Keywords: dynamic assessment, speaking skills, alternative testing methods

1.INTRODUCTION

Evaluation of instruction has always been one of the major concerns of language teaching as a means to observe students' progress, to estimate the success of the instruction, to make necessary changes accordingly or to develop and shape the curriculum for the following years. To this end, Static Assessment (SA) tools in which there is no interference altering or leading learners' responses for the test items (Tzuriel, 2001) are highly used. However, in recent years, it is seen that these kinds of standardized tests fail to indicate learners' potential for growth, especially if they are from underprivileged parts of the society or having difficulty in learning (Tzuriel & Haywood, 1992; Lidz, 1995; Lidz & Elliott; 2000; Tzuriel, 2000, 2001).

To provide every learner with an opportunity to reveal their abilities, Dynamic Assessment (DA) is developed as an alternative testing method, which is defined as "an approach to understanding individual differences and their implications for instruction that embeds intervention within the assessment procedure" (Lidz & Gindis, 2003, p.99). Anton (2012) also refers to DA as "an interactive alternative type of assessment that integrates assessment and instruction" (p. 106). As these definitions suggest, DA unifies instruction and assessment through the mediation processes in which learners and testers interact to reveal and foster potential abilities of learners.

DA is inspired by Vygotsky's Zone of Proximal Development (ZPD) theory described as "the distance between the actual developmental level as determined by independent problem solving and the level of potential development as determined through problem solving under adult guidance, or in collaboration with more capable peers" (Vygotsky, 1978, p. 86). Vygotsky (1987) defends ZPD by stating that it goes beyond the current development of learners since it reveals the dynamic nature of cognitive development of learners, and he suggested that teaching processes should be focusing on the possible future improvement of students rather than sticking to their current abilities.

In light of Vygotsky's arguments on the dynamic cognitive abilities, DA emerged as an alternative assessment tool that integrates teaching and testing (Poehner, 2008) to get a better view of learners' abilities and make it possible for learners to reach a higher level of achievement (Lidz & Gindis, 2003). Sternberg and Grigorenko (2002) explain that DA helps learners to improve their knowledge and

motivate them to perform better, which enables assessors with a better understanding of the learners' strengths, weaknesses and potential.

When we go through the current literature, which is to be discussed further in the following sections, researchers such as Ableeva (2010), Charles (2011), Fahmy (2013), Kır (2019), Lee (2016), Poehner (2005), Şentürk (2019), Ulu (2020), Yakışık (2012) and Yılmazer (2018) concluded mostly positive findings regarding DA and language instruction in their dissertations. Considering the valuable contributions of these researchers to the field, it should be stated that these studies mostly focus on the impact of DA on adult language learners.

Since DA is a relatively new concept, there is a significant demand for further studies complementary to each other. Bearing this in mind, this study aims to focus on the use of DA with younger language learners compared to mentioned dissertations. It tries to investigate the impact of DA on the speaking skills of primary school students in Turkey and find out about if the proficiency level of the learners plays a role in their performance during DA.

2.LITERATURE REVIEW

In the evaluation of language instruction, DA has begun to be a rising concept where teaching and assessment work together to make more to-the-point predictions regarding the abilities of learners. This integration of instruction and assessment is referred by Lantolf and Poehner (2007) as “a seamless, unified activity aimed at promoting learner development through appropriate forms of mediation that are sensitive to the individual’s current abilities” (p. 50), and they viewed DA as a concurrent “assessing and prompting” (p. 50) session.

The major goals of DA according to Lantolf and Poehner (2007) are (1) to benefit learners that are from socio-culturally unprivileged backgrounds and having problems stemming from this, (2) to improve learners’ cognitive abilities in addition to revealing their potential levels, (3) to point out the grounds causing them to perform inadequately, and (4) to offer instructors insights on how to assist their learners depending on the needs (p. 2). Sternberg and Grigorenko (2002) also state that DA aims to enhance learners' perceptions and abilities while supporting instructors with a better comprehension of the abilities of learners, reasons behind their linguistic challenges.

Depending on the mediation type during the assessment, there are two different approaches within DA; interventionist approach and interactionist approach. The interventionist approach depends on the quantitative data collected in DA sessions. It focuses on how much support students need to reach a designated level (Poehner, 2008). Compared to the interactionist approach, it does not allow instructors to act flexible during assessment since it follows “a highly scripted approach to mediation” (Poehner, 2008, p. 44) or a “prepackaged treatment” approach towards mediation (Poehner, Davin & Lantolf, 2008, p. 246).

Interactionist approach, on the other hand, takes on a more “cooperative interaction” between the instructor and the learner, which allows learners to ask questions and instructors to cater learners with feedback and prompts (Poehner, 2005, p. 25). Unlike the interventionist approach, it focuses on the "qualitative assessment of psychological processes and dynamics of the learner development" (Minick, 1987, p. 119). The “unscripted mediation” method enables instructors to observe the dynamics of the learner responses and make judgements (Anton, 2012, p. 108).

In his dissertation, Poehner (2005) investigated the use of the DA on oral proficiency. His participants were 6 advanced learners of French studying at a university. He conducted two-phase research with these students asking them to use past tense narrative in French depending video clip prompts. In this research, he examined the role of DA in improving learners' speaking skills, how the interactions in DA contribute to the development of learners and the difference between DA and SA results. In general, through mediated interactions, he found out that DA offered mostly positive outcomes. It was concluded that learners improved their abilities and assessors were able to understand the students' challenges in language.

Fahmy (2013) also focused on the role of DA on the speaking skills of adult learners. This research included 12 volunteer adult learners of Arabic at a foreign language centre. Fahmy combined DA and TBLI (Task-Based Language Instruction) for this research and followed a three-phase design including pre-DA, DA and post-DA sessions. It is stated that DA/TBLI lessons helped students to improve their skills and motivated them to participate in lessons. Both students and instructors favoured the use of DA/TBLI in Arabic language classes; however, instructors also mentioned that they needed the training to perform these kinds of lesson plans effectively. It was also found out that compared to non-DA Oral Proficiency Interviews (OPI), DA OPI provided instructors with more to-the-point results on the language proficiency levels of the learners.

To study the impact of DA on listening comprehension in L2 learning, Ableeva (2010) designed mix-method research including both qualitative and quantitative data collection instruments. The participants were university students learning French as a foreign language. Ableeva (2010) concluded that interaction made through DA allowed testers to evaluate the potential listening proficiency level of learners as well as their current level. Lee (2016) studied the effectiveness of DA in one-on-one instruction of Korean honorifics in her dissertation. Lee included 5 university students as the participants of this study and followed the stages of pre-test, post-test and transfer task. The findings suggested that, over time, learners gained autonomy by needing less assistance compared to the initial stages of the research. The number of prompts they need decreased over DA interactions. It was observed that while acting on other tasks, most participants were able to transfer the abilities they acquired through interaction.

Charles (2011) also aimed to overview the language improvement of learners through DA and worked with 7 intermediate level adult learners of Yup'ik which is a language spoken in Alaska. Charles designed a two-phase study including non-DA (NDA) and DA sessions. The study indicated that compared to NDA, which showed the current levels of learners, DA provided the assessors with a more insightful understanding of learners' performance by revealing the challenges learners faced.

In the Turkish setting, Yakışık (2012) conducted a research on the impact of DA on the improvement of speaking skills of ELT students studying at Gazi University. Participants were divided into two groups, dynamic assessment and non-dynamic assessment groups, and they were asked to retell the stories given as prompts. At the end of the research, the findings concluded that the group assisted with DA performed highly better than the group that followed NDA and they were more motivated compared to the latter group. The mediations during assessment also enabled testers to help their learners in to handle linguistic difficulties. To investigate the role of interactionist DA on improving the oral abilities and metacognitive awareness, Kır (2019) worked with 13 EFL students studying at the Preparatory Year Program (PYP) of a university. There were one experimental and one control group provided with DA and NDA respectively. The data collected revealed that the DA group scored better than the NDA group and the interactions taking part during assessment supported learners with higher levels of metacognitive awareness.

Ulu (2020) investigated the impact of interactionist DA on developing the use of metadiscourse markers in writing, and also she focused on the learners' attitudes towards DA. Ulu worked with 7 PYP students at a foundational university. The findings concluded that students gained autonomy over DA and it enabled students to create more coherent works by improving the use of metadiscourse markers. It is also stated that students developed positive beliefs on the implementation of DA as the other studies suggested.

Aiming to comprehend the teachers' perspectives on DA, Yılmazer (2018) designed a participatory action research in which 2 ELT instructors working in higher education took place. She examined the instructors' cognitional change towards instruction and evaluation as they learned about DA. After the discussion sessions, the instructors' classes were observed and some changes were spotted, which revealed the necessity of in-service training for teachers to keep up with current pedagogical concepts.

Compared to the other researches mentioned earlier, Şentürk (2019) conducted her research with younger participants; three sixth grade students studying at a state secondary school. In her research, Şentürk focused on the use of DA in writing and students' attitudes towards the procedure. Overall, the data collected through the assessment tasks, questionnaires, teacher journals and interviews suggested that DA assisted students to improve their linguistic abilities and build positive attitudes towards language learning despite not benefitting all the students at the same level.

The integration of assessment and instruction is seen to benefit both learners and instructors at the same time. Through DA, learners are able to gain confidence (Ulu, 2020), improve their linguistic skills through interactions (Fahmy, 2013; Lee, 2016; Poehner, 2005), get motivated (Fahmy, 2013; Yakışık, 2012), gain autonomy (Lee, 2016; Ulu, 2020) and achieve higher compared to NDA environments (Charles, 2011; Kır, 2019; Poehner, 2005; Yakışık, 2012). DA also enables instructors to get better understandings on the students' potential (Ableeva, 2010; Charles, 2011; Fahmy, 2013) and to see students' linguistics problems with the reasons behind them (Charles, 2011; Poehner, 2005; Şentürk, 2019; Yakışık, 2012).

3.METHODOLOGY

3.1.Purpose of the Study

DA is one of the current movements in the assessment of instruction. Therefore, the number of studies and the issues they are covering still remain insufficient. Seeing the need, this study aims to contribute to the field by exploring the impact of DA on children's speaking skills in Turkey, which is a topic that has not been investigated enough.

To this end, the following research questions emerged;

1. To what extent do students improve their oral skills during DA?
2. How does the proficiency level of the students affect their improvement/performance during DA? In other words, is there a difference between the students' improvement depending on their proficiency?

3.2.Participants / Setting

Since the sessions are designed to be one-on-one settings, 6 third-graders at a private school are chosen to take place in the study. 3 of the students have a higher proficiency level in terms of speaking skills, and the other 2 have a lower proficiency level.

3.3.Procedure / Data Collection

The procedure part is inspired by Poehner (2005) and adapted according to the purpose and the participants of this study. All students are expected to describe given story cards in individual sessions. The study is to be conducted in two phases. In the first phase, students take part in the NDA session to determine their current abilities without mediations and in the second phase, they are provided with DA interactions. By adopting an interactionist approach, instructor interrupts when necessary to provide prompts or any kind of help in Turkish and also students are allowed to ask for support when in need.

To examine the language production of students and the amount of support given by the instructor, sessions are recorded to be transcripted later on. To analyze the qualitative data, Nvivo software is used. Performance of each student in the DA session is compared with their performance in the NDA session to investigate if they showed any improvement and revealed any potential abilities. Additionally, the students' results from the first analysis are compared depending on their proficiency levels to see if there is any difference between the performance of students with high proficiency and low proficiency.

REFERENCES

Ableeva, R. (2010). *Dynamic assessment of listening comprehension in second language learning*. [Doctoral Dissertation, The Pennsylvania State University]. ProQuest Dissertations & Theses Global.

Anton, M. (2012). Dynamic assessment. In G. Fulcher & F. Davidson (Eds.), *The routledge handbook of language testing*, (pp. 106-119). Routledge.

Charles, S. W. (2011). *Dynamic assessment in a Yugtun second language intermediate adult classroom.* [Doctoral Dissertation, University of Alaska Fairbaanks]. ProQuest Dissertations & Theses Global.

Fahmy, M. M. (2013). *The effect of dynamic assessment on adult learners of Arabic: A mixed-method study at The Defense Language Institute Foreign Language Center.* [Doctoral Dissertation, University of San Francisco]. ProQuest Dissertations & Theses Global.

Kır, P. (2019). *The impact of interactionist dynamic assessment of EFL learners' metacognitive awareness*. [Master's Thesis, Kocaeli University]. Ulusal Tez Merkezi.

Lantolf, J. P., & Poehner, M. E. (2007). Dynamic assessment of L2 development:bringing the past into the future. *Journal of Applied Linguistics*, *1* (2): 49-72.

Lee, S. Y. (2016). *Dynamic assessment in foreign language individualized instruction*.[Doctoral Dissertation, The Ohio State University]. ProQuest Dissertations & Theses Global.

Lidz, C. S. (1995). Dynamic assessment and the legacy of LS Vygotsky. *School Psychology International*, *16*(2), 143-153.

Lidz, C. S., & Elliott, J. (Eds.). (2000). *Dynamic assessment: Prevailing models and applications*. New York.

Lidz, C. S., & Gindis, B. (2003). Dynamic assessment of the evolving cognitive functions in children. *Vygotsky's educational theory in cultural context*, 99-116.

Minick, N. (1987). Implications of Vygotsky's theories for dynamic assessment. In C. S.

Lidz (Ed.), *Dynamic Assessment: An Interactive Approach to Evaluating Learning Potential* (pp.116-140). New York: The Guilford Press.

Poehner, M. E. (2005*). Dynamic assessment of oral proficiency among advanced L2 learners of French.* [Doctoral Dissertation, The Pennsylvania State University]. ProQuest Dissertations & Theses Global.

Poehner, M. E. (2008). *Dynamic assessment: A Vygotskian approach to understanding and promoting L2 development* (Vol. 9). Springer Science & Business Media.

Poehner, M. E., Davin, J.K., & Lantolf, J. P. (2017). Dynamic Assessment. In E. Shohamy, I. Or & S. May (Eds.), *Language testing and assessment* (3rd ed.) (pp. 243-256). Cham, Switzerland: Springer International Publishing.

Sternberg, R. J., & Grigorenko, E. L. (2002). *Dynamic testing. The nature and measurement of learning potential.* Cambridge: Cambridge University Press.

Şentürk, Y. (2019). *Dynamic assessment of secondary school EFL learners' tense preferences in writing activities.* [Master's Thesis, Kocaeli University]. Ulusal Tez Merkezi.

Tzuriel, D. (2000). Dynamic assessment of young children: Educational and intervention perspectives. *Educational Psychology Review*, *12*(4), 385-435.

Tzuriel, D. (2001). Dynamic assessment of young children. In *Dynamic assessment of young children* (pp. 63-75). Springer, Boston, MA.

Tzuriel, D., & Haywood, H. C. (1992). The development of interactive-dynamic approaches to assessment of learning potential. In *Interactive assessment* (pp. 3-37). Springer, New York, NY.

Ulu, B. (2020). *Dynamic assessment of the use of metadiscourse markers in EFL writing.* [Master's Thesis, Kocaeli University]. Ulusal Tez Merkezi.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes.* Massachusetts: Harvard University Press.

Vygotsky, L.S. (1987) Thinking and speech. In R.W. Rieber & A. S. Carton (Eds.), *The collected works of L.S. Vygotsky*, (Vol.1) (pp. 39-285). New York, NY: Plenum.

Yakışık, Y. B. (2012). *Dynamic assessment of ELT students' speaking skills*. [Doctoral Dissertation, Gazi University]. Ulusal Tez Merkezi.

Yılmazer, Ö. M. (2018). *Transformation of English language instructors in dynamic assessment: An oral skill teaching experience in university preparatory program*. [Doctoral Dissertation, Çukurova University]. Ulusal Tez Merkezi.

HİNT ALT KITASINDA İSLÂM TARİH YAZICILIĞININ BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE GELİŞİMİ

Deniz ÇIKILI
Kocaeli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslâm Tarihi ve Sanatları
denizcikili@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5917-664X

Özet
Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Nepal, Sri Lanka, Butan ve Maldivler'i kapsayan Hint alt kıtası, hem nüfus hem de sınır bakımından dünyanın en büyük bölgelerinden biridir. Bu coğrafya, tarihi süreçte bilim, teknoloji, felsefe, sosyoloji, edebiyat ve sanat gibi birçok alanda kayda değer katkılarda bulunmuştur. Bu alanlardan bir diğeri de İslâm tarih yazıcılığıdır. İslâm'ın bölgeye girişiyle eşzamanlı olarak başlayan İslâm tarih yazıcılığının ilk örnekleri, hicrî birinci yüzyıla kadar uzanmakla birlikte derli toplu çalışmaların daha ziyade hicrî üçüncü yüzyıl itibariyle yazılmaya başladığı bilinmektedir. Bu alandaki ilk örnekleri, hadis ilmi ile ilgili yapılan çalışmalar oluşturmaktadır. Bu çalışmada; Gazneliler, Delhi Sultanlığı ve Bâbürlüler döneminin önde gelen tarihçileri ve bu tarihçilerin kaleme aldıkları eserler İslâm tarih yazıcılığı bağlamında değerlendirilerek bölgedeki İslâm tarih yazıcılığının başlangıcından günümüze gelişimine dair genel bir perspektif sunulmaya çalışılacaktır. Ayrıca Bâbürlüler sonrası süreçte Oryantalistlerin ve misyonerlerin İslâm tarih yazıcılığı alanında yaptığı çalışmalara temas edilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hint alt kıtası, İslâm tarih yazıcılığı, Sîret, Oryantalist

THE DEVELOPMENT OF ISLAMIC HISTORIOGRAPHY UN THE INDIAN SUBCONTINENT FROM THE BEGINNING TO THE PRESENT

Abstract
The Indian subcontinent, including India, Pakistan, Bangladesh, Nepal, Sri Lanka, Bhutan and the Maldives, is one of the largest regions in the world in terms of both population and borders. This geography has made significant contributions in several fields such as science, technology, philosophy, sociology, literature and art in the historical process. Another of these fields is Islamic historiography. Although the first examples of Islamic historiography, which started simultaneously with the entry of Islam into the region, date back to the first century AH, it is known that compact works began to be written in the third century AH. The first examples in this field are the studies on the science of hadith. In this study, the leading historians of the Ghaznavid, Delhi Sultanate and Mughal period and the works written by these historians will be evaluated in the context of Islamic historiography, and a general perspective will be presented on the development of Islamic historiography in the region from its beginning to the present. In addition, it is aimed to deal with the works of Orientalists and missionaries in the field of Islamic historiography in the post-Mughal period.

Keywords: The Indian Subcontinent, Islamic Historiography, Seerah, Orientalist

1. GİRİŞ

Hint alt kıtası (The Indian Subcontinent) günümüzde Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Nepal, Sri Lanka ve Butan'ı bünyesinde barındıran hem yüzölçümü hem de nüfus bakımından büyük bir bölgedir. Bu coğrafya, sahip olduğu yer altı ve yer üstü zenginliğin yanı sıra kültür ve medeniyete yaptığı katkılar dolayısıyla "medeniyetin beşiği" *(cradle of civilization)* olarak kabul edilen yerlerin başında gelmektedir. Buna rağmen Hint alt kıtasının ülkemizde yeterince bilinip bilinmediği sorusuna müspet bir cevap vermek pek de mümkün görünmemektedir. Abdulhamit Birışık'ın *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri* adlı eserinde de ifade edildiği üzere; *"Türkiye'de az eğitimli olanlar bir tarafa, üniversite mezunlarının, hatta aydınların bile ekserisi Hint alt kıtası Müslümanları hakkında fazla bilgi sahibi olmadıkları gibi, "Dost ve kardeş ülke" dediğimiz ve gerçekten de öyle olan Pakistan'ın bile tarihi, coğrafi, siyasi ve kültürel durumu hakkında yeterli bilgi yoktur."* (Birışık, 2012) Cemil Meriç'e göre de Asya düşüncesinin dayandığı temel Hint düşüncesidir ve insana kendini bulduracak büyük terkibe ancak Hint sayesinde varılabilir (Meriç, 2018). En köklü uygarlıklardan biri olarak kabul edilen İndus'a ev

sahipliği yapan Hint alt kıtasının kültür ve medeniyet noktasındaki en önemli katkılarından biri tarih alanında olmuştur. Alt kıtada tarih yazıcılığına dair kaleme alınan eserler büyük önem taşımakla birlikte bu eserlerin yalnızca yazılı olanlardan ibaret olmadığı hususu gözardı edilmemelidir. Zira destanlar, efsaneler ve dinî metinler gibi sözlü tarih ve edebiyat eserleri aynı zamanda dünya tarihi ve edebiyatı açısından da önemli yapıtlar olarak kabul edilmektedir.

Hint alt kıtası, Türk-İslâm devletlerinin etkisinin yoğun bir şekilde hissedildiği coğrafyaların başında gelir. Nitekim Gazneliler ile başlayıp Delhi Türk Sultanlığı ile devam eden ve 1858'de Bâbürlülerin yıkılışına kadarki bu sürecin Hint alt kıtası tarihi için büyük önemi haiz olduğu muhakkaktır. Bu sebepten dolayı olsa gerek Hindistan'ın siyasî ve ruhânî lideri olan Mahatma Gandi; *"Hindistan bir anadır. Onun iki çocuğu vardır. Bunlardan biri Türkler, diğeri de Hintlilerdir."* demiştir (Çeliktaş, 2018). Hint alt kıtasında tarih yazıcılığı konusu bu çalışmanın sınırlarını fazlasıyla aşacağından bölgedeki İslâm tarih yazıcılığı faaliyetleri üzerinde durulacaktır.

2. HİNT ALT KITASININ İSLÂMLAŞMASI

Hint alt kıtasında İslâm tarih yazıcılığının neşv ü nema bulması, İslâm'ın Hint alt kıtasına girişiyle eşzamanlı olarak gerçekleşmiştir. Bu sebeple bu coğrafyanın İslâm ile tanışmasının hangi dönemde ve ne şekilde gerçekleştiği hususu üzerinde kısa da olsa durmak gerekir. Müslümanların Hint alt kıtası ile temaslarını İslâm'ın ilk asırlarına kadar götürmek mümkündür. Deniz ve kara yolunu kullanan Arap tacirlerin bu bölge ile irtibatlarının ise çok daha eski olduğu bilinmektedir. Hint dillerinden Arapçaya geçen ve Kur'an'da yer alan bazı kelimeler de bu bölgenin Araplar için bir muamma olmadığını göstermektedir (Birışık, 2014). Rivayetler tetkik edildiğinde günümüzde Pakistan sınırları içerisinde yer alan Sind bölgesiyle ilk temasların Hulefâ-i Râşidin döneminde başladığı, Sind ve Belûcistan'ın fethine teşebbüs edilmiş olsa da Hz. Osman'ın bölgeye gönderdiği Hakim b. Cebele el-Abdi adlı elçinin; *"Oranın suyu az, meyvesi âdi, hırsızı yamandır. Oraya giden ordunun sayısı az olursa askerler mahvolur; çok olursa, aç kalırlar"* şeklinde menfî rapor vermesi üzerinde bundan vazgeçildiği görülmektedir (el-Belâzurî, 2013). İslâm orduları Muaviye zamanında Lahor'a kadar ilerlemiş; fakat Sind'in, dolayısıyla da Hint alt kıtasının fethi Emevî halifesi Velid b. Abdilmelik döneminde gerçekleşmiştir (Özşenel, 2014). Irak valisi Haccâc b. Yusuf tarafından görevlendirilen Muhammed b. Kâsım es-Sekafî, 710-714 arasındaki dört yıllık süreçte Sind de dahil olmak üzere bugünkü Pakistan sınırlarının çoğuna ve Hindistan sınırları içerisinde bulunan geniş bir alana İslâm'ı hâkim kılmıştır (Özşenel, 2014). Fethettiği yerlere mescidler inşa etmekle işe başlayan Muhammed b. Kâsım es-Sekafî, bölgede ilmî faaliyeler için zemin ve imkân hazırlamıştır.

3. İLK DEVİRLERDE HİNT ALT KITASINDA İSLÂM TARİH YAZICILIĞI

Hint alt kıtasındaki İslâm tarih yazıcılığının ilk örneklerini, bu dönemde hadis ilmi ile ilgili yapılan çalışmalar oluşturmaktadır. Meselenin daha iyi anlaşılabilmesi için hadis ile Siyer ilmi arasındaki sıkı ilişki üzerinde durmak faydalı olacaktır. Muhaddisler, Hz. Peygamber'e isnad edilen her haberi son derece hassas ve dikkatli bir şekilde kayıt altına almışlardır. Bu nedenle Siyer ilminin ve İslâm tarihinin en önemli kaynaklarından biri hadistir. Urve b. Zübeyr, İbn Şihâb ez-Zûhrî ve İbn İshâk gibi isimlerin aynı zamanda birer hadisçi olması da bunun böyle olduğunu gösterir. Buradan hareketle Siyer ilmi ile hadis ilminin pek çok ortak noktası olduğunu, çoğu kez iç içe geçtiğini söylemek mümkündür (Apak, 2017).

Musa b. Ya'kub es-Sakafî, Mufaddal b. Ebî Sufra, İsraîl b. Musa Sind asıllı yahut Sind'e nispet edilen muhaddislerden bazılarıdır; ancak bu dönemde öne çıkan iki isim Ebû Ma'şer es-Sindî ve Ebû Cafer Muhammed b. İbrahim Deybulî'dir. Oğlu Muhammed'in naklettiğine göre Ebû Ma'şer, pek çok tabiînin iştirak ettiği ilim meclislerine katılmış ve tabiîn neslinden âlimler megāzî konularını kendi aralarında müzakere ederken Ebû Ma'şer bu haberleri ezberlemiştir. Ebû Ma'şer'in, Hz. Peygamber'in hayatının tamamını ihtiva ettği belirtilen; ancak günümüze ulaşmayan *Kitâbü'l-Megāzî* adında bir eseri olduğu, eserin bazı bölümlerinin Vâkıdî, İbn Sa'd ve Taberî tarafından intikal ettirildiği nakledilmiştir (Başaran, 1994). Ebû Cafer'in özelliği ise Hz. Peygamber'in Amr b. Hazm tarafından muhafaza edilen mektuplarını ilk defa cem ve tedvin ederek günümüze ulaşmasını sağlayan muhaddis olmasıdır (Hamidullah, 1954).

4. GAZNELİLER DÖNEMİ İSLÂM TARİH YAZICILIĞI (963-1186)

İslâm'ın Hint alt kıtasına girişi hicrî birinci asırda gerçekleşmiş olmakla birlikte hâkimiyetini güçlendirerek devlet hâline gelmesinin Gaznelilerle başladığı kabul edilmektedir. Bu dönemde ilmî ve kültürel gelişmelerde de cddi bir artış olmuştur. Bunda, kendisi de bir âlim olan ve ilmî faaliyetleri destekleyerek âlimleri himaye eden Sultan Mahmud'un rolü çok büyüktür. Sultan Mahmud'un sarayının muhtelif ülkelerden gelen âlimlerin müzakere meclisi haline geldiği, Sultan Mahmud'un sarayında aralarında Şâhnâme müellifi meşhur Firdevsî'nin de olduğu 400 kadar şairin bulunduğu nakledilmiştir (Merçil, 1996).

İslâm tarih yazıcılığı noktasında Gazneliler devrinde akla ilk gelen isim el-Birûnî'dir. Pek çok farklı disiplinde önemli eserler veren, yalnızca Türk-İslâm tarihinin değil, dünya tarihinin önde gelen isim adamlarından biri olan Birûnî, Sultan Mahmud'la birlikte Hint seferlerine katılma fırsatı yakalayan Birûnî, *Tahkiku mâ li'l-Hind* adlı önemli eserini kaleme almıştır. Hindular'ın inanç ve âdetlerini tarafsız olarak inceleyen ilk İslâmî eser olan *Tahkiku mâ li'l-Hind*'de Bîrûnî, Hindistan'daki ilmî ve dinî hayat hakkında geniş bilgi vermektedir (Tümer, 1992). Eserin ilk bölümünde Hintlilerin milli karakterleri üzerinde duran Birûnî oldukça dikkat çekici tespitlerde bulunur ve şöyle der: *"Hintliler kendilerininki gibi bir millet, kendilerininki gibi krallar, dinleri gibi din, bilimleri gibi bilim olmadığına inanırlar. Yaratılış olarak kullandıkları dilde cimriydiler ve onu kendi halkları içindeki başka sınıfa ait insanlardan ve elbette yabancılardan uzak tutmak için en büyük özeni gösterdiler. O kadar kibirlidirler ki onlara Horasan ya da İran'da herhangi bir bilimden ya da bilim adamından bahsettiğinizde sizin bir cahil ve yalancı olduğunuzu düşünürler. Ataları şimdiki kuşak kadar dar görüşlü olmadığından seyahat ettiklerinde ve diğer milletlerle kaynaştıklarında fikirlerini değiştirirlerdi."* (Kulke ve Rothermund, 2001).

Edip, şair ve tarihçi olan Utbî, Gazneliler döneminin bir diğer önemli ismidir. Günümüze ulaşan *Kitâbü'l-Yemînî* adlı meşhur eserini, "şefkat ve kerem sahibi" olarak vasfettiği Sultan Mahmud'un adını ölümsüzleştirmek için kaleme almıştır. Edebî ve ağır bir dille yazılan bu eserde Utbî, Sultan Mahmud'un Hindistan seferlerine de yer vermiştir (Merçil, 2012). Gazneli dönemi tarihçilerinden Muhammed b. Hüseyn el-Beyhakī'nin otuz cilt olduğu rivayet edilen Gazneliler tarihine dair *Târîh-i Beyhakî* adlı eserinin günümüze 1030-1041 yılları arasındaki olayları anlatan bölümünün ulaştığı belirtilmektedir (Yazıcı, 2011).

5. DELHİ TÜRK SULTANLIĞI DÖNEMİ İSLÂM TARİH YAZICILIĞI (1206-1526)

Delhi Türk Sultanlığı döneminde ilim ve kültüre büyük önem verilmiş, Moğollar'dan kaçıp Hindistan'a yerleşen Muizzüddin Çiştî, Nizâmeddin Evliyâ, Hoca Kutbüddin Bahtiyâr ve Şeyh Ferîdüddin Mesud gibi çok sayıda âlim ve mutasavvıf sayesinde Delhi, zamanın en büyük ilim ve kültür merkezi haline gelmiştir. Tarih yazıcılığının Hint alt kıtasında Müslümanlar tarafından başlatıldığı gibi bir iddia söz konusu ise de bu iddia gerçeği yansıtmamaktadır (Çeliktaş, 2018). Alt kıtadaki Müslüman tarihçiler genellikle İslâm tarihçiliğinin genel tarih, menâkıb, siyasetnâme gibi türlerini kullanıp eserlerini daha ziyade Farsça olarak kaleme almışlardır. Bölgede İslâm tarih yazıcılığının ilk örneklerinin Delhi Türk Sultanlığı dönemi itibariyle başladığı görülür. Bu dönemin önemli tarihçileri arasında şu isimleri zikredebiliriz: Fahreddin Mübârek Şah, Cûzcânî, Yahyâ b. Ahmed Sirhindî, Muhammed Bihâmidhânî, Ziyâüddîn el-Berenî, Mîrhând.

Hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Fahreddin Mübârek Şah'ın Delhi sultanlarından Kutbuddin Aybeg ve Şemseddin İltutmış döneminin meşhur tarihçilerinden biridir. En önemli ve meşhur eseri *Şecere-i Ensâb-ı Mübârek Şâh*'tır. Eser; Hz. Peygamber, aşere-i mübeşşere, muhâcirin, ensar, Emevî ve Abbâsî dönemi emîrleri, Gazneliler, Gurlular'la ilgili 137 şecereyi ihtiva eder (Nizami, 1995). Dönemin önde gelen âlim, edip ve tarihçilerinden biri de Minhâc-ı Sirâc Cüzcânî'dir. Bir kısmı zamanımıza intikal etmeyen birçok kaynaktan faydalanarak yazdığı *Tabakāt-ı Nâsırî* adlı eserini 1260 yılını Eylül'ünde Sultan Nâsırüddin Mahmud'a sunmuştur. Umumi bir İslâm tarihi olan bu eser, Hz. Âdem'den başlayarak kendi zamanına kadar gelen olayları ihtiva etmekte ve muhtevasının zenginliği dolayısıyla 13. asırda yazılan eserler arasında seçkin bir yere sahiptir. Cüzcânî'nin yaşadığı dönemde Hindistan ve Afganistan'da meydana gelen hâdiseler açısından *Tabakāt-ı Nâsırî* birinci elden kaynak olarak kabul

edilmektedir. Müellifin saraya yakınlığı olayların bir bölümünü bizzat kendi müşahedelerine, bir bölümünü de görgü tanıklarının ifadelerine dayanarak yazmasını sağlamıştır (Konukçu, 1993).

6. BÂBÜRLÜLER DÖNEMİ İSLÂM TARİH YAZICILIĞI (1526-1858)

Bâbürlü İmparatorluğu, 300 yılı aşkın hâkimiyet kurduğu Hint alt kıtasına ilim, kültür ve sanatta altın çağını yaşatmıştır. Agra'daki Tac Mahal, Bâbürlü İmparatorluğu'nun ulaştığı medeniyetin en mükemmel örneklerinden biridir. Türk-İslâm tarihçiliğinin ilerlemesinde de önemli gelişmelerin olduğu bu dönemde, saraydaki âlimlerin, diğer ilimlerle beraber tarihçiliğe de altın çağını yaşattıkları nakledilir. Bâbürlüler döneminde yazılmış başlıca önemli eserler arasında Bâbür'ün yazdığı *Bâbürname*, kızı Gülbeden Begüm'ün kaleme aldığı *Hümâyünnâme*, Ebü'l-Fazl el-Allâmî'nin yazdığı *Ekbernâme,* Nizâmeddin Ahmed Herevî'nin umumi Hint tarihine dair *Tabakāt-ı Ekberî*'si ile Firişte'nin *Gülşen-i İbrâhîmî*'si bulunmaktadır (Konukçu, 1993).

Bâbürlüler döneminde İslâm tarih yazıcılığına dair eser veren isimlerden biri olan Hindistanlı muhaddis Abdülhak b. Seyfeddin Dihlevî, Hz. Peygamber'in hayatı ve şahsiyeti üzerine *Medâricü'n-nübüvve ve merâtibü'l-fütüvve* adıyla bir eser kaleme almıştır. Bu eserin özelliği, Hindistan'da Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili Farsça olarak yazılan kitapların en mükemmeli olarak kabul edilmesidir. Beş bölümden oluşan kitapta Hz. Peygamber'in hayatının tüm safhaları ele alınmış; kişisel özellikleri ve ahlâkî kişiliğine değinilmiştir. Beşinci bölüm ise ailesi, yakınları ve ashabı hakkındadır (Ünal, 1994). İslâmî ilimlerin hemen her dalında muhalled eserler kaleme alan ve Hint alt kıtasındaki en önemli figürlerden biri olan Şah Veliyyullah'ın *Sürûru'l-mahzun*'u, İbn Seyyidünnâs'ın *Uyûnü'l-eser*'inin muhtasarıdır. Kitabın sonunda Râşid halifelerin menakıbına yer verilmiştir. *Kurretü'l-ʿayneyn fî tafdîli'ş-Şeyhayn* isimli eserinde ise Şah Veliyyullah, Şia'nın Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in hilafeti hakkındaki iddialara karşı çıkmakta, ilk üç halifenin hilafete lâyık kimseler olduğunu ispata çalışmaktadır (Erdoğan, 2010).

7. MODERN DÖNEMDE İSLÂM TARİH YAZICILIĞI (1858-)

19. yüzyıl, Hindistan'da modern tarih yazıcılığının başladığı dönem olarak kabul edilir. Bu dönemde Hint alt kıtası tarihi açısından son derece önemli bazı hâdiseler yaşanmıştır. Kronolojik olarak ifade etmek gerekirse, 1857'deki Hint (Sipahi) Ayaklanması, alt kıta Müslümanları için adeta bir dönüm noktası olmuştur. 1866'da kurulan ve "Ezheru'l-Hind" olarak bilinen Dâru'l-Ulûm Diyobend, süreç içinde Hint alt kıtasındaki medrese geleneğinin en güçlü damarlarından ve temsilcilerinden biri haline gelmiştir. 1947 yılına gelindiğinde de Britanya Hindistanı bölünerek Pakistan ve Hindistan ulus devletleri ortaya çıkmıştır.

İslâm tarih yazıcılığı açısından bakıldığında modern dönem olarak isimlendirilen 19. yüzyıl ve sonrasının oldukça zengin bir literatüre sahip olduğunu ifade etmemiz gerekir. Muhalif ve aşırı da olsa misyonerlerin ve oryantalistlerin çalışmaları bu dönemde varlığını hissettirmektedir. Buna Batılıların çalışmalarını da eklediğimizde karşımıza ciddi bir müktesebat çıkmaktadır. Samuel Knowles'ın *The Miraj of Muhammad*, Elwood Morris Wherry'nin *en-Nebiyyü'l-ma'sûm*, Aloys Sprenger'ın *The Life of Mohammad from Original Sources,* Sir William Muir'in *The Life of Mahomet ve Annals of the Early Caliphate*, Canon Edward Sell'in *The Battles of Badr and Uhud*, İmâdüddin Lâhiz'in *Târîh-i Muhammedî*, John Davenport'un *An Apology for Mohammed and the Koran*, Godfrey Higgins'in *An Apology for the Life of Muhammad* isimli eseri bu çalışmalardan bazılarıdır.

Gelenekselciler denildiğinde Hint alt kıtasında akla ilk gelen ekol olan Delhi yakınlarındaki Seharenpur'a bağlı Diyobend kasabasında kurulan Dâru'l-Ulûm Diyobend ekolüne mensup âlimler tarafından Urduca ve Arapça olarak kaleme alınan çalışmalar, Hint alt kıtası siyer-sîret yazıcılığı noktasında önemli bir yer tutmaktadır. Diyobend ulemâsı tarafından hazırlanmış çok sayıda eser bulunmakla birlikte Eşref Ali et-Tehânevî'nin *Neşrü't-tıb fî zikri'n-Nebiyyi'l-habîb*, *Mîlâdü'n-Nebî* ve *Habîb-i Hudâ*, Hudâ Hıfzurrahmân Siyuharvî'nin *Sîret-i Resûl-i Kerîm*, Menâzir Ahsen Geylânî'nin *en-Nebiyyü'l-hâtim*, Eslem Kâsımî'nin *Sîret-i Pak*, Muhammed Şefî' Diyûbendî'nin *Sîret-i Hâtemü'l-enbiyâ*, Kārî Muhammed Tayyib'in *Âftâb-ı Nübüvvet* adlı eseri öne çıkan çalışmalardan bazılarıdır. Ibrat Jahan, *Contribution of Darul Uloom Deoband to Seerah Literature* başlıklı yüksek lisans tezinde Diyobendîlerin siyer/meğâzî çalışmalarının detaylı bir dökümünü vermektedir.

Hint alt kıtasında yetişen âlimler tarafından kaleme alınıp etkisi ülke kıta sınırlarını aşan bazı çalışmalar da vardır. Bu bağlamda ülkemizde de oldukça popüler olan Muhammed Hamidullah'ın *İslâm Peygamberi* isimli eseri ilk akla gelenlerden biridir. Diğer taraftan Ebü'l-A'lâ Mevdûdî'nin *Sîret-i Server-i ʿÂlem*, Şiblî Nu'mânî'nin yazmaya başladığı ve Seyyid Süleyman Nedvî'nin tamamladığı *Sîretü'n-nebî*, Seyyid Ahmed Han'ın *Hutabâtü'l-Ahmediyye*, Ebü'l-Hasan Nedvî'nin *es-Sîretü'n-nebeviyye* adlı eseri modern dönemde pek çok farklı dile tercüme edilen ve İslâm dünyasının muhtelif yerlerindeki Müslümanları rağbet ettikleri siyer kitapları arasındadır.

8. SONUÇ

Hint alt kıtasındaki İslâm tarih yazıcılığı, alt kıtanın İslâmlaşma süreci ile birlikte başlamıştır. Özellikle hicrî birinci asırda hadis ilmi ile ilgili yapılan çalışmaların İslâm tarih yazıcılığının ilk örnekleri olduğunu söylemek mümkündür. Sırasıyla Gazneliler, Delhi Türk Sultanlıkları ve Bâbürlüler döneminde hızla artan bu sahadaki çalışmalar modern dönemde zirveye ulaşmıştır. Modern dönemdeki bilhassa popüler eserlerin farklı dillere de çevrilmiş olması, bu eserlerin etkilerinin alt kıta ile sınırlı kalmadığını da göstermektedir. Bu konuda yapılacak daha detaylı çalışmalar, Hint alt kıtasındaki İslâm tarihi yazıcılığının tarihi serencamı daha net bir biçimde ortaya koyacak ve bu sahada çalışacak araştırmacılara rehberlik edecektir.

KAYNAKÇA

APAK, A. (2017), Hadisin Siyer'e Kaynaklığı Üzerine, *Siyer İlim Tarih ve Kültür Dergisi* 2, 14-17.
BAŞARAN, S. (1994), Ebû Ma'şer es-Sindî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları
BİRIŞIK, A. (2012), *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İstanbul: İnsan Yayınları
BİRIŞIK, A. (2014), Hint Alt Kıtası'nın İslâmî Tarihi, *Sabah Ülkesi* 39, 18-23.
BELÂZÜRÎ (2013), *Fütûhu'l-Büldân*, İstanbul: Siyer Yayınları
ÇELİKTAŞ, M. M. (2018), Hint Tarih Yazıcılığı ve Türk Tarihine Katkıları, *Türk Dünyası Araştırmaları* 120, 77-90.
ERDOĞAN, M. (2010), Şah Veliyyullah, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları
HAMİDULLAH, M. (1954), Cultural and Intellectual History of Indian Islam, *Die Welt des Islams* 3/3/4, 127-144.
KONUKÇU, E. (1993), Bâbürlüler, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları
KULKE, H. – ROTHERMUND, D. (2001), *Hindistan Tarihi*, Ankara. İmge Kitabevi Yayınları
MERÇİL, E. (1996), Gazneliler, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları
MERÇİL, E. (2012), Muhammed b. Abdülcebbâr el-Utbî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları
MERİÇ, C. (2018), *Jurnal I*, İstanbul: İletişim Yayınları
NİZAMİ, K. A. (1995), Fahreddin Mübârek Şah, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları
ÖZŞENEL, M. (2014), *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, İstanbul: İFAV Yayınları
TÜMER, G. (1992), Birûnî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları
ÜNAL, İ. H. (1994), Abdülhak b. Seyfeddin Dihlevî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları
YAZICI, T. (2011), Târîh-i Beyhakī, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları

ÖLÜM NEDENLERİNE GÖRE TÜRKİYE'DEKİ İLLERİN KÜMELENMESİ

Ceren Yaman Yılmaz
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Adalet Yönetimi Bölümü
ceren.yaman@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6922-0664

Özet
Ölüm nedenleri, birimlerin gelişmişliğini yansıtan önemli göstergeler arasında yer almaktadır. Buna ek olarak hükümetler tarafından söz konusu göstergelerin, sağlık ve sosyal politikaları oluştururken, maliyet hesaplamaları yaparken ve var olan sistemlerin değerlendirilmesinde kullanılabileceği bilinmektedir. Bu sebeple, mekânsal birimlerin ölüm nedenlerine göre ayrıntılı analize konu edilmesi politika yapıcılar ve uygulayıcılar için önem arz etmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'nin 81 iline ilişkin Türkiye İstatistik Kurumu tarafından en son yayınlanan 2019 yılına ait ölüm nedenleri verisi kullanılmıştır. Söz konusu veriler Covid-19 pandemisi öncesine aittir. Yapılan analizler kapsamında, çok değişkenli istatistiksel analiz tekniklerinden kümeleme analizi tercih edilmiş ve iller kümelenmiştir. Kümeleme işleminde hem hiyerarşik hem de hiyerarşik olmayan tekniklere yer verilerek sonuçlar tablolar halinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çok Değişkenli İstatistik, Ölüm Nedeni, Kümeleme Analizi

THE CLUSTERING OF PROVINCES IN TURKEY ACCORDING TO THE CAUSES OF DEATH

Abstract
The causes of death are among the key indicators that reflect the development of the units. In addition, it is known by governments that such indicators can be used to create health and social policies, to perform cost calculations and to evaluate existing systems. Therefore, it is important for policy makers and practitioners to address detailed analysis of the spatial units according to the cause of death. In this study, the cause of death data for the last published 2019 by the Turkish Statistical Institute for 81 provinces of Turkey was used. The data is prior to the Covid-19 Pandemic. In the context of the analysis, clustering analysis from multivariable statistical analysis techniques was preferred and the cities were clustered. The results are presented in tables, including both hierarchical and non-hierarchical techniques in the clustering process.

Keywords: Multivariate Statistical Analysis, Cause of death, Clustering

1. GİRİŞ
Doğum, ölüm istatistikleri ve ölüm nedenlerine ilişkin kayıtların tutulması, bunların incelenerek çıkarımlarda bulunulması halk sağlığı açısından önem arz etmektedir. Ülkelerin, ölüm olayları ve nedenlerini düzenli biçimde, zamanında ve eksiksiz biçimde kaydeden ve bunlara bağlı istatistikleri üreten birimleri bulundurmaları elzemdir. Söz konusu kayıtların kolluk kuvvetleri dışındaki sivil organizasyonlar tarafından tutulması, ekonomik, sosyal ve insan haklarının korunması açısından da önemlidir (AbouZahr ve ark., 2007).

Bir ülkedeki gelir düzeyleri, sağlık harcamaları, eğitim düzeyleri ve ölüm nedenleri birbiriyle doğru orantılıdır. Sağlık hizmetleri için mali kaynaklar genellikle sınırlıdır, bu nedenle dikkatli bir şekilde tahsis edilmiş olmalıdır. Çok az ülke, politika geliştirme ve uygulamayı yeterince desteklemek için kullanılabilecek, ölüm oranı konusunda iyi kalitede verilere sahiptir. Ülkelerin, yalnızca örnek kaydı yoluyla bile olsa ölüm kayıt sistemlerini uygulamalarına veya en temel sağlık istatistikleri hakkındaki bilgileri hızla geliştirmek için mevcut sistemlerini geliştirmelerine acil bir ihtiyaç vardır. İdeal olarak, hayati kayıt sistemleri belirli bir popülasyonda meydana gelen tüm ölümleri yakalamalı, ölen her kişinin yaşını ve cinsiyetini güvenilir bir şekilde kaydetmeli ve kaydedilen ölüm nedeni tıbbi nitelikli bir kişinin görüşüne dayanmalıdır (Mathers ve ark., 2005). Dünya Sağlık Örgütü'nün açıkladığı verilere göre, 2019 yılında, ölüm nedenlerinin ilk 10 nedeni dünya genelinde 55.4 milyon kişinin ölümünün %55'ini oluşturmuştur. Kaybedilen toplam can sayısı sırasına göre en önemli küresel ölüm nedenleri;

kardiyovasküler (kronik kalp hastalığı, felç) hastalıklar, solunum (kronik obstrüktif pulmoner hastalık, düşük solunum enfeksiyonları) hastalıkları ve yeni doğan durumları (doğum asfalsisi ve doğum travması), yeni doğan sepsis ve enfeksiyonları ve doğum öncesi komplikasyonları içermektedir (World Health Organization, 2020). Ülkemizde 2019 yılında gerçekleşen 435.941 ölüm olayının, 160.263'ünü dolaşım sistemi hastalıklarından kaynaklanan ölümler oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla, iyi huylu ve kötü huylu tümörlerden kaynaklı ölümler, solunum sistemi hastalıklarından kaynaklı ölümler, sinir sistemi ve duyu organları hastalıklarından kaynaklı ölümler, endokrin, beslenme metabolizmayla ilgili hastalıklardan kaynaklı ölümler, dışsal yaralanma ve zehirlenmeye bağlı ölümler takip etmektedir.

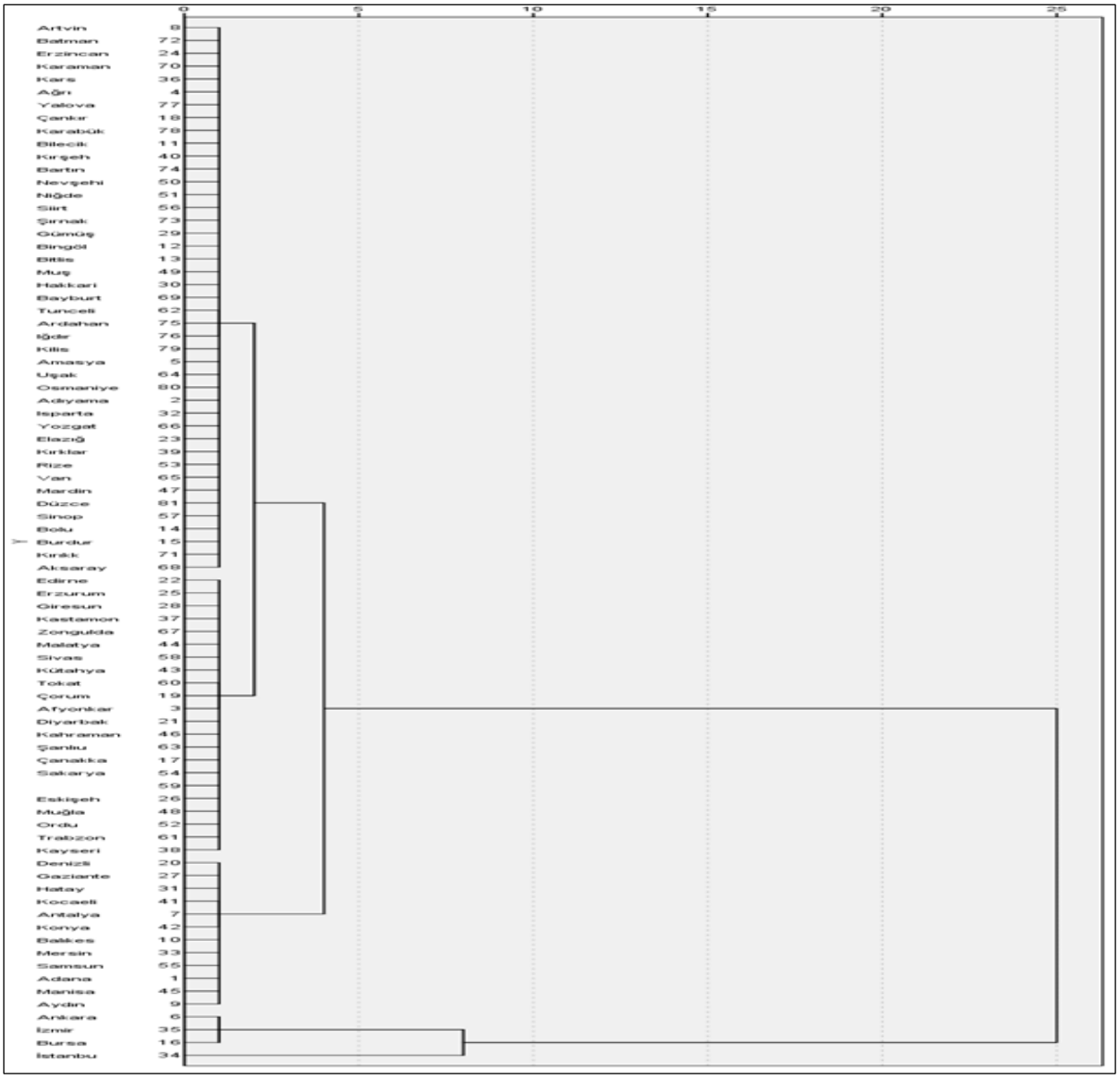
Literatürde, ölüm nedenlerini konu alarak çok değişkenli istatistiksel analizlerden kümeleme analizini uygulayan ulusal ve uluslararası düzeyde birçok çalışma bulunmaktadır. Moroke ve Pulenyane (2014), 2009 yılı verileri kullanılarak, hiyarerşik kümeleme yöntemleri vasıtasıyla kümeleme analizi yapılmıştır. Güney Afrika'daki önde gelen ölüm nedenlerinin kümelenmesini amaçlayan çalışmada 5 küme elde edilmiş, sonuçlar uygulanan diskriminant analizi ile doğrulanmıştır. Yılmaz Işıkhan ve Güleç (2018), Dünya Sağlık Örgütü'ne üye 146 ülkeyi, sağlık riski faktörleri ve ölüm nedenlerine göre Ward's yöntemini kullanarak kümelemişlerdir. Analiz sonucunda 6 anlamlı küme elde etmişlerdir. Dolinar ve ark. (2019), 2015 yılı ölüm verilerini kullanarak 28 Avrupa ülkesini klasik kümeleme yöntemlerini kullanarak incelemişlerdir. Janssen ve ark. (2019), 2006-2016 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde kayıtlı tüm ölümlerden alınan verileri kümeleme analizi kullanmak suretiyle incelemişlerdir. 27 milyondan fazla kayıtlı ölüm vakasının incelendiği çalışmada, kişilerin genellikle evde veya hastanede öldükleri, ölümlerin ana nedeninin ise kronik kalp hastalıkları olduğu ortaya konmuştur. Ölüm anındaki sağlık koşullarına dayalı 27 milyondan fazla ölüm kaydının kümelenmesi, sosyo-demografik özellikler, ölüm yeri, ölüm nedeni ve sağlık durumu/durumları açısından önemli farklılıklar içeren 16 ayrı kümeyle sonuçlanmıştır. Gürler ve vd. (2020), 2015 yılına ilişkin ölüm nedenlerini gösteren değişkenleri kullanarak 168 ülkeyi analiz etmişlerdir. Çalışmanın temel amacı, farklı ülkelerdeki kişilerin çeşitli ölüm nedenleri dikkate alınarak ülkelerin gruplandırılmasıdır. Uygulamada, k-ortalamalar yöntemini kullanarak kümeleme analizi yapılmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye İstatistik Kurumu'ndan temin edilen 2019 yılına ait ölüm nedeni verilerini kullanarak, Türkiye'deki illerin kümelenmesidir. Kullanılan veriler Covid-19 pandemisi öncesine ait olduğundan, ölüm nedenleri arasında Covid-19 bulunmamaktadır. 2020 yılı ölüm ve ölüm nedeni istatistikleri açıklandığında, pandeminin ölümlere ve ölüm nedenlerine olan etkisini araştırma olanağı bulunacaktır. Çalışmada çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden kümeleme analizi tercih edilmiştir. Kullanılan veriler 2019 yılına ait olup, Türkiye İstatistik Kurumu'nun web sitesinden temin edilmiştir. Pandemi öncesine ait olan veriler, ölüm nedeni bakımından yayınlanan son verilerdir (BBC, 2021). Söz konusu veriler, İBBS (İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması) Düzey 3'e göre, seçilmiş ölüm nedenlerine göre ölümleri kapsamaktadır. Bu ölüm nedenleri; dolaşım sistemi hastalıkları, iyi huylu ve kötü huylu tümörler, solunum sistemi hastalıkları, sinir sistemi ve duyu organları hastalıkları, endokrin (iç salgı bezi), beslenme ve metabolizmayla ilgili hastalıklar, dışsal yaralanma nedenleri ve zehirlenmeler şeklindedir. Uygulama kapsamında, hiyerarşik kümeleme yöntemlerinden Ward's tekniği (Ward, 1963), hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemlerinden de k-ortalama tekniği, uzaklık matrisinin belirlenmesinde kareli öklid uzaklığı (squared euclidian distance), kullanılmıştır. Analizler IBM SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) v.25 ile yapılmıştır.

2. MATERYAL VE METOD

Kümeleme analizinin temel amacı, gruplandırılmamış verileri benzerliklerini gözeterek gruplamak ve amaca uygun özetleyici, işe yarar bilgiler elde edilmesini sağlamaktır (Tatlıdil, 2002). Elde edilen gruplar mümkün olduğunca homojen olmalı, buna karşılık gruplar arasındaki farklar ise büyük olmalıdır. Kümeleme analizi iki temel adıma ayrılabilir (Hardle ve Simar, 2015). İlki, benzerlik/uzaklık ölçüsünün seçimidir. Her gözlem çiftinin benzerliğini kontrol edilir ve nesnelerin yakınlığını ölçmek için bir benzerlik (yakınlık) ölçüsü tanımlanır. Nesneler arasında ne kadar yakınlık varsa o kadar homojendirler. İkincisi ise grup oluşturma algoritmasının seçimidir. Gruplara atanan nesneler ölçülerek, gruplar arasındaki farkların büyük hale gelmesi, gruptaki nesnelerin ise mümkün olduğunca yakınlaşması sağlanır. Grup (küme) oluşturma algoritması, hiyerarşik ve hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemleri arasından tercih edilmektedir. Hiyerarşik yöntemler grubu en çok tercih edilen yöntemlerdir.

Yığmacı hiyerarşik (agglomerative hierarchical) ve bölücü hiyerarşik (divisive hierarchical) şeklinde ikiye ayrılan bu yöntemler, başlangıçta nesneleri (gözlemleri) tek bir küme olarak ifade eder, sonrasında aykırı olan gözlemleri teker teker ayırarak yeni kümelerin oluşmasına imkân sağlar. Bu yöntem, kaç küme oluşacağına karar verebilir. Hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemi olan k-ortalamalar tekniğinde ise küme sayısının önceden belirlenmesi gerekmektedir. Hiyerarşik ve hiyerarşik olmayan yöntemlerin karma biçimde kullanılması, uygun sonuçların elde edilmesi ve yöntemlerin kıyaslanması bakımından faydalıdır (Kalaycı, 2017). Uygulama aşamasında hem hiyerarşik hem de hiyerarşik olmayan kümeleme analizi kullanılmıştır. Hiyerarşik yöntemlerden Ward's tekniği, hiyerarşik olmayan yöntemlerden k-ortalamalar tekniği tercih edilmiştir. Şekil 1'de verilen Ward's tekniği sonucunda elde edilen dendrogram soldan sağa doğru incelendiğinde, uygun küme sayısının dört olması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu sonuca ilişkin küme üyelikleri tablosu Tablo1'de verilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde, İstanbul ilinin tek başına bir küme oluşturduğu, Ankara, İzmir ve Bursa illerinin aynı kümede bulundukları, Denizli, Gaziantep, Hatay, Kocaeli, Antalya, Konya, Balıkesir, Mersin, Samsun, Adana, Manisa ve Aydın illerinin birlikte kümelendikleri ve diğer 65 ilin ise bir kümede bulundukları görülmektedir.

Şekil 1. Ward's Yöntemi Kullanılarak Elde Edilen Dendrogram

Tablo 1. Ward's tekniğine göre kümelenen illerin küme üyelikleri

Küme 1	Küme 2	Küme 3	Küme 4
İstanbul	Ankara, İzmir, Bursa	Denizli, Gaziantep, Hatay, Kocaeli, Antalya, Konya, Balıkesir, Mersin, Samsun, Adana, Manisa, Aydın	Artvin, Batman, Erzincan, Karaman, Kars, Ağrı, Yalova Çankırı, Karabük, Bilecik, Kırşehir, Bartın, Nevşehir, Niğde, Siirt, Şırnak, Gümüşhane, Bingöl, Bitlis, Muş, Hakkâri, Bayburt, Tunceli, Ardahan, Iğdır, Kilis Amasya, Uşak, Osmaniye, Adıyaman, Isparta, Yozgat, Elazığ, Kırklareli, Rize, Van, Mardin, Düzce, Sinop, Bolu, Burdur, Kırıkkale, Aksaray, Edirne, Erzurum, Giresun Kastamonu, Zonguldak, Malatya, Sivas, Kütahya, Tokat, Çorum, Afyonkarahisar, Diyarbakır, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Çanakkale, Sakarya, Eskişehir, Muğla, Ordu, Trabzon, Kayseri

Hiyerarşik olmayan kümeleme yöntemlerinde küme sayısının önceden bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle önce hiyerarşik kümeleme analizi yapılarak küme sayısına karar verilmiştir. Küme sayısının 4 olması uygun bulunarak k-ortalamalar yöntemi uygulanmış ve elde edilen küme üyelikleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. K-Ortalamalar tekniğine göre kümelenen illerin küme üyelikleri

Küme 1	Küme 2	Küme 3	Küme 4
Ankara, İzmir, Bursa	İstanbul	Adana, Antalya, Aydın, Balıkesir, Denizli, Gaziantep, Hatay, Mersin, Kocaeli, Konya, Manisa, Samsun	Artvin, Batman, Erzincan, Karaman, Kars, Ağrı, Yalova Çankırı, Karabük, Bilecik, Kırşehir, Bartın, Nevşehir, Niğde, Siirt, Şırnak, Gümüşhane, Bingöl, Bitlis, Muş, Hakkâri, Bayburt, Tunceli, Ardahan, Iğdır, Kilis Amasya, Uşak, Osmaniye, Adıyaman, Isparta, Yozgat, Elazığ, Kırklareli, Rize, Van, Mardin, Düzce, Sinop, Bolu, Burdur, Kırıkkale, Aksaray, Edirne, Erzurum, Giresun Kastamonu, Zonguldak, Malatya, Sivas, Kütahya, Tokat, Çorum, Afyonkarahisar, Diyarbakır, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Çanakkale, Sakarya, Eskişehir, Muğla, Ordu, Trabzon, Kayseri

Söz konusu tablo incelendiğinde, Ward's yöntemi ile örtüşen sonuçlar elde edilmiştir. İstanbul ili tek başına bir küme, İzmir, Ankara, Bursa bir diğer küme, Adana, Antalya, Aydın, Balıkesir, Denizli, Gaziantep, Hatay, Mersin, Kocaeli, Konya, Manisa ve Samsun üçüncü küme, 65 ilin ise dördüncü kümede yer aldıkları görülmektedir.

3. SONUÇ

Analizler sonucunda elde edilen küme üyelikleri incelendiğinde; İstanbul ilinin tek başına bir küme oluşturduğu, Ankara, İzmir ve Bursa illerinin birlikte kümelendikleri, Adana, Antalya, Aydın, Balıkesir, Denizli, Gaziantep, Hatay, Mersin, Kocaeli, Konya, Manisa ve Samsun illerinin bir kümede bulundukları ve geriye kalan 65 ilin ise son kümeyi oluşturduğu tespit edilmiştir.

Sonuçlar, illerin nüfusları ve yaşam şartları düşünüldüğünde önsel bilgilerle örtüşür konumdadır. Örneğin, birçok Avrupa ülkesinden daha fazla nüfusa sahip olan İstanbul ilinin tek başına bir küme oluşturması şaşırtıcı değildir. Ancak, içerisinde bulunduğumuz pandemi şartları düşünüldüğünde elde ettiğimiz tablonun bir takım farklılıklar gösterebileceği unutulmamalıdır. Ölüm nedenlerine ilişkin verilerin kaydedilmesinde gösterilmesi gereken şeffaflığın ve verilerin yerinde/zamanında ilan edilmesinin, salgın ile baş etme noktasında yararlı olacağı düşünülmektedir.

4. TARTIŞMA

Farklı coğrafi birimlerdeki olaylar, hastalıklar, alışkanlıklar, sosyal ve özel yaşam gibi kavramlara ek olarak yaşanılan ömrün kalitesi, sunulan maddi ve eğitime erişim imkanları, bireyin yaşı ve genetiği gibi daha birçok etkenin insan ömrü ve ölüm nedeni üzerinde etkili olduğu söylenebilir (Gürler ve ark.,2020). Ölüm nedeni, nüfus sağlığının önemli göstergelerden birisi olduğundan bu çalışmada konu edilmesine karar verilmiştir. Ulusal ve uluslararası düzeyde sağlık programlarının planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi, sağlık sorunlarının doğası ve büyüklüğü hakkında geçerli, karşılaştırılabilir ve zamanında bilgi sağlaması halinde gerçekleştirilebilir. Bu kapsamda, nedene göre ölümler hakkındaki bilgiler de anahtar bilgi pozisyonundadır (Hill, 2006). Sağlık kuruluşlarının ve profesyonellerinin, birden fazla sağlık sorunuyla ölmekte olan artan sayıda insana disiplinler arası destekleyici bakım sunmaya hazır olmaları gerekmektedir. Gerçekten de, çoklu sağlık koşullarının yüksek yaygınlığı, zamanında ve önceden bakım planlaması da dâhil olmak üzere, yaşamın sonunda öncelikle hastalık odaklı bakımdan kişi merkezli destekleyici bakıma geçişi gerektirir. Hastalar ve aileleri için toplum temelli ve yaşam sonu deneyim kümelerindeki farklılıkları anlamak, nüfus temelli destekleyici bakımı uygulamak için bir strateji geliştirmeye yönelik önemli bir adımdır (Janssen, 2019). Bu bağlamda, halk sağlığı politikası oluşturma ve değerlendirmeyi desteklemenin, ölüm nedenlerine bağlı olarak yapılacak her türlü analiz ve inceleme sonuçlarının titizlikle göz önüne alınması ile mümkün olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

ABOUZAHR, C., CLELAND, J., COULLARE, F., MACFARLANE, B. S., NOTZON, F.C., SETEL, P., SZRETER, S. (2007), Who Counts? The Way Forward, *Lancet*, 29, 1791-99.

BBC, (2021), https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57600129 Erişim tarihi:10.10.2021

DOLINAR, A.D., SAMBT, J., KORENJAK-CERNE, S. (2019), Clustering EU Countries by Causes of Death, *Population Research and Policy Review*, 38, 157-172.

GÜRLER, C., ÇAĞLAR, M., ÖNAY, O. (2020), Clustering Countries by K-Means Method According to Causes of Death, *The Journal of Operations Research, Statistics, Econometrics and Management Information Systems*, 8(1), 111-130.

HARDLE, K. W., SIMAR, L., (2015), *Applied Multivariate Statistical Analysis*, Berlin-Almanya: Springer-Verlag.

HILL, K. (2006). Making deaths count, *Bulletin of the World Health Organization*, 84, 162-162.

JANSSEN, D.J.A, RECHBERGER, S, WOUTERS, E.F.M., SCHOLS, J.M.G.A., JOHNSON, M., J., CURROW, D. C., CURTIS, J., R., SPRUIT, M.,A., (2019), Clustering of 27,525,663 Death Records from the United States Based on Health Conditions Associated with Death: An Example of Big Health Data Exploration, *Journal of Clinical Medicine*, 8(7), 922-937.

KALAYCI, Ş., (2017), *SPPS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: Dinamik Akademi.

MATHERS, C.D., FAT, D.M., INOUE, M., RAO, C., LOPEZ, A.D. (2005), Counting the dead and what they died from: an assessment of the global status of cause of death data, *Bulletin of the World Health Organization*, 83(3), 171-177.

MOROKE, N.D., PULENYANE, M. (2014), Clusters of Leading Death Causes in South Africa: Application of Hierarchical Agglomerative Clustering Technique, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(20), 848-854.

TATLIDİL, H., (2002), *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz*, Ankara: Akademi Matbaası.

WORLD HEALTH ORGANIZATION, (2020), The Top 10 Causes of Death: https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/the-top-10-causes-of-death Erişim tarihi:14.12.2021

WARD, J. H., Jr. (1963). Hierarchical grouping to optimize an objective function. *Journal of the American Statistical Association, 58*(301), 236–244.

YILMAZ IŞIKHAN, S., GÜLEÇ, D. (2018), The Clustering of World Countries Regarding Causes of Death and Health Risk Factors, *Iran J Public Health*, 47(10), 1520-1528.

ENGLISH INSTRUCTORS' PERCEPTIONS AND ATTITUDES TOWARDS PEER OBSERVATION PROGRAM AT A UNIVERSITY

Hilal DOĞAN
Kocaeli University

Abstract
In recent years, it has been revealed that Professional Development has become a requirement for the education industry all over the World. The present study aimed to investigate (1) what the instructors' attitudes are towards Peer Observations and (2) instructors' ideas about the continuum of peer observations. The data were gathered through interviews conducted with instructors and Professional Development Unit Head and were analyzed through content analysis. The results revealed that instructors have a positive attitude towards Peer Observation Process in terms of feedback, improvement teaching skills and they positively support the process. The data displayed that Peer Observations offer remarkable benefits for the professional development of instructors regarding different themes when they had different roles, namely, observee and observer.

Keywords: Peer Observation, PDU

Introduction

Background of the Study

When the history of in-service teacher training is examined, it can be observed that the starting point of such training depended on economical concerns of the teachers who would get their salary according to the success of their students. That's why teachers feel that they are supposed to improve themselves during their work life. On the other hand, like all professions, teachers need to be motivated to maintain their professions properly and willingly. This motivation can be intrinsic or extrinsic, but teacher training includes both of them.

According to the Civil Servants Law and the National Education Principal Law, Turkish teachers must attend in-service training programs in order to continue their professional development (Civil Servants Law, 1965; National Education Fundamental, 1973). Additionally, instructors in universities need to improve themselves about their professional careers. Communication, sharing ideas for development are the crucial components of Professional Development since it brings about a collaborative atmosphere for interaction among colleagues and in this study, one can see the reasons for in-service teacher training and instructors' perceptions about Peer Observations.

Significance of the study

Having continuous training for professional development can have different perspectives such as improving individual performance, identifying needs and being open for improvement. This study is important since it is reflective in terms of peers who observe each other. The findings may reveal certain features of an in-service program that may be generalized to other similar situations. Therefore, analysis of the results of this study can be beneficial for other institutions at the outset of the program. Since this program and peer observations are applied for 6 years in the university, it can give ideas for other institutions which have similar programs or which are planning to establish similar program both in private and government universities. This study reveals an awareness of the necessity of such organized, encouraged training programs at universities and it shows that peer observation is the most educatory part of an INSET program for getting feedback.

Aim of the study

In light of these, the study aims to reveal instructors' perceptions towards peer observation, as a professional development tool. Also, the study wants to achieve is to create consciousness on the necessity of professional development to have a more efficient professional life. In specific, the research questions are:

1. What are teachers' attitudes towards Peer Observations?
2. Do teachers believe that peer observations should be continuous? Why/Why not?.

Key Words: peer observation, INSET

Literatural Review

Professional Development

Education is an ongoing and long process but language education is another part of it. According to Roe (1992) language teaching is a career for life, and career development is a life-long process. Although teaching career starts in university education, it may last during one's whole career thanks to professional development. OECD (2005) reports that no matter how good pre-service training for teachers is, it cannot be expected to prepare teachers for all the challenges they will face throughout their careers. Also, according to TALIS, "Professional development is defined as activities that develop an individual's skills, knowledge, expertise and other characteristics as a teacher." One can understand from here that professional development has subsidiaries in it.

Peer Observation

Observation is a fundamental, yet often disregarded, tool in in-service work with teachers (Freeman, 1982). Peer Observation is a process of consultation and exchange of information between more or less experienced instructors, paired observation and co-instructor process. In this process, instructors go to observe different instructors' lessons and take notes about the lessons: strengths and weak points of the lesson. While doing this, they are using a rubric and, they report all these things to the Professional Development Trainer. The School of Foreign Languages has a modular education system. Each module consists of 8 weeks. This process goes on during the whole academic year and modules.

Newly Hired/Novice Teachers: For the purposes of this study novice teachers are accepted as those who have graduated in recent times**.**
Experienced teachers: For the purposes of this study experienced teachers are accepted as those who have already been working at university.

Previous Studies

The combinations of teachers and institutions are the key elements of INSET. Since we have lots of INSET program for teachers in primary, elementary of highschools, it is not usual to take INSET for instructors in universities. Regarding this, Peer Observation process is not a prevalent program in universities. When it is looked from broader sense, the literature starts from peer and class observations. When we look at a quite old study of Freeman from 1982, we can see that he divided approaches for observations into three parts. In his study "Observing Teachers: Three Approaches to In-Service Training and Development", he examines the class observation which is observed by the supervisor (PDU Trainer), and the feedback is given by the trainer in a positive way or negative way. In the second part of the study, he defends that the observer has to establish a minimally threatening middle ground so that the teacher can lower his/her defenses and be free to give the alternatives careful thought. In the last part of the approaches, he says that the teacher must elicit the points while taking feedback. Since Freeman was one of the pioneers and most cited scholars of the field, and although there are different approaches to observations in his study, I will focus on the general ideas about observations during my study.

As I mentioned before, there is almost no certain academic study about instructors which includes INSET programs. On the other hand, to address the perceptions of teachers, we can look at another study which is from Middle East Technical University, it also talks about teachers' perceptions on the effectiveness of components of an in-service training program. Yurttaş studies on government school teachers and his study is mostly quantitative. Since the year of the study (2014) is quite new, I wanted to look at data analysis since he has two parts as I have; quantitative and qualitative studies. In his study, the population is 120 teachers working at private schools. First, he collected information about participants' backgrounds in detail and he applied the questionnaire. And according to the results of the study, the program is effective in terms of its content and teachers believe that getting feedback is the

most helpful part of the INSET program and observations. In accordance with Yurttaş's study, my study will be the same in terms of data collection and findings.

In one of the closest study in terms of content, in 2010, Ünal studied on instructors. In her study, she designed an INSET program for Afyon Kocatepe University Preparatory School Instructors and she identified the effectiveness of the program. Her study is also mostly quantitative but she has interviews at the end of the study. Her study focuses on the establishment of the program at the first stage. In other words, the study measures a new system and its effectiveness. Also, she mentions peer observations and she analyzes the perspectives of instructors about peer observations. As her study has the same components as me, I will focus on the data analysis in her study. Additionally, since it has a similar focus with my study, I will take her study while I am analyzing the data in terms of effectiveness.

As the closest study in terms of content, in 2019, Ayaz studied on instructors' perceptions and she investigates to what extent do instructors who observe their peers give feedback on different aspects of teaching. She uses a different term for this Peer Observation process: Reciprocal Peer Observation and she focuses on four EFL Instructors at a private university. In her study, she focuses on both the positive and negative effects of an INSET program and Peer Observations. Ayaz's study has almost the same focus as my study. That's why, I will consider her study as a guide in terms of content, data collection, data analysis, discussion, and organization. Since her study is a case study that consists of 5 participants, I will focus on the discussion part, mostly.

As it can be understood from these studies, components of the INSET program are the focuses of the study. The effectiveness of these programs is measured by means of questionnaires and interviews. As in-service teacher training is an inherent part of the teaching profession, in this study I will focus on the perceptions of teachers.

Methodology

Research Design

In this case study, the aim is to investigate instructors' perceptions towards Peer Observations in an INSET program at a private university. Besides, the differences in perceptions between instructors will be discussed in detail. It will be conducted in a private university. Two groups of instructors are selected which include both newly hired/novice and experienced ones. The interview will be held with newly hired instructors, and experienced instructors will be interviewed. Data collection will last at least 3 weeks. After the implementation, the data will be analyzed qualitatively.

Participants

The participants of this study are 10 instructors, 5 of them are newly hired in the mentioned university and 5 of them are experienced in the mentioned university at least for two years. The reason why the instructors were chosen from two different groups (newly hired and experienced) is that their opinions may vary since the newly hired ones have completed the in-service teacher training program recently.

English Instructors

Instructors who are interviewed consist of the instructors who take in-service teacher training program except for the administrative staff. Some of the newly hired/novice instructors are newly graduated, some of them are experienced in different fields or school types. The study will be conducted without considering these differences.

Head of Professional Development Unit (PDU)

The head of the Professional Development Unit has been working at the same university since 2014 and he has experience in the field for more than 15 years. He got his BA degree in English Philology. He worked at a private university in Ankara for long years and he started his PDU career there. He has CELTA (Certificate in English Language Teaching to Adults) and DELTA (Diploma in English Language Teaching to Adults) from Cambridge University and he works as CELTA Trainer at the same time. He arranges observations and discussions. He is responsible for organizing sessions, training. He will be mentioned as "the trainer" during the whole study.

The Role of Researcher
The researcher is one of the instructors who has been working at the same university for two years. She took the INSET program in her first year and she could find a chance to take part in observations, observation discussions.

Professional Development Unit
It was founded in 2014 with the arrival of The Head of PDU. It was founded 3 years after the university was founded. The main aim of the PDU is to create a life-long learning environment for English instructors. For this aim, PDU is responsible for an INSET program. There is an Induction Part to make instructors familiarize with the structure of the school and the preparatory school. Also, INSET has a training part for the instructors who are in their first year at this university. In the training part, novice/newly hired teachers have class observations that are done by the trainer and they have peer observation as other instructors have. So, PDU has to organize these observations to accomplish its aim.

Data Collection Procedure
Throughout the study, the data came from qualitative sources. The data for this study was collected via a face-to-face interview method. The interview questions were sent to the instructors one day before the interview and they were asked to fill in a short questionnaire to take information about the instructors. The interview questions were designed according to the acquirements of the PDU. The interviews are recorded by informing the participants.

Selection of the Participants
Participating instructors in the study were selected on a volunteer basis. Despite the fact that 14 people started to work at the university in the year this study started, 6 of them quit and it scaled down the numbers of the participants who are in their first year. In order to equalize the numbers of newly hired and experienced instructors, experienced instructors are asked to take part in their free will.

Peer Observation Forms
Peer Observation Checklist is filled by the observer to have a guide to follow the steps of the lesson. In this way, the observer has an opinion about what to observe during the lesson. This form is sent to both the observer and observee at least one day before the observation. Peer Observation Form is filled by the observer to give feedback to the observee. It consists of two parts: What I liked about the lesson; Things to Consider. In this way, observee can see both positive and negative sides of his/her lesson.
See Appendices 1 and 2

Post Observation Discussions
Post Observation Discussions are done in two ways. First, the observer gives feedback to the observee just after the lesson. The aim of this is to share opinions on the lesson and talk about the strengths/weaknesses of the lesson. In the second part, the observer meets the PDU Head (the trainer) and evaluates the lesson by taking the form as a guide. PDU has right to ask questions to prompt the observer. Both of the processes are done orally.

Instruments
Interview
Since it is a qualitative study, interview questions given below will be asked instructors regarding a voluntary basis. It will take place in the instructors' office and it will be recorded by courtesy of the instructors. Also, the trainer will be interviewed to evaluate the program and it will be recorded as it is done with the instructors.

Interview Questions

1. How do you feel yourself when a colleague comes to your class for observation?
2. How do you feel yourself when you go to observe one of your colleagues?
3. How do you feel yourself when you get feedback after your class observation?
4. Do you believe that your colleagues' feedback has improved you? If yes, in what aspects?
5. Do you believe that Post Observation Discussion is efficient? Why / why not?

6. Do you belive that this process is efficient? Why/why not?
7. Do you believe that Peer Observations should be continuous on a regular basis? Why / why not

Trainer's Questions

1. Do you belive that this process (peer observations) is efficient? Why/why not?
2. Do you believe that feedback sessions have improved instructors? If yes, in what aspects?
3. Do you believe that Post Observation Discussion is efficient?
4. Do you believe that Peer Observations should be continuous on a regular basis? Why / why not?

Data Analysis

The collected data will be analyzed in one step. The responses of the interview will be analyzed by identifying the recurring items and points and grouping them under the pre-determined headings to show positive and negative aspects of the implementation of the program. Each of the interviews lasted about 10 minutes and the interview with the Head of PDU lasted about 15 minutes. The data analysis will take 2 weeks in total.

Results

Findings related to the first question

Findings related to the first questions are about instructors' attitudes towards Peer Observations. There are 5 questions related to this topic in the interview. One of these questions is also used to measure the second question of the study. When the participants were asked how they feel when their colleagues come to observe their lessons, it was observed that there was not a wide range of answers. There is one point to discuss: Observer's attitude. If they know the observee, they feel normal and they think about the feedback that they will receive.

P1:

"It depends on the attitude of the colleague and the aim of the observation. If someone is coming to check the weaker points of the lesson or if they are coming to impose a certain kind of teaching, I feel nervous. But if it takes place in more friendly manner, to share things, to learn from each other, to appreacite the teacher, if the the observation is conducted in that manner, I feel alright, okay. I am more than welcome."

Another perspestive thinks: (P3) *"I feel relax because when my colleague comes to my classroom, there is an aim. The aim is to give feedback so that feels me good because at end of the lesson I can get feedback and that feedback improves me, improves my teaching"*

The attitude of the observer is the determiner in this process. As the participants were stated, a friendly manner has a positive impact on instructors.

When the participants are asked how they feel when they go to observe their colleagues, it is possible to see clearly that all the answers point to the same keyword: learning. All of the participants gave the same answer to this question. They think that it is a chance to learn something new from each other.

P2:

"I think it's a chance for me. Especially, if I have doubts about something that I do in my lesson, I have chance to see what other teacher do it in their lessons. Let's see how the teacher does the activities. It is a chance to see new strategies, methods, techniques."

Another quote from P1;

"If I go to observe someone else, I feel relax and I try to catch new things from others."

When instructors go to observe one of the colleagues, they observe to learn. Since they have a chart to fill, they have a chance to take little notes about the steps of the lesson. Learning from each other is part of this process and of the aims of the INSET program. Here, it is clearly seen that one of the aims was accomplished.

When the participants were asked about their feelings when they receive feedback from their colleagues, it was observed that most of the participants have positive feelings about the feedback.
P5:
"In the school, the teachers are so positive. That's why, I don't feel bad because they try to help me to improve my teaching skills. If they say negative things about my teaching skills I don't still feel bad because they do it in a polite way, I think.
.
When the answer is examined, it is seen that the attitude of the observer is still regarded as determiner because it helps observee to feel himself/herself comfortable. Still, the observee has positive feelings even if he/she gets negative feedback from the observer.

P:6

"Sometimes teachers give me some suggestions, they try not to criticize me and they show another way for me by telling their experiences about that activity"

When the participants were asked whether their feedback from their colleagues had improved them, all participants stated that the feedback was very helpful in terms of their teaching skills. The following quotes prove this argument.

P4:

"Yes, my colleague's, my friend's feedback improves me. For example, as a teacher in the classroom, I cannot see my weak or strong sides in teaching and when my friend gives feedback about week or strong sides, I can change, I can think again. Yes, that improves me."

P7:
"I think, yes. It has improved my teaching skills because I cannot see even if I plan everything. But when the other people observe you, they can find different things.".

Feedback's role in Professional development is inevitable. It is the milestone that goes to success. One can understand here that, colleagues' feedback has an important role in instructors' teaching skills and it affected them in a positive way and it contributed to their motivation. MacKinnon (2001) highlights the significance of both positive and negative feedback in Professional development. So, a mutual feedback session may provide a means of doing so as both participants become givers and receivers of information.

This is the first question where different points of view are observed. While 3/2 of the participants think that this process is efficient, others have different opinions on this issue. The following excerpt gives one of these views.
P1:

"It depends. If the Head of PDU asks me what I learnt, it is okay. But the Head of PDU asks questions to collect data, I am not sure about it. So, it is about the aim of the process. "

As it may be understood from the excepts above, the attitude of the person who listens the observer or the aim of the discussion meetings have significant role in this process. The participants, who thought that this process was effective, stated that they could look at the different points of the course in more detail with the guidance of the instructor. The participants said that another point of view is always a better idea. The following two quotations are examples.

P5:
"... you can also assess the lesson from another perspective."

P8:
"Yes, this process is also efficient because you are talking to the person who is not in that classroom. So, you mention the lesson to that person objectively and tehe person listens to you, asssess the lesson by wearing your shoes. "

P10:
"… I can focus on different sides of the lesson with the guidance of the trainer."

As can be seen the quotes above, most of the participants agree that a third eye is a good option to evaluate something.

Findings Related to the Second Question
All participants agree that this process is very effective, even if they have some concerns. The smooth implementation of the process is one of these concerns. Besides, the aim of the process and stating it clearly have a explicit effect for participants about the efficiency of the process. As a result, the participants have a positive notion for the whole Peer Observation Process. Below, there are some answers from the participants to substantiate the argument.
"Of course… To have guest in my classroom is really nice."

"Really efficient… A different eye can see you!"

"Yes, if it is conducted in a proper way."

"Yes, mostly for new teachers!"

"Of course, it is nice to learn from others!"

For the second question of the study, participants have more than one viewpoint. The main point of these views is that the process should continue in some way. On the other hand, there is a view that the predetermined continuation of the process affects the process adversely. The following excerpts from two different participants provide an example of this viewpoint.
P9:
"It may result in feeling worried. That's why it should be continous but not on a regular basis."

P2:
"I think it should be something incidental, not in a regular system".
One can understand from these that the level of anxiety is thought to be lower if the process proceeds incidentally. Additionally, it has been suggested that maintaining this process in this way can provide objectivity to Peer Observations. Below are a few excerpts that support the continuity of the process. When the participants were confronted with this question about the continuity of the process, they answered the question with completely positive sentences and attitudes.
"Maybe, not too often. Once in a term or once in a module."

"It should be continous because we may stop our improvement.

"Of course, I wonder other instructors' style."

The PDU's point of view
When the trainer was asked questions about the Peer Observation Process, he gave objective answers even though he was the person who developed the system. Below is a part of his response to the question asked about the effectiveness of the whole process.

"Peer Observation gives an opportunity to observe a real classroom atmosphere. Sometimes, somethings might seem a bit theoratical but when you observe it in a real classroom atmosphere, you can see those theory becomes pratice."

He believes that the sharp distinction between theory and practice can only be observed in the classroom, but it is an opportunity for teachers to observe a real lesson. On the other hand, he believes that teachers tend to care the feedback and he emphasized that the feedback is realistic for the instructors.

"They receive an outsider feedback. Some teacheers really care about their colleagues' feedback because they are realistic."

When the trainer was asked whether the process has improved teachers, he said that he received positive feedback from teachers. He further stated that the observation forms followed during the observation process provide transparency to the process. The quotation given below proves the answer the trainer gave.

"In our school, we provide the instructors with a criteria where they can evaluate the lesson while observing in a more concreate way. If you just ask instructors to go and observe the lesson, they may not be aware of what to obnserve". There is a transperency here because the person who is observed knows what the person is observing for."

The observation process, which is the most unified subject of the trainer and instructors, is clearly understood from the following quotes. The trainer stated that the attitude of himself or anyone else in this role plays a major role in this matter and he argued that the negative aspects of the lesson should be criticized together with the positive aspects. Although he does not defend there should be a balance between positive aspects and negative aspects of the lesson, he defends that the language plays a crucial role.

"Yes, it is efficient as long as you do it in a proper way. For example, the language that the trainer uses is important."

"The observer could focus on the strengths and points to consider not to discourage the teacher. "

When the trainer was asked the second question of the study, it is seen that he gave a acute, fulfilling answer: *"Learning never stops".* Furthermore, he continued *"one shot peer observation doesn't work"*. He highlighted that it is a lifelog process. He explained the reason for what he said with the quotation given below and underlined that teachers should interiorize this process in time.
"This training process requires time period so that the teacher can internalize those important points."

Discussion and Conclusion

Avalos (2011) stated teacher professional development often comprimises horizontal sharing of ideas and experiences, active participation in projects or becoming aware of problems that need solutions. The process is based entirely on this "sharing" and "active participation". As Karakaş and Yücedağ (2019) stated "Teachers also reported that PD makes them feel more qualified and effective, and increases their self-confidence, motivation and personal job satisfaction." Almost all participants find the process useful since they think that they will be able to learn something and get experience at the end of the process.

In the answers given to the questions asked during the study, it is clearly seen that the participants do not have a clear negative opinion on the Peer Observation Process. However, instead of criticizing the negative sides, it is clear that they make suggestions for improvement of the process. The results of the study supported the effectiveness of Peer Observations in terms of professional development of instructors. The findings regarding to the first question revealed that instructors are willing to attend to this process to improve their teaching skills. Also, they accept Peer Observations as a tool for their teaching practices.

From the perspective of the participants, they expressed their thoughts about the process with a positive attitude, although their only concern is the proper conduct of the Peer Observation Process. Moreover,

although the answers given by the participants for the second question of the study caused disagreement among them, their suggestions about the continuation prove that they want the process to continue. When asked to the person who founds the PDU and started the Peer Observations, that is to say the trainer, it is understood that the Peer Observations are proceeding well. As he points out, there are multiple factors in the process and all of them are taken into consideration. While tansparency is one of these factors, he stated that the feedback that are received from the instructors proves that this process is progressing successfully in many aspects.

The findings in my study correspond to the findings in Ayaz's (2019), Yurttaş's (2014) and Ünal's (2010) studies. With the light of the findings of these studies, it is highlighed that Professional Development is a lifelong process and it should be provided properly. Additionally, the study puts forward significant suggestions for the stakeholders who are principals, coordinators, Professional Development Units to create this kind of program to fulfill their instructors' need. Consequently, it can be concluded that based on the evaluation of participant instructors and PDU head, Peer Observation process conducted in the current institution apparently showed a positive impact on the instructor's professional development and is proved as an effective and encouraging tool.

References

Avalos, B. (2011). Teacher Professional Development in teaching and teacher education over ten years. *Teaching and Teacher Education*, *27*(1), 10–20. https://doi.org/10.1016/j.tate.2010.08.007

Berlin Centre - Organisation for Economic Co-operation and development. OECD. (n.d.). Retrieved December 23, 2021, from https://www.oecd.org/berlin

Creating effective teaching and learning environments (summary in English). (2009). *TALIS*. https://doi.org/10.1787/9789264068780-sum-en

Dinç Ayaz, C. (2019). *A Reciprocal Peer Observation Experience at The Professional Development Unit of A Private University* (thesis).

Freeman, D. (1982). Observing teachers: Three approaches to in-service training and development. *TESOL Quarterly*, *16*(1), 21. https://doi.org/10.2307/3586560

MacKinnon, M. M. (2001). Using observational feedback to promote academic development. *International Journal for Academic Development*, *6*(1), 21–28. https://doi.org/10.1080/13601440110033689

Public and Civil Servants (1965).

Roe, P. J. (1992). *Career pathways for teachers- the way ahead. Tradition and Innovation ELT and teacher training in the 1990s.* .

Yurttaş, A. (2014). EFL Teachers' Perceptions on the Effectiveness of Components of and EFL in-service Training Program .

Yücedağ, Z., & Karakaş, A. (2019). In *Professional development perceptions and activities of in-service English language teacher in Burdur*. Antalya.

Ünal, D. (2010). Designing an in Service Teacher Training Program for English Instructors and Identifying the Effectiveness of the Program .

Şahin, V. (2010). Evaluation of the In-Service Teacher Training Program

Appendices 1 and 2

Your Name **Lesson Type**

Level & Class Code & Teacher's name **Time**

What I liked about the class/lesson/comments	Things to consider

Peer Observation Checklist

	√ / X	Give examples / How did the teacher do it?
1. Was the beginning of the lesson engaging?		
2. Were the instructions clear? Did the teacher use imperatives?		
3. Did the teacher set a time limit for the activities when necessary (while giving instructions)?		
4. Did the teacher check the instructions when necessary? / Did the teacher clarify the instructions by using the WB or gestures, etc?		
5. Did the teacher monitor genuinely to check if sts get the right answers / sts are doing the right section, etc / check students' comprehension / help weaker students?		
6. Did the teacher grade (simplify) his/her language according to students' level?		
7. Did the teacher let students drill the words that are difficult to pronounce?		
8. Did the teacher introduce the new words effectively?		
9. Did the teacher let students compare their answers after they finish a task?		
10. Was there a logical sequence of activities? (from controlled to freer)		
11. Were there various interaction patterns in the lesson? (T-Ss, S-S, Ss-Ss)		
12. Did the students have a chance to produce oral or written work?		
13. Did the teacher try to reduce his/her teacher talking time?		
14. Any other comments?		

P.S Some of the items may not be applicable to every lesson.

SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI VE POLİTİK EĞİLİMİN COVID-19 KOMPLO TEORİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Ender AKYOL
İnönü Üniversitesi/ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
eder.akyol@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4715-0017

Abdullah ATLİ
İnönü Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
abdullah.atli@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0000-0000-0000

Özet
COVID-19 salgınının Dünya Sağlık Örgütü tarafından resmen pandemi olarak ilan edilmesi ile birlikte eş zamanlı olarak pandemiye ilişkin yanlış bilgiler ve komplo teorileri de arttı. Dijital çağ öncesinde bile komplo teorileri hızlı bir şekilde yayılıyorken, sosyal medyanın birçok insan tarafından aktif bir biçimde kullanıldığı bu çağda, COVID-19 ile ilgili komplo teorilerinin daha hızlı bir şekilde yayılması hiç de şaşırtıcı değildir. Konu ile ilgili yapılan bazı araştırmalar Türkiye'de komplo teorilerine olan inancın Avrupa ülkelerine göre daha fazla olduğunu göstermektedir. Pandeminin yayılımının önlenmesi ve hastalığa karşı etkin tedavi sağlanması için ortak anlayış ve eylemlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle pandemi ile ilgili komplo teorilerine ne düzeyde inanıldığı ve sosyal medya kullanımı ve politik eğilimin bu inançlar üzerindeki etkisinin ne olduğunun incelenmesi önemlidir. Bu araştırmanın amacı, COVID-19 komplo teorileri ile sosyal medya bağımlılığı ve politik eğilim arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu İnönü Üniversitesinde öğrenim gören 148 kadın (%56.5) ve 114 (%43.5) erkek olmak üzere toplam 262 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır (*yaş ort* = 21.26, *SS* = 1.821). Araştırmada veri toplama araçları olarak; Kişisel Bilgi Formu, COVID-19 Komplo Teorileri Ölçeği ve Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda sosyal medya bağımlılığı ile COVID-19 komplo teorilerine inanma arasında pozitif ilişki olduğu görülürken, politik eğilim ile COVID-19 komplo teorilerine inanma arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Komplo Teorileri, Sosyal Medya Bağımlılığı, Politik Eğilim, Üniversite Öğrencileri

THE EFFECT OF SOCIAL MEDIA ADDICTION AND POLITICAL ORIENTATION ON COVID-19 CONSPIRACY THEORIES

Abstract
With the official declaration of the COVID-19 outbreak as a pandemic by the World Health Organization, infodemic and conspiracy theories about the pandemic have increased simultaneously. While conspiracy theories were spreading rapidly even before the digital age, it is no surprise that conspiracy theories about COVID-19 spread more rapidly in this age where social media is actively used by many people. Studies on the subject show that belief in conspiracy theories is higher in Turkey than in European countries. It is necessary to develop common understanding and actions to prevent the spread of the pandemic and to provide effective treatment against the disease. For this reason, it is important to examine the level of belief in conspiracy theories related to the pandemic and the effect of social media use and political orientation on these beliefs. The purpose of this research is to examine the relationship between COVID-19 conspiracy theories and social media addiction and political orientation. The study group of the research consisted of 262 university students, 148 women (56.5%) and 114 (43.5%) men, studying at İnönü University (*mean* = 21.26, *SD* = 1.821). As data collection tools in the research; Demographic Questionnaire, COVID-19 Conspiracy Theories Scale and Social Media Addiction Scale were used. As a result of the research, it was seen that there was a positive relationship between social media addiction and belief in COVID-19 conspiracy theories, while there was no significant relationship between political tendency and belief in COVID-19 conspiracy theories.

Keywords: COVID-19, Conspiracy Theories, Social Media Addiction, Political Orientation, University Students

1. GİRİŞ

COVID-19'un Dünya Sağlık Örgütü tarafından resmen pandemi olarak ilan edilmesi ile beraber (WHO, 2020) pandemiye ilişkin infodemik (yanlış bilgi) ve komplo teorileri de hızla yayılmaya başladı (Duplaga, 2020). Dijital çağ öncesinde bile komplo teorileri hızlı bir şekilde yayılıyorken, sosyal medyanın birçok insan tarafından aktif bir biçimde kullanıldığı bu çağda söz konusu komplo teorilerinin daha hızlı bir şekilde yayılması hiç de şaşırtıcı değildir (Andrade, 2020; Duplaga, 2020). Bu teorilerin bir kısmı zararlı ve yıkıcı olabilmektedir (Sunstein ve Vermeule, 2009). Sağlık ile ilgili komplo teorileri (örneğin AIDS, çocuk felci aşısı gibi) toplum sağlığı için ciddi riskler taşımaktadır (Ford vd., 2013). COVID-19 komplo teorilerine inanan kişilerin sosyal mesafeye ve maske takma gibi önleyici kurallara daha az uydukları bilinmektedir (Romer ve Jamieson, 2020). Bruder vd. (2013) yaptıkları araştırmada Türkiye'de komplo teorilerine olan inancın Almanya, İngiltere, İrlanda gibi bazı Avrupa ülkelerinden daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Pandeminin yayılımının önlenmesi ve hastalığa karşı etkin tedavi sağlanması için ortak anlayış ve eylemlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye örnekleminde pandemi ile ilgili komplo teorilerine ne düzeyde inanıldığının ve bunu etkileyen faktörlerin neler olduğunun incelenmesi önemlidir. Bu sayede hem pandemiye ilişkin komplo teorilerinin anlaşılması hem de olası önlemlerin alınması için bu araştırmanın bulgularının katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Komplo teorilerine olan inanç genellikle mantıksız gibi görülse de (Melley, 2002), özellikle insanların belirsizlik yaşadıkları (Alper vd., 2020; Lewandowsky ve Cook, 2020), kendilerini güçsüz hissettikleri (Biddlestone vd., 2020) dönemlerde komplo teorilerine olan inancın daha da arttığı bilinmektedir. Komplo teorileri genellikle gerçekten olmuş olayları kapsar; fakat bu olayları açıklarken amaçlarına ulaşana kadar rollerini ve kendilerini gizleyen güçlü insanlara atıfta bulunur (Sunstein ve Vermeule, 2009). Genel olarak bir komplo teorisine inanan kişiler, farklı konulardaki diğer komplo teorilerine daha fazla inanmaktadır (Swami vd., 2010). Goertzel (1994) bu durumu, komplo teorilerinin alt yapısını oluşturan komplocu inancın tek düze düşünme biçiminin bir parçası olduğunu, bu düşünme sistemine sahip olanların belirsiz olayları açıklamada benzer sistemleri kullandıkları yönünde açıklamıştır. Dolayısıyla bir komplo teorisine inanan bireylerin diğer komplo teorilerine inanma eğilimlerinin daha yüksek olması beklenmektedir.

Pandemiyle birlikte tüm dünya ülkelerinde hızla yayılan popüler komplo teorisi COVID-19 ile ilgili olan teorilerdir. COVID-19 komplo teorisi genel olarak salgınının varlığını reddeden teoridir (Imhoff ve Lamberty, 2020). COVID-19 ile ilgili diğer yaygın komplo teorileri arasında bu virüsün Çin tarafından biyolojik bir silah olarak üretildiği (Andrade, 2020; Imhoff ve Lamberty, 2020) ve kaos oluşturma yoluyla bazı hedef ülkelerin ekonomik yapılarını bozmak için geliştirildiği (Duplaga, 2020) ifade edilmektedir. COVID-19 ile ilgili komplo teorilerine olan inanç, virüsün yayılımını engellemek için hem önleyici davranışlara hem de gelecekteki aşılamaya karşı kuşku üreterek, aşılanmaya karşı oluşan direnci arttırmaktadır (Duplaga, 2020; Imhoff ve Lamberty, 2020).

Komplo teorilerine inanmayı etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar, komplo teorilerine inanmaya kimlerin daha yatkın olduğunu belirlemeye çalışmıştır. Komplo teorilerinin ana eksenini oluşturan önemli değişkenlerden biri politik eğilimdir. Bazı araştırmalar muhafazakarların (conservatives) liberallere göre komplo teorilerine inanmaya daha eğilimli olduklarını söylese de (Hornsey vd., 2020; Miller vd., 2016; Romer ve Jamieson, 2020) bazı diğer araştırmalar bu teorilere inanmada ideolojik kutuplaşmanın daha etkili olduğunu belirtmektedir (Sutton ve Douglas, 2020). Komplo teorilerine inanç her iki uç siyasi spectrumda daha güçlüdür (van Prooijen vd., 2015). Komplo teorilerine inanma, politik görüşten ziyade bu görüşlerin ne kadar uçta (en uç solda veya en uç sağda) olduğuna bağlı olarak değiştiği de ifade edilmektedir.

İnternet sayesinde bireyler coğrafi veya yapısal engellerle karşılaşmadan çeşitli bilgi ve görüşlere maruz kalmaktadır (Koiranen vd., 2021). Giderek artan dijitalleşme ile birlikte bireyler sosyal medya üzerinden haberleri ve gündemi çok hızlı ve etkili bir biçimde takip edebilirler. Bununla birlikte sosyal medya üzerinden haberleri takip etmek farklı haber kaynaklarından ve bakış açılarından haber almayı garanti etmemektedir (Dahlgren, 2018). Aksine çeşitli filtre balonları (filter-buble) aracılığıyla bireylerin sosyal medyada yalnızca kendileri gibi düşünenlerle bir araya geldikleri ve yalnızca kendi görüşlerini

duyabildikleri "yankı odaları" (echo chambers) ortaya çıkabilmektedir (Garrett, 2009; Geschke vd., 2019; Sunstein, 2001). Çevrimiçi ve çevrimdışı bu yankı odaları bilgiye seçici olarak maruz kalınmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla sosyal medya da daha fazla vakit geçiren bireylerin söz konusu yankı odalarında COVID-19 ile ilgili komplo teorilerine daha fazla maruz kaldıkları söylenebilir. Bu durum onların komplo teorilerine inana insanlar ile birlikte daha fazla vakit geçirmelerine ve kendi inançlarının yaygın ve kabul edilebilir gibi görünmesine neden olabilmektedir. Biz bu araştırmada yer alan komplo teorilerinin tamamen yanlış olduğunu söylemiyoruz. Ancak komplo teorileri çoğunlukla, görünen tesadüfi sonuçların aşırı genellenmesi ve bunların temeli olmayan senaryolar ile beslenmesinden ortaya çıkar. Ayrıca bu araştırmada komplo teorilerinin doğru olup olmadığını test etmek yerine COVID-19 pandemisi ile ilgili yaygın komplo teorilerine ne düzeyde inanıldığı ve bunu etkileyen politik eğilim ve sosyal medya bağımlılığı gibi değişkenlerin etkilerini inceliyoruz.

Komplo teorilerine olan inançların toplumun refleksleri üzerinde ciddi etkileri olduğu bilinmektedir. Bu çerçevede tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 ile ilgili komplo teorilerinin ne düzeyde kabul gördüğü ve bunu etkileyen faktörlerin neler olduğuna dair sınırlı sayıda araştırma mevcuttur. Komplo inançları, çürütülmesi pek kolay olmadığı için (Uscinski vd., 2016), bu konu üzerine daha fazla bilgi edinerek politikalar geliştirilmeli ve oldukça bulaşıcı olan, mutantlı yeni koronavirüs COVID-19'un yayılmasını kontrol ederek, önleyici davranış ve tutumların halk tarafından benimsenmesi için daha fazla çaba harcanması gerekmektedir (Sanche vd., 2020). Bu sayede halk salgına karşı daha iyi eğitilebilir ve onların bu teorilere inanarak pandeminin durdurulmasına yönelik dirençlerini kırabilmek için daha somut ve ikna edici stratejiler geliştirilebilir. Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin COVID-19 komplo teorilerine ne düzey de inandıklarının belirlenmesi ve aşağıda yer alan hipotezlerin test edilmesidir:

Hipotez 1: Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı arttıkça COVID-19 komplo teorilerine inanma düzeyleri de artar.

Hipotez 2: Üniversite öğrencilerinin politik eğilimi sağa yaklaştıkça COVID-19 komplo teorilerine inanma düzeyleri de artar.

2. MATERYAL VE METOD

Katılımcılar. Araştırmanın verileri 2021 Kasım ayında Malatya İnönü Üniversitesinde yüz yüze toplandı**.** Araştırmada ilk olarak 267 katılımcıya ulaşıldı. Bu katılımcılardan 5'i demografik bilgiler ve/veya ölçekler kısmını boş bıraktıklarından analize dahil edilmedi. Sonuç olarak farklı fakültelerde eğitim gören 262 üniversite öğrencisi üzerinden analizler yapıldı. Katılımcıların yaş aralığı 18 ile 29 arasında (*yaş ort* = 21.26, *SS* = 1.821) değişmektedir. Katılımcıların 148 kadın (%56.5), 63'ü (%24) COVID-19 atlatmıştı ve 15'i (%5.7) herhangi bir COVID-19 aşısı olmamıştı.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu. Bu formda katılımcıların cinsiyet, yaş, fakülte, COVID-19 geçirip geçirmedikleri ve COVID-19 aşısı olup olmadıkları bilgileri yer almaktaydı. Katılımcıların politik görüşlerini belirlemek için 11'li politik eğilim ölçeği kullanıldı ("0-4 = *sol*", "5 = *orta*", "6-10 = *sağ*").

COVID-19 Komplo Teorileri Ölçeği. Üniversite öğrencilerinin COVID-19 Komplo teorilerine inanma düzeylerinin belirlenmesi için 13 maddeden oluşan COVID-19 Komplo Teorileri Ölçeği (COVID-19-KTÖ; Akyol ve Atli, 2021) kullanıldı. 5'li Likert şeklinde geliştirilmiş olan ölçek 1 (*Kesinlikle Yanlış*) ile 5 (*Kesinlikle Doğru*) arasında derecelendirilmektedir. Ölçekten toplam puan alınabilmekte ve puanın yükselmesi kişinin komplo teorilerine yüksek düzeyde inandığını ifade etmektedir. Akyol ve Atli (2021) ölçeğin iç tutarlılığını □ = .92 olarak bulmuşlardı. Bu araştırmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı □ = .94 olarak bulundu.

Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (SMB). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık düzeylerinin belirlenmesinde Solmaz vd. (2013) tarafından geliştirilen ve Çömlekçi ve Başol (2019) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılan ölçek kullanıldı. 5'li Likert şeklinde geliştirilmiş olan ölçek 1 (*Hiçbir zaman*) ile 5 (*Her zaman*) arasında derecelendirilmektedir. Örnek madde:

"*Arkadaşlarım beni çağırsa dahi sosyal medyanın başından kalkamam.*" Ölçekten toplam puan alınabilmekte ve puanın yükselmesi kişinin sosyal medya bağımlılık düzeyinin yüksek olduğunu ifade etmektedir. Çömlekçi ve Başol (2019) ölçeğin iç tutarlılığını □ = .82 olarak bulmuşlardı. Bu araştırmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı □ = .90 olarak bulundu.

3. SONUÇ

Tanımlayıcı İstatistikler. Katılımcıların COVID-19-KTÖ ölçeğinde yer alan her bir komplo teorisi maddesine ne düzeyde inandıkları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. COVID-19-KTÖ *maddelerine ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri*

	Ort	*SS*
COVID-19, yapay olarak üretilmiş bir laboratuvar ürünüdür.	3.20	1.21
COVID-19, biyolojik bir silah olarak üretilmiştir.	3.11	1.24
COVID-19, küresel güçlerin ülke ekonomilerini krize sürüklemek için ürettikleri bir virüstür.	3.10	1.24
COVID-19, küresel güçler tarafından dünya nüfusunu azaltmak için geliştirilmiştir.	3.09	1.23
COVID-19, küresel güçlerin dijitalleşmeyi hızlandırarak yeni bir dünya düzeni oluşturmak için ürettikleri bir virüstür.	2.98	1.25
COVID-19, hükümetlerin anti-demokratik hedeflerini gerçekleştirmek için ürettikleri bir virüstür.	2.90	1.20
COVID-19, Çin'in yeni bir dünya ekonomisi yaratmak için oluşturduğu bir projedir.	2.82	1.22
COVID-19, gelişmiş ülkelerin yaşlı nüfusunu gençleştirmeyi hedefleyen bir projedir.	2.76	1.28
COVID-19 aşısı, genetik kodlarımızı değiştirmeyi amaçlamaktadır.	2.56	1.26
COVID-19, gebeliği engellemek için yapay olarak üretilmiş bir virüstür.	2.34	1.24
COVID-19, ABD'nin Çin'e saldırmak için geliştirdiği bir silahtır.	2.27	1.11
COVID-19, Bill Gates'in insanlara çip takma ve bu sayede onları izleme projesidir.	1.97	1.14
COVID-19, yeni nesil cep telefonu teknolojisi olan 5G dalgalarıyla yayılmaktadır.	1.89	1.07
Toplam Puan Ortalaması	2.70	.94

Hipotezlerin Test Edilmesi. Tablo 2'deki veriler incelendiğinde "üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı arttıkça COVID-19 komplo teorilerine inanma düzeyleri de artar" (*Hipotez 1*) hipotezinin (r = .17, p <.05) doğrulandığı görülmektedir. Ancak bu pozitif anlamlı ilişkinin düşük olduğu görülmektedir. Araştırmanın ikinci hipotezi olan "Üniversite öğrencilerinin politik eğilimi sağa yaklaştıkça COVID-19 komplo teorilerine inanma düzeyleri de artar" (*Hipotez 2*) hipotezi (r = .10, p >.05) doğrulanmamıştır.

Tablo 2. Korelasyon Sonuçları

Değişkenler	Puan Aralığı	Ort	SS	1	2	3
1.Politik Eğilim	0-10	5.42	2.12	1		
2. SMB	1-5	1.86	.77	-.03	1	
3. COVID-19-KTÖ	1-5	2.70	.94	.10	.17**	1

Not. N = 262. SMB = Sosyal Medya Bağımlılığı; COVID-19-KTÖ = COVID-19 Komplo Teorileri Ölçeği; *p < .05, **p < .01.

4. TARTIŞMA

Bu araştırmada tüm ölçeğin puan ortalaması 2.70 (puanlar 1 = *Kesinlikle Yanlış* ile 5 = *Kesinlikle Doğru* arasında yer almaktadır) olarak tespit edildi. Katılımcıların en fazla inandıkları komplo teorisi "Koronavirüs (COVID-19), yapay olarak üretilmiş bir laboratuvar ürünüdür (*ort* = 3.20)", Bunun yanında Türk üniversite öğrencilerinin "Koronavirüs (COVID-19), yeni nesil cep telefonu teknolojisi olan 5G dalgalarıyla yayılmaktadır (*M* = 1.89), komplo teorisine daha az inandıkları görülmektedir. Katılımcılar spesifik ve teknolojik amaçlar içeren komplo teorilerini daha az inandırıcı bulurken, virüsün laboratuvar ürünü biyolojik bir silah olduğuna daha fazla inanmaktadırlar. Araştırma bulgusuna paralel olarak Duploga (2020) Polonyalı yetişkinlerin %46'sının COVID-19'un insan tarafından üretildiğine inandıklarını belirtmiştir.

Araştırmamızın birinci hipotezi "Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı arttıkça COVID-19 komplo teorilerine inanma düzeyleri de artar" desteklenmiştir. İçinde bulunduğumuz dijital çağda sosyal medyanın yaygın bir şekilde kullanılması komplo teorilerinin daha çok insana ulaşmasına ve onları etkilemesine neden olmaktadır (Andrade, 2020; Duplaga, 2020). Sosyal medyayı takip eden bazı bireyler daha çok kendileri gibi düşünenlerin bulunduğu ve fikirlerini birbirileri ile paylaşarak bu fikirleri katılaştırdıkları yankı odalarında vakit geçirmektedirler (Garrett, 2009; Sunstein, 2001; Geschke vd., 2019). Sosyal medya üzerinden söz konusu yankı odalarından vakit geçiren ya da kendi düşüncelerine benzer insanları takip etmeleri onların komplo teorilerine daha fazla inanmalarına neden olabilmektedir. Bu araştırma bulgusunda da sosyal medya bağımlılık düzeyi yüksek olan üniversite öğrencilerinin COVID-19 ile ilgili komplo teorilerine daha fazla inandıkları görülmüştür.

Araştırmamızın ikinci hipotezi "Üniversite öğrencilerinin politik eğilimi sağa yaklaştıkça COVID-19 komplo teorilerine inanma düzeyleri de artar" desteklenmedi. Araştırmalar sağ politik görüle sahip olanların komplo teorilerine inanmaya daha eğilimli olduklarını belirtmektedir (Hornsey et al., 2020; Miller et al., 2016; Romer & Jamieson, 2020). Alper ve diğerlerinin (2020) Türkiye'de yaptığı araştırmada sağ politik görüşe sahip olan kişilerin COVID-19 komplo teorilerine daha fazla inandıklarını belirtmiştir. Bizim araştırmamızda da bu iki değişken arasında pozitif ilişki olsa da bu ilişkin istatistiksek olarak anlamlı olamadığı görülmektedir. Bu durumu katılımcılarımızın eğitim düzeyi yüksek olan üniversite öğrencisi olması nedeniyle politik eğilimden ziyade araştırmaya dahil etmediğimiz güçlü üçüncü değişkenlerin olabileceğini düşünülmektedir.

COVID-19 ile ilgili komplo teorilerine olan inanç, virüsün yayılımı konusunda önleyici davranışlara karşı direnci etkilediğinden, komplo teorileri bilgileriyle yüzleşmek kritik bir öneme sahiptir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular sağlık otoritelerinin önerilerinin ciddiye alınmasına ve pandemiyle birebir savaşan sağlık çalışanlarının desteklenmesine katkı sağlayacaktır. Ana akım medyanın COVID-19 komplo teorilerine inanmanın olası olumsuz sonuçları konusunda daha duyarlı olması gerekmektedir. Her araştırmada olduğu gibi bu araştırmada da bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Konuyla ilgili yapılan daha önceki araştırmalar, komplo teorilerinin dinamik olduğunu ve değişen gerçek yaşamsal olaylardan etkilendiğini göstermektedir. Bu araştırmada 2021 yılı itibariyle COVID-19'a ilişkin yaygın komplo teorilerini içeren bir ölçek kullanıldı. İleride konu ile ilgili yapılacak çalışmalarda pandeminin seyri ile ortaya çıkacak yeni komplo teorilerinin dahil edilerek daha kapsamlı değerlendirmeler yapılmasını öneriyoruz.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma İnönü Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince desteklenmiştir. Proje No: SCD-2021-2599

KAYNAKLAR

Akyol, E., & Atli, A. (2021). *Beliefs of Turkish university students in COVID-19 conspiracy theories* [Yayınlanmamış Makale]. İnönü Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi.

Alper, S., Bayrak, F., & Yilmaz, O. (2020). Psychological correlates of COVID-19 conspiracy beliefs and preventive measures: Evidence from Turkey. *Current Psychology*, 1-10. https://doi.org/10.1007/s12144-020-00903-0

Andrade, G. (2020). Medical conspiracy theories: Cognitive science and implications for ethics. *Med Health Care and Philos*, 23, 505–518. https://doi.org/10.1007/s11019-020-09951-6

Biddlestone, M., Green, R., & Douglas, K. M. (2020). Cultural orientation, power, belief in conspiracy theories, and intentions to reduce the spread of COVID-19. *British Journal of Social Psychology*, *59*(3), 663-673. https://doi.org/10.1111/bjso.12397

Bruder, M., Haffke, P., Neave, N., Nouripanah, N., & Imhoff, R. (2013). Measuring individual differences in generic beliefs in conspiracy theories across cultures: Conspiracy mentality questionnaire. *Frontiers in Psychology*, *4*, 225. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00225

Çömlekçi, M. F., & Başol, O. (2019). Gençlerin sosyal medya kullanım amaçları ile sosyal medya bağımlılığı ilişkisinin incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(4), 173-188.

Dahlgren, P. (2018). Media, knowledge and trust: The deepening epistemic crisis of democracy. *Javnost-The Public*, *25*(1-2), 20-27. https://doi.org/10.1080/13183222.2018.1418819

Duplaga, M. (2020). The determinants of conspiracy beliefs related to the COVID-19 pandemic in a nationally representative sample of internet users. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *17*(21), 7818, 1-15. https://doi.org/10.3390/ijerph17217818

Ford, C. L., Wallace, S. P., Newman, P. A., Lee, S. J., & Cunningham, W. E. (2013). Belief in AIDS-related conspiracy theories and mistrust in the government: Relationship with HIV testing among at-risk older adults. *The Gerontologist*, *53*(6), 973-984. https://doi.org/10.1093/geront/gns192

Garrett, R. K. (2009). Echo chambers online? Politically motivated selective exposure among Internet news users. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14(2), 265–285. https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2009.01440

Geschke, D., Lorenz, J., & Holtz, P. (2019). The triple-filter bubble: Using agent-based modelling to test a meta-theoretical framework for the emergence of filter bubbles and echo chambers. *British Journal of Social Psychology*, *58*(1), 129-149. DOI:10.1111/bjso.12286

Goertzel, T. (1994). Belief in conspiracy theories. *Political Psychology*, *15*(4), 731-742. https://doi.org/10.2307/3791630

Hornsey, M. J., Finlayson, M., Chatwood, G., & Begeny, C. T. (2020). Donald Trump and vaccination: The effect of political identity, conspiracist ideation and presidential tweets on vaccine hesitancy. *Journal of Experimental Social Psychology*, *88*, 103947. https://doi.org/10.1016/j.jesp.2019.103947

Imhoff, R., & Lamberty, P. (2020). A Bioweapon or a hoax? The link between distinct conspiracy beliefs about the coronavirus disease (COVID-19) outbreak and pandemic behavior. *Social Psychological and Personality Science*, *11*(8), 1110 –1118. https://doi.org/10.1177/1948550620934692

Koiranen, I., Koivula, A., Malinen, S., & Keipi, T. (2021). Undercurrents of echo chambers and flame wars: party political correlates of social media behavior. *Journal of Information Technology & Politics*, 1-17. https://doi.org/10.1080/19331681.2021.1950095

Lewandowsky, S., & Cook, J. (2020). *The conspiracy theory handbook*. John Cook, Center for Climate Change Communication, George Mason University.

Melley, T. (2002). Agency, panic and the culture of conspiracy. In P. Knight (Ed.), *Conspiracy nation: The politics of paranoia in postwar America* (pp. 57–81). New York: New York University Press.

Miller, J. M., Saunders, K. L., & Farhart, C. E. (2016). Conspiracy endorsement as motivated reasoning: The moderating roles of political knowledge and trust. *American Journal of Political Science*, *60*(4), 824–844. https://doi.org/10.1111/ajps.12234

Romer, D., & Jamieson, K. H. (2020). Conspiracy theories as barriers to controlling the spread of COVID-19 in the US. *Social Science & Medicine*, *263*, 113356. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2020.113356

Sanche, S., Lin, Y., Xu, C., Romero-Severson, E., Hengartner, N., & Ke, R. (2020). High contagiousness and rapid spread of severe acute respiratory syndrome coronavirus 2. *Emerging Infectious Diseases*, *26*(7), 1470-1477. https://dx.doi.org/10.3201/eid2607.200282.

Solmaz, B., Tekin, G., Herzem, Z., & Demir, M. (2013). İnternet ve sosyal medya kullanımı üzerine bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 7(4), 23-32.

Sunstein, C. R. (2001). *Echo chambers: Bush v. Gore, impeachment, and beyond*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Sunstein, C. R., & Vermeule, A. (2009). Conspiracy theories: Causes and cures. *Journal of Political Philosophy*, *17*(2), 202-227. https://doi.org/10.1111/j.1467-9760.2008.00325.x

Sutton, R. M., & Douglas, K. M. (2020). Conspiracy theories and the conspiracy mindset: Implications for political ideology. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, *34*, 118-122. https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2020.02.015

Swami, V., Chamorro-Premuzic, T., & Furnham, A. (2010). Unanswered questions: A preliminary investigation of personality and individual difference predictors of 9/11 conspiracist beliefs. *Applied Cognitive Psychology*, *24*(6), 749-761. https://doi.org/10.1002/acp.1583

Uscinski, J. E., Klofstad, C., & Atkinson, M. D. (2016). What drives conspiratorial beliefs? The role of informational cues and predispositions. *Political Research Quarterly*, *69*(1), 57–71. https://doi.org/10.1177/1065912915621621

van Prooijen, J. W., Krouwel, A. P., & Pollet, T. V. (2015b). Political extremism predicts belief in conspiracy theories. *Social Psychological and Personality Science*, *6*(5), 570-578. https://doi.org/10.1177/1948550614567356

WHO. (2020). WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020. Retrieved from https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-COVID-19---11-march-2020

DETERMINANTS FACTORS OF CUSTOMER SATISFACTION AT TAKAFUL AGENCY ON MARKETING PERFORMANCE

Nadzirah Binti Shamsury
Kocaeli University / Business Administration, Production Management and Marketing
nadzirahshamsury@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1962-6110

Abstract
Islamic Insurance (Takaful) is the insurance practice that is established based on ethical faith to provide a risk management product for consumers whose belief has discouraged them to patronize the conventional insurance services. Customer satisfaction is one of the most important antecedent in order to improve marketing performance. It important to identify and understand the factors that are influence customer satisfaction, so that relationship between the three main constructs of customer satisfaction which are product knowledge, relationship quality and Shariah perceptions needs to be investigate. The population of the study is indefinite, 300 subjects are administered with the questionnaires using convenient sampling technique and the employment status of the respondents was the basis for the selection and inclusion of the respondents in the study. The paper found Shariah perception, product knowledge, and relationship quality are significantly related to consumers' satisfaction towards marketing performance.

Keywords: Islamic insurance, Takaful, Shariah perception, Marketing performance.

1. INTRODUCTION

Customer satisfaction has always been considered an important paradigm in marketing literature and particularly in the field of relationship management (Ball et al., 2004). The customer satisfaction has always been recognized as a significant marketing thought and concept. The company's reputation and the customer satisfaction both are the antecedents of customer retention. In the past researches customer satisfaction has achieved a significant level of attention. Caruana et al. (2015) investigate the life insurance industry of Singapore and finds that client satisfaction acts as an intermediaries amongst the corporate reputation and the customer loyalty. Satisfaction and customer retention is appeared as key to the success of the business firms. Academicians and researchers finds that loyalty has acknowledged as a significant factor in many studies which explored its link with customer satisfaction.

Designing an appropriate marketing strategy is obviously hard and a challenging task for marketing experts due to the complex characteristics in creating fruitful relationship management and brand image in the diverse markets. The insurance companies assign sales staff to deals with clients as the customer has no direct contact with company and to provides information about the products being offered according their needs, it is noticed that customers might experience certain ambiguities in services like lack of information, complexities and certain service failures (Levitt,1986).

The insurance policies often offered by the insurance companies are majority of two major types either Takāful (Islamic Insurance) or conventional insurance. Customers choose insurance/Takāful companies that have good repute among the public and have higher the service quality standards which they provide to their policyholders. Besides this, a good and strong relationship with customers can increase the trustworthiness and the satisfaction level of a customer with an insurance company. A creative and capable employees and sales agents can contribute well in an annual sales of the company.

Therefore, the company which offer high quality of services and have manage to build up strong long term bonds with its client and have talented agents will surely increase the satisfaction of the customers. The Takaful industry to become a major Islamic choice to conventional insurance Takaful is due to the roots of the cutting edge economy is very strict with predictable development. Takaful does not cover loss of policyholders, however it provides a financial guarantee in instance of any harm or misfortune to policyholders (Billah, 2007).

1.1 Background of Study

Syarikat Takaful Malaysia Berhad started in 1981 when the Government of Malaysia set up a team to concentrate the plausibility of building up an Islamic insurance agency in Malaysia. That prompted the joining of Takaful Malaysia on 29 November 1984 taken after by the beginning of operations on 22 July 1985. As indicated by Takaful Malaysia, the organization has been one of the main Takaful administrators in Malaysia and has given the money related quality and hazard administration skill that satisfies their clients' needs crosswise over 24 benefit focuses. The association has advanced to address customers' issues by working intimately with them and reliable productive development throughout the years has empowered organization to give significant yields to their esteemed shareholders. With arrangement of Family and General Takaful organizations, multi-channel distribution ability, strong strategic associations, client driven product and services, and significant brand value, Takaful Malaysia was focused on peopling accomplish their desire of a brighter and monetarily more secure in future.

An increasing number of Takaful organizations in late decades can be portrayed as 'a mushroom grows after rainfall'. Not only that, the accomplishment of the business was demonstrated through expanding of net Salary to 4,406 million in 2010 from 1,333.7 million in 2005 (Yearly Takaful Measurement 2010, Bank Negara Malaysia). Tragically, people in general mindfulness towards Takaful plans stays low especially among Muslim populace in Malaysia (Che Mod Salleh & Wok, 2011). In this sense, Takaful specialists play an important part to teach about Takaful. Their Takaful learning and related aptitudes in promoting Takaful items winds up noticeably basic to guarantee the success of their task. Insurance is a guarantee protection to protect individual or business from any damages. In the era globalization, demand for Takaful industry was increasingly important. Besides that, Takaful have a lot of product such as life, education, health, home, car and others that people can choose and also based on Sharia. Takaful known as Islamic marketing that emerge and attract from academician and professional within and outside Muslim country. Marketing practices of the Takaful industry becomes more important which are to achieve Takaful objective. The point of this examination was to investigate the Takaful agency's promoting execution from the viewpoint of their client which would upgrade the organization validity and future**.**

1.2 Problem Statement

Rather than effectively developing as an option protection item for Muslim in Malaysia, the Takaful business has neglected to hold their current clients, especially those under Family scheme (Che Mohd Salleh, 2014). It is examine that the quantity of clients who surrendered their Family Takaful Plan has kept on expanding since 2006. The most astounding number was recorded in 2010, about 139,021 customers submitted their Family Takaful scheme in five years between 2006 and 2010 (Bank Negara Malaysia, 2010). In addition, it was accounted for that the surrender rate of the Family Takaful scheme kept on expanding till 2011 by (Milliman, The Global Family Takaful Report, 2013). Clearly, the expansion in the quantity of Family Takaful clients surrendering their strategies, has influenced the moderate rate of Takaful penetration in Malaysia regardless of the hard support the industry has gotten from the Malaysian government. Between 2005 and 2010, the Takaful penetration rate has increased by only a small percentage, from 5.7 percent in 2005 to 13 percent in 2010 (Milliman, The Global Family Takaful Report, 2013).

Right now, the primary circulation channel for the Takaful business are the organization constrain and BancaTakaful (Milliman, The Global Family Takaful Report, 2013). Specialist are required to build the quantity of client suggestions using appropriate promoting techniques. This was vital with a specific end goal to keep up present clients and to build the penetration rate of Takaful in the protection business (Milliman, The Global Family Takaful Report, 2013). Besides that, in spite of the expansion in the quantity of Takaful specialists from 44,222 in 2008 to 68,009 in 2012 which is an increment of somewhat more than fifty four percent (54%), there is still a great deal of the Malaysian market that can be infiltrated (Milliman, The Global Family Takaful Report, 2013). This demonstrates there are elements that must to be handled by the office force, and in addition by other promoting channels, maintain and increment the quantity of clients. Also, input from six Takaful representative through casual meetings demonstrate that there are two fundamental components influencing clients on the premise of their long haul promoting practices and mentalities that Takaful specialist (Che Mohd Salleh, 2014). They likewise

detailed that a large portion of the operators commission specialists whose objective is to offer a Takaful item that offers them a high commission, and in doing as such, have a tendency to disregard the necessities of their clients. A few operators offer both Takaful and traditional items in the meantime, and some of them have a tendency to elevate regular items to educate their clients that the result of the complicated, unattractive, and costly.

Furthermore, glancing back at the different promoting issues in the Takaful business, it is watched that there is absence of writing in this space, especially from the Islamic advertising point of view (Che Mohd Salleh, 2013). There a lot of journal about Takaful which is first, Consumer Attitude towards Islamic Insurance Service (A. A. Maiyaki & H. Ayuba, 2015). The investigation of purchasers' Awareness about the Takaful service and its administrators, the impression of buyers on Takaful administrations and its administrators and their trust and certainty rested on Takaful administrators assumes noteworthy part of fluctuating degrees on the buyers' state of mind upon Takaful administrations. Second, the practice of Islamic Relationship (Che Mohd Salleh, 2014), Customer Perception Towards Relationship Marketing in Takaful Industry (Che Mohd Salleh, 2013), and The Relationship of Takaful Agency towards customer satisfaction, trust, and commitment (Che Mohd Salleh,2013). The journal from that author is about relationship practice in Takaful agency in order to retain with their customer. Another journal is about The Effect of Entrepreneurial Orientation Dimension On Takaful Agency Business Performance (Muhamad Azrin Nazri, 2015). Thusly, this examination was directed to address this hole in research by proposing a measure of showcasing execution, and to look at the component that impact on client retention.

In this study the factor that are consider can give an impact towards marketing performance at Takaful Agency is Shariah perceptions, product knowledge, and relationship quality which are have two sub-construct that is satisfaction with sales person and trust in sales person. As everybody knows that Takaful is Islamic Insurance which are offered the characteristics based on Sharia Islam and also based on Al-Quran and Sunnah. It was also as foundation in order to distinguish right from wrong. Other than that, it was striking and also guide the human to achieve something from level by level (Beekun, 2003:p.3). It also as a tool to assess human behavior in terms of good or evil. For the second variable is product knowledge which are in any business the sales people need to have a strong knowledge skill which it can be used to entertain their customer. Next variable was relationship quality. Swan et al. (1999) finds that trust affects the improvement of positive client states of mind, goals, and conduct he further concludes that sales representatives have an ordinary influence over the improvement of trust in the middle of themselves and their clients. Consumer loyalty as a middle person was a synopsis of psychological and emotional response to a long term service relationship and it also depends on experience service quality encounter and comparing it.

1.3 Theoretical framework

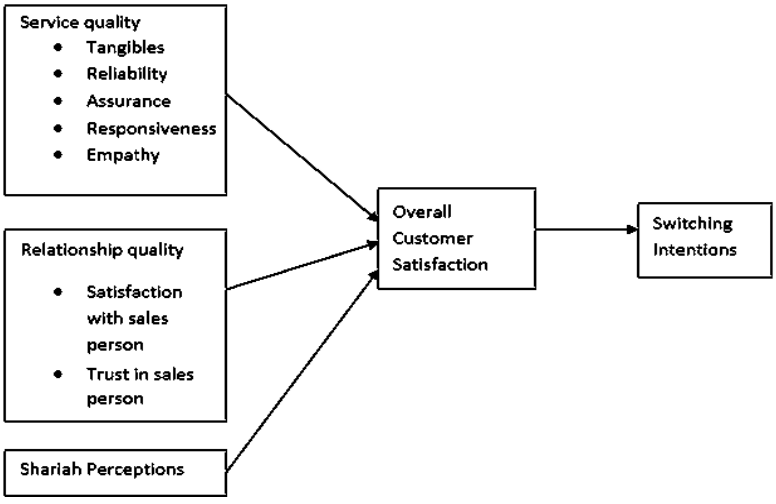

Figure 1: Adapted by Hassan Jamil & Waheed Akhter (2016)

From the previous study, there have been validated in other prior researches and investigations of financial services contexts. SERVQUAL scale was used to quantify the service quality created by Parasuraman et al. (1988). Service quality was measured by 5 sub-constructs which are tangibles, reliability, assurance, responsiveness and empathy. Relationship quality variable was measured by the scale developed by Crosby et al. (1987). Relationship quality is measured by two sub-constructs which are trust in sales person and satisfaction with sales person. Switching intentions was measured by 3 items developed by Ping (1995). Moreover, the idea of Shariah perception factor was taken from the investigations of Janjua and Akmal (2014); Maysami and Williams (2006); Othman and Owen (2001) as an essential marker of consumer loyalty in Takaful. Overall customer satisfaction is measured by using the study of Levesque and McDougall (1996).

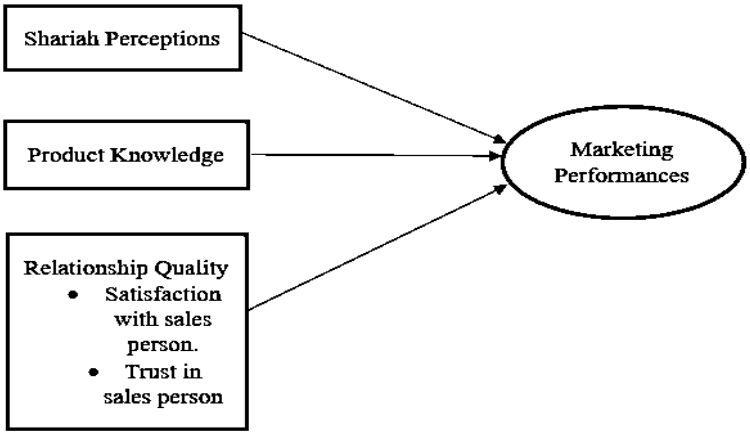

Figure 2: Proposed Theoretical or Conceptual Framework for the Study

For this research, Shariah perception, product knowledge, and relationship quality are the variable chosen as independent variable in order to find the factor that highly influence Takaful agency to increase their marketing performance at the same time to retain their customers. Shariah perceptions are related with Islamic Ethical Behavior that is it based on Islamic practices in business. The idea are taken by the study from Che Mohd Salleh, (2013). For the product knowledge variable are taken from the study of Che Mohd salleh, (2013) as one of important indicator in marketing practices by Takaful agency in order to retain their existing and also new customers. The next variable is relationship quality which is measured by two sub-constructs which are trust in sales person and satisfaction with sales person.

1.4 Research Objectives

There are three reason relating to showcasing rehearses in the Takaful business which this examination endeavor to point. There are:

i. To identify the independent variables (Shariah perceptions, product knowledge, relationship quality), and dependent variable (marketing performance).
ii. To examine the relationship between independent variables and dependent variable.
iii. To determine the factor that contribute the most significantly to marketing performance at Zamzeera Takaful Agency Parit Buntar, Perak.

1.5 Research Questions

There are three question relating to promoting hones in the Takaful business which this exploration endeavor to reply. There are:

i. What are the independent variables (Shariah perceptions, product knowledge, relationship quality), mediator (customer satisfaction), and dependent variable (marketing performance).
ii. Is there any relationship between independent variables and dependent variable.
iii. What is the main factor that contribute the most significantly to marketing performance at Zamzeera Takaful Agency Parit Buntar, Perak.

1.6 Research Hypothesis

There are three theory relating to showcasing rehearses in the Takaful business which this examination endeavor to quantify. There are:

H1: There is a significant relationship between Shariah perceptions with marketing performance.
H2: There is a significant relationship between product knowledge with marketing performance.
H3: There is a significant relationship between relationship quality with marketing performance.

2. MATERIALS AND METHODS

2.1Research Design

A descriptive research design was employed in this study, using quantitative approach. . The method of collecting data easily administered in a short time by the researchers. The aim is to obtain data that can be generalized in factual reality, choose the space and sample group is important in quantitative research which is select sample in a random way (Bryman, 1988). A cross-sectional survey was carried out on three independent variables that is Shariah perception, product knowledge, and relationship quality also dependent variable that marketing performance. Data collection is carried out once using a questionnaire. Method of data analysis is using SPSS version 21, to report the descriptive analysis on respondents' profile and variables under study. The analysis will consists of frequency, percentage and mean. Besides, correlation analysis will who be used to measure relationship between independent variables and dependent variable under study.

2.2 Population

The target population in this research is Takaful agency's customer. The purpose is only those who experience of it can give a proper feedback about Takaful procedure. Other than that, Takaful agency are identify as a generally more effective shape appropriation and quick picking up data then they spread to client. For the purposed of this study, Zamzeera Takaful Agency at Parit Buntar, Perak has be selected to distribute the questionnaire to their customer. The population of the respondents in that agency is inconclusive because of poor or nonappearance of factual record because it is confidential. According to Malhotra (2010), the minimum sample size for market research should be 200 to 500. The researcher use 300 number of respondents for marketing research and the questionnaire will distribute to their Takaful's customers to complete it.

2.3 Sampling technique

The way toward examining includes any technique utilizing parts of the entire populace to make conclusion with respect to the entire populace (Zikmund, 2010). In this study, researcher has use convenient sampling which is 300 respondents from customer at that selected Takaful agency were choose to answer the questionnaire based of their volunteering in heir accessibility get to. The benefits of this sort of examining are the accessibility and the fast with which information can be assemble.

2.4 Data Collection Method

For this research, researcher use the survey questionnaire method as it best suit for descriptive study. The collection questionnaires allow researcher to confirm that the questionnaires are filled up completely to reduce the occurrence of missing data. In addition, the selected Takaful Agency for the purposed of this study is at Parit Buntar, Perak. This area has been chosen in view of high education rate and medium populace. The data was collected through convenient sampling as it is used in previous studies in insurance Sector. The questionnaire were distribute through hand out at Zamzeera Agency Takaful agency because it easier to found their customer. The data was collected every week after the respondent complete it.

2.4.1 Primary data

The primary data is collected through original research investigation first hand, while secondary data is extensive research and obtained from other parties. Researchers also can ask the questions that best the collect the data that help with their study through the use of surveys, interviews and direct observations. However, conducting this research is often costly and time-consuming. In this study, researcher use this type of data which are the questionnaire will distribute to collect the data. The respondent is among

customers of Zamzeera Agency which is contribute their scheme. The data collection was collected by hand out the questionnaire at Zamzeera Agency then they has been distribute it to their customer.

2.4.2 Secondary data

Secondary data is the information that have effectively gathered by and accessible from different sources. Contrasted with essential information, auxiliary information has a tendency to be promptly accessible and modest to acquire. It resembles diary, writing, magazines, and web.

2.5 Research Instrument

This study use questionnaire to acquire all the information needed. Perfectly formation of questionnaire is important to analysis and measure the data effectively. Besides that, this research also use pilot test as a testing understanding of Takaful customers. Furthermore, this study use reliability test to measure the final result.

2.5.1 Questionnaire

The questionnaire has built up in six sections. Section A is the profile of respondent, which consists of six demographic factors of consumer, includes age, gender, education level, race, income, and marital status. Section B consists of five questions regarding the marketing performance as dependent variable. Set of questions in Section C to Section F are regarding the factors of Shariah perception, product knowledge, and relationship quality towards Takaful agency and also the mediator that is customer satisfaction. The questions are in the form of interval scale which the respondents could rate by selecting best option point Likert scale (1= strongly disagree to 5= strongly agree).

In addition, for each variable there are idea taken by sources such as Shariah perception is self-administered questions that is the idea taken from the study of Che Mohd Salleh, (2013). There are content about 7 questions. Next is product knowledge which is the idea for questions is by Che Mohd Salleh, (2013) which are have about 6 questions. The last independent variable is relationship quality which is the question is self-administered and idea taken from the study of Che Mohd Salleh, (2014) that is content about 7 questions. Marketing performance as a dependent variable are also measured by self-administrated questions idea taken from the study of Muhamad Nazri, (2015). There have about 6 questions. And the last is demographic information which are the idea is taken from the study by (Hashim, Zakaria, & Hashim, 2013). This questionnaire was distributed to be completed by each respondent. This questionnaire was used to gather information about marketing strategies that have be done by Takaful agency to improve their performance.

2.5.2 Reliability Analysis

Reliability is related with the representation of the observed values on the “true” values (Hair et al., 2006). Hair et al. (2006, p. 137) define that “reliability is an assessment of the degree of consistency between multiple measurement of a variable”.

The more usually reliability estimation is internal consistency among the components in summated scale, which the basic is the individual things ought to all be measuring a comparable form and be highly inter-correlated (Hair et al., 2006). The most widely used of diagnostic measurement is Cronbach’s alpha as reliability coefficient to assess the consistency of entire scale that the lower limit is 0.7, but it can be 0.6 for explanatory research (Hair et al., 2006).

Reliability was used in this study to measure all the questions that distribute to the respondent. The result was positive since that the outcomes is >.70. It was meaning that the questionnaire was acceptable. From another standpoint, there are works in the literatures recommends using specific values of reliability according to the nature of the study since the reliability relies on a large extent on the use that is to be made of the results.

2.5.3 Pilot Test

Fundamentally, pilot testing implies see whether the review, or perception frame will work in "this present reality" by giving it a shot first in a few people. Along these lines, as well analyst can check

whether any inquiries make respondents feel awkward likewise have the capacity to discover to what extent it takes to finish the review continuously (Tobaccoeval, 2011). A pilot study was led to test the questions and estimation things for lucidity and comprehension. The questionnaire will be pilot-test before distribute to respondents at Takaful agency. Thus, researcher will conduct a pilot test with 100 respondents who have already subscribes and have experience with the Takaful product.

3. RESULTS & FINDINGS

3.1 Frequency Analysis

It is observed that the respondents in the age between 20-30 years old is highly in contribute Takaful scheme. This review are almost balance between male (136) and female (157). This could adjust eliminate with the reaction bias regarding sexual orientation. In any case, parallel with a prior forecast for the setting of this examination (Takaful industry), larger part of them are Muslim Malays (93.2%). Just little quantities of non-Muslims required in this study that is Chinese and India (1.4%) and (5.5%) respectively. Furthermore, the greater part of the respondents are married (66.9%) and single is only (33.1%). More than that, in education, about 50% of the respondents are SPM and diploma holder (35.5%) and (34.8%) respectively. Other than just little segment of them are degree, master, and PhD holders about (22.2%), (3.1%), and (4.4%) respectively. This has overstated high number of respondents who are in the group of income from 1001 to 2000 which basically either a SPM, diploma, or degree holder.

3.2 Descriptive Analysis

About 293 out of 300 respondent's perceptions towards Zamzeera Takaful Agency has been analysed by descriptive, table 4.2 indicates the descriptive analysis was conducting by using mean and standard deviation. The mean for all construct that is marketing performance, Shariah perceptions, product knowledge, and relationship quality in this study found to be very high. The means on product knowledge found to be the highest and relevant which is (4.8567) followed by Shariah perception, and marketing performance which is (4.8123), and (4.7122) respectively. The last is relationship quality at (4.6441) which is the lowest.

3.3 Pearson Correlation Analysis

It shows the relationship between dependent variable (marketing performance) with independent variables (Shariah perception, product knowledge, and relationship quality). This connection grid recognizes that Shariah Perceptions has critical positive relationship with Marketing Performance that is dependent variable ($r=0.472$, $p<.05$) which is for hypotheses one (H1) there is a significant relationship between Shariah perception with marketing performance. Similarly Marketing Performance is correlated with product knowledge that is ($r = 0.476$, $p <0.05$) which is there is a significant relationship between product knowledge with marketing performance for hypotheses two (H2). Next, marketing performance also correlated with relationship quality that is at ($r = 0.423$, $p < 0.05$) which is there is a significant relationship between relationship quality with marketing performance for hypotheses three (H3).

The results show the moderate relationship between Shariah perception and marketing performance with coefficient at 0.472 while product knowledge also shows the moderate relationship with marketing performance that is at 0.476. Then, relationship quality also has moderate positive relationship with marketing performance that is 0.423. In conclusion, the following Hypothesis 1 to Hypothesis 3 were supported.

4. DISCUSSION

The companies gradually look to quality, knowledge and satisfaction as a key to success and to lead the market. The success in business environment demands to understand these key elements and how they are interconnected with each other and how they contribute to the company's parity. The researcher have seen that how relationship quality, product knowledge, and Shariah observations are impacting on the level of consumer satisfaction in Takaful industry.

The researcher objective of this review was to identify the independent variables (Shariah perceptions, product knowledge, relationship quality), and dependent variable (marketing performance). Second is to examine the relationship between independent variables and dependent variable. Last is to determine the factor that contribute the most significantly to marketing performance at Zamzeera Takaful Agency Parit Buntar, Perak.

Pilot test comes about have affirmed the reliability of the measures in which each of the 39 things remained for the last information investigation. The last stage is done through measurable examination. All 39 measurements items were analysed at the same time and the outcomes demonstrate that there were four variables or builds underlined the marketing practice as seen by the Takaful clients. Each of the 39 measurement items of determinant variable of consumer satisfaction at Takaful agency on marketing performance were analyzed simultaneously and the outcomes demonstrate that there were four components or develops underlined the consumer satisfaction on marketing performance as seen by the Takaful clients. All things fundamentally fell under the specific construct which at first recognized through the literatures and known as Shariah perceptions, product knowledge, and relationship quality. This is supported by hypotheses one (H1).

This study also determine the factor that mostly significantly of the Takaful agency's marketing. Base on analyses, it is found that the customer satisfaction of marketing performance at Takaful agency have significantly influenced the Shariah perception, product knowledge, and relationship quality. In other words, it simplifies that the customer satisfaction on marketing performance base on the Shariah perception may enhance the quality of performance at Takaful agency. The result has support to hypotheses two and three (H2 & H3).

4.1 Shariah Perceptions

Relate with Pearson Correlation Analysis, there were proof that Shariah perception or also known as Islamic perception play a crucial role in Islamic financial institution. It was stated that Shariah perception (.472) give a positive impact towards Takaful agency's marketing performance in order to increase their sales at the same time to maintain their customer satisfaction which is hopes that agency will continuous to practice Islamic ethics in this business. According to Omer (1992) in which he surveyed 300 Muslim customers of Islamic and concludes that the customers which have higher level of religious commitment prefer more Islamic financial products as compare to with lower level of religious commitment. Based on that, this result was increase than previous findings meaning that customers are concern about this characteristics.

4.2 Product Knowledge

Regarding to Che Mohd Salleh, 2013, some customer only preferred a professional or specialised consultant to deal because they already know the best solution for their customer. Based on person correlation analysis, it found that product knowledge also give a positive impact (.476) which it the highest one. It is prove that customer very emphasis towards knowledge in order to get any information. Besides that, through knowledge about the Takaful product make customer feels that they make a right decision with contribute in Takaful scheme also to make their sales performance increase by approaching customer with confidence.

4.3 Relationship Quality

Mostly people nowadays are concerned about relationship during make a deal with other people. That opinion was similar with Haron et al. (1994) which is he concludes that the selection criteria of Muslims in Malaysia is was generally depend on the non-religious factors such as service quality and the relationship quality of the Islamic financial institutions. The results from pearson correlation at (.423) indicates that relationship quality also positively impact to marketing performance at the same time to satisfy their customer. The satisfaction and dissatisfaction from services have also provided an evidence that the customer evaluates the service provider from not only the quality of services acquired but also the way which the service provider treats its customers (Bitran & Hoech, 1990). The marketing nowadays is very huge which is only by word of mouth can spread all the news and can influence other people either positive or negative impression towards Takaful agency.

5. CONCLUSION

5.1 Conclusion

It was parallel with the previous researchers, the study found that in the current competitive market, marketers need to be customer-focused and at the same time should be seen as Islam by their customers (Hassan et al., 2008). The elements of ethics have become an important element in the marketing approach in which it may affect the sales performance marketers (Wotruba, 1990; Piercy & Lane, 2007; Nazlida & Mizerski, 2010; Arham, 2010; Fu et al., 2010). In addition, marketers (Takaful agent in the context of this study) must be sincere in addressing the needs of their customers and provide them with sufficient knowledge of the Takaful and financial sector as well as enhance their marketing skills (Nafik et al., 2012).

All the exploration targets were accomplished through measurable investigations, which is reliability analysis, descriptive, and correlation. Despite the fact that the after effects of illustrative investigation show that clients communicated a positive perspective of the act of promoting execution in the business, their answers have affirmed the proposed estimation model of showcasing execution given the high estimation of fit files of the model. Furthermore, the agent were instructed to take mind regarding individual association with their clients and in the meantime give their client great facilities, productive service, and enough financial advantages. Some constraint was risen in the present review. To start with, regarding number of factors, this review just included three free factors, and a go between.

The agents were advised to take care of personal relationship with their customers and at the same time provide their customer with good facilities, efficient services, and enough financial benefits. Some limitation was emerged in the current study. First, in terms of number of variables, this study only involved three independent variables, and a mediator. Future researcher may include other factors that are proper to the setting of their exploration. Future analysts may possibly lead more progress and applicable examination to gauge the clients' preference towards Takaful assurance scheme.

Lastly, given restricted writings from the point of view of advertising execution, this research encourages future researcher to reinforce the components of advertising practice with a specific end goal to contribute into showcasing execution writings. With everything taken into account, the consequences of this examination suggest that some promoting viewpoints ought to be given need by advertisers in the Takaful business. Their obligation is not restricted to offering Takaful items. They ought to likewise be urged to develop strong social bonds with their clients, and in doing as such, to act as per Islamic morals.

5.2 Recommendations

5.2.1 Future Research

Future research may likewise consider enhancing the determination of tests for their reviews. What could be an exceptional commitment to the Takaful business would be if future research could take advantage of the perspectives of non-Muslims in the business. This could absolutely assist industry players with marketing their Takaful items as per customers' specific needs. This could likewise help Takaful administrators to infiltrate into the non-Muslim market.

The essential restriction of this exploration is its sample size. The sample size can be expanded by including the clients of different urban communities too. Finding the insurance/Takaful customers in the market is not an easy thing. This is on account of the majority of the clients don't visit their protection/Takaful workplaces much of the time as they have just direct contact with their agent. Along these lines, extra time would require to discover and find the protection clients and at times it is impractical to discover any client without the assistance of offers specialist. A bigger expanded example with longitudinal review would be advantageous for future outcomes. The study only analyses the relationship quality, Shariah perceptions, product knowledge, and customer satisfaction on the marketing performance. Future studies can include more variables to strengthen the result in the future.

5.2.2 For Takaful Agent

This study likewise researches the impact of the Takaful organization's promoting rehearse towards client satisfaction. The practice of marketing have significantly influenced the customers' satisfaction. At the end of the day, it encourages the act of promoting on the premise of the standards of Islam can enhance the relationship amongst operators and customers Takaful. For this situation, Takaful service need to guarantee that their operators offer and provide special with social advantages to the client and give comfortable facilities to their clients (Gwinner et al., 1998). Moreover, as an Islamic contrasting option to regular protection, purchasers must to feel more good when they join the Takaful scheme for all components that are disallowed at all is unsatisfactory in industry. The specialists in this occurrence need to develop the Islamic morals while servicing their clients and in addition moving toward potential clients.

ACKNOWLEDGEMENTS

First of all, I would like to thank the supreme power the Almighty God. Without his grace this project paper could not become a reality. Next to him, I grab this opportunity to sincerely thanks to my husband, Mr Mohamad Haris bin Bukhari for his motivation, encourage, and also as my pillar to finish this paper. Without his moral and financial support, it would be difficult for me to settle up all the task in limited time. At last but not least, I am thankful to all my friends who always helping and encouraging me throughout the my study and also all the respondent that involves either directly or indirect in completing the questionnaire. A big thanks to all of them.

REFERENCES

Arham, M 2010, 'Islamic perspectives on marketing', Journal of Islamic Marketing, Vol.1, No. 2, pp. 149-164

Ball, D., Coelho, P. S., & Machás, A. (2004). The role of communication and trust in explaining customer loyalty: An extension to the ECSI model. European journal of marketing.

Bank Negara Malaysia. (2010). Takaful Annual Report 2010. Kuala Lumpur: Bank Negara Malaysia

Bank Negara Malaysia. (2012). Takaful Annual Report 2012. Kuala Lumpur: Bank Negara Malaysia.

Bitran, G.R., & Hoech, J. (1990). The humanization of service: Respect at the moment of truth. MIT Sloan Management Review, 31(2), 89.

Bryman, A. (1988) Quantity and Quality in Social Research. British Journal of Sociology 35(1).

Caruana, A., Ramasashan, B., & Krentler, K.A. (2015). Corporate Reputation, Customer Satisfaction, & Customer Loyalty: What is the Relationship? In E.H. Spotts (Ed.), Assessing the Different Roles of Marketing Theory and Practice in the Jaws of Economic Uncertainty: Proceedings of the 2004 Academy of Marketing Science (AMS) Annual Conference (pp. 301-301). Cham: Springer International Publishing.

Che Mohd Salleh, M., & Wok, S. (2011). Comparing the internet to others sources of information for acquiring knowledge on Takaful among Prudential BSN takaful agents

Che Mohd Salleh, M., Abdullah, N. I., & Razali, S. S. (2013). Customer perception towards relationship marketing practices in Takaful industry.

Che Mohd Salleh, M., Abdullah, N. I., & Razali, S. S. (2013). The relationship of takaful agents' Islamic ethical behaviour towards customers' satisfaction, trust and commitment: a preliminary analysis. Journal of Islamic Finance and Business Research, 2(1), 77-88

Che Mohd Salleh, M., & Abdullah, N. I. (2014). The practice of Islamic relationship marketing among takaful agents and its effect towards customer trust and commitment. ISRA Research Paper, 65, 1-15.

Che Mohd Salleh, M., & Abdullah. (2016). The significant contribution of Islamic relationship marketing practice in Malaysian Takaful industry towards determining customer gratitude, trust and commitment. Asian Academy of Management Journal, 21(Supp. 1), 171–207. http://dx.doi.org/10.21315/ aamj2016.21. supp.1.8

Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J., Anderson, R.E. & Tatham, R.L. (2006). Multivariate data analysis. Pearson Prentice Hall Upper Saddle River, New Jersey, USA.

Haron, S., Ahmad, N., & Planisek, S.L. (1994). Bank patronage factors of Muslim and non-Muslim customers. International Journal of Bank Marketing,

12(1),32-40. Hashim, M. K., Zakaria, M., & Hashim, A. J. (2013). Business strategy, leadership styles and performance of Takaful firms.

Hassan, A., Chachi, A., & Salma, A. L. (2008). Islamic marketing ethics and its impact on customer satisfaction in the Islamic Banking industry. Journal of King Abdul Aziz, 27–46. http://dx.doi.org/10.4197/islec.21-1.2

Janjua, P.Z., & Akmal, M. (2014). A Comparative Analysis of Customers' Satisfaction for Conventional and Islamic Insurance Companies in Pakistan. International Journal of Economics and Finance, 6(4), p36.

Levitt, T. (1986). Marketing Imagination: New: Simon and Schuster.
Malhotra (2010), "Factors That Influence People Buying Decision on Bottled Drinking Water", Istanbul 9th International Academic Conference.
Maysami, R.C., & Williams, J.J. (2006). Evidence on the relationship between Takaful insurance and fundamental perception of Islamic principles. Applied Financial Economics Letters,2(4), 229-232.
Maiyaki, A. A., & Ayuba, H. (2015). Consumers' Attitude toward Islamic Insurance Services (Takaful) Patronage in Kano Metropolis, Nigeria. International Journal of Marketing Studies, 7(2), 27.
Milliman. (2013). The Global Family Takaful. Industry Growth and Unfolding Family Takaful Potential.
Nafik HR, Muhammad, and Ratnasari, Ririn Tri. (2012). Measuring Islamic Compliance on The Moderating Effects of Islamic knowledge Level and The Relationship Between Trust and Loyalty Intention. International Conference on Business and Management 6–7 September 2012, Phuket – Thailand
Nazlida, M., & Mizerski, D. (2010). The constructs mediating religions' influence on buyers and consumers. Journal of Islamic Marketing, 1(2), 124–135. http://dx.doi.org/10.1108/17590831011055860 Gungor Ö. 2018. Liquid phase extraction of azo dyes by novel calixarenes bearing phthalonitrile and diiminoisoindoline groups. Separation Science and Technology 53 (6), 896-902.
Nazri, M. A., Wahab, K. A., & Omar, N. A. (2015). The effect of entrepreneurial orientation dimensions on takaful agency's business performance in Malaysia. Jurnal Pengurusan, 45, 1-20.
Omer, H. (1992). The implication of Islamic beliefs and practice on Islamic financial institutions in the UK. unpublished PhD dissertation, Loughborough University, Loughborough.
Othman, A., & Owen, L. (2001). Adopting and measuring customer service quality (SQ) in Islamic banks: a case study in Kuwait finance house. international journal of Islamic financial services, 3(1), 1-26.
Parasuraman, A., Zeithaml, V., & Berry, L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality.
Ping, R.A. (1995). Some uninvestigated antecedents of retailer exit intention. Journal of Business research, 34(3), 171-180.
Piercy, N. F., & Lane, N. (2007). Ethical and moral dilemmas associated with strategic relationships between business-to-business buyers and sellers. Journal of Business Ethics, 72, 87–102. http://dx.doi.org/10.1007/s10551-006-9158-6
Swan, J.E., Bowers, M.R., & Richardson, L.D. (1999). Customer Trust in the Salesperson: An Integrative Review and Meta-Analysis of the Empirical Literature. Journal of Business research, 44(2), 93-107. doi: http://dx.doi.org/10.1016/S0148-2963(97)00244-0
Tobaccoeval, (2011). Pilot Testing Data Collection Instruments. Center For Evaluation and Research. Retrieved from http://tobaccoeval.ucdavis.edu/documents/PilotTesting2.pdf
Wotruba, T. R. (1990). A comprehensive framework for the analysis of ethical behaviour, with a fcus on sales organizations. Journal of Personal Selling & Sales Management, x(spring), 29–42

HEMŞİRELERDE İŞ KAYNAKLARI İŞ BECERİKLİLİĞİ İLE AÇIKLANABİLİR Mİ?

Arzu KARACA
Munzur Üniversitesi, İİBF, Sağlık Yönetimi
arzukaraca@munzur.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1469-3357

Eray Ekin SEZGİN
Munzur Üniversitesi, İİBF, Sağlık Yönetimi
eraysezgin@munzur.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8565-0269

Özet
Sağlık sektörü, diğer sektörlere kıyasla gerek örgüt yapısı gerekse hizmet sunumları açısından farklı ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu farklılık ve karmaşıklık sağlık hizmetleri sunumunda rekabet ortamını giderek artırmaktadır. Sağlık bakım hizmetlerinin sunumu oldukça zor, yoğun emek ve özverili çalışmayı gerekli kılmaktadır. Özellikle sağlık hizmetlerinin kaliteli bir şekilde sunulması ve verimliliğinin artırılmasında, hastanelerde hasta bakımının ön saflarında yer alan hemşirelerin problem çözme becerilerine ilişkin bilgi sahibi olması ve iletişim becerilerini doğru kullanmaları oldukça önemlidir. Bu araştırmada, iş becerikliliği alt boyutlarının iş kaynaklarının alt boyutları üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 213 hemşireden anket yöntemi ile veriler toplanmış ve veriler SPSS 22.0 istatistik paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Araştırmada ölçüm aracı olarak ‘’İş Becerikliliği Ölçeği’’ ile ‘’İş Kaynakları Ölçeği’’ kullanılmıştır. Araştırma sonucunda iş becerikliliği alt boyutlarının (görev becerikliliği, bilişsel beceriklilik ve ilişkisel beceriklilik) iş kaynakları boyutlarını (iş özerkliği, meslektaş desteği, yönetici desteği ve kişisel gelişim fırsatları) istatistiksel yönden anlamlı olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İş Becerikliliği, İş Kaynakları, Hemşireler

CAN JOB RESOURCES BE EXPLAINED BY JOB CRAFTING IN NURSES?

Abstract
Compared to other sectors, the health sector has a different and complex structure in terms of organizational structure and service delivery. This difference and complexity increases the competitive environment in the provision of health services. The provision of health care services is very difficult, requires intense labor and self-sacrificing work. It is very important that nurses, who are at the forefront of patient care in hospitals, have knowledge of problem-solving skills and use their communication skills correctly, especially in providing quality health services and increasing their efficiency. In this study, it was aimed to determine the effects of job crafting sub-dimensions on the sub-dimensions of job resources. For this purpose, data were collected from 213 nurses with the questionnaire method and the data were analyzed through the SPSS 22.0 statistical package program. In the research, "Job Crafting Scale" and "Job Resources Scale" were used as measurement tools. As a result of the research, it was concluded that the sub-dimensions of job crafting (task crafting, cognitive crafting and relational crafting) statistically significantly affected the dimensions of work resources (job autonomy, colleague support, coaching and personal development opportunities).

Keywords: Job Crafting, Job Resources, Nurses

1. GİRİŞ

İşlerin karmaşık ve zorlayıcı hale geldiği hastanelerde, sağlık hizmetleri sunumunda ön sırada yer alan hemşirelerin iş şartlarını değiştirmek ve geliştirmek adına kendilerinin başlatmış olduğu girişimler önem kazanmaktadır. İşlerine yön verebilme olanağı bulan hemşirelerin daha fazla inisiyatif alması ve proaktif bir davranış sergileyerek çalışma ortamına daha fazla katkıda bulunması beklenmektedir. Alanyazında nispeten yeni bir kavram olan ve proaktif bir davranış olarak ifade edilen iş becerikliliği kavramı son zamanlarda daha fazla araştırmacının ilgisini çeken konulardan biri haline gelmiştir. Wrzesniewski ve Dutton (2001) tarafından alanyazına kazandırılan iş becerikliliği olgusu, o günden bugüne yönetim,

eğitim, sağlık gibi pek çok alanda popüler olmuştur. Bu popülerlik, yönetim, eğitim ve sağlık gibi alanlarda iş becerikliliğine ilişkin hem teorik hem de ampirik araştırmaların yaygınlaşmasını sağlamıştır. Yapılan araştırmalarda iş becerikliliğinin iş performansı (Gordon vd., 2015; Lee ve Lee, 2018; Tims, Bakker ve Derks, 2015) ve öz yeterliliği artırdığı (Kanten, 2014; Güzel ve Aslan, 2021); tükenmişlik (Cheng ve Yi, 2018; Hakanen, Seppälä ve Peeters, 2017; Travaglianti, 2016), işten ayrılma niyeti (Dalgıç ve Türkoğlu, 2018; Zhang ve Li, 2020) ve aile-iş çatışmasını ise düşürdüğü (Sözber ve Ergeneli, 2019) belirlenmiştir. Ayrıca araştırmalar iş becerikliliği ile psikolojik sermaye (Cenciotti, Alessandri ve Borgogni, 2017; Çatal, 2021; Karabey ve Kerse, 2017), iş gerginliğinde azalma (Bruning ve Campion, 2018), iş zenginleştirmesi (Bruning ve Campion, 2018), kişi-örgüt uyumu (Holcombe, 2016; Sözber ve Ergeneli, 2019) gibi değişkenler arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, iş becerikliliğinin olası bir diğer pozitif çıktısı olarak iş kaynakları ele alınmıştır. Zira iş becerikliliği ile çalışanlar işlerini yeniden tasarlayarak (van den Heuvel, Demerouti ve Peeters, 2015) iş kaynaklarını artırmakta yani dengelemektedir (Petrou, 2013; Demerouti, 2014). Araştırma ‘’Hemşirelerde iş kaynakları iş becerikliliği ile açıklanabilir mi? sorusunu cevaplamak üzerine kurgulanmıştır. Konu üzerine yazında gerekli incelemeler yapılmış ve çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Öte yandan incelemelerde iş becerikliliğinin iş kaynakları ile ilişkisini ele alan uluslararası araştırmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu (Petrou, 2013; Demerouti, 2014; Tims vd., 2013; Van den Heuvel vd., 2015), ulusal yazında ise herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Ayrıca uluslararası yazında iş becerikliliği ile iş kaynakları ilişkisine değinen çalışmaların sağlık sektörü bazında araştırılmadığı belirlenmiştir. Çalışmanın ifade edilen bu önemi sebebiyle yerli ve yabancı yazındaki boşluğu doldurmaya katkı sunacağı düşünülmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. İş Becerikliliği

İş becerikliliği, özellikle kişinin işinin özelliklerini değiştirmeye yönelik olması nedeniyle, kişisel inisiyatif alma, sorumluluk alma ve söz söyleme gibi diğer proaktif iş davranışı yapılarından kavramsal olarak farklılaştırılmaktadır (Rudolph vd., 2017: 112). Diğer proaktif davranış biçimleri kişinin iş özelliklerinde değişikliklere neden olabilirken, bu davranışların altında yatan niyetler ise daha geniş odaklı olabilmektedir (Frese, Garst ve Fay, 2007). Özellikle çalışma ortamının, işgörenlerin proaktif davranış sergileyebilmeleri için uygun koşulları taşıması gerekir (Çatal, 2021: 34). Bu şartlar sağlandığında, çalışanlar görevlerini yerine getirirken bu davranış ile gerek işlerindeki sosyal çevreyi ve işin tasarımını gerekse yaptıkları işlerin anlamlarını değiştirmek adına harekete geçeceklerdir (Travaglianti, Babic ve Hansez, 2016). Söz konusu bu davranışların gösterilmesiyle çalışan görevinde kontrolün kendisinde olduğunu hissedecek, işi kavrayacak ve meslektaşlarıyla daha etkili iletişim kurabileceklerdir (Kerse, 2017: 285).

İş becerikliliği kavramı, bir fikir olarak Kulik, Oldham ve Hackman (1987) tarafından ortaya koyulmuştur. Her ne kadar bu kavram bahsi geçen yazarlar tarafından bir fikir olarak ortaya atılmış olsa da, kavram ilk kez Wrzesniewski ve Dutton (2001)’un araştırmalarıyla alanyazında yer almaya başlamıştır. Wrzesniewski ve Dutton (2001)’a göre iş becerikliliği, işgörenlerin işlerinin sınırlarını, işlerinin bilişsel gerekliliklerini, görevleri arasındaki ilişkileri ve başkaları ile olan bağlantılarını yeniden tanımlamalarıdır (s.180). İş becerikliliği, çalışanların görevlerini yerine getirirken bir takım eklemeler ve çıkarmalar yapması, biçimini ve etkinliğini değiştirmesi şeklinde de ifade edilmektedir (Wang, Wang, ve Li, 2018: 554). Bir başka tanımlama da ise, çalışanın göreviyle ilgili ortaya koyduğu zihinsel, duygusal, bilişsel, ilişkisel, zamansal ve fiziksel engelleri değişik alanlara yönlendirmek için proaktif bir davranış göstermesi olarak dile getirilmiştir (Rastogi ve Chaudhary, 2018: 657). Wrzesniewski ve Dutton (2001), iş becerikliliğinin üç alt bileşenden meydana geldiğini savunmuştur. Bu boyutlardan *görev becerikliliği*, işgörenin işi ile ilgili çaba ve zaman konusunda bazı değişiklikler yapma durumunu kapsamaktadır. İkinci boyut olan *bilişsel beceriklilik*, işgörenlerin yaptıkları işi değerlendirerek işe karşı geniş bir perspektif geliştirmesi durumunu yansıtmaktadır. *İlişkisel beceriklilik* boyutu ise müşteriler, üstler, iş arkadaşları veya işteki diğer kişilerle olan etkileşimin niteliği ve sıklığındaki değişiklikleri belirtmektedir (Nielsen ve Abildgaard, 2012: 365-366).

İş becerikliliği ile ilgili yazındaki çalışmalar incelendiğinde, iş becerikliliğinin öncülleri ve ardılları olarak iş performansı (Gordon vd., 2015; Lee ve Lee, 2018; Tims, Bakker ve Derks, 2015), proaktif kişilik (Albert, 2020; Bakker Tims ve Derks, 2012), öz yeterlilik (Kanten, 2014; Güzel ve Aslan, 2021), tükenmişlik (Cheng ve Yi, 2018; Hakanen, Seppälä ve Peeters, 2017; Travaglianti, 2016), işten ayrılma niyeti (Dalgıç ve Türkoğlu, 2018; Zhang ve Li, 2020), aile-iş çatışması (Sözber ve Ergeneli, 2019) gibi pek çok örgütsel davranış konusu ile ilişkisinin ele alındığı görülmektedir.

2.2. İş Kaynakları

İş ve iş çevresinin çalışanlar üzerindeki etkileri, yönetim alanındaki temel çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır (Metin, 2010: 3). Her iş çevresi örgütsel çıktılar üzerinde önemli etkiye sahip kendisine özgü iş kaynaklarına ve iş taleplerine sahiptir (Bakker, Demerouti ve Verbeke, 2004: 86). İş kaynakları, işle ilgili hedeflere varmada işlevsel olan, iş taleplerini azaltan, kişisel büyüme ve gelişmeyi teşvik eden ve ilişkili fizyolojik ve psikolojik maliyetleri azaltan işin fiziksel, sosyal veya örgütsel yönleridir (Xanthopoulou vd., 2007: 122). Kahn'a (1990) göre iş kaynakları, çalışma ortamında, istihdam düzeyini şekillendiren ve rol performansı sırasında fiziksel, bilişsel ve duygusal olarak ortaya çıkan özellikler olarak tanımlanmıştır. Bir başka tanımlama ise Hakanen, Schaufeli ve Ahola (2008) tarafından, çalışanın enerjisini tüketen iş taleplerini değiştirmek için işin avantajları olarak yorumlanmıştır.

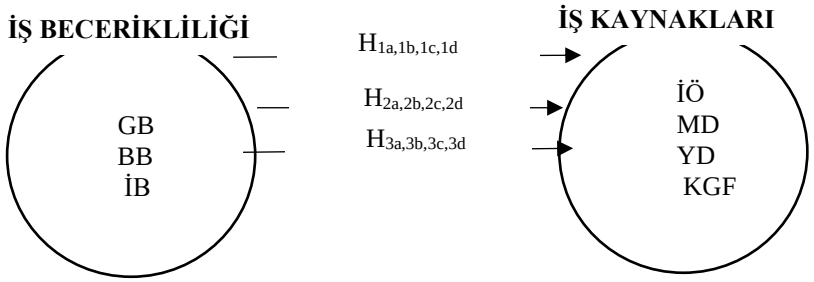
İş kaynakları, işteki örgütsel amaçlara ulaşabilmek, görevleri tamamlamak ve bireyin gelişimini desteklemek açısından faydalıdır. İş kaynakları, aşırı iş taleplerinin üstesinden gelmek ve tükenmişlikle başa çıkabilmek adına da çok önemli bir faktör olarak bulunmuştur (Yamaner, 2019: 24). Schaufeli ve Bakker (2004) araştırmalarında iş kaynaklarının, çalışanların motivasyonunu artırdığını ve yüksek motivasyonun daha yüksek düzeyde işe adanmışlık, örgütsel bağlılık ve iş tatmini ile sonuçlandığını; tükenmişlik düzeyini ve işten ayrılma niyetini ise azalttığını ileri sürmüşlerdir. Bir başka çalışmada Hakanen vd. (2008) iş kaynaklarının, tükenmişlik, işe adanmışlık, örgütsel bağlılık ve depresyon ile arasında bir ilişki olduğunu bulgulamışlardır. Bu bağlamda alanyazın, iş kaynaklarının ardıllarının tükenmişlik, işe adanmışlık ve örgütsel bağlılık olduğunu kuvvetle göstermektedir.

2.3. İş Becerikliliği ve İş Kaynakları İlişkisi

Alanyazında yapılan çalışmalarda iş becerikliliği, iş talepleri-kaynakları modeli çerçevesinde açıklanmaktadır (Slemp, 2016). Model de iş becerikliliği, işgörenlerin iş taleplerinde ve kaynaklarında değişiklikler yaparak işin özellikleri ve sahip oldukları yetenekler arasındaki uyumu artırmaya yönelik proaktif bir davranış biçimi olarak yorumlanmaktadır (Demerouti ve Bakker, 2011; Tims, Bakker ve Derks, 2013). Diğer bir ifadeyle iş becerikliliği, çalışanların iş kaynaklarını kişisel hedefleri doğrultusunda değiştirmektir (Tims, Bakker ve Derks, 2012). Modelin teorik çerçevesi içinde iş becerikliliği; işgörenlerin, iş talepleri ve iş kaynakları ile kişisel becerileri ve ihtiyaçları arasında denge kurmak için yapabilecekleri bir değişiklik şeklinde yer almaktadır (Bakker ve Demerouti, 2007; Demerouti vd., 2001; Tims vd., 2012). Kısacası iş becerikliliği, çalışanların kendiliğinden giriştiği proaktif ve isteğe bağlı bir davranış olduğundan, iş becerilerini geliştirme niyetinde olan çalışanların da bu niyetleri eyleme dönüştürmesini beklemek mantıklıdır. Daha spesifik olarak, proaktif davranış, değişimin kendi kendini başlatmasını, ileriye dönük eylemi ve kişinin çalışma ortamı üzerinde kontrol sahibi olmasını yansıtır (Parker ve Collins, 2010'dan akt. Tims vd. 2015: 916). Bu özellikler, özellikle iş kaynaklarını şekillendirme niyetinde olan bu çalışanların harekete geçme olasılıklarının yüksek olduğunu göstermektedir çünkü iş becerikliliği özerkliği, kendi kendini kontrol eden davranışı ifade eder (Tims, Bakker ve Derks, 2015: 916).

Bu bağlamda çalışanların, işini görevsel, bilişsel ve ilişkisel olarak farklılaştırarak uyumlu hale getirmeleri ve iş kaynaklarını yetenekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda dengeye oturtmaları, üzerinde durulması gereken elzem bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazında iş becerikliliği ve iş kaynakları üzerine yapılan araştırmalarda, söz konusu değişkenlerin bireysel ve örgütsel bağlamda farklı değişkenlerden etkilendikleri ve farklı değişkenleri etkiledikleri görülmektedir. Yapılan alanyazın taramasında sağlık sektöründe iş becerikliliği ve iş kaynakları değişkenlerini birlikte ele alan bir çalışmaya rastlanmamış olması bu araştırmanın özgün bir çalışma olduğuna işarettir. Bu doğrultuda çalışmanın temel katkısı, hemşirelerin iş becerikliliği davranış düzeylerinin iş kaynakları üzerindeki etkisini tespit etmek olacaktır.

Araştırmanın teorik çerçevesi doğrultusunda geliştirilen model aşağıda şekil 1'de verilmiştir. Model yardımıyla iş becerikliliği boyutlarının iş kaynaklarının boyutları üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılacaktır.

Araştırmada detaylı bir şekilde aktarılan kuramsal çerçeveden hareketle, çalışmada şu hipotezler oluşturulmuştur:

H_{kl}: İş becerikliliğinin (i) alt boyutu, iş kaynaklarının (j) alt boyutunu anlamlı bir şekilde etkiler.
(k): 1, 2, 3 1: Görev Becerikliliği; 2: Bilişsel Beceriklilik; 3: İlişkisel Beceriklilik
(l): a, b, c, d a: İş Özerkliği; b: Meslektaş Desteği; c: Yönetici Desteği, d: Kişisel Gelişim Fırsatları

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Örneklemi

Bu çalışmanın örneklemi sağlık işletmelerinde görev yapan hemşirelerden oluşmaktadır. Yoğun ve stresli çalışma ortamına sahip olmaları nedeniyle hemşirelerin meslek icabı, güçlü iş becerikliliği davranışı sergilemek zorunda oldukları düşüncesinden hareketle örneklem belirlenmiştir. Araştırmanın yürütüldüğü tarihlerde (02-20 Ağustos 2021) Fırat Üniversitesi Hastanesi'nde toplam 775 hemşire, fiili olarak görev yapmaktadır Bu kapsamda, Fırat Üniversitesi Hastanesi'nde görev yapan hemşirelere, gönüllülük esasına dayalı bir şekilde anketler dağıtılmış ve sonrasında bu anketler toplanmıştır. Kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak yapılan bu araştırmada, geçerli sayılan 213 adet anket formu elde edilmiştir. Alanyazında örneklem büyüklüğünün en az 150 bireyden oluşması gerektiği dile getirilmiştir (Anderson ve Gerbing, 1988'den akt. Akçakanat, Uzunbacak ve Acar, 2019: 403). Araştırmada ulaşılan örneklem sayısının, evreni temsil gücüne sahip olduğu söylenebilir.

3.2. Ölçüm Araçları

Çalışmada kullanılan ölçekler hakkında ayrıntılı bilgiler aşağıda aktarılmıştır. Çalışmada bu iki ölçeğin dışında katılımcı profillerini belirlemek adına 5 soruluk form da kullanılmıştır.

İş Becerikliliği Ölçeği

Slemp ve Vella-Brodrick (2013) tarafından geliştirilmiş olan ölçek, toplam 19 ifadeden ve 7 ifade görev becerikliliği, 5 ifade bilişsel beceriklilik ve 7 ifade ilişkisel beceriklilik olmak üzere 3 alt boyuttan meydana gelmektedir. 5'li likert biçiminde tasarlanan (1= Kesinlikle Katılmıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum) ölçekte ters puanlanmış madde bulunmamaktadır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışması Kerse (2017) tarafından gerçekleştirilmiştir. Kerse (2017), iç tutarlılık güvenirlik katsayılarını; görev becerikliliği alt boyutu için .757, bilişsel beceriklilik alt boyutu için .86 ve ilişkisel beceriklilik alt boyutu için .844 olarak bulgulamıştır. Ölçekte yer alan ifadelere örnek olarak, '' İşimi geliştirmek için yeni yaklaşımlar/bakış açıları sunarım'' ile ''Hastanemde insanları tanımaya gayret ederim'' gösterilebilir.

İş Becerikliliği Ölçeği'nin yapısal geçerliliğini belirlemek maksadıyla faktör analizi gerçekleştirilmiş olup, bulgular Tablo 1'de aktarılmaktadır.

Tablo 1. Açımlayıcı Faktör Analizi

Faktörler	Md. S.	Fak. Yük. Aralığı	A. Varyans (%)
İş Becerikliliği	19	.514 - .891	73.235
GB	7	.621 - .875	37.382
BB	5	.804 - .862	21.628
İB	7	.514 - .891	14.225

Kaiser-Meyer-Olkin örneklem yeterliliği değeri: ,764
Barlett küresellik testi: ki-kare=5128,087; df=171; p=,000

Tablo 1'deki faktör analizine ilişkin bulgular incelendiğinde; ölçeğin, KMO değeri 0,764 ve Bartlett değeri p<0,000 olarak anlamlı çıkmıştır. Faktör yüklerinin .514 - .891 arasında değiştiği ve toplam varyansının ise %73,235 olduğu görülmektedir. Bu bulgulara göre; İş Becerikliliği Ölçeği'nin faktör analizine uygun olduğu söylenebilir (Büyüköztürk, 2012). Ölçeğin güvenilirliklerini tespit etmek adına iç tutarlılık katsayıları analiz edilmiştir. Güvenilirlik analizi sonuçları aşağıda aktarılmaktadır (tablo 2).

Tablo 2. İş Becerikliliği Ölçeği'nin Güvenilirlikleri

Değişken	Md. S.	Çarpıklık	Basıklık	α
İş Becerikliliği	19	.135	-1.221	.936
GB	7	-.094	-1.086	.862
BB	5	-.279	-.984	.760
İB	7	.022	-1.344	.932

Tablo 2 incelendiğinde, iş becerikliliği ölçeği ve alt boyutlarının iç tutarlılık katsayılarının .70'in üzerinde olduğu görülmektedir. Söz konusu bu katsayı, Nunnally'e (1978) göre kabul edilebilir bir limittir. Bu bağlamda çalışmada kullanılan ölçeklerin geçerli ve güvenilir oldukları sonucuna varılmıştır. Tablo da ayrıca ölçeğe ve ölçeğin alt boyutlarına ait çarpıklık ve basıklık katsayıları da aktarılmaktadır. Bu katsayılara göre, verilerin normal dağılım sergiledikleri saptanmıştır. George ve Mallery (2010)'e göre, çarpıklık ve basıklık katsayılarının ±2 aralığında değerler alması koşulunda verilerin normal dağılım gösterdiği söylenebilir.

İş Kaynakları Ölçeği

Bu araştırmada, Xanthopoulou vd. (2007) tarafından geliştirilen ''İş Talepleri ve İş Kaynakları Ölçeği'' kullanılmıştır. Ölçek hem iş taleplerini hem de iş kaynaklarını dört alt boyutla değerlendirmektedir. İş kaynakları ölçeği 14 ifadeden ve iş özerkliği (3 ifade), meslektaş desteği (3 ifade), yönetici desteği (5 ifade) ve kişisel gelişim fırsatları (3 ifade) olmak üzere 4 alt boyuttan oluşmaktadır. 6'li likert biçiminde tasarlanan (1= Hiçbir zaman, 6= Her zaman) ölçekte ters puanlanmış madde yer almamaktadır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışması Metin (2010) tarafından gerçekleştirilmiştir. Metin (2010), iç tutarlılık güvenirlik katsayılarını; iş özerkliği alt boyutu için .81, meslektaş desteği alt boyutu için .80, yönetici desteği alt boyutu için .92 ve kişisel gelişim fırsatları alt boyutu için .87 olarak bulgulamıştır. Ölçekte yer alan ifadelere örnek olarak, '' İşinizi yaparken esnek olabiliyor musunuz?'' ile ''İşimde güçlü olduğum yönlerimi geliştirebileceğim imkânlar var'' gösterilebilir. İş Kaynakları Ölçeği'nin yapısal geçerliliğini belirlemek maksadıyla faktör analizi gerçekleştirilmiş olup, bulgular Tablo 3'te aktarılmaktadır.

Tablo 3. Açımlayıcı Faktör Analizi

Faktörler	Md. S.	Fak. Yük. Aralığı	A. Varyans (%)
İş Kaynakları	14	.654 - .959	89.349
İÖ	3	,681 - .927	36.715
MD	3	.702 - .931	24.171
YD	5	.829 - .959	15.251
KGF	3	.654 - .877	13.212

KMO örneklem yeterliliği değeri: ,815
Barlett küresellik testi: ki-kare=4516,336; df=91; p=,000

Tablo 3'teki faktör analizine ilişkin bulgular incelendiğinde; ölçeğin, KMO değeri 0,815 ve Bartlett değeri p<0,000 olarak anlamlı çıkmıştır. Faktör yüklerinin .654 - .959 arasında değiştiği ve toplam varyansının ise %89.349 olduğu görülmektedir. Bu bulgulara göre; İş Kaynakları Ölçeği'nin faktör analizine uygun olduğu söylenebilir (Büyüköztürk, 2012). Ölçeğin güvenilirliklerini tespit etmek adına iç tutarlılık katsayıları analiz edilmiştir. Güvenilirlik analizi sonuçları aşağıda aktarılmaktadır (tablo 4).

Tablo 4. İş Kaynakları Ölçeği'nin Güvenilirlikleri

Değişken	Md. S.	Çarpıklık	Basıklık	α
İş Kaynakları	14	.236	-.676	.931
İÖ	3	.236	-.676	.763
MD	3	-.340	-.174	.933
YD	5	.307	-.890	.966
KGF	3	.051	-1.256	.902

Tablo 4 incelendiğinde, iş kaynakları ölçeği ve alt boyutlarının iç tutarlılık katsayılarının .70'in üzerinde olduğu görülmektedir. Söz konusu bu katsayı, Nunnally'e (1978) göre kabul edilebilir bir limittir. Bu bağlamda çalışmada kullanılan ölçeklerin geçerli ve güvenilir oldukları sonucuna varılmıştır. Tablo da ayrıca ölçeğe ve ölçeğin alt boyutlarına ait çarpıklık ve basıklık katsayıları da aktarılmaktadır. Bu katsayılara göre, verilerin normal dağılım gösterdikleri bulgulanmıştır (George ve Mallery, 2010).

4. BULGULAR

4.1. Demografik Özellikler

Hemşirelerin %95,3'ü (203 kişi) kadın, %6,7'si (10 kişi) ise erkektir. %36,2'si (77 kişi) bekâr, %63,8'i (136 kişi) evlidir. Hemşirelerin %35,7'si (76 kişi) 30 yaşından küçüktür. Geriye kalan %64,3'ü (137 kişi) ise 30 yaşından büyük hemşireleri oluşturmaktadır. Hemşireler arasında eğitim düzeyi açısından ağırlık % 57,7 (123 kişi) ile lisans mezunlarındadır. Lisans mezunlarını %23,9 (51 kişi) ile ön lisans mezunları, %10,4 (22 kişi) ile lise mezunları ve %8 (17 kişi) ile lisansüstü eğitim yapmış olanlar takip etmektedir. Hemşirelerin meslekte geçirdikleri yıllar ele alındığında %16,9'u (36 kişi) 5 yıl ve altı, %18,8'i (40 kişi) 5-10 yıl arası, %35,7'si (76 kişi) 10-15 yıl arası, %18,3'ü (39 kişi) 15-20 yıl arası ve %10,3'ü (22 kişi) 20 yıl ve üzeri süreyle hemşirelik mesleğini sürdürdükleri belirlenmiştir.

4.2. Korelasyon Analizi

Araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin betimleyici istatistikler ile korelasyon analizi bulguları Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5. Korelasyon Analizi

Değişkenler (N=213)	Ort.	SS.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.İş Becerikliliği	3.38	.75	1								
2. GB	3.37	.81	.915**	1							
3. BB	3.59	.79	.761**	.556**	1						
4. İB	3.24	.93	.930**	.793**	.572**	1					
5.İş Kaynakları	3.66	.90	.404**	.310**	.361**	.396**	1				
6. İÖ	3.66	.90	.259**	.234**	.381**	.149**	.581**	1			
7. MD	3.79	1.15	.152*	.089	.125	.180**	.856**	.517**	1		
8. YD	3.31	1.23	.394**	.333**	.329**	.373**	.857**	.205**	.585**	1	
9. KGF	4.35	1.02	.259**	.270**	.299**	.149*	.851**	.378**	.704**	.664**	1

*(p< .05 için *, p< .01 için **)*

Tablo 5'te sunulan ortalamalar incelendiğinde, hemşirelerin iş becerikliliği seviyelerinin orta düzeyde olduğu görülmektedir. Buna göre hemşirelerin en yüksek aritmetik ortalama elde ettikleri boyut 3.59 ile bilişsel beceriklilik boyutu olmuştur. Bu bulguyu takiben sırasıyla görev becerikliliği ve ilişkisel

beceriklilik boyutları gelmektedir. Bu 3 boyutun da aritmetik ortalamaları birbirine yakın seviyede gerçekleşmiştir. İş kaynaklarına ilişkin puan ortalamaları incelendiğinde de yine göreceli olarak orta düzeyde kabul edebileceğimiz puanlar karşımıza çıkmaktadır. İş kaynakları ölçeğinde en yüksek ortalama 4.35 ile kişisel gelişim fırsatları boyutunda tespit edilmiştir. Onu meslektaş desteği, iş özerkliği ve yönetici desteği boyutları takip etmektedir.

Tablo 5'te yer aktarılan korelasyon analizi sonuçlarına bakıldığında, iş becerikliliği ile iş kaynakları arasında pozitif yönlü ve orta kuvvet seviyesinde, anlamlı (r=.404; p<.01) bir ilişkinin olduğu görülmektedir. İş becerikliliği ile iş kaynakları alt boyutlarından "İş Özerkliği" boyutu (r=.259; p<.01),"Meslektaş Desteği" boyutu (r=.152; p<.05), "Yönetici Desteği" boyutu (r=.394; p<.01) ve ''Kişisel Gelişim Fırsatları'' boyutu (r=.259; p<.01) arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir. İlave olarak, iş kaynakları ile iş becerikliliği alt boyutlarından ''Görev Becerikliliği'' boyutu (r=.310; p<.01), ''Bilişsel Beceriklilik'' boyutu (r=.361; p<.01) ve ''İlişkisel Beceriklilik'' boyutu (r=.396; p<.01) arasında da pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Ayrıca iş kaynaklarının MD boyutu, iş becerikliliğinin GB ve BB boyutları ile anlamlı ilişki göstermemektedir.

4.3. Regresyon Analizi

Araştırmada kullanılan ölçeklerin alt boyutlarına ilişkin regresyon analizi bulguları Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. Regresyon Analizleri

Bağımsız Değişken: İş Beceriklili ği	**Bağımlı Değişken:** İş Kaynakları											
	İÖ			**MD**			**YD**			**KGF**		
	B	**R^2**	**F**	**B**	**R^2**	**F**	**B**	**R^2**	**F**	**B**	**R^2**	**F**
GB	-.537	.384*	43.422	-.161	.042*	3.087	.055	.160*	13.288	.335	.130*	10.398
BB	.206			.057			.163			.266		
İB	.829			.276			.236			-.268		

**p<.05*

Tablo 6'da iş becerikliliğinin 3 boyutunun iş özerkliği, meslektaş desteği, yönetici desteği ve kişisel gelişim fırsatları boyutları üzerindeki etkisi aktarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, GB (β= -.537, p< .005), BB (β= .206, p< .005) ve İB'nin (β= .829, p< .05) iş özerkliğini anlamlı bir şekilde yordadığı tespit edilmiştir. Bu 3 değişken iş özerkliğini %38.4 seviyesinde açıklamaktadır. Dahası, GB (β= -.161, p< .005), BB (β= .057, p< .005) ve İB'nin (β= .276, p< .05) meslektaş desteğini anlamlı bir şekilde yordadığı tespit edilmiştir. Bu 3 değişken meslektaş desteğini %0.42 seviyesinde açıklamaktadır. İlave olarak, GB (β= .055, p< .005), BB (β= .163, p< .005) ve İB'nin (β= .236, p< .05) yönetici desteğini anlamlı bir şekilde yordadığı tespit edilmiştir. Bu 3 değişken yönetici desteğini %16 seviyesinde açıklamaktadır. Son olarak, yine GB (β= .335, p< .005), BB (β= .266, p< .005) ve İB'nin (β= -.268, p< .05) kişisel gelişim fırsatlarını anlamlı bir şekilde yordadığı tespit edilmiştir. Bu 3 değişken kişisel gelişim fırsatlarını %13 seviyesinde açıkladığı görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda araştırmanın bütün hipotezleri kabul edilmiştir.

4.4. Fark Testleri

Hemşirelerin demografik özelliklerine göre iş becerikliliği ve iş kaynakları boyutlarının istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla t testi ve Anova testi yapılmıştır. Yapılan analizler neticesinde, iş becerikliliği ve iş kaynakları boyutları ile cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi ve mesleki tecrübe (iş özerkliği boyutu dışında) arasında anlamlı bir

farklılık olmadığı saptanmıştır (p>0,05). İş kaynaklarının iş özerkliği alt boyutu ile mesleki tecrübe arasında ise anlamlı bir farklılık olduğu bulgulanmıştır (p<0,05). Buna göre hemşirelerin mesleki tecrübeleri arttıkça iş kaynaklarının iş özerkliği boyutu da artmaktadır.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Yoğun ve stresli bir tempoda iş yaşamında yer alan hemşirelerin iş becerikliliği önemli bir husus haline gelmiştir. Hemşirelerin iş beceriklilik düzeylerinin güçlenmesi sadece kendileri için değil görev yaptıkları kurum açısından da önemlidir. Bu bağlamda çalışmada, sağlık sektöründe bir hastanede görev yapan hemşirelerden veri toplanmış ve iş becerikliliği boyutlarının (GB, BB ve İB) iş kaynakları boyutlarını (İÖ, MD, YD ve KGF) artıracak bir faktör olup olmadığı araştırılmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, iş becerikliliğinin GB, BB ve İB boyutlarının iş kaynaklarının tüm boyutları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Yapılan yazın taramasında iş becerikliliğinin iş kaynaklarının boyutları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu ve iş becerikliliğinin iş kaynakları boyutlarını artırdığı yönünde çalışmamızla benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Vanbelle ve diğerleri (2017) tarafından Belçika'da 1168 kamu çalışanı üzerinde yapılan bir çalışmada, iş becerikliliğinin iş özerkliğini artırdığı belirlenmiştir. Zito ve diğerleri (2019) tarafından Güney İtalya'da bir kamu kurumunda 389 çalışan üzerinde yapılan çalışmada, iş becerikliliğinin iş özerkliği üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu bulgulanmıştır. Van den Heuvel ve diğerleri (2015), Hollanda polis bölgesinde görev yapan çalışanlar üzerinde yaptıkları yarı deneysel saha çalışması ile iş becerikliliği davranışı yoluyla iş kaynaklarının artırılabildiği sonucuna varmışlardır. Ayrıca çalışmada iş becerikliliği ile kişisel gelişim fırsatları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Sheehan ve diğerleri (2021) tarafından Avusturalya'da 2934 hemşire üzerinde yaptıkları çalışmada, iş becerikliliği ile yönetici desteği arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu bulgulanmıştır. Son olarak Shin ve diğerleri (2020) Güney Kore'de yer alan bir havayolu şirketinde görev yapan 175 uçuş görevlileri üzerinde yaptıkları araştırma ile iş becerikliliği ile meslektaş desteği arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Bu açıdan ulaşılan bulguların uluslararası yazında yapılan araştırmalar ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Ulusal yazın açısından ise ulaşılan bu bulgular bir ilk olarak değerlendirilebilir. Ulusal yazında araştırmanın konusu olan değişkenler yeni yeni tartışılmaya ve çalışılmaya başlanmıştır ve bu değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu bilgiler ışığında elde edilen bulgular ulusal yazın bakımından önemli olarak değerlendirilebilir.

Araştırma bulguları doğrultusunda uygulamaya dönük çıkarımlarda da bulunmak mümkündür. Çalışanların iş becerikliliği davranışlarını güçlü kılmak için feedback ve ödüllendirme gibi yönetsel araçlardan faydalanabilirler ve kurum çalışanlarına iş becerikliliğini geliştirmelerine katkı sağlayacak eğitimler hazırlanabilir. Çalışanlardan yüksek iş becerikliliği beklentisinin karşılanabilmesi için iş kaynakları konusunda örgüt tarafına daha çok sorumluluk düştüğü de unutulmamalıdır. Çünkü iş kaynakları, işin özelliklerini ortaya koymaktadır. İşler, örgütün misyon ve vizyonu doğrultunda oluşturulmakta ve yürütülmektedir. O halde kurumlar, iş ortamında gerçekleştirilen görevler de çalışanın anlayabileceği, yetenek ve deneyimleri doğrultusunda gerçekleştirebileceği şekilde belirlemelidir. Bunun yanında örgütler, iş kaynaklarının tespiti konusunda çalışanların düşüncelerini dile getirebilmeleri için örneğin, şikâyet kutuları vb. fırsatları sağlamalıdır. Sonuç olarak, çalışanlarının iş kaynaklarını verimli bir şekilde kullanmalarını isteyen hastanelerin iş becerikliliğine gerekli önemi vermesi gerektiği söylenebilir. Ayrıca çalışanlara, meslektaşlarının ve yöneticilerinin desteğinin olduğunun hissettirilmesi de önem arz etmektedir.

Bu araştırmanın bazı kısıtları da bulunmaktadır. Çalışmanın sadece sağlık sektöründe faaliyette bulunan bir hastanede görev yapan hemşirelerden elde edilen verilerle gerçekleştirilmesi ve hemşirelerin sadece o anki düşünce ve fikirlerini yansıtması en önemli kısıtlarıdır. İlerleyen zamanlarda bu konuda çalışma yapacak araştırmacılara örneklemi genişletmesi ve geçerliliğini yükseltmesi için araştırmayı başka hastanelerde de yapması ve örnek kitleyi artırarak araştırmaya katılan bireylerin farklı zamanlardaki düşünce ve fikirlerini yansıtan (boylamsal) bir araştırma yapmaları bu kısıtları aşmak adına önerilebilir. Bunun dışında iş kaynaklarının üzerinde sadece iş becerikliliğinin etkisini araştırmak bir diğer sınırlılık olarak söylenebilir. Daha sonraki araştırmalarda, kapsam genişletilerek proaktif kişilik özellikleri, işe adanmışlık, etkili iletişim, kültür, stres, öz yeterlilik vb. farklı değişkenler de analize eklenebilir.

KAYNAKLAR

Akçakanat, T., Uzunbacak, H. H., ve Acar, O. K. (2019). İnsan kaynakları yöneticilerinin iş becerikliliklerinin işe adanmışlıkları üzerine etkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 395-419.

Albert, M. A. (2020). *Elucidating the Relation of Proactive Personality with Job Crafting: Does Autonomy Matter?*. Doctoral dissertation, Bowling Green State University.

Bakker, A., & Demerouti, E. (2007). The Job Demands-Resources Model: State of the Art. *Journal of Managerial Psychology*, 22(3), 309-328.

Bakker, A. B., Demerouti, E. & Verbeke, W. (2004). Usıng the job demands-resources model to predıct burnout and performance. *Human Resource Management*, 43(1), 83–104.

Bakker, A. B., Tims, M., & Derks, D. (2012). Proactive Personality and Job Performance: The Role of Job Crafting and Work Engagement. *Human Relations*, 65(10), 1359-1378.

Bruning, P. F., & Campion, M. A. (2018). A Role–Resource Approach–Avoidance Model of Job Crafting: A Multimethod Integration And Extension of Job Crafting Theory. *Academy of Management Journal*, 61(2), 499-522.

Büyüköztürk, Ş. (2012). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. 16. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.

Cenciotti, R., Alessandri, G., & Borgogni, L. (2017). Psychological capital and career success over time: The mediating role of job crafting. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 24(3), 372-384.

Cheng, J. C. & Yi, O. (2018). Hotel employee job crafting, burnout, and satisfaction: The moderating role of perceived organizational support. I*nternational Journal of Hospitality Management*, 72, 78-85.

Çatal, F. (2021). *Psikolojik Sermaye ve Yaşam Doyumu İlişkisinde İş Becerikliliğinin Aracı, Yaş ve Eğitim Düzeyinin Düzenleyici Rolü*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Dalgıç, A., ve Türkoğlu, N. (2018). Otel Çalışanlarının İş Becerikliliği ve Polikronisite Eğilimlerinin İşten Ayrılma Niyetleri Üzerine Etkisi. In 2nd International Symposium on Innovative Approaches in Scientific Studies, 787-794.

Demerouti, E. (2014). Design Your Own Job Through Job Crafting. *European Psychologist*, 19(4), 237- 247.

Demerouti, E. ve Bakker, A. B. (2011). The Job Demands–Resources model: Challenges for future research. *SA Journal of Industrial Psychology*, 37(2), 1-9.

Demerouti, E., B. Bakker, A., Nachreiner, F., & Schaufeli, W. (2001). The Job Demands–Resources Model of Burnout. *Journal of Applied Psychology*, 86(3), 499-512.

Frese, M., Garst, H., & Fay, D. (2007). Making things happen: Reciprocal relationships between work characteristics and personal initiative in a four-wave longitudinal structural equation model. *Journal of Applied Psychology*, 92(4), 1084–1102.

George, D. & Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.

Gordon, H. J., Demerouti, E., Le Blanc, P. M., & Bipp, T. (2015). Job crafting and performance of Dutch and American health care professionals. *Journal of Personnel Psychology*, 14(4), 192-202.

Güzel, Ş. ve Aslan, Ş. (2021). Sağlık Çalışanlarının İş Becerikliliği İle Çalışmaya Tutkunluk İlişkisinde Örgütsel Erdemliliğin, Öz-Yeterliğin ve Duygusal Zekânın Aracılık Rolü. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 19(41), 631-644.

Hakanen, J. J., Schaufeli, W. B., & Ahola, K. (2008). The job demandsresources model: A three-year cross-lagged study of burnout, depression, commitment, and work engagement. *Work & Stress*, 22, 224-241.

Hakanen, J. J., Seppälä, P., & Peeters, M. C. (2017). High Job Demands, Still Engaged and Not Burned Out? The Role of Job Crafting. *International Journal of Behavioral Medicine*, 24(4), 619-627.

Holcombe, K. J. (2016). *Theoretical Antecedents and Positive Employee Work Experiences of Job Crafting.* Doctoral Dissertation, Colorado State University. Fort Collins, Colorado.

Kahn, W. A., (1990). Psychological Conditions of Personal Engagementand Disengagement at work. *Academy of Management Journal*, 33(4), 692-724.

Kanten, P. (2014). The antecedents of job crafting: Perceived organizational support, job characteristics and self-efficacy. *European Journal of Business and Social Sciences*, 3(5), 113-128.

Karabey, C. N., ve Kerse, G. (2017). The Relationship Between Job Crafting and Psychological Capital: A Survey in A Manufacturing Business. *Press Academia Procedia*, 3(1), 909-915.

Kerse, G. (2017). İş Becerikliliği (Job Crafting) Ölçeğini Türkçe'ye Uyarlama ve Duygusal Tükenme İle İlişkisini Belirleme. *Journal of Business Research*, 9(4), 283-304.

Kulik, C. T., Oldham, G. R., & Hackman, J. R. (1987). Work design as an approach to person-environment fit. *Journal of vocational behavior*, 31(3), 278-296.

Lee, J. Y., & Lee, Y. (2018). Job crafting and performance: Literature review and implications for human resource development. *Human Resource Development Review*, 17(3), 277-313.

Metin, Ü. B. (2010). *The antecedents and consequences of burnout, work engagement and workaholism.* (Yüksek Lisans Tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Nielsen, K. & Abildgaard, J. S., (2012). The development and validation of a job crafting measure for use with blue-collar workers. *Work & Stress*, 26(4), 365-384.
Nunnally, J. C. (1978). Psychometric theory. New York: McGraw-Hill.
Petrou, P. (2013). *Crafting The Change: The Role of Job Crafting And Regulatory Focus in Adaptation to Organizational Change.* Doctoral Dissertation, Utrecht University
Rastogi, M., & Chaudhary, R. (2018). Job crafting and work-family en-richment: The role of positive intrinsic work engagement. *Personnel Review*, 47(3), 651–674.
Rudolph, C. W., Katz, I. M., Lavigne, K. N., & Zacher, H. (2017). Job crafting: A meta-analysis of relationships with individual differences, job characteristics, and work outcomes. *Journal of Vocational Behavior,* 102, 112-138.
Schaufeli, W. B. & Bakker, A. B., (2004). Job demands, job resources, and their relationship with burnout and engagement: A multi-sample study. *Journal of Organizational Behavior*, 25(3), 293-315.
Sheehan, C., Tham, T. L., Holland, P., Cooper, B. K., & Newman, A. (2021). The relationship between HIWPs and nurse work engagement: the role of job crafting and supervisor support. *The International Journal of Human Resource Management*, 1-27.
Shin, Y., Hur, W. M., & Choi, W. H. (2020). Coworker support as a double-edged sword: A moderated mediation model of job crafting, work engagement, and job performance. *The International Journal of Human Resource Management*, 31(11), 1417-1438.
Slemp, G.R. (2016). Job Crafting. Edited by Lindsay G. Oades, Michael F. Steger, Antonelle Delle Fave, and Jonathan Passmore, The Wiley Blackwell Handbook of the Psychology of Positivity and Strengths-Based Approaches at Work. John Wiley & Sons, Ltd., ss. 342-365.
Slemp, G. R. & Vella-Brodrick, D. A. (2013). The Job Crafting Questionnaire: A New Scale To Measure The Extent To Which Employees Engage in Job Crafting. *International Journal of Wellbeing*, 3(2), 126-146.
Sözber, S., ve Ergeneli, A. (2019). Dışsal Prestijin, İş Becerikliliğinin ve Kişi-Örgüt Uyumunun İş-Aile Çatışması ile İlişkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(4), 3404-3420.
Tims, M., Bakker, A. B., & Derks, D. (2012). Development And Validation of The Job Crafting Scale. *Journal of Vocational Behavior*, 80 (1), 173-186
Tims, M., Bakker, A. B. & Derks, D., (2015). Job crafting and job performance: A longitudinal study. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 24(6), 914-928.
Tims, M., Bakker, A. B. & Derks, D. (2013). The impact of job crafting on job demands, job resources, and well-being. *Journal of occupational health psychology*, 18(2), 230-240.
Travaglianti, F., Babic, A. & Hansez, I. (2016). The Role of Work-Related Needs in The Relationship Between Job Crafting, Burnout and Engagement. *SA Journal of Industrial Psychology*, 42(1), 1-13.
Vanbelle, E., Van Den Broeck, A., & De Witte, H. (2017). Job Crafting: Autonomy and workload as antecedents and the willingness to continue working until retirement age as a positive outcome. *Psihologia Resurselor Umane*, 15(1), 25-41.
Van den Heuvel, M., Demerouti, E. & Peeters, M. C. W. (2015). The Job Crafting Intervention: Effects on Job Resources, Self-Efficacy, and Affective Well-Being. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 88, 511-532.
Yamaner, Ö., (2019). *Job Demands and Job Resources as Antecedents of Burnout*. (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
Zito, M., Colombo, L., Borgogni, L., Callea, A., Cenciotti, R., Ingusci, E., & Cortese, C. G. (2019). The nature of job crafting: Positive and negative relations with job satisfaction and work-family conflict. *International journal of environmental research and public health*, 16, 1176.
Xanthopoulou, D., Bakker, A. B., Demerouti, E., & Schaufeli, W. B. (2007). The role of personal resources in the job demands-resources model. *International journal of stress management*, 14(2), 121-141.
Wang, H., Wang, X., & Li, J. (2018). Is New Generation Employees' Job Crafting Beneficial or Detrimental to Organizations in China? Participative Decision-Making as a Moderator. *Asia Pacific Business Review*, 24(4), 543-560.
Wrzesniewski, A. & Dutton, J. E. (2001). Crafting a Job: Revisioning Employees as Active Crafters of Their Work. *Academy of Management Review*, 26(2), 179-201.
Zhang, T., & Li, B. (2020). Job crafting and turnover intention: The mediating role of work engagement and job satisfaction. *Social Behavior and Personality: an International Journal,* 48(2), 1-9.

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE GÜNEY CEPHESİNDE YÜRÜTÜLEN PROPAGANDA FAALİYETLERİ

Mâlike BİLEYDİ KOÇ
Marmara Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü Öğretim Görevlisi
mbileydi@hotmail.com, ORCİD:0000-0003-4118-286X

Özet
Propaganda, savaşın psikolojik boyutunu oluşturarak insan davranışlarını yönlendiren, insanlık tarihi boyunca kullanılan en önemli araç olmuştur. Savaş yalnızca orduların karşı karşıya gelmesi değildir. Savaşın iç cephe stratejileri de bulunmaktadır. Bu hedeflerden biri de sivil halkın işbirliğini sağlamaya yönelik manevi gücü etkin kılmaktır. Savaşlarda maddi güç kadar hatta belki ondan daha fazla etkili olan manevi güç sayesinde halkın moralini güçlü kılmak, dünya kamuoyuna haklılığı kabul ettirmek, düşmanın direncini zayıflatmak, bir tehdit unsuru oluşturarak düşmanın saldırısını geciktirmek ya da engellemek mümkün hale gelebilir. Propaganda yöntemiyle devinim sağlayan manevi güce tarihten verilebilecek en önemli örneklerden birisi Milli Mücadele Dönemi'dir. Düzenli ordu kuruluncaya kadar örgütlenmeyi sağlayan Kuvay-ı Milliye ruhunun, Türk milletinin topyekün mücadelesine yön verdiği bölgelerin başında Güney Cephesi gelmektedir. Fransızların güney cephesini işgal edecekleri haberi duyulunca, her yerde mitingler yapılmış, protesto telgrafları ilgili makamlara gönderilmiştir. Mitingler birlik ve beraberliği sağlarken aynı zamanda milletin mücadele azmini arttırmada da etkili olmuştur. Gönüllü birlikler, kamuoyu oluşturma amacı taşıyan Anadolu basını ve din adamları da halkı savaşa yönlendirmede oldukça etkili olmuşlardır. Propaganda faaliyetlerinin savaşın önemli safhasını oluşturduğuna dair kanaatini Atatürk şu sözleriyle açıklamıştır; "*savaş ve muharebe demek; iki milletin, yalnız iki ordunun değil, iki milletin bütün varlıklarıyla, bütün maddi ve manevi kuvvetleriyle, birbirleriyle karşı karşıya gelmesi ve birbirleriyle vuruşması demektir. Bunun içindir ki bütün Türk milletini cephede bulunan ordu kadar duygu, düşünce ve hareket bakımından savaşla ilgilendirmeliydim*". Bu çalışmanın amacı, güney cephedeki propaganda faaliyetlerinin tahlil edilmesi, etkilerinin ve sonuçlarının belirlenmesidir. Güney Cephe'nin kurtuluş mücadelesini, manevi güce yön veren propaganda ile maddi gücün de üzerine çıkılarak başarının elde edilebileceğini tarihi bir kanıt olarak göstermesi nedeniyle önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Milli Mücadele, Güney Cephesi, propaganda, psikolojik savaş

PROPAGANDA ACTİVİTİES ON THE SOUTHERN FRONT DURİNG THE NATİONAL STRUGGLE PERİOD

Abstract
Propaganda has been the most important tool used throughout human history to guide human behavior by creating the psychological dimension of war. War is not just a clash of armies. There are also internal strategies of war. One of these goals is to activate the moral power to ensure the cooperation of the civilian population. Thanks to the moral power, which is as effective as, perhaps even more, than the material power in wars, it may be possible to strengthen the morale of the people, to make the world public accept the justification, to weaken the resistance of the enemy, to delay or prevent the attack of the enemy by creating a threat. One of the most important historical examples of the spiritual power that provides movement with the propaganda method is the National Struggle Period. The Southern Front is at the head of the regions where the spirit of the Kuvay-ı Milliye, which provided the organization until the regular army was established, directed the struggle of the Turkish nation. When the news that the French would occupy the southern front was heard, meetings were held everywhere and protest telegrams were sent to the relevant authorities. While the meetings provided unity and togetherness, they were also effective in increasing the nation's determination to struggle. Volunteer troops, the Anatolian press and the reverends were also very effective in directing the people to the war. Atatürk explained his opinion that propaganda activities constituted an important stage of the war with the following words; "*means war and combat; It means that two nations, not only two armies, but also two nations come face to face with all their material and spiritual forces. For this reason, I had to concern the whole Turkish nation with the war in terms of emotions, thoughts and actions as much as the army*

at the front". The purpose of this study is to analyze the propaganda activities on the southern front and to determine their effects and results. It is important because it shows the liberation struggle of the Southern Front as a historical proof that success can be achieved by propaganda, which directs spiritual power, also rises above material power.

Keywords: National Struggle, The Southern Front, propaganda, psychological war.

1. GİRİŞ

Kitle telkini ya da ikna yöntemi olarak da ifade edilebilecek propaganda yöntemi, insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişe sahiptir. İnsanın örgütlü topluluklar halinde yaşamaya başlamasıyla liderler kendilerine destek bulmak için propaganda yöntemlerini kullanmışlardır. Savaşların kazanılması ya da kaybedilmesinde, barışın devamlılığını sağlamada kitlelerin ruh hallerini etkilemek her zaman önemli olmuştur. Düşmanın kendine olan güven ve cesaretini kırmak veya düşmana karşı nefret duyguları oluşturmak adına üretilen söylemler, en az savaşlar kadar eski tekniklerdir (Qualter, 1980). Bir anlamda propaganda yöntemi ile izi sürülen strateji, insan psikolojisidir. Tarih boyunca kitlelerin duygu, düşünce, tavır ve davranışlarını etkilemeye yönelik manevi bir güç unsuru olarak komutanlar, ordular, devletler tarafından kullanılan propaganda yöntemi, 19. yüzyıldan itibaren imparatorlukların bölünerek yeni devletlerin oluşumuna dolayısıyla ulusların kaderine yön veren stratejiler arasında yer almıştır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndaki propaganda faaliyetleri, ulusal ve uluslararası boyutlarda kamuoyunun etki altına alınması bakımından sitemli bir çalışmanın örneğini oluşturmuş, savaş sonunda propaganda kelimesi artık günlük siyaset sözlüğünde yer alan bir yöntem haline gelmiştir(Qualter, 1980). Propaganda faaliyetlerinin bir kriz anında alternatif çözümler üreterek önemli bir güç haline gelebilmesi, uygulayıcılar tarafından bu yöntemin konu dışı bırakılmasını olanaksızlaştırmıştır.

Psikolojik savaşın en etkili metotlarından biri olan propagandanın, tarihten verilebilecek önemli örneklerinden birisi de Milli Mücadele Dönemi'dir. Kuvay-ı Milliye ruhunun Türk milletinin topyekün mücadelesine yön veren bölgelerin başında Güney Cephesi gelmektedir. İşgal kuvvetlerine karşı bölge halkını mitingler yapmaya, protesto telgrafları çekmeye yönlendirilmesi, gönüllü birliklerin kurularak mücadeleye güç katması, kamuoyu oluşturma amacı taşıyan Anadolu basını ve din adamlarının söylemleri, savaş boyunca propaganda faaliyetlerinin etkin bir şekilde kullanıldığının göstergeleridir. Elbette propaganda yöntemleri işgalci güçler tarafından da bölge halkının duygu, düşünce ve davranışlarını değiştirmek baskı, tehdit ve korkutmak amacıyla etkili bir silah olarak kullanılmak istenmişse de, uygulanmaya çalışılan psikolojik taktikler halk üzerinde beklenilen etkiyi sağlayamamıştır.

Bu çalışmanın amacı, güney cephedeki propaganda faaliyetlerinin tahlil edilmesi, etkilerinin ve sonuçlarının belirlenmesidir. Güney Cephe'nin kurtuluş mücadelesini, manevi güce yön veren propaganda ile maddi gücün de üzerine çıkılarak başarının elde edilebileceğini tarihi bir kanıt olarak göstermesi nedeniyle önemlidir.

2.PROPAGANDA KAVRAMI

Propaganda sözcüğünün kökeni, Latincede bahçıvanın taze bir bitkinin filizlerini yeni bitkiler üretmek için toprağa dikmesi anlamında, "*propagare"* sözcüğünden gelmektedir. Propaganda sözcüğü, belirli fikirleri yeşertmek ve yaymak anlamı taşımaktadır(Atabek, 2014). Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde ise propaganda, "*bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma, yaymaca*" olarak açıklanmıştır.

Amerikalı Siyaset Bilimci Harold Lasswell propaganda kavramını, *"insanların ihtilaflı olarak gördükleri inançlara, değerlere ve davranışlara ilişkin düşünce ve davranışarın semboller yoluyla(sözcükler, hareketler, bayraklar, imajlar, anıtlar, müzik vb.) manipüle etmektir*," şeklinde tanımlamıştır(Qualter, 1980). Dolayısıyla propaganda bir topluluğun duygu, düşünce, davranış, tavır ve hareketlerini etki altında tutmak ya da değiştirmek amacıyla ortaya koyulan bilinçli bir girişimdir(Domenach, 2003), bireyle birlikte kitleleri hedef alır. İnsanların fikirlerini yönlendirerek davranışlarını değiştirme çabaları, insanların topluluk halinde yaşamaya başladıkları tarih öncesi çağlara kadar uzanmaktadır. Dolayısıyla propagandanın tarihinin, yazılı tarihten daha önce dilin gelişmesiyle

birlikte başladığı kabul edilebilir. Siyasal propagandanın siyasal rekabetin ortaya çıktığı dönemlerden itibaren var olduğu, iktidarın kendi meşruiyetini sağlamak, iktidarı elinde tutmak amacıyla uyguladığı yöntemlerin odağı haline geldiği söylenebilir(Atabek, 2014).

Yunan sofistleri propagandayı güzel konuşma sanatıyla birlikte kullanmışlar ve bu şekilde uygulamışlardır. Takip eden dönemlerde Sokrates, Atinalı politikacı Demosthan, Roma'da Çiçeron ve M.Ö. 5. yüzyılda Çinli Komutan Sun Tzu ve Hintli düşünür ve devlet adamı Kantilya propagandayı sanat haline dönüştürerek, propagandanın ilkleri olmuşlardır. Sun Tzu, M.Ö. 500'lerde "*Harp Sanatı*" adlı eserinde en iyi stratejinin düşmanın direncini savaşmadan kırabilmek olduğunu söylemiş, Çinliler bu yöntemle Hun, Göktürk ve Moğolların iç çatışmalarını çok iyi kullanarak kendilerini korumayı sağlamışlardır. Moğollar savaş alanına gelmeden önce çevrede güçlü bir ordu olduklarını propaganda ederek düşmanı psikolojik olarak etkilemişlerdir. Osmanlı Devleti, topraklarına dahil etmeyi planladıkları toprakların halkına gözdağı vermek yerine hoşgörü ile yaklaşarak Osmanlı yönetimi altında rahat ettirilecekleri propagandasını yapmışlardır. Bunun için bu bölgelere önceden dervişler ve tüccarlar göndermişlerdir.

Propagandanın kurumsal faaliyet olarak ortaya çıkması, Protestanlık mezhebinin papalığın nüfuzunu kırmaya başlaması üzerine Roma Katolik Kilisesi'nin Protestanlığa karşı mücadele edebilmek ve kilise kurumunun saygınlığını artırmak amacıyla 1622'de papalığa bağlı propaganda kurumunu kurması ile başlatılabilir. Kavram ilk kez tarihsel süreçte yazılı bir metinde kullanılmıştır. Propaganda kurumunun temel amacı, Hıristiyan olmayan ülkelere gönderdikleri misyonerler aracılığıyla barışçı yollardan Roma Kilisesi'nin inancını benimsetmek ve pekiştirmek olmuştur(Qualter, 1980). Propaganda sözcüğü bilindiği gibi "*yayılması gereken*" anlamı taşımaktadır.

18. yüzyıla kadar propaganda teriminin kullanımı kilisenin tekelinde kalmışsa da, 1789 Fransız İhtilali ile dinî tekelden siyasal alana geçmiştir. Bu çok önemli bir değişimdir ve daha sonra günümüze kadar geçen süreçte çok önemli sonuçlara yol açacaktır. Sanayi devrimi ile birlikte gelişen teknoloji, propaganda yöntemlerinde de etkili olmuştur. Siyasal iktidarlar için propaganda yalnızca şartlar gerektirdiği zaman değil, her an kamuoyunun desteğini alma gerekliliğine yönelik vazgeçilmez bir faaliyet olarak algılanmaya başlanmıştır(Biber, 2014). Bu yüzyılda siyasal propagandanın önemini anlayan ve bu tabiri kullanan kişi, Alman millî birliğini kurmuş olan Otto Von Bismark'tır. Propagandadan çağdaş anlamda söz edilen çağ, 20. yüzyıldır. Birinci Dünya Savaşı dönemi, propaganda faaliyetleri yönünden dönüm noktası olmuş, ülkeler kitleleri yönlendirmekte güçlü bir ikna yöntemi olarak propaganda teşkilatlarını kullanılmışlardır. Birinci Dünya Savaşı boyunca propaganda kavramı, hem aldatmaca hem de bir eylem biçimi olarak kullanılmıştır. Propaganda konusundaki önemli yazarlardan Frederick E. Lumley, savaşın yol açtığı sonuçları 1920'lerde sosyolojik ve psikolojik açıdan yaptığı incelemelerinde, propagandanın içeriğini daraltarak kavramı bir tehdit ve tehlike olarak yorumlayacaktır(Qualter, 1980). Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönemde propagandanın kullanımı yaygınlaşmış, 1920'li yıllarda propaganda sözcüğü geniş kitleler tarafından bilinen, siyaset bilimi literatüründe yaygın olarak kullanılan bir duruma erişmiştir(Atabek, 2014). İkinci Dünya Savaşı dönemi, teknolojik gelişmelerin propaganda tekniklerinin etkinliğini arttırdığı bir dönemdir. Özellikle içeride ve dışarıda kitlelere ulaşmak amacıyla radyonun aktif kullanımı, propaganda faaliyetlerinde iletişim araçlarının rolünü daha belirgin hale getirmiştir. Savaş döneminde propagandaya meşru bir zemin kazandıran benzeri görülmemiş bir örnek ise Almanya'nın Propaganda Bakanı Joseph Goebbels başkanlığında Alman propagandasının yönetilmesi olmuştur(Biber, 2014). Bu dönemde propaganda bir yandan müttefik kazanmak amacını güderken diğer yandan savaş sırasında tarafsızlığını ilan eden ülkelerle ilişkileri sıkı ve iyi tutmak, bu ülkelerin gözünde düşman ülkelerin itibarını zedelemek amacına yönelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, yıllarca süren Soğuk Savaş dönemi, propagandanın artık neredeyse savaşların yerini almış olduğunun açık bir göstergesi niteliğindedir. Savaş sonrası dönemden günümüze kadar yaşanan toplumsal ve teknolojik gelişmelerle propagandanın yöntemi, gücü ve etkisi de gelişim kazanmaya devam etmiştir.

2.1.Propaganda'nın Amacı ve Özellikleri

Propagandanın en temel görevi, insanların fikirlerini etkilemektir. Amacı ise tutumları etkileyerek denetim altına almak, bireylerin kabule zorunlu olmadıkları bir düşünce ya da hareketi istekleriyle

kabule yöneltmek, biçimlendirmektir. Bilinçli bir girişimle ikna yöntemi devreye girmesinden ötürü cephanesi söz ve kelimelerdir. Propagandanın hedefi, sadece bireylere tutum ve eğilimleri benimsetmek değil, bireyler aracılığıyla grupların aktif olarak bu sürecin içinde yer almasını sağlamaktır(Geçikli, 1999). Propaganda esas olarak sayıca az bireylerin büyük gruplara erişme çabasını da içermektedir. Propagandanın iki amacı olduğunu söyleyen Fransız Siyaset Bilimci Suzanne Labin'e göre ya elde edilmiş bireylerin fikirlerini daha yüksek düzeye getirmeyi ya da henüz elde edilmemiş olan bireylerin fikirlerini istenilen yöne çekmeyi sağlamaktır. Bu durum bireylerin yönlendirilmeye ve ikna edilmeye açık olduklarını göstermektedir(Avcı 2018).

Propagandayı konuları bakımından siyasal, askeri, kültürel ve ekonomik propaganda olmak üzere bölümlendirmek mümkündür. Siyasal propaganda, iktidarların kazanılmasında, sürdürülmesinde veya kaybedilmesinde etkin rol oynarken, kültürel propaganda kendi lehine pozitif imaj oluşturarak kendi kültürünü diğer kültürler içerisindeki bireylere kabul ettirme taktiklerini içermektedir. Osmanlı Devleti döneminde yabancı devletlerin Osmanlı topraklarında misyonerlik faaliyetleri yürütmeleri ya da okullar açmaları örnek olarak gösterilebilir. Ekonomik propaganda, bireysel, kurumsal ya da doğrudan devlete maddi menfaat sağlayacak çalışmaların yürütülmesidir. Askeri propaganda ise çok boyutlu olarak "*bir devletin kendi halkına, dost devletlerin halkına, düşman devletlerin halkına ve tarafsız devletlerin halkına*" yönelik yürütülen propagandadır. Böylelikle hedef kitleyi etkileme amacı taşıyan psikolojik savaş sadece cepheleri değil, cephe gerisini de kapsamına almış olur. Özellikle 19. yüzyılın sonlarında sivil yerleşim yerlerine atılan bildiriler, propaganda yönteminin etkinliğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca askeri bandolar, marşlar, askeri filmler, bu faaliyetler arasında yer almaktadır. Örneğin, Osmanlı Devleti'nin askeri bandosu olan "*Mehter Takımı*" bir yandan Türk askerinin moralini güçlü tutarken, diğer yandan düşman askerinin moralini zayıflatacak bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

Propagandanın kendine has kuralları ve özellikleri bulunmaktadır. Propaganda faaliyetleri, özellikleri bakımından bireyleri temel alarak kitlelere seslenmektedir. Bildiri, basın, kanaat önderleri gibi eldeki tüm olanakların kullanılmasını zorunlu kılar, istikrarlı diğer bir ifadeyle uzun soluklu olmalıdır. Dolayısıyla örgütlenmeye ihtiyaç duyar. Mitingler, bildiriler ve basın aracılığıyla yürütülen dış propagandanın amacı, ülkeyi iyi tanıtıp öne çıkartarak uluslararası alanda mücadelenin haklılığına yönelik kanaat oluşturmaya aynı zamanda aleyhte yapılan propagandaları karşı propagandayla etkisizleştirmeye yöneliktir. Dış politik amacın güdüldüğü karşı propaganda yöntemi, daha fazla resmi içerik taşımaktadır. Bu kapsamda dünya savaşları boyunca batılı devletler, kendi politikalarına yönelik hoşnutsuzlukları gidermek ve özellikle aleyhteki propagandalara karşılık vermek amacıyla çalışmalar yapmışlar, dünya savaşları sonrasında ise dış propaganda faaliyetlerini siyasi, askeri, kültürel ve ekonomik güçlerini kullanacak şekilde genişleterek daha çok kamu diplomasisi şeklinde yürütmüşlerdir(Avcı, 2018).

2.2.Güney Cephesi'nde Yürütülen Propaganda Faaliyetleri

Topyekûn savaş, bir milletin karşı tarafın askeri gücünü yok etmek için var olan tüm kaynaklarını kullanması durumu olarak tanımlanır. Diğer savaş türlerinden en ayırt edici özelliği, bir ulusun tüm zorluklara rağmen kaynaklarının tamamını seferber ediyor olmasıdır. Savaşın sınırının olmaması, sivillerin de askeri birlikler gibi savaşın öznesi durumuna gelmesine yol açar. Bu noktada propaganda etkili bir güç olarak savaşa yön verir(Aşçı, 2017). Topyekûn savaş denilince Türk Tarihi için çok önemli bir savaş olan İstiklal Savaşı akla gelir. Bizzat sivillerin de savaşın her anında yer almaları gerektiği noktasında Atatürk'ün şu sözleri önemlidir; "*bütün Türk milletini cephede bulunan ordu kadar duygu, düşünce ve hareket bakımından savaşla ilgilendirilmek mecburiyetindeydik"*. Atatürk'ün de ifade ettiği gibi savaş planının en önemli öğelerinden biri, halkın psikolojisidir. Halkın psikolojisini mücadele etme azmine hazırlamakta ikna amacı taşıyan propaganda faaliyetleri oldukça etkili olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığında, ulusla birlikte vereceği mücadelenin hedefi, "*Ulusal egemenliğe dayalı kayıtsız, şartsız, bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak*" olmuştur. Geniş yetkilere sahip olmanın avantajlarını kullanarak, halkın moralini ve mücadele azmini güçlendirmek aynı zamanda Kuvay-ı Milliye ruhunu canlı tutmak amacıyla Havza'dan itibaren çeşitli makamlara gönderdiği tamimle mitingler düzenletmiş, müdafaa-i hukuk cemiyetleri ve kongreler yoluyla örgütlenmeye hız

vermiştir. Fransızların güney bölgelerini işgali haberleri üzerine Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa, işgalin bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerince İtilaf Devletlerinin temsilcilerine, Avrupa ve Amerika kamuoyuna duyurularak protesto edilmesini istemiştir(Atatürk'ün Bütün Eserleri, 1998). Mustafa Kemal Paşa'nın her yerde mitinglerin yapılmasını istemesinin amacı, ulusal ruh ve heyecanla mücadeleye katılımı arttırmaktır. Adana ve çevresinin işgal edileceğine dair haberler çıkınca Adanalılar tarafından "*Feryadname*" olarak adlandırılan protesto telgrafları, çeşitli makamlara ve İstanbul gazetelerine gönderilmiştir(Öztoprak, 1991). Adana bölgesinin Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine yapılan mitingi, bu bölgede görevli Kuvay-ı Milliye komutanlarından Ali Saip Ursavaş, anılarında şöyle anlatmaktadır; "*bu toplantı önceden planlanmış olmadığı halde Türk dayanışması, vicdanlardaki ortak duygu sebebiyle tüm halk uygar bir düzen ve ağırbaşlılıkla toplanmıştı… Bu görkemli ve soylu gösteri Adana'ya yeni gelmiş olan Fransız Askeri Valisi Bremond'u şaşırtmıştı. Bu toplantı, Türk ruhunun büyüklüğü ile Fransız işgalini ve istilasını çok açık şekilde protesto niteliğindeydi*"(Şahin, 2003). Protestolar, ulusal heyecanı canlı tutarken aynı zamanda ulusal mücadeleye yönelimi arttırmıştır.

İstiklal Savaşı döneminde propaganda faaliyetlerinin önemli unsurlarından birisini de cemiyetler oluşturmuştur. Adana ve çevresinin mütareke hükümlerine aykırı olarak işgal edilmesi üzerine Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuş, cemiyetin üyeleri Adana, Antakya, Maraş ve Antep'te Türklüğü koruma amacına hizmet edeceklerini ilan etmişlerdir. Cemiyet, Adana'daki olayları Mustafa Kemal Paşa'ya rapor ederek, O'nun direktifleri doğrultusunda hareket etmişlerdir(Öztoprak, 1991). Benzer şekilde Maraş'ta da müdafaa-i hukuk cemiyetinin kurulması hızlandırılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Maraş'taki olayların şiddetlenmesi üzerine bölge halkının maneviyatını güçlendirmek ve yalnız olmadıklarını hissettirmek için faaliyetlerinin Maraş halkına bildirilmesini istemiştir(Şıvgın, 1988). Antep'te ise özellikle Ermenilerin taşkınlıkları nedeniyle Antep-i İslamiye adında bir cemiyet kurulmuş, Kılıç Ali'nin bölgeye gelmesiyle Sivas Kongresi kararları çerçevesinde bölgedeki cemiyetler, Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında birleştirilmiştir. Heyet-i Temsiliye tarafından görevlendirilen Kılıç Ali, Fransız birlikleriyle mücadeleden önce Maraş'ta yaptığı gibi Antep'te de Ermenilerin Fransızlarla birlik olmalarını önlemeye yönelik propaganda faaliyetlerinde bulunmuştur (Güllü, 2017).

İstiklal Savaşı'nda, elden ele dolaşım kolaylığı nedeniyle etkin ve pratik propaganda yöntemlerinden bir diğeri de beyannameler olmuştur. Ulusun mücadelesine karşı olan Osmanlı Hükümeti ve İtilaf Devletleri, Anadolu halkını kendi yanlarına çekmek, mücadele azmini kırmak, isyanlar çıkarmak amacıyla bu tekniği kullanılırlarken, ulusal mücadele kadrosu karşı propagandayı önlemek, ulusu mücadeleye yöneltmek ve askerin moralini yüksek tutmak için beyannameler çıkartmışlardır.

Basının kamuoyu oluşturmadaki rolünün, savaş döneminde de ihmal edilemeyecek önemlilikte olduğu bilinmekteydi. Mustafa Kemal Paşa, halkı bilinçlendirerek milli birliği sağlamak adına propaganda faaliyetlerini yönetmek için basının gücünü en etkin biçimde kullanmış, hatta Anadolu'ya geçmeden önce İstanbul'da aynı maksatla çıkardığı Minber Gazetesi, basına verdiği önemin çarpıcı bir örneğini oluşturmuştur. Sivas Kongresi döneminde İrade-i Milliye Gazetesi ile başlatılan propaganda faaliyetlerindeki hedef İstanbul Hükümeti olurken, ulusun bilgilendirilmesi doğrultusunda yazılara da ağırlık verilerek milli harekete katılımın gerekliliği ısrarla anlatılmaya çalışılmıştır. Ankara'da faaliyetlerine başlayan Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, mücadeleyi destekleyen İstanbul basını ve diğer yerel gazeteler aracılığıyla mücadelenin haklılığını hem içeride hem de dışarıda duyurmaya çalışmıştır(Öztoprak, 1989). Yeni Gün Gazetesi, "*Propaganda*" başlığı makalesiyle bu konunun önemliliğini şu şekilde izah etmiştir; "*propaganda fikirleri, en etkili araçlarla halkın en son ferdine kadar her sınıf ve tabaka içinde yaymak ve onları adeta beyinlerine nakşetmek suretiyle herkesi, hiç olmazsa büyük bir çoğunluğu istenilen davaya kazanmak demektir*"(Avşar, 2010). Ancak Anadolu'nun işgale uğrayan yerleri işgal kuvvetlerinin sansürüne tabi tutuluyordu. Örneğin, Fransızlar tarafından işgal edilen Adana'da Avni Bey'in başyazarlığını yaptığı Adana gazetesi, işgal aleyhine yazdığı makaleler üzerine kapatılmıştı. Ancak derhâl, Yeni Adana adıyla tekrar yayınlarını sürdürmeye devam etmiştir.

Kitle iletişiminde önemli rolü olan kurumlardan biri de haber ajanslarıdır. Gazetelere oranla en önemli farkı, daha geniş bir alanda haber toplayabilmeleri ve bu haberleri dünyanın birçok yerine

dağıtabilmeleridir. Anadolu Ajansı, Türk kamuoyunun yanlış yönlendirilmesini önleyerek halkı zamanında bilgilendirmek amacıyla kurulmuştur. Ajansın adı da Anadolu'daki mücadeleyi simgelemektedir. Ajans, savaş şartlarına göre çıkardığı bültenlerle ulaşabildiği her yere savaş tebliğlerini, iç ve dış haberleri ileterek halkı gelişmelerden haberdar etmiştir. Ajans, Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü'ne bağlıdır. Müdürlük, bir yandan Avrupa basını arasında mücadelenin haklılığını savunmaya yönelik yayın faaliyetlerinde bulunurken, diğer yandan ülke içinde fikri ve psikolojik birliği sağlama görevini yerine getirmiştir. Müdürlüğün istihbarat şubelerinden birisi de Adana'da bulunmaktaydı. Bu şubeler, Avrupa telsiz istasyonlarından elde edilen haberleri Anadolu'nun en küçük birimine kadar iletme görevini üstlenmiştir(Öztoprak, 1989). Bu görevi yürütmekte kullanılan araçlardan biri de telgraflardır. Telgraflar savaş boyunca propaganda faaliyetlerini yürütmek adına en etkili iletişim aracı olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın savaşın telgraf telleriyle kazanıldığı ifadesi, mücadelenin amacının ve faaliyetlerinin içeride ve dışarıda duyurulmasında haberleşmenin önemini göstermektedir.

İstiklal Savaşı sırasında ilk kitap basım faaliyetleri, Mondros Ateşkes Anlaşması ile kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından gerçekleştirilmiştir. İşgaller başladıktan sonra İtilaf Devletleri tarafından Türklerin Rum ve Ermenilere kötü davrandıklarına dair propagandalarına karşı yabancı dillerde hazırlanan ve bu iddiaların doğru olmadığını ispatlayan kitaplar, İtilaf Devletleri temsilcilerine ve tarafsız ülkelere gönderilmiştir. Aynı zamanda Anadolu halkının mücadele azmini canlı tutmak, Türk askerinin milli duygularını arttırmak amacıyla da kitaplar ve broşürler basılmıştır(Şahin, 2003).

Anadolu insanı için güvenilir bir otorite olarak kabul gören ve bu nedenle bulundukları bölgelerde geniş nüfuza sahip din adamları, savaş boyunca daima ön planda yer almışlar, işgallere karşı halkın manevi duygularını harekete geçirerek birlik içinde mücadele azmini güçlendirmeyi sağlamışlardır. Bunun önemli örneklerinden birisi, Maraş'ta yaşanan Bayrak Olayı'dır. Bilindiği gibi ateşkes sonrası, Adana'yı işgal eden İngilizler, bölgenin kuzeyinde asayişi sağlamak bahanesiyle Maraş'ı da işgal etmişler, Kasım 1919'da da Fransızlar, İngiliz işgal kuvvetleriyle yer değiştirmişlerdir. Fransız işgaliyle Maraş Kalesi'nden Türk bayrağının kaldırılarak yerine Fransız bayrağının asılmış olmasından çok etkilenen Avukat Mehmet Ali Bey, bir beyanname hazırlayarak camilerin görülebilecek yerlerine astırmıştır. Bu bildiri kısa sürede etkisini göstermiş, "*düşman bayrağı altında namaz caiz değildir*" söylemleri üzerine halk kaleye girerek Fransız bayrağını indirmiş, yerine Türk bayrağını göndere çekmiştir(Eyicil, 2005). Bağımsızlığın sembolü olan bayrağın din unsurunun bağımsızlığıyla paralelliğini vurgulayan çağrı, görüldüğü gibi halk üzerinde oldukça etkili olmuştur. Amiral Sir F. de Robeck'in, Lord Curzon'a gönderdiği 13 Şubat 1920 tarihli raporunda, Anadolu'daki dini liderlerin, halkı ulusal hareket lehinde heyecanlandırdığını belirtmesi, din adamlarının katkılarıyla ulusal mücadele lehine yürütülen propagandanın amacına ulaştığını ortaya koymaktadır(Şahin, 2003).

Kuvay-ı Milliye, Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi Antep, Maraş, Urfa, Adana'yı içine alan Güney Cephesi'nde de bölgenin kurtuluşunu sağlayan oldukça önemli bir örgütlenmedir. Fransız işgali sonrasında yaşanan olaylar üzerine bölgede Kuvay-ı Milliye teşkilatının kurulmasına karar verilmiştir. Fransız ordusunda yer alan Ermeni alayları ve bölgedeki yerli Ermenilerin Fransızların gelişiyle birlikte daha saldırgan bir tavra bürünmeleri, çatışmaların alevlenmesine neden olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Nutuk'ta güney bölgesindeki askeri girişimler hakkında bilgiler verirken, *"Maraş ve Antep'te Kılıç Ali Bey'i, Çukurova bölgesine de Binbaşı Kemal(Doğan) ve Yüzbaşı Osman Tufan Beyleri göndererek ciddi teşkilatlanmalara ve teşebbüslere geçtik*", ifadeleriyle dağınık halde bulunan direniş güçlerinin organize edilerek Heyet-i Temsiliye'ye bağlanma sürecini aktarmıştır(Nutuk, 1998).

Karşı propaganda faaliyetleri, aleyhte yürütülen propagandaların etkisini kırarak karşı koymaya yöneliktir. Karşı propagandayı yürüten Fransızlar ise müttefikleriyle yaptıkları gizli paylaşım projelerine göre kendilerine pay edilen bölgelerde kalıcılıklarını sağlamaya yönelik işgal propagandası yöntemlerini kullanmışlardır.

Güney Bölgesini örgütlemek amacıyla Heyet-i Temsiliye adına gönderilen Kılıç Ali hatıratında izlenimlerini şöyle aktarmıştır; "*Suriye'den gelen Ermeniler İngiliz subayları asli kuvvetinden önce Antep'e gelerek halk içinde ustaca propaganda yapmışlardı. Eğer İngiliz-Fransız işgaline engel*

olunmaya kalkılırsa Ermeniler bu işi Halep önlerine yığdıkları silahlı kuvvetleriyle yapmaya kalkacaklar, şehirde taş üstünde taş kalmayacaktı. Ne yazık ki, Hürriyet ve İtilaf Fırkası da gerçekle zerre kadar ilişiği olması imkânsız bu propagandayı destekliyordu", (Turgut, 2017). İşgaller güçleri bir yandan halkın güvenini kazanmak amacıyla planladıkları karşı propaganda ile işgalin gerekliliğine ilişkin ikna yöntemleri kullanmışlar, mütareke şartları gereği bölgenin huzurunu ve güvenliğini sağlamak için geldikleri gerekçesiyle kamuoyu oluşturmak istemişlerdir. Fransızlar işgal ettikleri bölgelerde halkın direnişiyle karşılaşınca, uçaklarla attıkları beyannameler yardımıyla halkı etkilemeye çalışmışlardır. Beyannamelerin içeriğinde, halkın işgal karşısında direnişe geçmesini önlemek amacıyla işgalin geçiciliğinden bahsedilmiş, kendilerinin padişahın izniyle geldikleri, direnişte bulunulmasının padişaha karşı gelmek olduğu bilgisi yer almıştır. Halkın moralini bozmak adına birtakım asılsız haberler yaymaya çalışan işgal güçleri, milli güçlerin yenildiği, düşmanın hemen gelmek üzere olduğu şeklindeki propagandalarla halk ve asker üzerinde savaşın gereksiz olduğu fikrini kuvvetlendirmeyi amaçlamışlardır(Pehlivanlı, 1992). Halkın işgaller karşısındaki direnişine dair sembol olaylardan birisi, Maraş'ın Fransız işgali sırasında yaşanan Sütçü İmam Olayı'dır. Sütçü İmam, Fransız üniformalı iki askerin Türk kadınlarına saldırdığını görünce Fransız askerlerine ateş aşmıştır(Eyicil, 2005). Bu olay, Müslüman halk üzerinde etkili olmakla birlikte karşı propagandanın amacına ulaşamadığını da göstermiştir.

Bölgede sözde düzeni sağlama iddialarını öne süren Fransızlar, kamuoyu oluşturmak amacıyla yerel basından da yararlanmışlardır. *Ferda, Adana Postası* ve *Rehber* gazeteleri Fransız propagandasına uygun yayın yapan gazeteler olmuştur. Yayınlarında Fransız ordusunun başarılarına dair haberlerin yanında Kuvay-ı Milliye güçlerinin asi ve eşkıya olduklarını içeren haberlerle halkın desteğini engellemeye yönelik çalışmalarda bulunmuşlardır. Ancak Fransızların ulusal mücadeleyi engellemeye yönelik tüm bu propaganda çalışmaları halkın maneviyatı üzerinde bir etkisi olmamış, Ermenilere verdikleri destek de tüm bu söylemlerinin inandırıcılığını ortadan kaldırmıştır. (Şahin, 2003) Bölge halkının verdiği mücadele neticesinde, bilindiği gibi TBMM tarafından Maraş, Antep ve Urfa şehirleri hak ettikleri, *"Kahraman", "Gazi", "Şanlı"* unvanlarını alarak, İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiş şehirlerimiz olmuştur.

3. SONUÇ

Savaş, sadece orduların cephede çarpışması değildir. Aynı zamanda ulusun maddi ve manevi olarak savaşa hazır olması gerekmektedir. Bu aşamada taraflar, çeşitli psikolojik faaliyetlerde bulunurlar. Manevi gücün, maddi gücü kırabileceğine dair önemli örneklerden birisi, Türk İstiklal Savaşı'nda verilen Güney Cephe mücadelesidir. Halkın işgale karşı topyekûn mücadelesinde itici gücü oluşturan propagandanın inkâr edilemeyecek derecede büyük önem taşıdığı görülmüştür.

Atatürk'ün Nutuk'ta ifade ettiği gibi İstiklal Savaşı'nda ulusun eline kalan tek güç olan manevi gücünün yüksek tutulması gerekmekteydi. Bu nedenle ulusun mücadeleye inanması, ordu kadar büyük önem taşımaktaydı. Ulusal gücün oluşumu için propaganda faaliyetlerini kapsamına alan savaş stratejisi, bu gücün tek bir hedefe yöneltilmesine dayandırılmıştır. Atatürk'ün savaş sürecinde propaganda faaliyetlerine önem vermesinde düşmanıyla maddi güçlerinin eşit olmaması da etkili olmuştur. Propaganda faaliyetleri olarak savaş boyunca uygulanan yöntemlerden protesto telgraflarının çekilmesi, mitinglerin düzenlenmesi, bildirilerin dağıtılması, kongreler yoluyla örgütlenmenin sağlanması, ulusu mücadeleye yönlendirme ve bilgilendirme işlevini gören basın-yayın faaliyetleri, ulusa yol gösterici faaliyetler yürüterek propaganda aracı olarak teşkilatlanan İrşad Encümeni, kurtuluş azmini ve inancını güçlü kılan Kuvay-ı Milliye ruhu, toplum üzerinde etkili nüfuzu olan din adamlarının ve kanat önderlerinin maneviyatı öne çıkaran söylemleri, güney cephesinin düşman karşısında zafer elde etmesinde de etkili olan yöntemler olarak ifade edilebilir.

İtilaf Devletleri çok ağır şartlar taşıyan Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası elde ettikleri fırsatları hemen uygulamaya geçmişler, işgallerle birlikte Anadolu topraklarını kontrolleri altına almışlardır. Propaganda faaliyetleri ile Türk halkını kendi yanlarına çekmeyi hedeflemişlerse de, maddi gücü itilaf devletleri karşısında orantısız olan Ulusal Mücadele Kadrosu, propaganda faaliyetlerine benzer şekilde ağırlık vererek aleyhine olan eşitsizliği bu sayede lehine çevirmeyi başarmıştır. Ordu kadar ulusal

cepheyi güçlü tutmaya yönelik yürütülen bu faaliyetler sayesinde işgalci güçler ulusun elinde kalan tek güç olan manevi cepheyi çok kez zorlasalar da ele geçirememişlerdir.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Nutuk'ta yer alan uyarı niteliğindeki şu ifadeleri oldukça önemlidir; "*Asıl olan iç cephedir. Bu cephe bütün memleketin, bütün milletin meydana getirdiği bir cephedir. Görünürdeki cephe, doğrudan doğruya ordunun düşman karşısındaki silahlı cephesidir. Bu cephe sarsılabilir, değişebilir, yenilebilir. Fakat bu durum hiçbir zaman bir memleketi, bir milleti yok edemez. Önemli olan, memleketi temelinden yıkan, milleti esir ettiren iç cephenin çöküşüdür. Bu gerçeği bizden çok daha iyi bilen düşmanlar, bu cephemizi yıkmak için yüzyıllarca çalışmışlar ve çalışmaktadırlar. Bugüne kadar başarı da sağlamışlardır. Gerçekten kaleyi içinden almak, dışından zorlamaktan çok kolaydır*". Atatürk'ün karşı propagandaya dair milli birliğin önemine dikkat çektiği bu sözleri, görüldüğü gibi aynı zamanda sonraki kuşaklara dikkatli olmaları gereken konulara dair uyarı niteliği taşıyan bir tespiti de içermektedir.

KAYNAKÇA

AŞÇI, B.(2017), *Ordulardan Şirketlere Strateji*, Ankara: Siyasal Yayınevi.
ATABEK, N. (2014), Propaganda ve Toplumsal Kontrol, *Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi*, 2(4), 4-12.
ATATÜRK, K.(1998), *Nutuk*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
ATATÜRKÜN BÜTÜN ESERLERİ. (1998), (5), İstanbul: iletişim Yayınları.
AVCI, Ö. (2018), *İletişim ve Propaganda*, Konya: Eğitim Yayınevi.
AVŞAR, S.(2010), Milli Mücadele'de Propaganda Faaliyetleri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*.
BİBER, A. (2014), Toplumsal Şeytan Üçgeni: İktidar, Hegemonya ve Propaganda, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (21), 28-41 .
DOMENACH, J. M.(2003), *Politika ve Propaganda*, İstanbul: Varlık Yayınları.
EYİCİL, A. (2005), Maraş Savunması, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* 21(61), 47-76.
GEÇİKLİ, F. (1999), Geçmişten Günümüze Propaganda Kavramı, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (9), 265-276.
GÜLLÜ, R.E.(2017), Milli Mücadele'de Güney Cephesinde Kılıç Ali Bey'in Faaliyetleri, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (16),490-507.
ÖZTOPRAK, İ. (1989), *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
ÖZTOPRAK, İ. (1991), Adana ve Çevresinde Müdafaa-i Hukuk Çalışmaları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8(22),117-140.
PEHLİVANLI, H. (1992), *Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
QUALTER, T.(1980), Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35(01), 255-307.
ŞAHİN, H. (2003), Milli Mücadele'de Beyannamelerle Psikolojik Harp, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*.
ŞIVGIN, H.(1988), Mustafa Kemal'in Maraş'ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 4(11), 481-494.
TURGUT, H. (2017), *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, İstanbul: İş Bankası.

REKLAMLARDA KULLANILAN FEMİNİST MESAJLAR REKLAMA YÖNELİK TUTUM ÜZERİNDE ETKİLİ MİDİR?

Hazal Uğurtan
Kocaeli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Üretim Yönetimi ve Pazarlama
hazalugurtan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7649-1489

Fatih Koç
Kocaeli Üniversitesi / İİBF / İşletme Bölümü
fatihkoc2004@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1305-9557

Özet
Feminizm, bilgi çağının da büyük etkisiyle, günümüzde hiç olmadığı kadar güçlenmiştir ve her alanda kadınlara eşit haklara yönelik beklentiler giderek yükselmektedir. Nasıl ki cinsiyetçilik ev hayatından iş hayatına, spordan sanata, üretimden tüketime her alanda görülüyorsa, feminizm de buna karşıt olarak hayatın her alanında vardır. Dolayısıyla pazarlama ve reklamcılık sektöründe de feminizm izlerinin görülmesi çok normaldir. Bu çalışmada da reklamlarda kullanılan feminist mesajların, reklama yönelik tutum üzerinde etkili olup olmadığı araştırılmıştır. Bu araştırmada deneysel tasarım yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında 4 farklı reklam geliştirilmiştir. Araştırmaya 231 kadın tüketici katılmıştır. Yapılan analizler sonucunda reklamlarda kullanılan feminist mesajların kadın kullanıcılar tarafından beğenildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Femvertising, Reklama Yönelik Tutum

DO FEMINIST MESSAGES USED IN ADVERTISING EFFECT ATTITUDE TOWARDS THE AD?

Abstract
Feminism, with the great influence of the information age, has become stronger than ever before and expectations for equal rights for women in every field are increasing. Just as sexism is seen in every field from house life to business life, from sports to art, from production to consumption, feminism is on the contrary, in all areas of life. Therefore, it is very normal to see traces of feminism in the marketing and advertising sector. In this study, it was researched whether the feminist messages used in the advertisements were effective on the attitude towards the advertisement. Experimental design method was used in this study. Within the scope of the research, 4 different advertisements were developed. 231 female consumers participated in the research. As a result of the analysis, it is confirmed that the feminist messages used in the advertisements are liked by the female users.

Key words: Feminism, Femvertising, Attitude Towards Advertising

1. GİRİŞ

Feminizm, en basit sözlük anlamıyla, cinsiyetlerin sosyal, ekonomik ve politik alanlarda eşitliğini savunan bir felsefedir (Burkett & Brunell, 2021). Toplumsal bir hareket olarak Batı orijinli olsa da dünyanın her yerinde feminist örgütler faaliyet göstermektedir. Ülkelerin siyasi ve kültürel durumlarına göre öncelikli talepleri değişkenlik gösteriyor olmasına rağmen temel hedefler aynıdır.

Reklamlardaki kadınlar ve kadınlara dair mesajlar, feminist hareketin siyasi ve kültürel yapıya etkileriyle doğru orantılı olarak değişmektedir. 1950-1960'lı yılların reklamlarında kadınlar, erkeğe hizmet eden, itaatkâr, ev işlerinden başka bir şey yapmayan kişiler olarak gösterildi. 1970-1980'li yıllarda ise kadınlar, reklamlarda çoğunlukla cinsel öğe olarak kullanılıyordu. Özellikle 2000'li yıllardan başlayarak günümüze kadar gelen süreçte ise feminist hareketin, reklamlara büyük değişiklikler getirdiği belirgin bir şekilde görülmektedir. Günümüzde birçok markanın artık kadını güçlü göstererek feminizmi bir pazarlama yöntemi olarak kullandığını görmekteyiz. Kadın gücünü, yeteneklerini vurgulayan, kadına biçilmiş geleneksel rolleri yıkan bu reklam stiline, "feminism" ve "advertising" kelimelerinin birleşiminden oluşan "femvertising" ismi verilmiştir (Varghese & Kumar,

2020). Bu çalışmada da femvertising'in reklama yönelik tutuma etkileri araştırılmıştır. Nike markasına ait bir kadın ve bir erkek spor ayakkabısı fotoğrafı kullanılarak deneysel tasarım oluşturulmuştur. Böylece kadın tüketicilerin, sadece kadına yönelik mesaja tepkileri değil, erkeğe yönelik mesajlara da tepkileri ölçülebilmiştir ve anlamlı bir farklılık aranmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmada anket yöntemi kullanılmıştır. 231 kadın katılımcı, internet üzerinden gönderilen anketi cevaplamışlardır. Ankette kullanılmak üzere 4 adet reklam afişi hazırlanmıştır ve sorularda 1 en olumlu, 7 en olumsuz cevap olacak şekilde 7'li likert ölçek kullanılmıştır. Görseller aşağıda verildiği gibi sırasıyla erkek yüksek, erkek düşük, kadın yüksek ve kadın düşük şeklinde isimlendirilmiştir.

1.

2.

3.

4.

Katılımcılar, her birinin sadece bir görseli göreceği şekilde eşit dağılımları sağlanarak, reklama yönelik tutumu ölçmeye yönelik hazırlanmış sorulara cevap vermişlerdir. Böylece, reklamlardaki başta feminist mesajlar olmak üzere, cinsiyetlere yönelik mesajların bu değişkene etkileri saptanmaya çalışılmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

3.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılan kişilerin tümü kadındır. Katılımcıların %57,1'i 18-24 yaş aralığında, %36,8'i 25-34 aralığında ve %4,8'i 35-44 yaş aralığındadır. 45 yaş ve üzerinde olan kişilerin oranı %1,3 tür. %0,4'ü ilkokul-ortaokul, %15,2'si lise, %65,8'i üniversite, %16,9'u lisansüstü ve %1,7'si yüksekokul mezunudur. %57,1'i 0-3000 TL, %20,8'i 3001-5000 TL, %18,6'sı 5001-10000 TL ve %3,5'i 10000 TL ve üzeri gelire sahiptir.

3.2 Araştırmada Kullanılan Ölçekler İçin Geçerlilik ve Güvenirlilik Analizi

Araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerlilik analizleri açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri kullanılarak yapılmıştır. Güvenirlilik için ise, Cronbach's Alfa ve CR (Composite Reliability) katsayıları hesaplanmıştır. Analizler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1: Açıklayıcı Faktör Analizi

Ölçekleri Oluşturan İfadeler	Faktör Reklama Yönelik Tutum	Özdeğer	Açıklanan Varyans	Alfa
Bu reklamdan keyif aldım	,883	4,378	54,730	0,886
Bu reklamın göze hoş gelen bir yapısı var.	,855			
Bu reklamdan hoşlandım	,835			
Bu reklam ilgi çekiciydi.	,762			
Bu reklam eğlencelidir.	,689			

Çıkarım Metodu: Principal Component Analysis.
Rotasyon Metodu: Varimax with Kaiser Normalization.
İterasyon sayısı= 3.

KMO (0,851) ve Bartlett Testi (0,001) sonuçları, ifadeler arasında yeterli korelasyonun oluştuğunu ve elde edilen veriye faktör analizi yapılabileceğini göstermektedir.

Tablo 2: Doğrulayıcı Faktör Analizi

Ölçekler ve İfadeler			Std Regr. Katsayısı	Std Hata	T değeri	P	CR	AVE
Tutum1	<---	Tutum	,802				0,887	0,665
Tutum2	<---	Tutum	,845	,069	14,608	0,001		
Tutum3	<---	Tutum	,926	,065	16,234	0,001		
Tutum4	<---	Tutum	,667	,076	10,751	0,001		
Tutum5	<---	Tutum	,672	,067	10,863	0,001		

Tablo 3: Fornell Larcker Kriter Tablosu

Değişken	Tutum
Tutum	**0,815**

Fornell Larcker Kriter Tablosundaki koyu olan rakamlar AVE değerlerinin kök dışına çıkmış halidir. Ölçeklerin ayrışım (discriminant) geçerliliği için AVE değerlerinin kök dışına çıkmış halinin korelasyonlardan büyük olması gerekir. Bu koşul sağlanmış durumdadır.

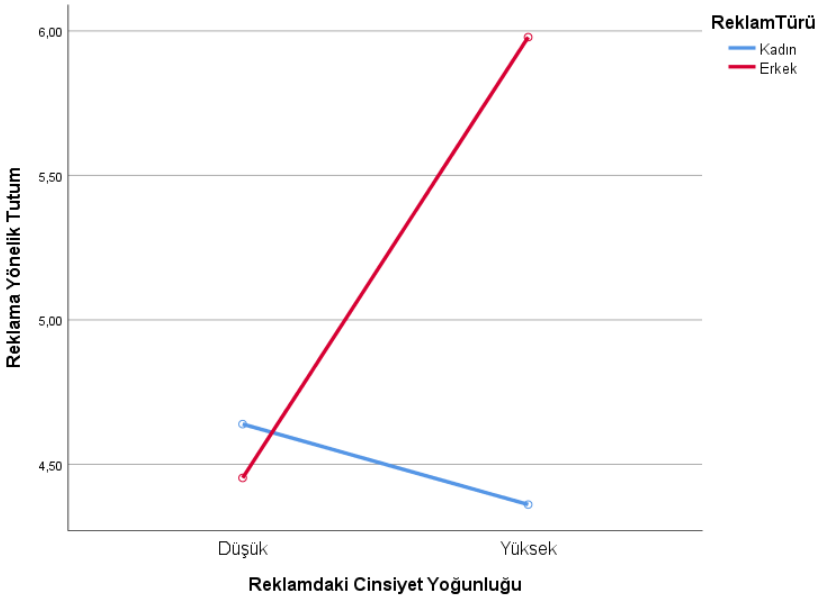
Tablo 4: Univariate Anova Tanımlayıcı İstatistikler

Bağımlı Değişken: Reklama Yönelik Tutum				
Cinsiyete Göre Reklam Türü	Reklamda Cinsiyet Yoğunluğu	Ortalama	Std. Sapma	Katılımcı Sayısı (N)
Kadına Yönelik Reklam	Düşük	4,6392	1,31211	51
	Yüksek	4,3608	1,46970	51
	Toplam	4,5000	1,39327	102
Erkeğe Yönelik Reklam	Düşük	4,4531	1,60560	49
	Yüksek	5,9785	1,29862	65
	Toplam	5,3228	1,62034	114

Tablo 5: Univariate ANOVA

Bağımlı Değişken: Reklama Yönelik Tutum						
Kaynak	Tip III: Kareler Toplamı	SD	Kareli	F Değeri	Anlam.	Etki Büyüklüğü (Eta Kare)
Doğrulanmış Model	103,431[a]	3	34,477	17,168	,000	,195
Intercept	5033,886	1	5033,886	2506,568	,000	,922
Reklam Türü (A)	27,320	1	27,320	13,604	,000	,060
Reklamdaki Cinsiyet Yoğunluğu (B)	20,730	1	20,730	10,322	,002	,046
A * B (etkileşim değişkeni)	43,379	1	43,379	21,600	,000	,092
Hata	425,755	212	2,008			
Toplam	5788,120	216				
Düzeltilmiş Toplam	529,186	215				
a. R^2 = ,195 (Adjusted R^2 = ,184)						

Tablo incelendiğinde, reklam türleri ve reklamda kullanılan mesajların yoğunluğuna göre reklama yönelik tutumda değişim görülmektedir. Ayrıca hem reklam türünün hem de reklamda verilen cinsiyet mesajının yoğunluğuna göre reklama yönelik tutumun değiştiği söylenebilir. Etki büyüklüğü incelendiğinde ise, reklam türü ve etkileşim değişkeninin (A*B) sahip olduğu etki büyüklüğünün orta düzeyde olduğu, reklamdaki cinsiyet yoğunluğunun ise düşük etki büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 1: Univarite ANOVA Analizine Yönelik Grafik

Grafik incelendiğinde "kadın düşük" ve "kadın yüksek" görselleri arasında reklama yönelik tutum açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. "Erkek düşük" ve "erkek yüksek" görselleri arasındaki reklama yönelik tutum farkının ise çok yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında araştırmanın katılımcıları kadın olmasına rağmen, reklama yönelik tutumda etkili olan öğenin, ürünün kadın ayakkabısı veya erkek ayakkabısı olması değil, reklamda kullanılan mesaj olduğu belirlenmiştir. Çünkü "erkek düşük" reklamı "kadın düşük" ve "kadın yüksek" reklamlarına çok yakın sonuçlar almıştır. "Erkek yüksek" görselindeki mesaj ise katılımcıların en sevmediği mesaj olmuştur.

3.3. Hipotezlerin Test Edilmesi

Araştırmada, farklı düzeydeki feminist mesajların yer aldığı reklam türlerini göre reklama yönelik tutumda farklılık gösterip göstermediği test edilmiştir. Bunun için, varyans (ANOVA) analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 6: Anova analizi

Değişkenler	ANOVA		Ortalamalar			
	F	Anlamlılık	Kadın Düşük	Kadın Yüksek	Erkek Düşük	Erkek Yüksek
REK_TUTUM	19,592	0,001	4,324	4,361	4,453	5,979

Buna göre reklama yönelik tutum açısından farklılık vardır. Farklılık için post-hoc testi yapmak gerekmektedir. Bu amaçla Scheffe Post-Hoc Testi yapılmıştır.

Tablo 7: Scheffe Post-Hoc Testi

Bağımlı Değişkenler	Reklam Türü	Reklam Türü	Anlamlılık
TUTUM	Kadın (Düşük)	Kadın (Yüksek)	,999
		Erkek (Yüksek)	**,000**
		Erkek (Düşük)	,973
	Kadın (Yüksek)	Kadın (Düşük)	,999
		Erkek (Yüksek)	**,000**
		Erkek (Düşük)	,991
	Erkek (Yüksek)	**Kadın (Düşük)**	**,000**
		Kadın (Yüksek)	**,000**
		Erkek (Düşük)	**,000**
	Erkek (Düşük)	Kadın (Düşük)	,973
		Kadın (Yüksek)	,991
		Erkek (Yüksek)	**,000**

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlar incelendiğinde femvertising örneği olarak belirlenmiş olan "kadın yüksek" görselinin, "kadın düşük" ve "erkek düşük" görsellerinden çok farklı bir etkisi olmadığı saptanmıştır. Ancak "erkek yüksek" görselinin diğerlerinden net bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Femvertising örneğinin neden diğerlerinden daha olumlu bir etkisi olmadığı, daha önce yapılmış çalışmalara bakarak yorumlanabilir. Bu anlamda tüketiciler, markalardan sadece reklam sloganları değil, konuyla ilgili sosyal sorumluluk projeleri gibi daha gerçekçi çalışmalar da görmek istemektedirler. Bazı araştırmalar sonucu, feminist reklamların ilham verici olduğu ama aynı zamanda patronluk taslayıcı hissettirdiği de belirlenmiştir. Ayrıca tüketiciler, markaların, feminizmi sadece para kazanmak için kullandığını fark ettiklerinde tutumları olumsuz anlamda değişmektedir (Hunt & Serazio, 2017). Bu araştırmanın anketine dahil edilmeyen bu gibi sebepler, femvertising örneğinin "kadın düşük" ve "erkek düşük" görsellerine kıyasla belirgin bir farklılık göstermemesine neden olmuş olabilir.

Geleneksel cinsiyet rollerine uygun bir mesajın kullanıldığı "erkek yüksek" görseli ise reklama yönelik tutum açısından en olumsuz sonuçları almıştır. Aynı fotoğrafın slogansız halinin, kadın görselleriyle

neredeyse aynı sonucu alması da, "erkek yüksek" görseline gelen olumsuz tepkinin tamamen sloganla, dolayısıyla da cinsiyetçiliği çağrıştıran öğeyle ilgili olduğunu göstermektedir. Görselde kullanılan "erkek gücü, erkek için" sloganının, açıkça kadınları aşağılayan, cinsiyetçi bir slogan olmamasına rağmen bu şekilde bir sonuç alması, erkeklere ve erkekliğe yönelik mesajların kullanımının ne kadar riskli olduğunu da göstermektedir.

Bu sonuçlara göre, femvertising'in sadece sloganlardan ibaret olduğu durumlarda beklenen olumlu etkiyi yaratmadığını söylemek mümkündür. Ancak günümüz şartlarında, reklamlarda ve slogan seçimlerinde feminizmin göz ardı edilmesinin veya geleneksel "erkekliğin" ön plana çıkarılmasının olumsuz sonuçlar getireceği kesindir.

KAYNAKLAR

BURKETT, E. ve BRUNELL, L. (2021), *Feminism*. 21 Ekim 2021 tarihinde https://www.britannica.com/topic/feminism adresinden alındı.

HUNT, ALEXANRA RAE ve SERAZİO, MİCHAEL (2017). *Selling Empowerment*. http://hdl.handle.net/2345/bc-ir:107483.

VARGHESE, NEEMA ve KUMAR, NAVİN (2020), Feminism in advertising: irony or revolution? A critical review of femvertising, *FEMINIST MEDIA STUDIES.*

THE IMPACT OF INEQUALITY AND CRIME ON EMIGRATION IN ALBANIA

Klodian Muço[1], Flora Merko[2], İsmail Kılıçaslan[3]
[1] Catholic University "Our Lady of Good Council", Research Centre on Economics of Transition Countries,
[2] Aleksander Moisiu University, Faculty of Business, Department of Economics, Durrës, Albania
[3]Kocaeli University, Kocaeli Vocational School, Accounting and Tax Application, Kocaeli, Turkey
k.muco@unizkm.al; floramerko@uamd.edu.al; isokaslan@hotmail.com

Abstract
The relationship between inequality, crime, and emigration is considered today as one of the most important research topics in the field of socio-economic development of countries. Various studies on this field conclude that income inequality in developing countries is considered one of the main factors leading to increased emigration. Inequality is also positively correlated with poverty, which stimulates crime. Poverty is also considered a major factor for the future insecurity of the younger generations. All these issues forces families to plan their future life in a safer place for their children hence forcing them to emigrate. As above, the main objective of this paper is to identify the "direction" of the impact between inequality, crime, and emigration in the Western Balkans, based on the UNDP data. Using the empirical analysis, we display that exists a unidirectional or bidirectional correlation between them. The main results of this empirical study conclude there is a strong relationship between inequality and crime, which positively influence each other and together lead to emigration.

Keyword: Inequality, Criminality, Poverty, Emigration, Western Balkan Countries.

INTRODUCTION

There is widespread support in the economic literature that in the Western Balkans or transition economies as a whole, there is a very high socio-economic heterogeneity, which translates into inequality in income redistribution and poverty (Ganic, 2019; Koczan, 2016; El Ouardighi, and Somun-Kapetanovic, 2009; Anastasiou, Filippidis, and Stergiou, 2015; Aristei and Perugini, 2012) Various researchers have attempted to find a correlation, even a causal one, between the level of inequality and crime in a given country (Rufrancos et al., 2013; Clementi, Schettino, and Valentini, 2016). The highlighting of such a correlation is justified by the fact that inequality is closely linked to the capitalist system, so the more capitalism grows the higher will be the tendencies of inequality increase if the rules imposed by the state will not protect the free market and the citizen (Piketty, 2014; Anastasiou, Filippidis, and Stergiou, 2015). Inequality, in turn, also stimulates emigration among the developing countries such as Albania or other Western Balkan countries (Ganic, 2019; Merko et al., 2018). On the other hand, various studies in the socio-economic field have concluded that there is a positive relationship between inequality and crime within a given country (Menezes et al., 2013; Badzaghua, and Gondauri, 2021; Bianchi, Buonanno, and Pinotti, 2012; Fajnzylber et al., 2002).

Based on the data of the World Bank (2021) in recent years in some of the countries of the Western Balkans, including Albania, there is a slight and continuous increase in inequality (deterioration in the Gini index), it is of interest to study the impact that this increase in inequality may have had on the increase in crime and emigration. We say this because in recent years countries like Albania or those of the Western Balkans as a whole suffer from an ever-increasing number of migrants, which is becoming a serious problem for the economy of the countries in question, for the reduction in qualified human resources as well as for the pension scheme. So, the main goal of this study is to empirically analyze the impact that inequality has on the increase in crime and the stimulation of emigration from Albania. The methodology used in this study begins with a review of the literature on the macroeconomic situation that has caused the increase in inequality in Albania and the Western Balkans and the effects that inequality has on crime and the economy of a country. In the following, based on the data of the World Bank, United Nations, and Numbeo, we will empirically analyze the effect that has increased inequality has on crime and emigration from Albania. This study is based on empirical analysis.

The main results of this study show that emigration is positively influenced by inequality and inequality has a positive impact on the increase in crime in Albania, so it is inequality that leads to an increase in crime and it is the latter that stimulates the increase in emigration. The results achieved in this study are in line with the main literature on inequality, emigration, and crime (Badzaghua, and Gondauri, 2021; Koczan, 2016; Feinzylber et al., 2002; Becker, 1968; Muco, 2015; Merko et al., 2018). This paper is organized as follows: after this brief introduction, there is a review of the literature on the correlation between inequality and crime, after that there is a description of data and empirical results on the correlation between inequality and emigration and inequality and crime in Albania. In the end, there are some conclusions.

LITERATURE REVIEW

The relationship between crime and inequality has been dealt with for some time now in the literature (Mendonca, Loureiro and Sachsida, 2003). Inequality pushes young people to commit the crime and to show violent dispositions (Lewis, 2016). On the other hand, income inequality increases expenditure on public education as a fraction of gross domestic product (GDP). Although expenditure on public education is positively correlated with future economic growth, the immediate effect on growth is negative (Sylvester, 2000). So, inequality affects the planning of public spending as well as investment in education. This is best seen in Albania, where in recent years there has been a decrease in the budget allocated for education, on the other hand, there is an increase in inequality. According to a study by Leonard (2012) the higher the inequality in a country, the higher the violence as a whole, so inequality generates inability to live and stress and domestic violence, early school left by young people, and a gloomy future for the citizens of a certain country. The latter together with the increase in inequality and poverty for a large part of the population "forces" people to emigrate (Merko et al., 2018). Thus, inequality makes a country's democracy more and more fragile and pushes people to emigrate. This phenomenon is growing frighteningly from year to year in Albania wherein the period 2010-2020 about 510 thousand people have emigrated.Emigration is often closely related to crime (Abrego et al., 2017; Melossi, 2015). In quite a few developed countries of the world, right-wing politicians tend to see immigration as a source of crime even though the number of immigrants who commit crimes or are deported is very low in terms of weighted mean compared to that of the domestic criminals (Cantor, Noferi and Martinez, 2015; Muço, 2015).

In fact, Butcher and Piehl (2005) in their study in the USA find that current immigrants have lower incarceration rates than natives, so it is not necessarily immigrants who commit the crime. According to the Italian Istat (2020) data, 32.6% of convicts in Italy are foreigners, apart from this 36.7% of those in prison today are still foreigners, at a time when out of approximately 60 million inhabitants that Italy has today, only 5,039 million are foreigners. Something similar in Italy is confirmed in the study by Bianchi, Buonanno, and Pinotti (2012), according to the study in question, the highest weighted percentage of criminals are natives (born in Italy) compared to immigrants[26]. Other studies conclude that crime is generated by inequality and poverty (Butcher and Piehl, 2005; Clementi, Schettino and Valentini, 2018; Clementi and Valentini, 2018) rather than by immigration. So, it is not immigration that generates crime but it is poverty that leads people to the commit crime in certain situations (Bianchi, Buonanno, and Pinotti (2012). Referring to Becker's study (1968) it turns out that individuals, relative to the risk of punishment, divide their time between honest work and crime, at the moment when inequality increases, according to him, it tends to stimulate crime, especially among the poorly-paid individuals. According to Munger (2002) and Mincy (1990), low wages generate poverty, poverty is often transformed into inequality. Inequality and poverty cause crime (Chiu and Madden, 1998). This result is not necessarily confirmed in every country. Sachsida et al., (2010) in their study in Brazil confirm that: we could not find evidence that poverty increases violent crimes. According to Blackburn et al., (2017), crime generated by inequality in the future generates even more inequality and poverty. In a way, this separates the rich and the poor from the social standpoint, where the rich and the poor live

[26] Jaupaj, A., Muço, K. (2021). Assessment on effects of particulate air pollution in health economic costs of Balkan countries; 1ST International Conference “Shaping the future: digital economy and recent technology trends, Tirana, Albania, 23 April 2021, ISBN: 978-9928-4680-0-0, 39-44, p.41.

in different areas, separating them physically as well. This phenomenon is best observed not only in Tirana but in most cities of the world, where the rich stay in safe areas while the poor in areas with high crime. This division between rich and poor is also seen in the education system, where poor students go to low-performing schools where children run the risk of being exposed to crime, where they also have lower employment opportunities (Wilson, 1987). Whereas the children of the rich people associate with other rich children and study inexpensive and prestigious schools and consequently have better employment opportunities. The incentive for them to make a lot of money in the future through honest work will dwindle significantly (Field (2007). This in turn gives young people a counter-incentive to attend school and achieve good results in school (Grogger, 1997; Jarillo et al., 2016). The lack of high results and not attending school regularly leads to reduced productivity and the need to emigrate in the future (Merko et al., 2018). Thus, it is inequality and poverty which generate crime and emigration tomorrow. Poverty also generates corruption (Muco and Balliu, 2018; Apergis et al., 2010; Ariely and Uslaner, 2016). Corruption also generates inequality and misuse of public funds that could go to education and again this is a vicious circle that generates crime (Clementini and Valentini, 2018). We also should not forget the fact that corruption worsens income redistribution (Chong and Gradstein, 2007). This, in turn, will lead to a reduction in competitiveness and a lack of wage increases, curbing FDI, reduced competition (Eilat e Zinnes, 2002) which "forces" people to see emigration as the only chance of a better life.

DATA ANALYSIS AND METHODOLOGY

To extract the data, we will use only an empirical analysis which is based on the macroeconomic data published by the World Bank and Numbeo[27]. Data collection by Numbeo is generally done indirectly. In other words, it is not Numbeo that yields the data but it is the respective countries that report the data. The time series is from 1996 to 2018 and we cannot go either before 1996 or after 2018 as there was no data on the inequality indicator which is expressed by the Gini index[28] which is released by the World Bank. In terms of crime, we will take as a given Albania Crime Rate & Statistics for every 100 thousand people calculated by Numbeo, which is calculated as intentional homicides that is an estimate of unlawful homicides purposely inflicted as a result of family disputes, interpersonal violence, violent conflicts over land resources, gang wars, and predatory violence and killing by armed groups. Intentional homicide does not include all intentional killing; the difference is usually in the execution of the killing. Individuals or small groups usually commit homicide, whereas killing in armed conflict is usually committed by fairly large groups of up to several hundred members and it is thus usually excluded. This indicator is a widely used indicator to measure crime in a country. In our empirical study, we also include emigration as a phenomenon generated by crime and inequality. In such conditions, we have chosen Net migration[29] published by the World Bank which is calculated as emigration-migration, i.e., Albanians who leave subtracting foreigners who enter Albania, as the most suitable variable to measure emigration. Given the fact that some of the data are indexes such as Gini Index or Crime rate whereas net migration is expressed as a numerical value, then in this study, we decided to express all data in the logarithmic form[30]. Regarding the empirical model that is produced through the Gretel econometric software, we have chosen to use an OLS model because of the short time series available.

[27] Numbeo is the world's largest cost of the living database. Numbeo is also a crowd-sourced global database of quality-of-life information including housing indicators, perceived crime rates, and quality of healthcare, among many other statistics.

[28] Gini index measures the extent to which the distribution of income (or, in some cases, consumption expenditure) among individuals or households within an economy deviates from a perfectly equal distribution. A Lorenz curve plots the cumulative percentages of total income received against the cumulative number of recipients, starting with the poorest individual or household.
The Gini index measures the area between the Lorenz curve and a hypothetical line of absolute equality, expressed as a percentage of the maximum area under the line. Thus, a Gini index of 0 represents perfect equality, while an index of 100 implies perfect inequality.

[29] Net migration is the net total of migrants during the period, that is, the total number of immigrants less the annual number of emigrants, including both citizens and noncitizens. Data are five-year estimates.

[30] Given the fact that the logarithm only makes sense for positive numbers, whereas net migration in Albania has a negative value as we have more people emigrating from than immigrating to Albania, we decided to remove the minus sign, so we will use the opposite sign to interpret the data.

RESULTS

The following are two tables that reflect the results of the empirical analysis described in the preceding paragraph. In the first model, we use the net migrant population as a dependent variable whereas we chose the Gini index and the level of Crime as an independent variable. Whereas in the second model we chose Crime as the dependent variable and the Gini index as the independent variable. In the first model, we see that crime and inequality have a positive effect on the increase in the net emigration of Albanians. In other words, the more crime and inequality increase, the more net emigration increases. Thus, Albanians tend to see their future in another country abroad, outside Albania if crime and inequality tend to increase. If the second explanatory variable, inequality, is significant at 99%, the first explanatory variable, crime, is significant at only 90%. In the second model, there's is a positive correlation between crime and inequality. This correlation is positive, so the increase in one indicator leads to an increase in the other indicator or vice versa. More specifically, the increase in crime in Albania leads to an increase in inequality in the country or the increase in inequality is what stimulates crime and, in such conditions, also stimulates emigration as seen in the first model. If we look at the models as a whole, we can say that beyond the aspect of low observations, both models are robust, so the p-value of the Gini index is less than 0.001 so very significant, whereas regarding crime it is slightly higher (0.1) but again significant even though at a lower level. Whereas in the second model the Gini index remains again less than 0.001, ie significant in 99% of cases, R-squared is again relatively high in both models.

Table 1 – Correlation between Crime, migration and Gini index

Model 1: OLS, using observations 1996-2018 (T = 23)					
Dependent variable: l Migrant Population					
	Coefficient	*Std. Error*	*t-ratio*	*p-value*	
l Crime	0.100345	0.0023469	2.312	0.092	*
l Gini-index	0.135404	0.0239768	3.213	<0.0001	***
Mean dependent var		4.456593	S.D. dependent var		0.12437
Sum squared residual		0.435679	S.E. of regression		0.325976
Uncentered R-squared		0.567322	Centered R-squared		0.765492
F (2, 21)		54.134	P-value(F)		2.32e-15
Log-likelihood		5.43697	Akaike criterion		−3.350674
Schwarz criterion		−2.367987	Hannan-Quinn		−4.657968
Rho		0.567912	Durbin-Watson		2.145798

Table 2 – Correlation between Gini index and Crime

Model 2: OLS, using observations 1996-2018 (T = 23)					
Dependent variable: l Crime					
	Coefficient	*Std. Error*	*t-ratio*	*p-value*	
l Gini index	1.23154	0.345697	2.211	0.0031	***
Mean dependent var		32.234212	S.D. dependent var		74.32697
Sum squared residual		2321.5	S.E. of regression		56.32145
Uncentered R-squared		0.845324	Centered R-squared		0.57234
F (1, 22)		8.403939	P-value(F)		0.001243
Log-likelihood		−121.5562	Akaike criterion		143.4397
Schwarz criterion		122.6975	Hannan-Quinn		231.5432
Rho		0.64958	Durbin-Watson		1.405697

CONCLUSION

Over the last three decades, both the Albanian economy and the vast majority of the economies of the Western Balkans have been characterized by a pronounced socio-economic heterogeneity, this phenomenon has probably become even more evident during the pandemic period (from March 2020 onwards). The heterogeneity in question together with poverty or insecurity about tomorrow (wars or

social unrest) has led to strong waves of emigration during the transition where about 1/3 of the Albanian population have left the country during the period in question. Whereas over 1/5 of the population of the Western Balkans has left in these 30 years. Thus, whereas in the past the citizens of the Western Balkans left their countries because of war or poverty, today they leave their countries because of inequality, high level of insecurity in the country, and uncertainty about tomorrow. The phenomenon of citizens leaving their homeland has been extensively studied in the socio-economic literature, where a good part of researchers conclude that inequality and crime positively influence emigration.

Based on these facts we thought it was interesting to see the correlation that exists between emigration-crime and inequality, i.e., the relationship between cause and effect. The empirical evidence presented in the previous paragraph showed that inequality is seen as a primary factor that stimulates both the increase in crime and the increase in emigration, which is considered one of the most severe wounds to the country's economy. The two empirical models clearly show that there is a positive correlation between inequality and crime and they both lead to emigration. The level of crime and inequality are closely related to the rule of law and good governance as it is good governance and the rule of the law that led to the reduction in inequality and crime. To conclude, we can say that the problems of welfare in and emigration from Albania are institutional problems. Their well-functioning would surely guarantee more efficiency in the redistribution of income and good governance as a whole, which in turn lead to the reduction in inequality and insecurity. This study remains incomplete due to the reduced number of observations and because the empirical verification was carried out only for Albania, therefore in the future this study must be completed with other countries of the Western Balkans and transition economies as a whole.

REFERENCES

Abrego, L., Coleman, M., Martínez, D. E., Menjívar, C., & Slack, J. (2017). Making immigrants into criminals: Legal processes of criminalization in the post-IIRIRA era. Journal on Migration and Human Security, 5(3), 694-715.

Anastasiou, S., Filippidis, K., & Stergiou, K. (2015). Economic recession, austerity and gender inequality at work. Evidence from Greece and other Balkan countries. *Procedia Economics and Finance*, *24*, 41-49.

Apergis N., Dincer O.C. e Payne J.E. (2010), "The Relationship between Corruption and Income Inequality in U.S. States: Evidence from a Panel Cointegration and Error Correction Model", Public Choice, 145 (1), pp. 125-135.

Ariely G. e Uslaner E.M. (2016), "Corruption, Fairness, and Inequality", International Political Science Review, 38 (3), pp. 349-362.

Aristei, D., & Perugini, C. (2012). Inequality and reforms in transition countries. *Economic Systems*, *36*(1), 2-10.

Badzaghua, M., & Gondauri, D. (2021). Criminality and Socio-Economic Status Correlation Determinants. *Bull. Georg. Natl. Acad. Sci*, *15*(3).

Bartlett, W. (2009). Economic development in the European super-periphery: Evidence from the Western Balkans. Economic annals, 54(181), 21-44.

Becker G.S. (1968), "Crime and Punishment: An Economic Approach", Journal of Political Economy, 76 (2), pp. 169- 217.

Bianchi, M., Buonanno, P., & Pinotti, P. (2012). Do immigrants cause crime? *Journal of the European Economic Association*, *10*(6), 1318-1347.

Blackburn K., Neanidis K.C., e Rana M P. (2017), "A Theory of Organized Crime, Corruption and Economic Growth", Economic Theory Bulletin, 5 (2), pp. 227-245.

Butcher, K. F. and A. M. Piehl (2005). Why are immigrants' incarceration rates so low? evidence on selective immigration, deterrence, and deportation. Federal Reserve Bank of Chicago WP-05-19.

Cantor, G., Noferi, M. L., & Martinez, D. (2015). Enforcement overdrive: A comprehensive assessment of ICE's Criminal Alien Program. Available at SSRN 2685372.

Chiu W.H. e Madden P. (1998), "Burglary and Income Inequality", Journal of Public Economics, 69 (1), pp. 123-141.

Chong A. e Gradstein M. (2007), "Inequality and Informality", Journal of Public Economics, 91 (1-2), pp. 159-179.

Clementi, F., & Valentini, E. (2018). Economia irregolare, criminalità e disuguaglianza dei redditi: un circolo vizioso? Moneta e Credito, 71(284), 283.

Clementi, F., Schettino, F., & Valentini, E. (2018). Disuguaglianza, povertà e criminalità. Una ricognizione in ambito italiano. Ramazzotti P. (a cura di), Disuguaglianze, giustizia, legalità. Tendenze in atto e azioni possibili, 53-80.

Djankov, S., & Murrell, P. (2002). Enterprise restructuring in transition: A quantitative survey. Journal of economic literature, 40(3), 739-792.
Eilat Y. e Zinnes C. (2002), "The Shadow Economy in Transition Countries: Friend or Foe? A Policy Perspective", World Development, 30 (7), pp. 1233-1254.
El Ouardighi, J., & Somun-Kapetanovic, R. (2009). Convergence and Inequality of income: the case of Western Balkan countries1. *The European Journal of Comparative Economics*, *6*(2), 207.
Enste D.H. (2003), "Shadow Economy and Institutional Change in Transition Countries", in Belev B. (a cura di), The Informal Economy in the EU Assessment Countries: Size, Scope, Trends and Challenges of the Process of EU Enlargement (pp. 81-114), Sofia: Center for Study of Democracy.
Fajnzylber P., Lederman P. e Loayza N. (2002), "Inequality and Violent Crime", The Journal of Law and Economics, 45 (1), 1-39.
Field E., (2007), "Entitled to Work: Urban Property Rights and the Labor Supply in Peru", Quarterly Journal of Economics, 122 (4), pp. 1561-1602.
Fiocca, M. (2001). Mediterraneo e Balcani: due aree di crisi e di opportunità alla periferia dell' Unione Europea. Istituto di Studi e Analisi Economica.
Ganić, M. (2019). The labour market, social inequality and the role of emigration: the case of the Western Balkan economies. In *Western Balkan Economies in Transition* (pp. 61-72). Springer, Cham.
Grogger J. (1997), "Local Violence, Educational Attainment and Teacher Pay", NBER Working Paper, n. 6003, Cambridge (MA): National Bureau of Economic Research.
Jarillo B., Magaloni B., Franco E. e Robles G. (2016), "How the Mexican Drug War Affects Kids and Schools? Evidence on Effects and Mechanisms", International Journal of Educational Development, 51, pp. 135-146.
Jaupaj, A., Muço, K. (2021). Assessment on effects of particulate air pollution in health economic costs of Balkan countries; 1ST International Conference "Shaping the future: digital economy and recent technology trends, Tirana, Albania, 23 April 2021, ISBN: 978-9928-4680-0-0, 39-44.
Koczan, Z. (2016). *Being poor, feeling poorer: Inequality, poverty and poverty perceptions in the Western Balkans*. International Monetary Fund.
Leonardi, L. (2012). Disuguaglianze, redistribuzione ed equità nel modello sociale europeo. Quaderni di Sociologia, (59), 81-100.
Lewis, C. (2016). Inequality, incentives, criminality, and blame. *Legal Theory*, *22*(2), 153-180.
Melossi, D. (2015). Crime, punishment and migration. Sage.
Mendonca, M. J. C., Loureiro, P. R., & Sachsida, A. (2003). Criminality and social inequality in Brazil.
Menezes, T., Silveira-Neto, R., Monteiro, C., & Ratton, J. L. (2013). Spatial correlation between homicide rates and inequality: Evidence from urban neighborhoods. *Economics Letters*, *120*(1), 97-99.
Merko, F., Muco, K., Lika, D., & Merko, f. (2018). Emigration and its effects in Economic Growth of Western Balkan Countries. International Marmara Science and Social Sciences Congress, IMASCON 2018 November 23-25, 2018, Proceedings Book, ISBN: 978-605-245-598-2, 62-68, Kocaeli/Turkey.
Mincy, R. B. (1990). Raising the minimum wage: effects on family poverty. *Monthly Labor Review*, *113*(7), 18-25.
Muco, K. (2015). L'analisi del modello di sviluppo albanese nel periodo post-comunismo: il cambiamento economico e la specializzazione (Doctoral dissertation, Università degli Studi dell'Insubria).
Muço, K., & Balliu, G. (2018). Crescita economica e corruzione: quale impatto nei paesi balcanici?(Growth and corruption: What impact in the Balkan countries?). *Moneta e Credito*, *71*(284), 297-309.
Munger, F. (Ed.). (2002). *Laboring below the line: The new ethnography of poverty, low-wage work, and survival in the global economy*. Russell Sage Foundation.
Rufrancos H.Z., Power M., Pickett K.E. e Wilkinson R. (2013), "Income Inequality and Crime: A Review and Explanation of the Time-Series Evidence", Sociology and Criminology—Open Access, 1 (1), pp. 1-9.
Sachsida, A., de Mendonça, M. J. C., Loureiro, P. R., & Gutierrez, M. B. S. (2010). Inequality and criminality revisited: further evidence from Brazil. *Empirical Economics*, *39*(1), 93-109.
Sylwester, K. (2000). Income inequality, education expenditures, and growth. *Journal of development economics*, *63*(2), 379-398.
United Nations (1994), Naples Political Declaration and Global Action Plan against Organized Transnational Crime, 94th plenary meeting, 23 Dicembre 1994, doc. n. A/RES/49/159; URL http://www.un.org/documents/ga/res/49/a49r159.htm
Wilson J. (1987), The Truly Disadvantaged: The Inner City, The Underclass, and Public Policy, Chicago: University of Chicago Press.

ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜNDE DİJİTALLEŞME VE SİBER ARABULUCULUK: FIRSATLAR VE ZORLUKLAR

Safiye Ateş Burç
Mardin Artuklu Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
safiyeatesburc@artuklu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6506-8952

Özet
Soğuk savaş sonrasında yoğunlaşan ulus içi çatışmalar, uluslararası aktörlerin arabuluculuğunu gerektiren çözüm arayışlarını da arttırdı. Böylece 90'lar boyunca çok sayıda barış süreci başlatıldı. Başarıyla sonuçlanan süreçlerin önemli bir kısmında (uluslararası) arabuluculuk mekanizması etkindi. Kurumsal olarak Birleşmiş Milletler (BM) tarafından oluşturulan barış heyetleri ve barış gücü, 2000'lere kadar alanda daha aktifti. Ancak daha sonra, yine BM bünyesinde örgütlenen *Arabuluculuk Destek Birimi (Mediation Support Unit)* ve *Arabuluculuk Dostlar Grubu (The Group of Friends of Mediation)* ile BM dışında faaliyet gösteren çok sayıda kişi ve kuruluşun çabalarıyla, uluslararası arabuluculuk, farklı eksenlerde anlam kazanan bir çatışma çözüm yöntemine dönüştü. Birincil ilişkilerin, güvenin ve iletişimin çok önemli olduğu arabuluculuk mekanizması, özenle ve titizlikle yürütüldüğünde tarafları birbirine yaklaştırabilmekte, alevlenen silahlı çatışmaları çok hızlı kesebilmekte (mesela BM barış gücü pratiği), ortaya çıkması muhtemel çatışmaları önleyebilmekte (önleyici diplomasi) ve toplumun güven içinde yaşamasının yolunu açabilmektedir. Dolayısıyla ara verilmeden sürdürülmesi gereken çok önemli bir pratiktir. Ancak Covid-19 virüsünün 2020'nin ilk yarısında dünya geneline yayılması, uluslararası sınırların ciddi anlamda kapanmasına sebebiyet verdiği için arabuluculuk faaliyetleri ve barış görüşmelerinin devam edilebilirliği tehlikeye girdi. Dijital teknolojilerin gelişmiş olması, işte bu noktada çok anlamlıydı. Peki pandeminin ağır seyrettiği dönemde çatışma çözümünde dijital teknolojiler nasıl kullanıldı? Bu soru etrafında şekillenmesi planlanan bu bildiride siber arabuluculuk kavramı irdelenecek ve dijital teknolojilerin çatışma çözümünde yarattığı dönüşümün getiri ve götürüleri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Siber Arabuluculuk, Birleşmiş Milletler, Çatışma Çözümü

DIGITALIZATION AND CYBER MEDIATION IN CONFLICT RESOLUTION

Abstract
Intra-state conflicts after the Cold War increased the search for solutions that required international actors. Thus, many peace processes were started throughout the 90s. In a significant part of the peace processes that resulted in success, the (international) mediation mechanism was active. Institutionally, peace delegations and peacekeepers formed by the United Nations (UN) were more active in the field until the 2000s. However, later on, with the efforts of the Mediation Support Unit and The Group of Friends of Mediation, which are also organized by the UN, and many individuals and organizations operating outside the UN, international mediation became a conflict resolution method that gained meaning in different axes. Mediation, in which primary relations, trust and communication are very important, can bring the parties closer to each other, cut the escalating armed conflicts very quickly (for example, the United Nations peacekeeping practice), prevent possible conflicts (preventive diplomacy), and pave the way for the society to live in safety when carried out with care and diligence. Therefore, it is a very important practice that should be continued without interruption. However, the continuation of mediation activities and peace talks was jeopardized as the Covid-19 virus, which spread around the world at the beginning of 2020, closed international borders and eliminated travel. The development of digital technologies was very meaningful at this point. So, how were digital technologies used in conflict resolution during the period when the pandemic was heavy? In this paper, which is planned to be shaped around this question, the concept of cyber mediation will be examined and the transformative power of digital Technologies in conflict resolution will be discussed in relation to the theory.

Keywords: Digitalizaiton, Cyber Mediation, United Nations, Conflict Resolution

1. GİRİŞ

Soğuk savaş sonrasında Balkanlar başta olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde ulus içi çatışmalar başladı veya yoğunlaştı. Ancak artan bu çatışmalar uluslararası aktörlerin devreye girmesini gerektiren çözüm arayışlarını da arttırdı. Böylece 90'lar boyunca çok sayıda barış süreci başlatıldı. Başarıyla sonuçlanan süreçlerin önemli bir kısmında ise (uluslararası) arabuluculuk mekanizması etkindi. Kurumsal olarak BM tarafından oluşturulan barış heyetleri ve barış gücü, 2000'lere kadar alanda daha aktifti. Ancak daha sonra, yine BM bünyesinde örgütlenen *Arabuluculuk Destek Birimi (Mediation Support Unit)* ve *Arabuluculuk Dostlar Grubu (The Group of Friends of Mediation)* ile BM dışında faaliyet gösteren çok sayıda kişi ve kuruluşun çabalarıyla, uluslararası arabuluculuk, farklı eksenlerde anlam kazanan bir çatışma çözüm yöntemine dönüştü. Birincil ilişkilerin, güvenin ve iletişimin çok önemli olduğu arabuluculuk, özenle ve titizlikle yürütüldüğünde tarafları birbirine yaklaştırabilmekte, alevlenen silahlı çatışmaları çok hızlı kesebilmekte (mesela Birleşmiş Milletler barış gücü pratiği), ortaya çıkması muhtemel çatışmaları önleyebilmekte (önleyici diplomasi) ve toplumun güven içinde yaşamasının yolunu açabilmektedir. Dolayısıyla ara verilmeden sürdürülmesi gereken çok önemli bir pratiktir. Ancak 2020 başında dünya geneline yayılan Covid-19 virüsü, panikle karışık bir politik alanın oluşmasına sebebiyet verdi. Birçok ülke uluslararası sınırları kapatıp seyahati ortadan kaldırdığı için arabuluculuk faaliyetleri ve barış görüşmelerinin devam edilebilirliği tehlikeye girdi. Dijital teknolojilerin gelişmiş olması, işte bu noktada çok anlamlıydı.

Devlet başkanları, temsilciler, diplomatlar (özellikle aşının geliştirilmediği ya da yaygınlaşmadığı 2020 Mart - 2021 Mart arasında), önemli toplantıları video konferanslar ve görüntülü telefon aracılığıyla gerçekleştirmeye başlayıp, halkla ve birbiriyle iletişimi sosyal medya aracılığıyla sürdürmeye başladığında dijital diplomasi[31] hızlı bir şekilde uluslararası ilişkilerin merkezine oturmuş oldu. Benzer şekilde arabuluculukta da (esasında 2018'de[32] konuşulmaya başlayan) dijitalleşme, çok hızlı bir şekilde içerildi. BM 75. Genel Kurul Görüşmeleri video konferansla yapıldı, Libya ve Myanmar barış heyeti, tüm taraflarla çevrimiçi görüşmeler yaptı ve Yemen'de yapay zeka destekli bir süreç başlatılarak Yemenlilerin barış süreciyle ilgili görüşleri alındı (Kaplan, 2020). Yani pandemi döneminde arabuluculuk faaliyetleri (aslında çatışmaların çözülebileceği umudu) aralıksız bir şekilde sürdürülmüş oldu. Esasında dijital teknolojilerin barış süreçlerinde kullanımı bir dönüşüm yarattı. Daha doğrusu pandemi, uluslararası arabuluculuğu dönüştürüp yeni döneme (siber-arabuluculuğa) geçişi hızlandırdı. Ulaşılabilir, maliyeti az ve genellikle barış süreçlerinde marjinalleştirilen grupların sürece kolayca dahil edilebilir olması; dijital araçların en önemli avantajlarındandır. Ancak, özellikle sosyal medyanın tüm taraflarca kullanılabilir olması ve tarafların çoğu zaman paylaşımlarında özenli olmamaları arabulucuları zorlayan en önemli risklerdendir. Yani dijitalleşme, duygu politiğini de içeren arabuluculuğu zora sokma yeteneğine de sahip. Dolayısıyla arabuluculuk gibi güvenlik politikalarının aşınmasında etkiye sahip yöntemlerde, pandemi sonrasında geriye dönüşün yaşanacağını öngörmek mümkün. Peki bu geriye dönüş, eskiye dönüş mü demek? Siber-arabuluculuk, dünyada uygulanan örnekler eşliğinde hangi risklere açık ve avantajlara sahip? Covid-sonrası yeni düzeni, artan güvenlik

[31] Bazı araştırmacıların kamu diplomasisinin bir türü olarak kabul ettiği dijital diplomasi, bazılarınca da yeni bir diplomasi türü olarak değerlendirilmektedir. 1990'larda kullanımı artan internetin ve 2000'lerden sonra dünya nüfusunu içine alan sosyal medyanın kullanımıyla birlikte artık devletlerin, bakanlıkların, elçiliklerin ve diğer siyasal aktörlerin web sayfaları, resmi sosyal medya hesapları oluşmaya başladı. Bugün artık siyasal partiler, devletler vs. takipçi sayılarıyla adeta güçlerini yarıştırmadır. Ayrıca dijital teknolojilerin kullanımı yaygınlaştıkça diplomasinin aktörleri ve gereklilikleri de değişmeye başladı. Örneğin köyünde koyun otlatan bir vatandaş, meclisten tweet atan bir bakanın fikirlerine yorum yapabiliyor. 1990'larda artmaya başlayan dijital diplomasi araştırmaları pandemiyle birlikte artık çok daha fazla ilgiye ihtiyaç duymaktadır. Bakınız Westcott, Nicholas. (2008). *Digital Diplomacy: The Impact of the Internet on International Relations*. Oxford Internet Institute Research Report 6.

[32] Swisspeace'in *BM Siyasi İşler Ofisi* ve *İnsani Diyalog Merkezi* (Centre for Humanitarian Dialogue- HD) ile birlikte hazırladığı *Siber Arabuluculuk Konferansı* (Cybermediation Conference) dijital teknolojilerin arabuluculuk faaliyetine etkisi temasıyla gerçekleştirilmiştir. Bakınız Lanz, David; Aleiba, Ahmed. (2018). *The Good, the Bad and the Ugly: Social Media and Peace Mediation*. Swisspeace: Policy Brief No:12. https://www.swisspeace.ch/assets/publications/downloads/policy-Briefs/aa3fc8830f/Social-Media-and-Peace-Mediation-Policy-Brief-12-2018-pdf.

politikalarının yarattığı tedirgin toplumsal yapı bağlamında değerlendirirsek arabuluculuktaki dijital dönüşüm nasıl bir öneme sahip? Kısaca bu sorular etrafında şekillenecek bu çalışmada, henüz literatüre yeni dahil olan siber-arabuluculuk meselesi etraflıca tartışılacak ve arabuluculuk alanında üretilen raporlar eşliğinde politik analizler yapılacaktır.

2. GELENEKSEL ARABULUCULUK'TA DÖNÜŞÜM: SİBER ARABULUCULUK

Hem toplumsal hem de uluslararası çatışmaları çözmede başvurulan önemli araçlardan biridir arabuluculuk. Esasında bu yöntem geleneksel çatışma çözme paradigmalarından biri olarak kabul edilir ve birçok örnekte de etkili sonuçlar çıkarmıştır. Soğuk savaşın sona erdiği 1990'lar çatışmaların karakteri ve çatışma çözümüyle ilgili önemli değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Daha önce büyük güçlerin veya devletlerin arasında süren uzun ve yıkıcı savaşların yerini devlet içine çekilen çatışmalar almaya başladı. Elbette ki Soğuk Savaş sonrasında da devletlerarası çatışmalar yaşanmıştı/yaşanıyor; ancak özellikle Balkanlardaki huzursuzlukların yarattığı ulus içi çatışmalar çok daha fazla yoğunlaşmaya başladı. Bundan dolayı da bugün uluslararası çatışma dendiğinde; uluslararası aktörlerin de dahil olduğu ulus içi çatışmalar kastedilmektedir (Collins, 2017). Terörizmin yaygınlaşması ise farklı savaş konseptlerinin geliştirilmesini ve böylece çatışma olgusunun farklı şekillerde karakterize edilmesini beraberinde getirdi. Birleşmiş Milletler gibi uluslararası güvenlik ve barışı amaç edinen kurumların 1990 öncesinde arabulucu olarak dahil olduğu çatışma sayısı çok azdır. Soğuk Savaş döneminde BM toplam 13 barış gücü tesis edebilmişken, 1988'den 1993'e kadarki beş yılda 20 yeni barış gücü oluşturulmuştur (Ercan, 2012). 1990 sonrasında BM başta olmak üzere çok sayıda arabulucu aktörün sahada olduğunu ve çatışma alanlarının da genellikle aynı devlet sınırı dahilinde olduğunu söyleyebiliriz. Bugün hem arabulucu aktörlerin sayısı artmış hem de farklılaşan çatışmalara dahil olmak ve çözmek çok sıkıntılı olmaya başlamıştır. Ancak bu zorluğun altında yatan bir diğer şey de 1990 sonrasında (2000'lerle birlikte) bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerdir. Geleneksel kamu diplomasisini dönüştüren dijital teknolojiler, diplomasinin de dijitalleşmesini tetiklemiştir. Yani sosyal medya kullanımı ve diğer dijital ortamların politik hayata entegre edilmesi bugün diplomatik ilişkilerin merkezinde yer almaktadır. Özellikle 2019 sonunda ortaya çıkan ve kısa sürede tüm dünyaya yayılan pandemiyle birlikte, özellikle 2020 ilk çeyreğinde, neredeyse tüm politik toplantılar, diplomatik görüşmeler vs. dijital teknolojilerle yürütülmüştür. Bu zorunlu dönüşümden arabuluculuk, yani çatışma çözümü de payını almıştır. Esasında bazı barış görüşmelerinin veya görüşmeler neticesinde sürdürülmesi gereken aşamaların pandemiden dolayı geciktiğini veya yerine getirilemediğini söylemek gerekir. Örneğin 2020 Şubat ayında Doha'da Taliban ile ABD arasında imzalanan barış antlaşmasının bir sonraki adımı Mart ayında Afgan hükümetiyle Taliban'nın görüşme gerçekleştirmesiydi. Afganistan'da vakaların artmasıyla birlikte görüşmeler gerçekleşemedi. Ancak biraraya gelemese de sosyal medya aracılığıyla taraflar talepler ve yapılması gerekenlerle ilgili fikirlerini duyurmaya devam edebildiler. Yine diğer dijital teknolojiler sayesinde bulaşıcı hastalıklar olduğu halde uzaktan görüşmeler yapılabildi ve taraflar birbirinden haberdar olabildiler. Ayrıca örneğin Yemen BM Misyonu, yapay zeka kullanarak Yemenlilerin barışla ilgili görüşlerini alıp bu konudaki önceliklerini anlamaya çalıştı. Yani arabuluculuğun sürdürülebilir olması, dijital dönüşümle birlikte belli ölçülerde de olsa sağlanabildi.

3. DİJİTALLEŞMENİN ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜNE KATKILARI VERSUS ZORLUKLARI

Genel olarak dijital diplomasinin dünya politikasını dönüştürme noktasında sadece olumlu bir etkiye sahip olduğunu iddia etmek oldukça zor. Özellikle pandemiyle birlikte, dijital teknolojilerin kullanımıyla politikanın yürütüldüğünü, propagandanın bu yolla yapıldığını ve algının bu şekilde inşa edilmeye çalışıldığını gördük. Üstelik bu inşanın gösterdiği şeylerden biri de dijital diplomasinin karanlık yüzüyle (Bjola ve Pamment, 2019) daha net karşılaşmak oldu. Dolayısıyla çatışma çözümü ve politikayla dijitalleşmeyi ilişkilendirmeye başladığımızda öncelikle yaşanan zorluklardan bahsetmek, teknolojik hızın bu alanlarda yarattığı tehlikeleri de görmeyi kolaylaştıracaktır. Özellikle sosyal medyada yaratılan bilgi kirliliği, yanlış bilgilendirme, özel olan bazı bilgilerin sızdırılması ve sanal saldırılara karşı hassaslaşma zorlukların önde gelenlerindendir.

Dezenformasyon (yanlış bilgilerin yayılması) ve Sızıntılar: Barış süreci dönemlerinde sürecin ilerlemesini engellemek amacıyla çok sayıda sabotajın yapıldığını söyleyebiliriz (Ercan, 2006). Geleneksel yöntemlerin kullanıldığı ve çatışma çözmenin bir mekanla sınırlı olduğu dönemlerde bu

sabotajlar silahlı saldırıdan kitlelerin bilgisini manipüle etmeye kadar çeşitlenebiliyordu. Ancak bugün sosyal medya aracılığıyla bu, çok daha kolay ve maliyetsiz yapılabilmektedir. Sosyal medyada duyurulan yanlış veya eksik bir bilgi hızla geniş bir kitleye ulaştırılmakta ve böylece düzeltilmesi zor bir süreçle karşılaşılabilmektedir. Yanlış veya eksik bilginin toplumsal algıda hakikatle dönüştürülmesi arabulucunun başetmesi gereken önemli zorluklardandır. Bununla birlikte sızıntı (gizli bilgilerin açıklanması), özellikle arabuluculuk süreçlerinde barışma uğraşlarını sabote eden etkili ajanlar olarak iş görür. Sızıntının dijital ortamda dağıtılmasıyla bilgi hızla yayılır ve çok geniş bir alana duyurulur. Virilio'nun (2003) g*enelleştirilmiş sanallaşma ve enformasyon bombası* kavramsallaştırmaları bu anlamda çok değerlidir. Virilio (2003) yaşadığımız yeni binyılda tesiri yüksek yeni bir bombayla karşı karşıya olduğumuzu belirtir. O, "enformasyonun interaktifliği aracılığıyla uluslar arasındaki barışı parçalama yeteneğine sahip olan *enformasyon bombası*dır" (s.62).

Arabulucuk, uzun bir sürece yayılan ve çeşitli aşamalardan geçilmesini gerektiren bir çatışma çözme metodudur. Arabulucuların tarafları ve sorunu tanıması, taraflararasında mesajcı olarak görev alması, kendine güvenilmesini tesis etmesi, tarafları aynı masada biraraya getirmesi ve etkili bir sonuçla masadan kalkılması sağlaması bazen çok uzun yıllar alabilmektedir. İşte tüm tehlikelere ragmen dijital teknolojilerin kullanılması bu zorlu süreci kısaltması ve kolaylaştırması bağlamında çok önemlidir. İnternet ve sosyal medya kullanılarak o uzun süreç kesintilerle bölünebilmekte ama sürdürülebilirliği devam edebilmektedir.

Tarafların ve sorunun geçmişine (tavırlar, geçmiş, alışkanlıklar, düşmanlık stratejileri) kolayca erişim: Arabulucular, dijital teknolojileri kullanarak, geleneksel arabuluculuk sürecindeki bazı aşamaları daha hızlı geçebilirler. Bunlardan biri de tarafları ve sorunu tanımak. Her iki tarafla, belki defalarca bir araya gelerek onları tanımaya çalışmak yerine hem konuya hem de taraflara dair genel bilgiyi sosyal medyadan veya internetteki tarayıcılardan edinmek arabuluculuk sürecini ciddi anlamda kısaltacaktır (Hirblinger, 2020). Özellikle uluslararası çatışmalarda, BM de dahil olmak üzere tüm kurum ve devletler twitter başta olmak üzere sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanmaktadır. Ayrıca wikipedia başta olmak üzere birçok web sitesi, neredeyse her kurum, devlet ve örgütle ilgili ayrıntılı bilgileri paylaşmaktadır. Üstelik savaş veya şiddetli silahlı çatışmaların çoğu artık günlük olarak haber sitelerine yansımaktadır. Ancak yine de kültürel farkın sosyal medya kullanımı ile ilişkisini göz ardı etmemek gerekir. Batılı ülkeler internete erişim ve sosyal medya kullanımında daha avantajlı ve aktifken Doğulu devletler bu konuda daha tutuktur. Yine örgütlerin bir kısmı, gizlilik nedeniyle sosyal medyayı belli aralıklarla kullanmaktadır. Tabii onların da propagandaya ihtiyaç duyduklarını, dolayısıyla dönüşen yeni dünyada görünür olmak için sosyal medyayı kullandıklarını belirtmek gerekir.

Ulaşılabilirlik: Dijitalleşmenin çatışma çözümüne yaptığı önemli katkılardan biri ulaşılabilirliktir (Camino, 2021; Lanz ve Aleiba, 2018). Burada ikili bir durum kast ediliyor. Hem taraflar, sosyal medya ağlarını veya web sitelerindeki iletişim (email vs.) kanallarıyla arabuluculara kolayca erişebilmekte hem de arabulucular tarafların temsilcileriyle bağ kurabilmektedir. Arabuluculara ulaşabilenler sadece tarafların temsilcileri veya kanaat önderleri değil, taraflardan birine mensup sıradan bir vatandaş da fikirlerini veya ihtiyaçlarını twiterda yorum olarak ya da özelden mesaj atarak arabulucuya ulaştırabiliyor. Böylece bazen medyaya yansımamış özel bilgilerin arabuluculara ulaşması da mümkün hale gelir. Ancak bu durum aynı zamanda çatışma çözümü açısından bir handikaptır. Çünkü anında yorum yapmanın beraberinde getirdiği "korku verici tuzaklar" (Virilio, 2003) söz konusu olabilir.

4. SONUÇ

Dünya genelinde süren ve çok ciddi kayıpları da beraberinde getiren uluslararası çatışmalar hala devam etmektedir. Aynı şekilde bu çatışmaların etkili bir şekilde çözülmesine uluslararası kamuoyunun duyduğu ihtiyaç da sürmektedir. 2000'lerden önce zaman ve mekanın hissedilir olduğu çözüm metodları devredeydi. Yani belli süreler alan ve belli coğrafi düzlemlerde sürdürülen barış görüşmeleri. Ancak bugün dijital teknolojilerin ve bilişimin hızla ilerliyor olması tüm alanlarda olduğu gibi siyaset ve çatışma çözümünde de yeni olasılıkları, yeni zorlukları ve yeni tartışmaları beraberinde getirdi. Bugün artık mekansızlaşan ve zamanı delen dijital müdahelerle yürütülüyor uluslararası arabuluculuk faaliyetinin bir kısmı. Esasında pandemiden önce bu kadar hissedilmiyordu, çünkü böylesine yoğun bir teknoloji kullanımına ihtiyaç duyulmamıştı. Peki post-covid döneminde tekrar eski yöntemlere dönülür

mü? Duygulara, yüzyüze iletişime ve kültürel içeriklere ihtiyaç duyulan arabuluculuk ve uzlaşı faaliyetlerinin sadece uzaktan, online yöntemlerle sürdürülmesi pek olası değil. Dolayısıyla geriye dönüşün yapılacağını, hatta yapılmaya başlandığını söylemek gerekir. Ancak bu, asla eskiye dönüş olarak okunamaz. Artık melez (hibrit) bir arabuluculuk (yöntemsel olarak) geçerli olacak gibi görünüyor. Yeni arabuluculuk sisteminin en önemli araçlarından biri kuşkusuz ki bilgi olacaktır. Bundan dolayı arabulucular hem bilgiyi kullanmayı, dağıtmayı ve kontrol altında tutmayı öğrenmeli hem de taraflar arasındaki bilgi savaşında uygun bir pozisyon alabilmeli. Yalnız tam bu noktada belirtilmesi gerekir ki günümüzde gelişen teknolojilerle birlikte artık sadece bilgi savaşında değil *zaman savaşındayız* da.

KAYNAKÇA

1. KAVANAGH, C. (2021), *Digital Technologies and Civil Conflicts: Insights for Peacemakers*. European Union Institute for Security Studies Brief No: 4.
2. COLLINS, A. (2017), *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, (Çev.: Nasuh Uslu), İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
3. LANZ, D., ALEİBA, A. (2018), *The Good, the Bad and the Ugly: Social Media and Peace Mediation*. Swisspeace: Policy Brief No:12. 16 Eylül 2021 tarihinde https://www.swisspeace.ch/assets/publications/downloads/policy-Briefs/aa3fc8830f/Social-Media-and-Peace-Mediation-Policy-Brief-12-2018-pdf adresinden alındı.
4. HIRBLINGER, A.T. (2020), *Digital Inclusion in Mediated Peace Processes: How Technology Can Enhanced Participation?*, United States Institute of Peace Report No: 168, Washington.
5. CENTRE for HUMANITARIAN DIALOGUE. (2019), *Digital Technologies and Mediation in Armed Conflicts*, United Nations Department of Political and Peacebuilding Affairs and Centre for Humanitarian Dialogue. peacemaker.un.org/digitaltoolkit.
6. WESTCOTT, N. (2008*), Digital Diplomacy: The Impact of the Internet on International Relations*, Oxford Internet Institute Reseacrh Report 6.
7. BJOLA, C., PAMMENT, J. (2019), *Counter Online Propaganda and Extremism: The Dark Side of Digital Diplomacy*. New York: Routledge. ISBN: 978-1-138-57862-3.
8. VIRILIO, P. (2003), *Enformasyon Bombası*, (Çev: Kaya Şahin). İstanbul: Metis Yayınları.
9. YILMAZ, M. E. (2006), *Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü: İnsan Uyuşmazlıklarının Kaynakları ve Çözüm Paradigmaları*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
10. YILMAZ, M. E. (2012), "Uluslararası Çatışmalarda Üçüncü Taraf Müdahalesi: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Barış Güçleri ve Barışın Tesisi", Editör M. AYDIN, H. G. BRAUCH, N. POLAT vd. içinde *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe Seçme Makaleler*, (ss. 407-427), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
11. KAPLAN, E. (2020), *Diplomaside Dijital Dönüşüm*, 16 Eylül 2021 tarihinde https://www.trthaber.com/haber/gundem/diplomaside-dijital-donusum-518297.html adresinden alındı.

PAZARLAMA ÇALIŞMALARINDA PSİKOLOJİK SAHİPLENME TEORİSİ: BİR LİTERATÜR TARAMASI

Mehmet Ozan KARAHAN
Uşak Üniversitesi/ Eşme Meslek Yükseokulu, Lojistik
mozan.karahan@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7287-5904

Özet

Sosyal psikoloji, insanların düşüncelerinin, duygularının, inançlarının, niyetlerinin ve hedeflerinin diğer insanlarla gerçek veya hayali etkileşimler yoluyla sosyal bir bağlam içinde nasıl inşa edildiğini anlamaya çalışan bir bilim dalıdır. Bu nedenle, tüketici davranışlarında olduğu gibi çevrelerindeki insanlardan etkilenen bireylerin davranışlarına ve duygularının ortaya çıktığı farklı koşullara yoğunlaşmaktadırlar. Günümüzde, farklı türdeki sosyal psikoloji kuramlarının, tüketicilerin ürünler ve hizmetlerle ilgili tutum, niyet ve davranışlarını ya da markalara karşı göstermeye çalıştıkları algı, farkındalık, imaj, memnuniyet ve sadakat gibi unsurları açıklamak için tüketici davranışları alanında sıklıkla uyarlanarak kullanıldığı görülmektedir. Psikolojik Sahiplenme Teorisi (Psychological Ownership Theory), kişinin dış hedeflerle bilişsel ve duygusal olarak bağlantı kurup özdeşleşme gerçekleştirdiği ve onlara karşı nasıl bir sahiplenme duygusu hissettiklerini açıklamaya çalışan sosyal psikoloji kuramlarından birisidir. Teori, "öz yeterlilik, hesap verebilirlik, ait olma ve öz kimlik" boyutlarıyla birlikte bireylerde sahiplik duygularının nasıl geliştiğini sebep-sonuç ilişkisi içerisinde tanımlamaktadır. Psikolojik Sahiplenme Teorisi bilgi teknolojileri, psikoloji, sosyoloji, yönetim organizasyon, iletişim gibi farklı disiplinler ve/veya disiplenler arası araştırmalara konu olmuşken; pazarlama alanında gerçekleştirilen çalışmaların ise sınırlı sayıda olduğu gözlemlenmektedir. Araştırmanın temel amacı, pazarlama alanında Psikolojik Sahiplenme Teorisi ile ilgili yapılan araştırmaların incelenmesi ve gruplandırılması, ileride gerçekleştirilecek çalışmalar için de araştırmacılara fikir vermesidir. Araştırma kapsamında, "Google Scholar", "Emerald", "Elsevier", "Springer", "Taylor & Francis", "JSTOR" olmak üzere toplam 6 veritabanında, 2000-2021 yılları arasında pazarlama alanında Psikolojik Sahiplenme Teorisi ile ilgili araştırma makaleleri taranmıştır. Gerçekleştirilen araştırma sonucunda, özellikle tüketici davranışları alanında çalışan araştırmacılara Psikolojik Sahiplenme Teorisi dahilinde farklı araştırma konuları ve fikirler sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Sahiplenme Teorisi, Pazarlama, Tüketici Davranışları, Literatür Taraması

PSYCHOLOGICAL OWNERSHIP THEORY IN MARKETING STUDIES: A LITERATURE REVIEW

Abstract

Social psychology is a branch of science that seeks to understand people's thoughts, feelings, beliefs, intentions and goals are constructed within a social context through real or imagined interactions with other people. Therefore, they observe the behavior of individuals affected by the people around them and the different conditions in which emotions appear. Today, it is seen that different types of social psychology theories are frequently used in the field of consumer behavior to explain the either attitudes, intentions and behaviors of consumers towards products and services or the perception, awareness, image, satisfaction and loyalty towards brands. Psychological Ownership Theory is one of the social psychology theories that tries to explain how people connect and identify with external goals cognitively and emotionally and how they feel a sense of ownership towards them**.** The theory defines how the sense of ownership develops with the dimensions of "self-efficacy, accountability, belonging and self-identity" among people in a cause-effect relationship. While Psychological Ownership Theory has been the subject of different disciplines and/or interdisciplinary researches such as information technologies, psychology, sociology, management organization, communication; it is observed that the studies carried out in the field of marketing are limited in number. The main purpose of the research is to examine and categorize the researches on Psychological Ownership Theory and to help researchers by giving ideas them for future studies in the field of marketing. Within the scope of the research, all marketing research articles that were published in 2000-2021 have been scanned in a total of 6 databases "Google Scholar",

"Emerald", "Elsevier", "Springer", "Taylor & Francis" and "JSTOR". As a result of the research, it has been tried to submit different research topics and ideas that can be carried out within the Psychological Ownership Theory to researchers studying in the field of consumer behavior.

Keywords: Psychological Ownership Theory, Marketing, Consumer Behavior, Literature Review.

1. GİRİŞ

Teknolojik gelişmelerin bireylerin sosyalleşme ve tüketim kalıplarını değiştirmesi, tüketicilerin bilgili ve daha bilinçli haline gelmesine rağmen öngörülemeyen davranışlar sergilemesi ve bütün çevresel etkilere rağmen, işletmelerin de müşteri odaklılık anlayışı içerisinde müşterilerini uzun dönemli sadık birer ortak haline getirmek istemeleri pazarlama alanındaki araştırmacıların sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji gibi disiplenler arası çalışmalara eğilmelerine neden olmuştur. Tüketiciler ürün ve/veya marka seçiminde, verdikleri satın alma kararlarını genellikle sosyal bir bağlamda gerçekleştirmektedirler. Ayrıca, bu kararları etkileyen iletişimler sıklıkla değerlendirilen ürünü kullanan kişilere ve ürünün bulunduğu sosyal olaylara atıfta bulunmaktadırlar. Bu nedenle, sosyal psikolojideki araştırmaların ve farklı teorilerin pazarlamada ve özellikle de tüketici davranışı araştırmaları üzerinde büyük bir etkisinin olduğu görülmektedir. Pazarlama alanında yapılan çalışmalara bakıldığında, Planlı Davranış Teorisi, Nedensellik Teorisi, Teknolojik Kabul Modeli, Caydırma Teorisi vb. sosyal psikolojik araştırmalarının ve teorilerinin tüketicilerin belki de henüz keşfedilmemiş davranışlarını ortaya çıkarmak ya da pazarlama iletişim, fiyatlama, markalama vb. stratejilerine karşı gösterdikleri etkileri tespit etmek için bir zorunluluk halini aldığını görmekteyiz.

Psikolojik Sahiplenme Teorisi Pierce vd.(1991) tarafından ortaya konan ve topluluk içerisindeki bireylerin belirli bir zümreye karşı hissettikleri aidiyet duygularının nasıl oluştuğunu gösteren teoridir. Bireyler, herhangi bir nesneye, ürüne vb. karşı yasal sahipleri olmamalarına rağmen; hissettikleri güçlü duygularla ve kurdukları bağlarla "benim" diyebilmektedirler (Morewedge vd., 2021: 197). Teorinin unsurlarına bakıldığında, "etkinlik ve etki", öz kimlik" ve "bir yere sahip olma" kavramlarının bireylerin bağ kurma hissiyatlarına etki ettiği ifade edilmektedir (Pierce vd., 1991; Jussila vd., 2015; Morewedge vd., 2021). Teori bilişim teknolojileri, yönetim organizasyon, eğitim, sağlık gibi farklı disiplenlerde kullanılmakla beraber, yeterli sayıda olmasa da pazarlama alanında da kullanılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, içerik olarak pazarlama alanında yer alan ve farklı veri tabanlarında bulunan Psikolojik Sahiplenme Teorisi çalışmalarının literatür taramasının yapılması ve ileride konuyla ilgili çalışma yapacak araştırmacılara yardımcı olabilmesidir. İlgili literatürün taranması sonucunda çalışmalar alt başlıklar halinde gruplandırılmış ve sonuçları ve araştırmalarda kullanılan değişkenler listelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise, teorinin kullanım alanları ile ilgili öneriler yer almaktadır.

2. PSİKOLOJİK SAHİPLENME TEORİSİ

Bireylerin herhangi bir nesneye karşı psikolojik sahiplik hissedebilmeleri, yasal veya resmi olarak bahse konu olan nesnelerin mülkiyetleri kendilerinde olmasa bile mümkündür. Aksine, psikolojik sahiplenme psikolojik olarak bir nesneye bağlı olmak, duygusal olarak bağ kurmak veya benzer şekilde bireylerin kendilerini hedef olarak kabul ettikleri unsurların parçası olarak görmektedirler (Karahanna vd., 2015: 186. Dolayısıyla, psikolojik açıdan bireylerin kendilerini tatmin ederek mutlu olmaları için illa ki aralarında bağ kurdukları nesnelere gerçekten de sahip olmaları gerekmemektedirler. Bireylerin sahip olmadıkları halde, güçlü bağ kurmayı başardıkları ve ürün, nesne, marka gibi unsurları kendilerininmiş hissine kapılmalarını açıklayan Psikolojik Sahiplenme Teorisi'nin öncüllerine bakıldığında üç farklı psikolojik güdünün olduğu görülmektedir. Bu psikolojik kökler veya güdülerden bir yere sahip olma ihtiyacı sosyalleşme ile birlikte pekiştirilen ve doğuştan gelen sahiplenme eğiliminin birleşimi olarak ifade edilmektedir (Pierce ve Peck, 2018: 14). Öz kimlik ihtiyacı, insanların kendilerini tanımlamalarına, kendi kimliklerini başkalarına ifade etmelerine ve zaman içinde benliklerinin sürekliliğini korumalarına yardımcı olması durumu olarak belirtilmektedir. Etkinlik ve etki ihtiyacı ise, kişinin çevresiyle etkili bir şekilde etkileşime girmesi ve arzu edilen sonuçların üretilmesine neden olmaktan kaynaklanan etkinlik ve zevk duyguları olarak tarif edilmektedir (Jussila vd., 2015: 123). Daha sonra uyarılma güdüsü dördüncü bir psikolojik unsur olarak teoriye Pierce ve Jussila (2011: 110) tarafından eklenmiştir. Teori süreç olarak ele alındığında, "hedefi kontrol etmek", "hedefi yakından tanımak" ve "kendini hedefe adamak" adımlarının ifade edildiği görülmektedir. Hedefi kontrol etmek adımı, bireylerin yasal olarak

sahibi olmadıkları ama bağ kurmak istedikleri nesneleri kendi iradeleri ve denetimleri altına alma isteklerini yansıtmaktadır. Böylelikle, daha fazla kontrol altında olunan nesne ile daha derin bir bağ kurma isteği ve iradesi oluşabilmektedir (Pierce vd., 2003: 92). Hedefi yakından tanıma, bireylerin hedefteki nesneyle bağ oluşturabilmeleri için gerekli bilgiyi edinme ve farkındalık durumlarını gösteren adımı ifade etmektedir. Son adım olan kendini hedef adımı durumu ise, bireylerin tüm benlikleri ve çabaları ile hedeflerinde olan nesneye karşı kendilerini adama durumlarını belirtmektir (Zhao vd., 2021: 960).

3. YÖNTEM

Pazarlama alanında Psikolojik Sahiplenme Teorisi ile ilgili gerçekleştirilen çalışmaları, kullanılan faktörleri ve elde edilen temel sonuçları görebilmek amacıyla gerçekleştirilen literatür taramasını yapmak için Psikolojik Sahiplenme Teorisi (Psychological Owning Theory) ve pazarlama (Marketing) anahtar kelimeleri kullanılarak Google Scholar, Emerald, Elsevier, JSTOR, Springer, Taylor & Francis, Wiley olmak üzere toplam sekiz adet veritabanında 2000-2021 yılları arasında süre sınırlaması kullanılarak işlem gerçekleştirlmiştir. Araştırmanın konusu ve ortaya konan sonuçlar itibarıyla pazarlama alanı içerisinde ilgili araştırmanın anahtar kelimeleri ve/veya başlıklarında Psikolojik Sahiplenme Teorisi bulunan toplam makale sayısı farklı alandaki makalelerin elenmesi sonucunda otuz iki adet olarak listelenmiştir.

4. BULGULAR

Literatür taraması sonucu olarak ortaya çıkan bulgulara bakıldığında, araştırma verilerin elde edilmesinde en çok rastlanılan yöntem (22 adet) çevrim içi ya da yüz yüze gerçekleştirilen anket çalışması olurken, deneysel çalışmaların ve içerik analizlerinin (toplam 7 adet) ve özellikle de nitel çalışmaların çok az sayıda (3) olduğu gözlemlenmiştir. Tarama sonucunda ortak araştırma konularına göre çalışmalar kategorize edilmiştir. Sosyal medya, marka, tüketim kalıpları, hizmet pazarlaması, reklam ve teknoji adaptasyonu ile ilgili olmak üzere toplam altı kategori halinde elde edilen temel sonuçları, kullanılan faktörler ve araştırma yöntemleri ile birlikte aşağıda listelenen tablolarda sunulmaktadır.

Tablo 1. Sosyal Medya Kullanımı

Çalışma	Bulgular	Faktörler	Yöntem
Karahanna vd. (2015)	Psikolojik Sahiplenme Teorisi unsurlarının bireylerin sosyal medya kullanımına anlamlı bir etkisi vardır.	Etkinlik, bir yere sahip olma, özkimlik, Sosyal medya kullanımı	Anket
Zhao vd. (2016)	Psikolojik Sahiplenme Teorisinin sosyal medya kullanımında, müşteri bağlılığında ve sadakatında Teknoloji Kabul modeline göre daha fazla etkisi vardır.	Sosyal medya kullanımı, sadakat, Teknoloji Kabul Modeli unsurları, Psikolojik Sahiplenme Teorisi	Anket
Zhu ve Cho (2021)	Tüketicilerin algılanan dijital medya içeriği ve sahiplik hakları ve medya içeriğine erişme tercihleri Psikolojik Sahiplenme Teorisi ile ilişkilidir.	Dijital medya içeriği, dijital haklar, dijital ürünler,Psikolojik ve yasal sahiplik	Anket
Shi ve Lawson (2018)	Psikolojik Sahiplenme Teorisi unsurları, profesyonel ya da bireysel sosyal medya kullanımında kimliklerinin dışa yansıması ve bağ kurma aracı olarak ortaya çıkmaktadır.	Profesyonel sosyal medya kullanımı, bireysel sosyal medya kullanımı, Psikolojik Sahiplenme Teorisi	Sosyal Medya İçerik Analizi
Tan (2021)	Sosyal medya takipçilerinin "influencer" olanlara karşı hissettikleri psikolojik sahiplik, algılanan değer, sosyal sermaye ve takipçi faaliyetinden kaynaklanan koşullar gibi farklı koşullar altında değişim gösterebilir.	Psikolojik Sahiplenme, Sosyal medya "influencer", takipçiler, sosyal sermaye	Anket ve İçerik Analizi

Tablo 2. Tüketim Kalıpları

Çalışma	Bulgular	Faktörler	Yöntem
Lawson vd. (2021)	Erişime dayalı tüketim kararları seçim stratejisi, seçim taahhüdü, sahiplik taahhüdü, seçimin değerlemesi ve satın alma sonrası değerlendirmeye dayalı sahiplik kararlarından farklıdır.	Erişime dayalı tüketim, Psikolojik Sahiplenme Teorisi, satın alma sonrası davranış, Ürün değerlendirme	Anket
Fuchs vd. (2010)	Pazarlanacak ürünleri seçme yetkisine sahip tüketiciler, nesnel olarak aynı kalitede dahi olsa, psikolojik sahiplenme hissettikleri ürünlere karşı daha fazla talep göstermektedirler.	Psikolojik Sahiplenme Teorisi, müşteri güçlendirme, daha fazla ödeme isteği	Deneysel Çalışma
Sinclair ve Tinson (2017)	Psikolojik Sahiplenme Teorisinden yola çıkılarak tüketicilerin çevrim içi ortamda dinledikleri müzik akışının motivasyonları (yer, kimlik ve kontrol), öncülleri (kendine yatırım yapma, hedefi yakından tanıma, gurur ve kontrolve sonuçları (sadakat, güçlendirme ve sosyal ödüller) belirtilmiştir.	Psikolojik Sahiplenme, izlenim yönetimi, kontrol yer. müzik akışı.	Fokus grup
Morewedge vd. (2021)	Teknolojik bazlı tüketim değişiklikleri psikolojik sahiplenmeyi tehdit edebilir, başka hedeflere geçmesine neden olabilir.	Erişime dayalı tüketim, büyük veri, dijitalleşme, mahremiyet, psikolojik mülkiyet, paylaşım ekonomisi	Nitel
Chang vd. (2021)	Sürdürülebilir tüketimde işletmelerin yeşil ürün bilgisi sağlaması önemliyken, psikolojik sahiplenme yeşil ürün satın alma davranışını olumlu yönde etkiler.	Yeşil ürün bilgisi asimetrisi, yeşil ürün psikolojik sahiplenme, yeşil ürün satın alma davranışı	Anket

Tablo 3. Marka İle İlgili Çalışmalar

Çalışma	Bulgular	Faktörler	Yöntem
Kumar ve Nayak (2019)	Bireysel psikolojik sahiplik duygusu ve kolektif psikolojik sahiplik duygusu pasif üyelerin çevrimiçi marka topluluklarına katılma niyetlerini kolaylaştırabilir. Pasif üyelerin katılımı, marka satın alma niyetlerini ve ürün hakkında ağızdan ağıza iletişim kurmalarını daha da teşvik edebilmektedir.	Bireysel ve kolektif psikolojik Sahiplenme, Çevrimiçi marka topluluklar,Katılım niyetleri Ağızdan ağıza iletişim.	Anket
Kuchmaner vd. (2019)	Merkezi tüketicilerin, belirli bir ihlal için markayı cezalandırması daha olası iken aynı zamanda marka topluluğuna ve markaya daha fazla psikolojik sahiplenmeyi getirmektedir. Bu da tüketicilerin markayı cezalandırma olasılığını azaltır. Psikolojik sahiplenme ayrıca markanın ihlalden kurtulmasına yardımcı olma olasılığını yükseltmektedir.	Psikolojik Sahiplenme, marka cezalandırma davranışı, çevrim içi marka topluluğu, marka ihlali	Anket
Kumar ve Nayak (2020)	Marka ve marka topluluğu ile ilgili psikolojik sahiplenme, müşterinin markaya ve marka topluluğuna olan bağlılığı üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir.	Müşteri marka bağlılığı, Marka topluluğu katılımı, Marka psikolojik sahipliği, Çevrimiçi marka topluluğu	Anket

Tseng (2020)	Fayda ile ilgili öncüller (algılanan fayda ve kullanım kolaylığı) kontrol edilebildiğinde, marka uyumu ve yatırım boyutu, markalı bir uygulamaya yönelik psikolojik sahiplenmeyi kolaylaştırır.	Markalı uygulamalar, Psikolojik Sahiplenme Teorisi, mobil pazarlama	Anket
Kumar ve Nayak (2019)	Marka psikolojik sahiplenmesi ve değer uyumu, müşterilerin markalarla iç içe olması için önemli psikolojik motivasyon kaynaklarıdır. Marka bağlılığı duygusu, marka bağlılığı ve marka sadakati arasındaki ilişkiye aracılık eder.	Marka Bağlılığı, marka sadakati, marka topluluğu, Psikolojik Sahiplenme Teorisi	Anket
Joo (2020)	Marka iletişim, konsantrasyon ve kendini ifade etme gibi üçüncü bir yer olmanın özelliklerinin müşteri katılımı üzerinde, müşteri katılımının da, psikolojik sahiplenme üzerinde olumlu etkisi mevcuttur.	Psikolojik sahiplik, Müşteri katılımı, Kendini ifade etme	Anket
Kumar ve Nayak (2019)	Marka psikolojik Sahiplenmesi ve değer uyumu, üyelerin marka bağlılığını olumlu yönde etkiler ve bu da marka bağlılığı ve marka satın alma niyetlerini olumlu yönde etkilemektedir.	Marka bağlılığı, Marka toplulukları, Değer uyumu, Marka psikolojik sahipliği, Marka satın alma niyeti	Anket
Kalyoncuoğlu (2018)	Yüksek fiyatı ödeme istekliliğinin yüksek olan kullanıcıların algıladıkları kontrol ile markaya karşı psikolojik sahiplenme arasındaki ilişki artarken; tersi durumda bu ilişki anlamlı değildir.	Algılanan Kontrol, Psikolojik Sahiplenme, Maksimum Fiyatı Ödeme İstekliliği, Düzenleyici Etki	Anket
Kumar ve Kaushal (2021)	Algılanan marka özgünlüğü, psikolojik marka sahipliği duygusuna etki ederken, WOM ve satın alma sürecini desteklemektedir.	Psikolojik marka sahipliği, Algılanan marka özgünlüğü, Olumlu WOM Satın alma niyeti	Anket
Aziz ve Ahmed (2021)	marka etkileşimi, marka katılımı, marka yakınlığı ve marka güveni, müşteri etkileşimini etkilerken; marka psikolojik sahiplenmesinin anlamlı etkisi yoktur.	Marka etkileşimi, marka yakınlığı, marka katılımı, marka psikolojik sahipliği, marka güveni, müşteri etkileşimi	Anket

Tablo 4. Reklam İle İlgili Çalışmalar

Çalışma	Bulgular	Faktörler	Yöntem
Kou ve Powpaka (2020)	Sözde sahiplik reklam çekiciliği, marka psikolojik sahipliğinin gelişmesine ve aynı zamanda tüketicilerin markaya yönelik olumlu tutuma, satın alma niyetine ve marka seçimine sahip olmasını sağlar.	Benlik kurgusu, Psikolojik sahiplik, Dil, Müşteri tipi	Deneysel Çalışma ve anket
Malhotra vd. (2021)	Psikolojik sahiplenme ve algılanan IGA reklam yayılımı, IGA markasına yönelik tutumun önemli moderatörlerindendir.	Oyun içi reklamcılık, Psikolojik Sahiplenme Teorisi, Algılanan IGA yayılımı, Oyuna karşı tutum	Anket
Folse vd. (2012)	Psikolojik sahiplenme yaratan reklam mesajları, kadınlar arasında daha az olumlu tutum, ağızdan ağıza iletişim ve fiyat primlerini ödemeye isteklilik sağlamıştır.	Psikolojik Sahiplenme Teorisi, Yüksek fiyat ödeme isteği, WOM, tutum.	Deneysel Çalışma
Kamleitner ve Feuchtl (2015)	Psikolojik sahiplenme, reklamlarda kullanılan imgeler ve mesajların belirlenmesinde önemli rol oynayabilmektedir.	Psikolojik Sahiplenme, Reklam mesajları, tüketici cevapları, İmge	Anket
Mishra ve Malhotra (2021)	Oyun içi reklamların, tüketicilerin mobil aplikasyonlarla oyun oynama tutumuna etkisi varken, Psikolojik Sahiplenme Teorisi de bu noktada aracılık etkisine sahiptir.	Oyunlaştırma, Oyun deneyimi, Psikolojik sahiplik teorisi, Oyun içi reklam	Anket
Aguirre vd. (2014)	İşletmeler,müşterilerle ilgili açık bir şekilde bilgi topladıklarında, gizlice toplanan bilgilerin aksine müşterilerin kişiselleştirilmiş reklamlara daha fazla tıklanma niyetine sahip oldukları görülmüştür.	Kişiselleştirme paradoksu, Güven oluşturma stratejileri, Psikolojik Sahiplenme Teorisi	Deneysel çalışma ve Anket

Tablo 5. Hizmet Pazarlaması İle İlgili Çalışmalar

Çalışma	Bulgular	Faktörler	Veri Toplama Yöntemi
Kou vd. (2021)	Müşterilerin kişisel isimlerini standart bir ürüne eklemek, ürüne yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilerken, bu etkilere psikolojik sahiplenme aracılık etmiştir.	Psikolojik Sahiplenme, isim etkisi, bireselleştirilmiş hizmet	Deneysel Çalışma
Wirtz vd. (2020)	Psikolojik sahiplenme, lüks hizmetlerde önemli rol oynarken, kişiye özel deneyimler, nesnel hizmet özellikleri ve öznel müşteri algıları tarafından ortaklaşa belirlenir.	Lüks hizmetler, hedonik deneyimler, Psikolojik sahiplenme	Nitel Çalışma
Sembada (2018)	Müşterilerin güçlendirilmesi, psikolojik sahiplenmenin aracı etkisiyle daha yüksek müşteri katılımını tetiklemekteyken; Hizmette karşılaşılan yenilikçi hareketler başarısız olduğunda da olumsuz değerlendirmeleri de şiddetlendirmiştir.	Hizmet yeniliği, Güçlendirme, Katılım, Hizmet başarısızlığı, Psikolojik sahiplenme	Deneysel çalışma ve anket

Lee ve Kim (2020)	Sadık müşteriler marka turistleri daha olumlu algılamaktadır. Aynı zamanda psikolojik sahiplenmenin marka turizmi üzerinde aracı etkisi mevcuttur.	Marka turizmi etkisi Sadık müşteri deneyimi Psikolojik sahiplenme Duygusal tepki	Deneysel çalışma ve anket
Pino vd. (2021)	Akranlar arası paylaşım hizmeti deneyimleri, hizmet sağlayıcılarla özdeşleşmeyi ve psikolojik olarak sahiplenilmesi duygusunu doğurur ve bu da, müşterilerin tutumsal ve davranışsal sadakatini artırır.	Müşteri sadakati, akranlar arası hizmetler, psikolojik sahiplenme	Anket

Tablo 6. Teknoloji Adaptasyonu İle İlgili Çalışmalar

Çalışma	Bulgular	Faktörler	Yöntemi
Kirk vd. (2015)	Gerçek gurur psikolojik sahiplenmenin öncüsü olarak işlev görürken kibir etkiyi güçlendirmektedir. Teori, teknoloji benimsede aracı etkiye sahiptir.	Psikolojik Sahiplenme, teknoloji benimseme, gerçek gurur, kibir	Nitel Çalışma

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Psikolojik Sahiplenme Teorisi, farklı disiplinler ve/veya disiplinler arası alanlarda sosyal psikoloji teorisi olarak faktörlerin etkilerini bağımlı değişken üzerinde ayrıntılı ve anlamlı şekilde yansıtabilmektedir. Pazarlama alanında yönetim organizasyon, sosyoloji, psikoloji, bilgi teknolojileri gibi alanlara kıyasla çok daha az kullanılmasına rağmen, özellikle son yıllarda marka ile ilgili araştırmalarda kullanılmaktadır. Gerçekleştirdiğimiz literatür taraması sonucunda; tüketicilerin satın alma niyetleri, teknoloji benimseme düzeyleri, çevrim içi reklamları benimsemeleri, WOM, fazla fiyat ödeme istekleri gibi birbirinden farklı konularda Psikolojik Sahiplenme Teorisinin başarılı şekilde kullanıldığı görülmektedir. Ancak, teorinin pazarlama alanında yaygınlaşması ve özellikle süreçleri ve bireyleri etkileme motivasyonlarının ayrı ayrı ele alınmaları araştırmacılara daha detaylı ve farklı bakış açıları kazandıracaktır. Teorinin teknoloji adaptasyonu konusunda yeterince kullanılmaması, hizmet pazarlaması ile ilgili araştırmalarda yararlanılmasına rağmen spor pazarlaması ile ilgili henüz herhangi bir çalışmanın olmaması, marka ile ilgili çalışmalarda çevrim içi ortamda marka toplulukları konusuna yoğunlaşılırken sembolik fayda, algılanan değer gibi faktörler üzerinde yeterince durulmaması önemli eksiklikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Aguirre, E., Mahr, D., Grewal, D., De Ruyter, K., & Wetzels, M. (2015). Unraveling the personalization paradox: The effect of information collection and trust-building strategies on online advertisement effectiveness. *Journal of retailing*, *91*(1), 34-49.

Aziz, M. A., & Ahmed, M. A. (2021). Examining Antecedents of Customer Engagement: The Role of Customer Engagement towards Driving Purchase Intention of Fashion Apparel Brands. *Foundation University Journal of Business & Economics*, *6*(1), 147-168.

Chang, T. W., Chen, Y. S., Yeh, Y. L., & Li, H. X. (2020). Sustainable consumption models for customers: Investigating the significant antecedents of green purchase behavior from the perspective of information asymmetry. *Journal of Environmental Planning and Management*, 1-21.

Folse, J. A. G., Moulard, J. G., & Raggio, R. D. (2012). Psychological ownership: a social marketing advertising message appeal?. *International Journal of Advertising*, *31*(2), 291-315.

Fuchs, C., Prandelli, E., & Schreier, M. (2010). The psychological effects of empowerment strategies on consumers' product demand. *Journal of marketing*, *74*(1), 65-79.

Joo, J. (2020). Customers' psychological ownership toward the third place. *Service Business*, *14*(3), 333-360.

Jussila, I., Tarkiainen, A., Sarstedt, M., & Hair, J. F. (2015). Individual psychological ownership: Concepts, evidence, and implications for research in marketing. *Journal of Marketing Theory and Practice*, *23*(2), 121-139.

Kalyoncuoğlu, S. (2018). Algılanan kontrolün psikolojik sahiplenmeye etkisinde maksimum fiyatı ödeme istekliliğinin düzenleyici rolü: Mercedes marka otomobil kullanıcıları üzerinde bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *10*(3), 974-994.

Kamleitner, B., & Feuchtl, S. (2015). "As if it were mine": imagery works by inducing psychological ownership. *Journal of Marketing Theory and Practice*, *23*(2), 208-223

Karahanna, E., Xu, S. X., & Zhang, N. (2015). Psychological ownership motivation and use of social media. *Journal of Marketing Theory and Practice*, *23*(2), 185-207.

Kirk, C. P., Swain, S. D., & Gaskin, J. E. (2015). I'm proud of it: Consumer technology appropriation and psychological ownership. *Journal of Marketing Theory and Practice*, *23*(2), 166-184.

Kou, Y., Shuai, Z., & Powpaka, S. (2021). The name effect in customization service: the role of psychological ownership and self-threat. *Journal of Service Theory and Practice*.

Kou, Y., & Powpaka, S. (2020). Pseudo-ownership advertising appeal creates brand psychological ownership: the role of self-construal and customer type. *Journal of Product & Brand Management*.

Kuchmaner, C. A., Wiggins, J., & Grimm, P. E. (2019). The role of network embeddedness and psychological ownership in consumer responses to brand transgressions. *Journal of Interactive Marketing*, *47*, 129-143.

Kumar, J., & Nayak, J. K. (2019). Understanding the participation of passive members in online brand communities through the lens of psychological ownership theory. *Electronic Commerce Research and Applications*, *36*, 100859.

Kumar, J. (2020). Understanding customer brand engagement in brand communities: an application of psychological ownership theory and congruity theory. *European Journal of Marketing*.

Kumar, V., & Kaushal, V. (2021). Perceived brand authenticity and social exclusion as drivers of psychological brand ownership. *Journal of Retailing and Consumer Services*, *61*, 102579.

Kumar, J. (2019). How psychological ownership stimulates participation in online brand communities? The moderating role of member type. *Journal of Business Research*, *105*, 243- 257.

Kumar, J., & Nayak, J. K. (2019). Consumer psychological motivations to customer brand engagement: a case of brand community. *Journal of Consumer Marketing*. (Customer Engagement with Brand)

Kumar, J., & Nayak, J. K. (2019). Brand engagement without brand ownership: a case of non-brand owner community members. *Journal of Product & Brand Management*.

Lawson, S. J., Gleim, M. R., & Hartline, M. D. (2021). Decisions, decisions: variations in decision-making for access-based consumption. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 1-17.

Lee, S., & Kim, D. Y. (2020). The BRAND tourism effect on loyal customer experiences in luxury hotel: The moderating role of psychological ownership. *Tourism Management Perspectives*, *35*, 100725.

Malhotra, G., Mishra, S., & Saxena, G. (2021). Consumers' psychological reactance and ownership in in-game advertising. *Marketing Intelligence & Planning*.

Mishra, S., & Malhotra, G. (2021). The gamification of in-game advertising: Examining the role of psychological ownership and advertisement intrusiveness. *International Journal of Information Management*, *61*, 102245.

Morewedge, C. K., Monga, A., Palmatier, R. W., Shu, S. B., & Small, D. A. (2021). Evolution of consumption: A psychological ownership framework. *Journal of Marketing*, *85*(1), 196-218.

Pierce, J. L., Kostova, T., & Dirks, K. T. (2001). Toward a theory of psychological ownership in organizations. *Academy of management review*, *26*(2), 298-310.

Pierce, J. L., Kostova, T., Dirks, K. T., (2003). "The state of psychological ownership: Integrating and extending a century of research", Review of General Psychology, Vol. 7, No. 1, 84-107.

Pierce, Jon L., and Iiro Jussila (2011), Psychological Ownership and the Organizational Context: Theory, Research Evidence, and Application, Northampton: Edward Elgar.

Pierce, J. L., & Peck, J. (2018). The history of psychological ownership and its emergence in consumer psychology. In *Psychological ownership and consumer behavior* (pp. 1-18). Springer, Cham.

Pino, G., Nieto-García, M., & Zhang, C. X. (2021). "My place is your place"-Understanding how psychological ownership influences peer-to-peer service experiences. *Psychology & Marketing*.

Sembada, A. (2018). The two sides of empowering consumers to co-design innovations. *Journal of Services Marketing*.

Sinclair, G., & Tinson, J. (2017). Psychological ownership and music streaming consumption. *Journal of Business Research*, *71*, 1-9.

Tan, C. S. (2021). Is this mine? Psychological ownership and the social media follower. *Young Consumers*.

Tseng, T. H. (2020). Facilitation of “strong” branded application outcomes–the self-concept perspective. *Journal of Product & Brand Management*.

Wirtz, J., Holmqvist, J., & Fritze, M. P. (2020). Luxury services. *Journal of Service Management*.

Zhao, Q., Chen, C. D., & Wang, J. L. (2016). The effects of psychological ownership and TAM on social media loyalty: An integrated model. *Telematics and Informatics*, *33*(4), 959-972.

Zhu, X., & Cho, M. (2021). Ownership vs access: consumers' digital ownership perceptions and preferences. *Aslib Journal of Information Management*.

RİSK FAKTÖRLERİ BAĞLAMINDA SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK

Deniz Bayrak
Bursa Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji
deniisbayrak@gmail.com, ORCID:0000-0001-7155-5968

Özet
Suç çeşitli parametreler bağlamında yeni anlamlar kazanan bir kavramdır. Dolayısıyla evrensel bir tanım yapmak mümkün değildir. Suça sürüklenmiş çocuk veya çocuk suçluluğu kavramı ise çocukluk olgusunun toplumsal kabulünün ardından gelen süreçte ortaya çıkmıştır. Çeşitli bilimlerin açıklamaya çalıştığı suç kavramı, çocukluk bağlamında ele alındığında bir çıkmaza girmiş ve risk faktörlerinin ele alınmasını gerektirmiştir. Süreç içinde çocuğun suça sürüklenmesinde bireysel ve toplumsal faktörler ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Günümüzde bütüncül bir bakış açısıyla ele alınan çocuk ve suç kavramı bu çalışmada aile, yaş, cinsiyet, kentleşme ve göç, medya, bağımlılık yapıcı madde kullanımı, akran grupları, okul, bir işte çalışma bağlamında incelenerek konuya dair bakış açıları ve alan çalışmalarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çevresel faktörler, Risk faktörleri, Suç, Suça sürüklenmiş çocuk.

JUVENILE DELINQUENCY İN CONTEXT OF RİSK FACTORS

Abstract
The crime is a concept that gains new meanings in the context of various parameters. Therefore, it is not possible to make a universal definition. The concept of crime drifted children or children's guilt is a concept that has arisen in the process of the social acceptance of childhood phenomenon. The concept of crime that various sciences are tried to explain, in the context of childhood, it has entered a deadlock and require the discussion of risk factors. In the process, individual and social factors were evaluated separately in the drift of the child's crime. The concept of child and crime taken from a holistic perspective in this study in this study, the use of family, age, gender, urbanization and migration, media, addictive agent use, peer groups, school, a job is examined in the context of the study and aims to demonstrate the perspectives and field studies on the subject.

Keywords: Child, Environmental factors, Risk factors, Crime, The juvenile deliquency

Giriş

Kişiler doğumdan itibaren sosyal ilişkiler ağının içine dahil olurlar ve normlara uymaları durumunda sosyal ağdaki düzenden bahsedilebilir (Sözen, 1986). Kişilerin normları ihlal etmeleri sonucunda ise sosyal ağda düzensizlik meydana gelir ve suç davranışı ortaya çıkar. Suç olgusu mekâna, topluma, kültüre, zamana göre farklılaştığından değişen bağlamlarda yeni anlamlar kazanmaktadır. Dolayısıyla evrensel kabul gören bir suç tanımı yapmak mümkün değildir (Burkay, 2008). Marshall (1999) suçu, kişisel alanın ihlali sonucu toplumsal düzeni bozan ve otorite tarafından cezai müeyyide uygulanan davranışlar olarak tanımlamıştır (Şenol& Dinç, 2013). Hukuki olarak ise Türk Ceza Kanunu'nda, kanunun açıkça suç saydığı davranış olarak tanımlanmıştır.

Çocuk suçluluğu ve yetişkin suçluluğu nedenleri ve yaş faktörü dolayısıyla ''Klasik ceza'' anlayışından ayrılır (Işıktaç, 1999). Elbette ki çocuk suçluluğunun yetişkin suçluluğundan ayrılması çocuk kavramının oluşumunu takip eden süreçte olmuştur. Çocuk antik dönemlerde babanın malı olarak nitelendirilmekte, çalıştırılmakta ve hatta öldürülmekte; Ortaçağ Avrupası'nda ise güçsüz ve küçük yetişkinler olarak görülmekte ve bu döneme has psikolojik, duygusal ve gelişimsel özellikler görmezden gelinmekteydi. Feodal yapının yıkılması ve kapitalizmin kabul gören sistem olması, çocukluk kavramının üst sınıfa ait çocuklarda oluşmasına ortam hazırlarmış olsa bile alt sınıf çocuklar fabrikalarda yetişkinlerle beraber çalışmaya devam etmiştir. Ümit (2007)'in aktardığı üzere 17.yy.da sanayinin gelişimi göçü tetiklemiş, sosyal ve ekonomik yoksulluk çeken çocuklar suç davranışında bulunmuş ve bunun sonucunda birçok çocuk idam edilmiştir (Bağış, 2019).

Günümüzde çocuk kavramı farklı ülkelerde farklı yaş gruplarıyla kategorize edilmiştir (Sözen,1986). Türk Ceza Kanunu'nda çocuk, '*'daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi''*, çocuk suçluluğu ise suça sürüklenmiş çocuk ifadesi kullanılarak '' *Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk.*'' olarak tanımlanmaktadır.

Çocuğun içinde bulunduğu gelişim dönemi; aile yapısı, akran grupları ve sosyo- kültürel etmenlerden etkilenmeye elverişli olması dolayısıyla çocuk suçluluğunun bireysel ve sosyal olarak incelenmesi ve (Işıktaç, 1999) yargılama esnasında çocuğun yüksek yararı gözetilerek temel hak ve özgürlükler referans alınarak karar verilmesi gerekmektedir. Türk Ceza Kanunu 5237 sayılı hükmünde, suça sürüklenmiş çocuğun 11 yaşını doldurmamış olması halinde işlediği fiilden dolayı herhangi bir cezai müeyyide uygulanamayacağını, 11-15 yaş arası çocukların ifa ettikleri suçun idrakinde olup olmadıklarına bakılarak yargılanmalarını, 15-18 yaş arası çocukların cezai ehliyetlerinin olduğunu fakat yaptırımın yetişkinlerinkinden farklı olarak ve çocuğun iyilik hali korunarak uygulanması gerektiğini belirten maddeler içermektedir.

Suça sürüklenmiş çocukların suç davranışına yönelmeleri, yapısal ve karakteristik olarak yetişkinlerinkinden ayrılmaktadır. Alanyazında çocuk suçluluğu ile yetişkin suçluluğunun kavramsallaştırılmasının farklı olması da bu ayrılığın bir delili olarak ortaya koyulabilmektedir. Dolayısıyla çocuğun davranışına uygulanacak yaptırımında işlevsel olabilmesi için bu etmenlerin[33] değerlendirilmesi gerekmektedir. Çocuğun işlediği suçun kriminal kariyerin bir basamağı olarak görülerek yetişkinlerle aynı yaptırımı alması örseleyici olacağı gibi çocuğun kabahatinin hasır altı edilmesi de olumsuz etkilere neden olacaktır (Toprak, 2011). Bu nedenle suça sürüklenmiş çocuklara uygulanacak yaptırımın cezalandırma ile işlevsellik kazandırma, rehabilite etme arasındaki denge gözetilerek yapılması uygun olacaktır. Bu kapsamda 6 Eylül 1985'te ''Birleşmiş Milletler Çocukların Yargılanması ile İlgili Uyulması Gereken Standart Asgari Kuralları (Beijing Kuralları)'' çocuğun yargılanma, tutuklanma, kovuşturma aşamalarında örselenmemesi ve iyilik hallerinin korunması amacıyla asgari standartlar getirerek suça sürüklenmiş çocuğu koruma altına almıştır. Ülkemizde ise bu amaçla çocuk mahkemeleri kurulmuş , 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu yürürlüğe girmiş ve koruma ihtiyacı olan çocuklar ve suça sürüklenmiş çocuklar ile ilgili tedbirler düzenlenmiştir.

Bir toplumun geleceği ile ilgili yapılacak bir yorumda çocuk ve çocuklar ile ilgili konuların ele alınması oldukça doğaldır (Sözen, 1986). Evrensel bir kabul olarak çocuk, umut kaynağı ve geleceğin temsilcisi konumundadır. Çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması ve dezavantajlarının giderilmesi çocuğun suç eğilimine etki eder (Şenol& Dinç, 2013). Ülkemizde 2019 yılında 511 bin 247 çocuğun %32,9'unun suça sürüklenme nedeniyle güvenlik birimlerine getirilmiştir ve çocukların yoğunlukla yaralama (%31,7) ve hırsızlık (25,6) suçlarına karıştıkları tespit edilmiştir (TÜİK, 2020).

Toplumun geleceğini belirleyen çocukların suç davranışlarının oluşumuna neden olan faktörlerin incelenmesi ve davranışın önlenmesi toplumsal bir gereklilik olması nedeniyle akademik çalışmaların konusu olmuştur. Türkiye'de çocuk suçluluğunun akademik çerçevede ne şekilde ele alındığıyla ilgili yapılan çalışmada yıllar içinde çocuk ve suç temalı yayınlarda artış olduğu ortaya konmuştur. 1932-1959 yılları arasında konuyla ilgili yayın sayısı 98 iken, 2010-2018 arası yayın sayısı 512'ye yükselmiş ve yine yıllar içinde çocuk suçluluğu oranları da artış göstermiştir. Yayınlarda, suça sürüklenmiş çocuğun ele alınış biçimi dönemsel olarak farklılaşmakta ve genel itibariyle çocuk suçluluğunun, kurumsal olarak ve nedensellik çerçevesinde incelendiği sonucuna ulaşılmaktadır (Acar&Yaman,2019). Son dönemlerde çocuk suçluluğunu ele alan çalışmalar çocuk ve suç ilişkisini suça sürüklenmiş çocuk perspektifinden değerlendirilmiştir. Çocuğun suç davranışının temelinde bireysel faktörlerin rol oynadığı gibi çevresel faktörlerde rol oynamaktadır. Çocuğun suç davranışını toplumdan öğrendiği varsayıldığında suçlu çocuk yerine suça itilmiş çocuk kavramsallaştırılması daha yerinde olacaktır (İslamoğlu, 2017). Bu tür çalışmaların ortaya konmasının çocuk suçluluğuna neden olan risk

[33] Örn. çocuğun içinde bulunduğu gelişim döneminde kendini ispat etmeye, kabul görmeye, cesaretini kanıtlamaya duyulan ihtiyacın üst seviyede olması veya işlediği suçun motivasyonel olarak yetişkinlerinden farklı olması.

faktörlerinin anlaşılması ve alanyazında eksik kalan faktörlerin ortaya çıkması açısından önemli olacağı düşünülmektedir. Tarihsel süreç içinde birçok farklı düşünür ilgi alanlarına, yaşadıkları coğrafi bölgeye ve döneme göre suç davranışını anlamlandırmaya çalışmıştır. Bu çalışmalar suç davranışını açıklarken bir kısım faktörleri ihmal etmiş veya kuramsal sistemlerine dahil edememişlerdir. Suç yalnız tek bir nedene indirgenemeyecek kadar karmaşık bir olgudur. Dolayısıyla suç davranışının açıklanmasında bütüncül bir yaklaşım, davranışın anlaşılırlığı ve davranışa sebep olan risk faktörlerinin gözden kaçmaması adına gerekli görülmektedir (Selçuk &Payam, 2018).

Çocuğun suça sürüklenmesinde etkili olan faktörler psikolojik, biyolojik ve sosyolojik olarak üç ana grupta ele alınmıştır (Teker, 2010). Çocuğun suça sürüklenmesinde bireysel özelliklere yapılan atıflar mevcuttur. Günümüzde ise çocuğu suça iten risk faktörlerinin daha çok sosyal yapıdan kaynaklandığı görüşü kabul görmektedir (Köksal& Özel& Bayındır, 2007). Suçluluğun biyolojik özelliklerle ilişkisini ortaya atıp bu tipi belirleme çalışmalarının en önemlisi Lombroso tarafından yapılmıştır (Sözen, 1986). Kuram kişinin fiziksel özelliklerinin suçlu tipini belirlemede kullanılabileceğini ve insanın evrimleşmesinden önceki aşamalardan kalıntılar taşıdığını öne sürmüştür. Günümüzde bu görüşün tutarlı hiçbir yönünün olmamasına rağmen Sheldon ve Glueck'de geçmiş yüzyıllarda fiziksel görünüşe atıf yaparak beden tipi ile suç arasında bir ilişki olduğunu ortaya atmıştır. Biyolojik kuramların suç davranışını açıklayamaması sonucu psikoloji bilimi de suç davranışıyla ilgilenmiş ve kuramları oluştururken karakter özelliklerini temel almıştır. Psikolojik çerçevede ortaya atılan ilk kuramlar psikopatlık kavramı üzerinde durmuştur. Kriminoloji ile ilgili yapılan ilk araştırmalar genel olarak hapishanelerde ve akıl hastanelerde yürütüldüğünden kontrol grubu sunamamakta ve zaten suç işlemiş bireylerde belirli psikopatolojik özelliklerin bulunması tüm psikolopatoloji gösteren bireylerin aynı edimi gerçekleştirecekleri sonucunu doğurmamaktadır (Giddens, 2000).

Suçun oluşumunda etkili olan faktörlerin psikolojik ve biyolojik kuramlarla tam olarak açıklanamaması (Sözen, 1986) suçun anlaşılmasına yönelik doyurucu yaklaşımlara ulaşılması için olguya sosyolojik çerçevede bakılması gerektiği sonucunu ortaya çıkartmıştır. Suçun sosyolojik bakış açısıyla anlaşılabileceği varsayımı ise suç sayılan davranışın toplumdaki kurallara bağlı olarak tanımlamasından kaynaklanmaktadır. Suçu açıklamaya çalışan sosyolojik kuramlar oldukça fazla ve karmaşık bir yapıdadır (Giddens, 2000). Kuramların karmaşıklığının sosyal etkilerin çeşitliliğinden doğduğu düşünülmektedir. Genel bir sınıflamaya tabi tutulduğunda sosyolojik kuramlar; işlevselci kuramlar, etkileşimci kuramlar, çatışma kuramları, kontrol kuramlarıdır. Bahsi geçen sosyolojik kuramlar çocukların suça sürüklenmelerinde rol oynayan risk faktörlerini açıklama potansiyelleri bağlamında çalışmanın devamında aktarılacaktır.

Aile

Çocuğun sosyalleştiği ilk kurum olan aile, çocuğun topluma bir birey olarak katılmasına dek çocuk için önemli bir rol model olarak işlev görmektedir (Sözen, 1986). Ailenin çocuğun sosyalleşmesindeki etkisi düşünüldüğünde, olumsuz sosyalleşme süreci çocukta birçok problemle beraber çocuk suçluluğunu da ortaya çıkarmaktadır (Çelik, 2003). Dolayısıyla çocuğu aile sisteminden ayrı düşünmek çocuk suçluluğu ve daha birçok problemin oluşmasında hangi faktörlerin rol oynadığının tam olarak anlaşılamamasına sebep olacaktır.

Aile çocuğun insan ilişkilerinin öğrendiği bir ''sahne'' gibidir. Çocuk bu sahnede izlediklerini içselleştirme ve kendine mal etme eğilimindedir (Çelik, 2003). Bu sahnede eğitimsiz ve kötü örnek teşkil eden oyuncuların bulunması tehlike arz etmektedir. Aile bireylerinin eğitim ve kişisel gelişim durumları; aile içi ilişkilere, çocuğa gösterilen genel tutuma, ceza ve ödül yöntemlerine ,iletişime, çocuğu koşulsuz kabule, sevgiyi yansıtma biçimine ve eşler arasındaki ilişkiye doğal olarak yansıyacaktır. Suça sürüklenmiş çocuklarla yapılan bir araştırmada ebeveynlere ait eğitim durumlarının oldukça alt düzeyde kaldığı görülmüştür[34].

Çocuğun sağlıklı gelişim gösterebilmesi için psikolojik, sosyal, fiziksel, (Çelik, 2003) duygusal -sevgi, kabul, güven- (Sözen, 1986) ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Bireyin kişisel gelişimi bu

[34] Ayrıntılı okuma için bkz. Teker,2010; Gülsümoğlu,2017; Öter, 2005

ihtiyaçların karşılanma durumuna bağlı olarak olumlu veya olumsuz olarak şekillenmekte (Çelik, 2003) dolayısıyla karşılanamayan ihtiyaçlar çocuğun anti-sosyal grup ve davranışlara yönelmesi riskini ortaya çıkarmaktadır.

Paşakapısı ıslahevinde 40 erkek çocuk üzerinde yapılan çalışma sonuçlarına göre ailenin çocuğa karşı tavrı %82,55 oranında sağlıklı olmayan davranışları (fiziksel şiddet, ilgisiz, sözel şiddet) içermektedir (Sözen, 1986). Ailenin çocuğa karşı uygulayacağı disiplin yönteminin ve genel ilişki biçiminin uç noktalarda olumlu veya olumsuz olması çocuğun aileden uzaklaşmasına sebep olacaktır (Kocadaş,2007). Ailenin çocukla aşırı ilgili veya ilgisiz olması çocuğun sağlıklı gelişimi için problem oluşturmaktadır. Çocuğun suça sürüklenmesi bağlamında aşırı olumsuz tutumlar sergileyen bir aile çocuğun anti-sosyal ortamlarda daha sık bulunmasına neden olabileceği gibi, aşırı olumlu tutum sergileyen bir aile de çocuğun davranışını pekiştirmesine sebep olabilir. Örneğin çocukla ilgisiz ve/veya şiddet uygulayan ailenin çocuğun evden uzaklaşmak için her imkânı değerlendirmesine sebep olacak, aşırı kabullenici ebeveynler de çocuğun anti-sosyal davranışta dahi ailesi tarafından koşulsuz kabul ve ilgi göreceğini düşünerek bu davranışa yönelmesinde risk faktörü olacaktır.

Diğer yandan ailenin sosyo- ekonomik durumu da çocuk için risk faktörü olarak tanımlanmaktadır. 1984 yılında ıslahevinde kalan 40 erkek çocuk üzerinde yapılan araştırmada ailelerin yüksek oranda orta gelir grubuna mensup olmalarına rağmen kişi başına düşen gelirin oldukça az olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Sözen, 1986). Düşük sosyo-ekonomik gruplar arasında suçun oluşması ve yaygınlaşması yüksek sosyo-ekonomik gruplara göre daha kolaydır (Özden& Ün& İnce, 2007).Suça sürüklenmiş çocukların ailelerinin ekonomik düzeyine ilişkin bulgularda[35] oranlar, %8.3 çok düşük, %26,5 düşük, %44,6 orta düzey olarak tespit edilmiştir (Teker, 2010).Suça sürüklenmiş çocuklar üzerinde yapılan başka bir araştırma ikamet edilen evin %48 oranında kira ; evin yapısının %25 müstakil, %41 gecekondu, %30 apartman dairesi olduğunu ortaya koymuştur (Öter, 2005).

Aile ile ilgili ele alınması gereken bir diğer risk faktörü kalabalık ailelerdir. Çocuğun kalabalık aileye mensup olması çocukların ebeveyn tarafından ihmal edilmesine, ilginin/zamanın azalmasına, ekonomik ihtiyaçların karşılanmasında zorlanmalara, yetersiz olanakların paylaşılmasına neden olabileceğinden çocuğun aileye karşı öfke duyarak dışarıya yönelmesi ve suç davranışında bulunması riskini artırmaktadır. Araştırmalar suça sürüklenen çocukların yüksek oranlarda[36] kalabalık aileye mensup olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan geniş aile mensubiyeti ile ilgili böyle bir yorum yapmak mümkün değildir aksine çocuklarla ilgilenecek çok sayıda yetişkinin ailede bulunmasının koruyucu olduğu bile söylenebilmektedir (Şenol& Dinç, 2013) .

Aileye ilişkin bir başka risk faktörü, üvey ebeveyne sahip olma durumu ve ebeveynin otoritesinin olmamasıdır (Sözen, 1986). 12-18 yaş arası 120 hükümlü çocuk üzerinde yapılan araştırma suça sürüklenmiş çocukların %42'sinin parçalanmış aileden geldiklerini göstermektedir (Çoban, 2014). Diğer çalışmalarda ise oranlar %16 (İslamoğlu, 2017) ve %33'tür (Öter, 2005). Aile bütünlüğünün sekteye uğraması çocuğun hayatı keşfettiği bu dönemde eksik sosyalleşmesine sebep olacak bu durum ise uyumsuz davranışlara ve suçlu davranışın oluşumunda önemli bir faktör olarak rol oynayacaktır (Çoban, 2014).

Sosyal kontrol teorisine göre sosyal bağları zayıf olan genç ve çocukların suça sürüklenme ihtimalinin yüksektir (İslamoğlu, 2017). Suça sürüklenmiş çocukların %8'i kurum bakımında, %11'i akraba yanında, %9'u arkadaşlarıyla, %23 sokakta yaşamaktadır (Öter, 2005). Başka bir çalışma da çocukların %65'inin evden kaçtığı ve sokakta kaldığını göstermektedir. Bu çalışmada ilginç bir bulgu olarak çocuğun şiddet görmesine dair oranlar kontrol grubuna(suça sürüklenmemiş çocuklar) göre daha düşüktür. Evden uzun süreli kaçma davranışı örneklem grubunda yüksek oranlarda olduğundan, kişilerin aile bağlarının erken yaşta zayıfladığı/koptuğu ve aile otoritesinin olmadığı varsayımıyla çocuğun şiddet görme olasılığının azaldığı düşünülmektedir (Çoban, 2014).

[35] Diğer çalışmalar için bkz. İslamoğlu,2017

[36] Kendisi dahil 5 ve daha fazla kardeşe sahip olma oranı %63(Öter,2005) ve kendisi dahil 3 ve daha fazla kardeşe sahip olma oranı %53 (İslamoğlu, 2017)olarak bulunmuştur.

Aile bireyleriyle iyi ilişkiler kurmanın çocuk üzerinde olumlu etkiler bırakacağı ve koruyucu bir işlev göreceği düşünülmektedir. Suça sürüklenmiş çocuklar üzerinde yapılan bir çalışma çocukların %61 oranda anne ile ilişkilerinin iyi olduğunu[37] ortaya koymuştur (Öter, 2005). Modernleşme ile geleneksel yapılarda değişimler meydana gelmesine rağmen günümüz Türk toplumu ve cinsiyet rolleri göz önünde bulundurulduğunda annenin çocuklarına karşı daha ılımlı ve kabul edici bir tutum sergilemesi, dolayısıyla da çocukların anneleri ile daha iyi ve samimi iletişim kurmaları kanaatimce doğaldır fakat çocuğun sağlıklı gelişimi için ebeveynlerden her ikisi ile de iyi ilişkiler kurması daha faydalı olacaktır.

Bahsi geçen çalışmada ebeveynlerinin her ikisi ile de iyi ilişkiler kuran çocukların oranı %13'tür (Öter, 2005). Bu oranın oldukça düşük olduğu göz önünde bulundurulduğunda çocukların suça sürüklenmelerinde çocuğun ebeveynlerinin her ikisi ile iyi ilişkiler kurmasının koruyucu işlev göreceği düşünülmektedir.

Öğrenmede özdeşim kurma ve davranışın tasvip edilmesi önemlidir. Çocuklar özdeşim kurdukları davranışları taklit etme eğilimdedirler. Aile içinde suç davranışı gösteren bireyin pohpohlanması, suç davranışının cesaret göstergesi olarak kabul edilmesi, çocuğun bu davranışla özdeşim kurmasına ve suça sürüklenmesine sebep olacaktır (Bilici, 2017). Wolfgang, bireylerin yakın çevresindeki kişilerin suç davranışını normal karşılamasının ve hatta bu davranışlara katılmayan bireylerin dışlanmasının suç işleme davranışında etkili olacağını savunmuştur (İslamoğlu, 2017). Wolfgang'e benzer olarak Ester 'de bulunulan çevre, yakın ilişkiler içinde olunan kişilerin suç davranışında bulunmalarının ve hatta bu davranış kalıplarına sempati duymalarının genç ve çocuğu suçlu davranışa yönelteceğini belirtmiştir (Coşar, 2005). Suça sürüklenmiş çocukların ailelerinde yüksek oranlarda [38] suç işleme davranışının görülmesi de bu durumun doğruluğuna işaret etmektedir.

Ailenin geçimini '*'dilencilik, yankesicilik, uyuşturucu madde imalatı ve satışı , fuhuş*'' gibi suç sayılan fiillerle kazanıyor olması, çocukların bu davranışların suç olduğunu fark etmemelerine sebep olabileceği gibi çocuk ailesi tarafından bu tür davranışları gerçekleştirmesi ve gelire destek olması amacıyla teşvik edilebilmekte ve hatta zorlanabilmektedir (Şenol& Dinç, 2013). Yapılan bir araştırma iştirak ile işlenen suçların %8'inin aile ile gerçekleştirildiğini (İslamoğlu, 2017) bir başkası ise çocuğun suç işleme davranışına aile tarafından zorlandığını göstermektedir (Kocadaş, 2007). Ailenin çocuk için koruyucu işlevini yitirip sapma davranışına iten bir kaynak haline gelmesi, kanaatimce risk faktörleri arasında en tehlikeli olanıdır. Çocuğun aileye duyduğu güven, aidiyet duygusu, sevgi, kabul duyguları çocuğun önlenemez bir biçimde suça sürüklenmesine ve belki de kriminal kariyerindeki ilk adımı atmaya sebep olacaktır. Dolayısıyla ailenin böylesine örseleyici bir hal alması durumunda çocuğun dahil olduğu diğer kurumların, durumun tespitini yapacak ve doğru çözümü üretebilecek kadar yeterli olmaları, çocuğun korunmasında hayati önem taşımaktadır.

Akran Grupları

Arkadaş ve oyun grupları tüm ilkel gruplar gibi bireylerin sosyalleşmesinde önemli bir işleve sahiptir (Dönmezer, 1966). Arkadaş grupları çocuğun sosyal katılımında, içinde bulunduğu her gelişim döneminde önemli olmakla birlikte ergenlik döneminde ayrı bir öneme sahiptir (Işıktaç, 1999). Çocuğun bedensel ve psikolojik gelişiminin hızlandığı ve dengesizliğin oluştuğu bu dönemde (Yavuzer, 1933; Bağış,2019) ailenin çocuğu bireysel farklılıklarıyla tam anlamıyla kabul etmeyip kalıplara sokması ve sınırlaması sonucu akran gruplarına yönelimi artırabilmekte (Işıktaç, 1999) ve hatta bu gruplar çocuğun hayatında aileden daha önemli bir rol oynayabilmektedirler (Dönmezer, 1966). Suça sürüklenmiş çocukların %76'sı boş zamanlarını arkadaşlarıyla geçirmeleri bu kanıyı destekler niteliktedir (İslamoğu, 2017) . Bağlılığın oluştuğu arkadaşlık gruplarında anti-sosyal davranış gösteren ve normlara karşı gelen kişi/kişilerin bulunması grupta yer alan diğer çocukların da bu davranışlara eşlik etmelerine sebebiyet verebilmektedir. Anti-sosyal davranış biçimleri grubun karakteristik özelliği olduğunda çeteleşme denilen kavramı ortaya çıkartmakta, değişim gösteren grubun üyeleri üzerinde aile kurumunun etki ve kontrolü ise giderek azalma eğilimi göstermektedir (Dönmezer, 1966).

[37] Diğer çalışmalar için bkz. İslamoğlu,2017

[38] "Ailede suç işlemiş birey oranı %35 (Çoban,2014),%70(Öter,2005), %21(İslamoğlu,2017)olarak bulunmuştur.

Sudherland Farklılıkların Birleşmesi teorisinde kişilerin suçu karşılıklı olarak öğrendiğini, bir gruba üye olma, çeşitli suç türlerini gözlemleme gibi durumların kişiyi suç davranışına iteceğini savunmaktadır (Sözen, 1986). Suça sürüklenmiş çocukların iştirak halinde işledikleri suçların oranı %65 (Köksal& Özel& Bayındır, 2007), %31 (Öter, 2005), %37[39]olarak bulunmuş ve çocuklar suç işleme nedenlerinin %49 oranında kötü arkadaş çevresi olduğunu belirtmişlerdir (İslamoğlu, 2017). Akran gruplarında öğrenme davranışı çok hızlı bir biçimde gerçekleşmektedir. Akran grubuna yeni katılan çocuklar grubun kurallarını özümseyip taklit ettikleri ölçüde gruba katılım sağlayabilmektedirler (İslamoğlu, 2017). Dolayısıyla grup içinde suç davranışının kabul görüyor olması söz konusu olduğunda çocuğun gruba katılabilmesi, grupta devamlılık sağlayabilmesi için bu davranışları taklit etmesi ve suç davranışında bulunmasını gerektirmektedir.

Akran grupları farklı bir bakış açısıyla incelendiğinde, çocuğun arkadaş gruplarından daha düşük sosyo-ekonomik seviyeye sahip olması da risk faktörü olarak ele alınmaktadır. Ailenin çocuğa yeterli imkanları sunamaması çocuğun saldırganlaşmasına veya bu imkanları suç davranışıyla sağlamaya çalışmasına sebebiyet verebilmektedir (Şenol& Dinç, 2013). Bu sebeple ailenin çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılayamadığı durumlarda çocuğun dahil olduğu diğer sistemlerin bu ihtiyaçlara yönelik çalışmalar yapması çocuğun sağlıklı gelişimi için koruyucu bir etki oluşturacaktır.

Okul

Geleneksel tarım toplumu ile sanayileşmiş toplumlarda çocukluk dönemi farklılık arz etmektedir. Geleneksel tarım toplumlarında üretim mekanizmasında yer alan ve toplumsallaşma sürecini baba mesleğini ifa ederek gerçekleştiren çocuk; sanayileşmiş toplumlarda tüketim mekanizmasında yer almış ve toplumsallaşma sürecini okul- arkadaş gruplarıyla gerçekleştirmeye başlamıştır (Sözen, 1986).

Çocukları suça iten risk faktörlerinin başında aile gelmektedir. Çocuğun aile içinde suça sürüklenmesinin engellenememesi durumunda çocuğun kurum boyutunda toplumsallaştığı ilk yer olarak okula iş düşmektedir. Suça sürüklenmiş çocuklar üzerine yapılan araştırmalar çocukların %54'ünün herhangi bir eğitim düzeyinde okulu bıraktığını ortaya koymaktadır (Öter, 2005). Başka bir çalışmada da benzer olarak çocukların okulu terk oranları[40] yüksektir (İslamoğlu, 2017). Okulu bırakma sebebi yüksek oranda ekonomik etmenler ve kendi isteğim olarak belirtilmiştir. Suça sürüklenen çocukların %47'sinin eğitimlerine devam etmeleri durumunda dahi sahip olmak istedikleri bir meslek grubu bulunmamaktadır (Öter, 2005).[41] Diğer yandan suça sürüklenmiş çocukların yalnızca çok küçük bir kısmı[42] kendisini okul başarısı yüksek olarak nitelendirmektedir ve %34'ü okula dönmek istememektedir (İslamoğlu, 2007). Hirschi, sosyal bağ teorisinde geleceğe dair planları ve hedefleri olan, kariyere ve başarıya odaklı bireylerin suç işleme oranlarının düşük olduğunu söylemektedir (Bağış, 2019).

Çocuğun suça sürüklenmesinde okula devam, okula ve öğretmene ilişkin algılar, okuldaki sosyal ve psikolojik destek servisleri de önem arz etmektedir. Yapılan bir araştırma suça sürüklenmiş çocukların %71'inin okuldan kaçtığını, %71'inin disiplin cezası aldığını, %45'inin okulda sorunlarıyla ilgilenen bir öğretmen olmadığını ortaya koymuştur (İslamoğlu, 2017). Çocuğun okuldan kaçma davranışının nedenleri çok çeşitli olabilmektedir. Bu davranışın temelinde yatan etmenler anlaşılmadan çocuğu cezalandırmak çocuk için okulu itici bir faktör haline getirecektir. Sorunun anlaşılması için okuldaki rehber öğretmenlerin ve diğer öğretmenlerin nicelik ve nitelik olarak yeterli olmaları gerekmektedir. Çocuğun okuldan kaçma probleminin etkili bir biçimde çözülememesi çocuğun okul dışında yapılandırılmamış faaliyetlerle vakit geçirmesine sebep olabilmekte ve bu durum ise çocuğu suça bir adım daha yaklaşması anlamına gelmektedir.

[39] İslamoğlu'nun(2017) çalışmasında iştirakle suç işleyen çocukların %8'i aile üyelerinin katılımlarıyla suç işlemişlerdir.

[40] %37 oranında herhangi bir düzeyde okul terki bulunmaktadır ve örneklem grubunda eğitimine devam etmeyenler edenlere göre daha fazladır.

[41] Kız çocuklarının okulu bırakma oranının erkek çocuklarına göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

[42] Tespit edilen oran %6'dır.

Çocuklar içinde bulundukları dönem itibariyle eğitilmeye ve sosyalleşmeye ihtiyaç duymaktadır. Çocuğun ekonomik yetersizlikler sonucu okulu bırakması, anne ve babanın sorumluluklarını yerine getiremediğinin açık bir kanıtıdır. Suça sürüklenen çocukların eğitime devam etmeme oranlarının yüksekliği ters bir ilişkiyle bakıldığında okulun koruyuculuğunu ortaya çıkartmaktadır. Öte yandan yaşamlarının daha çok başında olan çocukların geleceğe dair bir motivasyonlarının bulunmaması, çocuğun seçenekleri konusunda yeterince bilgili olmadığı veya kendini başarabilecek kadar yeterli görmemesinden kaynaklanıyor olabilmektedir. Okullarda eğitimcilerin ve rehberlik servisinin çocuğun yetenek ve seçenekleriyle ilgili yol gösterici olması, çocuğun güven duygusunu geliştirmesine katkı sağlayacağı gibi kendini ispatlamak için sapma ve suç davranışları sergileme olasılığını düşürecektir.

Çocuğun suça sürüklenmesini ve diğer olumsuzluklara maruz kalmasını engellemek amacıyla *''koruyucu okul modeli''* geliştirilmiştir. Bu model *''risk grubundaki sorunlu çocukların tespitini, çocuk ve ailenin karşılaştıkları sorunları doğru algılayıp sağlıklı başa çıkma mekanizmaları kullanabilmelerinin sağlanmasını, sorunların çözümü için alabilecekleri rehberlik ve sosyal hizmetlerin neler olduğu konusunda bilgilendirmeyi, çocukların yalnız olmadıkları, sevildikleri ve değerli oldukları hissettirilerek; ailelerine, okula, topluma karşı yabancılaşmalarının önüne geçilmesini ve çalışmaya ve başarıya motive edilmelerini''* amaçlamaktadır (Semerci ve diğ., 2006).

Çocuk suçluluğu gibi karmaşık bir olgunun çözümüne yönelik atılacak adımların da çok yönlü ve işlevsel olması gerekmektedir. Suç işleme davranışını önlemek için kişilerin tek tek izlenmesi olağan dışı ve ütopiktir. Çocuğun eğitilerek ahlaki sisteminin geliştirilmesi, suça dönüşme potansiyeli olan veya olmayan olumsuz davranış ile başa çıkmada işe yarar bir çalışma olacaktır (Bilici, 2017).

Kentleşme ve Göç

50'li yıllarda kentleşmenin hızlanması (Coşar, 2005) ve şehirlerdeki fırsatların çoğalması, kentteki çekici faktörlerin ve kırdaki itici faktörlerin etkisi iç göçü meydana getirmiştir. Kentleşmenin ülkemizde belirli bölgelerde yoğunlaşması ve kontrolsüz göç; alt yapı yetersizlikleri ve çeşitli problemlere yol açmıştır (Sözen, 1986). Göç eden aileler, barınma ihtiyacını karşılayabilmek için gecekondu olarak adlandırılan kaçak yapılar inşa etmiş ve yaşamlarını burada sürdürmeye başlamışlardır. Bu durum kentlerde gettolaşmaya neden olmuş ve ekonomik düzey uçurumunun gözle görülür hale gelmesine sebep olmuştur (Kongar, 2006).

Cohen, suçlu alt kültür teorisinde suç davranışının alt sınıf ile orta ve üst sınıf arasındaki kültür çatışmaları, ekonomik ve sosyal imkanların eşitsizliğinden doğduğunu düşünmektedir. Alt sınıfa mensup kişilerin üst ve orta sınıfın imkanlarından yaralanmak istemeleri fakat sistemin buna elverişsiz olması alt sınıfa mensup kişileri suç davranışına itebilmektedir (İslamoğlu, 2017). Yapılan bir araştırma üst ve orta sınıfın ikamet ettiği bölgelerde yoğunlukla işlenen suçların mala yönelik suçlar olduğunu ortaya koymaktadır (Özden& Ün& İnce, 2007). Yine yapılan birçok araştırma çocukların işlediği suçlar arasında mala yönelik suçların fazla olduğunu göstermektedir.[43] Çalışmalar suça itilen çocukların genel olarak düşük ekonomik gelirli ailelere mensup olduğu yönünde olduğundan, alt sınıf aidiyetinin ve yetersiz kaynakların çocukların suça sürüklenmelerinde rol oynağı düşünülmektedir.

Türkiye'de kentleşme olgusu yalnızca ekonomik süreçlerin değil aynı zamanda toplumsal değişimin de göstergesidir (Kongar, 2006). Kentleşmenin artması aile bağlarının zayıflamasına, bağımlılık yapıcı madde kullanımının çoğalmasına, kültürel çatışmaların artıp sosyal sermayenin azalmasına sebep olmuş dolayısıyla bu bölgelerde suç oranları da artmıştır. Süreç içinde sosyal sermayelerin azalması toplumsal kontrol mekanizmalarını zayıflatmış ve ebeveynlerin çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirememelerine neden olmuştur (Kızmaz, 2012). Nye çocuk suçluluğunun öğrenme ve kontrol eksikliğinden kaynaklandığını belirtmektedir. İçlerinde birden fazla defa suça sürüklenmiş çocukların da bulunduğu bir grupta aile ile ilişkiler yüksek oranda huzurlu ve anlayışlı olarak betimlenmiştir (İslamoğlu, 2017). Çocuğun suça sürüklenmesi ailenin normal işleyişini bozacak bir yaşam olayıdır. Bu yaşam olayı karşısında ebeveynlerin çocuğun üzerindeki denetimlerini artırmaları ve çeşitli

[43] Mala karşı işlenen suçlar %67 oranında tespit edilmiştir(Öter,2005)

kurallarla çocuğu sınırlandırarak koruma altına almaları çocuğun yeniden suça sürüklenmesinin önlenmesinde önemlidir aksi bir durum ise suç davranışını pekiştirecek ve tekrara sebep olabilecektir.

Kontrolsüz kentleşmenin ülkemizde yarattığı sorunlardan biri olarak çarpık kentleşme bölgeleri meydana gelmiştir. Aileler maddi yetersizlikler dolayısıyla'' *yoğun sefalet bölgelerinde''* ikamet etmek durumunda kalabilmektedirler. Çocuğun, *''ucuz ikamet bölgeleri''* olması sebebiyle, bu yerlere yerleşmiş suçlularla temas kurmaları suç davranışını öğrenmelerine sebebiyet verebilmektedir(Teker, 2010). Suç davranışının yaygın olduğu bu bölgelerde çocukların suça tanık olma ve davranışı tekrar etme olasılıkları yükselecektir. Diğer yandan bu bölgelerin düşük sosyo-ekonomik yapıları çocukların yoksulluk içinde büyümelerine ve çeteleşerek kalkınan grupları gözlemlemelerine olanak sağlamaktadır. Çocuk gözlemleri sonucunda hayatını normal olarak devam ettirmek ile çeteleşen gruplara katılarak kalkınmak arasında seçim yapmak zorunda kalmaktadır. Bu noktada çocuğun sosyal kontrol mekanizmaları ve ahlaki eğitimi yeterince güçlü değilse bu gruplara katılımı kaçınılmazdır (İslamoğlu, 2017).

Göç toplumsal uyum sorunlarını doğurma ihtimali olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyokültürel devamlılık ve geleneksel aktarımda önemli bir rol oynayan ailenin göç sonucu köksüzleşmesi ve yabancılaşması, suç davranışının görülme olasılığını da artmaktadır (Selçuk& Payam, 2018). Antalya'da yapılan bir araştırmada suç davranışında bulunan çocukların %78'inin farklı yerlerde doğduğu tespit edilmiştir. Ailelerin %41'i göç etmiş ve göç eden ailelerin %51'inin Antalya'da bulunma süreleri 10 yılı geçmemiştir (Öter, 2005).

Farklı bölgelerden aynı bölgeye göçen topluluklar, göç ettikleri yerde geniş kitlelerce kabul gören normlar oluşturamamaları sonucunda bu yerlerde sosyal kontrol eksikliği oluşmaktadır (Kızmaz, 2012). Bir toplumda neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair kuralları hukuk normlarıyla beraber toplumsal normlar da oluşturur. Göç sonucu farklı toplumsal normlara göre ilişki ve davranışlarını belirleyen kişiler bir arada yaşamaya başladıklarında düzensizlikler baş göstermeye başlar. Bir topluluğun aynı normlar etrafında birleşmeleri sapma[44] veya suç işleyecek kişiler için kimi zaman caydırıcı olabilmektedir. Aynı topluluk içinde herkesin kendi doğrularına ve normlarına göre yaşaması ise bireyde toplumsal norma uyma baskısı yaratmayacağından suç işleme davranışını daha rahat gerçekleştirebilecektir. Diğer yandan kırdan kente göç eden gençlerin üzerindeki sosyal denetim mekanizmalarının azalması (Sözen, 1986) ve toplumla olan ilişkilerinin zayıflaması suç davranışına sebebiyet verebilmektedir (Kocadaş, 2007). Sosyal denetimsizliğin yalnızca genci /çocuğu etkilemeyip bütün bireylerde önemli bir etkisi olmasına rağmen içinde bulunulan yaşam dönemi itibariyle yetişkinlerde otokontrol mekanizmasının ve ahlak gelişiminin çocuğa oranla daha yerleşmiş olması ve özellikle ergenlik dönemindeki kişilerdeki dürtüsel davranış sıklığı, sosyal kontrol mekanizmalarının çocuklar için görece daha koruyucu ve etkili olduğu; çocukların sosyal kontrol mekanizmanın eksilmesi durumunda ise daha büyük bir risk faktörü olacağı varsayımına olanak sağlamaktadır.

Cinsiyet

Suça sürüklenmiş çocuklar ile yapılan araştırmalar[45] çocuk suçluluğunun yüksek oranda erkek çocukları tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Kimlik edinim süreci kişilerin cinsel kimlik oluşumunu da içinde bulundurmaktadır. Özellikle ergenlik dönemi bu arayışın üst düzeye çıktığı, kişilerin kimlik rollerine ilişkin ipuçlarını daha dikkatli incelediği ve seçimi sonucunda toplumdan üst düzey kabul beklediği bir süreçtir. Erkek ve kadın kimlik oluşumunda toplumsal cinsiyet rolleri önemli ölçüde etkilidir. Bir toplumda erkekliğin cesaret, sertlik, gerektiğinde risk alabilme ve suç işleyebilme ile kadının ise cinsel obje ve erkeğin malı olarak karakterize edilmesi erkeklerin saldırgan davranışlarına önemli bir temel oluşturmaktadır (Coşar,

[44] Kavramın yalnızca olumsuz olarak ele alınması doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Toplumsal dönüşüme ön ayak olan liderler, evliyalar, filozoflar, azizler de toplumda beklenmedik davranışlar sergiledikleri için sapma olgusunun içine dahil olurlar fakat bu durum genelde toplum tarafından kabul edilir ve bu kişiler sıklıkla onure edilirler (Gün,2010).

[45]Suça sürüklenmiş çocuklar üzerinde yapılan çalışmalarda elde edilen erkek oranları %93 (Köksal&Özel&Bayındır;2007), %88 (Öter,2005), %99 (İslamoğlu,2017), %93 (Kocadaş,2007)

2005).Biyolojik bir özelliğe sahip olmanın bile suça sürüklenmeye sebebiyet vermesi toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında toplumun yeniden inşasını gerektirmektedir. Aile, çocuk ve toplumun konuyla ilgili eğitilmesi noktasında adımların atılmasının erkek olmanın risk faktörü olarak ele alınmasını engelleyebileceği düşünülmektedir.

Yaş ve Gelişim Dönemi

Yapılan araştırmalar[46] çocukların suça sürüklendikleri dönemin sıklıkla 14- 18 yaş arasına rastladığını göstermektedir. Bu veriden hareketle suç işleme eğiliminin kişilerin enerjilerinin çok yüksek olduğu ergenlik dönemine denk geldiği ve ergenlik döneminin çocuğun suça sürüklenmesinde risk faktörü olarak ele alınması gerektiği düşünülmektedir (Uslu, 2011). 15-18 yaş arasını kapsayan bu dönem orta ergenlik olarak tanımlanmakta, dürtülerde yoğunlaşma ve çeşitli sorunlarla karşılaşma gibi durumlarla karakterize edilmektedir (URL1). Suç davranışına yönelen adölesanın davranışı döneme ithaf edilebilmekle beraber sosyal bir problemin habercisi olarak da değerlendirilmelidir. Çocuğun yeni yaşam dönemine uyum sağlayamaması veya statü elde etme ihtiyacı; toplumsal normların önemsizleşmesine ve suç davranışına yönelmesine neden olabilmektedir (Sözen, 1986). Diğer yandan ailenin riskli davranışta bulunması ve/veya bu tür davranış kalıplarını desteklemesi, denetim eksikliği, çocuğun aile içinde sağlıklı iletişim kurabileceği kişilerin olmaması ve aile içi ilişkilerde problemler de çocuğun ergenlik döneminde suça sürükleme ihtimali bulunmaktadır.

Çocukların bilişsel ve davranışsal çalkantılar yaşadıkları bu dönemde özellikle çocukla iletişim halinde bulunan okul çalışanları ve aile üyelerinin, çocuğun kişisel özelliklerini iyi okuması ve gerektiğinde danışmalık verebilmesi, bu dönemde çocuğun kanunla ihtilafa girme riskini azaltacaktır (Bilici, 2017).

Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanımı

Madde kullanımının suç davranışında bulunma sıklığı ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Çocuğun madde kullanımı; bilincinin bulanıklaşması, cesaret hissi, saldırganlık, gibi semptomlar oluşturması nedeniyle suç işleme davranışına sebep olacağı gibi maddeyi temin etmek amacıyla suç işleme davranışında bulunma da sıklıkla rastlanılan bir durumdur (Şenol& Dinç, 2013). Bu bilgiyi kanıtlar nitelikte yapılan bir araştırmaya göre suça sürüklenmiş çocukların %48 bağımlılık yapıcı madde(uçucu, sigara, alkol) kullanmaktadır (Köksal& Özel& Bayındır, 2007). Yapılan başka bir araştırma ise suça sürüklenmiş çocukların %78'inin sigara , %28'inin ise uyuşturucu madde kullandığını ortaya koymaktadır (Öter, 2005).

Medya

Modern zamanların en etkili değişim aracı olan medya tüm dünyada etkisini çeşitli boyutlarda göstermektedir. İlk bakışta olumlu yönleri göze çarpmasına rağmen olumsuz açılardan da ciddi yansımalar meydana getirmektedir. Özellikle çocukların gözlemledikleri şeyleri daha az eleştirip daha hızlı özümsemeleri medyatik yayınların çocuklar için daha örseleyici olmasına sebebiyet vermektedir (Avcı, 2010).

Akers sosyal öğrenme teorisinde çocukların medya aracılığıyla maruz kaldıkları içeriklerin öğrenme yoluyla tekrar edileceği üzerinde durmuştur (Bağış, 2019). Hükümlü çocuklar ile kontrol grubu arasında yapılan bir araştırmada hükümlü çocukların kontrol grubundan daha uzun süreler televizyon izlediği ve izlenilen programların ağırlıklı olarak şiddet içerikli olduğu tespit edilmiştir (Küçüker& Tokdemir, 2000). Televizyonun sunduğu program çeşitliliğinin, internet kullanımı ile kıyaslandığında kısıtlı olmasına rağmen etkilerinin istatiksel olarak anlamlı bulunması, internetin her türlü bilgiye erişim kolaylığı sağlaması açısından çocuk için daha tehlikeli olabileceğini düşündürmektedir.

Günümüzde ev içinde ve hatta kişisel ürünlerle internete erişim yaygınlaşmış ve çocukların aile kontrolünden çıkıp teknolojinin kontrolüne girmelerine neden olmuştur. Çocukların; cinsellik, şiddet, uyuşturucu madde kullanımı ve toplumsal ahlak normlarına uymayan içerikteki programlara maruz kalmaları ve bu davranışları normalleştirerek öğrenme yoluyla taklit etmeleri hem toplumun

[46] 14-18 yaş arası suça sürüklenme oranları %66 (Köksal&Özel&Bayındır;2007), %81 (Teker,2010), %96 (Öter, 2005), %81 (İslamoğlu,2017)

yozlaşmasına hem de suç davranışına itilmelerine neden olabilmektedir. Toplumsal ve bireysel riskler göz önünde bulundurulduğunda ailelerin çocukların maruz kaldıkları içerikleri iyi seçmeleri ve reyting oranlarından dolayı televizyonda sıkça karşımıza çıkan anti-sosyal içerik barındıran programları izlemelerinin önüne geçmeleri gerekmektedir (İslamoğlu, 2017).

Çocuk İşçiliği

Çocuk işçiliği *''çocukların çocukluk dönemini yaşamalarını engelleyen, potansiyel ve saygınlıklarını azaltan fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren işler''* olarak tanımlanmaktadır. Küresel çapta 152 milyon çocuk, çocuk işçi olarak çalışmaktadır (URL 2).

Çocuk işçiliği temelinde yoksulluk ve işsizlik kavramlarını barındırmakla beraber birbiriyle yakın ilişkide olan birçok faktörden beslenerek ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde bölgesel kalkınma göçü ortaya çıkartmış, denetlenemeyen yığınlar halinde coğrafi hareketlilikte bulunan toplumlar yerleştikleri bölgedeki yetersiz istihdam olanakları nedeniyle işsiz kalmış ve sonuç olarak yoksullaşmışlardır. Ailelerin yeterli gelir elde edememeleri çocukların çalışmalarını ve aile bütçesine destek olmalarıyla sonuçlanmıştır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2007). Bu bağlamda mesleki eğitim odağından uzak (Teker,2010) gelişim dönemlerine uygun olmayan şartlarda çalışan çocuklar (Sözen, 1986) çalıştıkları ortamdaki kişilerin olumsuz davranışlarını örnek alabilmekte, aile denetiminden uzak olmaları sebebiyle istismara açık hale gelebilmektedirler (Teker, 2010). Diğer yandan bağımlılık yapıcı maddelere (tiner,bally vb.)- çalıştıkları ortam nedeniyle- ulaşımın kolay olması çocuğu çalışma hayatında suça iten faktörlerden olabilmektedir.

Yapılan karşılaştırmalı bir araştırma, hükümlü çocukların %80 , suç kaydı olmayan çocukların %92,5 oranında bir işte çalıştıklarını fakat hükümlü çocuklar diğer gruptan daha uzun süre bir işte çalıştıkları tespit edilmiştir (Çoban, 2014). Yapılan diğer çalışmalar[47]da çocukların dikkat çekecek oranlarda, bir işte çalıştıklarını ortaya koymuştur.

Çocuk işçiliğinde özel bir ilgiyi gerektiren bir konu olarak sokakta çalışan çocuklar bu bağlamda en riskli grubu oluşturmaktadırlar. Şehrin kalabalık caddelerinde mendil, peçete, kitap vb. satan veya ayakkabı boyayan çocukların gün boyunca sokaklarda bulunmaları çocukların ilk bakışta ağır bir iş yapıyorlarmış gibi görünmemelerine rağmen uzun vadede psikolojik ve fiziksel olarak örselenmelerine suç mağduru olmasına (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2007) ve suça sürüklenmesine[17] neden olmaktadır. Elbette ki çocukların yaptıkları işlerin tümü zarar verici faaliyet olarak değerlendirilemez. Çocuğun denetimli ve sağlıklı bir ortamda, eğitimini aksatmadan, çocukluk dönemini ihmal etmeden, örselenmeden çalışması çocukta sorumluluk alabilme, bir görevi yerine getirme, özgüven, yeni beceriler kazanma, yetişkinlik dönemine hazırlanma gibi olumlu gelişmelere katkı sağlayabilir (URL 2). Dolayısıyla çocuğun aile işletmesinde, eğitsel ve kültürel projelerde yer alması çocuk işçiliği kapsamında yer almayacağı gibi çocuğun verimli ve kaliteli vakit geçirerek suça sürüklenmesinden de alıkoyabilir.

Sonuç

Çocukların toplumun geleceği ve umudu olmaları bu çağa addedilen önemin anlaşılmasında anahtar kelime olarak rol oynamaktadır. Çocuğun suç davranışının öznesi veya nesnesi olması toplumdaki yozlaşmanın bir yansıması olarak tanımlanabilmektedir. Çeşitli bilimler, suç olgusunu ele alarak nedensellik çerçevesinde açıklama girişiminde bulunmuş fakat olgunun karmaşıklığı tek bir perspektifin konuyu açıklayamayacağını süreç içinde ortaya koymuştur. Keza çocuk ve suç kavramlarının bir araya gelmesi daha derin bir çıkmaza neden olmuştur.

Günümüzde suça sürüklenmiş çocuğun edimine ''neden?'' sorusu sorulduğunda net bir cevap almak mümkün değildir çünkü çocuğun edimine sebep olan faktörler çok çeşitli ve birbiri ile iç içe geçmiş biçimdedir ve diğer yandan bir çocuk için risk faktörü olarak değerlendirilen bir durum diğeri için risk

[47] Çocukların işte çalışmasına dair oranlar Öter' in (2005) araştırmasında %41, İslamoğlu'nun (2017) araştırmasında %45'tir. İslamoğlu araştırmalarında çocukların %45'inin çırak olarak çalıştığını tespit etmiştir.

[17] Suça sürüklenmiş çocukların, suça sürüklenmeden önce sokakta çalışma oranları %41'dir(Öter,2005)

faktörü olmaktan çıkmaktadır. Dolayısıyla konunun nedenselliğin odağından çıkıp risk faktörlerinin odağına girmesi ve sorunla mücadele edebilmek için eklektik bir müdahalenin planlanması çocukların suça sürüklenmelerini engellemek için atılacak işlevsel bir adım olacaktır.

Kaynaklar

AVCI,M.(2010). Çocuk Suçluluğunda Medyanın Rolü. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*,(12)1:125145

BAĞIŞ, R.C.(2019). Çocukları Suça Sürükleyen Çevresel Nedenler: Sosyal Bağ ve Sosyal Öğrenme Teorileri Işığında Bir Değerlendirme. *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14): 203-221.

BAYINDIR,N.,ÖZEL,A.,KÖKSAL,E.(2007). Çocuk Suçluluğunun Demografisi :Kütahya Şehri Örneği. *PBD*. 9(1-4):95-108

BİLİCİ, İ.,E.(2017). İnformal Öğrenme ,Çocuk ve Suç Olgusu, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,(37):21-31

BURKAY, S.(2008). Teorik Çerçevede Suç. *ETHOS: Felsefe ve Toplum Bilimlerinde Diyaloglar*, (2)4:115

COŞAR, Y.(2005). Kentleşen Türkiye'de Çocuk Suçluluğu. *TBB Dergisi*, 56: 281-327

ÇELİK, Ç.D.(2003). Çocuk Suçluluğunda Ailenin Rolü. *EGM Polis Dergisi*, 34:141-145

ÇOBAN,S.(2014). Bazı Sosyal Etkenlerin Çocuk Suçluluğu ile İlişkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (31)2:76-95

ÇSGB(Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı)(2017). Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü*, Genel Yayın*, (63).

DÖNMEZER, S.(1966).Çocuk ve Gençlik Suçluluğunda Boş Zamanların Rolü. *Boş Zamanları Değerlendirme Semineri*. Halk Sağlık Komitesi, İstanbul

GİDDENS, A. (2000). *Sosyoloji*. Ayraç Yayınevi

GÜN,C.,(2010) Suçlu Kişilik Oluşumunda Yakın Çevre Faktörü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi

IŞIKTAÇ, Y. (1999). Sosyolojik Açıdan Çocuk Suçluluğu ve Bir Hukuk Devleti Olan Türkiye'de Devletin Cezalandırma Yetkisini Kullanma Biçimi. *Mevzuat Dergisi*, 24(13)

İSLAMOĞLU, G.(2017).Çocuk Suçluluğunun Sosyolojik Olarak İncelenmesi: İstanbul Gaziosmanpaşa Örneği. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi

Kanunu, Ç. K. (2005). *Kanun No. 5395*. Kabul Tarihi, 3(07).Mevzuat.gov.tr
Erişim Tarihi:30,12,2020

Kanunu, T. C. (2004). *Kanun No. 5237*. Kabul Tarihi, 26,(09).Mevzuat.gov.tr
Erişim Tarihi:30,12,2020

KIZMAZ,Z.(2012). Gelişmekte Olan Ülkelerde Suç Oranlarının Artışı Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme. *Mukaddime Dergisi*, 5:50-74

KOCADAŞ, B. (2007).Düşük Sosyo-Ekonomik Yapı, Suç İlişkisi: Malatya'da Çocuk Suçluluğu. *Sosyoloji Araştırma Dergisi*, (1):156-186

KONGAR, E. (1998). *21. Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* . Remzi Kitabevi

KÜÇÜKER,H.,TOKDEMİR,M.(2000). Çocuk Suçluluğu ve Medya. *Adli Tıp Bülteni*,(5)3:164-167

ÖTER,A.(2005). Çocuk Suçluluğunun Toplumsal Nedenleri: Antalya Örneği. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi

ÖZDEN,P.P.,ÜN,K.H.,İNCE,Y.(2007) Kentsel Suç Mekân ve Dönüşüm: Üsküdar ve Fatih İlçeleri Üzerinden Sorgulama

SELÇUK, N.,POYRAZ,M.M.(2018) Kentleşmeyi Tetikleyen Unsurların Suç ile İlişkisi, Sivil Toplum, Siyasal Sistem ve Siyasal Yöntem, *İKSAD*

SEMERCİ, N., ÇOPUROĞLU, Ç., SEMERCİ,Ç., YILMAZ, A.S.(2006). Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kapsamında Yeni Bir Model Önerisi: Koruyucu Okul. *Küreselleşen Dünyada Sosyal Hizmetin Konumu Hedefleri ve Geleceği Sempozyumu Sunum Kitabı;*146-158

SÖZEN, E.(1986).Sosyolojik Açıdan Çocuk Suçluluğu ve Paşakapısı Cezaevinde Bir Deneme. *Sosyoloji Konferansları*, Yirmi Birinci Kitap, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji ve Metodoloji Araştırmaları Merkezi, ss. 261-285

ŞENOL, D., DİNÇ,A.(2013). Çocuk Suçluluğunda Anne Faktörü. *Aile ve Kadın Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Ss.119-131

TEKER,K.(2010).Suçlu Çocuklarda Sosyo-Demografik Özellikler ile Ebeveyn Tutum Algısının Çocuk Suçluluğuna Katkısı. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi

TOPRAK, U. (2011). Çocuk Suçluluğunun Karakteristik ve Yapısal Özellikleri, *TBB Dergisi*, 95:313-330.

TÜİK,(2020). Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri,2015-2019, Haber Bülteni,Sayı;33632
Erişim Adresi: https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33632 Erişim Tarihi: 09.11.2020

URL 1: *Ergenlik Dönemi*, 28.11.2020 tarihinde Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü resmi sayfasından alıntılanmıştır. https://sagligim.gov.tr/ergen-sagligi/ergenlik-donemi.html

URL 2: *Çocuk İşçiliği*, 11.12.2020 tarihinde Uluslararası Çalışma Örgütü'nün resmî sitesinden alıntılanmıştır. https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm

USLU,E.(2011). Sosyo-Ekonomik Bir Olgu Olarak Kentsel Suç: Bakırköy ve Küçükçekmece Örneklemi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi

YAMAN, Ö.M.,(2020).1923-2018 Yılları Arasında Üretilen'' Çocuk ve Suç'' Temalı Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (20)46: 55-82

TEKNOLOJİK GELİŞMELER BAĞLAMINDA ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ

Leyla ŞENOL
KOÜ Ali Rıza Veziroğlu MYO, Emlak Yönetimi, Körfez/Kocaeli
senolleyla4@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5780-9690

Özet
Teknolojinin hızlı değişimi örgütler için aynı zamanda kaygı vericidir. Ancak, bu kaygıyı avantaja çevirmek mümkündür. Değişen teknolojinin örgütle uyumu önemlidir. Ayrıca, örgüt ve insan kaynakları geliştirme süreçleri de teknolojik gelişmeler ile uyumlu olmalıdır. Teknoloji, örgütlerin farklılaşması için ayırt edici bir unsur olarak görülebilir. Ancak, teknoloji rakipler tarafından taklit edilebilir ve farklılık özelliği kaybedilebilir. Örgütler değişimi başlatabilen esnek bir uyum sürecine sahip olmalıdır. Dış çevrede meydana gelebilecek önemli değişimlere karşı strateji geliştirebilmeli, süreçlerini yenileyebilmeli ve değişime hazır olmalıdır. Güçlü rekabet koşullarında örgütler rekabet avantajını koruyabilmeli ve sürdürülebilir olmalıdır. Değişen teknolojinin örgütlere sunabileceği fırsatlar, riskler ve güçlüklerin iyi anlaşılabilmesi için bilim, teknoloji ve yenilik politikaları oluşturulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, değişim, teknolojik gelişmeler, örgütsel davranış

ORGANIZATIONAL BEHAVIOR IN THE CONTEXT OF TECHNOLOGICAL DEVELOPMENTS

Abstract
The rapid change of technology is also a concern for organizations. However, it is possible to turn this anxiety into an advantage. The compatibility of changing technology with the organization is important. In addition, organizational and human resource development processes should be compatible with technological developments. Technology can be seen as a distinctive element for the differentiation of organizations. However, technology can be imitated by competitors and distinctiveness can be lost. Organizations should have a flexible adaptation process that can initiate change. It should be able to develop a strategy against important changes that may occur in the external environment, renew its processes and be ready for change. In strong competitive conditions, organizations should be able to maintain their competitive advantage and be sustainable. Science, technology and innovation policies should be established in order to better understand the opportunities, risks and challenges that changing technology can present to organizations.

Keywords: Technology, change, technological developments, organizational behavior

1. Giriş

Teknoloji, hem üretimi hem de mevcut olan dengeyi değiştirmiş, üretim ve tüketim süreçlerinde değişime neden olmuştur. Örgütler var olabilmek ve amaçlarına ulaşabilmek için yapısal ve davranışsal olarak değişime zorlanmaktadır (Bensghir, 2001: 20). Son yıllarda teknoloji baş döndürücü bir şekilde hızla gelişmektedir. Bu gelişme örgütler için aynı zamanda bir endişe nedenidir. Bu endişeyi avantaja çevirmek teknolojilerin sunduğu avantajlardan faydalanmak özellikle de verimliliği artırmak mümkündür. Ancak bu gelişen ve değişen teknolojilerin örgüte nasıl entegre edildiğine bağlıdır. Giderek artan ve gittikçe daha fazla zaman gerektiren projeleri tamamlamak bu entegrasyona bağlıdır. Örgüt ve insan kaynakları geliştirme süreçleri teknolojik gelişmeler ile aynı hızda ilerlemeyen örgütler, sosyal bir sistemin parçası olan örgüt dinamiklerinin etkin grupların davranışlarına bağlı olduğunu bilmelidir (Gagnon and Dragon, 1998:1). Teknolojinin değişimi ile başlangıçta iş gücü talebi azalmış ancak sonrasında talep artışı gözlenmiştir. Çünkü teknoloji ile birlikte bazı meslekler ortadan kalkarken bazı yeni meslekler ortaya çıkarak istihdam yaratmaktadır. Dijitalleşme ile birlikte bazı örgütlerin esnek çalışma saatlerine yönelmesi, iş kalitesi ve denetim konusunda zorlukları da beraberinde getirmiştir (Altun, 2020:177). Teknolojik gelişmeler bağlamında vasıfsız işçiliğe ihtiyaç kalmayacağı vasıflı çalışanların da belirli sektörlerde istihdam edileceği inancı hakimdir. Çalışanların bu gelişmeler paralelinde vasıflarını sürekli olarak artırmaları gerekmektedir (Güllü, 2019: 438). Yeni teknolojinin kullanımı, yeni iş alanlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yeni iş ise iş gücünün yeni nitelikler

kazanmasını zorunlu kılar (Güllü, 2019: 440). Başka bir ifadeyle vasıflarının artırılması için çalışanlara iş hayatı boyunca eğitim olanakları sunulmalıdır (Güllü, 2019: 441). Teknolojinin üretkenlik avantajı kullanılarak ekonomik büyümeye katkı verilebilir ve yeni iş alanlarının ortaya çıkması ile toplumsal fayda yaratılabilir (McKinsey, 2016: 5). Teknoloji, örgütlerin ürün ve hizmetlerini rakiplerinden daha iyi yapabilmek için ayırt edici bir unsur olarak görülebilir. Ancak, teknoloji taklit edilebilir ve ayırt edici özelliğini kaybedebilir. Rekabetin gün geçtikçe zorlaştığı günümüzde örgütler rekabet üstünlüğünü kaybetmemek ve varlığını sürdürebilmek için yenilikçi olmak zorundadır (Gökcek, 2007: 67). Çalışma, alan yazına katkı sağlamak amacı ile teknolojik gelişmeler, örgütsel değişim, örgüt kültürü ve sonuç ve değerlendirme bölümlerinden oluşmaktadır.

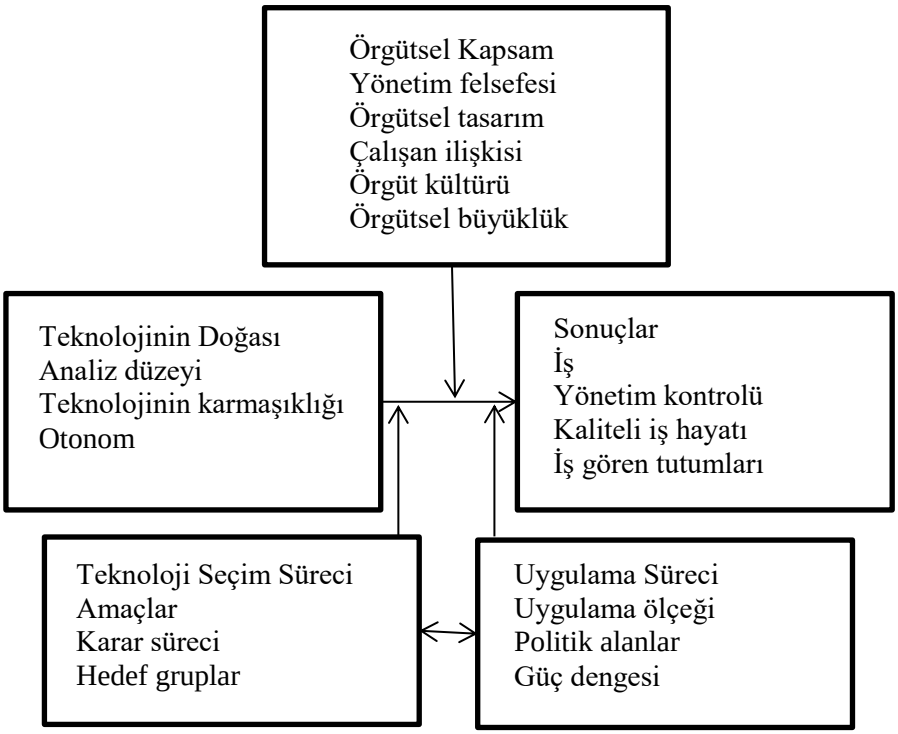
2. TEKNOLOJİK GELİŞMELER

Örgütlerin mevcudu koruması ve sürdürülebilir olması için yeni unsurları harekete geçirmeleri gerekmektedir. Günümüzde güçlü rekabetin en önemli unsurlardan biri yenilik ve teknolojik gelişimdir (Aksoy ve Demirel, 2008. abstract). Teknolojik gelişmeler, tüm kuruluşlar için büyük fırsatlar yarattığı gibi zorlukları da beraberinde getirmektedir. Bir çok örgüt faaliyetlerini yavaşlatan karmaşık teknolojiye yüksek veya optimum öncelik vermez. Rekabetçi ortamda, teknolojik olarak ilerleyemeyen örgütler potansiyel olarak verimlilik açısından olduğu kadar rekabet açısından da geride kalma riski ile karşı karşıyadır (Ahmad, 2014: 73). Değişim kaçınılmazdır, Abrahamson (2000) "değiş ya da yok ol" diyerek her örgüt için değişimin önemini vurgulamıştır (Abrahamson, 2000; akt., Ahmad, 2014). Teknolojik gelişmeler 20. yüzyıl boyunca ve 21. yüzyılın başlarında birçok alanda devrime yol açmıştır. Örnek olarak faaliyetlerin izlenmesi ve daha iyi örgüt iletişimi için bilgisayar bilimlerinde meydana gelen gelişmeler verilebilir. Modern teknolojik çözümler işgücünü etkiler, cihazlar ve ekipman, çalışanların becerilerini, bilgilerini, uzmanlığını ve yaratıcılığını telafi edemediği için bu tür ekipmanların kullanılması vasıfsız ve yarı vasıflı işçilere olan ihtiyacı azaltmıştır (Ivanovic, vd,, 2015: 321). Örgütsel davranış ile teknoloji arasında güçlü bir ilişki vardır. Çünkü teknoloji bir örgütün ihtiyacı olan insan kaynağını, örgütsel yapısını kaynaklarını ve yönetim biçimlerini önemli ölçüde etkilemektedir (Ghalichkhani et al., 2015: 431). Günümüzde yaygınlaşan sanal örgütlerde çalışanların nasıl adapte edileceği konusu örgütsel davranış alanında en önemli alanlardan biridir. Sanal örgüt çalışanların uyumu ve motive edilmesi, motivasyona etki eden faktörlerle birlikte çalışanın değer algısının ve güven düzeyinin belirlenmesi ve duyguların onaylanması olarak ifade edilebilir (Merkevičius vd., 2015: 207, akt. Tunç, 2018: 325). Motivasyon aracılığı ile sistematik bir yapıya sahip yönetim ağı kurulmalı, personel yönetimi uygulamaları öncelikli olmalıdır (Tunç, 2018: 325). Gün gittikçe sanal örgütlerde çalışanların önemi ve sayısı artacaktır. Örgütlerde işgücünün dağılımı ikame özelliği, örgüt ile üyeleri arasında oluşan psikolojik bağlar daha da zorlaşacaktır (Tunç, 2018: 337). Yirmi birinci yüzyılda iş dünyası, katı yapılardan geçirgen yapılara ve süreçlere geçerek sınırsız organizasyon yaratan sosyal ve ekonomik devrim ile karşı karşıyadır (Soto, 2011). Sanal organizasyonlar, coğrafi olarak dağıtılmış, işlevsel olarak ve/veya elektronik iletişim biçimleriyle birbirine bağlı, dinamik ilişkilere dayanan kültürel olarak çeşitli sistemlerdir. Sanal organizasyonlar, çalışanlara belirli bir zaman ve yere bağlı olmadan özgürce çalışma olanağı sağlar. Sanal çalışanları ve organizasyonları birbirine bağlamak için etkili iletişim önemli bir unsurdur. Gelecekteki sanal organizasyon, neredeyse sonsuz çeşitlilikte yapılara sahip olacaktır (Čulo, 2016: 35). Çevrimiçi destek grupları 1990'larda ortaya çıkmış ve hemen hemen küresel anlamda kullanıma başlanmıştır. Başlangıçta maliyetli görülerek yalnızca kamuda ve iş dünyasına kullanılan kişisel bilgisayarlar günümüzde evlerde, okullarda ve halk kütüphanelerinde kullanılmaktadır (Gyan vd., 2012: 295). Özellikle, günümüzde yaşanan covid-19 pandemisi nedeniyle internet ve bilgisayar kullanımı başta eğitim olmak üzere tüm alanlarda yaşamı kolaylaştırmıştır.

3. ÖRGÜTSEL DEĞİŞİM

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin çok hızlı yaşandığı günümüzde değişim tüm insanlarda olduğu gibi örgütler için de kaçınılmaz olmuştur. Bilgi devrimi ile birlikte teknolojik gelişmeler ve küreselleşme örgütlerin faaliyet gösterdikleri alanlarda birbirini etkileyen değişimlere sebep olmuştur. Küresel dünyanın yapısal unsurları olan örgütlerin, meydana gelen bu değişimlerden etkilenmemesi ve değişmeden ayakta kalmaları beklenemez. Örgütler bu değişimlere tepki vermek yerine değişimi başlatmalı ve dinamik bir uyum sürecine sahip olmalıdır. Örgüt, dışarda meydana gelen önemli değişim ve olaylara karşı strateji geliştirebilmeli, süreçlerini yenilemeli ve kısaca değişime hazır olmalıdır

(Naktiyok, 2007: 211-212). Örgütler toplumsal ihtiyaçları karşılamak üzere ortak bir amaç doğrultusunda, işbirliği ihtiyacından doğan ve açık bir sistem olarak ayakta kalabilmek için değişime tabi olan kuruluşlardır. Örgütlerin değişmesini sağlamak için belirli yapılara ve yeteneklere ihtiyaç vardır. Tüm süreçlerde olduğu gibi değişim sürecinin de kendine özgü bir yapısı vardır (Hoogendoorn, vd., 2007: 147). Örgütsel açıdan teknolojinin etkileri aşağıdaki şekil yardımıyla özetlenebilir. Buna göre, seçilen teknoloji süreç ve uygulamaları ile değerlendirildiğinde örgüt içinde çeşitli şekillerde etkileşime dayalı sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir (Aslaner, E. 2010: 21).

Şekil 1. Teknolojinin Örgüt Üzerindeki Etkileri

(Kaynak: Liker vd., 1999: 378).

Örgütler değişik açılardan içsel veya dışsal kaynaklı nedenlerle yavaş veya hızlı, küçük ya da büyük düzeyde değişimlerle karşı karşıyadır. Örgütlerin ayakta kalabilmeleri, değişime ayak uydurmaları, gelişim süreçlerini hızlandırmaları, teknolojik gelişmeleri takip etmeleri ve gerektiğinde içselleştirebilmeleri zorlu rekabet ortamında oldukça önemlidir. Bu yüzden örgütler işleyiş şeklini ve kuruluş amaçlarını iç ve dış değişimlere göre yeniden yapılandırmalıdırlar. Değişime karşı direnç gösterseler de zaman içinde genellikle sahip oldukları yapıdan daha farklı bir yapıya doğru gitmektedirler. Değişim çoğunlukla dış çevrede meydana gelen sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve demografik etkilere karşı bir tepki şeklindedir (Aslaner, 2010: 6). Hem kamuda hem de özel sektörde örgütün amaçları doğrultusunda hizmet verebilecek bilgi ve beceriye sahip bilişim uzmanlarının istihdam edilmesi ve örgütte kalmalarının sağlanması önemlidir. Bilişime dayalı örgütsel süreçlerle ilgili uzmanlığı olan bilişim uzmanlarının sıklıkla iş değiştirdikleri görülmektedir. Örgütlerle ilgili önemli bilgilere sahip uzmanların işi bırakmaları durumunda kayda değer bir bilgi ve deneyim kaybı yaşanmaktadır. Özellikle de rakip işletmelere giden uzmanlar rekabet konusunda güç kaybı yaşatabilmektedir (Metin, 2020: 45-46). Aşağıdaki tabloda 2018-2019 bilişim uzmanı istihdam eden girişimlere ait oranlara yer verilmiştir.

Bilişim uzmanı istihdam eden girişimlerin oranı, 2018, 2019

Proportion of enterprises employing ICT/IT specialists, 2018, 2019

(%)

Çalışan sayısına göre büyüklük grubu Size class breakdown	2018	2019
Toplam - Total	**11,6**	**13,7**
10-49	8,2	10,1
50-249	24,3	26,3
250+	57,4	64,8

TÜİK, Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2019

TurkStat, Survey on Information and Communication Technology (ICT) Usage in Enterprises, 2019

TÜİK' in verilerine göre çalışan sayısı arttıkça bilişim uzmanı sayısının da arttığı görülmektedir. Bilgi çağında dijital dönüşüme ayak uyduramayıp kendisini yenilemeyen KOBİ'lerin geleneksel yöntemlerle varlıklarını sürdürebilmeleri pek mümkün görülmemektedir (Varol ve Kaygısız, 2018: 539).

4. ÖRGÜT KÜLTÜRÜ

Örgütsel değişim, etkili karar almayı, örgütsel iletişimi geliştirmeyi, çalışanların motivasyonunu yükseltmeyi ve katılımcı bir yönetimle öğrenen örgütler yaratmayı hedefler. Örgütsel değişim yapısal değişimi kapsamaktadır. Değişim temelde davranış değiştirme veya davranış geliştirmeye dayanır. Yapısal işlevin merkezinde insan vardır. Bu nedenle yapısal değişiklik beraberinde insan davranışının da değişmesini ifade etmektedir. Örgütlerde insan davranışlarının yönlendirilmesi büyük ölçüde örgüt kültürüne dayanmaktadır. Çalışanların davranışlarının değiştirilmesi örgütün çevresi ile birlikte birçok unsura dair inançlar ve değerler sistemini içeren örgüt kültürünü değiştirmek anlamına gelmektedir. Örgüt kültürünün oluşması ve değişmesi kolay olmamakla birlikte örgüt kültürünü değiştirmeyi rekabet stratejisinin bir parçası olarak gören örgütlerin başarılı olabileceği söylenebilir (Bensghir, 2001: 21). Örgüt kültürünün örgütün amaçlarına hizmet etmesi, kültürün bütün boyutlarının örgüt üyeleri tarafından doğru bir şekilde anlaşılıp benimsenmesine bağlıdır. Bu bağlamda üç tür kültürden söz edilebilir; güçlü işlevsel kültür, güçlü ve işlevsel olmayan kültür, zayıf kültürdür.

4.1. Örgüt Kültürünün İşlevleri

Örgüt kültürü çalışanlara yön vererek onların ortak değerlerde buluşmasını sağlar ve örgütün hedeflerine ulaşmasına katkı verir. Çalışanlar arasında bir kontrol sistemi olup yeni örgüte katılanlara kendilerinden istenenler konusunda yol göstericidir (Köse, vd., 2001: 239). Örgüt kültürü işlevleri aşağıdadır.

- Örgütün amaçları ve politikaları konusunda ortak anlayışın gelişmesi,
- Ortak dilin gelişmesi,
- Aidiyet ve güven duygusunun gelişmesi,
- Örgüte yeni katılanların uyumunun kolaylaşması,
- Çalışanların sorumluluk alma ve işe sahiplenme yöneliminin artması,
- Örgüt üyeleri arasında dostluk bağlarının güçlenmesi,
- Davranışların örgüt amaçları doğrultusunda oluşması,
- Kolay denetim ve motivasyondur.

Zayıf örgüt kültürü:

- Misyon net değildir.
- Önemli inanç ve değerler belirsizdir.
- Birimler arasında çatışan değerler bulunmaktadır.

- Yönetim örgütün bütününü kapsayacak bir anlayış çabası göstermemektedir.
- İş standardı oluşturulmamış, herkes işi bildiği gibi yapmaktadır.
- Çalışanlar arasında anlaşmazlıklar sıklıkla görülür ve mutsuzluk hakimdir.

Güçlü örgüt kültürü:

- Örgütün başarılı olması için net bir misyona sahiptir.
- Çalışanlar misyonu destekleyen ortak değerleri benimsemiştir.
- Ortak değerler konusunda takip edilebilecek kişilere sahiptirler.
- Örgüt kültürü yaşatan ve paylaşılan ortak değerleri pekiştiren unsurlara sahiptir.
- Örgüt kültürünü yaşatan ve yöneten liderlere sahiptir (Varoğlu, 2019: 103).

Örgüt kültürü, birçok maddi ve manevi unsurdan meydana gelir, çalışanları örgüt amaçları doğrultusunda yönlendiren, etkili örgütsel iletişim aracılığıyla ilişkili olduğu kişiler arasında iyi ilişkiler kurulmasını sağlayan bir yapıdır. Her örgütün örgüt kültürünün farklı olduğunu söylemek mümkündür.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Teknolojik gelişmeler, başlıca ekonomi, eğitim, tıp ve kültür olmak üzere hemen hemen insan yaşamının her alanını etkilemektedir. Modern teknolojinin kullanımı iş gücü piyasasını da önemli derecede etkilemiştir. İş hayatında kullanılan cihazlar ve ekipmanlar, iş gücünün yetenekleri, bilgi düzeyleri, uzmanlıklar ve yaratıcılık konularında telafi edici bir rol oynamaktadır. Bu durum az nitelikli ya da niteliksiz iş gücü ihtiyacını azaltmaktadır. İhtiyaç duyulan çalışan sayısı, enerji tüketimi, çevre kirliliği, temizlik ve çalışma süresi örgütlerin etkinliği ve maliyet konularında örgütlerin pozitif yönde bir farklılık yaratmasına katkı sağlar. Bu olumlu gelişmelerin yanı sıra politikaların oluşturulmasında yeni zorlukları da ortaya çıkarmıştır. Hükümetlerin ve toplumların iş gücü pazarını etkileyebilecek eşitsizliklerin sürebileceği, etik problemlerin meydana gelebileceği yeni teknolojik gelişmelere uyumlu olabilecek bir kapasiteye ihtiyaç duyulmasına neden olmaktadır. Teknolojik gelişmelerin hükümet ve toplum üzerindeki etkileri kadar iş piyasası üzerindeki etkilerini de iyi anlamak gerekir. Teknolojik gelişmelerin yarattığı, fırsatlar, riskler ve zorlukların anlaşılması için, bilim, teknoloji ve yenilik politikaları oluşturulmalıdır. Dijital platformda çalışanların klasik anlamda denetimi yapılamadığından örgütlerin üyelerine duyduğu güven ön plana çıkmaktadır. Dijital teknoloji, küresel bir kriz yaratan pandemi sürecinde kritik bir rol oynamıştır. Ticaret, eğitim, ekonomi ve sosyal alanlarda yaşamı kolaylaştırmıştır. Karantinalar internet kullanımının lüks değil ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Yaratıcı ekonomi sürdürülebilir, kapsayıcı ve eşit bir gelecek yaratmada önemli bir araçtır. Sonraki çalışmalarda teknolojik gelişmeler bağlamında çalışanların davranışlarını ölçmeye yönelik araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

ALTUN, F. (21020). Teknolojik Gelişmeler, *Dijitalleşme Ve Çalışmanın Geleceği*, İstanbul: Kriter Yayınevi.

AHMAD, S. (2014). Technology ın organızatıons, *International Journal of Research in Business Management (IMPACT: IJRBM)*, 2 (7): 73-80.

AKSOY, A. , DEMİREL, E.T., (2008). Yenilik faaliyetleri açısından KOBİ'ler, *e-Journal of New World Sciences Academy*, 3 (3): 415-421

ASLANER, E. (2010). Örgütsel değişim ve yenilikçilik: bir özel okul örneği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisan tezi, Ankara.

BENSGHIR, T.K. (2001). Teknolojik Gelişmenin Örgütler ev Örgütsel Değişim Üzerindeki Yansımaları, *Amme İdaresi Dergisi*, 34(2): 19-37.

ČULO, K. (2016). Virtual Organization-The Future Has Already Begun, Media, *Culture and Public Relations*, 7(1): 35-42.

GAGNON, Y.C. and DRAGON, J. (1998). The impact of technology on organizational performance, *The Journal of Public Sector Management*, 28 (1): 19-31. http://www.optimumonline.ca/pdf/28-1/technology.pdf adresinden alındı(22/09/2021).

GHALICHKHANI, R.D., SEPAHVAND, R. and MEHDİBEİGİ, N. (2015). The relatıon between organızatıonal behavıor and convergıng technologıes, *International Journal of Asian Social Science*, 5(8): 431-445. http://www.aessweb.com/pdf-files/ijass-2015-5(8)-431-445.pdf adresinden alındı (21/09/2021).

GYAN, T., A., BARRETT, J. and SOIFER, S. (2012). Virtual Organizational Development and the History of the Internet: A Case Study of Parallel Evolution, *International Journal of Humanities and Social Science*, 2 (3): 295-301

GÖKCEK, O. (2007). Yenilik yönetimi süreci ve yenilik stratejileri: otomotiv sektöründe bir alan çalışması. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, İstanbul.

GÜLLÜ, G. (2019). Yeni Teknolojiler, Değişen Endüstri İlişkileri Ve İşçi Sendikalarındaki Dönüşüm, Marmara Üniversitesi *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 41(2): 432-452

HOOGENDOORN, M., JONKER, C., M., SCHUT, M.C. and TREUR, J. (2007). Modeling Centralized Organization of Organizational Change, Computational & Mathematical Organization Theory,, 13 (2): 147-184.

https://unctad.org/meeting/creative-industries-and-trade-digitalization-forum adresinden alındı (25/06/2021).

IVANOVİC, S., PERMAN, L. and GRLJ, I. (2015). Impact of technologıcal development on busıness efficıency ın the food and beverage department, *UTMS Journal of Economics* 6 (2): 321–330.

KÖSE, S., TETİK, S. ve ERCAN, C. (2001). Örgüt Kültürünü Oluşturan Faktörler, *Yönetim Ve Ekonomi*, 7(1): 219-242

METİN, F. (2020). Kamuda bilişim uzmanı personel devir hızı sorunu ve çözüm önerileri: Tüik vaka çalışması, Hacettepe Üniversitesi *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38 (2): 243-266

MCKİNSEY GLOBAL INSTİTUTE. (2016). Technology, Jobs and the Future of Work, Briefing Note. New York: McKinsey Global Institute

NAKTIYOK, A. (2007). Yenilik yönelimi ve örgütsel faktörler, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21 (2): 211-226.

ÖZKALP, E., VAROĞLU, A., VAROĞLU, D., KIREL, A., Ç. ve ACAR, P. (2013). Örgütsel davranış, Editörler: Kırel, A., Ozan Ağlargöz, O., T.C. Anadolu Üniversitesi yayını no: 2847 Açıköğretim Fakültesi yayını no: 1804, Eskişehir.

SOTO, F. (2011). Virtual organizations B. E. T. on People to Succeed! Human Factors in Virtual Organizations: Boundary-Less Communication, Environment, and Trust, *Journal of Strategic Leadership*, 3(1): 24-35.

TUNÇ, T. (2018). Örgütsel davranışta yeni ufuklar: yüksek lisans öğrencileri bağlamında bir çalışma, Erciyes Üniversitesi *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 52: 325-352.

TÜİK, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Girisimlerde-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-37435 adresinden alındı (23/09/2021).

VAROL, A. ve Kaygısız, E. G. (2018). KOBİ'lerde Teknoloji Kullanımı: Giresun Örneği, KSBD,10(19)5: 535-552

SOSYAL BİLGİLER ETKİN VATANDAŞLIK ÖĞRENME ALANINDA KAVRAM ÖĞRETİMİ VE KAVRAM YANILGILARI ÜZERİNE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

Mustafa Övünç Kurnaz
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi / Eğitim Fakültesi/ Türkçe Ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü/ Sosyal Bilgiler Anabilim Dalı
mk.kurnaz23@gmail.com 0001-0001-9866-9631

Fatih Yazıcı
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi / Eğitim Fakültesi/ Türkçe Ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü/ Sosyal Bilgiler Anabilim Dalı
fatih.yazici@gop.edu.tr 0000-0003-2121-8538

Özet
Sosyal bilgiler dersi içerisinde birçok kavram yer almaktadır. Bu kavramların doğru öğretimi öğrencilerde bir sonraki öğrenmeler için temel basamak oluşturmaktadır. Öğrenmeler bilinenden bilinemeyene, basitten karmaşığa doğru ilerlediği zaman öğrenciler için her zaman daha kalıcı ve anlamlı olmuşlardır. Bu çalışmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında yer alan kavramların öğretiminde öğretmenlerin hangi öğretim yöntem ve tekniklerini kullandıklarını ve ortaya çıkan kavram yanılgılarının nasıl tespit ettiklerini öğrenmek amaçlanmıştır. Kavram yanılgılarının tespit edilmesinden sonraki aşama olan kavram yanılgılarını düzeltmek için hangi çalışmaları uyguladıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma da rastgele örneklem tekniği ile 17 öğretmen örneklem alınmıştır. Araştırmada olgu bilim yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılardan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile görüşleri alınmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin kavram öğretimi konusunda geleneksel yöntemleri tercih ettikleri saptanmıştır. Ayrıca öğretmenlerin çoğunluğu kavram yanılgılarının giderilmesinde de geleneksel yöntemleri kullandığı saptanmıştır. Öğretmenlerin kavram öğretiminde ve kavram yanılgılarını gidermede yeni öğretim tekniklerinden bilgi eksikleri olduğu belirlenmiştir.

Anahtar sözcük: Sosyal Bilgiler, Kavram Öğretimi, Kavram Yanılgıları, Etkin Vatandaşlık

TEACHER OPINIONS TEACHING CONCEPTS AND MISCONCEPTIONS THE FIELD STUDIES AND CITIZENSHIP LERNING

Abstract
Many concepts are included in the social studies course. The correct teaching of these concepts is the basic step for the future learning of students. When learning progresses from the known to the unknown, from the simple to the complex, they have always been more permanent and meaningful for students. In this study, it is aimed to find out which teaching methods and techniques teachers of social studies course use in the teaching of concepts contained in the field of Effective Citizenship learning and how they determine misconceptions. In order to correct the misconceptions, which is the next stage after the detection of misconceptions, it has been tried to determine which studies they have applied to correct the misconceptions. In the research, 17 teachers were sampled with the random sampling technique. Phenomenological research method was used in the research. The opinions of the participants were taken with a semi-structured interview form. As a result of the study, it was determined that teachers prefer traditional methods of teaching concepts. In addition, it has been determined that the majority of teachers also use traditional methods to eliminate misconceptions. It has been determined that teachers lack knowledge about new teaching techniques in teaching concepts and eliminating misconceptions about concepts.

Key Words: Social Studies, Concept Teacghing, Misconceptions, Effective Citizenship

GİRİŞ

Sosyal bilgiler dersi birçok ülkede en önemli derslerden biri olarak işlenmeye başlamıştır. Sosyal bilgilerin tarihine baktığımız zaman ülkelerin bu ders ile toplumda bir bilinç oluşturmak ve gelecek

nesillere önemli beceri ve değerler katması amaçlanmıştır. Etkin vatandaşlık öğrenme alanı sosyal bilgiler öğretimi içerisinde yer alan önemli bir öğrenme alanıdır. Bu öğrenme alanı içerisinde birçok kavramı barındırmaktadır. Bu kavramlar öğrencilere toplumsal ve siyasal hayata katılımda destek vermektedir. Kavramlar anlamlı öğrenmelerde en küçük yapı taşını oluşturduğu için kavram öğretimi de önemli bir duruma gelmiştir. Kavramlar bireylerde anlamlı öğrenmelerin temel taşıdır. İnsanlar bilgi birikimlerini öğrendiği kavramların üzerine inşa etmeye başlar ve her yeni kavram her yeni öğrenme için bir başlangıçtır. Kavram öğrenmeleri sayesinde insanlar yeni öğrendikleri bilgileri zihinsel şemalarına gruplandırma ve sınıflandırma yapabilmektedir yani bilgiyi alıp doğru şema içinde yerleştirirse anlamlı öğrenme olur ama farklı bilgiler ver kavramlar iç içe olduğu zaman yanlış öğrenmeler oluşmaya başlayacaktır (Çaycı, Demir, Demir ve Başaran, 2007). Kavram öğretimi doğru bir şekilde oluşturulmazsa öğrencilerin soyut kavramlar üzerinde öğrenimini güçleştirmekte ve bir sonraki öğrenmelerde hazırbulunuşluk seviyesini etkilemektedir (Bal ve Akış, 2010)

Araştırmanın Amacı

Sosyal bilgiler Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı 5-6-7 sınıf da yer alan öğrencilerin Siyaset Bilimi ve Hukuk çerçevesinde öğrencilerin Etkin Vatandaşlık kavramına odaklanmaktadır. Bu öğrenme alanında birçok kavram ile karşılaşılmaktadır bu kavramların yanlış öğretilmesi veya bu kavramların öğrencide yanlış öğrenmeler oluşturması birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Bu çalışmanın amacı Etkin Vatandaşlık öğrenme alanın da yer alan kavramların öğretiminde öğretmen ve öğrencilerin yaşadığı sorunları tespit etmek amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Yapılan bu araştırmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında kavram öğretimine ilişkin görüşlerini değerlendirebilmek için nitel araştırma desenlerinden olgu bilim deseni kullanılmıştır. Olgu bilim deseni, bilinen ama tam anlamıyla kavramada zorluk çektiğimiz olguları araştırmayı amaçlayan bir çalışmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005;73). Olgu bilim kullanılan araştırmalarda verilerin analizi yaşantılar ve anlamlar hakkında bilgi vermektedir. Bu araştırmada kullanılan betimsel analiz yöntemi ile görüşmelerden alıntılar yapılır ortaya çıkarılan temalar ve örüntüler sayesinde bulgular yorumlanarak açıklanır.

Çalışma Grubu

Bu çalışma 2020-2021 eğitim öğretim döneminde yapılmıştır. Bu çalışma için rastgele örneklem tekniği ile katılımcılar belirlenmiştir. Katılımcılar 9 erkek ve 8 kadın, toplamda 17 öğretmenden oluşmaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Betimsel Özellikleri

		Frekans	
Cinsiyet	Kadın	9	Ö3,Ö5,Ö6,Ö9,Ö10,Ö13,Ö15,Ö16, Ö17
	Erkek	8	Ö1, Ö2, Ö4, Ö7, Ö8, Ö11, Ö12, Ö14
	Toplam	17	
Kıdem	0-5 yıl	13	Ö1,Ö3,Ö5,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö14, Ö15,Ö16,Ö17
	6-10 yıl	3	Ö2,O4,Ö6,Ö11,O12
	11-15 yıl	1	Ö13
	Toplam	17	

Verilerin Toplanması

Bu konu ile ilgili yapılan araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Öğretmenlerle önceden hazırlanmış bir forma dayalı yapılan bu görüşmede sistemli ve daha kullanışlı bilgiler elde edilmektedir. Görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm katılımcıların betimsel özellikleri hakkında bize bilgi vermektedir, ikinci bölümde ise Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında öğretmenlerin karşılaştığı kavram öğretimi sorunlarına ortaya çıkarmayı amaçlayan 6 adet açık uçlu soru sorulmuştur. Katılımcılardan sorulara ayrıntılı bilgi verilmesi istenmiştir.

Verilerin Analizi

Katılımcılara uygulanan görüşme formunda verileri elde etmek için betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz tekniğinde elde edilen veriler yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilere dayanarak oluşturulan temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analiz tekniğinde yapılan görüşmede katılımcıların görüşlerine sık sık yer verilerek konu ile ilgili önemli yerleri okuyucuya doğrudan aktarmaktadır. Araştırmacı bu yorum ve betimlemeleri kullanarak neden-sonuç ilişkilerini derinleştirerek bazı sonuçlara ulaşır. Bu sonuçlar da araştırmacının daha sonra yapacağı yorumlamalarda yer alabilir(Yıldırım ve Şimşek, 2002)

BULGULAR VE YORUM

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında öğretmenlerin karşılaştığı kavram öğretimi sorunlarına yönelik öğretmen görüşleri tablolar halinde gösterilerek aşağıda yorumlanmıştır.Öğretmenlere ilk olarak "Etkin Vatandaşlık Öğrenme alanında ders kitabında yer alan kavramlar öğrenci gelişim düzeyine göre uygun mu?" sorusu yöneltilmiştir. Tablo 2 de bu uygunluk hakkına görüşleri sunulmuştur.

Tablo 2. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanında yer alan kavramların öğrenci gelişim düzeyine yönelik bulgular.

Temalar	**F**	**Katılımcılar**
Soyut kavramların yer alması	14	Ö1, Ö2, Ö4, Ö6, Ö7,Ö8, Ö9, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15 Ö16, Ö17
Kavram örneklerinin yetersizliği	5	Ö5, Ö9, Ö10, Ö14, Ö17
Kavramların günlük hayatla bağ kurmada zorlaması	2	Ö3, Ö15
Toplam	21	

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu bu öğrenme alanında kullanılan kavramların soyut olduğunu dile getirmiştir. Etkin vatandaşlık öğrenme alanı öğrencilerimiz de "Etkin Vatandaş" bilinci oluşturması amaçlanmıştır. Öğrencilerin zihinsel gelişim düzeylerinin üstünde kavramların olması amaçlanan hedefin gerisinde kalmasında önemli bir etken olmaktadır. Bu konu hakkında katılımcı Ö1 "5 ve 6 sınıf öğrencilerimiz somut işlemler döneminde yer aldığı için bu konuları öğrenmekte zorluk çekiyor. Derslerimizi somut hale getirme ve çocuğun zihinsel şemalarını oluşturmak durumundayız" görüşünü dile getirmiştir.

Öğretmenlere "Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanında Öğrenciler Tarafından En Çok Karıştırılan Kavramlar Sizce Hangileridir?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soru ile öğrencilerin karıştırdığı kavramların öğretmenler tarafından tespit edilmesi amaçlanmıştır. Elde edilen veriler tablo 3 de gösterilmiştir.

Tablo 3. "Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanında Öğrenciler Tarafından En Çok Karıştırılan Kavramlar Sizce Hangileridir?"

Temalar	**F**	**Katılımcılar**
Yasama-Yürütme-Yargı	6	Ö4, Ö5, Ö6, Ö9, Ö10, Ö17
Demokrasi - Cumhuriyet	6	Ö1, Ö2, Ö7, Ö14, Ö15, Ö17
Adalet - Eşitlik	5	Ö2, Ö7, Ö8, Ö12, Ö14
Egemenlik - Bağımsızlık	3	Ö3, Ö12, Ö17
Tüzük – Yönetmelik	3	Ö2, Ö3, Ö14
Toplam	23	

Etkin vatandaşlık öğrenme alanında birçok kavram bulunmaktadır. Bu kavramlar günlük hayatta her yaş grubundan kişinin karşısına çıkmaktadır. Bu kavramlar ile karşılaşmak iyi sonuçların yanında bazen de kötü sonuçlar doğurmaktadır. Yanlış yerde yanlış kavramları öğrenen öğrenciler de ders içerisinde bu kavramları karıştırmaktadır. Katılımcılar da bu konu hakkında görüşlerini dile getirmiştir. Ö4 " Öğrencilerim kavramları günlük hayatta yanlış öğreniyorlar ve bu da ders içine yansıyor. Yönetim biçimlilerini işlerken demokrasinin de bir yönetim biçimi olduğu düşüncesine kapılıyorlar. Birçok yerde

öğrenciler anlamlarına bakmadan aynı kavramları dile getiriyor." Öğrencilerimiz günlük hayatta kitap okuma alışkanlığından oldukça koptu artık okuyan değil de daha çok dinleyen bir öğrenci topluluğu oluşmaya başladı bu da öğrencilerde birçok beceriyi olumsuz etkiledi öğrenciler artık bir sözlük kullanma alışkınlığına sahip değil bir kavramın anlamını sözlükten açıp bakma Türkçeyi doğru kullanma becerisine sahip değil.

Öğretmenlere "Etkin Vatandaşlık Öğrenme alanında kavram öğretiminde en çok zorlandığınız kavramlar hangileridir? Sorusu yöneltilmiştir. Bu soru ile öğretmenlerin öğrencilere anlatmak da zorlandığı kavramların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik bulgular tablo 4 de yer almaktadır.

Tablo 4. "Etkin Vatandaşlık Öğrenme alanında kavram öğretiminde öğretmenlerin en çok zorlandığınız kavramlar hangileridir?" sorusuna yönelik bulgular.

Temalar	**f**	**Katılımcılar**
Egemenlik – Bağımsızlık	7	Ö4, Ö5, Ö7, Ö9, Ö13, Ö14, Ö17
Yasama-yürütme-yargı	5	Ö1, Ö2, Ö5, Ö8, Ö9, Ö15, Ö16
Güçler ayrılığı	3	Ö2, Ö7, Ö16
Yönetim şekilleri	2	Ö2, Ö5
Toplam	17	

Sosyal bilgiler dersi de içerisinde birçok kavramı barındırmaktadır. Öğretmenlerimiz de bazı kavramları anlatmakta zorlanmakta veya çocuğa görelik ilkesini uygulayamamaktadır. Yönelttiğimiz bu sorumuz da bu zorlukta olan kavramlar tespit edilmesi amaçlanmıştır. Katılımcılar kavramların anlatma zorluğunda öğreniciden kaynaklanan birçok etmenden bahsetmektedir bir diğer katılımcımız bu konuyu şu şekilde dile getirmiştir. Ö7 "Güçler ayrılığı, ifadesi öğrencilerin anlamak da zorlandığı bir kavram. Öğrencilerimiz burada –ayrılık- kelimesini görünce artık olumsuz bir anlamı olduğunu düşünüyor. Bu kavramı kullanmak ters bir etki yaratıyor." katılımcılar öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerinin yetersiz olmasından dolayı kavramların öğretilmesinde zorluklar yaşandığını söylemiştir. Öğrencilerin bu kavramları 4 sınıf da vatandaşlık dersinde görmesi gerektiğini ve etkin vatandaşlığın bu temelin üzerine çıkılması gerektiğini dile getirmiştir. 4 sınıf öğrencileri soyut işlemler başmağında yer almadığı için kavram öğreniminde oldukça zorlanmaktadır. Vatandaşlık dersi önemli bir derstir ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğretiminde olması son derece önemlidir.

Öğretmenlere kavram öğretimini nasıl gerçekleştirdiklerine yönelik "Etkin Vatandaşlık öğrenme alnında kavram öğretiminde en çok hangi teknik veya yöntemi kullanıyorsunuz?" sorusu hakkında görüşlerini almak için yöneltilen sorunun bulguları tablo 5 de yer almaktadır.

Tablo 5. "Etkin Vatandaşlık öğrenme alnında kavram öğretiminde en çok hangi teknik veya yöntemi kullanıyorsunuz?" sorusuna yönelik bulgular.

Temalar	**f**	**Katılımcılar**
Düz anlatım	26	Ö1,Ö2,Ö4,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö11, Ö12,Ö15 Ö16, Ö17
Soru cevap	11	Ö1,Ö2,Ö4,Ö7,Ö8,Ö9,Ö11, Ö12,Ö13,Ö15,Ö16
Rol oynama	10	Ö1,Ö2Ö3,Ö4,Ö6,Ö7,Ö11, Ö12,Ö14,Ö16,Ö17
Toplam	47	

Sosyal bilgiler dersi içerisinde yer alan konular birçok strateji ve teknik için uygulama olanağı olabilecek bir derstir. Bu teknikleri sınıfta uygulamak öğrenci öğrenmelerini arttıracak ve dersi daha eğlenceli hale getirecektir. Sınıf ortamında bazı zorlukların olması da teknik kullanımını sınırlandırmaktadır. Ö6 "Sınıfımın mevcudu 43 kişi bu kalabalıkta bir sınıfta düz anlatım tekniğini daha çok kullanıyorum. Bazen etkinlik ağırlıklı gitmeyi düşünüyorum ama müfredat yetiştirme çabası olduğu için buna sıklıkla

başvuramıyorum.” Elimizde olmayan sorunlardan dolayı bazen derslerimizi istediğimiz gibi işleyemiyoruz. Bazı kavramları ise düz anlatım yöntemi ile anlatmak bizim için daha ekonomik oluyor.

Kavram öğretiminde önemli olan bir konu da bu kavram yanılgılarının tespit edilmesidir. “Etkin vatandaşlık öğrenme alanında öğrencinin kavram yanılgılarını tespit etmek için hangi ölçme ve değerlendirme araçlarını kullanıyorsunuz?” sorusu öğretmenlere sorulmuştur. Bu ölçme araçlarına yönelik bulgular tablo 6 da gösterilmiştir

Tablo 6. Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında kavram yanılgılarını tespit etmek için kullanılan ölçme araçlarına yönelik bulgular.

Temalar	f	Katılımcı
Soru-cevap	13	Ö1,Ö2,Ö4,Ö5,Ö6,Ö10,Ö11, Ö12,Ö13,Ö14,Ö15,Ö16,Ö17
Kavram eşleştirme	9	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,İÖ10, Ö14.Ö15,Ö17
Boşluk doldurma	8	Ö4,Ö6,Ö7,Ö9,Ö13, Ö14,Ö15,Ö16
Bulmaca	5	Ö1,Ö8,Ö10,Ö16,Ö17
Doğru yanlış testleri	3	Ö3,Ö7,Ö8
Toplam	38	

Sosyal bilgiler dersinde kavram öğretimi öğrenmelerin temelini oluşturmaktadır. Kavram öğretimi kadar önemli olan bir diğer detay da bu kavramların tespit edilmesidir. Katılımcılardan bu tespitleri nasıl yaptıkları sorulmuştur. Katılımcı Ö4 ”dersin giriş aşamasında önceki öğrenmeleri tespit etmek için her zaman dersime bir önce ki konu ile ilgili soru-cevap ile başlarım eğer burada bir yanlış öğrenilen kavram varsa tespit ederim ve yeni konuya öyle geçerim” demiştir. Soru cevap birçok öğretmenin kullandığı önemli ve büyük gruplarda uygulanması daha kolaydır. Bir başka katılımcı aynı uygulamayı dersin başka aşamasında yaptığını söylemiştir.

Görüşme formunda yer alan “Sizce bu öğrenme alnında eksik gördüğünüz ve eklemek istediğiniz bir kavramlar var mı?” sorusuna 1 katılımcı görüşünü bildirmiştir. “Bu öğrenme alanında yurtseverlik kavramının eksikliğinden bahsetmiştir. Etkin vatandaşlık öğrenme alanında bu kavramın daha çok geçmesi öğrencilerde iyi bir vatandaş olma bilinci yanında yurtsever bir vatandaş kimliği kazandıracaktır.” görüşünü dile getirmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Sosyal bilgiler dersinde önemli konulardan biri de kavram öğretimidir. Öğrencilerin en çok karıştırdıkları kavramlar genelde anlam olarak birbirini kapsayan kavramlar olmuştur. Bu kavramlardan en önemlisi “cumhuriyet ve milli egemenlik” kavramlarıdır. Bu kavramların karıştırılmasının nedeni daha öncesinde yapılmış olan bir çalışmada da yine saptanmıştır. Bu kavramların soyut olması öğrenci başarı düzeylerini etkilemektedir. Bu dönemde öğrenciler kavramları somut bir halde öğrenirse anlamlı öğrenmeler oluşacaktır (Bal ve Akış, 2010). Yapılan bu çalışmada da aynı verilere aynı nedenlerden dolayı tekrar ulaşılmaktadır. Araştırma sonuçlarının olumsuz tekrar etmesi bizi yeni sorular sormaya itiyor. Bu sorular: Kavramlar doğru öğrenim kademesinde yer alıyor mu? İlk karşılaştığı zaman öğrenci bu kavramları doğru yapılandırdı mı? Bu soruların cevapları araştırılırsa bu kavramlar üzerine daha anlamlı öğrenmeler gerçekleşecektir.

Kavram öğretiminde sosyal bilgiler öğretmenlerinin en çok zorlandığı kavramlar “egemenlik, bağımsızlık, cumhuriyet, demokrasi, tüzük, yönetmelik” kavramlarının olduğu saptanmıştır. Daha önce yapılan birçok araştırmada da öğrencilerin de bu kavramlarda daha sık yanılgılara düştüğünü saptamıştır (Bal ve Gök, 2011; Çelıkkaya ve Kürümlüoğlu, 2019). Bu da çalışmamdaki bulgularımı destekler niteliktedir. Öğretmenler bu kavramların öğretimini daha farklı yollar ile denemelidir.

Öğretmenlerin büyük bir bölümü kavram öğretimini daha çok geleneksel yollar ile yaptığını söylemiştir. Bu geleneksel yollardan en çok kullanılanın düz anlatım yöntemi olduğu saptanmıştır. Öğretmenler daha

önce yapılan çalışmalarda da en çok geleneksel yöntemler içerisinden düz anlatım yöntemi ile ders anlattığını söylemiştir (Akbaş, 2013; Güneş ve diğerleri, 2010) bu örnekler de bu çalışmayı desteklemiştir. Dal (2008) yaptığı bir çalışmasında öğretmenlerin pedagojik eksiklerinin de kavram öğretiminde olumsuz etkiler oluşturacağını dile getirmiştir. Öğretmenlerin verdiği cevaplara baktığımızda kavram öğretimi için başka öğretim yöntemi kullanmadıkları görülmektedir. Literatürde; kavram haritası, anlam çözümleme tabloları, v diyagramı, mülakatlar gibi birçok teknik yer almaktadır (Karataş, Köse ve Coştu, 2003). Araştırmanın bir diğer önemli boyutu da kavram yanılgılarının tespit edilmesine yönelik olan bulgulardır. Kavram yanılgılarının tespiti için kullanılan ölçme araçları da oldukça önemlidir. Öğretmenler bu ölçme araçlarını doğru uygularsa eğer öğrenmenin aksadığı noktayı da tespit edip doğru şekilde müdahalede bulunabilir. Ancak bu yöntemi yanlış uygulamaktadır. Soru-cevap etkinliği doğru uygulanırsa yanlış öğrenmeler üzerinde anında dönüt ve düzeltme yapabilecek etkili bir ölçme değerlendirme işlemidir.(Memişoğlu ve Tarhan, 2016) Kavram öğretimi bilgi ağını oluşturan en önemli yapı taşıdır. Öğretmenler bu kavramları en iyi şekilde öğretmeli var olan yanılgıları tespit edip bunları farklı tekniklerle düzeltip yola devam etmelidir. Kavram öğretiminde öğretmenlerin yeni tekniklerle tanışması gerekmektedir, Öğretmenlerin bu eksiklerinin giderilmesi için öncelikli olarak eğitim fakültelerinde öğretim yöntem ve teknikleri dersinin kapsamı genişletilmeli ve öğretmen adaylarına daha fazla tecrübe kazanacağı alanlar oluşturulmalıdır. Bunun yanında görevde olan öğretmenlere sık sık hizmet içi eğitimler ve tecrübeli öğretmenler tarafından seminerler verilirse bu alandaki aksaklıkların giderilebilir. Yapılan bu çalışmalarda sık sık kapsamlı bir şekilde yenilenmeli ve günün eğitim politikasına daya uygun hale getirilmelidir. Öğrenme eğer anlamlı bir şekilde olursa ve öğrenciler bu bilgiyi içselleştirip günlük hayatta karşılaştıklarında uygulayabilirse o zaman öğrenme gerçekleşmiş demektir.

KAYNAKÇA

AKBAŞ, Y. (2013). Coğrafya ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kavram Öğretimi ve Kavram Yanılgıları Hakkındaki Görüşleri *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt-Sayı:15.-2, 251-278.

BAL, M. S. VE AKIŞ, A. (2010). Sosyal Bilgiler Dersi "İnsanlar Ve Yönetim" Ünitesinde Karşılaşılan Kavram Yanılgıları. *e-Journal of New World Sciences Academy*, *18*(3), 522–529.

BAL, M. S. VE GÖK, S. (2011). İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersindeki Cumhuriyet, Saltanat Ve Liderlik Kavramlarını Algılayışları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(3), 1183–1198.

ÇAYCI, B., DEMİR, K. M., DEMİR, M. VE BAŞARAN, M. (2007). Sosyal bilgiler dersinde işbirliğine dayali öğrenme ile kavram öğretimi, *Kastamonu Eğitim Dergisi 15*(2), 619–630.

ÇELIKKAYA, T. ve KÜRÜMLÜOĞLU, M. (2019). Sosyal Bilgiler Dersi "Demokrasinin Serüveni" Ünitesi ile Öğrencilerin Bilişsel Yapılarının ve Kavramsal Gelişim Süreçlerinin İncelenmesi1. *Anadolu Journal Of Educational Sciences International*, *9*(1), 56–86. doi:10.18039/ajesi.520820

Dal, B. (2008). Assessing Students' Acquisition of Basic Geographical Knowledge. *International Research in Geographical and Environmental Education*, *17*(2), 114. doi:10.2167/irgee231.0

GÜNEŞ, T., DİLEK, N. Ş., DEMİR, E. S., HOPLAN, M., ÇELİKOĞLU, M.(2010). Öğretmenlerin Kavram Öğretimi, Kavram Yanılgılarını Saptama Ve Giderme Çalışmaları Üzerine Nitel Bir Araştırma, *International Conference on New Trends in Education and Their Implications* 936–944.

KARATAŞ,Ö.F ,KÖSE,S. VE COŞTU,B. (2003). Öğrenci Yanilgilarini Ve AnlamdüzeyleriNiBeliRlemede KullanilaiKi Aşamali Testler. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi; Sayı: 13; 54-69*, *13*(13), 54-69–69.

MEMİŞOĞLU, H. VE TARHAN, E. (2016). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kavram öğretimine ilişkin görüşleri. *Journal of Research in Education and Teaching*, *5*(Özel Sayı), 160–169.

Tekkaya, C., Çapa, Y. Ve Yılmaz, Ö. (2000). Biyoloji Öğretmen Adaylarının Genel Biyoloji Konularındaki Kavram Yanılgıları, (March). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 18, 140-147

YILDIRIM, A. VE ŞİMŞEK, H. (2002). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

BİREYLERİN SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE DUYGUSAL ZEKÂ DURUMLARININ İNCELENMESİ

İbrahim Süngü
İstanbul Medipol Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Yönetimi
ibrasngno11@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6056-2481

Şeyma Sivri
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi
symsvri53@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1853-9891

Özet
Bu çalışmanın amacı; bireylerin sosyodemografik özelliklerine göre duygusal zekâ durumlarını incelemektir. Bu misyonla hareket edilerek online olarak düzenlenen anket formu kişilere ulaştırılmıştır. Araştırmada kolayda örnekleme metodu kullanılmış ve 204 kişiye ulaşılmış, titizlikle analizi yapılmıştır. Ankette kullanılan ölçeğin güvenirlik analiz sonucunda ise yüksek düzeyde güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır (Duygusal Zekâ Durumu Ölçeği: Cronbach Alpha=0.83). Gruplar arasındaki farklılıkları ön plana çıkarmak adına ANOVA ve T testinden yararlanılmıştır. Bireylerin sosyodemografik özelliklerinin duygusal zekâ durumu T testi sonucunda; cinsiyete ($t=1.128$, $p>0.05$), medeni duruma ($t=0.888$, $p>0.05$), aile tipine ($t=-1.129$, $p>0.05$) göre farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır. Bireylerin sosyodemografik özelliklerinin duygusal zekâ durumu ANOVA testi sonucunda; yaşa ($F=0.898$, $p>0.05$), eğitim durumuna ($F=1.132$, $p>0.05$), yaşanılan yere ($F=0.529$, $p>0.05$), aile gelir durumuna ($F=1.216$, $p>0.05$), yaşanılan bölgeye ($F=1.781$, $p>0.05$) göre farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır. Şehri Nur Kayıhan ve Serhat Arslan'ın 2016'da 249 lise öğrencisine uyguladığı duygusal zekâ durumu ölçeğinde de benzer sonuçlar çıkmış ve farklılık saptanamamıştır. Gelecek çalışmalara yön vermesi amacıyla şu söylem yerinde olacaktır: örneklem sayısının artırılması ve daha farklı sosyodemografik yapıya sahip kişilerde bu çalışma yürütülmesi, farklılık saptanabilmesi açısından farklı sonuçlar elde edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Duygu, Zekâ, Sosyodemografik, Birey

EXAMINATION OF EMOTIONAL INTELLIGENCE STATUS ACCORDING TO INDIVIDUALS' SOCIODEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS

Abstract
The aim of this study is to examine the states of emotional intelligence according to sociodemographic characteristics of individuals. Acting with this mission, the survey form organized online was delivered to people. In the study, easy sampling method was used and 204 people were reached and carefully analyzed. As a result of the reliability analysis, it was concluded that the scale used in the survey was highly reliable (Emotional Intelligence status scale: Cronbach Alpha=0.83). Anova and T tests were used to highlight differences between the groups. It was concluded that sociodemographic characteristics of individuals did not differ according to gender ($t=1.128$, $p>0.05$), marital status ($t=0.888$, $p>0.05$), family Type ($t=-1.129$, $p>0.05$) as a result of the emotional intelligence status t test. It was concluded that sociodemographic characteristics of individuals did not differ according to age ($F=0.898$, $p>0.05$), educational status ($F=1.132$, $p>0.05$), place of Residence ($F=0.529$, $p>0.05$), family income status ($F=1.216$, $p>0.05$), area of Residence ($F=1.781$, $p>0.05$). Similar results were found in the emotional intelligence State scale applied by Nur Kayıhan and Serhat Arslan to 249 high school students in 2016 and no differences were found. In order to guide future studies, the following discourse will be in place: increasing the number of samples and conducting this study in people with a different sociodemographic structure, different results can be obtained in terms of detecting differences.

Keywords: Emotion, Intelligence, Sociodemographic, Individual

GİRİŞ

İnsanlığın var olduğu zamandan itibaren tüm zaman diliminde duygular; kişileri anlamada, fikirlerini ve yapacakları hamleleri önceden sezebilme, bunlara göre aksiyon alabilme açısından kuşkusuz büyük bir öneme sahiptir. Akademik açıdan çok fazla çalışma yapılan "duygusal zekâ" kavramını ilk kez Howard Gardner Çoklu Zekalar Teorisi (1930) ile literatüre kazandırmış, Salovey ve Mayer (1990) yılında da bu kavramın ön plana çıkması için çalışmalar yapmışlardır. Bu tarihten itibaren literatürde fazlaca yer edinmiş bir unsur olagelmiştir. Duygusal zekâ kavramını geliştirmekten önce bu nosyonun duyguları yönetebilmek olduğunu anlamak gerekmektedir. Bu öğeyi geliştirmek için ise bireyin öncelikle öz yapısını çok iyi tanıması aşikardır. Son yıllarda duygusal zekâ üzerine yapılan araştırmanın sıklığı ise ne kadar önem arz ettiğinin de bir nevi karşılığı olmuştur (Çakar&Arbak,2004). Özellikle Yükseköğretim kurumlarında verilen seçmeli veya zorunlu derslerin sayısı itibariyle de gelecekte hem akademik hem de pratik yönden hayatın değişmez bir parçası olacağı kuşkusuzdur. Bu bilgilere ekleme yapılacak olunursa eğer; geçmiş çalışmaların sonucunda duygusal zekâsı yüksek olan bireylerin, diğer bireylerin duygu durumlarını çözerek ve duygusal doneleri analiz ederek karmaşık problemli olayları daha iyi yorumlayabildikleri bilinmektedir (Baltaş,2006). Duygusal zekâsı düşük olan bireylerde ise bu unsurların tam tersi; duygularını kontrol edemeyip karmaşık olaylarda net düşünememe ve tam konsantre olamama gibi problemler çektikleri bilinmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Duygu

Duygu kelimesinin kökeni Latince'de "movere" olup -e ön ekini alarak "emovere" yani hareket anlamına gelen sözcüğe dayanmaktadır. 12. yüzyılda Fransızca da "emouvoir" kışkırtma, hareket anlamlarına gelen kelime, 16. yüzyılda "émotion" duygu kelimesine karşılık kullanılmıştır ve "fiziksel bir rahatsızlık" anlamına gelmektedir. Duygu, bireyin ruh halinde içsel ve çevresel tesirlerle etkileşiminden doğan karmaşık psikofizyolojik bir değişimdir. Kişiye özgü sağlık duyusunu belirleyen temel faktördür. ''Duygu (his)'' kelimesi 19. Yüzyıl itibari ile psikoloji bilimi kapsamına girmiş, psikoloji bilimi çerçevesinde ele alınmaya başlanmış ve belli bir düzen içerisinde sistematik bir sorgulamaya konu olmuştur (Dixon, 2012). Duyguların genel olarak yararlı oldukları ve yararlı olmayan duyguların zararlı özelliklerini bertaraf etmeye, yapıcı duyguları ise pekiştirip devam ettirmeye çalışmanın, duygu düzenleme görüşünü ortaya çıkardığı düşünülmektedir (Duy & Yılmaz, 2014). Duygu düzenleme ise kişinin amaçlarını gerçekleştirmek için duygusal tepkilerini kontrol altında tutması, izlemesi, değerlendirmesi ve olumlu olarak değiştirmesidir.

Duygunun Türleri

İnsanın var olma amacı, ömrü boyunca yaşamı içerisinde doğru hareketler sergileyip ve güzel işlerde bulunup bunların sonucunda mutlu olabilmektir. Duygularla ilgili yapılmış olan değerlendirmelerde, duyguları tek bir yönden ve tek bir bakış açısı ile yorumlamak uygun değildir. Duyguları, muharrik kısmıyla yorumlamanın yanı sıra psikolojik kısmıyla da yorumlamak daha mantıklı sonuçlar ortaya koyar (Tarhan, 2015).

Bazı kuramcılar belli başlı duygu kümeleri olduğunu öne sürmektedir. Örneğin Goleman'a (2015) göre başlıca duygu kümeleri ve bu kümelerin içeriğindeki duygu tavırları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Öfke: Hiddetlenme, hakaret etme, sinirlenme, gazap, tükenme, kızma, hınç, kin tutma, rahatsızlık duyma, alınganlık, düşmanlık ve belki de en uç noktada, patolojik nefret ve şiddet eğilimi.
- Üzüntü: Acı, kederlenme, neşesizlik, kasvet, melankoli, yalnızlık duygusu, can sıkıntısı, kendi haline acıma ve patolojik olduğu zaman şiddetli depresyon.
- Korku: Kaygı, kuruntu, sinirlilik hali, tasa etme, şüphelenme, uyanıklık, vicdan azabı, huzursuzluk, utangaçlık, ürkme, dehşete kapılma; patolojik olduğu zaman ise fobi ve panik.
- Zevk: Mutlu olma, coşku, rahatlama, tatmin olma, haz alma, sevinç, eğlenme, gurur duyma, tensel zevk, heyecan, hoşnutluk, kendinden geçecek kadar haz alma, aşırı zindelik, kapris vesaire.
- Sevgi: Kabullenme, dostluk kurma, güven, iyilik, yakından ilgilenme, sadakat, hayranlık duyma, aşırı tutkunluk, muhabbet.
- Şaşkınlık: Şok olma, hayret etme, afallama, merak.

- İğrenme: Hor görme, tiksinme, üstünlük duyma, aşağılama, küçümseme, nefret etme, hoşlanmama, itici bulma.
- Utanç: Suçluluk duygusu, mahcubiyet, hayal kırıklığı, pişman olma, küçük düştüğünü hissetme, üzüle, çile ve pişmanlık.

Zekâ

İnsanlar çeşitli özelliklerine göre birbirlerinden ayrılırlar. Bunlar yüz yapısı, yürüyüş tarzı, kalp atışı, beyin kıvrımları ve zekâ gibi özelliklerdir. Geçmişten günümüze kadar, pek çok değerli araştırmacılar ve bilim insanları bireyin zihinsel yapılarına ve davranış biçimlerine bakarak zekâ kavramı üzerine fikirler yürütmüşlerdir (Bümen,2004)

Zekâ konusunda yapılan ilk yorumlamalar, zekanın doğuştan var olduğuna ve bireyin belli bir zekaya sahip şekilde yaşamına başlayıp, tüm yaşamı boyunca aynı zekâ kapasitesi ile yaşamını sürdürdüğüne yönelik iken günümüzde insan zekasının sınırları, neyin muhtemel olabileceğinin araştırılmasıyla belirlenmeye çalışılmaktadır (Acar,2001). Yaşadığımız dönem sürecinde hemen hemen her yaş ve yetenek düzeyindeki farklı bireylerin öğrenme, kavrama, anlama, hafızaya kaydetme, kaydedilen eski bilgileri yeni bilgiler ile kullanma gibi zihinsel fonksiyonlarının geliştirilebileceği düşünülmektedir (Tarman, 1999).

Duygusal Zekâ

Duygusal zekâ kavramının ortaya çıkması ve gelişmesinde, insanların herhangi bir konu ile ilgili başarısını belirlemek amacına yapılan genel ölçüm testlerinden başarılı olarak gözüken bireylerin bir kısmının gündelik yaşantılarında başarısız bir birey olmaları etkili olmuştur (Cumming,2015). Ortaya çıkan bu durumu Şen (2018) eğitim hayatında akademik başarı gösteren ve bilişsel zekâ (IQ) testlerinden yüksek puan alan bireylerin yaşantısında başarılı ve mutlu olmamaları; bunun yerine bilişsel zekâ (IQ) testlerinden orta düzeyde alan ve akademik başarısı orta düzeyde olan bireylerin hayatta daha başarılı ve mutlu olmaları, bilişsel zekânın (IQ) tek başına yeterli olmadığı beraberinde duygusal zekâ (EQ) olması gerekliliğini ortaya koymaktadır (Segal,2009).

Materyal & Metot

Araştırmanın Amacı

Duygusal bağlılığıyla öne çıkan ulusun duygusal zekaya karşı sosyodemografik açıdan farklılık olup olmadığını incelemek, bunu ön plana çıkarmak ve literatüre kazandırıp ilham alınabilecek bir çalışma olmasını sağlamak temel gaye olarak düşünülmüştür.

Araştırmanın Önemi

Duyguları kontrol etmek sadece bir dönemi kapsamamakla birlikte her geçen gün önem arz eden, hem iş hayatında hem de sosyal yaşamda üstüne uzmanlık alanları açılan ve akademi dünyasında fazlaca üstünde durulmaya başlanan bir kavram olduğu için genel çerçevede bireylerin bu unsura bakış açısını incelemek gelecek çalışmalara çokça yön verecektir.

Araştırmanın Yöntemi

Örneklemden çekilen verilerin analizinde kolaylık sağlaması amacıyla en çok kullanılan sistem olan anket yöntemi kullanılmıştır. Saha çalışması olarak belirlenen ve uygulanan bu çalışma sosyodemografik özellikler (yaşınız, cinsiyetiniz, eğitim durumunuz, medeni durumunuz, aile tipi durumunuz, yaşadığınız yer, aile gelir durumunuz, yaşadığınız bölge) soruların yöneltildiği birinci bölüm ve duygusal zekâ durumu ölçekli ikinci bölümle birlikte Google Forms üzerinden bireylere sorular yöneltilmiştir. Anketin ikinci bölümünde bulunan duygusal zekâ durumu bölümünde ise 5'li likert tipi ölçek kullanılmış olup cevaplar olumsuzdan olumluya (Hiç Katılmıyorum – Katılmıyorum – Kararsızım – Katılıyorum – Tamamen Katılıyorum) doğru ilerleyecek şekilde tasarlanmıştır. Çalışmada kullanılan duygusal zekâ durumu ölçeği toplamda 20 sorudan oluşmaktadır. Bu ölçek Şehri Nur Kayıhan ve Serhat Arslan (2016) tarafından geliştirilmekle birlikte geçerlilik ve güvenirliği onaylanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha değeri ,83 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Akademik sistemlerde en çok kullanılan sistemlerden bir tanesi olan kolayda örnekleme yöntemi bu çalışmada kullanılmıştır. Pandemi sebebiyle kişilere online ortamdan ulaşılmaya çalışılmış ve 204 kişiye ulaşılmıştır. Havuz içerisinde bulunan tüm kişilerin arasından katılımcının en ideal olduğu varsayımıyla hareket edilmiş ve planlama bu şekilde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Hipotezleri

H1: Bireylerin duygusal zekâ durumlarına yönelik yaşa göre anlamlı bir farklılık vardır.
H2: Bireylerin duygusal zekâ durumlarına yönelik cinsiyete göre anlamlı bir farklılık vardır.
H3: Bireylerin duygusal zekâ durumlarına yönelik eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık vardır.
H4: Bireylerin duygusal zekâ durumlarına yönelik medeni duruma göre anlamlı bir farklılık vardır.
H5: Bireylerin duygusal zekâ durumlarına yönelik aile tipi durumuna göre anlamlı bir farklılık vardır.
H6: Bireylerin duygusal zekâ durumlarına yönelik yaşanılan yere göre anlamlı bir farklılık vardır.
H7: Bireylerin duygusal zekâ durumlarına yönelik aile gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık vardır.
H8: Bireylerin duygusal zekâ durumlarına yönelik yaşanılan bölgeye göre anlamlı bir farklılık vardır.

Araştırmada katılımcıların anket sorularına verdikleri cevaplardaki güvenirlilik durum analizi yapılmıştır. Yapılan Cronbach's Alpha değerlerinin değişimi ise aşağıda belirtildiği gibidir:

- $0 \leq \alpha \leq 0{,}40$ => güvenirliği çok düşüktür
- $0{,}41 \leq \alpha \leq 0{,}60$ => güvenirliği alt seviyededir
- $0{,}61 \leq \alpha \leq 0{,}80$ => güvenirliği yeterli seviyededir
- $0{,}81 \leq \alpha \leq 1$ => güvenirliği çok yüksektir

Ölçeklerin Güvenirlik Analizi; (Cronbach's Alpha)
Duygusal Zekâ Durumu; ,83
Yukarıda belirtildiği üzere "Duygusal Zekâ Durumu Ölçeği" çok yüksek seviyede güvenilirdir.

Tablo 1. Bireylerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre Tanımlayıcı Bulgular

Sosyodemografik Özellikler	Değişken	Frekans	Yüzde (%)
Yaşınız	12 ve altında	1	0,5
	13-20 arası	77	37,7
	21-30 arası	99	48,5
	31-50 arası	26	12,7
	51 ve üstü	1	0,5
	Toplam	**204**	**100**
Cinsiyetiniz	Kadın	134	65,7
	Erkek	70	34,3
	Toplam	**204**	**100**
Eğitim Durumunuz	İlkokul	7	3,4
	Ortaokul	20	9,8
	Lise	55	27,0
	Üniversite	92	45,1
	Yüksek Lisans	25	12,3
	Doktora	5	2,5
	Toplam	**204**	**100**
Medeni Durumunuz	Bekar	168	82,4
	Evli	36	17,6
	Toplam	**204**	**100**
Aile Tipi Durumunuz	Çekirdek Aile	157	77,0
	Geniş Aile	47	23,0
	Toplam	**204**	**100**
Yaşadığınız Yer	Kira	51	25,0
	Kendi Eviniz	151	74,0
	Yurtta	2	1,0
	Toplam	**204**	**100**

Aile Gelir Durumunuz	İyi	50	24,5
	Orta	150	73,5
	Kötü	4	2,0
	Toplam	**204**	**100**
Yaşadığınız Bölge	Marmara	128	62,7
	Güneydoğu Anadolu	5	2,5
	Akdeniz	12	5,9
	Doğu Anadolu	9	4,4
	Karadeniz	15	7,4
	Ege	15	7,4
	İç Anadolu	20	9,8
	Toplam	**204**	**100**

Araştırmaya katılan bireylerin 1 (%0,5)'i 12 yaş ve altında, 77 (%37,7)'si 13 ve 20 yaş aralığında, 99 (%48,5)'i 21 ve 30 yaş aralığında, 26 (%12,7)'si 31 ve 50 yaş aralığında, 1 (%0,5)'i 51 yaş ve üzerindedir. Çalışmaya katılan bireylerin 134 (%65,7)'si kadın, 70 (%34,3)'ü erkektir. Çalışmaya katılım gösteren bireylerin 7 (%3,4)'ü ilkokul, 20 (%9,8)'i ortaokul, 55 (%27,0)'si lise, 92 (%45,1)'i üniversite, 25 (%12,3)'ü yüksek lisans, 5 (%2,5)'i doktora öğrencisi veya mezunudur. Araştırmaya katılan bireylerin 168 (%82,4)'ü bekar, 36 (%17,6)'sı evlidir. Çalışmaya katılım gösteren bireylerin 157 (%77,0)'si çekirdek aile, 47 (%23,0)'ü geniş ailenin mensubudur. Araştırmaya katılanların 51 (%25,0)'i kirada, 151 (%74,0)'ü kendi evinde, 2 (%1,0)'i yurtta yaşamını sürdürmektedir. Aile gelir durumu bakımından ise katılımcıların 50 (%24,5)'i iyi, 150 (%73,5)'si orta, 4 (%2,0)'si kötü derecede gelire sahiptir. Araştırmaya katılanların 128 (62,7)'si Marmara, 5 (%2,5)'i Güneydoğu Anadolu, 12 (%5,9)'u Akdeniz, 9 (%4,4)'ü Doğu Anadolu, 15 (%7,4)'ü Karadeniz, 15 (%7,4)'ü Ege ve 20 (%9,8)'i İç Anadolu bölgesinde yaşamaktadır.

Tablo 2. Bireylerin Duygusal Zekâ Durumlarının Yaşa Göre Farklılığını İnceleyen ANOVA F Testi

Yaş	n	Duygusal Zekâ Durumu X̄±Sd	İstatistik ANOVA	Post Hoc
12 ve altında	1	4	F = 0.898 P = 0.443	31 – 50 arası <21 – 30 arası, 12 ve altında, 51 ve üstü, 13 – 20 arası
13 – 20 arası	77	4.15 ±1.03		
21 – 30 arası	99	3.98 ±0.99		
31 – 50 arası	26	3.8 ±0.98		
51 ve üstü	1	4		13 – 20 arası >21 – 30 arası, 31 – 50 arası, 12 ve altında, 51 ve üstü

Tablo 2 incelendiğinde bireylerin duygusal zekâ durumunun tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda yaşlarına göre farklılık göstermediği görülmektedir (F=0.898, P>0.05). Bu anlamda H1 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 3. Bireylerin Duygusal Zekâ Durumlarının Cinsiyete Göre Farklılığını İnceleyen T Testi

Cinsiyet	n	Duygusal Zekâ Durumu X̄±Sd	t	P
Kadın	134	4.08±0.94	1.128	0.261
Erkek	70	3.91±1.12		

Tablo 3 incelendiğinde bireylerin duygusal zekâ durumunun T testi sonucunda cinsiyete göre farklılık göstermediği görülmektedir (t=1.128, P>0.05). Bu anlamda H2 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 4. Bireylerin Duygusal Zekâ Durumlarının Eğitim Durumuna Göre Farklılığını İnceleyen ANOVA F Testi

Eğitim Durumu	n	Duygusal Zekâ Durumu X̄±Sd	İstatistik ANOVA	Post Hoc
İlkokul	7	4.42±0.78	F = 1.132 P = 0.345	Doktora <Ortaokul, Üniversite, Yüksek Lisans, Lise, İlkokul Doktora >Ortaokul, Lise, Üniversite, İlkokul, Yüksek Lisans
Ortaokul	20	3.65±1.34		
Lise	55	4.14±1.02		
Üniversite	92	4.01±0.98		
Yüksek Lisans	25	4.08±0.57		
Doktora	5	3.6±1.51		

Tablo 4 incelendiğinde bireylerin duygusal zekâ durumunun tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda eğitim durumuna göre farklılık göstermediği görülmektedir (F=1.132, P>0.05). Bu anlamda H3 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 5. Bireylerin Duygusal Zekâ Durumlarının Medeni Hale Göre Farklılığını İnceleyen T Testi

Medeni Hal	n	Duygusal Zekâ Durumu X̄±Sd	t	P
Bekar	168	4.05±0.99	0.888	0.376
Evli	36	3.88±1.06		

Tablo 5 incelendiğinde bireylerin duygusal zekâ durumunun T testi sonucunda medeni hale göre farklılık göstermediği görülmektedir (t=0.888, P>0.05). Bu anlamda H4 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 6. Bireylerin Duygusal Zekâ Durumlarının Aile Tipine Göre Farklılığını İnceleyen T Testi

Aile Tipi	n	Duygusal Zekâ Durumu X̄±Sd	t	P
Çekirdek	157	3.98±1	-1.129	0.26
Geniş	47	4.17±1.02		

Tablo 6 incelendiğinde bireylerin duygusal zekâ durumunun T testi sonucunda aile tipi durumuna göre farklılık göstermediği görülmektedir (t=-1.129, P>0.05). Bu anlamda H5 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 7. Bireylerin Duygusal Zekâ Durumlarının Yaşanılan Yere Göre Farklılığını İnceleyen ANOVA F Testi

Yaşanılan Yer	n	Duygusal Zekâ Durumu X̄±Sd	İstatistik ANOVA	Post Hoc
Kira	51	4.11±0.93	F = 0.529 P = 0.59	Yurtta <Kendi Eviniz, Kira Kira >Kendi Eviniz, Yurtta
Kendi Eviniz	151	4±1.02		
Yurtta	2	3.5±2.12		

Tablo 7 incelendiğinde bireylerin duygusal zekâ durumunun tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda yaşanılan yere göre farklılık göstermediği görülmektedir (F=0.529, P>0.05). Bu anlamda H6 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 8. Bireylerin Duygusal Zekâ Durumlarının Aile Gelir Durumuna Göre Farklılığını İnceleyen ANOVA F Testi

Aile Gelir Durumu	n	Duygusal Zekâ Durumu X̄±Sd	İstatistik ANOVA	Post Hoc
İyi	50	4.02±1.02	F = 1.216 P = 0.298	Kötü <İyi, Orta Kötü >İyi, Orta
Orta	150	4.04±0.99		
Kötü	4	3.25±1.25		

Tablo 8 incelendiğinde bireylerin duygusal zekâ durumunun tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda aile gelir durumuna göre farklılık göstermediği görülmektedir (F=1.126, P>0.05). Bu anlamda H7 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 9. Bireylerin Duygusal Zekâ Durumlarının Yaşanılan Bölgeye Göre Göre Farklılığını İnceleyen ANOVA F Testi

Yaşanılan Bölge	n	Duygusal Zekâ Durumu X̄±Sd	İstatistik ANOVA	Post Hoc
Marmara	128	4.07±0.98	F = 1.781 P = 0.105	Güneydoğu Anadolu <Karadeniz, Akdeniz, Doğu Anadolu, Marmara, Ege, İç Anadolu Güneydoğu Anadolu >Karadeniz, Akdeniz, Doğu Anadolu, Marmara, İç Anadolu, Ege
Güneydoğu Anadolu	5	3±1.41		
Akdeniz	12	3.83±1.11		
Doğu Anadolu	9	4±1		
Karadeniz	15	3.6±1.29		
Ege	15	4.2±0.67		
İç Anadolu	20	4.3±0.8		

Tablo 9 incelendiğinde bireylerin duygusal zekâ durumunun tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda yaşanılan bölgeye göre farklılık göstermediği görülmektedir (F=1.781, P>0.05). Bu anlamda H8 hipotezi reddedilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı; bireylerin sosyodemografik özelliklerine göre duygusal zekâ durumlarını incelemektir. Bu misyonla hareket edilerek online olarak düzenlenen anket formu kişilere ulaştırılmıştır. Araştırmada kolayda örnekleme metodu kullanılmış ve 204 kişiye ulaşılmış, titizlikle analizi yapılmıştır. Ankette kullanılan ölçeğin güvenirlik analiz sonucunda ise yüksek düzeyde güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır (Duygusal Zekâ Durumu Ölçeği: Cronbach Alpha=0.83). Gruplar arasındaki farklılıkları ön plana çıkarmak adına ANOVA ve T testinden yararlanılmıştır. Bireylerin sosyodemografik özelliklerinin duygusal zekâ durumu T testi sonucunda; cinsiyete (t=1.128, p>0.05), medeni duruma (t=0.888, p>0.05), aile tipine (t=-1.129, p>0.05) göre farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır. Bireylerin sosyodemografik özelliklerinin duygusal zekâ durumu ANOVA testi sonucunda; yaşa (F=0.898, p>0.05), eğitim durumuna (F=1.132, p>0.05), yaşanılan yere (F=0.529, p>0.05), aile gelir durumuna (F=1.216, p>0.05), yaşanılan bölgeye (F=1.781, p>0.05) göre farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır. Şehri Nur Kayıhan ve Serhat Arslan'ın 2016'da 249 lise öğrencisine uyguladığı duygusal zekâ durumu ölçeğinde de benzer sonuçlar çıkmış ve farklılık saptanamamıştır. Gelecek çalışmalara yön vermesi amacıyla şu söylem yerinde olacaktır: örneklem sayısının artırılması ve daha

farklı sosyodemografik yapıya sahip kişilerde bu çalışma yürütülmesi, farklılık saptanabilmesi açısından farklı sonuçlar elde edilebilir.

KAYNAKÇA

Acar, F. Duygusal Zekâ Yeteneklerinin Göreve Yönelik ve İnsana Yönelik Liderlik Davranışları ile İlişkisi: Banka Şube Müdürleri Üzerine Bir Alan Araştırması, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001

Baltaş, Zuhal, Duygusal Zekâ, Remzi Kitapevi, üçüncü basım, İstanbul, Aralık 2006.

Bümen T.N. (2004), Okulda Çoklu Zekâ Kuramı, 2. Baskı, Pegem A Yayınları, Ankara.

Çakar, U. ve Y. Arbak (2004), "Modern Yaklaşımlar Işığında Değişen DuyguZeka İlişkisi ve Duygusal Zekâ", D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6, 3: 23-48.

Dixon, J., Selvaraj, S., Yue, F. *et al.* Topological domains in mammalian genomes identified by analysis of chromatin interactions. *Nature* 485**,** 376–380 (2012).

Duy, B., M.A. Yılmaz. (2014) Ergenler İçin Duygu Düzenleme Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması, Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal, 5, 41, 23-35

Gardner, H., (2004). Zihin Çerçeveleri: Zekâ Kuramı, (Çeviren: Ebru Kılıç), ALFA Yayınları, 1. Basım, İstanbul.

Goleman, D. (2015). Duygusal zekâ neden IQ'dan daha önemlidir? (Çev.: B. Seçkin-Yüksel). İstanbul: Varlık.

Kayıhan, Ş.N. & Arslan S., 2016, Emotional Intelligence Scale: A Study of Scale Adaptation, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 7.Sayı, 137-145, 2016.

Salovey, P., & Mayer, J. D. (1989-1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality, 9*(3), 185–211.

Segal, J. (2009). Duygusal Zekânızı Yükseltmek. (Çev: P.S. Öztürk). Kilim Matbaası. İstanbul.

Şen, Bülent, (2018). "Metaforlarla Duygusal Zekâ (Evde, Okulda, İş yaşamında)" Nobel Yayınları, Ankara, 1. Baskı, ss. 3-58

Tarhan, N. (2015). Duyguların psikolojisi. İstanbul: Timaş.

Tarman, S. (1999), Program Geliştirme Sürecinde Çoklu Zekâ Kuramının Yeri, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

KARİYER ÇAPALARI/KARİYER DEĞERLERİ ÜZERİNE BİR LİTERATÜR TARAMASI

Keziban Çelik
Kocaeli Üniversitesi, Sosoyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim ve Organizasyon
kezbancelik02@gmail.com, ORCID: 0000-0000-0000-0000

Özet
Bu çalışmada amaçlanan, kariyer yönetimi alanında önemli bir yere sahip bulunan ve Edgar Schein tarafından ortaya koyulan Kariyer Çapaları Modeli konusunda son yıllarda literatüre kazandırılan çalışmaların incelenmesi ve bu alanda gösterilen ilerlemenin değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda YÖK tez veri tabanında yapılan tarama ile bu konuda yazılan yüksek lisans ve doktora tezleri ve ek olarak son yıllarda bu alanda yazılmış ve çeşitli dergilerde yayımlanmış makaleler incelenmiştir. Kariyer Çapaları Modelinin gerek teorik olarak ortaya konmasında gerekse çeşitli alanlarda konuya ilişkin yapılan araştırmalarda ampirik incelemeler yapıldığı görülmüştür. Çalışmaların geneline bakıldığında bireylerin kariyer seçimlerinde kariyer çapalarının etkinliğinin yadsınamaz bir gerçek olduğu kabulü baskın olmakla birlikte, yaygın görüşün aksine kariyer çapasının bireyin eğitim hayatı devam ederken belirlenip bu doğrultuda kariyer çapası ile kariyer uyumlu iş seçiminin uygulanabilir olmadığı, kariyer çapasının tam olarak ortaya konabilmesi için bireyin en azından bir süre çalışma hayatında bulunması ve belirli bir tecrübe edinmesi gerektiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kariyer**,** Kariyer Çapaları, Kariyer Değerleri, Kariyer Yolu

CAREER ANCHORS: A REVIEW OF THE LITERATURE

Abstract
The aim of this study is to examine the studies that have been brought to the literature in recent years on the Career Anchors Model put forward by Edgar Schein, who has an important place in the field of career management, and to evaluate the progress made in this field. For this purpose, the master's and doctoral theses written on this subject, as well as the articles written in this field and published in various journals in recent years, were examined by scanning the thesis database of YÖK. It has been observed that empirical studies have been made both in the theoretical presentation of the Career Anchors Model and in the researches on the subject in various fields. Considering the studies in general, although the acceptance that the effectiveness of career anchors is an undeniable fact in the career choices of individuals, contrary to the common view that the career anchor is determined while the individual's education life is continuing, it has been determined that he should be in working life for at least a while and gain a certain experience

Keywords: Career, Career Anchors, Career Path

Giriş

Kariyerin tanımı incelendiğinde; bir insanın doğumundan, yetiştirilmesine, ailesinin ona karşı tutumuna, ailesinin olumlu ya da olumsuz olacak şekilde o kişiyi yönlendirmesine, eğitimi ve kişilik özelliklerini de kapsayan bir kavram olarak bahsedilmektedir (Özdemir ve Mazgal, 2012:s.101). Kariyer kavramı sadece ilerleme, başarı elde etme, yükselme, kazanma gibi daima yukarı yönde hareket etmeyi belirtmemekte olup; bununla beraber kişilerin çalışma hayatları süresince yapmış oldukları tüm işleri kapsamaktadır. Başka bir yönden kariyer kavramı, bireyin işi ve işini devam ettirmekte olduğu kurum veya örgüt arasındaki ilişkileri anlamında da göz önüne alınmaktadır. Kariyer bu yönden kişisel bir boyut taşıdığı gibi örgütsel yönden de başka bir boyut taşımaktadır. Böyle anlayış ve kabule göre; örgütsel kariyeri, dışsal kariyer olarak, bireysel kariyeri ise içsel kariyer olarak, açıklamak mümkündür (Bolat ve Seymen, 2003: s.7).

Kişinin kariyeri çok sayıda sebeplerden dolayı çok önem arz ettiği kabul edilmektedir. Bireyin, çalışma hayatına başlamasıyla birlikte gereksinim ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek, geleceğe ait planlamalar yaparak hayatını sürdürmek, işinden kaynaklanan istekleri ve beklentilerini karşılamak, iş yerinde daha

yüksek başarı ve yer elde etmeyi istediğini kabul etmek inkâr edilemez gerçektir. Bireylerin çalışmak ve bu çalışma neticesinde kazanç ve yarar elde etmeyi arzu etmelerinin temelinde ekonomik ve toplumsal faktörlerle beraber psikolojik gereksinim ve ihtiyaçlarının yer aldığı görülmektedir. Birey tüm bu gereksinimlerini karşılayabildiği derecede kariyerinden doyuma ulaştığı açıkça görülecektir. Bu yönden kariyer tercihi insan hayatında oldukça büyük bir ehemmiyete ve yere sahiptir. En doğru kariyer tercihi olarak, bireyin talep ve gereksinimleri arasında en uygun olacak şekilde eşleşmeyi sağlayabildiği bir kariyer tercihidir denilebilir (Sharf, 2002;Brown, 2003). Bireylerin davranış biçimleri, taşıdıkları değer yargıları, karakter özellikleri ve bunun gibi pek çok faktör göz önünde bulundurulduğunda kariyeri belirleyen ve kariyer yolunda etkili olan faktörlerin sadece alınan eğitim ile sınırlı olmadığı görülmüştür. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar sonucunda Shein tarafından kariyer çapaları kavramı ortaya konmuştur.

Kariyer Çapası Nedir?

Kariyer çapaları (İngilizce: career anchor), bireylerin hayatları süresince, kariyer seçim, tercihleri ile iş değişikliği kararlarına oldukça yakın etkisi olan bir kavramdır. Başka bir anlatım yoluyla bireylerin yaşamına yön veren yaşamsal kararların özünde bulunan bir yaklaşımı belirtmektedir. Kariyer çapaları yaklaşımı, bireylerin kariyer seçim ve tercihlerinin arka planında olan nedenlerini tespit ve teşhis ederek bunları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu olguya göre, bireyin kendi kendine algılamış olduğu kabiliyet ve yetenekleri, esas sahip olduğu değerleri ve güdü ile birlikte ihtiyaçlarından meydana gelen bir benlik kavramı şeklinde belirtilmektedir. Kişilerin kazanmış olduğu kabiliyet ve yetenekler, temel değerler ve en önemlisi olan kariyerle ilişkili güdü ve ihtiyaçların oluşturduğu kariyer çapaları, çoğu araştırmacı ve yazarlara göre, kişinin iş ve yaşamına ait olan değerlerinin gelişimine bağlı olarak değişebilirken, farklı görüşteki araştırmacı ve yazarlara göre ise tüm bu faktörlerin bir değişiklik yaratmadığının altını çizmektedir (Aktaş ve Çetin, 2005).

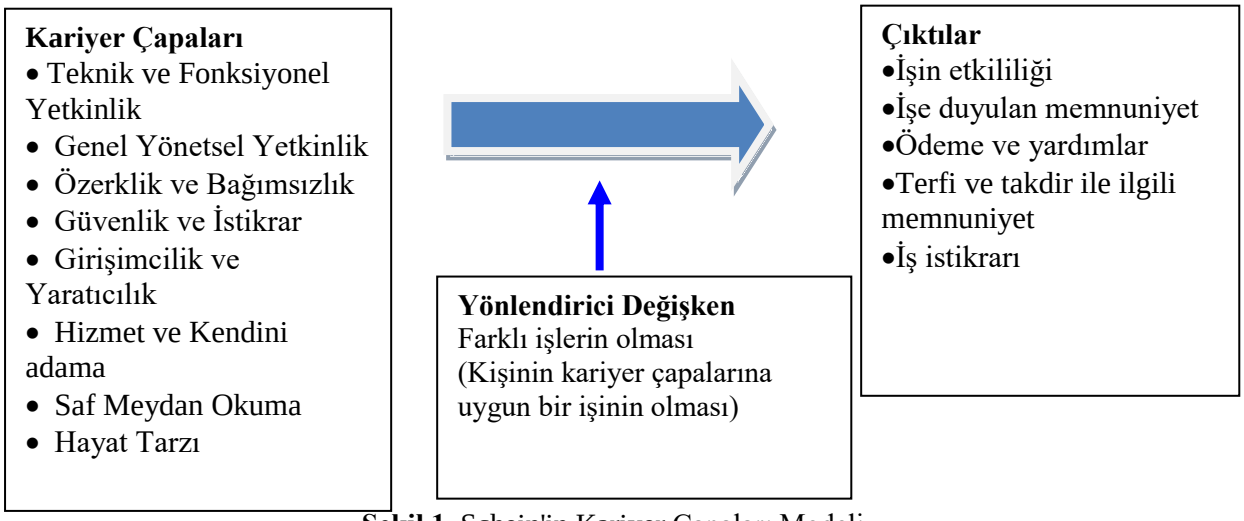
Özetlemek gerekirse; kariyer çapaları kişilerin kariyer seçim ve tercihlerine yön veren, kabiliyet, yetenek, gereksinim ve değerleri ifade etmektedir. E. Schein'e göre; kariyer çapalarını, kişilerin kariyer tercihlerinde onlara doğru yolu gösteren, onları birleştiren, dengede olmasını sağlayan, kısıtlandıran ve kişinin kendini daha iyi algılamasına ve tanımasına yardımcı olan tutum biçimi olarak belirtilmiştir. Belirtilen tanıma göre; kariyer çapası kişilerin kariyer seçim ve tercihlerini, kariyerleriyle ilgili diğer kararları, işveren seçimlerini etkilemesi ve kariyer istek ve beklentilerini tam olarak belirlemesiyle birlikte kişilerin gelecekteki görüş bakış açılarını şekillendirerek iş tecrübesi için iş gören tepkilerini etkilemesi nedeniyle de ayrıca önemliliği vurgulanmaktadır (Bozkurt ve Çerik, 2010: s.35).Kariyer çapaları modelinin ayrıntılarına bakıldığında bireylerin kariyer eğilimleri ile davranış modellerinin eşleştirileceği bir gruplama yapılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Edgar Schein'in Kariyer Çapaları Modeli

Kariyer çapaları modeli; Edgar Henry Schein'ın; Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde 44 yüksek lisans mezun öğrencisi ile birlikte 10 - 12 yıl detaylı ve derinlemesine yaptığı mülakatlar ve boylamsal inceleme ve çalışması sonucunda yapmış olduğu, bireylerin kariyer tercih ve seçimlerinin altında yatan sebepleri ortaya çıkarmaya çalışan bir araştırma olarak karşımıza çıkmaktadır. E. Schein' in ortaya koyduğu kariyer çapaları teorisinin amacı temelde kariyer seçimlerinin altında yatan nedenlerin gösterilmesi olduğu kabul edilmektedir. E. Schein tarafından yürütülen araştırma ve incelemede bireylerin geçmişteki eğitim hayatı, örgütteki çalışma deneyimleri, tutum, benlik ve değerler gibi unsurların bireyin iş seçimini yönlendirdiği olgusunu ortaya çıkarmıştır. E.Schein bu unsurları bireyin kariyer algılamasıyla doğrudan bağlantılı olduğu esasına dayandırmış olup bunu da "Kariyer Çapaları" söylemi ile belirtmiştir (Schein, 1996).

Başka bir tanıma göre; kariyer çapaları, bireyin kariyer kararlarını şekillendiren gereksinim, ihtiyaç, değer, yetenek ve kabiliyetlerin tümünü belirtmektedir. Kariyer çapası, bireyin kariyer seçimlerini etkilemesi, kariyerine dair isteklerinin şekillendirilmesi ve sonraki dönemde oluşacak olan fikir ve düşüncelerini belirleyip iş tecrübesine ilişkin tutumlarını etkilemesi sebebiyle önem arz etmektedir. Kariyer çapalarının ölçülmesi ise bireyin kariyer yönelimlerini daha anlaşılır ve net bir duruma getirdiği kabul edilmektedir. (Gezen, Köroğlu, 2014).

Kariyer çapaları bireyin kendisini daha net ve doğru biçimde tanımasına ve algılayabilmesine olanak sağlamaktadır. Bireyin kariyeri dâhilinde atacağı ileri dönük adımlarda bireye kılavuzluk etmekte olup, bireyin daha iyi ve doğru kararlar almasında yardımcı olmaktadır. Kariyer çapaları modeline bakıldığında, bireyin kariyeri ile bulunduğu iş ortamı uyumu neticesinde çeşitli sonuçlara varılır. Eğer birey kariyer çapalarına göre uygun bir iş bulunmuyorsa kariyer çapaları ile çıkan sonuçlar arasında yüksek bir ilişkinin olmadığı görülür. Bu durumlarda modelde açıkça görüldüğü üzere farklı bir işin oluşu veya varlığı aradaki ilişkiyi oldukça güçlendirir.

Şekil 1. Schein'in Kariyer Çapaları Modeli

Bireyler eğitim yaşamlarında veya çalışma hayatına başladıkları dönemlerde bir kariyer çapasına sahip olmadıkları görülmektedir. Daha olgunlaşmadan, fazla bilgiye sahip olmadan alınmış olan kariyer kararları genelde doğru değildir. Ayrıca birey birkaç yıl geçmesinin ardından kariyer yoluyla alakalı bilgiler toplayarak yetenek ve kabiliyetlerini, gereksinim ve ihtiyaçlarını ayrıca değerlerini daha iyi bir şekilde değerlendirmeye sahip olurlar. Kariyer çapası kişinin sevdiği işte çalışmasından ziyade daha da ötesi olarak görülmeli ve kabul edilmelidir. Eski yıllarda bireylerin kariyer seçimlerini yapmak istedikleri ve sevdikleri işlere göre karar verdiklerini kabul edilmekte idi. Kariyer çapaları modelinden önce kişilerin varsayım ve öngörü üzerinden meslek seçimi yaptıkları kabul edilirken, tüm bunların tersine Schein, kariyer kimliğinin yapılacak olan gerçek görevler ve bulunduğu ortamdaki iş arkadaşları ile birlikte çalışma hayatında kazanılacak tecrübe ve deneyimler neticesinde bir kariyer kimliği edinilebileceğini ortaya koymuştur. Kişi sevdiği işleri bilse dahi eğitim yaşamı döneminde gerçek kariyer çapalarına kesin olarak sahiptir olarak kabul edilemez.

Bu modelin değerlemesine göre kişisel değer kümeleri (yönetimsel yetenek, teknik beceri, girişimcilik-yaratıcılık, otonomi-bağımsızlık, güvenlik vb.), kişinin faaliyette bulunduğu çalışma alanı yönünden uygunluk gösteriyor ise kişi ve iş bütünleşmesi sağlanarak iş tatmini elde edildiği belirtilmektedir (Cenzo ve Robbins, 1996: s.277). Schein araştırmasına göre, kişilerin temel değerleri, ihtiyaç, gereksinimleri ve güdü doğrultusunda güvenlik-istikrar, teknik-fonksiyonel, girişimcilik-yaratıcılık, yönetsel ve özerklik-bağımsızlık olmak üzere beş ana kariyer çapasını belirtmiştir (Schein, 1990:s.28-30). Yukarıda belirtilen çapalara sonradan kendini adama, saf meydan okuma ve hayat tarzı çapaları eklenerek sayısı sekize ulaşmıştır.

1. Teknik Fonksiyonel Yetkinlik (Technical / Functional Competence)
2. Genel Yönetsel Yetkinlik (General Management)
3. Girişimcilik/Yaratıcılık (Entrepreneurial Creavity)
4. Özerklik / Bağımsızlık (Autonomy / Independence)
5. Güvenlik /İstikrar (Security / Stability)
6. Hizmet ya da bir olaya kendini adama (Service/ Dedication to a Cause)
7. Saf Meydan Okuma (Pure Challenge)
8. Hayat Tarzı (Lifestyle)

1. Teknik Fonksiyonel Yetkinlik (Technical / Functional Competence)

Teknik fonksiyonel yetkinliği içeren bireylerin mesleklerine ve yaptıkları işe sıkı sıkıya bağlı oldukları görülmektedir. Teknik kişiler uzmanlaştıkları dalda aldıkları eğitim ve öğrenim vasıtasıyla artırarak biriktirmiş oldukları deneyim ve tecrübelere güvendikleri inkâr edilemez bir gerçektir (Schein, 2006). Kariyer tercih veya seçimlerini yaptıkları iş ve meslek dalı veya alanında devam ederek ilerlemek, uzmanlaşmak teknik yetkinliği olan bireyler için ana şarttır. Mesela, çizim alanında kendisine tecrübe katmış, geliştirmiş ve bu alanda isteklerini yerine getirmiş olan bir mühendisin başka bir çalışma dalına kaymak istememesi gayet normaldir. Çünkü uzman olduğu daldan/alandan herhangi bir başka alana/dala geçmesi durumunda işinden almış olduğu haz eskisine göre daha da azalabileceği düşünülebilir. Bu durum bireyin aynı uzmanlık alanında/dalında geçirmiş olduğu süre, deneyim ve tecrübe ile doğru orantılı olacak, bireyin ilgi ve yeteneklerine daha uygun olan dala/alana tekrardan geri dönme isteği daha çok artacaktır. Bu nedenle bireyin teknik fonksiyonel yetkinliği kendini geliştirdiği alan/dal içerisinde çalışma isteği meydana getirecektir.

2. Genel Yönetsel Yetkinlik (General Management)

Genel yönetsel yetkinlik değerini bünyesinde bulunduran kişilerin ilk iş hedefi, yönetsel becerileri ve yeteneklerini geliştirmek olsa da, kimi bireyler de yönetici olmak gayesiyle özel bir gayret sarf ettiği görülmektedir. Kariyer becerileri ve yeteneklerinin yönetim alanında yüksek ve yeterli olduğunu düşünürler. Temelinde çözümsel beceri/yeteneğin yani hızlı analiz etme, sorunları hızlı çözme yeteneklerinin, kişilerarası yeterliliğin (yol gösterme, etkileme, insanları kontrol etme yeteneği, yönetme) ve öz-kontrol, öz-farkındalık, duygudaşlık gibi duygusal beceri/yeterliliğin, idarenin üst yönetici pozisyonuna çıkmayı isteyen bir bireyde yeterince gelişmiş olması lazımdır. Bu durumun, idarenin üst seviyesinde bulunan yöneticilerin karar alma gayretlerindeki etkinliği oldukça arttırdığı gözlenmektedir (Adıgüzel, 2009).

3. Girişimcilik/Yaratıcılık (Entrepreneurial Creavity)

Girişimcilik-yaratıcılık değeri/vasıflarını üzerinde bulunduran bireyler fazlasıyla yükümlülük barındıran, liderlik edebilme kabiliyetinin olduğu, farklı ve tamamlayıcı gibi zor olan ekstra bir çalışmanın talep edildiği, zor işlerinin bulunduğu örgüt ve kurumlara katkı sağlama isteğini içlerinde bulundururlar. Bu kişiler için bir işin daha cazip olması ilgili iş/görevin örgüt dâhilinde belirlenen önemine bağlıdır. Görevi/işi icra ederken göstermiş oldukları başarıyı örgüt/kurumun başarılı olması veya olmamasıyla karşılaştırırlar. Girişimcilik ve Yaratıcılık değerindeki kişiler kendilerini değerlendirirken gelir seviyeleri göz önüne alarak maaşlarının yüksek miktarda olmasını arzu ederler. Mesela, onlardan bir alt derecedeki mevkilerde istihdam olan bireylerden çok daha fazla miktarda maaş almak isteklerine rağmen diğer farklı bir firmada benzer makamda çalışan bireyden fazla maaş alıp almamalarının çok önemli olmadığını düşünürler (Schein, 1990).

4. Özerklik/ Bağımsızlık (Autonomy / Independence)

Bu çapa özelliğini barındıran kişiler bağımsızlıklarının kısıtlanabileceği gerekçesi ile bir örgüt/kuruma katılıp çalışmayı istemeleri yaygın görülen bir durum değildir. Mesai saatleri, kılık kıyafetin düzgünlüğü gibi kural ve gereklilikler iş hayatını olumsuz ve kısıtlayıcı bulmalarına sebep olur. Bundan dolayı, Özerklik ve Bağımsızlık çapasını barındıran bireyler kendisinin patronu/müdürü olabilecekleri bir iş yaptıklarında bunların daha cazip geldiği bilinmektedir. Akademisyenlik, danışmanlık, yazarlık ve bu mesleklere benzeyen işler doğrultusunda seçim yaptıkları belirtilmiştir. Makam, mevki, rütbe, itibarın yerine özgürlük esasını daha çok tercih ettikleri toplum tarafından bilindiği kabul edilmektedir. Bundan dolayı kariyerlerinde çok güzel bir şekilde ilerleyebilecekleri fırsat ve elverişli durumları reddedebilirler (Edinsel, 2012).

5. Güvenlik /İstikrar (Security / Stability)

Güvenlik ve İstikrar çapasını barındıran kişiler fazla bir değişimin olmadığı, görev tanım ve fonksiyonlarının açık bir şekilde belirlenen iş ve mesleklere daha uygun olduğu görülmektedir. Bu sebeple yaratıcılık ve daima yenilenmenin gerektirdiği işlerin ötesinde örgütsel işlerin bu vasfı barındıran bireylere daha uygun olduğu görülmektedir. Maaş için ücret talepleri çoğunlukla sabit ve de kıdem ve kademeye göre artışı olan yapıdadır. Ücret ile ilgili olarak sabitliği seçtikleri için primli ücret yapısı performansa göre değişiklik arz etmesinden dolayı bu durumu seçmek istemeyerek kendilerini

belirsizliğe atmazlar. Bu kişilere göre sabit ücret daima bireyin elde edeceği garanti bir para olarak tanımlanır. Bu nedenle güvenlik ve istikrar kariyer çapasını bünyesinde bulunduran kişiler sabit ücretten çok hoşlanır ve rahat ederler. Yaşadığı her an güvence altına bulunması için sigorta, geleceklerinin güvence altına bulundurmak için emeklilik planları ilgili çok hassas davranış ve tavırlar sergilerler.

6. Hizmet ya da bir olaya kendini adama (Service/ Dedication to a Cause)
Belli bireysel ve toplumsal değerlere saygı içinde olma, kendini bu değerlere adama, içinde bulunduğu toplumu olumlu yönde geliştirme ve toplumun olumlu açıdan değişmesi için gayret harcama bu çapayı barındıran kişilerde özellikle görülen vasıflardandır. Hizmet etme ya da kendini adama değerini bulunduran kişilerin kendilerini adamış oldukları değerler sıralanırsa; daha güzel bir yaşamın olduğu bir dünyayı elde etmek için gayret göstermek, çevresel problemlerin çözümü, kişiler arasındaki uyumun geliştirilmesi, diğer insanlara yardımcı olmak, kişilerin güven içinde yaşamlarını idame etmelerini sağlamak gibi kavramlar sayılabilir. (Schein, 2006).

7. Saf Meydan Okuma (Pure Challenge)
Saf Meydan Okuma kariyer çapasını bünyesinde bulunduran bireyler yarışmacı bir kişilik özelliğine sahiptirler. Kariyer tercihlerinde yarışabilecekleri bir alanın olması bu özellikli insanlar için öncelikli olduğu söylenmektedir. Kazanmaktan hoşlanan ve de başarı için güdülenme ihtiyacı yüksek seviyede olan bu bireyler, çözülmesi güç olan sorunlarla uğraşmayı oldukça çok severek yaparlar (Schein, 2006). Meslek ve kariyerlerinde deneyim/tecrübe kazandıkça daha zor sorunlar arama eğilimi gösterirler. Fakat bu noktada önemle vurgulanma ihtiyacı hissedilen; bu tür bireylerin çözmeye çalıştıkları sorunların belirli bir alana yönelik olmamasıdır.

8. Hayat Tarzı (Lifestyle)
Bu tür bireyler aile ve iş hayatında herhangi bir çatışma ve kargaşanın olmasını istememektedirler. Bu nedenle, bu bireyler çalıştığı işte mesai zamanlarına ve yıllık izinlerine çok değer verirler. Hayat tarzı kariyer çapası çift kariyerli olan ailelerde aile ve iş hayatı gibi iki değerin getirmiş olduğu yükümlülüklerini karşılamak istemelerinden ötürü ortaya çıkmaktadır (Schein, 2006). Yaşam ve hayatları yalnızca kariyerlerinden ibaret olmayıp bunun tam tersi kariyerleri daha geniş bir sistem olan yaşamlarının bir parçası olarak yaşamları kadar önemli bir yer teşkil etmemektedir. Bu sebeple, herhangi bir kariyer çapaları bulunmadığı şeklinde anlaşılabilirler. Mekân olarak yer değiştirmeme isteğinde bulunmaları başka özellikleri arasında gösterilir.

Kariyer Çapalarının Önemi
Schein (1990) çapa olarak belirttiği bazı kabiliyet ve değerlerin yalnızca kişilerin hayatta aradıklarını biçimlendiren kariyer seçimlerini etkilemediğini bununla birlikte gelecekle ilgili görüş/fikirlerini de ayrıca belirlediğini ve bu şekilde tavır/davranış kalıpları sergilediklerini gösterir. Schein'in modeli, değerlerden ya da gereksinimlerden daha fazla geniş bir alanda tanımlanmıştır. Gerçek iş deneyim ve tecrübeleri ile bireysel evrime, gelişime ve bireyin kendini kariyer anlamında keşfine odaklanır. Kişinin hayat deneyimleri vasıtasıyla, geri dönüşüm alma, uygulama ve böylece kabiliyetlerini keşfetme gerekliliğine odaklanır. Bununla kariyer çapaları, başka alanlarda da büyüme, gelişim ve de değişimin elde edilmesini sağlayan bir istikrar alanı belirlemeyi hedeflemektedir.

Özellikle kariyer seçimi ile kariyer çapaları bir ahenk ve uyum içinde olan bireylerin, iş tatmini, istikrar, verimlilik, terfi ve psikolojik manada kendilerini daha iyi hissetme gibi pozitif neticeler elde edecekleri Schein'in üzerinde yoğunlaştığı bir konudur. (Feldman ve Bolino, 1996: s.91). Schein, kariyer çapaları ile bireylerin kariyer tercihlerinin birbiri ile uyum içinde olması gerektiğinin savunucusu olarak bilinir. Bir birey, kariyeri ile uyum ve ahenk sağlayabilirse kişi- kariyer bütünleşmesi elde ettiğini savunmaktadır. Birey kendisi ile alakalı kabiliyet, gereksinim, ilgi alanları ve de değerlerinin bilincinde olması gerekmektedir. Mesela, teknik açıdan yeterli olduğunu hisseden ve de ilgisinin de aynı yönde olduğu inanan bir mühendis, yönetim kademesi basamakları dâhilinde hareket etmek yerine, kendisinin mutlu olduğu teknik dal/alanda kalmayı isteyecektir.

Gerek hayatın bütünü gerekse de çalışma hayatına bakıldığında bireyin sahip olduğu kariyer çapası ile uyum gösteren bir işte çalışıyor olması durumu, hem bireysel mutluluk sağlayacak, hem de örgütsel

uyumu ve verimi yükseltecektir. Bireysel olarak durumundan memnun olan, bulunduğu konum hakkında pozitif değerlendirmeye sahip çalışanların örgüte/yaptığı işe sağlayacağı katkı da doğru orantılı olarak yüksek olacaktır.

Kariyer Çapaları İle İlgili Literatürdeki Çalışmalar

Kariyer çapaları alanyazınında oluşturulmuş ilk çalışmalardan yukarıda bahsedildiğinden ötürü bu bölümde son yıllarda bu alanda yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Kariyer çapaları ile ilgili yapılmış çalışmalara bakıldığında daha çok eğitim alanında çalışmalar yapıldığını görmekteyiz. Yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde gerek orta öğretim gerekse yükseköğretim düzeyindeki öğrencilerin kariyer çapalarına ilişkin çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Ek olarak; öğretmenlerin ve üniversite öğretim üyelerinin kariyer çapalarının belirlenmesine yönelik tez çalışmaları da yapılan literatür taramasında karşılaşılan çalışma konularından olmuştur.

Ortaya çıkan neticelere bakıldığında; günümüzde yüksek lisans eğitim ve akademisyenlik mesleğine geçmiş yıllara oranla erkeklerin olduğu kadar bayanların da alakalı olduğunu görülmüştür. Kariyer ve cinsiyet değerleri ilişkisi araştırıldığında erkeklerin bayanlara göre yönetici makamlarını daha çok seçtikleri görülmüştür. Yüksek lisans öğrencileri eğitimlerinin sona yaklaştığı dönemlerinde, çalışma hayatında yönetici konumunda olmayı istemektedirler. Bunun sebebi bireylerin eğitimlerinin yukarı doğru artmasıyla özgüvenlerinin de aynı yönde arttırması olduğu şeklinde açıklamalar yapılmıştır. Bu öğrenciler kazanmış oldukları bilgileri iş hayatında da kullanmak istediği peşindedirler. Doktora öğrencilerinin ise hayata çok daha olumlu yönde baktıkları ve kariyer planlarından oldukça memnun oldukları açıkça görülmektedirler. Öğrencilik dışında başka bir işe sahip olmayan bireyler ve akademisyen ve memur olan yüksek lisans öğrencilerinin, kendi işi dâhilinde çalışan öğrencilere kıyasla kariyer seçimi yaparken çok daha çekingen davranışlar ortaya koydukları, iş garantisi olan örgüt/kurumları seçtikleri açıkça görülmektedir. Kendi işini yapan yüksek lisans öğrencileri genel manada ticaret işi ile uğraşmakta, daima girişimcilik içerisinde bulunmakta ve bu tür işlerde risk almaktan hiç çekinmeden hareket etmektedirler. Bireyin kariyer seçimlerini etkileyen önemli başka bir sebep olarak ailesi görülmektedir. Herhangi bir işi olmayan ve de yoğun çalışma ritminde olan öğrenciler hayata olumsuz baktığı görülmektedir. Ancak uzun zamanlı iş garantisini elde edip çalışanlar yaşama karşı daha oldukça olumlu bakmakta, kariyer seçimlerinde ihtiyatlı bir şekilde davranmaktadırlar.

Eğitim alanının dışında; kariyer çapalarının örgütsel bağlılık, iş tatmini, kariyer tatmini, burçlar, motivasyon araçları, girişimcilik yönelimi gibi çeşitli konular ile ilişkisinin araştırma ve inceleme çalışmaları aşağıdaki *Tablo 1*' de gösterilmektedir.

Tablo 1. Kariyer Çapaları Araştırma Konuları

YAZAR	YIL	ÇALIŞMA TÜRÜ	ADI
ADNAN IŞIKER	2019	Yüksek lisans tezi	Kariyer çapaları ve temel benlik değerlendirmenin iş tatminine etkisi: Bir alan çalışması
SERAY DÖNMEZ	2020	Yüksek lisans tezi	Öğretim elemanlarının kariyer çapalarının incelenmesi: İstanbul Medeniyet Üniversitesi örneği
ESRA ÇETIN	2019	Yüksek lisans tezi	Spor yöneticilerinin baskın kariyer çapalarının belirlenmesi
BUMIN ÇAĞATAY AKSU	2018	Yüksek lisans tezi	Kuşaklar açısından motivasyon araçlarının ve kariyer çapalarının karşılaştırılması ve bir araştırma
GÖKSU GÜNAY	2018	Yüksek lisans tezi	Kariyer çapaları ve kariyer tatmini arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik X ve Y kuşağı çalışanları üzerinde bir araştırma
DEMET TÜRKMEN	2017	Yüksek lisans tezi	Kariyer çapaları ile örgütsel sosyalleşme arasındaki ilişki: Telekomünikasyon sektöründe bir araştırma

AHMET BARIŞ SOMAZTÜRK	2017	Doktora	Girişimcilik yöneliminin kariyer çapaları üzerindeki etkisinde algılanan örgütsel desteğin rolü
SERCAN EDINSEL	2012	Yüksek lisans tezi	Edgar Schein'ın kariyer çapaları ışığında burçlar ve iş tatmini arasındaki ilişki (Isparta İlindeki özel bankacılık sektöründe uygulama)
BURCU ÜNAL SOLMAZ	2012	Yüksek lisans tezi	Mersin Üniversitesi öğretim elemanlarının kariyer çapalarının incelenmesi
Stephanie A. Lambert, Ian P. Herbert, Andrew T. Rothwell	2019	Makale	Rethinking the Career Anchors Inventory framework with insights from a finance transformation field study
Sakal, Ö., Yıldız, S.	2015	Makale	Bireycilik ve toplulukçuluk değerleri, kariyer çapaları ve kariyer tatmini ilişkisi
John Arnold, Crispin R. Coombs & Martin Gubler	2017	Makale	Career anchors and preferences for organizational career management: a study of information technology professionals in three European countries
Robert Costigan, Sait Gürbüz, and Ünsal Siğri	2018	Makale	Schein's Career Anchors: Testing Factorial Validity, Invariance Across Countries, and Relationship With Core Self-Evaluations
Burcu ÜNAL, Sıdıka GİZİR	2014	Makale	Öğretim Elemanlarının Baskın Kariyer Çapalarının İncelenmesi: Mersin Üniversitesi Örneği
Zeynep Damla BÜKER Yasemin BAL	2018	Makale	Kültürel değerler ile kariyer çapaları arasındaki ilişkinin incelenmesi: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma
H.Tezcan UYSAL, Murat AK	2021	Makale	The Effect of Perceived Career Plateau on Career Anchor in Modern Workforce
Mihir Dash, Suprabha Bakshi	2017	Makale	Career Anchors: A Study with Indian Management Students

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada kariyer çapaları konusundaki alanyazın incelenmiş ve gelecekteki çalışmalar için bir takım öneriler ortaya konmuştur.Schein'in çalışmasının yayımlanmasını müteakip çalışmalarda kariyer çapaları pek çok yazar tarafından çalışılmış ve kavram teorik olarak belirli bir doygunluğa erişmiştir.Kariyer çapaları 8 farklı biçimde belirlenmiş ve bu kabul ile araştırmalar yapılmıştır. Yayımlanan çalışmaların büyük çoğunluğu öğrenciler üzerinde yapılmış olup, akademik personel ve öğretmenler gibi eğitim alanında çalışan bireylere odaklanıldığı görülmektedir. Buna ek olarak örgütlerde yer alan çalışanlara ilişkin çalışmalar da az da olsa yapılmıştır. Ancak çalışmaların genelinde kariyer çapalarının belirlenmesi ve bireylerin karakter özellikleri ile kariyerlerinin eşleşmesi/uyumu ele alınmıştır.Kariyer çapalarına ilişkin çalışma hayatının evreleri de göz önünde bulundurularak çalışmalar yapılmasının literature katkı sağlayacağı değerlendirilmiştir.Bireylerin kariyere ve çalışma hayatına bakışının çalışma hayatının hangi evresinde yer aldığına göre farklılık gösterebileceği değerlendirilmektedir. Hangi kariyer çapasına sahip olduğu belirlenen öğrencinin çalışma hayatının başındaki yönelimleri ile; örneğin emeklilik aşamasına yaklaşan çalışanların kariyer çapalarının karşılaştırılması ve iş hayatında edinilen tecrübenin bireyin kariyer seçimlerine ve elbette sahip olduğu kariyer çapasına etkilerinin ortaya konacağı çalışmalar literatüre katkı sağlayabilecektir.

Kaynaklar

Adıgüzel, Orhan, (2009), Shein'ın Kariyer Çapaları Perspektifinde Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Öğrencilerinin Kariyer Değerlerine İlişkin Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. c. 14. s. 2: 277-292.

Aktaş, H. ve Çetin, C. (2005), Hava Harp Okulu Endüstri Mühendisliği ile Marmara Üniversitesi iiBF, öğrencilerinin kariyer değerlerinin karşılaştırılması, XIII. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi (ss. 191-194), İstanbul: Golden Print Ofset Basım ve Yayın Hizmetleri.

Bolat, T. ve Seymen, O.A. (2003), Örgütlerde iş etiği ve kariyer yönetimi ilişkisi: Normatif etik boyutuyla bir değerlendirme. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, İşletme İktisadı Enstitüsü Dergisi, 13(45), 3-19.

Bozkurt, S. ve Çerik, G. (2010), Çalışanların örgütsel sosyalizasyon ve kariyer çapalarına yönelik algılamaları arasındaki ilişkinin incelenmesi ve banka çalışanlarına yönelik bir araştırma. Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, 35, 77-97.

Cenzo, D. and Robbins, S. (1996), Human resource management (5th Edition). New York: John Willey&Sons.

Gezen, T. ve Köroğlu, Ö.,(2014), Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kariyer Seçimine Etki Eden Kariyer Çapalarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. c. 16. s. 2: 213-234.

Özdemir, Y, ve Mazgal, S., (2012), Bir kariyer tercihi olarak girişimcilikte dışsal faktörlerin etkisi: Sakarya örneği. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 7(1), 87-102.

Schein, E. H., (1990), Career anchors (discovering your real values). San Francisco: Jossey-Bass Pfeiffer.

Schein, E. H., (1996), Career Achors Revisited: Implications For Career Development In the 21st Century. Academy of Management. c. 10. s. 4: 80-88.

Schein, E. H., (2006), Career Anchors Participant Workbook. San Francisco: Jossey-Bass Pfeiffer.

Sharf, R. S., (2002), Applying career development theory to counseling. USA: Brooks/Cole Thomson Learning.

GÖÇ VE TERÖR İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Sarab Sabah BAYATI
Sakarya Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı
sarabsabah997@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3946-8770

Özet
Özellikle son zamanlarda dünya gündemini meşgul eden konulardan biri olan göç olgusunun terörle ilişkisini ortaya çıkarmak amacıyla birçok çalışma yapılmıştır. Göçün her durumda sorun teşkil eden bir olgu olmadığı ve sürecin iyi yönetilememesi sonucu problemler ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte zorunlu yapılan göçlerin neden ve sonuçları diğer göç süreçlerinden ayrılması gerekmektedir. Dünyada göç hareketlerinin oluşumunda öne çıkan sebepler başta doğal afetler, savaş, kıtlık, politik, ekonomik vb. olarak saymak mümkündür. Bu sebeple göçler bir demografik değişimden ziyade sosyal ve kültürel yapıları da etkilemektedir. Toplumsal değişimlere sebebiyet veren göç olgusu sosyal bilimler tarafından incelenmesi gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal değişimleri takip edip analizlerde bulunmak ve bu bağlamda çözüm önerileri sunabilmek oldukça önemlidir. Tarihte devletlerin büyük savaşları sırasında yaşanan göçler, bazı devletlerin dağılmasına sebebiyet verirken, yaşanan iç ve dış göçler yeni demografik yapıları karşımıza çıkarmaktadır. Bütün insanlığı etkileyen terörün neden olduğu göçlere baktığımız zaman ise hem göçmek zorunda kalan insanların, hem de göç edilen bölgenin asıl sakinleri için sorun teşkil etmektedir. Bu çalışmada Türkiye ve Avrupa'da yapılan çalışmalar sonucunda terör kaynaklı göçlerin birbiri ile ilişkileri olup, olmadığı incelenmiş ve sonuç olarak göç ve terör olguları Türkiye'de iç içe geçmiş bir şekilde karşımıza çıkarken, Avrupa'da durumun daha karmaşık olduğu görülmüştür. Avrupa'da yapılan çalışmalar sonucu birçok fikir ayrılığı bulunmasından dolayı göç ve terörün bağlantılı olduklarını söylemek oldukça zordur. Küresel bir sorun olan göç ve terörün çözümü için ise ülkelerin bir çatı altına toplanarak ortak bir çözüm bulması gerekmektedir.

Anahtar Kelime: Göç, Terör, Toplumsal değişim, Terörizm.

THE RELATIONSHIP BETWEEN MIGRATION AND TERRORISM

Abstract
Many studies have been carried out in order to reveal the relationship between the phenomenon of migration, which is one of the issues that occupy the world agenda, and terrorism. Problems arise as a result of the fact that migration is not a problem in every situation and the process is not managed well. However, the causes and consequences of forced migrations should be separated from other migration processes. The prominent reasons for the formation of migration movements in the world are natural disasters, war, famine, political, economic, etc. can be counted as. For this reason, migrations also affect social and cultural structures rather than a demographic change. The phenomenon of migration, which causes social changes, emerges as an area that should be examined by social sciences. It is very important to follow and analyze social changes and to offer solutions in this context. While the migrations experienced during the great wars of the states in history caused the disintegration of some states, the internal and external migrations experienced new demographic structures. When we look at the migrations caused by terrorism affecting all humanity, it poses a problem for both the people who had to migrate and the original inhabitants of the migrated region. In this study, as a result of the studies carried out in Turkey and Europe, it was examined whether there was a relationship between the migrations originating from terrorism or not, and as a result, while the phenomenon of migration and terrorism were intertwined in Turkey, it was seen that the situation in Europe was more complex. It is very difficult to say that migration and terrorism are related, since there are many differences of opinion as a result of studies conducted in Europe. For the solution of migration and terrorism, which are a global problem, countries need to come together under one roof and find a common solution.

Keywords: Migration, Terror, Social Change, Terrorism.

1. GİRİŞ

Dünya tarihinin her döneminde insanlar ister gönüllü ister zorunlu olsun sürekli bir hareket halinde, yani göç etmektedirler. Göç olgusu bir yeniden toplumsallaşma olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyada göç hareketlerinin oluşumunda öne çıkan sebeplere bakacak olursak, doğal afetler, savaş, kıtlık, politik, ekonomik vb. olarak saymak mümkündür. Bu sebeple göçler bir demografik değişimden ziyade sosyal ve kültürel yapıları da etkilemektedir. Bireyler daha iyi yaşam koşullarına sahip olabilmek adına, dünya tarihinin çeşitli dönemlerinde bazen yoğun, bazense yavaşlatılmış şekilde göçler yapmaya devem etmektedir. Dolayısıyla tarih boyunca göçlerin yaşanmadığı bir dönemden bahsetmek neredeyse imkânsızdır. Toplumsal değişimlere sebebiyet veren göç olgusu sosyal bilimler tarafından incelenmesi gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal değişimleri takip edip analizlerde bulunmak ve bu bağlamda çözüm önerileri sunabilmek oldukça önemlidir. Tarihte devletlerin büyük savaşları sırasında yaşanan göçler, bazı devletlerin dağılmasına sebebiyet verirken, yaşanan iç ve dış göçler yeni demografik yapıları karşımıza çıkarmaktadır. Bütün insanlığı etkileyen terörün neden olduğu göçlere baktığımız zaman ise hem göçmek zorunda kalan insanların, hem de göçülen yerin asli olarak o bölgede yaşayan insanları olumsuz yönde etkilemektedir. Terör: siyasi, şiddet ve korku yaymak adına faaliyetler yürütebilir. Bu faaliyetlerden en çok etkilenenler ise genellikle masum sivil insanlar olmaktadır. Bu çalışmada Türkiye ve Avrupa'da yapılan çalışmalar sonucunda terör kaynaklı göçlerin birbiri ile ilişkileri olup, olmadığı incelenmiştir.

2. GÖÇ KAVRAMI

Tarih boyunca insanlığın gündeminde önemli bir yer kaplayan göç olgusu, başta ekonomik nedenler ve güvenlik kaygıları olmak üzere birçok sebepten dolayı insanları bulundukları mekânı kitleler halinde terk etmeye yöneltmiştir. Bireyler ve topluluklar çeşitli sebeplerden dolayı göç etmek durumunda kalırken, sadece bir mekân değişimi değil aynı zamanda duygu durumunda ve anlam dünyasında da değişim ve dönüşüme sebebiyet vermektedir. Göçün nedeni, kapsamı ve işleyiş sürecine baktığımızda, terk edilen yer ile yerleşilen yer arasında ki nitel ve nicel farklılıktan dolayı hem göçmenler hem de ev sahibi insanlar göçün etkisini deneyimlemektedirler. Bu sebeple göçün insan ve mekân arasında ki bağı zedeleyen bir olgu olduğu söylenebilir (Yılmaz, 2014: 1692). Mekânsal değişiklik olarak göç, bireyin psikolojik, sosyal ve toplumsal durumun yanı sıra hemen her şeyi etkileyen bir olgudur (Güvenç, 1996: 21). İnsanlar asırlar boyunca pek çok nedenlerden ötürü kendi mekânlarından göç etmek durumunda kalmışlardır. Bunları saymak gerekirse ekonomik, siyasi, sosyal, psikolojik, ulaşım, iletişim ve teknolojik gelişmelerden ötürü daha iyi bir yaşamı deneyimlemek için göçler yapılmaktadır. Ayrıca bulunduğu ortamın olumsuz özelliklerinden terör, savaş, sürgün ve şiddet gibi etkenlerden dolayı da göç eden bireyler ve topluluklar bulunmaktadır. Burada göçün iki türünden bahsetmek mümkün, ilki iradi (gönüllü) ve gayrı iradi (zorunlu) olmak üzere iki tip göçten bahsedebiliriz. Bu iki tip göçün mekânsal kargaşalara ve düzensizliklere neden oldukları da aşikârdır. Demografik yapıda sürekli bir değişim ve düzensizliklere sebep olan göç yeni ilişki ağlarının ortaya çıkmasına da zemin hazırlamaktadır. Göçün sebebiyet verdiği olumsuzluklara bakacak olursak, kent yapısında bozulmalar (gecekondulaşma, çarpık kentleşme vb.), şiddet ve terör olayları, ekonomik sıkıntılar, güvenlik sıkıntıları vb. olarak sıralanabilir. Terör kaynaklı göçler hem terk edilen bölge hem de yerleşilen bölge açısından ciddi sorunlara sebebiyet vermektedir. Kendi bölgelerinden edilen insanlar bütün mal varlıklarını kaybetmelerinin yanında psikolojik bozulmalar da yaşamaktadırlar. Yeni yerleştikleri bölge de ise daha ciddi sorunları hem yaşamakta hem de yaşatmaktadırlar. Yaşadıkları zorluklar; yabancısı oldukları bölgede yeniden kendilerine hayat inşa etmek, maddi gelir elde etmek, var olan düzene ayak uydurabilmek gibi insan hayatının her yönüyle yeniden tasarlanması olduğu ifade edilebilir. Diğer taraftan yerli halkın yeni gelenlerden duydukları endişe, tehlikede hissetme, güvenliğinin tehdit edildiğini düşünme, var olan düzeni bozduklarını ve ekonomik sıkıntılara sebebiyet verdiklerini hissetmekten dolayı yeni gelen kişilere karşı hoş görülü davranamama olarak sonuçlanmaktadır. Bu nedenle terör kaynaklı göçler diğer göç türlerine nazaran daha ciddi problemlere sebep olduğu söylenebilir. Terörle birlikte gerçekleşen savaş ise durumları daha da zorlaştırmaktadır.

3. TERÖR VE SAVAŞ

Terör ve savaş ikisi birbiri ile yakından ilişkilidir. Terör uzun yıllardır tüm dünyayı ve toplulukları etkileyen, özellikle sivil halkı yaralayan bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkeler gerek kendi içlerinde gerekse diğer ülkelerden gelen bu büyük sorunla kendi imkânları doğrultusunda mücadele

etmeye çalışmışlardır. Bu sorunun ortak bir zemine oturtulup ortak çözümün belirlenmesi nedense mümkün olmamıştır. Toplumlararası farklılıklar, kargaşalar terörü ve terör olaylarını büyütmüş ve masum insanlara çok büyük zararlar vermiş, böylece terörle mücadele zorunlu hale gelmiştir. Mücadele ve savaş anlamları yakın ve birbirinin içine geçmiş gibi görünse de aslında oldukça farklı ve ayrı kavramlardır. Mücadele, karşınıza aldığınız her şey sizi birinci dereceden etkilemektedir ve kendi isteğinizi/fikrinizi kabul ettirmek için karşı tarafla girilen karşılıklı bir etkileşimdir. Sizin alacağınız tedbir ve önlemler, stratejiler de karşınızda bulunan ve mücadele ettiğiniz kimseleri birebir ve doğrudan etkilemektedir. Savaş ise toplumsal ve açık uçlu bir denklem gibidir. Özünde strateji ve mantık vardır fakat aynı zamanda mücadeleden daha büyük ve köklüdür, bunun yanı sıra daha geniş kapsama alanına sahiptir. Savaş ve terör arasında ki ilişkiye bakmadan önce teröründe tanımlanması gerekmektedir.

Bu açıdan terör ve terörizm kavramları birbiri ile karıştırılmamalıdır. Terör kelimesi Latince "terrere" kelimesinden türetilmiş ve titremek, büyük korku salmak, dehşet vermek anlamına gelmektedir (Kara, 2004: 63). Korkutma, yıldırma ve tehdit anlamına gelen terörün tanımı hakkında grupların çıkarları, ideolojik farklılıkları vb. nedenlerden dolayı bir uzlaşma bulunmamaktadır (TDK, 1988: 1459). Bununla birlikte terör kavramı, toplumu ya da bireyleri kaplayan korkulu ruh hali ve şiddete maruz kalma endişesini ifade etmektedir. Terörizm ise terör kavramına siyasal içerik katarak, amaçlı, örgütlü ve sürekliliği anlamına gelmektedir.

Terör ve savaş olgularının içinde barındırdığı şiddet ise, bireysel ve toplumsal olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunun nedenine bakacak olursak ekonomik, politik, sosyal ve psikolojik olarak sınıflandırılabilir. Yani şiddetin birçok gerekçelerinin ve farklı boyutlarının olması karşımıza şiddetin meşrulaşması olgusunu çıkarmaktadır. Tarih boyunca gerçekleşen savaşlar her zaman için masum insanlarda derin kayıplara ve yaralara sebebiyet vermiştir. Şiddetin insanlığın doğasında mevcut olduğu düşünülmekte. İlk insanlardan olan Kabil ile Habil'de hayatta kalmak ve neslinin devamı sağlayabilmek için birbirlerine karşı şiddetle yönelmiş ve savaşmıştır. Günümüzde de şiddete meyilli olan insan sayısının çoğunluğu oluşturduğu konusunda yapılmış çalışmalar mevcuttur, en masum görünen fakat büyük etkiye sahip olan şiddet türü ise psikolojik şiddettir. Terör, şiddet ve savaşların sebebiyet verdiği göçler ise çözümlenmesi gereken bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. TERÖRÜN GÖÇE ETKİSİ

Terörizm ve göç arasındaki ilişkiyi araştıran çok sayıda çalışma bulunmaktadır. İki farklı sosyal problem olan Terörizm ve göçün toplum tarafından ciddi önem verilen olgular olduğunu söyleyen, Saux 2007 yılında İspanya'da yaptığı çalışmaya göre; terör ile göç arasında doğrudan bir bağ kurmak objektif bir değerlendirme olmamakla birlikte yapay bir çıkarımdır. Çalışmada Madrid bombalamaları ve 11 Eylül olayları sonrasında yaptığı yaklaşık 3 aylık medya analizinden elde ettiği sonuca göre; göç ve terörün yakın bir ilişki içerisinde olduğudur (Saux, 2007: 62). Sonuç olarak yapılan deneysel çalışmalara göre; göçmenler diğer insanlardan farklı olarak daha fazla terörist olma eğiliminde değildirler (Saux, 2007: 71).

Spencer tarafından yürütülen bir diğer çalışmada ise, göç ve terör arasında organik bir bağ olduğunu öne süren çalışmaların varlığından bahsederek, özellikle 11 Eylül'de yaşananlar sonrasında bu çalışmaların daha da çeşitlendiği ve sayılarının arttığını belirtmektedir (Spencer, 2008:2). Bu çalışmalardan biri Janice Kephart tarafından 94 terörizmle bağlantılı olduğunu düşündüğü kişileri merkeze alarak yaptığı araştırmada, Batılı ülkelerin göçmen politikalarından yararlanan teröristlerin ülkeye gelip eylemlerini yaptıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu araştırma sonucunda ise göçmen politikaları, sığınmacı ve mültecilere dikkat edilmesi gerektiği kanaatine varılmıştır (Spencer, 2008: 5-6). Ayrıca Steven Brooke tarafından 373 kişi ile gerçekleştirilen çalışmada, göç ve terör arasında gerçekten bir bağ söz konusu olduğu görülmektedir (Spencer, 2008: 6). ABD'de meydana gelen terör saldırılarının/eylemlerinin sebebi olarak gevşek göçmen politikaları olduğu düşünülmektedir. Fakat bu varsayım her yönüyle gerçeği yansıtmamaktadır. İncelemiş olduğu araştırmalar sonucunda Spencer, yukarda sıralanan ve benzeri örneklerin göç ile terör arasında gerçekten bir ilişki kurulması bakımından yeterli olmadığı kanaatine varmıştır. Göçmenlere yönelik uygulanacak politikaların, göçmenlere potansiyel suçlu gözü ile bakılmasına ve öyle davranılmasına sebebiyet verecektir. Dolayısıyla çözüme yönelik olumlu bir davranış olmadığını, aksine sorunu daha da yerleştirecek bir tutum olduğunu

belirtmektedir (Spencer, 2008: 11). Avrupa'da terör ve göç arasında doğrudan bir bağ olduğunu söyleyebilmek pek kolay değildir. Çünkü bu konuda yapılan araştırmalar bilim insanları arasında ciddi fikir ayrılıklarını bünyesinde barındırmaktadır. Fakat Türkiye'de durum daha farklıdır.

5. TÜRKİYE'DE TERÖR KAYNAKLI GÖÇ

Diğer bütün toplumlar gibi Türkiye'de de göç olgusu tarihin her sahnesinde karşımıza çıkmaktadır. Farklı göç tipleri belli zaman aralıklarında yoğun olarak yaşanmış ve sonrasında yerini başka tip bir göç olgusuna bırakmıştır. Türkiye'de özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri başta olmak üzere terör, işsizlik, ekonomik, politik vb. nedenlerden dolayı sıkça göç söz konusu olduğu görülmektedir. Bilhassa terör kaynaklı sorunlara maruz kalan bölgelerde yaşayan aileler canları ve mallarını tehdit altında hissetmekte ve bu sebeple şehir değiştirmek gibi ciddi sonuçları olan tedbirler almaktadırlar.

Göçler ülkemizde evvela bireysel temelli olmak üzere sosyolojik ve psikolojik açıdan olduğu gibi ekonomik, sağlık ve çevre yönünden de sıkıntılar doğurmaktadır. Göç eden ailelerin farklı şehir merkezlerinde yaşamak için karşı karşıya kaldıkları uyum süreci ve kentle bütünleşme sürecinde yaşadıkları sorunlar da ortaya çıkmaktadır.

Türkiye nezdinde göç ve terörizm arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarabilmek adına yapılmış bazı çalışmalar mevcuttur. Örneğin Adana ilinde 2001-2006 yılları arasında meydana gelen terör olaylarının failleri olduğu düşünülen kişiler incelenmiştir. Ortaya çıkan sonuca göre, Adana'da terör olaylarına karışan PKK terör örgütünün yandaşları olduğundan şüphelenilen kişilerin % 90'ı, başka yerlerden Adana'ya göç ile gelmiş oldukları öğrenilmiştir. Bu doğrultuda 6 yıl içerisinde terör üyesi olduğu şüphesiyle adliyeye sevk edilenlerin % 81,3'ü göçmen olduğu ortaya çıkmıştır. Terör suçundan adliyeye sevk edilenlerin eğitim durumlarına bakıldığında ise % 47,4 gibi büyük bir oranının ilköğretim mezunu olduğu görülmekte ve % 68 gibi büyük çoğunluğunun gecekondu bölgesinde yaşadığı yani hem sosyal, hem de ekonomik olarak olumsuz şartlara sahip oldukları tespit edilmiştir (Altınkaya, 2009:98-108). Türkiye örneğine baktığımız zaman göç ve terör olgularının birbiri ile yakından ilişkili olduğunu görmekteyiz. Yapay bir biçimde bölgeye yerleştirilen çoğunlukla alt sınıf mensubu kişiler zamanı gelince terör faaliyetlerine başlamaktadırlar. Buna karşılık asıl bölge sakinleri terörden dolayı kendi mekânlarını işlerini terk ederek daha güvenli olduğuna inandıkları büyük şehirlere akın etmektedirler. Can güvenliği sebebiyle yüzyıllardır göçler yaşanmaktadır. Özellikle günümüzde iç savaş nedeniyle Türkiye'ye ve daha birçok ülkeye göç eden Suriyeli ve Afganlar örnek olarak verilebilir.

Türkiye için başka bir örnekte Mersin'de yapılan çalışmalara göre bölgede meydana gelen iç göç sebebiyle karşımıza çıkan sonuçlara bakacak olursak, göçmenler yasadışı olayların ve sosyoekonomik problemlerin ana sebebi olarak görülmektedir (Güneş, 2013: 275). Bu gerekçe ile Doğu Anadolu Bölgesinden göçle gelenler ile bölgede bulunan yerleşik nüfus arasında etnik farklılıktan dolayı ayrımcılık ve dışlama olaylarında artış yaşandığı değerlendirilmektedir (Tümtaş, 2007: 132). Bu olaylar beraberinde kentsel gerilimi arttırmakta ve özellikle yoksul kesimlerin kimliklerini ön plana çıkararak olayları daha fazla görünür kılmaktadır (Tümtaş, 2007: 133). Aynı zamanda 1950'li yıllarında artan kırdan kente göçünde sorunlar yarattığı ve kentsel gerilimi arttırdığı değerlendirmesinde bulunulabilir. Görüldüğü üzere terörle mücadele verilen bölgelerden göç eden insanların yeni yerleşmiş oldukları bölgelerde ki karşılaştıkları dışlanma ve ayrımcılık sebebiyle psikolojik şiddete maruz kalmaktadırlar. Yeni yerleşmiş oldukları kentlerin dışında gecekondularda ikamet eden bireyler kent yapısının bozmasına da neden olmaktadır. Aynı zamanda yerli halkın güvenliği yeni gelenler tarafından tehdit edildiği için ciddi endişeler yaşamaktadırlar. Tek başına göç toplumsal açıdan birçok soruna neden olurken, gerçekleşen göçün terör kaynaklı olması çok daha fazla sorunlara sebep olduğunu görmekteyiz.

6. SONUÇ OLARAK

Bu çalışmada göç ve terör arasında ki bağlantılara/ilişkilere değinilerek Avrupa ve Türkiye'de yapılan çalışmalardan örneklere yer vererek bağlantılar kurulmaya çalışılmıştır. Tarih sahnesi insanların sürekli hareket halinde konar göçerlik yaparak hayatlarını sürdüren topluluklarla bugünlere gelebilmiştir. Göç etmek için çokça nedenler sayılabilir fakat terör, şiddet, savaş ve sürgünden dolayı olanlar en acımasız ve zalimce yapılanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan ekonomik refah, daha iyi yaşam şatları veya teknolojik ilerlemeden faydalanmak için de göçler yapılmaktadır. Yapılan araştırmalar

sonucunda, göç ve terör olguları Türkiye'de iç içe geçmiş bir şekilde karşımıza çıkarken, Avrupa'da durum daha karmaşıktır. Avrupa'da yapılan çalışmalar sonucu birçok fikir ayrılığı bulunmasından dolayı göç ve terörün bağlantılı olduklarını söylemek oldukça zordur. Göç ve terör birbirleri ile yakından ilişkilidirler. Can ve mal güvenliği, daha iyi bir yaşam için yapılan göçler sonrasında bireyler hayata ve göç ettikleri bölgelerde tutunmak konusunda ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar. Kente uyum sürecinde ciddi sorun yaşayan göçmenler, kent yapısının bozulmasına da sebebiyet vermektedirler. Terör ve göç toplumu çokça etkileyen sorunlar olduklarından dolayı ikisinin çekinilmez ilişkisinden bahsedebiliriz. Küresel bir sorun olan göç ve terörün çözümü için ise ülkelerin bir çatı altına toplanarak ortak bir çözüm bulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Altınkaya, Ö. F. (2009) Adana ili Örneğinde Gecekondulaşma, Göç ve Terörizm, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Ekici, S. Tuncel, G. (2016). Göç ve İnsan. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (1) , 9-22.

Güneş, M. (2014). İç Göç Terörizm İlişkisinde Mersin Örneği. Akademik İncelemeler Dergisi, 8 (2), 275-302.

Güven, A, Dülger, B. (2017). Siyasal Şiddet Nedeniyle Kente Göç Eden Ailelerde Sosyal Yapısı ve Kentsel Bütünleşme Sorunsalı. Enderun, 1 (2) , 17-26.

Güvenç, Bozkurt (1996), "Göç Olgusu ve Türk Toplumu", II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, Mersin: Sosyoloji Derneği Yayınları.

Kara, İ. (2004). Kent Yaşam Alanında Siyasal Şiddetin Ortaya Çıkışı ve Nedenler: İzmir Örneği, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir.

Saux, M. S. (2007). Immigration and Terrorism: A Constructed Connection: The Spanish Case, Springer Science Eur J Crim Policy Res Vol: 13, ss. 57–72.

Spencer, A. (2008). Linking Immigrants and Terrorists: The Use of Immigration as an Anti-Terror Policy, OJPCR: The Online Journal of Peace and Conflict Resolution, 8(1), ss.1-24.

Tümtaş, M. S. (2007) Türkiye'de İç Göçün Kentsel Gerilime Etkisi: Mersin Örneği, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Türk Dil Kurumu, (1988). Türkçe Sözlük, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Yılmaz, A. (2014), Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri, Turkish Studies, Vol.9, N.2, pp.1685-1704.

Yücedoğan, G. (2012). Terör, Savaş, Şiddet ve Medya. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Istanbul University Faculty of Communication Journal, 0 (13).

İSO 2020 TÜRKİYE SANAYİ ARAŞTIRMASINDA, AÇIKLANAN İLK YÜZ ŞİRKET YÖNETİCİLERİNE YÖNELİK DEMOGRAFİK BİR ARAŞTIRMA

H.Fatih Yakut
Kocaeli Üniversitesi Gazanfer Bilge MYO
fatih.yakut@kocaeli.edu.tr

Özet
Örgütsel Demografi, örgütler ile ilgili çalışmalara veri sağlamakta kullanılan, örgüt çalışanlarına ilişkin yaş, cinsiyet deneğim, eğitim ve etnik köken gibi özelliklerin istatistiksel çalışmaları ile ilgili bir alandır. Konu ile ilgili akademik çalışmaların yanı sıra, S&P 500 2020 Companies, FORTUNE 500 ve FTSE 350 COMPANIES yıllık olarak değişik ölçülere firma sıralamasının yapıldığı çalışmalara ek olarak demografik çalışmalar da yapılmaktadır. Bu tip çalışmalar farklı konularda yapılan çalışmalara veri sağlaması bakımından önemlidir. Ülkemizde İstanbul Sanayi Odası'nın yıllık yayınladığı 500 Büyük Sanayi Kuruluşu araştırması akademik çalışmalar bakımından önemli kaynaktır. İSO 500 2020 araştırmasındaki, sıralanan firmaların Genel Müdürleri (CEO) ile ilgili bilgiler, internet üzerindeki, şirket WEB sayfaları, şirketlerin faaliyet raporları, KAP (Kamu Oyu Aydınlatma Platformu) açıklamaları, Linkedin, sosyal ağlar ve ilgili kişilerin WEB sayfaları, yaptıkları açıklamalar ve verdikleri mülakatlar, üzerinden toplanmıştır. İlgili alanlardan toplanan başlıca veriler şunlardır; yaş, cinsiyet, eğitim, eğitim alanı, İlgili firmada çalıştığı zaman, çalıştığı farklı firmalar, çalıştığı sektör, daha önce çalıştığı farklı sektörler, Yönetici pozisyonuna dışarıdan mı yoksa içeriden mi atandığı (yani firma içinde mi yoksa dışında mı yetiştiği) gibi değişkenler inceleme altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: ISO 500, Örgütsel Demografi, Yönetici Profili

A DEMOGRAPHIC RESEARCH OF THE TOP HUNDRED COMPANY MANAGERS WHICH ANNOUNCED IN ISO 2020 TURKEY INDUSTRIAL SURVEY

Abstract
Organizational Demography is a field which is used for providing data such as age, gender, subject, education and ethnicity of organization employees to the related studies. In addition to the academic studies on the subject, companies rankings are made annually by the stock exchanges that have very important place in global market such as S&P 500, FTSE350 and Fortune 500. In addition to the them, demographic studies are also carried out. Such studies are important in terms of providing data for studies on different subjects. In our country, every year Istanbul Industry Chamber publishes 500 Largest Industrial Enterprises which are used as an important source for academic studies.Information about the general managers (CEOs) of the major 500 companies which had listed in ISO 500 at 2020 collected from web pages on internet, companies annual reports, KAP statements (Public Opininion Disclosure Platform), social networks and web pages of relevant persons. The main data which collected and examined from the relevant fields are such as age, gender, education, field of education, work experience in the relevant company and other companies he/she works before, the sectors which she/ he worked for and from where he/she was appointed to the manager position.

Keywords: ISO 500, Organizational Demographics, Executive Profile

1. GİRİŞ

Örgütsel Demografi, örgütler ile ilgili çalışmalara veri sağlamakta kullanılan, örgüt çalışanlarına ilişkin yaş, cinsiyet deneğim, eğitim ve etnik köken gibi özelliklerin istatistiksel çalışmaları ile ilgili bir alandır. Konu ile ilgili akademik çalışmaların yanı sıra, S&P 500 2020 Companies, FORTUNE 500 ve FTSE 350 COMPANIES yıllık olarak değişik ölçülere firma sıralamasının yapıldığı çalışmalara ek olarak demografik çalışmalar da yapılmaktadır. Bu tip çalışmalar farklı konularda yapılan çalışmalara veri sağlaması bakımından önemlidir. Ülkemizde İstanbul Sanayi Odası'nın yıllık yayınladığı 500 Büyük Sanayi Kuruluşu araştırması akademik çalışmalar bakımından önemli kaynaktır. İstanbul Sanayi Odası'nın Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu araştırması ilk kez 1968 yılında Türkiye'nin "100 Büyük Firması" olarak başlamıştır. Araştırma Tüm Türkiye'yi kapsayan ankete dayalı ve sanayi

kuruluşlarını esas alan bir çalışma niteliğindedir. Günümüzde İlk 1000 Kuruluşu içeren bir araştırma şeklindedir. Ancak bunlarda İlk 500 Kuruluş Türkiye için önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Ankette çok sayıda veri toplanmaktadır. Firma sıralamasında kullanılan ölçü ise, üreticinin sattığı mal tutarından, iade edilen ürünlerin değeri düşüldükten sonra kalan satış kazançlarını ifade eden "Üretimden Satışlar (NET) (TL)" kalemi ölçüsüdür.

Araştırmanın bir diğer özelliği, belli sektörlerdeki firmaların geçmiş yıllar ile güncel durumlarını karşılaştırmalarına olanak sağlamasıdır. Araştırmada sektörlerin tanımlanmasında temel olarak iki ayrı kodlama sistemi kullanılmaktadır. Bunlardan NACE (**Nomenclature des Activités Économiques dans la Communauté Européenne)** kodlama sistemi, Avrupa'da istatistik veri toplamada kullanılan **İşyeri faaliyet alanını ve tehlike sınıfını göstermektedir. Diğeri ise ISIC (**International Standard Industrial Classification) kodlama sistemi, Birleşmiş Milletler 'in uluslararası ekonomik aktivitelerin karşılaştırmalarda kullanılmak için oluşturulmuş kodlama sistemidir.

İSO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu araştırması bir firma sıralamasından öte, ülkemizdeki ekonomik aktivitenin önemli göstergelerinden biri olarak kabul görmüştür. Benzer çalışmalar Farklı kurumlar tarafından da yapılmaktadır. Örneğin TUİK sanayi sektörüne ilişkin istatistikler yayınlamaktadır ancak bu istatistikler firma bazında değil sektörel bazda yapılmaktadır. İSO araştırmasında aynı sektördeki birbirine rakip firmalar genel yapı içinde yıllara göre durumunu takip etme olanağına sahiptirler. Araştırmanın bir başka özelliği ise yıllara göre oluşan sıralamada hangi sektörlerin geliştiği yâda gerilediğini izleme olanağı sağlamasıdır.

2. MATERYAL VE METOT

Araştırma, İSO 500 sıralamasına giren ve adı açıklanan ilk 100 firmanın Genel Müdürleri üzerine gerçekleştirilmiştir. Söz konusu kişilerin, yaş, cinsiyet, eğitim, çalışma hayatına ilişkin toplanan veriler üzerinden genel bir değerlendirme ve tanımlama yapmak ve bu firmalardaki yöneticilere ait, çalışma sınırları içinde bir profil ortaya koymak ve değişik sektörlerdeki yöneticiler arasında karşılaştırmalar yapmak amaçlanmıştır.

İSO 500 2020 araştırmasındaki, sıralanan firmaların Genel Müdürleri (CEO) ile ilgili bilgiler, internet üzerindeki, şirket WEB sayfaları, şirketlerin faaliyet raporları, KAP (Kamu Oyu Aydınlatma Platformu) açıklamaları, Linkedin, sosyal ağlar ve ilgili kişilerin WEB sayfaları, yaptıkları açıklamalar ve verdikleri mülakatlar, üzerinden toplanmıştır. İlgili alanlardan toplanan başlıca veriler şunlardır; yaş, cinsiyet, eğitim, eğitim alanı, İlgili firmada çalıştığı zaman, çalıştığı farklı firmalar, çalıştığı sektör, daha önce çalıştığı farklı sektörler, Yönetici pozisyonuna dışarıdan mı yoksa içeriden mi atandığı (yani firma içinde mi yoksa dışında mı yetiştiği) gibi değişkenler inceleme altına alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya dâhil edilen firmaların dağılımı aşağıdaki gibidir (Tablo 1) . İlk 100 firmanın yaklaşık dörtte biri olan % 23 oranında "Demir Çelik Ana Metal Sanayi" sektöründedir. İkinci sırayı %17 ile "Gıda ürünleri sanayi" almakta ve bunu % 12 ile "Taşıt Sanayi" sektörü izlemektedir.

Tablo 1. Firmaların Sektörlere Göre Dağılımı

SEKTÖR	FİRMA SAYISI	% DAĞILIM
Petrol Ürünleri San.	5	5,0
Taşıt Araçları San.	12	12,0
Elektrik Makineleri, Aletleri ve Cihazları San.	4	4,0
Demir Çelik Ana Metal San.	23	23,0
Mesleki, Bilimsel ve Sağlık Amaçlı Aletler ve Cihaz San.	1	1,0
Cam ve Cam Mamul Eşya San.	1	1,0
Demir Çelik Dışında Ana Metal San.	5	5,0
Elektrik Sektörü	5	5,0
Madencilik, Taş Ocakçılığı	4	4,0
Gıda Ürünleri San.	17	17,0
Ağaç ve Mantar Üretimi San.	2	2,0
Makine San. (Elektrikliler Hariç)	1	1,0
Diğer Kimyasal Ürünler San.	4	4,0
Ana Kimya San.	2	2,0
İçki San. (Alkollü - Alkolsüz)	1	1,0
Lastik Ürünleri San.	2	2,0
Metal Eşya San.	4	4,0
Tütün İşleme San.	2	2,0
Dokuma San.	4	4,0
Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri San.	1	1,0
Total	100	100,0

Demir Çelik Ana Metal Sanayi'nin, ilk yüz firma içinde temsil edilmesi şaşırtıcı değildir. Türkiye bu alanda dünyada önemli bir yere sahiptir. Sektör, 2019 yılı itibari ile dünyada 8. sırada, Avrupa'da ise Almanya'dan sonra 2. sırada yer almaktadır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Demir Çelik Sektör Raporu, 2020, s.5.). Demir Çelik Sektörü Dışında Ana Metal Sanayi ile birlikte düşünüldüğünde, Ana Metal sanayi tabloda % 28'oranında yer almaktadır.

Gıda Sanayi İlk 100 firma arasında % 17 ile temsil edilmektedir. Söz konusu sanayi dalı, dünya üretim ölçeğinde ilk 10 sırada, dünya ihracat ölçeğinde 25. sırada ve yaratılan katma değer bakımından Toplam Sanayi Üretimi içinde ise %10,7 bir paya sahiptir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Gıda ve İçecek Sektörü Raporu, 2020, s. 8-9.).

Taşıt Araçları Sanayi 2019 yılı itibari ile motorlu araç üretim sayısı bakımından dünyada 14. sırada ve Yan sanayi ile birlikte düşünüldüğünde 26,2 Milyar Dolar ihracat rakamına sahiptir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Otomotiv Sektörü Raporu, 2020, s.7.).

Söz konusu üç sektördeki, yöneticiler, araştırmaya dâhil edilen yöneticilerin % 52'si oranındadır.

Tablo 2. Yöneticilerin Yaş Dağılımı

YAŞ	FREKANS	% DAĞILIM
36 - 40 yaş	1	1,0
41 - 45 yaş	10	10,0
46 - 50 yaş	16	16,0
51 - 55 yaş	32	32,0
56 - 60 yaş	24	24,0
61 yaş ve üstü	17	17,0
TOPLAM	100	100,0

Yöneticilerin yoğunlaştıkları yaş % 32 oranında 51-55 yaş aralığındadır. 51 – 55 yaş ve 56-60 yaş aralığı birlikte düşünüldüğünde araştırmaya katılanların % 54'ünü oluşturmaktadır. Elli yaş üstü yöneticiler birlikte düşünüldüğünde, bu oran % 73'dür. 36-40 Yaş Aralığında 1 kişi temsil edilmektedir. Araştırmada yer alan üç kadın yöneticiden birisi 51 – 55 yaş arlığında iki yönetici ise 56 – 60 yaş aralığındadır.

Çalışmadaki en genç yönetici olan kişi madencilik ve Taş Ocakçılığı sektöründe, (11 – 15) yıl arasında çalışmakta, söz konusu işletmede işe başlamış ve aynı iş yerinde yükselerek yönetici pozisyonuna ulaşmıştır.

41- 45 Yaş Aralığında 10 yöneticinin, 4'ü Gıda Ürünleri Sanayinde, 3'ü Demir Çelik Ana Metal Sanayinde yer almaktadır. Diğer üç sektörden ise birer yönetici mevcuttur.

46-50 Yaş Aralığında 16 yöneticinin, 3'ü Petrol Ürünleri sanayinden, Elektrik, Gıda ve dokuma sanayilerinden 2'şer yönetici, diğer sektörlerden ise toplam 7 yönetici yer almaktadır.

Yoğunluğun en yüksek olduğu 51-55 yaş Aralığında 32 yöneticinin, Demir Çelik Ana Metal sanayinde 7, Taşıt Araçları Sanayinden 6, Gıda Sanayinden 4, Elektrik Makineleri, Aletleri ve Cihazları Sanayinden 3, yönetici yer almaktadır. Diğer iki sektörde 2'şer, sekiz sektörde de birer yönetici yer almaktadır.

56-60 Yaş Aralığında 24 yöneticinin, 6'sı Demir Çelik Ana Metal Sanayinde, 4'ü Taşıt Araçları Sanayinden, 3'ü Gıda Ürünleri Sanayindendir. Diğer üç sektörden 2'şer, beş sektörden ise birer yönetici yer almaktadır.

"61 yaş ve üstü" 17 yöneticinin 7'si Demir Çelik Ana Metal Sanayinde, 4'ü Gıda Ürünleri Sanayinde, 2'si Demir Çelik Dışında Ana Metal Sanayindedir. Diğer dört sektörden ise birer yönetici yer almaktadır.

Yaş ile ilgili sonuçların karşılaştırılması maksadı ile Londra Borsasında yer alan ilk 350 şirketin yöneticilerinin araştırıldığı bir araştırmada CEO'ların ortalama yaşı 52,5 olarak hesaplanmıştır (Higgs ve Rejchrt, 2014: s. 3-16). 2018 yılı istatistik verilerine göre ABD'de CEO'ların ortalama yaşı 54,1 olarak hesaplanmıştır (Statista Statistics, 2020). Bu durum araştırmaya dâhil edilen firmaların yöneticilerinin durumu ile ilgili olarak uyumludur.

Araştırmada erkek yöneticilerin oranı %97, Kadın yöneticilerin oranı %3'dür. Batılı ülkelerde yapılan araştırmaların sonuçlarında da üst düzey kadın yönetici oranları düşük çıkmaktadır. S&P 500 2020 Companies araştırmasında bu oran % 5,8, Fortune 500 % 2020 araştırmasında ise % 6,4 olarak gözükmektedir. Araştırmada yer alan üst düzey yönetici olan bu kadınlardan birisi % 56-60 yaş Aralığında 2'si ise 60 Yaş ve Üstü aralığında yer almaktadır. Konu ile ilgili bir başka tespit ise, bu üç kadın yöneticinin İşletme içinden değil dışından atanmalarıdır. Bu durum Kadın Yöneticilerin başka işletmelerde kendini ispat ettikten sonra başka firmalara yönetici olarak atandığını akla getirmektedir.

Tablo 3. Yöneticilerin Eğitim Durumu

Yüksek Eğitim Durumu	Frekans	% Dağılım
Yüksek eğitim Yok	1	1,0
Lisans	48	48,0
Yüksek Lisans	42	42,0
Doktora	9	9,0
Total	100	100,0

Çalışmaya konu olan yöneticilerin 1'i hariç hepsi yükseköğrenim görmüştür. Yükseköğrenim görmeyen yönetici aynı zamanda ilgili firmanın kurucusu ve sahibidir. İlgili yönetici 61 yaş üstü yaş grubundadır (72 yaşında). Yöneticilerin % 48'i lisans, %42'si yüksek lisans, %9'u Doktora eğitimine sahiptir. Lisansüstü eğitim bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Yöneticilerin % 51'i yüksek lisans sahibidir.

Doktora eğitimi almış dokuz yöneticiden, 3'ü Kamu işletmelerinde, 6'sı ise özel işletmelerdedir. Söz konusu dokuz yöneticinin, 2'si petrol Ürünleri Sanayiden, diğerleri ise Mesleki, Bilimsel ve Sağlık Amaçlı Cihazlar ve Malzemeler Sanayi, Cam ve Cam Mamul eşya Sanayi, Elektrik Sanayi, Taşıt Araçları Sanayi, Gıda maddeleri Sanayi, Diğer Kimyasal Ürünler Sanayi, Madencilik ve Taş Ocakçılığı

Sektörlerindendir. Listede yer alan kadın yöneticilerin eğitimlerine bakıldığında birisi, Yüksek Lisanslı ikisi ise lisans eğitimine sahiptir.

Tablo 4. Yöneticilerin Eğitim Alanı

Yüksek Eğitim Alanı	Frekans	% Dağılım
Yok	1	1,0
Fen Bilimleri	66	66,0
Sosyal Bilimler	33	33,0
Total	100	100,0

Yöneticilerin Lisans eğitimlerinin alanı dikkate alındığında % 66'sı Fen Bilimlerinde, % 33'ü ise Sosyal bilimler alanında eğitim almıştır. Çalışmada yer alan kadın yöneticilerden ikisi Fen Bilimleri alanında, Biri ise Sosyal Bilimler alanında eğitim görmüştür.

Tablo 5. Yöneticilerin İş Hayatının Başlangıcı

İş Hayatının Başlangıcı	Frekans	% Dağılım
Kamu	14	14,0
Özel Sektör	80	80,0
Kendi İşi	6	6,0
Total	100	100,0

Çalışmadaki yöneticileri iş hayatına başlangıçları % 80 oranında Özel Sektördedir. Kamuda ilk işe başlangıç % 14, Kendi İşini Kurma ise % 6 oranındadır. "Kendi işi" ve Özel Sektör birlikte ele alındığında oran % 86 olmaktadır. Bu durum kamu kesiminde özel kesime yöneticilerin büyük bir kısmının özel sektör deneğimi ile yönetici konumuna yükseldiğini göstermektedir.

İş hayatına kendi işini kurarak başlayan, altı kişiden, ikisi ilk kurdukları işin dışında *Petrol Ürünleri Sanayisinde*, üçü *Demir Çelik Ana Metal Sanayisi Dışında Metal Sanayi*, biri ise *Gıda Maddeleri Sanayi*, alanında faaliyet gösteren şirketlerin yöneticisidir. Söz konusu altı yöneticiden ikisi ilk kurdukları işi büyüterek kendiişlerine devam etmektedirler (kuyumculuktan, altın rafinerisi işlemesine, tavuk ve yumurta üretiminden, gıda sanayisine işini büyütmüşler). Diğer yöneticiler ise kendi kurdukları işe devam etmeyerek özel sektörde çalışmaya başlamışlardır.

Tablo 6. Yöneticilerin Değiştirdiği iş yeri sayısı

Yöneticinin Değiştirdiği Yeri Sayısı	Frekans	% Dağılım
İlk İşte Devam	25	25,0
2. İşyeri	18	18,0
3. İşyeri	20	20,0
4. İşyeri	18	18,0
5. İşyeri	18	18,0
6'dan Fazla	1	1,0
Total	100	100,0

Tablo 7. Yöneticilerin Atandığı Yer

İçeriden / Dışarıdan Atama Durumu	Frekans	% Dağılım
Aynı grup içinden atanmış	51	51,0
Dışarıdan Atanmış	49	49,0
Total	100	100,0

Çalışmaya dâhil edilen yöneticilerden değiştirdiği iş yeri sayısı dikkate alındığında %25 oranında ilk işe devam edilerek işletme içinde yükselmişlerdir. Yöneticiler , % 75 oranında ilk çalıştıkları iş yerlerinin dışından atanmıştır. Ancak aynı grup içinde farklı şirketlerde çalışarak yükselenlerin oranı % 51'dir. Bu durum grup içindeki farklı şirketler arasında yönetici transferi yapıldığı anlamına gelmektedir. Burada dikkat çekici bir nokta da faklı alanlarda oluşan birikimin yöneticinin yetişmesinde önemsenmesidir. Yöneticiler aynı grup çatısı altında yer alan, ancak farklı alanlarda çalışan işletmelerden, grup içinde bir yönetici havuzunda oluşturdukları gözlemlenmiştir. Farklı alanlardan olsa da grup şirketlerinin benzer bir anlayışla yönetilmesinin bu durumda etkili olduğu değerlendirilmektedir. Farklı grup dışı şirketlerden dışarıdan atanan yöneticilerin oranı % 49 oranındadır. Ancak burada farklı bir durum mevcuttur. Dışarıdan atanan yöneticiler genellikle çalıştıkları sektörler ile ilgili alandan atanmaktadır.

Tablo 8. Yöneticilerin Aynı firmada Çalışma Süreleri

Kaç Yıldır Aynı Grup ya da Firmada Çalışılıyor	Frekans	% Dağılım
(0 - 5) Yıl	15	15,0
(6 - 10) Yıl	13	13,0
(11 - 15) Yıl	12	12,0
(16 - 20) Yıl	16	16,0
(21 - 25) Yıl	17	17,0
(26 - 30) Yıl	7	7,0
(31 - 40) Yıl	20	20,0
Total	100	100,0

Çalışmadaki yöneticilerin % 72'si On yıl üzeri aynı grup yâda firmada çalışmaktadır. Bu durum, değiştirilen iş yeri sayısı ve yöneticilerin atandığı yer ile de uyumlu gözükmektedir. Çalışmaya konu olan firmaların büyük bir bölümü (% 55) grup şirketleri içinde yer almaktadır. Bu durum yönetici atamasında grup içinde yetişmiş personelin üst düzey pozisyonlara atanmasını destekler niteliktedir. Burada gözlemlenen bir başka durum ise, firmada orta düzeydeki yöneticilerin aynı firmaya, yâda grup içi bir başka firmaya üst düzey yönetici atanması durumuna sıkça rastlanmaktadır.

(31-40) yıl arası aynı grup yâda firmada çalışan % 20'lik grupta, Taşıt Araçları Sanayinden 5 yönetici, Demir Çelik Ana Metal sanayi ile Demir Çelik Dışında Ana Metal Sanayi alanlarında 8 yönetici olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ

Demografik araştırmalar temelde hedef kitlenin, belli bir andaki durumunu tespit etmek yâda yapılacak bir başka araştırmaya zemin hazırlamak maksadı ile yapılmaktadır. Bu araştırmalarda elde edilen sonuçların bir diğer özelliği ise farklı dönemler arasında karşılaştırma yapmaya imkân vermesidir.
Çalışma, İSO 500 listesinde yer alan firmalardan, ilk yüz firmanın yöneticileri listesinden ilk yüz firmanın yöneticileri üzerine gerçekleştirilmiştir. Bildiri devam eden ve daha geniş çaplı Türkiye yönetici profili araştırmasının bir ön çalışması niteliğindedir. Elde edilen verilerin işletme yönetimi konusunda farklı çalışmalar için yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Çalışma içinde yaş, eğitim durumu, alanlarında İSO 500, araştırması ile muadili olan batılı araştırmalar arasında benzerlikler olduğu gözlemlenmiştir. Yöneticilerin eğitim durumunda dikkat çeken sonuçlardan birisi de Yüksek lisans almış yöneticilerin oranıdır (% 51). Yöneticileri yarıdan fazlası yüksek lisans sahibidir. bu durum üst düzey yönetici atamalarından eğitimin önemli bir kriter olduğunu göstermektedir. Eğitimle ilgili bir diğer sonuç da Yöneticilerin büyük bir kısmının Fen Alanında eğitim almış olmalarıdır (%66). Kadın yöneticiler bakımından, ilk 100 firma içindeki yönetici sayısı 3 kişidir. Batı ülkelerinde yapılan benzer araştırmalarda 5 - 7 Aralığında değişmektedir. Çalışmaya konu olan firmaların % 55'i bir grup içinde yer alan firmalardır. Bu firmalar atadıkları üst düzey yöneticileri büyük oranda (% 51) ya firma içinden yâda grup şirketlerinden atamaktadır. Grup içinde farklı alanlarda çalışan firmalardan atanma sık gözlemlenen bir durumdur. Ancak dışarıdan yapılan atamalarda genellikle aynı alanda çalışan başka bir firmadaki yönetici ataması söz konusudur. Yöneticilerin yarıdan fazlası gurup içinden yâda çalıştıkları firmada yükselerek üst düzey yönetici konumuna gelmişlerdir. Çalışmada yöneticilerin büyük bir kısmının (%72) on yılın üstünde aynı grup yâda firmada çalıştıkları gözlemlenmiştir. Yirmi yılın üzerinde ise bu oran % 60 düzeyindedir. Bu sonuç firmaları bakımından, uzun dönemli çalışmanın önemsendiği anlamına gelmektedir. Yöneticilerin ilk çalışma yaşamlarına büyük ölçüde özel sektörde yâda kendi işini kurarak başlamaları söz konusudur (%86). Kamuda işe başlama oranı ise düşüktür (14). Kamu kesiminde ilk işe başlayanlardan yedi yönetici, devlet memuru ve akademisyen olarak, vakıf şirketlerinde yâda kamu işletmelerinde işe başlamış ve zaman içinde çeşitli kademelerden geçerek üst düzey yönetici konumuna gelmişlerdir.

KAYNAKÇA

HİGGS M, REJCHRT P, (2014),"Who Are Our Leaders? A Study of Ceo Succesion in The UK FooTsie 350 Companies", *Journal of General Management*, 39. 3-16
T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Demir Çelik Sektör Raporu (2020.
T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Gıda ve İçecek Sektörü Raporu (2020).

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Otomotiv Sektörü Raporu (20230).
https://www.statista.com/statistics/1097551/average-age-at-hire-of-ceos-and-cfos-in-the-united-states/2020 (Erişim Tarihi:12.09.21)
https://www.iso500.org.tr/500-buyuk-sanayi-kurulusu/2020/ (Erişim Tarihi:16.08.21)
https://www.spglobal.com/spdji/en/indices/equity/sp-500/#overview (Erişim Tarihi:22.09.21)
https://fortune.com/global500/2020/search/ (Erişim Tarihi:25.09.21)

CHALLENGES OF (INTRA) INTERNATIONAL TRADE OF WESTERN BALKANS COUNTRIES FORWARD EUROPEAN UNION

Enton Duro
University of Tirana/ Faculty of Economy, Economics department
duro7enton@gmail.com

Prof. Assoc. Flora Merko
"Aleksandër Moisiu" University of Durrës, Faculty of Business, Economics Department
floramerko@uamd.edu.al

Abstract
Western Balkan (WB) countries are developing countries. They have shown willingness and are involved into the process of European Union (EU) market and institutional integration by promoting better standards of living and economic growth prosperity. This process has impacted trade openness among WB and EU through different initiatives and policies. Stabilisation Association Agreement (SAA), Central European Free Trade Agreement (CEFTA) represent fey of them when WB countries are engaged in common understanding and agreement of trade openness among them by gradually converging rules and procedures towards EU market. The economic literature represents critical arguments how trade openness can impact positively economic growth, among others Dollar& Kray, (2004) and Freud & Bolaky, 2008, however this process should not be taken as a given positive effects because of others factors influence that can contradict these expected positive effects. Further, developing countries cannot compete industry maturity of developed countries in the early stage of openness by harming development of the first ones and creates the vicious cycle of dependency and traps. As an insight, Western Balkan countries can better prepare their competitiveness and boost comparative advantage by exercise trade openness among them to be better prepared for the next stage of EU market integration. In order to understand the impact of trade openness process will be used comparative analyses in trade data provided by Atlas of Economic Complexity of Harvard University for WB countries. This data base provides four-digit HS nomenclature of data trade of products and by countries.

Keywords: Western Balkans Countries, trade openness, trade growth, intra-regional trade.

1. The impact of trade openness in developing countries

Trade openness leads to faster economic growth and poverty reduction in developing countries (Dollar and Kraay, 2004). International trade activities can become an important channel of technological transfers (Almeida & Fernandes, 2008), by increasing Total Factor Productivity in developing countries. However this impact is not symmetric in any situation. For example flexible economies, especially in firm entry and business regulation adequacy can gain from trade openness, otherwise, in the rigid ones this impact is not evident (Freud and Bolaky, 2008). The performance of trade openness in economic performance is connected to the country diversification ability of goods production and trade (Hausmann et al. 2007) and this ability in developing countries is restricted to their development stage. Obviously, these countries cannot compete to the developed ones in business maturity however they should open their economies. For example, Sakyi et al. (2012) suggest that trade openness in middle income countries become more competitive in medium/long –run as they can reallocate their resources during these period in more efficient way. However, the policy makers cannot achieve desired effects in short run, they should implement trade openness policies by having fruitful long-run effects. According to the economic and social development stage, developing countries should be taking initiatives of institutional capacity building and performance, and trade openness may impact their outcomes. Under this insights from different international institutions, Do and Levchenko (2006) finds two opposite effects in trade openness. The first one, called "disciplining effect of trade" suggests that firms will prefer better institutional performance under the trade rather than in autarky and this preference does not create abuse market power and political interferences. The second effect, and probably the most interesting, shows the shifting political power towards large firms by harming distribution and adverse institutional quality, so institution become worse and economic performance would be lower.

2. The process of trade openness among WB countries and forward EU

Western Balkan (WB) countries are developing countries and the regional total population is around 17.5 Million of residents, with recreased trend during the last 30 years. These countries are classified into the "Upper middle Income" range of GDP per Capita using the World Bank data and methodology, however the discrepancies among them. WB countries have shown willingness and are involved into the process of institutional and market integration forward European Union (EU) by promoting better standards of living and economic growth prosperity. Under this contestualization, Stabilization and Association Agreements (SAA) among each WB country and UE have establish the ground legal instrument for policy making aligment to the EU acquis for the common future. SAAs have establish free-trade area beetween EU and each WB country, including a transitional period that is actually in force only for Kosovo until 2026. These mean no tarriffs and non tariffs barriers between EU and WB with fey expetions in agriculture and fishery products, subject to preferential quantitative concessions and duties. The question raised if WB have succssesfully upgrated their economic performance in order to be competitive and structurally sustained in terms of product matyrity and enhance of their comparative advantage fufilling the EU market standarts. Their GDP per capita is much lower than EU-28 average. WB countries represent small economies, means they can be totally affected by large economies and the opposite is hardly to be happen, one reason why institutional performance are more than conditional criteria of WB county intregration into EU single market. Table 1 represents information for each country in terms of GDP per capita, total population and the actual status of transition period of FTA with EU.

Table 1. WB country information

Country	GDP per Capita 2019 (current US$)	Population 2019	Transition period of free trade area between EU and country
Albania (ALB)	5,355	2,854,191	Ended
Bosnia Herzegovina (BIH)	6,120	3,300,998	Ended
Kosovo (KOS)	4,445	1,788,878	Until 2026
Montenegro (MNE)	8,910	622,0288	Ended
North Macedonia (MDK)	6,022	2,083,458	Ended
Serbia (SRB)	7,411	6,908,224	Ended

From 2007 all WB countries are part of the CEFTA implementation following up the proces of Free Trade Agreement (FTA) among they. Actually, due to CEFTA, WB countries have eleminated tariffs barriers that cover goods in all Chapters of Harmonized System, however non barrier tariffs are still in force. CEFTA is under the supervision of European Commision by assisting countries in negotiations and agreements. This process enhance country comparative advantage by competing with the peers and gradually prepared them towards EU single market integration. Another EU fundamental innitiative for WB countries is the proposed Regional Economic Area by the Berlin process of 2014. According to World Bank(2019), the well functioning of Common Regional Market would increase WB regional GDP by 2.5% in the next three years. However, Albania, North Macedonia and Serbia, in 2021 have represented "Open Balkan" initiative by promoting additional neccessity of enforcment forward regional cooperation indipendetly of others EU processes in force. This initiative have faced the sceptism of other countries, Kosovo, Bosnia Herzegovina and Montenegro and the future of this initiative is not clear and is hard to find any signed agreement or documentation regarded.

3. Comparative analyses of intraregional trades and the region between EU

In order to investigate under comparative analyses data of WB trade has been consulted Harvard data of the Atlas of Economic Complexity. The advantage of using this information is on data accuracy. However, critical disadvantage of the database and constrains of this investigation, is the missing information for Kosovo, and is rationally supposed that is not aggregated to any other WB country data. Facing this inadequately comparative analysis of Kosovo is represented individually by using information of National Statistical Agency of Kosovo (NSAK), and in different cases is integrated into the figures however the different source of information. As NSAK trade data are represented in euro, yearly ECB exchange rate euro/USD is used in order to have comparative data with other countries. Due to Covid-19 impact during 2020, the comparative analysis is based on 2019 data on trade of goods.

3.1. WB trade of goods data

According to the data WB countries during 2019 represent 49.8% of GDP in imports and 33.1% of GDP in exports in the international trade, from that, only 2.58% of GDP in imports and 4.11% of GDP in exports has been engaged in intraregional trade of WB. Between the WB countries in intraregional trade, Serbia is the highest net exporter with 1.73 Billion USD followed up by Albania with 2.2 Million USD. Others countries, Bosnia Herzegovina, Kosovo, Montenegro and North Macedonia, are net importers in intraregional trade. According to Serbia and Bosnia Herzegovina in 2019 exports toward Kosovo, the figures are extremely affected by the 100% imports tax rate of Kosovo due to reciprocity instrument used by the government (suspended in 2020). Otherwise, the figures could be different in favor of increasing exports of Serbia in region. According to NSAK data, Kosovo imports from Serbia in 2018 are around 459 Millions USD, and in 2020 this indicator is around 200 Millions USD. Intraregional trade figures of WB are represented in table 2.

Table 2. Intraregional trade of WB, year 2019

(000 USD)		ALB	BIH	KOS*	MNE	MKD	SRB	Trade Balance intraregional WB
ALB	import	-	26,207	75,437	12,837	79,623	162,212	222,235
	export	-	21,259	250,677	48,317	77,479	180,819	
BIH	import	21,259	-	7,149	29,379	93,687	1,472,132	(586,414)
	export	26,207	-	2,407	214,307	75,698	718,573	
KOS*	import	250,677	2,407	-	32,011	269,427	6,476	(376,474)
	export	75,437	7,149	-	21,897	49,408	30,634	
MNE	import	48,317	214,307	21,897	-	34,782	831,051	(974,697)
	export	12,837	29,379	32,011	-	6,022	95,407	
MKD	import	77,479	75,698	49,408	6,022	-	748,160	(13,997)
	export	79,623	93,687	269,427	34,782	-	465,251	
SRB	import	180,819	718,573	30,634	95,407	465,251	-	1,729,347
	export	162,212	1,472,132	6,476	831,051	748,160	-	

WB countries represent high level of EU trades as the main partner. For 2019, they have realized 66.2% of the total volume of trade (Exp+Imp) with EU-28, 12.7% in intraregional trade, and only 21% with the rest of the World. Among EU-28 countries, the main partners of WB traditionally are Germany by 22.1% of trade volume of WB countries and Italy by 14.4% of this indicator for 2019. In terms of Trade Openness, North Macedonia represents higher level by 134.86% and trade balance for this country is only -7.7% of GDP, showing how specialized it is in terms of international trade of goods. None causally North Macedonia has realized 51.52% of GDP in exports and 54.53% of GDP in imports with EU. Kosovo represents the lower position of Trade Openness by 54.60% followed by Albania with 55.91% of GDP. Despite different level in Trade Openness, Montenegro and Kosovo represent the highest trade deficit, respectively by -52.7% of GDP and 43.9% of GDP. Meanwhile, in terms of balance of Payment, Montenegro compensates this high deficit by international tourism sector inflow and FDI. Regarding to Kosovo, country represents remittances and only fey by FDI as the main source of trade deficit compensation. More detailed figures in terms of Trade and Trade Openness are represented in Table 3.

Table 3. Trade Openness and partners of WB countries in percent of GDP, year 2019

Country trade		Trade with EU	Trade with WB	Trade, rest of the World	Trade Openness
ALB	import	22.71%	2.33%	12.23%	55.91%
	export	14.17%	3.78%	0.68%	
BIH	import	32.80%	8.04%	5.31%	78.79%
	export	23.42%	5.13%	4.09%	
KOS*	import	24.64%	7.05%	17.56%	54.60%
	export	1.95%	2.32%	1.13%	
MNE	import	28.22%	24.07%	10.10%	72.12%
	export	3.65%	3.68%	2.41%	
MKD	import	54.53%	7.80%	8.97%	134.86%
	export	51.52%	7.69%	4.36%	
SRB	import	33.57%	2.81%	11.98%	84.77%
	export	23.67%	6.08%	6.65%	

In order to understand the growth path of trade among WB countries and between EU has been chosen the reference year of 2011. The criteria of reference would be represented by subjective judgment of the time lag distribution among signed SAA, CEFTA participation and Berlin process initiation. Based on this criteria, a static comparison of trade volume in 2019 versus 2011, WB countries (without Kosovo due to data restriction) imports from EU has been increased by 29.1% and exports by 65.8%, by decreasing trade deficit of WB countries by 18.0%. However, this improvement is not similar in intraregional trade of WB. By using the same static time reference (2019 vs. 2011), GDP of WB countries in current USD has been increased by 9.6%, international trade volume has been increased by 39.1% and intraregional trade by only 11% by showing only 1.4% higher than GDP growth. This simple but concrete comparison showing that intraregional trade is still under developed in WB and, most probably, in supposition of CEFTA absence, this numbers should be worst. Among WB countries comparison of 2019 vs. 2011, North Macedonia and Serbia represent the higher export growth towards EU, respectively by 96% and 85%. Albania represents the rate of 50% for this indicator meanwhile Bosnia Herzegovina only 17%.

Table 4. WB International Trade by subgroups in percent of GDP, year 2019

	ALB		BIH		MNE		MKD		SRB	
Trade of Goods by subgroups	**imp**	**exp**	**imp**	**exp**	**imp**	**exp**	**imp**	**exp**	**imp**	**exp**
Food, beverages, tobacco	5.4%	1.6%	7.7%	2.2%	13.3%	1.1%	6.4%	5.4%	4.3%	6.8%
Minerals, fuels, electricity	4.8%	2.6%	5.6%	3.0%	7.9%	2.3%	8.0%	3.6%	6.1%	1.9%
Chemical and plastical products	4.5%	0.4%	7.7%	3.9%	8.3%	1.1%	9.1%	15.5%	8.5%	5.5%
Leather and leather manufactures	1.0%	0.2%	0.9%	0.4%	0.3%	0.0%	0.4%	0.1%	0.5%	0.3%
Wood manufactures and articles of paper	1.4%	0.5%	1.9%	2.9%	2.3%	0.9%	1.8%	0.3%	1.9%	1.6%
Textile and footwear	4.9%	7.6%	4.3%	5.1%	3.3%	0.1%	5.3%	5.8%	2.8%	2.5%
Construction materials and metals	4.4%	2.0%	5.9%	5.9%	8.1%	2.5%	21.3%	6.8%	5.9%	5.2%
Machineries, equipments and spare parts	6.7%	1.0%	10.0%	5.6%	15.1%	1.0%	15.8%	22.4%	15.0%	10.4%
Others	4.2%	2.8%	2.2%	3.6%	3.8%	0.7%	2.8%	3.5%	3.8%	2.7%
Trade Balance (in % of GDP)	-18.6%		-13.6%		-52.7%		-7.7%		-12.0%	

The table 4 shows different counties individual characteristics. Data for Kosovo was not available at database sources. In terms of Trade balance Montenegro represents higher level of -52.7% of GDP, huge difference comparing with others in the region. Further, does not exist any position of net exporters in all subgroups of goods. This country pattern can be explained by higher net positive level of international trade in services, mainly in tourism, provided by the country which covers more than 25.4% of GDP.

Albania and Bosnia Herzegovina are net exporters in "textile and footwear". Both countries provide lower wages and have developed "*fason*" industry of reprocessing under contractor of other international industries. According to Albania actual legislation minimum wage is around 245 euro. Further, Bosnia Herzegovina is net exporter in "Wood manufactures and articles of paper". Despite the negative trade balance of North Macedonia, the country represents net exporter position in three subgroups, mainly in "Chemical and plastical products" and "Machinery, equipments and spare parts", not evidenced in others. This pattern inform for the different economy structure of industrial production compared to the other countries. The position of negative balance trade for North Macedonia is clearly conditioned by the high level of "Construction materials and metals" imports which cover 21.3% of GDP. By excluding this subgroup, Country become from net importer to net exporter in terms of trade of goods. Meanwhile Serbia is net exporter only in the subgroup of "Food, beverages, tobacco" connected to the country industrial development in this field. According to the import, Serbia represents higher level of "Machineries, equipments and spare parts" and this characteristic would be connected to the higher level of firms' investment in production processes. By excluding "Minerals, fuel and electricity" Serbia does not represent high differences in others import export subgroups.

3.2. Challenges of WB trade

There are different reasons why the intraregional trade has been developed less than overall international trade, one of them could be the economy structure, and segmented markets. However, there are identified most probable obstacles and threats for the future development. In technical terms European Commission (EC, 2018) conclude that main problematic in intraregional trade of WB remain non-tariffs barriers in three main categories: i) technical obstacles in trade, ii) sanitary and phytosanitary measures, iii) administrative obstacles of trade. Others considered issues are high time costs consumed in export procedures that could be many times higher than Eastern European countries actually into EU. Further, unit transport cost of WB are around 232 $US meanwhile for Eastern European countries are only 34 $US (EC, 2020). Ethnic conflicts do not contribute to the regional cooperation and common prosperity of WB. Further, political interference in the economy and state capture by private interest lowers administrative capacities, blamed for the lack of competitiveness and dysfunctional market and institution, and do not focus private sector in R&D, which in turn aggravates cooperation and coordination among government agencies (EC, 2018). WB exports during the last decade have maintained high level of carbon-intensive sectors, not in line with EU market policies (World Bank, 2021). For this WB countries should take initiatives and concrete policies toward green economy investing. This opportunity will encance new product production and new market discovery, otherwise the high trade volume with EU is threaded seriously in the near future. Another characteristic is that exports performance is hampeered by weak productivity, low investment in exports-oriented sectors and weak linkages between the FDI sectors and local economy (OECD, 2021).

4. Conclusion

By using 2019 international trade database of Atlas of Economic Complexity, Trade Openness has contributed positively between WB countries and EU as the main partner of international trade. SAA has contributed in this performance. However, this improvement has been lower in intraregional trade of WB countries eventhought CEFTA impact. There are asymmetries in intraregional trade among WB countries. The position of Serbia net exporter in the region is more than evident. The position of Albania net exporters in the region is strongly affected by the trade with Kosovo, otherwise Albania could change its position however country Trade Openness is much lower than the others of the region. Others countries, Bosnia Herzegovina, Kosovo, Montenegro and North Macedonia are represented as net importers in the region. However, North Macedonia is the more specialized country in the region in terms of trade. International trade volume of this country is much higher than the others and its exports are more diversifiable. Montenegro, due to economy structure, represents high level of deficit in international trade of goods, however this country balance this deficit by higher FDI and tourism inflow. It is not the same case for Kosovo eventhought high deficit in international trade. This role in Kosovo is covered by remittances. Albania and Bosnia Herzegovina shows country specialization (net exporters) in "textile and footwear" subgroup of products, means "*fason*" industry of reprocessing under contractor, by using lower labour cost advantages.

Intraregional trade of WB countries suffers by technical and administrative obstacles among them and the (phyto) sanitary measures. Further, ethnic conflicts are not contribution to regional cooperation. Local political interference in the regional economy creates lack of competiveness and institutional performance by harming private sector development. Further, forward looking of WB and EU trade, the region represent the necessity to reduce carbon-intensive sector in exports by focusing in green economy and increasing productivity.

References

Almeida, R., & Fernandes, A. M. 2008. Openness and technological innovations in developing countries: Evidence from Firm-Level Surveys.

Barro, R. J., & Sala-i-Martin, X. 1997. Technological diffusion, convergence, and growth. Journal of Economic Growth, 2(1), 1–26. available at: https://doi.org/10.1023/A:1009746629269 [Access Date: 03.12.2021]

CEFTA (2021), Common Regional Market 2021-2024, Action Plan. Available at, https://cefta.int/wp-content/uploads/2020/11/Common-Regional-Market-2021-2024-Action-Plan.pdf [Access Date: 03.12.2021]

Do, T. Q., Levchenko, A. A., 2006. Trade, inequality, and the Political Economy of Institutions, Policy Research Paper No.3836, World Bank.

Dollar, D., & Kraay, A. 2004. Trade. *Growth and Poverty. Economic Journal*, *114*, 22–49.

European Commission, 2018. Untapped Potential: Intra – Regional Trade in the Western Balkans, Discussion paper, ISSN 2443-8022 online, Luxembourg: Publications Office of the European Union

European Commission, 2018. Supporting an Innovation Agenda for Western Balkan, tools and Methodologies. Publications Office of the European Union, Luxembourg, ISBN 978-92-79-81870-7, doi:10.2760/48162.

Freund, C., & Bolaky, B. 2008. Trade, regulations, and income. Journal of Development Economics, 87, 309–321. Available at: https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2007.11.003 [Access Date:03.12.2021]

Hausmann. R., Hwang. J., Rodrik. D., 2006. What you export matter, Journal of Economic Growth 12:1-25. Available at, https://ucu.edu.uy/sites/default/files/facultad/fce/economia/articulos/ Hausmann Rodrik whatyouexportmatters_2007.pdf [Access Date: 03.12.2021]

OECD, 2021. Multi-dimensional Review of the Western Balkans: Assessing Opportunities and Constrains. Available at, https://www.oecd.org/dev/multi-dimensional-review-of-the-western-balkans-4d5cbc2a-en.htm [Access Date: 03.12.2021]

Sakyi. D., Villverde, J., Maza. A., Chittedi, R. K., 2021. Trade openness, Growth and Development: Evidence from heterogeneous panel cointegration analyses for middle-Income Countries, Cuaderos de Economia 31. 57. Available at, http://www.scielo.org.co/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0121-47722012000200002 [Access Date: 03.12.2021]

World Bank, 2019. Rising Uncertainness, Western Balkans Regular Economic Report, No.16, Fall 2019, World Bank Group

World Bank, 2021. Greening the Recovery, Regular Economic Report No.20, Fall 2021. Available at, https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/western-balkans-regular-economic-report [Access Date: 04.12.2021]

EVLAT EDİNME VE KORUYUCU AİLELİK

Kübra Sümeyra Çetin Bobuş
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/ Hukuk Fakültesi
kubrasumeyracetin@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0862-9033

Özet
Doğası gereği her çocuk hayata hazırlanmaya ve bu süreçte ortaya çıkabilecek olumsuz durumlara karşın korunmaya ihtiyaç duyar. Çocuğun bakım ve gözetimi gerek farklı kültürlerde gerekse de farklı hukuk sistemlerinde kural olarak anne babasına aittir. Anne babanın yetersiz kaldığı hallerde toplumlar farklı çözüm yolları üretmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sosyal devlet özelliği bulunmaktadır. Bu kapsamda vatandaş olsun ya da olmasın tüm kişiler gibi on sekiz yaşın altında olup "çocuk" statüsünde yer alan kişilerin de devletin koruması altında ve insan onuruna yaraşır şekilde hayatlarını sürdürmeye hakları vardır. Bilindiği üzere toplumun geleceğini güvende tutmak ve onu daha da iyi bir konuma taşımak için ülkemizin yarınları olacak çocuklarımızı korumak, gerektiği gibi yetiştirmek çok mühimdir. "Evlat Edinme ve Koruyucu Ailelik" isimli çalışmamızda Türk Hukukunda çeşitli nedenlerle ailesi tarafından bakımı üstlenilmeyen veya üstlenilemeyen çocukların korunmasına hizmet eden başlıca kurumlar olan evlat edinme ve koruyucu ailelik kavramları, benzer ve farklı yönlerine dikkat çekilerek incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Evlat Edinme, Koruyucu Ailelik, Çocuğun Üstün Menfaati, Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk.

THE ADOPTION AND FOSTER FAMILY

Abstract
Every child, by nature, needs to be prepared for life and to be protected against adverse situations that may arise in this process. As a rule, the care and supervision of the child belongs to the parents, both in different cultures and legal systems. Societies have produced alternative solutions when parents are inadequate. The State of the Republic of Turkey has a social state feature. In this context, like all people, whether they are citizens or not, persons under the age of eighteen who are in the status of "child" also have the right to lead their lives under the protection of the state and in accordance with human dignity. As it is known, it is very important to protect and properly raise our children, who will be the future of our country, in order to keep the future of the society safe and move it to a better position. In our study named "The Adoption and Foster Family" the concepts of adoption and foster family, which are the main institutions serving the protection of children who are not or cannot be taken care of by their families for various reasons in Turkish Law, will be examined by drawing attention to their similar and different aspects.

Keywords: Child, Adoption, Foster Family, The Best Interests of the Child, Child in Need of Protection.

1. GİRİŞ

Henüz yetişkin olmayan, küçük insanlar yani çocuklar belirli bir yaş ve olgunluğa ulaşana kadar gerek fiziksel gerekse de mental olarak bakım görmeli ve gözetilmelidirler. Her ne kadar çocuğu yetiştirme görevi temelde öz anne ve babasına ait kabul edilse de çeşitli nedenlerle bu mümkün olmayabilir. Bu gibi haller için önceleri toplum sonraları ise devletler aracılığıyla çeşitli yöntemler benimsenmiştir. Dünyada ve ülkemizde çocuk koruma metotları arasında en çok rağbet gören ve bilinenin evlat edinme kurumu olmasının yanı sıra son yıllarda koruyucu aileliğin de yaygınlaştığını görmekteyiz. Çalışmamızın amacı Türk Hukuk Sistemi çerçevesinde, prensipte benzer olduğu düşünülen bu iki müesseseyi inceleyerek benzerliklerini ve ayrıştıkları noktaları ortaya koymaktır.

2. TEMEL KAVRAMLAR

Çocuk Koruma Kanunu[48]'nun 3. maddesi uyarınca; "korunmaya ihtiyacı olan çocuk" birçok yönden gelişimi ve güvenliği risk altında, çeşitli ihmal veya istismara maruz kalmış, mağdur edilmiş çocuğu ifade eder (ÇKK md[49] 3/1-a)[50].4721 sayılı Türk Medeni Kanunu[51]'nun ikinci kitabı olan Aile Hukuku'nun "Hısımlık" adlı ikinci kısmının "Soybağının Kurulması" başlıklı birinci bölümünde düzenleme alanı bulan evlat edinme kurumu kan bağı olmaksızın, mahkeme kanalıyla soyabağı kurulmasına hizmet etmektedir (TMK md 282/3, 315/1). Kurum sanıldığının aksine sadece korunmaya ihtiyaç hisseden çocuklar için değil aynı zamanda evlat edinen statüsündeki kişiler için de ebeveynliği tattırarak yarar sağlamaktadır[52] (TMK md 305-320). Hakkında korunma ihtiyacının baş gösterdiğine dair mahkeme kararı bulunan ve biyolojik ailesi tarafından sahiplenilerek bakımı sağlanmayan çocuğun isteklilerce bakıldığı sisteme koruyucu ailelik denir[53]. Koruyucu aile dilerse ücret de talep edebilir[54] (SHK[55] md 23).

3. EVLAT EDİNME ve KORUYUCU AİLELİK KURUMLARININ İNCELENMESİ

Evlat edinme ve koruyucu aile sözleşmesinin en belirgin ortak özelliği "çocuğun üstün menfaati"nin ön planda tutulmasıdır. Gerek evlat edinmede gerekse de koruyucu ailelikte ebeveyn rolü üstlenecek kişilerin altsoyunun olmaması aranmaz. Yani kişilerin kendi çocukları olsa dahi bu yollara başvurabilirler[56]. Her ne kadar bu iki güzide kurum da temel de ailesinin bakım ve gözetiminden mahrum kalmış çocukları korumak ve onları aile ortamında sağlıklı bir şekilde yetiştirerek, onların iyi birer yetişkin olmalarını amaçlasa da özünde farklı kurumlar olup işleyiş biçimleri itibariyle yer yer farklılıklar gösterirler[57].

3.1. Hukuki Nitelik

Koruyucu aile ilişkisinin temelinde bir medeni hukuk sözleşmesi yatar[58]. Koruyucu Aile Yönetmeliği[59]'nin 4/1 maddesinin (m) bendinde yer alan tanım bizlere göstermektedir ki; koruyucu aile sözleşmesi esas olarak koruyucu aileye ait yükümlülükleri konu alır. Bu sözleşmenin tarafları Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü İl Müdürlükleri ile koruyucu ailedir. Zira çocuğun kendisinin veya öz ebeveynlerinin taraf olması uygulamanın mantığına aykırıdır. Sözleşmenin geçerli olması için mahalli mülki amir tarafından onaylanması şarttır. Sözleşmenin öznesi koruma kararına konu olan çocuktur. Evlatlık ilişkisinde soybağı mahkeme kararıyla kurulur. Yürürlükte olan Türk Medeni Kanunu'nun aksine 743 sayılı eski Medeni Kanun'un 256. ve 257. maddeleri göz önüne alındığında evlat edinmenin bir aile hukuku sözleşmesi olduğundan söz edilebilmekteydi[60].

---

[48] Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK), T.C. Resmi Gazete, sayı: 5395, 3 Temmuz 2005.
[49] Md: madde.
[50] Bakınız: Sosyal Hizmetler Kanunu md 3/1-b, Türk Medeni Kanunu md 347/1.
[51] Türk Medeni Kanunu (TMK), T.C. Resmi Gazete, sayı: 4721, 22 Kasım 2001.
[52] Doğan, İ. 2010. Öğretide ve Uygulamada Milletlerarası Aile Hukuku ve Milletlerarası Özel Hukuk, Ankara: Seçkin, 85.
[53] Karatay, A. 2017. Türkiye'de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü/ Foster Family in Turkey: Origins, Development and Today, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* (5), 389-427, 390.
[54] Türkeri, A. 2007. Türk Medenî Hukukunda Evlât Edinmenin Hukukî Sonuçları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 14.
[55] Sosyal Hizmetler Kanunu (SHK), T.C. Resmi Gazete, sayı: 2828, 25 Mayıs 1983; Yasanın "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu" olan ismi 3 Haziran 2011 tarih ve 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 35. Maddesi ile değiştirilmiştir.
[56] Akyüz. E. 2021. Çocuk Hukuku Çocuk Hukuku- Çocukların Hakları ve Korunması, Ankara: Pegem Akademi, 169.
[57] Sağlam, R. 2019. Türk Medeni Hukukunda Evlat Edinme, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 23.
[58] Kaya, C. 2008. Türk Hukukunda Evlat Edinme, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 21.
[59] Koruyucu Aile Yönetmeliği (KAY), T.C. Resmi Gazete, sayı: 2849, 14 Aralık 2012.
[60] Dural, M., Öğüz T., Gümüş, M.A. 2014. *Türk Özel Hukuku,* İstanbul: Filiz. Kitabevi, 300.; Yalman, S. 2004. Evlatlık Kararının Kaldırılması (Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin Bir Kararı Üzerine Değerlendirme- T.C. Yargıtay

3.2. Amaç ve Kapsam

Evlat edinmede amaç ailesi olmayan ve yahut herhangi bir nedenle ailesince istenmeyen kimsesiz diyebileceğimiz çocukların aile bulması ile hâlihazırda çocuk sahibi olsunlar ya da olmasınlar şartları taşıyan kişilerin bir evlat sahibi olmalarıdır. Evlatlık ilişkisinden değişik olarak koruyucu ailede hedeflenenden öz ailesince içinde bulunulan durumda bakılamayan çocukların aile ortamında, ihtiyaç devam ettiği sürece bakılmalarıdır. Koruyucu aile kişilerin tam anlamıyla çocuk sahibi olma isteklerini karşılamaz[61]. Her ne kadar çalışmamızı çocukların korunması prensibi üzerine inşa etmiş olsak da belirtmekte fayda vardır ki koruyucu ailelikten ayrı olarak evlat edinmede korunmaya muhtaç küçüklerin yanı sıra hakkında koruma kararı olmayan küçükler, ergin ve yahut kısıtlı kişiler de evlatlık olabilmektedirler[62].

3.3. Süreklilik

Koruyucu ailelik çekişmesiz yargı işi olup, geçici bir çocuk koruma tedbiri olarak düzenlenmiştir[63]. Asıl amaç tehlikeler bertaraf edildikten sonra çocuğun ailesinin yanına döndürülmesidir. Bu noktada koruyucu aileliğin evlat edinmeye nazaran yetersiz kaldığı noktalar olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu demek değildir ki koruyucu aile çocuğun hayatının sadece bir bölümüne var olur ve geri kalan zamanda iletişimi kesilir. Neticede duygu dünyası olan insan hayatından ve bir çeşit ailelik kurumundan bahsedildiği unutulmamalıdır. Bu çerçevede teknik olarak ailesi ile yaşaması uygun görülerek koruyucu aile yanında kalması sonlandırılan çocuk ile koruyucu ebeveynlerinin kişisel ilişki kurmaları mümkündür. Evlat edinme ilişkisi süreklidir[64].

3.4. Aranan Yaş Şartı

İki müessese de çeşitli koşullara bağlanmıştır ancak şartlar birbirinden biraz farklıdır[65]. Evlat edinmeyi düşünen kişiler en az otuz (30) yaşını doldurmuş olmalıdırlar. Zira evlat edinmede amaç hem evlat edinilen hem de evlat edinen taraf açısından en ideal aile birliğini kurmaktır. Anlaşılacağı üzere bunun için ebeveynlerin belirli bir olgunluğa gelip kararlı davranmaları önemlidir (TMK md 306/2, 307/1). Birlikte evlat edinmede eşler beş (5) yıl süreyle evli oldukları takdirde yaş şartı aranmaz. Ayrıca bir eşin diğerinin çocuğunu evlat edinmek istediği hallerde de kişiler en az iki (2) senedir evli oldukları takdirde otuz (30) yaşını doldurmuş olmaları aranmaz (306/3). Koruyucu ailelikte ise ebeveynler 25-65 yaş aralığında bulunmalıdır (KAY md 8/1-a,b). Ancak tahmin edileceği üzere yaş şartı bu ilişkinin başladığı sırada mevcut olmalıdır. Koruyucu ailelik rolünü üstlenen kişilerin 65 yaşını doldurmaları ilişkiyi sona erdirmez[66].

3.5. Bakım Ödemesi

Koruyucu aile başvuruları değerlendirilirken koruyucu ebeveyn olmak isteyen kişilerin sosyal ve ekonomik durumları değerlendirilir (KAY md 8/1-ç). Evlat edinmeden farklı olarak koruyucu ailelik tamamen gönüllü şekilde icra edilebileceği gibi belirli bir miktar ödeme talep edilebilir[67] (SHK md 23, KAY md 24). Doktrinde bu ödemenin ücret olarak nitelendirilip nitelendirilmeyeceğine dair görüşler

---

2. Hukuk Dairesi, 2003/9116 E., 2003/10804 K., 14.07.2003 Tarih), *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(3-4), 183-190, 185.

[61] Akgül, Ş. 2019. Küçüklerin Evlât Edinilmesi ve Koruyucu Aile Kavramı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 14; Kaya (2008), 21.

[62] Kizir, M. 2009. Türk Hukukunda Evlat Edinme, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(1), 151-184, 162.; Kurtuluş Akbulut, S. 2011. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Aracılığıyla Evlat Edinme ve Koruyucu Aile Kurumu, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 18.

[63] Kılınç, A. N. 2020. Türk Hukukunda Koruyucu Aile Sözleşmesi ve Koruyucu Aile ile Çocuk Arasındaki Hukuki İlişkinin Değerlendirilmesi, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 28 (3), 1217-1261, 1230.; Sağlam (2019), 23.

[64] Akgül (2019), 14., Kaya (2008), 22.

[65] Kurtuluş Akbulut (2011), 17.

[66] Kılınç (2020), 1245.

[67] Kurtuluş Akbulut (2011), 19.; Yazıcı, E. 2014. Türkiye'de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 4 (2), 247- 270, 263.

mevcuttur[68]. Bu ödeme koruyucu ailenin hizmetinin karşılığı olmayıp sadece çocuğun bakımını destekleye hizmet eder.

3.6. Yerleşim Yeri

Medeni Kanunumuzda yer alan yerleşim yeri hükümlerine göre çocuğun yerleşim yeri anne ve babasının yerleşim yeridir. Bu durumun velayet hakkı ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Koruyucu ailelikte ise bu durum geçerli değildir. Koruyucu aileliği Kanunun 21/1. fıkrasında yer alan "diğer haller" içerisinde değerlendirmek yerindedir. Çocuğun oturma yerinin onun yerleşim yeri olduğu kabul edilir. Yargıtayca, koruyucu aile yanına kalan çocuğun yerleşim yerinin koruyucu ailenin bulunduğu yer olduğu kabul edilmiştir. Koruyucu aile yanındaki çocuğun oturma yerinin değiştirilmesi için il müdürlüğünce uygun bulunmalıdır (KAY md 15/1-h).

3.7. Hısımlık ve Velayet Hakkı

Evlat edinme ile koruyucu ailelik arasındaki belki de en büyük fark hısımlık ve velayet hakkı kapsamında ortaya çıkmaktadır. Koruyucu ailelik sözleşmesinde ebeveynler hayatın olağan akışına uygun olarak, velayet hakkının yansıması olan birçok hakkı fiilen kullansalarda, koruyucu ailelik velayet hakkı vermez[69]. Öz ebeveynlerinden velayetin alınmasını gerektirecek bir hal varsa ayrıca bir mahkeme kararı alınmalıdır. Koruyucu aile vasiye yardımcı bir vesayet organı özelliği gösterir[70].

Evlat edinmeye ilişkin mahkeme kararıyla asıl anne babaya ait tüm haklar evlat edinene geçecektir (TMK md 314/1)[71]. Burada çocuk üzerindeki velayet hakkının devrinden bahsetmek doğru olmayacaktır. Bir tarafın velayet hakkı biterken diğer tarafınki doğmuş olur[72]. Nitekim evlatlık ilişkisi doğal aile ilişkisine ne kadar yakın olursa o derece sağlıklı bağlar gelişmiş olur. Koruyucu ailelik sözleşmesi hısımlık ilişkisi kurmaz[73]. Koruyucu ailelikte her ne kadar hısımlık yok ise de taraflar bazı hallerde birbirlerinin "yakın"ı sayılabilmektedirler[74].

3.8. Mirasçılık Hakkı

Evlat edinmenin mahkeme kararıyla hayata geçirilmesiyle anne babaya ait hak ve yükümlülükler evlat edinene geçeceğinden, evlat edinilen kişi ve onun altsoyu, evlat edinenin kan hısımı gibi pek tabi mirasçısı olacaktır (TMK md 314/2, TMK md 500/1). Evlat edinen ve onun hısımları evlat edinilene mirasçı olamaz yani burada mirasçılığın tek yönlülüğü vardır (TMK md 500/2). Evlatlık alınan çocuğun hem asıl aile kütüğü hem de evlat edinildiği aile kütüğü arasında bağ kurulur. Bunun nedeni çocuğun öz aileden kaynaklı haklarının zedelenmesini engellemektir[75]. Çocuk biyolojik aileye de mirasçı olmaya devam edecektir (TMK md 500/1). Koruyucu ebeveynler ile korunmaya ihtiyacı olan çocuk arasında miras ilişkisi bulunmaz[76].

3.9. Evlenme Yasağı

Evlat edinenle evlat edinilen arasında evlenme yasağı olduğu gibi yanlardan biriyle diğerinin altsoyu ve eşleri arasında da evlenme yasağı vardır (TMK md 129/1-3). Yasaya aykırı biçimde kurulan evlilikler Medeni Kanun'un 145/1-4. maddesi gereği mutlak butlan ile geçersiz olurlar[77]. Koruyucu ailelik için yasaya mevcut bir evlenme yasağı konulmamıştır[78]. Her ne kadar koruyucu aile ilişkisinde yasayla getirilen bir "evlenme engeli" olmasa da bakım gören çocuk- bakım veren ebeveyn ilişkisi benzeri bir

---

[68] Kılınç (2020), 1236.
[69] Kaya (2008), 22.
[70] Sağlam (2019), 23.
[71] Kizir (2009), 167.
[72] Dural, Öğüz, Gümüş (2014), 321.
[73] Akgül (2019), 15.
[74] Kılınç (2020), 1251.
[75] Evlat Edinme ve Koruyucu Aile Arasındaki Farklar Nelerdir? Şu adresten ulaşılabilir: https://aile.gov.tr/koruyucuaile/sss-sayfasi (Erişim Tarihi: 08.12.2021)
[76] Bektaş, M. 2015. İslam Hukukunda Çocuk Hakları Bağlamında Koruyucu Aile, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 49.
[77] İkizler. M. 2018. *Evlenmenin Hükümsüzlüğü,* Ankara, Seçkin, 187.; Yılmaz, S., Yıldırım, A. 2020. *Medeni Hukuk I,* Ankara; Seçkin: 262.
[78] Akgül (2019), 15.; Kaya (2008), 22.; Kurtuluş Akbulut (2011), 18.

aile ortamı fikri ile uygulama alanı bulan bu müessesede yanların evlenmesi elbette ki istendik bir durum değildir.

3.10. Sona Erme

Evlat edinme ilişkisi mahkeme hükmüyle kurulduğundan ortadan kalkması da belirli şartların varlığı halinde yine mahkeme kanalıyla olur. Çocuğun koruyucu aileye verilmesindeki temel amaç onun iyi bir aile ortamında bakılıp büyütülmesi olup bu iyi bakımın sağlanamadığının anlaşılmasıyla sözleşme ilişkisi sona erdirilebilir. Zira il müdürlükleri aracılığıyla koruyucu aileler sık sık denetime tabi tutulurlar. Bunun yanı sıra çocuğun kendilerinden alınmasına neden olan öz ailedeki durumların iyiye gitmesi ve artık çocuğun orada gereği gibi bakılacağının anlaşılması da koruyucu ebeveynlerin görevini tamamlayıp sona erdirilerek çocuğun ailesine döndürülmesine neden olur. Yine çocuğun ölümü, ergin olması gibi hallerde de koruyucu ailelik durumu sona erer. Bir diğer sona erme şekli ise bir hayli rastlanan koruyucu ailenin çocuğu evlat edinme halidir[79] (KAY md 20/1).

3.11. Toplumsal Bakış

Sosyal çalışmacılarla yapılan görüşmelerde öğrenildiği kadarıyla, toplumun bir kesimi evlat edinmeyi geri dönüş olmayan büyük bir karar olarak gördüğünden koruyucu aileliği kendisine yakın bulmaktayken, farklı bir kesim ise bir çocukla aile ilişkisi kurmak için onun tamamen kimsesiz olmasını aradığından koruyucu ailelik kurumuna mesafeli kalmaktadır. Ülkemizde sonrasında evlat edinmek amacıyla koruyucu aileliği tercih eden yani bunu bir basamak gibi gören kişilerin olduğu bilinmektedir[80]. Koruyucu ailelik bir deneme veya bakım aşaması olmayıp farklı bir düzenlemedir ve evlat edinmeden farklı bir amaca hizmet eder.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Evlat edinme kurumunun ve koruyucu aileliğe dair sözleşmenin incelendiği bu çalışmada çocuğun yüksek yararını gözetme noktasında birbirlerine benzer olduğu bilinen bu iki müessese; hukuki mahiyetleri, çerçeveleri, süreleri, bir takım geçerlilik şartları, uhdelerinde barındırdıkları haklar, sona erme biçimleri ve içinde bulunduğumuz toplumca nasıl algılandıkları konularında değerlendirilmiştir. 31521 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile 30 Haziran tarihi "Koruyucu Aile Günü" olarak ilan edilmiştir[81]. Genelge'nin üçüncü paragrafında "Son yıllarda yapılan çalışmalarla teşvik edilen koruyucu aile uygulamasının yaygınlaştırılması ve bu uygulamaya yönelik kamuoyu farkındalığının arttırılması büyük önem teşkil etmektedir." ibarelerine yer verilerek müessesenin kıymeti vurgulanmıştır. Görüleceği üzere Türk Hukuk sisteminde yer alan ve çocukların refahına hizmet eden uygulamalar olan koruyucu ailelik ve evlat edinme ilişkisinin kendine özgü durumları olup birbirlerinden ayrıştıkları noktalar vardır. Sözü edilen ayrımları bilmek hem kurumların hukuk düzenimizdeki yerini doğru saptamak hem de toplumu bilgilendirerek çocukların korunmasına hizmet etmek için son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

AKGÜL, Ş. (2019), *Küçüklerin Evlât Edinilmesi ve Koruyucu Aile Kavramı*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AKYÜZ, E. (2021), *Çocuk Hukuku- Çocukların Hakları ve Korunması*, Ankara: Pegem Akademi.

BEKTAŞ, M. (2015), *İslam Hukukunda Çocuk Hakları Bağlamında Koruyucu Aile,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cumhurbaşkanlığı Genelgesi, T.C. Resmi Gazete, sayı: 31521, 2021/21, 24 Haziran 2021: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/06/20210624-7.pdf adresinden alındı.

DOĞAN, İ. (2010), *Öğretide ve Uygulamada Milletlerarası Aile Hukuku ve Milletlerarası Özel Hukuk*, Ankara: Seçkin.

DURAL, M., ÖĞÜZ T., GÜMÜŞ, M.A. (2014), *Türk Özel Hukuku,* İstanbul: Filiz.

[79] Sağlam (2019), 24.

[80] Duran, R. 2021. Türkiye Aile Yapısında Evlat Edinme Üzerine Bir Değerlendirme, *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 19-31, 24.

[81] Cumhurbaşkanlığı Genelgesi, T.C. Resmi Gazete, sayı: 31521, 2021/21, 24 Haziran 2021, Şu adresten ulaşılabilir:
https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/06/20210624-7.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2021).

DURAN, R. (2021), Türkiye Aile Yapısında Evlat Edinme Üzerine Bir Değerlendirme, *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 19-31.

Evlat Edinme ve Koruyucu Aile Arasındaki Farklar Nelerdir?: https://aile.gov.tr/koruyucuaile/sss-sayfasi adresinden alındı.

İKİZLER, M. (2018), *Evlenmenin Hükümsüzlüğü,* Ankara, Seçkin.

KARATAY, A. (2017), Türkiye'de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü/ Foster Family in Turkey: Origins, Development and Today, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 389-427.

KAYA, C. (2008), *Türk Hukukunda Evlat Edinme,* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KILINÇ, A. N. (2020), Türk Hukukunda Koruyucu Aile Sözleşmesi ve Koruyucu Aile ile Çocuk Arasındaki Hukuki İlişkinin Değerlendirilmesi, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 28 (3), 1217-1261.

KİZİR, M. (2009), Türk Hukukunda Evlat Edinme, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(1), 151-184.

KURTULUŞ AKBULUT, S. (2011), *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Aracılığıyla Evlat Edinme ve Koruyucu Aile Kurumu*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SAĞLAM, R. (2019), *Türk Medeni Hukukunda Evlat Edinme*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TÜRKERİ, A. (2007), *Türk Medenî Hukukunda Evlât Edinmenin Hukukî Sonuçları,* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YALMAN, S. (2004), Evlatlık Kararının Kaldırılması (Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin Bir Kararı Üzerine Değerlendirme- T.C. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 2003/9116 E., 2003/10804 K., 14.07.2003 Tarih), *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(3-4), 183-190.

YAZICI, E. (2014), Türkiye'de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 4 (2), 247- 270.

YILMAZ, S., YILDIRIM, A. (2020), *Medeni Hukuk I*, Ankara; Seçkin.

SOSYAL SORUNLARA YÖNELİK BİREYCİ YAKLAŞIM VE REFAH ŞARTLILIĞI İLİŞKİSİ

Cansu ŞAHİN
Kocaeli Üni. /İİBF, Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Çalışma Ekonomisi Tezli YL Prog.
cansusahin02@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9594-3439

Özet
Endüstri Devrimi ile birlikte toplumsal yapı ve ekonomik düzende büyük bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Endüstri Devrimi ile beraber kırsal kesimde yaşayan niteliksiz işgücü kentsel bölgelerde fabrikalarda ücret karşılığı çalışarak işçi sınıfının temellerini atmıştır. Bu dönemde fabrikaların olumsuz koşulları, işçilerin geçimlerini sağlayamayacakları düşük ücretler, kadınların ve çocukların da çalışmaya başlaması sosyal sorunların ortaya çıkmasına sebep oldu. Sosyal politika bu dönemde daha çok işçi sınıfının sosyal sorunlarına odaklanmıştır.1980'lerden sonra yaşanan küreselleşme ve uygulanan neo-liberal politikaların etkisiyle sosyal politikanın da kapsamı genişlemiştir. Endüstri Devrimi'nde sadece işçi sınıfının sosyal sorunlarına eğilen sosyal politika 1980'den sonra yaşanan dönüşüm ile birlikte toplumun genelinin sosyal sorunlarına eğilmiştir. İşsizlik, yoksulluk, salgın hastalıklar, göç, barınma, yaşlılık, kentsel sorunlar vb. sosyal sorunların çözümüne yönelik keynesyen, liberal ve sosyal devlet yaklaşımları geliştirilmiştir. Keynesyen dönemde altın çağını yaşayan refah devletleri gittikçe küreselleşen sosyal sorunların çözümüne yönelik politikalarda yetersiz kalmıştır. Bu durum ise refah devletlerinin vatandaşlarına sunduğu sosyal ve ekonomik hakları kısıtlamasına, sosyal harcamalarını azaltmasına ve bireylere yükümlülükler getirmesine neden olmuştur. Neoliberal politikaların etkisiyle devletin hakim olduğu refah anlayışından aile, piyasa, sivil toplum örgütlerinin de devlet ile birlikte etkin olduğu karma bir refah sistemine geçiş olmuştur. Devletin rolünün azalmasıyla birlikte bireysel haklarda bir gerileme yaşanmış ve hak temelli anlayıştan hayırseverlik temelli bir anlayışa doğru bir eğilim yaşanmıştır. Bu çalışmada refah devletinin yaşadığı kriz ve neoliberal politika anlayışı ile birlikte refah koşulluluğu tartışılacaktır.

THE RELATIONSHIP OF THE INDIVIDUAL APPROACH TO SOCIAL PROBLEMS AND THE WELFARE CONDITIONALITY

Abstract
With the Industrial Revolution, there has been a great change and transformation in the social structure and economic order. With the Industrial Revolutio287n, the unqualified workforce living in rural areas laid the foundations of the working class by working in factories in urban areas for wages. In this period, the unfavorable conditions of the factories, the low wages that the workers could not make a living, and the fact that women and children started to work caused social problems. Social policy in this period focused more on the social problems of the working class. With the effect of globalization and neo-liberal policies implemented after the 1980s, the scope of social policy has also expanded. Social policy, which only dealt with the social problems of the working class in the Industrial Revolution, focused on the social problems of the society in general with the transformation experienced after 1980.Unemployment, poverty, epidemics, migration, housing, old age, urban problems, etc. Keynesian, liberal and welfare state approaches have been developed for the solution of social problems. Welfare states, which lived their golden age in the Keynesian period, were insufficient in policies aimed at solving increasingly globalized social problems. This situation has caused welfare states to restrict the social and economic rights offered to their citizens, to reduce their social expenditures and to impose obligations on individuals. With the effect of neoliberal policies, there has been a transition from the welfare understanding dominated by the state to a mixed welfare system in which family, market and non-governmental organizations are also active together with the state. With the decrease in the role of the state, there has been a regression in individual rights and there has been a tendency from a rights-based understanding to a philanthropy-based understanding. In this study, the crisis of the welfare state and the understanding of neoliberal policy and welfare conditionality will be discussed.

1. GİRİŞ

Endüstri Devrimi öncesi dönemde insanların yaşam koşulları standart bir hayat yaşamalarını sağlıyor ve olası tüm sosyal risklerden koruyordu. Ancak sanayileşmeyle beraber değişen yaşam koşulları, toplumun elde ettiği zenginliğin varlıklı insanların elinde toplanması, işçi-işveren çatışması, emeğin değişen yapısı sosyal sorunları doğurdu. Küreselleşme ile beraber siyasi, ekonomik ve teknolojik kazanımların yanında sosyal sorunlar hem bireyler hem de toplumun geneli için bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Sosyal sorunların çözümüne yönelik liberal yaklaşım, devletin müdahalesini desteklemez, bireylerin kendi ihtiyaçlarını devletten daha iyi bildiğini ileri sürerek özgürlük ortamının oluşmasının doğru olacağını savunur. Liberalizm ve neo-liberalizm temelinde Laissez Faire[82] (bırakınız yapsınlar) anlayışını barındırır. Kapitalizm emek dahil her faktörün piyasada satılmak üzere bir meta-mal haline gelmesine sebep olmuş, piyasaya her bireyin mutlak suretle katılmasını zorunlu kılmıştır. Laissez Faire anlayışı ise piyasayı zorunluluk olarak ifade etmeyip bireylerin kendi tercihlerini yapabildikleri bir özgürlük olarak görmektedir. Çalışmayı odak noktasına olan kapitalizm sisteminde bireyler emekleri karşılığında yaşamlarını sürdürerek piyasaya katılmakta, piyasaya katılamayan bireyler ise toplumdan dışlanma riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Küreselleşme ve neoliberal politikalar ile beraber sosyal politikanın işlevinde yaşanan dönüşüm ulus devlet anlayışını benimseyen refah devletinde de görülmüştür.

Sosyal politika temelinde toplumun refah düzeyini arttırmak ve bireye onuruna yakışır bir hayat standardı sunmayı savunan bir anlayıştır. Refah devleti de toplumun en dezavantajlı kesiminin asgari bir yaşam standardı sağlamasını savunan ulus devlet anlayışıdır. 1942 Beveridge Raporu ile işlerlik kazanan refah devleti anlayışı işsizlik, salgın hastalıklar, sakatlık, yaşlılık, kentleşme, adaletsizlik gibi sosyal sorunların çözümüne yönelik sosyal koruma sağlamış ve bu bağlamda bireylere birçok sosyal hak tanımıştır. Ancak küreselleşme ve neoliberal politikalar etkisiyle 1980'den sonra devletin rolü azalmış ve sosyal harcamalarda kesintiler yaşanmıştır. Özellikle yaşanan bu dönüşümün en büyük etkisi işgücü üzerinde olmuş artan nitelikli işgücü ihtiyacı niteliksiz işgücünün işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. Refah devletinde yaşanan dönüşüm hakların verilmesi için bazı görevlerin yerine getirilmesi gereğini savunarak koşullu refah olgusunu meydana getirmiştir. Bu noktada bireylerin hakları elde edebilmesi için çalışmak zorunda olduğu bir sistemi getiren şartlı refah ile birlikte daha önceden bütün bireyleri kapsayan haklar sadece koşulları yerine getiren bireylere sağlanmıştır. Sistemin merkezine çalışmayı koyan şartlı refah düzeni refahı yüksek olan, birçok hakka sahip olan bireylerin çalışmadan da yaşamaya devam edebilmesini sağlarken, refahı düşük, yardıma muhtaç olan yoksul bireylerin sistemden dışlanmasına neden olmuştur. Sistemden dışlanan bireylerin yaşamlarını nasıl idame ettirecekleri, bu rolü kimin üsteleneceği ayrı bir tartışma konusu olmuştur.

Piyasa, devlet, aile aktörlerine sosyal sorunlar ile mücadelede çeşitli roller yüklenmiş ve farklı anlayışlar açısından şartlı refah olgusu değerlendirilmiştir. Çalışmada neoliberal politikalar ve küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan şartlı refah olgusu bireyci bir yaklaşımla ele alınmış, çalışmanın birinci bölümünde sosyal sorun, bireycilik ve şartlı refah kavramları kavramsal bir çerçeveden, ikinci bölümünde küreselleşme ve neoliberal politikalar ışığında şartlı refah olgusu, üçüncü bölümünde ise sosyal sorunların çözümüne yönelik refah aktörlerinin rolleri şartlı refah perspektifinden değerlendirilmiştir.

2. SOSYAL SORUN, BİREYCİLİK VE REFAH ŞARTLILIĞI İLİŞKİSİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVEDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sosyal sorun kavramının nasıl oluştuğunu ve ortaya çıkış nedenlerini anlamak için Endüstri Devrimi'nin toplumsal koşullarını iyi bilmek gerekir. Endüstri Devrimi döneminden önce geçim kaynağı toprak iken endüstrileşme ile beraber servet kaynağı ticaret olmuştur. Bu dönemde kırsal kesimlerden kentlere büyük göçler yaşanmış, fabrikaların ilk iş gücünü bu niteliksiz kesim oluşturmuştur. Endüstri Devrimi'nin en önemli sonuçlarından biri işçi sınıfının oluşumudur. Sağlıksız fabrika koşulları, kadınların ve çocukların çalışma hayatına girmesi, düşük ücretler sosyal sorun kavramını ortaya

[82] Bugünkü neoliberal ekonomi politikaların önceli sayılabilecek Laissez Faire anlayışı, üretime ve ticarete devletin minimum düzeyde müdahale etmesine dayanıyordu. Neredeyse tüm burjuva iktisatçıların amentüsü olan piyasanın düzenleyici "gizli eli" de bu dönemde devreye girdi.

çıkarmıştır. Bu dönemde sosyal politikanın odak noktası daha çok işçi-işveren ve emek-sermaye arasındaki çatışmalarla sınırlı kalmıştır. Küreselleşme ile beraber toplumu ilgilendiren bütün sosyal sorunlar sosyal politikanın odak noktası olmuştur.

Sosyal sorun; toplumsal sınıfların gerek birbirleriyle, gerekse tüm toplumla ilişkilerinde ortaya çıkan ya da toplumdaki değişmelerden ileri gelen uyuşmazlık, gerginlik ve çatışmalardır. İşlevselci yaklaşıma göre, toplum daima bir sosyal dengeye sahiptir ve toplumsal düzen esastır. Sosyal sorun ise toplumun bir kuralsızlık döneminde ortaya çıkar ve bu kuralsızlık da kurumların ya da oluşumların bozuk işleve sahip olmalarından kaynaklanır. Çatışmacı kurama göre ise sosyal sorunların temelinde toplumsal sınıflar arası karşıtlık ve mücadele bulunur. (Murat Yayınları, s.4) İşsizlik, hızlı nüfus atışı, göç, yaşlılık, salgın, yoksulluk, çarpık kentleşme gibi sosyal sorunların çözümüne yönelik birçok uluslararası kuruluşun çalışmaları olmuştur. Uluslararası Çalışma Örgütü(ILO), çalışanların sendikal haklarının genişlemesinde, çalışma koşullarının düzenlenmesinde, emeğin korunmasında ve çalışanların sosyal güvenliklerinin geliştirilmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. Bunun yanı sıra 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa Konseyi tarafından 1950 yılında onaylanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve 1961 yılında kabul edilen Avrupa Sosyal Şartı çalışma hayatı ile ilgili ayrıntılı düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. (Danış 2007: 57). Bütün bu çalışmalara rağmen sosyal sorunların çözümüne yönelik kalıcı çözümler elde edilememiştir.

1942 yılında Beveridge Raporu ile birlikte refah devletinin temel ilkeleri ortaya konmuştur. Beveridge'nin "sosyal devrim" olarak nitelendirdiği bu raporun temel düşüncesi, modern toplumun yüzkarası olan fakirliğin sistematik ve kapsamlı bir sosyal güvenlik sistem ve modeliyle çözümlenmesidir.(Arıcı'dan,1986 ve Güzel ve Okur'dan,1994 aktaran Koç,2006:97) Kelime anlamı olarak refah; "Bolluk, rahat ve varlık içinde bir yaşam sürdürme" anlamına gelmektedir (http://www.tdkterim.gov.tr/). Refah devleti ise; piyasa mekanizmaları ile özel mülkiyet esası üzerine tesis edilmiş bir devlet sistemidir. (Kurşun ve Rakıcı, 2016:136) Refah devletinin amacı, toplumun sorunlarının çözümüne yönelik düzenleyici ve müdahaleci politikalar yaparak, sübvansiyonlar vererek gelirin yeniden dağıtımını sağlamaktır.

İlk olarak İngiltere' de başlayan Endüstri Devrimi beraberinde sosyal sorunların yaşandığı ilk yerin de İngiltere olmasına zemin hazırlamıştır. Sosyal sorunların çözümüne yönelik ortaya çıkan sosyal güvenlik kavramı ile işçi sınıfının yaşadığı riskler koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Bu dönemde işçi sınıfının sosyal sorunlarına yönelik çözümler geliştirmek amacıyla gelişen sosyal politika, sosyal sorunların hangi boyutlarda ele alındığını ve sorunlarla nasıl başa çıkılacağı gibi konularla ilgilenmiştir. Bu döneme hakim olan liberal anlayışın da etkisiyle piyasa yetkindir. Piyasanın refahla ilişkisine bireyler açısından bakacak olursak; ilk başlarda tarıma yönelik piyasada çalışan bireyler sonraki süreçte endüstride ücretli çalışmaya geçiş yapmıştır. Çalışma sisteminde yaşanan bu değişiklik bireylerin çalışma kapasitelerinde değişikliğe ve birçok güvencesiz sosyal riskle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Bu hususta kısaca ifade edebilir ki; sosyal politikanın amacı refaha ulaşmak insanlara saygın yaşam standartı sunmaktır. Refaha ulaşmak için ise ortaya çıkan sosyal sorunların çözülmesi gerekmektedir. Sosyal sorunların temelinde ise birey, grup, topluluk, toplum vardır.

Bireycilik, kavramının net bir tanımı olmamakla birlikte birçok yaklaşıma göre farklı tanımlanmaktadır. Bireycilik her şeyden önce insanlığın toplumsal birliklerden değil, bireylerden oluştuğu düşüncesine dayanır. Bireycilik yaklaşımlarından **Liberalizm;** temelde bireysel özgürlükleri önde tutan, minimum devlet müdahalesini isteyen her şeyin piyasa tarafından yürütüldüğü bir sistemdir. Bu sistemde birey o kadar özgürdür ki sistemden ayrılma hakkına bile sahiptir. Sınırlı devlet müdahalesi, özel mülkiyet hakkı ile beraber Laissez Faire temelli serbest piyasa ekonomisini savunmaktadır. Endüstri döneminde kuramsal olarak ortaya çıkan refah devleti 1929 yılında yaşanan Ekonomik Bunalım ve İkinci Dünya Savaşı ile beraber uygulamaya geçmiştir. Liberal düşüncenin temelinde yatan sınırlı devlet müdahalesi ile etkin piyasa yönetimi anlayışı çökmüş yerini devlet müdahalesini öngören Keynesyen anlayış gelişmiştir. 1945-1970 yılları arasında altın çağını yaşayan refah devletleri vatandaşlarına birçok sosyal haklar tanımıştır. Devlet yüksek sosyal harcamalar yapmış birçok uluslararası anlaşmalarla da bu sosyal haklar resmiyet kazanmıştır. Bu döneme hakim olan Keynesyen ekonomi sisteminin de talep yönlü

politikaları ve devlet müdahalesini desteklemesi refah devletlerinin yüksek sosyal harcamalar yapmasına neden olmuştur. Bu dönemde pasif refah devletinin hakim olduğu görülür.

1970'li yıllardan sonra gelişen küreselleşme ve neoliberal politikalar etkisiyle refah devletinde kriz yaşanmış ve Keynesyen dönemde koşulsuz verilen sosyal hakların refah bağımlı bir alt sınıf yaratılmasına neden olduğu anlayışı ortaya çıkarak **"şartlı refah"** olgusu tartışma konusu olmuştur. Keynesyen dönemde refah devleti destek verdi ancak bireylerden çok az şey bekliyordu. Bu dönemde bireylere birçok sosyal haklar veren refah devleti hakların koşulsuz doğasının da etkisiyle devlet tarafından belirtilen sorumlulukları kabul etmeleri karşılığında devlet desteğine hak kazanan vatandaşlar olarak değil, yoksullukları sebebiyle devlet yardımı alan alıcılar olarak görülmektedir. İlk olarak İngiltere'de ortaya atılan şartlı refah olgusu ile refah hakları ve sorumlulukları arasındaki ilişkide bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Haklardan ziyade yükümlülükler üzerine odaklanmış olan bu yeni refah anlayışında devletin refah sağlayıcısı olarak rolünü azaltmasına ve bazı vatandaşların refah haklarının zorunlu yükümlülüklerini yerine getiren bireyler için şartlı olarak arttığı bir durumu savunmasına zemin hazırladı. Bireysel yükümlülüklerin üzerindeki bu yoğunlaşma toplumun en yoksul kesiminin refah haklarını kesintiye uğratmıştır. (Dwyer,1998:493) Sonucunda yoksul kesimin refah hakları yeniden tanımlanıyor. Bazı bireylerin bu çerçevede devlet vatandaşı olduklarını ispatlamak için ek yükümlülükler üstlenmesi gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu noktada önemli görüşlerden biri de devletin bireyleri işgücü piyasasına dönmeye zorlamak için paternalist[83] otoriteyi kullanması gerektiğidir.

Şartlılık ilkesi ilk olarak kamuya açık bazı refah haklarına uygunluğun belirli yükümlülükleri ve davranış şeklini karşılamayı kabul eden bireye bağlı olması gerektiğini kabul eder. Sosyal haklara ve yardımlara erişimde, toplum ve devlet arasında karşılıklı olarak yapılan bir sözleşme olarak düşünüldüğünde devlet verdiği bu haklar karşılığında bireylerin de belirli yükümlülükleri yerine getirmelidir anlayışı hakim olmaya başlamıştır. ***Aslında genel bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde birçok sosyal hak tarihsel süreç içerisinde az ya da çok şartlı verilmiştir ve her zaman da şartlı olarak verilmeye devam edecektir.***

3. KÜRESELLEŞME ve NEOLİBERAL POLİTİKALAR IŞIĞINDA BİREYCİLİK ve REFAH DEVLETİNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM

1973 Petrol Krizi ile beraber dünyada etkisini arttıran küreselleşme ve uygulanan neoliberal politikaların ortaya çıkardığı serbest piyasa ekonomisi, ulus devletleri etkisi altına almış ve refah devleti uygulamalarında bir değişim ve dönüşüm yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Küreselleşme ile beraber ulus devletlerin rekabetçi üstünlük sağlamak için birbiriyle yarışa girmesi ve neoliberal politikaların temel mantığında yer alan bireyselleşme uygulamaları refah devletinin kriz yaşamasına neden olmuştur. Refah devleti temelinde kollektif bir yaklaşımı desteklerken neoliberalizm bireyci bir yaklaşımı desteklemektedir.

Neoliberalizm anlayışı bireyselleşmeyi, eşitsizliği ve güvencesizliği teşvik etmektedir. Bu bahsi geçen şartlar yeni bir birey tipi ortaya çıkarmıştır. "Kendisinin Girişimcisi" olarak tabir edilen bu kavram ile birlikte bireyler piyasa şartlarına bırakılmış, bireysel haklar noktasında devletin azalan bir yetkisi görülmüştür. Bireyler bu anlayış çerçevesinde sosyal risklere karşı kendi kendilerine korunmaya mahkum edilmiştir. Küreselleşme ile beraber geniş bir anlam kazanan rekabet mantığı bireyselleştirici teknikler yardımıyla sosyal riski ve sosyal güvenliği finansallaştırıyor. Bu finansallaşma ile beraber birey piyasanın insafına terkediliyor. Neoliberal politikaların önemli etkilerinden biri de sivil toplum kuruluşlarının da refah dönüşümüne dahil edilmesidir. Bu çabalar devletin mümkün olduğunca kendisinin refah düzenleyicisi rolünden uzaklaşması için yapılan uygulamalardır. Devlet bu noktada etkinliğini mümkün olduğunca azaltarak refahı sağlama görevini piyasaya bırakmaktadır. Neoliberal politikalar tam da bu noktada küreselleşmenin ortaya çıkardığı rekabet sistemine uyum sağlar. Neoliberalizm bu nedenle sosyal adalet kavramına karşı çıkar. Çünkü bu sistem rekabeti azaltır ve piyasanın işlevselliğinin önüne geçer. Neoliberalizmde esas olan rekabete ve bireyin girişimciliğine bağlı piyasa ve eşit bir eşitsizlik ortamıdır. Doğal olarak sosyal politika alanına neoliberalizm bu noktada müdahale ederek bireyci temelli bir sosyal politika geliştirmek istemektedir. (Lazzarato,2013)

[83] Devletin iktidar altındaki topluluğun ihtiyaç ve isteklerini onların adına belirleme isteğidir.

Foucault[84] "bireyselleşmenin" bireylerin sosyal güvenliklerini sağlamak şöyle dursun, sosyal risklere bireysel olarak üstlendikleri bir ekonomik alan yaratmayı amaçladığını iddia eder. (Lazzarato,2013) Devlete özgü olan görev, bir yandan eğitim, statüler, gelirler, sosyal sigorta vb. arasındaki farklılıkları belirlemek ve bu farklılıkların etkin bir şekilde birbirlerine karşı işlemesine olanak sağlamaktır. Ancak aynı zamanda toplumun her bir kesimi için her durum içinde rekabeti teşvik edici olarak bireycilik politikalarını geliştirmektir. (Örneğin: işsizlerin denetlenmesinin bireyselleşmesi). Yeni düzende sosyal riskleri ve sosyal güvenlik konularını yeniden tanımlayarak bu haklara kimlerin karar vereceği ve kimlerin haklardan yararlanacağı konusunda yapılan ayrımda "riskofiller" veya "toplumsal girişimciler" ile "riskofoblar" (refah devletine bağımlı olanlar) arasındaki rekabet ve yaşam tarzı neoliberalizmin etkisiyle yeniden kuruluyor. (Lazzarato,2013)

Neoliberaller için piyasa, ancak rekabet toplumun düzenleyici ilkesi olarak ortaya konduğunda, düzenleyici bir ilke olarak işleyebilir. Neoliberal anlayışın sosyal alana müdahalesi, sosyal alanın girişimin bir aracı haline getirilmesi yoluyla gerçekleşir. Bu müdahale, çeşitliliği, farklılaşmayı ve rekabeti teşvik etmek ve tüm bireyleri "insan sermayesine" dönüşmek, kendi kendisinin girişimcisi haline gelmek üzere yöneltmek ve sınırlandırmak adına yapılır. Neoliberal politikalar devlet müdahalesini içerir, fakat Keynesyen anlayıştan farklı olarak, hedefi arzı değil talebi hareket geçirmektir. (Lazzarato,2013)

Çalıştırmacı anlayış (çalışma zorunluluğu), istihdam edilebilirliği arttırmak amacıyla, insan kaynaklarının yönetimine ve işletmesine yönelik teknikler devreye sokan toplumsal olarak kabul edilmiş hakları, bir yandan emek piyasasındaki devingenliği yöneten, öte yandan da sosyal yardım alanların tavırlarını kontrol eden bir mekanizmaya dönüştürür. Bu yararlanıcılar, çalışmak için kendilerini hazır kılmaya teşvik edilir; güvencesiz bir tam istihdam ortamında, şartlar ne, sunulan iş nasıl olursa olsun, onu kabul etmek üzere çalışmak zorunda bırakılırlar. Devletin şartlı olarak sunduğu çalışma şartı kapsamında sonuç olarak işsizlik işsiz bireyin suçu, bireysel bir ahlaki hastalık olarak görülür. Neoliberalizmin ana ideolojisi, tam istihdam, evrensel sosyal hizmetler ve sosyal yardım gibi refah devletinin ana fikir ve kurumları hakkında zıt bir anlayışa sahip olmasıdır. Neoliberal ideolojiye göre refah devleti, bireylere yükümlülük yüklemeden, karşılık beklemeden ve kontrolsüzce yaptığı sosyal harcamalar ile bireylerin özgüvenlerini ve girişimci ruhlarını zayıflatarak aslında toplumsal deformasyona yol açmaktadır. (Acar,2017:253)

Refah devletini müsrif olmakla itham eden liberal anlayış, verimsiz ve etkin olmadığı için eleştirdiği refah devleti sosyal politikalarının tasfiyesine yönelik değişimleri gerektiren çözüm önerileri sunmuştur. Özellikle sürdürülebilir bir sosyal politikanın ancak piyasa mantığı ilkelerine sadık kalarak mümkün olacağına dayalı bu çözüm önerileri kısaca maddeler halinde şöyle özetlenebilir (Kovancı: 2003: 276)

- Sosyal yardımlar sadece dezavantajlı grup için olanak sağlayacak şekilde sınırlamaya tabi tutulmalı
- Çalışma çağında olan yoksullara sosyal yardım yaparak tembelliğe sevketmek yerine, bu kişiler emek piyasasına yönlendirilmeli,
- Sosyal yardımlar süresiz değil, belli koşullara bağlanarak süreli olmalı,
- Zorunlu çalışma süresinde mesleki eğitim programlarına katılım zorunlu olmalı ve denetlenmeli,
- Devlet destekli sosyal sigortaların yükünü azaltacak, özel sigortacılık sektörü desteklenmeli ve teşvik edilmeli,
- Sosyal yardımlar konusunda gönüllü kuruluşlar vasıtası ile merkezdeki yük yerele kaydırılmalı,
- Sosyal yardımların bir hak olduğu anlayışının yerini, sosyal yardımların ahlaki ve hayırseverliğe içkin bir olgu olduğu kabulü almalıdır.
- Sosyal güvenlik sisteminde emeklilik programlarında yapılan reformların yanı sıra, çalışma çağındaki nüfusa yönelik basta işsizlik sigortası olmak üzere malullük, hastalık, doğum ile meslek kazası

[84] Michel Foucault, Fransız düşünür, sosyal teorist, tarihçi, edebiyat eleştirmeni, antropolog, psikolog ve sosyolog.

ve hastalıkları gibi sosyal sigorta programlarında da yapı-kapsam, hak kazanma koşulları ve yardım seviyesi ve suresi ile ilgili düzenlemeler yapılarak harcamaların kontrol altına alınması. (Macfarlan,1996'dan aktaran Acar, 2017:254)

Bu noktada sorulması gereken sorulardan biri refah koşulluluğu refah devletinde yaşanan kriz ve neoliberal politikaların ortaya çıkardığı bir olgu mudur?

İngiliz sosyoloji profesörü olan Giddens, sosyal demokrasinin büyük bir itibar kaybına uğraması ve liberalizmin 1980'lerden itibaren tekrar hâkim paradigma haline gelmesi karşısında refah devletine niteliksel bir değişimle "yeni manalar" yükleyerek, yeni üçüncü yol" kavramını politik iktisadın alanına sokmuştur (Beşkaya ve Alp, 2004: 218). Giddens'in yeni politikaları, devleti küçültmek isteyen neoliberal politikalar ile devletin genişletilmesini savunan sosyal demokrasinin ortasında bir noktada yer almaktadır. Giddens'e göre; refah devleti bürokratik engeller yüzünden gerçek ihtiyaç sahiplerine hizmet edememiştir (Giddens,2000'den aktaran Acar,2017:255). Giddens'in önerdiği bu üçüncü yol yaklaşımı refah devleti anlayışı çerçevesinde verilen sosyal hakların belirli koşullar dahilinde toplumun belli kısımlarına verilmesini savunur. Bu yaklaşımda hakların mutla bir eşitlikle değil adil bir şekilde dağıtımı söz konusudur. Giddens'in üçüncü yol yaklaşımı esasında şartlı refahı tanımlamaktadır.

Bu anlayışta yoksul durumda olan bireylere belirli yükümlülükler yüklenir ve karşılığında haklar verilir. Yoksul bireyin bu şekilde karşılıksız gelir kazanmasının önüne geçilmiş olur. İstihdamın geçici ve değişken olduğunu kabul eden bu yaklaşım, fırsatların yeniden dağıtımına olanak sağlamak üzere genel, teknik ve mesleki eğitim yoluyla, yoksul insan sermayesinin geliştirilmesi ve çalıştığı sürece sosyal yatırımlarla da desteklenerek işgücü piyasasında "yapabilir" kılınmasını sağlar. Neoliberal politikalar ile beraber yaptırımlar artmış, bireylere yükümlülükler yüklenmiş ve sosyal haklarını elde etmek isteyen bireylere belirli koşullar getirilmiştir. Refahın şartlı sunumu ile bireylere sorumluluk yüklenmesi ve bireylerin davranışlarında ve algılarında bir değişim ve dönüşüm sağlanması hedeflenmiştir. Sonuç olarak söylenebilir ki pasif refah anlayışından neoliberal politikaların bireyciliğe önem veren yapısı ve bireylere hakların koşullar dahilinde verilmesi aktif refah anlayışına geçişi sağlamıştır.

3.SOSYAL SORUNLARIN ÇÖZÜMÜ NOKTASINDA REFAH AKTÖRLERİNE DÜŞEN ROLLERİN REFAH ŞARTLILIĞI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Endüstrileşme ile beraber işçi sınıfının ortaya çıkması ve geleneksel yardımların, işçi sınıfının yaşadığı iş kazası, sağlık bakımları gibi sosyal sorunlara cevap verememesi refah devletlerini politikalarında değişim yapmaya zorlamıştır. Bu dönemde refah devletleri ilk başta işçi-işveren arasındaki sorunlara yönelik politikalar yürütürken sonrasında istihdam, işçi refahını arttırmak, sosyal güvenlik sistemi kurmak gibi geniş kapsamlı politikalar yürütmüştür. 1970'lerde yaşanan krizler ve neoliberal anlayış ile birlikte sosyal sorunların çözümü noktasında devletin müdahaleci rolü azalmış refahın sağlanması noktasında devlet ile birlikte piyasa, aile ve diğer sivil örgütlere sorumluluklar yüklenmiştir. Sosyal sorunların çözümüne yönelik birçok politika yapılmış olsa da kalıcı çözümler elde edilememiştir.

Günümüzde yaşanan en büyük küresel sorunların başında yoksulluk gelmektedir. Yoksulluk sorunu geçmişten günümüze en çok tartışılan olgulardan biri olmuştur. Yoksulluk kavramının genel kabul görmüş net bir tanımı yapılamamaktadır. Genel olarak yoksulluk bireylerin temel ihtiyaçlarını yerine getirememesi ve sahip olunması gereken yaşam standartlarına sahip olamaması durumudur. 1980'li yıllardan önce yoksulluk belli bir kesimin sorunuyken küreselleşme ile birlikte bütün toplumların ve dolayısıyla bireylerin sorunu haline gelmiştir. Günümüzde yoksulluk tartışmalarında genelde 2 karşıt görüşün olduğunu görmekteyiz. Bir tarafa göre yoksulluk bireyden kaynaklanan bir sorunken diğer karşıt görüşe yoksulluk yapısal bir sorundur. Yoksulluğun bireyden kaynaklandığını düşünen görüşe göre bunun 2 sebebi vardır. Birincisi bireyi yoksulluğa iten niteliklerin ailesinden geldiğini savunan görüş ve bu görüş dahilinde birey ailesinin yaşadığı yoksulluğu her zaman yaşayacaktır. İkincisi ise bireyin refah bağımlısı olması ya da şartlı refah uygulamaları kapsamında şartları yerine getiremediği için sistemden dışlanan bir birey olması sebebiyle birey yoksulluk yaşamaktadır. Yapısal sorunlardan kaynaklandığını düşünen görüşe göre yoksulluk bireyin dışında gelişen olaylar sonucu meydana gelmektedir. Bu yapısal değişkenler istihdam piyasasındaki değişim, ekonomik ve sosyal değişkenlerdir. (Murat Yayınları;28)

Birçok sosyal politika uzmanına göre bu yapısal dönüşümler çözümlenmeden yoksulluk sorununa kalıcı bir çözüm bulunamayacaktır. ***Sonuç olarak yoksulluk sorunun bireyden ziyade yapısal dönüşümlerden kaynaklanan bir olgu olduğunu ve yoksulluğun bireyden kaynaklandığını ileri süren görüşün de esasında şartlı refah uygulamaları sonucu dışlanan bireylerin yoksulluğunu bireyden kaynaklandığını savunması ayrı bir çelişkiyi meydana getirmektedir.***

"Refah devletinin bireylerini toplumsal risklere karşı güvence altına aldığı vatandaşlık kurumunun garantörlüğünde şekillenen 'haklar', yaşadığımız dönemde, neoliberal politikalar tarafından şiddetli eleştirilere maruz kalmakta ve sorgulanmaktadır. Toplumsala dönük politikaları eleştiren yeni liberal ideolojinin, yoksulları çalışmama ve tembellik ekseninde tanımlamasının ironisi günümüzde istihdama katıldıkları halde yoksullukları devam eden bireylerde kendisini göstermektedir.**"** (Kahraman, 2010:153)

Bu tartışmaların odağında şartlı refah uygulamaları sonucu toplumdan dışlanan ve yoksulluk sorunu yaşayan bireyin durumu ne olacaktır? ***Peki bireylerin bu hakları elde etmesi noktasında verilen koşullara uymadığı için sistem dışına atılmasını mı gerektirir yoksa bireyin o topluma ait olmasıyla birlikte bu hakları zaten koşulsuz mu elde etmesi gerekir sorusu da yine tartışılması gereken soruların başında gelmektedir. Ayrıca sistem dışında kalan bireylerin sorumluluğunu kimin üstleneceği de ayrı bir tartışma konusu olmaktadır***. Özü itibariyle şartlı refah uygulamalarının eksik ve bireylere verilen hakların devlete bir mali yük getirdiği düşüncesi ile sistemden dışlanarak damgalanan bireylerin topluma tekrar dahil edilmesi gerektiği anlayışı ile **"dönüştürücü sosyal koruma**" anlayışı ortaya çıkmıştır. Dönüştürücü sosyal koruma anlayışı şartlı refah uygulamaları sonucu sistemden dışlanan bireylerin sosyal içermesini benimsemektedir. Bu noktada dışlanan bireylerin tekrar topluma kazandırılarak aidiyet duygusunu arttırmak kısacası bu bireyler için bir kimlik kazandırmak dönüştürücü sosyal korumanın hedefidir.

Küreselleşme süreciyle beraber, sosyal politikanın odağında bir dönüşüm yaşanmıştır. Endüstri devrimiyle ortaya çıkan sosyal sorunlar işçi sınıfını kapsıyorken küreselleşme ile beraber bütün toplumları kapsamış ve ana amacı dezavantajlı grupların sosyal refah düzeyini arttırmak olan sosyal politikanın işlevi küreselleşen sosyal sorunlar karşısında büyük biri önem kazanmaya başlamıştır. Neoliberal politikalar ile devletin refah sağlayıcısı rolünün piyasaya yüklenmesi ile sosyal sorunların çözümünde günümüzde tek yetkili merci devlet değildir. Bu noktada sivil toplum örgütleri, aile kurumu, bireylere de devlet ile beraber sosyal refahın sağlanması için sorumluluk yüklenmiştir. Refahı sağlama görevini bu noktada ne sadece devlete ne de sadece bireye ya da piyasaya yüklememek gerekir**. *Sosyal sorunların çözümüne yönelik en kapsamlı uygulama devlet, piyasa, birey, sivil toplum örgütleri ve özel girişimciler gibi refah aktörlerinin yönetişimsel*[85] *bir şekilde süreci birlikte yönetmeleri olacaktır.***

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

1929 Ekonomik Bunalım ve İkinci Dünya Savaşı ile beraber liberal politikaların yetersiz kalması ve sosyal sorunlara yönelik uygulanan çözümlerin kalıcı bir nitelik göstermemesi yeni bir arayış başlatmıştır. Devlet müdahalesini öngören Keynesyenci yaklaşım ile refah devleti temelleri atılmıştır. Ekonomik buhran döneminden sonra devlet müdahalesi ile ciddi kalkınmalar yaşayan refah devletlerinin bu altın çağı 1973 Petrol krizi ile beraber zayıflamış ve bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönüşüm süreci ile Keynesyenci yaklaşım 1980'den sonra yerini yeni bir liberal model şekli olan neoliberal politikalara bırakmıştır. Bu anlayışa göre sosyal güvenliği sağlayan, gelir adaletini sağlayan ve refahı arttıran devletin rolü artık yetersiz kalmaktadır ve bu noktada bu işlevi sınırlı devlet müdahalesi ile piyasa üstlenmelidir. Her ne kadar neoliberal politikalar refahı sağlama işini piyasaya bıraksa da refah noktasında azalan etkisine rağmen en etkili olan refah aktörü yine devlet olmuştur. Devlet eğitim, sosyal koruma, sağlık, istihdam, emeklilik gibi alanlarda yaptığı yatırımlarla piyasadan daha etkili olmaktadır. Ancak bu işlevin de yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.

[85] Merkezi otoritenin yukarıdan aşağıya doğru hakimiyetini esas alan klasik hiyerarşik yönetim anlayışı yerine tüm toplumsal aktörlerin karşılıklı işbirliği ve uzlaşmasına dayanan, katılımcılığı ve sivil toplum kuruluşlarını ön plana çıkaran, saydamlığı, açıklığı, hesap verme sorumluluğunu, yetki devrini esas alan bir anlayışı anlatmak için kullanılan bir kavramdır."

1980'den sonra refah devletinde yaşanan kriz ve neoliberal politikaların refahı sağlama noktasında ortaya çıkan yetersizlikleri koşullu refah olgusunu meydana getirmiştir. Refah devleti döneminde koşulsuz ya da az sayıda koşullu olan haklar bireylere belirli koşullar dahilinde verilmeye başlanmış ve bu durum da toplumun en yoksul kesiminin haklarının kesintiye uğramasına ve toplumdan dışlanmasına neden olmuştur. Yaşanan dönüşüm ile birlikte haklar ekseninden yükümlülükler eksenine, hak temelli anlayıştan hayırseverlik temelli anlayışa doğru bir kayış olmuştur. Bu koşulluluk anlayışı temelde bireylerin refah bağımlılığını azaltarak devletin yükünü hafifletmek istemektedir. Bu şekilde koşul karşısında hak kazanılması pasif refahtan aktif bir refaha doğru geçiş yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Merkezine çalışmayı koyan şartlı refah anlayışı devletin mali yükünü hafifleterek bireyin sorunlarını kendi kendine ya da piyasa tarafından yönetmesini istemiştir. En önemli sosyal sorunlardan biri olan işsizlik işgücünün değişen niteliği ile birlikte ortaya çıkmış şartlı refahın şart olarak sunduğu çalışma zorunluluğu ile çalışmayan ya da çalışamayacak durumda olan bireylerin refah haklarından yararlanamayacağını öne sürmüştür. İşsizliğin ciddi boyutlara ulaşması ve bu şartı yerine getiremeyen birey sayısının çoğalması temel gelir önerisini gündeme getirmiştir. Şartları yerine getiremeyip sistemden dışlanan bireylerin refahının nasıl arttırılacağı ve bu rolü kimin üstleneceği tartışma konusu olmuştur. Şartlı refahın bu eksik kalan yönünü tamamlamak ve dışlanan bireylerin topluma tekrar entegre etmek ve içermesini sağlamak için dönüştürücü sosyal koruma yöntemi geliştirilmiştir. Sosyal sorunların çözümüne yönelik en doğru çözüm piyasa, devlet, birey, sivil toplum örgütleri gibi tüm refah aktörlerinin yönetişimsel olarak süreci yönetmeleridir.

Bütün bu anlatılanlar kapsamına sosyal politika çerçevesinden bakarsak; toplumun en dezavantajlı kesimine asgari bir yaşam standardı sağlayarak sosyal hizmetlerde ve yardımda bulunması işlevini taşıyan sosyal politika bu noktada şartlı refah ile çelişmektedir. Çünkü şartlı refah koşulları sağlayan bireylere refah hakkı sağlarken bu koşulları sağlayamayan bireylerin sistemden dışlanmasına neden olmaktadır. Bu noktada sosyal politikanın anlam ve işlevini yeniden tartışmak gerekiyor. Neoliberalizmin bireyciliği ve serbest piyasayı destekleyen anlayışı ve küreselleşmenin meydana getirdiği rekabetçi ortam içinde şartlı refah uygulaması sosyal devlet anlayışı ve neoliberal anlayış arasında ortaya çıkmış bir olgudur.

Sonuç olarak refah aslında her dönemde az ya da çok şartlı verilmiştir kısacası aslında şartlı refah her dönemde yaşanan bir olgu olmuştur. Bu noktada sosyal politikanın şartlı refah uygulamaları kapsamında yeniden şekillendirilmesi ve anlamlandırılması gereklidir. Bütün refah aktörlerinin yönetişimsel bir şekilde süreçte aktif olarak rol olması, refahın yükseltilmesi ve sosyal sorunların çözümü noktasında birlikte hareket etmesi sosyal politikanın geleceği için büyük bir önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

Deeming, C. (2015). Foundations of the WorkfareFoundations of the Workfare State – Reflections on the Political Transformation of the Welfare State in Britain. *SOCIAL POLICY &ADMINISTRATION*, 862-886.

Kaufmann , K. M., & Brollo, F. (2012). Learning about the Enforcement of Conditional Welfare Programs: Evidence from the Bolsa Familia Program in Brazil∗. 1-47.

Van den Berg, M., & Arts, J. (2019). The Aesthetics of WorkReadiness: Aesthetic Judgements and Pedagogies for Conditional Welfare and Post-Fordist Labour Markets. *WES*, 298-313.

Acar, E. (2017). Neoliberalizm ve Sosyal Refah Devleti Ekseninde Üçüncü Yol Yaklaşımı. *Kastamonu İİBF Dergisi*, 248-263.

Ak, M. (2016). Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 296-306.

Arpacıoğlu, Ö., & Yıldırım, M. (2011). Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluğun Analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 60-76.

Bulut, N. (2013). Küreselleşme:Sosyal Devletin Sonu Mu? 174-197.

Carney, T. (2011). Social Security Law: What Does The Politics Of 'conditional Welfare' Mean For Review And Client Representation? *Australian Journal of Social Issues* , 234-252.

Danış, Z. M. (2007). Sosyal Hizmet Mesleği ve Disiplininde Sosyal Politikanın Yeri ve Önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 51-64.

Dwyer, P. (1998). Conditional Citizens? Welfare Rights And Responsibilities In The Late 1990s. *Critical Social Policy*, 493-517.

Dwyer, P. (2014). Creeping Conditionality in the UK: From Welfare Rights to Conditional Entitlements? *JSTOR*, 265-287.

Gören, Z. (2013). Sosyal Hukuk Devletinde Özgürlük Ve Yükümlülük. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26-46.

Kildal, N. (2000). Workfare Tendencies In Scandinavian Welfare Policies. *Economic Citizenship Rights for the 21st Century*, (s. 1-22). Berlin.

Koç, M. (2006). Sosyal Güvenlik ve Beveridge Raporu. *İSMMMO*, 90-102.

Kokcu, P. V. (2012). Refah Devletinin Dönüşümü Bağlamında Şartlı Nakit Transferi Uygulaması-Yüksek Lisans Tezi. 1-205.

Koray, M. (2007). Sosyal Politikanın Anlam ve İşlevini Tartışmak. *Çalışma ve Toplum*, 19-56.

Kurşun, A., & Rakıcı, C. (2016). Sosyal Refah Devletinin Tarihi Süreci ve Günümüz Bazı Refah Devletlerinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 135-156.

Maurizio, L. ç. (2013). Neoliberalizm İş Başında: Eşitsizlik, Güvensizlik Ve Toplumsalın Yeniden Kurulumu. Politik-ekonomik Alanın İncelenmesi İçin Temel Öğeler. *Skopdergi*.

Minas, R., Jakobsen, V., Kauppinen, T., Korpi, T., & Lorentzen, T. (2018). The Governance Of Poverty: Welfare Reform, Activation Policies, And Social Assistance Benefits And Caseloads In Nordic Countrie. *Journal Of European Social Policy*, 487-500.

Sarıipek, D. B. (2017). "Hak Temelli" Sosyal Politikadan "Hayırseverlik Temelli" Sosyal Politikaya Geçişte Sivil Toplum. *İnsan&İnsan*, 81-99.

Sarıipek, D. B. (2017). Yoksullukla Mücadelede Şartli Nakit Transferleri;İnsan Haklari Açisindan Bir Değerlendirme. *Mehmet Akif Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 95-107.

Sosyal Sorunlar. (2020, Ocak 02). Murat Yayınları: https://muratyayinlari.com/storage/catalogs/0343458001521465929.pdf adresinden alındı

Şenkal, A. (tarih yok). Küreselleşme,Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum Örgütleri. 97-123.

Türkiye'nin Bireycilikle İmtihanı. (2019, Kasım 30). https://liberbird.com/t%C3%BCrkiye-nin-bireycilikle-i%CC%87mtihan%C4%B1-4cae028aa37a adresinden alındı

THE RELATIONSHIP BETWEEN ORGANIZATIONAL UNCERTAINTY AND MENTAL HEALTH: A RESEARCH CONDUCTED DURING THE COVID-19 PANDEMIC ON HOTEL EMPLOYEES

Handan ÖZÇELİK BOZKURT
Sinop Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Türkiye
handanozcelikbozkurt@gmail.com, orcid.org/0000-0002-0035-3362

Abstract
In this study, it is aimed to determine the relationship between organizational uncertainty and mental health. The sample of the research consists of 324 employees of eight accommodation businesses in Antalya. As a result of the literature review, the relations between the variables were determined and all three research hypotheses developed to test these relations were accepted. According to the findings obtained as a result of the research one of the sub-dimensions of organizational uncertainty perception, uncertainty information dimension is low; causal relationships dimension and long feedback dimension are at moderate level. It is determined that the mental health of the employees is at a moderate level. In addition, it has been observed that all dimensions of organizational uncertainty perception are negatively related to mental health.

Keywords: Organizational Uncertanity, Mental Health, Tourism, Covid-19.

1. INTRODUCTION

Covid-19 is a pandemic that deeply affects the whole world psychologically and physiologically. This pandemic has caused many businesses to experience organizational downsizing or collapse (bankruptcy). The tourism sector is among the sectors most affected by Covid-19. According to the United Nations World Tourism Organization, world tourism grew by 3.8% in 2019; It is stated that the number of international travels carried out has increased to 1 billion 461 million, and the revenues from international tourism to 1.5 trillion dollars. However, this growth came to an end with the Covid-19 outbreak (UNWTO, 2020). It is pointed out that the Covid-19 epidemic caused an economic loss of approximately 1.3 trillion dollars in the tourism sector in 2020, and this figure is 11 times more than the losses recorded during the 2009 global economic crisis. On the other hand, experts of the World Tourism Organization point to the continuation of uncertainty for 2021 (WHO, 2020).

Human beings have to work and heal the material and moral wounds created by the crisis in order to survive. In this process, individuals who have to deal with health concerns due to the pandemic are also struggling to strengthen their private lives, mental health and work-related control powers. Employees' perception of mental organizational uncertainty perceptions and health status are worth examining. Because a healthy individual means a healthy society.

There are some studies examining the effect of organizational uncertainty percetion on mental health (Schmidt, Roesler, Kusserow and Rau, 2014; Hassard, Teoh and Cox, 2017; Wu et al., 2020; Rettie and Daniels, 2021). However, it is important to examine this effect during the Covid-19 pandemic and for tourism sector employees. Based on this idea, in this study, the effect of organizational uncertainty perceptions of accommodation business employees on their mental health during the Covid-19 pandemic will be examined. It is thought that the study will be beneficial individually and socially; at the same time, it is foreseen that meaningful data will be obtained for tourism sector managers and stakeholders.

1.1. Organizational Uncertainty Perception

Uncertainty is defined as "the inability of an individual to make a clear prediction about the future" (Milliken, 1987). With an individual approach; cognitions and emotions also play an important role in situations where more needs to be known in order to make sound decisions and act effectively (Grote, 2018). Uncertainty can be examined two separate categories; exogenous and endogenous uncertainty (Griffin and Grote, 2020). There is an exogenous uncertainty in the environment outside the general sphere of influence of an individual (Powell, 1992) and is therefore often referred to as environmental

or external uncertainty (Downey, Hellriegel, and Slocum Jr, 1975). The external context is used to describe the external environment in which uncertainty arises and cannot be largely controlled by individuals. (Griffin and Grote, 2020). Endogenous uncertainty basically refers to the subjective perception of uncertainty created by the uncertainty about the functioning of the world in the individual (O'Donnell, 2013). However, endogenous uncertainty is open to exploration and knowledge expansion and can be directly influenced by the individual (Griffin and Grote, 2020).

Stress in the workplace can be an antecedent of organizational uncertainty. Especially in cases where workplace demands are high but control is insufficient, job stress and then the perception of organizational uncertainty may arise (Karasek, 1979; Grote, 2018). The increase in job demands often brings with it uncertainty. Because complex tasks tend to contain elements that are completely unpredictable and difficult to routinise. This situation brings with it organizational stress (Griffin, Neal, and Parker, 2007). To manage this uncertainty well, employees must have the authority to make their own decisions rather than submit to managerial control (Slocum and Sims, 1980). When the routine they are used to begins to change, managers may not know what to do. Meanwhile, uncertainty creates a shock effect on the individual, and this effect varies in proportion to the level of uncertainty felt (Bloom, 2007).

The global pandemic has adversely affected the well-being of individuals, severely impacted the labor market and economic context, and increased levels of uncertainty (Grote and Pfrombeck, 2020). In situations of perceived insecurity, employees are more likely to leave their jobs to cope with the stress brought on by high uncertainty (i.e., instead of knowing what will happen, individuals take initiative and create predictability) (Artz and Kaya, 2014). According to some researchers, the detection of uncertainty is typically possible with awareness of the threat (Kagan, 1972; Jonas et al., 2014).

1.2. Mental Health

Mental health is the presence of psychological well-being and the absence of a mental illness. From a positive psychology perspective, mental health is closely related to an individual's enjoyment of life and psychological resilience (Ramanathan and Bhavanani, 2017). In addition, an individual's level of well-being encompasses her ability to realize her abilities, coping with the routine stresses of life, working productively and contributing to society (Freud, 1930). The risk of mental health problems is increasing in contemporary societies (Ward and Scott, 2018). Anxiety, depression, inability to cope with problems or mood disorders are among the symptoms that indicate mental health problems (Pietilä et al., 2015; Kamimura et al., 2018).

Awareness of mental health issues has also increased with modernization (Kessler et al., 2005). Mental health problems have now become a global problem (Collins et al., 2011) and cause various problems around the World (NIMH, 2015). These problems cause negativities such as absenteeism (Schaufeli, 2001; Hardy, Woods, and Wall, 2003) and poor performance (Wang, Adair, and Patten, 2006). The rate of absenteeism and disability retirement due to mental problems is increasing day by day (Brown et al., 2009; Hensing, Andersson and Brage, 2006). For example; mental illnesses (52%) account for a large proportion of disability pensions in Denmark (Nielsen et al., 2011).

Mental problems can occur depending on the level of perception of the individual's problems, sometimes contain various traumas and affect the people around the person. Good relationships with people around the person are an indicator of mental health. When mental health deteriorates to such an extent that it impairs productivity and social functioning, serious personal and social problems can arise. Mental problems are examined in two categories as psychotic and non-psychotic. Psychosis is a condition known or thought to affect the brain, causing changes in thinking, emotion, and behavior, and is caused by any of a group of diseases that include schizophrenia and some types of depression (Nadinloyi, Sedaghi and Hajloo, 2013). The importance of a factor that affects the person and her environment so much in the business world cannot be ignored. Since the mental problems of the employees cause negative consequences for the business (inefficiency, absenteeism, leaving the job, etc.), it has taken its place among the important organizational issues that the business and department managers should be sensitive about the psychological health of the employees (Milligan-Saville et al., 2017).

1.3. Perceived Organizational Uncertainty and Mental Health

Uncertainty at work is associated with depression (Schmidt et al., 2014). A person's intolerance to uncertainty increases generalised anxiety (Rettie and Daniels, 2021). Wu et al. (2020) revealed that uncertainty stress causes mental health problems in a study on college students in China. Arnold and Dupre (2012) found that perceived organizational support has a positive effect on the psychological health of the employee and negative emotion fully mediates this relationship. In a study conducted for teachers, it was determined that teachers who lost control of their work saw themselves as psychologically bad and useless (Hassard, Teoh and Cox, 2017).

Based on the related literature, the following hypotheses were established within the scope of this study.

H_1: There is a significant relationship between general uncertainty of causal relationships, a sub-dimension of organizational uncertainty, and mental health.

H_2: There is a significant relationship between lengthy feedback, a sub-dimension of organizational uncertainty, and mental health.

H_3: There is a significant relationship between unclear information, a sub-dimension of organizational uncertainty, and mental health.

2. MATERIALS AND METHODS

A survey study was conducted using quantitative research methods. The research population consists of employees working in five-star hotels in Antalya/Turkey. The data were collected using the online survey technique by performing the convenience sampling method. Online survey technique has features such as speed, flexibility, access to a large number of people in a shorter time, easy data entry, is a method frequently in social research (Evans and Mathur, 2018). The technique has been preferred because it is also suitable in terms of reducing the risk of pandemic transmission. Similarly, the convenience sampling method was used due to limitations such as pandemic measures, time, and cost.

The survey was carried out between March 18, 2021 – June 8, 2021. The survey link was shared through the human resources department of eight different hotel businesses that allowed the research to be conducted. These hotels are in Belek, Kemer, Kundu and Lara districts of Antalya. A total of 324 questionnaires were obtained. In addition, a power analysis was performed using the software package, GPower (Erdfelder and Faul, 1996).

In the questionnaire, questions about the mental health and organizational uncertainty, as well as questions about the demographic characteristics of the participants, were included. The Organizational Uncertainty Perception Scale (OUPS) developed by Schweiger and DeNisi (1991) was used to measure organizational uncertainty. The scale is adapted into Turkish by Tınaztepe (2010). This scale, which is divided into "uncertain causal relationships", "lengthy feedback", and "unclear information" dimensions, consists of 17 items such as "*It is clear how my business performance in the organization will be measured*". The Warwick-Edinburgh Mental Health Scale (WEMWBS) with 14 items was applied to measure mental health. Sample item from the WEMWBS is "*I've been feeling optimistic about the future*". All construct items were measured using five-point Likert-type scales anchored by "strongly disagree" (1) and "strongly agree" (5). In multivariate statistical methods, the sample size is usually 10 times larger than the number of items (Mcfadyen, Maclaren and Webster, 2007; Büyüköztürk, 2005). There are 31 items in the questionnaire and 324 questionnaires are sufficient to carry out this study.

3. RESULTS

3.1. Descriptive Statistics

Descriptive characteristics of the participants are presented in Table 1. According to highlights results, the participants are mostly young, the rate of women is high, and most of them are single. In addition, the majority of the participants work in the F&B department. Although the working duration differs, it is seen that the working duration in the current organization is mostly less than 1 year and 1-5 years. This finding indicates that labor mobility in the sector is high.

Table 1. Descriptive Statistics

Variable (n=324)		**f**	**P**
Age	18–25 years	215	66.66
	26–33 years	74	22.83
	34–41 years	24	7.40
	42–49 years	10	3.08
Gender	Female	214	66.04
	Male	108	33.33
	Missing	2	0.61
Marital Status	Married	46	14.19
	Single	276	85.18
	Missing	2	0.61
Education	Secondary and lower	6	1.85
	High school	32	9.87
	Associate degree	54	16.66
	Bachelor's degree	222	68.51
	Postgraduate	8	2.46
	Missing	2	0.61
Department	Food & Beverage	168	51.85
	Front office	38	11.72
	Sales and marketing	18	5.55
	Human resources	14	4.32
	Other	84	25.92
	Missing	2	0.61
Working duration in tourism sector	less than 1 year	124	38.27
	1–5 years	127	39.19
	6–10 years	34	10.49
	11–15 years	30	9.25
	16-20 years	6	1.85
	Missing	3	0.93
Working duration at current organization	less than 1 year	147	45.37
	1–5 years	161	49.69
	6–10 years	12	3.70
	Missing	4	1.23

3.2. Measurement Model

The factor analysis results of the scales are shown in Table 2. Accordingly, when the explanatory power of the factor solution is examined, it is seen that the OPUS scale can explain 58.615% of the total variance of the three-dimensional factor solution. The result of the Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) test, which shows the adequacy of the sample size, was determined as 0.889. Two items with a factor load of less than 0.50 in the "uncertain causal relations dimension" were determined and it was decided to exclude them from the analysis.

Table 2. Scale items, reliabilities, and confirmatory factor analysis results

Scale items	Factor loadings	α	Eigenvalue	% of Variance
OUPS- uncertain causal relationships		**0,809**	**6,169**	**24,087**
Uncertain causal relationships1	0,646			
Uncertain causal relationships2	0,585			
Uncertain causal relationships3	0,467			
Uncertain causal relationships4	0,549			
Uncertain causal relationships5	0,632			
Uncertain causal relationships6	0,582			
Uncertain causal relationships7	0,603			
Uncertain causal relationships8	0,571			
Uncertain causal relationships9	0,373			
OUPS- lengthy feedback		**0,866**	**1,401**	**17,819**
Lengthy feedback1	0,656			
Lengthy feedback2	0,806			
Lengthy feedback3	0,761			
Lengthy feedback4	0,755			
OUPS- unclear information		**0,770**	**1,222**	**16,709**
Unclear information1	0,676			
Unclear information2	0,614			
Unclear information3	0,721			
Unclear information4	0,754			
Total		**0,898**		**58,615**
Mental Health		**0,902**	**7,038**	**54,136**
Mental Health1	0,685			
Mental Health2	0,741			
Mental Health3	0,816			
Mental Health4	0,505			
Mental Health5	0,788			
Mental Health6	0,763			
Mental Health7	0,749			
Mental Health8	0,862			
Mental Health9	0,690			
Mental Health10	0,761			
Mental Health11	0,708			
Mental Health12	0,471			
Mental Health13	0,610			
Mental Health14	0,797			
Total		**0,902**		**54,136**

When the explanatory power of the factor solution related to the Mental Health variable in Table 2 is examined, it is seen that the one-dimensional factor solution can explain 54,136% of the total variance. When the Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) test result, which shows the adequacy of the sample size, is considered, the value of 0.910 is high and acceptable. An item with a factor load of less than 0.50 was determined in the scale and was excluded from the analysis.

Table 3. Mean and correlation values of the scales

Factors	Mean	SD	1	2	3
1. Mental Health	3,48	0,90	-		
2. OUPS- unclear information	2,26	0,88	-0,363*	-	
3. OUPS- un. causal relationships	3,10	0,84	-0,218*	0,520*	-
4. OUPS- lengthy feedback	2,73	1,05	-0,345*	0,605*	0,632*

*p<0,05; **p<0,01

When the correlation values in Table 3 are examined, it is seen that the sub-dimensions of organizational uncertainty are negatively related to mental health. In studies where multiple regression analysis is applied, multicollinearity problem may arise between independent variables. This is due to the strong interaction between the independent variables (Hair vd., 1998). In order to reveal whether there is a multicollinearity between the variables in the research, the variance growth factor (VIF) value should be less than 10. As a result of the analysis, it was determined that the variance growth factor (VIF) values were less than 10 (0.70- 1.2) and the tolerance values were greater than 0.10. (Hair vd., 1998; Altınışık vd., 2007).

4. CONCLUSION

In this study, the relationship of perceived and organizational uncertainty with mental health was examined. The study was carried out for the employees of the accommodation business during the Covid-19 pandemic. In this context, the close relationship between the variables used in the research and the process in question draws attention. Because it is seen that the health system of the countries has come to the point of collapse during the pandemic process and the strict measures implemented negatively affect the economic and social life (OECD, 2020).

A significant and negative relationship was found between the three sub-dimensions of the organizational uncertainty perception scale and mental health. This result is similar to previous studies on the subject (Arnold and Dupre 2012; Schmidt et al., 2014; Wu et al., 2020; Rettie and Daniels, 2021). Therefore, three hypotheses (H_1, H_2, and H_3) were confirmed. In addition, the uncertainty information dimension (x=2,26) is low; uncertain causal relationships dimension (x=3,10) was medium; it is seen that the long feedback dimension (x=2,73) is at a medium level. It has been determined that the mental health of the employees (x=3.48) is at a moderate level.

This study is thought to be a model for government and sector representatives and employers. Consolidation of the concerns caused by the Covid-19 pandemic with organizational uncertainty can have very serious negative consequences. This relationship is likely to have an impact on both employee motivation, employee psychology and community psychology. Researchers who will work on the subject can apply the existing variables on different populations and samples. In addition, the direction and strength of the relationship between the variables can be determined by using different statistical methods.

REFERENCES

Arnold, K.A. and Dupré, K.E. 2012. Perceived organizational support, employee health and emotions, International Journal of Workplace Health Management, 5(2), 139-152.

Artz, B. And Kaya, I. 2014. Job insecurity and job satisfaction in the United States: The case of public sector union workers. Ind. Relat. J. 45, 103–120.

Bloom, N. 2007. The impact of uncertainty shocks. Econometrica, 77 (3), 623-685.

Brown J, Hanlon P, Turok I, et al. 2009. Mental health as a reason for claiming incapacity benefit–a comparison of national and local trends. J Public Health 31, 74–80.

Büyüköztürk Ş. 2005. Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum. 2nd ed. Pegem Yayıncılık, Ankara.

Collins, P.Y., Patel V., Joestl S.S, et al., 2011. Grand challenges in global mental health. Nature 475, 27 30.

Downey, H. K., Hellriegel, D., and Slocum, J. W., Jr. 1975. Environmental uncertainty: The construct and its application. Administrative Science Quarterly, 20, 613–629.
Erdfelder, E., and Faul, F. 1996. GPOWER: A general power analysis program. Behavior Research Methods, Instruments, & Computers, 28(1), 1.
Evans, J. R., and Mathur, A. 2018. The value of online surveys: A look back and a look ahead. Internet Research, 28(4), 854– 887. https://doi.org/10.1108/IntR-03-2018-0089
Freud, S. 1930. Das Unbehagen in der Kultur. Internationaler Psychoanalytischer Verlag Wien., 101.
Griffin, M. A., Neal, A., and Parker, S. K. 2007. A new model of work role performance: Positive behavior in uncertain and interdependent contexts. Academy of Management Journal, 50, 327–347.
Griffin, M. A. and Grote, G. 2020. When is more uncertainty better? A model of uncertainty regulation and effectiveness. Academy of Management Review, 45(4), 745-765.
Grote, G. 2018. Managing Uncertainty in Work Organizations. In: *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences*. Robert A. Scott and Marlis Buchmann, Stephen Kosslyn (Editors). p.p 1-14, John Wiley & Sons.
Grote, G. and Pfrombeck, J. 2020. Uncertainty in aging and lifespan research: Covid-19 as catalyst for addressing the elephant in the room. Work. Aging Retire. 2020, 6, 246–250.
Hair, J. F., Anderson, R. E.,. Tatham, R. L. and Black, W. C. 1998. Multivariate Data Analysis, Fifth. Edition, Prentice-Hall Inc., New Jersey.
Hardy, G.E., Woods, D., and Wall, T.D. 2003. The impact of psychological distress on absence from work. Journal of Applied Psychology, 88, 306-314.
Hassard, J., Teoh, K., and Cox, T. 2017. Organizational uncertainty and stress among teachers in Hong Kong: Work characteristics and organizational justice. Health promotion international, 32(5), 860–870.
Hensing G, Andersson L, Brage S. 2006. Increase in sickness absence with psychiatric diagnosis in Norway: a general population-based epidemiologic study of age, gender and regional distribution. BMC Med 4(9), 1-9.
Horn, E. E., Xu, Y., Beam, C. R., Turkheimer, E., and Emery, R. E. 2013. Accounting for the physical and mental health benefits of entry into marriage: a genetically informed study of selection and causation. Journal of Family Psychology, 27(1), 30–41.
Jonas, E., McGregor, I., Klackl, J., Agroskin, D., Fritsche, I., Holbrook, C., Nash, K., Proulx, T., and Quirin, M. 2014. Threat and defense: From anxiety to approach. Advances in Experimental Social Psychology, 49: 219-286.
Kagan, J. 1972. Motives and development. Journal of Personality and Social Psychology, 22(1), 51.
Karasek, R. A., Jr., 1979. Job demands, job decision latitude, and mental strain: Implications for job redesign. Administrative Science Quarterly, 24, 285–311.
Kessler RC, Chiu WT, Demler O, et al. 2005. Prevalence, severity and comorbidity of 12-month DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication. Archives of General Psychiatry 62(6), 617–627.
Mcfadyen, A.K., Maclaren, W.M. and Webster, V.S. 2007. The interdisciplinary education perception scale (IEPS): An alternative remodelled sub-scale structure and its reliability. J Interprof Care. 21(4), 433-43.
Milligan-Saville, J. S., Tan, L., Gayed, A., Barnes, C., Madan, I., Dobson, M., et al. 2017. Workplace mental health training for managers and its effect on sick leave in employees: A cluster randomised controlled trial Lancet Psychiatry, 4(11), 850–858.
Milliken, F. J. 1987. Three types of perceived uncertainty about the environment: State, effect, and response uncertainty. Academy of Management Review, 12(1), 133-143.
Nadinloyi, K.B., Sadeghi, H. and Hajloo, N. 2013. Relationship between job satis-faction and employees mental health. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 84, 293-297.
NIMH, 2015 National Institute for Mental Health strategic plan for research. NIH Publication https://iamhrf.org/sites/iamhrf.org/files/uploads/publication/files/nimh_strategicplanfo rresearch.pdf (Accessed 11 July 2021).
Nielsen MBD, Madsen IEH, Bültmann U, Christensen U, Dider-ichsen F, Rugulies R. 2011. Predictors of return to work in employees sick-listed with mental health problems: findings from a longitu-dinal study. Eur J PublicHealth. 21(6), 806–811.
O'Donnell, R. 2013. Two post-keynesian approaches to uncertainty and irreducible uncertainty. In G. C. Harcourt & P. Kriesler (Eds.), The Oxford handbook of post-Keynesian economics: 121–142. Oxford, U.K.: Oxford University Press.
Organisation For Economic Co-Operation and Development. OECD 2020. Development Co-Operation Report 2020: Learning From Crises, Building Resilience, OECD Publishing, Paris. https://www.oecd-ilibrary.org/development/development-co-operation-report- 2020_f6d42aa5-en (Accessed date: 25.09.2021).
Powell, T. C. 1992. Organizational alignment as competitive advantage. Strategic Management Journal, 13, 119–134.

Rettie, H., and Daniels, J. 2021. Coping and tolerance of uncertainty: Predictors and mediators of mental health during the COVID-19 pandemic. *American Psychologist, 76*(3), 427–437. https://doi.org/10.1037/amp0000710.

Schaufeli WB, Kompier MAJ 2001. Managing job stress in the Netherlands. International Journal of Stress Management 8, 15–34.

Schmidt, S., Roesler, U., Kusserow, T., and Rau, R. 2014. Uncertainty in the workplace: Examining role ambiguity and role conflict, and their link to depression—a meta-analysis. European Journal of Work and Organizational Psychology, 23(1), 91–106.

Schweiger, D. M. and DeNisi, A. S. 1991. Communication with employees following a merger: A longitudinal field experiment. The Academy of Management Journal, 34(1), 110-135.

Slocum, J. W. and Sims, H. P. 1980. A typology for integrating technology, organization, and work design. Human Relations, 33, 193–212.

Tınaztepe, C. 2010. The effect of desire for change on the relationship between perceived uncertainty and job related affective well-being. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Örgütsel Davranış Bilim Dalı, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

UNWTO, 2020. Covid-19 and Tourism. https://www.unwto.org/covid-19-and-tourism-2020 (Accessed date: 16.07.2021).

Wang, J.L., Adair, C.E., and Patten, S.B. 2006. Mental health and related disability among workers: A population based study. American Journal of Industrial Medicine, 49, 514-522.

Ward, R.. and Scott, N. J., 2018. Cues to mental health from men's facial appearance. Journal of Research in Personality, 75, 26-36.

Warwick Medical School, 2016. The Warwick-Edinburgh Mental Wellbeing Scales – WEMWBShttp://www2.warwick.ac.uk/fac/med/research/platform/wemwbs/development/swemwbs/. (Accessed date 06 04. 2020).

WHO (2020). International Travel Hold on Despite Uptick in May https://www.unwto.org/taxonomy/term/347 (Accessed Date: 16.07.2021).

Wu, D., Yu, L., Yang, T., et al., 2020. The impacts of uncertainty stress on mental disorders of chinese college students: evidence from a nationwide study. Front. Psychol. 11, 243. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00243

BİR BOĞAMI MI YOKSA BİR CANAVAR MISIN? MARKALARIN SOSYAL MEDYA MARKA İMAJI STRATEJİLERİNE YÖNELİK NİTEL BİR ANALİZ

Fatih Şahin
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi / Gönen MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü
fsahin@bandirma.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4760-4413

Özet
Enerji içecekleri pazarının 2020 yılı içerisinde değeri 61,23 milyar $ değere ulaşırken, 2027 yılında bu rakamın 99,62 milyar $'a ulaşması beklenmektedir (BrandReseach, 2020). Alkolsüz içecek kategorisinde değerlendirilmesi bakımından birçok perakende satış noktasından tüketicilere satışı gerçekleştirilebilmektedir. Genel olarak müşterilerini ergenler ve genç yetişkinler oluşturmaktadır. Küresel kapsamda enerji içecekleri pazarında en büyük paya sahip markalar Redbull (%44), Monster Energy (%40), PepsiCo (%10), National Beverage, Coca Cola olarak sıralanmaktadır (BrandReseach, 2020; T4.ai, 2021). Enerji içecekleri pazarları tutundurma mesajlarının içeriğini genel olarak performans geliştirici ve enerji arttırıcı özellikleri ön plana çıkartılmaya çalışılmaktadır. İçecek alanında yakın zamanda yeni bir ürün kategorisi olarak karşılaştığımız enerji içecekleri kategorisinde bulunan markalar ise ekstrem spor faaliyetlerini ve insanüstü özellikleri markalama çalışmalarında kullandıkları gözlemlenmektedir. Diğer taraftan sosyal medya platformları markalar tarafından etkileşimli ve kitlesel kişiselleştirilmiş iletişim fırsatı sunan, böylelikle markalama stratejilerinin uygulanmasında önemli bir yere sahip olan bir araç olarak kullanılmaktadır. Sosyal medya araştırma konuları genel olarak sosyal medya influencerları, sosyal medyada kişiselleştirilmiş marka içeriği, etik konular ve tüketici güçlendirilmesi, platformların karakteristikleri, sosyal medyanın iletişim araçları ile bütünleştirilmesi ile sosyal medya verilerinin kullanımı oluşturmaktadır (Voorveld, 2019). Markalar çeşitli stratejiler ile tüketicilerin zihninde oluşturmak istedikleri marka imajına yönelik sosyal medya araçlarını yoğun bir şekilde kullanmakta oldukları genel olarak bilinmektedir. Bu çerçevede bu araştırmanın genel amacı TwitterAPI aracılığı ile Twitter da belirli tarih aralığında enerji içeceği sektöründe en büyük pazar payına sahip iki marka ile ilgili sosyal medya mesajları toplanacak ve ilgili mesajların duygu analizi ile marka imajı açısından bu markalar ile ilgili paylaşılan mesajların içeriği nitel analiz yardımıyla birbiri ile karşılaştırılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Marka İmajı, Marka Kişiliği, Sosyal Medya, Hashtag, Nitel Analiz

ARE YOU A BULL OR A MONSTER? QUALITATIVE ANALYSIS OF BRANDS' SOCIAL MEDIA BRAND IMAGE STRATEGIES

Abstract
The value of the energy drinks market reached $61.23 billion in 2020, this number is expected to reach $99.62 billion in 2027 (BrandReseach, 2020). Energy drinks palaced in the non-alcoholic beverage category, it brought to consumers from many retail outlets. Energy drink customers commonly comprise adolescents and young adults. The brands with the largest share in the global energy drinks market are Redbull (44%), Monster Energy (40%), PepsiCo (10%), National Beverage, and Coca Cola (BrandReseach, 2020; t4.ai, 2021). In general, energy drink market brands' promotional message contents comprise some highlighted points, like its performance-enhancing and energy-enhancing features. Brands in the energy drinks category, respectively considered as a new product category in the beverage field. These brands use extreme sports activities and superhuman features in their branding activities. On the other hand, social media platforms are used by brands as a tool that offers interactive and mass personalized communication opportunities, thus having an important place in the conducting of branding strategies. Social media research topics listed as social media influencers, personalized brand content in social media, ethical issues and consumer empowerment, characteristics of platforms, integration of social media with communication tools and the use of social media data (Voorveld, 2019). Brands use social media tools intensively for the brand image they want to create in the mindset of consumers by using various strategies. In this context, the general purpose of this research is to collect social media messages about two brands that have the largest market share in the energy drink sector on Twitter in a certain date range via TwitterAPI, and the shared message content about these brands will

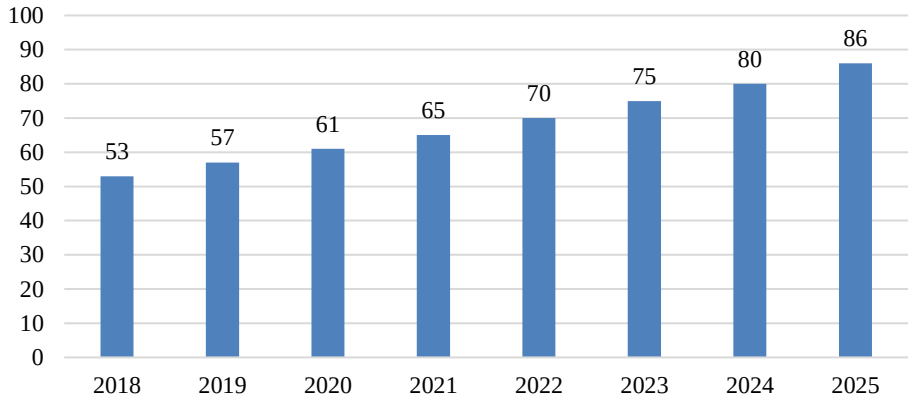
be analyzed in terms of sentiment analysis of the related messages and brand image will be compared with each other with the help of qualitative analysis.

Keywords: Brand Image, Brand Personality, Social Media, Hashtag, Qualitative Analysis

1. GİRİŞ

Enerji içeceği sektörü içecek sektörünün en hızlı büyüyen sektörünü oluşturmaktadır. Alkolsüz içeceklerin içinde yer alan kafein miktarının beş katına kadar kafein içermektedir. Aynı zamanda günlük şeker tüketim sınırının üzerinde şekere sahip olabilmektedirler. Enerji içeceklerinin davranışlar üzerine etkisini inceleyen araştırmalara göre dikkat ve uyanıklığı arttırdığı, gece uykusunu azalttığı doğrulanmıştır. Fakat enerji içeceklerinin içerisinde sahip oldukları alkol oranı (%6) nedeniyle tüketici bireylerde bilişsel işlev ölçüsünde bozukluğuna neden olmaktadır. Laboratuvar çalışmaları sonucunda enerji içecekleri aynı zamanda yüksek tansiyon ve çarpıntıya da neden olduğu ortaya konulmuştur (Smith, 2019). Diğer taraftan enerji içeceklerinin temel olarak tüketiciler tarafından hızlı bir şekilde enerji artışını sağlamak kaybedilen enerjinin hızlı bir şekilde yerine konulması amacıyla tüketilmektedir (Grumezescu ve Holban, 2019)

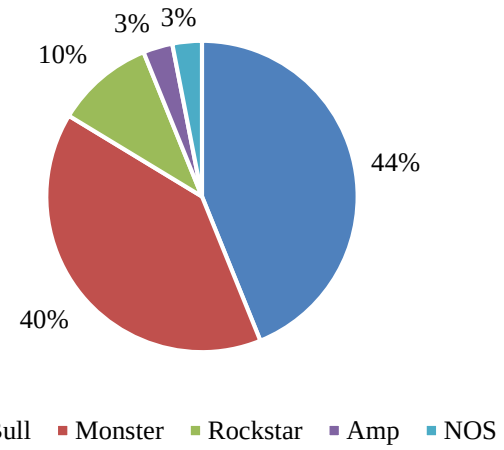
Enerji içecekleri pazarının 2018 ile 2025 yılları arasındaki büyüme tahmini Grafik1 de gösterilmektedir. 2021 yılında enerji içecekleri piyasası 2021 yılına yöre yaklaşık %7 oranında büyüme kaydetmiştir. 2018 yılından itibaren gerçekleştirmiş olduğu %7 lik artış hızını koruyarak devam edeceği öngörülmektedir. Bu artış hızının korunması durumunda 2025 yılında enerji içecekleri piyasasının toplam büyüklüğünün 86 milyar dolara ulaşabileceği düşünülmektedir.

Kaynak: (T4.ai, 2021), *Milyar dolar

Grafik 1. Yıllara Göre Küresel Enerji İçeceği Pazar Payı

Genel olarak küresel enerji içeceği pazarına hâkim beş markanın pazar payları Grafik2 de gösterilmektedir. İlgili grafik incelendiğinde enerji içeceği pazarında Red Bull ve Monster markalarının baskın olduğu gözlemlenmektedir. Red Bull küresel pazar payının %44'üne Monster %40'ına ve Rockstar markası ise %10'una sahiptir.

Kaynak: (T4.ai, 2021)
Grafik 2. Markalara Göre Enerji Pazar Payları Dağılımı

Enerji içeceklerinin bilişsel ve fizyolojik olarak uyarıcı etkisinin markalar tarafından fonksiyonel faydaya yönelik Twitter sosyal medya platformu üzerinden gerçekleştirdikleri iletişiminin benzeştiği söylenebilir. Red Bull markası sosyal medya hesaplarında kanatlandırır temalı #givesyouwiiings hashtagini kullanırken, Monster markası ise içindeki canavarı serbest bırak #UnleashTheBeast hasthtagini kullanmaktadır. Her ne kadar fonksiyonel manada içeriğin enerji artırımına yönelik aynı anlamı taşıdığı düşünülse de her markanın kendine özgü kendini rakiplerinden farklılaştıracak yönleri bulunduğu düşünülmektedir. Pazar payları yüksek olan markalar genel olarak sosyal medya hesapları ile sıklıkla pazarlama tutundurma kampanyalarını farklı şekillerde yürütülmektedir. Bu araştırma kapsamında bu farklılık marka imajı ve marka kişiliği kavramları çerçevesinde açıklanmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede pazara hâkim olan iki marka Red Bull ve Monster markalarının araştırma için uygun olduğu değerlendirilmiştir. Twitter sosyal medya platformu üzerinden markalar ile ilgili hashtagler anlamsal bağlılık, duygusal ifadeler ve başka hangi hashtagler ile ne sıklıkla kullanıldıkları analiz edilmeye çalışılmıştır. Küreselleşmenin etkilerinin tüm kurumlar tarafından hissedildiği günümüz koşullarında çeşitli işletmeler ve ürünlerin küresel pazarda rekabet halinde olduğu gözlemlenebilmektedir. Dolayısıyla işletmelerin rekabet yoğun pazar şartlarında ayakta kalabilmelerini sağlayabilecek sürdürülebilir bir rekabet avantajı yaratabilmelerini zorunlu hale getirmektedir (D. A. Aaker, 1997). İşletmelerin faaliyet göstermiş oldukları pazarlarda sahip olmuş oldukları marka imajı ve marka kişiliklerinin tüketici tercihlerini etkilediği düşünüldüğünde, sürdürülebilir rekabette önemli bir yere sahiptirler. Markalar bir işletmenin ürünlerini göz önünde bulundurulduğunda müşterilerin algılarını ve duygularını ifade eder. Başarı işletmelerin ortak özellikleri ise müşterileri ile kurmuş olduğu güçlü ilişkilerdir (Kotler ve Armstrong, 2013).

Markanın, yasal araç olarak, logo olarak, şirket olarak, kimlik sistemi olarak, tüketicilerin zihnindeki imaj olarak, kişilik olarak, ilişki olarak tanımlanmış ve sürekli değer katan ve gelişen bir yapıya sahiptir (De Chernatony ve Riley, 1997). Bu çerçevede markanın genel olarak fiziksel farklılaşma odaklı yalın olarak logo, işaret veya etiketlerin etkilerini ön plana çıkartan tanım tam manasıyla marka kavramını açıklamada yetersiz geldiği düşünülmektedir. Bir marka görsel farklılaşmanın çok ötesinde olduğu vurgulanmaktadır. (Gardner ve Levy, 1955)'a göre zaman içerisinde oluşan ve tüketiciler açısından çeşitli anlamlar, fikir ve özellik taşıyan karmaşık semboller bütünüdür.

1.1. Marka İmajı

Marka imajı iletişim tutundurma çabaları sonucu tüketici zihninde şekillenen markaya yönelik algı ve inançlar bütünüdür (Kotler ve Armstrong, 2013). Marka imajı tüketicilerin zihninde yer eden marka ile ilgili çağrışımlardır (Dobni ve Zinkhan, 1990). Marka imajı, tüketicinin zihninde yer eden bir marka hakkındaki çağrışımlarının bir yansıması ile ilgili algılardır (Keller, 1993). Bir markaya tüketicilerin algılarına yön veren, ilgili markaya yönelik zihinlerindeki çağrışımların bütünü temsil eder. Marka imajı tüketicilerin markaya yönelik ihtiyaçlarını ve memnuniyetlerini hatırlamaya yardımcı olmaktadır. Marka imajı belirli bir markaya yönelik bilgilerin zihinlerinde derlenmesine böylelikle olumlu hislerin

şekillenmesine, ilgili markayı diğer markalardan ayırt etmelerine ve satın alma niyetlerin de belirleyicisi olabilmektedir (Hsieh vd., 2004; Ar ve Kara, 2014). Marka imajının tüketicilerin bir markaya yönelik algıları olarak değerlendirildiğinde işletmelerin amaçlarından birisi de tüketicilerin zihninde güçlü bir marka imajı oluşturmaktır. Bir markaya yönelik tüketicilerin zihninde güçlü bir marka imajı oluşturabilmek için çeşitli pazarlama programlarına ihtiyaç duymaktadırlar.

1.2. Marka Kişiliği

Markalara yönelik önemli kavramlardan bir diğeri ise marka kişiliğidir. İşletmelerin pazarlama tutundurma çalışmaları sonucu hedef pazarda bulunan tüketicilerin zihninde markaların kişiliğine yönelik algılar şekillenebilmektedir. İnsan kişilik özellikleri böylelikle markalar ile ilişkilendirilmektedir. Marka kişiliği, bir dizi insan kişilik özelliklerinin markalar ile ilişkilendirilmesi olarak tanımlanmaktadır (J. L. Aaker, 1997). Bu çerçevede insan kişilik özelliklerinin farklılığını ve analizi gerçekleştirmek üzere insan psikolojisi alanında çalışmalar çerçevesinde geliştirilen büyük beş olarak ifade edilen model çerçevesinde marka kişiliği kavramı geliştirilmiştir (J. L. Aaker, 1997; Caprara vd., 2001). Marka kişilik özelliklerinin belirlenmesi kapsamında ilk çalışmalardan birisi J. L. Aaker (1997) tarafından gerçekleştirilmiştir. Buna göre marka kişilikleri samimiyet, heyecan, yeterlik, zarafet, sağlamlık olarak belirlenmiştir. Marka kişilik özelliklerini incelemeye yönelik gerçekleştirilen diğer bir araştırmada ise marka kişilik özellikleri sorumluluk, enerjiklik (hareketlilik), saldırganlık, sadelik, duygusallık olarak belirlenmiştir (Geuens vd., 2009). Bu alanda gerçekleştirilen araştırmalarda ürün kategorisi, kültürel farklılıklar gibi birçok faktörün marka kişilik özelliklerini ve boyutlarını farklılaştırabileceği öne sürülmektedir.

Marka kişilik özelliklerinin boyutlarının her birisinin kendi içerisinde farklı derecelerde öneme sahiptir (Keller ve Lehmann, 2006). Marka kişiliği, marka sadakatini ve tüketici satın alma tercihlerini etkileyebilmektedir (Mengxia, 2007). İşletmelerin zaman içerisinde tutundurma çabaları çerçevesinde oluşturmuş oldukları marka imajının marka kişiliğinin şekillenmesinde etkili olabilmektedir. Bu alanda gerçekleştirilen araştırmalar (Biel, 1993) marka imajının marka üzerindeki etkisinin çeşitli ürün kategorileri çerçevesinde değişken bir etkisi olduğunu öne sürmektedirler.

Marka sadakati uzun dönemli müşteri ilişkileri geliştirmeye odaklanan etkili bir pazarlama düşüncesidir. Marka sadakati marka değeri ve pazarlama stratejilerinin başarı göstergesi olarak da değerlendirilmektedir (Knox ve Walker, 2003). Genel olarak günümüzde kaynaklar kadar müşterilerin de kıt olduğu değerlendirilmekte ve dolayısıyla yeni müşteri elde etmenin maliyetinin yüksek olması nedeniyle sadık müşteriler işletmeler için rekabet avantajı sağlayabilmektedir. Dolayısıyla marka sadakati karlılığın arttırılmasında kritik bir öneme sahiptir (Schoenbachler vd., 2004). Sadakat durumsal etkilere ve potansiyel olarak davranış değişikliğine neden olabilecek pazarlama çabalarına rağmen, tercih edilen bir ürün veya hizmeti gelecekte de sürekli olarak satın almaya yönelik güçlü bir bağlılık olarak tanımlanmaktadır (Oliver, 1999).

1.3. Sembolik Değerler ve Benlik Uyumu

Allen vd. (2008) tarafından kültür bireysel insani değerlerin ve ürünlerin yansıtmış oldukları insani değerler ile uyumunun tüketicilerin algıladıkları lezzet üzerindeki etkilerini incelenmiştir. Araştırma kapsamında ortaya konulan modele göre kültürler bireylerin insani değer, normlar, sosyal sınıf gibi birçok sembolik anlamları tükettikleri yiyecek ve içeceklere yükleyebilmelerini sağlamaktadır. Bu ise bireyin kendi sembolik değerlerinin şekillenmesinde yol gösterici olabilmektedir. Bu çerçevede birey sahip olduğu sembolik değerlerin tüketmiş olduğu yiyecek ve içecekler tarafından hangi derece yansıttığını değerlemesi sonucu tatmış olduğu ürünü uyumlu veya uyumsuz bulabilmektedir. Tüketicinin bir ürünü uyumsuz bulması sonucu tüketmiş olduğu yiyecek ve içeceği lezzetsiz bulmakta, olumsuz tutum geliştirmekte ve daha az davranışsal niyet göstermektedir. Fakat tüketicinin sahip olduğu sembolik değerler ile ürünün temsil ettiği sembolik değerlerin benzeşmesi ve uyum sağlaması durumunda ilgili ürün lezzetli olarak değerlendirilmekte, olumlu davranış gelişmekte ve daha fazla davranışsal niyet sergileyebilmektedir (Allen vd., 2008). Benlik uyum modeli çerçevesinde marka tercihlerine yönelik gerçekleştirilen araştırmalara göre tüketicilerin marka tercihlerinde benlik kimliklerinin önemli bir rol oynadığı görüşü öne sürülmektedir (D. A. Aaker, 1997). Bu görüş çerçevesinde tüketiciler ürün tercihinde öz benlikleri ile uyumlu olan ürünleri tercih ederek markaları

benlik kimliklerinin ifade edilmesinde araç olarak kullanmaktadırlar. Tüketiciler benlik şemalarını temsil eden ürünleri tercih etme eğilimi bulunduğunu bu sebeple ürün kavramı ile benlik kavramı arasında belirli bir derecede uyum bulunması gerektiğine dikkat çekilmektedir (Sirgy, 1982). İlgili yaklaşımda yer alan benlik şeması bireyin kendisine yönelik düşünce ve bakışının meydana getirdiği bilgi yapısını ifade etmektedir (Hong ve Zinkhan, 1995). Tüketici kişiliği ile uyumlu olan güvenilir bir marka uzun dönemli ilişkilerin kurulmasında önemli bir rol oynayabilmektedir (Phau ve Lau, 2000). Bunun altında yatan temel nedenin ise tüketicilerin kendilerini marka seçimleri ile ifade etmeye yönelik arayış içinde oldukları düşünülmektedir (Schiffman vd., 2000).

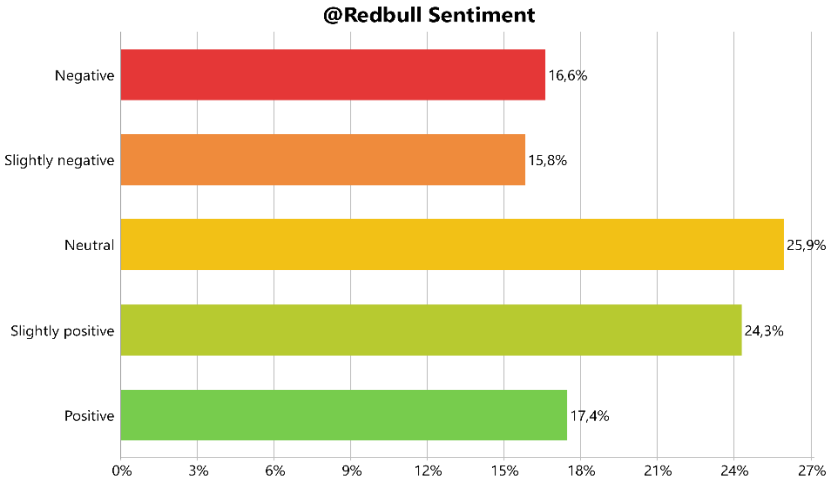
2. METODOLOJİ VE BULGULAR

Bu araştırmada enerji içeceği sektöründe küresel pazar lideri olan Red Bull ve Monster markalarının Twitter üzerindeki faaliyetleri incelenerek iki markanın marka kişilikleri incelenmiştir. Tüketici davranışları benlik uyumu teorisi çerçevesinde açıklanırken tüketicilerin kendi öz benliklerini yansıtmak üzere kendilerine en yakın hissettikleri markalara yönelik bir eğilim gösterdiklerini öne sürmektedir. Dolayısıyla bu araştırmada enerji içeceği tüketicilerinin ve markalarının da benzer şekillerde elektronik iletişim kanallarına bazı dijital ayak izleri bırakacağı varsayılmaktadır. Bu kapsamda Twitter kanalındaki Redbull ve Monster markalarının hasthtaglerini içeren gönderiler incelenmiştir. Araştırmada kullanılan veriler Twitter developer hesabından oluşturulan API uygulaması aracılığıyla RStudio uygulaması aracılığı ile toplanılmış, toplanan veriler MAXQDA uygulaması ile nitel olarak analize tabi tutulmuştur. Twitter platformu verilerin dağıtımına yönelik bazı kısıtlamalar uygulamaktadır. Dolayısıyla araştırmada tek seferde gerçekleştirilen veri toplama işlemi en çok yedi günlük mesajları kapsayabilmektedir. Veri toplama sürecine #Redbull ve #Monsterenergy hashtaglerine sahip olan mesajlar herhangi bir lokasyon ve dil kullanımı filtrelemesi yapılmadan 1/12/2021 ile 08/12/2021 tarihleri arasında Twitter üzerinden gönderilen küresel tüm mesajlar dahil edilmiştir. Bu kapsamda 8333 adet mesaj Rstudio programının twitteR paketi yardımı ile Twitter API aracılığı ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler ile ilgili rakamlar Tablo 1'deki gösterildiği gibidir. Redbull hashtagi altinda toplam 5672, Monster hashtagi altında ise toplam 2661 mesaja ulaşılmıştır. Genel elde edilen mesajların doğrudan çeşitli kaynaklar tarafından gönderilmesini temsil eden tweetlerin sayısı 2158, ikincil kaynakların birincil mesajları tekrar farklı amaçlar ile sahip oldukları kullanıcı hesapları üzerinden sisteme mesaj olarak iletmelerini ifade eden retweetlerin sayısı 5748 ve yanıt şeklinde ilgili arama kriterlerini kapsayan mesajların sayısı ise 427 dir. İlgili rakamlar çerçevesinde değerlendirildiğinde elde edilen verilerin çoğunluğunun yeniden mesajlar veya retweetlerin oluşturması dikkat çekmektedir. Bu çerçevede ilgili markaların veri toplama dönemini kapsayan dönemde ilgili mesajlarının %68,97'inin retweet olması markalar ile ilgili mesajların bu dönemde kullanıcılar tarafından desteklendiği şeklinde yorumlanabilmektedir. Bu konuda tam bir düşünceye sahip olabilmek için zaman kısıtının bulunmadığı boylamsal bir araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Tablo 1. Araştırmada kullanılan verilerin istatistikleri

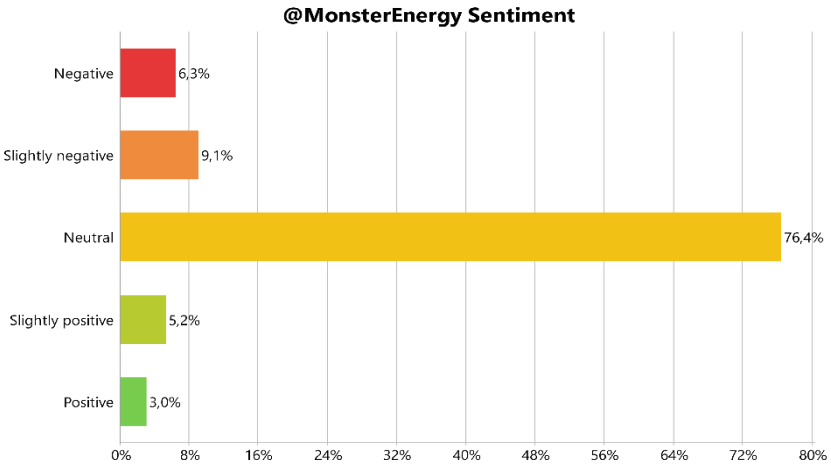
	#Redbull		**#Monsterenergy**		Toplam	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Retweet	3260	57,48	2488	93,50	5748	68,97
Tweet	1993	35,14	165	6,20	2158	25,89
Reply	419	7,39	8	0,30	427	5,14
Toplam	5672	68,06	2661	31,93	8333	100

Gönderilen mesajların hangi dilde gönderildikleri incelendiğinde ise genel olarak #Redbull hastagini oluşturan mesajların %40,23'ü İngilizce, %21,09'u İspanyolca, %13,96'sı Japonca ve %5,27'sini ise İtalyanca oluşturmaktadır. #monsterenergy hastagini oluşturan verilerin ise büyük çoğunluğu %87,75 ile Japonca, %8,87'sini İngilizce, %1,13'ünü ise Korece oluşturmaktadır. Bu çerçevede özellikle Japonya ve Kore'deki sosyal medya kullanıcılarının enerji içecekleri markalarının gerçekleştirmiş oldukları pazarlama çalışmalarına diğer dilleri konuşan ülkelere kıyasla daha fazla ilgili olduğu söylenebilir. Daha sonra elde edilen Twitter verileri MAXQDA programı aracılığı ile duygu analizine tabi tutulmuştur gerçekleştirilen analiz sonuçları Grafik 3 ve Grafik 4'te özetlendiği gibidir.

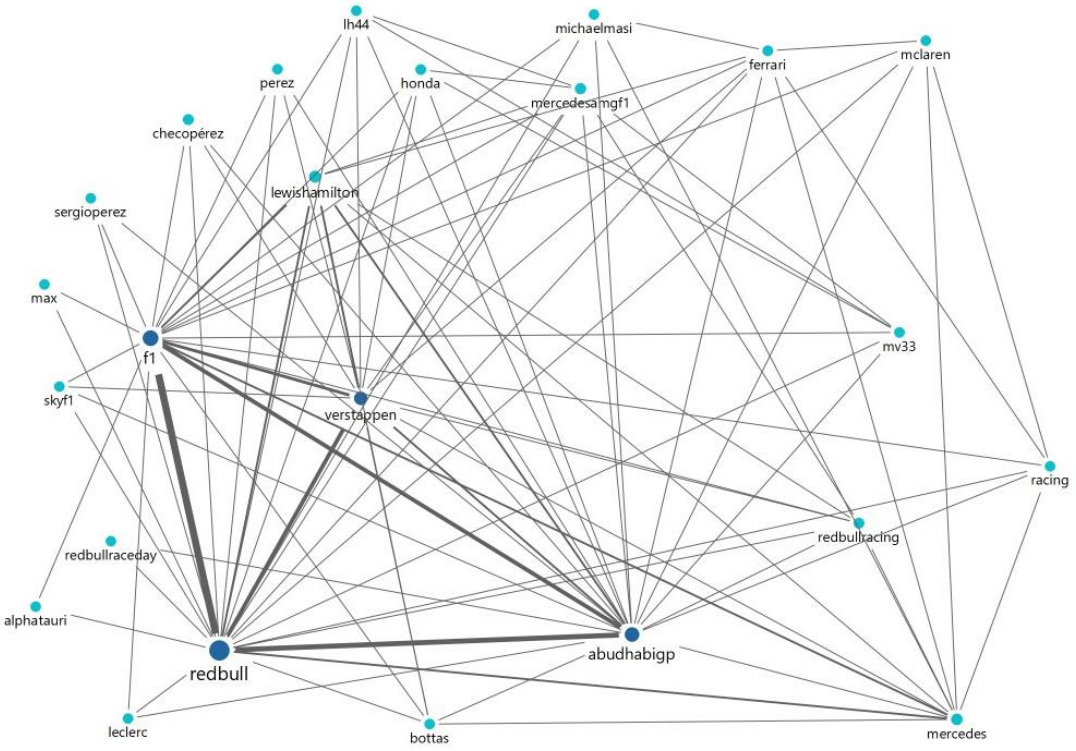
Grafik 3. Redbull Duygusal Analiz

#redbull hastagine ait mesajların %25,9'unun tarafsız bir duygu içeriğine sahipken %24,3'ü kısmen olumlu %17,4'lük bölümü ise olumludur. Olumsuz mesajlar ise %16,6 oranında, kısmen olumsuz olan mesaj oranları ise %15,8'i dir. #monsterenergy hashtagi kapsamında toplanan mesajların %6,3 ü olumsuz, %9,1'i kısmen olumsuz, %5,2'si kısmen olumlu, %3'ü olumlu ve büyük çoğunluğunun (%76,4) kararsız bölümde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. #redbull ile #monsterenergy arasındaki bu farklılığın temel nedenlerinden birisi dil farklılıklarından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Duygu analizi çerçevesinde kullanılan MAXQDA programının analiz için temel aldığı sözlüğün İngilizce olması ve #monsterenergy'nin bu araştırmada kullanılan mesajlarının %87,75'inin Japonca dilinde oluşturulması sonuçların etkilediği düşünülmektedir.

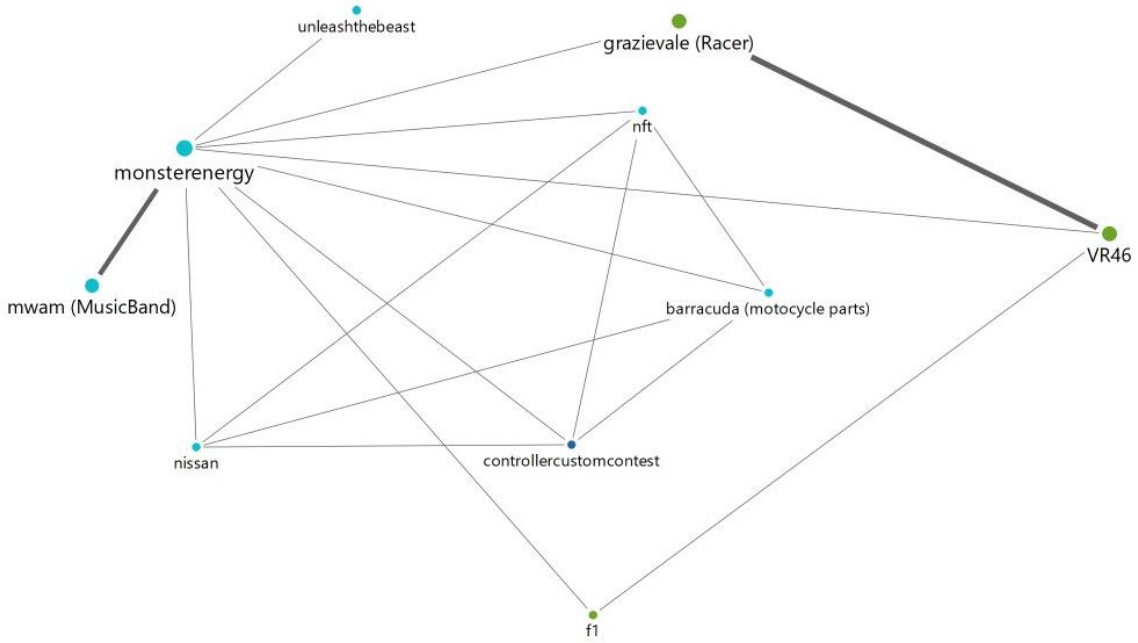
Grafik 4. Anlamsal analiz

Araştırmada ayrıca ilgili tweetlerin kendi içerindeki ilişkileri hashtagler aracılığı ile incelenmiştir. İlgili araştırma toplanan mesajların içeriğinde #redbull ve #monsterenergy gibi temel anahtar kelimelerin yanı sıra diğer hangi hashtaglerin sıklıkla kullanıldığına dayanmaktadır.

Şekil 1. #redbull kod haritası

Örneğin #redbull hastagi ile #f1 hashtagi aynı mesajda yer alıyorsa bu durumda bu iki kavram arasındaki ilişki bir çizgi ile gösterilmektedir. Eğer #redbull ile #f1 arasındaki ilişki gücü diğer hashtaglerden daha fazlaysa yani mesajlar içerisinde daha sıklıkla yan yana geliyorlarsa bu durumun çizgilerin kalınlığı ile ifade edildiği kod haritaları oluşturulmuştur. Red Bull ve Monster markalarına yönelik gerçekleştirilen kod haritası çalışmaları Şekil 1 ve Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2. #monsterenergy kod haritası

İlgili kod haritaları incelendiğinde özellikle #monsterenergy'nin kod haritasında yer alan ilişkilerin daha yalın olduğu dikkat çekmektedir. Bu çerçevede en öne çıkan nedenlerden birisi ise yukarıda da bahsedildiği üzere marka etiketi altında oluşturulan mesajların büyük bir kısmı Japonca oluşturulmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Araştırma kapsamında genel olarak Japonca oluşturulan ve anlamlı bulunan hashtagler de İngilizceye çevrilerek araştırmaya dahil edilmeye gayret gösterilmiştir.

3. SONUÇ

İlgili bulgular incelendiğinde her iki enerji içeceğinin de ürün fonksiyonunu ön plana çıkartan temalara odaklandıkları anlaşılmaktadır. Özellikle enerji içeceklerinin fizyolojik ve bilişsel olarak uyarıcı etkisi nedeniyle tüketiciler üzerinde belirli bir düzeyde hissettirdiği enerji duygusu mesajlarda verilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Redbull markasına yönelik elde edilen bulgular incelendiğinde sponsorluk anlaşması kapsamında Formula1 ve Honda markası ile birlikte oluşturmuş oldukları F1 takımı ve takım pilotlarından olan Max Verstappen isminin araştırmanın gerçekleştirildiği tarihte mesajlar incelendiğinde beraber sıklıkla kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen ilgili mesaj grubunda yer alan bir diğer sıklıkla kullanılan hashtag ise Lewis Hamilton dur. Lewis Hamilton Formula1 yarışlarında Mercedes adına yarışmakta ve aynı zamanda Monster enerji içeceği ile sponsorluk anlaşması bulunmaktadır. Dolayısıyla her iki markanın enerji içeceği pazarındaki rekabetinin motor sporları alanında da devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Her iki marka da heyecan, adrenalin ve ekstrem sporlarda faaliyet gösteren sporcular ve takımlar ile sponsorluk anlaşmaları gerçekleştirerek bu spor dallarının imajlarını kendi markalarına transfer etmeye çabaladıkları anlaşılmaktadır. Redbull ve Monster markalarının Twitter platformundaki kullanıcı profilleri ve paylaşımları incelendiğinde Redbull markasının Monster markasına kıyasla daha aktif bir şekilde kullanıldığı anlaşılmıştır. Markaların resmi hesapları tarafından gerçekleştirilen paylaşımlar genellikle motor sporlarına odaklanmıştır. Fakat Monster markasının paylaşım içerikleri ve sponsorluk anlaşmalarının Redbull a kıyasla farklılaştığı noktalar tespit edilmiştir. Monster markasının resmi hesaplarının kullanmış olduğu içindeki canavarı serbest bırak marka sloganı Redbull'un kullanmış olduğu Redbull kanatlandırır sloganına göre daha saldırgan bir içeriğe sahiptir. Benzer bir saldırganlık monster markasının hem markanın isim anlamında hem de logosunda göze çarpmaktadır. Monster markası kod haritası incelendiğinde motor sporları dışında Man With a Mission (MWAM) isimli Japon rock müzik grubu ile gerçekleştirmiş olduğu iş birliği öne çıkmaktadır. Sosyal medya hesaplarında bedensel güce dayalı spor dallarında (Kickboks, Amerikan futbolu gibi) gerçekleştirmiş oldukları sponsorluk faaliyetlerine yönelik paylaşımlar bulunmaktadır. J. L. Aaker (1997)'in çalışmaları çerçevesinde değerlendirildiğinde Redbull markasının heyecan kişilik özelliğinin alt boyutlarından cesur, canlı ve hayal gücü kuvvetli olmaya yönelik olarak iletişim çabalarını sürdürdükleri anlaşılmak ile aynı zamanda sağlamlık kişilik özelliği ile ise açık havayı seven alt boyutuna da hitap etmeye çalışmaktadırlar. Monster markası ise heyecan alt boyutlarını Redbull markası gibi kullanmaktadır, fakat ilgili incelemelerde hayal gücü boyutu çerçevesinde kuvvet değişkenine daha fazla vurgulamaktadırlar. Bununla birlikte sağlamlık boyutu altında açık havayı seven alt boyutu yanı sıra sert bir kişilik imajı oluşturmaya yönelik çabalar gözlemlenmiştir. Her ne kadar birbirlerinden farklılaşma açısından markalar değerlendirilse de benzer yönleri de bulunmaktadır. Bunlardan en önemlilerinden birisi ise genel olarak sosyal medya iletişimlerinde yer alan bireylerin erkek olması dolayısıyla maskülen yapının ön plana çıkartılmasıdır. Nitekim bu strateji Harley Davidson'un geçmiş stratejileri ile benzeşmektedir. Geuens vd. (2009) marka kişiliği çalışmaları çerçevesinde ise her iki markanın hareket ve saldırganlık kişilik özelliğini ön plana çıkarmaya çalıştığı söylenebilir. Araştırmanın belirli bir süreyi kapsaması bu araştırmanın en büyük kısıtlarından birisidir. Diğer taraftan yedi günlük veri toplama sınırlandırması bulunması sebebiyle gelecekte gerçekleştirilecek olan sosyal medya odaklı çalışmaların zaman içerisinde farklı dönemlerde veriler toplayarak bazı boylamsal araştırmalar gerçekleştirmesinin konuya daha fazla açıklık getirebileceği düşünülmektedir. Araştırmaya dahil edilen verilerin bir kısmının Japonca ve Korece olması kullanılan verilerin analizini olumsuz yönde etkilemiştir. Son olarak enerji içeceği markalarının çeşitli tarih aralarındaki mesaj içeriklerinin belirli sponsorluk anlaşmalarına yönelik yoğunlaşması nedeniyle verilerin yanlı olabilmesine neden olduğu düşünülmektedir. Yanlılığa neden olabilecek diğer etken ise kullanılan sosyal medya aracının türünden kaynaklanabilir. Dolayısıyla gelecekte gerçekleştirilen markalara yönelik araştırmaların bölgesel kültür ve konuşulan dil farklılıklarının yanı sıra sosyal medya araçları arasındaki mesaj içerik farklılıkların göz önünde bulundurularak incelenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

Aaker, D. A. (1997). *Building strong brands*. The Free Press A Division of Simon & Schuster Inc., New York, N.Y.

Aaker, J. L. (1997). Dimensions of brand personality. *Journal of marketing research*, 34(3), 347-356.

Allen, M. W., Gupta, R., ve Monnier, A. (2008). The interactive effect of cultural symbols and human values on taste evaluation. *Journal of Consumer Research*, 35(2), 294-308.

Ar, A. A., ve Kara, A. (2014). Emerging market consumers' country of production image, trust and quality perceptions of global brands made-in china. *Journal of Product & Brand Management*.

Biel, A. L. (1993). Converting image into equity. D. A. Aaker ve A. L. Biel (Ed.). *Brand equity and advertising: Advertising's role in building strong brands* içinde (ss. 67-81). Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ.

BrandReseach. (2020). The impact of covid-19 on energy drink market size by product (non-alcoholic, caffeinated beverages, sports drink) forecast 2021-2027 market. Retrieved from https://brandessenceresearch.com/food-and-beverage/energy-drink-market-industry-analysis

Caprara, G. V., Barbaranelli, C., ve Guido, G. (2001). Brand personality: How to make the metaphor fit? *Journal of Economic Psychology*, 22(3), 377-395.

De Chernatony, L., ve Riley, F. D. O. (1997). The chasm between managers' and consumers' views of brands: The experts' perspectives. *Journal of Strategic Marketing*, 5(2), 89-104.

Dobni, D., ve Zinkhan, G. M. (1990). In search of brand image: A foundation analysis. *Advances in Consumer Research*, 17(1), 110-119.

Gardner, B. B., ve Levy, S. J. (1955). The product and the brand. *Harvard business review*, 33(2), 33-39.

Geuens, M., Weijters, B., ve De Wulf, K. (2009). A new measure of brand personality. *International Journal of Research in Marketing*, 26(2), 97-107.

Grumezescu, A., ve Holban, A. M. (2019). *Sports and energy drinks*. Woodhead Publishing, Cambridge, MA.

Hong, J. W., ve Zinkhan, G. M. (1995). Self-concept and advertising effectiveness: The influence of congruency, conspicuousness, and response mode. *Psychology & Marketing*, 12(1), 53-77.

Hsieh, M.-H., Pan, S.-L., ve Setiono, R. (2004). Product-, corporate-, and country-image dimensions and purchase behavior: A multicountry analysis. *Journal of the academy of marketing science*, 32(3), 251-270.

Keller, K. L. (1993). Conceptualizing, measuring, and managing customer-based brand equity. *Journal of marketing*, 57(1), 1-22.

Keller, K. L., ve Lehmann, D. R. (2006). Brands and branding: Research findings and future priorities. *Marketing Science*, 25(6), 740-759.

Knox, S., ve Walker, D. (2003). Empirical developments in the measurement of involvement, brand loyalty and their relationship in grocery markets. *Journal of Strategic Marketing*, 11(4), 271-286.

Kotler, P., ve Armstrong, G. (2013). Principles of marketing (16th global edition). In: Harlow: Pearson.

Mengxia, Z. (2007). Impact of brand personality on pali: A comparative research between two different brands. *International Management Review*, 3(3), 36.

Oliver, R. L. (1999). Whence consumer loyalty? *Journal of marketing*, 63(4_suppl1), 33-44.

Phau, I., ve Lau, K. C. (2000). Conceptualising brand personality: A review and research propositions. *Journal of Targeting, Measurement and Analysis for Marketing*, 9(1), 52-69.

Schiffman, L. G., Kanuk, L. L., ve Wisenblit, J. (2000). *Consumer behavior*. Prentice Hall, Upper Saddle River.

Schoenbachler, D. D., Gordon, G. L., ve Aurand, T. W. (2004). Building brand loyalty through individual stock ownership. *Journal of Product & Brand Management*.

Sirgy, M. J. (1982). Self-concept in consumer behavior: A critical review. *Journal of Consumer Research*, 9(3), 287-300.

Smith, A. P. (2019). Caffeine and caffeinated energy drinks. A. Grumezescu ve A. M. Holban (Ed.). *Sports and energy drinks* içinde). Woodhead Publishing, Cambridge, MA.

T4.ai. (2021). Energy drink market share. Retrieved from https://www.t4.ai/industry/energy-drink-market-share

Voorveld, H. A. M. (2019). Brand communication in social media: A research agenda. *Journal of advertising*, 48(1), 14-26. 10.1080/00913367.2019.1588808.

GÖSTERİŞÇİ VE RASYONEL TÜKETİMİN ULUSLARARASI ZİNCİR İÇECEK İŞLETMESİ MARKASINA YÖNELİK MARKA BAĞLILIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Gizem BULUT
Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bölümü
bulutgizem93@gmail.com

Sümeyye TEKYILDIZ
Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bölümü
sumeyye_tekyildizz@hotmail.com

Bilsen BİLGİLİ
Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bölümü
bilsen.bilgili@kocaeli.edu.tr

Özet
Ürün ve hizmetlere yönelik tüketicilerin yaklaşımı, somut fayda temelli diğer bir ifadeyle rasyonel olduğu gibi gösteriş amaçlı da olabilmektedir. Tüketiciler, ürün ve hizmetleri hem duygusal açıdan tatmin sağlamak amacıyla hem de fiziksel fayda elde etmek için satın almaktadır. Gösterişçi tüketim, tüketicinin bulunduğu sosyal ortam içerisinde kendisini ön plana çıkarabilmek, diğerlerinin dikkatini çekmek ve toplumda kendisine prestij açısından bir yer edinmek amacıyla yaptığı tüketim davranışı olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla, gösterişçi tüketimde maddi gücün varlığı önemli bir unsur olup, bu gücü göstermek amaçlanmaktadır. Gösterişçi tüketimi etkileyen önemli unsurlardan biri de referans ve danışma gruplarıdır. Gösterişçi tüketim yapan kişiler için referans grupları ve danışma gruplarını takip etmek ve onların tüketimine benzer bir tüketim davranışı göstermek, üründen elde ettikleri tatmin düzeyini olumlu yönde etkilemektedir. Rasyonel tüketimde ise akılcılık ve maksimum fayda ön plandadır. Bu çalışmada, tüketicilerin uluslararası zincir bir içecek işletmesine yönelik marka bağlılığı üzerinde, gösterişçi tüketim davranışı ile rasyonel tüketim davranışının etkisi ve bu etkinin iki davranış açısından farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Kocaeli ilinde yaşayan 400 kişi üzerine anket uygulanmış, elde edilen veriler analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, marka bağlılığı üzerinde gösterişçi tüketim ve rasyonel tüketim davranışının etkisinde farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Sonuçlar doğrultusunda çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Gösterişçi tüketim, rasyonel tüketim, marka bağlılığı

Abstract
Consumers' approach to products and services can be based on tangible benefits, in other words, rational as well as for show. Consumers buy products and services for both emotional satisfaction and physical benefits. Conspicuous consumption can be defined as the consumption behavior of the consumer in order to bring himself to the fore in the social environment, to attract the attention of others and to gain a place in society in terms of prestige. Therefore, the existence of financial power is an important element in conspicuous consumption, and it is aimed to show this power. One of the important factors affecting conspicuous consumption is reference and advisory groups. For people who make conspicuous consumption, following reference groıps and counseling groups and displaying a consumption behavior similar to their consumption positively affects the level of satisfaction they get from the product. In rational consumption, rationality and maximum benefit are at the forefront. In this study, is is aimed to determine the effect of conspicuos consumption behavior and rational consumption behavior on consumers' brand loyalty towards an international chain beverage business and whether this effect differs in terms of two behaviors. Fort his purpose, a questionnaire was applied to 400 people living in Kocaeli and the obtained data were analyzed. According to the results of the research, it has been determined that there are differences in the effects of conspicuous consumption and rational consumption behavior on brand loyalty. Various suggestions have been developed in line with the results.

Keywords: Conspicuous consumptioni rational consumption, brand loyalty

1.GİRİŞ

Gösterişçi tüketim olgusu oldukça eski dönemlere uzanır. İnsanlar bugün olduğu gibi geçmişte de sahip oldukları gücü ve statüyü çevresindeki insanlara göstermek amacı ile tüketim yapmaktadır. Konunun bilimsel açıdan ele alınıp incelenmesi Veblen ile gerçekleşmiştir. Veblen'in sosyal sınıflar için yaptığı çalışmalarda gösterişçi tüketim yapan toplumların soylular ve onlara benzemeye çalışan alt sosyal sınıfın oluşturduğu ileri sürülmüştür. Gösterişçi tüketim, tüketicilerin bulundukları çevre içinde prestij sağlamak, kendini göstermek amacıyla yaptığı tüketim davranışıdır. Bu tüketim davranışında danışma grupları ve referans grupları tarafından desteklenmek büyük önem taşır. Tüketiciler çevre tarafından prestij göstergesi olan ürünleri satın alma eğilimindedirler ve bu satın alma eğilimleri tatmin düzeylerini etkiler.

Rasyonel tüketim satın alımlarında ise akılcılık ön plandadır ve tüketiciler satın aldıkları üründen maksimum fayda elde etmek isterler. Rasyonel tüketim satın alımlarında tüketiciler öncelikle mal ve hizmetin ihtiyaçları karşılaması, fiyatın uygun olması, ürünün kaliteli olması gibi durumları göz önüne alarak tüketimlerini gerçekleştirirler. Gösterişçi-rasyonel tüketim tercihlerinin tüketicinin satın alma davranışını nasıl etkilediğini tespit etmeyi amaçlayan bu çalışma, tüketicilerin satın alma davranışını ve tüketici kararlarını belirleyen etkilerin neler olduğu incelenmektedir. Bu iki davranış modeli ele alınarak yapılan çalışmada uluslararası zincir içecek işletmesi markasına yönelik satın alımlarda gösterişçi-rasyonel tüketim farklılıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

2.Literatür Taraması

2.1. Gösterişçi Tüketim Kavramı ve Tanımı

Bireylerin tüketim ve tasarruf anlayışlarında yaşadıkları toplumsal çevrenin büyük bir etkisi vardır eğer birey gelir düzeyi düşük bir toplumsal çevrede yaşıyor ise, yüksek gelir düzeyinde ki çevrede yapacağından daha az tüketim yapmaktadır (Branson, 1989:270-271). Bireyler tüketim davranışlarında sosyal ve toplumsal faktörlerden büyük ölçüde etkilenmektedirler. Bireylerin bulundukları sosyal tabaka davranış biçimlerini etkileyerek, bulunduğu sosyal sınıfın yapısına göre tüketim davranışı sergileyecektir. Bireylerin bireysel ihtiyaçları öncelikli olmasa bile ya da gelir düzeyinde herhangi bir değişiklik olmasa dahi toplumsal çevrenin etkisi altında satın alma davranışı sergilemektedirler. Bu gibi durumlarda bireylerin ürünlerin teknolojik özellikleri, işlevselliği, kalitesi gibi faktörlerden daha çok taşıdıkları sembolik anlamlar nedeniyle satın almaktadırlar (Witt, 2010).

Sosyal katmanların belirgin olduğu gelişmekte olan ülkelerde gösterişli tüketim kavramı öne çıkmaktadır. Gösterişli tüketim kavramı ilk kez 1899 yılında Veblen tarafından, ayrıcalıklı sosyal sınıfı belli eden satın alma ve serbest zaman aktiviteleri temsil eden tüketimleri belirtmek için ortaya atılmıştır. Miller'e göre gösterişli tüketim ise bir kişinin belli bir sosyal statüye sahip olduğunu belli etmek için sergilediği, oldukça masraflı varlık göstergelerinin tümü olarak tanımlar. Bu tanımlardan da yola çıkarak gösterişli tüketim; statü kazanmak ya da başkalarını etkilemek için yapılan satın almalardır (İlyasoğlu, 2011:22). Araştırmacılar içinde yaşadığımız toplumu, "bilgi toplumu", "gösteri toplumu" gibi kavramlarda tanımlamaktadırlar. Bu kavramları da tüketim temelli, bireylerin toplumsal varoluşlarını tüketim yoluyla gerçekleştirdikleri, denetledikleri, tüketim olgusunun tüm toplumsal kimliklerin önüne geçtiği bir "tüketim toplumu" şeklinde açıklamaktadırlar (Kul, 2007:38).

Pazarlama alanında yapılan çalışmalarda statü tüketimini veya gösterişçi tüketimi aynı kavramlar olarak ele almışlardır. Keilsheimer statü tüketimi tanımı; "kişinin çevresindekilere statüsünü veya prestijini göstermek amacıyla yaptığı gösterişçi tüketimdir" (1993:341) iki kavramda birbirinin yerine kullanılsa da aslında birbiriyle ilişkili ancak farklı kavramlar olduğu araştırmalar sonucu bulunmuştur. Örneğin; bazı ürün ve markalara sahip olmak bir statü sembolü olarak algılanmaktadır. O ürün ve markalara sahip olmak gücün ve başarının sembolü olarak kabul görmektedir. Bu tür alışverişlerin hepsi gösterişli tüketim amaçlı yapılmamaktadır. Buradan hareketle gösterişli tüketim tanımına bakacak olursak; "kişinin toplumdaki prestijini arttırmak için toplum içinde tüketilen mal veya hizmetleri satın alması ve bu mal veya hizmetleri diğer insanları etkilemek ve egosunu tatmin etmek için kullanmasıdır (O'Cass, McEwen, 2005:27). Statü tüketimi ise "kişilerin statü sembolü olan ürünleri çevrelerindeki kişilere

statülerini göstermek amacı ile satın almalarına neden olan motivasyonel bir süreç" olarak tanımlanır (Heaney, Goldsmith, Jusoh, 2005:85, Erciş, vd.2010:17).

2.1.1.Veblen'in Gösterişçi Tüketim Kavramı

Gösterişçi tüketim geçmişten günümüze süregelen bir olgudur. Bireylerin bir ürün satın alırken çevresine prestijini ve statüsünü göstermek amacıyla satın alma kararını verdiğini görüyoruz alınan ürünler çevre tarafından prestij göstergesi olarak algılanmaktadır. Gösterişçi tüketim algısı küreselleşmeyle birlikte değişlik göstermiştir. Günümüzde rekabet büyümüş böylelikle markalara ve özelliklerine yapılan vurgular artmıştır. Veblen ilk kez 1899'da yayınladığı kitabı "The Theory of The Leisure Class" (Aylak Sınıfı Teorisi) adlı eserinde, tüketimin gösteriş amacıyla yapılabildiğini öne sürmüş, toplum ile ekonomi arasında ki ilişkiyi sınıfsal farklılaşmalara dayandırmıştır. Gösterişçi tüketimin üst sosyal sınıf ve bunlara benzemeye çalışan diğer sınıflar tarafından gösteriş amaçlı olarak yapılan alışverişler olduğunu belirtmiştir (O'Cass ve McEwen, 2004:25).

Veblen aylak sınıfın özelliklerini şöyle açıklamıştır: "Çalışmayan kesimin barışsever centilmenleri, yiyecek, ilaç, barınma, hizmet, süs eşyası, giyim, eğlence gibi her şeyin en iyisini özgürce tüketme zorunlulukları ile yakından ilişkili olarak, bunları en iyi şekilde nasıl sergileyeceklerini bilmek zorunlulukları da vardır. Boş vakitlerde onların "dolu hayatları" gerektiği gibi yaşanmalıdır. Boş zaman başarının en büyük simgesidir. Soylu tavırları ve yaşam tarzları ile gösterişçi işsizlikleri ve gösterişçi tüketim standartları uyum içinde olmalıdır. Bu sınıf; evlerini, iş yerlerini, eşlerini ve kız evlatlarını, zenginliklerini ve güçlerini sergileyecek araçlar olarak görmüştür. Nesnelerin müsrifçe tüketimi, imtiyaz ve asilliğin işaretleridir. Doğal olarak hayatın lüks ve konforlu nesneleri aylak sınıfa aittir. Bu amaçla belli yiyecek ve içecekler aylak sınıfın tüketimi için ayrılmıştır" (Veblen, 1934:73, akt. Hız, 2009:40).

Veblen'e göre her endüstriyel toplum maddi güce ve bu gücü göstermeyi amaçlamaktadırlar. Bir isim yapmak ve bu ismi sürdürmek gösterişçi tüketime bağlıdır. Gösterişçi tüketim hayat şemasının unsurlarından birini oluşturur, bireyin gelirinde meydana gelen artış gösterişçi tüketimin çeşidi için yapılıyor olabilir. Günümüzde artan endüstriyel tüketim ile birlikte yaşam için gerekli unsurların daha az emekle karşılanmaya başlanmıştır bununla birlikte bireyler hayat standartlarını arttırmak yerine gösterişçi tüketime yönelmektedirler (Sarıöz, 2005:126).Veblen gösterişçi tüketimi üst sosyal sınıf ve bu sınıfa benzemeye çalışan alt sınıfların yaptıkları alışveriş olarak belirtir (Mason, 2001:26). Veblen'e göre varlıklı kişiler gösterişçi tüketimi daha fazla statü sağlamak için kullanmaktadırlar. Zamanla gösterişçi tüketim daha karmaşık hale gelmiştir. Toplumların ve tüketim değerinin gelişmesiyle birlikte gösterişçi tüketimin anlamı da değişmiştir. Tüketiciler sosyal çevrelerinde sembolik anlamları sadece gösteriş amacıyla değil referans gruplarına dahil olmak, prestij kazanmak veya kabul görmek amacıyla kullanmaktadırlar (Özer ve Dovganiuc, 2013:64).

2.1.2. Gösterişçi Tüketimi Etkileyen Faktörler

Gösterişçi tüketimin temelinde kişiler arası etkileşim büyük rol oynar. Gösterişçi tüketimi etkileyen faktörlerin başında referans ve danışma grupları gelir. Referans grubunun tüketici davranışı üzerinde ki etkisi iki faktörden etkilenmektedir. Bunlar; malın markanın lüks veya zorunlu mal olması ve ürünün/markanın kişisel veya ortak alanda kullanımıdır. Referans gruplarının etkisi ürün lüks ve ortak alanlarda kullanılabilecek bir ürün olduğunda artmaktadır eğer ürün zorunlu ve kişisel kullanıma uygun bir ürünse referans gruplarının etkisi daha az olur (Solomon, 2007:382). Gösterişçi ve statü tüketim yapan kişiler için üründen aldıkları tatmin düzeylerini referans grupları belirler. Referans grupları tarafından takdir edilmek, beğenilmek bu tür tüketimlerin yapılmasını sağlamaktadır (Analdoss ve Jain, 2005: 1450; Chen, 2002:33; Kilsheimer, 1993:35).

Gösterişçi tüketimi etkileyen bir diğer önemli faktörde benlik kavramıdır. Escalas ve Bettman (2005) yaptıkları çalışmalarında tüketicilerin satın alma kararlarında benlik ve referans gruplarının etkisini incelemiştir. Tüketiciler satın alma kararlarında benliklerini destekleyen ürünlere yönelirler. Markaların benliğini destekleyecek anlama sahip olup olmadığını referans gruplarının bakış açısına göre değişiklik göstermektedir. Rose ve Dejesus (2007) yaptıkları çalışmada materyalizm ve kendini göstermek konularına değinmişlerdir. Materyalizm eğilimin yüksek derece kendini gösterimi olan kişilerde daha fazla olduğu görülmüştür. Kendini gösterimi olanlara göre toplum tarafından kabul görmeyi pahalı ve

çok sayıda ürüne sahip olmaya bağlamışlardır. Kitle iletişim araçları, toplumda kültürel değişmelerin yaşanmasında ve popüler kültürün yaratılması ve yaygınlaşmasında önemli işlevlere sahiptir. Kitle iletişim araçları aracılığıyla belli ürünlerin kişilerin zihninde belli duyguları, belli statüleri sembolize eden mesajlar ile yoğun kitlelere aktarılması ile gösterişçi ve statü eğilimi artmaktadır.

Gösterişçi tüketimi etkileyen faktörlerden bir diğeri de modadır. Kitle iletişim araçlarının etkisi moda üzerinde etkilidir. Moda lüks tüketimin kamuflajı işlevini görmektedir. Ürünlerin yanında toplumsal değerlerin ve ideallerinde satışa sunulmasını gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda moda ve tüketim olgusu toplumsal yaşamda bireyin gereksinimlerini, değerlerini ve gündelik davranış kalıplarını üretmede önemli rol oynamaktadır (Ayhan, 2009:32). Moda bireylere statü kazandırması açısından gösterişçi tüketimi etkileyen bir faktör olarak değerlendirilir.

Teknolojik gelişmelerde gösterişçi tüketimim unsurları arasında sayılır. Teknolojik gelişmelerdeki hız ve statü sembolü olarak konumlandırılan benzer teknolojik ürünlerin gösteriş ya da statü amacı olarak kullanılmaktadır. Kadınların sosyal ve ekonomik hayattaki rollerinin değişmesi ile birlikte benliklerini destekleme, toplumsal hayatta varlıklarını gösterebilme isteği gösterişçi ve statü tüketimi arttırmaktadır. Bireylerin konumları, meslekleri, ekonomik seviyelerinde meydana gelen değişmelerde tüketim alışkanlıklarını değiştirir.

2.2.Rasyonel Tüketim ve Pazarlama

Pazarlama araştırmacıları 20.yy sonlarına doğru tüketicilerin seçim tercihlerini ekonomi ve psikoloji biliminden yararlanarak modelleştirmişlerdir. Pazarlama teorisinin temelinin büyük bir kısmı ekonomi teorisinden meydana gelmiştir. Pazarlama araştırmacıları, seçim teorilerinin problemlere uygulanmasına önemli ölçüde ilgi göstermişlerdir. Seçim modelleri; neoklasik iktisat (Lancaster, 1966), belirsizlik altında seçim risk tercih teorisi (Von NeumanN ve Morgenstern, 1947), tam fayda modeli (Luce,1959) ve rastlantısal fayda modelinden (Thurstıne,1927) oluşmaktadır.

Lancester'in sosyal tercih teorisinde en önemli amaç, akılcılık olarak ifade edilen rasyonel davranış kavramıdır. Rasyonel davranış, fayda fonksiyonunu tekrar tanımlamaya gerek kalmadan hızlıca uygulanabilir. Risk tercih modeli, riski fonksiyona dâhil ederek seçimleri belirsizlik altında açıklamaktadır. Risk taşıyan seçimlerin gerisindeki karar alma süreci modellenmektedir.

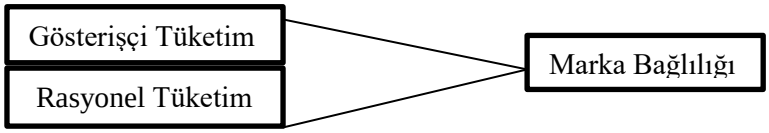
Tam fayda modeli, her bir alternatifin bir olasılıkla seçilmesini amaçlayan olasılıklı karar alma kuralına dayanır. Rastlantısal seçim modeli, bu modelde karar verenin tam bilgiye sahip olarak mükemmel ayrım yapabildiğini. Analistçinin ise tam bilgiye sahip olmadığını varsaymaktadır. Bu modeldeki belirsizliğin nedeni gözlemlenmemiş beğeni değişimi, alternatiflerin özellikleri, bireysel özellikler ve ölçme hatalarıdır. Bireylerin şartlar aynı olsa bile aynı seçimi yapmadıkları belirlenmiştir. Tercihlerin yapısı ele alındığında rastlantısal seçim modelinin skotastik tercihlere, diğer üç teorinin ise deterministik yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz.

3. Yöntem

3.1. Araştırma Modeli ve Hipotezleri

Bu araştırmanın amacı, uluslararası zincir içecek işletme markalarına yönelik bağlılığın üzerinde gösterişçi tüketim ve rasyonel tüketimin etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla yapılan yüz yüze anket çalışması ile bu etkide iki tüketim şeklinden hangisinin daha etkili olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Literatürde ilgili değişkenler bir arada incelenerek uluslararası zincir içecek işletmesini tercih eden tüketicilerin bu tercihlerindeki niyetlerinin etkisini belirlemeyi ifade eden araştırma modeli Şekil 1 'de gösterilmiştir. Bu araştırma modelinde kavramsal çerçevede sıralanan referans araştırmalarıyla aşağıdaki hipotezler elde edilmiştir.

H1: Uluslararası zincir içecek işletmelerine bağlılık üzerinde gösterişçi tüketimin etkisi vardır.
H2: Uluslararası zincir içecek işletmelerine bağlılık üzerinde rasyonel tüketimin etkisi vardır.

Şekil 1. Araştırma Modeli

3.2. Veri Toplama Yöntemi

Bu çalışma çevresi uluslararası zincir içecek işletmesi tüketicilerinin tercihlerinde göstrişçi-rasyonel tüketim boyutlarını tercih etme niyeti üzerindeki etkisi konusu ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın büyük çoğunluğunu Kocaeli'de yaşayan uluslararası zincir içecek işletmesini tercih eden tüketiciler oluşturmaktadır. Kocaeli ilinde tüketicilerin genel eğilimi daha iyi temsil edeceği ön görülerek ve farklı özellikteki tüketicilerin yaşadığı bir kent olması sebebi ile seçilmiştir. Kolayda örnekleme yöntemi ile 18 Aralık 2020 – 06 Eylül 2021 tarihleri arasında %95 güven sınırları 0.05 önem düzeyinde belirlenen örnek büyüklüğü doğrultusunda 400 tüketiciye yüz yüze anket uygulanmıştır. Bu bakımdan ulaşılan anket sayısı yeterli bulunmuştur. Araştıma Kocaeli ilinde uluslararası zincir içecek işletmesi tüketicileri üzerinde yapıldığından, araştırmadan elde edilen sonuçlar diğer içecek işletmelerini genellemez. Araştırma, nicel araştırma yöntemi kullanılarak yüz yüze anket tekniğiyle yürütülmüştür. Araştırmanın anket formundaki ilk sorularda uluslararası zincir içecek işletmelerine gitme ve tercih etme sıklıklarını belirleme amaçlı sorular sorulmuştur. Anket sorularında gösterişli tüketime yönelik sorular sorulmuştur devam eden kısımda ise bağlılık ve rasyonel tüketim sorularına yer verilmiştir.

4.Bulgular

4.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerinin Dağılımı

Tablo 2'de araştırmaya katılanların demografik özellikleri gösterilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Bilgileri

	Frekans	**Yüzde (%)**		**Frekans**	**Yüzde (%)**
Yaş			**Cinsiyet**		
18-27	247	61,75	Kadın	236	59
28-37	134	33,50	Erkek	164	41
38-47	16	4	**Toplam**	400	100
48-57	3	0,75			
58 ve üzeri	0	0	**Medeni Durum**		
			Evli	106	26,5
Toplam	400	100	Bekar	294	73,5
			Toplam	400	100
Eğitim Durumu			**Gelir**		
İlköğretim	5	1,25	3000 TL ve altı	102	25,5
Ortaöğretim	31	7,75	3001-6000 TL	116	29
Üniversite	208	52	6001-9000 TL	106	26,5
Lisansüstü	156	39	9001 TL ve üzeri	76	19
Toplam	400	100	**Toplam**	400	100

Tablo 2'de görüleceği üzere araştırma örneğinin %41'i erkek, %59'u kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların yaş aralıklarına bakıldığında, %61,75'inin 18-27 yaş, %33,50'sinin 28-37 yaş, %4'ünün 38-47 yaş, %3'ünün 48-57 yaş ve %0'ının ise 58 ve üstü yaş grubu aralıklarında olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre araştırmaya katılanların çoğunluğunun 18-27 yaş aralığındaki tüketicilerden

meydana geldiği ortaya çıkmaktadır. İleri yaş grubunda olan katılımcıların sayısı ise az sayıdadır. Buradan katılımcıların daha çok gençlerden meydana geldiği belirlenmiştir. Diğer bir değişken olan eğitim durumuna ait bulgular incelendiğinde katılımcıların; %1,25'inin ilköğretim, %7,75'inin ortaöğretim, %52'sinin üniversite ve %39'unun lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların oldukça büyük bir kısmının üniversite ve daha ileri düzeyde eğitime sahip oldukları söylenebilir.

4.2. Uluslararası Zincir İçecek İşletmelerine Yönelik Satın Alma Davranışları

Tablo 2.1. Katılımcıların Uluslararası Zincir İçecek İşletmelerine Gitme Sıklıkları Düzey Dağılımı

İfadeler	**Frekans**	**Yüzde** (%)
Haftada birkaç kez	99	24,75
Haftada bir kez	68	17
İki haftada bir kez	49	12,25
Ayda bir kez	184	46
Toplam	400	100

Katılımcıların uluslararası zincir içecek işletmelerine gitme sıklık düzeylerinin dağılımına bakılmıştır. Buna göre katılımcıların %24,75'inin "haftada birkaç kez", %17'sinin "haftada bir kez", %12,25'inin "iki haftada bir kez" ve %46'sının "ayda bir kez" seçeneğini işaretlediği görülmüştür. Dolayısıyla, katılımcıların büyük çoğunluğunun ayda bir kez uluslararası zincir içecek işletmelerine gitme sıklık düzeylerinin oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 2.2. Katılımcıların zincir içecek işletmelerini Tercih Etme Sıklıkları Düzey Dağılımı

İfadeler	**Frekans**	**Yüzde** (%)
Hiçbir zaman	39	9,75
Nadiren	81	20,25
Ara sıra	97	24,25
Genellikle	119	29,75
Her zaman	64	16,0
Toplam	400	100

Katılımcıların uluslararası zincir içecek işletmelerini tercih etme sıklık düzeylerinin dağılımına bakılmıştır. Buna göre katılımcıların %9,75'inin "hiçbir zaman", %20,25'inin "nadiren", %24,25'inin "ara sıra" ve %29,75'inin "genellikle" ve %16'sının "her zaman", seçeneğini işaretlediği görülmüştür. Dolayısıyla, katılımcıların büyük çoğunluğunun uluslararası zincir içecek işletmelerini genellikle tercih ettiği söylenebilir.

4.3. Gösterişçi ve Rasyonel Tüketimin Marka Bağlılığı Üzerindeki Etkisi

Tablo 3. Gösterişçi ve Rasyonel Tüketimin Marka Bağlılığı Üzerindeki Etkisi

Değişkenler	**R**	**R^2**	**Düzeltilmiş R^2**	**ANOVA F değeri**	**ANOVA Anlamlılık Düzeyi**	**Durbin-Watson**
Gösterişçi ve Rasyonel Tüketim	0,766[a]	0,586	0,585	282,274	0,000[a]	1,616

Tabloda da görüldüğü gibi gösterişçi ve rasyonel tüketim ile marka bağlılığına ilişkin model anlamlıdır ($p<0.001$). Gösterişçi ve Rasyonel Tüketimin Marka Bağlılığı Üzerindeki Etkisine ilişkin regresyon

katsayısının açıklama oranı %76,6 dır. Değişkenlerimizin Durbin-Watson katsayıları incelendiğinde otokorelasyon olmadığını göstermektedir

Tablo 4. Gösterişçi Tüketim İle Rasyonel Tüketim Düzeyleri Arasındaki Regresyon Katsayıları

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Edilmiş Katsayılar	t	Anlamlılık Düzeyi	TIF	VIF
	B	Standart Hata	Beta				
(sabit) MT1	,262	,107		2,448	,015		
Gösteriş	,370	,036	,348	10,285	,000	,906	1,104
Rasyonel	,502	,029	,584	17,236	,000	,906	1,104

Tablo 4'te görüldüğü gibi gösterişçi ve rasyonel tüketimin marka bağlılığı üzerinde anlamlı etkisi vardır. Dolayısıyla, H1ve H2 hipotezleri kabul edilmiştir. Deneyime dayalı gösterişçi ve rasyonel tüketimin marka bağlılığı üzerinde %76,6 oranında bir etkisi bulunmaktadır. Bu sonuçlara göre, H1 ve H2 hipotezleri kabul edilmiştir.

5. Sonuç ve Öneriler

Tüketiciler yeme içme, barınma, güvenlik gibi çeşitli ihtiyaçlarını karşılamanın yanında diğer insanlarla iletişim halinde olmak ve tükettikleri ürünlerle statüleri veya sosyal kimlikleri hakkında mesajlar vermek amacı ile de tüketim yapmaktadırlar. Bazı tüketiciler ise diğer tüketicilere kendilerini tanıtmak ve onlardan farklı olduklarını gösterebilmek için gösterişçi tüketime yönelmektedirler. Böylelikle de bu tarz tüketiciler genelde rasyonel tüketimden uzaklaşarak ihtiyaçları olmayan ürünleri tüketerek gösterişçi tüketim eğilimi sergilemektedirler. Bu araştırmada uluslararası zincir içecek işletme markalarına yönelik bağlılığın üzerinde gösterişçi tüketim ve rasyonel tüketimin etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu etkide iki tüketim şeklinden hangisinin daha etkili olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu araştırmaya katılanların çoğunluğunu kadın, 3001- 6000 TL arası kişisel gelire sahip, 18-27 yaş arası, ilköğretim, ortaöğretim, üniversite ve lisansüstü programlarından mezun olan tüketiciler oluşturmaktadır.

Araştırmada gösterişçi ve rasyonel tüketimin ikisinin de marka bağlılığı üzerinde etkisinin olduğu ancak rasyonel tüketimin etkisinin daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. H1 ve H2 hipotezlerinden oluşan tablolarda görüldüğü gibi rasyonel ve gösterişçi tüketimin marka bağlılığı üzerinde anlamlı bir ilişki vardır. Bunun nedeni ise tüketiciler için internet hizmeti, konfor, çalışma alanları, standart ürün ve sürdürülebilir hizmet sunulmasıdır. Dolayısıyla gösterişçi fayda elde etmenin yanında tüketicilerin rasyonel faydalarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Bu kısıtlardan yola çıkarak küresel marka olma yolunda ilerlemek isteyen yerel işletmelerin ürün ve hizmet seçimlerini yaparken uluslararası zincir işletmeler gibi tüketiciye rasyonel faydalar sunmalıdırlar. Fiyatlandırmada çeşitlilik, standart ürün, sürdürülebilir hizmet, hizmette standart ve konfor gibi hizmetler geliştirmeleri gerekmektedir.

Kaynakça

Amaldos,W., and Jain, S. (2005). "Conspicuous Consumption and Sophisticated Thinking", Management Science. 51, 10, pp.1449-1466.

Ayhan, A. (2009). "Üniversite Gençliğinde Marka-Tüketim Bağlamında Bilinç-Biliş Düzeyi", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:26.

Heaaney, J.G., Goldsmith, R. E., and Jusoh, W.J.W. (2005). Status Consumption Among Malaysion Consumers: Exploring Its Relationships with Materialism and Attenton-to-Social-Comparison-Information", Journal of International Consumer Marketing, 17(4), pp.83-98.

İlyasoğlu, N.T., (2011). "Erkek Tüketicilerin Romantik Motivasyonlarının Gösterişçi Tüketim Tercihlerine Olan Etkisi" Marmara Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler Anabilim Dalı, Reklamcılık ve Tanıtım Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kul, A. (2007). "Ergenlerin Tüketim Davranışları Üzerine Bir Araştırma" Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Lancaster, K.J.A. (1971). Consumer demand: A new approach. New York: Columbia University Press.

Luce, R.D. (1956). Individual choice behavior: A theoiretical analysis. New York: Wiley.
Maslow, R. (2001). "Conspicuous Consumption: A Literature Review", European Journal Of Marketing.
O'Cass, A. And McEwen, H. (2004). "Exploring Consumer Status and Conspicuous Consumpiton", Journal of Consumer Behaviour, Volume4, Issue 1, September.
Özer, A., Dovganiuc, O., (2013). "Gösteriş Amaçlı Ürünlerin Satın Alınmasında Ülke Orjinali ve Tüketici Etnosentrizminin Etkisi", Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, Sayı: 11, Ocak 2013, : 61-80.
Sarıöz, Y. (2005). "Aylak Sınıfın Teorisi", Ekonomik Yaklaşım, Cilt 16, S. 55, :125-130.
Thurstone, L. L. (1927). A Law of comparative judgment. Pyschological Review, 34(4), 273.
Von Neumann, J., & Morgenstern O. (1947). The theory of games of economic behavior.
Witt, U. (2010). "Symbolic Consumption and the Social Construction of Product Characte-ristics", Structual Change and Economic Dynamics, 21,17-25.

TÜKETİCİLERİN FONKSİYONEL GIDALARA YÖNELİK TUTUM VE SATIN ALMA DAVRANIŞLARI

Elif Betül KILIÇ
Kocaeli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Programı / Kocaeli
elifbetul@hotmail.it, ORCID: 0000-0001-7250-1697

Dilek DÜLGER ALTINER
Kocaeli Üniversitesi / Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü / Kocaeli
dilek.dulger@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7043-2883

Özet
Fonksiyonel gıdalar temel besin ihtiyaçlarını karşılamaya ek olarak vücuda yararlı farklı bileşenleri içermektedirler. Bu bileşenler besinlerin içinde doğal olarak olabileceği gibi işlenerek sonradan eklenmiş de olabilmektedirler. Fonksiyonel gıdalar sağlığın korunmasında, hastalıkların önlenmesinde etkili olmaktadırlar. Günümüzde tüketicilerin sağlık bilincinin ve yaşam kalitesinin yükselmiş olması fonksiyonel gıdalara olan ilgiyi arttırmaktadır. Fonksiyonel gıdaların maliyeti diğer gıdalara göre daha yüksek olsa da sağlıklı etkileri sebebiyle tüketiciler ve üreticiler tarafından tercih edilmektedirler. Bu nedenlere bağlı olarak fonksiyonel gıdalar üzerine yapılan çok sayıda çalışma mevcuttur. Mineral ve vitaminlerle takviye edilmiş gıdalar, zenginleştirilmiş veya yeni bir bileşen ilave edilmiş gıdalar fonksiyonel gıda çeşitleri içerinde yer almaktadır. Fen ve tıp alanlarında yapılan çalışmalar fonksiyonel gıdaların besleyici, kimyasal ve sağlık üzerine etkilerini incelerken, sosyal alanlardaki çalışmalarda fonksiyonel gıda tüketimi sosyal, ekonomik ve psikolojik etkileri açısından incelemektedir. Bu çalışmanın amacı; tüketicilerin fonksiyonel gıdalara yönelik tutumları, bunları etkileyen faktörler ve satın alma davranışları ile ilgili literatür çalışmalarının incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Fonksiyonel Gıda, Sağlık, Tüketici, Satın Alma, Tutum

ATTITUDES AND PURCHASING BEHAVIORS OF CONSUMERS TOWARDS FUNCTIONAL FOODS

Abstract
Functional foods contain different components beneficial to the body in addition to meeting basic nutritional needs. These components can be found naturally in foods or can be added after processing. Functional foods are effective in protecting health and preventing diseases. Today, the increase in consumers' health awareness and quality of life increases the interest in functional foods. Although the cost of functional foods is higher than other foods, they are preferred by consumers and producers due to their health effects. There are, therefore, many studies on functional foods. Foods fortified with minerals and vitamins, enriched foods or foods with a new ingredient added are included in functional foods. While studies in science and medicine examine the effects of functional foods on nutritive, chemical and health-related aspects, studies in social fields examine functional food consumption in terms of social, economic and psychological effects. The objective of this study is to examine different studies in the literature on consumers' attitudes towards functional foods and the factors affecting them and their purchasing behaviors.

Keywords: Functional Food, Health, Consumer, Purchasing, Attitude

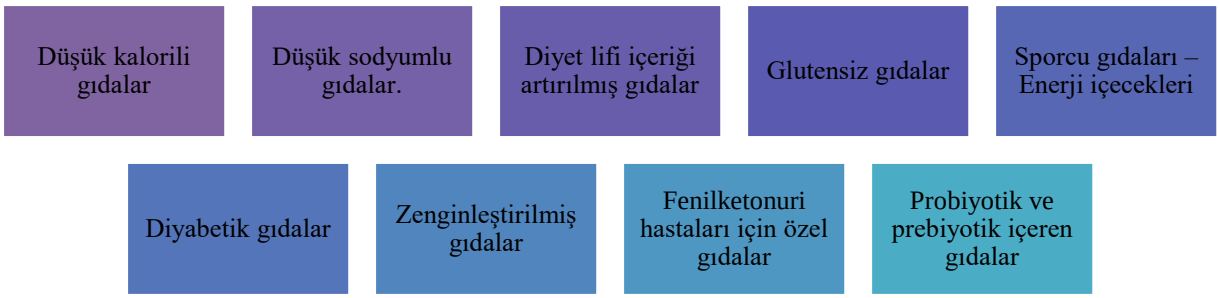
1. GİRİŞ

Tükettiğimiz gıdaların besleyici olması, uzun ve sağlıklı bir hayat sürdürebilmemiz için gereklidir. Yaşam kalitesinin yüksek olması besin kalitesine bağlıdır. (Başer, 2004). Farklılaşan yaşam stilleri, tüketicilerin besinlerden beklemekte oldukları tıbbi faydalarda ve beslenme alanında farklılaşmaya neden olmuştur. Günümüzde insanların sağlıklarına daha çok önem vermeye başlamaları ve ilaçlardan çok, doğal besin kaynaklarına ve fonksiyonel gıdalara yönelmeleri ile fonksiyonel gıda ürünlerinin önemi artmıştır (Larsen ve Grunert, 2003). Bu çalışmada fonksiyonel gıda kavramı üzerinde

durulmuştur. Fonksiyonel gıdaların satın alınması noktasında tüketici kararlarını ve davranışlarını etkileyen faktörler üzerine literatür çalışması yürütülmüştür. Geçmiş çalışmalara ait literatür cetveli oluşturulmuştur.

2. FONKSİYONEL GIDA

Fonksiyonel gıdalar, besin ögesi ihtiyaçlarını karşılamasına ek olarak, hastalıklardan korunmada ve sağlığın geliştirilmesinde etkili olan, biyoaktif içerikli gıda veya gıda bileşenleri olarak ifade edilmektedir (Özkaya, 2021). Fonksiyonel gıdalar, fonksiyonel etkilere sahip doğal besinler olabilecekleri gibi fonksiyonel bileşen eklenmiş besinler veya zararlı etken maddeleri çıkartılmış besinler olarak karşımıza çıkabilmektedir (Erbaş, 2006). Fonksiyonel gıda kavramına yönelik çalışmalar Japonya'da diğer ülkelere göre daha erken dönemde başlatılmıştır. 1980'li yılların başında Japonya Sağlık Bakanlığı tarafından "Belirli Sağlık Amaçlarına Yönelik Gıdalar (FOSHU)" yönetmeliği hakkında görüşmeler yapılmıştır (Roberfroid, 2021). Günümüzde kişilerin sağlık bilincinin yükselmesi, hastalıklar nüksetmeden önlemek arzusunda olmaları ve fonksiyonel gıdaların sağlığa faydaları konusundaki bilimsel araştırmaların artması, fonksiyonel gıdalara olan ilgiyi arttırmaktadır (Özkaya, 2021). Şekil 1'de fonksiyonel gıda çeşitlerine yer verilmiştir.

Şekil 1. Fonksiyonel Gıda Çeşitleri (WEB 1)

Daha sağlıklı bir yaşam tarzı sağlamanın en hızlı, en kolay yolu yüksek oranda güçlendirilmiş fonksiyonel besinlerden geçmektedir (Sloan 2004). Tükettiğimiz besinlerin sağlığımız üzerinde olumlu etkileri, kronik hastalıklardan korunma noktasında ve bu hastalıkların tedavilerinde etkili olduğu bilinmektedir. Gıdaların temel görevi organizmanın metabolik ihtiyaçları için gerekli maddelerin sağlanmasıdır. Besinler metabolik aktivitemizin devamlılığı için gerekli besin öğelerinin haricinde sağlığımız üzerinde faydalı etkileri olan farklı bileşenleri içermektedir (Coşkun 2005). Tablo 1'de bazı fonksiyonel gıdalar ve fizyolojik etkileri verilmiştir.

Tablo 1. Bazı Fonksiyonel Gıdalar ve Fizyolojik Etkileri

Fonksiyonel Gıdalar	Sağlık Yararı veya Fizyolojik Etkiler
Brokoli **Lahana** **Turp**	Kanser riskini azaltır
Yulaf **Buğday** **Arpa**	Kolesterolu düşürür, sidirim sisteminde koruyucu etkisi vardır.
Domates **Havuç** **Üzüm**	Prostat kanserinden korur, lösemi oluşumuna karşı koruma sağlar.
Yeşil Çay **Siyah çay**	Antioksidan etkilidir
Soğan **Elma**	Antioksidan etkilidir
Nar **Mavi yemişler**	Antioksidan etkilidir

Kabak **Ispanak**	Mental hastalık riskini azaltır
Süt Proteini **Süt ürünleri**	Tansiyon düşürücüdür, bağışıklığa olumlu etkisi vardır.
Somon **Badem** **Keten tohumu**	Kan akışını arttırıcıdır, kolesterol birikiminde azalma sağlar, beyin fonksiyonlarını düzenlemede etkilidir.
Soya **Mercimek** **Nohut**	Kalp sağlığını korur, kolon kanserine karşı koruyucudur.

Kaynak: (Baysoy, 2018; Demiralay ve ark., 2020)

3. FONKSİYONEL GIDA ÜRİNLERİNDE TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI VE SATIN ALMA KARARLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE LİTERATÜR ÇALIŞMALARI

Günümüzde besin değeri arttırılmış gıdalar kişiler tarafından hem fiziksel hem zihinsel olarak kendilerini iyi hissetmeleri amacıyla bilinçli olarak tercih edilmektedir. Birçok çalışma tüketicilerin fonksiyonel gıdaları, geleneksel gıdalarda bulunmayan faydaları sebebiyle tercih ettiklerini ortaya çıkarmaktadır (Orel ve ark., 2017). Dölekoğlu ve ark. (2014)'e göre fonksiyonel gıdalara yönelik araştırmaların artması ve medyanın bu konuya yönelmesi fonksiyonel gıdaları tanınır ve tercih edilir kılmıştır. Ayrıca tüketicilerin fonksiyonel gıda satın alımında fiyata karşı duyarlılıklarının düşük olduğu tespit edilmiştir. Özdemir ve ark. (2009)'un aktarımına göre; eğitim ve ekonomik düzeyi yüksek olan tüketicilerin fonksiyonel gıdalara eğilim gösterdiği görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak bu tüketici grubunun farkındalığı gösterilmiştir. Ayrıca çocuklu ailelerin daha kaliteli gıda alışverişi yapma çabası sonucunda fonksiyonel gıda tercihlerinin arttığına değinilmiştir. Bu bilgiler ışığında Şekil 2'de tüketicilerin fonksiyonel gıda alımında etkili olan faktörler genel olarak sunulmuştur.

Şekil 2. Tüketicilerin Fonksiyonel Gıda Tercihlerinde Etkili Olan Faktörler
Kaynak: (Gray ve ark., 2003; Hacıoğlu ve ark., 2012; Dölekoğlu ve ark., 2014; Mirosa ve ark., 2017).

Fonksiyonel gıda satın alımında tüketici tutum ve davranışları hakkında çok sayıda literatür çalışması mevcuttur. Bu çalışmalar, farklı cinsiyet ve yaş grupları, eğitim düzeyleri bazında yapılmışlardır. Çalışmalarda genel olarak fonksiyonel gıdalarda farkındalık, güven, satın alma ve fiyat duyarlılığı incelenmiştir. Bunlardan bazılarının çalışma amacı ve sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Fonksiyonel Gıda Satın Alımında Tüketici Tutum ve Davranışlarına Yönelik Literatür Çalışmaları

	Yazar/Yazarlar	Çalışmanın Amacı	Sonuç
1	**Hacıoğlu ve ark., (2012)**	Bu makale; fonksiyonel gıda farkındalığı ve tutumlarını belirlemeyi amaçlamıştır.	Araştırma sonucuna göre; deneklerin %60'ının fonksiyonel gıda kavramını daha önce duymadıkları anlaşılmıştır. Fonksiyonel gıda kavramını daha önce duymuş kişiler; fonksiyonel gıdaların sağlığa faydalı rapor edilmiştir.
2	**Dölekoğlu ve ark., (2014)**	Bu araştırmada amaç kadın tüketicilerin sağlıklı beslenmeye yönelik ürünleri satın alma davranışlarını etkileyen unsurları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.	Araştırma sonucuna göre kadınların görsel medyada yer alan tavsiyelere güvendiği ortaya çıkmış ve deneklerin fonksiyonel gıdaların kalite şartlarında üretildiğini ve sağlığa zararsız olduğunu düşündükleri bildirilmiştir.
3	**Mirosa ve ark., (2016)**	Bu çalışma, genç Çinli tüketicilerin bu gıdaların önemine, güvenine ve bu tür gıdalar için satın alma ve prim ödemeye ilişkin algılarını anlamayı amaçlamıştır.	Yapılan araştırma sonucunda tüketicilerin fonksiyonel gıda satın alımı noktasında etkili olan faktörlerin fonksiyonel gıdayı üreten kuruma ve markaya duyulan güven, ürünün reklamları, sağlık motivasyonu ve fiyat olduğu belirtilmiştir.
4	**Phuong ve ark., (2017)**	Bu makalede, Vietnam'da yaşayan 242 tüketicinin fonksiyonel gıda satın alma davranışları incelenmiştir.	Markanın algılanan prestijinin, satın almaya karar verme sürecinde önemli bir rol oynadığı rapor edilmiştir.
5	**Plasek ve ark., (2019)**	Fonksiyonel gıda ürünlerinin güvenilirliği ve tüketicilerin satın alma/ödeme istekliliğinin belirlenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.	Bu çalışma sonucunda, fonksiyonel ürünleri satın alma istekliliğinin ürünün duyusal ve duyusal olmayan özelliklerinden etkilendiğini, fiyata karşı duyarlılığı ise gıdaya olan güveninden etkilendiğini göstermiştir.
6	**Demircan ve ark., (2019)**	Bu çalışmada fonksiyonel gıdalara yönelik tüketici davranışları ve bunları etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.	Sonuç olarak tüketicilerin %89.58'inin fonksiyonel gıda tükettikleri, fonksiyonel gıdaları genellikle sağlığa yararlı gıdalar olarak algıladıkları tespit edilmiştir. Tüketicilerin fonksiyonel gıdaları tüketme nedenleri sırasıyla; sağlıklarına yararlı olması, tatlarını sevmeleri, bu gıdaların zinde hissettirmesi ve hastalıklardan korunmada etkili görmeleri olarak belirlenmiştir.
7	**Nystrand ve ark., (2020)**	Bu çalışma; uyumluluk, vicdan, nevrotizm gibi kişilik özellikleri ile fonksiyonel gıda	Bu çalışmanın sonucuna göre kişilik özellikleri ile fonksiyonel gıda alımına yönelik doğrudan veya

		tüketimi arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamıştır.	dolaylı bir ilişki bulunamadığı rapor edilmiştir.
8	**Topolska ve ark., (2021)**	Bu inceleme, fonksiyonel gıdalar ile ilgili ihtiyaçları ve davranışları daha iyi anlamak amacıyla, fonksiyonel gıdalara yönelik tüketici tutumları hakkında fikir vermeyi amaçlamaktadır.	Bu çalışmanın sonucuna göre, fonksiyonel gıdaların sağlığa etkileri ve kullanım motivasyonu fonksiyonel gıda tercihinde en etkili unsurlardır. Kadınlar ve yaşlıların fonksiyonel gıda tüketimine daha meyilli olduğu tespit edilmiştir. Aile bireylerindeki sağlık sorunları fonksiyonel gıda tercihini etkileyen bir diğer etmendir.
9	**Aslan ve ark., (2021)**	Bu çalışmada üniversitelerde ön lisans ve lisans düzeyinde mutfak eğitimi alan öğrencilerin fonksiyonel gıdalar ile ilgili bilgi, tutum ve tüketim alışkanlıklarının belirlenmesi hedeflenmiştir.	Bu araştırma sonucunda önlisans ve lisans öğrencilerinin fonksiyonel gıda kullanımının %90'nın üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Fonksiyonel gıda kullanım sebebi olarak en çok sağlık etmenleri öne çıkmaktadır. Tercih sırasında ikinci sırada sağlıklı kişilerin fonksiyonel gıda tercih etmesine gerek yoktur ifadesi yer almıştır.
10	**Bayöz (2021)**	Bu çalışma; yetişkin plaza çalışanlarının beslenme bilgi düzeylerini belirlemek ve fonksiyonel gıda tutumları ile tüketimlerini değerlendirmek amacıyla yürütülmüştür.	Bu çalışma sonucuna göre eğitim düzeyi fonksiyonel gıda tutumlarını etkilemektedir. Özel bir beslenme diyeti uygulayanların fonksiyonel gıdalara daha yatkın olduğu belirlenmiştir. Sigara alkol tüketimi tutumları etkilememektedir.

4. SONUÇ

Yapılan literatür incelemeleri sonucunda fonksiyonel gıda kavramının gün geçtikçe daha geniş kitleler tarafından bilinir hale geldiği görülmüştür. Bu gelişmede fonksiyonel gıdaların yazılı ve görsel medyada fazlaca yer bulması ve günümüzde bilgi ulaşımının kolaylaşmış olması etkili olmaktadır. Kişilerin bu gıda türünün sağlığı koruma noktasında faydalı olduğuna inandığı ve fonksiyonel gıdalara güven duyduğu konusunda literatürde bilgiler rapor edilmiştir. Yapılan çalışmalarda, fonksiyonel gıda satın alma sürecinde tüketicilerde fiyat duyarlılığının azaldığı ifade edilmiştir. Bu konuda tüketicilerin fonksiyonel gıdaların yüksek kalitede olduğuna dair inançlarının etkili olduğu belirtilmiştir. Gelecek çalışmalarda fonksiyonel gıda etiketlerinin incelenmesi üzerine araştırmaların yapılması tüketicilerin farkındalığına yönelik gelişme sağlayacaktır. Ayrıca belirli hasta gruplarının fonksiyonel gıda algılarının araştırılması, çocuklar, yaşlılar gibi farklı ihtiyaçlara sahip gruplara yönelik çalışmaların yapılması da literatüre katkı sağlayacaktır. Fonksiyonel gıda tüketimini ve bilinirliğini daha fazla arttırılması için yazılı ve görsel platformlarda daha çok tanıtım, pazarlama ve reklam çalışmalarına yer verilmesi, erken çocukluk çağından itibaren okullarda etkinliklerin düzenlenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

ANAMARİA, M. (2015). "Consumer Behaviour and Attitudes toward Functional Foods". Alimntarăvol. 14 B, 335-340.

ASLAN, M. Ç. (2021). "Mutfak Eğitimi Alan Öğrencilerin Fonksiyonel Gıdalara Yönelik Bilgi, Farkındalık ve Tutumlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma" (Master's thesis, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BAŞER, H.C., 2004, "Fonksiyonel Gıdalar ve Nutrasötikler".14.Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantı Bildirgesi, 31-44s.

BAYÖZ, G. (2021). "Plaza Çalışanlarının Fonksiyonel Gıda Bilgi Ve Tutumlarının, Beslenme Durumlarının Ve Beslenme Bilgi Düzeylerinin Değerlendirilmesi". Yüksek Lisans Tezi. Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beslenme ve Diyetetik Ana Bilim Dalı. İstanbul

BAYSOY, G. (2018). "Fonksiyonel Gıdalar." Ankara Nobel Tıp Kitapevleri.

BECH-Larsen, T., "Grunert, K. G., 2003, "The Perceived Healthiness Of Functional Foods: A Conjoint Study Of Danish, Finnish And American Consumers' Perception Of Functional Foods." *Appetite J*, 40, 9–14p.

BÜYÜKTUNCER, Z. (2018). "Beslenme, Fonksiyonel Besinler ve Mikrobiyota." Türkiye Klinikleri Beslenme ve Diyetetik-Özel Konular, 4(2), 9-15.

COŞKUN, T. (2005). "Fonksiyonel Besinlerin Sağlığımız Üzerine Etkileri". *Cocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Dergisi*, *48*(1), 61-84.

DEMİRALAY, E.Ç., Budak, N.H., Taş, T., Şatır,G. (2020). "Fonksiyonel Beslenme." Sidas Yayınları s.249-251

DÖLEKOĞLU, C.Ö., Şahin, A., Giray, F.H. (2014) "Kadınlarda Fonksiyonel Gıda Tüketimini Etkileyen Faktörler: Akdeniz İlleri Örneği". T*arım Bilimleri Dergisi*, 21(4) 572 – 584

ERBAŞ, E. 2006. "Yeni Bir Gıda Grubu Olarak Fonksiyonel Gıdalar." Türkiye 9. Gıda Kongresi, Bolu, 791-794.

FREWER, L., Scholderer, J., Lambert, N. (2003). Consumer acceptance of functional foods: Issues for the future. *British Food Journal* 105(10): 714-31

GRAY, J., Armstrong, G., Farley, H. (2003). "Opportunities and Constraints in the Functional Food Market". *Nutrition & Food Science J,* 33 (5), 213-218.

HACIOĞLU, G.; Kurt, G. (2012) 'Tüketicilerin Fonksiyonel Gıdalara Yönelik Farkındalığı, Kabulü ve Tutumları: İzmir İli Örneği' *Business and Economics Research Journal,* 3(1), 161- 171.

HARDY, G. (2000). Nutraceuticals and functional foods: introduction and meaning. *Nutrition (Burbank, Los Angeles County, Calif.), 16*(7-8), 688-689.

KILINÇ, G., Bozyiğit, S. (2019) "Tüketicilerin Sağlıklı Gıda Algıları ve Tüketim Davranışları: Keşifsel Bir Çalışma". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 45(1) 201-229

KRYSTALLİS, A., Maglaras, G., & Mamalis, S. (2008). "Motivations and Cognitive Structures of Consumers in Their Purchasing of Functional Foods". *Food Quality and Preference J,* 19(6), 525-538.

MARTİROSYAN, D. M., Singh, J. (2015). "A New Definition of Functional Foods By Ffc: What Makes A New Definition Unique?" *Functional Foods in Health and Disease* J, 5(6), 209–223.

MIROSA, M., Munro, H., Mangan-Walker, E., & Pearson, D. (2016). "Reducing Waste Of Food Left On Plates: Interventions Based On Means-End Chain Analysis Of Customers In Foodservice Sector". *British Food Journal*.

NYSTRAND, B. T., Olsen, S. O., & Tudoran, A. A. (2021). "Individual Differences In Functional Food Consumption: The Role Of Time Perspective And The Big Five Personality Traits". *Appetit*e J, *156*, 104979.

OREL, F. Bozdemir, M. Demirkılıç, N. (2017), 1Tüketim Değerleri, Satın Alma Niyeti Ve Satın Alma Davranışı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Fonksiyonel Gıdalar Üzerine Bir Çalışma" *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 26(3) 241-256.

ÖNCEBE, S. & Demircan, V. (2019). "Tüketicilerin Fonksiyonel Gıda Tüketimini Etkileyen Faktörler" . *Akademik Gıda Dergisi*, 17 (4), 497-507

ÖZDEMİR, P.Ö., Fettahlioglu, S., Topoyan, Mert. (2009) "Fonksıyonel Gıda Ürünlerıne Yönelık Tüketıcı Tutumlarını Belırleme Üzerıne Bır Arastırma". *Ege Akademik Bakış Dergisi* 9(4) 1079-1099.

ÖZKAYA, Şebnem. (2021) "Yaşam Kalitesi ve Fonksiyonel Besinler". *Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,* 1(1) 62-68.

PHUONG, N. N. D., & Dat, N. T. (2017). "The effect of country-of-origin on customer purchase intention: A study of functional products in Vietnam". *The Journal of Asian Finance, Economics, and Business, 4*(3), 75-83.

PLASEK, B., & Temesi, Á. (2019). The Credibility Of The Effects Of Functional Food Products And Consumers' Willingness To Purchase/Willingness To Pay–Review". Appetite J, *143*, 104398.

ROBERFROİD, M.B. (2000). "Concepts And Strategy Of Functional Food Science: The European Perspective1" *The American Journal of Clinical Nutrition*, 71(6), 1660S–1664S

SEÇİM, Y. (2018), "Türk Mutfağında Kullanılan Bazı Fonksiyonel Gıdalar ve Özellikleri". *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi,* 2(1), 1-9.

SEVİLMİŞ G (2008). "Bazı Fonksiyonel Gıdalarda Tüketici Kararları ve Bunları Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma". Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış), İzmir

SLOAN, A. E. (2014). Functional Food Trends.

TOPOLSKA, K., Florkiewicz, A., & Filipiak-Florkiewicz, A. (2021). "Functional Food—Consumer Motivations and Expectations". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(10), 5327.

VERBEKE, W. "Consumer Acceptance of Functional Foods: Sociodemographic, Cognitive And Attitudinal Determinants". Food Qual Pref 2005; 16:45–47.

WEB 1: http://gidabeslenme.org/fonksiyonel-gida-cesitleri/786/ Erişim Tarihi: 24.11.2021

KIRK SAYISININ KUTSALLIĞI HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

Çiğdem GÜLBAŞ
İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı
cigdem.gulbas@hotmail.com

Özet
Türk ve dünya mitolojisinde çok önemli bir yere sahip olan sayılar, tarihin her devrine damga vurmuş ve insanların evreni anlamlandırmasına yardımcı olmuştur. Sayılarla ilgili yapılan bilimsel çalışmaların bir olana vurgu yapması da temelde insanın evreni ve yaratıcıyı anlama ve algılama biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Gezegenlerin konumu ve evrenin numerolojik yapısı insanı önemli bilimsel detaylarla buluştururken bir yandan da mitolojik bir boyutun oluşmasına katkı sağlamıştır. Evreni oluşturan tekliğin ve bu tekliğin ardından meydana gelen elementer yapıdaki kutsallığın izahı sayı simgeciliğinin varlığına neden olmuştur. Konu daha özele indirgendiğinde Türk milleti, tarihin her devrinde sayılara belirli anlamlar yüklemiş ve onları değerli hale getirmiştir. Tek Tanrı inancı ve anasır-ı erbaa tanımlamasında sayılara sık sık başvuran Türk milleti, evren tasavvuru ve din algısını da bu çerçevede ortaya çıkarmıştır. Bu duruma ek olarak anayurttaki bazı Türk devletlerinin kuruluşu da sayılarla temellendirilmiştir. Türkistan coğrafyasından Anadolu'ya kadar çok geniş bir alanda hakim olan Türk kültürü, İslamiyetin kabulü ile daha zengin bir çehreye bürünmüş hatta sayı kutsallığı özellikle Anadolu coğrafyasında hem milli hem de dini bir kimlikle varlığını devam ettirmiştir. Türk kültürüne ait detayların Alevi-Bektaşi inancı ile oluşturduğu sentez, halkın hem günlük hayatına hem de geçiş törenlerine yansıtılarak yaşatılmaktadır. Çalışmanın ana eksenini Tokat ilindeki Oğuz boy adı taşıyan köyler oluşturmuştur. Alan araştırması sonuçlarına dayanan bu çalışma, Türkistan'dan Anadolu'ya kadar geniş bir coğrafyaya kültür ve medeniyet getirmiş bir milletin dini anlayışındaki ezoterik yapıyı da gözler önüne sermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırk, Kırklama, Kırk Basması, Sayı Sembolizmi, Tokat.

An Evaluation of the Sanctity of the Number Forty

Abstract
Numbers, which have a very important place in Turkish and world mythology, have marked every period of history and have caused people to make sense of the universe.
The fact that scientific studies on numbers emphasize the one thing basically emerges as a way of understanding and perceiving the universe and the creator. While the position of the planets and the numerological structure of the universe brought people together with important scientific details, they also contributed to the formation of a mythological dimension. The explanation of the uniqueness that constitutes the universe and the holiness in the elementary structure that occurred after this uniqueness has led to the existence of number symbolism. When the subject is reduced to a more specific one, the Turkish nation has attributed certain meanings to numbers in every period of history and made them valuable. The Turkish nation, which frequently refers to numbers in the definition of monotheistic belief and sanctuary, has also revealed its conception of the universe and perception of religion within this framework. In addition to this situation, the establishment of some Turkish states in the homeland is also based on numbers.Turkish culture, which dominates a wide area from the geography of Turkestan to Anatolia, took on a richer face with the acceptance of Islam, and even the sanctity of numbers continued its existence with both a national and religious identity, especially in the Anatolian geography. The synthesis created by the details of Turkish culture with the belief of Alevi-Bektashi is kept alive by reflecting both in the daily life of the people and in the rites of passage. The main axis of the study is the villages named Oguz tribe in Tokat province. Based on the results of the field research, this study also reveals the esoteric structure in the religious understanding of a nation that brought culture and civilization to a wide geography from Turkistan to Anatolia.

Keywords: Fourty, Kırklama, Kırk Basması, Numerical Symbolism,Tokat.

Giriş

Sayıların anlamlandırılması ve algılanması ile ilgili ilk çalışmalar Eski Yunan uygarlığında başlamıştır. Pythagoras tarafından oluşturulan anlam, meselenin maddi boyutundan ziyade metafizik boyutunu kapsamış ve evren din arasındaki ilişkinin sayılara vurgu yapılarak anlaşılacağı ortaya konulmuştur. Bu durumda Tanrı'nın tekliğine de değinilerek evreni anlamlandırmada sayıların önemi gösterilmiştir.[86] Pythagoras felsefesinin sayıları; tek çift, asal, rasyonel irrasyonel şeklinde bir sınıflamaya tabii tutması evrendeki tezatın da en büyük göstergesi olmuştur. Bu noktada verilebilecek en temel örnek ise tek sayıların erkeği; çift sayıların ise kadını simgelemesidir.[87]

İslam dininde de sayılara hem maddi hem de ontolojik anlamlar yüklenmesi varlığın birliğine ulaşma felsefesini doğrular niteliktedir.[88] Sayıların tek ve çift olarak gruplandırılması ve bir'in Tanrı'yı ifade edecek şekilde kullanılması aslında nokta ile başlamaktadır. Bir olandan ortaya çıkan çokluk, mikrokozmos ve makrokozmosun[89] da temel dayanak noktası olmuştur. *Tanrı insanda tecelli eder.* Felsefesinin kökeni de bu şekilde sayı bağlantısı kurularak oluşturulmuştur. makrokozmosun ve mikrokozmosun birleşimi ise ancak olgunluk ve arınma ile mümkün olmakla birlikte ruhun bu arayışı ve olgunluğunun bu dünyada gerçekleşecek kadar kısa olmadığını düşünen Pythagoras felsefesi, ruhun bu dönüşümünü tamamlaması için beden değiştirebildiğini söylemektedir.[90]

Kırk sayısının kutsallığına ve önemine geçmeden önce aydınlatılması gereken husus, kırk ile bağlantısı olduğu düşünülen dört sayısıdır. Dört, kare düzlemin; evrendeki maddi düzenin oluşumunun temel anahtarıdır. Bu yönüyle dört sayısının önemi astronomik olarak da gözler önüne serilmiştir.[91] Dördün kendinden önce kutsal kabul edilen bir, iki, üç sayılarını da içermesi onun yapısındaki anlamsal zenginliğin arttığının göstergesidir.[92] İslam öncesi Türk tarihine ait anlatılarda ve halk hikayelerinde dört sayısının hem nicel boyutundan bahsedilmiş hem de niteliğine vurgu yapılmıştır.[93] Türk milletinin gerek dünyanın şekline dair yaptığı yorumlar gerekse evreni oluşturan dört temel unsura[94] atfettiği kutsiyet sayının önemini gözler önüne sermiştir.[95]

Bir olay veya eylem için gerekli başlangıç süresinin dört sayısı ile ifade edilmesi ve dörtlük zaman dilimlerinin kullanılmasının önemi büyüktür. Bunun yanı sıra evrendeki maddi düzenin dört sayısıyla ifade edilmesi günlük yaşam başta olmak üzere topluma büyük fayda ve kolaylık sağlamıştır. Neandertal dönemden bu yana canlının dört sayısına günlük yaşamında ihtiyaç duyması; hayvanların dört ayağının üzerinde durması, insanın dört ayaklıdan iki ayaklıya evrilmesi gibi detaylar dört sayısında adil bir

---

[86] Pythagoras tarafından oluşturulan sistemin dayandığı temel felsefe *"Tanrı Pozitif tam sayıları yarattı, diğerleri insanların uydurmaları."*şeklinde açıklanmıştır. Ayrıntı için bkz.:, Ali Dönmez, *Dünya Matematik Tarihi Ansiklopedisi*, I-X, İstanbul 2002, C. IV, s. 36.

[87] Cevdet Kılıç, "1 ile 10 arası Sayılar Metafiziği (Pythagorasçı Sayıların Sembolizminin Dini ve Felsefi Düşüncelerdeki Yeri", Felsefe Dünyası, 2006, S.43, s.31.

[88] Kılıç, *a.g.m*., s.33.

[89] Makrokozmos evreni oluşturan detaylar bütünüdür. Mikrokozmos ile bu bütünün her bir parçasına verilen isimdir. Ayrıntı için bkz.: Sezen Başak Özünur, *Makrokozmos/Mikrokozmos Arayüzünde Mimari Tasarımın İmge/Atmosfer Etkilerinin "Mesken Tutma" Kavrayışı Üzerinden Okunması*, Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2019, s.6.

[90] Kılıç, *a.g.m*., s.34.

[91] Zamanı hesaplarken ayın dört halinin esas alınması bu durumun en önemli örneklerinden biridir. Bunun yanı sıra güneşin dünya ile iletişiminden ortaya çıkan mevsimler yine dört tanedir. Ayrıntı için bkz.: Annemarie Schimmel, Sayıların Gizemi, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2011, s.98

[92] Kılıç, *a.g.m*., s.41.

[93] Ahmet Özgür Güvenç, "Bazı Halk Anlatılarında Kırk Yiğit'in İhaneti Üzerine Bir Değerlendirme", A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 2009, S.40.

[94] Dünyanın ve insanın yaratılmasında dört temel unsur veya anasır-ı erbaa olarak bilinen ateş, su, toprak, hava önemli bir yer tutar. Ayrıntı için bkz.: Çiğdem Gülbaş, *Günümüzde Tokat İlinde Yaşayan Oğuz Boylarının Kültürel Hayatları,* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2021, s.98-127.

[95] Bayram Durbilmez, "Türk Kültüründe ve Fütüvvet-Nâmelerde Dört Sayısı", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 2009, S.52, s.72.

yapıdan de dengeden bahsedilmesine neden olmuştur.[96] Bu durumlara ek olarak matematiksel bir şekil olan karenin mükemmel olarak kabul edilmesi de bnun en önemli göstergeleri arasında sayılmıştır.[97]

Dört sayısının teolojik yaklaşımlar ve farklı inançsal zümrelerde de çeşitli anlamları karşıladığı görülmektedir. Sayının kutsallığı ve önemine dair Hz. Muhammed'in ev halkından olan Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin vurgusu yapılmış ve bu dört kişi değerli kabul edilmiştir.[98] Hz. Muhammed'in ardından İslam Devleti'nde başa geçen dört halife ile de sayıya dair siyasi-dini yeni bir boyut ortaya çıkmıştır. Heterodoks İslam zümrelerinde Tanrı'ya ulaşmanın, ilahi nura erişmenin ifadesi olarak dört kutsal kapıdan bahsedilmektedir.[99] Bu kapıların her birinde kişi, özünü arayacak, dünyevi yüklerinden arınacak ve Hakk'a ulaşacaktır.

Sayılara atfedilen kutsallık ve önem tarihin her devrinde çok önemli bir mesele halini almıştır. Türk tarihi de yine gerek İslam öncesi dönem gerekse İslamiyetin kabulünden sonra gerçekleştirilen heterodoks dönem içerisinde sayı kutsallığını ön plana çıkarmıştır. Kırk sayısındaki kutsallığın da bu şekilde hem maddi hem de ruhani bir çehrede faaliyet gösterdiğini belirtmek gerekmektedir.

Kırk sayısının kutsallığı ise dini ve sosyo-kültürel çehrede tarihin her devrinde önemli anlamları karşılayacak şekilde kullanılmıştır. Sayının kutsallığına dair yapılan çalışmalarda genel olarak arınma ve tamamlanmadan bahsedildiği görülmektedir. Halk inanışlarında, günlük yaşamda kırk sayısı özellikle doğum, düğün, ölüm eksenli geçiş törenlerinde karşımıza çıkmaktadır. Türk milletinin anayurttan atayurda getirdiği kültürel yapı içerisinde var olan kara iye inancı yeni doğduğundan savunmasız kaldığına inanılan bebek çevresinde bir geleneğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tokat ilinde yapılan alan araştırması sonucunda yenidoğan bebeğin kırk günlük süreyi kazasız belasız atlatmasının ardından yapılan kırklama geleneği bu durumun en önemli örneklerindendir. Geleneğin yapılma şekli ile ilgili bir örnek kaynak kişi tarafından şu cümlelerle ifade edilmiştir:

> *"Kırklama yapılırken çocuğun başının üzerinde ilistir tutulur ve su bu ilistirin deliklerinden akarak çocuğun bedenine ulaşır."*[100]

Kaynak kişinin yaptığı bu açıklamada temel alınan hususlardan biri çocuğa gelebileceği düşünülen herhangi bir kara iyenin su ve kırk kutsallığı birleştirilerek uzak tutulacağı inancıdır. Konuya dair detaylı bir açıklama ise Sıraç Türkmenlerinden[101] gelmiştir:

> *"Kırk günlük süre dolduktan sonra kırk birinci gün ritüel yapılır. Burada sayı kutsallığı bizim için önemlidir. Yenidoğanın dünyada kırk tam gününü doldurması gerekmektedir. Bu sürenin beklenmesinde temel amaç inancımızdır. Kırk tam gün dolduğunda o kişi artık dünyalı oldu kabul edilir ve ritüel kırk birinci gün yapılır. Bu durum aslında dünyalı bireyin Tanrı huzuruna çıktığı gün olarak kabul edilir."*[102]

Sıraç Türkmenleri inançlarına olan bağlılıklarını günlük yaşamlarında da büyük bir gayret ve ciddiyetle sürdürmeye çalışmaktadır. Kaynak kişi sözünü şu şekilde devam ettirir:

> *"Kırk gün aslında dört kapı kırk makama eşittir. Yenidoğanın kırk gününün her bir günü bir yaşa denk gelir böylece kırkı çıkan bebek aslında ilk olgunluk dönemini bitirmiş, ikinci*

[96] Kılıç, a.g.m., s.41.
[97] Schimmel, a.g.e., s.102.
[98] Durbilmez, a.g.m., s.74.
[99] Bu kapılar Şeriat, Tarikat, Mağrifet ve Hakikat şeklinde bir sıraya sahiptir. Bu kapıların her birinin ehli vardır ki bunlar da âbidler, zâhidler, ârifler ve muhibler olmak üzere dört tanedir. Ayrıntı için bkz.: Durbilmez, *a.g.m*, s.72; Sermin Çalışkan, *Alevilikte Dört Kapı Kırk Makam*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, s.68-104.
[100] Kaynak Kişi 1, Salur, Artova, Tokat.
[101] Burada bahsedilen Sıraç Türkmenleri Tokat ilinin Zile ilçesine bağlı Anşa Bacılı Sıraçlarıdır.
[102] Kaynak Kişi 2, Acısu, Zile, Tokat.

olgunluk dönemine başlamıştır. Kırk günlükten kırk yaşına kadar geçecek olan süre onun ikinci tamamlanmışlığını anlatmaktadır."[103]

Milli ve dini detayları sentezleyerek sürdüren Sıraç Türkmenleri ruhun, beden değiştirdiğine inanmıştır. Dünyaya yenidoğan olarak geldiği kabul edilen kişinin önceki hayatının sona erdiği ve ruhunun bu yeni hayatıyla bir süre devam edeceğine inanılmıştır. Karma inancını ve döngüsel hareketi milli kimliklerinde barındıran Sıraç Türkmenlerinde kırklama geleneğine ait şu önemli detaydan mutlaka bahsedilmelidir:

"Yenidoğanın kırkı genellikle yuvarlak bir eşyanın, nesnenin içerisinde çıkarılır. Bu yuvarlak nesne dönemin şartlarına göre leğen, kazan olabilir. Bu durum aslında onun evrene ait olduğunun göstergesidir.Böylece onun karmasının gerçekleştiği, ruhunun farklı zaman ve mekânlarda bedenlendiği anlaşılmaktadır."[104]

Karma ve tenasüh inancının İslami kisveye bürünerek sürdürüldüğü Sıraç Türkmenlerinde *ten ölür can ölmez* inancının kırklama geleneği esnasında yoğun bir şekilde görüldüğü tespit edilmiştir. Mikrokozmos ve makrokozmos arasındaki ilişkinin de bu döngüsel hareket aracılığıyla sürdürüldüğü görülmektedir. Kırklama geleneğine dair diğer önemli detaylar da şu şekilde aktarılmıştır:

"Yenidoğanın yıkandığı suyun içerisine metal konur ve dört bölgesi onar kez yıkanır."[105]

Yukarıda verilen açıklamadan anlaşılacağı üzere ritüellerin yapılma şekli, amacı ile doğru orantılı bir seyir izlemektedir. Alevi-Bektaşi inancının temellerinden olan dört kapı kırk makam esası kişinin dünyaya attığı ilk adımdan itibaren büyük bir titizlikle uygulanmaktadır.

Kırk çıkarma geleneğinin genel olarak kutsal mekânda gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu durumun yanı sıra evin kutsal köşesi olarak kabul edilen ocakta da kırklama adeti yapılmaktadır.

Yenidoğana yapılan kırklama ritüellerinin yanı sıra kırklı olarak ifade edilen kadının da dikkat etmesi gereken hususlar Türk insanı tarafından belirlenmiştir. Dönemin sosyo-ekonomik ve kültürel koşulları içerisinde anne ve bebek ölümlerinin sık olması, Türk insanının anlam arayışına yol açmış ve yine kara iyeler ile bağlantı kurulmuştur. Anadolu coğrafyasında kırklı iki kadının karşılaşmasını hoş karşılamayan halk, çeşitli sağaltım yöntemlerine başvurmaktadır. Konuya dair önemli detaylar yine Sıraç Türkmenlerinin bilgisine başvurularak aktarılacaktır:

"Kırkı çıkmamış kadın, kırklı kadın olarak adlandırılır ve iki kırklı kadının karşılaşması uğursuzluk olarak addedilir. Bize göre bu, kırk kutsallığıyla ilgilidir. Daha net bir ifadeyle kadının kırkı çıkarken çektiği tüm acılar onu kırk yaş olgunluğuna hazırlamaktadır."[106]

Kaynak kişi tarafından yapılan açıklamada var olan durum mıknatısın aynı iki kutbu olarak düşünülebilir. Aynı kutupların birbirini ittiği teorisine dayanılarak değerlendirilecek olursa kırklı kadın aslında toplumda kutsal yani değerli kabul edilir ancak iki kırklı kadının karşılaşması bu kutsallığı olumsuz hale getirmektedir. Bu durum konunun girişinde sayılara dair ortaya atılan tezatın tezahürü görüşünün de önemli bir halkasını meydana getirmektedir. Bu tezatın ortadan kaldırılması için kadınların birbirlerine metal bir eşya verdikleri görülür. Metalin, kötü ruhlardan koruduğuna dair inanç Türk kültür coğrafyasına hakim olmakla birlikte Anadolu da da halihazırda sürdürülmektedir.
Anadolu coğrafyasında ölüm törenlerinde sıklıkla karşımıza çıkan *kırkı çıkmak* deyimi de aynı kutsallıkla bezenmiştir. Ölümden sonra geçen kırk günlük sürenin de tamamlanma olarak ifade edilmesine dair kaynak kişi şu şekilde bir açıklamada bulunmuştur:

[103] Kaynak Kişi 2, Acısu, Zile, Tokat.
[104] Kaynak Kişi 2, Acısu, Zile, Tokat.
[105] Kaynak Kişi 2, Acısu, Zile, Tokat.
[106] Kaynak Kişi 2, Acısu, Zile, Tokat.

"Kişinin doğduktan sonraki kırk günü dünyaya alışmayı gösterir; öldükten sonraki kırk günü ise öteki dünyaya uyum sağlaması için geçmesi gereken sürenin karşılığıdır."[107]

Tezatın tezahürü konusu doğum ve ölüm arasındaki ilişki için de geçerli olmuştur. Evrenin zıtlıklardan meydana geldiği inancı, yapılan ilk bilimsel çalışmalardan itibaren kendine yer bulurken kültürel anlamda da önemini hala korumaktadır. Ölümden sonra geçen kırk günlük süre bir yandan da kabullenme olarak görülmüştür. Konuya dair kaynak kişinin açıklamaları kayda değerdir:

"Ten ölür can ölmez düsturunu taşıdığımız inancımızda ölüm, kabullenilmesi gereken bir husustur. Bu kabul süreci hem bedeni ölen ruh için hem de ailesi için önemlidir. Çünkü inanç esaslarımıza göre kişi ölümünü kabullenmez ve bu bedeninden ayrılamazsa ruhu beden değiştiremez yani karmasına ulaşamaz. Ölen kişi içsel malzemesini de yanında götürür, mahkemesini kurup kendini yargıladıktan sonra bu bedenini terk edebilir böylece beden değiştirebilir."[108]

Karma inancının esaslarını, Alevi-Bektaşi inancıyla sentezleyen Sıraç Türkmenleri dört kapıdan geçerek kırk makama ulaşabilmenin önemli aşamalarından birinin ölmek ve bunu kabullenmek olduğunu fark etmişlerdir. Ölen kişi için kırk yemeği verilir. Konuya dair kaynak kişinin açıklaması şu şekildedir:

"Kırk yemeği ayrılış yemeğidir. Kırk gün tamamlanana kadar kişinin ruhunun o evden ve mahalleden ayrılmadığına inanılır. Kırk günün sonunda ise ölen zaten Tanrı'ya ulaşmıştır. Kırk günden sonra ruhu da o dünyadan kopmuştur."[109]

Tokat ilinde yapılan alan araştırmasında kırk yemeğinin verilmesinin ardından kişinin mezarına su döküldüğü görülmüştür ki bu durum onun için iyi bir dileği ifade etmektedir. Diğer yandan su, Alevi-Bektaşi inanç dairesinde mecazi anlamda bilgiyi ifade eder. Mezara su dökülmesi geleneği de Sıraç Türkmenleri eksenli değerlendirildiğinde ruhun bu bedenlenmesi esnasında öğrendiklerinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

İslam dininde fütüvvet geleneği dört peygambere dayandırılmıştır.[110] Sıraç Türkmenlerinde görülen fütüvvet geleneğinde de kırk sayısının yeri ve önemi büyüktür. Günlük yaşam içerisinde herhangi bir meslek grubundan olan kişi kırk yaşına kadar çırak kabul edilmektedir. Çırağın kırk yaşını doldurmasının ardından icra ettiği mesleğin erbabı, çırağın aletini dualayarak onun ustalığının resmi hale gelmesini sağlamıştır ki bu resmiyet hem mesleki hem de inançsal detayları içermektedir. Kırk yaşın dini, mesleki ve toplumsal yaşamda olgunluk ifadesi olduğu görülmüştür.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Eski Yunan uygarlığında matematik ve geometri adına önemli çalışmalar yapmış olan Pythagoras tarafından açıklanan ve anlamlandırılan sayılar, evren-din arasındaki ilişkinin ilk adımını oluşturmuştur. Sayılara atfedilen önem ve kutsallığın günlük yaşamdaki yansıması dönemin şartları içerisinde değerlendirilmiştir. Bu durum günümüzde pozitif bilimlerde yapılan çalışmaların da ilk adımını oluşturmuştur.

Kırk kutsallığının temel esasını oluşturduğu düşünülen dört sayısının kutsallığında ise hem dünya hem de Türk mitolojisinin özellikleri görülmüştür. Bu sayı evrenin maddi düzenini simgelemiş ve yer-yön kavramları, mevsimler gibi bilimsel detaylar ortaya konulmuştur. İslam tarihi için ise dört sayısı hem Hz. Muhammed'in ev halkını ifade ettiği için hem de O'ndan sonra İslam devletinin başına geçen hulefâ-yı râşidîni kapsadığı için önemli kabul edilmiştir.

[107] Kaynak Kişi 2, Acısu, Zile, Tokat.
[108] Kaynak Kişi 2, Acısu, Zile, Tokat.
[109] Kaynak Kişi 2, Acısu, Zile, Tokat.
[110] Ali Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-Nâmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s.263.

Türk tarihinde ise sayılara büyük bir kutsallık atfedilmiştir. Türk tarihi, kültürü, mitolojisi, sosyo-kültürel yapısı, fütüvvet teşkilatı, dini hayatı gibi birçok farklı alanda sayıların önemli etkisiyle karşılaşılmaktadır. Gök Tanrı dini sistemi içerisinde Şamanizm inancına ait ögeler barındıran Türk milleti, göğü ve yeri katmanlara ayırarak anlamlandırmış ve bu katmanlara dair inancını da sayısal değerler ile ortaya koymuştur. Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra özellikle Alevi-Bektaşi topluluğunda sayılar ile inancın bu kadar iç içe olması Anadolu coğrafyasında sayıların kutsallığına inanarak günlük yaşamlarını bu duruma uyarlayan bir topluluğun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türk kültüründe görülen iyi ve kötü ruh kavramlarının diğer kutsallar ile birlikte uygulanması, geleneksel yapı içerisinde iç içe geçmiş kutsal halkaları meydana getirmiştir. Doğum ve ölüm geleneklerinde sıklıkla karşımıza çıkan su kültüne atfedilen anlam ve kutsallık, sayılar ile daha büyük bir hale gelmiştir. Kutsalların birbirini desteklemesi durumu kırk sayısı ile birlikte zikredilen geleneksel yapı içerisinde olağan bir hal alarak sürdürülmektedir.

Tokat ilinde ikâmet eden Anşa Bacılı Sıraç Türkmenlerinin toplumsal yapısına ait detaylarda doğu kökenli belirli inançların sentezinin görülmesi hem Türk kültürünün diğer toplumlarla etkileşimini göstermiş hem de oluşan kutsallığın ezoterik boyutunu ifade etmiştir. Karma ve tenasüh inancının yoğun bir şekilde görüldüğü Anşa Bacılı Sıraç Türkmenlerinde ten ölür can ölmez inancı bulunmkatadır. Bu inancın günlük yaşamlarına bu denli yoğun biçimde tesir etmesi bahsi geçen topluluğun inancı ile günlük hayatının iç içe geçtiğinin göstergesidir.

KAYNAKÇA

ÇALIŞKAN, S. (2010). Alevilikte Dört Kapı Kırk Makam. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
DÖNMEZ, A. (2002). *Dünya Matematik Tarihi Ansiklopedisi.* İstanbul.
DURBİLMEZ, B. (2009). "Türk Kültüründe ve Fütüvvet-Nâmelerde Dört Sayısı". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 71-86.
GÜLBAŞ, Ç. (2021). *Günümüzde Tokat İlinde Yaşayan Oğuz Boylarının Kültürel Hayatları.* İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
GÜVENÇ, A. Ö. (2009). "Bazı Halk Anlatılarında Kırk Yiğit'in İhaneti Üzerine Bir Değerlendirme". *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 179-190.
KILIÇ, C. (2006). "1 ile 10 Arası Sayılar Metafiziği (Pythagorasçı Sayıların Sembolizminin Dini ve Felsefi Düşüncelerdeki Yeri". *Felsefe Dünyası*, 31-55.
ÖZÜNUR, S. B. (2019). *Makrokozmos/Mikrokozmos Arayüzünde Mimari Tasarımın İmge/Atmosfer Etkilerinin "Mesken Tutma" Kavrayışı Üzerinden Okunması.* Antalya: Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
SCHİMMEL, A. (2011). *Sayıların Gizemi.* İstanbul: Kabalcı Yayınları.
TORUN, A. (1998). *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-Nâmeler.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kaynak Kişiler

Kaynak Kişi 1: Fındık Bebek, Salur, Artova Tokat.
Kaynak Kişi 2: Aziz Akkurt, Acısu, Zile, Tokat.

EXISTENTIALISM IN THE LIVES AND WORKS OF PAUL BOWLES AND ALBERT CAMUS

Asmaa ŞEHADE
Istanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bati Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Karşılaştırmalı Edebiyatı
asmatalfah@gmail.com ORCID: 0000-0002-8574-6594

Abstract
After World War II, the image of a rational humanity struggling with a mysterious world had deep and relevant popular appeal. Unlike the realm of real ideas and the arts that preached self-awareness and spiritual cruelty, ideas of freedom, isolation, and rebellion predominated. In literature, existentialism was introduced as a philosophical movement in America in the late 1940s by Jean-Paul Sartre, who defines existentialism by asserting that man is free, and that in the presence of "dreadful freedom" of choice, man faces anxiety and despair. Existentialists thought that existence is inherently meaningless; Individuals are defined in the sense that they have chosen, by their freedom and responsibility. Anxiety comes from fear of that freedom and responsibility. It's the feeling of standing on the edge of a cliff and the fear of not only falling over but also the freedom to dump yourself. In American fiction, existentialism uses abstract, isolated, and alien adventure settings to create a literary framework. Paul Bowles and Albert Camus (1913-1960) were among the most prominent post-war, post-colonial, and existentialist scholars who lived in North Africa and made contradictions between nature and culture, instinct and reason, and exposed Western personalities to extremist positions within the framework of existentialism that prevailed in Western intellectual thought during that period.

Keywords: Existentialism, Identity, Sky, Sahara, Absurdity.

1.INTRODUCTION

After the Second World War, the image of rational humanity struggling with a mysterious universe had a profound and relevant popular appeal. Unlike the world of serious thoughts and arts which calls for self-consciousness and spiritual severity, the ideas of freedom, alienation, and rebellion were dominant. In literature, existentialism was introduced as a philosophical movement in America in the late of 1940s by Jean-Paul Sartre, who defines existentialism by asserting that man is free, and that in having the “dreadful freedom” to choose, man encounters anxiety and despair. Existentialists view existence as inherently pointless; individuals are defined by the meaning that they have chosen to create, by their freedom, and their responsibility. Angst comes from the dread of that freedom and responsibility. It is the sense of standing on the edge of a cliff and being afraid not only of falling but also of being free to throw yourself off. In American fiction, existentialism uses abstract, isolated settings and exotic misadventure to make a literary texture. This is clear, at the writings of Paul Bowles (1910-1999), set in North Africa. He had lived in Paris in the 1930s, knew French well, and was later influenced by Sartre’s existentialism through his translation of Sartre’s play *Huis Clos* which he translated as *No Exit*. Also, for many scholars, Paul Bowles and Albert Camus (1913-1960) were the preeminent post-war, post-colonial, and existentialists who lived in North Africa, Algeria and made contrasts between nature and culture, instinct and reason, exposing Western characters to extreme situations within the frame of existentialism which dominated Western intellectual thoughts during that time. Camus was born in Mondovi, Algeria, and from the first moment that he came into prominence in France, he was classified as an existentialist philosopher. Paul bowels was Born December 30, 1910, New York, United States and died November 18, 1999, Tangier, Morocco. He was a composer, translator and author of novels and short stories narrating the events of violence and psychological breakdown in a separate and elegant style. Its heroes are often Europeans or Americans who have been disfigured by their connection with powerful traditional cultures.

2.The Sheltering Sky

In his *Radical Innocence: Studies in the Contemporary America Novels (1961)*, Ihab Hassan discusses alienation in literature in the post-war years:

> By far the largest part of contemporary literature comes under the rubric of alienation certainly from the dominant culture, alienation sometimes from the self and nature. The fictional hero is an outsider because the very conditions of life, of his own consciousness, require estrangement. The forms of estrangement, however, evolve curiously in the post-war years. Paul Bowles is among the earliest writers to turn his back on American, indeed, on Western culture. The characters of his novels, *The Sheltering Sky* (1949) and *Let It Come Down* (1953), are expatriates in a stark and pitiless land, North Africa; and their existential quest, which recalls Camus's *The Stranger*, ends in annihilation. (77-78)

Through Bowles's work and biography, existentialism is the appropriate register to discuss his two masterpieces: *the Sheltering Sky* and *Let It Come Down.* In his most famous story *The Sheltering Sky* (1949), which was first published in (1947), two young Americans, Kit and her husband Port, head farther and farther into the desert, which could bring them back together or drive them apart forever. Despite the heat of the Sahara, their relationship grows colder. As they move farther into Africa, the basic conditions of life become unbearable, food is served without plates and beds are full of bugs, luggage is discarded, shoes are left in the sand, Kit's cloths and expensive makeup are useless in the desert. They act as though time is not important but it is. Time carries them through a series of events. Without their active choice, those events have no meaning and their life is inauthentic. Also the loss of Port's passport, which in fact expresses an important part of Port's lost identity in the Sahara along with it. Also, he loses his life at the end. Port is a traveller; he may not return, and he does not return. Port has no plan for what he is going to do or where he is going. Setting away from their belongings, culture, and identity brings nothingness. In *The Sheltering Sky* even the title refers to definite existentialism in which the sky is a metaphor for protection from the unknown. This sky breaks for Kit with Port's death; there is no longer any sheltering. Kit is confronted with the enormity behind the sky, existence without meaning, absurdity that she cannot withstand. She puts on Port's jacket, packs her notebook and goes off.

> "You know," said Port, and his voice sounded unreal, as voices are likely to do after a long pause in an utterly silent spot: "the sky here's very strange. I often have the sensation when I look at it that it's a solid thing up there, protecting us from what's behind." Kit shuddered slightly as she said: "From what's behind?"
> "Yes."
> "But what is behind?" Her voice was very small. "Nothing, I suppose. Just darkness. Absolute night." (99)

Kit accepts random chances because she does not want to make decisions, and she joins the first caravan that happens to pass near her. She goes with Belqassim who falls in love with her. She appears to be lost but she refuses to return to the civilized world because she experiences the vast life in the Sahara, but the question is why does not she flee? And the answer can be seen clearly in Bowles' words:

> There are probably few accessible places on the face of the globe where one can get less comfort for his money than the Sahara. Everything disappears eventually -coffee, tea, sugar, cigarettes- and the traveller settles down to life devoid of these superfluities. Perhaps the logical question to ask is why go? The answer is that when a man has been there and undergone the baptism of solitude he cannot help himself. Once he has been under the spell of the vast, luminous, silent country, no other place is quite strong enough for him; no other surroundings can provide the supremely satisfying sensation of existing in the midst of something that is absolute. He will go back, whatever the cost in comfort and money, for the absolute has no price. (*Their Heads Are Green and Their Hands Are Blue,* 143-44).

In his sentence "Baptism of Solitude," he focuses on the stillness of the Sahara which he compares to a "conscious force" that minimizes and disperses sound. When Bowles was asked by the interviewer Jeffery Bailey about his characters, Kit and Port, and their frenetic movement and self-confrontation he explained that moving around a lot is a good way of postponing the day of reckoning, when we cut

ourselves off from the life we have been living, we are free and if we do not know where we are going then we are even freer. This concludes his whole life and why he left New York and went to Tangier in Morocco in 1947 where he remained until his death in 1999. A passage in *Without Stopping* recounts Bowles's first voyage to Morocco and expresses his love of it:

> Always without formulating the concept, I had based my sense of being in the world partly on an unreasoned conviction that certain areas of the Earth's surface contained more magic than others. Had anyone asked me what I meant by magic, I should Probably have defined the word by calling it a secret connection between the world of nature and the consciousness of man, a hidden but direct passage which bypassed the mind. And now, as I stood in the wind looking at the mountains ahead, I felt the stirring of the engine within, and it was as if I were drawing close to the solution of an as-yet-unposed problem. I was incredibly happy as I watched the wall of mountains slowly take a substance, but I let the happiness wash over and asked no questions. (125)

All of Bowles's works, the travel essays as well as the short fiction and the novels, translate what we call existentialism in a way unlike any other, because Bowles seeks to translate extremes or absolutes, he speaks of the Sahara as uncompromising and as a metaphor for an overwhelming universe with its vastness and emptiness offering the opportunity to imagine and create. In his representation of the Sahara as an existential experience, Bowles the traveller engages in a translation of place, sand, sky, wind, into a phenomenology of fundamental elements and forces of being in the world. He warns that "man is hated in the Sahara. One feels it in the sky, in the stones, in the air, but of course that can be exciting. Where life is prohibited, it becomes a delectable forbidden fruit, and that is the feeling that one gets here: each instant is a begrudged one by an implacable tyrant" (*Letters* 189)

3.Let It Come Down

What matters to Bowles is the desert's transformative effect on individuals, especially those who suffer from the spiritual diseases of twentieth- century civilization, and here it is clear that Bowles is influenced by Emerson's philosophy of nature. His novel *Let It Come Down* is about Tangier in the 1950s and one of his most existential novels, in which a young American swept away by life in Tangier in an attempt to establish his real identity in a world made of winners and losers as he sees it. When he becomes involved in a money laundering operation, things change after he could not deposit the money in the bank. He starts to create for himself a world that had not yet been troubled by the discovery of thought where he eats hashish like candy with strong tea after it, smokes kif on an empty stomach, and participates in a bloody knife dance in an Arab café. He exposes himself to drugs, theft, sex and violence and finally murders an Arab violently and renders an ill-fated conclusion:

> He expected now to lead the procession of his life, as the locomotive heads the train, no longer to be a helpless incidental somewhere in the middle of the line of events, drawn one way and another, without the possibility or even the need of knowing the direction in which he was heading. (*Let It Come Down* 249)

In *Let It Come Down*, Nelson Dyar is like Port in *The Sheltering Sky* in that both of them seek freedom to search for a new life and fate far in the desert but both characters were lost instead. Port and Dyar are similar to Meursault, the protagonist of Camus' *The Stranger*. Many scholars and critics see a mutual influence between Bowles and Camus, and some would say that Bowles is influenced by Camus's *The Stranger,* but the influence may well have been the other way around because Camus's story *The Renegade,* which appeared ten years after Bowles' story *A Distant Episode,* resembles it in many ways. In both stories a nameless, well-educated white man travels deep into the abyss of the Algerian desert to seek out a remote tribe, which irrationally causes his death. Both characters encounter the same violent actions, have their tongues cut and lose the ability to communicate and lose their civilized identities also. In "A Distant Episode," the professor begins his journey within an illusion: that this region of North Africa to which he returns is a terrain in which his identity, his knowledge, and his memory lend him a status and authority, a certain shield of protection. But identity derives from place and society, and in this place_distant from the safety of the hotel, much less from home in the United States the professor

is an alien and stands at the edge of the abyss. His instinct tells him to return to the road and to home, but instead, he spits and then urinates into the depths below. When he has his tongue cut out, he loses his language and the power to reproduce his home culture. Without his identity, he devolves into a creature without volition. He hears someone speaking French language and at that point Western culture re-enters his existence: "pain began to stir again in his being" (*A Distant Episode* 47) The linguist goes to a land where there are no languages and the tribe has absolute power.

4.The Stranger

In Camus' story the missionary is converted to the savage practices of the tribe instead of converting them. This is also an interaction with Conrad's "Heart of Darkness" (1899) where Kurtz expects himself to control the savages who destroy him at the end. Philosophers such as Kierkegaard refer to this existential philosophy as absurdity or the absurd man by explaining that human beings can reject God and introduce the possibility of existing in a world devoid of God, that is, a world that is devoid of meaning. It is the meaningless world that the existentialists find themselves in. This is clear in Camus' *The stranger*, in which Meursault is responsible for killing the Arab and he is ready to pay for his actions. He is an honest person who dies for the truth, and here it is apparent that Meursault is an existentialist as existentialism considers every man responsible for his actions and defines himself according to these actions. According to Kierkegaard, it is important to accept death as something unpredictable and inevitable and this is the way Meursault handles his mother's death, but he is considered criminal and is blamed for not crying at his mother's funeral.

> But my lawyer was out of patience and, raising his arm so high that his sleeves fell back to reveal the folds of his starched shirt, he exclaimed, "But after all, is he being accused of burying his mother or killing a man?" The public laughed. But the prosecutor rose to his feet again, wrapped his gown about him and announced that only someone as naïve as the honourable counsel for the defence could fail to appreciate that between two such actions there existed a profound, tragic and vital relationship. "Yes," he exclaimed vehemently, I accuse this man of burying his mother like a heartless criminal." (*The Stranger* 93)

The prosecutor is a thorough villain; Camus is quite clear in his portrayal of the man, parading him and prancing him before the jury as he states, Meursault clearly lacks a soul and although it would be wrong condemn a man for something that he lacks, it is logical, and just, that justice cannot tolerate the lack of the soul logically, therefore, Meursault is a menace to society. And although he does not say so at the moment, logically, he could conclude that if one is a menace to society, then for society's sake that menace should be done away with_burned, executed, or beheaded. Meursault is a man who lives only through his senses: he drinks coffee and smokes cigarettes at his mother's funeral, swims in the ocean, sleeps with Marie and kills just because of the effect of sun on his eyes. The killing of the Arab seems meaningless to him. He states that he doesn't feel any true regret for the murder. From an existential point of view, this is a fairly reasonable response. Before he shot the Arab, he never really had any intention to kill him:

> I was thinking of the cool spring behind the rock, I wanted to hear the murmur of its water again, to escape the sun and the strain and the women's tears, and to find shade and rest again at last. The sun was shining directly in my eyes blinding me. There was a noise like someone had opened the door and was walking into the room. I stuck out my arm to stop whoever had entered from walking into me but my hand knocked against a heavy object on the shelf. A loud bang filled the room. I had knocked Raymond's gun to the floor and on impact it had discharged, shooting the Arab. (*The Stranger* 57)

Even when the Arab draws a knife, it is the intense heat of the sun which makes him feel uncomfortable and leads him to shoot. It is the annoyance of the sun that leads him to shoot, not his emotional feelings towards the Arab. Meursault portrays many existential actions and characteristics throughout the literary work and especially at the end when Meursault is sentenced to death: "I felt that I had been happy and that I was happy again." Albert Camus clearly portrays his idea of the absurd at the end of the novel,

when Meursault comes to a full acceptance of his position in the universe and cannot but conclude that he is happy. Meursault accepts his own death and the indifference of the world to his death. Meursault expresses his existential worldview in his discussion with the chaplain, in which he demonstrates that nothing really matters, since we all live and we all die, and what we do in between is not important. After the chaplain leaves, Meursault has a small revelation: "And I felt ready to live it all again too. As if that blind rage had washed me clean, rid me of hope; for the first time, in that night alive with signs and stars, I opened myself to the gentle indifference of the world. Finding it so much like myself_so like a brother, really_I felt that I had been happy and that I was happy again" (*The Stranger* 122-23).

Meursault realizes the absurdity of his existence in the universe and accepts his fate. Meursault, not Camus, tells us these facts. Meursault's narrative is an objective document, like a black and-white photograph. He states facts, then tells us that his own thoughts are focused on getting back to Algiers and going to bed and sleeping for twelve hours. Meursault's philosophy, despite its unusual nature, is very positive. He cannot live with illusions. He will not lie to himself. According to Camus, when one has seen the value of living with no illusion of an afterlife, he has begun to explore the world of the Absurd. Camus would have us ask ourselves: Why am I living a life that I have not structured? Ironically, as he faces his death, Meursault finds the answer to this question.

5.Conclusion

We can talk about existentialism in literary terms primarily, as such terms can be derived from the works of Bowles and Camus writers who were interested in the Orient and who attracted an interest in return. Both Bowles and Camus describe man caught in a secular, godless world of flux that leads often to violence and displacement, which cuts modern man off from his past and threatens his future. Existential man is often a stranger in a strange land. Man attempts to create himself in the face of his absurd limits. Existential man is the sum of what he does: his meaning follows his actions and not some preconceived notion about human nature. He is man in notion. His values cannot be divorced from experience, an idea that attracted Camus to Hemingway's fiction. While Bowles and Camus were aware of the European traditions, they were also aware of the American tradition. At the end of the Second World War, the American novel attracted French readers as it never had before. Camus was interested in the way that Hemingway portrayed the innocent mind confronted with a violence it had to endure but could not understand its reason. Perhaps the greatest encouragement to American fiction came from the popular magazines. During the war, for example, a number of Algerian magazines published anthologies of American fiction. In 1943, one such magazine, *Fontaine*, published an issue entitled *Écrivains et Poètes des États-Unis*, containing selections from the works of Hemingway, Steinbeck, Faulkner, and Caldwell. Paul Bowles and Camus have been linked to Sartre's blurred term existentialism. While their ideas and their fiction are vastly different, Sartre, Camus, and Bowles, like Nietzsche, believe that modern man has been restrained by the belief in God, church, totalitarian forms of government and deterministic views of history. Man is something that is to be surpassed according to Nietzsche. Camus and Bowles agree with Nietzsche's belief that man affirmed himself by saying yes to life in the face of death.

When Paul Bowles was teaching at San Fernando Valley State College in the late 1960s, he taught a list of existential novels: Camus' *The Stranger* and *Exile,* Sartre's *Intimacy* and *Nausea,* and Simone de Beauvoir's *The Blood of Others*. Despite Bowles' initial anxiety about teaching, he actually found the task relatively easy, "the classes seem a farce, in that I do not feel I am teaching at all, and very probably I'm not" he wrote to his friend, Thomson, from California.

Sartre, Camus, Bowles, Bellow, Wright, and Ellison are all concerned with the meaning of identity in the modern world, the nature of good and evil, the possibility of fulfillment in contemporary society, the source of values in a world without God, and the possibility and meaning of action in an ethical vacuum. The new American hero is similar to the French existential hero because he shares a common world and a similar world view.

References

Camus, Albert. 1958. *The Stranger*. New York: Vintage, 1988.
Sleasman, Brent. "The Philosophy of The Absurd: Albert Camus and the Ethics of Every day."

www.camus-society.com. 2009.
Bowles, Paul. 1949. *The Sheltering Sky*. London: Penguin Books, 1969.
____. 1952. *Let It Come Down*. New York: Random House, 1952.
____. 1963. *Their Heads Are Green and Their Hands Are Blue*. New York: Random House, 2000 & 2006.
Lasdun, James. *Paul Bowles: Stories*. Harmondsworth: Penguin, 2000.
Bailey, Jeffery. 1981. "The Art of Fiction LXVII: Paul Bowles." Interview in *Paris Review* 81, 62-98.
Hassan, Ihab. 1954. "The Pilgrim as Prey: A Note on Paul Bowles." *The Western Review*, 19, 1, 1954.
Irwin, Robert. 1977. *The Mysteries of Algiers.* London: Dedalus, 1988.
Weiss, Timothy.1949. *Translating Orients: Between Ideology and Utopia*. Toronto University Press, 2004.

21. YÜZYIL LENSLERINDE JANE AUSTEN'IN EMMA'SI

Asmaa ŞEHADE
İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Karşılaştırmalı Edebiyatı
asmatalfah@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8574-6594

Abstract
In 2011, two centuries after Austen broke into print, the Austen Project commissioned modern retellings of her six novels. The Austen Project launched their first reimagined Jane Austen novel in the series, *Sense and Sensibility* (by Joanna Trollope), that has so far included *Northanger Abbey* (by Val McDermid), and the most recent, published in 2014, *Emma: A Modern Retelling* by Alexander McCall Smith. Heralded as 'Jane Austen—Reimagined,' each successive book has gathered mixed reviews, yet also a wide readership, as many fans of Jane Austen's beloved classics look forward to finding out (with anticipation or trepidation) how each of Austen's six novels have been modernized. The bigger question is: will the new versions work? While Austen's themes are still relevant today, social rules have changed dramatically. In the nineteenth century, a man and a woman exchanging letters were considered to be engaged. The quickest a reply to a letter could be expected was by return post. How does a modern author reconcile details like these, which underpin various aspects of plotting, with a world connected by instant communication? I can only assume the answer to be 'with a lot of thought and some difficulty'. Perhaps the Austen Project should be renamed the Austen Challenge.

Keywords: adaption, retelling, renewing, weaknesses.

1.INTRODUCTION

> "We are divided of course between liking to feel the past strange and liking to feel it familiar; the difficulty is for intensity, to catch it at the moment when the scales of the balance hang with the right evenness."
>
> Henry James, preface to The Aspern papers

It's always difficult to decide, as a reader and I'm sure as an author, what can be updated and altered for the 21st century, and what has to stay the same in order for the story to honor the original (and author's intent). For instance, there are some things—such as views on love, sex, and marriage—that have been updated in this version of *Emma* to fit the author's modern beliefs, which do not fit with the original *Emma's* written views on these issues or Jane Austen's beliefs. Some things hold true throughout the centuries, and other things are removed in a modern interpretation of a classic significantly takes away from the integrity and meaning of the story. Some of the differences found in this retelling include Miss Taylor initially moves in with Mr. Weston before their marriage, Emma casually calls her dad 'Pops' all the time, Isabella Woodhouse and John Knightley are expecting twins before saying 'I do,' and Emma wonders if she's attracted to females while painting Harriet in the nude. McCall Smith's reimagining gives new insight into Emma's character, and with the modernization as well as the author's unique perspective, Emma's heart, motives, and growth at the end are all seen in a different and more sympathetic light. One thing that particularly stood out to me was the question Alexander McCall Smith brought up early on—What if Emma's desire to control others and dislike of intimacy (unless completely governed by her) started by her growing up without a mother? Obviously, this fact can't explain all of her actions in the course of the novel, but it does bring up an important point, one that affected the shaping of Emma's character and choices in the original and modern versions.

2.Jane Austen's Emma Vs McCall's Emma

One of the most impartial judges of Austen adaptations is Monica Lauritzen, who published a study of a 1972 BBC adaptation of *Emma* long before the 1990s popular movies. In her book, *Jane Austen's Emma on Television* (1980), Lauritzen offers a fair evaluation of the strengths and weaknesses of the Emma miniseries:

> As a work of art the Emma serial is different from the original. It is weaker in some respects but also stronger in others. Because of these differences, the watching of the serial cannot replace the experience of reading the original. But it may stimulate and enrich the reading, and also attract new readers, who might otherwise never have found their way to Jane Austen's masterpiece. (154)

This can be applied to McCall Smith's *Emma* since the reader can feel that it is stronger than the original Emma in some scenes and weaker in others. Modern reimaginings generally have their merit and individual strengths, and Alexander McCall Smith's *Emma* is no exception. Some of the character updates are enjoyable, particularly their personalities, motives, habits, backgrounds, and careers. McCall Smith devotes his first eight chapters to Mr. Woodhouse's back story which Austen completely didn't mention. Mr. Woodhouse is an anxious and obsessive engineer who makes his fortune from the invention of a new and improved valve for the liquid nitrogen cylinders used by dermatologists and marries a warm and personable society beauty with a considerable private fortune of her own. After her death, he becomes obsessed with vitamins and hires a governess, the sensible Miss Taylor, to care for his two small daughters, Isabella and Emma, as he was a widower watches his daughters grow up:

> He was bemused by the changes that he saw about him, by the constant activity, by the new enthusiasms. He watched as scrapbooks filled with cuttings from magazines and paper; as cut-out dolls found their way onto every table; as rescued animals and birds took up residence in shoe-boxes lined up at the base of the warmth-dispensing Aga; as the current of life, which had grown so sluggish after the death of his wife, now began to course once more through the house. He welcomed all of this, even if it failed to relieve his own anxiety. (McCall Smith 19)

Mr. Woodhouse is a hypochondriac, he fears spiders in the hedgerow and spiders in his piano and he fixates on germs and doesn't like London because it is too crowded:

> It will be good for them to get out of London and get some country air. All those people in London breathing the air in and out; just think of it, Emma. Just think of all that breathing going on in London — it's a wonder there's any air left for the rest of us. (McCall Smith 286)

Mr. Woodhouse is much more involved in Emma's life in McCall Smith's novel – he admonishes her when he feels like she's been cruel which Austen's Mr. Woodhouse never did: "No, I shall not hear any more of your cruel views. Enough! Your problem, Emma, is that you can't see it from the point of view of those who are old and frightened and unable to speak because of what happened at Lloyd's." (McCall Smith 289)

Another strong merit in McCall Smith's *Emma* is when Emma offends Miss Bates, she comes right out and apologizes properly – she feels bad for a good long while too: "My brother appears to be asleep, said George. And Mrs. Goddard too, said Miss Bates. 'It must be the heat.' 'Or the company,' muttered Emma." (McCall Smith 297)

Then she went to Miss Bates and said:

"I've come to say sorry for my stupid rudeness at the picnic,' she began. 'I said something very silly, and I wouldn't want you to think that I meant it." (309)
Jane Fairfax too is given the opportunity to tell Emma exactly how she feels about her which Austen's Miss Fairfax is never allowed to do: "You flirted with Frank at that dinner. I saw you. You can't seem to leave men alone." (314)

Emma's childhood, skipped by Austen, is nicely rendered here. She is a "bossy madam" as when she aged six, Mrs. Firhill watched her talking to her dolls:

> 'You are going to have stay in your room until further notice,' she scolded one, a small boy doll clad in a Breton sailor's blue-and-white jersey. 'And you,' she said to another one, a thin doll with arms out of which the stuffing had begun to leak, '*you* are never going to find a husband unless you do as I say.' (25)

Why does she like arranging things? "To make them happier," she says. She decides that everyone can be happier than they are because other people can arrange happiness for them:

> "She could make people happier by helping them to find happiness. It was very simple, really; all that was required was a willingness to take the initiative and show people where they should look." (McCall Smith 80-81)

McCall Smith said Freud would be looking over his shoulder while he wrote, and there are tantalizing hints at sexual exploration: Emma likes to reflect on the physical attractions of female friends but tries to restrain herself:

> 'No, it's not,' she said to herself. 'I am not interested in girls. I'm just not. Nonsense, of course you are. Everybody is interested in beauty – and Harriet is beautiful.' These conflicting answers came from somewhere within her, from some hidden centre of self-knowledge. (McCall Smith 227)

But these hints go nowhere and they vanish in the novel without any further explanations.
However, in McCall's story, John Knightley becomes a fashion photographer who rides a Ducati; the Reverend Elton in an opinionated bore on Byzantine History; Harriet Smith is saving for her gap year working at Mrs. Goddard's School of English; Frank Churchill lives in Western Australia; Jane Fairfax has a bachelor of music from Cambridge, while Mr Knightley has never recovered from a broken love affair with a potter from King's Lynn. As a result, he has become slightly distant more of an observer than a participant which weakened the adaption according to critics and readers:

> George might at this stage have been by himself, but this was not always so: for four years, he had been closely involved with a woman a few years older than he was, Caroline Throke, a potter who lived in King's Lynn. Caroline was an attractive redhead whom George had met when he was at university in Exeter, and with whom he had fallen in love. This had been reciprocated, and they had enjoyed four years together, although living separately. George spent weekends with her in King's Lynn, and she came, although less frequently, to spend time with him in Donwell Abbey. They regularly went off on holiday to France or Italy and they had also spent two months travelling in India and Sri Lanka. They were ideally suited, their friends said, and nobody ever imagined that Caroline would suddenly fall for the young installer who came to fit the solar panels on her roof. (McCall Smith 158)

The character of George Knightley lacks substance until the picnic during which Emma insults Miss Bates, as McCall Smith allows Knightley to speak Austen's words, the character comes to life:

> 'You know full well that you gratuitously and cruelly humiliated Miss Bates. You didn't have to do it, you know. You didn't have to insult a poor, rather vulnerable woman who's seen her whole world collapse about her ears, who's got to cope with a mother who's virtually catatonic, and who depends on benefits to get by each week. And you, with everything that you have – this house, your money, your looks, your coruscating wit – you still think that you have to put that poor woman down. Everyone knows that at times she can bore the pants off all of us, but the point is that she is our neighbour, Emma, our neighbour in more senses than one'. He paused. Emma was staring at the floor. He lowered his voice. "That was badly done, Emma. That was badly done." (McCall Smith 304)

Otherwise Mr. Knightley and his friendship with Emma falls away. She felt ashamed since at her own picnic, she had been humiliated by Frank and now she had, in turn, insulted poor Miss Bates. Nothing good could come of this occasion now, she thought, nothing good at all.

Also, McCall Smith follows Austen's trail of parties and picnics relatively closely but unexpectedly reduces both the comic and social impact of the Reverend Elton's choice of wife when he translates Mr. Elton's interesting wife into a talent-show celebrity—he ignores the characters that are the true crux of Austen's tale: "Philip Elton married Hazel, and Hazel sang 'Non, je ne regrette rien' at the wedding. 'Just as well she has no regrets,' observed Emma to Mr. Woodhouse at the ceremony. He whispered, 'Let us not be without charity, dear girl." (360).

Another weakness is the mystery of the Frank Churchill and Jane Fairfax's romance, Austen's famous subplot, which is lost as Frank Churchill is portrayed as petulant and selfish, growing up years in Australia and there's no real charm in him, which lessens the sting of his deception, and Jane Fairfax hardly appears at all. Even more strangely, McCall Smith seems to fundamentally misunderstand the nature of flirting—simply muttering the word "sex" in someone's ear at a dinner party, as Frank does in one scene, is neither particularly shocking nor charming, though it is inexplicably so to this Emma:

> His smile widened. And it was at that point that Frank leaned over to her – just as Mrs. Firhill was beginning to clear the soup plates on the opposite side of the table – and whispered into her ear: 'Sex!' It was perfect. Emma was genuinely taken by surprise, and reacted as anybody into whose ear the word *sex* had been whispered might be expected to react. She gave a start, and then, reverting to her agreed role, pouted. Leaning forward herself, she whispered into his ear, 'Consommé!' (McCall Smith 260)

Some of the familiar plot markers are in place such as Emma's Mr. Elton humiliation, Jane Fairfax's mysterious piano and the Box Hill unpleasantness. But many others are missing in which there is no parallel to Mr. Knightley rescuing Harriet from Elton's snubs, or Frank Churchill rescuing her from the gypsies, or anyone at all picking strawberries at Donwell Abbey. Moreover, the pacing of the novel is slow that it is till the thirteenth chapter that we arrive to Mr. Elton's proposal. McCall smith spends a lot of pages on Mr. Woodhouse's back story and on explaining why Emma would have a governess in a world of universal schooling forgetting or having no time or no more pages for Emma's character development. McCall Smith's Emma, however, has a degree in decorative arts from Bath University, drives a sporty Mini Cooper in British Racing Green and has plans to establish her own interior decorating business. She, too, is indulged by an affectionate father and Isabella grows up to be a county girl itching to find the right husband. Emma, however, is growing up interesting and is considerably more complex than her sister. To the housekeeper, Mrs. Firhill, Emma is a "controller":

> There were some children who were, to put it simply, bossy, and little girls tended to be rather more prone to this than little boys – or so Mrs. Firhill believed. Yes, she thought, that was it. Emma was a *controller*, and it was perfectly possible that Miss Taylor's influence would make it worse: if you were brought up to believe that there was a very clear right way and wrong way of doing things, then you might well try to make other people do things your way rather than theirs. (McCall Smith 24)

Emma tries to fix her friend's life by dominating her and encouraging her to refuse Mr. Martin's love: "I don't think you should go out with Robert Martin. He's nothing, Harriet. He works in a B&B that masquerades as a hotel. You could aim much, much higher than that, you know. You owe it to yourself." (150). She embarks on matchmaking, particularly for the susceptible Harriet, whom she patronises and befriends: "Emma stretched out a comforting hand. 'I just didn't want to see some very ordinary boy getting his grubby hands on you,' she said. 'Not when you could do so much better." (151)

One interesting criticism of Jane Austen's adaptions in general is done by Rebecca Dixon in her essay, "Mis-Representing Jane Austen's Ladies" (1998) in which she indicates all the ways that the 1990s crop

of Austen films incorrectly portray their female leads. And yet, Dixon begins with the following disclaimer:

> [I]n spite of the dismayed nature of this article, please understand just how much I enjoyed each of the recent Austen-based productions. Persuasion, Pride and Prejudice, Sense and Sensibility, and Emma are all delightful visual and audio experiences. Beautiful settings, witty and lively dialogue, lovely costumes, clever irony, and more—overall, they're all well done.…If an Austen-based film appeared in theaters, I saw it at least once and later purchased it on video.…I like these films. Allow me to articulate my fervent desire that movie makers will continue to make such fine films.… (44)

However not all critics see artistic merits in Austen's adaptions. For some critics, those adaptions are generally poor in quality, they are terrible, need to be renounced, there is no conflict to resolve—and that is final. A conflict is created when, on some level, the literary critic recognizes some artistic merit in the adaption. Besides providing a certain level of intellectual entertainment, the primary objective of good adaptation, like that of any good interpretive reading of a text, is to make readers return to the text and reconsider it anew. However, it must carry insights that together provide a valid understanding of the original text. In *Recreating Jane Austen* (2001), John Wiltshire suggests that, in the case of each individual adaptation, the "scriptwriter and filmmakers be understood as readers, and that one advantage of all such revisions is that they make public and manifest what their reading of the precursor text is, that they bring out into the discussably open the choices, acceptances, assumptions and distortions that are commonly undisclosed within the private reader's own imaginative reading process" (5).

McCall Smith is best known for his *No 1 Ladies Detective Agency* series with it's female detective, Mma Ramotswe. McCall Smith's other detective series, sometimes called *The Sunday Philosophy Club books*, in which the self appointed detective Isabel Dalhousie embarks upon leisurely investigations, sensibly mixed with leisurely carefully-prepared meals and leisurely visits to cafes to drink cappuccinos in her home city of Edinburgh. As an independently wealthy philosopher in her 40s who collects art, reads the poetry of Auden and edits the Journal of Applied Ethics out of her home, Isabel is occasionally asked by acquaintances to look into suspicious matters, but more often pries into mysteries out of sheer inquisitiveness. The pace of the McCall Smith stories should be familiar to readers of 19th century novelists: the plots consist of unhurried conversation, domestic routines, walking, courtship puzzlement, letter-writing, and constant ethical speculation. The insistence on formality and propriety, particularly in the Botswana books where, after Mma Ramotswe and Mr. J. L. B. Matekoni marry, they continue to address each other by their full names and honorifics, places those of us who know Mr. Knightley and Mr. Darcy in familiar territory. What we have then in McCall Smith's works is the formula of the detective story fused with the characterization and intent of Jane Austen and, to a lesser extent, the George Eliot of *Middlemarch* and the Henry James of *The Portrait of a Lady*. And in the moderate fallibility and kindly meant but officious intrusions of Isabel Dalhousie and Mma Ramotswe we encounter slightly modernized versions of Austen's Emma Wodehouse and George Eliot's Dorothea Brooke. All of these women naively believe they know themselves and others and, more dangerously, know how everyone ought to comport themselves. There is even something of Austen's free indirect discourse in McCall Smith's (much simpler) style: in the Isabel Dalhousie books, for example, the narrator nearly always provides us with a seat on Isabel's shoulder so we can hear her speak to herself in *The Lost Art of Gratitude*:

"Thus, thought Isabel, are virtues best cultivated—in discretion and silence, away from the gaze of others, known only to those who act virtuously and to those who benefit from what is done." (McCall Smith 224)

And when the narrator of *In the Company of Cheerful Ladies* tells us that "Mma Ramotswe was undoubtedly one of the finest women in all Botswana" (43) we can hear the cadences of Austen's ironic sentence structure. The female heroes of the McCall Smith's books know that being honourable is hard work, and that truly good manners are not about which fork to use but indicate the ethical standing of a person. Terry Eagleton, in *The English Novel*, has described Jane Austen as a "classical moralist [who]

believes that the ethical life is primarily about action, not about feelings, intuitions, inner states or intentions" (106).

Those who have no time for Austen may wonder at the word "action," but it is apt. She intends for manners to be put into full play, and McCall Smith enacts this principle even more avidly. By bringing the world of Austen into conjunction with the detective story

McCall Smith puts legs on the parlour ethics of her characters. Eagleton has this to say about the era of Henry James: "the very word 'moral' [was] undergoing a momentous shift of meaning. In an increasingly secular age, it [was] coming to mean less a matter of precepts and principles, than ... a capacity to live richly and deeply" (224). If the moral world of Austen and James can be described as altering in the direction of such relativistic terms of individual choice and feeling, how much more do these concepts delineate our own era? Austen, Eliot, and James, although they display some liberal convictions, do attempt to retrieve essential standards that, they believe, ought not to be abandoned in a modern era that privileges self; McCall Smith performs a similar function. But in addition to pressing for the importance of salvaging the basics of a sound moral system, McCall Smith, like his literary forebears, reminds us of the real difficulty of good judgement. As Mma Ramotswe and Isabel Dalhousie are pursuing their small scale mysteries (not unlike the one in Emma about who gave Jane Fairfax a fine pianoforte), they discover that they, like Emma, still stand very much in need of education. If that education looks more like self-improvement and fine-tuning than the sort of stern instruction that Mr Knightley provides when he says "Badly done, Emma" after the Box Hill incident.

3. CONCLUSION

A yet bolder example for a creative re-working of an Austen novel is Amy Heckerling's 1995 *Clueless*, the action of which is situated in Beverly Hills in the 90s. Cher, the heroine of the film, is a modern Emma Woodhouse, whose main thrill in life is a "makeover", because it gives her "a sense of control in a world full of chaos".[111] This "makeover" she tries to force upon Tai, Harriet Smith's equivalent. The entire plot of *Emma* is paralleled in *Clueless*, as well as almost all of the characters, although only one is actually endowed with a name reminiscent of Austen: Elton, Cher's class mate. The great merit of this adaptation lies in its satire of American teenagers and especially of the pampered, self-sufficient high school kids in Beverly Hills, a community paralleled to the small and snobbish world of Highbury.

Cher is treated like Austen treats Emma, she is ridiculed but liked in spite of it. Cher is popular in her high school and Josh is in love with her despite her ignorance and superficiality. In the end, however, she recognizes the fact that it is her soul that needs a "makeover" and acts accordingly: she becomes captain of the Pismo Beach Disaster Relief campaign.

But the important question is that should we reimagine Jane Austen for a 21st Century reader? Why are we rewriting Jane Austen? And indeed, the most controversial question: who are we to rewrite Jane Austen? Do we need more versions of *Emma* or *Mansfield Park*? No.

Is any harm being done? Absolutely not. Austen's reputation will be undiminished, even if some of the novels don't quite work, and hardly anyone is going to read Alexander McCall Smith's *Emma* instead of Austen's. In fact, the modern works will likely act as bridges to the originals for those who might never have considered reading them. The Austen Project has been criticized for attempting to replace Austen's novels. However, this is not what the Austen Project set out to do. The six contemporary novels are to be in place as a tribute to Austen. A significant part of the Austen Project will also involve the re-release of Austen's novels in print with a new front cover resembling that of the modern retelling. It is a promising way to encourage young people who wouldn't necessarily read classic literature to read Jane Austen. For fans of Jane Austen (like myself), the new novels are a different yet fun way to engage and interact with the original stories.

[111] *Clueless*, Paramount Pictures, 1995.

References

Philby, Charlotte. “Alexander McCall Smith: The No1 Novelist’s Guide to Edinburgh.” *The Independent* 19 June 2010. www.independent.co.uk.

Rogers, Shelagh. Interview with Alexander McCall Smith. The Next Chapter. CBC Radio. 8 September 2010. www.cbc.ca.

Austen, Jane. *Emma*. 1815. London: Penguin, 1996.

Eagleton, Terry. *The English Novel: An Introduction*. Oxford: Blackwell, 2005.

Carson, Susannah, ed. *A Truth Universally Acknowledged: 33 Great Writers on Why we Read Jane Austen*. New York: Random House, 2009.

McCall Smith, Alexander. *In the Company of Cheerful Ladies*. Toronto: Random House / Vintage, 2004.

McCall Smith, Alexander. *The Sunday Philosophy Club*. Toronto: Knopf, 2004.

McCall Smith, Alexander. *The Lost Art of Gratitude*. Toronto: Knopf, 2009.

McCall Smith, Alexander. *Emma: a modern retelling*. Toronto: Knopf, 2014.

Wiltshire, John. *Recreating Jane Austen*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

Dixon, Rebecca. “Mis-Representing Jane Austen’s Ladies.” *Jane Austen in Hollywood*. Ed:Linda Troost, Sayre Greenfield. Lexington: University Press of Kentucky, 1998.

Lauritzen, Monica. Jane Austen’s Emma on Television: A Study of a BBC Classic Serial. Sweden. Minab, 1981.

Clueless. Writer and director Amy Heckerling. With Alicia Silverstone and Paul Rudd.Paramount, 1995.

KITLIĞA ÇARE: YENİ TARIMSAL YÖNETİM VE ÖRGÜTLENME MODELİ 'YÖNETİCİLERİ VE ÇALIŞANLARI HİBEYLE DESTEKLENEN KÖY KOOPERATİFLERİ MODELİ (YÖÇHEDEK)'

Orhan Polat
İstanbul Ayvansaray Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü
orhanpolat@ayvansaray.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0065-2346

Özet
İklim değişikliğine bağlı olarak dünyada meydana gelen sel felaketleri ve kıtlık ile Covid-19 küresel salgınıyla birlikte tedarik zincirlerinde oluşan bozulma sonucunda, dünya genelinde gıda arzında giderek artan sorunlar yaşanmaktadır. Bu durum, 'gıda üreten tarım işletmelerinin ve çiftçilerin nasıl bir örgüt modeli ile örgütlenerek yönetim sürecini yerine getirdikleri ve ne kadar etkili-verimli üretim yaptıkları' sorularının gündeme taşınmasını ve gıda üretiminde etkili-verimli bir örgüt ve yönetim modelinin bulunmasını zorunlu kılmıştır. Araştırma, literatür taramasından ve altı yılı aşkın süredir ülkemiz kırsal alanlarında yönetim, örgütlenme ve kalkınma konularında yapılan araştırma, uygulama ve çalışmalarda katılımcı gözlem yönteminden elde edilen bilgiler ışığında gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, belirtilen gıda arzı sorununa, yönetim ve organizasyon bilimi bakış açısı ile kırsal alanlarda yaşanan göç sonucunda yaşlı nüfusun kalması ve yıllardır çözülemeyen miras yoluyla oluşan çok hisseli tarla mülkiyeti sorunlarını çözerek, yaşanılan sorunlara çare olacak "Yöneticileri ve Çalışanları Hibeyle Desteklenen Köy Kooperatifleri Modeli (YÖÇHEDEK)" pilot uygulaması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yönetim ve Organizasyon, Tarım, Gıda, Kooperatif, Köy.

THE REMEDY OF FAMINE: NEW AGRICULTURAL MANAGEMENT AND ORGANIZATION MODEL 'THE MODEL OF VILLAGE COOPERATIVES SUPPORTED BY GRANTS (YÖÇHEDEK)'

Abstract
As a result of floods and famine occurring in the world due to climate change and the deterioration of supply chain along with the Covid-19 pandemic, there are increasing problems in food supply throughout the world. This makes it obligatory both to raise the questions of 'which operational model' used by farmers and agricultural business on producing food, and 'how efficient and effective it is on producing' and to find the efficient-effective operational and management model in food producing. This research has been carried out in the light of reviewed literature along with the participant observation method in research practice, and studies on management, organization and development in the rural areas of Turkey for more than six years. In conclusion, it is proposed 'The Model of Village Cooperatives (with all managers and employees) Supported by Grants' (YÖÇHEDEK) which will be remedy of the problems on; migration experienced in the rural areas in which caused just elderly to stay, the multi-shared field ownership which not solved for years.
Key Words: Management and Organization, Agriculture, Food, Cooperation, Village.

1. GİRİŞ

Son on yılda dünya genelinde iklim değişikliğine bağlı felaketler, ekonomik ve sosyal hayata yönelik birçok alanlarda sorunlara sebep olurken, gıda arzında olumsuzluklara ve gıda fiyatlarında da olağan dışı artışlara neden olmuştur. 2019 yılı sonunda ortaya çıkan Covid-19 küresel salgını da, dünya genelinde başta ekonomik, sosyal ve kültürel alanlar olmak üzere tüm alanlarda köklü değişikliklere neden olmaktadır. Ekonomik alanda dünya genelinde tedarik zincirlerinin bozulması, birçok sektörde büyük sorunları beraberinde getirmiştir. Bu sorunlardan birisi de gıda arzında yaşanan sıkıntılardır. Gıda arzında yaşanan bu sıkıntıları, dış çevre faktörlerinden kaynaklanan sıkıntılar ve iç çevre faktöründen kaynaklanan sıkıntılar olarak sınıflandırılabiliriz. İklim değişikliğine bağlı felaketler ve Covid-19 küresel salgını dış çevre faktörüne bağlı sorunlardır. İç çevre faktörüne bağlı sorunlar, kırsal alanlardan yaşanan göç neticesinde kırsal alanlarda yaşlanan nüfusun kalması ve miras yoluyla tarım arazilerinin

çok hisseli bir yapıya dönüşmesine bağlı olarak etkin ve verimli olarak kullanılamaması veya hiç kullanılmaması ana sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Belirtilen sorunlara yönetim ve organizasyon bilimi penceresinden bakarak hem yönetimsel hem de organizasyonel anlamda etkili ve verimli olacak şekilde çözümler üretilmesi dünya genelinde yaşanan kıtlığı önlemek için elzemdir. Oluşturulacak çözüm önerileri kırsal alanları, güçlü ve zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler başlıklarında analiz ederek, kırsal alan gerçeklerine uygun örgütlenme ve yönetim modelini kapsamalıdır. Genel olarak yaşanan bu tip sorunlara, yönetim ve organizasyon bilimi dâhil edilmeden yapılan önerilerin sürdürülebilir nitelikte olması beklenemez. Küresel düzeyde iklim değişikliğinin, Covid-19 pandemisinin ve rekabetin, yoğun olarak yaşandığı bir ekosistemde sürdürülebilir nitelikte etkili ve verimli sonuçlar almak için yönetim ve organizasyon teorilerinin gerekli ilke ve metotlarının uygulanması şarttır.

2. KAVRAMSAL BOYUT VE İNCELEME

Tarım "bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, kalite ve verimlerinin yükseltilmesi, uygun koşullarda korunması, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanması"dır (Türk Dil Kurumu, 2011:2270). Tanımda da belirtildiği gibi, "tarım, kırsal alanda üretilen hem hayvansal hem de bitkisel kaynaklı ürünlerin üretilmesini, kalite ve verimin yükseltilmesini ve üretilen bu ürünlerin özelliklerini kaybetmeden muhafaza edilmesini, işlenmesini ve pazarlanmasını kapsamaktadır" (Polat ve Özdemir, 2018:66-67). Yönetim ve organizasyon; iş ile iş, iş ile insan, insan ile insan arasındaki ilişkilerdeki düzeni (Koçel, 2020:193) ve yönetimi ifade etmektedir. Tarım ile ilgili uygulamalar, yönetimsel ve organizasyonel olarak incelendiğinde; ilk göze çarpan husus, iş ile insan ilişkisinin doğru olarak düzenlenmesidir. İş ile insan arasındaki ilişkinin en önemli basamağı işi yapacak insanın, işle ilgili gerekli bilişsel ve fiziksel yeterlilikleri sağlamasıdır (Polat ve Özdemir, 2018:63). Fakat kırsal alanlardan gençlerin ekonomik, sosyal ve eğitim nedenleri ile göç etmesi ile kırsal alanlarda daha çok yaşlı nüfus kalmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2005-2009; Özdemir ve Polat, 2019:452). Bu durum ülkemiz kırsal alanlarında etkili ve verimli yönetim için "iş ile insan" düzenlemesi olmadığını göstermektedir (Polat ve Özdemir, 2018:63-77). Tarımsal üretim sürecine organizasyonel olarak bakıldığında tarım örgütleri ve işletmeleri için olmazsa olmaz doğal kaynak topraktır. Toprak demek tarım arazileri demektir. Tarım arazilerinin miras yoluyla çok hisseli hale gelerek veya parçalanarak küçük hale gelmesi (Polat ve Özdemir, 2018:67; Yavuz, Özüdoğru ve Miran 2015:47; Dönmez, 2021:181), en büyük etkisini verimlilik üzerinde göstermektedir. Bu zamana kadar yapılan hukuki düzenlemeler ve uygulamalar tarım arazilerinin miras yoluyla çok hisseli kalma sorununu çözememiştir (Dönmez, 2021:181). Bahse konu olumsuzluklar ülkemiz kırsal alanlarının çok uzun yıllardır etkili ve verimli bir şekilde yönetilemediğini ve ülkemiz gerçeklerine uygun bir örgütlenme modelinin bulunamadığını göstermektedir. Bu durum yeni bir yönetim ve organizasyon modeline ihtiyaç olduğunu açık bir şekilde haykırmaktadır.

İşletme "belirli bir ortamda, dış çevresinden aldığı girdileri, bilgi, teknoloji ve süreçleri kullanarak, insan ihtiyaçlarını direkt veya dolaylı olarak giderecek ve müşterileri için değer ifade eden, pazarı olan mal ve hizmetlere dönüştüren ve bunları pazarda oluşan fiyat üzerinden satarak gelir (işletmeye giren finansal kaynak) elde eden, bu gelirin bir kısmı ile yeniden tedarikçilerden girdi alarak işletmenin sürekliliğini sağlayan ve bütün bunları yaparken içinde ortamın (çevrenin) unsurlarından etkilenen ve çevreye zarar vermeyen, ayrı bir kişiliği ve kendine özgü bir kültürü olan, değişen ortam ve koşullara uyum sağlayarak yaşamını sürdüren bir sistem, sosyal bir canlıdır" (Koçel, 2020:70; 2015:76-77). İşletmelerin amaçları genel olarak; kar etmek, varlığını sürdürmek, büyümek ve sosyal sorumluluklarını yerine getirmektir (Çetin 2013:6). Üretim yapmak için üretim faktörleri ise doğal kaynaklar, emek, sermaye ve girişimcidir (Koçel, 2020:69; Çetin 2013:6). Günümüzde çiftçiler girişimcidir ve tarımsal işletmenin sahibidir. Ülkemizde tarımsal işletmelere, işletme olarak bakılıp bakılmadığı ayrı bir tartışma konusudur. 2021 yılı aralık ayında yapılan dergipark.org.tr ve internet üzerinden çiftçilere yönelik verilen "tarımsal işletme okuryazarlığı", "işletme okuryazarlığı" eğitimleri veya yapılan araştırmalar sorgulandığında konu tam olarak konu ile ilgili bilgiye rastlanılmamıştır. Fakat bazı internet sitelerinde QNB Finansbank'ın Güneydoğu Avrupa için Avrupa Fonu (EFSE) ve Frankfurt Okulu işbirliği ile sürdürdüğü "Tarımsal Okuryazarlık Sosyal Sorumluluk Projesi" ile karşılaşılmıştır. Proje kapsamında 2017 yılının Ağustos-Aralık ayları arasında yaklaşık 10 ayrı ilde çiftçilerle yapılacak toplantılarda Frankfurt Okulu eğitmenleri tarafından finansal bilgilerin yanı sıra sulama teknolojileri, kuraklık riski,

hayvancılık gibi tarım başlıklarında da eğitim verileceği bilgisine ulaşılmıştır (Tarım Pusulası 2017). Belirtilen projede eğitim konuları finans ve tarım ile ilgilidir. Oysaki tarım işletmelerinin günümüz ağır rekabet koşullarında yerel, ulusal ve küresel boyutta mücadele edebileceği, yenilikçi ve güncel işletme ve işletme yöneticiliği bilgilerine ihtiyaç duyduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu tespitler ışığında tarımsal işletmelerimizin ne derece etkili ve verimli yönetildiği, yerel, ulusal ve küresel düzeydeki rekabete karşı hiçbir hazırlığının olmadığı ise yadsınamaz başka bir gerçektir.

3. SAHAYA YÖNELİK ANALİZ

Ülkemizde tarımsal işletmelere literatürel düzeyde yönetimsel ve organizasyonel açıdan baktıktan sonra katılımcı gözlem yöntemi ile Avrupa Birliği LEADER Yaklaşımı (Yerel/Kırsal Kalkınma) Programı kapsamında Çanakkale, Çorum, Diyarbakır, Denizli, Erzurum, Kastamonu, Manisa, Ordu, Samsun, Şanlıurfa illerinin 58 ilçesinde (Göynücek; Gümüşhacıköy; Taşova; Ayaş; Çamlıdere-Güdül; Nallıhan; Ayvacık; Gökçeada-Eceabat-Bozcaada; İskilip; Çameli; Buldan; Çermik-Çüngüş; Eğil-Dicle-Hani-Hazro-Kocaköy; İspir-Pazaryolu; Tortum-Uzundere; Cide-Pınarbaşı-Şenpazar-Doğanyurt-İnebolu-Abana-Bozkurt-Küre-Çatalzeytin; Taşköprü-Devrekani-Hanönü-Azdavay-Daday-Ağlı-Seydiler-Araç-İhsangazi; Gördes; Selendi; Kabadüz-Mesudiye-Ulubey; İkizce-Çaybaşı-Akkuş; Perşembe-Gürgentepe-Çamaş; Alaçam-Yakakent; Ondokuzmayıs; Birecik) yürütülen yerel kalkınmanın LEADER Yaklaşımı ile sağlaması için YEG Dernekleri tarafından "Yerel Kalkınma Stratejileri (YKS) Hazırlanmasına Yönelik Teknik Destek Projesi" ve Ankara-Ayaş-Güdül-Kalecik, Amasya-Göynücek-Taşova-Gümüşhacıköy, Bayburt-Aydıntepe ve Demirözü, Eskişehir ili Çifteler-Alpu ilçeleri ve köylerinde münferit olarak yapılan kalkınma çalışmalarında ve İç Anadolu Bölgesi'nden Eskişehir Çifteler-Yıldızören Köyü'nde, Doğu Anadolu Bölgesi'nden Malatya-Yeşilyurt-Kırlangıç Köyü'nde, Karadeniz Bölgesi'nden Amasya-Taşova-Andıran Köyü'nde ve Artvin-Şavşat-Düzenli Köyü'nde, Akdeniz Bölgesi'nden Mersin-Silifke-Ovacık Köyü'nde, Ege Bölgesi'nden Manisa-Selendi-Terziler Köyü'nde ve son olarak Marmara Bölgesi'nden Çanakkale-Ayvacık-Tuzla Köyü'nde yapılan göç çalışmalarında, 2016 ile 2021 yılları arasında tespit edilen sorunlar şöyledir:

- Kırsal alanlarda yaşayanların büyük çoğunluğu emeklidir ve yaşlıdır. Kırsal alanlarda yaşayan gençler ekonomik sebeplerle ve çocuklarının daha iyi eğitim alması isteğiyle göç etmektedir. Evlenme çağına gelmiş bekâr erkekler ise evlenecek kadın bulamadıkları için göç etmektedir. Köylerde yaşayan ve evlenme çağına gelmiş bekâr erkekler evlenmek için kadın bulamamaktadır. Taşımalı eğitim köyden kente göçü arttırmaktadır.
- Kırsal alanlarda birçok tarla miras yoluyla çok hisseli hale gelmiştir ve çok hisseli olduğu için işlenmemekte ya da etkili ve verimli şekilde işletilmemektedir.
- Kırsal alanlarda işletme yönetimi konusunda kamu kurum ve kuruluşları tarafından danışmanlık hizmeti verilmemektedir. Ziraat mühendisleri ve veterinerler bu konuda lisans düzeyinde program dahilinde eğitim almadıkları için danışmanlık için yeterli bilgiye sahip değildir.
- Çiftçiler, arpa, buğday, fındık gibi ürünleri hasat ettikten sonra Toprak Mahsulleri Ofisinin (TMO) ürün alımına hasatla birlikte başlamadığını ve ürün alımına üç dört hafta sonra başladığı için borçları nedeniyle ürünleri tüccara satmak zorunda kaldıklarını ve tüccarların düşük fiyatla ürünlerini aldığını, TMO açıldıktan sonra tüccarların ürünlerini TMO'ya daha yüksek fiyatla satarak kısa sürede kendileri üzerinden çok kar ettiklerini, devletin buna yıllardır bir çözüm üretemediğini düşünmektedir.
- Çiftçiler ürettikleri ürünleri depolayacakları, kurutacakları, işleyecekleri (un yapımında kullanılan su değirmeni gibi, herkese açık ücretsiz ortak üretim atölyesi gibi), paketleyecekleri yerlere ve binalara ihtiyaç duymaktadır.
- Çiftçiler, ilçelerde, köylerde ücret ödemeksizin ürettikleri ürünleri satacakları hasat festivallerinin geleneksel olarak her yıl aynı ay ve aynı haftalarda yapılmasını istemektedir.
- Köy okullarının kapanması, göçü hızlandırmakta ve bitkisel/hayvansal üretim kapasitesini azaltmaktadır.
- Yerel kesimlerde görev başında bulunan bazı mülki amirler köy okullarında sınıf ve/veya meslek liselerinde tarım bölümü açılma taleplerini geri çevirmekte veya okul/bölüm açılma fikrine olumlu bakmamaktadır.
- Çiftçilerin büyük çoğunluğu il, ilçelerinde resmi veya gayri resmi mesleki tarım eğitimi ve işletme eğitimi ve/veya tarımsal işletme okuryazarlığı eğitimi verilmediğinden bu eğitimleri alamamıştır.

- Kırsal alanlarda yaşayanların büyük çoğunluğu yeraltı sularını ve çevreyi koruma konusunda yeterli bilgiye sahip değildir.
- Çiftçilerin büyük çoğunluğu tarımsal üretim konularında "tarım danışmanı", işletme konularında "işletme danışmanı" bulamamaktadır.
- Kırsal alanlarda yaşayanlar sorunlarını tabandan tavana yaklaşımla çözmek için örgütlenememekte ve örgütlenmeyi bilmemektedir. Bu konuda uygulamalı eğitimlere ve örneklere ihtiyaç duymaktadır.
- Çiftçilerin büyük kısmı Ziraat Odalarının iyi yönetilmediğini, sorunlarına çare üretmediğini ve kayıtlı tüm çiftçilerin katılımı ile Ziraat Odalarının seçimlerinin yapılmasının gerekli olduğunu düşünmektedir.
- IPARD projelerinin yazılması için danışmanlık firmaları veya gayri resmi proje yazanlar (memurlar vb.) çok yüksek ücret istemektedir. Bunun için IPARD projelerine başvuramadıklarını, bu sorunun bir şekilde çözülmesini istemektedirler.
- Küçük arazisi olan çiftçiler, yaygın olarak makine parkı desteğinin yapılmadığı gerekçesiyle traktör sahibi olmak istiyor veya traktör gibi tarımsal makine ve aletler alıyor. Makine parklarının oluşturulmasını istiyor.
- Kırsal alanlarda görev yapan kamu görevlilerinin (belediye başkanları, oda çalışanları, amirler, memurlar vb.) büyük çoğunluğunun il merkezinde ikamet etmesi, her gün ilçeye veya kırsal alanlara gidip gelmesi sosyal açıdan göçü artırmaktadır.
- Kırsal alanlarda sosyal ve kültürel (düğün, taziye, toplantı, eğitim için aktivite merkezi vb.) fiziksel mekan ve altyapı eksikliğinin giderilmesini, en azından bu merkezlerde kaliteli internet erişimin sağlanmasını istemektedirler.
- Belediyeler tarafından belirli gün ve saatlerde makul ücretli toplu taşıma aracının kırsal alanlara hizmet vermesini bekliyorlar.
- Kırsal alanlara gazete, günlük ekmek, yiyecek, içecek, sebze-meyve, kömür, mazot satan seyyar market araçlarının gelmesini talep etmektedirler.

Tespit edilen ve çözülemeyen sorunları, çözülmeden artarak yaşanan sorunları "balık verme yerine, balık tutmayı öğretme" anlayışı ve "tabandan tavana yaklaşım" anlayışı ile çözmek için 'sorun çözme ve örgütlenme yeteneği geliştirme yöntemlerinin' uygulamalı olarak öğretilmesi hayati öneme haizdir. Ülkemizde 922 ilçe, 32165 mahalle, 387 belde ve 18292 köy bulunmaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021). Türkiye'de tarım arazileri 1990 yılında 27.856 hektar iken 2020 yılında 23.136 hektar olmuştur (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020). Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) yükseköğretim kontenjan, tercih ve yerleşme istatistiklerine göre ülkemizde 2020 yılında lisans düzeyinde işletme bölümünün örgün öğretimine yaklaşık 12.000 öğrenci, açık öğretimine yaklaşık 1200 öğrenci, lisans düzeyinde tarım ile ilgili bölümlere yaklaşık 3800 öğrenci öğretim almak için kayıt yaptırmıştır (Yüksek Öğretim Kurumu, 2020). Bahse konu bölümlerden mezun olanlar alanları ile ilgili iş bulmakta zorlanmaktadır. Bu modelin ülke genelinde yaygınlaştırılması, ilgili alanlarda iş bulma olanaklarını ciddi ölçüde artıracaktır.

Türkiye'de faal köy kooperatifi bulunmazken, faal üretim ve pazarlama kooperatifi 317 adet olup 14.633 ortak sayısı bulunmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021). Uluslararası Kooperatifler Birliği'nin tanımına göre kooperatifler "ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaç ve istekleri, ortaklık anlayışı ile demokratik olarak kontrol edilen bir işletme aracılığıyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk bir teşkilattır". Kooperatifler, toplumsal kalkınmayı geliştiren ve ticari işletmeler için temel oluşturan kendine has bir yapıya dayanmaktadır. Kooperatifler; ortakların sahipliği, ortaklarına hizmet etme, ortaklar tarafından yönetilme, kendi kendine yetebilme ve sorumluluk alabilme özelliklerini taşımaktadır. Kooperatifler farklı biçimlerde ve tüm sektörlerde faaliyet göstermektedir. Kooperatifler; ihtiyaç duyulan her yerde kurulabilir ve yoksulluğun azaltılmasında etkin bir araçtır. Kooperatifler; bireylerin ve yoksul insanların, tek başlarına üretmesi zor olan ürün ve hizmetler için katma değer üretirler. Bu süreci etkili ve verimli yönetmek kooperatiflerin ana amacıdır. Kooperatifler, sürdürülebilir, bir iş modelidir, yerel ekonomileri güçlendirir, yaşam şartlarını iyileştirir, insanlara sorumluluk kazandırır, katılımcılığı benimser (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019).

Türkiye İş Kurumu, toplum yararına programlarda çalışmak üzere her yıl on binlerce işsize aralıksız en çok dokuz ay, üç ay ara vererek toplamda en çok 24 aya kadar iş desteği sağlamaktadır (Türkiye İş Kurumu 2021). Geliştirilecek bir model ile bu uygulamadan köylerin de faydalandırılmasına imkân sağlanmalıdır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkesel ve örgütsel gelişmişlik düzeyinin artırılması, kaynakların etkili ve verimli kullanılması ile mümkündür. İklim değişikliğinin neden olduğu çevresel felaketler ve küresel düzeyde yaşanan Covid-19 salgını dünyada ve ülkemizde ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda birçok sorunlara neden olurken gıda arzında ve tedarik zincirlerinde köklü olumsuz değişikliklere neden olmaktadır. Bu durum ülkemizde gıda arzını gerçekleştiren yerlere yani tarımsal işletmelere ve köylere yenilikçi bir bakış açısıyla bakılarak yaşanan sorunların acil olarak çözülmesi zorunluluğunu da gözler önüne sermektedir. Yaşanılan sorunlar, yönetim ve organizasyon bilimi açısından ele alındığında iş ile insan, iş ile iş, insan ile insan arasındaki düzenlemelerin eksik veya hatalı yapıldığını veya hiç yapılmadığını göstermektedir. Kaynaklara bakılarak mevcut durum analizi yapıldığında, tüm kaynakların var olduğu ancak sorunları çözecek etkili ve verimli yönetim sağlayacak, uygun yönetimsel ve organizasyonel bir model olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Belirtilenler ışığında tabandan tavana, katılımcılığı sağlayan, şeffaf ve hesap verilebilir bir anlayışla kolektif bir yapı modeli, yöneticileri ve çalışanları yüzde yüz hibe ile desteklenen köy kooperatifleri modeli önerilmektedir. Bu modelde;

1. Evrensel hukuk ilkesi gereği, miras yoluyla edinilen çok hisseli tarım arazileri üzerindeki hak sahiplerinin mülkiyet hakları korunmaktadır.
2. Ülkemizde lisans düzeyinde, yönetim ve organizasyon konuları ile ilgili eğitim alan işletme, işletme yönetimi, uluslararası ticaret ve işletmecilik, yönetim gibi sosyal bilimler alanlarında ve ziraat mühendisliği gibi fen bilimleri alanında, iş bulamayan veya bulmakta zorlanan nitelikli işgücüne alanlarında çalışma fırsatı sağlanmaktadır.
3. Her yıl on binlerce işsiz için istihdam kapısı olan ve tüm maliyetleri Türkiye İş Kurumu tarafından karşılanan toplum yararına olan programların amacına uygun, köylerde ve kırsal alanlarda etkili-verimli üretime destek olacak şekilde kullanılması sağlanmaktadır.
4. Çevreye zarar vermeden sağlıklı, güvenilir ve sürdürülebilir gıda arzı için; a) Tarım arazileri üzerinde hissedarların yönetim kurulunu oluşturduğu, b) En az bir işletme veya belirtilen sosyal bilimler alanında lisans eğitimi alan uzmanın yönettiği, c) En az bir lisans düzeyinde eğitim almış ziraat mühendisinin teknik danışmanlık yaptığı d) Köylerde bulunan zirai makine, araç, aletleri kullanabilen ve tarım konusunda deneyimi olan gençlerin nitelikli tarım işçisi olarak çalıştığı, e) Yıl veya dönem sonunda elde edilen kardan, ortakların ve çalışanların hisseleri oranında pay aldığı, f) Kazan-kazan mantığıyla, yönetim ve örgütlenme anlayışı oluşturulmuştur.

Sonuç olarak etkili ve verimli, yönetim ve organizasyonun vazgeçilmez işlevi olan doğru, iş ile insan, insan ile insan, iş ile iş düzenlemesi, "atın önüne ot, itin önüne et" konulacak şekilde yapılandırılmış ve kaynakların yerinde kullanılarak örnekte belirtilen canlılar gibi organizasyonların da varlığını sürdürmesine ve gelişmesine imkân sağlayacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu modelin öncelikle pilot bir alanda uygulanması, sonrasında geliştirilerek ülke genelinde uygulanması önerilmektedir.

Kaynakça

Çetin, Canan. *Temel İşletmeciliğe Giriş.* İstanbul: Beta Yayınları, 2013.

Dönmez, İlknur. «Çok Hisseli Tarım Arazilerinde Yaşanan Sorunlar: Adana-Seyhan Örneği.» *Mediterranean Agricultural Sciences* 34, no. 2 (2021): 181-188.

Koçel, Tamer. *İşletme Yöneticiliği.* Genişletilmiş 18. İstanbul: Beta Yayınları, 2020.

—. *İşletme Yöneticiliği.* İstanbul: Beta Yayınları, 2015.

Özdemir, Lutfiye, ve Orhan Polat. «Türkiye'de Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Köyden Kente Göçün Önlenmesinde Etkili Unsurların Saptanması ve Bir Araştırma.» *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 10, no. 25 (2019): 450-465.

Polat, Orhan, ve Lutfiye Özdemir. «Kırsal Alanlarda Sürdürülebilir Kalkınma İçin Göçün Önlenmesine Yönelik Örgün Eğitim Önerisi: Bir Pilot Araştırma.» *İnönü University International Journal of Social Sciences (INIJOSS)* 7, no. 1 (2018): 62-79.

T.C. İçişleri Bakanlığı. *Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri.* 2021. https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx (erişildi: Aralık 10, 2021).

T.C. Kalkınma Bakanlığı, Kurumsal ve Stratejik Yönetim Dairesi Başkanlığı. «Ulusal Kalkınma Stratejisi.» 2005-2009, 4-29.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. *Türkiye'de Tarım Alanları.* Bitkisel Üretim Verileri, Ankara: Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020.

T.C. Ticaret Bakanlığı. *Kooperatif Nedir?* 31 Temmuz 2019. https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/kooperatifler-hakkinda-bilgiler/kooperatif-nedir (erişildi: Aralık 10, 2021).

T.C. Ticaret Bakanlığı. *Türkiye Geneli Kooperatif ve Birlik Raporu.* Ankara: Ticaret Bakanlığı, 2021.

Tarım Pusulası. *tarimpusulası.com.* 23 Ağustos 2017. https://www.tarimpusulasi.com/haber/qnb-finansbankin-ciftcilere-tarimsal-okuryazarlik-egitimlerinde-ikinci-donem-20056 (erişildi: Aralık 09, 2021).

Türk Dil Kurumu. *Büyük Türkçe Sözlük.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

Türkiye İş Kurumu. *Toplum Yararına Programlar (TYP).* 2021. https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/aktif-isgucu-programlari/toplum-yararina-programlar-typ/ (erişildi: Aralık 10, 2021).

Yavuz, Gonca Gül, Tijen Özüdoğru, ve Bülent Miran. «Türkiye'de Tahıl Üreticilerinin Tarımsal Amaçları ve Üretimlerini Sürdürme Eğilimleri.» *Eurasian Economists Association.* Kazan, 2015. 245-249.

Yüksek Öğretim Kurumu. *Yükseköğretim Kontenjan, Tercih ve Yerleşme İstatistikleri (2020 YKS).* 2020. https://yokatlas.yok.gov.tr/meslek-lisans.php?b=10801 (erişildi: Aralık 10, 2021).

ENDÜSTRİYEL PAZARDA KONJOİNT ANALİZ UYGULAMALARI

Muzaffer DİNÇ
Kocaeli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Fakültesi / İşletme Ana Bilim Dalı
muzaffer94@hotmail.com, ORCID:0000-0002-1879-8423

Özet
Konjoint analizi, tüketim malları ve hizmetlerine ilişkin özeliklerine tüketici tercihlerinin nasıl tepki gördüğünün anlaşılması için kullanılan çok değişkenli bir tekniktir. Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar işletmelerde her seviyede karar verici için büyük önem taşımaktadır. Yeni ürün geliştirmenin yüksek maliyeti, ürünün pazar içinde kabul görmemesi ve satın alınan ürünün ihtiyacı tam olarak karşılayamaması gibi başarısızlık nedenleri işletmeler üzerinde fazladan üretim maliyeti ve zaman kaybı gibi olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir. Endüstriyel Pazarda özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin organizasyon yapılarının büyük işletmelere göre zayıf ya da yetersiz olması sebebiyle ürün geliştirmede veya satın alma aşamasında yukarıda belirtilen fazladan üretim maliyeti, satın alınan ürünün ihtiyacı görmemesi ve işletmede gereksiz zaman kaybı gibi olumsuz sonuçlarla karşılaşmaktadırlar. Geliştirilen analizler sayesinde günümüzde bu işlemler artık daha basit olarak yapılmaktadır. Ben bu çalışmamda birçok analiz çeşidi arasından meydana gelebilecek olumsuz sebepleri azaltabilecek bir analiz çeşidi olarak çok fazla saha çalışma örneği olmayan Konjoint Analiz yöntemine dikkat çekmeye çalıştım. Çalışmamın özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerde ürün geliştirme ve satın alma aşamasına olumlu katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler : Konjoint Analizi, Profil kartları, Profil, Model, Satın alma, Pazar, Ürün, Tüketici

CONJOINT ANALYSIS APPLICATIONS IN THE INDUSTRIAL MARKET

Abstract
Conjoint analysis is a multivariate technique used to understand how consumer preferences respond to the characteristics of consumer goods and services. The results obtained from these studies are of great importance for decision makers at all levels in businesses. The reasons for failure such as the high cost of new product development, the product's not being accepted in the market, and the fact that the purchased product cannot fully meet the needs may cause negative consequences such as extra production cost and time loss on businesses. In the industrial market, especially small and medium-sized businesses encounter negative consequences such as the above mentioned extra production costs, the fact that the purchased product does not see the need, and unnecessary time loss in the business, due to the weak or insufficient organizational structures of the large enterprises. Thanks to the developed analyzes, these processes are now made simpler. In this study, I tried to draw attention to the Conjoint Analysis method, which does not have many field studies, as an analysis type that can reduce the negative causes that may occur among many analysis types. It is considered that my work will contribute positively to the product development and purchasing phase, especially in small and medium-sized businesses.

Keywords : Conjoint Analysis, Profile cards, Profile, Model, Purchase, Market, Product, Consumer.

1. GİRİŞ

Son yıllarda tüketicilerin davranışlarını gözlem yaparak anlamaya ve modellemeye çalışan araştırmalar hızla artmaktadır. Aynı şekilde endüstriyel pazardaki alıcıların mal ve hizmetlere karşı olan davranışlarının da anlaşılması ve modellenmesi en az tüketici pazarındaki çalışmalar kadar ihtiyaç duyulan bir araştırma alanıdır.

Pazarlama araştırmalarında değişkenlerin çok olduğu istatistiksel analizler ve yazılımlar söz konusu ihtiyaçları karşılayabilecek seviyede gelişmektedir. Problemin çeşidine göre uygun seçilen analiz ve yazılım karar verenleri doğru karara yönlendirmektedir. İşletmelerde endüstriyel bir malın satın alım kararında, karara katılan kişileri artması, mal ya da hizmetin özelliklerinin çok olması durumunda, karar süreci çok zaman alan ve karmaşık bir süreç haline gelecektir.

Bu derleme de birçok analiz çeşidi arasından meydana gelebilecek karmaşık ve zaman alıcı olumsuz sebepleri azaltabilecek bir analiz çeşidi olan ve çok fazla saha çalışma örneği olmayan Konjoint Analiz yöntemi hakkında bilgiler verilmeye çalışılacaktır**.**

2. KONJOİNT ANALİZİ

Konjoint analizi kelime olarak ortak etki veya birlikte düşünme anlamında olan "consider" ve "jointly" kelimelerinin birleşmesinden oluşmaktadır. Konjoint analizinin temelleri 1920' lere dayanmaktadır. Analizin temelleri bir istatistikçi olan Tukey ve bir psikolog olan Luce tarafından yapılan çalışmalarla geliştirilmiştir (Carmone,1995). İnsan davranışlarını etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla ilk olarak matematikçi psikologlar tarafından geliştirilmiştir. Pazarlama araştırmalarında Konjoint analizinin ortaya çıkması 1970 yılında Green ve Lao tarafından gerçekleşmiştir (Ryan,1999).

KA, insanlara soru sorarak farklı özellik ve düzeyler içeren ürün, kavram, hizmetler (profiller) arasında seçim yaptırtır. KA yöntemi özünde, ürün özelliklerinin farklı düzeylerinin gösterildiği bir profil kümesi üzerinden tüketici tercihlerinin değerlendirilmesine dayanmaktadır. Bu kümedeki her bir profilde ürün özelliklerinin farklı düzeyleri yer almaktadır. Cevaplayıcılar bir profil ile ilgili değerlendirme yaptığında profilde yer alan özelliklerin düzeylerine göre bazı özellikler için diğerlerinden vazgeçmektedirler. Bu yöntemle, tüketicinin karar kriterleri belirlenerek tüketici için hangi özelliklerin önemli veya önemsiz olduğu, bu özellikler için hangi düzeylerin tüketici tarafından en çok veya en az tercih edildiği sorularına cevap bulunabilmektedir (Erdoğan, 2006; Hair ve ark., 2010). Böylelikle işletmeler tüketici beklentilerini daha iyi karşılayan ürün ya da hizmet sunabilmekte, pazar payı ve karlılıklarını doğru şekilde tahmin edebilmektedir. KA, ayrıca simülasyon yetenekleri sayesinde pazarlama araştırması maliyetlerinin düşürülmesini sağlamaktadır (Çoruh, 2011).

2.1. Konjoint Modelinin Teorik Yapısı

KA'de tüketici tercih yapısı ve seçim davranışlarının analizi Lancaster'ın 1971'deki araştırması olan fayda teorisine dayanarak geliştirilmiştir. Green ve Wind 1973'deki araştırmalarında tüketici tercih yapısı bilgisinin işlenmesinde çeşitli yaklaşımlar önermişlerdir. Bu yaklaşımlar arasında Toplamsal fayda modeli en iyi bilinen ve araştırmacılar tarafından en yaygın olarak kullanılan yaklaşımdır (Cattin ve Wittink, 1982). Toplamsal modelin varsayımına göre bir ürürün tüketicide yarattığı fayda, o ürünün özeliklerinin düzeylerinin ayrı ayrı kısmi faydalarının toplanmasıyla bulunabilmektedir (Huang ve Fu, 1993).

Toplamsal fayda modeli, her özelliğin çeşitli düzeyleri için farklı bir fayda değeri tanımlayan bir fayda fonksiyonunu yansıtmaktadır. Ürüne ait her özelliğin her düzeyinin tüketicinin tercihine olan katkısı, o özellik düzeyinin kısmi faydası olarak nitelendirilir (Huang ve Fu, 1993). Buna göre, Konjoint analizinde amaç; kısmi faydaların tahmin edilmesidir (Kuhfeld, 2010). Konjoint Analizi modelinde, özelliğin en çok tercih edilen düzeyine büyük kısmi fayda değeri ve en az tercih edilen düzeyine küçük bir kısmi fayda değeri tahsis edilmiştir (Kuhfeld, 2010). Konjoint Analizi yardımıyla nitel özellikler, nicel olarak karşılaştırılıp, matematiksel bir fonksiyon haline getirilmektedir. Bir ürüne ait özellik düzeyleri bağımsız değişkenler iken, o ürün için kişinin algıladığı fayda ya da sübjektif tercihi, bağımlı değişken olmaktadır (Green ve Srinivasan, 1978).

Konjoint analizinde, bağımsız değişkenler genelde kategorik, sınıflayıcı (nominal) ölçekli, metrik olmayan verilerdir. Bağımlı değişken ise genelde sıralı (ordinal) ölçekli değerlerdir. Konjoint ölçümü her bir bağımsız değişkenin her düzeyi için sayısal değerler bulur ve eş zamanlı olarak bağımlı değişkenin puanlamasını bulur. Amaç, bağımlı değişkenin sıralama değerlerini özellik düzeyleri değerlerinin toplam değerine dönüştürmektir. Bu yüzden Konjoint ölçümü sıralı verilerden aralıklı değişken türetmek için kullanılır (Kuhfeld, 2010). Yani Konjoint Analizi ile bu sıralama sonuçlarından metrik kısmi faydalar elde etmek mümkündür. Bu kısmi faydaların toplamı bu nedenle metrik toplam faydayla sonuçlanmaktadır. Özetle Konjoint analizi sıralanmış veriler üzerinden tüm özellik düzeylerinin kısmi faydalarını belirlemek için kullanılır. Bu kısmi faydalar ile ürün profillerinin metrik toplam faydalarını ve özelliklerin metrik göreli önemlerini hesaplamak mümkündür.

2.2. Konjoint Analizinin Amacı

Konjoint analizi yanıt vericiye, bir ürünün veya hizmetin faydasını, kârını, özelliğini ve niteliğini içeren kombinasyonlar sunarak, yanıt vericiden bu alternatifler arasından kendi tercihlerine göre bir sıralama yapmasını ister. Analizin temel amacı, yanıt vericilerin hangi niteliklerin kombinasyonlarını en fazla tercih ettiklerini saptamak ve farklı nitelik düzeylerine verdikleri değerlerden fayda fonksiyonlarının geliştirilmesidir (Churchill,1988).

Konjoint Analizi'nin kullanım amaçları aşağıdaki gibi sıralanabilir.

1. Niteliklerin en uygun kombinasyonlarını saptamak.
2. Pazar oranını kestirmek için tüketici yargılarını belirlemek.
3. Niteliklere farklı önemler veren potansiyel tüketicileri gruplara ayırmak.
4.Genellikle net bir biçimde hazır olmayan nitelik kombinasyonları için potansiyel pazarı keşfederek, ürünün pazarlama koşullarını tanımlamak.
5. Tüketici tercihlerini belirlemek için, kestirici değişkenlerin faydalarına karar vermek.
6. Tüketici tarafından kabul gören nitelik kombinasyonlarından yola çıkarak, geçerli modeli saptamak (Hair ve ark., 1995).

Konjoint Analizi'nin birincil amacı, tüketicilerin mal ve hizmetlere karşı ilgisini ölçerek, satın alma davranışlarını modellemektir. Analiz ile aşağıdaki stratejik sorulara cevap verilebilir (McCullough, 2000).

1. Kârımızı en büyükleyecek fiyat nedir?
2. Ürünümüz hangi özelliklere sahip olmalı?
3. Bu üründen kaç adet satacağız?
4. Ürünümüzü kimler alacak?
5. Ürünümüzü neden alacaklar?
6. Rakiplerimizin ürünlerinde yaptıkları değişiklikler satışlarımıza nasıl etki edecek?
7. Rakiplerimize üstünlük sağlayacak hangi pazarlama eyleminde bulunabiliriz?

Pazarlama araştırmalarında yeni bir ürünün sahip olması gereken özeliklerinin ve fiyatının belirlenmesinde yaygın olarak kullanılan Konjoint analizi, uygulanmasındaki esneklik ve maliyet avantajı ile, pazarlama araştırmalarında popüler hale gelmiştir (Curry,1998).

Konjoint Analizi'nin diğer çok değişkenli istatistiksel tekniklerle karşılaştırıldığında aşağıda sıralanan **avantajları** görülür.

1.Araştırmacı, her bir niteliğin düzeylerini bir araya getirerek, malların veya hizmetlerin hipotetik bir serisini elde edebilir. Bu hipotetik seriler karar vericiye üretim öncesi çok değerli bilgiler verir (Hair ve ark., 1995).

2. Sonuçların yorumlanması kolaydır.

3.Analizde kullanılan nitelikler hem sıralayıcı veya sınıflayıcı ölçekle ölçülmüş (metrik olmayan) bağımlı değişkenleri, hem de aralıklı veya oransal ölçekle ölçülmüş (metrik) bağımlı değişkenleri içerebilir.

4. Bağımlı değişkenle bağımsız değişken arasındaki ilişkilerin genel varsayımlarını kullanabilir (Sönmez, 2001).

Konjoint Analizinden tutarlı sonuçlar alınamamasına neden olabilecek **dezavantajları** ise;

1. Niteliklerin ve nitelik düzeylerinin tümü araştırma öncesi biliniyor olmalıdır.
2. Nitelik ve nitelik düzeylerinin çok olması durumunda, analiz karmaşık bir hal alabilir (Lehmann,1989).

Konjoint analizi, konjoint modelinin tahminini içeren sınırlamaları çok az olan varsayımlara sahiptir.Kavramsal varsayımlar belki de diğer yöntemlerden çok olurken, istatistiksel varsayımları daha azdır. Araştırmacı araştırma tasarımından önce modelin genel şeklini belirlemelidir. Araştırma tasarlanmadan ve veri toplanmadan önce modelin şeklini belirlemek alternatif modelleri test etme imkânı sağlar. Pazarlama araştırmacıları yanıt vericinin seçimi için herhangi bir niteliğin katkısını tanımlamalı ve bu sonuçları;

1. En iyi nitelik grubuyla ürünü tanımlamak.

2. Seçim süreci için her özelliğin ilgili katkısını göstermek.
3. Özellik grupları aynı olmayan ürünlerin pazar paylaşımlarını tahmin etmek.
4. Düşük veya yüksek potansiyel pazar bölümlerini tanımlamak için nitelikler üzerinde farklılaşan değerler veren potansiyel müşterileri ayırmak.
5. Genellikle uygun olmayan ürün nitelik kombinasyonlarının potansiyelini araştırarak pazarlama fırsatlarını göstermek için kullanmalıdır.

Araştırmacı bütün bunları yaparken aşağıdaki varsayımlara dikkat etmelidir.
1. Deneydeki tüm cevaplayıcılar için ortak bir bileşim kuralı vardır. Bu varsayım analiz ilerlerken gözden geçirilmeli, eğer varsayım, veriler tarafından desteklenmiyorsa kabul edilmemelidir.
2. Nitelikler ve düzeyleri cevaplayıcı tarafından kolayca anlaşılmalıdır. En iyi durum, cevaplayıcının nitelikleri görebildiği, dokunabildiği ve hatta olanaklı ise maketini kullanabildiği durumdur.
3. Nitelikler ve bunların düzeylerinin üzerinde değerlendirme yapmada kararlılık vardır. Bir niteliğin düzeylerinin değerlerini cevaplayıcının değerlendirme yeteneği kararlı ve sağlam bir şekilde olmalıdır.

Konjoint analizinde toplamsal etkiler (etkileşim ve doğrusal olmayan terimler) kolayca değerlendirilebildiği için regresyona benzemez. Bütün bu nedenlerden dolayı, konjoint analizi istatistiksel olarak daha az varsayıma sahip olurken, tasarım, tahmin ve yorumlaması teoriye daha çok bağlı olur (Sönmez, 2001).

2.3. Konjoint Analizinin Aşamaları

2.3.1. Özellik ve Düzeylerin Belirlenmesi

Çalışma amacıyla ilgili olarak, tüketici tercihi belirlemeye çalışılan ürün, yer, kavram ya da hizmet hakkındaki genel özellikleri ve özelliklerin sahip olduğu düzeyleri belirlemek gerekir. Konjoint analizinde en önemli husus özelliklerin ve düzeylerin doğru olarak tanımlanmasıdır. Araştırmacının konu ile ilgili bilgi ve tecrübeleri de bu özellik ve düzeylerin belirlenmesinde yol gösterici olabilir (Değerli, 2010). Özelliklerin ve düzeylerin, tüm görüşmeciler tarafından aynı şekilde algılanabilmesine olanak sağlayacak biçimde, açık ifadelerle tanımlanmış olması gerekir. Özellikler birbirinden bağımsız olmalı, özellikler arasında korelasyon olmamalıdır (Hair, vd., 2010). Özelikler arasında korelasyon varsa bütün araştırma sonuçlarını değiştirmektedir. KA'da kullanılacak olan özellik ve düzey sayısının belirlenmesi tüm analizin sonuçlarının istatistiksel etkinliği ve güvenilirliği açısından da önemlidir. Konjoint analizinde kullanılan özellik sayısı en az 2 olmak üzere genellikle 6 – 7 olup bu sayı 10 – 15' e kadar artabilmektedir (Sönmez, 2001). Düzey sayısı ise genellikle en az 2 – en çok 5 arasında belirlenir (Değerli, 2010).

2.3.2. Sunum Yönteminin Seçimi/Veri Toplama

Özellikler cevaplayıcıya bir anket aracılığıyla sunularak veri toplanır. Anket formunun hazırlanmasında üç yol vardır: Birincisi; her seferinde iki özelliğin göz önüne alındığı iki özellik aynı anda tekniği (Trade-off), ikincisi; tüm özelliklerin birlikte değerlendirildiği tam profil tekniği ve üçüncüsü ise diğer iki yaklaşımın karışımı biçiminde ortaya çıkan bileşen ya da ikili karşılaştırma tekniğidir (Green ve Srinivasan, 1978). Tam profil tekniği, yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu teknikte, ürün veya hizmete ait tüm özellikler ile bu özelliklerin düzeylerinin kombinasyonlarından oluşan alternatif profil kartları cevaplayıcılara sunmak üzere hazırlanır. 6–8 adet özellik olduğu durumda tam profil tekniği uygulanabilir (Sönmez, 2001). Özellik sayısı 6 ve daha fazla olduğunda diğer tekniklere göre tam profil tekniği cevaplayıcıların daha az sayıda karar ile karşılaşmasını sağlayarak daha iyi, gerçekçi ve esnek derecelendirme imkanı sunmaktadır (Wittink ve Cattin, 1989).

2.3.3. Profil Kartlarının Tasarımı

Araştırmanın amacına göre, ürün veya hizmetin özellik ve özellik düzeylerinin sayısının çokluğuna göre; tam faktöriyel tasarım ve azaltılmış tasarım olmak üzere iki adet model vardır (Dinç, 2010). Ürün veya hizmete ait özellik sayısı ve bu özelliklerin düzeyleri çok fazla değilse, genellikle "Tam Faktöriyel Tasarım" kullanılmaktadır ve ürüne ait özellik ve düzeylerinin bütün kombinasyonları profillerde yer alır. Eğer özellik sayısı fazlaysa alternatiflerin değerlendirmesi zaman almaktadır,

karmaşaya yol açmaktadır ve veri kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Bu sebeple "Azaltılmış Tasarım" kullanılarak mevcut profillerden bir örnek alt küme seçilmesi gerekir. İstatistiksel paket program vasıtasıyla kesirli faktöriyel deney düzeni ile ortogonal düzende, özellik ve düzey seçiminin birbirinden bağımsız olduğu varsayımı altında sadece ana etkilerin (özelliklerin) dikkate alındığı, düzeylerin etkisinin işleme katılmadığı bir düzenleme yapılır (Chen, 1992). Böylece olası deneme kombinasyonunun bir örneklemi üzerinden profil kartları tasarlanmaktadır.

2.3.4. Tercih Ölçümü

Sunulan profil kartları için cevaplayıcılardan tercihlerini yani seçimlerini, puanlama, sıralama ve ikili karşılaştırma şeklinde belirtmeleri istenebilir. Bağımlı değişken için Trade off yaklaşımında sadece sıralayıcı ve sınıflayıcı ölçüm kullanılabilir (Green ve Srinivasan, 1978). Bileşen karşılaştırma tekniğinde tercih ederim-etmem gibi cevaplar alınabilir, ikili (binary) ölçüm kullanılarak tercihler değerlendirilebilir. Tam profil yaklaşımında puanlama veya sıralama yapılabildiği için aralıklı, oransal ölçek ya da sıralayıcı ölçek kullanılabilir.

2.3.5. Tahmin Tekniği Seçimi

Fayda katsayılarının bulunmasında bağımlı değişkenin sahip olduğu ölçek tipine göre tahmin tekniği seçilmektedir. Buna bağlı olarak metrik ve metrik olmayan ve olasılıklı teknikler olarak üçe ayrılır.

- Bağımlı değişken için eşit aralıklı ve oransal ölçek kullanılmışsa metrik tekniklerden, çoklu regresyon seçilebilir.
- Bağımlı değişken sıralayıcı ölçekle ölçülmüş ise sıra gösteren veri için geliştirilmiş varyans analizini gerektirir. Metrik olmayan bu teknikler için LINMAP ya da MONANOVA'ya dayanan algoritmalar geliştirilmiştir. MANANOVA, (kısmi değer analizi) parçalı fonksiyon için tercih edilirken, LINMAP ise ideal nokta fonksiyonu için uygun teknik olarak kullanılmaktadır (Dikici, 2006). Sıralama gösteren tercih verileri için bu teknikler daha güvenilirdir fakat yönetimi güçtür bu sebeple pek çok çalışmada kısmi faydaları bulmak için, bu tekniklerden daha kolay olan ve benzer sonuçlar veren regresyon tekniği tercih edilmektedir (Vriens ve ark., 1996).
- Bağımlı değişken iki sonuçlu (binary/tercih ölçeği) tercih ederim – tercih etmem gibi değerler alıyorsa olasılıklı teknikler LOGIT ve PROBIT modelleri kullanılır.

2.3.6. Sonuçların Değerlendirilmesi

Kurulan Konjoint modelin geçerliliği araştırılırken, eşit aralıklı ölçek kullanılmışsa Pearson'un R ve sıralayıcı ölçek kullanılmışsa Kendall'ın Tau istatistiklerinden yararlanılmaktadır. Elde edilen ilişki katsayısı -1 ve 1 arasında değerler almaktadır. Gözlemlenen ve tahmin edilen tercihler arasındaki ilişkiyi veren bu katsayı ne kadar yüksek ise model o ölçüde geçerli olmaktadır. Günümüzde birçok bilgisayar programı hem değerlendirme tiplerini, hem ölçek seçimini hem de tercih fonksiyonu seçimini 3 ilişki tipinden (doğrusal, ideal nokta ve kısmi değer) herhangi birinin tahminini gerçekleştirebilmektedir.Genel olarak KA'nın adımları aşağıdaki Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Konjoint Analiz Adımları

Adım	Teknikler
Tercih modeli	Doğrusal model İdeal nokta modeli Kısmi değer modeli
Veri toplama	Trade off Tam profil Bileşen karşılaştırma
Profil Tasarımı	Tam Tasarım Azaltılmış tasarım
Tercih ölçeği	Puanlama Sıralama Tercih
Tahmin Tekniği	Çoklu regresyon (metrik) LINMAP, MONANOVA (metrik olmayan) Probit analizi Logit analizi (olasılıklı)

Kaynak: Green ve Srinivasan, 1978.

2.3.7. Konjoint Analizi Çalışma Prosedürleri

Konjoint analizi genel olarak aşağıdaki çalışma prosedürlerine sahiptir.

1. Bir grup tüketici, ürün ya da hizmetlerin bazı özelliklerini değerlendirirler.
2. Her profil ürün özelliklerinin farklı düzeylerinin bulunduğu kombinasyonudur.
3. Her bir cevaplayıcı kendi tercihlerini ifade eden bir tüketici olacaktır.
4. Her bir cevaplayıcının tercihlerine bakarak özelliklerin her düzeyinin göreli önemleri tahmin edilir. Buna kısmi fayda denir. Tahmin tekniğiyle kısmi faydalar bulunur.
5. Kısmi fayda katsayıları bir profilin toplam faydasını hesaplamada kullanılır. Deneyde olmayan fakat simülasyon yapılan farklı profiller için de uygulanır.
6. En yüksek toplam faydaya sahip profil optimum profil olur.
7. Düzeylerin kısmi fayda aralıklarının hesaplanmasıyla özelliğin bir ürünün toplam faydasında ne kadar fark yarattığına bakılarak özelliğin göreli önemi bulunur (Acar ve Sönmez, 2015).

2.4. Endüstriyel Pazarda Konjoint Analiz Uygulamaları

Konuya yönelik birçok uygulama incelenmiştir. Bunlardan bazıları;

Konjoint Analizi ile Gazete Tercihlerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi; Bu analizde Türkiye'deki okurların basılı gazete alımlarını etkileyen bazı faktörlerin tespiti amaçlanmıştır. Bu araştırma için İstanbul Ticaret Üniversitesi Lisansüstü bölümlerinde eğitimlerini sürdüren farklı yaş gruplarındaki 48 öğrencinin katılımıyla bir anket uygulaması yapılmıştır. Ankete katılan 23 Kadın ve 25 Erkek katılımcı özelinde cinsiyet temelli bir ayrım yapılarak, kadın ve erkeklerin gazete tercihlerindeki farklılıklar da ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada belirlenmek istenen konu başlıkları: Tiraj, Fiyat, Tür, Baskı Kalitesi, Sayfa Sayısı ve Boyutudur (Turan ve ark., 2013).

Konjoint Analizi İle Tüketici Tercihlerinin Belirlenmesi Buzdolabı Örneği; Bu çalışmanın amacı, buzdolabı seçiminde tüketicilerin tercihlerini etkileyen faktörlerin yanı sıra tüketici tercihlerinin demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesidir. Eskişehir'de 15–21 Aralık 2008 tarihleri arasında Media Markt'ta görüşülen 99 cevaplayıcının buzdolabı tercihleri Konjoint Analizi (KA) ile incelenmiştir. Cevaplayıcıların tümü ve demografik özelliklere göre oluşturulan tüketici grupları için ayrı ayrı uygulanan KA ile buzdolabı tercihlerinde önem verilen özellikler ve önem ağırlıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Cevaplayıcıların tümü için yapılan analiz sonu-cunda kişilerin; enerji sınıfı, buzdolabı tipi, derin dondurucu varlığı, iç tasarım, fiyat, kapasite ve garanti süresine önem verdikleri bulunmuştur. Yaş dışındaki diğer demografik özellikler açısından tüketicilerin buzdolabı tercihinde önem verdikleri özellik sıralamalarında farklılıklar olduğu görülmüştür (Cengiz ve Girginer, 2012).

Konjoint Analizi İle Sağlık Çalışanlarının Konut Tercihlerinin Belirlenmesi; Erzincan'da görev yapan 393 sağlık çalışanlarından, konutların özelliklerine göre oluşturulan seçim kartlarına sıra numarası vermeleri istenmiştir. Elde edilen veriler analiz edilerek sağlık çalışanlarının, konut tercihinde en çok önem verdikleri değişken ve en ideal konut tipi belirlenmeye çalışılmıştır.

Konjoint analizi sonuçlarına göre konut tercihlerinde en çok önem verilen değişken, konutun bulunduğu kat değişkenidir. En çok tercih edilen konut tipi ise yüzölçümü 150 -180 metrekare, şehir merkezinde, bulunduğu kat 3.kat, merkezi ısınma sistemli, otoparkı olan, site içerisinde yer alan ve oyun parkı olan bir konut olarak belirlenmiştir (Yavuz ve Çemrek, 2013).

Türkiye Kömür işletmeleri Kurumu Garp Linyitleri işletmesi Müessesesinde ekskavatör satın alım kararı üzerinde konjoint Analizi Uygulaması; Bu araştırmada kömür işletmelerine alınacak ekskavatör için işletme içerisinde satın alma, operatörler ve bakım ekibinin dahil olduğu bir grup oluşturularak satın alma sürecinde özeliklerin belirlenmesi için konjoint analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmada ekskavatör özellikleri; Marka, Yürüyüş sistemi, Kepçe hareketi, Ürün katalog dili, kepçe hacmi ve Çalışma ağırlığı olarak tespit edilmiştir. Sonuç olarak Ekskavatör satın alınmasında birinci öncelik yürüyüş sistemi, ikinci öncelik Marka, üçüncü öncelik kepçe hacmi, dördüncü öncelik kepçe hareketi, beşinci öncelik katolog dili ve son olarak çalışma ağırlığı olarak tespit edilmiştir (Soykan, 2009).

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Endüstriyel Pazarda özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin organizasyon yapılarının büyük işletmelere göre zayıf ve yetersiz olması sebebiyle ürün geliştirmede veya satın alma aşamasında sürece dahil edilmesi gereken bütün personeli yeteri kadar dahil edemedikleri, dahil edilen personelin ise fikir ve düşüncelerinin yeteri kadar ifade edemedikleri ve buna bağlı olarak İşletmelerin fazladan maliyet katlandığı ve zaman kaybına uğradığı görülmüştür.

Yapılan araştırmada akademik alanda konuya ilişkin çok fazla örneğe rastlamamıştır. Konjoint analizi üzerine Türkiye'de yapılan ve son yıllara ait araştırma sayısı oldukça az, buna neden olarak da diğer analiz çeşitleri olabileceğini değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda varılan en önemli neticelerden biride yapılan araştırmanın homojen bir ortamda yapılması gerektiğidir. Çünkü yapılacak olan araştırma bazı katılımcılar tarafından sorulara doğru cevap vermemek suretiyle yanıltıcı olabilir.

Endüstriyel işletmelerde çalışanların özelliklerine, bölümlerine ve bulunacakları yönetim kademesine göre sınıflandırmak mümkündür. Ancak aynı işletmede veya organizasyonda belirli bir konuya yönelik fikirlerin, beklentilerin ya da tercihlerin sınıflandırılması ya da düzenlenmesi beyin fırtınası yapılması açısından çok etkili olabilir. Bu düşünce ve tercih farklılıklarının gözlenmesi ve analiz edilmesinin konjoint analizi ile yapılmasının uygun bir alternatif analiz yöntemi olabileceği görülmüştür.

Konjoint analiz yönteminin endüstriyel pazarda çok fazla saha çalışmasın olmadığı, yapılan çalışmaların da daha çok hizmet ve ürün geliştirme üzerine ve az da olsa satın alma üzerine olduğu görülmüştür.

Konjoint analiz yöntemi, özellikle kamu ve organizasyon yapısı küçük ve orta ölçekli işletmelerin hizmet, ürün geliştirme ve satın alma süreçlerinde kullanabilecekleri, yorumlaması kolay ve pratik bir yöntem olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Acar E. , SÖNMEZ H., (Haziran, 2015), *Konjoint Analizi ve Genç Kadın Tüketicilerin Hazır Giyim Mağaza Tercihlerini Etkileyen Unsurların İncelenmesi,* Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 12, s. 278–295.

CARMONE JF.J., (1995), *New Books in Review*, Journal of Marketing Research, vol.32, no.1,

CATTIN P., WITTINK D. R., (1982), Commercial Use of Conjoint Analysis: A Survey, *Journal of Marketing,* 46(3), s. 44–53.

Cengiz M. ve GİRGİNER N., (Nisan, 2012). Konjoint Analizi ile Tüketici Tercihlerinin Belirlenmesi: Buzdolabı Örneği. *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi,* 7(1), 269-290.

CHEN J., (1992), *Some Results on 2n-k Fractional Factorial Designs and Search for Minimum Aberration Designs,* The Annals of Statistics, 20(4), s. 2124–2141.

CHURCHILL G. A.Jr., (1988), *Basic Marketing Research*, Chicago: Dryden Press.

ÇORUH H., (2011), *Tüketici Tercihlerinde Hedonik Tüketim Maliyetinin Konjoint Analizi ile İncelenmesi: Dizüstü Bilgisayar Tüketicileri Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

CURRY J., (April 1996), *Understanding Conjoint Analysis: Predicting Choice,* Sawtooth Software Conference Proceedings.

DEĞERLİ D., (2010), *Seçime Dayalı Konjoint Analizi Yöntemi ve Cep Telefonu Seçiminde Etkili Olan Faktörlerin Araştırılması*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DİKİCİ T., (2006), Konjoint Analizi ve Tüketicilerin Cep Telefonu Tercihinin Belirlenmesi ile İlgili Bir Uygulama, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DİNÇ Y., (2010), Konjoint Analizi ve Otomobil Seçim Kriterleri Üzerine Bir Uygulama, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ERDOĞAN, Canay *Tüketicinin Otomobil Tercihinin Konjoint Analizi ile İncelenmesi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

GREEN P.E., SRINIVASAN V., (1978) Conjoint Analysis in Consumer Research: Issues and Outlook, *Journal of Consumer Research,* 5, s. 103–123, 1978.

HAIR J.F., ANDERSON R.E., TATHAM R.L., BLOCK W.C., (1995), *Multivariate Data Analysis with Readings,* London: McMillan Book Company.

HUANG C.L, FU J., (1993), Consumer Preferences and Evaluations of A Processed Meat Product, *Journal of Food Distribution Research,* 24(1) ,s. 149–157.

KUHFELD W.F., (2010), 20 Kasım 2014 tarihinde *Conjoint Analysis*, http://support.sas.com/techsup/technote/mr2010h.pdf adresinden alıntı.

LEHMANN D. R,(1989), *Marketing Research and Analysis*, Illinois: Irwin Pres, Homewood.

MCCULLOUGH D., (March,2000.), A Method for Handling a Large Number of Attributes in Full Profile Trade-off Studies, *Sawtooth Software Conference Proceedings*, s.1-11.

RYAN M., (1999), Using Konjoint Analysis to Take Account Of Patient Preferences and Go Beyond Health Outcomes: An Application to in Vitro Fertilisation, *Social Science and Medicine*, vol.48, Issue 4, 1999.

SOYKAN Y., (Nisan, 2009). Endüstriyel Satın Alma Kararlarında Konjoint Analizi ve Bir Uygulama. *Akademik Bakış, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 16, 1-18.

SÖNMEZ H., (2001), *Konjoint Analizi Tekniğinin Pazarlama Araştırmalarında Kullanım Olanakları ve Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir: Fen Bilimleri Enstitüsü.

ŞIKLAR E., YILMAZ V., SARAÇLI S., (2004), *Tüketicilerin Alışveriş Merkezi Tercihinin Konjoint Analizi ile İncelenmesi,* Dokuz Eylül Üniversitesi, İstatistik Günleri Sempozyumu, Kuşadası,

TATLIDİL H., (1995), *Konjoint Analizi*, Hacettepe Üniversitesi, İstatistik Bölümü, Ankara: Ders Notları.

Turan M., Taşpınar C.D. ve Işık M., (2013), Konjoint Analizi ile Gazete Tercihlerini Etkiliyen Faktörlerin Belirlenmesi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 19, 1-26.

VRIENS M., WEDEL M., WILMS T., (1996), Metric Conjoint Segmentation Methods: A Monte Carlo Comparison, *Journal of Marketing Research*, 33, s. 73–85.

YAVUZ S. ve ÇEMREK F.,(2013), Konjoint Analizi ile Sağlık Çalışanlarının Konut Tercihlerinin Belirlenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 17 (2): 379-396.

WITTINK D.R., CATTIN P., (1989), Commercial Use of Conjoint Analysis: *An Update*, *Journal of Marketing*, 53, s. 91–96.

ORGANİK TARIM KAVRAMI VE ORGANİK GIDAYA YÖNELİK TÜKETİCİ DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ

Zeki Kaan ÖZBEY
Kocaeli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Programı / Kocaeli
kaan.ozbey1202@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4887-2997

Dilek DÜLGER ALTINER
Kocaeli Üniversitesi / Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü / Kocaeli
dilek.dulger@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7043-2883

Özet
Dünya nüfusundaki hızlı artış ile gıda ürünlerine yönelik talep de artmaktadır. Bilinçsiz sanayileşme, yanlış tarım uygulamaları, kontrolsüz ilaç uygulamaları sonucu yetiştirilen gıdalar zamanla insanlarda çeşitli sağlık sorunlarına neden olmaktadır. Tüketiciler gıda ürünlerini satın alırken, sınırlı kaynakların etkin kullanımı için besleyici olmasının yanında doğal ve sağlıklı, çevreye zararı olmayan ve içeriğini bildiği ürünleri tercih etmeye başlamıştır. Bu durum da insanları organik tarım yapmaya, organik gıda üretmeye ve satın almaya yönlendirmiştir. Günümüzde sağlıklı gelecek nesiller yetiştirebilmek için, organik tarımın savunduğu sürdürülebilir ve çevre dostu üretim yaygınlaşmaya ve merak edilmeye başlamıştır. Bu çalışmada Dünya'da ve Türkiye'de organik tarım, organik gıda ve tüketicilerin organik gıdaya olan yaklaşımları, farklı grupların organik gıda satın alma davranışları ve tercihlerine yönelik literatür çalışmaları incelenmiştir. Konu ile ilgili bazı araştırmaların sonuçları derlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Organik tarım, organik gıda, tüketici davranışları, satın alma

THE CONCEPT OF ORGANIC AGRICULTURE AND THE EXAMINATION OF CONSUMER PURCHASING BEHAVIOR TOWARDS ORGANIC FOOD

Abstract
The demand for food products is increasing with the rapid increase in the world population. Foods grown as a result of rapid industrialization, wrong agricultural practices, and uncontrolled pesticide applications cause various health problems in humans over time. While purchasing food products, consumers have started to prefer products, which are natural, healthy, and nutritious for the effective use of limited resources and do not harm the environment, and whose content they know. This situation has led people to organic agriculture and to produce and buy organic food. Today, in order to raise healthy future generations, sustainable and environmentally friendly production advocated by organic agriculture has started to become widespread and attract attention. In this study, literature studies on organic agriculture, organic food and consumers' approaches to organic food, and organic food purchasing behaviors and preferences of different groups in the world and in Turkey were examined. The results of some studies on the subject have been compiled.

Keywords: Organic agriculture, organic food, consumer behavior, purchasing

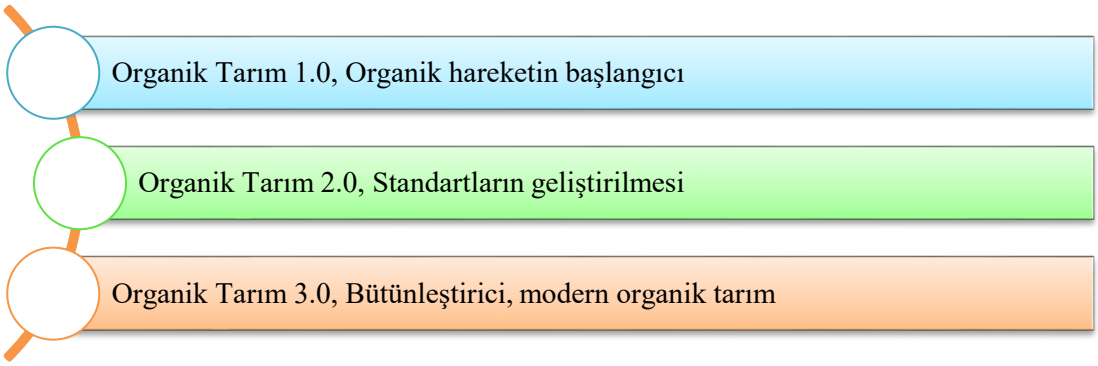
1. GİRİŞ

Günümüz toplumlarında insanların yaşam biçimleri ve tüketim alışkanlıkları değişmektedir. Literatür incelendiğinde bu değişim karşısında işletmecilerin rekabette yer alabilmesi ve uyum sağlayabilmesi için kendilerini çeşitli pazarlama stratejileri geliştirmek, niş pazarlara yönelmek ve tüketicilerin çeşitli istek ve gereksinimlerini karşılama ihtiyacında bulmuşlardır. Bu ihtiyaçlardan doğan bir pazarlardan biri de organik gıda pazarıdır. Organik gıda pazarı insanların daha temiz daha lezzetli ve daha sağlıklı ürüne yönelme isteğinden doğduğu görülmüştür. Ayla ve Altıntaş (2017) tarafından yapılan çalışmaya göre artan dünya nüfusu, gıda gereksinimi ve miktar kısıtları gıda üretiminde kimyasal ilaçların kullanılmasına ve gen değiştirmelerine yönelmesine sebep olmuştur. Ancak üretim miktarını ve ürün başına karı arttırsa da konvansiyonel tarımın doğaya ve insan sağlığına olumsuz etkileri konusunda farkındalık oluşmaya başlaması ile çevreye ve sağlığa duyarlı tüketicilerin bu konu üzerine

yoğunlaşmaya başlamasına denen olmuştur. Bu sebepler doğrultusunda doğaya zarar vermeyen ve gıda üretiminin devamlılığını destekleyen çevre dostu yöntemlerin geliştirilmesi gündeme gelmiştir. Bu çalışmanın amacı literatürdeki tüketicilerin organik gıda satın almaya yönelmesindeki faktörleri ve organik tarımın aşamaları ortaya koymaktır. Böylelikle organik gıda ve tüketicilerin satın alma ilişkisi hakkında tüketici satın alma davranışları açısından incelenen bilgiler derlenerek araştırmacılara ve sektör çalışanlarına sunulacaktır.

2. ORGANİK TARIM

TC. Orman Bakanlığı (2021) organik tarımı, insan sağlığına ve çevreye zarar vermeyen ve üretimde kimyasal girdi kullanılmadan, üretimden tüketime kadar her aşaması kontrollü ve sertifikalı tarımsal üretim biçimi olarak tanımlamaktadır. Organik tarım ve üretim tarih boyunca çeşitli gelişmeler göstermiş ve bu aşamalar organik 1.0, organik 2.0 ve organik 3.0 olarak adlandırılmıştır (Şekil 1). Organik 1.0 alışılmış tarımsal üretim teknikleri ile üretimde sorunlar olduğunu tohumların ve gıdanın eski halinden farklı olduğunun ilk fark edildiği ve duyurulduğu dönemdir. (Marangoz ve Kumcu, 2018). IFOAM (Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu- Organics International)'un kurulması ile 1970'lerin başında organik 2.0 oluşmuş bu aşamada sertifikasyon ve topluluklar oluşmaya başlamıştır. Organik 3.0 bütünleştirici ve modern organik tarım olarak adlandırılır ve organik hareketin iç ve dış paydaşlarının düşünce, tutum, değer ve stratejik planları üzerine odaklanmaktadır. (Kurnaz, 2020)

Şekil 1. Organik Tarım Gelişim Aşamaları

2.1. Türkiye'de ve Dünya'da Organik Tarım

Günümüzde 187 ülkede 72.3 milyon hektar alanda organik tarım yapılmaktadır ve bu alanlar gün geçtikçe artmaktadır (1999 4.1 milyon hektar). En çok organik tarım arazisine sahip olan ülkeler Avustralya 35.7 milyon hektar, Arjantin 3.7 milyon hektar ve İspanya 2.4 milyon hektar iken Türkiye'de ise 640 bin hektar organik tarım alanı bulunmaktadır (WEB 1). Organik tarım alanları, üretici sayıları, kişi başı organik gıda tüketimi ve market payları ülkeden ülkeye değişmekle beraber homojen bir dağılıma da sahip değildir. Örneğin kişi başı organik gıda tüketiminde İsviçre başı çekerken en büyük market ise Amerika'dır. (Deviren 2017) Türkiye'de organik tarım faaliyetleri 1984-1985 yıllarında yurtdışı kaynaklı firmaların talepleri ile gelişme göstermeye başlamış, dış kaynaklı taleplerin sürekli artışına ilaveten iç taleplerinde ortaya çıkması organik üretime ilgi duyulmasına ve gelişiminde hızlanmaya neden olmuştur. (Bulut, 2018)

3. ORGANİK GIDA

Organik gıdalar, basit olarak, yetiştirilmesinde ve işlenmesinde, genetik mühendisliğin, yapay ve benzeri gübrelerin, böcek ilaçlarının, yabani ot ve mantar öldürücü ilaçlarının, büyütme düzenleyicilerinin, hormonların, antibiyotiklerin, koruyucuların, renklendiricilerin, katkı maddelerinin, kimyasal kaplama ve parlatıcı maddelerin ve kimyasal ambalaj malzemelerinin kullanılmadığı gıda maddeleridir (WEB 2) T.C Orman Bakanlığı (2021) ise organik gıdayı insan sağlığı ve doğal çevreye zarar vermeden, üretim metodlarında kimyasal kullanılmayan üretimininden tüketimine olan her aşamada kontrolden geçen tarım ürünü olarak tanımlamaktadır.

Organik gıda üretiminin ilk evreleri küçük çiftlikleri ve taze ürünlerin yerel olarak dağıtımını içermektedir. Günümüzde organik gıda üretimi küçük ve büyük gıda üreticilerini, yerel ve küresel

dağıtım ağlarını içeren ve meyve ve sebze çeşitleri, et ve hayvansal gıda ürünleri ve işlenmiş gıda gibi pek çok ürün çeşidini barındıran büyük ve çok boyutlu bir sistem haline gelmiştir (Winter ve Davis, 2006; Tirkeş, 2008).

4. TÜKETİCİLERİN ORGANİK GIDA SATIN ALMA DAVRANIŞLARINA YÖNELİK ÇALIŞMALAR

Gün geçtikçe artan kimyasal ürün kullanımları ile insanlar birçok zararlı maddeyi vücutlarına sokmakta ve bunun sonucunda çeşitli sağlık sorunları yaşamaktadırlar. Bunun bir sonucu olarak organik gıdaya yönelimin artmış olduğu incelenen çalışmalarda gözlemlenmiştir. Ustaahmetoğlu ve Toklu (2015), sağlık bilincinin sağlıkla ilgili gelişmeleri takip etme sorumluluğu ile geldiğini yüksek sağlık bilinci olan tüketicilerin, çevrenin korunması, sağlıklı kalmak, yaşam kalitesini arttırmak gibi konularda kendilerini motive ettiklerini ve bu şekilde hastalık risklerini azaltmayı hedeflediklerini ifade etmişlerdir. Tüketicileri bir ürünü ya da hizmeti satın almaya yönlendiren unsurlar tüketicilerin ürün ya da hizmeti satın alma sürecinde hissettikleri duygular ve dürtüler tarafından belirlenmektedir (Oypan, 2020) Tüketicilerin satın alma davranışlarını etkileyen faktörler Şekil 2'de verilmiştir. Tüketicilerin satın alma faktörleri dört ana başlığa ayrılmaktadır. Bunlar kültürel faktörler, sosyal faktörler, kişisel faktörler ve psikolojik faktörlerdir (Satıcı, 1998).

Şekil 2. Tüketicilerin satın alma davranışlarını etkileyen faktörler (Satıcı, 2000)

Tüketicilerin organik gıda satın alma davranışlarına yönelik literatür çalışmaları Tablo 1'de verilmiştir. Bu çalışmalarda çeşitli lokasyonlarda çeşitli yaş grupları ele alınmış, eğitim durumu, yaş, cinsiyet, bilinç düzeyi ve yaşam tarzı gibi faktörler açısından sonuçlar incelenmiştir.

Tablo 1. Literatür Çalışmaları

No	Yazar ve Tarih	Çalışmanın Amacı	Sonuçlar
1	Özgen ve ark. (2015)	Bu çalışmada organik ürün kullanan bireylerin tüketimleri, bilinç düzeyleri ve yaşam şekilleri arasındaki farkların değişkenlikleri incelenmiştir.	Bu çalışmada katılımcıların organik gıda tercihlerinde mesleklerinin ve eğitim durumlarının satın alma ve bilinç düzeylerini etkilediği yaşam şekillerinin ise etkili olmadığı görülmüştür. Tüketicilerin farklı organik ürünleri denemeye olumlu yaklaştığı da saptanmıştır.
2	Ustaahmetoğlu ve ark. (2015)	Bu çalışmada tüketicilerin organik gıda satın alma niyetlerinde sağlık bilinci ve gıda güvenliğinin etkisi araştırılmıştır.	Bu çalışma sonucunda satın alma tercihlerinde sağlık bilinci etkisine rastlanılmamış olup bunun sebebi olarak örneklem grubunun yaş faktörü görülmüştür.

			Ayrıca organik gıda tüketim tutumunda çevresel etkenlerin etkili olduğu görülmüştür.
3	Eti İçli ve ark., (2016)	Bu çalışmada tüketicilerin organik gıda satın alma tercihlerinin etkileyen faktörler bulunmuş ve bulgular tartışılmıştır.	Bu araştırma sonucunda satın alma tercihlerini en çok etkileyen faktörler olarak normlar, sağlık bilinci, öz kimlik ve organik gıda tüketmenin faydaları olarak yorumlanmıştır. Ayrıca bu çalışmada organik gıda tercihinde bulunan tüketicilerin öğrenim durumları açısından incelendiğinde eğitim durumları ortaokul düzeyinde olan tüketicilerin organik gıda tercihlerinin daha çok olduğu gözlemlenmiştir.
4	Cengiz ve ark. (2017)	Bu çalışmada tüketicilerin organik gıda satın almaya yönelten motivasyonlar incelenmiştir.	Bu çalışma sonucunda katılımcıların organik gıda tüketerek sağlıklı yaşama sahip çıkan bir burjuva gibi hissettikleri ve bundan haz aldıkları ayrıca kentleşmenin artmasıyla geçmişe olan özlem ile de ilişkilendirdikleri görülmüştür. Ayrıca katılımcıların yerel ekonomiye katkı sağlamalarının bu pazarlardan alınan ürünlerin organik olup olmadığı şüphesini azalttığı görülmüştür.
5	Kvatchadze ve ark., (2018)	Bu çalışmada tüketicilerin sağlık bilinci ve çevre bilinci ile organik gıda bilgilerinin satın alma tercihlerine etkisi incelenmiştir.	Bu çalışmada organik satın alma tutumunda en önemli faktörün organik gıda bilgisi olduğu bu nedenle organik gıdanın tanıtımının yapılması gerektiği rapor edilmiştir.

Tablo 1. Literatür Çalışmaları (devam)

No	Yazar ve Tarih	Çalışmanın Amacı	Sonuçlar
6	Bozyiğit ve ark., (2019)	Bu çalışmada tüketicilerin sağlıklı gıdaları nasıl algıladıkları tüketim davranışlarını etkileyen faktörler ve organik gıda ile ilişkisi incelenmiştir.	Bu çalışma sonucunda sağlıklı ürün bilincinin son yıllarda arttığı, tüketicilerin sağlıklı, doğal ve organik ürün tercihlerinin arttığı bildirilmiştir. Sağlıklı ürün tercihinde bulunan tüketicilerin çoğunun daha sağlıklı olmak ve hastalığa bağlı olarak bu gıdaları tercih ettiği ifade edilmiştir.
7	Akgül ve ark., (2020)	Bu çalışmada, tüketicilerin organik satın alma niyetlerindeki sebepler ve satın alma potansiyelleri incelenmiştir.	Bu çalışma sonucunda katılımcıların çoğunun organik gıdaları tercih etme sebebinin sağlıklı ve güvenilir gıda olarak düşünmeleri olduğu ancak organik gıdaların fiyatlarının yüksek olmasının tüketim açısından negatif yönlü etkiye sahip olduğu ifade edilmiştir.

			Bu çalışmada ayrıca organik gıdalar hakkında yeterli bilgilendirme yapılmadığı hakkında bilgi verilmiştir.
8	Toplu ve ark., (2021)	Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin organik gıda tercihleri ve organik tarıma karşı tutum, davranış ve bilgi düzeyleri incelenmiştir.	Bu çalışmada katılımcıların çoğunun organik gıda tükettikleri ve organik gıda hakkında bilgi sahibi oldukları saptanmıştır. Organik gıda tüketmeyen katılımcıların çoğunun organik gıdalar hakkında bilgisi olmadığı gözlenmiştir. Katılımcıların önemli bir kısmının organik gıda fiyatlarının yüksek bulduğunu ancak sıklıkla tüketmeye devam ettikleri görülmüştür.

4. SONUÇ

Yapılan literatür incelemeleri sonucunda organik gıda ve organik tarım kavramlarının gün geçtikçe bilinirliğinin ve bu alanlardaki çalışmaların arttığı gözlemlenmiştir. Bu artışta organik gıda ve tarım kavramlarının hem sosyal medya platformlarında hem sağlık alanındaki bilinçlenmenin artışıyla meydana geldiği ve bu sektördeki istihdam alanlarının artışına neden olduğu görülmüştür. Yapılan çalışma sonuçlarına göre, tüketicilerin organik gıda satın alma tercihlerinde, diğer gıdalar ile olan fiyat farkının organik gıda ürünlerinin satın alma tercihini olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Bununla birlikte gün geçtikçe artan organik tarım arazileri ile ilerleyen zamanlarda organik gıdanın daha ulaşılabilir hale gelebileceği ve organik ürün tüketiminde olumlu artışın gözlenebileceği bildirilmiştir. Organik gıdalara yönelik satın alma tutum ve davranışlarının farklı yaş gruplarının ve farklı bölgelerde yaşayan insanlar üzerinden incelenmesi çeşitli sosyo-demografik profildeki insanlar üzerinde çalışılması ve farklılıkların oluşup oluşmayacağının görülmesi gelecek çalışmalar için önerilmektedir. Bu çalışmaların yapılması ile daha kapsamlı ve çeşitli şekillerde organik gıda pazarlama süreçleri yürütülebileceği gibi talebe yönelik arz oluşturulması da sağlanabilir. Bununla birlikte, organik gıda ürünlerinin tanıtılması, organik gıda olduğuna dair sembollerinin bilinmesi ve etiket okuryazarlığının gelişmesi için farklı iletişim kanallarında bu konuya yer verilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akgül E., Barın S., Kılıç G.B., Şen D.B, (2020) Gıda Mühendisliği Bölümü Öğrencilerinin Organik Gıda Tüketim Tercihleri ve Algıları Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi 11(1): 324-328

Bulut E. (2018) İstanbul İli'nde Organik Gıda Tüketimini Etkileyen Özellikler Üzerine Bir Araştırma, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Bozyiğit S., Kılınç G. (2019) Tüketicilerin Sağlıklı Gıda Algıları ve Tüketim Davranışları: Keşifsel Bir Çalışma, The Journal of Social Sciences Instute 45 201-229

Cengiz H., Şenel M., (2017) Tüketicilerin Organik Gıda Satın Alma Motivasyonlarının Zaltman Çıkarım Tekniği Aracılığıyla İncelenmesi Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimnler Enstitüsü Dergisi (7)1 57-69

Demiryürek K. (2011) Organik Tarım Kavramı ve Organik Tarımın Dünya ve Türkiye'deki Durumu, GOÜ Ziraat Fakültesi Dergisi 28(1) 27-36

Deviren N.V., Çelik N., (2017) Dünya'da ve Türkiye'de Organik Tarımın Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 48(10) 669-678

Eryılmaz G.A., Demiryürek K., Emir M. (2015) Avrupa Birliği ve Türkiye'de Organik Tarım ve Gıda Ürünlerine Karşı Tüketici Davranışları, Anadolu Journal of Agricultural Sciences 30 199-206Eti İçli G., Anıl N.K., Kılıç B. (2016) Tüketicilerin Organik Gıda Satın Alma Tercihlerini Etkileyen Faktörler, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 5 (2) 93-108

İçli G.E., Anıl N.K., Kılıç B., (2016) Tüketicilerin Organik Gıda Satın Alma Tercihlerini Etkileyen Faktörler Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 5(2) 93-108

İnci H., Karakaya E., Şengül A.Y (2016) Organik Ürün Tüketimini Etkileyen Faktörler KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi, 20(2), 137-147

Kvatchadze S., Akıncı S. (2018) Sağlık Bilinci, Çevre Bilinci ve Organik Gıda Satın Alma Niyetine Organik Gıdalara Yönelik Tutum Aracılığıyla Etkisi, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, (37) 158-183

Lockie, S., Lyons K., Lawrence G. & Mummery K. (2002). Eating green: Motivations behind organic food consumption in Australia, Sociologia Ruralis, 42(1) 23-40.

Lampkin N., (1990) *Organic Farming*, https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-alternative-agriculture/article/abs/organic-farming-1990-nicolas-lampkin-farming-press-ipswich-great-britain-distributed-in-north-america-by-diamond-farm-enterprises-alexandria-bay-new-york-xiii-701-pp-cloth/3F72E0474413176E9FB8A8A3EA05A827 adresinden alındı

Özgen P., Yeşiloğlu H. (2015) Organik Gıda Müşterilerinin Tüketim Davranışlarının Yaşam Tarzı Değişkeni Çerçevesinde İncelenmesi, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 17 (2), 197-215

Ustaahmetoğlu E., Toklu İ.T., (2015) Organik Gıda Satın Alma Niyetinde Tutum, Sağlık Bilinci ve Gıda Güvenliğinin Etkisi Üzerine Bir Araştırma Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi 11 (1) 197-211

Tirkeş Ç. (2008) Yeşil Pazarlama: Türkiye'de Organik Gıda Ürünlerinin Kullanımını Arttırmaya Yönelik Stratejiler Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı Doktora Tezi

Yılmaz Ö.T., Demirbaş E., (2021) Türkiye'de Organik Tarım ve Üniversite Gençliğinin Organik Gıda Tüketim Alışkanlığı Üzerine Bir Araştırma Lectio Socialis 5(2) 99-117

Satıcı Ö. (1998) Tüketici Pazarları ve Alıcı Davranışları Tüketici Satın alma Davranışlarını Etkileyen Faktörler Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Schifferstein H.N.J, Oude Ophuis P.A.M 1998 Health-Related Determinats of Organic Food Consumption in The Netherlands, Food Quality and Preference 9 (3) 119-133

WEB 1:https://www.ifoam.bio/sites/default/files/2021-06/Annual%20Report%202020.pdf Erişim Tarihi: 25.11.2021

WEB 2: https://www.kascert.com/goster.aspx?metin_id=736 Erişim Tarihi 25.11.2021

https://www.tarimorman.gov.tr/

YEŞİL 3PL HİZMET SAĞLAYICI SEÇİM KRİTERLERİNİN BELİRLENMESİ

Hacer Handan Demir
Gelişim Üniversitesi / Uygulamalı Bilimler Fakültesi / Lojistik Bölümü
hhdemir@gelisim.edu.tr / ORCID: 0000-0001-6157-9181

Özet
Yoğun rekabetin hakim olduğu günümüz iş dünyasında lojistik faaliyetler hem müşteri memnuniyeti hem de maliyetler açısından firmalar için gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Lojistik yönetiminin etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, bir işletmeye rekabet avantajı kazandıran en önemli faktörlerden biri haline gelmiştir. Bu amaçla firmalar lojistik faaliyetlerinde konularında uzman 3PL hizmet sağlayıcılarla çalışma yolunu tercih etmektedirler. Böylelikle hem daha hızlı ve daha profesyonel lojistik hizmeti daha az maliyetle temin etmiş olmakta hem de rakiplerine göre farklılık yaratabilecekleri kendi ana faaliyetlerine odaklanabilme fırsatı bulabilmektedirler. Ayrıca firmalar artık çevresel sürdürülebilirliği daha çok önemsemekte ve birlikte çalışacakları firmaları da çevresel sürdürülebilirliği önemseyen yeşil firmalar arasından seçme eğilimi göstermektedirler. Bu seçimi yaparken sayısal verilerden çok sözel (dilsel) ifadelerden oluşan bazı kriterleri dikkate almaktadırlar. Bu çalışmanın amacı, Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden biri olan bulanık TOPSIS yöntemi ile birçok kriterin dikkate alındığı, belirsizliğin hakim olduğu, bulanık ortamlarda, dilsel ifadeler kullanarak yeşil 3PL hizmet sağlayıcı değerlendirmesi ve seçimini yapmak isteyen firmaların dikkate alacakları yeşil 3PL seçim kriterlerini belirlemektir. Yeşil 3PL seçimi konusunda grup kararı vermek isteyen firmalar, belirlenen bu dilsel ifadelerden oluşan kriterleri değişkenler olarak kullanmak suretiyle alternatif 3PL hizmet sağlayıcı firmaları en yeşil olandan daha az yeşil olana doğru sıralayabileceklerdir. Çalışma sonucunda, çevresel sürdürülebilirliğe önem veren yeşil 3PL firmalarla çalışmak isteyen karar verici firmalar için, yeşil 3PL seçim kriterleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil 3PL Hizmet Sağlayıcı Seçim Kriterleri, Yeşil Lojistik, 3. Parti Lojistik, Dış Kaynak Kullanımı, Çevresel Sürdürlebilirlik.

DETERMINING GREEN 3PL SERVICE PROVIDER SELECTION CRITERIA

Abstract
In today's business world where intense competition is dominant, logistics activities are gaining importance every day for companies both in terms of customer satisfaction and costs. The effective implementation of logistics management has become one of the most important factors that give a company competitive advantage. For this purpose, companies prefer to work with 3PL service providers who are experts in their logistics activities. In this way, they both provide faster and more professional logistics service with less cost and find the opportunity to focus on their main activities where they can make a difference compared to their competitors. In addition, companies now care more about environmental sustainability and they tend to choose the companies they will work with among green companies that care about environmental sustainability. While making this choice, they consider some criteria consisting of verbal (linguistic) expressions rather than numerical data. The aim of this study is to determine the green 3PL selection criteria to be taken into account by the companies that want to evaluate and choose a green 3PL service provider by using linguistic expressions in fuzzy TOPSIS method, which is one of the Multi-Criteria Decision Making Methods, in which many criteria are taken into account, where uncertainty prevails, and in fuzzy environments. Companies that want to make a group decision on green 3PL selection will be able to rank alternative 3PL service providers from the greenest to the least green by using the criteria consisting of these linguistic expressions as variables. As a result of the study, green 3PL selection criteria have been determined for decision makers who want to work with green 3PL companies that attach importance to environmental sustainability.

Keywords: Green 3PL Service Provider Selection Criteria, Green Logistics, 3rd Party Logistics, Outsourcing, Environmental Sustainability.

1. GİRİŞ

Rekabetin çok yoğun bir şekilde hissedildiği günümüz dünyasında yeşil olmak işletmelerin ana konusu haline gelmiştir. Çevresel sorunlarla başetmek işletmeler için stratejik bir mesele halini almıştır. Çevre dostu olmak ve çevresel sürdürülebilirlik kavramları tüm sektörlerde işletmelerin ana gündem maddesi durumundadır. Ana faaliyetleri konusunda çevre dostu davranışlar sergileyen işletmeler, iş ortaklarının da çevre dostu olmasını tercih etme eğilimindedirler. Bu bağlamda işletmeler çalışacakları tedarikçileri seçerken ve çalışmakta oldukları tedarikçilerini değerlendirirken çevresel sürdürüleblirlik için gerekli olan kriterleri de dikkate almaya başlamışlardır. Bu çalışmada işletmelerin lojistik faaliyetlerini yerine getirmek amacıyla birlikte çalışacakları 3PL hizmet sağlayıcı işletmeleri seçerken dikkate alacakları kriterler belirlenmeye çalışılmıştır.

2. YEŞİL 3PL HİZMET SAĞLAYICI SEÇİM KRİTERLERİNİN BELİRLENMESİ

Yeşil 3PL hizmet sağlayıcı değerlendirme ve seçim kriterleri açıklanmadan önce, işletmelerin neden lojistik hizmet alımında dış kaynak kullanımı yoluna gittikleri ve dış kaynak kullanımını neden çevre dostu işletmeler içinden seçtikleri en yeşil işletmelerle gerçekleştirmek istedikleri konularına değinilmiştir.

2.1. İşletmelerin Lojistik Faaliyetlerini Gerçekleştirmek İçin Dış Kaynak Kullanımı Yoluna Gitmelerinin Nedenleri

İşletmeler lojistik gibi gerçekleştirmek zorunda oldukları bazı fonksiyonlarını kendileri dışındaki başka işletmelere yaptırmak suretiyle rakipleri karşısında rekabet avantajı, esneklik avantajı, maliyet avantajı ve pazar avantajı gibi çeşitli avantajlar kazanmak isterler. Dış kaynak kullanımı yoluyla elde edilen en büyük avantaj, işletmelerin sahip oldukları kaynakları rekabet avantajı sağlayabilecekleri ana faaliyet konularını yürütmek ve geliştirmek üzere kullanmalarına imkan vermesidir.

Dış kaynak kullanımı yoluyla lojistik hizmet alan işletmeler depolama, taşıma, etiketleme, paketleme, örnekleme, test ve kontrol, gümrükleme gibi birçok faaliyeti hizmet aldıkları işletmelere yaptırarak bu işletmelerin uzmanlığından, bilgisinden, deneyimlerinden, olanaklarından, ölçek ekonomisinden, sabit yatırımlarından faydalanmış olurlar (Büyükkeklik, A. 2020). Böylece daha düşük maliyetlerle daha hızlı, daha esnek, daha kaliteli iş yapmış ve dolayısıyla müşteri memnuniyetini de arttırmış olurlar

2.2. İşletmelerin Yeşil Olmak İstemelerinin Nedenleri

Günümüzde işletmelerin genel olarak yeşil bir yönetim anlayışına sahip olduklarını görmekteyiz. Bu durumun birçok nedeninin olduğu söylenebilir. Yasal zorunluluklar işletmelerin yeşil olmasının en önde gelen nedenlerinden biridir. Üretim sürecinin çevreci bakış açısıyla yönetilmemesi, üretim sonrası ortaya çıkan çevre sorunlarına yasal düzenlemelerin gerektirdiği şekilde yaklaşılmaması işletmeler için cezai yaptırımlar anlamında maliyet ve prestij kaybı ile sonuçlanmaktadır. Yöneticileri çevresel konularda hassas olan işletmeler çevreyi korumak için yasal zorunluluklar dışında ilave tedbirler de alarak hareket etmektedirler (Demirci).

Toplum olarak tüm dünyada çevreci hareketlerin arttığını görmekteyiz. Toplumun bireylerinden oluşan müşteriler de günümüzde daha çevreci özellik göstermektedirler. Bu bağlamda müşteriler; çevreye zararlı hammaddelerle imal edilmemiş, çevreye zararlı olmayan ambalajlarla gerektiği kadar aşırıya kaçmadan paketlenmiş, çevreye daha az karbon salınımı yapacak şekilde taşınmış ürünleri alma eğilimindedirler ve bunun için daha fazla ücret ödemeyi göze almış durumdadırlar. Zhaofang vd. çalışmasının sonucunda müşteri baskısının finansal performansı arttıran yeşil inovasyonlar için önemli bir itici güç olduğu sonucuna varmışlardır (Chu ve ark., 2019). İşletme yöneticileri de bu durumun farkındadır ve buna göre yeşil pazarlama özellikle yeşil reklam çalışmaları yürütmekte, yönetim anlayışını ve hedeflerini bu doğrultuda oluşturmakta, yeşil tedarikçilerle çalışarak satın almada, ayrıca paketleme, taşıma, depolama gibi faaliyetlerinde de bu anlayış içinde çevreye zarar vermemeye dikkat ederek hareket etmektedirler. Rekabet ortamı içinde işletmelerin müşterilerin bu kadar önemsediği bu konuyu göz ardı etmesi düşünülemez. Tasarımdan dağıtıma kadar tüm tedarik zinciri süreçlerinde çevresel yönetim faaliyetlerinin uygulanması anlamına gelen bu yönetim anlayışı sürdürülebilir yeşil tedarik zinciri yönetimi olarak tanımlamaktadır (Akandere ve ark., 2017).

Müşterilerin baskısı ve yasal baskılar dışında işletmeler çeşitli işletme dışı baskılara da maruz kalmaktadırlar. Özellikle tedarik zincirleri içindeki büyük işletmeler, finans kuruluşları ve siyasi gelişmeler de çevresel konularda işletmeleri baskı altına almaktadır. İşletme yöneticilerini çevre konusunda daha hassas olmaya ve daha çevreci stratejiler geliştirmeye sevk etmektedir. Ayrıca uluslararası piyasalarda iş yapan işletmelerin iş yaptıkları bu ülkelerdeki uygulamalara uyma zorunluluğu da işletmeler için bu konuda itici güç konumundadır.

İşletmelerin yegane hedefi kar elde etmektir. Kar elde edemeyen işletmelerin varlığını sürdürmesi beklenemez. Bunun için en az girdi ile en çok çıktıya ulaşma hedefinin yanı sıra son günlerde çevreci anlayışın hakim olması ile işletmelerin ilave bir amaca daha ulaşmaya çalıştıklarını görmekteyiz, en az atık çıkartarak üretimi gerçekleştirmek. Bunun için ürünün tasarımından başlayan dikkat ve özen, yeşil tedarikçilerden satın alma, üretimde daha az enerji harcayarak gerçekleştirilen üretim süreci tasarımları ve yenilenebilir enerji tüketimi, yeşil dağıtım, tersine lojistik faaliyetleri ve atık geri dönüşümü ile devam etmektedir. Sürdürülebilir kalkınmayı hedefleyen işletmeler bunun bir parçası olan çevresel sürdürülebilirlik ilkelerine de uymak durumundadır.

Çevre kirliliği, küresel ısınma, iklim değişikliği gibi konular toplumun gündeminde çok yer işgal etmekte, toplumsal bilincin yükselmesine vesile olmaktadır. Toplumsal bilincin yüksek olduğu bu ortamda sivil toplum kuruluşları da bu bağlamda işletmeleri daha çevreci olmaları konusunda baskı altına almaktadırlar. İşletmelerin çoğunun henüz farkında olmadığı bir konu da yeşil olmanın uzun vadede maliyetlerini azaltma noktasında işletmelere büyük yarar sağlayacağı gerçeğidir. Yasal zorunluluklar ve toplumsal baskılar nedeniyle çoğu çevreci davranışı kısa dönemli maliyetleri ve katlanılacak zorluklar nedeniyle istemeyerek sergileyen işletmelerin uzun vadede yeşil uygulamaların maliyet avantajı olarak kendilerine geri döneceğini fark etmesi işletmelere rekabet avantajı kazandıracaktır.

Çevre kirliliğine neden olan emisyonların birçok kaynağı vardır. Bunların başında Taşıma gelmektedir. Endüstri, elektrikli ürünler, tarım, inşaat ve diğer faaliyetler de karbon emisyonuna neden olan diğer unsurlardır (Lojistik Sektör Raporu, 2016). Lojistiğin ana faaliyet konusu olan taşımacılığın karbon emisyonunun önemli bir kısmını oluşturması bu alandaki iyileştirmelerin önem kazanmasına neden olmuştur. Lojistikte çevresel konuların önem kazanmasının sebepleri incelendiğinde başta zararlı emisyonlardaki artış ve dolayısıyla meydana gelen küresel ısınma olmak üzere, doğal kaynakların azalması ve buna bağlı olarak fiyat artışı, müşterilerin bilinçlenmesi ve işletmeler üzerindeki baskıları, yasal mevzuatlar, lojistikte uygulanacak olan yeşil uygulamalarla elde edilecek maliyet avantajı, rekabet avantajı ve prestijin etkili olduğunu söyleyebiliriz (Büyükkeklik, A. 2020).

Yazın incelendiğinde yeşil olmanın işletmeler için önemi konusunda birçok araştırma yapıldığı görülmektedir. Örneğin; bu çalışmalardan birinde Pervin Ersoy "Meaning of Green for 3PL Companies" isimli kitap bölümünde yeşil lojistik uygulamaların işletme performansını arttırıcı etkisinin olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca 3PL hizmet sağlayıcı işletmeler için yeşil olmanın neden önemli olduğunu ve yeşil olmanın avantajlarını vurgulamıştır (Ersoy, 2018).

2.3. Yeşil 3PL Hizmet Sağlayıcı Seçim Kriterleri

Son yıllarda 3PL hizmet sağlayıcıların müşterileri, 3PL seçim kriterleri arasına yüksek önem düzeyi ile derecelendirdikleri çevresel faktörleri de ekleyerek çevreyle ilgili kaygılarını seslendirmeye başlamışlardır. Müşterilerin bu kaygılarını fark eden 3PL hizmet sağlayıcılar yeni çevresel yönetim uygulamalarına adapte olma eğilimindedirler (Chu ve ark., 2019) Rakesh Raut vd. "Sustainable evaluation and selection of potential third-party logistics (3PL) providers An integrated MCDM approach" isimli çalışmalarında 3PL hizmet sağlayıcıları km ve ton başına nakliye ücreti, filo kapasitesi/gücü, araç tipi ve kalitesi (reddedilme %), sürücü reddedilme, istenen sonuca göre 3pl'nin performansı, esneklik, araçların teslim (cevap verme) süresi gibi yedi kriter ile değerlendirmişlerdir (Raut ve ark., 2018).

Siniša Sremac vd. "Evaluation of a Third-Party Logistics (3PL) Provider Using a Rough SWARA–WASPAS Model Based on a New Rough Dombi Aggregator" isimli çalışmalarında araç filo durumu,

finansal stabilite, şoförlerin profesyonelliği, nakliye maliyeti, risk azaltma önlemleri uygulanması, nakliye organizasyonunda bilgi işlem uygulanması, nakliye sırasındaki hasarlar için tazminat ve güvenilirlik gibi sekiz kriter ile 3PL hizmet sağlayıcıları değerlendirmişlerdir (Sremac ve ark., 2018). Huchang Liao vd. "Green Logistic Provider Selection with a Hesitant Fuzzy Linguistic Thermodynamic Method Integrating Cumulative Prospect Theory and PROMETHEE" isimli çalışmalarında kaynaklar, büyüme yeteneği, performans ve çevre ana kriterleri ile değerlendirme yapmışlardır. Çevre ana kriterinin alt kriterlerini ise mikrobik bulaşma, frigofirik araçların CO emisyonları ve soğutucunun kullanımı oluşturmaktadır (Liao ve ark., 2018).

Chia-Nan Wang vd. "A Compromised Decision-Making Approach to Third-Party Logistics Selection in Sustainable Supply Chain Using Fuzzy AHP and Fuzzy VIKOR Methods" isimli çalışmasında ekonomik, hizmet düzeyi, çevresel, sosyal ve risk ana kriterleri ile değerlendirme yapmışlardır. Çevresel ana kriterini çevre kirliliği, çevre kanunları ve yeşil faaliyetler oluşturmaktadır (Wang ve ark., 2021). Pornpavee Worasubhakorn ve Kullapa Soratana "Environmental Criteria for Third Party Logistics (3PL) Transportation Service Selection towards Green Supply Chain: A Case of Fast Moving Consumer Goods Company" isimli çalışmasında araç kullanımı, taşıma modu, enerji verimliliği, tedarik zinciri reorganizasyonu, tedarik zinciri iş birlikleri, çevresel kontrol gibi yedi ana kriter ile değerlendirme yapmışlardır (Worasubhakorn, 2020). E. Celik vd. "An extended fuzzy TOPSIS–GRA method based on different separation measures for green logistics service provider selection" isimli çalışmasında müşteri işletme ve onun müşterileri ile işbirliği, yeşil resmi düzenlemeler, çevre yönetim sistemi, yeşil süreç tasarımı, enerji tüketimi azaltımı, yeşil ağ tasarımı gibi altı kriter ile değerlendirme yapmışlardır (Çelik ve ark. 2016).

C. Atasever ve B. Ayvaz "Type-2 Fuzzy TOPSIS Model For Green Third Party Logistics Provider Performance Evaluation" isimli çalışmasında çevresel tasarım, çevre dostu teknoloji ve Ar-Ge, yeşil satın alma, çevre dostu paketleme, yeşil/çevreci lojistik, tersine lojistik, çevre dostu depolama, yeşil yönetim, çevre için işbirliği, çevre eğitimi, atık yönetimi ve hava emisyonu gibi birçok kriteri dikkate alarak değerlendirme yapmışlardır (Atasever ve Ayvaz, 2019). Bhaskar B. Gardas vd. "Analysing the 3PL service provider's evaluation criteria through a sustainable approach" isimli çalışmasında içinde sürdürülebilir çevre dostu süreç/geri dönüşüm ve soğuk hava depolu araçların ve uygun sürücülerin mevcudiyeti isimli iki önemli kriteri de barındıran on dört kriter ile değerlendirme yapmışlardır (Gardas ve ark., 2019). Ozlem Gurel vd. "Determinants of the green supplier selection" isimli çalışmasında maliyet, teslimat, kalite, hizmet, stratejik iş ortaklığı, kirlilik kontrolü, yeşil ürün, çevre yönetim sistemi gibi sekiz kriter ile değerlendirme yapmışlardır (Gurel ve ark., 2015).

Xiaohu Qian vd. "Selecting green third party logistics providers for a loss-averse fourth party logistics provider in a multiattribute reverse auction" isimli çalışmasında ekonomik, süreç, sosyal ve çevre ana kriterleri ile değerlendirme yapmışlardır. Çevre ana kriterini kaynak kullanımı azaltımı, yeşil yeterlilik (çevresel etkiyi azaltma yeteneği), hava kirliliği, ses düzeyi (ağır taşıma araçlarının hareket sırasında çıkardıkları yüksek motor sesleri), kötü çevresel sicil kriterleri oluşturmaktadır (Qian ve ark., 2021).

3. SONUÇ

Sürdürülebilirlik kavramının önem kazandığı günümüz dünyasında toplumun çevresel sürdürülebilirlik anlamındaki farkındalığı oldukça yükselmiştir. Rekabetin çok yoğun olarak yaşandığı bu çağda değişimlere ayak uydurmamak ve toplumun değer yargılarına kayıtsız kalmak olanaksızdır. İşletmeler varlıklarını devam ettirebilmek ve rakiplerinden bir adım öne geçebilmek için çağın gerektirdiği şekilde davranmak zorundadırlar. Bunun için işletmeler müşteri isteklerini ve çalışmada dikkat çekilen daha birçok parametreyi dikkate alarak çevreye karşı duyarlı bir tavır sergilemek zorundadır. Çevreye karşı duyarlı tutumlarını kendi bünyelerinde gösterdikleri gibi içinde bulundukları tedarik zinciri paydaşlarının da çevreye karşı duyarlı olması işletmeler için çok önemlidir. Çeşitli nedenlerle bazı faaliyetlerinde dış kaynak kullanımı yoluna giden işletmelerin bu faaliyetler için çalıştıkları işletmeleri de dikkatli bir şekilde seçmesi gerekir.

Dış kaynak kullanımında sıklıkla tercih edilen 3PL hizmet sağlayıcı seçiminde de geçmişe nazaran çevresel faktörler daha çok önem kazanmıştır. Özellikle taşımacılık lojistiğin ana faaliyet alanı olarak

çevresel sürdürülebilirlik açısından büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada çevreye duyarlı işletmelerin hizmet alacakları yeşil 3PL hizmet sağlayıcı işletmeleri seçim kriterleri belirlenmeye çalışılmıştır. Değerlendirme yapılırken diğer kriterlerin yanında özellikle çevre ana kriteri altında birçok alt kriterin dikkate alındığı tespit edilmiştir.

4. TARTIŞMA

Kaynaklarımız hızla tükeniyor, çevremiz gün geçtikçe daha da kirleniyor. Dünyayı kurtaracak olan da onu bu hale getiren de insanoğlunun kendisidir. Bu amaçla toplumların ihtiyaçlarının karşılanması için çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin doğal kaynakları kullanırken ve üretimlerini gerçekleştirmek için yapmak zorunda oldukları faaliyetlerini gerçekleştirirken çevreye karşı duyarlı hareket etmeleri gerekmektedir. Tedarik zincirleri içindeki paydaşlarını doğru seçmeleri ve birlikte zincir boyunca çevreye duyarlı hareket etmeleri hem işletmelerin hem de içinde bulundukları tedarik zincirlerinin başarılı olmalarını sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

AKANDERE, G., ZERENLER M. (2017), Yeşil Otellerde Yeşil Tedarik Zinciri Yönetimi ve İşletme Performansı, *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 2, Syf. 77-98.

ATASEVER, C., AYVAZ, B. (September 2019), Type-2 Fuzzy TOPSIS Model For Green Third Party Logistics Provider Performance Evaluation, *Southeast Europe Journal of Soft Computing*, Vol. 8(2), ISSN 2233-1859.

BÜYÜKKEKLİK, A. (2020), Lojistik ve Çevre, V. YİĞİT içinde, *Lojistik Yönetimi*, (s. 289-293), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

CHU, Z., WANG, L., LAİ, F. (2019), Customer Pressure And Green İnnovations At Third Party Logistics Providers İn China The Moderation Effect Of Organizational Culture, *The International Journal of Logistics Management*, Vol.30(1), pp. 57-75.

Çelik, E., Erdogan, M., Gumus, A. T. (2016), An extended fuzzy TOPSIS–GRA method based on different separation measures for green logistics service provider selection, *Int. J. Environ. Sci. Technol*. 13:1377–1392.

DEMİRCİ, E., Lojistikte Yeni Yaklaşımlar: Yeşil Lojistik, *Lojistik İlkeleri* (s.271-272), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını.

ERSOY, P. (2018), Meaning of Green for 3PL Companies, *Green Initiatives for Business Sustainability and Value Creation*, IGI Global Publisher of Timely Knowledge.

GARDAS, B. B., RAUT, R. D., NARKHEDE, B. E. (2019), Analysing The 3PL Service Provider's Evaluation Criteria Through A Sustainable Approach, *International Journal of Productivity and Performance Management*, Vol. 68(5), pp. 958-980.

GUREL, Ö., ACAR, A. Z., ONDEN, İ., GUMUS, İ. (2015), Determinants of the green supplier selection, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 181, 131 – 139.

LİAO, H., WU, D., HUANG, Y., REN, P., XU, Z. AND VERMA, M. (2018), Green Logistic Provider Selection with a Hesitant Fuzzy Linguistic Thermodynamic Method Integrating Cumulative Prospect Theory and PROMETHEE, *Sustainability*, 10, 1291.

Lojistik Sektör Raporu, (2016), *Lojistik Sektöründe Sürdürülebilirlik Yeşil Lojistik*, 08 Nisan 2015 tarihinde http://www.musiad.org.tr/F/Root/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20ve%20Yay%C4%B1nlar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20Raporlar%C4%B1/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20Raporlar%C4%B1/lojistik_sektor_raporu_2015.pdf adresinden alındı.

Qian, X., Fang, S. C., Yin, M., Huang, M., Li, X. (2021), Selecting green third party logistics providers for a loss-averse fourth party logistics provider in a multiattribute reverse auction, *Information Sciences*,548, 357–377.

RAUT, R., KHARAT M., KAMBLE, S.,KUMAR, C. S. (2018), Sustainable Evaluation And Selection Of Potential Third-Party Logistics (3PL) Providers An Integrated MCDM Approach, *Benchmarking: An International Journal*, Vol. 25(1), pp. 76-97.

Sremac, S., Stevi´c, Z., Pamu˘car, D., Arsi´c M. and Mati´c, B. (2018), Evaluation of a Third-Party Logistics (3PL) Provider Using a Rough SWARA–WASPAS Model Based on a New Rough Dombi Aggregator, *Symmetry*, 10, 305.

Wang, C. N., Nguyen, N. A. T., Dang, T. T., Lu, C. M. A. (2021), Compromised Decision-Making Approach to Third-Party Logistics Selection in Sustainable Supply Chain Using Fuzzy AHP and Fuzzy VIKOR Methods. *Mathematics*, 9, 886.

Worasubhakorn, P. and Soratana, K. (2020), Environmental Criteria for Third Party Logistics (3PL) Transportation Service Selection towards Green Supply Chain: A Case of Fast Moving Consumer Goods Company, *RSU International Research Conference* -https://rsucon.rsu.ac.th/proceedings.

SATIN ALMA YÖNETİMİ UYGULAMALARINDA PANDEMİNİN ETKİSİ: BİR LİTERATÜR TARAMASI

Mehmet Gökhan TURAN
Anadolu Üniversitesi Eskişehir Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü,
mgt@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8952-0149

Dora UZKESİCİ
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Pazarlama Bilim Dalı,
dorauzkesici@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9624-7483

Özet
Küresel bir pandemi özelliği taşıyan Covid-19, 2020 ve 2021 yıllarında özellikle satın alma yönetimi alanında önemli değişimler meydana getirdi ve getirmeye de devam ediyor. Bu konuyla bağlantılı olan ulusal ve uluslararası satın alma yönetimi literatüründe ortaya konan çalışma sayısında önemli bir artışın olduğu gözlenmiştir. Çalışmaların satın alma yönetiminde yaşanan değişimleri teorik ve pratik olarak, farklı sektörlerde yapılan araştırmalarla ortaya koyduğu görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, pandemi koşullarının satın alma yönetimine olan yansımalarını ve satın alma yönetimi sürecinde ortaya çıkan ve devam eden değişimleri literatür taraması yoluyla ortaya koyabilmektir. Bu doğrultuda, ulusal ve uluslararası literatür taranarak değişimin yapısı iki boyutta incelenmeye çalışılmıştır. Birinci boyutta genel gelişmelere bağlı olarak; satın alma operasyonlarında yaşanan değişimler, arz-talep dengesindeki farklılaşmalar, nakit akışı problemleri, tüketici davranışlarındaki değişimler ve belirsizlik ortamı alt boyutları ele alınmaya çalışılacaktır. İkinci boyutta, satın alma yönetiminin pandemi koşullarında geçirdiği değişimlere bağlı olarak; finans yönetimi, tedarik zincirindeki uygulama farklılıkları, dijital dönüşüm, ağ ilişkileri, yerel, ulusal ve uluslararası yönetimlerle ilişkilerin satın alma yönetimine etkileri ortaya konmaya çalışılacaktır. Literatürde yapılan çalışmaların sonuçlarına göre, çalışma koşullarının ve saatlerinin yeniden düzenlenmesi operasyonların aksamasına neden olabilmekte, arz ve talepte düşüş yaşanabilmekte, işletmelerin nakit para ihtiyacı artabilmektedir. Tüketici davranışında ise, pandemi başlangıcında stoklama ve panik satın alma davranışı gibi davranışlar ile ilerleyen süreçte evde geçirilen sürenin artmasına paralel olarak tüketim alışkanlıklarının değişimi söz konusudur. Satın alma yönetimi uygulamalarında envanter yönetimi daha stratejik bir noktaya gelmekte, satın alma süreçlerinde rutinin dışında uygulamalar oluşmakta ve proaktif yaklaşımlar geliştirme noktasında çaba sarf edildiği görülmektedir. Tedarik zinciri yönetiminde, aynı sektörde bulunan işletmelerle ortak hareket etme, envanter paylaşımı gibi politikaların izlendiği ve stratejik yaklaşımlar sergilendiği anlaşılmıştır. Aynı zamanda işletme paydaşları olan müşteriler, yerel ve ulusal yönetimler, lojistik işletmeleri gibi ağda bulunan unsurlarla olan ilişkilerde işbirlikçi bir yaklaşım ortaya konduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Satın alma yönetimi, Covid-19, literatür taraması.

THE EFFECT OF PANDEMIC ON PURCHASING MANAGEMENT PRACTICES: A LITERATURE REVIEW

Abstract
COVID-19, which is a global pandemic, has brought about important changes especially in the field of purchasing management in 2020 and 2021. It has been observed that there is a significant increase in the number of studies in the national and international purchasing management literature related to the subject. It can be said that the studies reveal the changes experienced in purchasing management theoretically and practically, with research conducted in different industries. The aim of this study is to reveal the reflections of pandemic conditions on purchasing management and the ongoing changes that occur in the purchasing management process through literature review. In this direction, the structure of change has been tried to be examined in two dimensions by scanning the national and international literature. Depending on the general developments in the first dimension; changes in purchasing operations, variations in supply-demand balance, cash flow problems, changes in consumer behavior and uncertainty environment will be discussed. In the second dimension, depending on the changes that the purchasing management went through under the pandemic conditions; financial management,

application differences in the supply chain, digital transformation, network relations, relations with states, orientation and knowledge transfer processes will be examined. According to the results of the studies in the literature, the re-organization of working conditions and hours may cause disruption of operations, decrease in supply and demand, and increase in cash needs of enterprises. In consumer behavior, consumption habits may change in parallel with the behaviors such as stockpiling and panic buying at the beginning of the pandemic, and in parallel with the increase in the time spent at home. Inventory management comes to a more strategic point in purchasing management practices, non-routine practices occur in purchasing processes, and it can be said that efforts are made to develop proactive approaches. It has been understood that in supply chain management, policies such as joint action with businesses in the same industry and sharing inventory are followed and strategic actions are taken. At the same time, it has been concluded that a collaborative approach has been put forward in the relations with the elements in the network, such as customers, local and national administrations, logistics enterprises and business stakeholders.

Keywords: Purchasing management, Covid-19, literature review.

1. Giriş

11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütünün Covid-19 virüsünü pandemi olarak ilan etmesinin ardından gündelik hayattan başlayarak birçok alanda önemli değişimler yaşanmaya başlamıştır. Bu değişimlerden biri de işletmelerin satın alma yönetiminde yaşanmaktadır. Yaşanan değişimlere paralel olarak satın alma yönetimi literatüründe 2020 ve 2021 yıllarında önemli sayıda çalışma yapılmıştır ve çalışmalar devam etmektedir. Bu yıllarda ulusal ve uluslararası akademik dergilerde yayımlanan çalışma sayısı kırkın üzerindedir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde, satın alma yönetimi ile ilgili çalışmaların iki boyutta ele alındığı tespit edilmiştir. Birinci boyut, genel gelişmeler ışığında işletmelerde ve tüketicilerde yaşanan değişimleri ele almaktadır (Pratama vd., 2021). Bu boyutun alt boyutları olarak satın alma operasyonlarında yaşanan değişimler, arz-talep dengesindeki farklılaşmalar, nakit akışı problemleri, tüketici davranışlarındaki değişimler ve belirsizlik ortamı alt boyutları ele alınmaktadır. İkinci boyutta, satın alma yönetiminin pandemi koşullarında geçirdiği değişimlere bağlı olarak; finans yönetimi, tedarik zincirindeki uygulama farklılıkları, dijital dönüşüm, ağ ilişkileri, yerel, ulusal ve uluslararası yönetimlerle olan ilişkiler incelenmektedir (Glas vd., 2021). Bu çalışmada öncelikle literatür taramasında kullanılan metoda değinilecektir. Ardından satın alma yönetimi alanını ilgilendiren genel değişimleri açıklayan birinci boyut ve satın alma yönetimi alanının pandemi döneminde yaşadığı değişimlerin bulunduğu ikinci boyuta değinilecektir. Çalışma, sonuç kısmı ile sona erecektir.

2. Metot

Bu araştırma satın alma yönetimi ve Covid-19'un Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edildiği Mart 2020 ile Aralık 2021 periyodu arasında yayınlanmış Türkçe ve İngilizce literatürde ulaşılan kırk iki makalenin taranması ile oluşturulmaya çalışılmıştır. Makale taraması Anadolu Üniversitesi elektronik veritabanı kdm.anadolu.edu.tr üzerinden gerçekleştirilmiştir. Tarama sonucunda yirmi makalenin 2020 yılında, yirmi iki makalenin 2021 yılında yayımlandığı tespit edilmiştir. Araştırmaların yer aldığı akademik dergiler ve dergilerde yer alan çalışma sayıları 2020 ve 2021 yılları ayrı ayrı aşağıdaki tablolarda verilmiştir:

Tablo 2.1 2020 Yılında Satın Alma Yönetimi ve Covid-19 Pandemisini İnceleyen Araştırmaların Yayınlandığı Akademik Dergiler

Akademik Dergi	Yayın Sayısı
Journal Of Purchasing And Supply Management	4
International Journal Of Production Economics	1
Journal Of Cleaner Production	2
The International Journal Of Logistics Management	2
Supply Chain Management: An International Journal	2
International Journal Of Enterpries Information Systems	1
International Journal Of Product Research	2
Product Planning And Control	3
Journal Of Information Systems Education	2
Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi	1
TOPLAM	20

Tablo 2.2 2021 Yılında Satın Alma Yönetimi ve Covid-19 Pandemisini İnceleyen Araştırmaların Yayınlandığı Akademik Dergiler

Akademik Dergi	Yayın Sayısı
Journal Of Purchasing And Supply Management	6
International Journal Of Physical Distribution And Logistics Management	3
Socio-Economic Planning Sciences	2
Purchasing Management: Disclosure Analysis Of Publications	2
International Strategic Management Association	3
Selcuk University Social Sciences Institute Journal	1
FIIB Business Review	2
Business Strategy And Environment	2
Contract Management	1
TOPLAM	22

Literatür taraması yapılırken satın alma yönetimi (purchasing management), covid-19, pandemi (pandemic) anahtar kelimeleri kullanılmıştır.

3. Pandeminin Genel Etkileri

Satın alma yönetimi süreci, işletmelerin üretim yapmak için satın almak durumunda bulunduğu tüm mal ve hizmetlerin işletmeye kazandırılmasını, elde edilen bu mal ve hizmetin üretim amaçlı kullanılmasını, nihayetinde işletmenin satmayı planladığı mal ve hizmetlerin oluşturulmasını kapsamaktadır. Bu süreç işletme çevresinden etkilenmektedir. İşletme çevresinde yaşanan değişimlere paralel olarak satın alma yönetimi sürecinde birtakım zorluklar ve aksamalar yaşanabilmektedir. Covid-19 pandemisinin satın alma sürecini etkileyen faktörlerden biri olduğuna literatürde ulaşılmaktadır (Sarkis, s.63, 2020). Pandeminin satın alma yönetimi üzerindeki etkisinde operasyonel işlemler, arz-talep değişimleri, nakit akışı problemleri, tüketici davranışı değişimleri ve belirsizlik ortamı yer almaktadır. Bu boyutlara ilerleyen başlıklarda değinilmeye çalışılacaktır.

3.1 Operasyonel İşlemler

Covid-19 pandemisinin satın alma yönetimine ve iş dünyasına yansıyan önemli etkileri arasında rutin üretim-tüketim sürecinin dışına çıkılması ve olağanüstü koşullarda üretim ve tüketim dönemini meydana getirdiği ifade edilmektedir (Ketchner ve Craighead, s. 1330, 2020). Bu süreçte üretim için gereken işgücünün fiziki bir alana toplanarak çalıştırılmasının zorlaşması, bu işgücünün aynı anda çalıştırılamamasına paralel olarak üretimde azalma ve azalmaya bağlı olarak tüketicilere mal ve hizmetlerin ulaştırılmasında aksamalar yaşanmaktadır. Ayrıca pandemi boyunca alınan ulusal ve uluslararası önlemler de operasyonel işlemlerin aksamasına neden olmaktadır. Bu duruma örnek olarak karantinaya alınan coğrafi alanlar, ülke sınırlarının kısmi veya tam olarak kapatılması, gümrük

işlemlerinin ve hizmetlerinin aksaması, lojistik uygulamalarda yaşanan aksamalar gösterilmektedir (Pratama vd., 2021).

3.2 Arz-Talep Değişimi

Kısmi veya tam kapanma ile sosyal mesafe boyutlarının pandeminin etkisi ile gündelik hayatı etkilemesi ürünlerin arz ve talebini etkileyen faktörler olarak ortaya çıkmaktadır (Gras vd., s.2, 2021). Özellikle tam kapanma sürecinde satın alma yönetiminin tedarik zincirinde yaşanan aksamalar ürünlerin arz ve talebini etkilemekte, sosyal mesafe kuralı nedeniyle tüketicilerin ürünlere ulaşma ve satın alabilme olanaklarını kısıtlayabilmektedir (Foerstl vd., s. 67, 2021). Üretim olanaklarında yaşanan problemler ve aksamalar nedeniyle genel üretimin istikrarsızlaşması ve buna bağlı olarak ekonomik istikrarda bozulmalar da söz konusudur. Nihai tüketicilerin ürün satın alma kararlarında temel ihtiyaçların giderilmesi ve sadece bu ihtiyaçların giderilmesi amacıyla satın alma kararları meydana gelmesi söz konusudur. Dolayısıyla tüketicilerin temel ihtiyaçlarını ön plana alması ve acil olmayan ihtiyaçlarını ötelemesi durumu meydana gelmektedir. Arz ve talebin değişmesi nedeniyle bazı işletmeler faaliyetlerine son verebilmekte ya da operasyonların ölçeklerini küçültme gibi tedbirlere başvurmaya gitmektedirler (Zimon, vd. s.4, 2021).

3.3 Nakit Akışı Problemleri

Nakit akışı problemleri, operasyonel değişimler ve arz-talep değişimi alt boyutları ile birlikte ortaya çıkan boyutlardan biri olarak değerlendirilmektedir (Alkahtani, s.2, 2021). İşletmelerin bulundukları sektörlerde ve işletmelerin çalışanlarının yaşadıkları özellikle maddi problemlerin önüne geçilebilmesine yönelik hükümetler tarafından hayata geçirilen maddi destek olanakları, hibe ödemeler, kredi kolaylıkları pandemi döneminde devreye sokulabilmektedir.

3.4 Tüketici Davranışlarında Meydana Gelen Değişimler

Tüketici davranışını şekillendiren faktörlerin başında sosyal mesafe ve tam veya kısmi kapanma uygulamaları gelmektedir (Bender vd., s.5, 2021). Bu uygulamalar neticesinde işten çıkarmalar, zorunlu izne ayırma, maaş güncellemeleri gibi neticeler ile üretimin aksamasından kaynaklı tüketiciye olumsuz yansıyan gelişmeler yaşanmıştır. Perakende ürün tedariğinde problem yaşanacağını düşünen bazı tüketicilerin panik nedenli satın alma, stokçuluk gibi olağan dışı davranışlar sergilemesi söz konusu olmuştur. Yapılan araştırmalar, doğal afetler ve olağan dışı koşullarda özellikle perakende satış yapan bakkal ve market gibi işletmelerde çalışan kişilerin temel gıda ürünlerinde tedarik sıkıntısı çekileceğine yönelik öngörüler geliştirdiği sonucuna ulaşılmaktadır (Tiwari, 2017; Davenport, 2019). Bu tür problemlerin önüne geçebilmek ve temel gıda, sağlık gibi temel ihtiyaçları karşılayan sektörlerde yer alan işletmelerin üretimi devam ettirebilmesine yönelik destekleyici politikalar hükümetler tarafından ortaya konmaktadır (Orden, 2020).

3.5 Belirsizlik Ortamı

Pandeminin gündelik hayatı ve yaşamı doğrudan etkilemesi ekonomik belirsizliklerin artmasına neden olmaktadır (Alkahtani vd., s. 18, 2021). Belirsizlik ortamının genişlemesi ve süresinin tam olarak kestirilememesinden ötürü küresel bir belirsizliğin yaşandığı iddia edilmektedir (Ishida, 2020). Belirsizlikler, lojistik operasyonların performansını etkilemekte ve karar verme işleminde önemli rol oynamaktadır. Müşteri şikayetleri, destek, sipariş iptali, envanterdeki ve paketleme işlemindeki ürünlerde hasar, nakliye maliyeti, teslim zamanı, depoların dağılımı, ters lojistikte ürün iade hacmi ve satın alma ile tedarik işlemlerindeki fiyat değişimleri gibi bir dizi "belirsizlik yönetimi" faaliyetinin varlığından ötürü belirsizlikler oluşabilmektedir (Taşkın, s. 114, 2020). Bu sonuçlar, finansal olarak işletmelerin ekonomik hassasiyetlerini arttırmakta ve işletmelerin ekonomik dayanıklılığını azaltmaktadır. Tedarik zincirinde aksaklıklara ve bozulmalara neden olmaktadır. Dolayısıyla literatür taramasında gıda sektörü başta olmak üzere yeni tedarik zinciri modelleri önerilmektedir (Alkahtani, s. 21, 2021). Pandemi, kontrol edilmesi zor ve toplumların ekonomik yapısında kırılganlıklar meydana getiren ve belirsizlik ortamını oluşturan etmenlerden biri olarak değerlendirilebilir. Pandemi nedeniyle, bir afet yönetiminde olduğu gibi, üretimde aksamaların yaşanmasını önlemek için önlemler almak, talebin nasıl şekillenebileceğini tahmin etmek, üretim amacıyla satın alma işlemlerini planlamak, envanter ve lojistik yönetimini gözden geçirmek ve yaşanabilecek kayıpları en aza indirmek için politikalar geliştirilmesi önerilmektedir (Wong, vd., 2020). Pandemide tedarik zincirini doğrudan

etkileyebilecek birçok faktör meydana gelebilmekte ve bu faktörlerden kaynaklı problemlerin önüne geçebilecek tedarik zinciri modellerinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulabilmektedir. Dolayısıyla tedarik zinciri yapısının daha esnek, süreç odaklı, üretim sürecini merkeze alan bir zemine oturtulması önerilmektedir (Munoz, vd., 2020). Belirsizlik ortamında üretim sürecine bağlı olarak tedarikçilerin gözden geçirilmesi, üretim ve dağıtım, fiyatlama stratejileri, hissedarların tatmini gibi faktörler tedarik zinciri modelinin oluşturulmasını etkileyebilecektir (Hu, vd., 2020).

4. Satın Alma Yönetimi Sürecine Pandemi Koşullarının Etkileri

Pandemi koşullarının satın alma yönetimi doğrudan etkileri incelendiğinde boyutun beş alt boyut altında toplandığı görülmektedir. Bu alt boyutlar finans yönetimi, tedarik zinciri süreci, dijital dönüşüme bağlı faktörler, ağ ilişkileri, yerel, ulusal ve uluslararası yönetimlerle ilişkiler olarak ortaya konmaktadır (Pratama vd., s.3, 2021).

4.1 Finans Yönetimi

Finans yönetimi alt boyutunda para ve finansman ile ilgili tüm uygulama, organizasyon, koordinasyon ve karar süreçleri bulunmaktadır. Pandemi sürecinde işletme yatırımlarının gözden geçirilmesi, finans yönetiminin gerçekleştirilebilmesi yerel yönetimler başta olmak üzere kısıtlamaların ve çalışma takviminin gözden geçirilmesi, maliyetlerin gözden geçirilmesi, mevcut olan kontrat ve iş anlaşmalarının tekrar ele alınması gibi finans yönetimini verimli kılacak çalışmaların yapılması gerekebilmektedir (Ishida, s. 150, 2020).

4.2 Tedarik Zinciri Süreci

Pandemi koşullarının etkisi ile tedarik zinciri sürecindeki ilk aşamalardan birinin işletmelerin envanter yönetimi ve stoklarındaki mevcut durumun incelenmesi, elde var olan ve üretim için kullanılacak mal ve hizmetlerin ne kadar süre yeterli olacağının tespit edilmesi olarak ortaya çıkmaktadır (Zimon, s.1, 2021). Pandemi ve doğal afet gibi süreçlerde tedarik zinciri yönetiminde işletmelerin tedarik zincirinde istikrarı ve sürekliliği devam ettirme gayreti artmaktadır (Sarkis, s.63, 2020). İstikrar ve sürekliliğin devam ettirilmesi pandemi ve doğal afetlerde değişen tüketici davranışlarından da anlamlı olarak etkilenmektedir. Özellikle pandeminin başında temel gıda, sağlık ve temizlik ürünlerinin normalden fazla talep görmesi buna örnek olarak verilebilmektedir (Sarkis, s.67, 2020). Tedarik zinciri yönetimi ve süreklilik alanında iki yaklaşım güncelliğini korumaktadır. Birincisi, John Elkington tarafından ortaya konulan kar, toplum ve dünyayı temele oturtan model; ikincisi ise Brundtland raporunda yer verilen günümüzdeki ihtiyaçları karşılayabilmek için gelecekte kullanılacak olanaklardan fedakarlık yapmak olarak ifade edilmiştir (Hallinger, 2020). Tedarik zinciri süreci ve pandemi koşullarında ele alınması gereken bir diğer konu satın almanın mevcut tedarikçiler ile farklı tedarikçiler arasından yapılabilecek bir seçimin oluşması durumudur. İşletmeler kendi maddi koşullarına ve beklentilerine uygun olarak bu tercihi yaptıktan sonra tedariğin yöntemini ve lojistiğini şekillendirebilir. Bu tedarik ham ürün, yarı ürün veya konsinye ürün şeklinde olabilmektedir (Zimon, vd., s. 3, 2021).

4.3 Dijital Dönüşüm

Pandemi koşulları, sosyal mesafe ve kısmi veya tam kapanma gibi kuralları gündelik hayata getirerek özellikle iletişim alanını ve iletişim olanaklarını kullanmayı daha da önemli hale getirmiştir (Kumar, vd., 2020). İletişimin ve kısmen sosyal hayatın dijital mecralara kayması bu mecralardaki pazarlama iletişimi, tanıtım, reklam gibi imkanların bu alana kaydırılmasına sebebiyet vermektedir. e-Ticaret kanallarına olan talebin artması ile dijital pazarlama ve satış değer kazanmaktadır (Sarkis, 2020). Lojistik faaliyetler de bu talebe göre şekillenebilmektedir. Üretim teknolojileri de otomasyon ve veri alışverişi sistemlerine yönelmektedir. Dijital dönüşüm ve teknolojik olanaklar sayesinde tüketiciden gelen verinin işlenmesi, nesnelerin interneti, bulut bilişim gibi teknolojiler sayesinde mümkün olabilmektedir. Bu dönemde öne çıkan en önemli teknolojiler arasında blockchain verilebilir. Blockchain, bir iş ağındaki işlemlerin kaydedilmesi ve varlıkların takip edilmesi sürecini kolaylaştıran, paylaşılan ve üzerinde değişiklik yapılamayan büyük bir deftere benzetilmektedir. Değerli hemen hemen her şey bir blockchain ağında izlenebilir ve üzerinde işlem yapılabilir, bu da riski azaltmakta ve işe dahil olan tüm maliyetlerin düşürülmesini mümkün kılabilmektedir (http-1). Blockchain teknolojisi özellikle satın alma yönetimi ve tedarik zinciri süreçlerinde verimi artıran önemli teknolojilerden biridir (Scharmer, 2020).

4.4 Ağ İlişkileri

Stratejik işbirliklerinin artması ve aynı sektörde bulunan işletmelerin ortak hareket ederek faaliyetlerini sürdürmeye çalışması, pandemi koşullarının sonuçları arasında gösterilmektedir (Taşkın, s.125, 2021). İşletmelerin yer aldığı sektördeki işletmeler dışında paydaşları, müşterileri, içinde yer aldığı sistemdeki ortaklar, çalışılan lojistik firmaları, müşteri ilişkileri gibi dış destek alınan işletmeler bu ağ ilişkilerini oluşturabilmektedir. Pandemi koşullarında işletmeler arasındaki etkileşim, ortak hareket etme, ortak teklif toplama, envanter paylaşımı gibi uygulamalar artış göstermektedir (Shou vd., 2020).

4.5 Yerel, Ulusal ve Uluslararası Yönetim Organlarıyla İlişkiler

Pandeminin Dünya Sağlık Örgütü olarak resmen ilan edilmesi ile birlikte, yerel, ulusal ve uluslararası karar alma yetkilerine sahip kurum ve kuruluşların pandemi sürecinde belirleyici kararlar aldığı söylenebilir. Alınan kararlar satın alma yönetimini ve satın alma yönetiminin alt boyutlarını doğrudan etkileyebilmektedir. Sosyal mesafe kuralı, kısmi veya tam kapanma kararları, ülke sınırlarının kapanması, işletmelerin faaliyetlerine zorunlu ara vermesine yönelik alınan kararlar, kritik öneme sahip sektörlerde işletme faaliyetlerinin sürdürülmesine yönelik kararlar, işletmelere ve çalışanlara sağlanan ödenekler, destekler, yardımlar işletmelerin satın alma yönetimini doğrudan etkileyebilmektedir (Pratama, s.4, 2021). Pandemi döneminde yönetim organlarının alacağı tüm kararlar, işletmelerin faaliyetlerini doğrudan etkilemektedir. Bu süreçte işletmelerin yönetim organlarıyla fikir teatisinde bulunması, öneriler sunması ve taleplerini iletmesi mümkün olabilmektedir.

5. Sonuç

Dünya Sağlık Örgütünün 11 Mart 2020 tarihinde Covid-19'u pandemi olarak ilan etmesinin ardından satın alma yönetimi ve pandemi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. 2020 ve 2021 yıllarında yapılan ve ulaşılabilen çalışmalara göre, pandeminin satın alma yönetimi üzerindeki etkileri iki boyut ve on alt boyut altında ele alınmaktadır. Birinci boyut pandeminin genel etkilerine bağlı olarak yaşanan değişimler ve ikinci boyut satın alma yönetimine pandemi koşullarının etkisi olarak ortaya konmaktadır. Pandeminin satın alma yönetimine olan etkileri ve boyutları incelendiğinde öncelikle etkilerin halen sürmekte olduğu ve satın alma yönetimine doğrudan etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu etkiler işletmenin işleyişini etkileyebilmekte, işletmenin çevresindeki koşulları ve yaklaşımları etkilemeyi sürdürmektedir. Dolayısıyla işletmelerin pandemi sürecinde faaliyetlerini sürdürmesi ve varlığını devam ettirebilmesi için proaktif yaklaşımlar ortaya koyması önerilebilir. 2021 yılının sonuna yaklaşıldığında, pandeminin etkisini halen devam ettirdiği, Covid-19 virüsünün mutasyona uğrayarak halen sağlığı tehdit eden bir unsur olduğu görülmektedir. Aralık 2021döneminde bazı ülkelerin pandeminin başındaki kuralları tekrar devreye soktuğu, tam veya kısmi kapanma tedbirleri aldığı izlenmektedir. Bu nedenle pandeminin işletmeler ve işletmelerin satın alma yönetimine olan etkilerinin devam etmesi söz konusu olabilecektir. Bu çalışma, pandeminin satın alma yönetimi üzerindeki etkisini literatür taraması yoluyla belirlemeyi ve gelecekte yapılacak çalışmalar için etkilerin boyutlarını ele almayı amaçlamıştır. Pandemi sürecinin devam ediyor olması, ilerleyen dönemde konu üzerinde yapılacak çalışmaların sürmesine sebebiyet verebilecektir. Sonuç olarak, gelecekte ortaya konması muhtemel çalışmalar, literatürde şu ana kadar ortaya konan çalışmalardan hareket ederek boyutları daha derinlemesine ele alabilir ve literatürün zenginleşmesine katkı sağlayabilir.

Kaynakça

Alkahtani, M., Omair, M., Khalid, Q.S., Hussain, G.; Ahmad, I., Pruncu, C. (2021). A COVID-19 Supply Chain Management Strategy Based on Variable Production under Uncertain Environment Conditions. *International Journal Of Environmental Research and Public Health*, 1-21.

Bender, K., Badiger, A., Roe, B., Shu, Y. ve Qi, D.(2021). Consumer behavior during the COVID-19 pandemic:An analysis of food purchasing and management behaviors in U.S. households through the lens of food system resilience, *Socio-Economic Planning Sciences*, 1-12.

Davenport M.L., Qi, D., Roe, B. (2019). Food-related routines, product characteristics, and household food waste in the United States: a refrigerator-based pilot study. *Resources Of Conservative Recycl*e, 150.

Foerstl, K., Reuter, C., Hartmann, E., ve Blome, C., (2021). Managing supplier sustainability risks in a dynamically changing environment - sustainable supplier management in the chemical industry. *J. Purch. Supply Manag.* 16 (2), 118–130.

Glas, A., Meyer, M.M., ve Eßig, M. (2021). Covid-19 attacks the body of purchasing and supply management: A medical check of the immune system, *Journal of Purchasing and Supply Management*, 27(4), 1-11.

Hallinger, P. (2020), "Analyzing the intellectual structure of the Knowledge base on managing for sustainability, 1982–2019: a meta-analysis", *Sustainable Development.*

Hu, X., Chong, H.-Y., Wang, X (2020). Sustainability perceptions of off-site manufacturing stakeholders in Australia. *Journal Of Clean Production*, 227, 346–354.

Karagöz, B. (2020). Tedarik zinciri risk ve belirsizlikleri: Koronavirüs pandemisi ve ortamında ilaç sektöründe risk yönetimi ve halkla ilişkiler. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi* , 8 (17) , 107-130 .

Ketcher, D.J. ve Craighead, C. (2020). Research at the intersection of entreneurship, supply chain management:Opportunities highlighted by covid-19. *Journal Of Management*, 46(8), 1330-1341.

Kumar, M.S., Raut, R.D., Narwane, V.S. and Narkhede, B.E. (2020a), "Applications of industry 4.0 to overcome the COVID-19 operational challenges", Diabetes and Metabolic Syndrome: Clinical Research and Reviews, 14(5), 1283-1289.

Munoz, P., Williams, W., Williams, N., Frias, T. (2020). Reorienting entreprenurial support infrastructure to tackle a social crisis: A rapid response. *Journal Of Business Venture Insights*, 14, 352-365.

Orden D. (2020). Resilience test of the North American food system. *Can. J. Agric. Econ*, 215–217.

Pratama, V., Santoso, I. ve Mustaniroh, A. (2021). Development strategy of SMEs in the new normal era of coronavirus disease 2019 (COVID-19): A literature review. International Conference on Green Agro-Industry and Bioeconomy, 1-7.

Ishida, S. (2020). Perspectives on supply chain management in a pandemic and the post-covid-19 era. *IEEE Engineering Management Review*, 48(3), 146-152.

Sarkis, J. (2021). Supply chain sustainability: learning from the COVID-19 pandemic. *International Journal of Operations and Production Management*, 41(1), 63-73.

Scharmer, O. (2020), "Eight emerging lessons: from coronavirus to climate action", *The Medium*.

Shou, Y., Shan, S., Chen, A., Cheng, Y. and Boer, H. (2020), "Aspirations and environmental performance feedback: a behavioral perspective for green supply chain management", *International Journal of Operations and Production Management*, 40(6),729-775.

Tiwari A, Aggarwal A, Tang W, Drewnowski A. (2017). Cooking at home: a strategy to comply with U.S.Dietary guidelines at No extra cost. *Am J Prev Med*, 52, 616–624.

Wong, C.W., Lirn, T.-C., Yang, C.-C.; Shang, K.-C. (2020). Supply chain and external conditions under which supply chain resilience pays: An organizational information processing theorization. *International Journal Of Product Economics*, 226, 107610.

Zimon, G., Vitalina, B., Beata S., Katarzyna, C. ve Blanka, G. (2021). Inventory Management in SMEs Operating in Polish Group Purchasing Organizations during the COVID-19 Pandemic. *MDPI Risks*. 9(63), 1-16.

http-1: www.ibm.com/tr-tr/blockchain (Erişim Tarihi: 10.12.2021)

DIGITAL ECONOMY AND DEVELOPMENT STRATEGY

Alba RAMALLARI
University Aleksander Moisiu, Business Faculty, Department of Economics

Olta Fuçia
Ministry for Europe and Foreign affairs, Cordination of national and regional IPA programs

Florjon Merko
Ministry of Finance, Specialist at general treasury directory

Abstract
Over the years the economic developments in different countries it has been noticed that the opportunities of business and trade have evolved. During recent years, the development of the digital economy has gained momentum, not only in the governing structures of the economy but also in the trade of food and vital products for the entire population. Such activities have recently taken place in our country as well, especially in 2020, as a result of the difficulties encountered by the pandemic. Wholesale stores began to function with programmed systems, and by the time entire markets were turning from verbal to a connected systems markets. This affected the online market and the development of competition between suppliers. In addition, covering the growing demand of online services, it supports the development of general infrastructure for distribution using online services. These and more will be further elaborated in this topic.

Introduction
Online communication and e-commerce is extremely prevalent in our current society and is an important business tool, especially in recent times. Each of us uses different forms of communication. Technology enables us to communicate with different people around the world or with a person in the room next to us, to send a message that can be answered later or one that needs an immediate response. And, although this type of communication is very convenient, it is debatable when it comes to efficiency. Computer communication as fast as en should also be efficient but, we lose the importance of conversation found in face to face communication (FTF) when communicating electronically, and this can lead to unintentional interpretations and results. Even video conferencing is not a complete replacement for FTF communication (Nguyen, 2008). Therefore, computer communication may not always be as "efficient" as it seems.

Nonverbal cues are extremely important (Frith, 2009; Riggio, 2005). They provide valuable information like tone and context. We hear the pitch of the sound and the volume level. We see facial expressions, eyes, hand movements, and body language. They help us distinguish that true and happy "thank you"! from that sarcastic "thank you". We try to insert our form of these characters into the computer script within the text itself as we place the exclamation mark, typeface, or other initials that enable the keys to decide like using images that change eyes or smile, or face color. While these are useful in tracking missing communication data points, we are taught that in the beginning of our professional care sets all of these potential and similar replacements are unprofessional (Seaton, 2011). However, we cannot claim that any of these symbols can be used in official email communications.

The reason is that they are often referred to as child toys (Emerson, 2011). One reason they are considered as such may be because they may look cartoonish. Another reason may be because they are the most popular and most frequently used among younger populations ("millennials"). Perhaps those who maintain the highest standards of "professionalism" feel threatened, seeing these symbols as a gateway to other "unacceptable" forms of communication of various abbreviated forms, such as the writing form of abbreviated only with vowels, or only with the first letter of words. However, this also requires adjustment. In a world that is moving towards maximum use of technology there is no way to avoid or not use it. Especially in the days we are going through that the safest thing is when you manage to close all your veorations without leaving the house. No matter how difficult it was at first, all the

generations adapted out of necessity and managed to bargain, make deals, continue working, trade even without physically seeing the person they were cooperating with and realizing.

One approach is to create advantage of using new technologies. Communication is an important aspect of all the workplaces, especially in the moment when work become more virtual than face to face. In this moment every director or manager can have problem to manage and control this kind of operation at daily work. (Cascio, 1999, p. 1). With this change in structure comes the need to respond in an appropriate and effective way. One workplace theory that has been associated with many positive outcomes is leadership-member exchange (Gerstner & Day, 1997). This member leadership relationship focuses on the quality of the relationship between the supervisor and the subordinate. Uhl-bien (2003) noted that relationship development can be a key factor that creates excellent leader-subordinate relationships, and communication is a fundamental relational skill. Mayfield and Mayfield (1996) showed that subordinates who had better quality relationships with their executives outperformed peers with lower quality leadership relationships by about 20% and were about 50% more satisfied. Therefore, we should welcome methods that improve and clarify communication, not remove them. This can affect tangible results and improve businesses as a whole. Since we understand the role of nonverbal cues in face-to-face communication, the same properties need to be translated into emoticons in written computer communication, and we need to be able to achieve better communication, leading to increased lead-subordinate connection.

The advent of digital technologies has seen the spread of new communications on the Internet, offering opportunities to increase social interaction in an accessible way. This opportunity to communicate online is an ingrained feature of society, especially prevalent among young people. Nevertheless, increasing access to Internet communication can increase vulnerability to a range of Internet risks, including harassment, cyberbullying, and other cyber threats to privacy or Internet data. Livingstone and Smith describe different categories of online risks, including content, contact, and behavioral risks.

Terms and use

The Digital Economy was estimated to be worth $ 3 trillion in 2010. In 2012, Deloitte listed six industry sectors as having a "short cut" and experiencing a "big bang" as a result of the digital economy. Telstra, a leading Australian telecommunications provider, describes how competition will become more global and intense as a result of the digital economy. In a study case made on 2016, the Digital Economy represented $ 11.5 trillion, or 15.5 percent of global GDP – wich are calculated on average and therefore are 18.4 percent of GDP in developed economies and 10 percent in developing economies.

In this case the digital economy had grown over the past 15 years two and a half times faster than global GDP, almost doubling in size since 2000. The EU, along with Iceland, Liechtenstein and Norway, accounted for another 25 percent. . The digital economy refers to an economy that is based on digital computer technologies, but is often perceived as doing business through Internet-based markets and the World Wide Web. The digital economy is also called the new economic phase of development, based on web sites, computer or tablet and smartphones. Without the Internet, the digital economy that drives the global economy would not exist in its current form.

Business-to-business model

The vast majority of e-commerce consists of transactions in which a business sells products or services to another business (so-called business-to-business (B2B)) (OECD, 2011). This may include online versions of traditional transactions in which a wholesaler buys consignments of goods online, which he then sells to customers from retail outlets. It may also include the provision of goods or services to support other businesses, including, inter alia: logistics services such as transportation, warehousing and distribution; application service providers that provide deployment, hosting, and outsourcing of e-commerce support functions, such as online hosting, security and customer care solutions, real-time auction solution services and maintenance through internet; content management services, to facilitate the management and distribution of website content; and web-based commerce opportunities that offer automated online shopping capabilities.

Business-to-business model

The vast majority of e-commerce consists of transactions in which a business sells products or services to another business (so-called business-to-business (B2B)) (OECD, 2011). This may include online versions of traditional transactions in which a wholesaler buys consignments of goods online, which he then sells to customers from retail outlets. It can also include the provision of goods or services to support other businesses, in this case we are in the role of a supplier who can also meet needs such as: logistics services such as transportation, warehousing and distribution; application service providers that provide deployment, hosting, and outsourcing of e-commerce support features, such as online hosting, security and customer care solutions, securities auction solutions in real time via the internet; management services, to facilitate the management and distribution of website content; and web-based commerce opportunities that offer automated online shopping capabilities.

It also reduces barriers to entry, as the cost of maintaining a website is generally cheaper than setting up a traditional store for which an entire building needs to be built.

The digital transformation of the economy is changing conventional notions of how businesses are structured, how consumers receive services, information and goods, and the way states must adapt to those new regulatory challenges. the longer term of labor, especially after the COVID-19 pandemic, is additionally contributing to the digital economy. More people now work online than ever before. In today's world the foremost valuable element is patience and adaptableness. within the present times, although before nobody thought of the elasticity of actions, today from matters he performs it stupidly much. Everything that's happening day by day is teaching us that we'd like to be even more flexible in our daily lives. We cannot rebuff on something that's not bushed our hands. Of course, commencing to use technology for everybody is difficult, but after seeing the convenience and profitability, you willingly accept it, even reflecting that you simply should have done it before. this can be what we demand with the foundations of economy, efficiency to the utmost. In everyday situations we cannot stay without cellular communication. this can be where the importance of technology begins. We cell phones replace a path, a meeting, an engagement and therefore the time we'd like is meant to travel and have an interest somewhere now it leaves us available for something else.

The pandemic period made people even improved at using technology in every aspect. In certain sectors it had a positive effect and brought growth, while in other sectors it had been preferred but turned individuals into passives and with the thought that it's better to perform any action with a computer than face to face. The reactions are very different. for a few societies it brought development. The electronic market in our country accustomed be almost non-functioning. With the closure of exit opportunities all businesses open their e-commerce shopping sites.

This proved the very fact that anything is feasible. you'll perish without seeing it physically, without simply touching it by trusting its appearance. In certain industries it had been taught that only production had to be physical because everything else was controlled by computers / technology gave the impression to advance within the short term and within the blink of an eye fixed everyone was equipped with computers with active headphones and microphones. Even the generations that probably wanted to speak during this sort of distance made them accept all the conditions. Thus technology was transformed from a luxury tool which we regularly fought that was replacing handicraft, into the positive element that enabled us everything that man can create.

Common online communication tools employed in instruction for user interaction include email, asynchronous discussion, and text-based chat. Email is that the commonest style of asynchronous communication on the web. They are often accustomed support one-to-one or one-to-many interaction, and also to convey information within the body of the message or through attachments. the flexibility to 'transmit' messages on the identical topic is a crucial organizational feature.

As asynchrony puts communication management within the hands of the recipient, thus increasing the pliability of online learning, time delays are often frustrating for a sender hoping for a direct response. Online chat allows real-time communication, but requires everyone to be available at the

desired time and might be difficult to manage as chat is usually disconnected once comments are entered and posted. Social networks enable the continuation of connections even with a greeting. Various launched programs keep many businesses active, some of which have already completely changed the format, from face to face in all e-commerce.

Technology in business is a growing necessity. Over time, the business world is becoming more technological. Technology has changed the way businesses operate at a rapid pace. Even if we were to ask how the performance of a business can continue, we would definitely say positive because the role of technology in a business is growing significantly. In recent decades, technology has provided a new and better approach to how to manage business making transactions faster, more efficient and more convenient. Technology has a huge impact on business operations. The core role of technology in business is to drive growth and improve operations. Instead, they receive cell phone calls or text messages while on the ground. Fieldworkers and remote workers can stay connected to the office and colleagues thanks to email, text messaging or WhatsApp messaging.

Technology is already changing resource management and will eventually modify the way we work. Technology can optimize a company's operations. Technology can optimize a company's operations. Technology can play an important role in generating efficient processes. With the right technology in place, entrepreneurs can save time and money and make their businesses more productive and competitive. Technology in business enabled a wider reach in the global market. Technology has driven the development of e-commerce which has brought new dynamics to the globalization of businesses. The spread of information technology has made production networks cheaper and easier and has been essential to economic globalization. There are some technological threats like hacking, phishing and other malicious activities, however, the good that technology brings outweighs the bad that threatens businesses. In 2021 all technological or computer skills have increased, where the highest increase is recorded for skills related to: "software / application installation" and "transfer of materials". This shows that the whole society is embracing the need of technology in its life.

Use of technology

INSTAT in the results of the Survey on the Use of Information Technology (ICT) during 2021, from the age group 16 - 74 years, showed that 79.3% of the population use the Internet, of which 91.7% use it every day. 98.7% of individuals have used a mobile phone / smart phone to access the Internet. Meanwhile, 22.8% of the population use the Internet via laptop and 8.8% via tablet. 98.3% make calls / video calls (via Skype, Viber, WhatsApp) and this indicator has increased by 2.1 percentage points, compared to 2020. The percentage of Albanian households that have access to the Internet is 88.3%, compared to 83.3% a year ago. 78.3% or 530,755 households have internet access with fixed broadband network (optical or cable network, ADSL, etc.), an indicator which has increased by about 9.6 percentage points. The percentage of households with internet access via "mobile broadband" connection (3G / 4G, tablet, etc.) is 99.1%, compared to 90.7% in 2020. Peoples at the age between 16-74 who have used the Internet in the last three months from the time of the interview, represent 79.3% of the study population. Indicator which has recorded an increase of about 7.1 percentage points, compared to 2020.

Among them, frequent internet users represent, 91.7% of individuals (who use internet daily / almost daily) and 7.7% (at least once a week), compared to 88.2% and 10, 8% for the same categories in 2020. On the other hand, the activities carried out via the Internet in the "last three months" from the moment of the interview which have recorded the highest increases are: search for information on goods and services (3.7 percentage points), search of health information (2.6 percentage points) as well as internet calls / video calls (2.1 percentage points).

Prior to 2019 the technology was used but not for primary operations. In the developed world he chose everything while for the rest he took with him the cost of time. No one thought they would one day come and order food, clothing, accessories, furniture, toys, etc. from home using technology. Nobody thought that they would be able to communicate only through applications, that the child would play through the tablet and not in the green field, that the money would look at the computer screen and the

phone and not cash in hand… these and everything else that at first we did not conceive of it becoming the most normal things possible. Life taught us. Businesses thought that selling through online platforms would bring harm especially to retail. However, it did create employment opportunities in many sectors. E-commerce has become possible at all with applications that bring customers an effective experience. The software and technology industry is growing at an unstoppable pace. There has been a 19% job expansion since 2016, based on a study by Software. Even in this uncertain time, IT and technology continue to grow as more and more businesses need technology to sell online. Sales from e-commerce account for 10% of all retail purchases, with analysts predicting this will increase by 15% year-on-year. Many people can take advantage of the growing internet market. In a study in China in 2019, was found that e-commerce gave the possibilities to create new jobs in rural areas. The study followed e-commerce workers in rural areas and found that households participating in e-commerce earned 80% more than those who did not. Certainly a process that starts to develop immediately will have obstacles and difficulties. Many of them become disruptive when it comes to e-commerce marketing standards.

Conclusions

So what makes digital economy different from the traditional economy in market?

First, digital technologies allow firms to do their business differently, as well as more efficiently and cost-effectively. In this way they can create new opportunities. Get navigation apps. Second, these effects are creating entirely new market structures that remove, inter alia, transaction costs in traditional markets. The best example of this is the rise of digital platforms like Amazon, Uber and Airbnb. Finally, the digital economy is fueled by - and generates - large amounts of data. The digital economy is with us. However, the limitations between digital and traditional are fading as technological changes are incorporated into every aspect of modern life. Various sectors such as retail, logistics and education have changed and continue to change due to the spread of ICT. Delivery only on time to the manufacturing sector. The digital economy has also made index tracking and managing investment portfolios easier and has enabled specialized businesses such as high-frequency trading. The products that are produced are also increasingly intensive with knowledge. In the automotive industry, for example, it is estimated that 90% of new features in cars have a significant software component.

Nowadays digital technology has been adopted all over the economy, its division is becoming the treatment and more difficult. Since we are getting used to it, we probably will not give up this use. The day will come when there will be no difference between e-commerce and buying face to face. As a result, tax controls on online activity are also a challenge. The forms of profit control for each company that operates with online sales should be well defined and how policies should be changed to better include these activities.

References

https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264218789-7-en.pdf?expires=1639709667&id=id&accname=guest&checksum=BDC8DD6D58CAEDFE82CD3098B5ACA1B9
https://theconversation.com/the-digital-economy-is-becoming-ordinary-best-ee-understand-it-130398
https://www.oecd.org/digital/ministerial/meeting/Neë-Markets-and-New-Jobs-discussion-paper.pdf
DigitalEconomy 20Report2021_Sept2021.pdf
https://www.sciencedirect.com/topics/computer-science/online-communication

HEİMSOETH'İN KALEMİNDEN KANT'A VE EPİSTEMOLOJİK TEMELLİ YENİ METAFİZİK TANIMLAMASININ TEMELLERİNE BİR BAKIŞ

Melisa Karataş
Ege Üniversitesi / Edebiyat Fakültesi / Felsefe Bölümü
mlisakrts@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8038-614X

Özet
18. Yüzyıl'ın önemli filozoflarından olan ve felsefe tarihinde kendisine edindiği yer bakımından göz ardı edilemeyecek bir konumda bulunan Immanuel Kant, literatürdeki bazı alanlarda kökenleri Aristoteles'e değin uzanan noktaları, tutarsızlıkları bakımından ele alarak pek çok konuda kendince hatalı olan yerler üzerine düşünmeye ve düzenlemeye çalışmıştır. Kendisinden önce gelen düşünürlerin kurdukları düşünce sistemlerinde yanlış tanımlama kurbanı olduğunu düşündüğü metafizik ise bu alanlardan birisidir. Kendisi üzerine pek çok çalışma yürüten araştırmacının da ele aldığı üzere Kant, metafiziği yeniden tanımlamaya çalışmış ve bu çabasını epistemolojik sayılabilecek pek çok argüman ile de desteklemiştir. Kant üzerine çalışan ve inceleme yapan felsefecilerden Heinz Heimsoeth'in Kant'ın Felsefesi adlı eserini kaynak edinerek Immanuel Kant'ın "*Algısız kavramlar boş, kavramsız algılar kördür*" sözünün 'transandantal estetik' ve 'transandantal analitik' kavramları çerçevesinde incelenmesi ve bu söz ile kastedilen eleştiri ve sınırlamaların 'transandantal diyalektik' çerçevesinde açıklanmasını konu alan bu metin; Kant'ın metafizik alanda, metafiziğin tanımına dair yaptığı devrimi, buna temel oluşturan düşüncelerini ve bu devrimi temel alarak gelişecek düşüncelerini kısa bir özet niteliğinde ele alarak, kısmen kronolojik bir düşünsel-yazınsal izlence halinde sunmaya çalışmaktadır. Metin; Kant'ın aklı metafiziksel alanda oynadığı rol üzerinden kritize ederek hem aklı hem de metafiziği tanımsal olarak yeniden yapılandırmaya çalışmasının, metafiziğin kendisinden önceki düşünürlerce tanımlandığı üzere çok da etkisiz ve gereksiz bir alan olmadığını aksine özellikle bilimsel alanda (bilim yaparken) oldukça işe yarar ve gerekli bir temel taşı olabileceği hususundaki görüşlerini temellendirmeye çalışırken ortaya koyduğu fikirleri 'algı' ve 'kavram' terimlerinin birbirinden ayrılamaz bir şekilde ortaya dökülüşünü konu edinmekte ve bu kavramların birbirinden ayrılamayacağı kararına nasıl ulaşıldığı üzerine, diğer parametreleri de göz önüne alarak, odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Immanuel Kant, metafizik, transandantal estetik, transandantal analitik, Heinz Heimsoeth, epistemeoloji.

A LOOK AT KANT AND THE EPISTEMOLOGICALLY BASED NEW METAPHYSICS DEFINITION FROM HEIMSOETH'S PEN

Abstract
Immanuel Kant, one of the important philosophers of the 18th century and who was in a position that cannot be ignored in terms of the place he acquired for himself in the history of philosophy, tried to think and organize the points that went back to Aristotle in some fields in the literature, in terms of their inconsistencies, and to think about the places where he was wrong in many subjects he had worked. Metaphysics, which the thinkers before him thought was the victim of misidentification in the thought systems they established, is one of these fields. As discussed by the researchers who carried out many studies on him, Kant tried to redefine metaphysics and supported this effort with many epistemological arguments. Analyzing Immanuel Kant's statement "Concepts without perception are empty, perceptions without concepts are blind" within the framework of the concepts of 'transcendental aesthetics' and 'transcendental analytic', and what is meant by this word, this text, which deals with the explanation of criticism and limitations within the framework of 'transcendental dialectic' tries to present Kant's revolution in the field of metaphysics on the definition of metaphysics, his thoughts that form the basis of this, and his thoughts that will develop on the basis of this revolution, as a short summary, and present it as a partially chronological intellectual program. This text, Kant's attempt to reconstruct both reason and metaphysics descriptively by criticizing the mind over the role it plays in the metaphysical field, is not an ineffective and unnecessary field as defined by the thinkers before him, on the contrary, it is a very useful and necessary field especially in the scientific field (while doing science). While trying to ground his views on the idea that it can be a cornerstone, he focuses on the inseparable emergence of

the terms 'perception' and 'concept', and focuses on how the decision was reached that these concepts cannot be separated from each other, taking into account other parameters.

Keywords: Immanuel Kant, metaphysics, transcendental aesthetics, transcendental analytics, Heinz Heimsoeth, epistemeology.

1. GİRİŞ

18. yüzyılın önemli düşünürlerinden olmakla birlikte, kendinden önce farklı şekillerde tanımlanan metafizik kavramına olan eleştirileri sayesinde felsefi literatürde oldukça önemli bir noktada konumlanan Immanuel Kant, metafizik alanı ele alırken, işe, kendinden önceki düşünürlerin öne sürdüğü görüşleri incelemek ve eleştirmekle başlamıştır. Fakat yaptığı bu inceleme ve eleştiriler sonucunda metafiziğin yanlış tanımlamaların kurbanı olduğu, dolayısıyla da gerekli ilgiyi göremediği sonucuna ulaşmıştır. Bunun üzerine metafiziği ele alırken nasıl bir tavır sergilenmesi gerektiğini anlatabilmek gibi bir işe girişmiş ve bu girişiminin ardından aklı kritize etmeyi temel alan bir yeniden tanımlama yapmaya çalışarak, ortaya koyduğu düşüncelerini epistemolojik argümanlarla desteklemiştir. Epistemolojik argümanlarını öne sürerken algı ve kavram konusuna oldukça yoğun şekilde değinen Kant, metafizik alandaki sorunların temelinde bu noktaların bulunduğunu, dolayısıyla bu kavramların birbirleriyle olan ilişkilerinin yeniden ele alınması ve incelenmesi gerektiği düşüncesini sunmuştur. Bu eleştirel düşüncesini, "Algısız kavramlar boş; kavramsız algılar kördür." sözü ile, kendi düşünce sisteminde "transandantal estetik", "transandantal analitik" adını verdiği başlıklar altında aktarmaya çalışmış, "transandantal diyalektik" çerçevesinde ise ne tür bir sınırlamaya işaret ettiğini anlatmıştır.

Bu girişimi ile oldukça ilgi çeken düşünür, gerek kendi dönemi gerekse kendinden sonraki dönemlerde meydana gelecek pek çok tartışma için zemin hazırlamıştır. Bu durum dolayısı ile de pek çok felsefe tarihçisi için araştırma ve inceleme konusu olmuştur. Tanınan Alman felsefe tarihçilerinden Heinz Heimsoeth da bu incelemeleri sürdüren isimlerden olmuş ve Kant'ı ele aldığı, "Kant'ın Felsefesi" adlı eserinde bu nokta da dahil olmak üzere pek çok noktayı ele alarak bir inceleme sunmuştur.

Bu metinde de Heimsoeth'in "Kant'ın Felsefesi" adlı eserinden hareketle, Immanuel Kant'ın metafizik anlayışına kısaca değinilmiş ve bu metafizik görüşünün temeline yerleştirdiği algı ve kavram terimlerini nasıl ele aldığı, bu terimleri temele alarak sarf ettiği "Algısız kavramlar boş; kavramsız algılar kördür." sözünün transandantal estetik ve transandantal analitik bakımından nasıl bir anlama arz ettiği, transandantal diyalektik bakımından ise nasıl bir sınırlamaya işaret ettiği araştırılmaya ve aktarılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla metnin, bilimsel-istatistiksel bir araştırma özelliği taşımaktan ziyade literatürde yer alan ikincil kaynak niteliğindeki bir esere odaklanarak, konunun taranması, incelenmesi ve yorumlanması olarak ele alınması mümkün olabilir.

2. MATERYAL VE METOD

Giriş kısmının sonunda da belirtildiği üzere metin istatiksel verilerden yararlanan bir araştırmayı temsil etmemekte; spesifik bir literatür incelemesi olarak, ikincil kaynak niteliğindeki bir esere odaklanarak, konunun taranması, incelenmesi ve yorumlanması şeklinde ilerlemektedir.

3. İNCELEME (TAM METİN)

Felsefe tarihinde, öne sürdüğü sistemsel görüşleri ve düşünceleri sebebiyle oldukça önemli bir yere sahip olan ve kendi görüşünü Berkeley'den beri "idealizm" adı verilen felsefe görüşünden kesin şekilde ayıran Kant[112], metafizik alandaki görüşlerinin yanı sıra bu görüşlerine temel sağlayabilecek nitelikteki epistemolojik anekdotlara da değinmiş ve bu konuda kökenleri Aristoteles'e değin inen noktaları inceleyerek, bulduğu tutarsızlıkları ve kendi görüşlerini sıralamıştır. Algı ve kavram konusuna geldiğinde ise kendisi ile özdeşleştirilen en ünlü sözlerinden biri olan "*Algısız kavramlar boş; kavramsız algılar kördür*" sözünü sarf etmiş ve yaptığı temellendirmelerle niçin bu sözü sarf ettiğini açıklamaya çalışmıştır. Bu kısma gelmeden önce ise özellikle Salt Aklın Kritiği isimli eserinde farklı bölümler

[112] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa 84.

halinde değindiği metafizik alan ve tesir ettiği noktalar hakkında oldukça önemli görüşler sıralayan Kant, ilk iş olarak kendisinden önce oldukça eksik ve yanlış şekilde ele alındığını düşündüğü metafiziği tanımlamış ve metafizik alanda ortaya çıkan sıkıntıların nasıl aşılabileceğine dair birtakım görüşler sıralamıştır.

Kant'a göre aklın kendisinden gelen ve temelini aklın varlıksal yapısından alan metafizik, aklın sınırlarını zorlaması ve doğrudan kesin ve net cevaplar veremeyişi nedeniyle bilimsel alanda var olan sorular kadar net cevaplar ve bilgiler sağlayamaz fakat buna rağmen akıl tarafından peşi bırakılamayan bir sorular bütününü de oluşturur. İşte tam da bu nedenden ötürü Kant, Salt Aklın Kritiği adlı eserinde metafiziksel alandaki rolü üzerinden aklı kritize ederek burada bahsi geçen aklı ve metafiziği yeniden temellendirme niyetiyle işe koyulur. [113]

Girdiği bu kritize etme işleminde metafiziği ele alarak; ilki dogmatizm, ikincisi ise metafiziksel septisizm denilebilecek, deyim yerindeyse *iki farklı cephede yer alan*[114] Kant, aklın ve metafiziğin niçin bu denli çıkmaz bir durumda olduğunu aktarmaya çalışmıştır. Dogmatizm cephesi olarak adlandırdığımız cephede, dogmatizmi dini ve kilisevi anlamından soyutlayarak ele alan filozofun eleştirilerinin hedefindeki dogmatizm görüşü, akılsal alan ile varlığın kavranışı söz konusu olduğunda kesinliğinden ve doğruluğundan asla şüphe edilmeyen, özellikle de rasyonalistler tarafından güçlü bir şekilde savunulan, aklın her varlığı ve gerçekliği kavrayabilecek güçte olabileceği görüşüdür. Kant ele aldığı bu görüşü incelerken, bu görüşe karşı rasyonalistlerin gereksiz bir hummalı savunma refleksi içerisine girdiklerini, esasında aklın bu denli güven duyulacak ve övülecek bir yanı olmadığını belirtmiş ve temel sıkıntılardan birinin bu tez olduğunu söylemiştir.

Metafiziksel septisizm olarak da adlandırılabileceğini söyleyebileceğimiz bir diğer cephede ise metafiziğe karşı duyulan kuşku ve güvensizliği ele alan Kant, metafiziksel alanın bu denli kuşku duyulacak ve hatta görmezden gelinebilecek bir alan olmadığını, aksine insan aklının bu denli içerisine gömülmek için can attığı, sorularından kaçamadığı bir alanla ilgilenmiyormuşçasına bir tavır takınmanın beyhude bir çaba olduğunu, düşünüldüğünün aksine metafiziğin yer yer güvenilebilecek bir alan haline gelebileceğini (özellikle bilim yapmaya başlarken) bu nedenle de metafiziği yok saymanın en temel sorunlardan biri olacağı yönündeki görüşlerini dile getirmiştir. Hatta bu görüşlerini "*İnsan aklının ilgisiz kalamayacağı bu gibi araştırmalara karşı ilgisiz bir tavır takınmak boşunadır.*"[115] sözüyle desteklemiştir.

Kant'a göre insan aklı, az önce bahsini ettiklerimizin de doğrultusunda, yalnızca teorik olmakla sınırlı kalmayıp pratik bir yöne de sahiptir, hatta pratik yönüne ek olarak tamamen salt pratik bir özelliğe de sahiptir ve insanın nasıl eyleyeceğine dair olan bilgiye de sahip olup, insana bunu sunar. Bu nedenle de neyin bilinebileceğine dair olan sorulardansa neyin yapılacağına yönelik soruları ele alır ve bu sorulara vereceği yanıtlar bakımından teorik akıl ve pratik akıl arasında bir uyum bulunması gerektiğini savunur. Bunu yaparken kuşkucu bir tavırdan oldukça uzakta olan Kant, buradan yola çıkarak insan aklının temelde bir olduğunu fakat teorik ve pratik olmak üzere birbirinden oldukça farklı iki alanı ve yasaları beraberinde getirdiğini, varlıksal bakımdan akla sahip olan insanda ise bu iki alanın bir uyum içerisinde birleşmesi gerekeceğini aktarır ve bu kısma dair görüşlerini Pratik Aklın Kritiği'nde daha detaylı şekilde ele alır.

Akla dair eleştirilerine insansal bir boyut kazandırarak akıl eleştirisini bir insan felsefesi[116] haline getiren ve ele aldığı bu kavramların ardından birkaç şeye daha değindikten sonra transandantal estetik hakkındaki tezlerini öne süren ve en başta da bahsedildiği üzere oldukça meşhur bir üne sahip olan o

[113] [3] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *67-68.*

[115] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *67.*

[116] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *71.*

sözü[117]nü sarf eden Kant, algıların ve kavramların niçin tek başlarına faydasız olacaklarını anlatmaya başlar. Kendisinden önce gelen rasyonalist filozofların bilgiyi kavramlara mahkûm ettiğini, Locke gibi filozofların ise bu bilgiye mahkûm olma halini duyusal verilere ve duyuları baz alan algılara indirgediğini söyleyerek yepyeni bir tez geliştiren Kant, var olan tüm bilgilerin algı ve kavram olmak üzere iki farklı yöne sahip olduğunu ve bu yönlerin tek başlarına pek de bir şey ifade etmediğini öne sürer. O'na göre algıya sahip olmayan kavramlar, bilgiyi var edecek somutluktan uzak kalacakları için boş, kavrama sahip olmayan algılar ise sadece veri yığınlarından ibaret olacakları için ve bilgi sağlayamayacakları için kör olacaklar; düşünce bağları ile bağlanmamış[118] tam birer bilgi niteliğine erişemeyecekleri için de bilgisel anlamda hiçbir şey ifade edemeyerek eksik kalacaklardır. Bilginin yorumlanabilmesi söz konusu olacağında da düşüncenin yardımı ile kavranabilecek olanlar devreye girecek, nesne ya da olaylar birbirlerine bağlanarak anlama yeteneği sayesinde anlaşılabilecektir. Anlama yeteneği burada devreye girerek duyusal verilerin işaret ettiği objeleri ortaya çıkaracak ve görülebilir kılacaktır.[119] Böylelikle de tüm bilgilerimiz temelde, anlama yeteneği ve duyular olmak üzere iki kökte incelenebilecek ve bu köklerden duyular, verileri elde etme ve kendimize katma yeteneğimizden (Kant'ın deyimiyle "*receptivite*"miz), diğer kök olan ve kendi eylemlerine dayanarak işleyen anlama yeteneğimiz ise düşünme, kavram kurma ve yargılama yetimizden ibaret halde olacaktır.

Duyu organlarının elde ettiği verilerden ibaret olmakla kalamayacak olan algılar, Kant'a göre; empiristlerce sadece maddesel kısmı ile ele alındıklarından *receptivite*'nin sahip olduğu formları yani zamanı ve mekânı gözlemleme fırsatını kaçırdıkları için anlaşılamayacaktır. Oysa Kant'a göre dışsal kaynaklı olan ve herhangi bir mekâna bağlı olmayan hiçbir veri olamayacağı gibi içsel kaynaklı olan ve zamansal akış ile ele alınmayan hiçbir veri de söz konusu olamayacaktır. Bu nedenle de tıpkı algı ve kavramların birlikteliğinde denk geldiğimiz beraberlikte olduğu gibi, zaman ve mekân formları söz konusu olduğunda da karşımıza çıkacak ve bize zamanın dışsal algı alanına taştığını, mekânın ise oluşsal bir bağlantı nedeniyle zamanın içerisinde yer alacağını ve temel formlar olarak nitelendirebileceğimiz bu kavramların algılardan önce her biri bir bütün olarak gelecek önkoşullar olduklarını gösterecektir.

Fakat Kant'a göre zaman ve mekân, empiristlerin dile getirdikleri gibi birer kavram ya da algı öğesi değillerdir, aksine öge olmaktan ziyade algının kendisidirler. Kant, zaman ve mekânın birer kavram olmadıklarını ve kendi başlarına duyu verilerinin algılanmasından çok daha farklı bir biçemde algılanabileceklerini söyler ve duyulara dayanmayan, salt olan, duyusal koşullara bağlı kalmayan bir zaman ve mekân algısının var olabileceğini[120] göstererek, klasik geometrinin üzerine temel atabileceği kadar, oldukça büyük bir başarının altına imza atar.

Kant'ın bu başarılı tezine göre kanıtlamalar mekâna bağlı olan algılarla bütünleşik haldedirler ve teker teker algıları baz aldığı takdirde matematiksel bilgiler kadar geçerli bir dereceye ulaşamazlar.[121] Bunun nedeni ise Kant'a göre algının ardında yatan *salt bir algı*ya dayanan ve salt yargılarda rastlayacağımız *sentetik apriori* yargılardır. Bu tanımlamadan yola çıkarak, dünyanın formlarını peşinen kendimizde taşıdığımızı ve geometrinin de duyular eşliğinde salt algı formlarını kendisine obje haline getirdiğini söyleyen Kant, mekan ve zamanın algılama yeteneğimizin formları ve akıl gücünün biçemleri olduğunu, kendi terimsel deyişiyle 'bilen süjede hazır *apriori*' olduklarını söyler.[122] Bunu nedenle de zaman ve mekanın mutlak bir reel varlık olma halinden uzakta, ideal varlıklar olduğunu ve formsal bakımdan transandantal, zorunluluk gerektiren, genel nitelikte olduklarını fakat duyular tarafından zamansal ve

[117] "Algısız kavramlar boş; kavramsız algılar kördür", Kant.
[118] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *78-80* .
[119] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *79-80.*
[120] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa.*80-81.*
[121] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *81-82.*
[122] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *82.*

mekânsal koşullardan haricen algılanamadıkları için de empirik bir realiteye sahip olduklarını söyler ve gerçekliklerin ancak insanlar için geçerli olabileceğini savunur. Kant'a göre tüm bu temellendirmeler kısaca "*zaman ve mekânın transandantal idealitesi*" şeklinde ifade edilebilir.

Bu tanımlamayı yaparken değinilebilecek bir diğer tanımlama da "*transandantal idealizm*"dir. Zaman ve mekânın sadece görünüş dünyasından ibaret olduğunu söyleyen Kant, görünüş ile bizim kavrayışlarımızla kavrayabildiğimiz ve görebildiğimiz şeyleri ifade ederken varolan varlığın zamansal ve mekânsal bir bağlılık taşıdığını söylemekten oldukça uzaktır. Bu nedenle de bizim zaman ve mekândan bağımsız olanları algılayamıyor olmamızın, varlıkların zaman ve mekândan bağımsız olarak var olamayacakları anlamına gelmediğini söylemektedir. Bu nedenle Kant'a göre; varlığımızı sürdürdüğümüz dünya insana bağlılığı süren bir görünüş dünyası olmakla birlikte, Berkeley'in *salt bir spiritualizm*[123] olarak tanımlanabilecek idealizminden oldukça farklı ve keskin çizgilerle ayırd edilebilecek bir haldedir. Kısaca bir göz atıldığında Berkeley'in idealizminde gerçekliğin merkezinde insanın konumlandırıldığı, geriye kalan her şeyin ise insanın tasavvurundan ibaret olduğu dolayısıyla da doğa kaynaklı ve maddesel bilginin varlıksal bir bilgi değeri taşımadığı görülürken Kant'ın transandantal idealizm tasvirinde ise durumun neredeyse tam tersine denilebilecek halde olduğu, gerçekliğe giden yolun doğa bilimlerinden, duyu algılarından geçtiği, dolayısıyla da maddesel dünyanın bir tasavvurdan (Kant'ın deyimiyle 'görünüş'ten) ibaret olamayacağı, empirik bir realiteye ihtiyaç duyacağı görülür. Yine Kant'a göre, duyular aracılığı ile kendisi hakkında bilgi sahibi olabildiğimiz ruhun varlığı, doğanın ve maddenin varlığından daha üst mertebede ya da daha gerçekçi bir seviyede olmadığından bu iki varlıksal alanın gerçekliklerini ayrı ayrı ele almak (Kant'ın deyimiyle "*kendi başına varlık*"[124]) mümkün değildir. Bunun nedeni ise; bilince bağlı olan, dışına çıkılamayan kavrayış ve bilme tarzımız olan "ben"in duyusal yolla elde ettiği gerçekliği, bilen süjede var olan koşullar sisteminde bulması, kendi zorunluluk ve genellik temelini atacağı noktanın da yine aynı nokta (*bilen süjede var olan koşullar sistemi*) olacak olmasıdır.[125]

Özetlenecek olursa Kant, bilginin ilk kökü olan receptiviteyi aktarırken empiristlere karşı çıkarak zaman ve mekân formlarını merkeze almış, bunu yaparken de ortaya "*zaman ve mekânın transandantal idealitesi" ve "transandantal idealizm*" isimli iki yeni tanımlama sürmüştür. İkinci bilgi kökü olarak tanımladığı düşünmeye geldiğinde ise yargılama ve kavram oluşturma eylemlerinden yola çıkmıştır. Düşünmenin etken bir etkinlik ve bağlantılar kurabilme yetisi olduğunu, buna ek olarak da *spontanite*'si olduğunu iddia eden Kant, düşünmenin *apriori* formlarla anlama yeteneğinin formlarının yasaları olarak ele alınabileceğini ve tüm sentetik yargıların bağlar arası bir kavranışla ortaya çıktığını söylemiştir[126].

Bunu söylerken düşünme eyleminin temellerine yönelerek mantığın yasalarını ard alanda bırakan Kant, tıpkı Aristoteles'te olduğu gibi birtakım düşünme formlarından bahsetmiş, hatta Aristoteles'in on maddelik *kategoriler*[127]ine yenilerini ekleyerek; zaman ve mekanın içerisine dahil olmadığı, düşünmenin *spontanite*[128]sinde bulunan dört ana grupta toparlanabilecek on iki düşünme formundan söz edilebilir hale getirmiş ve bunların doğa bilimleri çerçevesinden bakıldığında çok rahat şekilde görülebileceğini iddia etmiştir. Düşünme içerisinde kategorileri aramış ve bu arayış esnasında yola çıkış

[123] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *83.*
[124] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *84.*
[125] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *84-85.*
[126] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *85.*
[127] Kant'ın deyimiyle. (Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *88.)*
[128] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *88.*

noktasına düşünebilen ve akla sahip olan süjeyi yerleştirmiştir.[129] Tüm bunların en başında Descartes'in balmumu örneği[130]nden dahi destek almış ve duyu verileri değişse bile özdeşlik ve özün aynı kalarak algılanabileceği görüşünü, anlama yeteneğinin tek bir bakışla saptayabilme özelliğinden (*sola inspectio mentis*)[131] bahsederek savunmuştur. Duyu verilerinin bir takım bağlantısallıklar içerisinde objeleri ve objelere ait olan niteliklerini kavrayabilmesini anlama yeteneğinin sağladığını savunmuş ve duyusal algıların objelerini algılayabiliyor olmamızın da temelinde bu yeteneğin yer aldığını söyleyerek aslında "*Kavramsız algılar kördür*" sözünü niçin sarf ettiğini temellendirmeye ve anlatmaya çalışmıştır.

Tüm bu bahsettiklerimizden de anlaşılabileceği üzere Kant, bahsi geçen sözüyle düzenli bağlantı formlarının duyu verileriyle bir bütün olarak ele alınmadığında pek bir işe yaramayacağını daha doğrusu bir bilgi değeri taşıyamayacağını göstermek istemiş ve *usus realis*'e sahip[132] olduğunu da söyleyebileceğimiz anlama yeteneğinin önemine bir vurgu yapmak istemiştir. Hatta deneyim ve duyu-algı arasındaki kritik farkı *taş ve güneş örneği* ile anlatmaya çalışarak, güneşin varlığı ve taşın sıcaklığı şeklinde iki ayrı algının deneyim yargısı sayesinde, objektiv bir şekilde neden sonuç ilişkisin kurup birleşerek güneşin taşı ısıtıyor olduğu yargısına taşıyabildiğini öne sürmüş ve buradaki kilit noktanın, bilimsel, düşünsel faaliyetlerde ve bunlara ek olarak etrafımızdan edindiğimiz bilgilerde de oldukça önemli bir yere sahip olan neden-sonuç ilişkisinde saklı olduğunu vurgulamıştır.[133] Fakat apriori kavramlardan bağlantılar oluşturabilen bir düşünme eylemi olan bu anlamaya yeteneğinin yeni bir felsefi-mantıki zemine ihtiyacı olduğunu da eklemiş, bu nedenle "*transandantal mantık*"[134] adını verdiği, usus realis ve *salt anlama yeteneği*[135] gibi bilgiyi ve deneyimi yöneten apriori kavramları temel araştırma alanına alacak yeni bir inceleme alanının kapılarını aralamıştır.

Araladığı bu yeni kapının ardında, anlama yeteneğinin temelinde bir birlik halinde bulunan iç bağlantı kavramlarının nedenini, bir diğer deyişle anlama yeteneğinin bu birliktelik halinde çalışabilmesine neden olan zorunluluğu aramaya koyulan Kant, kendisinden sonra gelen Fichte'nin de belirttiği gibi, her bilebilmenin bir süjeye yani bilebilecek olan bir bilince/özneye sahip olması gerektiğini fakat bunun doğuştan gelen ve yontulmaya elverişli bir tahta gibi hazırda olan bir şey olamayacağını, ancak, her zaman farkındalık halinde olunamayacak olunsa bile "*bilincin kendi kendisini bilme*"[136]si ile açıklanabileceğini savunmuştur. Burada odaklanılması gereken noktalardan birisi de, bilincin yani öznenin her zaman kendi kendini bilebileceğinin farkında olamayacak olmasıdır çünkü öznenin, -ya da başka bir deyişle bilen süjenin- anlamak ve kavrayabilmek için odaklandığı şeye kendisinin farkındalığını unutturabilecek seviyede odaklanması ve dolayısıyla da kendi kendini bilebileceğini unutması, bu yetisini rafa kaldırması mümkündür. Yine de Kant'a göre, bilincin kendisini bu olasılığa rağmen bakan, deneyen, kavrayan ve objeye yönelen "*ben*" olarak bilme/görme "*potansiyel"i* ve yetisi vardır. Bu nedenle bilgi edinme yahut kavrama aşamasında, Kant'ın "*apperceptionun transandantal birliği*" adını verdiği bu noktanın (yani bilincin kendisini bilmesinin) engel teşkil edebilecek, olmazsa olmaz bir konumda olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Buna ek olarak Kant'ın her *perception*'un, kavramanın, algılamanın apriori ön koşulunun *apperception*'un "*ben*"i bir birlik olarak algılaması

[129] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *88.*
[130] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *86. ("…Bu noktayı Descartes bile balmumu örneğiyle göstermişti:…")*
[131] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *86.*
[132] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *86.*
[133] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *86-87.*
[134] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *87.*
[135] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *87.*
[136] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *91.*

olduğunu söylemesinin temelinde yer alan "ben"in somut ve tekil halde olan kişilere ait "ben" değil de tek tek kişiler için makul olabilecek, genel, zorunlu koşullu ve ölçülü bir "ben" olduğu da eklenebilir[137]. Buradan da ulaşılabilecek noktada, bilincin içerisinde yer alabilecek herhangi bir veride her zaman bir apperception'un bulunabileceği, her an ve sonsuz biçimde aynı "ben"i içeren bilincin kendisine dönebilme potansiyeli barındırdığı ve tüm bunların "ben" tarafından düşünülmeyen herhangi bir verinin bilince erişmesini imkânsız kılacak birer önkoşul olduğu söylenebilir. Descartes'in de temel ilkelerinden birinde bahsettiği gibi "ben" düşünme aktlarıyla beslenerek varlık kazanır ve Kant'ın da eklemiş olduğu üzere, bu besleyici aktlar bağlayıcı bir düşünme ve sentetik yargılardaki sentetik aktlar olmalarıyla öne çıkarlar ve dolayısıyla da bilince ya da muhafaza ettiği şeylere sentetik akıl aracılığı ile bağlayıcılık kazanamayan hiçbir şeyin giriş yapmasına izin vermezler.[138]

Tam da bu noktada kategorileri yeniden gündeme getiren Kant, düşüncenin temel ve bağlayıcı formlarının kategoriler olduğunu hatta kurucu bir nitelik de taşıdıklarını söyleyerek, kategorilerin bilinebilecek her konuda geçerliliklerini sürdürebilecekleri için dahil olamadıkları konuların bilinçte yer alamayacağını söyler. Bu genellemeye duyular üstü *intellegibel objeler* de dahildir çünkü bu objeler de anlama yeteneğinin düşünme formlarının ve kategorilerin geçerlilikte olabileceği bir alanın sınırları içerisindedir. Fakat buna rağmen receptivitemizin duyu verilerini alabilmemizin koşulların formları zaman ve mekân iken objelerin apperceptionunun temel formlarından olan düşünmenin spontanitesi ise kategorilerdir. Bu ikisi arasındaki bağlantıyı görememe söz konusu olduğunda temelde rationalist metafiziğin, duyular üstü bir genellik ve zorunluluk taşıyan kavramlar elde edebileceğine inanıyor olması yer alır[139]. Fakat Kant'ın bir sonraki adımı olan Salt Aklın Kritiği'nde işler bir nebze değişir ve formların bilgi elde edebilmesi için bize bağlanabilecekleri şeylerin verildiği yerlerde bulunmaları gerekir çünkü duyu verisi özelliği bizim alabileceğimiz her şeyde var olan ve anlama yeteneğinin önkoşul olduğu bir formdur. Dolayısıyla da dünyevi formlar olan zaman ve mekân dahilinde salt anlama yeteneğinin formları olan usus realis'in bulunabilmesi söz konusu olabilir. Nitekim böyle bir düşünmenin gerçek olabilmesinin ihtimali söz konusu olabilir fakat bu düşünme algılardan uzak olacağı ve sadece salt kategorilere dayanacağı için boş ve gereksiz bir düşünme olacaktır. Tam da bu noktada Kant'ın algısız kavramların boş olacağını söylediği o meşhur cümlesinin ikinci kısmı[140] ele alınabilir.

Kant algısız kavramların boş olacağını söyler çünkü onun deyimiyle *mundus sensibilis*[141] olarak nitelendirilebilecek görünüş dünyası hakiki bir bilgi edinebilme gayesiyle çıkılmış yolda deneyim ve algılarımızın depolandığı dünya olarak da niteleyebileceğimiz bu kavram olmadan başarıya ulaşamayız. Yine Kant' a göre gerçek ve iyi bir kavramadan/anlamadan söz edebilmek için duyulardan elde ettiğimiz verilere ek olarak anlama yetimizde devrede olmalı ve bu iki öge arasında başarılı bir bağlantı kurulabilmelidir. Bu nedenle, düşünme aşamasında sadece kavramlarla düşünebileceği ve bu nedenle de verimlilikten uzak olacak *mundus intellegibilis*[142], algı ile deneyime de yer veremeyerek sentetik yargıların varlığını da engelleyecek dolayısıyla da boş bir düşünce halini alacaktır. Bu nedenle de Kant için salt analitik yargılardan bahsetmek ve anlama yeteneğini salt anlama kavramlarına indirgeyerek metafizik yapmak hiç de güvenilir bir iş olmayacak ve bu yüzden de bir şeyler öğretme gayesi taşıyacaksa, kanıtlanabilirliğin ve apaçıklığın sorumluluğunu sadece apriori sentetik yargılar üstlenebileceği için sentetik yargılara da yer açması gerekecektir.

---

[137] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *91-92.*

[138] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa.*92.*

[139] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *93.*

[140] "Algısız kavramlar boştur." (Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *94.)*

[141] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *94.*

[142] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa.*94.*

Kant tüm bunlara ek olarak sentetikliğin doğasında bağ kurulacak iki farklı öge arasında daha önceden var olma koşulu olacağını ve bu aşamada söz konusu olacak 'verilme' kavramının ancak ve ancak zaman ve mekânın dünyasında mümkün olabileceğini, aksinin mümkün olamayacağını belirtir. Bunun da vermiş olduğu etkiyle olsa gerek Kant, metafizikçilerin bilebileceklerini düşündükleri dünya ile görünüş dünyası arasında temelleri bakımından bir fark olacağını ve bu noktada *noumena*'nın bilinebilirliğinden bahsetmenin pek mümkün olamayacağını söyler.[143] Bu nedenle de bu noktada noumena (numen) kavramı bilgi konusunda oldukça olumsuz bir anlam taşımaya başlar. Bu olumsuz anlam yüklemesinin temelinde ise kendi kendine var olabilen, zamandan ve mekândan soyutlanmış olan varlıkları sadece bizim düşünebileceğimiz detayı ve hatta deneyim ile algı dünyasının bütünlüğünün haricinde kalan şeylerin, bu düşünme halinin bir zorunluluktan kaynaklandığı yer alır. Dolayısıyla yalnızca duyular dünyası ile bilme iddiası söz konusu olmasa bile Kant bir numene (noumen) ve mundus intellegibilis'e dair hiçbir şey bilemeyeceğimizi söyler.

3. SONUÇ

Kısaca toparlayacak ve özetleyecek olursak bilgi edinebilmenin receptivite ve düşünme olmak üzere iki farklı köke sahip olduğunu söyleyen ve sırasıyla bu kökleri tanımlayan Kant; ilk kök olan receptiviteyi ele alırken zaman ve mekan formlarını tartışmış, ikinci kök olan düşünmeyi ele alırken de yargılama ve kavram oluşturma eylemlerinin neliği hakkında tartışmalar yürütmüştür. Bu ikinci konudaki (yargılama ve kavram oluşturma aşaması) tartışmanın sonucunda ise algının, duyumların ve kavramanın bilgi edinebilme ve anlayabilme konularında ne denli roller alabildiklerini anlatmış ve sonucunda algıların kavramlar olmadan, kavramların da algılar olmadan bir şey ifade edemeyecekleri görüşüne varmıştır. Bu noktada ise kendisinin ününe ün katan o meşhur cümlesini söyleyerek uzun uzun anlattığı her şeyi tek cümlede özetlemiştir: "Algısız kavramlar boş; kavramsız algılar kördür".

KAYNAKLAR

Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967)

[143] Heimsoeth, H. (2019). Kant'ın Felsefesi. (Çev. T. Mengüşoğlu). Doğu Batı Yayınları – 30; Felsefe Dizisi – 8. (Orijinal Yayın Tarihi 1967), sayfa *94.*

TÜRKİYE DE KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE KADIN SIĞINMAEVLERİ..

Aysel MEMMEDOVA
Kocaeli Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü /Çalışma Ekonomisi YL
Ayselmemmedova5566@gmail.com

Özet
Bu çalışma da, kadına şiddet, bu şiddetin sonuçları, kadına yönelik şiddetle mücadelede kadın sığınmaevlerinin önemi, Türkiye üzerinden değerlendirilmiştir. Bu kapsamda şiddetin nedenleri, sonuçları, kadın sığınmaevlerinin kurulması ve kurumsallaşması sürecinde kadın hareketinin etkisi incelenmiştir. 1980'lerin başında Türkiye'de kadın hareketinin yeniden yükselişi, bu sorunları politika konusu haline getirmeyi başarmıştı. Genel olarak kadına uygulanan şiddet tüm biçimleri ile sorgulanmış ve kadın erkek eşitsizliği güç ilişkisinden kaynaklandığı toplumsal bir sorun olarak tanımlanmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan kadına yönelik aile içi şiddetin boyutları sonucunda kadınların daha güvenilir bir ortamda, şiddetten uzakta yaşamaları için kadın sığınma evleri gündeme gelmiştir. Türkiye'de 80 sonrası kadın hareketleri, mücadelesinin odak noktası olarak kadına yönelik aile içi şiddet gösterilerek yasal ve kurumsal kazanımlar elde edilmiştir. Bunlardan en önemlisi sığınmaevleridir. Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet yaygın olduğu için, sığınmaevleri ile ilgili konuyu uluslararası ve ulusal düzenlemelerle incelenmiş ve devletin yükümlülükleri değerlendirilmiştir. Sığınmaevlerinin yapısı, onların sorunları ve sorumlulukları kadın kuruluşlarının talepleri doğrultusunda tartışılmıştır. Fakat her ne kadar yasal zorunluluk olsa da, devlet yükümlülüklerini yerine getirmemektedir. Sığınmaevleri açmak, onlar destek çıkmak devletin görevleri arasında yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: Şiddet, Kadına şiddet, Kadına yönelik şiddet türleri, Ayrımcılık, Şiddete karşı hareket, Kadın sığınmaevleri.

Abstract
In this study, violence against women, the consequences of this violence, the importance of women's shelters in the fight against violence against women, were evaluated through Turkey. In this context, the causes, consequences of violence, the effect of women's movement in the process of establishing and institutionalizing women's shelters were examined. In the early 1980s, the resurgerate of the women's movement in Turkey managed to make these issues a matter of politics. In general, violence against women has been questioned in all its forms and defined as a social problem that stems from the relationship of power inequality between men and women. As a result of the dimensions of domestic violence against women that emerged during this period, women's shelters were introduced to help women live in a more reliable environment and away from violence. In Turkey, after 80 women's movements, as the focal point of the struggle for domestic violence against women by showing legal and institutional gains were achieved. The most important of these are the shelters. Since domestic violence against women is widespread in Turkey, the issue of shelters has been examined by international and national regulations and the obligations of the state have been evaluated. The structure, problems and responsibilities of the shelters were discussed in accordance with the demands of women's organizations. However, although it is a legal obligation, the state does not meet its obligations. When they open shelters, they go out in support are among the duties of the state.

Keywords:Violence, Violence against women, Types of violence against women, Discrimination, Movement against violence, Women's shelters.

1. GİRİŞ

Şiddet değişken bir kavram olmasına rağmen, ilk zamanlardan beri hem bireysel hem de toplumsal boyutta karşı karşıya kaldığımız en önemli insanlık sorunudur. Şiddetin yarattığı piskolojik, ekonomik ve sosyal sorunlar sadece ulusal değil, uluslararası boyutlarda da kendini göstermiştir. Ve bu konu son yılların en çok dikkat çeken konusu haline gelmiştir. Şiddet değişken bir kavram olduğu gibi, farklı nedenlere ve farklı bakış açısına sahip bir kavramdır. Örneğin savaşlarda yapılan şiddetle sivil toplumda yapılan şiddet aynı değildir. Nasıl ve hangi nedenle ortaya çıkmış olsa da şiddet, taraflar arasındaki uzlaşmazlık sonucu, kendi çıkarları doğrultusunda başvurdukları yasadışı eylemdir. Şiddet insana ruhen

ve bedenen olumsuz yönden etkilenen son derece acı verici bir eylemdir. Şiddet konusunda en çok rastlanan ve ülkelerin hemen hemen hepsinde rastalanan türü bireysel şiddetdir. Dünya sağlık örgütüne göre tüm dünyada bireysel şiddete maruz kalanların çoğu kadınlardır.

Şiddet kavramı

Şiddet günümüzün en önemli sorunları arasında yer almaktadır. Şiddet ile ilgili olan davranışlar, kanuna uymamak, kişiye zarar vermek, hakaret etmek, onuru kırmak, hırpalamak, incitmek, pisikolojik baskı yapmak, korkutmak, eziyet etmek, öldürmek, cezalandırmak, zor kullanmak gibi kendini gösterir. Fransızca'da şiddet bir kişiye güç ve ya baskı uygulayarak istediği bir şeyi zorla yaptırmak anlamına geliyor. Şiddet suça yönelik olup, olmamasına göre sınıflandırılabilir. Cinayet, hırsızlık, silahlı saldırı, soygun, tecavüz suç sayılan şiddet türlerine aitdir. Yoksulluk, Eğitimsizlik, yönetimde kayırma, herhangi bir çete oluşturarak zorla birşey yaptırmak ise suç sayılmayan şiddete dahildir. Şiddetin dar ve geniş anlamları vardır. Dar anlamda şiddet; insan bedenine zarar veren, sert ve acı verici bir eylemdir. Yaralama, cinsel tecavüz, adam kaçırma, ve intihar girişimleri gibi bireyin kendine zarar vermesi dar anlamda şiddete aitdir. Geniş anlamda şiddet ise fiziksel ve ruhsal etkileri olmayan somut şekilde hissedilen şiddet türüdür. Örneğin medya terörü, işsizlik, trafik korsanlığı.(TBB Dergisi 2017 (özel sayı) Ayşe EDİZ / Şenol ALTAN s.399).

Kadına yönelik şiddet

Kadına yönelik şiddet kavramı, dünya sağlık örgütü tarafından: kadının bedensel bütünlüğü sırf kadın olduğu için yapılan her türlü fiziki, piskolojik, ekonomik baskılar ve sırf keyif için özgürlüklerinin kısıtlanması şeklinde tanımlanır(Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Bir Alan Araştırması; Ayşe EDİZ / Şenol ALTAN; s.400). Kadınlar tanıdıkları ve tanımadıkları erkekler tarafından şiddete maruz kalıyorlar. Lakin en çok şiddeti aile içerisinde kocalarından görüyorlar. Bazı erkekler eşlerine her şeyi yaptıra bilecek bir obje gibi bakıyorlar. Aile içi şiddet konusu son yılların en yaygın ve en çok konuşulan konusudur. Bunun sebebidir ki erkekler kadınları daha güçsüz görerek onlar üzerinde baskı oluşturuyorlar. Kadın aile içerisinde ikinci planda kalıyor. Çamaşır yıkayan, yemek yapan, çocukla ilgilenen, ütü yapan vb. Geliri olmadan çalışan bireylerdir. Aile içi şiddet en çok kadınlara karşı kullanılır. Kadının kocası tarafından herhangi bir zamanda ister toplum isterse de özel alanda yapılan keyfi olarak özgürlüklerinden alıkonulması ve bununla beraber fiziksel, cinsel ve piskolojik zarar ve acı veren, cinsiyete dayalı her türlü şiddet hareketi kadına yönelik şiddet olarak görülür. Kadının vücudunda oluşan morarmalar, kırıklar, kesikler şiddetin göstergesidir. Şiddetin sebebi olarak namusu göstere biliriz. Bazı erkekler için eşlerinin, kız kardeşlerinin ve kızlarının namusu onların canından değerlidir. Bu yüzde çoğu kadının özgürlüğü elinde alınarak ev hapsine mahkum edilir. Onlar kadını öldürdükden sonra namusunun temizlendiğine inanıyorlar ve ne yazık ki böyle bir pisikolojiyi yok edemiyoruz. Namus cinayetleri kadar bazı bölgelerde rastlanılan kan davası cinayetleri de erkeklerin kadınlar üzerindeki baskıyı gösteriyor. Kan davası yüzünden şimdiye kadar yüzlerle, binlerle kadın öldürülmüştür. Aile içinde kadına yönelik şiddet bazı kaynaklarda dört gruba bölündüğü belirtiliyor:

1. *Fiziksel şiddet:* Dövme, tekmeleme, tokatlama kısacası fiziksel saldırıya maruz kalması şeklinde gerçekleşir.
2. *Cinsel şiddet:* Seksüel motivasyona bağlı olarak yapılan şiddettir yani kadının rızası olmadan cinsel ilişkiye zorlanmasıdır. Bu şiddet fiziksel şiddetle birlikte görülmektedir.
3. *Duygusal şiddet:* Sevgi göstermeme, devamlı olarak aşağılama, bağırma, yetersiz olduğunu söyleme, reddetme, eleştirme, kıskançlık ve korkutma gibi şekillerde kendini gösteriyor.
4. *Ekonomik şiddet:* Bu şiddet türü çalışan bir kadının aldığı maaşının elinden alınmasıdır. Bu gibi durumlar özellikle erkeğin çalışmadığı zamanlarda oluyor. (KOCACIK; Aile İçi İlişkilerde Kadına Yönelik Şiddet; s.34)

Kadına karşı şiddet uygulayan erkeklerin çoğunda güven eksikliyi vardır. Bunun beraberinde alkol, madde bağımlılığı, kötü çevre yani kötü arkadaşlıklar, özgüven eksikliyi, çocukluktan gelen pisikolojik rahatsızlık vb. durumlarda erkekler kendilerinden zayıf gördükleri kişiler üzerinde baskı uygulayarak şiddet gösteriyorlar. Şiddet kadınlar üzerinde bazı pisikolojik etkiler bırakmıştır. Bunlara örnek olur: depresyon, özgüven eksikliyi, aşırı sorumluluk yükleme, erkeğin daha üstün olmasına inanma gibi olayları göstere biliriz. Bu olaylar sebebiyle kadınlarda bazen fiziksel ve zihinsel hastalıklar oluşuyor. Vücutta oluşan yaralanmalar, baş ve karın ağrıları, tecavüz sonucu bulaşan hastalıklar, istenmeyen

hamilelikler, hamileliklerde düşüşler, astım, alkol, hap ve sigara bağımlılığı, depresyon, kendine kapanma, almış olduğu travma ve travma sonrası stres bozukluğu ve bunun gibi birçok hastalıklarla savaşmak zorunda kalıyorlar. Bu gibi durumları çoğu kişi görmezden geliyor. Şiddeti kabul eden bir toplumun sağlam bir geleceği olamaz.

Türkiye'de kadına yönelik şiddet.

Dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de kadına karşı şiddet vardır. Türkiye'de son zamanlarda korkutucu düzeye ulaşan kadına karşı yapılan şiddet, tecavüz ve cinayet olayları daha çok yaşanmaya devam ediyor. Ve bizler toplum olarak bu olaya karşı hiçbir şey yapamıyoruz. Türkiye düzeyinden çok namus, töre cinayetleri kendini gösteriyor. Tecavüze uğrayan kadınları bile namus meselesi yüzünden öldürüldüğü halde tecavüzcüler bir kaç yıl hapis yatıp çıkıyorlar. Böyle olduğu halde biz toplum olarak sesimizi duyuramayız.

Türkiye'de şiddet bir terbiyelendirme yöntemi olarak algılanır. Şiddet hem aile içerisinde hem de toplumda artık normal bir olay gibi görülür ve gizlenmesi için yardım edilir. Türkiye'de her üç kadından biri kocası tarafından dayak yemektedir. Şiddet uygulanmasının nedenleri olarak: kocanın aşırı sinirli olması, akrabaları tarafından doldurulması, maddi sıkıntılar, küçük yaşta evlenmeleri, her iki tarafın eğitimsiz olması ve ya birinin eğitimli olması, erkeğin aldığı maaşın az olması ve ya kadının erkekten daha çok maaş alması, erkeğin işsiz olması, erkeğin çalıştığı işin düzensiz olması, ailenin isteğiyle, istenmeyen biriyle, görücü usulü ile, kaçarak ve ya kaçırılarak yapılan evlilikler, ilişkilerde istenmeyen hamilelikler ve aile fertlerinin çok olması kadına yönelik fiziksel şiddetin oluşmasına sebeptir. Türk toplumu dayağı, şiddet eski yıllardan beri kabul etmiştir.'' Kızını dövmeyen dizini döver.'' ''Dayak cennetten çıkmadır.'' ''Ayı sevdiği yavrusunu hırpalar.'' ''Erkektir severde döver de.'' ''Sen kadınsın alttan al biraz: gibi toplumumuzun beynini zehirleyen, erkeklerin kadınlara istedikleri gibi davranmasına sebep olan düşünceler yüzünden yüzlerle hatta binlerce kadınımız şiddet görüyor, tecavüze uğruyor, cinayete kurban gidiyor*(Dünyada, Türkiye'de Kadın ve Şiddet; 2015. s.566).* Şiddet sadece kadına yönelik değil çocuğa yönelik de oluyor.

Türkiye genelinde şiddete karşı hem devlet hem de toplum olarak bazı görevleri üstlenmeliyiz. Türkiyenin bazı bölgelerinde şiddete uğrayan kadınlarla yapılan araştırmalar sayesinde birçok bilgiye ulaşılmış, karanlık kalan sorular aydınlanmıştır. Aşağıda kadına yönelik şiddet üzerinde yapılan araştırmalar sonucu yaş aralığına göre şiddetin yüzdelilik oranı belirlendi.

Tablo1. Kadına yönelik şiddette yaş aralığına göre yüzdelik**.**

YAŞ ARALIĞI	YÜZDE (%)
20 yaş altı	1.5
21 - 30 yaş	27.6
31 – 40 yaş	39.9
41 -- 50 yaş	28.6
51 -- 60 yaş	7.4
61 yaş ve üstü	1,5

Yukarda gösterildiği gibi kadına şiddetin en çok olduğu yaş aralığı 31- 40 ile 41- 50'dir. En az şiddete maruz kalan yaş aralığı ise 20 yaş altı ve 61 yaş üstüdür. Türkiye'de 1980'lerde kadınlar artık şiddet görmek istemedikleri için küçük gruplar halinde protestolara başladılar. Bu protestolar dergilerde yayınlandı daha sonra bu yürüyüşlerin sayı artmaya başladı. Bu yürüyüşler sayesinde Türkiye'de büyük bir örtü kaldırılmış ve feminist politikayı sokağa dökmüştür. Kadınlar ilk kez bu protestolar sayesinde kendi sorunları için kendi örgütleriyle sokağa çıkmışlardı. Türkiye'de bu kadına, çocuğa yönelik şiddetle ilgili birçok kurum ve kuruluşlar yarandı. Bu kuruluşlara destek olan üniversiteler, sivil toplumu, hükümet üyeleri geniş bir işbirliğiyle katılmışlar. Fakat bazı yerlerde şiddetle ilgili olaylar göz ardı ediliyordu. Örneğin ''Türk Ceza Kanununda'' aile içi şiddetle ilgili özel hukuk yoktur. Kadınların sokaktaki şiddetini resmi makamlara anlatması daha kolaydır fakat aile içi şiddetin söz konusu olduğunda şikayetlerin tutanağa geçilmesi oldukça zordur. Bu gibi durumların sonu çoğu zaman kadın ölümüyle sonuçlanır. Kadın şiddete göre kocasını şikayet ettiği halde kocası serbest bırakılırsa ertesi

gün kadının ölüm haberi duyulur. *(Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Bir Alan Araştırması; Ayşe EDİZ / Şenol ALTAN; s.400)*

Kadınlara karşı şiddetle mücadele etmek için Mor Çatı ve Ankara Kadın Dayanışma Vakfı kadınlara bu konularda destek olmuştur. Bu kurumlar da özellikle aile içinde yaşanan şiddeti sorgulamak, herkese göstermek, şiddet gören kadınlara destek olmak ve bu desteğin olmazsa olmaz parçası olarak kadınlar için sığınma evleri açmak için kurulmuştur. Ankara'da 1989 yılında başlayıp İstanbul'a kadar gelen '' Bedenimiz bizimdir - Cinsel tacize hayır '' kampanyası İstanbul'da ''Mor iğne'' ile anılan ve çok ses getiren bir kampanya olmuştur. *(Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet; 2008. s.19)*

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığının Türkiye genelinde yaptırdığı araştırma sonucunda kadınların %53,6'sın sürekli kötü söz ve hakarete maruz kaldıkları, %46,9'un fiziksel şiddete maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Bunun en kötü yanıysa kadınların %57,1'ı bu durumu sessizce kabul etmeleridir. *(Aile İçi İlişkilerde Kadına Yönelik Şiddet; 2004 s.47)* Bu araştırmalar sonucunda pek çok ailelerde ilk çocuklar sonra ise kadınların değişik şekillerde şiddete maruz kaldıkları öğrenilmiştir.

Kadına yönelik şiddete sessiz kalmamak için Türkiye deki devlet kurumların yanı sıra gönüllü kadın kuruluşları ve üniversitelerde destek olmuşlardır. Örneğin Başbakanlık--Devlet Bakanlığı - Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK); Başbakanlık--Devlet Bakanlığı - Kadın Statüsü ve Sorunları (KSSEM); Aile Araştırma Kurumu (AKK); Mor Çatı Vakfı; Kadın Dayanışma Vakfı; Kadın ve Aile Danışma Merkezler ve Sığınma Evleri. Bu kurumlar sayesinde kadınların çoğu kendini güvende his etmeye başlamıştır. *(Aile İçi İlişkilerde Kadına Yönelik Şiddet; 2004 s51)*

Türkiye'de Kadın sığınma evleri…

Kadına yönelik şiddetle mücadelede ilk adım Kadın Sığınma evlerinin açılmasıdır. 1990-1997 yıllarında, eşinden ve ya diğer aile üyelerinden şiddet gören kadınlar böyle sığınma evlerinin olmasını talep etmiştir. Önceden %93.29 olan bu sayı daha sonar, 1997- yılına doğru %90.44'e düşmüştür. Kadın sığınma evleri, aile içinde şiddete uğramış kadın ve çocukların şiddetten uzak, kendilerini güvende hissedebilecekleri, gerekli hizmetleri belirlenmiş bir zaman sürecinde alabilecekleri, yatılı kamu hizmeti veren bir kuruluştur. Kadın sığınma evlerinin temel özelliklerine, kar amacı gütmemesi, kamu hizmeti vermesi, tüm hizmetlerin ücretsiz olması, ve buna benzer bir çok özelliği kendinde barındırır. Dünyada kadın sığınma evleri 1960'ların sonlarında kurulsa da, Türkiye'de 1990lara denk geliyor. Fakat Türkiye'deki sığınma evlerinin sayısı karşılaştıkları sorunlar nedeniyle 2011 yılına kadar sadece 69'a ulaşmıştı.

Daha sonra bu sığınma evlerinin sayılarının artması, niteliklerinin geliştirilmesi kadınların yanı sıra çocukların da erkek şiddetinden uzak bir yaşam sağlamaktadır. Bu sığınma evleri güvenlik açısından her hangi bir tehdit oluşturmamalıdır. Şiddete maruz kalan ve ya risk altında olan kadınların yeterli destek ve korumalarının yeteri kadar sağlanmaması, onların şiddet kısır döngüsüne maruz kalmalarına etki eder. 1989 yılında kendilerini ''feminist'' olarak adlandıran kadın grupları ''I Feminist hafta sonu'' düzenler ve burada feminist politikaya yön veren tartışmalar yürütülür. Bu birleşmede ele alınan konular üzerine ''Bedenimiz Bizimdir-Cinsel Tacize Hayır[1]'' kampanyası başlatılır *(Arat, 1994, Timsi ve Gevrek, 2007)*

Avrupa Birliği standartlarına göre nüfusu 7.500'ü geçen tüm yerleşim birimlerinde sığınma evleri açılmalıdır. Bunun yanı sıra kadın sığınma evlerinin gizliliği, burada kalan kadınların güvenliğini sağlamak ve kadınların kendi ayakları üzerinde durarak hayatlarını sürdürecek duruma gelmelerini sağlamak için tüm sığınma evleri uluslararası düzeyde kendilerini geliştirmeleri gerekir.

[1] Kampanyanın çağrı metni özetle şöyledir: "Biz kadınlar, toplumda var olduğumuz her alanda tacize uğruyoruz. Otobüste, vapurda, trende; elle, gözle, sözle bize taciz yapılabiliyor. İş yerinde patronun, birlikte çalıştığımız erkeklerin bizi boydan boya süzmesine, ellemesine, imalı sözler söylemesine razı olmak, sanki işimizin bir parçası. Evde, kocamız istediği için sevişmek, hatta bazen en yakın erkek akrabalarımızın örtülü ya da açık sarkıntılık ve saldırıları karşısında suskun kalmak, sanki bizim kadınlık görevimiz. Bugüne kadar bunların utancı hep bize yüklendi. İstediğimiz gibi giyindiğimizde, sokakta

sadece gezinmek için yürüdüğümüzde, otobüste, trende, vapurda yüksek sesle konuşup, güldüğümüzde, suçluluk duymamız beklendi. Bedenimizi bir yük gibi taşımamız beklendi. Artık susmayalım. Hep birlikte bu utancı taşımaya "hayır" diyelim. Asıl suçlu ve utanması gerekenin, sarkıntılık yapan erkekler olduğunu ilan edelim. Haydi kadınlar, sokağa çıkalım…"(Savran, 2005a:85). Türkiye'de kamu kurumuna bağlı ilk sığınma evi 1990 yılında SHÇEK'e bağlı olarak hizmete başlamıştır. 2008 yılının göstergelerine baktığımızda SHÇEK'e bağlı 25 kadın sığınma evinin olduğunu görürüz.

Bunlardan başka SHÇEK'e bağlı olan sığınma evlerinden başka da sığınma evlerinin olduğu belirlenmiştir. Türkiye'de SHÇEK'e bağlı olmayan ilk kadın sığınmaevi 1990 yılında Bakırköy Belediyesi tarafından hizmete açılmıştır. Fakat Belediyede yaşanan yönetim değişikliği sonucu, kadın sığınma evi 1992 yılında kapatılmıştır. Daha sonra aynı yılda Şişli Belediyesi tarafından açılan sığınma evi de 1994 yılında benzer biçimde kapatılmıştır. 1990'lı yıllarında şiddete uğrayan kadınlara yönelik çeşitli hizmetler bazı toplum kuruluşlarınca da yürütülmeye başlamıştır. Bunlara örnek olarak: Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Kadın Dayanışma Vakfı, Kadınlarla Dayanışma Vakfı, Adana Kadın Merkezi ve Sığınmaevi, Van Kadın Derneği, Kırkörük Kadına Yönelik Mücadele Koorperatifi göstere biliriz.

Bu kurum ve kuruluşlar sadece sığınma evi olarak değil, hem danışma merkezlerinde hizmet sunmakta, hem de aile içi şiddet konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi için kampanyalar ve hizmet sunucularına yönelik eğitim çalışmaları yürütmektedir. 1993 yılından itibaren faaliyete başlayan sığınmaevleri karşılaştıkları bazı aksilikler sonucunda kapanmak zorunda kalmıştır. Tüm bunlara rağmen tekrardan kurulmaya başlamış, kadın dayanışması hiç durulmamıştır.

Kadın sığınmaevleri kendi amaçlarına ulaşabilmeleri için bazı ilkeler doğrultusunda kurulmalı, düzenlenmeli, çalışmaları eksiksiz yapılmalı ve işletilmelidir. Bu ilkeler göz ardı edilmeyecek kadar önemlidir. Bu ilkelere örnek olarak aşağıdakileri göstere biliriz..

1. **Sığınma evlerinin gizlilik durumu**…

Kadın sığınmaevleri oluşacak her hangi bir tehtidi önlemek için, adresi, telefonu, faksı gizli tutulmalıdır. İsminde, tanıtım broşürlerinde adresin bulunmasını sağlayacak her hangi bir yer ismi bulunmamalıdır. Bu sığınmaevlerine alınacak kadınların ilkelerine, ilk önce uzmanlar tarafından bakılmalı daha sonra sığınmaevine alınıp alınmamasına karar verilmelidir.

Tüm bunların yanı sıra kadın ve çocuklar ile ilgili bilgiler, kadın sığınmaevleri, danışma merkezleri tarafından başkalarına aktarılması yasaklanmalıdır. Sığınmaevinde kalan kadın ve ya çocuklar herhangi bir tehlikeli durumla karşılaşırlarsa, verilmesi gereken bilgiyi gerekli kadar ve gerekli kişilerle paylaşılır. Bunlara sığınmaevi çalışanlarının, stajyerlerin, gönüllülerin uyması gerekmektedir. Onlarla beraber gizlilik ilkesine kadınlar ve çocukların da uyması gerekir.

2. **Sığınmaevi şiddet içermeyen bir yer olmalıdır.**

Sığınmaevlerinde şiddet yasağı olunması gerekir. Şiddet, travma almış bireylerde daha çok travma etkisi gösterir. Bu yüzden sığınmaevlerinde hizmet alanlar ve hizmet verenlerin, hiç kimseye, hiçbir zaman, hiçbir şekilde şiddet uygulamasına izin verilmemesi gerekiyor.

3. **Tüm sığınmaevlerinin ücretsiz hizmet vermesi gerekmektedir.**

Sığınmaevleri, devlet tarafından ihtiyacı olan kadınlar için açılan bir kurum olduğu için onun ihtiyaç sahibinden (kadın ve ya çocuktan) hiçbir şekilde barınma ve ya benzeri herhangi ücret alınmamalıdır.

4. **Sığınmaevlerindeki kadınlar çocuklarıyla beraber kabul edilmelidirler.**

Çocuklu anneler, şiddet gördükleri yerden onlardan uzaklaşmamak için her şeye katlanırlar. Fakat sığınmaevlerinde annelerin çocukları ile beraber kabul edilmesi onlar daha rahat ve güvenli bir ortam sağlamıştır. Yaşı sığınmaevine uymayan çocukları için bakım ve güvenliklerinin sağlanabileceği ortam oluşturulmalıdır.

5. **Kadın sığınmaevleri kadınlarda fark gözetmeden, herkese eşit olmalıdır.**

Sığınmaevlerinde dil, ırk, renk, engellilik, siyasi düçünce, din, mezhep vb. nedenlerle ayrım yapılmaksızın tüm kadınlara eşit muamele gösterilmelidir. Sığınmaevlerinin görevlerinden biri de, bu farklılıklarına saygı göstermek, hem de bu farklılıklardan doğan ihtiyaçları karşılamaktır.

6. **Kadın sığınmaevlerinde kadın bakış açısı nedeniyle kadın çalışanlar tarafından hizmet verilmelidir.**

Kadına yönelik şiddet genellikle erkekler tarafından uygulandığından, kadınların erkek çalşanlardan rahatsız olmaması, kendilerini tehdit altında, tehlikede his etmemeleri için kadın bakış açısına sahip kadın çalışanların hizmet vermesi gerekmektedir.

Sığınmaevlerinin Finansmanı

Sığınmaevleri, ya devlet tarafından ya da özel kurumlar tarafından kurulmuş ve faaliyetine başlanmıştır. Sivil toplum örgütleri tarafından kurulan kadın sığınmaevleri, çoğunlukla yeterli finansman kaynakları bulunamadığından süreklilik sağlayamamıştır. Önceki sayfalarda da belirttiğim üzere sığınmaevleri faaliyetine başladığı günden birkaç ay ve ya bir yıl sonra kapanıyordu.

Uluslararası belgelere göre, devletler kadına yönelik şiddetin her türü ile mücadele etmede gerekli ve yeterli finansman ayırmakla yükümlüdür. Uluslararası düzenlemelerde yerel yönetimlerin rolü ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliğine gidilmesi gerektiği de özellikle vurgulanmıştır.(*Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kadın Sığınmaevi Önlemi: Türkiye Örneği*/ Seher Açıkel, 2009/ ANKARA)

Türkiye'de uluslararası düzenlemelerden oluşan yükümlülüklere göre kadın sığınma evlerine devletin mali desteği zorunlu olmuştur. Bu konuyla alakalı en önemli ulusal düzenleme, 5393 sayılı Belediyeler Kanunu ile sığınmaevi açmanın belediyelerin görevleri arasında sayılmasıdır. Sığınmaevlerinin sabit işletme giderleri devlet finansmanıyla sağlanmalıdır. Fakat bu kaynağın sürekli devam etme durumunun garantisi olmadığı için, sabit giderler devlet tarafından, ek hizmetler ise bağış vs. ile karşılanmalıdır.

SONUÇ

Türkiye'de seksenler itibari ile artış gösteren bir kadın dayanışması söz konusu. Bu dayanışma ve birliğin temeli: Kadına yönelik aile içi şiddet ve kadının toplum içindeki yerinin köreltilmesidir. Bu mücadele, yaşananların kamusal görünürlük kazanmasını sağlamıştır. Seksenlerde harekete geçen feminist düşünce, birçok kampanya ile düşüncelerini sokağa taşımıştır.

Bu sokağa taşınan düşüncelerin en önemli geri dönüşü, doksanların başında bir nebze de olsa resmiyete dökülmesi ve kadın sığınmaevlerinin açılması oldu. Bağımsız kuruluşların mücadelesi resmi anlamda da sonuç vermiş ve doksanların başında kadın konukevleri açılmıştır. Ardından bağımsız kuruluş ve yerel idareden sığınmaevlerinin açılması alınan sonuçlarının devamı niteliğindedir. Bu süreç içerisinde yasal düzenleme anlamında da geri dönüş sağlanmıştır. Eski yasalardaki, kadına yönelik haklar iyileştirilmiş. Ayrımcı nitelikteki düzenlemelerin aksine, daha eşitlikçi bir tavır sergilenmeye başlanmıştır. Resmi düzeydeki gelişmelerde kadın hareketinin ve haklı dayanışmasının yanında uluslararası kamuoyunun da etkisi gözardı edilemez.

Türkiye'de ise, uluslararası düzenlemelere göre, devletin mali desteği zorunlu olması yanı sıra, fiilen bir adım atılmamıştır. Türkiye'de fiilen bir şeylerin adımı atılması için, uluslarlarası yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. ''Yüksek Makamlar'' bol keseden kanunları yazıp, kağıt üstünde 'gösteriş' yapsa da, bir türlü uygulamaya geçilmekte pasif kalınmıştır. Kadın dayanışması, seksenler itibarı ile kadına yönelik şiddeti hep gündemde tutmayı başarmış ve kadın sığınmaevlerinin hizmetinin devamlılığını sağlamak için oldukça çaba göstermiştir.

Türkiye'de bugün gelinen nokta: Bu kadar çabanın üstüne ne kadar fayda sağlanılmış olunursa olunsun. Bir o kadar da etki edilemeyen, değiştirilemeyen durumlar mevcuttur. Hala, maalesef bazı tanıdık senaryolar baş gösterip, canımızı fazlasıyla yakmaktadır. Bu kadar önlem ve çabanın üstüne hala sanki 'tüm yapılanlar' etkisiz gibi lanse ediliyor insanların gözünde. Bu hareket ve dayanışma olumlu sonuçları ve bir şeylerin başarıldığını gösterdiği gibi bize, hala yapılması gerekenlerin de sinyalini vermektedir.

Kaynaklar

1. Ayşe Gül Altınay ve Yeşim Arat (2008) TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK ŞİDDET. *İSTANBUL*
2. Lynn Welchman ve Sarea Hossain (2014) NAMUS (Suçlar, Paradigmalar ve Kadına Yönelik Şiddet) *İSTANBUL:bgst Yayınları-5/* Türkçesi: Ayten Sönmez, Canan Tanır, Merve Tabur, Sinem Şekercan

3. Murat Korkmaz, Emine Demiray, Ümran Sevil, Şengül Hablemitoğlu, Yavuz Taşkıran (2015)Dünyada, Türkiye'de Kadın ve Şiddet:*Ankara/ Nobel Yayınları*
4. Prof. Dr. Faruk Kocacık (2004) Aile İçi İlişkilerde Kadına Yönelik Şiddet: *Sivas*
5. Mary Wollstonecraft (2007) Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi; *İSTANBUL/ Türkiye İş Bankası Yayınları.*
6. Prof. Dr. Oğuz Polat (2017) Şiddet; *Ankara; Seçkin yayıncılık.*
7. Yard. Doç. Dr. Tijen Harcar, Yard. Doç. Dr. Özlem Çakır, Araş. Gör. Dr. Olca Sürgevil Prof. Dr. Gönül Budak; Kadına Yönelik Şiddet ve Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddetin Durumu*: Tematik Yazılar, Toplum ve Demokrasi, 2 (4), Nisan-Aralık, 2008, s. 51-70.*
8. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Kadın Sığınmaevi Önlemi: Türkiye Örneği/ *Seher Açıkel, 2009/ ANKARA*
9. Türkiye'de Kadın Sığınmaevleri, Erkek Şiddetinden Uzak Yaşama Açılan Kapılar mı?/ *Songül Sallan Gül; Istanbul.2011*

ÖRGÜTSEL ADALET VE DUYGUSAL EMEK İLİŞKİSİ

Selme UYAR
Yalova Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Ensititüsü, İşletme
selme_uyar@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7453-7463

Senay YÜRÜR
Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme
Senay_yurur@yalova.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3859-9827

Özet
Bu araştırmada, hizmet sektörü çalışanlarının örgütsel adalete yada adaletsizliğe ilişkin algılarının duygusal emeğin alt boyutları (yüzeysel davranış, derinlemesine davranış, samimi davranış) üzerinde nasıl bir etkisi olduğunun anlaşılması amaçlanmıştır. Bu amaçla 200 hizmet sektörü çalışanına yüz yüze anket uygulanmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, çalışanların etkileşim adaleti algılarıyla yüzeysel davranışları arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Buna bağlı olarak çalışanların doğrudan örgütsel kaynakların (maaş, pirim, terfi vb.) dağıtımına yönelik algılarının istenilen duyguları sergilemesine katkı sağladığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Adalet, duygusal emek, yüzeysel davranış, derinlemesine davranış, samimi davranış

Organizational Justice and Emotional Labor Relationship

Abstract
In this study, it is aimed to explain how service sector employees' perceptions of organizational justice or have an effecton thesub-dimensions of emotionallabor. Forthispurpose, a face-to-face survey was applied to 200 service secto remployees. According to the findigs of the study, it was concluded that there was a negative relation ship between employees percaptions of in teracti on justice and their superficial behavior. Accordingly, it has been concluded that employees perceptions of the distribution of direct organizational resources (salary, bonus, promotion, etc.) contribute to their display of desire demotions.

Keywords: Organizational Justice, emotional labor, , superfical behavior, in-depth behavior, sincere behavior

1.Giriş

Çalışanların örgütlerini adil algılamaları, örgütsel vatandaşlık, örgütsel bağlılık, iş tatmini, performans artışı gibi pek çok olumlu davranışa yol açmaktadır (Moorman, 1991; Konovsky ve Organ, 1996; Martin ve Bennett, 1996; Cohen-Charash ve Spector, 2001; Yürür, 2008; Zapata-Phelan vd., 2009). Buna karşılık kendilerine adaletsiz davranıldığını düşünen bireylerin öfke, kin, utanç ve suçluluk gibi duygular hissettiği, üretkenlik karşıtı iş davranışları sergilediği, misilleme ve hatta hırsızlık yaptığı ifade edilmektedir (Harlos ve Pinder, 2000; Greenberg, 1990; Skarlicki ve Folger, 1997; Fox vd., 2001). Jasso (2006), adalet ile duyguların örtüştüğünü ve adalet algısının duyguları harekete geçirdiğini ifade eder. Bu durumda örgütlerini adil algılayan hizmet sektörü çalışanlarının da buna karşılık olumlu tutum ve davranışlar sergilemesi beklenebilir. Çalışanın örgüt tarafından istenilen davranışı sergilemesi olarak tanımlanan (Hochschild, 1979) duygusal emek de çalışanların örgütsel adalete ya da adaletsizliğe göstereceği bir tepki olabilir. Ancak ilgili yazında sosyal mübadele kuramından (Blau, 1964) hareketle bireylerin herhangi bir duruma tepkilerinin, bu duruma yol açan kaynağa yönelik olarak ortaya çıkacağı ifade edilmektedir (Lavelle, Rupp, and Brockner, 2007). Yani örneğin örgütten kaynaklı durumlara karşı çalışanlarda örgüte yönelik tepkiler ortaya çıkarken, yöneticiden veya müşteriden kaynaklı durumlara tepki yöneticilere veya müşterilere yönelik ortaya çıkmaktadır (Lavelle, McMahan,ve Harris 2009; Yürür, Gümüş, Hamarat, 2011). O halde örgütlerinin adil ya da adaletsiz olması, hizmet çalışanlarının örgütlerine, yani adil ya da adaletsizliğin kaynağına yönelik davranışlarını etkilemesi, buna karşılık müşterilere yönelik davranışlarına yansımaması beklenmelidir. Diğer taraftan adil algılanan örgütte bir

çalışanın daha mutlu olması ve buna bağlı olarak da davranış kurallarına daha içtenlikle uymak istemesi de beklenebilir. Yani örgütünü adil algılayan bir çalışanın, yüzeysel davranış, derinlemesine davranış ve samimi davranış (Diefendorff, Croyle ve Gosserand, 2005) olarak sınıflandırılan duygusal emek davranışlarından, müşteriler tarafından daha içten algılanan derinlemesine davranış sergilemesi beklenebilir.

Örgütsel adalet, çalışanların örgütlerinden elde ettiği kazanımların, bu kazanımlara yol açan prosedürlerin ve yöneticilerinin davranışlarının adilliğine ilişkin algıları olarak tanımlanmaktadır (Greenberg, 1990; Moorman, 1991; Yürür, 2008). Tanımdan da anlaşılacağı üzere örgütsel adalet dağıtım adaleti, prosedür adaleti ve etkileşim adaleti olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Dağıtım adaleti, örgütsel kaynakların dağıtımına yönelik adalet algısı iken, prosedür adaleti bu dağıtıma yol açan prosedürlere, etkileşim adaleti ise yöneticilerinin davranışlarının niteliğine ilişkin adalet algısıdır (Yürür, 2009).

Yukarıda da ifade edildiği gibi üç boyuttan oluşan duygusal emeğin ilk boyutu olan yüzeysel davranış, çalışanın gerçekte hissetmediği duyguları yüz ifadesi ile hissediyormuş gibi yapmasıyken, derinlemesine davranış ise örgüttün istediği duyguları hissetmeye çalışarak daha gerçek duygular yansıtmaya çalışmasıdır (Hochschild, 1979). Bunun yanı sıra çalışanın hizmet verirken doğal duygularını yansıtması da samimi davranış olarak adlandırılmaktadır (Ashforth ve Humphrey, 1993). Örgütünü adaletsiz algılayan çalışanın, gerçekte hissettiği duygularla davranış kurallarının gerektirdiği duygular arasındaki çelişki fazla olacağından, bu çalışan daha az çaba gerektiren (Grandey, 2000) yüzeysel davranış şeklini tercih edebilecektir (Örn, müşteri adaletsizliği, Yürür, Gümüş, Hamarat, 2011). Bu doğrultuda oluşturulan hipotez aşağıda yeralmaktadır.

H1: Çalışanların (a) dağıtım adaleti, (b) prosedür adaleti ve (c) etkileşim adaleti algıları ile yüzeysel davranış harcamaları arasında negatif ilişki vardır.

Bunun tersine örgütünü adil algılayan bir çalışanın, müşterisinin verilen hizmetten memnun olmasını önemseyerek daha fazla samimi görünmek için derinlemesine ve samimi davranış sergilemesi beklenebilir (Örn, müşteri adaleti, Yürür, Gümüş, Hamarat, 2011). Bu doğrultuda oluşturulan hipotezler aşağıda yeralmaktadır.

H2: Çalışanların (a) dağıtım adaleti, (b) prosedür adaleti ve (c) etkileşim adaleti algıları ile derinlemesine emek harcamaları arasında pozitif ilişki vardır.

H3: Çalışanların (a) dağıtım adaleti, (b) prosedür adaleti ve (c) etkileşim adaleti algıları ile samimi emek harcamaları arasında pozitif ilişki vardır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın temel amacı, hizmet örgütlerinde çalışan bireylerin örgütsel adalet algılarının duygusal emek davranışlarına etkisini incelenmektir. Bu çalışmada hipotezleri test etmek için anket yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama süreci 24 Mayıs 2021 ve 31 Temmuz 2021 tarihleri arasında tamamlanmış olup, 230 adet anket elde edilmiştir. Elde edilen anketler arasında aynı cevabı tekrarlayan anketler ertelenmiştir. Böylece 200 adet anket araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmanın veri toplama süreci yüksek lisans tezi kapsamında devam etmektedir.

3.1.Örneklem

Çalışma, Bursa ilinde faaliyet gösteren 4 ve 5 yıldızlı otellerde müşteri ile ilişki içinde çalışan personel üzerinde yürütülmektedir. Yapılan frekans analizinin sonuçlarına göre katılımcıların (%50,0)' sini kadınlar, (%50,0)'sini ise erkekler oluşturmaktadır. Eğitim düzeylerine bakıldığında çoğunluğun lisans mezunu olduğu (%39,0), çalışılan pozisyona bakıldığında ise çoğunluğun yönetici olmadığı (%60,0) gözlemlenmiştir.

3.2. Veri ToplamaAraçları

Araştırma kapsamındaki çalışanların duygusal emek davranışlarının belirlenebilmesi amacıyla Diefendorff ve arkadaşları (2005) tarafından geliştirilen ve Basım ve Beğenirbaş'ın (2012) Türkçe'ye uyarlayarak geçerliliğini ve güvenilirliğini test ettiği duygusal emek ölçeği kullanılmıştır. Duygusal emek ölçeği üç boyuttan ve toplam 13 ifadeden oluşmaktadır. Ölçek için cevaplayıcılardan müşterilerine hizmet sunarken tercih ettikleri davranış şeklini (1) "hiçbir zaman'', (5) ''her zaman'' aralığında değerlendirilmesi istenmiştir. Araştırma kapsamındaki çalışanların örgütsel adalet algılarının belirlenebilmesi amacıyla Colquitt (2001) tarafından geliştirilen ve Yürür ve Nart (2016) tarafından kullanılan örgütsel adalet ölçeği kullanılmıştır. Dört boyutu olan örgütsel adalet ölçeği yirmi ifadeden oluşmaktadır. Ölçmek için cevaplayıcılardan çalıştıkları kurumlarını düşünerek (1) ''kesinlikle katılmıyorum'', (5) ''kesinlikle katılıyorum'' aralığında değerlendirilmesi istenmiştir.

3.3.Geçerlilik ve Güvenirlilik

Ölçeklerin geçerliliğini test etmek için bu çalışmada açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Öncelikle, ölçeklerin geçerliliğini test etmek amacıyla, Varimax rotation kullanılarak, faktör yükü 0,50'nin altında olanlar elenerek analiz yapılmıştır (Hair vd., 2006). KMO değerinin 0,745 olduğu ve Bartlett küresellik derecesinin de anlamlı olduğu gözlemlenmiş ($p<0,001$) ve veri setinin faktör analizi için uygun olduğuna karar verilmiştir. Örgütsel adalet ölçeğinin üç faktörlü bir yapı sergilediği görülmüştür. Buna karşılık duygusal emek ölçeğinin genel olarak orijinal ölçekle uyumlu bir yapı sergilediği gözlemlenmiştir. Ölçeklerin Cronbach'salpha değerlerinin 0,70-0,94 arasında ve kabul edilebilir olduğu tespit edilmiştir (Nunally, 1978).

3.5.Betimleyici İstatistikler ve Korelasyon Değerleri

Korelasyon analizi sonucunda yüzeysel davranış ile etkileşim adaleti arasında negatif ilişki olduğu görülmektedir. Derinlemesine davranış ve dağıtım adaleti arasında pozitif ilişki olduğu görülmektedir. Samimi davranışın hem prosedür adaleti hem de etkileşim adaleti ile pozitif ilişkide olduğu görülmektedir. Tanımlayıcı istatistikler ve korelasyon değerleri Tablo 3' te yer almaktadır.

Tablo3.

** $p< 0.01$, * $p< 0.05$

	Mean	SD	1	2	3	4	5	6
YD	2,5092	1,13546	1					
DD	3,4950	1,21676	0,108**	1				
SD	4,2283	0,79892	-,198**	,425**	1			
PA	4,0633	0,74490	-0,120**	0,999**	,248**	1		
DA	3,3600	1,08254	0,014**	,258**	-0,114**	-,144**	1	
EA	4,4328	0,58322	-,187**	0,060**	,242**	,614**	,216**	1

3.6. HipotezTesti

Araştırmanın hipotezlerinin test edilebilmesi amacıyla örgütsel adaletin bağımsız, duygusal emeğin bağımlı değişken olarak belirlendiği çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Bu analizler sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4.

Bağımsız Değişkenler	Yüzeysel Davranış			Derinlemesine Davranış			Samimi Davranış		
	Beta	**T**	***p***	**Beta**	**T**	***p***	**Beta**	**T**	***p***
Dağıtım Ad.	0,057	0,798	0,42	**0,256**	**3,629**	**0,000*** **	0,062	0,886	0,376
Prosedür Ad.	-0,011	-0,127	0,89	0,094	1,086	0,27	**0,159**	**1,834**	**0,068**
Etkileşim Ad.	**-0,192**	**-2,146**	**0,03***	-0,053	-0,600	0,55	0,132	1,506	0,134
R^2	0,038			0,072			0,078		
Adjusted R^2	0,023			0,058			0,064		
F	2,585			5,079			5,560		
P	,054			,002			,001		

*** p< 0,001, * p< 0,05,

Yapılan çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre yüzeysel davranış ve etkileşim adaleti arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Bu yüzden, p> 0,10 düzeyinin anlamlı olduğunu kabul eden çalışmalardan yola çıkarak H1c (β= -0,192 ; p> 0,10) desteklenmiştir. Buna karşılık yüzeysel davranış ile dağıtım adaleti ve prosedür adaleti arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bu yüzden H1a (β= 0,057; p> 0,05) ve H1b (β= -0,011; p> 0,05) desteklenmemiştir.

5. Sonuç ve Tartışma

Çalışmanın bulgularına göre, çalışanların etkileşim adaleti algılarıyla yüzeysel davranışları arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Yani hizmet çalışanlarının yöneticileriyle etkileşimindeki adalet algıları onların müşterilere daha yüzeysel bir davranış sergilemelerine yol açmaktadır. Çalışmanın ikinci bulgusuna göre, çalışanların dağıtım adaleti algılarıyla derinlemesine davranışları arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmanın son bulgusuna göre, çalışanların prosedür adaleti algılarıyla samimi davranışları arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak bu çalışma ilgili yazında hedef benzerlik modeli olarak adlandırılan (Lavelle vd., 2007) modeli desteklememektedir. Buna göre çalışanlar adalet ya da adaletsizliğin sorumlusu olmamalarına rağmen, örgütlerinden algıladıkları adalet ya da adaletsizliğe tepkilerini duygusal emek davranışlarıyla müşterilere göstermektedirler.

Kaynakça

Ashforth, B. E. ve Humphrey, R. H. (1993), Emotional Labor in Service Roles: The Influence of Identity, *The Academy of Management Review*, 18, 1, 88-115.

Basım, N. , M. Beğenirbaş (2012). Çalışma Yaşamında Duygusal Emek: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19(1), 1-14.

Blau, P. (1964). *Exchange and Power in Social Lifee*. Wiley. New York, NY. USA.

Cohen-Charash, Y. ve Spector, P. E. (2001). The Role of Justice in Organizations: A Metaonalysis, *Organizational Behavior and Human Decision Processes. 86 (2), 278-321.*

Colquit, J. A. (2001). On The Dimensionality of Organizational Justic: A Construct Validation of A Measure. *Journal of Applied Psychology*, (86), 386-400.

Diefendorff, J. M. , C Royle, M. H. ve R. H. Grosserand (2005). The Dimensionality and Antecedents of Emotianal Labor Strategies. *Journal of Vocational Behavior*, 66, 339-357.

Fox, S. , Spector, P. E. ve Miles, D. (2001). Counter productive Work Behavior (CWB) in Response to Job Stressors and Organizational Justice: Some Mediator and Moderator Tests for Autonomy and Emotions. *Journal of Vocational Behavior*, 59 (3), 291-309.

Grandey, A. A. (2000). Emotion Regulation in the Workplace: A New Way to Conceptualize Emotional Labor, Journal of Occupational Health Psychology, 5 (1), 95-110.

Greenberg, J. (1990). Employee Theft as a Reactionto Underpayment Inequity: The Hidden Cost of Paycuts. *Journal of Applied Psychology*, 75 (5), 568.

Hair J.F., Black W.C., Babin B.J., Anderson R.E.,& Tatham R.L. (2006). *Multivariate data analysis.* New Jersey: Pearson Prentice Hall.

Harlos, K. P. , Pinder, C.C. (2000). Emotions and injustice in the workplace. Stephan Fineman (Ed.), içinde Emotion in organizations, 255-276, Sage.

Hochschild, A. R. (1979), Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure, *The American Journal of Sociology*, 85(3), 551-575.

Jasso, G. (2006). Emotion in justice process. John E. Stets & Jonathan H. Turner (Ed.), içinde Handbook of the sociology of emotions, (321-346) New York: Springer.

Konovsky, M.A. ve Organ D. W. (1996). Dispositional and Contextual Determinants of Organizational Citizenship Behavior. *Journal of Organizational Behavior*, 17 (3), 253-266.

Lavelle, J. J. , Brockner, J., Konovsky, M. A., Price, K. H., Henley, Amy, B., Taneja, A. Ve Vinekar, V. (2009). Commitment, Procedural Fairness, and Organizational Citizenship Behavir: A Multifoci Analysis. *Journal of Organizational Behavior*, 30 (30), 337-357.

Lavelle, J. J.,Mc Mahan, G. C., & Harris, C. M. (2009). Fairness in human resource management, social Exchange relationships, and citizenship behavior: Testing linkages of the target similarity model among nurses in the United States. *The International Journal of Human Resource Management*, *20*(12), 2419-2434.

Martin, C. L. ve Bennett, N. (1996). The Role of Justice Judgments in Explaining The Relationship Between Job Satisfaction and Organizational Commitment. *Group & Organizational Management*, 21 (1), 84-104.

Moorman, R. H. (1991). Relationship Between Organizational Justice and Organizational Citizenship Behaviors: Dofairness Perceptions İnfluence Emlployee Citizenship?. *Journal of Applied Psychology*, 76(6), 845-855.

Nunally JC (1978) *Psychometric theory.* New York: McGraw-Hill.

Skarlicki, D. P. Ve Folger, R. (1997). Retaliation in The Workplace: The Roles of Distributive, Procedural, and Interactional Justice. *Journal of Applied Psychology*, 82 (3), 434-443.

Yürür, S. (2008), Örgütsel Adalet ile İş Tatmini ve Çalışanların Bireysel özellikleri Arasındaki İlişkilerin Analizine Yönelik Bir Araştırma. Süleymen Demirel Üniversitesi İİBF. 13 (2), 295-312.

Yürür, S. (2009) Örgütsel Adalet, (içinde) Edt. Aşkın Keser, Gözde Yılmaz, Senay Yürür, Çalışma Yaşamında davranış, Güncel yaklaşımlar, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

Yürür, Gümüş, Hamarat (2011). Çalışan-Müşteri İlişkilerinde Algılanan Adalet/Adaletsizliğin Duygusal Emek Davranışlarına Etkisi. Journal of Yaşar University, 23 (6), 3826-3839.

Yürür, S. ve Nart, S. (2016).Örgütsel Adalet Algısı Kamu Çalışanlarının İhbar Etme Niyetinin Belirleyicisi midir?. *Amme İdaresi Dergisi,* 49 (3), 117-148.

Zapata-Phelan, C. P. , Colquitt, J. A. , Scott, B. A. Ve Livingston, B. (2009). Procedural Justice, Interactional Justice and Task Performance: The Mediating Role of Intrinsic Motivation. Organizational Behavir and Human Decision Processes, 108 (1), 93-105.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İNSAN HAKLARI İHLALLERİNE İLİŞKİN YAPTIRIM MEKANİZMASI

İrfan Kaya ÜLGER
Kocaeli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, AB Siyaseti
ikulger@gmail.com

İrem NART
Kocaeli Üniversitesi, Uluslararası ilişkiler, AB Siyaseti
iremnart@alumni.sabanciuniv.edu

Özet
Bu çalışma, Avrupa Birliği'nin (AB) küresel insan hakları yaptırım rejimini inceleme amacı taşımaktadır. Avrupa Birliği'ne üye devletlerin tamamı, aynı zamanda Avrupa Konseyi üyesidir ve dolayısıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraftır. İnsan hakları, kuruluş döneminden beri AB'nin öncelikleri arasında ilk sıralarda yer almıştır. Haziran 1993'te kabul edilen ünlü Kopenhag Kriterleri arasında insan hakları vurgusu dikkat çekmektedir. AB bünyesinde ayrıca 21'inci yüzyılın başında yeni bir insan hakları belgesi olarak Temel Haklar Şartı kabul edilmiştir. Günümüzde AB, hem üye devletlerde insan haklarına hassasiyet göstermektedir, hem de üçüncü ülkelerle ilişkilerinde insan haklarını öne çıkarmaktadır. Özellikle adaylık ve komşuluk politikası kategorisinde bulunanlar bakımından insan hakları ve demokrasi, ekonomik ve ticari ilişkilerin ön koşulu olarak değerlendirilmektedir. AB, insan hakları hassasiyeti bakımından 2020 yılında dev bir adım daha atmış ve Küresel İnsan Hakları Yaptırımı Rejimi açıklamıştır. Bu çalışmada AB'nin kabul ettiği bu yeni mekanizmanın kapsamı, öngörülen yaptırımlar ve rejimin olumlu /olumsuz yönleri analiz edilmektedir.

Kelimeler: İnsan Hakları, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, AB Temel Haklar Şartı, AB Küresel İnsan Hakları Yaptırımı, Avrupa Birliği

THE EUROPEAN UNION's HUMAN RIGHTS SANCTIONS MECHANISM AGAINST HUMAN RIGHTS VIOLATIONS

Abstract
This study aims to examine the global human rights sanction regime of the European Union. All the member states of the European Union are also members of the Council of Europe and are therefore they are parties of the European Convention on Human Rights. Human rights have been among the top priorities of the EU since its foundation. Human rights emphasize draws attention from the famous Copenhagen Criteria which was adopted in June 1993. Moreover, the Charter of Fundamental Rights was adopted as a new human rights document in the EU in the beginning of the 21st century. Today, the EU is both careful regarding the human rights for its member states and also gives importance to the human rights for its relations with third countries. Especially for those part of the candidate and neighborhood policy category, human rights and democracy are considered as a pre-requisite for economic and commercial relations. The EU took another big step for human rights sensitivity in 2020 and announced the Global Human Rights Sanction Regime. The scope of the new mechanism adopted by the EU, the expected sanctions and the positive/ negative aspects of the regime are analyzed under this study.

Keywords: Human Rights, European Convention on Human Rights, EU Charter of Fundamental Rights, EU Global Human Rights Sanction, European Union

GİRİŞ

İnsan hakları ihlalleri, politika yapımında etkin olan pek çok aktörün çözüm üretmeye çalıştığı sorunlu alanlardan birisidir. İnsan hakları ve temel özgürlüklere ilişkin beynelmilel sözleşmeler özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler (BM) şemsiyesi altında başlamış, ardından bölgesel düzeyde insan hakları rejimleri kurulmuştur. Avrupa kıtasında 4 Kasım 1950'de imzalanan Avrupa Konseyi şemsiyesi altında imzalanan İnsan Hakları Sözleşmesi ve zaman içerisinde sözleşme içeriğini

zenginleştiren protokoller, bölgesel düzeyde insan hakları rejimi kurmuştur (The Council of Europe, 2021). Kuruluşundan beri AB'ye üye olmanın ön şartı Avrupa Konseyi üyeliği ve dolayısıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olmaktır. Soğuk Savaş sonrasında bu husus daha belirgin biçimde gündeme gelmiş ve Haziran 1993'te toplanan Avrupa Konseyi zirvesinde AB'ye katılabilmek için gerekli koşullar arasında insan hakları ve temel özgürlükler ilk sırada sayılmıştır (The European Parliament, 2021). Kopenhag Kriterleri olarak bilinen AB'ye katılımın ön koşulları, bu tarihten sonra AB'nin hassasiyetle aday devletlerde takip edeceği ve ilerleme raporlarında gündeme getireceği konular arasına girmiştir. 20'nci yüzyılın sonunda AB, insan hakları konusunda bir adım daha atarak anayasayı hazırlamak için toplanan Konvansiyona aynı zamanda Temel Haklar Şartı adı verilen ve büyük ölçüde insan hakları sözleşmeleri ile örtüşen belgeyi de hazırlatmıştır. 2020 yılı içerisinde AB insan hakları ve temel özgürlükler konusunda bir adım daha atarak global düzeyde insan hakları ihlallerinin denetimi görevini üstlenmiştir (Hörbelt, 2017:54). Bu noktada Birliğin dış politikaya yönelik eylemleri dikkate alındığında yıllar içerisinde ihlallere yönelik AB yaptırımlarının sayısında önemli artışlar gözlemlenirken, bu yaptırımların 1980'lerden bu yana özellikle üçüncü ülkelere yönelik olması da incelenmesi gereken bir diğer husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Clara Portela'nın (2005) AB'nin 1987-2004 yılları arasında uyguladığı yaptırımları inceleyen araştırması, Birliğin komşu devletlere yönelik politikalarında özellikle güvenlik söz konusu olduğunda yaptırım mekanizmasını önemli bir dış politika aracı olarak kullandığını, diğer coğrafyalara yönelik yaptırımlarının ise daha sınırlı çerçevede kaldığı tespitini yapmaktadır (Portela'dan aktaran Hörbelt, 2017). Bu noktada Birlik ülkelerine yönelik yaptırımları konusunda oldukça eleştiri alan AB'nin, bugün son yıllarda yaşanan gelişmelerin de etkisi ile dış politikasında önemli revizyonlar yaptığı gözlemlenmektedir. Zira mülteci krizinin AB'nin insan hakları ihlallerine yönelik ciddi bir sınavı temsil etmesi, buna karşılık Birlik üyelerinden olan Macaristan, Polonya ve Slovakya'nın farklı mülteci politikası uygulamaları, Birliğin insan haklarını kendi bünyesinde daha sağlayamıyorken dünya genelinde nasıl bir rol model olabileceğine yönelik önemli bir tartışma yaratmış ve Birliğe karşı derin bir güvensizlik oluşturmuştur. Üstelik üçüncü ülkelere karşı uyguladığı yaptırımların yıllar içerisinde önemli artış göstermesi, ancak buna karşın Birlik üyelerine uygulanmış herhangi bir yaptırımın bulunmaması da tartışmaları artıran bir unsur olarak görülmektedir.

Aralık 2020'de insan hakları ihlallerine yönelik olarak küresel çapta yeni bir yaptırım uygulama rejimi ile karşımıza çıkan AB, bu girişim ile bir yandan bu alandaki "kötü geçmişinden kopma ve daha etkin olma" noktasında önemli bir adım atarken (van der Have, 2020:2), öte yandan da bu tutumu ile geleneksel yaptırım rejiminden kopma ve tematik yaptırım rejimlere doğru yönelmeyi temsil etmektedir. Bu noktada Birliğin belirli ülkelerdeki krizlere yönelik olarak oluşturulan yaptırımların aksine, ciddi düzeyde insan hakları ihlallerine yönelik eylemleri gerçekleştiren kişi ve kurumlara yönelik yatay *(horizontal)* yaptırım rejimlerini uygulamaya başlayacağı ve bunların belirli bir konuya yönelik oluşturulan tematik yaptırımlar çerçevesinde oluşturacağı düşünülmektedir. Bu rejimin uygulamada ne derece etkin olacağı ve önemli bir işlev görüp görmeyeceği ise zaman içerisinde net bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Yukarıda sıralanan genel çerçeve içerisinde bu çalışmada öncelikle AB'nin insan hakları politikası başlangıcından günümüze incelenecektir. Ardından AB'nin yeni dış politika yaptırım aracı olarak gündeme gelen ve Aralık 2020'den itibaren uygulamaya konulduğu duyurulan Küresel İnsan Hakları Yaptırım Rejimi incelenecektir. Son bölümde ise AB'nin insan hakları ihlalleri karşısında yaptırım uygulama kararı almasının arka planı örneklerle değerlendirilecektir. Böylelikle AB'nin küresel düzeyde insan hakları yaptırım mekanizmasının bir bütün olarak pozitif ve negatif yönleriyle ortaya konulması amaçlanmaktadır.

1. Kurucu Anlaşmalarda İnsan Hakları

İnsan hakları ve demokrasinin üstünlüğü AB'nin kurulduğu ilk yıllardan bu yana korumaya çalıştığı değerlerin başında gelmektedir. Bu noktada şu tespiti de yapmak lazımdır ki, AB'nin temelini oluşturan 1951 tarihli Paris Antlaşması'nda insan haklarına ilişkin bir hüküm bulunmamakta, metinde genel olarak ekonomik ve siyasi iş birliğinin sağlanması hedefine vurgu yapılmaktadır (Sanioğlu, 2008:81). Benzer şekilde AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu) ve AAET'yi (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu) kuran

Roma Antlaşmaları'nda da insan haklarına ilişkin bir hüküm yer almamaktadır. Bu konuya ilişkin hukuki düzenleme ilk kez 1986 tarihinde imzalanan Tek Avrupa Senedi'nde yer almıştır. Senedin girizgah bölümünde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Sosyal Sözleşmesi'ne gönderme yapılmaktadır (Official Journal of the European Communities, 1986). Metinde ayrıca AET'nin üçüncü ülkelerle ilişkilerinde demokrasi ve insan hakları konusunda hassasiyet göstereceğine atıf yapılmaktadır. Tek Avrupa Senedi'nin ise insan haklarının gerek topluluk içerisinde gerekse üçüncü ülkelerle ilişkilerde korunması gereken bir hedef olarak belirtmesi açısından önemlidir.

Demokrasi ve insan hakları vurgusu 7 Şubat 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşması'nda çok daha belirgin biçimde öne çıkmıştır. Özellikle AB'ye katılmak isteyen devletler bakımından insan haklarına saygının asgari koşul olarak vurgulanması ehemmiyet taşımaktadır. AB Antlaşması olarak da bilinen metinde ilk defa AB'nin normlarından ve aykırılıklar halinde yaptırım uygulanmasından söz edilmiştir. Bu anlaşma öncesinde, yaptırımlar genel olarak devletler tarafından uygulanıyordu ve ortak yaptırım özelliği yetki devri yapılan ortak dış ticaret politikası ile sınırlı idi. Maastricht Antlaşması ile birlikte yaptırımların Birlik düzeyinde daha geniş çerçevede uygulanması gündeme gelmiştir. Ayrıca yaptırım kararlarının alınma prosedürü tanımlanmıştır. Buna göre AB'nin üçüncü ülkelere yönelik olarak önlem alabilmesinin Komisyon önerisi ile başlayacağı ve Bakanlar Konseyi'nde nitelikli çoğunlukla karar alınacağı vuzuha kavuşturulmuştur. 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması'nda ise insan hakları ihlallerinin AB hukuk sistemi içerisinde hukuki bakımdan denetlenmesi hususu gündeme gelmiş ve Adalet Divanı yetkili kılınmıştır. Buna göre Birlik üye ülkelerinde insan haklarının *sürekli ve ağır ihlali* söz konusu olduğunda anlaşmanın 7.maddesi 1. paragrafında belirtildiği üzere "üye devletlerin veya Komisyon'un önerisi" (2008:83) ile Konsey'de oy birliği sağlandığı takdirde bu aykırılığın saptanmasının önü açılmıştır.

1 Aralık 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ise AB'de temel hakların korunmasını güçlendirecek hükümler getirmiş ve yaptırımları genişletmiştir. Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, AB vatandaşlarının AB kurumlarının eylemlerine ve AB mevzuatını uygularken Üye Devletlerin eylemlerine karşı koruma sağlayacak olan Temel Haklar Şartı da gündeme gelmiştir (F. Defeis, 2017:1207). Ayrıca Lizbon Anlaşması Bakanlar Konseyi ve Avrupa Parlamentosu'nun özellikle terörizme yönelik olarak iş birliği kapsamında hareket edeceğini belirtmiş ve alınacak önlemleri "*gerçek veya tüzel kişilere, gruplara veya Devlet dışı kuruluşlara ait olan veya sahip olunan veya elde tutulan fonların, mali varlıkların veya ekonomik kazançların dondurulması"* şeklinde belirtmiştir (Agolli, 2012:22). Bu noktada Lizbon Anlaşması'ndan bu yana Avrupa Konseyi, AB'nin yaptırım politikalarında oldukça kritik bir noktada yer alan bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere AB'nin herhangi bir konuya yönelik yaptırımları özellikle ortak dış ve güvenlik politikasının oluşturulması ile birlikte bir topluluk eylemi haline gelmiş ve zamanla üçüncü üye devletlere yönelik olarak şekillenmeye başlamıştır. Seth J. Jones'un yaptığı araştırma (2007) aslında bunu net bir şekilde ifade etmektedir. Buna göre 1950 ile 1990 yılları arasında AB üyesi ülkelerin on yedi vakadan sadece ikisine yönelik olarak Avrupa Topluluğu aracılığıyla yaptırım uyguladığı, ancak 1991 ile 2006 yıllarında ise bu ülkelerin AB aracılığıyla yirmi yedi vakadan yirmi birine (%78) yaptırım uyguladığı saptanmıştır (Jones, 2007:8). Bu da aslında üye devletlerin bir topluluk tavrı olarak bir bütün halinde yaptırım mekanizmasını yıllar içerisinde geliştirmeye başladıklarını göstermektedir. Özellikle Maastricht Antlaşması'ndan bu yana Birliğin yaptırımlarında yoğunluk gözlemlenmektedir (Giumelli, 2013:7). Bugün AB dış politikasında yaptırımlar, insan hakları ihlallerini cezalandırma noktasında önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Son zamanlarda Küresel İnsan Hakları Yaptırım Rejimi ile önemli bir adım atan AB, bu yaptırım rejimi ile ülke odaklı olan coğrafi yaptırım rejimlerinden ziyade, tematik yaptırım rejimlerine doğru bir dönüşüm halindedir.

2. Küresel İnsan Hakları Yaptırımının Süjeleri

Yaptırımlar, AB ve uluslararası pek çok aktörün ülkelerin politikalarında değişim yapmalarını zorlayan önemli bir dış politika aracı olarak ortaya çıkmakla birlikte, askeri harekatların pahalı olması diplomasinin ise ülkelerin politikalarını değiştirmelerine yönelik etkisiz kalması nedeniyle (Esfandiary, 2013:1) pek çok aktör için çekici bir araç olmaktadır. AB de Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden bu yana farklı koşullar altında yaptırım uygulamaktadır. Aslında önemli bir yaptırım aktörü

olarak AB'nin bu alandaki politikaları ve tecrübeleri literatürde sıklıkla incelenen konulardan olurken, bu noktada AB yaptırımlarının uluslararası krizlere ve özellikle uluslararası normların ihlallerine cevap vermeye çalışan bir hedef doğrultusunda çalıştığı gözlemlenmiştir (Giumelli, Hoffmann ve Książczaková, 2021:3).

Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından 1981'de Sovyetler Birliği'ne ve 1982'de Arjantin'e uygulanan yaptırımlar Birlik dış politikasında uygulanan ilk yaptırımlardır. Daha sonra Myanmar'da 1988 yılında yaşanan askeri darbenin ardından uygulanan yaptırımlar ve bir yıl sonra Çin'e uygulanan silah ambargosu da Maastricht Antlaşması öncesinde yaptırımların diğer örneklerini oluşturmaktadır. Ancak temel anlamda Birliğin ortak dış ve güvenlik politikasına yönelik olarak daha kesin ve özel hükümlerin bulunduğu Avrupa Birliği Antlaşması'nın ikinci bölümü, AB'nin yaptırımlarını ekonomik önlemler temelinde alabilmesi adına önemli bir yasal dayanağı oluşturmaktadır. Bu yasal dayanaktan hareketle AB yaptırımlarının kullanılması noktasında yardımcı olan belgeler bugün AB'nin sahip olduğu bu ceza mekanizmasının temelini oluşturmaktadır. Bu belgeler yaptırımların üye devletlerde tek tip uygulandığının ve "hedefli" bir yaklaşım belirleyerek topluma ve sivillere karşı yaptırımların minimalize edileceğini de ayrıca belirtmektedir. Bu noktada AB'nin yaptırımları hedefli yaptırımlar kategorisinde değerlendirilmekte ve "*gerçek veya tüzel kişilere ve gruplara veya devlet dışı birimlere yönelik*" olarak uygulanmaktadır (Göçmen, 2019:122). Zira bu yaptırımlar ilgili ülke ile ticaret ilişkilerini tamamen bitirmedikleri (W. de Vries, Portela ve Guijarro-Usobiaga, 2014) ve doğrudan ihlali gerçekleştiren kişi veya gruplara odaklandıkları için bu şekilde adlandırılmaktadırlar.

Buna göre hedefli yaptırımlar, hedefi belirleyen aktöre göre BM Güvenlik Konseyi tarafından uygulanan yaptırımlar, AB'nin BM'den özerk yaptırımları ve BM kararlarını destekleyici kararlar alan karma yaptırımlar olarak gruplandırılacağı gibi; bir ülkeye yönelik olarak uygulanan "coğrafi yaptırımlar" ile belirli bir konuya yönelik oluşturulan "tematik yaptırımlar" şeklinde de farklı çeşitlerde bulunabilmektedir. Yaptırımları uygularken temel hedefinin "davranışlarını etkilemek istenilen kişiler üzerinde maksimum etkinin sağlanması" (Martin, 2019:13) olduğu belirten AB'nin yaptırımlar konusunda özerk bir niteliğe bürünmesi ilk aşamada BM kararlarını uygulayan yani BM çatısında uygulanan yaptırımlar ile onları destekleyen karışık yaptırım rejimlerinden meydana gelirken, daha sonra Birliğin dış politika hedeflerini bir bütün olarak saplamaya yönelik olarak oluşturulan özerk yaptırımlar ile sağlanmıştır. Hedefli yaptırımların denetimi noktasında iki farklı görüş mevcuttur. Buna göre bu yaptırım türleri özellikle siyasi mesele sayılmaları gerektiğinden ötürü bu kararlara yönelik yargısal denetimin var olamayacağı görüş ile ne sebeple olursa olsun kişi hak ve özgürlüklerinin kısıtlanamayacağı görüşü literatürde hakim olan iki temel bakış açısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 2.1.AB'nin Hedefli Yaptırımları

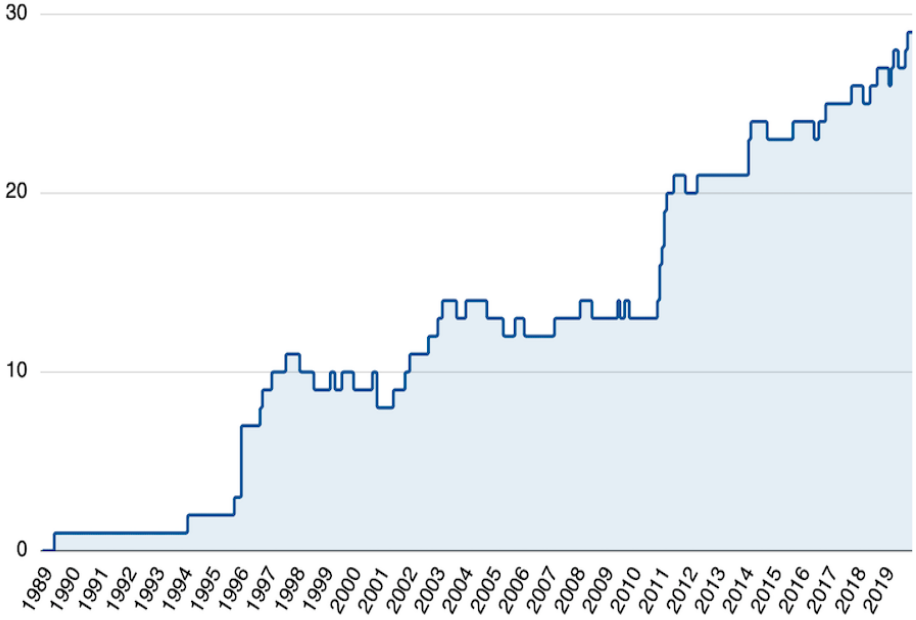
Hedef Listesine Göre		
BM Temelli Yaptırımlar	Özerk Yaptırımlar	Karma Yaptırımlar
Tematik Yaptırımlar	Coğrafi Yaptırımlar	

Kaynak: Göçmen'in (2019) çalışması temel alınarak tablolaştırılmıştır.

Bugün AB'nin özerk yaptırımlarını uyguladığı ülkeler "Suriye, Rusya, Ukrayna, Burma/Myanmar, Zimbabve, Beyaz Rusya, Çin, Özbekistan veya Komorlar" (Biersteker ve Portela, 2015:2) olarak sıralanmaktadır. Bu noktada Giumelli, Hoffmann ve Książczaková'nın 1993-2019 yılları arasında AB tarafından uygulanan 48 yaptırımı inceledikleri çalışması (2021) AB yaptırımlarının özellikleri noktasında önemli ipuçları sağlamaktadır. Buna göre 1990'lardan itibaren AB'nin özerk mânâda yaptırım gücünün arttığı tespit edilmiştir. Çalışmada özellikle bazı zaman aralıklarında dönemsel artışlar görülmekle birlikte Aralık 2019 itibariyle, yürürlükte olan 28 aktif AB yaptırım rejiminin var olduğu

dile getirilmektedir. Ortalama 55 ay süren yaptırımların en uzununun 275 ayı aşkın yürürlükte olan Myanmar'a karşı olan yaptırımlar olduğu tespit edilmiştir. Üstelik 2021 yılında yeni yaptırım rejimi ile listeye yeni isimlerin eklenmesi ve yaptırımların genişletilmesi ile bu sürecin şimdilik kısa sürede tamamlanmayacağına kesin olarak bakılmaktadır.

Tablo 2.2. Yıllar İçinde AB Yaptırımlarının Sayısındaki Değişim

Kaynak: Giumelli, Hoffmann ve Książczaková (2021)

Bu noktada seyahat yasakları ve mal varlıklarının dondurulmasının, AB tarafından uygulanan en yaygın iki yaptırım türü olduğu da aynı çalışmada tespit edilmiştir. Ardından ise silah ambargoları, ticari ve diplomatik kısıtlamalar şeklinde yaptırımlar çeşitlenmektedir. AB özerk yaptırımları incelendiğinde ayrıca bu yaptırımların uluslararası olma özelliği dikkat çekmektedir. Bölge farklı olmaksızın Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarındaki ülkelere yönelik uygulandığı görülmekte ve bu noktada bölgelerdeki yaptırımların temel hedefinin belirli bir ülkeden ziyade kişi ve şirketleri doğrudan hedef aldığı ve bu noktada ülkeleri tamamen sorumlu tutan bir politikayı içerdiği gözlemlenmiştir. Çalışma, AB'nin yaptırımlara başvurmasının en sık nedeninin demokrasiyi teşvik isteği olduğunu tespit etmekle birlikte yaptırımların sayısında görece artış meydana gelse de aslında AB tarafından en son çare olarak kullanılan araçlar olduğunu belirtmesi açısından önemlidir. Demokrasiyi teşvik etme ve insan haklarını sağlama isteği AB'nin yaptırımları söz konusu olduğunda önemli bir amaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 2020 yılının son aylarında küresel çapta uygulanması mümkün olacak olan yeni yaptırım rejimi bu noktada AB'nin bu isteğinin bir göstergesidir. Bu yeni yaptırım rejimi ile AB'nin insan hakları ihlallerine müdahale konusunda daha esnek ve daha etkin olacağı tartışmaları mevcuttur.

3. Küresel İnsan Hakları Yaptırım Rejiminin Muhteviyatı

AB, 7 Aralık 2020'de Birliğin insan hakları ihlallerine karşı küresel ölçekte yaptırım uygulanmasını sağlayacak olan Küresel İnsan Hakları Yaptırım Rejimini kabul etmiştir. Bu yaptırım rejimi en temel anlamda, insan hakları ihlallerinden AB üyesi olsun olmasın nerede geldiğine bakılmaksızın AB'nin ihlalden sorumlu kişilere yönelik olarak yaptırım uygulamasının önünü açmaktadır.

2012 yılında Rus vergi uzmanı Sergei Magnitsky'nin içinde vergi memurlarının da bulunduğu dolandırıcılığı ortaya çıkarması ve sonrasında bundan ötürü Magnitsky'nin hapse atılması ile gelişen olaylar zincirinde ABD tarafından çıkarılan Magnitsky Yasası, bu noktada AB'nin Küresel İnsan Hakları Yaptırım Rejimi için önemli bir altyapı niteliğinde olmuştur. Bu yasa sayesinde ABD başkanı, dünyanın herhangi bir noktasında kendi değerlendirmesine göre insan hakları ihlali yönünde eylemde bulunan kişi ve kurumlara yönelik olarak soruşturma açma ve yaptırım uygulama hakkına sahip olmuştur. ABD'nin Küresel Magnitsky Yasası'nı kabulünden sonra Kanada, 2017 yılında bu yasaya

oldukça benzer nitelikte olan "*Justice for Victims of Corrupt Foreign Officials*" yasasını kabul etmiş ve bu yasa temelinde hazırladığı kara listede Rusya, Güney Sudan ve Venezüella'dan 51 kişiye yer vermiştir. 2020 yılı aralık ayı itibariyle ise ABD'nin Küresel Magnitsky Yasasını toplamda 36 ülkeden 107 kişiye uyguladığı görülmüştür.

2018 yılında ilk defa Hollanda Parlamentosu tarafından dile getirilen ve Birliğin de Magnitsky Yasasına benzer bir yasal düzenleme yapması gerektiğine yönelik tartışmalar, 2019 yılı itibariyle AB Dışişleri Bakanlarının Birliğe özgü bir "Magnitsky Yasası" üzerinde çalışmaya başlaması ile sonuçlanmıştır. Nitekim bu çalışmaların neticesinde Avrupa Birliği Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Joseph Borrell tarafından taslak haline getirilen Küresel İnsan Hakları Yaptırım Rejimi, 2020/1998 sayılı Konsey Tüzüğü ve 2020/1999 sayılı Konsey Kararı ile Aralık 2020'de kabul edilmiştir. Bu rejim ile birlikte aslında Birlik tarihinde ilk defa ihlalin nerede yapıldığına bakılmaksızın küresel anlamda insan hakları ihlallerine karşı tavır alan ve yaptırım uygulama taahhüdü veren bir düzenleme oluşturulmuştur. Buna göre;

i) Soykırım;
ii) İnsanlığa yönelik suçlar;
iii) Ciddi derecede insan hakları ihlalleri olarak nitelendirilen suçlar,
iv) İnsan kaçakçılığı, ifade ve din özgürlüğü gibi *sistematik* her türlü *ciddi endişe yaratan* diğer insan hakları ihlallerine yönelik olarak uygulanmasına karar verilmiştir (AB Konseyi, 2020)

Buna göre yaptırımların hedefinde ihlalleri kendi ülkelerinde veya başka ülkelerde gerçekleştiren, devlet ve devlet dışı aktörler ve bu ihlalleri gerçekleştiren kişilerle bağlantılı olan bireyler bulunmaktadır. Avrupa Birliği Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ile üye ülkelerin yaptırım uygulanacak kişileri önerebildiği bu sistemde kararın AB Konseyi'nde konsensüs ile alınmasına karar verilmiştir. Üstelik bu yaptırımlar son yıllarda devletlerin de ötesinde doğrudan bireyler ve devlet dışı kurumları hedef alması açısından da oldukça önemlidir. Bu noktada dünya çapında ağır insan hakları ihlallerine karışmış bireyleri hedef alan bu yaptırım politikası, AB'nin insan haklarını koruma noktasında küresel bir güç olma hevesi ile de denk düşen bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Son zamanlarda AB, Küresel yaptırım rejimi ile birlikte yeni bir dönemin kapılarını açmaktadır. Bugüne kadar yalnızca kısıtlı alanlarda tematik yaptırım rejimi uygulayan AB, artık özerk yaptırımlarını BM gibi aktörlerden ayrı kılarak önemli bir dönüşüme sokmaktadır (Portela, 2020). Zira aslında bugüne kadar ülkelere yönelik oluşturulan yaptırım rejimleri AB'nin dış politikadaki geleneksel yaptırım biçimlerini temsil ederken, Birliğin son zamanlarda yatay yaptırım rejimine ağırlık verdiği gözlemlenmektedir. Geleneksel yaptırım rejimlerinden ayrışan bu yeni yaptırım anlayışı, ülke temelli olmaktan ziyade nerede olduğuna bakılmaksızın ihlali gerçekleştiren faaliyetlerden sorumlu kuruluşları ve bireyleri hedef almaktadır. Zira bu yaptırım rejimleri her ne kadar ülke adına yönelik listelense de aslında ülkeye yönelik değil faaliyeti gerçekleştiren tüzel kişileri hedeflemektedir (Portela, 2019). Bu noktada AB tarafından uygulanan yaptırımların temelinde insan haklarını korumaya yönelik bir amacın varlığı görünmekle birlikte küresel mânâda bir insan haklarına yönelik ihlalleri barındıran liste, Birliğe bir yandan esneklik sağlarken diğer yandan ise doğrudan bir devleti hedef almaktan ziyade farklı milletlerden bireyleri nokta atışı yaparak saptama imkanı sağlamaktadır.

4. Coğrafi Yaptırımlardan Tematik Yaptırımlara

AB uzunca yıllardan bu yana yaptırım uygulayan bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar özellikle Birliğin uyguladığı yaptırımların 1980'lerden bu yana dünya çapında uygulanan yaptırımların %36'sını oluşturduğunu tespit etmiştir (Martin, 2019:13). Özellikle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi yaptırımları ile mukayese edildiğinde dahi bir topluluk olarak ciddi manada üretken olduğu dikkat çekmektedir. Bu noktada yaptırımlar AB'nin özellikle uluslararası barış ve istikrar konusunda daha etkin olmasını ve normatif güç kimliğini pekiştirmesine yardımcı olmaktadır. Ancak Birliğin yaptırım rejimi önemli bir değişim içindedir ve bu değişim politikadan sorumlu olanları sorumlu tutmaya yönelik bir bakış açısını temsil etmektedir. Bu bakımdan başlangıçta ülkelere yönelik olarak ekonomik ve ticari önlemlere odaklanan yaptırımlar, zamanla gerek hedefleri gerek ise içerikleri bakımından farklılaşmaya başlamıştır. AB'nin bu hedefli ve coğrafi sınırları aşan konular üzerine

odaklanan yaptırımları terörle mücadele, siber saldırı veya insan hakları gibi temel sorunlar üzerine odaklanmaktadır. Bu mantıktan hareketle vize yasakları, mal varlıklarının dondurulması gibi bireylere yönelik yaptırımları dış politikada stratejik olarak kullanmakta ve küresel anlamda egemenliğini bu yaptırımlar sayesinde gerçekleştirmektedir. Özellikle yeni küresel yaptırım rejimi bu noktada AB'nin önünü açan bir fırsat olmuş ve rejimin kabul edilmesinden bu yana insan hakları ihlallerine yönelik olarak oldukça etkin olduğu görülmüştür. Bu noktada tematik insan hakları yaptırım rejimleri, aslında geleneksel yaptırımlara göre esnek bir seçenektir ve her ülke için yeni bir yaptırım programını meydana getirmekten ziyade listeye yeni isim ve kurumların eklenmesini sağlayan Konsey kararını gerektirmektedir. Böylelikle daha hızlı yaptırım uygulanmasının önü açılmakta ve uygulamada önemli kazançlar meydana getirmektedir. Üstelik seyahat yasağı ve varlıkların dondurulması gibi yaptırım uygulanacak kişilerin bu yaptırımlara tüm AB üye devletlerinde aynı şekilde maruz kalacağı düşünüldüğünde yeni yaptırım rejiminin AB'nin dış politikasında önemi bir kez daha anlaşılmaktadır (Çetinkaya ve Güngördü, 2020). Nitekim Nisan 2021'de son olarak İran'a 10 yıldır uygulanan yaptırımların uzatıldığı ve bu yeni mekanizma ile yaptırım uygulanan kişilerin ve kurumların genişletildiği görülmüştür. Benzer şekilde 2 Mart 2021 tarihli AB Konseyi kararı, Rusya'da Rus muhalif Navalni'nin zehirlenmesi konusunda olayda ciddi insan hakları ihlallerinin olduğu gerekçesiyle adları keyfi tutuklamaya karışan ve Rusya devlet başkanı Vladimir Putin ile yakın ilişkide oldukları iddia edilen Rus Başsavcı Igor Krasnov, Rusya Federasyonu Soruşturma Komisyonu Başkanı Bastrykin Alexander, Tevkif Kurumları Başkanı Aleksander Kalaşnikof ile Rusya Ulusal Muhafızları'nın Başkomutanı Viktor Zolotov'a seyahat yasağı ile birlikte mal varlıklarının da dondurulmasını içeren yaptırım uygulamıştır (Deutsche Well, 2021). Aynı şekilde bu rejimin bir yansıması olarak AB Dışişleri Bakanlarının 2021 Mart ayında aldıkları kararda, Çin'in Uygurlara yönelik politikalarına yönelik olarak keyfi gözaltı, kötü muamele gibi insan hakları ihlali içeren eylemlerine karşı Sincan'daki dört parti ile ilgili yetkililere yaptırım kararı almıştır. Bu yaptırım kararı uzun yıllar sonra AB'nin Çin'e yönelik olarak insan hakları ihlali gerekçesi ile aldığı ilk karar olarak ayrıca önemlidir.

Tablo 4.1. Küresel Yaptırım Rejimi Temelinde Uygulanan Yaptırımlar

Ülke	**Gerekçe**	**Kime?**
Rusya	Muhalif lidere yönelik uygulamalar	İdari, askeri görevde bulunan 4 yetkili
Çin	Müslüman Uygurlara yönelik politikalar	Zhu Hailun, Wand Junzheng, Wang Mingshan, Chen Mingguo ile Xinjiang Production ve Construction Corps şirketleri
Myanmar	Askeri darbe ve barışçıl gösterilere yönelik baskı	Myanmar Genelkurmay Başkanı, Genelkurmay Başkan Yardımcısı, komutanlar Myint Swe, Sein Win, Mya Tun Oo, Dwe Aung Lin, Ye Win Oo, Maung Maung Kyaw, Moe Myint Tun, Than Hlaing ile yeni Seçim Komisyonu Başkanı
Kuzey Kore	Adil yargılamaya yönelik eksiklikler	Devlet Güvenlik Bakanı Jong Kyong-Thaek ve Sosyal Güvenlik Bakanı Rı Yong Gil ve Merkez Savcılık Ofisi
Libya	İnsan hakları ihlali	Mohammed Khalifa ve Abderrahim Al-Kani ile Kaniyat milisler
Çeçenistan	LGBTİ ye yönelik baskı ve işkence	Rusya İçişleri Bakanlığı Bölüm Başkanı Aiub Vakhaevich Kataev ile Çeçenistan Başbakan Yardımcısı Abuzaid Dzhandarovich Vısmıradov
Güney Sudan	Yargısız infaz ve cinayet	Tümgeneral Gabriel Moses Lokujo ve Ulusal Güvenlik Ofisi
İran		İran Devrim Muhafızları Ordusu Genel Komutanı, Gulam Rıza Süleymani ve ordudan üst düzey yetkililer ve Evin, Feşafuye ve Recai Şehr cezaevleri

Kaynak: Liste bu çalışmanın yazarları tarafından oluşturulmuştur.

Aslında 2021 yılı, tabloda da görüldüğü üzere AB'nin üçüncü ülkelerdeki insan hakları ihlallerine yönelik olarak oldukça yoğun bir yaptırım mekanizması uyguladığı yıl olarak dikkat çekmektedir. Bu noktada üçüncü ülkeler noktasında ciddi insan hakları ihlalleri tespiti yapan AB, yeni yaptırım rejimini bu ülkelere uygulamaktan çekinmemiştir. Diğer yandan insan hakları konusunda AB tarafından sıklıkla eleştirilen Türkiye'nin de yaptırımlarla karşı karşıya gelme ihtimali bulunmaktadır. Esasen bu mekanizmanın müzakere edildiği tarihlerde Lüksemburg Dışişleri Bakanı Jean Asselborn'un doğrudan Türkiye'ye seslenerek insan hakları savunucularının Türk medyası tarafından terörist olarak nitelendirilmesinin kabul edilemez olduğu ve yeni yaptırım mekanizmasının Türkiye için bir uyarı niteliği taşıdığını belirtmesi oldukça önemlidir.

Üstelik Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarını etkin bir şekilde uygulamadığı için eleştirilen ülkelerden birisi olmakla birlikte, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 2019 yılına ait raporu Sözleşmeye taraf devletler tarafından uygulanması gereken 5 bin 231 davanın 689'unun Türkiye'ye ait olduğunu belirtmiş ve bu sayı ile Türkiye'nin AİHM kararlarını yerine getirmeyen ikinci ülke olduğunu saptamıştır (Molu, 2020). Bu noktada tüm bunlar dikkate alındığında, Türkiye'deki insan haklarından sorumlu olduğu düşünülen kişi ve kuruluşlarının AB'nin hedefi olabileceğini söylemek kehanet olmayacaktır. Üstelik AB yetkililerinin Türkiye'de muhalifler ve gazeteciler üzerinde baskı olduğuna yönelik söylemleri, Doğu Akdeniz'deki anlaşmazlıklar ve Türkiye'nin Ermenistan-Azerbaycan ihtilafına müdahalesi de düşünüldüğünde (Gonzalez, 2020) Türkiye'nin insan hakları konusunda karnesinin AB tarafından zayıf olarak nitelendirildiği görülmektedir. Avrupa Halk Partisi üyesi Loucas Fourlas ve Sosyalist Kostas Mavrides'in geçtiğimiz nisan ayında AB'nin Türkiye'ye insan haklarının ihlali konusunda yeni yaptırımlar uygulamak için acil adım atması gerektiğine yönelik söylemleri ise Avrupa Parlamentosu içinde Türkiye'ye karşı oluşan önemli bir grubun var olduğunu da ayrıca göstermektedir. Türkiye bu noktada her ne kadar henüz AB'den doğrudan bir yaptırım ile karşı kalmamış olsa da ABD'nin Magnitsky Yasası'nın Türkiye'den bazı isimlere geçmişte uygulanmış olması, AB'nin Magnitsky Yasası olarak bilinen Küresel İnsan Hakları Yaptırım Rejiminin de Türkiye'ye uygulanabilirliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır.

SONUÇ

Günümüzde AB'nin ekonomik anlamda dünyanın önde gelen aktörlerinden biri olduğuna kuşku yok. Uluslararası siyasal sistemdeki AB genel olarak "ekonomik dev- siyasi cüce" olarak algılanmaktadır. Bu durumu değiştirmek için AB'nin dış politika, güvenlik ve savunma politikalarına Maastricht Antlaşması'ndan günümüze kayda değer oranda ehemmiyet verildiği ancak iç ve dış gelişmelerin yansıması olarak tüm bu alanlarda kayda değer ilerleme sağlanamadığı bir vakıadır.

İnsan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ve demokrasi hassasiyeti belki de bu genel durumun istisnasını teşkil etmektedir. Zira Avrupa bütünleşmesi, her ne kadar kurucu antlaşmalarda bu yönde açık ve sarih bir hüküm bulunmamakta ise de zaman içerisinde insan hakları ve temel özgürlükler alanında büyük ilerlemeler sağlamıştır. İnsan hakları ihlallerinin süreklilik arz etmesi halinde yaptırım kararı alınması, hiç kuşku yok ki, AB'nin normatif bir güç olma çabalarını destekleyen bir gelişmedir. AB'nin 2020 yılı içerisinde insan hakları ihlalleri konusunda hassasiyetini ortaya koyması ve Küresel Yaptırım rejimi kabul etmesi aynı zamanda sorumluluğun üye devletlerden ulus üstü kurumlara geçişi anlamına gelmektedir. Bu durum hiç kuşku yok ki, AB'nin normatif gücünü takviye edecektir.

AB'nin bu konudaki hassasiyeti ile çelişen uygulamaların üye devletlerde varlığını koruduğu da bir gerçektir. Fransız vatandaşı olan Afrika kökenli siyahilere karşı hukuken olmayan ayrımın uygulamada yapılmasını da bir insan hakları ihlali olarak görmek gerekmektedir. Benzer şekilde AB sınır koruma birimlerinin mültecilerin Akdeniz'de Avrupa kıtasına intikallerini önlemek için ölüme terk etmeleri de insan hakları ile bağdaşmamaktadır. Öte yandan AB dış politikasında pragmatizmin normlardan önce geldiğini gösteren örnekler vardır. Mısır'da darbe ile işbaşına gelen askeri yönetim ile AB'nin kurumsal düzeydeki yakın ilişkileri de AB'nin temel prensipleri ve hassasiyeti ile çelişen bir durumdur. Sorunun teknik boyutu konusunda gözden uzak tutulmaması gereken bir başka nokta da insan hakları ihlallerine karşı yaptırım kararlarının AB içeriş inde oybirliği ile alınması, bir yandan bütünleşme hareketinin bu konuda kararlılığını ortaya koymakta iken öte yandan da üçüncü ülkelerle yakın ilişkileri bulunan devletlerin karar alınmasını engellemeleri veya geciktirmeleri söz konusu olabilecektir. Netice olarak

Küresel İnsan Hakları Yaptırım rejimi AB bakımından hem üye devletlerde hem de dış dünyada yeni bir dönemin başladığını simgelemektedir. Dolayısıyla bundan sonra insan hakları ve demokrasi bakımından problemli olan Polonya ve Macaristan gibi üye devletlere karşı da yaptırım uygulanabilecektir. Ancak yaptırım kararları oybirliği ile alınacağı için teknik sıkıntılar yaşanması beklenmektedir.

Dış dünyada meydana gelebilecek ihlallere karşı ise yaptırımların dengeler gözetilerek alınabileceği özellikle ABD, Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi devletlere karşı ihtiyatla hareket edileceği anlaşılmaktadır. Esasen üye devletlerin çıkarları nedeniyle konsensüs sağlamanın güçlükleri bulunmaktadır. Bununla birlikte AB ile adaylık veya komşuluk ilişkisi içerisinde bulunan devletlerin ve büyük aktör kategorisinde olmayanların bundan sonra bu kategori yaptırım ve yaptırım tehditleri ile daha fazla karşı karşıya kalabilecekleri anlaşılmaktadır. Yaptırımların devletlere ilave olarak kişileri muhatap alması AB'nin bu alanda hareket kabiliyetini arttırmıştır. Dolayısıyla gelecek yıllarda Türkiye'nin bu kategori yaptırımlarla karşı karşıya kalma ihtimalinin söz konusu olabilecektir. Küresel İnsan Hakları Yaptırım Rejimi AB'nin siyasi boyutunu güçlendiren bir çalışma olarak görülmelidir.

KAYNAKÇA

Agolli, İnela (2012). "The European Union Sanctions Policy and Implementation of Targeted Sanctions of the United Nations Security Council: Is the concept of targeted sanctions a phenomenon of one step forward two steps back?". INSTITUT EUROPÉEN DE L'UNIVERSITÉ DE GENÈVE COLLECTION EURYOPA. Volume 79.

Biersteker, Thomas ve Clara Portela (2015). "EU sanctions in context: three types." European Union Institute for Security Studies. Volume 26.

Esfandiary, Dina (2013). "Assessing the European Union's Sanctions Policy: Iran as a Case Study." Stockholm International Peace Research Institute. Non-proliferation Paper. No. 34

F. Defeis, Elizabeth (2017). "Human Rights, the European Union, and the Treaty Route: From Maastricht to Lisbon". Fordham International Law Journal. 35(5).

Giumelli, Francesco, Fabian Hoffmann ve Anna Książczaková (2021). "The when, what, where and why of European Union sanctions, European Security." 30(1):1-23.

Giumelli, Francesco (2013). "The EU as Regional Sanctioner." içinde "How EU Sanctions Work: a New Narrative. EU Institute for Security Studies.

G. Jones, Seth (2007). "The Rise of European Security Cooperation." Cambridge University Press.

Göçmen, İlke (2019). "Avrupa Birliği'nin Hedefli Yaptırımları: Temel Hakların Korunması Temelinde Bir Değerlendirme". Uluslararası İlişkiler Dergisi. 16(63): 119-137.

Hörbelt, Christian (2017). "A Comparative Study: Where and Why Does The EU Impose Sanctions." Revista UNISCI / UNISCI Journal. No 43 (Enero/January 2017).

Martin, Éric-André (2019). "The Sanctions Policy of The European Union: Multilateral Ambitions Versus Power Politics." French Institute of International Relations. October.

Molu, Benan (2020) "İfade Özgürlüğü ve Türkiye: AİHM Kararlarının Uygulanması." https://expressioninterrupted.com/tr/uploader/uploader/rapor-aihm-kararlarinin-uygulanmasi-pdf.

Portela, Clara (2020). "A Blacklist is (Almost) Born: Building a resilient EU human rights sanctions regime." European Union Institute for Security Studies (EUISS).

Portela, Clara (2005). "Where and why does the EU impose sanctions?". Politique Européenne. Vol. 3, No 17.

Sanioğlu, Hilal (2008). "AB Hukukunda İnsan Hakları." Türkiye Barolar Birliği Dergisi. Sayı 74: (77-111).

Van der Have, Nienke (2020). "The Proposed EU Human Rights Sanctions Regime" içinde Securtiy and Human Rights. 30(1-4): 56-71.

W. de Vries, Anthonius, Clara Portela ve Borja Guijarro-Usobiaga (2014). "Improving the Effectiveness of Sanctions: A Checklist for the EU."CEPS Special Report No. 95 / November.

İnternet Kaynakları

AB Konseyi (2020). Erişim: 25 Mayıs 2021. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32020D1999&qid=1608115509898/.

Çetinkaya, Orçun ve Atakan Güngördü (2020). "European Union: European Union Adopts Global Human Rights Sanctions Regime: How Does It Affect Turkish Individuals & Entities?",Erişim: 23 Mayıs 2021, https://www.mondaq.com/turkey/human-rights/1017718/european-union-adopts-global-human-rights-sanctions-regime-how-does-it-affect-turkish-individuals-entities.

Deutsche Well (2021). "AB ve ABD'den Rusya'ya Navalni yaptırımları.", Erişim: 26 Mayıs 2021, https://www.dw.com/tr/ab-ve-abdden-rusyaya-navalni-yaptırımları/a-56751058 Erişim

Gonzalez, Oriana (2020). "EU to discuss sanctioning Turkish officials over human rights concerns.", Erişim: 27 Mayıs 2021, https://www.axios.com/turkey-sanctions-eu-2eeadfd6-5e0f-4ea9-9a76-ec441371d98b.html.

Offical Journal of the European Communities (1986). "The Single European Act", Erişim: 30 Temmuz 2021, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a519205f-924a-4978-96a2-b9af8a598b85.0004.02/DOC_1&format=PDF.

The Council of Europe (2021). "The European Human Right Conventions", Erişim: 22 Haziran 2021, https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf.

The European Parliament (2021). "Presidency Conclusion", Erişim: 23 Haziran 2021, https://www.europarl.europa.eu/enlargement/ec/cop_en.htm#:~:text=Membership%20requires%20that%20the%20candidate,and%20market%20forces%20within%20the.

Portela, Clara (2019). "The Spread of Horizontal Sanctions." CEPS, Erişim: 20 Mayıs 2021, https://www.ceps.eu/the-spread-of-horizontal-sanctions/.

SCHBERT'İN PİYANO İÇİN OP. 91 "VALSLES DE GRATZ"'İN FORMUN ÖZELLİKLERİ VE MÜZİK DİLİNİN TEMEL UNSURLARIN İŞLEVLERİ ÜZERİNE

Leyla Gafarova
Kocaeli Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzikoloji Bölümü
leyla.gafarova@kocaeli.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5194-4023

Özet
Bu çalışmanın amacı, Franz Schubert'in "Valsles de Gratz" op. 91 eser bütünlüğünü sağlayan müzikal yöntemleri belirlemektir. Bu bağlamda, bu çalışmada eserin müzik dili öğelerinin özelliklerini tespit etmek amaçlanmıştır. Eserde yer alan on iki valsin analizi doğrultusunda, tema-motif, müzikal doku, armonik dil, tonal gelişim ile valslerin her birinin müzikal formunun ve etkileşimlerinin müzik unsurları incelenmiştir. Çalışma temelde tarama modeli bir çalışma olup, analiz yaklaşımı kullanılarak tasarlanmıştır. Schubert'in "Valsles de Gratz" op. 91 piyano için valslerinin müzik unsurlarının özellikleri analiz edilmiş, bu analiz sırasında tarama yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda, Schubert'in "Valsles de Gratz" op. 91 piyano için valslerinin müzikal stillerinin özellikleri ortaya çıkarılmıştır. Araştırmada, valslerin melodilerinin ortak tonlama varlığı ve yapıtların genel tonal plan bağlantıları gibi bir dizi birleştirici öğe belirlenmektedir. Yapılan analiz sonucunda, motif-temasının gelişimi, tonal organizasyonu ve müzik dokusunun genelliği nedeniyle kompozisyon bütünlüğünün sağlandığı tespit edildi. Bununla birlikte eserin bütünlüğü ile tema-motifinin varyantlı gelişiminin, üçlü aralıklar üzerindeki sıra ile majör-minör tonalitelerin değişimi ve "bas-iki akor" tipinde bir müzikal doku eşliği ile sağlandığı tespit edilmiştir. Schubert'in "Valsles de Gratz" op. 91, müzik tarihinde önemli bir yer alır ve vals müzik yapımının kapsamının çok ötesine geçerek gelecek bestecilerin bu türdeki eserleri üzerinde büyük bir etkisi olmuştur.

Anahtar sözcükler: Schubert, " Valsles de Gratz", Müzik Dili, Form, Analiz.

ON THE FEATURES OF THE FORM OF SCHUBET'S "VALSLES DE GRATZ" FOR PIANO OP. 91 AND MAIN FEATURES OF THE FUNCTIONS OF ITS MUSICAL LANGUAGE

Abstract
The purpose of this study is to determine musical methods that provides integrity for Franz Schubert's "Valsles de Gratz" op. 91.In this context, this study aims to determine the features of the musical language used in the masterpiece. The analysis of twelve waltzes comprised in the masterpiece involved investigation theme motive, musical fabric, harmonic language, tonal development and musical form of each waltz and musical elements of their interaction with each other. This study designed by analysis approach and employs the general survey method. Musical elements of Schubert's "Valsles de Gratz" waltzes for piano op. 91 was analyzed and general survey method was used in this analysis. In the results of this research, musical features of Schubert's "Valsles de Gratz" waltzes for piano op. 91 was revealed. In this research, a set of unifying features were determined due to existence of common intonation in melodies of waltzes and plan of general intonation connections in them. As a result of the conducted analysis, it was pointed that development of motive-theme, intonation organization and generality of musical fabric provides compositional integrity for the masterpiece. Together with this, it was found that, integrity of the masterpice and development of theme-motive variation was satisfied by using row above triplet intervals, interchange between major-minor tonalites and "bass two chords" type of musical fabric. Schubert's "Valsles de Gratz" waltzes for piano op. 91 has a very crucial place in history of music which effected all future composers who created masterpieces in this field.

Keywords: Schubert, " Valsles de Gratz", Musical Language, Form, Analysis.

1.GİRİŞ

Romantizm (*Romantizm*), 18. yüzyılın sonlarında - 19. yüzyılın ilk yarısında Avrupa ve Amerikan sanatında gelişen ideolojik, estetik ve sanatsal bir akımdır. "Batı Avrupa Kültürü'nde: 19. yüzyılın ilk

yarısında felsefe, estetik, sanat gibi çeşitli alanları kapsayan ideolojik ve sanatsal bir hareket olan romantizm bu bağlamda önemli bir yere aittir" (Tsitoviç T. E. 1975:7). Bir akım olarak romantizm, müzik sanatında önemli role sahiptir. Böylece, Romantizmin işareti altında müzik sanatı 19. yüzyıl boyunca geçmektedir. Bu döneminde tarih, efsaneler, masallar, folklor, yüce maneviyat, kökler ve doğay temaları bestecilerin ilgisini çeken asıl unsurdur. Bununla birlikte kişilik sorunu ve dış dünyayla çatışma konuları, romantik sanatın ana teması haline gelir. Schubert, Weber, Schumann, Chopin, Mendelssohn, List, Brahms, Smetana, Grieg, Dvorak, Verdi ve Wagner gibi besteciler, milli tonlamaları, ritimleri ve eski diyatonik modları kullanarak, ulusal edebiyatlarının, tarihin, doğanın görüntülerini somutlaştırdılar.

Romantizmin müzik kültürü, yeni müzik türlerinin ve yeni müzikal ifade unsurların da ortaya çıkmasına ivme kazandırdı. Enstrümantal romantizm türleri arasında piyano minyatürü ayırt edilir. "Piyano için minyatür yapıtlardan dev konçertolara dek her biçimde beste yapılır" (İlyasoğlu, 2003:83). Tek görüntüyü ya da anlık bir ruh halini ifade etmesi için romantik piyano minyatür türü yeterliydi.

Franz Schubert, romantik piyano edebiyatı çağını başlatan ilk besteciydi. Piyano minyatürüne yönelik ilgi, Schubert'in romantik akımın tipik bir temsilcisi olarak nitelendirilmektir. Besteci, piyano lirik minyatürünün önemini neredeyse vokal şarkının önemi kadar arttırdı. Schubert'in piyano için yazdığı minyatürler arasında baskın yer vals'e aittir. Buna bağlı olarak, o sırada Viyana'da hüküm süren amatör vals kültürüyle ilişkilendirildi. Bu dönem Viyana'sının kültürel hayatı, amatör müzik topluluklarının oluşturulmasına, yerel ve davetli müzisyenlerin katılımıyla konserler ile müzik severlere çağdaş bestecilerin yaratıcılığını tanımaları için geniş bir fırsat sağladı. Vulfius' a (1983:21) göre, "Konser programları, farklı nitelikte ve türde eserler içeriyordu, fakat aralarında en popüler türlerden biri vals idi".

Bir çift erkek ve kadın tarafından uygulanan hafif bir dönüşe dayanan üç zamanlı valsin kökenleri 18. yüzyılın ikinci yarısında Almanya ve Avusturya'da popüler olan Lendler'e dayanmaktadır. Keldış'a (1990:301) göre, "Landler kelimesi Almanca'dan alman dansı olarak çevrilmiştir, ancak isim muhtemelen Avusturya Landl'deki (Landl) bölgenin adıyla ilgilidir". Landler, klasik bestecilerin çalışmalarda önemli bir yere sahiptir. Örneğin, Viyana klasikleri tarafından kullanılmış ve eserlerinde sıklıkla Alman dansı adı altında yer almıştır. Mimaroğlu'ya (1995:88) göre, "…*lendler*'lerinde (Alman halk danslarında) Schubert, folkloru sanat müzüğiyle birleştiren ilk romantik bestecilerden biri olarak görülebilir". Ayrıca, Landler için belirli bir form tanımlanmıştır. Her biri tekrarlayan sekiz ölçüden oluşan iki periyottur. [144] Schubert'in valslerinin çoğu, iki bölmeli (iki periyottan oluşan) basit bir biçimde yazılmıştır. Sposobin'a göre (1962:104), "Basit bir iki bölmeli forma, iki periyottan oluşan bir form denir". Schubert'in piyano minyatürlerinde daha az yaygın olan, üç bölmeli ve bileşik üç bölmeli bir formdur. Mazel'a göre, "Basit iki veya üç bölmeli form, ilk bölme bir periyot olan ve geri kalan bölümlerin bizzat periyottan daha karmaşık yapılar olmayan bir formdur". Zukkerman'a (1983: 5) göre, bileşik bir üç bölümlü form: "Tüm bölümler veya en azından birincisi, periyottan daha büyük biçimlerde yazılır".

2. İNCELEME

Schubert'in piyano müziği sanatsal mirasının önemli bir parçasıdır. Bestecinin piyano eserleri, zengin tür çeşitliliği ile dikkat çekmektedir. Bestecinin piyano eserleri sonatlar, varyasyonlar, lirik minyatürler ve romantizm çağının karakteristiği olan büyük tek bölmeli kompozisyonlarla, büyük tek parçalı kompozisyonlar birleştirilmiştir. Schubert, hayatı boyunca yaklaşık 250 vals yazmıştır. Bunlar arasında Op. 91 "Valsles de Gratz"özel bir yere sahiptir. "Valses de Gratz", opus 91"de, en şiirsel valslerinde Schubert, müzik dilininin çeşitli anlatım unsurlarını kullanır. Valslerin müziği hafiftir, şeffaftır, ışık yayar ve festival atmosferini yeniden yaratır. Op. 91 "Valsles de Gratz"'in yaratılış tarihi ile ilgi çekicidir. 1826' da Schubert'in arkadaşlarının daveti üzerine Gratz kasabasına bir gezi yaptığı bilinmektedir. Gratz'da Schubert müzik severler derneği ile tanışmış, konserlere katılmış, bazen bizzat kendisi bu konserlerde yer almıştır. Dams'a (1928: 163) göre, "Bu kadar çok eğlencenin olduğu oldukça

[144] Benzer bir form, "Valses, opus 91" dahil olmak üzere Schuberia'nın valslerinin çoğunda görülmektedir.

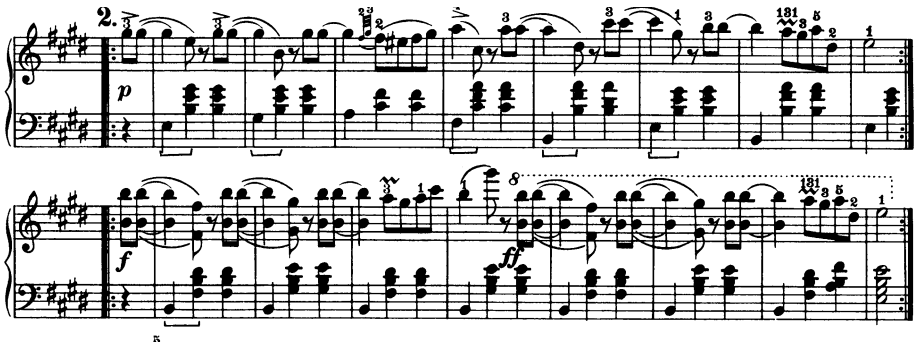
fazla dans vardı". Viyana'ya dönüşünde, geziden etkilenen Schubert, piyano için "Valsles de Gratz" op. 91'i besteledi. Bu eser, bestecinin yaşamının son yılında yazılmıştır.

2. 1. op. 91 "Valsles de Gratz"'in genel tonal planı üzerine. Eser, birbiriyle bağlantılı on iki Vals'ten oluşmaktadır. Schubert'in on iki valsi de bir bütün olarak icra edilmek üzere yaratılmıştır. Eserin her bir valsı, izlenimlerin ve daha büyük bir bütünün en küçük özelliklerinin ince bir aktarımıdır. Valsler arasında tematik bir bütünlük vardır. Aynı zamanda, valslerin her biri kendine ait özgün bir karaktere sahiptir. Valslerde, döngüsel bir biçimde tek bir (uçtan uca) tonal gelişim çizgisi vardır. Birinci ve ikinci valsler *E majör* ile yazılmıştır, *do diyez* minör üçüncü, A majör dördüncü ve beşinci, *f diyez* minörde altıncı, sırasıyla *a minör* ve A majörde yedinci, sekizinci valsler, tekrar *a minör* ve *A majör* dokuzuncu ve onuncu valslerde, on birinci Vals uzak *G majör'* de ve tüm döngü *E majör* ana tonalitedeki on ikinci vals ile sona erer. Böylece, bütün 12 valsleri için karakter olan genel tonlama formülleri Schubert'in dans minyatürlerini daha uzun "zincirler" halinde birleştirmesine izin verdi. Schubert'in op.91 "Valses de Gradz"in genel tonal planı aşağıdaki gibidir: **E – E -cis -A -A- fis -a -A – a-A -G – E**

Tonalitelerin bu korelasyonu bir tür döngeselli dizi oluşturur. Bu planda tonal hareket üçlü aralıklar sesleriyle gerçekleşmiştir. ***E-cis- A-fis*** dizisinde, küçük minör yedinci akorun ana hatları görülebilir. Tonal plan, minör yedili akorun sesler üzerinde hareket eder: ***mi-do diyez-la-fa diyez***. Eserin tonalitelerinin son sıralaması rengli ve ilgi çekici: *A majör- G majör- Mi majör* yani, D-S-T işlevsel karakterdedir.

2.2 op. 91 "Valsles de Gratz"'in formunun üzerine. Bu eserde 12 Vals'in her biri besteci tarafından belirli bir formda yazılmıştır. Valsler arasında iki bölmeli, üç bölmeli ve triolu bileşik üç bölmeli formlar vardır. Döngüdeki tüm valsler klasik periyot yapısına dayanmaktadır. Böylece, tüm eserin ana sanatsal fikri, periyot şeklinde ifade edilmiştir.[145] Örneğin; **№№ 2, 3, 5, 6, 7 ve 9 Valsler** iki bölmeli bir form olarak yazılmıştır (**№№ 1, 4 ve 8** üç bölmeli (A A1), **№№ 10, 11, 12** Valsleri ise triolu bileşik üç bölmeli formda yazılmıştır.

İki bölmeli form çerçevesi içinde yazılan valslerde, besteci her türlü duygusal tonu yansıtan romantik şiirsel bir karakter yaratır. Valslerin bu formunun ikinci bölümünde, birinci bölümün tematik malzemesi üzerine inşa edilmiştir ve gelişimsel bir karaktere sahiptir. Bu eserin № 2 Valsi de iki bölmeli formda yazılmıştır. Vals *E majör'de* iki periyottan oluşmaktadır. Periyotlar hem tonal hem de ritmik olarak birbirleriyle bağlantılıdır. İkinci valsin teması, zayıf bir vuruşta *sol diyez* sesi üzerine iki sekizlik nota ile başlar. İkinci sekizlik nota ertelenir (bir bağla bağlantılıdır) ve bir sonraki ölçünün nispeten güçlü bir vuruşunda çözümleme alır. Bu şekilde oluşan senkoplu ritim valsin ikinci periyodunda da gözlenmektedir. Böylece, iki dönem arasında bir bağlantı sağlanmaktadır **(Görsel 1)**.

Görsel 1 (25.-40. ölçüleri)

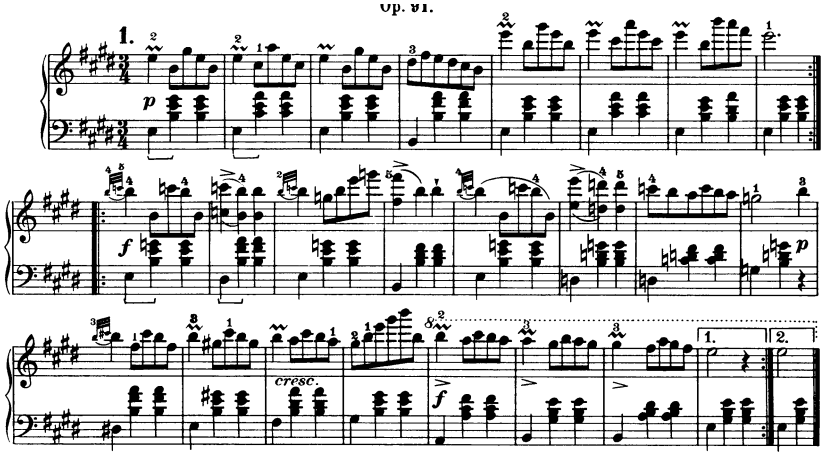
Bu valsin formunun şeması aşağıdaki gibidir:

A	**A_1**
$a+a_1$	**a_2+a_3**
4+4	**4+4**

[145] Periyot tonal müziğin bir biçim olarak Barok dönemde karşımıza çıkabilmekle beraber, özellikle klasik dönemde netlik kazanmış, temel bir tematik oluşumdur.

Vals No. 1'de bestecinin üç bölmeli form kullanımına bir örnektir. Vals üç periyottan oluşur ve *Mi major'de* yazılmıştır. Üç periyottan her biri net bir yapıya sahip ve formun sınırları armonik kadanslarla güçlendirilmektedir. Bu periyotlar hafif, dans karakterde ortak bir tema-motif ile birleştirilir. İlk periyot (1.-8. ölçüler arasında) benzeyen iki cümleden oluşur. Klasik ilkenin birinci ve ikinci cümlelerinin ilişkisi soru-cevap yapısındadır. Aynı zamanda, bu periyot iki kez tekrarlanır. İkinci bölüm, yine iki cümleden uluşan bir periyottur (9.-16. ölçeleri). Majör yerine bir minörün aniden yer değiştirmesi ve *mi minörden Sol majöre* modülasyonu ikinci cümlede müziğe tazelik karakteri vermektedir. İkinci bölüm, bu Vals'in üç parçalı formunun dinamik ortasıdır. Ana tonalite, dönemin hemen başında dominant fonksiyon yardımıyla tanıtılmıştır. Vals'in üçüncü bölümü (üçüncü periyodu), ana tonalitenin *Mi majörde* (17. ölçü) ortaya çıkmasıyla belirlenir (Görsel 2, 17.-25. ölçüleri). Ana tonalite, periyodun hemen başında dominant fonksiyonu ile **(D_{65})** tanıtılmıştır. İkinci ve üçüncü kısımlar birlikte tekrarlanır. Valsin formunun şeması aşağıdaki gibidir:

A	**B**	**A_1**
$a+a_1$	**$b+b_1$**	**a_2+a_3**
4+4	**4+4**	**4+4**

Görsel 2 (1.-25. ölçüleri)

Bu parçanın son üç dansı, bileşik üç bölmeli bir formda yazılmıştır. **№10 op.91 Valse** analizi örneğini kullanarak bileşik bir üç bölmeli formu ele alalım. Vals, bileşik üç bölmeli, triolu orta bölümünde olacak şekilde yazılmıştır. Bu dans, kenardaki bölümleri basit iki bölmeli bir form olan klasik bileşik üç bölmeli bir form geleneğinde yazılmıştır (**Görsel 3, 173.-216. ölçüleri).**

№ 3 op. 91 Vals *La majör* tonalitesinde ile yazılmıştır. Birinci bölüm (A) iki periyottan oluşmaktadır **(Görsel 3., 173.-188. ölçüleri).** Cümleler kare şeklindedir. Birincisi dominant bir kadansa (otantik kadans, 176. ölçü), ikincisi ise tonik üzerinde tam mükemmel bir kadansa sahiptir.

Vals'ın orta kısmı, yapısıyla ilgi çekicidir (**Görsel 3., 189. - 200. ölçüleri**). Tonalite açısından bu bölüm *Re majör'de* yazılmıştır (*La majör* için dominant fonksiyondur). Üçüncü cümlenin ikinciyi tekrarladığı üç cümlelik bir periyottur.

Vals'in bir sonraki bölümü, bileşik üç bölmeli bir formun üçüncü kısmıdır. Bu bölüm ilk bölümün tam bir tekrarıdır (**Görsel 3., 201. – 216. ölçüleri**). Genel olarak, bu valsin yapısı aşağıdaki şema ile temsil edilebilir: **(A A_1) (B) (A_2 A_3).**

Görsel 3

2.3. op. 91 "Valsles de Gratz"'in melodi ve tematik ilişkisi üzerine. Schubert'in valslerinin melodileri, bireysel, tamamlanmış, kabartma karakterleriyle ayırt edilir. Bir müzik türü olarak şarkı, Schubert'in tutkusudur. Bu nedenle, melodinin "şarkı" karakteri, Schubert'in enstrümantal eserlerinin karakterine yansır. Buna bağlı olarak şarkı gelişim teknikleri çeşitli tekrarlara, nakaratlara, tematik materyalin varyantının yeniden düşünülmesiyle ile doğrudan ilişkilidir .

İlk veya ana tema "uçarılık" ve "kaprizli" özellikleriyle karakterize edilir. Bu tema, tüm eserin gelişiminde özel bir role sahiptir. Temanın tonlaması, her 12 vaste farklı versiyonlarda görülür. Böylece, bu eserde besteci varyasyonel-tematik geliştirme teknikleri kullanılmıştır. Dört ölçü uzunluğundaki tema, tonik üç sesli akor (T35) seslerine dayanmaktadır. Melodide ilk motif *mi- si- sol* , ana tonalitenin sabit sesleridir. (Melodide ortaya çıkan yarım ton ses tonlama, daha sonra eserin diğer valslerinda değişken bir biçimde ortaya çıkmaktadır). Bu temanın tüm eser çerçevesinde özel ve bir dramatik rolü vardır. Temanın varyant tonlamaları on iki valsten hemen hemen her birinde duyulmaktadır. **I-V-III-V** tonalitelerinin basamakları farklı metro-ritmik tasarımdaki çeşitli kombinasyonları döngünün diğer valslerinin temalarında da gözlemlenmektedir. Karşılaştırma için **№№ 1, 3, 4, 8, 9, 10, 12** valslerinin ilk dört ölçü tema örnekleri;

Vals № 1. Tema.

Vals №3. Ezgi, *do diyez minörünün* tonik üçlü akoru (T_{35}) sesler üzerinde hareket ediyor: **V-III-I-III-V**

Vals №4. Burada ezgi *La majörünün* tonik akor sesleri üzerinde devam etmektedir. Müzikal doku üçlü (tersiya) aralıklarıyla yoğunlaşır ve **V-V-I-V-I-V-I** gibi basamaklar üzerinde gider.

Vals №8. Bu valste melodi, tonik akorun seslerini ve dominant yedili akorların seslerini takip eder: **I-III-V-I-V-III-V-V-V**

Vals № 9 . *la minorün* **V, I ve yeni V** sesleri sürekli tekrarı eserin ana temanın ilk seslendirmesini andırıyor. (*Mi*'nin sesinin ilk üç ölçüde güçlü vuruşta tekrarlanması, burada tek ölçüde yoğunlaştırılmış bir biçimde verilmiştir).

Valse № 10. Valse № 10. Bu Vals *La majör'* de yazılmıştır. Melodide üçleme burada ritmik bir çeşit olarak kullanılır. Aynı anda, burada beşinci basamaktan birinciye sonra da beşinciye dönüş hareketi (V – I -V) ve ardından tema-melodi gamının sabit basamakları boyunca bir arpej şeklinde oluşan hareketi, tüm esere tonlama genelliği verir.

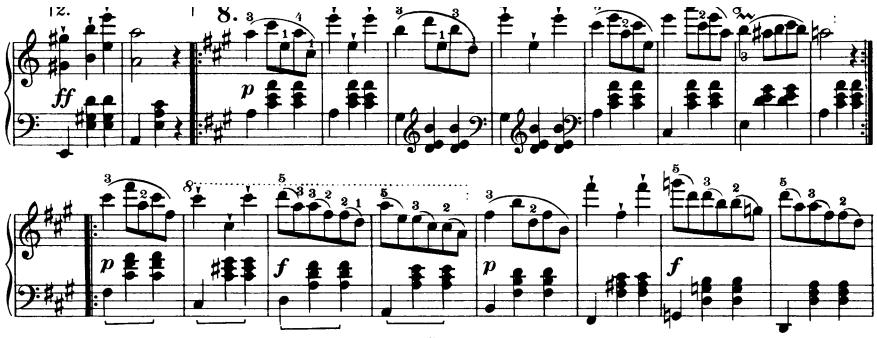

Valse № 12. Parçanın final dansı *Mi majör* tonalitesinde yazılmıştır. Böylece, tüm kompozisyonun ana tonaliteye bir dönüşü vardır. Ana tonaliteye dönüş, eserin formunun bütünlük özelliklerini vurgular. Burada mevcut olan tema-melodi, iki motiften oluşturmaktadır. İki ölçünün ilk motiften, noktalı dörtlük ve sekizlik karakteristik ritim, hem marş hem de dans özelliklerine sahiptir. Sonraki iki ölçü, yine tonik akorun tüm sesleri üzerine melodi hareketidir **(III -V – I – III – V).** (Buradaki do diyez sesi, geciktirme sesidir) (4 Görsel., h). Böylece, eserin ilk tonlamasının gelişmesi her valste farklı geliştirilir.
h)

Görsel 4

2. 4. Armonik ve tonal özellikler. "Valses, opus 91"de Schubert, hazırlık yapmadan ani bir tonalite değişimi tekniğini kullanır. Genel olarak, besteci bu tekniği bir cümleden veya periyottan diğerine geçerken kullanır. Örneğin; bir valsten diğerine geçerken veya bir periyotta kadanstan sonraki periyoda geçerken Schubert bu tekniği kullanmaktadır. Valste № 1 *E majör* tonalitede ilk periyottan sonra aniden *e minör* (adaş) tonalite ile değiştirilir (Görsel 1, 9. ölçü). İkinci dansın ikinci periyodunda, önceki *La majörden* sonra aniden fa diyez *minöründe* seslenir. Böylece, Vals içindeki kontrast, bir modal değişiklik ile vurgulanır *(A Dur- fis moll*) (Görsel 5, 140.-141. ölçüleri).

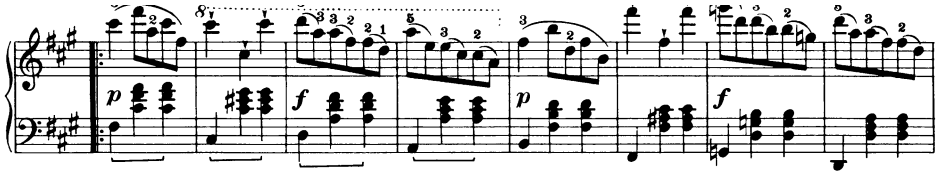
Görsel 5 (131.-149.)

Vals No. 9, tonal yenilik açısından çok ilgi çekicidir. İlk cümle *la minor* yarım kadansla biter, ikinci ise beklenen *la minorün* yerinde birden *La majörde* başlar (Görsel 6). Birinci periyodun ikinci cümlesini tamamlayan *A majör* akorunun ardından yine hazırlıksız olarak yeni bir tonalite *Do majör* seslenir. Bu yeni cümlede modülasyon vardır.

Görsel 6

Gerginliği sağlamanın bir yolu olarak besteci kırık kadansın içinde altıncı derecenin üçlüsünü **(VI_{35})** kullanır. Böyle bir örnek, ikinci bölümün ilk cümlesinde valsin No. 8'de gözlemlenmektedir (Görsel 7, 139.-145. ölçüleri arasında 141.-145. ölçüler). Valsin üç bölmeli formunda, ikinci bölümün tamamının tonal olarak oldukça kararsız olduğu görülmektedir. Bu bölüm modülasyonlu türde bir periyottur (*fa diyez* minörden *Re majör'* e). Burda Schubert altıncı derece akoru dominant üç sesli akordan sonra kırık kadans olarak kullanmaktadır, daha sonra diğer yan dereceleri seslendirmektedir.

Görsel 7 (139. -145. ölçüleri)

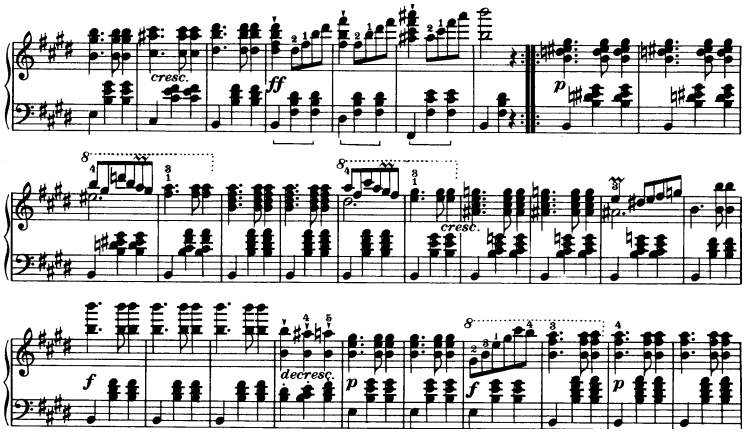
D_{35} VI_{35} III IV_{35} D_{35}(h) VI=IV I (D-dur)

Opus 91 valslerinde sıkça kullanılan yöntemlerden biri de ölçü başında alınan dominant sesi, sonraki bir kaç ölçü boyunca tekrarlamaktır. Örneğin, № 2 Vals'te, son ölçü hariç ikinci bölümün (periyodun) neredeyse tamamında, yedi ölçü boyunca *si* sesi tekrarlanmaktadır (33.-40. Görsel 1). Eserde toniğin sesi birkaç ölçüde tekrarlarının örnekleri de vardır. Böyle bir örnek, Valsin N 3, 58 - 62. ölçüleri arasında görülmektedir (Görsel 8).

Görsel 8 (58. -65. Ölçüler)

Valse 12'de dominant sesin güçlü vuruşta uzun süreli tekrarı gözlemlenir. Bu tekrarlanma 15 ölçü üzerinde gerçekleştirilmektir. Dominant sesin böyle uzun süreli tekrarının dramatik ve biçimlendirici bir işlevi vardır. Örneğin, dominant sesin üzerinde uzun tekrarı, 12. dansın formunun genişlemesine yol açar.

Görsel 9 (251.-279. ölçüleri)

Bu bölümde, dominant sesin üzerine çeşitli dissonans akorlar bindirilir. Bu akorlar arasında yedinci derecenin eksitilmiş yedilisi (VII_7) ve onun *fa diyez* minöre yönelimi görülmektedir (Göresel 9, 258.-261. ölçüleri). Dikey sunumda eksiltilmiş yedili akor iki ölçü tekrarlanır (258. ve 259. ölçüleri) ve ardından melodide duyulur (ölçü 260). Bu akorun çözünürlüğü tonik ve subdominant'ın aynı anda birleştirmesi iki işlevli bir akorda gerçekleşir (261. ölçü).

262. ölçü minör yedinci akor ile başlar. Bu akorun duyuluşu çok renklidir. Akor hem sağ hem de sol elin partisyonunda seslenir, böylece müzikal doku yoğunlaştırılır. Aslında bu cümlede sekvens oluşur (262. -265. ölçüleri). Küçük minör yedili akoru iki ölçüde tekrarladıktan sonra, bu akor bir sonraki ölçünün melodisinde görülür (dikey olarak seslendirilir).

266.- 267. ölçülerde daha da fazla dissonans seslerinin konsantrasyonu gözlemlenir. Burada, yedinci derecenin yedili akoru, yarı eksiltilmiş yedilinin akoru üzerine bindirilir. Bu kombinasyon, tüm bölüm gibi oldukça keskin ve yoğun duyulmaktadır. Eserin önceki bölümlerinde Schubert çoğunlukla ana akorların temel halini ve çevrimlerini (T, S, D), yan basamakların akorları ve çevrimlerini (II_6, III, VI), dominant yedili akoru ve çevrimlerini kullandıysa, 12. Vals'in orta bölümünde daha keskin dissonanslar ve onların bindirmeleri vardır. Böylece bu Valste formun genişlemesi ile birlikte, yönelmeler ve modülyasyonlar, çeşitli armonik dikeyler, sekvensler, tekrarlayan dominant bas gibi özellikler vardır. “Valsles de gratz" op. 91 Vals formunun eşliğini ilgilendiren önemli bir prensip onaylanır: "bas - iki akor" türü ana ilke olarak onaylanmıştır. Valsteki armonik vurgu iki ölçü için bir akordur, bazen üç ve dört ölçü bile aynı armoniye sahiptir. Böyle bir eşlik yapısının benzerliği, parçanın tamamına bütünlük kazandırmaktadır.

SONUÇLAR

Schubert'in op. 91 "Valsles de Gratz" eserinde tematizm, armoni, tonal planı, müzik dokusu ve form analizinin bir sonucu olarak, tüm eserin olağanüstü ahenk ve bütünlük oluşturduğundan söz edilebilir. Analiz sonucunda eserin melodikte genel tonlama, "bas - iki akor" tipte müzik dokusu, özel tonal planı gibi elementler eserin birleştirici işlevi olarak ortaya çıkmaktadır. Opusun tonal planının temeli, tonalitelerin yan yana sıralıklarından oluşmaktadır. Ana ilke olarak, tonalitelerin birbirinden üçlü (tersiya) aralıklarıyla dönüşümlü bir şekilde geldiği gözlemlenmektedir. Eserde armonik dil, tonik-dominant ilişkilerinin ötesine geçmekte ve yedinci akorlar, parlak modülasyonlar gibi elementler ortaya çıkmaktadır. Eserin ruh hallerinin romantik değişikliği, sürekli majör ve minoör değişikliklerle yansıtılmaktadır. On iki dansın tümünün özelliği olan tematizmin variantlı gelişimi, ortak bir dramatik çizginin varlığını belirtmektedir. Böylece, bir bütün olarak döngü yapısının sağlanması için parçalar arasındaki tematik süreklilik önemli bir rol oynamaktadır. Belirli tonal ilkeler ve genel tonlama

formüllerinin varlığında kendini gösteren döngüsel özellikler, Schubert'in piyano için vals minyatürlerini daha büyük bir eserde birleştirmesine izin vermişti. Valslerin her biri klasik geleneklere uygun bir formda yazılmıştır. Eserde müzik formları arasında iki, üç bölmeli ve triolu birleşik üç bölmeli form bulunmaktadır. Valslerin sınırları, klasik stilde armonik kadanslarla vurgulanmaktadır. Genel anlamda Schubert'in piyano valsleri ve özel olarak Valses op. 91, tarihsel öneme sahiptir. Örneğin, valslerin tonal ve armonik parlaklığı, 19. yüzyılda uygulamalı günlük müzik yapımı kapsamının çok ötesine geçen dans müziği için geniş perspektifler açmıştır. Valslerin daha uzun "zincirler" halinde birleştirilmesi, "daha sonra Viyana valsi türünde diğer Avusturyalı besteciler (J. Lanner, Strauss-baba ve Strauss-oğlu) tarafından benimsenmiş ve geliştirilmiştir" (Tzın, 2021:2178).

KAYNAKÇA

DAMS, V., (1928). *Franz Şubert*. Moskova: "Muzıkalnı Sektor".
İLYASOĞLU, E., (2003). *Zaman İçinde Müzik.* 7. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
KELDIŞ, (1990). *Müzik Ansiklopedisi*. Moskova: "Sovyet Ansiklopedisi".
MAZEL, (1986). *Stroenie Muzıkalnıh Proizvedeni. Müzik Eserlerinin Yapısı.* Moskova:"Muzıka".
MİMAROĞLU, İ., (1995). *Müzik Tarihi*. 5. Baskı. İstanbul: Varlık Yayınları.
SCHUBERT, F., op. 91 "Valsles de Gratz"/ Notalar, https://pianokafe.com/music/f-shubert-12-valsov/
TSİTOVİÇ, T. E., (1975). *Muzıka Avstrii i Germanii*. Moskova: "Muzıka".
TZIN, G., (2021). U istokov Venskogo Valsa. *Manuskipt jurnal-ru: "Gramota"*. 14 (10): 2173-2178. https://www.gramota.net › articles › mns210361
VULFİUS, P., (1983). *Franz Şubert*. Moskova: "Muzıka".
ZUKKERMAN, V., (1984). *Analiz Muzıkalnız Proizvedeniy. Slojnıe Formı.* Moskova: "Muzıka".

GÜRCÜ MÜZİĞİNİN GÖLCÜKTEKİ TEMSİLCİSİ "CELAL KILIÇ"

Gülşen Erdal
Kocaeli Üniversitesi /Devlet Konservatuvarı, / Müzikoloji Bölümü
glsnerdal@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5299-126X

Özet
25.12.1951 doğumlu olan Kılıç, Gölcük'te Gürcü şarkısı ve Gürcü'ce söyleyen bir müzisyen olarak müzik yapmaktadır. Aşağı yukarı 50 küsur seneden beri armonika çalmaktadır. Yetiştirdiği kimse olmadığını ve Gürcü müziğini merak eden olmadığını belirten Kılıç'ın Pirelli lastik fabrikasında vardiyalı çalıştığından öğrenci yetiştirmeye zamanı olmaz. Zaten yeni neslin kendi öz Gürcü müziğini pek benimsemediğini ve merak etmediğini de belirtir. Kendisi akordeonu öğrenmek için her gece amcasının kızının beyi Osman Demir'e gider. Kılıç, "melodinin gidişini kulaktan bilmek lazım nihayetinde notayla çalınan bir olay değil ama biz kulaktan öğrendik" der ve müzisyen için kulağın önemli olduğunu da ayrıca vurgular. Tiflis'ten bir müzik profesörü gelir ve Celal Kılıç ile tanıştırırlar. Celal Kılıç'la röportaj yapar, Kılıç röportajda hem çalar hem söyler Gürcü şarkılarını. Gölcük, pek çok kültürel program için ilgi çekici bir yer, Gürcü müzik kültürü ise cazip bir konudur ve Celal Kılıç da bu programların baş misafiri olur. En son Nüzhetiye'de yapılan çekimlerde Gürcüce şarkılarını çalar ve söyler (8.02.2020). Usta-çırak ilişkisi içerisinde devam eden Gürcü müziğinin Gölcük'teki devamı için bir çırağı olmamasından endişe duyduğunu belirtmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gölcük, Gürcü Müziği, Celal Kılıç

THE REPRESENTATIVE OF GEORGIAN MUSIC IN THE GÖLCÜK CITY "Celal Kılıç"

Abstract
Born on 25.12.1951, Kılıç is a Georgian singer and Georgian musician who performs music in Gölcük. He has been playing the harmonica for about 50-odd years. Stating that he has no one he has trained and that is no one interested in Georgian music, Kılıç has no time to train students because he works in shifts at the Pirelli tire factory. He also states that the new generation does not adopt their own Georgian music and is not curious. He goes to Osman Demir, the husband of his uncle's daughter, every night to learn the accordion himself. Kılıç says, "You have to know the course of the melody by ear, it is not an event played with notes, but we learned it by ear" and also emphasizes that have an ear is important for the musician. A Music Professor comes from Tbilisi and they introduce him to Celal Kılıç. He interviews Kılıç, Kılıç both plays and sings Georgian songs during the interview. Gölcük is an interesting place for many cultural programs, while Georgian music culture is an attractive subject and Celal Kılıç are the main guests of these programs. He plays and sings Georgian songs in the latest filming in Nuzhetiye (8.02.2020). stating that he is concerned that the continuation of Georgian music in Gölcük, which continues in a master-apprentice relationship, does not have an apprentice.

Keywords: Gölcük, Georgian music, Celal Kılıç

1. GİRİŞ

Gürcüler Kafkasya'nın kadim halklarındandır. Osmanlı-Rus Savaşlarının bir sonucu olarak Gürcüler, XIX. yüzyılın sonlarında Anadolu'ya göç ederler. Gürcüler'in Osmanlı topraklarına gelişi 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Gürcistan topraklarının Rusya'nın eline geçmesinin ardından başlar. Esasen tarihsel süreçte, Gürcüler'le Türkler'in en fazla Osmanlı Devleti döneminde münasebetleri olduğu görülür. Osmanlı-Gürcü ilişkileri Trabzon'un Osmanlı Devleti'nce 1461 yılında alınması ile başlar ve Osmanlı'nın 1578'de Gürcistan'ın güneybatısını kendi topraklarına katmasıyla iyice gelişir. Bu sürecin ardından Gürcüler uzun bir dönem Osmanlı egemenliğinde yaşarlar. Bu sırada aynı zamanda Gürcüler arasında İslamın da yayıldığı görülür. Böylece, Gürcüler ile Türkler arasında inançsal yaşantılar bağlamında da güçlü ilişkiler kurulur (Ertek, 2013). Rusya ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan göç anlaşmasıyla başlayan göç ile, Gürcüler Osmanlı topraklarına göçerler.1921'de, Demokratik Gürcistan Cumhuriyeti'nin yerine kurulan Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile Türkiye-Gürcistan sınırının yeniden çizilerek yenilenmesinin ardından ise üçüncü göç

dalgası oluşur. Gürcüler özellikle Türkiye'nin kuzey bölgelerine yerleşirler. Marmara Bölgesi'nde, Düzce, Sakarya, Bursa ve Balıkesir illeri gibi Kocaeli'nin de Gürcülerin yerleştiği illerden olduğu görülür.[146] 1857-1866 ve 1879 yılındaki göçlerin ardından, Kuzey Kafkasyalılar'dan Sakarya çevresine yerleşen Gürcüler ve Lazların 35.000, Kocaeli çevresine yerleşenlerin ise 15.000 kişi kadar olduğu belirtilir (Ulugün, 2014, s.1277). Bu bağlamda bu çalışmada Gürcü müzik kültürünün özellikleri ve icra ortamlarına değinilecek, ardından Gölcük'te halen yaşatılan bu kültürün temsilcisi olan Celal Kılıç'ın aktarımlarından elde edilen bilgilerle Gölcük'te Gürcü müziğine olan katkılarını ortaya konulmuştur.

1.1.Gürcü Müziğine Genel Bakış

Müzik, tarih sahnesinde varolan her toplumun kendini ifade etmede ve anlatmada kullandığı önemli bir olgudur. Toplumların müziğin birleştirici ve bütünleştirici rolü sayesinde bir arada olma ve bu farkındalığı sürdürme özelliğini kazandıkları bilinmektedir. Müzik insan yaşamının tüm evrelerini içeren bir hayat sürecinde her daim yanımızdadır. Kimi zaman bu bir düğün, kimi zaman cenaze, kimi zaman bir bayram ya da inançsal bir ortam müziğin kendine yer bulduğu alanları oluşturur. Bu çalışma Gürcü halk şarkılarının Gölcük coğrafyasındaki temsilcisi Celal Kılıç ve Gürcü müziğinin halk kültürü içinde temsiline dayandığından, Gürcü müzik kültürüne ilişkin halk şarkıları hakkında genel bilgiler verilmesi uygun görülmüştür. Müzik Gürcü toplumunda her zaman önemli bir yer tutmuştur. Gürcü müziğini derleyen ilk derlemeciler, toplumun tüm katmanlarından derlemeler yapmışlar ancak kilise ve saray müziğini ön planda tutmuşlardır. (Gold, 1996, s. 177). Gürcistan halk müziği, Gürcü müzikolojisi ve etnomüzikolojisinde genel bir kanıya göre on beş, Edisher Garaqanidze'ye göre ise on altı adet "bölgesel müzik lehçesi" vardır. Bu on altı bölge geleneksel olarak doğu ve batı Gürcü grupları olmak üzere iki gruptur.Türkiye topraklarındaki Gürcü müzik lehçesi de Batı Gürcü grupları içinde yer almaktadır.[147]

Gürcü halk müziğinin karekteristik özelliği vokal bir müzik olmasıdır. Bu özelliğiyle zengin vokal çokseslilik geleneklerine sahiptir. Müzikoloji açısından Gürcistan'da, Gürcü müziğindeki çok sesliliğin Hıristiyanlığın başlangıcından önce var olduğu genel bir kanıyla kabul görmektedir. Gürcü müziğinin tüm bölgesel müzik lehçeleri, akapella vokal polifonisi geleneklerinden oluşur.[148] Gürcü müziğindeki vokal polifoni söyleme geleneği, çoğunlukla yerli çiftçilerden oluşan köy şarkıcılarınca binlerce yıl boyunca sürdürülmüştür. XIX. yüzyılın son yarısında ve XX. yüzyılın ilk yarısında bu yerli halk şarkıcılarının kayıtları Gürcü köylerinde yapılmıştır.[149] Gürcistan'da şarkı söylemek genellikle bir topluluk ile gerçekleştirilen etkinliktir ve düğün gibi yapılan büyük kutlamalar esnasında tüm topluluktan söylenen şarkıya eşlik etmesi beklenen bir genel durumdur.[150] Geleneksel olarak en iyi ezgisel parçalar bireysel şarkıcılar tarafından seslendirilir ancak, solo ezgi bir kişi/ solist tarafından seslendirilirken, bu temel ezgiye eşlik eden bir sürü bas eşliği yapan şarkıcı bulunabilir.[151] Gürcü türkülerinin konuları genellikle tanrı, barış, vatan, uzun ömür, aşk, dostluk ve diğer konuların yer aldığı bir supra(ziyafet sofrası) etrafında seslendirilir. Şölenlerde yer alan halk şarkıları çoğu kez mevsimsel döngülere de işaret edebilir. Örneğin "Zamteri"(Kış)şarkısı gibi.[152] Geleneksel şölenler Gürcü müziğinde iş şarkılarının hemen her bölgedeki yaygınlığı nedeniyle bir birleşme, konaklama yeri bir liman gibi anlam kazanır. Orovela doğu Gürcistana ait solo bir iş şarkısı iken, Naduri ise Batı Gürcistan'ı yansıtan bir iş şarkısıdır. Pek çok arkaik şarkı halka şeklindeki danslarla ilişkiliyken, Gürcü halk şarkıları şifa, cenaze, düğün, aşk, sevgi, çocuklar için söylenen ninniler ve gezi konulu şarkılar yer alır.[153] Gürcü müzik aletleri çok çeşitlidir. Geleneksel Gürcü çalgıları arasında Dudukı, Zurna, pilili,l arçemi (soinari), çilboni (Tulum), gudastviri (Tulum), Salamuri (dilli kaval), Salamuri (dilsiz kaval), Garmoni (akordion-Garmon), Tsiko-Tsiko, Doli (koltuk Davulu), Daire, Diplipito, Panduri, Çonguri, Çuniri, Çeng, sayılabilir (Denizci, 2010, s.162-170).

---

[146] Çveneburi -wikipedia.org, erişim: 12.12.2021.

[147] Music of Georgia (country) explained, erişim: 12.12.2021.

[148] Gürcistan Müziği (ülke) (atozwiki.com) Erişim: 12.12.2021.

[149] Music of Georgia (country) (en-academic.com) erişim: 12.12.2021.

[150] Gürcistan Müziği (ülke) - Vikipedi (wikipedia.org) erişim: 12.12.2021.

[151] ▷ Secret Bases · Music of Georgia (country) (secret-bases.co.uk) erişim: 12.12.2021.

[152] ▷ Secret Bases · Music of Georgia (country) (secret-bases.co.uk) erişim: 12.12.2021.

[153] ▷ Secret Bases · Music of Georgia (country) (secret-bases.co.uk) erişim: 12.12.2021.

Gürcü enstrümantal müziği de Gürcü şarkılarında olduğu gibi, bir ila dört ses aralığında dikey bir icra içerir. Şarkılarda olduğu gibi, üç sesli yapı en sık panduri, conguri, çunuri, çeng, balalayka, garmoni ve tsiko-tsiko'da görülür. İki sesli yapı ise daha az kullanılır; Larçemi-Soinari, iki telli Panduri, Çunuri ve Duduki ve Zurna ile gerçekleştirilir. Gürcü olmayan enstrümanlar Gürcistan'da XVII -XVIII.yy da Gürcü müzik diline uygun biçimde inşaa edilerek bu dilin özelliklerine eşlik edecek şekilde değişikliklere maruz kalırlar.[154] Garmoni tipi enstrümanların oluşumunun 18. yüzyılda Almanya'da başladığı bilinir. İlk armonika 1822'de Alman bir usta olan Friedrich Buschmann tarafından üretilir. Bu çalgı Avrupa çapında ve Rusya'nın çeşitli bölgelerde yaygınlaşır. Garmonun Avrupa'da yaygınlaşan türlerinden biri de akordeon adı altında popüler hale gelir. Enstrümanın Fransızca adı, akordeonun akorlarının hazır olmasıyla bağlantılıdır.1870'lerde Rusya'da ise Bayan adı ile anılan türü bulunmaktadır. Başka bir garmon tipi olan Concertina ise Sir Charles Wheatstone tarafından 1829'da icat edilir. Alman Concertinası ise Otto Schlicht tarafından yapılır. Gürcü garmoni'sinin oluşumu ise XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlar. Üç tür Gürcü garmoni vardır: 1) Erken dönemdeki Tushetian garmoni; 2) Buzika, Tsiko-tsiko (minyatür büyüklükte olan en küçük boyutlu garmon çeşidi 3) En son dönemlerde kullanılan –"Bas garmon" (Jokhadze, 2017, s.24-26). Enstrümantal topluluklar Gürcü müzik geleneği için tipik değildir (geleneksel enstrümantal müzikte yalnızca solo bir melodi, vokallere eşlik eden enstrümanlar veya küçük bir iki enstrümandan oluşan topluluklar olarak bugüne kadar ulaşmıştır). XX. yüzyılın ortalarında belirginleşen enstrümantal halk orkestrası uygulaması ise devrim niteliğinde sonuçlara yol açmıştır. Buradaki ana rol, kromatik panduri (yaylı çalgı) (halk arasında "klasik" olarak anılır) ve geleneksel armonik eşliğin aksine, vokal icracıya işlevsel ve yapısal olarak çeşitli ahenkli eşlik sunan diğer enstrümanlar tarafından üstlenilmektedir (Tamaz, 2014, s. 21-43).

1.2. Gölcük'te Gürcü Müziğinin Temsilcisi Celal Kılıç

Gürcüler'in Türkiye'de kurdukları Gürcü köylerinde kapalı bir toplum olarak yaşamlarını sürdürdükleri dönemde, köylerdeki bazı gelenekler rahatlıkla devam etmekteydi. Sürdürülen bu doğal yaşam içerisinde Gürcüce, 1950'lere dek sürer. Köyde bir imece geleneği olması imece şarkılarını da beraberinde barındırmaktadır. İmece usulünün sürdüğü yerlerde imece şarkıları varlığını sürdürdü.(İberya özkan Söyleşi; Dans, müzik, kültür, 1996, s.241) İş şarkıları imece halinde çalışılırken söylenen şarkılardır. İnsanlar toplanarak komşularına bir işte (ör.Mısır mecisi) yardıma giderler. Komşularının kendisine ettiği kişi, Naduri[155] şarkıları söyleyecek bir grubu da davet eder. Çünkü iş şarkıları birlikte çalışmayı kolaylaştırır. Bu nedenle Naduri müzisyenlerinin bulunması her köy için bir gereklilik arz eder (Denizci, 2010, s.148). Çalışmanın konusu olan Gürcü yerleşim birimlerinden Gölcük'te Özkan'ın (1996) da belirttiği gibi(İberya Özkan Melaşvili,1996, s.s.227-244) Meci (imece) lerde yapılan müzikler ve söylenen maniler müzikal geleneğin yaşatıldığı ortamlar olmuştur. Gürcü müziklerine Gölcük'te eşlik eden önde gelen çalgının armonik/Mızıka olduğu görülmüştür. Mızıkanın yapısal olarak Gürcü müziği'nin doğasındaki çokseslileği destekleyen ve onunla aynı senkronda müziği ifade eden bir çalgı olmasıyla Gürcü müziğinin karekterini yansıttığı söylenebilir.

Celal Kılıç, 25.12.1951 Gölcük/ Hasaneyn doğumludur. Kılıç, Gölcük'te Gürcü şarkısı ve Gürcüce söyleyen bir müzisyen denildiğinde ilk akla gelen kişidir. Gürcülerin geleneksel müzik aleti olarak armonik, akordeon ve tulumu sayan Kılıç, armonikin mızıka olarak bilindiğini, Gölcük'te eskiden kına gecesi, meci düğün, asker uğurlaması gibi ritüellerin hep mızıka ile yapıldığını aktarır. Ancak günümüzde yukarıda sayılan tüm bu ritüellerin müzik aleti olarak org ile gerçekleştirildiğini, orgun tüm bu müzik aletlerini içine aldığını ve geleneksel tınıyı yok ettiğini belirtir. Bu konuda Celal Kılıç, düğünlere giderek "Cilveloy Nanayda"yı org ile çalıp söylediğini, mızıkayı isteyenler olursa götürdüğünü, belirtir. "Yol havası"[156] adlı ezginin Gürcü Kültürüne ait bir ezgi olduğunu, gelin almada,

[154] Müzik Aletleri – Geleneksel Çokseslilik Uluslararası Araştırma Merkezi (polyphony.ge)erişim:13.12.2021.
[155] Naduri: İmece halindeyken söylenen iş şarkıları, ayrıntılı bilgi için, bkz Özge Denizci(2010), Gürcüler,Tarih Dil ve Kültür, s.148.Çiviyazıları Yayınevi.
[156] Yol Havası: Doğu Karadeniz bölgesinde icra edilen ve uzun hava biçiminde okunan ezgilere verilen ad, ayrıntılı bilgi için bkz, Atınç Emnalar(1998), Türk Halk Müziği ve Nazariyatı, s. 380-381. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.

mecilerde ya da asker uğurlamada, çalındığını söylemektedir. Eskiden düğünlerin evde olduğunu ve köylerde kadınların içerde, erkeklerin dışarda oynadığını, genç kızların birbirine mani atarak[157] kendi aralarında mızıka çalarak, mızıka yoksa sadece söyleyip horon oynadıklarını aktarır. Şimdilerde en çok bilinen ve sevilen Cilveloy Nanayda çalındığında Türkçe ve Gürcü'ce söylediğini, beş - altı tane Gürcüce söylediği şarkı olduğunu, mızıkayla okuyan, ayrıca okuyup mani söyleyen kendisinden başka kimse kalmadığını söyler. Eskiden mızıka çalan çok kişi olduğunu ama türkü söyleyen, mani söyleyen olmadığını sadece kendisinin olduğunu belirten Kılıç şunları eklemektedir:

> *"Örneğin, "Gogori"[158] diyorlar. Bu parçada, hem kadınlar oyun oynuyorlar hem de şarkıya eşlik ediyorlar. Yine bir 'Sarı Yılan'[159] var kadınlar oynuyorlar Sarı Yılanı. Yani burada oynanan bir oyun Sarı Yılan. Çerkesler'de, Abhazlar'da da oynanıyor bu oyun. Onlarda mesela Çerkes oyunları var onları da çalıyoruz. İşte bu Abhaz oyunu oluyor genelde. "Forka" var. Ben kendim de söylüyorum. Beste yapıyorum. Genelde hep atma türkü oluyor. Zaten Meci'lerde de türküler, atma türkü olarak söylenirdi. Kızlarda kendi aralarında horon oynarken, iki kız oradan söylerdi iki kız karşılarında karşılık verirdi. Karşılıklı "Atışma" şeklinde idi. Biz öyle gördük. Öyle büyüdük. Ben kendim biraz melodilerini geliştirdim. Aşağı yukarı 50 küsur seneden beri çalıyorum".*

Fotoğraf 1-2: Celal Kılıç ve Gülşen Erdal (Gülşen Erdal Arşivi).

Celal Kılıç bir müzisyen için kulağın çok önemli olduğunu ve müziğe yatkınlık gerektiğini belirtir. Seslendirdiği şarkıların türleri arasında Türk Sanat Müziği, arabesk, halk müziği olduğundan söz eden Kılıç, Gürcü müziği adına yetiştirdiği kimse olmadığını söylemektedir. Yeni kuşakların buna meraklı olmadığını, dolayısıyla yetiştirdiği kimse olmadığını, bu duruma üzüldüğünü aktarır. Esasen Pirelli lastik fabrikasında vardiyalı çalıştığından öğrenci yetiştirmeye zamanının da pek olmadığını belirten Kılıç, kulüp başkanlığı yapar, sendikacılık yapar, siyasetle uğraşır. Köyünün güzelleştirme derneğinde yöneticilik de yapar. Yeni neslin Gürcü müziğini pek benimsemediğini ve kendi öz müziklerini merak etmediklerini düşünmektedir. Kendisinin akordeonu öğrenmek için her gece amcasının kızının beyi Osman Demir'e gider. Melodinin gidişini kulaktan bilmek lazım nihayetinde notayla çalınan bir olay değil ama biz kulaktan öğrendik der. Tiflis'ten bir Müzik Profesörü gelir ve Celal Kılıç ile tanıştırırlar. Kurban Bayramı'nda Celal Kılıç'la röportaj yapar, Kılıç röportajda hem çalar hem söyler Gürcü

[157] Mani Atmak: Karşılıklı mani söylemek

[158] Gogori: Gürcüce güzel kız
[159] Sarı Yılan: Gölcük'te Gürcüler arasında arasında oynanan bir halk oyunu.

şarkılarını. Pek çok kültürel program için ilgi çekici bir yer ve konu olan Gölcük ve Gürcü müzik kültürü denilince Celal Kılıç bu programların baş misafiri olur. En son Nüzhetiye de yapılan çekimlerde çalar ve söyler Gürcüce şarkılarını (8.02.2020). Usta-çırak ilişkisi içerisinde devam eden Gürcü müziğinin Gölcük'teki devamı bir çırağı olmadığı için endişe duyduğunu belirtmektedir.[160]

Fotoğraf 3-4: Celal Kılıç ve Mızıkası(Gülşen Erdal Arşivi)

Fotoğraf 5: Celal Kılıç ve Gülşen Erdal, Cilveloy Nanayda şarkısını seslendirirken (Gülşen Erdal Arşivi)

[160] Celal Kılıç-Gülşen Erdal söyleşi. Röportaj: 2 Kasım 2019) (Gülşen Erdal Arşivi)

2. MATERYAL VE METOD

Bu çalışmanın verileri, saha çalışması ile, Gölcük ilçesinde yapılan etnomüzikolojik çalışmalar içerisinde Gürcü köylerinin etnomüzikolojik açıdan araştırılması sırasında alandan toplanan verilerin derlenmesi ve genel alana ilişkin bilgiler ile desteklenmesi yoluyla elde edilmiştir. Araştırmanın temel alanı olan Kocaeli'nin Gölcük ilçesi ve buradaki Gürcü müziği icra eden yerel icracıların öne çıkan temsilcisi Celal Kılıç bu çalışmaya temel teşkil etmiştir.Gürcü Müziğinin Gölcük'teki temsilcisi Celal Kılıç ile bildiri yazarı tarafından yapılan sözlü görüşme temel verileri oluşturmuştur.

3. SONUÇ

Gürcüler Kafkasya'nın kadim halklarından olup, Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasındaki savaşlar sonucunda bu günkü Türkiye topraklarına XIX.yüzyılda fasılalı olarak göç etmişlerdir. Gürcülerin yerleştirildiği topraklar içinde Kocaeli'nin Gölcük ilçesi de vardır. Kocaeli'nin Gölcük ilçesi, Gürcü nüfusunun yoğunluğu ile tanınmaktadır. Gürcü kültürünü temsil eden önemli öğelerden biri de müziktir. Gürcü müzikleri bugün halen Gölcük'te az da olsa birkaç örnekle yaşamaktadır. Gölcük'te düğünlerde, asker uğurlamalarda, mecilerde Gürcü türkülerine armonik/ Mızıka ile eşlik eden ve Gürcüce şarkılar söyleyen 1951 Gölcük / Hasaneyn köyü doğumlu Celal Kılıç, Gölcük'te Gürcü Müziğinin temsilcisi olarak bir kültür elçisi görevi görmektedir. Halen mızıkası ile beraber her türlü etkinlikte Gürcü Müzik Kimliğini temsil etmekte ve bir kültürel miras taşıyıcısı görevi görmektedir.

4. TARTIŞMA

Bir kültürel miras taşıyıcısı olarak Celal Kılıç mızıkası ile Gürcü müziğinin Gölcük'teki temsilciliğini yapmaktadır. Üstlendiği bu misyon ile Celal Kılıç, etnomüzikoloji açısından değerlendirildiğinde, Gölcük ilçesinin kültürel renklerinden biri olan Gürcü kültürünün önemli bir alanı olan Gürcü müziğinin temsili açısından öne çıkmaktadır. Nitekim ulusal ve yerel basın-yayın organlarında katıldığı tv programları Celal Kılıç'ın bu temsilciğini tüm Türkiye'ye yayınlar aracılığı ile göstermiş ve kanıtlamıştır.

KAYNAKÇA

DENİZCİ, Ö.Ç. (2010), *Gürcüler Tarih Dil Kültür ve Müzik.* İstanbul: Çivi Yazıları Yayınevi.

ERTEK, M.S. (2013). Türkiye'deki Gürcüler ve Konuşurlarını Kaybetmekte Olan Dilleri, *Tehlikedeki Diller Dergisi/ Journal Of Endangered Languages,* 142-146.

GOLD, P. (1996). Gürcü Müziği Tarihi (Çev. Mine Koçak*), Dans, Müzik, Kültür Folklora Doğru Çeviri Araştırma Dergisi*, 62, s.177-181.

Folklora Doğru (1996). İberya Özkan ile Gürcü Müziği Üzerine Söyleşi. *Dans, Müzik, Kültür Folklora Doğru Çeviri Araştırma Dergisi*, 62, s.225-244

JOKHADZE, N. (2017) One Traditional Instrument "Georgian Garmoni", *Tbilisi State Conservatoire International Research Center for Traditional Polyphony B U L L E T I N* Tbilisi, s.24-26.

TAMAZ, G. (2014), " Kriterii "autentiçnosti" v gruzinskom narodnom muzıkalnom ispolnitelstve"/ Criteria of Authenticity in Traditional Gerogian Musical Performance, *Musikologija*, 17, s.21-43.

ULUGÜN, F.Y. (2015). Kocaeli'de Tarihsel Göçler, Editörün H. SELVİ ve M. Bilal Çelik. SOYADI içinde, *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 1269-1311) Kocaeli: Yayınevi.

İnternet Kaynakları

Explained.Today-The Information And Knowledge Portal, music of georgia (country) explained, erişim: 12.12.2021)

Atozwiki, Music of Georgia (country) (atozwiki.com) erişim: 12.12.2021.

En-academic, Music of Georgia (country) (en-academic.com) erişim: 12.12.2021

Vikipedi, (Gürcistan Müziği (ülke) - Vikipedi (wikipedia.org) erişim: 12.12.2021).

Geleneksel Çokseslilik Uluslararası Araştırma Merkezi, Müzik Aletleri – Geleneksel Çokseslilik Uluslararası Araştırma Merkezi (polyphony.ge)erişim:13.12.2021.

Kişisel Görüşme

Celal Kılıç-Gülşen Erdal söyleşi. Röportaj : 2 Kasım 2019

Arşivler

Gülşen Erdal Arşivi

ECONOMIC ACTIVITY AND LOGISTICS

Daniela Lika
University "Aleksandër Moisiu", Lecturer of Business Faculty, Economics Department
danielalika@uamd.edu.al

Jonida Gashi
University "Aleksandër Moisiu", Lecturer of Business Faculty, Economics Department
jonidagashi@uamd.edu.al

Anisa Shuajipi
Polis University, Accountant, Finance Department
anisadautii@gmail.com

Abstract
Enormous studies are dedicated to the economic activity of countries. There are many factors affecting the economy, such as, the total fiscal expenditure, the total investment, the total imports and exports and the total consumption and so on. This paper aims to measure whether the economic activity of countries is influenced by logistics. Economic activity is expressed by the variable GDP per capita. Logistics Performance Index data are used for logistics. This Index is an instrument created by the World Bank and first published in 2007. Logistics refers to a range of services and activities, such as transportation, storage, which assist in the movement of goods and the establishment of the supply chain across and within borders. Logistics performance varies across economies and is influenced by policies. Using the GDP per capita data of the European Union countries and the respective Logistics Performance Index of each European Union country, this paper aims to show how logistics affects economic activity.

Keywords: GDP per capita, Economic Activity, Logistics, Infrastructure, EU.

1. INTRODUCTION

This paper aims to study whether the economic activity of countries is affected by the logistics performance index. To what extent is the economic activity of the European Union countries influenced by this index? First, we get acquainted with the logistics performance index and its objective. Further we will show the ranking of countries according to this index and take a look at the performance of economic activity of the European Union countries. We will further analyze the results of the influence of economic activity from the logistics performance index.

Logistics Performance Index and ranking of European Union countries according to this index

The Logistics Performance Index is an instrument created by the World Bank and is published every two years. Its objective is to help countries identify the opportunities they face in their work in commercial logistics and what they can do to improve their performance. The index is based on a worldwide survey of the World Bank's trade and transportation departments providing feedback on the logistics of the countries in which they operate and those with which they trade. The logistics performance index analyzes countries in six components:

- The efficiency of customs and border management clearance.
- The quality of trade- and transport-related infrastructure.
- The ease of arranging competitively priced international shipments.
- The competence and quality of logistics services.
- The ability to track and trace consignments.
- The frequency with which shipments reach consignees within the scheduled or expected delivery time.

The components were selected based on theoretical and empirical research and on the practical experience of logistics professionals involved early in international transport of goods. The six components of LPI are grouped into two main categories. The first is Areas for policy regulations

(inputs), which show the main inputs to the supply chain. The second is Service delivery performance outcomes Time, cost, reliability, which shows the outputs.

1. Areas for policy regulations (inputs) 2. Service delivery performance outcomes (outcomes)
Customs Timeliness
Infrastructure International shipments
Services quality Tracking and tracing

Even this year, it is noticed that high-income economies have solidified their past performance by occupying the highest-ranking positions. See Table 1 and Figure 2. This empirical regularity has been present in all LPI publications. In fact, these countries have traditionally been recognized as dominant players in the supply chain industry. LPI 2018 is the latest publication, as LPI 2020 has not yet been published by the World Bank. High-income countries occupied the top 10 rankings in 2018, eight in Europe, countries that have traditionally dominated the supply chain industry. Countries ranked in the top ten according to LPI 2018 are Germany, Sweden, Belgium, Austria, Japan, Netherlands, Singapore, Denmark, United Kingdom, Finland, shows in Table 1.

It is noted that Germany has dominated the first place. In the publications of 2018, 2016, 2014 and 2010 it is ranked first, fourth in 2012 and third in 2007. Sweden's ranking after the decrease in the 2012 publication, has improved from year to year being ranked 6th in 2014, 3rd in 2016 and 2nd in 2018. The logistics of Belgium and Austria have improved, occupying the 3rd and 4th place respectively in the 2018 ranking.

Table 1. The first ten countries according to the LPI 2018 at the world level

Country	*LPI 2018 Rank*	*LPI 2018 Score*	*LPI 2016 Rank*	*LPI 2016 Score*	*LPI 2014 Rank*	*LPI 2014 Score*	*LPI 2012 Rank*	*LPI 2012 Score*	*LPI 2010 Rank*	*LPI 2010 Score*
Germany	1	4.20	1	4.23	1	4.12	4	4.03	1	4.11
Sweden	2	4.05	3	4.20	6	3.96	13	3.85	3	4.08
Belgium	3	4.04	6	4.11	3	4.04	7	3.98	9	3.94
Austria	4	4.03	7	4.10	22	3.65	11	3.89	19	3.76
Japan	5	4.03	12	3.97	10	3.91	8	3.93	7	3.97
Netherlands	6	4.02	4	4.19	2	4.05	5	4.02	4	4.07
Singapore	7	4.00	5	4.14	5	4	1	4.13	2	4.09
Denmark	8	3.99	17	3.92	17	3.78	6	4.02	16	3.85
UK	9	3.99	8	4.07	4	4.01	10	3.9	8	3.95
Finland	10	3.97	15	3.92	24	3.62	3	4.05	12	3.89

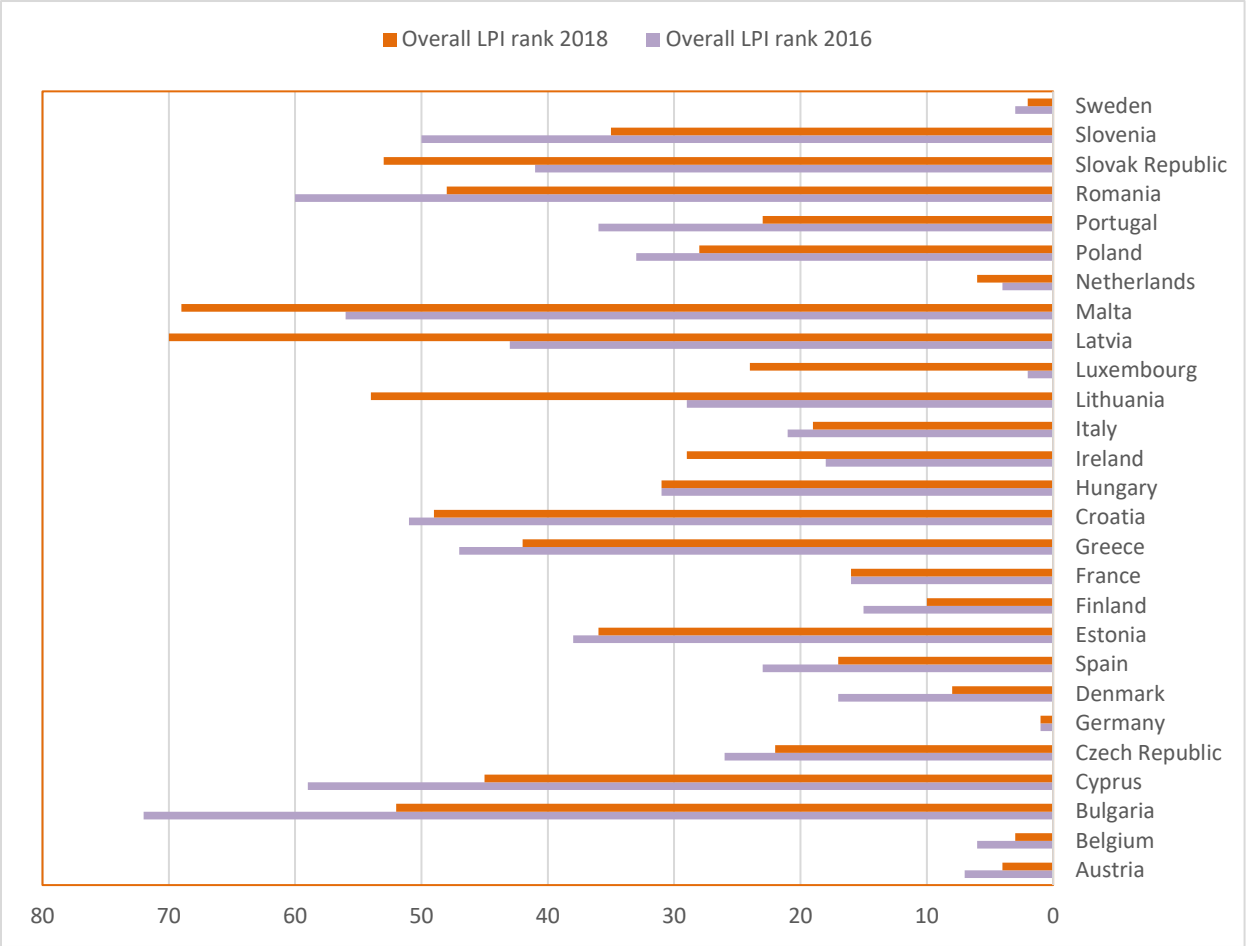

Figure 1. Ranking of European Union countries according to the last two LPI publications

Figure 1 shows the ranking of the 27 European Union countries according to the index, in the last two publications. Germany maintains the first position in the World and Europe. It is noteworthy that the performance of the logistics of Luxembourg, Lithuania and Latvia has decrease respectively by 22, 25 and 27 positions. Luxembourg ranked as second in the world in LPI 2016, is ranked 24th in LPI 2018. Otherwise, countries like Slovenia, Portugal, Bulgaria have seen an improvement in the performance of their logistics. Slovenia from the 50th position in terms of logistics performance, has risen to the 35th position. Portugal, ranked 36th, ranks 23rd, while Bulgaria, ranked 72nd, ranks 52nd.

An overview of the economic activity of the European Union countries

Figure 2 presents GDP per capita (current US $) of European Union countries, in the years 2020, 2019, 2018. It is noticeable that there is a connection between the per capita income of a country and its ranking according to the logistics index. High-income countries are also ranked in the highest positions according to the logistics index, ie countries such as Germany, Austria, Sweden, the Netherlands, Denmark, etc. The countries with the lowest GDP per capita occupy lower positions in the ranking according to the logistics index. Exactly, we will measure this relationship through the methodology explained in the following section.

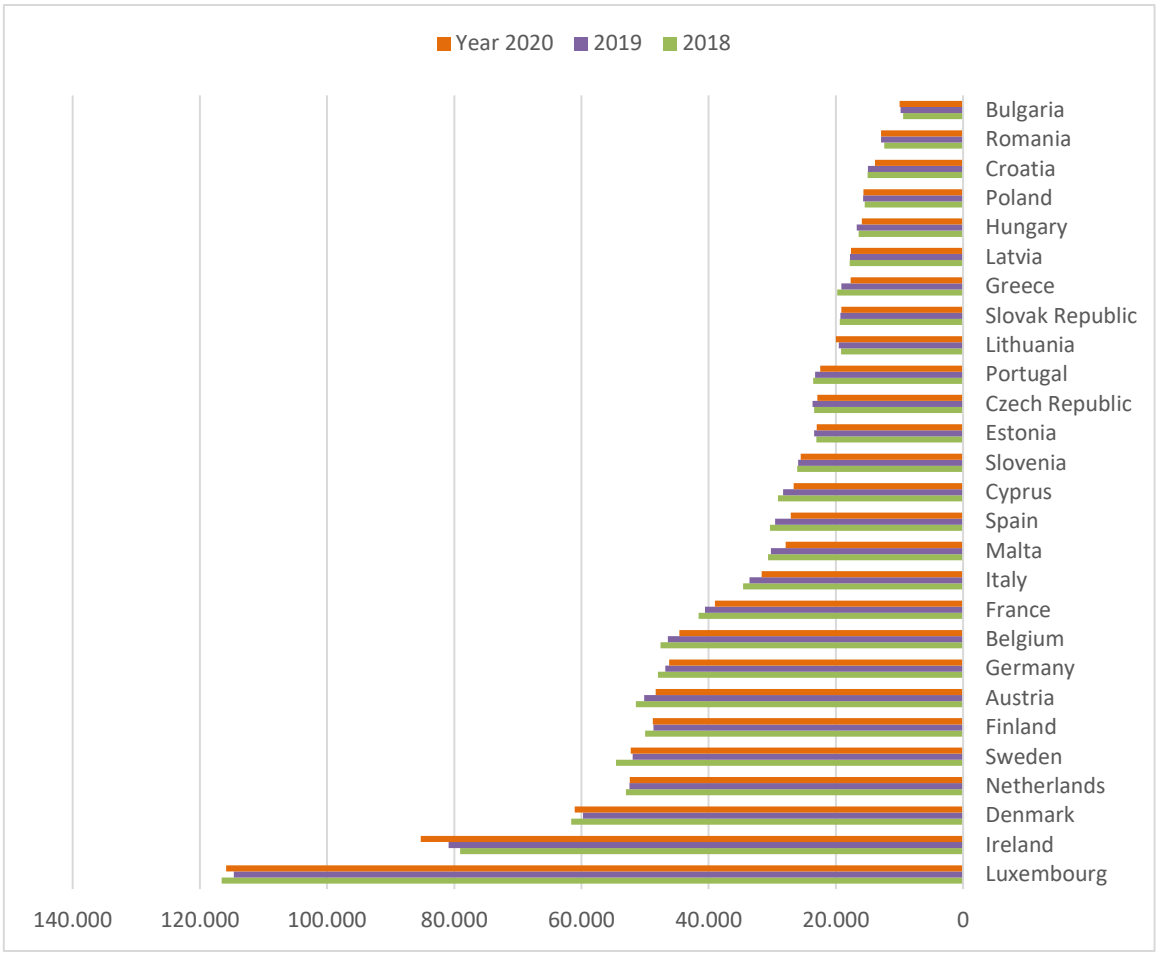

Figure 2. GDP per capita of European Union countries
Source: World Bank

2. MATERIALS AND METHODS

Numerous studies highlight the links between economic activity and variables such as total fiscal expenditure, total investment, total imports and exports, and total consumption and so on. This paper aims to express the relationship that exists between economic activity and the logistics performance index. Is the economic activity of the countries affected by the logistics of the countries? The equation used to perform these measurements is the logarithmic one:

$$\text{Ln}(y) = \alpha + \beta \ln(x)$$

Our focus is the twenty-seven countries of Europe. Specifically we have used GDP data per capita and the respective logistics performance index of the twenty-seven European countries: Austria, Belgium, Bulgaria, Cyprus, Czech Republic, Germany, Denmark, Spain, Estonia, Finland, France, Greece, Croatia , Hungary, Ireland, Italy, Lithuania, Luxembourg, Latvia, Malta, Netherlands, Poland, Portugal, Romania, Slovak Republic, Slovenia, Sweden. Data pertains to 6 years 2007, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, years for which we have data of LPI.

Methods of evaluations:

Normality tests; Many statistical methods such as linear regression, analysis of variance (Anova Test), f-test, t-test, etc. are based on the assumption that the data have normal distributions or Gaussian distributions. All three instruments were used to evaluate the normalization of the model data: Kolmogorov-Smirnov and Shapiro-Wilk tests, Kurtew's Skewness indicators, and visual representations according to Histograms of Normal Q-Q plots.

Covariance and Correlation; Both covariance and correlation are two statistical tools used to express the relationship between two variables. If the greater values of one variable mainly correspond with the greater values of the other variable, and the same holds for the lesser values, the covariance is positive. In this sense, the covariance mark represents the positive or negative trend of the common relationship between the two variables, but not how strong this trend is. The strength of the connection is indicated by the correlation coefficient. The correlation coefficient values are between the ranges of +1 to -1.

+1 perfect positive link between two variables
-1 perfect negative link between two variables
0 no link between two variables
Hypotheses about covariance are:
H_0: The variables are unrelated; there is no covariance between them
H_a: The variables are related; there is covariance between them
If p-value is greater than 0.05, H_0 is accepted, between the two variables we test the relationship there is no covariance.

Regression Weight; The regression weight helps to understand how the value of the dependent variable changes when the value of the independent variable changes, while other independent variables are fixed. This analysis shows whether the independent variable explains the dependent variables or not. So, it shows if the independent variable is significant for the dependent variable. Hypotheses are:

H_0: The independent variable does not explain the dependent variable, it is not significant
H_a: The independent variable explain the dependent variable, it is significant
If the p-value is less than 0.05, the zero hypotheses is not accepted, the independent variable is significant and vice versa

3. RESULTS

In this section we will present the regression results and express the relationship that exists between LPI and GDP per capita. Table 2 presents the results of the two Kolmogorov-Smirnov and Shapiro-Wilk tests for the data of each variable. According to both tests it turns out that the variables LPI and GDP per capita follow a normal distribution, their respective p-values have values greater than 0.05. This means that H_0 is accepted, so their data is no different from a normal distribution. The other two instruments, the Skewness indicators of Kurtosis and the visual representations according to the Histograms of Normal Q-Q plots confirm the results of the two tests Kolmogorov-Smirnov and Shapiro-Wilk.

Table 2. Tests of Normality

	Kolmogorov-Smirnov[a]			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
ln_LPI	.069	108	.200*	.965	108	.07
ln_GDP per capita	.051	108	.200*	.992	108	.773

Source: Processing of authors generated through SPSS

Table 3. Regression Analysis

	r^2	0.541	n	108		
	r	0.293	k	1		
	Std. Error	0.406	Dep. Var.	[161]y_1		
ANOVA table						
Source	*SS*	*df*	*MS*	*F*	*p-value*	
Regression	7.2405386	1	7.2405386	43.905	1.4745E-9	
Residual	17.4808283	106	0.1649134			
Total	24.7213669	107				
Regression output					*confidence interval*	
variables	*coefficients*	*std. error*	*t*	*p-value*	*95% lower*	*95% upper*
Intercept	6.4840	0.510227	12.708	4.88E-23	9.34536	10.311
x_1[162]	2.87	0.433145	6.626	1.47E-9	-0.9226	0.8817

Source: Processing of authors generated through SPSS

According to regression analysis the LPI Index has an impact on GDP per capita. The correlation coefficient r = 0.293 indicates that there is a positive correlation between them. This influence is statistically significant with a p-value=0.00000<0.05. As we can see, regression coefficients are evaluated with p-value is less than 0.05, which means that Ha is accepted. Independents variable is significant for its dependent variable. So, the results is: The independent variable LPI explains the dependent variable GDP per capita, it is significant.

The equation is: ln y_1 = 6.484 + 2.87*x_1

4. CONCLUSION

Since its inception in 2007, the Connecting to Compete report providing LPI ratings has moved trade logistics firmly onto the policy agenda, even for countries that had not previously considered them. LPI results have also been used in many policy reports an documents prepared by multilateral organizations or the consultants they have engaged. The findings provide a worldwide general benchmark for the logistics industry and for logistics users.This paper highlighted that components such as speed, simplicity and predictability of formalities by border control agencies, including Customs, the quality of trade and transport related to infrastructure (eg, ports, railways, roads, information technology), ease of arranging competitively priced international shipping, competence and quality of logistics services (eg transport operators, customs agents), the ability to track shipments and the timing of shipments in reaching the destination within the estimated or expected delivery time have an impact on the economic activity of the countries. So, the logistics performance index is important for the economic growth of countries, so increasing the quality of each of its components is important for a national economy. Logistics is a contribution to economic activity, to economic growth, to GDP per capita. So, logistics should be seen as a political concern, as seen by many advanced economies such as Sweden, Germany, the Netherlands and Austria.

REFERENCES

Trade Logistics in the Global Economy; Jean-François Arvis, Lauri Ojala, Ben Shepherd, Christina Wiederer, Karlygash Dairabayeva, Anasuya Raj, Tuomas Kiiski (2018)

Trade Logistics in the Global Economy; Jean-François Arvis, Daniel Saslavsky, Lauri Ojala, Ben Shepherd, Christina Busch, Anasuya Raj, Tapio Naula (2016)

Trade Logistics in the Global Economy; Jean-François Arvis, Lauri Ojala, Christina Wiederer, Ben Shepherd, Anasuya Raj, Karlygash Dairabayeva, Tuomas Kiiski (2014)

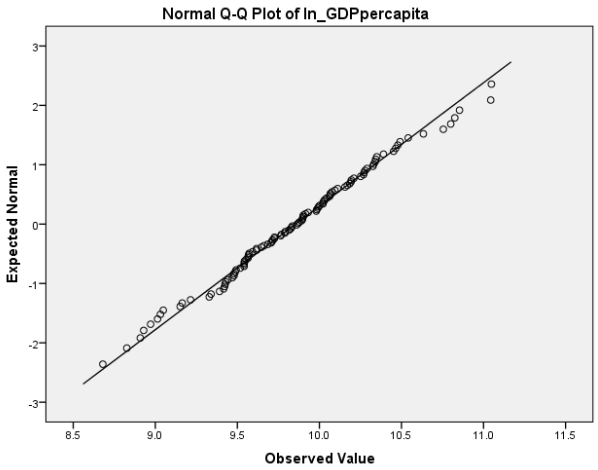
https://data.worldbank.org/

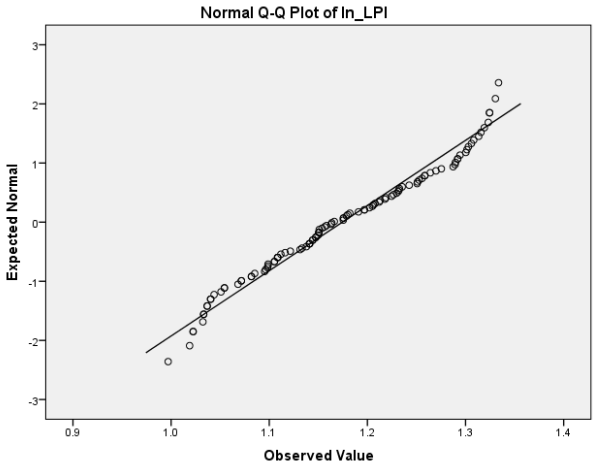
Associating the Change in New COVID-19 Cases to GDP per Capita in 38 European Countries in the First Wave of the Pandemic; Shahina Pardhan1,* and Nick Drydakis, (2021)

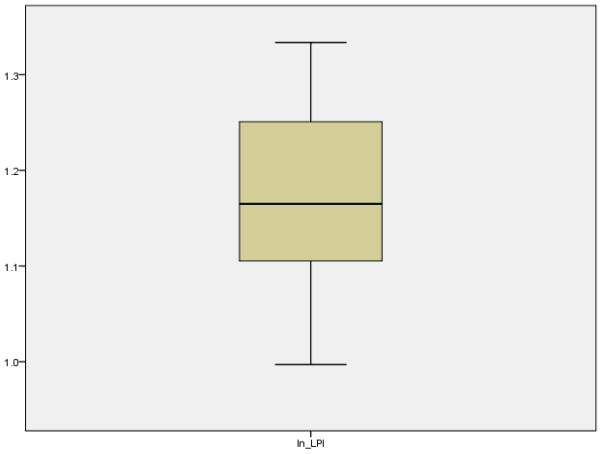
[161] Y_1 is the dependent variable GDP per capita

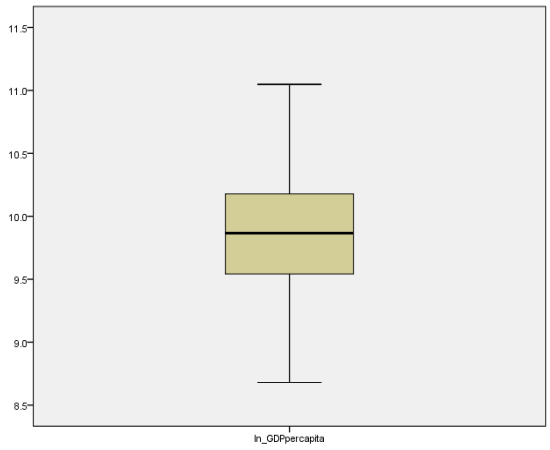
[162] X_1 is the independent variable LPI

APPENDIX

Normal Q-Q Plot of ln_GDPpercapita
Expected Normal
Observed Value
3
2
1
0
-1
-2
-3
8.5
9.0
9.5
10.0
10.5
11.0
11.5

Normal Q-Q Plot of ln_LPI
Expected Normal
Observed Value
3
2
1
0
-1
-2
-3
0.9
1.0
1.1
1.2
1.3
1.4

1.3
1.2
1.1
1.0
ln_LPI

11.5
11.0
10.5
10.0
9.5
9.0
8.5
ln_GDPpercapita

ONLİNE ALIŞVERİŞTE ETİK DIŞI TÜKETİCİ DAVRANIŞININ İNCELENMESİ: Z KUŞAĞINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Tunahan BAŞOĞLU
Kocaeli Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü/Üretim Yönetimi ve Pazarlama
tunahanbasoglu@esenyurt.edu.tr

Fatih KOÇ
Kocaeli Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü/Üretim Yönetimi ve Pazarlama
fatih.koc@kocaeli.edu.tr

Özet
Tüketicilerin ve satıcıların karşılıklı menfaatlerinin korunması doğrultusunda; tüketicilerin, pazarlama etiği ve sorumluluklarıyla çelişen ürünlerden ve bunların etkilerinden korunması gerekmektedir. Ancak, tüketicilerin de satın alma davranışı sergilerken ve bu davranış sonucunda orta çıkacak olan durumlarla ilgili sosyal ve ahlaki sorumluluk perspektifinde hareket etmeleri önemlidir. Muncy ve Vitell (1992) tüketici etiğini "mal ve hizmetleri elde etmede, kullanmada ve yararlanmada bireyler veya grupların davranışlarına yol gösteren ahlakı prensipler ve standartlar" olarak tanımlamışlardır. Bu araştırmada çevrimiçi alışverişlerde yapılan etik dışı tüketici davranışları konusundaki yaklaşımlar z kuşağı ele alınarak incelenmiş ve örnek olaya dayalı bir araştırma kullanılmıştır. Katılımcılara daha önceden Muncy (1992) , Vitell (2005) ve Mitchel (2008) tarafından "aldatıcı uygulamalar, zararsız gibi gözüken davranışlar, satıcının zararına olan ve tüketicinin pasif bir şekilde faydalandığı davranışlar, satıcının zararına olan ve tüketicinin aktif bir şekilde faydalandığı davranışlar " başlıklarıyla kullanılan etik dışı davranış kategorilerine ait dört farklı örnek olay verilmiştir. Daha sonra katılımcıların bu örnek olaylara verdiği cevaplar ile sosyal kabul edilebilirlik, etik dışı davranışı tekrar etme niyeti, tüketicinin etik inancı arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Çalışmada kullanılan anketler katılımcılara hem yüz yüze hem de online ortamda ve 109 katılımcı ile kolayda örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Hipotezlerin test edilmesi için varyans (ANOVA) analizi kullanılmıştır. Analizlerin neticesinde etik dışı davranış türü ile etik inanç, toplumsal kabul ve etik dışı davranışı tekrar etme niyeti arasında anlamlı farklar bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Etik Dışı Tüketici Davranışı, Toplumsal Kabul, Etik Dışı Davranışı Tekrar Etme Niyeti, Etik İnanç

UNETHİCAL CONSUMER BEHAVİORS İN ONLİNE SHOPPİNG: A STUDY FOR GENERATİON Z

Abstract
In line with the protection of mutual interests of consumers and sellers; Consumers need to be protected from products and their effects that conflict with marketing ethics and responsibilities. However, it is important for consumers to act in a social and moral responsibility perspective while exhibiting purchasing behavior and the situations that will arise as a result of this behavior. Muncy and Vitell (1992) defined consumer ethics as "the moral principles and standards that guide the behavior of individuals or groups in acquiring, using and enjoying goods and services". In this study, the approaches to unethical consumer behavior in online shopping were examined by considering the z generation and a case study was used. Participants were given four different case studies of unethical behavior categories "deceptive practices, seemingly harmless behaviors, behaviors to the detriment of the seller and passively benefited by the consumer and actively benefited by the consumer" previously used by Muncy (1992), Vitel (2005) and Mitchel (2008). Then, the relationships between the answers given by the participants to these case studies and social acceptability, intention to repeat unethical behavior, and consumer's ethical belief were examined. The questionnaires used in the study were selected to the participants both face-to-face and online, and with 109 participants by convenience sampling method. Analysis of variance (ANOVA) was used to test the hypotheses. As a result of the analysis, significant differences were found between the type of unethical behavior and ethical belief, social acceptance and intention to repeat the unethical behavior.

Keywords: Unethical Consumer Behavior, Social Acceptance, İntention To Repeat Unethical Behavior, Ethical Belief

1.GİRİŞ

Organizasyonların ürün, fiyat, dağıtım ve tutundurma faaliyetlerini etkileşim içinde oldukları tüketicilere zarar vermeden tasarlamaları, onlara karşı aldatıcı pazarlama faaliyetlerinde bulunmamaları önemlidir. Ancak tüketicilerin de satın alma davranışı sergilerken gösterdikleri tutum ve davranışları sosyal ve ahlaki davranışlar çerçevesinde göstermeleri gerekmektedir. Bu çerçeveden baktığımızda literatürde kabul görmüş tanım Muncy ve Vitell (1992) tarafından "mal ve hizmetleri elde etmede, kullanmada ve yararlanmada bireyler veya grupların davranışlarına yol gösteren ahlakı prensipler ve standartlar" olarak tanımlamışlardır. Çalışmanın alt boyutlarından biri olan etik inanç ise, bireylerin davranışlarının ve ortaya çıkan sonuçlarının iyi veya kötü, doğru veya yanlış olarak sınıflandırılmasını sağlayan ilkeler bütünü şeklinde tanımlayabiliriz. Bu boyut ele alınırken tüketicilerin literatürde yer alan etik dışı davranışların ne kadar etik dışı bulup bulmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın diğer alt boyutlarından biri olan etik dışı davranışı tekrar etme ise bu davranışı yapan veya yapmayı düşünen katılımcıların bu davranışı tekrar sergileyip sergilemediğini incelemektir. Araştırmada ki son alt boyut olan sosyal kabul edilebilirlik ile de katılımcıların toplumun bu davranışları nasıl karşılayacağı konusundaki fikirleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde tüketicilerin geleneksel perakende mağazasında veya başka bir çevrimdışı ortamda malları incelerken ya da satın alırken sergiledikleri etik dışı tüketici davranışları incelendiği görülmüştür. Bu çalışmada ise literatürde var olan etik dışı tüketici davranışları çevrimiçi ortama uyarlanmıştır. Ayrıca teknolojiyle daha çok etkileşim içinde olan ve gelecek yıllarda satın alma gücü daha da artacak olan Z kuşağının etik inancı, etik dışı davranışı tekrar etme niyeti ve bu etik davranışları toplumun nasıl karşılayacağı konusundaki fikirleri elde edilmeye çalışılırmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

TÜKETİCİ ETİĞİ

Tüketici etiği konusunda literatürde birçok tanıma yer verilmektedir. Bunlardan bazılarını belirtmek gerekirse (Dursun vd. s. 28) Tüketicilerin satın alma, ürünleri kullanma ve bunları elden çıkarma aşamasında topluma ve çevreye minimum zarar verecek şekilde davranma sorumluluğu olarak tanımlamışlardır. Bireylerin birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerinde dikkat etmesi gereken kurallar bulunmaktadır. Ayrıca toplumunda bireylere yönelik uyması gereken kurallar vardır. Toplumdan topluma değişiklik gösterebilecek olan bu kurallar, iş gruplarında ve mesleklerde değişiklik gösterebilir. Belirli bir çerçevede kabul görmüş etik kurallar aşağıdaki gibidir. (Kolçak, 2012: 20)

- Dürüst ve doğru olma
- Verilen sözü tutma ve güvenilir olma
- Sadık olma
- Adil olma
- Başkalarına saygı gösterme
- Başkalarına yardım etme
- Mükemmelliği arama
- Sorumluluk sahibi olma

Araştırmamıza konu olan ve literatürde önemli bir yere sahip olan etik dışı davranış örnekleri Muncy ve Vittel tarafından aşağıdaki gibi 4 gruba ayrılmıştır.

- **Zararsız Gibi Gözüken Davranışlar**

Ürünü denedikten sonra beğenmeyip iade etmek, Satın almadığınız bilgisayar yazılımlarını veya oyunları kullanmak vb.

- **Satıcının Zararına Olan Ve Tüketicinin Pasif Bir Şekilde Faydalandığı Davranışlar**

Çok fazla değişiklik(iade)yapmak ve hiçbir şey söylememek, daha düşük bir fiyat almak için çocuğun yaşı hakkında yalan söylemek, Fazla para üstü alıp bir şey söylememek ya da eksik ücret ödediğini fark edip susmak vb.

- **Aldatıcı Uygulamalar**

Çok fazla değişiklik(iade)yapmak ve hiçbir şey söylememek, daha düşük bir fiyat almak için çocuğun yaşı hakkında yalan söylemek, indirim çekini tarihi geçtiği halde kullanmak,vb.

- **Satıcının Zararına Olan Ve Tüketicinin Aktif Bir Şekilde Faydalandığı Davranışlar**

Hasar tüketiciden kaynaklı olsa da malı hasarlı malları iade etmek, bir süpermarkette parasını ödemeden bir kutu soda içmek, bir perakende mağazasında mal üzerindeki fiyat etiketlerini değiştirme vb.

ONLİNE ORTAMA UYARLANAN ÖRNEK OLAYLAR

Örnek olay 1: Zararsız Gibi Gözüken Davranışlar

XYZ isimli bir tüketici, bir online alışveriş sitesinden/uygulamasından bir ayakkabı almak istemektedir. Ürünler hakkında gerekli incelemeleri yaptıktan sonra bir marka ve modele karar verip ürünü sepetine atmıştır. Ancak istediği ayakkabının hangi numarasının ayağına tam olacağına emin olmadığı için kendi ayak numarasının bir alt ve bir üst numarasını da sipariş verir. Tüketici XYZ ödemeyi yapar ve daha sonra kargo ile ürünün eline ulaşmasını bekler. Ürünler eline ulaştıktan sonra, XYZ isimli tüketici 3 ayakkabıyı da dener ve ayağına en iyi olanı ayırır. Geriye kalan ve ayağına uymayan iki ayakkabıyı kargo yoluyla iade eder.

Örnek olay 2: Satıcının Zararına Olan Ve Tüketicinin Pasif Bir Şekilde Faydalandığı Davranışlar

XYZ isimli tüketici, bir arkadaşının özel daveti için, bir online alışveriş sitesinden/uygulamasından bir elbise almak istemektedir. Ürünleri inceledikten sonra bir marka ve modele karar veren XYZ ürünü sepetine atar. Daha sonra XYZ sepete attığı elbiseyi sipariş verir ve satın alma işlemini gerçekleştirir. Kargo aracılığıyla, siparişi teslim aldıktan sonra ürünün etiketini sökmeden ve ürüne zarar vermeden elbiseyi kullanan tüketici XYZ, arkadaşının davetine katılır. Davet bittikten sonra elbiseyi bir daha kullanmayacağını düşünen XYZ, üründe herhangi bir problem olmadığı halde, ürünü iade etmeye karar verir. Daha sonra yasal süre içinde, tüketici XYZ ürünü geri göndererek iade işlemini gerçekleştirir.

Örnek olay 3: Aldatıcı Uygulamalar

XYZ isimli bir tüketici, bir online alışveriş sitesinden/uygulamasından bir ayakkabı alacaktır. Ürünleri inceledikten sonra bir marka ve modele karar verip, seçtiği ürünü sepetine atar. Sonraki aşamada tüketici XYZ sepetini giderek ödeme aşamasına geçer. Ödeme esnasında, tüketici XYZ *"indirim kuponunuz varsa lütfen kodu giriniz"* ibaresini görür. Kendisinin indirim kuponu olmamasına rağmen, bir arkadaşına (arkadaşı şık alışveriş yapan bir müşteri olduğu için önemli bir indirim almıştır) alışveriş sitesi tarafından verilen indirim kuponunu kullanmak ister. Tüketici XYZ arkadaşının indirim kuponunu kullanarak ciddi bir indirim elde eder ve siparişi vererek alışverişi gerçekleştirir.

Örnek olay 4: Satıcının Zararına Olan Ve Tüketicinin Aktif Bir Şekilde Faydalandığı Davranışlar

XYZ isimli bir tüketici, bir online alışveriş sitesinden/uygulamasından bir gömlek alacaktır. Ürünleri inceledikten sonra bir marka ve modele karar verip, seçtiği ürünü sepetine atar. Daha sonra ödeme aşamasına geçer ve satın alma işlemini gerçekleştirir. Kargo ile ürünleri teslim aldıktan sonra XYZ paketi açar ve gömleği denemeye karar verir. Gömleği denerken yanlışlıkla gömleğe zarar verir ve gömleğin bir kısmını yırtar. Daha sonra bu ürüne kendi zarar vermemiş gibi gösterip ürünün defolu geldiğini ileri sürer ve ürünü yasal süre içerisinde iade eder.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada literatürde var olan etik dışı tüketici davranış türleri online ortamda yapılabilecek olan davranış türüne örnek olay şeklinde çevrilmiştir. Katılımcılardan veri toplamak anket kullanılmıştır, Kullanılan anketler katılımcıların bir kısmına yüz yüze bir kısmına online ortamda verilmiştir. Araştırmaya 109 katılımcı kolayda örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Çalışmada katılımcılara etik dışı davranış türü olarak verilen örnek olaylarla toplumsal kabul, etik dışı davranışı tekrar etme, etik inanç değişkenleri arasında ilişkilere bakılmıştır. Örnek olaylarla diğer alt boyutlar arasında ilişkilerin tespiti için varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Toplumsal kabul, etik dışı davranışı tekrar etme, etik inanç değişkenlerinin cinsiyete göre farklılık olup olmadığını anlamaya çalışmak içinse T-testi uygulanmıştır.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Tablo 1: Varyans Analizi

Yapılan analiz neticesinde etik dışı davranış türü ile etik inanç, toplumsal kabul ve etik dışı davranışı

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Toplumsal Kabul	Between Groups	39,997	3	13,332	13,905	**,000**
	Within Groups	100,674	105	,959		
	Total	140,671	108			
Etik Dışı Davranışı Tekrar Etme	Between Groups	36,910	3	12,303	9,968	**,000**
	Within Groups	129,600	105	1,234		
	Total	166,510	108			
Etik İnanç	Between Groups	39,569	3	13,190	11,689	**,000**
	Within Groups	118,481	105	1,128		
	Total	158,050	108			

tekrar etme niyeti arasında anlamlı farklar bulunmuştur.

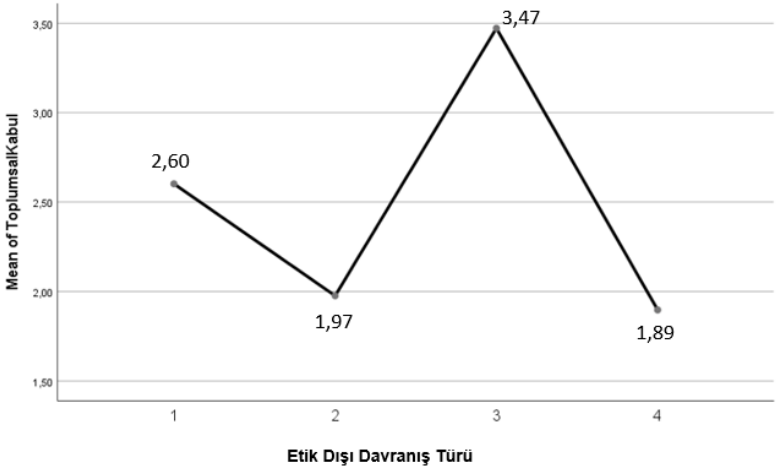
Tablo 2: Toplumsal Kabul İle Örnek Olayların Karşılaştırılması

Multiple Comparisons

Scheffe

Dependent Variable	(I) Etik Dışı Davranış Türü	(J) Etik Dışı Davranış Türü	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
Toplumsal Kabul	3	1	,87007*	,26623	**,017**
		2	1,49603*	,27238	**,000**
		4	1,57479*	,27718	**,000**

"Toplumsal Kabul" değişkeni ele alındığında, farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını ortaya koymak için yapılan post hoc testinde 3 numaralı (aldatıcı uygulamalar) davranış türünün ortalaması ile diğer davranış türlerinin ortalaması arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Şekil 1: Toplumsal Kabul-Etik Dışı Davranış Türü Ortalamaları

Ortalamalara bakıldığında 3,47 ile 3 numaralı davranış türünün en yüksek ortalamaya sahip olduğu gözükmektedir.

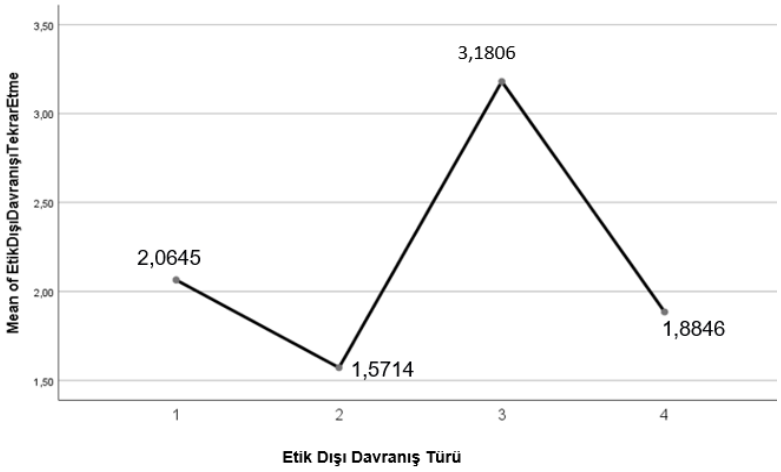
Tablo 3 Etik Dışı Davranışı Tekrar Etme İle Örnek Olayların Karşılaştırılması

Multiple Comparisons

Scheffe

Dependent Variable	(I) Etik Dışı Davranış Türü	(J) Etik Dışı Davranış Türü	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
Etik Dışı Davranışı Tekrar Etme	3	1	1,11604*	,30207	**,005**
		2	1,60913*	,30905	**,000**
		4	1,29594*	,31448	**,001**

"**Etik Dışı Davranışı Tekrar Etme"** değişkeni ele alındığında, farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını ortaya koymak için yapılan post hoc testinde 3 numaralı (aldatıcı uygulamalar) davranış türünün ortalaması ile diğer davranış türlerinin ortalaması arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Şekil 2: Etik Dışı Davranışı Tekrar Etme-Etik Dışı Davranış Türü Ortalamaları

Ortalamalara bakıldığında 3,18 ile 3 numaralı davranış türünün en yüksek ortalamaya sahip olduğu gözükmektedir.

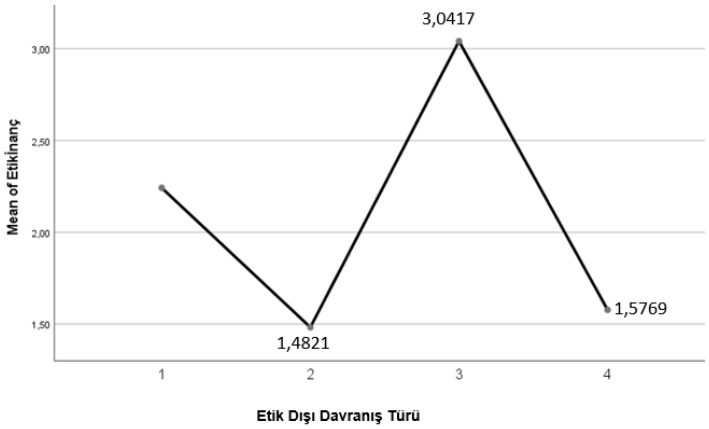
Tablo 4: Etik İnanç İle Örnek Olayların Karşılaştırılması

Multiple Comparisons

Scheffe

Dependent Variable	(I) Etik Dışı Davranış Türü	(J) Etik Dışı Davranış Türü	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
Etik İnanç	3	1	,79973	,28882	,059
		2	1,55952*	,29549	**,000**
		4	1,46474*	,30069	**,000**

"**Etik İnanç"** değişkeni ele alındığında, farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını ortaya koymak için yapılan post hoc testinde 3 numaralı (aldatıcı uygulamalar) davranış türünün ortalaması ile diğer davranış türlerinin ortalaması arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Şekil 3: Etik İnanç -Etik Dışı Davranış Türü Ortalamaları

Ortalamalara bakıldığında 3,04 ile 3 numaralı davranış türünün en yüksek ortalamaya sahip olduğu gözükmektedir.

Tablo 5: Cinsiyetlere Göre Farklılıklar Gösteren Değişkenler

	Levene Testi				
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)
Toplumsal Kabul	,807	,371	-1,303	85,178	,196
Etik Dışı Davranışı Tekrar Etme	**4,394**	**,038**	**-2,583**	**107**	**,011**
Etik İnanç	**4,676**	**,033**	**-2,268**	**107**	**,025**

Değişkenlerin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan T-testinde « Etik Dışı Davranışı Tekrar Etme » ve «Etik İnanç » değişkenlerinde cinsiyete göre anlamlı farklılıklar var

Tablo 6:Farklılık Gösteren Değişkenlerin Ortalamaları

T-Testi

	Cinsiyetiniz:	N	Mean	Std. Deviation
Etik Dışı Davranışı Tekrar Etme	Kadın	66	1,8990	1,13825
	Erkek	43	**2,5116**	1,31404
Etik İnanç	Kadın	66	1,8561	1,11550
	Erkek	43	**2,3837**	1,29024

Etik dışı davranışı tekrar etme eğilimi kadınlarda (1,89) daha düşükken erkelerde (2,51) daha fazladır. Örnek olaylarda anlatılan davranışların etik dışı olup olmadığına yönelik inanç kadın ve erkeğe göre farklılık göstermektedir

SONUÇLAR VE TARTIŞMALAR

Elde edilen bulgular neticesinde aldatıcı uygulamalar başlığı altındaki örnek olay katılımcılar tarafında toplumun daha çok kabul görebileceği bir davranış türü olduğu ortaya çıkmıştır. Yine aynı önek olayın diğer örnek olaylara kıyasla daha az etik dışı davranış türü olarak görülmüştür. Ayrıca katılımcıların bu örnek olaydaki etik dışı davranışı tekrar etme niyetleri diğer olaylara göre daha fazladır. Cinsiyetlere göre farklılıklara bakıldığında ise erkekler kadınlara göre bu etik dışı davranışları daha fazla tekrar etme eğilimdeler. Kadınlar örnek olaylardaki davranışları daha fazla etik dışı bulurken erkeklerde ise daha az etik dışı bulmaktadır.

GELECEK ARAŞTIRMALAR İÇİN ÖNERİLER

Ölçeklerdeki örnek olaylar değiştirilerek Z kuşağının etik inanç konusunda düşünceleri daha detaylı bir şekilde araştırılabilir. Z kuşağının etik inancının kültürlere veya bölgelere göre incelenmesi yapılabilir.

KAYNAKLAR

Aybike Tuba Özden (2019) Etik Tüketici Davranışı: Marka Odaklı Karar Verme Tarzı ve Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergis* s 215-238

Bao Chun Zhao, Mohammed Yahya Rawwas, Cheng Hao Zeng How does past behaviour stimulate consumers' intentions to repeat unethical behaviour? The roles of perceived risk and ethical beliefs *Bussines Ethics A european Review* (2020) p 1–15.

Güven, E.Ö. ve Çay, A. (2020). Turizm İşletmelerinde Etik Dışı - Gayri Ahlaki Tüketici Davranışları, *Journal of Academic Perspective on Social Studies*, (1), 46-66

Mitchell, V-W., Balabanis, G., Schlegelmilch, B. B. & Cornwell, T. B. (2009). Measuring Unethical Consumer Behavior Across Four Countries. Journal of Business Ethics, 88(2), pp. 395-412

Mills ve Groening, (2021). The role of social acceptability and guilt in unethical consumer behavior: Following the crowd or their own moral compass? Journal Of Bussines Research Pages 377-388

Scott J. Vitell , James Muncy Consumer Ethics Scale: A Modification and Application Journal of Business Ethics (2005) 62: 267–275

Scott J. Vitell , James Muncy (1992) Consumer Ethics: An Investigation of the Ethical Beliefs of the Final Consumer Journal Of Bussines Research p297-311

KATILIMCI KARAR VERMEYE YÖNELİK BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Sümeyra Ceyhan
Bingöl Üniversitesi, Sağlik Hizmetleri Meslek Yüksekokulu / Yönetim Ve Organizasyon
sceyhan@bingol.edu.tr . ORCID: 0000-0001-5436-2996.

Gül ÇIKMAZ,
Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı
gul.ckmz@gmail.com. ORCID: 0000-0002-3973-2984.

Derya Çevik Taşdemir
Gaziantep Üniversitesi,
dctasdemir@gantep.edu.tr. ORCID: 0000-0002-0006-9652.

Özet
Çalışanların sorunları çözme ve karar verme yeteneklerinin geliştirilmesi birçok alanda önemli bir konu olarak kabul edilmektedir. Kişilik ve bilişsel tarzlar üzerine yapılan birçok araştırma, insanların problemlere nasıl yaklaştığı, problemleri çözdüğü ve karar verdikleri konusunda önemli bireysel farklılıkları belirlemiştir. Bu araştırma, problem çözme sürecini inceleyerek, kararlara katılım ve karar verme türü konularına atıfta bulunarak, bunlar arasındaki olası ilişkileri tanımlamaktadır. Araştırma kapsamında Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren işletmeler istihdam edilen 412 çalışandan elde edilen veriler ile belirtilen kavramların analizleri gerçekleştirilmiş, bu analizler değerlendirilmiş ve bu kapsamda öneriler sunulmuştur. Bulgular, gerçekleştirilen korelasyon analizine göre çalışanların kararlara katılımı ile karar vermenin türü arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ve yapılan Anova analizine göre; katılımcıların kararlara katılım derecesinin yaş durumlarına ve çalışma süreleri açısından farklılık göstermediği belirlenirken, gelir durumları, eğitim durumları ve bulundukları pozisyon durumuna göre istatistiksel anlamda farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kararlara katılım, karar verme türü, çalışan yönetimi, motivasyon, işgören tutum ve davranışları.

A FIELD SURVEY FOR PARTICIPANT DECISION MAKING

Abstract
Improving the ability of employees to solve problems and make decisions is considered an important issue in many areas. Many studies on personality and cognitive styles have identified significant individual differences in how people approach problems, solve problems, and make decisions. This research examines the problem solving process, referring to participation in decisions and decision-making type, and identifies possible relationships between them. Within the scope of the research, the data obtained from the 412 employees employed in the enterprises operating in the Gaziantep Organized Industrial Zone and the analysis of the specified concepts were carried out, these analyzes were evaluated and suggestions were presented in this context. The findings show that there is no significant relationship between the participation of employees in decisions and the type of decision-making according to the correlation analysis and according to the Anova analysis; While it was determined that the degree of participation of the participants in the decisions did not differ in terms of their age status and working time, it was determined that there was a statistical difference according to their income status, education level and position status.

Keywords: Participation in decisions, type of decision making, employee management, motivation, employee attitudes and behaviors

1. GİRİŞ

İhtiyaçlar hiyerarşisine göre, örgütsel karar alma sürecine çalışanın katılımı önemli bir yer tutmaktadır (Vroom ve Jago, 1974: 743). Karar verme sürecine dahil olmanın birçok çalışan için bağlılığı ve

motivasyonu arttırıcı bir etkisinin yanında; çalışan katılımı yeni yönetim stratejilerinin başarılı bir şekilde uygulanmasında kilit bir unsur olarak görülmektedir (Irawanto, 2005: 159). Ayrıca çalışanların kararlara kararlara katılımının, çalışanın örgütsel bağlılığı, örgütsel özdeşleşmesini arttırıcı bir niteliğe sahiptir. Çalışanlar kendilerinin dahil olduğu karar mekanizmalarında, daha etkin bir çalışmalarını sürdürmekle birlikte, organizasyon kurallarına da daha yüksek düzeyde uyum göstermektedirler. Bu sebeple, çalışanın kararlara katılımına OHSAS 18001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi'nde derinlemesine yer verilmektedir (TSE, 2008). Organizasyonlarda bir değişim söz konusu olduğunda, üst düzey yönetim ekibi istenen sonuca ilişkin net bir vizyon geliştirir. Bu vizyon genellikle alt ve orta düzey bölüm yöneticileri tarafından uygulanmaktadır. Organizasyon içindeki etkin bir iletişim olmaması durumunda, sosyal bir varlık olan insan, yapısı gereği değişime karşı direnç gösterir. Etkin bir yönetim için, çalışanların katılımcı karar verme sürecine dahil olması gerekmektedir. Çünkü insanlar karar alma sürecine dahil olduklarında kararlara uyma konusunda daha istekli olmaktadırlar.

Bundan dolayı bu çalışmada, kararlara katılım ve karar verme türü konularına atıfta bulunarak, bunlar arasındaki olası ilişkilere işaret edilecektir. Ayrıca katılımcı karar verme ile demografik özellikler arasında ilişki analizi yapılarak; katılımcı karar vermenin önemli yönlerini aydınlatacağına inanarak dört farklı yönde yorum gerçekleştirilecektir: (1) tanım ve kavramsal bir bakış açısı sunulacaktır; (2) kararlara katılımın karar verme türü üzerine etkisi ile ilgili sonuçlara ve (3) demografik değişkenler olan deneyim, gelir düzeyi ve eğitimin kararlara katılım düzeyindeki ilişkilerine değinilerek (4) gelecekteki araştırmaların izleyebileceği olası yönleri tartışılacaktır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde kararlara katılım ve karar verme türü kavramlarının teorik temelleri ile ilgili bilgili verilmiş, kararlara katılım ve karar verme türü kavramlarının bireylerin demografik özelliklerine göre farklılıkları ele alınmıştır.

Katılımcı Karar Verme

Son 30 yılda akademik düzeyde yoğun bir şekilde ilgi çeken "katılımcı karar verme" (Black ve Gregersen, 1997:859) kavramının artan çalışan memnuniyetine yönetimsel bir çözüm olduğu yapılan çalışmalarla kanıtlanmış olup; işyeri demokratikleşmesi ve endüstriyel çatışmanın azaltılması gibi çeşitli olumlu sonuçları bakımından (Cotton ve ark., 1988: 9-12) çalışan yönetiminde kritik faktörlerden biridir.

Bu araştırmada, olası ilişkilerle ilgili belirli hipotezleri incelemeden önce, katılımcı karar verme kavramını kısaca açıklayarak bunları bir bağlama oturtmak önemlidir. Margulies ve Black (1987: 393) katılımcı karar verme için iki temel mantığı açıklamaktadır. İlk mantık, "insancıl" ve "demokratik" yönüyle ele alınabilir. Esasen bu mantık, insanların hayatlarını etkileyen kararlara katılma hakkına sahip olduğunu savunur. Bu mantık, bireylerin kararlara katılma potansiyeline sahip olduğunu varsaymaktadır. İkinci temel mantık, "pragmatik" veya "insan ilişkileri" mantığıdır. Bu mantık, katılımcı karar vermenin daha yüksek üretkenlik, verimlilik, kar veya diğer değerli kurumsal sonuçlara ulaşmak için araçsal bir yol olduğunu iddia etmektedir. Katılımcı karar verme, katılımcıların karar alma sürecine hemen dahil olmalarına ve karara dahil olan diğer üyelere kişisel olarak bilgilerini, tercihlerini ve fikirlerini sunmalarına olanak tanımaktadır. (Black ve Gregersen, 1997: 861). Bu yönüyle, kararlara katılım, bireylerin dahil olduğu ve ilgili kararlar üzerinde etkili olan örgütsel bir süreçtir (Brownell, 1982: 1). Çalışanların hedeflerine ulaşmaları için bir fırsat niteliğinde olup, çalışanlar arasında fikir alışverişini sağlamakta ve çalışanların sorumluluk alma düzeylerini arttırmaktadır, bu yönüyle çalışanlara karar verme hakkı veren organizasyonel bir mekanizmadır (Irawanto, 2005: 161). Çalışanların kararlara katılımının, yeni nesil yönetim stratejilerinin başarılı bir şekilde uygulanmasında önemli rol oynarken, çalışanının hem bağlılığını hem de motivasyonunu arttırmaktadır (Ardichvili ve ark.,, 2003: 69).

Kararlara Katılımın Karar Verme Türüne Etkisi

Cadwallader ve ark. (2010: 225), çalışanların karar alma sürecine katılımı ile organizasyonel iklim arasındaki ilişkiyi iyi organize edilmiş ekip çalışması, iyi iletişim gibi birkaç değişkenin belirlediğini

saptamıştır. Ayrıca, Ladd ve Marshall (2004:655-656) tarafından yapılan bir çalışmada, karar alma sürecine katılımın çalışanlar için önemli olduğu; iş tatmini ve duygusal örgütsel bağlılığın yanında çalışanlara değer verildiği hissi oluşturduğunu belirtilmiştir. Çalışanlar, karar alma sürecine katılımları nedeniyle kendilerini daha iyi hissetmekte ve organizasyon, performans etkinliği üzerindeki olumlu etkiden kazanç sağlamaktadır (Irawanto, 2005: 162).

Bakan ve Büyükbeşe (2008: 51)'e göre çalışanların özellikle işleri ile ilgili konularda kararlara katılmak istemektedirler. Bunun işletmeye çeşitli açılardan fayda sağlayacağını bulgulamıştır, bu bulgular şu şekilde sıralanmaktadır:

- Çalışan için çalıştığı organizasyonun amaçlarını daha iyi tanıma ve özümseme fırsatı,
- İşletme hakkında daha çok bilgi sahibi olmak,
- Kararlara katılırken edinilen bilgilerden dolayı işletmenin hakkında bilgi sahibi olma,
- Çalışma şartlarını oluşturmada kişinin katkısı olacağından iş memnuniyetinde artış,
- İşin yapılış yöntemine ilişkin olarak kararlarda söz sahibi olmasından kaynaklı olarak işini istediği gibi yapma imkanı,
- Organizasyonda amirler ile daha iyi ilişkiler içerisinde olma ve görüşlerini daha rahat ifade etme imkanıdır.

Sagie ve ark. (1995: 81)'na göre kararlara katılım (değişikliğin nasıl uygulanacağı), stratejik değişim kararındaki yapıyı başlatma (planlı bir değişikliği uygulayıp uygulamama) ve değişimin kabulü konusundaki başarıyı artırmaktadır. Bu durumda, çalışanların kararlara katılımı ile çalışan daha olumlu bir karar türü seçimi yapmaktadır. Yapılan çalışmalar çalışanların kararlara katılımı ile karar vermenin türü arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir (Sagie ve ark., 1995: 81; Irawanto, 2005: 162; Bakan ve Büyükbeşe, 2008: 51; Bakan ve Büyükbeşe, 2005: 43).

Belirtilen gerekçelere dayanarak kurulan hipotez şöyledir;
H1: Çalışanların kararlara katılımı ile karar vermenin türü arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Ayrıca kararlara katılım ile karar verme türü arasındaki ilişkide demografik değişkenler olan deneyim, gelir düzeyi ve eğitimin düzeyindeki etkilerinde fark önerilmektedir. Yüksek gelir düzeyine sahip çalışanlar ile daha düşük gelir düzeyine sahip olanlara göre çalışanların kararlara katılım düzeyi arasında fark olduğu düşünülmektedir. Ayrıca çalışanın görev süresi çalışanın kararlara katılım düzeyinde fark oluşturacağı düşünülmektedir. Kişilerin eğitim düzeyleri arttıkça kararlara katılım seviyelerinin de artacağı düşünülmektedir.

Belirtilen gerekçelere dayanarak kurulan hipotez şöyledir;
H2: Kararlara katılım, demografik değişkenlere göre farklılık göstermektedir.
H2a: Kararlara katılım, cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
H2b: Kararlara katılım, yaşa göre farklılık göstermektedir.
H2c: Kararlara katılım, eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir.
H2d: Kararlara katılım, medeni duruma göre farklılık göstermektedir.
H2e: Kararlara katılım, gelir düzeyine göre farklılık göstermektedir.
H2f: Kararlara katılım, çalışma süresine göre farklılık göstermektedir.
H2g: Kararlara katılım, pozisyona göre farklılık göstermektedir.
H3: Karar verme türü, demografik değişkenlere göre farklılık göstermektedir.
H3a: Karar verme türü, cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
H3b: Karar verme türü, yaşa göre farklılık göstermektedir.
H3c: Karar verme türü, eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir.
H3d: Karar verme türü, medeni duruma göre farklılık göstermektedir.
H3e: Karar verme türü, gelir düzeyine göre farklılık göstermektedir.
H3f: Karar verme türü, çalışma süresine göre farklılık göstermektedir.
H3g: Karar verme türü, pozisyona göre farklılık göstermektedir.

3. MATERYAL VE METOD

Çalışanların kararlara katılım ve karar verme türleri arasındaki ilişkisinin belirlenmesine yönelik bu araştırmada, öncelikle örneklem ve ölçeklere ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Gaziantep ilinde Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli işletmelerde istihdam edilen iş görenler araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Söz konusu araştırmada olasılığa dayalı olmayan örneklem tekniklerden 'kolayda örnekleme' yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntemle toplam 450 kişiye anket uygulaması yapılmış. 425 kişiden geri dönüş sağlanmış, bunların 412'si değerlendirmeye değer bulunarak analiz edilmiştir. Bu bağlamda çalışma kapsamında kullanılan istatiksel analizin çalışmanın amacına uygun olacağı varsayılmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak birincil veri toplama tekniklerinden anket yönteminden faydalanılmıştır. Kullanılan anket formu literatürdeki farklı kaynaklardan detaylı incelemeler sonucunda araştırmada yer alan değişkenlere yönelik literatürde güvenilirliği onaylanmış ölçeklerden oluşmaktadır. Araştırmanın anket formu dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular; ikinci bölümde çalışanların kararlara katılımlarına yönelik ifadeler; üçüncü bölümde ise çalışanların karar verme türüne yönelik ifadeler yer almaktadır. Çalışanların en uygun **karar verme türünü** seçmelerinde Tannenbaum ve Schmidt'in (birden yediye kadar boyutların yer aldığı ve 1'in yöneticilerin baskın olarak karar verdikleri, 7'ye doğru gidildikçe astların kararlara katılımın arttığı ve yedinin ise kararlarda astların egemen olduğu) karar doğrusu kullanılmıştır. Ankete katılanlara **kararlara katılım** derecesini ölçmek için Bakan ve Büyükbeşe (2005) çalışmasında kullandıkları 6 önermeden oluşan sorular kullanılmıştır.

Analiz ve Bulgular

Araştırmada kullanılan kararlara katılım derecesi ve karar verme türü ölçekleri faktör analizine tabi tutulmuştur. Bu bağlamda kararlara katılım derecesi ölçeğinin tüm faktör yükleri 0,50'nin üstünde olduğu belirlenmiştir. Faktörlere ait Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri 0,790 olarak tespit edilmiştir. Bu değerin 0,5'den yüksek olması sebebiyle anket sorularının güvenilirlik düzeyinin yeterli olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumda kararlara katılım derecesi ile ilgili ifadelerin faktör analizi açısından uygun olduğu ortaya çıkmıştır. Karar verme türü ölçeğinin ise tüm faktör yükleri 0,50'nin üstünde olduğu belirlenmiştir.

Faktörlere ait Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri 0,722 olarak tespit edilmiştir. Bu değerin 0,5'den yüksek olması sebebiyle anket sorularının güvenilirlik düzeyinin yeterli olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumda karar verme türü ile ilgili ifadelerin faktör analizi açısından uygun olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analizlerine göre kararlara katılım ölçeğinin Cronbach Alfa değeri 0,857, karar verme türü ölçeğinin Cronbach Alfa değeri 0,824'dir. Bu değerler ölçeklerin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir. Araştırma kapsamında Gaziantep ilinde faaliyet gösteren işletmelerde çalışan işgörenlerin çeşitli demografik değişkenlere ilişkin özelliklere (cinsiyet, medeni durum, yaş aralığı, eğitim durumu, şu anki iş yerindeki hizmet süresi, aylık gelir, pozisyonunuz) göre dağılımları frekans analizi yöntemi aracılığıyla hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. İş Görenlerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Değişkenler	***Kategoriler***	***N***	***%***
Cinsiyet	Erkek	318	22,8
	Kadın	94	77,2
Medeni Durum	Evli	287	69,7
	Bekar	125	30,3
Yaş Aralığı	25'ten Küçük	68	16,5
	26-30	99	24,0
	31-35	107	26,0
	36-40	97	23,5
	41 ve Üzeri	41	10,0
Eğitim Durumu	İlköğretim	165	40,0
	Lise	107	26,0
	Önlisans	61	14,8
	Lisans	69	16,7
	Lisansüstü	10	2,4
Pozisyonunuz	Üst Düzey Yönetici	22	5,3
	Orta Düzey Yönetici	80	19,4
	Alt Düzey Yönetici	96	23,3
	Yönetim Görevim Yok	214	51,9
Şu Anki İş Yerindeki Çalışma Süreniz	0-2	139	33,7
	3-5	119	62,6
	6-8	67	78,9
	9-11	44	89,6
	12-14	29	96,6
	15 yıl ve üzeri	14	3,4
Aylık Gelir	0-1500 TL	123	29,9
	1501-3000 TL	183	44,4
	30001-4500 TL	85	20,6
	4501 ve 6000TL	11	2,7
	6001 ve üzeri	10	2,4

Araştırma Örneklemine Göre;

- Yukarıdaki tablo incelendiğinde katılımcıların 94 (% 77,2) kadınlardan oluşturmaktadır. Anket çalışmasına katılan erkeklerin sayısı ise 318'dir (%22,8). Bu durum araştırmaya katılan katılımcıların çoğunluğunun erkeklerden oluştuğunu göstermektedir.
- Katılımcıların 287'sinin (% 69,7) evli olduğu görülmektedir. Geriye kalan bekar çalışanların sayısı ise 125'dir (%30,3). Bu durum araştırmaya katılanların çoğunluğunun evlilerden oluştuğunu göstermektedir.
- 31-35 yaş aralığındaki katılımcılar 107 kişiyle (% 26,0) araştırma örnekleminin en büyük yaş aralığını oluşturmaktadır. Ayrıca katılımcıların 68'i (%16,5) 25'ten küçük, 99'u (%24,0) 26-30, 97'si (%23,5) 36-40 ve 41'i (%10,0) 41 ve üzeri yaş aralığı içerisinde yer almaktadır.
- En kalabalık grubu 165 katılımcıyla (% 40,0) ilköğretim mezunlarının oluşturduğu görülmektedir. Lisansüstü eğitim durumuna sahip olanların sayısı 10 olup (%2,4) örneklemin en küçük grubunu meydana getirmektedir.
- Katılımcıların 22'si (% 5,3) üst düzey yönetici, 80'i (%19,4) orta düzey yönetici, 96'sı (%23,3) alt düzey yönetici ve 214'ünün (%51,9) ise yönetimde görevi olmadığı belirlenmiştir.
- Katılımcıların 139'u (% 33,7) 0-2 yıl arasında çalışma süresine sahiptirler. 3-5 yıl çalışma süresine sahip olan katılımcıların sayısı ise 119'dur (%62,6). 6-8 yıl çalışma süresine sahip olanların sayısı 671 (%78,9), 9-11 yıl arası çalışan 44 (%89,6), 12-14 yıl arası çalışan 29 (%96,6) dır. 15 yıl ve üzeri çalışan sayısı ise 14 (%3,4) kişi ile örneklemin en küçük grubunu oluşturmaktadır.

- Araştırmaya Katılanların Aylık Gelirlerine Göre Dağılımları: Yukarıdaki tablo incelendiğinde en yüksek gelir grubunu 183 katılımcıyla (% 44,4) 1501 ve 3000 TL'ye sahip olanlar meydana getirmektedir. Araştırmanın en düşük gelir grubunu ise 5501 ve üzeri gelirle 10 kişi (%2,4) oluşturmaktadır.

Araştırma değişkenleri arasındaki korelasyonlar yani kendi aralarında ilişkinin varlığı ve ilişkinin yönünü tespit etmek için korelasyon analizi yapılmış ve bulguları Tablo 2'de gösterilmiştir. Kararlara katılım derecesi ile karar verme türleri arasındaki ilişki korelasyon analizi ile test edilmiştir. Yapılan korelasyon analizi sonucuna göre kararlara katılım derecesinin (r=,140;p>0,01) ile karar verme türleri arasında bir ilişki olmadığı belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuca göre belirlemiş olduğumuz H1: "*Çalışanların kararlara katılımı ile karar vermenin türü arasında anlamlı bir ilişki vardır*." Hipotezi ret edilmiştir.

Tablo 2. Ölçeklere İlişkin Korelasyon Değerleri

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Kararlara Katılım Der.	Karar Verme Türleri
Kararlara Katılım Derecesi	3,2189	,92217	1 412	
Karar Verme Türleri	3,1602	,92823	,073 140 412	1 412
**p<0,01				

Alan çalışmasında kararlara katılım derecesi ve karar verme türleri demografik özellikleri bakımından farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla T testi yapılmış ve sonuçları aşağıda verilmiştir. Çalışmada ele alınan konulardan birisi, cinsiyetin kararlara katılım derecesi ve karar verme türleri ilişkisidir. Bu açıdan oluşturulan hipotez şu şekildedir; H2a: "*Kararlara katılım, cinsiyete göre farklılık göstermektedir*." H3a:*Karar verme türü, cinsiyete göre farklılık göstermektedir*." Bu hipotezlerin test edilmesi ile cinsiyetin kararlara katılım ile karar verme türü açısından değişkenlik gösterip göstermediği tespit etmek için gerçekleştirilen t-testi değerleri tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Cinsiyetin Kararlara Katılım Derecesi ve Karar Verme Türleri ile İlişkisi

Boyutlar	***Cinsiyet***	***N***	***ss.***	***T***	***F***	***p***
Kararlara Katılım Derecesi	Erkek	318	,93980	1,376	2,909	,089
	Kadın	94	,85560	1,307		
Karar Verme Türleri	Erkek	318	,92878	,988	,024	,876
	Kadın	94	,92649	,986		

Tablo 3'teki t-testi sonucuna göre kararlara katılım derecesi ve karar verme türlerine yönelik verilen cevaplar cinsiyet bakımından incelendiğinde bir farklılık saptanmamıştır (p>0,05). Bu durumda, cinsiyetin kararlara katılım derecesi ve karar verme türleri üzerinde farklılık yarattığını ifade eden "H2a" ve "H3a" reddedilmiştir. Bu sonuca göre (p>0,05), cinsiyetin kararlara katılım derecesi ve karar verme türleri arasında anlamlı bir ilişki belirlenememiştir.

Araştırmada medeni durumun kararlara katılım derecesi ve karar verme türü ile ilişkisine yönelik oluşturulan hipotezler şu şekildedir; H2d: *Kararlara katılım, medeni duruma göre farklılık göstermektedir*." H3d: *Karar verme türü, medeni duruma göre farklılık göstermektedir.* Bu hipotezlerin test edilmesi ile medeni durumun kararlara katılım ve karar verme türünün farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan t-testi sonuçları tablo 4'te verilmektedir.

Tablo 4. Medeni Durumun Kararlara Katılım Derecesi ve Karar Verme Türleri ile İlişkisi

Boyutlar	*Medeni Durum*	*N*	*ss.*	*t*	*F*	*p*
Kararlara Katılım Derecesi	Evli	287	,96246	,099	5,168	,024
	Bekar	125	,82587	,106		
Karar Verme Türleri	Evli	287	,93428	,233	,365	,546
	Bekar	125	,91770	,235		

Araştırma verileri doğrultusunda t-testi sonucuna göre kararlara katılım derecesine yönelik cevaplar medeni durum bakımından incelendiğinde farklılık olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Bu durumda, kararlara katılım derecesinin medeni durum üzerinde farklılık yarattığını ifade eden "H2d" kabul edilmiştir. Diğer yandan karar verme türleri konusuna yönelik verilen cevaplar medeni durum açısından karşılaştırıldığında herhangi bir farklılık göstermemiştir ($p>0,05$). Bu durumda, karar verme türlerinin medeni durum üzerinde farklılık yarattığını ifade eden "H3d" ret edilmiştir. Buna göre ($p>0,05$), karar verme türleri ile medeni durum arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Araştırma verilerinden yola çıkarak hipotezlerin test edilmesi için uygulanan ANOVA sonuçları incelenmiştir. Bu doğrultuda işgörenlerin demografik özelliklerinin kararlara katılım derecesi ve karar verme türleri açısından farklılık yaratıp yaratmadığı incelenmiştir. Elde edilen bulgulardan anlamlı farklılık arz eden sonuçlar tablolar halinde aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 5. Yaşa Ait Farklılıkların Analizi

Boyut	*Yaş*	*N*	*ss.*	*F*	*P*
Kararlara Katılım Derecesi	25'ten küçük	68	,92007	2,073	,084
	26-30	99	,86513		
	31-35	107	,81927		
	36-40	97	1,01390		
	41 ve üzeri	41	1,03245		
Karar Verme Türleri	25'ten küçük	68	,82482	1,651	,161
	26-30	99	,99480		
	31-35	107	,82045		
	36-40	97	1,04769		
	41 ve üzeri	41	,85404		

Katılımcıların kararlara katılım derecesi ve karar verme türlerinin yaşa göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için ANOVA analiz sonuçları incelenmiştir (tablo 5). Yapılan analiz sonuca göre kararlara katılım derecesi ($F_{2,073}=0,84$, $p>0,05$) ve karar verme türlerinin ($F_{1,651}=161$, $p>0,05$) yaş durumuna göre istatistiksel anlamda fark olmadığı belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre "H2b" ve "H3b" hipotezleri ret edilmiştir.

Tablo 6. Gelire Ait Farklılıkların Analizi

Boyut	*Gelir*	*N*	*ss.*	*F*	*P*
Kararlara Katılım Derecesi	0-1500 TL	123	,91958	5,888	,000
	1501-3000 TL	183	,84092		
	3001-4500 TL	85	1,01216		
	4501-6000 TL	11	,93798		
	6001 ve üzeri TL	10	,63925		
Karar Verme Türleri	0-1500 TL	123	,95708	,477	,753
	1501-3000 TL	183	,86905		
	3001-4500 TL	85	,99866		
	4501-6000 TL	11	1,14723		
	6001 ve üzeri TL	10	,83842		

Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların kararlara katılım derecesi ve karar verme türlerinin gelire göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için ANOVA analizi yapılmıştır. Yapılan analiz

sonucuna göre kararlara katılım derecesi ($F_{5,888}$=0,000, p<0,05) olduğu ve bu duruma göre gelir durumunun kararlara katılım derecesi açısından farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Ancak karar verme türlerinin ($F_{,477}$=,753, p>0,05) gelir durumuna göre istatistiksel anlamda fark olmadığı belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre "H2e" kabul edilirken "H3e" reddedilmiştir (tablo 6).

Tablo 7. Eğitime Ait Farklılıkların Analizi

Boyut	***Eğitim***	***N***	***ss.***	***F***	***P***
Kararlara Katılım Derecesi	İlköğretim	165	,88460	6,970	,000
	Lise	107	,86764		
	Önlisans	61	,91767		
	Lisans	69	,92846		
	Lisansüstü	10	1,04527		
Karar Verme Türleri	İlköğretim	165	,94600	,820	,513
	Lise	107	,92495		
	Önlisans	61	,86976		
	Lisans	69	,94999		
	Lisansüstü	10	,88692		

Araştırma kapsamında yapılan analiz sonucuna göre kararlara katılım derecesi ($F_{6,970}$=0,000, p<0,05) olduğu ve bu duruma göre eğitim durumunun kararlara katılım derecesi açısından farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Ancak karar verme türlerinin ($F_{,820}$=,513, p>0,05) eğitim durumuna göre istatistiksel anlamda fark olmadığı belirlenmiştir (tablo 7). Elde edilen sonuçlara göre "H2c" kabul edilirken "H3c" reddedilmiştir.

Tablo 8. Pozisyona Ait Farklılıkların Analizi

Boyut	***Pozisyon***	***N***	***ss.***	***F***	***P***
Kararlara Katılım Derecesi	Üst Düzey Yönetici	22	,20377	10,328	,000
	Orta Düzey Yönetici	80	,10150		
	Alt Düzey Yönetici	96	,09387		
	Yönetim Görevim Yok	214	,05928		
Karar Verme Türleri	Üst Düzey Yönetici	22	,19592	1,098	,350
	Orta Düzey Yönetici	80	,08634		
	Alt Düzey Yönetici	96	,09267		
	Yönetim Görevim Yok	214	,06757		

Katılımcıların kararlara katılım derecesi ve karar verme türlerinin pozisyona göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için ANOVA analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonuca göre pozisyonun kararlara katılım derecesi ($F_{10,328}$=0,000, p<0,05) olduğu ve bu duruma göre pozisyon durumunun kararlara katılım derecesi açısından farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Ancak karar verme türlerinin (F1,098=,350, p>0,05) pozisyon durumuna göre istatistiksel anlamda fark olmadığı belirlenmiştir (tablo 8). Elde edilen sonuçlara göre "H2g" kabul edilirken "H3g" reddedilmiştir.

Tablo 9. Çalışma Süresine Ait Farklılıkların Analizi

Boyut	***Görev Süresi***	***N***	***ss.***	***F***	***P***
Kararlara Katılım Derecesi	0-2 yıl	139	,88640	1,154	,331
	3-5 yıl	119	,89996		
	6-8 yıl	67	,99643		
	9-11 yıl	44	1,00603		
	12-14 yıl	29	,87221		
	15 yıl ve üzeri	14	,88881		
Karar Verme Türleri	0-2 yıl	139	,93145	2,200	,054
	3-5 yıl	119	,84117		
	6-8 yıl	67	,91155		
	9-11 yıl	44	1,06279		
	12-14 yıl	29	,87200		
	15 yıl ve üzeri	14	1,13873		

Katılımcıların kararlara katılım derecesi ve karar verme türlerinin çalışma süresine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için ANOVA analizi yapılmıştır. Tablo 9 incelendiğinde yapılan analiz sonucuna göre kararlara katılım derecesi ($F_{1,154}$=,331, p>0,05) ve karar verme türlerinin ($F_{2,200}$=0,54, p>0,05) çalışma süresi açısından istatistiksel anlamda fark olmadığı belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre "H2f" ve "H3f" hipotezleri reddedilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERILER

Organizasyonların başarılarının sırrı alınan kararlarda saklıdır. Bu sebeple, karar verme ve kararlara katılım konuları en önemli yönetim faaliyetlerinden olup gitgide artan sayıda araştırmacı, yönetici ve politikacı tarafından üzerinde çalışılan kavramlar haline gelmiştir. Ancak 'karar vermek' kadar, organizasyonda alınan kararlara çalışanların etkin bir şekilde uyumu da önemlidir. Bu uyumun başarısı 'çalışanların katılımda' saklıdır. Bu sebeple, gerçekleştirilen araştırmada katılımcı karar verme konusu ele alınmıştır. Çalışanların kararlara katılımları ile karar verme arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca çalışanların kararlara katılım ve karar verme türünün demografik değişkenler açısından farklılık gösterip gösterilmediği araştırılmıştır. Çalışma neticesinde elde edilen bulgular, araştırmanın amacını ortaya koymakla birlikte ilgili literatürün gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Araştırmada oluşturulan hipotezleri test etmek amacıyla korelasyon, t-testi ve Anova analizi gibi yöntemler kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini Gaziantep ilinde Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli işletmelerde istihdam edilen iş görenler oluşturmaktadır. Yapılan analizler incelendiğinde çalışanların %77,2'si kadın, %22,8'i erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Çalışanların %69,7'si evli iken, %30,0'ü bekarlardan oluşmaktadır. Çalışanların %16,5'i 25 ten küçük, %24,0'ı 26-30 yaş aralığındayken %26,0'ı 31-35 yaş, %23,5'i 36-40 yaş, %10,0'ı 41 ve üzeri yaş aralığındadır. Araştırmaya katılan çalışanların %40,0 ile en çok ilköğretim mezunlarından oluştuğu belirlenmiştir. Ankete katılan çalışanların %22'si üst düzey yönetici, %19,4'ü orta düzey yönetici ve %23,3'ü alt düzey yöneticiden oluşmaktadır. Çalışanların %33,7'si 0-2 yıl arasında çalışma süresine, %62,6'sı 3-5 yıl çalışma süresine sahip, %78,9'u 6-8 yıl çalışma süresine sahip, %89,6'sı 11 yıl arası çalışma süresine sahip ve %96,6'sı 12-14 yıl arası çalışma süresine sahip olduğu belirlenmiştir. Çalışanların %44,4'ünün 1501 ve 3000 TL'ye gelire sahip olduğu tespit edilmiştir. Araştırma hipotezlerinin test edilmesi sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde çalışmanın birinci hipotezi için korelasyon analizi yapılmış ve elde edilen sonuca göre kararlara katılım derecesi ile karar verme türleri arasında bir ilişki olmadığı belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuca göre belirlemiş olduğumuz H1: "*Çalışanların kararlara katılımı ile karar vermenin türü arasında anlamlı bir ilişki vardır*." hipotezi ret edilmiştir. Bu bulgu alanyazın ile uyumlu değildir. Gerçekleştirilen evrende çalışanların kararların katımı ile karar verme türü arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bunun nedeninin örneklemden kaynaklanabileceği düşünülmüştür.

Çalışmanın diğer hipotezleri için fark testleri uygulanmıştır. Öncelikle t-testi sonucuna göre kararlara katılım derecesi ve karar verme türlerine yönelik verilen cevaplar cinsiyet açısından karşılaştırıldığında herhangi bir farklılık göstermemiştir. Bu durumda, cinsiyetin kararlara katılım derecesi ve karar verme türleri üzerinde farklılık yarattığını ifade eden "H2a" ve "H3a" reddedilmiştir. Yine araştırma verileri doğrultusunda t-testi sonucuna göre kararlara katılım derecesine yönelik verilen cevaplar medeni durum açısından karşılaştırıldığında farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu durumda, kararlara katılım derecesinin medeni durum üzerinde farklılık yarattığını ifade eden "H2d" kabul edilmiştir. Bu bulgu Bakan ve Büyükbeşe (2005: 43)'nin çalışması ile uyumludur. Diğer yandan karar verme türleri konusuna yönelik verilen cevaplar medeni durum açısından karşılaştırıldığında herhangi bir farklılık göstermemiştir. Bu durumda, karar verme türlerinin medeni durum üzerinde farklılık yarattığını ifade eden "H3d" ret edilmiştir. Yapılan Anova analizi sonuçlarına göre; katılımcıların kararlara katılım derecesinin yaş durumlarına ve çalışma süreleri açısından farklılık göstermediği belirlenirken, gelir durumları, eğitim durumları ve bulundukları pozisyon durumuna göre istatistiksel anlamda farklılık olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuçlara göre "H2b"ve "H2f " hipotezleri ret edilirken "H2c", "H2e" ve "H2g" hipotezleri kabul edilmiştir. Katılımcıların karar verme türlerinin ise yaş, gelir, eğitim, pozisyon ve çalışma süreleri açısından herhangi bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuca göre "H3b", H3c", "H3e", "H3f", ve "H3g" hipotezleri reddedilmiştir.

Bu noktada alanyazında yapılan çalışmalar incelendiğinde, Bakan ve Büyükbeşe (2005: 43)'nin çalışmasının benzer olduğu tespit edilmiş ve bulgular Bakan ve Büyükbeşe (2005: 43)'nin çalışma sonuçlarıyla tartışılacaktır. Bakan ve Büyükbeşe (2005: 43)'nin çalışmasına göre; çalışanların demografik özellikleri ile kararlara katılım arasındaki ilişkide; kararlara katılım ile medeni durum, yaş, eğitim seviyesi, yönetici olup olmamak ve sendika üyeliği arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler saptanmış fakat, cinsiyet, çalışma süresi ile karar verme türleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Buna göre Bizim sonuçlarımız H2a,H2c, H2f, H2g H2e, H2g hipotezleri Bakan ve Büyükbeşe (2005: 43)'nin çalışma sonuçları ile uyumludur. Karar verme türünün demografik özellikleri nasıl etkilediğine dair alanyazında daha önce yapılan bir çalışmaya raslanmamıştır. Bu sebeple gerçekleştirilen çalışmanın alanyazında önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Bu araştırmada, bilimin temelinden kaynaklı olarak bir takım sınırlılıklar bulunmaktadır. Bu araştırmanın en önemli kısıtı, araştırmanın Gaziantep Organize Sanayi Bölgeleri'nde gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu sınırlılıktan yola çıkarak, farklı bölgelerde uygulanacak araştırmalardan farklı sonuçlar elde edilebileceği düşünülmektedir. Çalışmanın farklı evrenlerde, farklı sektör çalışanları üzerinde yapılarak karşılaştırılması, farklı değişken ele alınarak farklı modellerle incelenmesi farklı sonuçların elde edilmesine faydalı olacaktır.

Araştırmada elde edilen bulguların özellikle gerçekleştirildiği evren olan Gaziantep başta olmak üzere tüm sektörlere faydalı olması ve bu araştırmadaki sonuçların işletmeler, sektörler hatta ülkeler için bir politika olarak geliştirilmesi ve değerlendirilmesi araştırmacılara, girişimcilere, yöneticilere ve politikacılara önerilmektedir. Yönetim süreçlerinde katılımcı karar verme konusuna önem verilmesinin organizasyon başarısında faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

ARDICHVILI, A., PAGE, V., & WENTLING, T. (2003). Motivation and barriers to participation in virtual knowledge-sharing communities of practice. *Journal of knowledge management*.

Bakan, İ., & Büyükbeşe, Ö. G. T. (2008). Katılımcı karar verme: kararlara katılım konusunda çalışanların düşüncelerine yönelik bir alan çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *13*(1), 29-56.

BAKAN, İ., & BÜYÜKBEŞE, T. (2005). Katılımcı karar verme: çalışanlar hangi düzeyde kararlara katılmak isterler?. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *7*(2), 23-47.

BAKAN, İ., & BÜYÜKBEŞE, T. (2005). Katılımcı Karar Verme: Çalışanlar Hangi Düzeyde Kararlara Katılmak İsterler?. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *7*(2), 23-47.

Black, J. S., & Gregersen, H. B. (1997). Participative decision-making: An integration of multiple dimensions. *Human Relations*, *50*(7), 859-878.

BROWNELL, P. (1982). A field study examination of budgetary participation and locus of control. *Accounting Review*, 766-777.

CADWALLADER, S., JARVIS, C. B., BITNER, M. J., & OSTROM, A. L. (2010). Frontline employee motivation to participate in service innovation implementation. *Journal of the Academy of Marketing Science*, *38*(2), 219-239.

COTTON, J. L., VOLLRATH, D. A., FROGGATT, K. L., LENGNICK-HALL, M. L., & JENNINGS, K. R. (1988). Employee participation: Diverse forms and different outcomes. *Academy of Management review*, *13*(1), 8-22.

IRAWANTO (2005: 166-167), çalışanların karar alma sürecine katılımının çalışanların motivasyonu arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulgulamıştır.

IRAWANTO, D. W. (2015). Employee participation in decision-making: Evidence from a state-owned enterprise in Indonesia. *Management-Journal of Contemporary Management Issues*, *20*(1), 159-172.

MARGULIES, N., & BLACK, S. (1987). Perspectives on the implementation of participative approaches. *Human Resource Management*, *26*(3), 385-412.

SAGIE, A., ELIZUR, D., & KOSLOWSKY, M. (1995). Decision type, participative decision making (PDM), and organizational behavior: An experimental simulation. *Human Performance*, *8*(2), 81-94.

SCOTT-LADD, B., & MARSHALL, V. (2004). Participation in decision making: a matter of context?. *Leadership & Organization Development Journal*.

TANNENBAUM, A.S. VE SCHMIDT, W., "How to Choose a Leadership Pattern", *Harvard Business Review*, 36, 1958, pp.95-101.

TS-18001, (2008). İş Sağlığı Ve Güvenliği Yönetim Sistemleri –Sartlar , Türk Standartları Enstitüsü, Ankara.VROOM, V. H., & JAGO, A. G. (1974). *Decision-Making as a Social Process: Normative and Descriptive Models of Leader Behavior*. Yale Unıv New Haven Conn Dept of Admınıstratıve Scıences.

SMES IN ALBANIA, PROBLEMS AND SOLUTIONS

[1] Olta Nexhipi, [2] Mario Gjoni
1. Aleksander Moisiu Durres University, oltanexhipi@uamd.edu.al
2. Alexander Moisiu Durres University, mariogjoni@uamd.edu.al

Abstract
Albania in recent years, in terms of doing business has made great progress in opening a business quickly and at low cost, based on the tax system reducing the fiscal burden, but compared to countries in the region, we The SME sector (Small and Medium Enterprises) is still considered critical to the level of enterprise development and innovation, which form the basis of EU (European Union) standards and which are indicators for measuring their performance. This paper is an attempt to understand and identify problems in SME management in Albania. The work is qualitative and is based mainly on interviews conducted with managers or owners of SMEs who are often the same person. The findings are seen to be in full coherence with the literature and studies in the field of SMEs and identify those factors more or less. It is also seen that the management of human resources, with training, job placement, performance systems and measurement of the latter, is of critical importance for the performance of the business.

Keywords: SME, Albania, Human Resources, SME Management**.**

Literature Review

Performance management research acknowledges a fundamental organizational constraint, which is that organizations, large and small, have a low performance problem (Peter et al., 2020; Watson and Robinson, 2003). The literature claims that among the many factors that can negatively affect a firm's performance are its organizational culture, its ability to attract financial support, and the role of management (Chan et al., 2004; Simpson et al., 2012). Donkor et al. (2018) have recently identified the importance of strategic planning to turn that technological proposal into challenge-solving. Therefore, various proposals in the literature seek to address the problem of poor performance by demythologizing the factors that may have led to the current situation (Ndiaye et al., 2018).

Other researchers have increased their voices on the impact of HRM (Human Resource Management) and management practices on increasing organizational and individual performance (Schmelter et al., 2010; Mendy and Rahman, 2019). Researchers proposing market-oriented type interventions find that improving management, staffing, and competition relations is key to problem solving (Kohli and Jaworski, 1990). Therefore, such an important problem deserves greater research attention. Except this,

Additional negative environmental / market pressures on internal organizational performance have exacerbated the situation, thus leading to greater underperformance (Jaworski et al., 2000). Strong studies show that a number of organizations face a problem of poor performance, which seems to be more prevalent in SMEs (Small and Medium Enterprises), given their resource constraints. Although the findings of this paper and its data were collected as part of a study conducted in Albanian companies by conducting interviews with many managers and decision-making element in SMEs obtained in Albania, the results bring new knowledge on how to solve the problem. continued low performance of SMEs, while still contributing to greater awareness,

View of SMEs in Albania and the Market

Albania in recent years, in terms of doing business has made great progress in opening a business quickly and at low cost, based on the tax system reducing the fiscal burden, but compared to countries in the region, we The SME sector (Small and Medium Businesses) is still considered critical to the level of enterprise development and innovation, which form the basis of EU (European Union) standards and which are indicators for measuring their performance. In Albania, SMEs employ more 80% of the working age population, compared to the EU average of 67%. Albanian SMEs provide about 68% of the total value added of the country, while the EU average is about 58%. Due to the fact that the Albanian economy is run by SMEs, it is expected that the projected economic growth will result in increased

employment and increased production of SMEs. In recent years, Albania has undertaken important reforms to improve the business environment. A one-stop shop was set up for quick and free registration of new businesses. Electronic procurement has been introduced. Various administrative problems can be solved online. Tax procedures have been simplified. Recent policy measures have focused mainly on entrepreneurship, 'second chance'.

Support from the international IPA program has so far focused on regulatory and competitive aspects and SME policy development advice, including technical support for businesses accessing credit. The dedicated amount of IPA was 13.4 million euros. Also, through multi-beneficiary programs, a number of regional lending facilities have been created in order to increase investments. In terms of supporting other donors, Italy has established a line of credit for SMEs while Germany, Switzerland, the UN and the US are supporting various aspects of SME policy development, capacity building and business support services. In terms of tourism, the EU has so far covered this area through the promotion of cultural heritage and urban retraining in various countries.

Further steps need to be taken to improve access to finance, such as the development of the venture capital market. For businesses to find qualified staff, it is essential to continue building the skills development framework. Specific measures are required to strengthen the innovative capacity of SMEs. The introduction of incubators, clusters and technology parks deserves more emphasis. Increased public support is needed to increase the exports of Albanian SMEs. A full regulatory impact assessment will be presented for all legislative proposals affecting businesses. Since the fall of the communist system in 1990, in these over 30 years of market economy in Albania, some problems have been noticed that have to do with the conception of SMEs. They are seen only as urban phenomena. Albania has shortcomings in the instruments that stimulate the development of SMEs, although there are some projects for this purpose. SMEs in Albania are credited very little and with great difficulty by the banking sector because they are considered as high-risk borrowers, as they do not have sufficient assets, do not have high capitalization and their business plans are not competitive.

In business and management systems there is a great need to improve business planning, management systems and human resource management. In Albanian SMEs there is a lack of awareness about the importance of strategic and business planning, as key functions in the company. Regarding operating systems and technology, Albanian SMEs have shortcomings in systematizing quality management systems to structure and document business operations, to ensure an effective transfer of working methods, techniques, control functions, and other operations and technology functions from owner / manager to other managers and staff. Also, on this issue, Albanian SMEs need to start thinking about achieving SMC standards recognized abroad such as ISO and others similar which can standardize products and services and will make these businesses more attractive to both local and international clients. foreign or potential investors. This hinders the internationalization of Albanian SMEs, which is another problem or shortcoming seen in the context of the country's integration into regional structures, European and beyond.

For financial and administrative systems there is a general need among Albanian enterprises to improve management techniques and use the tools available for software-based accounting and budgeting and to become more sophisticated in calculating costs. Cost analysis enables the enterprise to assess whether or not a specific business or product is profitable, and cost control can be seen as a “link” between production planning and marketing and sales. For clientele and sales systems, a large part of Albanian enterprises relies on owners who are often their managers, to plan and implement sales activities or to foreign buyers to supply international markets. The future requires sales strategies and sophisticated staff. Regarding marketing, there is a big shortcoming in Albanian companies. The strong centralization of marketing activities to the owner and/or manager indicates that there is a need to improve key management skills within enterprises, where the marketing strategy is an integral part.

For technical skills it has been noticed from the interviews that three of these skills are currently the most important: operation of work equipment or machinery, innovation of operations and technology and applications of electronic tables, all integrated parts of a production management system. One of

the main shortcomings in Albania's performance on the path of regional integration and beyond in the EU remains the development of SMEs, which need significant improvement of human resource management and improvement of technological capacities. Improving management style, management effectiveness, financial control and costing systems, marketing and customer focus, and human resource development remain urgent for Albanian SMEs. Most SMEs do not have and do not work with documented management systems, including international quality standards.

Problems of SMEs in Albania

Based on the study of interviews with owners, managers who are often the same person reached some conclusions that are consistent with the literature and studies in the same field. Participants identified five areas explaining how, why and what actions were needed to address the poor performance of their SMEs, namely (1) adopting clearer rules for employees, what is expected and how work should be done; (2) the great importance of training and development; (3) changing functional roles; (4) good and clear performance determination (5) development of performance measurement systems. The findings are partially supported and supported by the resource organization of the entire SME system, as suggested by Katzenbach and Smith (2015) and Pavlov et al. (2017). The five thematic areas highlighted the impacts of the relationships between two or more variables on the business performance of the four SMEs. These are detailed below in accordance with the framework of study data collection and analysis.

Adopt Clearer Rules for Employees

Managers made it clear that they accepted the need for their companies to change. Employees also achieved this realization when told by their managers through their company top-down communication channels. In other cases, staff were made aware through the appointment of periodic "meetings" by management. However, in other cases, managers saw the need to expand communication further down the hierarchical line, especially when small businesses were opening up new markets or capturing more market share in the same places of doing business. Managers said they had tried several times to recruit staff who knew about the specific job, however some practical overlaps became apparent between what the staff wanted to contribute and what management thought the staff should do on the other hand. This type of staff that had not adapted to the new requirements faced disciplinary action. This made the staff think and act in their own ways, and with this they began to smooth the divisions of labor in their efforts to survive the interventionist measures.

The Great Importance of Training and Development

SME managers were forced to create new employee training and development strategies. This inevitably affected employee performance. In some of the SMEs, employees and managers were being trained to perform someone else's role and perform additional administrative work. However, staff were resisting management measures, including performance measurements in these businesses. The measures and mechanisms were in the view of the employees as very effective and sometimes a little harsh but necessary.

Changing Functional Roles

Through such interactions, employees began to take on additional tasks and responsibilities, for example, by consciously choosing those training programs that are representative of the company. Managers sometimes see these employee ventures as appropriate, but often they look like acts of rebellion and this causes them to start restraining employees. Employees realize that they have skills for certain jobs, which helps to emphasize their performance. They begin to receive more from the tasks in which they were capable of doing and therefore, made their work more visible than that for which they would be given credit.

Good and Clear Determination of Performance

Employees are sometimes instructed to act as mentors or mentors to other colleagues whose performance is not up to the standards required by the SME. They do this to increase their competence and help their firms aim to achieve greater opportunities as well as being seen as performance strategies. In doing so, they consolidate relationships not only in working in relevant departments, but also in training staff and

providing quality support to their colleagues who are not necessarily at different hierarchical and positional levels within the company.

Performance Systems Development

The main purpose of this study was to find out from the perspective of the participants whether there was a solution to their individual and organizational difficulties in the performance of SMEs in Albania. Based on the observed model in the interviews conducted with the defining and managing staff of SMEs were found some issues which all small companies had regardless of the industry where they operate. It was clearly seen that almost all the problems that businesses encountered in the management and performance of the company are in coherence with the performance literature on SME management.

Recommendation

Increased efforts by Albania to remove barriers to investment, to ensure law enforcement, property rights, contract enforcement, increase the quality of export products and to improve the quality of human capital remain essential of work to improve the situation regarding SMEs. For all businesses in general and for SMEs in particular, it remains a moral and ethical obligation to better manage natural and human resources in order to have sustainable long-term development.

Albanian SMEs need to strengthen the relationship between the enterprise owner and management/employees by improving communication and applying documented procedures, regulations and processes in all aspects of doing business. This study shows us five important factors where it is very clear that training occupies a very important place.

Also defining the job, the accuracy and clarity of the roles that employees should have and develop is an added task of managers or responsible persons in SMEs in Albania. Technological systems and not only it is important to be accurate and manage to assist managers in the work of; a) Determining the performance criteria in accordance with the other finding that was the definition of the job and b) Measuring this performance and rewarding or punishing according to the case and the company and the context in which it operates.

Reference

Alvesson, M. and Sk € oldberg, K. (2017), Reflexive Methodology: New Vistas for Qualitative Research, Sage, London.

Ates, A., Garengo, P., Cocca, P. and Bititci, U. (2013), “The development of SME managerial practice for effective performance management”, Journal of Small Business and Enterprise Development, Vol. 20 No. 1, pp. 28-54.

Becker, BE and Huselid, MA (1998), “High-performance work systems and firm performance: a synthesis of research and managerial implications”, Research in Personnel and Human Resource Management, Vol. 16, pp. 53-101.

Budd, JW, Gollan, PJ and Wilkinson, A. (2010), “New approaches to employee voice and participation in organizations”, Human Relations, Vol. 63 No. 3, pp. 303-310.

Chan, LL, Shaffer, MAand Snape, E. (2004), “In search of sustained competitive advantage: the impact of organizational culture, competitive strategy and human resource management practices on firm performance”, The International Journal of Human Resource Management, Vol. 15 No. 1, pp. 17-35.

Cummings, TG and Worley, CG (2005), Organization Development, Thomson South-Western, Mason, OH.

Daskalaki, M., Hjorth, D. and Mair, J. (2015), “Are entrepreneurship, communities, and social transformation related?”, Journal of Management Inquiry, Vol. 24 No. 4, pp. 419-423.

Descartes, R. (1993), “Meditations on first philosophy”, The Philosophical Writings of Descartes, Vol. 2, pp. 3-62.

Donkor, J., Donkor, GNA and Kwarteng, CK (2018), “Strategic planning and performance of SMEs in Ghana”, Asia Pacific Journal of Innovation and Entrepreneurship, Vol. 12 No. 1, pp. 62-76.

Grunberg, L., Anderson-Connolly, R. and Greenberg, ES (2000), “Surviving layoffs: the effects on organizational commitment and job performance”, Work and Occupations, Vol. 27 No. 1, pp. 7-31.

Jaworski, B., Kohli, AK and Sahay, A. (2000), “Market-driven versus driving markets”, Journal of the Academy of Marketing Science, Vol. 28 No. 1, pp. 45-54.

Kleiner, M., Nichelsburg, G. and Pilarski, A. (1995), "Monitoring, grievances, and plant performance", Industrial Relations, Vol. 34 No. 2, pp. 169-89.

Lee, J. and Peccei, R. (2011), "Discriminant validity and interaction between perceived organizational support and perceptions of organizational politics: a temporal analysis", Journal of Occupational and Organizational Psychology, Vol. 84 No. 4, pp. 686-702.

Lwango, A., Coeurderoy, GA and Gimenez, R. (2017), "Family influence and SME performance under firm size and age conditions", Journal of Small Business and Enterprise Development, Vol. 24 No. 3, pp. 629-648.

Mendy, J. (2019), "Supporting creating shared value: including local and global clusters of staff resistance to strategic SME restructuring", Strategic Change Journal, Vol. 28 No. 2, pp. 157-161.

Ndiaye, N., Razak, LA, Nagayev, R. and Ng, A. (2018), "Demystifying small and medium enterprises' (SMEs) performance in emerging and developing economies", Borsa Istanbul Review, Vol. 18 No. 4, pp. 269-281.

Pfeffer, J. (1994), Competitive Advantage through People, Harvard Business School, Boston / Massachusetts.

Rauch, A., Wiklund, J., Lumpkin, GT and Frese, M. (2009), "Entrepreneurial orientation and business performance: an assessment of past research and suggestions for the future", Entrepreneurship Theory and Practice, Vol. 33 No. 3, pp. 761-787.

Sarpong, D. and Maclean, M. (2017), "Service nepotism in cosmopolitan transient social spaces", Work, Employment and Society, Vol. 31 No. 5, pp. 764-781.

Wang, CL and Altinay, L. (2012), "Social embeddedness, entrepreneurial orientation and firm growth in ethnic minority small businesses in the UK", International Small Business Journal, Vol. 30 No. 1, pp. 3-23.

Watson, J. (2020), "Exposing / correcting SME underperformance myths", International Journal of Gender and Entrepreneurship, Vol. 12 No. 1, pp. 77-88.

Wiklund, J. and Shepherd, D. (2005), "Entrepreneurial orientation and small business performance: a configurational approach", Journal of Business Venturing, Vol. 20 No. 1, pp. 71-91.

Wolff, JA and Pett, TL (2006), "Small-firm performance: modeling the role of product and process improvements", Journal of Small Business Management, Vol. 44 No. 2, pp. 268-284.

COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL STATEMENTS BETWEEN UBA AND BKT

ShqipeXhaferri,
Lecturer and Researcher, University "Aleksandër Moisiu" Durres
Corresponding email: shqipexhaferri@uamd.edu.al ;

Shpendi Shahini
Lecturer and Researcher, Agriculture University, Tirane
Corresponding email:shpend.shahini@gmail.com;

Abstract
The purpose of this paper is to make a comparative analysis of financial relations between an Islamic bank (UBA) and a traditional bank (BKT). The Islamic banking process in last years has become not only prominent but also highly sought after. Few studies have referred to comparisons financial reports between Islamic and traditional finance. Islamic finance is a phenomenon that is being recognized as being shown more in financial finance. The origins of the application of Islamic financial policies are from the Middle East where today the growth rates of Islamic financing assets exceed those of traditional banking assets (e.g. in Saudi Arabia, Bahrain, Kuwait and Qatar). In this paper we will compare both the same banking in terms of effect, efficiency, liquidity and risk. At the end of the paper will come up with conclusions and recommendations analyzed for each of the banks. Based on the results the banks traditional banks improve the Islamic banks in relation to me dimensions. Although Islamic banks are more liquid and perform better in an efficiency ratio, traditional banks prevail in terms of amount and risk.

Keywords: Islamic Finance, Islamic Banking, Traditional Banking, financial gateways, financial statements

Introduction

The Islamic banking and finance industry has captured substantial interest in the financial market particularly in the aftermath of the **2007/2008** global financial crisis while the traditional banks were experiencing the biggest failure of the decade. Due to it's increased presence in the global financial scenario, the Islamic banking and finance industry is no longer seen as an outsider to its conventional coequal, but currently is playing a complementary role that has high potential to be developed further as a viable alternative to the conventional financial system.

Currently, the Islamic finance industry has been growing rapidly worldwide. While it represents a small proportion of the global financial market (estimated at 1%-5% of the global share), the Islamic finance industry is experiencing double-digit growth rates annually in the recent years, estimated at 10%-20% growth per annum. Total assets held globally under Islamic finance reached US$1 trillion in 2010.

The Islamic commercial banks accounted for 73 % of the assets, Islamic funds 14 %, **sukuk** issues 12 %, and **takaful** funds 1 %.1 It is widely accepted that the financial sector plays a significant role in supporting economic growth and prosperity of a country. Most of the business sectors today are highly dependent on intermediated funds or bank financing as a source of capital. The surplus units invest their funds in the financial institutions, which are then channeled to the various economic sectors. The ability of the banks in extending financing depends very much on their ability to mobilize the deposits. At the same time, there is an increase competition among the financial institutions in attracting deposits as well as allocating funds to viable business sectors.

As a new concept, Islamic banking is completely different from the conventional commercial banking as its total risk is the function of three different factors combined together.

- First factor of the risk originates from the new classification of the deposit holders. Since the depositors are not entitled to receive a fixed interest rate but are going to share the profit with Islamic bank according to a mutually agreed percentage, theoretically, depositors' money should

be considered as equity. This transformation of depositors to suppliers of equity of the bank will reduce the financial leverage ratio (debt/equity) and, consequently, the risk level of Islamic bank; because, the low financial leverage indicates a low level of fixed interest payments to creditors, with small variations in net profit and earnings per share. Therefore, the risk of Islamic bank, as measured by standard deviation of profit or profitability, declines continuously, and at an increasing rate, as equity is substituted for debt.

- Second factor of the risk in Islamic bank depends on the level of the coverage of interest charges ratio. Since interest is eliminated for deposit holders and is replaced by profit sharing, the fixed interest payments is minimized or completely eliminated. Therefore, the coverage of interest charge ratio will be either very high. Consequently, the higher the coverage of interest charges ratio becomes, the lower the degree of financial leverage and safer the institution. The first and second factor of risk are not mutually exclusive, i.e. two institutions would have identical (debt/equity) ratios, but the firm with a higher coverage ratio would be properly interpreted as being less levered. This analysis of the new risk component indicates that, since interest payments are reduced to a minimum existence, the Islamic banks will have a higher coverage of interest charges ratio, and a lower financial risk than the conventional commercial banks.
- The third factor of the risk in the Islamic bank is related to the new status of the loans given by these institutions. Islamic banks are based on the Islamic legal concepts of Shirkah (partnerships) and Mudarabah (profit sharing). Islamic banks raise funds from deposit holders on the basis of profit sharing and are advancing loans which can be considered as capital to entrepreneurs on the same basis.. Since interest rate on loans is replaced by profit sharing, and profits may be volatile, the risk of the loan portfolio will increase. Therefore the third factor of the risk will make the Islamic bank riskier than the conventional commercial bank.

In addition to mudarabah and shirkah financing there are number of financing arrangements (such as bay' al muajjal and bay' al-murabahah) which may tend to occupy a relatively larger proportion of the loan portfolio of the Islamic banks in the initial phase.

The Shariah board[163]

The Shariah board is a key part of an Islamic financial institution. It has the responsibility for ensuring that all products and services offered by that institution are compliant with the principles of Shariah law. Boards are made up of a committee of Islamic scholars and different institutions can have different boards. An institution's Shariah board will review and oversee all new product offerings before they are launched. It can also be asked to deliver judgments on individual cases referred to it, such as whether a specific customer's business proposals are Shariah-compliant. The demand for Shariah-compliant financial services is growing rapidly and the Shariah board can also play an important role in helping to develop new financial instruments and products to help the institution to adapt to new developments, industry trends, and customers' requirements. The ability of scholars to make pronouncements using their own expertise and based on Shariah, highlights the fact that Islamic finance remains innovative and able to evolve, while crucially remaining within the bounds of core principles.(Xhaferri Sh.,2021)

Methodology

The methodology developed for the performance evaluation of Islamic banks is effective for two main reasons.

- ✓ Firstly, it is more "asset" or "business-centric" and hence more true to the essence of Islamic finance.
- ✓ Secondly, it provides a more conceptually robust approach to calculating an Islamic bank's net income.

Regarding the first reason, our methodology forces the identification of an Islamic bank's sources and uses of funding as well as their underlying contracts. This is significant because the various contracts have differing characteristics which can help in identifying the environment in which the bank is

[163]ICSS "Islamic Bank and Traditional Bank two different things" (2021)

operating. An example of this is the classic "murabahah syndrome" in which Islamic banks will go against their stated preference for profit-sharing and instead prefer fixed-income contracts such as Murabahah. It is also possible that a bank's management has low ability, especially in properly using Islamic financial contracts, for example, by using the wrong contracts for a given project. Therefore, our approach can also add another dimension to assessing the ability of an Islamic bank's management. The reason is if Islamic banks report their balance sheet items based on conventional classes then our methodology cannot be employed.

Analysing the Balance Sheet of an Islamic Bank (UBA)

Assets	**March 2020**	**December 2019**
Treasury & Interbank Operations	**2.933.748**	**2.936.658**
Cash register and central bank	1.308.888	1.233.258
Treasury bonds	0	0
Current accounts in banks, Financial Institutions	957.338	741.916
Deposits with banks, Financial Institutions	130.665	121.346
Loans to banks and Financial Institutions	536.856	840.138
Customer actions	**5.982.445**	**5.430.883**
Standard loans for customers	5.540.734	4.992.214
Loans in pursuit	265.492	263.106
Non-standard loans	179.297	179.969
Reserve funds for substandard loans	-42.781	-43.221
Doubtful loans	80.044	79.028
Reserve funds for doubtful loans	-40.341	-40.213
Lost loans	84.949	82.448
Reserve funds for bad loans	-84.949	-82.448
Other tools and liabilities	**223.400**	**213.218**
Permanent tools	**205.625**	**211.136**
Participatory interest	0	0
Durable tools	205.625	211.136
Total	**9.345.218,00**	**8.791.895,00**
Passive	**March 2020**	**Decembre 2019**
Treasury & Interbank Operations	**948.482**	**759.757**
Current accounts with banks, financial institutions	36.055	13.670
Deposits from banks, financial institutions	793.663	736.286
Borrowed from Banks and Credit Institutions	118.763	9.801
Customer actions	**6.949.899**	**6.685.137**
Albanian Government & Public Administration	6.887	6.775
Liabilities to customers for accounts	6.931.891	6.665.370
Current account	1.503.087	1.476.043

Term deposit account	5.428.804	5.189.327
Other customer accounts	11.120	12.991
Other liabilities	**58.002**	**85.730**
Permanent Sources	**1.388.835**	**1.261.271**
Specific reserve funds	96.130	85.008
Shareholders' equity	1.292.705	1.176.263
Paid-in capital *	1.762.716	1.762.716
Stock premiums		
Reserves	159.193	159.193
Revaluation difference	-201.917	-334.798
Retained earnings (loss)	-410.844	-352.720
Profit (loss) of the exercise year	-16.442	-58.128
Total liabilities	**9.345.218,00**	**8.791.895,00**
Balance sheet and off-balance sheet items summarized (continued)		
Voices outside the balance sheet (in 000 ALL)	**March 2020**	**Decembre 2019**
Financing Commitments	**24.114**	**18.485**
Commitments given	24.114	18.485
Commitments made	0	0
Guarantees	**13.666.748**	**13.122.437**
Data warranty	9.515	7.735
Guarantees received	13.657.233	13.114.702
Foreign currency transactions	**51.852**	**0**
Currency purchased on time	25.720	0
Currency sold with term	26.132	0
TOTAL	**13.742.714,00**	**13.140.922,00**

Income and expenditure statement

Financial Result (In Thousand ALL)	**Reporting quarter 31/03/2020**	**Previous quarter 31/03/2019**
Income from profitable activities	**71.770**	**67.407**
For transactions with banks	1.907	8.255
From actions with customers	69.863	59.152
From transactions with securities	0	0
Expenses for for-profit activities	**-28.261**	**-19.632**
For transactions with banks	-445	-457
For actions with customers	-27.816	-19.175
For securities transactions	0	0
Total from for-profit & for-profit activities	**43.509**	**[i]47.775**
Revenues from commissions	20.042	10.246

From lending activity	12.883	3.561
From the banking activity	7.159	6.686
Expenses for commissions	-716	-641
For lending activity	0	-65
For banking activity	-716	-576
Net Profit / Loss Commissions	**19.326**	**9.605**
Profit / Loss from foreign exchange activity	1.361	2.423
Other banking expenses	0	0
Staff costs	-29.709	-29.185
Taxes other than income taxes	-553	-608
General operating expenses	-31.355	-30.069
Depreciation of fixed assets	-6.485	-5.984
Expenditure on reserve funds for standard loans & in pursuit	-18.710	-7.380
Expenditure on reserve funds for substandard, doubtful, lost loans	-48.791	-2.981
Repayment from reserve funds for standard loans & in pursuit	13.287	8.151
Recovery from reserve funds for substandard, doubtful, lost loans	53.056	5.336
Other expenses for reserve funds	-11.318	-13.847
Accounts receivable uncollectible	0	0
Income from lease operations	1.189	1.243
Other banking income	-928	-1.012
Net profit from unusual activities	**-320**	**0**
Unusual income	0	0
Unusual expenses	-320	0
Profit before tax	-16.442	-16.532
tax	0	0
NET PROFIT	**-16.442,00**	**-16.532,00**

Return on Average Assets (ROA) (Net Income / Average Assets * 100)	-0,73%	-0,68%
General operating expenses / gross operating income	100,33%	93,56%
Net interest income / general operating expense	47,14%	56,05%
Return on average share capital (ROAE) (net income / average share capital * 100)	-5,33%	4,84%
Assets per employee (total assets / registered number of employees) in Lek'000	122.178	114.806
Net interest income / average assets	1,97%	2,32%
Net interest margin	2,38%	2,84%
Average interest / asset income	3,22%	3,41%
Average interest / asset expenses	1,25%	1,09%
Net interest income / gross operating income	53,64%	64,78%
Net income from other activities / average assets	0,95%	0,86%
Non-interest expenses / gross operating income	87,32%	89,54%

Personnel expenses / gross operating income	30,87%	31,81%
Expenses / Reimbursement for provisions / average assets	-0,71%	-0,95%

Balance Sheet		
	Date: 31/03/2020	**000' EUR**
Assets	**Previous quarter**	**Reporting quarter**
Cash and balance with Central Banks	68.790	55.417
Claims on banks	37.270	31.973
Investments in securities	113.609	123.570
Loans and advances to banks	0	4.998
Loans and advances to customers	306.394	316.359
Real estate and equipment	2.355	4.813
Deferred tax assets	0	277
Other assets	6.152	5.179
Total active	**534.570**	**542.586**
Liabilities		
Customer deposits	449.152	446.163
Liabilities to banks	5.436	13.559
Other borrowed funds	22.282	22.415
Deferred tax liabilities	0	0
Other liabilities	3.447	7226
Total liabilities	**480.317**	**489.363**
Share capital		
Share capital	22.000	22.000
Capital reserves	0	0
Retained earnings / (loss) from previous years	18.845	29.018
Retained earnings / (loss) of the current year	10.144	4.098
Other components of capital	3.264	-1.893
Total share capital	**54.253**	**53.223**
Total liabilities and capital to shareholders	**534.570**	**542.586**

Income and expenditure statement **Date: 31/03/2019**

	Previous quarter	**Reporting quarter**
Interest income	22,274	6.003
Interest expenses	-4.120	-1.282
Net interest income	**18.154**	**4.721**
Revenues from fees and commissions	3.793	1.090
Fees and commissions expenses	-156	-34
Net income from fees and commissions	**3637**	**1057**

Net trading income	168	-47
Net income from other financial instruments		1.032
Other net operating income (expenses)	-10.606	-2.636
Total revenues	**11.353**	**4.128**
Provisions for losses on financial assets	-82	426
Profit / (loss) before tax	**11.271**	**4.128**
Profit tax expenses	-1.127	-456
Profit / (loss) net	**10.114**	**4.098**
Other comprehensive income	3.573	-4.505
Total Including Income	**13.687**	**- 407**

National Commercial Bank (NCB) financial indicators

Indicators	March 2020
Capital adequacy ratio= (total capital/ risk weighted assets)	12,18%
Return on average assets (RAA)= (net income / average assets)	3,37%
Average return on equity (ARE) indicator = (net income / average equity)	33,79%
Net interest margin (net interest income / average fixed assets)	4,52%
Total operating expenses / gross operating income	50,05%
Net interest income / general operating expenses	115,01%
Total assets / number of registered employees	1,409
Net interest income / average assets	3,88%
Interest income / Average assets	4,94%
Interest expenses / Average assets	1,05%
Net interest income / gross operating income	57,65%
Personnel expenses / gross operating income	14,31%
Provisions expenses/ average assets	0,00%

During the observation and study of the financial statements of a traditional bank with a Islamic bank in our country it is noticed that:

- ✓ The bank's profit level is higher in the case of the traditional NCB bank.
- ✓ The level of expenses in the Islamic Bank is higher than in the traditional bank.
- ✓ ROE and ROA ratios are presented at higher levels for NCB bank the bank experiences a more positive situation compared to UBA bank while the return from shareholders for UBA bank is presented at negative levels.
- ✓ Ratio of average interest income / assets in UBA bank is presented at lower levels as Muslim banks operate with 0% interest and these accrued interests come as a result of the principle of profit and loss sharing.
- ✓ Personnel expenses for UBA bank are presented in a higher % age while expenses for provisions are presented in negative levels.
- ✓ The ratio of net income to total expenses for both banks is presented in positive values but for NCB bank it is presented at a level 2 times higher than for UBA bank.

Discussions

The goal of this master thesis is to test whether there are differences between performance of traditional and Islamic banks. A main point of this thesis is the risk level of both banks which certainly the Islamic

bank offers a higher level of security to the clients by minimizing the risk. In connection with the beginning of this section, it would be important to investigate Islamic financing contracts as such in further research, to examine why the financial performance of traditional and Islamic banks is often similar. All ethical considerations aside, the financial performance of Islamic and traditional banks as such is largely similar. However, they perform significantly differently from each other in each dimension. Consumers need to understand which features put the emphasis. In case they favor banks that generate high income, they should choose a traditional bank. However, if they place more value on a high liquidity, they should choose an Islamic bank. Regarding the title of this paper it can be concluded that the performance of a bank varies depending on which banking system it belongs to.

Conclusions

Islamic banking services are a growing phenomenon. Islamic banking services are similar to those of traditional banks or as some critics argue it is copying the traditional model but claiming it is more ethical to use as credible Muslim clients. The problem with this topic is whether the two types of banks differ financially. According to critics, there may be times when Islamic banks perform better. Therefore, customers would prefer an economic incentive rather than religious opinion to choose an Islamic bank. During this study, the question arises to what extent the dimensions of bank performance and determinants of financial performance differ between Islamic and traditional banks. To answer this question, three sub-questions were formulated.

The results show that traditional banks outperform Islamic banks. Islamic banks are more liquid and perform better in an efficiency indicator, but traditional banks prevail in terms of credit profitability and risk. Although it is argued that Islamic banks duplicate traditional banking products, the performance of both types of banks in relation to each dimension is unique.

References

Prohibitons and permittions of islamic banking https://www.accaglobal.com/gb/en/student/exam-support-resources/fundamentals-exams-study-resources/f9/technical-articles/introduction-to-islamic-finance.html
https://alizzislamic.com/Knowledge-Centre/Overview
https://youtu.be/VCiEwAy466A
http://www.islamicbanking.com/resources/7/NewHorizon%20Previouse%20Issues/NewHorizon_JanMar09.pdf
https://www.investopedia.com/terms/i/islamicbanking.asp
https://www.sc.com/en/banking/islamic-banking/
https://www.koreascience.or.kr/article/JAKO201816357065476.pdf
http://www.scielo.org.pe/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2077-18862018000300007
https://www.adb.org/sites/default/files/publication/436751/adbi-wp853.pdf
https://www.slideshare.net/HarafAhmed/understandingof-islamicbankbalancesheet

BURUNDI FARMERS' ORGANIZATIONS IN TEA INDUSTRY: WHAT ISSUES, WHAT SOLUTIONS?

Eric Ndayisaba
PhD, Head of Humanities and Social Sciences Departement at Burundi High Institute of Education
ndayisaba.eric@yahoo.fr

Abstract
Tea is a very important economy in Burundi. Famers send their production to companies which transforms and exports it. This study concerns the issues of tea famer's organizations in the context of state monopoly and domination. First, it analyzes the failure of famer's appropriation during the development of the tea industry. This happened because the development tea policies about peasant's organizations did not correspond to the local realities. Secondary, this article proposes some solutions for more farmer's participation for a better future of this sector. It suggests the emergence of autonomous peasant associations.

Keywords: Farming, Tea, Organization, Burundi

Introduction

The tea industry is the second national economy in Burundi. This plant was introduced in Burundi in the early1960s in the context of the Third World Development. Currently, this sector has 12,000 hectares and more than 6,000 producers spread over 5 tea regions namely …….. . Famers sell their tea green leaves to companies and the latter transform them into dry tea ready for export (more than 90 %). In return, companies set the price and pay tea farmers after every two months. As far as the tea industry management is concerned, farmers are not involved in the process. However, in the 1960s and 1970s, there was an idea to promote farmers' associations, a policy which did not succeed. The State continued to increase its monopoly in the tea industry. Despite the movement of associations born from the liberalization policy, tea industry remains the business of the big actors namely the Government and private companies. Farmers are marginalized by the paternalist and authoritarian system.

This work is done with funding from African Studies Center of Edinburgh University during April to June 2021. I thank it very much. By means of a historical approach, this study seeks to understand the different issues of the farmers' participation to the management of the tea industry from the 1960s to the present days. It is based on the fieldwork in Burundi tea regions and the documentation through analysis of public and economic policies, rural studies, etc. This same study is interested in the different interactions between the different actors, (the State, Private Companies, associations' leaders and farmers) and the capacities of farmers to negotiate their participation in the tea industry. Finally, it proposes a participatory approach for a better future of the industry.

1. Origins of the policy of Farmers' Organizations

The policy of cooperatives stems from the idea of promoting workers and working conditions, which emerged in the Western countries during the Industrial Revolution (Delas, 19991:29).This vision has widespread further thanks to the initiatives of the International Labour Organization (ILO). In Burundi as in the rest of the Belgian colonies, the policy of farmers' organizations was thought of since the 1920s through peasants and cooperatives (Mukuri, 1990:150-211). This approach was considered as effective in removing the African mass from traditional production practices. Similar initiatives have grown in number since the end of the Second World War, with the importance of international development cooperation (Develtere, 1998:13). Therefore, this associative or cooperative policy for economic production was transferred and generalized in developing areas as a test of an egalitarian and democratic economy (Ndayisaba, 2019:472). The Government and its partners focused on the role of the farmers' organizations in the intensification of rural development; it was considered that cooperatives were useful and deserved to be supported thanks to their potential to modernize the conditions of economic and social life, by organizing the market without forgetting the ordinary people (Raison, 1989:412). Similarly, the village cooperative was considered as a key element in the realm of building a nation state. The peasantry or development village was supposed to promote both the angle of education and

civilization insofar as its vision aimed at the populations left behind in order to learn values and standards of an ideal socio-economic modernity (Ndayisaba, 2020b:86).

For this reason, the official support and the ideal image of cooperative development were very common. In fact, this was at the origin of the technocratic influence, even of the monopoly of the administration and the elites in all its developmental structures. This was often realized at the expense of the local populations. Despite the failure or just the little motivation on the part of the peasants, this collectivist vision of the socio-economic life has lasted long. As it was considered as the best way for an integrated socio-economic development, the same vision has continued to attract the post-colonial regimes. It was reinforced by the Communist awakening and the nationalist and socialist commitment of the first independence elites who envisaged rural development through groupings of farms and populations into villages (Ergas, 1979:174). However, the transposition of certain colonial practices namely the omnipresence of the technocratic and paternalistic state, the grid of cooperatives by parastatal companies, disciplinary and authoritarian logic and the privilege of the notables were maneuvers to strengthen the control of these apparatuses on the peasantry. In the same perspective of the organization of a "useful peasantry" for an "economy of effort" (Capecchi, 1976:224), the administration sensitized the population for the promotion of national plants, without taking into account related socio-economic constraints. This logic of supervised development has been realized through the tea project.

2. The contradictions of the cooperative policy in the tea sector: from the 1960s to the 1980s

In the early 1960s, the Government of Burundi, widely supported by the then European Economic Community, embarked on the development of tea plantation all over the hills of the highlands region. The choice of cooperatives and associations was the most privileged both in large estates and small peasant estates, although contradictions were eloquent.

2.1. The inconsistencies of the cooperative policy in large tea estates

In large tea estates of Bugarama, Rwegura and Tora, it was planned to develop collective farms. To maximize the profitability of the project, plantations had to be exploited collectively by farmers grouped into cooperatives (Kingdom of Burundi, 1962:29). Being aware of the complexity of the situation, from 1962 to 1966, the managers of the project had the mission to survey the local administration and the labors to know their views on the form to reserve to the farms. The responses were mostly favorable to individual farms, contrary to the wishes of the program planners. It was realized that labors always considered themselves as mere employees in the project without any will to become partners of the project. They had never espoused the idea of a cooperative and always preferred to keep small individual farms, insofar as, in principle, people provide more care, rather to individual property than to collective farms (Ndayisaba, 2020b:88). They also mentioned the risks of administrative constraints for the case of a collective farm.

The managers of the projects were also interested in the legal, social and economic forms to reserve to the groupings of the tea farmers. Despite the worries about the project, they have tried to set up farmers' organizations. The process consisted of forming "rural organizations enjoying civil status", under the supervision of the Ministry of Agriculture. It was a matter of promoting *agriculture under contracts*. The contracts concerned, on the one hand, the State and the cooperative and, on the other hand, the cooperative and the producers. According to the terms of the contract, after the departure of expatriate technical assistance, the cooperatives of the tea farmers were to reimburse progressively the funding and ensure the management of the enterprise (See archives of the Burundi Tea Board).

However, in that period of time, one could notice the superficial aspect of that peasant modernization and certain ambiguities. In fact, there were gaps at the level of the very definition of the particular statutes of the members of the cooperative, constituted by a diversity of categories namely tea farmers and labors. In addition, in order to be admitted as a member of the cooperative, one had to live in the vicinity of the site and regularly work in the company (See archives of the Teza Tea Company). This logic of production through a model of a collectivist enterprise was inconsistent vis-à-vis the reality of the Burundian peasantry, characterised by very small individual and dispersed farm units. With the requirements of the cooperative approach, the project structures became very bureaucratic and complex

for the peasants. The administrative and legal formalities were authoritarian, dubious and boring towards the peasantry. In addition, the population was always reluctant vis-à-vis the collective or cooperative commitment, for she had been deceived by the coffee cooperatives settled during the colonial period and these were mostly influenced by the State and the elites. Moreover, the compulsory and binding nature that characterised all the development policies did not help to convince people of their utility.

In reality, this type of business imposed by the cooperative exploitation neglected the realities of the peasants. People wished to freely work as mere employees in the company and, if necessary, maintain their small and individual tea plots as it was for the coffee plantation. In fact, claiming to develop a population of a given region, through a uniform model, without taking into account local realities, generally leads to considerable resistance and failure (Chonchol, 1996: 161). In addition to tea plantation, other socio-economic concerns inherent in rural life held back the population. The idea of a collective exploitation was not the concern of the population insofar as she could not neglect the subsistence farming. This was more meaningful since the tea yard had a fixed duration. The workers had no guarantees to be selected as members of the cooperatives. The working conditions were also harsh due to long distance to walk to get to the workplace, fatal accidents, low pay and poor weather conditions (Ndayisaba, 2019:328). In such a situation, the tea project was perceived as an overload toward peasant communities and, therefore, these were frequently absent from the tea yard.

In general, public policy actors, regardless of their extent of influence, keep relative capacities to resist against an imposed model (Darbon *et al*., 2019: 20). For this case study, the populations have resisted against any form of collective or cooperative exploitation. They have either refused to sign the contracts (the case of Teza) or neglected to care community plantations / farms (the case of Tora). Though the idea of cooperative development seemed to be innovative, it originated directly from the funders, was assimilated to the colonizer and from the state; henceforth, due to its authoritarian nature, it could not arouse the popular and voluntary adhesion of the targeted population. At first, people seemed to adhere, but with reservation as they waited for the situation to deteriorate in order to assert their logic; they did not want to get much trouble with the authorities (Ndayisaba, 2019: 482).

Throughout all the means put in place to sensitize the population, there were ambiguities between work on the site and the chore or between the partner and the dominated. Despite their benefits in terms of employment, the tea yard undermined the individual, social and community freedom. It was against their will to choose what activity to do or not to do according to the need. Due to mistrust vis-à-vis the cooperative farming, the managers of the tea projects had to question what they had planned before. Thus, the tea programme was oriented, on the one hand, in the form of large estates under the effective management of the state and, on the other hand, in small peasant estates.

2.2. The failure of the peasant organizations in small tea farms

Toward the end of the 1960s, the tea program began to show interest in *village tea projects*. It was an extension of the tea plantation in small individual peasant estates. For these estates, the idea of village or grouped farms was also envisaged in order to create large spaces only reserved for the tea farming. Tea producers were sometimes called upon to set up individual tea-growing plots comprising between 20 and 25 ares, grouped together along the roads and tracks under the form of peasants. However, this measure was not implemented due to land challenges, as well as the close attachment of peasants to subsistence farming (Ndayisaba, 2020b:224).

In an attempt to implement this policy, associations of tea growers were hastily set up by the Administration. The purpose was to encourage tea growers to collectively organize themselves in order to increase the value of their production through a collective sale to the tea company. The association had to be funded through collective contributions from the tea farmers. The Tea Board was in charge of, among other things, the program management, the technical supervision of the tea growers, as well as the supply of fertilizers, equipment, and phytosanitary products. On their part, tea farmers had to maintain their tea plots in accordance with the guidelines of the company, collectively deliver their production to the factory, pay the services rendered by the association and execute certain community works such as the maintenance of roads and tracks. According to the plans, they are the peasant

associations which had , later on, to evolve into cooperatives; the aim was to ensure the succession for the management of the tea companies after the departure of expatriate technical assistance(See Archives of Tea Company of Ijenda).

It is observed, however, that the developmental and technocrat vision of this type was inconsistent vis-à-vis the socio-economic logic of the Burundian peasant. We can, for instance, ask ourselves how the peasants of the then period, alleged associates, could make their own the legal and economic modalities of this model (Capecchi, 1976:297). Moreover, the authoritarian sensitization around the land and the workforce was considered as a means of captivity and control of the peasantry. This enthusiasm for development models through village and collective exploitation had less attention to the will of the concerned peasants. In this perspective of a rational economic organization, the administration encouraged the population to promote profitable national plants namely the tea without taking into account the socio-economic cost undergone by the peasant communities. As in the colonial period in the context of human and equipment resources valorization, the populations were encouraged to live and to produce according to a type of model which did not correspond to their standard of thought and life. For the population, the concern was neither to make up large tea estates of such a kind of production (the labor was always a major challenge) nor to adhere to a cooperative model. Instead, their wish was to maintain the small individual tea lots, similarly to the realities of the local peasants whose land issues remain crucial. But the sharp attitude of the administrative elite to dialogue with the peasants would marginalize the civil initiatives and the community participation into such a rural sector of development. Thus, the structures of associations were progressively abandoned, leaving the State monopoly in the effective management of that large agro-industrial sector.

In brief, this elitist and technocrat vision of the development, through groupings of the estates and farmers, had not taken into account the peasant logic of life and production. It had delayed to understand the situation in the context of all interactions of the socio-economic rural life. Due to a set of economic, social, cultural and legal ambiguities, the cooperative policy has failed both in large estates and in small individual farms. This has compromised the idea of community ownership of the tea sector through the organizations at the expense of the State which has benefited from it and increased its monopoly.

3. The emergence of the State monopoly in a centralized agro-industrial entreprise

Since the 1970s, the State had already increased its influences in all sectors. Due to the ambiguities of the cooperative or associative policy, decision-makers have opted for the capitalization of the conjugated efforts to save that sector whose challenges had become more and more significant since the mid of the 1970s. The challenges were about, among others, the peasants' reluctance to the idea of working in cooperative and to the large estates, to poor maintenance of the plantations, to low productivity vis-à-vis the forecasts, to dubious management, to misunderstandings and role conflicts and interests. Moreover, while the cost of the expatriate technical assistance was revealed to be important, there was also doubt in the succession (Ndayisaba 2019:486). The matter was how to guarantee more acceptable competence and efficiency according to the development logic of the time. In such a situation, it is the State monopoly that presented the best solution for the future of the tea enterprise. Thus, in October 1971, the Burundi Tea Board was created to centralize the technical and financial management of all the tea projects.

As for the other great projects of the then period, the tea plantation was considered as a key for the development (See Archives of Burundi Tea Board). Thus, decision-makers have opted to reorganize that agro-industrial and commercial sector in the perspective of the centralization and the state monopoly. Indeed, in October 1981, a study contract of *the reorganization of the tea sector in Burundi* was concluded between the Government of Burundi and the 'Organization, Management and Marketing Company' (SORGEM, French acronym) to specifically reflect on the organizational and legal plans, economic and financial aspects of the enterprise whose propositions had to result in a real institutional reform. Therefore, all the units, tea companies, rural associations, work sites, … have become integrated entities of specialized and centralized state bodies in order to provide to the State all the necessary means to act effectively. In this context, the tea sector began to radically escape the control of the farmers and became a *major State affair* (Ndayisaba, 2020a: 227).

In brief, it was the notion of state sector for a specialized development, a kind of linear, structured and framed vision which was privileged. The evolution of the tea sector, from the community vision towards a great centralized state sector, became the symbol of state ownership at the expense of the increase of the peasant initiatives. The approaches related to the collective, associative or cooperative exploitation had failed, leaving the place to the monopoly of the decentralizing state. This role of the Sate, though it was sometimes necessary, hindered initiatives of civil or community autonomy. The farmers were left with the income distributed in the context of profitability of a centralized sector, of economic poverty, but also of the vagaries of the market and of the great actors, increasingly diversified, with the liberalization policy.

4. What is the place of peasant organizations in the process of liberalizing the tea enterprise?

The idea of liberalization originates from the neoliberal policies, recommended by the World Bank since the end of the 1980s. It mainly aimed at a gradual withdrawal of the State from the management of principal economic sectors for the benefit of the private actors and farmers' organizations. In the tea sector, it was compulsory to wait almost two decades in order to be interested in that approach. It remains to be seen whether this option succeeds in bringing about the emergence of the peasant association movement, if not, think of innovative alternatives.

4.1. The weaknesses of the new peasant organizations

Since the early 1990s, the idea of farmers' organizations was recurrent in official discourses related to the liberalization approach. However, it was not until 2004 that the State embarked on the creation of tea farmers' associations, with the support of the Non-Governmental Organizations namely the 'Institut Africain pour le Développement Economique et Social' i.e. the African Institute for Economic and Social Development (INADES- Formation)[164].

However, the situation was not very easy. In 2007, it was estimated that only 29% of tea farmers were members of the associations. Similarly, in 2010, in the tea-growing region of Ijenda, only 25 hills out of more than 70 had associations, whereas from 2014 to 2015, on the national forecast / plan, there has been a 6.8% decrease in number of members of the tea farmers' associations. Since they did not understand the aims and the future of those organizations, certain members gradually gave up. They should only stay on condition of the granting of collective loans by the microfinances under the endorsement of those organizations. Originally, the objective was for the peasant organizations to take part in the purchase and management of the business. However, this has remained under the control of the State. The latter remains reluctant and does not want to embark on reforms without any guarantee of the survival of the business since the failure in the privatization of the coffee sector has left bad memories (Ndagijimana, 2015: 42).

In addition, these "top down" organizations, without community base, largely remain without ambitions and sometimes inaccessible to the peasants that they were supposed to represent. The leaders of those organizations are more interested in the participation of seminars, often organized by external funders. Since they consider themselves as *little chiefs of the village,* they hold speeches whose tone and message are similar to those of the administration (Ndayisaba, 2019: 495). This hinders communication, delays and even blocks the development of the peasant associative movement in this sector. From an organizational point of view, there is a bureaucratic tendency like any other state institution and office. This makes these organizations be hierarchical and inefficient structures. Having no definite aim, these associations gradually turn away from the principal official mission and embrace, namely, the logic of local solidarity such as loans and aid to members facing difficulties. But, due to the lack of clear statutes and leadership, such initiatives do not last long.

A general observation is that it is not easy for those kinds of organizations created under the initiatives of the public authorities (not by the concerned people) to resist the temporal challenges and the lack of legitimate leaders (Cochet, 1995: 110). Such associations generally remain administration 'puppets" of

[164] Interview with P. Manirakiza (Chief of Tea procucers Organisation) at Bujumbura, 18 may 2021.

the State and cannot oppose or compete with the latter so that it can leave a space for those organizations (Ndayisaba, 2020b: 95).In this context, tea farmers' organizations have little opportunity to take off or question the system which also controls them. The paternalist and authoritarian logic of supervising the agricultural production and economy in general, privilege the profitability logic and, thus, hinder the emergence of the community or private initiatives to be more autonomous. For the farmers' organizations, to become influential actors, more efforts should be conjugated to anticipate innovative perspectives.

3.2. The participatory approach for the future of farmers' organizations

With reference to the paradigms of sustainable development (See Millennium Development Objectives) and to the role of the social enterprise, it is necessary that the farmer be more interested (paid) , rather integrated through the participation in the management of 'his' company. The dominant and effective economic model is, therefore, the one that evolves towards the enterprise liberalization with an important participation of the producers.

Considering that more than 80 % of Burundian tea comes from small peasant farms, the farmer must have a crucial place. One of the alternatives of the tea business concerns the emergence and participation of the autonomous and integrated peasant organizations. To achieve the community ownership in this sector, political will and efforts of the actors are indispensable to make the general socio-economic framework more flexible, accessible, efficient and reassuring. On the other hand, in this transitional process towards liberalization, the State cannot withdraw suddenly. In the short term, the first phase of liberalization, lasting around 10 years, with the participation of the State, the private actors and the farmers' associations, could allow the latter to gradually familiarize with the management of that enterprise. After, an independent commission would assess and decide, through a widespread and discussed study, on the form to give to the second phase of liberalization, always taking into account the importance of both the economic profitability and farmers' participation. Concerning the financial autonomy of associative structures, the role of banking and microfinance institutions is important to sustain the different farmers' initiatives.

In this regard, the Kenyan model of liberalization and community ownership of the tea business can inspire Burundi. In that great tea country (ranked 3rd worldwide and 1st in Africa), since the 2000s, the farmers' organizations take on a community basis and actively participate in the management of their enterprise (Ndayisaba, 2019: 570). This participatory approach requires more efforts to sensitize all the concerned stakeholders. The State should allow a reassuring emergence of a "business climate" in order to encourage more potential actors. It would equally be good to trust the farmers who have suffered a lot from a number of authority abuses. This would necessitate the change of mentalities in order to enhance the state-peasant rapport in the perspective, rather, of cooperation than of monopoly or domination. Therefore, it is through the process of community, associative and participatory ownership that actors in the tea enterprise could get more benefits of the different opportunities offered by this agro-industrial sector.

Conclusion

The policy of the farmers' organizations has always interested the authorities of the tea sector. However, the paternalist and technocratic vision of the development, through the groupings of the farms and tea growers, has not taken into account the logic of the farmers' life and of the production in the context of all the interactions of the rural socio-economic life. This model of cooperative exploitation or rural association, initiated by the "High" did not conform to the farmer's logic of work and production. Since the beginning of the program, official speeches on the farmers' organizations were not relevant to the reality on the field. The authoritarian practices used to persuade the population about this policy were not likely to bring about the emergence of community care. The "puppet-type" organizations, officially and technically structured as any "modern" enterprise appeared elusive in the eyes of the tea growers.

In principle, this antagonist participation (Develtere, 1998:85), realized with constraints, does not last long. As the farmers were neither interested in nor integrated, they have boycotted the policy of collective farming and farmers' organizations of the 1960-70s. Despite its modernizing nature, the

cooperative approach has undergone a remarkable failure, both in large estates and in small individual peasant farms. This has therefore left room to centralization and the state's monopoly in this large agro-industrial sector. The coming back of the farmers' organizations inspired by the neoliberal vision of the enterprise, is also limited. These types of associations "fabricated" by the State authorities and their partners hardly take off to succeed in their primary mission: the protection of the tea growers' interests. They are challenged either by the influence of the public authorities or by the incompetence of the leadership. However, it is clear that the participatory approach has to be privileged for the future of the tea business. The success of this approach is closely linked to the emergence of the farmers' organizations, and the latter should be proactive, autonomous, responsible and integrated.

References

1. Capecchi Bernard, (1976), *La culture du caféier et du théier au Burundi*, Thèse, Université de Bordeaux III, Bordeaux.
2. Chonchol Jacques, (1996), « Revaloriser les sociétés rurales du Tiers-Monde : Conditions inéluctable du développement », in Guichaoua André, *Questions du développement. Nouvelles approches et enjeux*, Paris, L'Harmattan, 147-166.
3. Cochet Hubert, (1995), *Etude sur la stratégie des producteurs de café du Burundi*, Paris, Institut National Agronomique.
4. Darbon Dominique et Provini Olivier (2018), « Penser l'action publique en contextes africains. Les enjeux d'une décentralisation », *Gouvernement et action publique*, Paris, Presses de Science Po, n0 2, pp. 9-29.
5. Darbon Dominique *et al*. (2019), « Un état de la littérature sur l'analyse des politiques publiques en Afrique », *Papiers de recherches AFD*.
6. Decoudras Pierre-Marie (1997), *A la recherche des logiques paysannes*, Paris, Karthala.
7. Delas Jean-Pierre, (1991), *Le mouvement ouvrier. Naissance et reconnaissance XIXè-XXè siècles*, Paris, Nathan.
8. Develtere Patrick, (1998), *Economie sociale et développement. Les coopératives, mutuelles et associations dans les pays en développement*, Bruxelles, De Boeck.
9. Ergas Zecki, (1979). « *La politique des villages Ujamaa en Tanzanie : la fin d'un mythe*», Tiers-Monde, 77, 169-186.
10. Mukuri Melchior, (1990), *Les transformations de l'Agriculture au Burundi sous la colonisation belge (1924-1959)*, Québec, Thèse, Université de Laval.
11. Ndagijimana Marcien, (2015), *Enjeux de la privatisation de la filière café au Burundi*, Saarbrücken, Editions Européennes.
12. Ndayisaba Eric (2019), *Le thé au Burundi des années 1960 à 2018 : politique publique de développement, rente et appropriations*, Pau, Thèse de doctorat, Université de Pau et des Pays de l'Adour.
13. Ndayisaba Eric, (2020a), « Les défis de l'appropriation communautaire dans le secteur théicole au Rwanda et au Burundi des années 1960 à nos jours », in S. Geenen, A. Nyenyezi Bisoka, S. Alidou, *Conjonctures de l'Afrique Centrale 2020,* Paris, L'Harmattan, pp. 217-237.
14. Ndayisaba Eric, (2020b) « Les défis des organisations paysannes au Burundi : cas du secteur théicole », *Della/ Afrique*, T2, V2, 6, septembre 2020, pp. 83-100.
15. Raison Pierre, (1989), *« Les erreurs géographiques de l'Ujama tanzanienne »,* Tropiques : lieux et liens : florilège offert à Paul Pelissier et Gilles Sautter, Paris, Pinton Florence, ORSTOM, 402-420.
16. Royaume du Burundi. (1962), *Théiculture au Burundi. Muramvya- Busangana*, Rapport, Bujumbura.

Fieldwork and interviews

Names	Profession	Region and date
Bakurakubusa S.	Tea producer	Ijenda, 21 april 2021
Barandereka S.	administrator	Ijenda, 21 april 2021
Barakamfitiye T.	Tea producer	Ijenda, 21 april 2021
Barandagiye M.	Tea producer	Ijenda, 21 april 2021
Baranyomana P.	Tea producer	Ijenda, 21 april 2021
Batwenga R.	Tea producer	Ijenda, 21 april 2021
Bazompora R.	Tea producer	Ijenda, 21 april 2011
Siryuyumusi E.	Association Leader	Ijenda 21 april 2021
Semivyiro H	Tea producer	Ijenda, 21 april 2021
Ndabemeye M.	Association Leader	Ijenda, 21 april 2021
Gahungu E.	Association Leader	Ijenda, 21 april 2021
Hicuburundi D.	Théiculteur	Ijenda, 22 april 2021
Irakoze I.	Association Leader	Ijenda, 22 april 2021
Ndayishimiye D.	Association Leader	Ijenda, 22 april 2021
Niyongabo Ch.	Association Leader	Ijenda, 22 april 2021
Nizigama C.	Association Leader	Ijenda, 22 april 2021
Niyongabo N.	Association Leader	Ijenda, 22 april 2021
Nizigiyimana E.	Association Leader	Ijenda, 22 april 2021
Ntagumuka Th.	Association Leader	Ijenda, 22 april 2021
Nzeyimana E.	Association Leader	Ijenda, 22 april 2021
Nzinahora V.	Tea producer	Ijenda, 22 april 2021
Nzobonimpa F.	Tea producer	Ijenda, 22 april 2021
Mubiri J.	Tea producer	Ijenda, 22 april 2021
Bayadonda D.	Tea producer	Ijenda, 22 april 2021
Bigirimana R.	Tea producer	Ijenda, 22 april 2021
Bihumugani J.	Tea producer	Ijenda, 22 april 2021
Biraronderwa S.	Tea producer	Ijenda, 22 april 2011
Bitaruka V.	Tea producer	Ijenda, 22 april 2011
Bizimana Sophie	Tea producer	Ijenda, 22 april 2021
Denyeri V.	Tea producer	Buhoro, 25 april 2021
Gahungu L.	Tea producer	Buhoro, 25 april 2021
Gahungu S.	Tea producer	Buhoro, 25 april 2021
Bakundukize Ph.	Cadre de l'OTB	Buhoro, 25 april 2021
Manirambona J.	Tea producer	Buhoro, 25 april 2021
Ndayiragije F.	Association Leader	Buhoro, 26 april 2021
Masabarakiza R.	Tea producer	Buhoro, 26 april 2021
Ndayizamba B.	Tea producer	Buhoro, 26 april 2021
Nikwigize A.	Association Leader	Buhoro, 26 april 2021
Niragira A.	Tea producer	Buhoro, 26 april 2021
Nubusa A.	Association Leader	Buhoro, 26 april 2021
Sinibagira L.	Tea producer	Buhoro, 26 april l 2021
Sinzinkayo G.	Tea producer	Buhoro, 26 april 2021
Nizigiyimana B.	Tea producer	Buhoro, 26 april 2021
Nyabuyoya S.	Tea producer	Buhoro, 26 april 2021
Nizigiyimana J.	Tea producer	Buhoro, 26 april 2021
Iradukunda R.	Association Leader	Tora, 5 may 2021
Gahungu S.	Tea producer	Teza, 5 may 2021
Nahimana S.	Tea producer	Tora, 5 may 2021
Gahungu V.	Tea producer	Tora, 5 may 2021
Mukubano S.	Tea producer	Tora, 5 may 2021
Ndayirindire R.	Association Leader	Tora, 6 may 2021

Nahayo C.	Tea producer	Tora, 6 may 2021
Ndikumasabo E.	Tea producer	Tora, 6 may 2021
Nitunga G.	Tea producer	Tora, 6 may2021
Niyoyunguruza G.	Théicultrice	Tora, 6 may 2021
Nibogora C.	Tea producer	Tora, 6 may 2021
Nkurunziza C.	Association Leader	Tora, 6 may 2021
Ntamutumba G.	Tea producer	Tora, 6 may 2021
Karira G.	Tea producer	Rwegura, 10 may 2021
Karonkano A.	Tea producer	Rwegura, 10 may 2021
Bazubwabo A.	Association Leader	Rwegura, 10 may 2021
Kagabo F.	Association Leader	Rwegura, 10 may 2021
Munezero B.	Tea producer	Rwegura, 10 may 2021
Ndayisaba M.	Tea producer	Rwegura, 10 may 2021
Ndikumagenge P.	Association Leader	Rwegura, 10 may 2021
Ndikumana C.	Tea producer	Rwegura, 11 may 2021
Nizigiyimana I.	Tea producer	Rwegura, 11 may 2021
Nikigize L.	Association Leader	Rwegura, 11 may 2021
Nkurunziza E.	Tea producer	Rwegura, 11 may 2021
Nyandwi G.	Association Leader	Rwegura, 11 may 2021
Simbarakiye C.	Tea producer	Rwegura, 11 may 2021
Sengiyumva L.	Tea producer	Rwegura, 11 may 2021
Sindaruhuka M.	Tea producer	Rwegura, 11 may 2021
Bizimana S.	Tea producer	Rwegura, 11 may 2021
Gahungu E.	Tea producer	Teza, 15 may 2021
Mayoya B.	Tea producer	Teza, 15 may 2021
Mushimirimana H.	Tea producer	Teza, 15 may 2021
Gatoto G.	Tea producer	Teza, 15 may 2021
Hakizimana Th.	Tea producer	Teza, 15 may 2021
Ndabirinde A.	Association Leader	Teza, 15 may 2021
Ndayishimiye A.	Tea producer	Teza, 15 may 2021
Ndikumana M.	Tea producer	Teza, 15 may 2021
Ndikumana G.	Tea producer	Teza, 16 may 2021
Nijebariko R.	Tea producer	Teza, 16 may 2021
Nimbona J.	Association Leader	Teza, 16 may 2021
Nimbonera A.	Tea producer	Teza, 16 may 2021
Nimpaye I.	Tea producer	Teza, 16 may 2021
Nzosaba S.	Tea producer	Teza, 16 may 2021
Nzotungwanayo G.	Tea producer	Teza, 16 may 2021
Shaka H.	Association Leader	Teza, 16 may 2021
Simbare E.	Tea producer	Teza, 16 may 2021
Kana G.	Tea producer	Teza, 16 may 2021
Barutwanayo A.	Association Leader	Bujumbura, 18 may 2021
Manirakiza P.	Association Leader	Bujumbura, 18 may 2021

CONSUMER BEHAVIOR IN KOSOVO AFTER THE APPLICATION OF TAXES ON SERBIAN GOODS

Nagip Skenderi,
University of Pristina "Hasan Prishtina",PhD candidate Fidaim Berbatovci
nagip.skenderi@uni-pr.edu

Abstract
The consumer is the part that gets the most attention in economics today in the time of free trade. Consumer choices are even treated as a particular theory. As there are various factors that affect consumer behavior, this paper addresses several factors that have also affected the case of the Republic of Kosovo. Treated by the authorities that take the consumers, businesses and the market of Kosovo. This has been the phenomenon that has invaded society in the country during the end of 2018 and the beginning of 2019. Consumer behavior towards the 100% tax in Kosovo has been immediate and the way the citizens have reacted, who have been the immediate effects and behaviors after this decision are explained in the second part of this paper based on the news and publications of Kosovvare media

Keyword: consumer behavior, 100% tax, Serbian products, impact factors

Part I
What is consumer behavior?

The consumer today is in the spotlight for both businesses and society as a whole because today by offering endless competition in the market for the same products the risk of ignoring a certain product is extremely high. By offering multiple choices people can try a product at once by chance but this can be reflected in a continuous behavior in case they like that product. For this reason consumer preferences are now often changed to try new products. Consumer behavior is the main part of consumer choice theory which serves to understand and anticipate consumer behavior thus giving an explanation of why people make choices for certain products and how their demand is reflected. In fact consumer behavior means a person's decision about which products to choose to consume and this choice is directly related to several different factors such as: quantitative limits of money, product quality, product need, personal tastes and in certain cases the content and origin of the product. Consumer behavior is a complicated phenomenon which is realized under the influence of many personal, social and psychological variables. The more businesses recognize this phenomenon the more opportunities they have to be successful in the market. So we can say that consumer behavior includes feelings and thoughts about the experiences and activities realized in the process of consumer consumption, in addition includes all other environmental factors that affect the activities, feelings and thoughts of consumers. . However, there are several factors that directly or indirectly affect consumer behavior, which will be further tarnished.

Factors influencing consumer behavior

Research on both marketing and consumer behavior has shown that there are a number of factors that affect how consumers choose to buy certain goods and services. In fact, groupings have been made for these factors by grouping them into three main groups: cultural factors, personal or individual factors, and psychological factors. Social status, family and friends influence consumer decisions in their purchases. Cultural influence has effects on consumer purchases. Personal factors include age, income, occupation, lifestyle, personality, and self-concept. Changes in any of these factors can affect the behavior of buyers. Income and lifestyle affect two processes, that of buying and choosing products. Psychological factors, on the other hand, influence individual buying behavior and how people respond to promotional methods. Psychological factors include perception, motivation, attitudes, and learning

Cultural Factors

They include perhaps the broadest and deepest impact on consumer behavior. Although this is a field that belongs to sociology, in fact, consumer behavior is very closely related to economic and sociological studies because through the analysis of these factors itself can be given a definition of consumer behavior to better understand what are the factors that affect this behavior and ways to influence them. The analysis of cultural factors includes three factors: culture, subculture, and social class.

Culture - *is considered to be the simplest reason or cause influencing consumer behavior. Human behavior is largely learned, grown up in a society (as a social being), the child learns basic values, perceptions, desires and behaviors from family and other important institutions. Culture is the essential character of a society, which distinguishes it from other groups.*

Given that the basic elements of any culture are values, language, customs, rituals we can say that different peoples have different preferences for product selection and as a result have different attitudes towards the same products. P.sh in India parts of their culture and religious ritual have the cow as a sign of the sacred and for this reason they never eat beef which is very common for other peoples. Through this we can illustrate that culture is a factor which has an impact on consumer behavior and as a result when we are dealing with national values it also has an impact on the overall behavior of a people towards certain products.

So culture serves to devote consumer behavior as members of a certain society.

Subcultures - *Every culture contains parts of subcultures. Subculture is understood as small groups of people who share a system of shared values based on shared life experiences and situations. Subcultures include nationality, religion, racial groups, and geographic regions. Many subcultures make up important market segments, and often when marketers design, products fit the needs of that type of market. A subculture is a homogeneous group of people who share elements of general culture and unique elements of culture in their group.*

The subculture therefore includes elements of culture which are the biggest influencers in terms of consumer behavior based on nationality, religion, different geographical regions or even different social groups that believe in certain values. Part of the subculture may also be certain ethnic groups that boycott the products of another ethnicity or even services. This example will be illustrated in the second part of this paper which deals with the behavior of consumers in Kosovo towards Serbian products.

Social classes *- are societies where members share similar values, interests, and behaviors. In different parts of the world, social classes vary in their relative sizes. In developed countries, the social middle class dominates, where diamond-shaped structures are characteristic. In less developed countries, such as Africa and Latin America, pyramid-shaped structures dominate, with the poor.*

Social classes are therefore groups of people with the same social statuses who have almost the same preferences for certain goods and products because they have the same financial status. So this is one of the factors that orients the behavior of consumers with or their unwillingness, as products that have higher costs than the budget on which those purchases are based cannot be selected.

Social Factors- As in any other aspect that the behavior of individuals is influenced by social factors such as family, society or other social groups, in economic terms, especially the choice of the consumer, social factors have a significant impact.

Groups - *affect a person's behavior. The groups that have a direct impact are the membership groups to which the person belongs. Some are: Primary groups, of which there are regular but informal connections such as family, neighbors or work colleagues. Secondary groups are formal groups, which include organizations such as religious groups, professional associations, and unions..*[165]

Groups are also another aspect that has a great impact on consumer behavior, e.g. animal rights groups never go to a circus show just because they think they are abusing animals. They can also become

[165] **Lars Perner CONSUMER BEHAVIOR: THE PSYCHOLOGY OF MARKETING:** https://www.consumerpsychologist.com/

vegetarians, which means that they remove animal products from their menu, and automatically when a person decides to be a vegetarian, his behavior as a consumer changes because he will never be in the basket again. his meat products.

Family– is a group of individuals living together who are interconnected. The family is also the first place where the child learns every behavior and action, whether due to authority or respect, the family has a decisive influence on a child's decisions.

The family is the most powerful social institution for many consumers, strongly influencing values, attitudes, self-concept and buying behavior. Many purchasing decisions, regarding products or services, are influenced by what the whole family will use and consume.

Role and Status – Consumer behavior, among other things, depends on the role and also the status of the individual in society because not everyone has the same role and this determines the scope of decisions about who is the buyer and who is not.

If a worker is going to go shopping for his employer obviously those products will not be his choice but demand for others.

Personal Factors- Above all the factors mentioned above are undoubtedly among the most important and primary factors are those belonging to this group because above all the final choice for consumption is personal and self-correcting. This group includes several factors that are directly related to the behavior of the consumer, ie the character of that consumer..

Age and Life Cycle – people during their lives change the goods and products they consume for the reason that such is the life cycle once when you were a child, clothes buy in children's stores while over time your behavior and choice changes thus buying after a certain age clothes for adults. These are consumer behaviors determined by nature because the change that man undergoes over the years is a natural process.

Profession - *A person's profession influences the purchase of goods and services. Marketers try to identify professional groups that have an interest above average for their products and services. Companies can specialize in the production of products, which are required by a special professional group. The profession practiced by one person, gives him the need to buy many products and perform many services.*

Gender – Physiological differences between men and women result in different needs for certain products because gender roles are different and this is another aspect that affects the choice of consumers, respectively their behavior. Men and women can vary in traits, attitudes, and activities that can affect consumer behavior.

Lifestyle - of a person, is the model of how he lives or expresses activities, interests and opinions. Lifestyle shows more than social class or personality. Two people of the same age, income, education and even the same profession do not necessarily have the same lifestyle. They may have different opinions, interests and activities. And as a result they may exhibit different types of behavior including buying different products and brands, using them in different ways and for different purposes.

The lifestyle is defined as a system of characteristics of an individual starting from his activities, interests and opinions. Lifestyle sets the individual's potential in the face of his or her environment and can be determined by analyzing the types of products purchased.

Educational level – it is an important indicator in consumer behavior because taste, like everything else, is educated over time and this is noticed in the way people who have different levels of education perceive things. Education adds value to everything and so does the behavior of consumers

Personality – it is true that influencing consumer behavior being s refers to the psychological choices that constantly guide the individual's inner self. Personality is very important to analyze consumer behavior in choosing a brand or product. *Self-concept is the premise to contribute and reflect on their identity which is "We are what we have". So in order to understand consumer behavior, one must first understand the relationship between self-conception and mastery.*

Part II

Study case

Consumer Behavior in Kosovo

In Kosovo, the consumer is defined as any natural person who buys and uses goods or services to meet his needs and not for purposes related to commercial activities, respectively for the resale of those goods. The Law on Consumer Protection regulates the protection of the fundamental right of consumers to the purchase of products and services, as well as to other forms of appropriation of products and services in the market, which are:

- *the right to protect the economic interests of consumers,*
- *the right to protection from danger to life, health and property,*
- *the right to consumer legal protection,*
- *the right to information and re-education of consumers,*
- *the right of consumers to unite in order to protect their interests,*
- *the right to representation and participation of the consumer representative in the work of the bodies which resolve issues of interest to the consumer.* Consumer rights can be restricted in exceptional cases, in order to protect the interests and security of Kosovo, nature, the human environment and human health, but not in order to bring consumers into an unequal position.

So the law on consumer protection in Kosovo enables consumers to be free in their choices for this reason the behavior of consumers is completely independent and can not be influenced by other factors. However, in practice almost everything contained in the law does not apply to these reasons, until today the behavior of consumers in Kosovo has been influenced by economic and political factors, due to the fact that it is a country that lacks domestic production and as a result consumers are forced to wanted to consume products of other countries without having many opportunities to have in their basket at least half of the products local products.

Customers are inclined to choose what is offered to you based on this we can say that most of the products that consumers have chosen have originated from other countries and especially from the neighboring country which does not recognize the goods that originate The Kosovo.Many authors have studied consumer behavior using the impulsive buying indicator explaining how consumers as a sign of revolt against a product, brand or origin of the product have consumed another product that may have been much more harmful in content. But not only that, the impulsive behavior of consumers involves other situations as well. An impulsive behavior is also when the consumer in a store does not find the product he is looking for but only to meet his needs he gets a substitute product that in essence differs either in price or quality. Another moment of impulsive buying is also when the consumer decides to buy a product which is more attractive from the external packaging or is placed in a place where attention is drawn. There are many other situations that can explain consumer impulsive behavior. Such behavior is likely to occur in Kosovo in the last period when consumers have decided to refrain from buying products originating in Serbia and Bosnia and Herzegovina due to the 100% tax imposed by the Government of Kosovo. Apart from that period, the number of products imported from these two countries has been extremely limited, the citizens have given up consuming these products, despite the fact that there are still stocks in the markets of Kosovo. This means that consumer behavior is influenced by processes other than those analyzed by different authors.

Kosovar Business Alliance

Kosovo has an agency that deals with the market and businesses in general and that has a constant connection with the Chambers of Commerce in Kosovo which represent the interests of Kosovo businesses to Kosovo Institutions.

The Kosovo Business Alliance (AKB) is the largest alliance of business associations and individual businesses in Kosovo. Founded in 2002, AKB has attracted 28 business associations with over 9,500 members.

The mission of AKB is to unite business associations that affect the development of the economic and private sector, building a stable partnership between the public and private sector in order to increase employment and meet customer requirements. ABK provides training on business development and economic integration of Kosovo in international markets. The purpose of creating the KBA is that associations, private businesses and KBA members have a lot in common and many political issues are common concerns.

This agency has reacted even after the imposition of 100% tax by the institutions of our country. The Kosovo Business Alliance (AKB) has conducted a survey in the period November 21 - December 5, 2018, regarding the impact of the 100% tax on the Serbian economy, where a press conference presented the results found for Serbia in many exporting companies. which are worth tens of millions of euros and endanger thousands of workers to lose their jobs. AKB Chairman Agim Shahini stated that they have supported the 100% tax on products from Serbia and Bosnia and Herzegovina, being convinced that this will have a positive impact on the economy and local production. "*This will negatively affect the economy of these two countries that have constantly created obstacles to the free movement of goods, businesses, citizens and capital, even transit, so as such Kosovo has had the only solution to touch the marrow of the politics and economy of these countries to respect Kosovo as a whole with its benefits as a partner and not only as a country that can collect hundreds of millions of euros without giving any against the reward, but rather by applying non-tariff barriers to Kosovo"*

- AKB has supported its partners to conduct this research in 300 businesses where 95 Serbian companies have responded, mainly cooperating with various companies in Kosovo and having over 45,000.00 employees on the effects of the 100% tax on the Serbian economy and In conclusion, from November 21 to December 5, 2018, the losses of this country are tens of millions of euros. AKB has made this data public for the media, as well as some statistics released from the research.
- ***21,750,000 00 euros are Serbia's export losses***

• 39,600.00 tons of products
• 2000 transport vehicles have not circulated for 15 days in Kosovo.
• 1,300,000.00 euros transport losses alone
• Over 8200 workers are at risk of going on unpaid leave or losing their jobs.
• 31 million euros are goods of Serbia, whether in Kosovo customs warehouses or unpaid goods in Kosovo.
• 24 million euros Kosovo has goods paid in Serbia which cannot be withdrawn.
• Currently, the monetary balance between Kosovo and Serbia is over 55 million euros of open liabilities between Kosovo businesses and Serbian businesses.
• About 300 businesses have expressed their grievances in Serbian and international institutions over the 100% tax and market loss in Kosovo due to misguided policies and fears that they will never return to Kosovo.
• 63,150,000.00 euros total loss of Serbia planned in the period November 21 to December 31, 2018.
• Imports from Serbia in 2017 were 449,918,000 euros
• Exports from Kosovo in 2017 were 48,246,000 euros
• In November 2017 it was 34,000,000
• In December 2017 it was 47,000,000.

Customer behavior after tax 100%

The Government of Kosovo, in response to the blockade of Serbia to be admitted to Interpol, initially imposed a 100% tax on products that stated that their country of origin was Serbia, at the end of the same month it was decided by government that the tax applies to all products that are subsidized by Serbia and Bosnia & Herzegovina.

The behavior of consumers in Kosovo after the imposition of this tax has been an immediate reaction of citizens by boycotting most of the products that come from these countries. From the introduction of the tax until the end of December, the demand for local products has increased, and even employment has even increased the demand for workers in order to meet the needs of the market.

In addition, confidence in the consumption of local products has increased. This tax has also encouraged the creation of civic platforms and initiatives in the promotion of local products which until now did not top the list of our family basket. Even the reaction of the citizens of Kosovo has been so harsh that news have been published which have revealed the images when the citizens burned the products originating from these two countries.

This consumer behavior is based on ethnic, emotional and social factors, because the products:
First, *they have been boycotted because of their origin and origin, and this means that the behavior has been based on ethnic factors.*
Secondly, *this is an emotional reaction and behavior because to date the origin of these products has always been known but there has been no such behavior from consumers and this behavior is manifested only after the reaction of the government and the imposition of a 100% tax.*
Thirdly, *this is a social behavior because for a very short period of time, the society has been sensitized by reacting in the same way to most of the citizens.*

Part III

Conclusion

Consumer behavior is a phenomenon that is of particular importance for marketing as it belongs to the theory of consumer choices as such it has been analyzed by well-known authors of economic sciences who have also determined the factors that influence behavior and choice. of customers. Consumer behavior has been a very present phenomenon in recent months in Kosovo due to a tax imposed on the products of two countries: Serbia and Bonsje and Herzegovina. The citizens of Kosovo have been quick to react to this decision of the government. In conclusion, the behavior of the Kosovar consumer has shown how fierce the competition from these two countries has been for the Kosovo market for the reason that the demand for local products has immediately increased, which means that the trust of the citizens of Kosovo for local products. As a result of this increase in consumers for local products, the production capacity had to be increased to cover the market demands, in which case the demand for employment has also increased. So in addition to raising the awareness of citizens not to consume products of origin from these two countries, the tax has managed to alleviate unemployment by enabling the creation of new jobs. This means that the imposition of the tax has affected the behavior of consumers and thus has marked positive points for the Kosovo market and economy, but the same cannot be said for the other two countries as they have suffered losses from this boycott of products. them from the market that they have been the main target and target.

References

Khan, M., (2006): Consumer Behavior and Advertising Management: Published by New Age International (P) Ltd., Publishers: 2006.

Eldiana Balla "*Sjellja Konsumatore ne zgjedhjen e markes", 2015:* https://www.uamd.edu.al/new/wp-content/uploads/2016/07/TEMA-DOKTORATURE-Eldian-Balla-.pdf

Agjensioni për mbrojtjen e Konsumatorit https://www.slideshare.net/kujtimhameli/kapitulli-1-nj-vshtrim-i-prgjithshm-i-sjelljes-s-konsumatorit

Customer Impulse Purchasing Behavior -https://sci-hub.tw/10.2307/3150160

https://www.rks-gov.net/AL/f313/liria-qytetare/mbrojtja-e-konsumatorit

Lars Perner CONSUMER BEHAVIOR: THE PSYCHOLOGY OF MARKETING: https://www.consumerpsychologist.com/

https://www.epokaere.com/akb-ja-taksa-100-mbi-23-milione-euro-humbjet-per-serbine/

https://indeksonline.net/efekti-100-i-takses/

https://www.rtklive.com/sq/news-single.php?ID=316854

https://www.gazetaexpress.com/lajme/ankesat-e-bizneseve-ne-serbi-numerojne-50-milione-euro-humbje-shkaku-i-takses-se-kosoves-601158/
https://telegrafi.com/pas-takses-per-produktet-e-serbise-prodhimi-vendor-rritet-25/
https://www.koha.net/arberi/134910/efektet-e-takses-rritet-konsumimi-i-produkteve-vendore-dhe-numri-i-te-punesuarve/
http://www.gazetatema.net/2018/11/22/panik-ne-bosnje-bllokada-ekonomike-nga-kosova-mund-te-rrezikoje-deri-ne-10-mije-vende-te-punes/
https://medial.mk/2018/11/22/rritja-e-takses-100-ndalet-totalisht-fluksi-i-importi-nga-serbia/
https://www.koha.net/arberi/130385/ne-prishtine-digjen-produkte-serbe/
https://telegrafi.com/astrit-panxha-shpjegon-ne-detaje-efektet-e-takses-per-prodhimet-e-serbise-e-bosnjes-si-dhe-shkeljet-e-serbise-drejte-kosoves/\
http://lajmi.net/bosnja-rrezikon-10000-vende-pune-pas-vendosjes-se-takses-100-per-qind-nga-kosova/
https://telegrafi.com/akb-taksa-100-ndaj-produkteve-serbe-vendim-guximshem-qeverise/
https://www.gazetaexpress.com/lajme/kosova-i-shpalle-lufte-ekonomike-serbise-rritet-taksa-100-per-qind-597601/
http://lajmi.net/jeta-e-serbeve-ne-kosove-me-taksen-100/